שבוע פרשת נח

ל׳ תשרי - ו׳ מרחשון ה׳תשפ״ז (11 - 17 Oktober 2026)

ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פּאַרקווייי — סניף אה״ק כפר חב״ד — ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקֻבָּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מזמורי תהלים

קכה

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיְיָ כְּהַר־צִיּוֹן לֹא־
יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב: ב יְרוּשָׁלַם הָרִים סָבִיב לָהּ
וַיְיָ סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: ג כִּי לֹא יָנוּחַ
שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא־
יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים | בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם: ד הֵיטִיבָה
יְיָ לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם: ה וְהַמַּטִּים
עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְיָ אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם
עַל־יִשְׂרָאֵל:

קכו

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְיָ אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן
הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: ב אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ
וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְיָ
לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה: ג הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ
הָיִינוּ שְׂמֵחִים: ד שׁוּבָה יְיָ אֶת־שְׁבִיתֵנוּ
כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב: ה הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה
יִקְצֹרוּ: ו הָלוֹךְ יֵלֵךְ | וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע
בֹּא־יָבוֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו:

תחילת זמן קידוש לבנה: ז' ימים שלמים למולד – יום ראשון בערב, ז' מרחשון.
(באם חוששים ליום מעונן אפשר לקדש הלבנה במוצאי שבת, ו' מרחשון).

נקודות משיחות קודש - מזמור קכה מתוך "תהילות מנחם"

א-ב - שיר המעלות הבוטחים בהוי' כהר ציון לא ימוט לעולם ישב. ירושלים הרים סביב לה והוי' סביב לעמו מעתה ועד עולם

"הבוטחים בהוי' - לא ימוט"

א. בפסוק "שיר המעלות הבוטחים בהוי'", צריך להבין: א) מהו הדיוק "**כהר** ציון לא ימוט", הרי כללות מין הדומם הוא באופן ד"לא ימוט", כמ"ש[1] "הארץ לעולם עומדת", ומהי ההדגשה "**כהר** ציון"?

ב) מהי ההוספה במשל - "**ירושלים הרים סביב לה**" לנמשל - "הוי' סביב לעמו מעתה ועד עולם", הרי גם לולי ההקדמה של "ירושלים הרים וגו'", מובן ש"הוי' סביב לעמו"?

ב. והביאור בזה על פי המבואר בחסידות[2] ש"ציון" ו"ירושלים" הם ב' דרגות: "ציון" היא בחינת הפנימיות ד"ירושלים", ו"ירושלים" היא בחינת חיצוניות. וענינם בנפש האדם: "ציון" קאי על פנימיות הנפש, "ציון" מלשון "סימן"[3], כמו[4] "הציבי לך ציונים", ו"אנא סימנא בעלמא"[5]. ו"ירושלים" קאי על חיצוניות הנפש.

המשך בעמוד 75

1) קהלת א, ד.
2) סה"מ תרס"ח ע' י'. תרס"ט ע' קעז. ובכ"מ. וראה "תהלות מנחם" על מזמור קמז, יב.
3) ראה יחזקאל לט, טו. עירובין נד, סע"ב. לקו"ת דברים א, סע"ב ואילך.
4) ירמי' לא, כ.
5) זח"א קכה, רע"א.

מפתח

מאמר

ד"ה להבין ענין תשרי ה'תשל"ו / 5

התוועדות

ל' תשרי, א' דר"ח מרחשון ה'תשל"ו / 19

ב' דר"ח מרחשון ה'תש"ל / 28

לקוטי שיחות

נח, כרך כה, ג / 32

נח - ז' מרחשון, כרך כה / 39

אגרות קודש

עמודים: 31, 183, 203, 236, 245

הוספות

לימוד יומי על פי תקנת רבותינו נשיאינו

חומש	תניא	היום יום	רמב"ם שלושה פרקים	רמב"ם פרק אחד	רמב"ם ספר המצוות
ראשון / 48	ראשון / 77	ראשון / 89	ראשון / 96	ראשון / 151	ראשון / 169
שני / 52	שני / 78	שני / 89	שני / 104	שני / 154	שני / 169
שלישי / 55	שלישי / 78	שלישי / 89	שלישי / 111	שלישי / 156	שלישי / 169
רביעי / 59	רביעי / 80	רביעי / 90	רביעי / 118	רביעי / 159	רביעי / 170
חמישי / 62	חמישי / 82	חמישי / 90	חמישי / 127	חמישי / 161	חמישי / 170
שישי / 65	שישי / 85	שישי / 90	שישי / 133	שישי / 163	שישי / 170
שבת קודש / 70	שבת קודש / 87	שבת קודש / 91	שבת קודש / 141	שבת קודש / 166	שבת קודש / 170

לימוד מחולק לפי ימים

משנה	גמרא	שולחן ערוך הרב
ראשון / 173	ראשון / 184	ראשון / 217
שני / 173	שני / 188	שני / 217
שלישי / 174	שלישי / 192	שלישי / 217
רביעי / 175	רביעי / 196	רביעי / 218
חמישי / 178	חמישי / 200	חמישי / 218
שישי / 179	שישי / 204	שישי / 219
שבת קודש / 180	שבת קודש / 208	שבת קודש / 219

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים / 215

שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' / 217

תורה אור / 220

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים / 224

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך / 225

אדמו"ר המהר"ש

תורת שמואל תרל"ג / 226

אדמו"ר הרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב / 227

אדמו"ר הריי"צ

ספר המאמרים תרפ"ט / 229

לקוטי דיבורים / 229

ספר הזכרונות / 231

אגרות קודש / 234

שונות

ילקוט לוי יצחק על התורה / 45

נקודות בעניני גאולה ומשיח / 46

הלכה יומית לעיון ברמב"ם / 92

פרק בנביאים וכתובים / 171

עין יעקב - מסכת שבת / 182

נקודה מעובדת משיחת קודש / 235

חומש לקריאה בציבור / 237

לוח זמנים / 246

נקודות משיחות קודש

"בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה" / ההצלה מטרדות הפרנסה - להיכנס אל תבות התפלה / 237

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מאמר דא"ח

בס"ד. יום א' פ' נח, ל' תשרי, אדר"ח מרחשון, ה'תשל"ו

(הנחה בלתי מוגה)

לְהָבִין עִנְיַן תִּשְׁרֵי, שֶׁזֶּהוּ חוֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּמָּה שֵׁמוֹת, וּלְפִי תּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב שֶׁמְּבָאֵר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּשַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה[1], שֶׁשְּׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרְאוּ לוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מְהַוֶּוה וּמְחַיֶּה וּמְקַיֵּים אֶת הָעִנְיָן וְכִדְאִיתָא גַּם בְּאוֹר תּוֹרָה[2] לְהָרַב הַמַּגִּיד עַל הַפָּסוּק[3] וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ, שֶׁהַשֵּׁם מַמְשִׁיךְ אֶת הַחִיּוּת, מוּבָן, שֶׁשְּׁמוֹתָיו שֶׁל חוֹדֶשׁ זֶה עִם פֵּירוּשֵׁיהֶם וּרְמָזֵיהֶם (כַּמְבוֹאָר בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וּבְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וּבִסְפָרִים שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה עַד לְתוֹרַת הַחֲסִידוּת) מְבַטְּאִים (גִּיבְּן אַרוֹיס) אֶת הַנְּקוּדוֹת וְהָעִיקָּרִים שֶׁל חוֹדֶשׁ זֶה.

ב) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹדֶשׁ הוּא תִּשְׁרֵי, אוֹתִיּוֹת רֵשִׁית (כְּמוֹ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה[4], חָסֵר (אָלֶ"ף) כְּתִיב)[5], לִהְיוֹתוֹ הַתְחָלָה וְרֹאשׁ שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ. וְיֶשְׁנוֹ גַּם שְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹדֶשׁ כְּפִי שֶׁנִּקְרָא בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[6] וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁפֵּירוּשׁוֹ הָעִיקָּרִי הוּא בְּשַׁיָּיכוּת לְעִנְיַן הַמִּסְפָּר, וְעַל פִּי מַאֲמַר רַז"ל[7] כָּל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין, מוּבָן, שֶׁבָּזֶה גּוּפָא מִתְבַּטֵּאת מַעֲלָתוֹ[8]. וְנוֹסַף לָזֶה יֶשְׁנוֹ גַּם הַפֵּירוּשׁ בְּמִדְרָשׁ

ביאור בדרך אפשר

לְהָבִין עִנְיַן התוכן הפנימי של חודש **תִּשְׁרֵי, שֶׁזֶּהוּ חוֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּמָּה שֵׁמוֹת, וּלְפִי תּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב שֶׁמְּבָאֵר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּשַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה**[1] שבספר התניא, **שֶׁשְּׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרְאוּ לוֹ** לכל דבר בעולם **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מְהַוֶּוה וּמְחַיֶּה וּמְקַיֵּים אֶת הָעִנְיָן** (וזה לשונו שם, "וכן בכל הנבראים שבעולם, השמות שנקראים בהם בלשון הקודש הן הן אותיות הדבור המשתלשלות ממדרגה למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה... וזה שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש הוא כלי לחיות המצומצם באותיות שם זה שנשתלשל מעשרה מאמרות שבתורה שיש בהם כח וחיות לברוא יש מאין ולהחיותו..."), **וְכִדְאִיתָא** וכפי שמובא **גַּם בְּאוֹר תּוֹרָה**[2] **לְהָרַב הַמַּגִּיד עַל הַפָּסוּק**[3] בתורה, בפרשת בראשית **וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם** אדם הראשון **נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ, שֶׁהַשֵּׁם** של כל נברא **מַמְשִׁיךְ אֶת הַחִיּוּת** האלוקית שמהווה ומחיה אותו, **מוּבָן, שֶׁשְּׁמוֹתָיו שֶׁל חוֹדֶשׁ זֶה** חודש תשרי **עִם פֵּירוּשֵׁיהֶם וּרְמָזֵיהֶם (כַּמְבוֹאָר** הפירושים והרמזים של שם החודש 'תשרי' **בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וּבְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וּבִסְפָרִים שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה עַד לְתוֹרַת הַחֲסִידוּת) מְבַטְּאִים (גִּיבְּן אַרוֹיס** נותנים ביטוי ו'מוציאים') **אֶת הַנְּקוּדוֹת וְהָעִיקָּרִים שֶׁל חוֹדֶשׁ זֶה** כפי שיבואר להלן.

ב) **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹדֶשׁ הוּא תִּשְׁרֵי, אוֹתִיּוֹת** זהות לאותיות של המילה **רֵשִׁית (כְּמוֹ** בלשון הכתוב בתורה **מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה**[4] (וזה לשון הכתוב, אודות ארץ ישראל, "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה") **חָסֵר (אָלֶ"ף) כְּתִיב** וכתוב 'רשית' ללא אל"ף ולא 'ראשית')[5], **לִהְיוֹתוֹ** וחודש תשרי נקרא 'רשית' מלשון ראש, כי הוא **הַתְחָלָה וְרֹאשׁ שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.**

וְיֶשְׁנוֹ גַּם שְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹדֶשׁ כְּפִי שֶׁנִּקְרָא בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[6] **וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי** מחודש ניסן שהוא החודש הראשון, **שֶׁפֵּירוּשׁוֹ הָעִיקָּרִי** של שם זה 'השביעי' **הוּא בְּשַׁיָּיכוּת לְעִנְיַן הַמִּסְפָּר, וְעַל פִּי מַאֲמַר רַז"ל**[7] במדרש **כָּל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין** (וזה לשון המדרש על הכתוב בתורה לגבי ראש השנה 'בחודש השביעי באחד לחודש': "כל השביעין חביבין לעולם, למעלן השביעי חביב שמים ושמי השמים ורקיע ושחקים זבול ומעון וערבות וכתיב "סולו לרוכב בערבות בי־ה שמו", בארצות שביעית חביבה, ארץ אדמה ארקא גיא ציה נשיה תבל וכתיב "והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים", בדורות שביעית חביב, אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד חנוך וכתיב "ויתהלך חנוך את האלקים", באבות שביעי חביב, אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה וכתיב "ומשה עלה אל האלקים", בבנים השביעי חביב, שנאמר "דוד (הוא) השביעי", במלכים השביעי חביב, שאול איש בושת דוד שלמה רחבעם אביה אסא וכתיב "ויקרא אסא אל ה'", בשנים שביעי חביב, שנאמר "והשביעית תשמטנה ונטשתה", בשמיטין שביעי חביב, שנאמר (ויקרא כה, י) "וקדשתם את שנת החמשים", בימים שביעי חביב, שנאמר "ויברך אלקים את יום השביעי", בחדשים שביעי חביב, שנאמר "בחודש השביעי באחד לחודש"), **מוּבָן, שֶׁבָּזֶה גּוּפָא** עצמו, היינו בשייכותו למספר שבע **מִתְבַּטֵּאת מַעֲלָתוֹ** של חודש תשרי[8].

---

1) בתחלתו. 2) ד, סע"ב ואילך. 3) בראשית ב, יט. 4) עקב יא, יב. 5) ראה בעל הטורים עה"פ. מאמרי אדה"ז תקס"ט ע' רפו. אוה"ת סוכות ע' א'תשנו. סה"מ תר"ל ע' רפז. תרנ"ו ע' רעז. 6) אמור כג, כד. ועוד. 7) ויק"ר פכ"ט, יא. 8) ראה ד"ה

ביאור בדרך אפשר

וְנוֹסָף לָזֶה לפירושים הנזכרים בשם החודש 'תשרי' יֶשְׁנוֹ גַּם הַפֵּירוּשׁ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת אֱמוֹר[9], בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא מְשׁוּבָּע (לְשׁוֹן שׂוֹבַע, וְדָרַשׁ הַשְּׁבִיעִי לְשׁוֹן שְׁבִיעָה[10]) בַּכֹּל, גְּתוֹת בְּתוֹכוֹ, בְּרָכוֹת בְּתוֹכוֹ, כְּפוּר בְּתוֹכוֹ, סוּכָּה בְּתוֹכוֹ, לוּלָב וַעֲרָבָה בְּתוֹכוֹ.

וּכְמוֹ כֵן יֶשְׁנוּ הַפֵּירוּשׁ בָּזֶה בענין שביעי מלשון שובע שֶׁמְּבָאֵר הַבַּעַל שֵׁם טוֹב[11], שֶׁהוּא חודש תשרי מַשְׁבִּיעַ ומשפיע בְּרוֹב טוּב עַל כָּל הַשָּׁנָה, וְהַיְינוּ, שֶׁהֶחָיוֹתוֹ של חודש תשרי "מְשׁוּבָּע בַּכֹּל" הוּא בְּאוֹפֶן שלא רק חודש תשרי עצמו הוא חודש 'משובע' אלא שֶׁגַּם מַשְׁבִּיעַ ומביא שפע עַל כָּל הַשָּׁנָה. וּלְהָעִיר, שֶׁבִּשְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ של משמעות שם החודש 'תשרי' (תְּשָׁרֵי אוֹתִיּוֹת רֵאשִׁית, וְחוֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, שֶׁמְּשׁוּבָּע וּמַשְׁבִּיעַ כו') מוּדְגֶּשֶׁת גַּם הַשַּׁייָכוּת לְכָל הַשָּׁנָה, וְהַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּהוּ שְׁמוֹ שֶׁל חוֹדֶשׁ אחד (חודש פרטי מְסוּיָּם), הֲרֵי זֶה גַּם רֵאשִׁית של כל השנה, וּמַשְׁבִּיעַ ונותן שפע עַל כָּל הַשָּׁנָה.

ג) וְיֵשׁ לְבָאֵר בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר בְּנוֹגֵעַ לִשְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹדֶשׁ עַצְמוֹ, שֶׁנִּקְרָא חוֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, עַל שֵׁם שֶׁהוּא מְשׁוּבָּע בַּכֹּל, בְּרוֹב טוּב, כְּפִי שֶׁמּוּנָּה בְּמִדְרָשׁ רִיבּוּי עִנְיָנִים טוֹבִים, הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת[12], הָחֵל מֵהַבְּרָכָה בַּגְּתוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל גַּשְׁמִיּוּת, וְעַד לְסוּכָּה בְּתוֹכוֹ, לוּלָב וַעֲרָבָה בְּתוֹכוֹ, שֶׁהֵם עִנְיְנֵי מִצְווֹת, וּבָזֶה גּוּפָא הֵן מִצְווֹת שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מַקִּיפִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַסּוּכָּה, וְהֵן לוּלָב וַעֲרָבָה שֶׁעַל יָדָם נִמְשָׁךְ אַחַר כָּךְ בִּפְנִימִיּוּת[13] כמבואר בהרחבה בחסידות ובתורת הסוד, הובא ונתבאר במאמר דיבור־המתחיל 'בסוכות תשבו' שנאמר בערב חג הסוכות שנה זו, תשל"ו (ושם, "... דסוכה הוא ענין המקיף. ולא כהמקיף דלבוש, שעם היותו בחינת מקיף מכל־מקום יש בו התחלקות, לבושי הראש לבושי הגוף ולבושי הרגל... מה שאין כן המקיף דסוכה שאין בו התחלקות, שהרי הוא מקיף את ראשו ורובו... והנה הכוונה בהמשכת המקיפים דסוכה היא שיומשכו ויפעלו גם בפנימיות... ענין נטילת ד' מינים הוא להמשיך המקיף (דסוכה) בפנימיות...").

וְכֵן כִּיפּוּר בְּתוֹכוֹ, שֶׁמְּוֹרֶה דבר זה שגם יום הכיפורים הוא בחודש תשרי עַל הֱיוֹתוֹ של חודש זה מְשׁוּבָּע ומלא שפע גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם כְּפִי שֶׁהִיא בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהוּא יוֹם היחיד בשנה שֶׁנִּתְחַיֵּיב בְּחָמֵשׁ תְּפִלּוֹת[14] ערבית־שחרית־מוסף־מנחה־נעילה, וּבוֹ עוֹמְדִים כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהִיוָּתָם נְשָׁמוֹת בְּגוּפִים (שבדרך כלל הגוף מסתיר על אור הנשמה, אבל ביום כיפור בני ישראל נמצאים) בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁהוּא בְּדוּגְמַת מַלְאָכִים (כַּמְבוֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[15]. וּבְפָרָט עַל פִּי מַה

ביאור בדרך אפשר

רַבָּה פָּרָשַׁת אֱמוֹר[9], בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא מְשׁוּבָּע (לְשׁוֹן שׂוֹבַע, וְדָרַשׁ הַשְּׁבִיעִי לְשׁוֹן שְׁבִיעָה[10]) בַּכֹּל, גְּתוֹת בְּתוֹכוֹ, בְּרָכוֹת בְּתוֹכוֹ, כְּפוּר בְּתוֹכוֹ, סוּכָּה בְּתוֹכוֹ, לוּלָב וַעֲרָבָה בְּתוֹכוֹ.

וּכְמוֹ כֵן יֶשְׁנוֹ הַפֵּירוּשׁ בָּזֶה בענין שביעי מלשון שובע שֶׁמְּבָאֵר הַבַּעַל שֵׁם טוֹב[11], שֶׁהוּא חודש תשרי מַשְׁבִּיעַ ומשפיע בְּרוֹב טוּב עַל כָּל הַשָּׁנָה, וְהַיְינוּ, שֶׁהֶחָיוֹתוֹ של חודש תשרי "מְשׁוּבָּע בַּכֹּל" הוּא בְּאוֹפֶן שלא רק חודש תשרי עצמו הוא חודש 'משובע' אלא שֶׁגַּם מַשְׁבִּיעַ ומביא שפע עַל כָּל הַשָּׁנָה. וּלְהָעִיר, שֶׁבִּשְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ של משמעות שם החודש 'תשרי' (תְּשָׁרֵי אוֹתִיּוֹת רֵאשִׁית, וְחוֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, שֶׁמְּשׁוּבָּע וּמַשְׁבִּיעַ כו') מוּדְגֶּשֶׁת גַּם הַשַּׁייָכוּת לְכָל הַשָּׁנָה, וְהַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּהוּ שְׁמוֹ שֶׁל חוֹדֶשׁ אחד (חודש פרטי מְסוּיָּם), הֲרֵי זֶה גַּם רֵאשִׁית של כל השנה, וּמַשְׁבִּיעַ ונותן שפע עַל כָּל הַשָּׁנָה.

ג) וְיֵשׁ לְבָאֵר בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר בְּנוֹגֵעַ לִשְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹדֶשׁ עַצְמוֹ, שֶׁנִּקְרָא חוֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, עַל שֵׁם שֶׁהוּא מְשׁוּבָּע בַּכֹּל, בְּרוֹב טוּב, כְּפִי שֶׁמּוּנָּה בְּמִדְרָשׁ רִיבּוּי עִנְיָנִים טוֹבִים, הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת[12], הָחֵל מֵהַבְּרָכָה בַּגְּתוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל גַּשְׁמִיּוּת, וְעַד לְסוּכָּה בְּתוֹכוֹ, לוּלָב וַעֲרָבָה בְּתוֹכוֹ, שֶׁהֵם עִנְיְנֵי מִצְווֹת, וּבָזֶה גּוּפָא הֵן מִצְווֹת שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מַקִּיפִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַסּוּכָּה, וְהֵן לוּלָב וַעֲרָבָה שֶׁעַל יָדָם נִמְשָׁךְ אַחַר כָּךְ בִּפְנִימִיּוּת[13]. וְכֵן כִּיפּוּר בְּתוֹכוֹ, שֶׁמְּוֹרֶה עַל הֱיוֹתוֹ מְשׁוּבָּע גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם כְּפִי שֶׁהִיא בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהוּא יוֹם היחיד בשנה שֶׁנִּתְחַיֵּיב בְּחָמֵשׁ תְּפִלּוֹת[14], וּבוֹ עוֹמְדִים כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהִיוָּתָם נְשָׁמוֹת בְּגוּפִים (כַּמְבוֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[15]. וּבְפָרָט עַל פִּי מַה

באתי לגני תשי"א פרק ג (תורת מנחם ספר המאמרים שבט ע' רסה). 9) ויק"ר שם, ח. 10) פי' מת"כ. 11) "היום יום" כה אלול. 12) ראה גם ד"ה בחודש השביעי תרפ"ה פ"ב. ד"ה עלה אלקים תש"ח פ"ב. 13) ראה בארוכה ד"ה בסוכות תשבו שנה זו פ"ה ואילך (לעיל ע' 106 ואילך). 14) ראה לקו"ת ס"פ פינחס. סידור (עם דא"ח) רנא, א [שסז, ד] ואילך. וראה ד"ה בסוכות תשבו שבהערה הקודמת פ"ד ובהערה 36 (לעיל ע' 105). 15) טושו"ע או"ח סתר"ו.

ביאור בדרך אפשר

להם קפיצה עומדין על רגליהם יום הכפורים, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא, מה מלאכי השרת שלום ביניהם כך ישראל ביום הכפורים, והקדוש ברוך הוא שומע עדותן מן המקטרגין ומכפר עליהם"). **וּבִפְרָט עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בִּכְתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל**[16] **שֶׁבְּיוֹם הַכִּפּוּרִים עוֹלֶה** ספירת **מַלְכוּת** הספירה האחרונה והתחתונה מבין עשר הספירות, מתעלה **לְעַתִּיק** למדריגת 'עתיק יומין' שהיא בחינה ב'כתר עליון' שלמעלה מהספירות, **וּמוּבָן, שֶׁמִּצַּד זֶה נַעֲשֶׂה כֵּן** התעלות מעין זו **גַּם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם כִּיפּוּרִים קְשׁוּרָה עֲבוֹדָתוֹ, שֶׁאָז** אחד מישראל **עִם בְּחִינַת אַחַת (עַתִּיק) שֶׁבְּנִשְׁמָתוֹ**[17]**, כְּמוֹ אַחַת בַּשָּׁנָה**[18] כלשון הכתוב בתורה אודות יום הכיפורים **בְּעִנְיַן הַזְּמַן.**

וכמבואר בליקוטי תורה לאדמו"ר הזקן: "... כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, עליכם דוקא מה שהוא בחינת מקיף יכפר יקנח ויעביר לגמרי ואת רוח הטומאה אעביר כי תעביר ממשלת זדון. אבל מכל חטאתיכם פנימית שבכם לפני הוי' תטהרו בעצמיכם והיינו לפני הוי' דהיינו ממעמקים קראתיך הוי' כאדם הקורא לחבירו שיבוא אצלו, כך קוראין וממשיכים בחינת הוי' על ידי ממעמקים עומקא דליבא שצועק הלב בקרבו והיא בחינת אין־סוף שבנפשו, שעל ידי זה מעורר בחינת אין סוף שממעמקים למעלה משם הוי'. והיינו דוקא ביום הזה הוא יום הכיפורים עליית המלכות להיות פנים בפנים שהמלכות היא מקור הנבראים ומחיה אותם, ועתה היא עולה לקבל פנים עליונים דאין סוף את פניך הוי' אבקש, ולכן אין עולים לתורה ביום הכיפורים רק ששה לפי שהמלכות שהיא בחינה שביעית עלתה למעלה".

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּנוֹגֵעַ לַשֵּׁם תִּשְׁרֵי עַצְמוֹ (נוֹסָף עַל הֱיוֹתוֹ רֵאשִׁית הַשָּׁנָה), כִּדְאִיתָא כפי שמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[9],

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁכָּתוּב בִּכְתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל[16] שֶׁבְּיוֹם הַכִּפּוּרִים
2 עוֹלָה הַמַּלְכוּת לְעַתִּיק, וּמוּבָן, שֶׁמִּצַּד זֶה נַעֲשֶׂה
3 כֵּן גַּם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁאָז
4 קְשׁוּרָה עֲבוֹדָתוֹ עִם בְּחִינַת אַחַת (עַתִּיק)
5 שֶׁבְּנִשְׁמָתוֹ[17], כְּמוֹ אַחַת בַּשָּׁנָה[18] בְּעִנְיַן הַזְּמַן.
6 וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּנוֹגֵעַ לַשֵּׁם תִּשְׁרֵי עַצְמוֹ (נוֹסָף עַל
7 הֱיוֹתוֹ רֵאשִׁית הַשָּׁנָה), כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[9],
8 שֶׁתִּשְׁרֵי הוּא מִלְּשׁוֹן תִּשְׁרֵי וְתִשְׁבּוֹק וּתְכַפֵּר כּוֹ',
9 וְהַיְינוּ, שֶׁבְּחוֹדֶשׁ זֶה נֶעֱזָבִים וְנִיתָּרִים[19] מֵהַמַּעֲמָד
10 וּמַצָּב דְּאָסוּר וְקָשׁוּר בִּידֵי הַחִיצוֹנִים, וְעַד לְעִנְיַן
11 הַכַּפָּרָה שְׁנִזְכָּר לְאַחֲרֵי זֶה (תִּשְׁרֵי וְתִשְׁבּוֹק
12 וּתְכַפֵּר), שֶׁקֹּאי עַל הַפֵּירוּשׁ הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה שֶׁמֵּבִיא
13 רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה[20], לְכַפֵּר לִפְנֵי ה'
14 לִהְיוֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנוֹ, עַל יְדֵי הֲבָאַת הַדִּוּרוֹן
15 לְאַחֲרֵי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנִמְחַל לוֹ כוֹ', וְעַד
16 לְתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת שֶׁבְּעִנְיַן הַכַּפָּרָה, שֶׁזְּדוֹנוֹת
17 נַעֲשִׂים לוֹ כִּזְכֻיּוֹת[21].
18 **וְעוֹד** פֵּירוּשׁ בַּשֵּׁם תִּשְׁרֵי, מִלְּשׁוֹן שָׂרָתִי
19 בַּמִּדְרָשׁוֹת[22] (כִּדְאִיתָא בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה
20 לְהָאֲרִיזַ"ל[23] וּמוּבָא גַּם בְּאוֹר הַתּוֹרָה לְהַצֶּמַח
21 צֶדֶק[24]), שֶׁאָז נַעֲשֶׂה בְּנִין הַמַּלְכוּת בְּאוֹפֶן
39 שֶׁתִּשְׁרֵי הוּא מִלְּשׁוֹן תִּשְׁרֵי וְתִשְׁבּוֹק תחיר ותעזוב ותמחול **וּתְכַפֵּר**
40 כוֹ', **וְהַיְינוּ, שֶׁבְּחוֹדֶשׁ זֶה נֶעֱזָבִים וְנִיתָּרִים**[19] בני ישראל
41 **מֵהַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּאָסוּר וְקָשׁוּר בִּידֵי הַחִיצוֹנִים** הכוחות שמחוץ
42 לקדושה, **וְעַד לְעִנְיַן הַכַּפָּרָה שְׁנִזְכָּר לְאַחֲרֵי זֶה** לאחר העזיבה
43 וההתרה **(תִּשְׁרֵי וְתִשְׁבּוֹק**
44 **וּתְכַפֵּר), שֶׁקֹּאֵי** שמכוון **עַל**
45 **הַפֵּירוּשׁ הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה** במושג
46 הכפרה **שֶׁמֵּבִיא רַבֵּינוּ הַזָּקֵן**
47 **בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה**[20] שבספר
48 התניא, **לְכַפֵּר לִפְנֵי ה' לִהְיוֹת**
49 **נַחַת רוּחַ לְקוֹנוֹ, עַל יְדֵי**
50 **הֲבָאַת הַדִּוּרוֹן** מתנה **לְאַחֲרֵי**
51 **שֶׁעָשָׂה** האדם **תְּשׁוּבָה וְנִמְחַל**
52 **לוֹ כוֹ'** (וזה לשונו שם, "שיהי' לרצון
53 לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו יתברך
54 כקודם החטא להיות נחת רוח לקונו
55 מעבודתו, היה צריך להביא קרבן עולה
56 אפילו על מצות עשה קלה שאין בה
57 כרת ומיתת בית דין כמו שדרשו רז"ל
58 בתורת כהנים על פסוק ונרצה לו
59 וכדאיתא בגמרא פרק קמא דזבחים
60 דעולה מכפרת על מצות עשה והיא
61 דורון לאחר שעשה תשובה ונמחל לו
62 העונש. וכאדם שסרח במלך ופייסו על
63 ידי פרקליטין ומחל לו. אף על פי כן
64 שולח דורון ומנחה לפניו שיתרצה לו
65 לראות פני המלך (ולשון מכפרת וכן
66 מה שכתוב בתורה ונרצה לו לכפר
67 עליו אין זו כפרת נפשו אלא לכפר
68 לפני ה' להיות נחת רוח לקונו כדאיתא
69 שם בגמרא וכמו שכתוב תמים יהי'
70 לרצון)", **וְעַד לְתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת שֶׁבְּעִנְיַן הַכַּפָּרָה, שֶׁזְּדוֹנוֹת**
71 עבירות במזיד **נַעֲשִׂים לוֹ כִּזְכֻיּוֹת**[21].
72 **וְעוֹד פֵּירוּשׁ בַּשֵּׁם תִּשְׁרֵי, מִלְּשׁוֹן** הכתוב במגילת איכה, תשרי
73 אותיות **שָׂרָתִי בַּמִּדְרָשׁוֹת**[22] לשון שרירה ומלכות **(כִּדְאִיתָא**
74 **בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאֲרִיזַ"ל**[23] **וּמוּבָא גַּם בְּאוֹר הַתּוֹרָה**
75 **לְהַצֶּמַח צֶדֶק**[24]**), שֶׁאָז** בחודש תשרי **נַעֲשֶׂה בְּנִין הַמַּלְכוּת**
76 כמבואר בקבלה וחסידות, האור והשפע של כל הספירות (אור המוחין ואור

---

16) פרי עץ חיים שער יוהכ"פ ספ"א. שם פ"ה. לקו"ת אחרי כח, ב. שם דרושים לשבת שובה סה, ריש ע"ד. סידור (עם דא"ח) רמט, ג [שסה, א]. רנ, סע"ד [שסז, ג]. ועוד. 17) ראה ברכה דערב יוהכ"פ אחרי תפלת מנחה תשמ"ז ס"ב ואילך (התוועדויות תשמ"ז ח"א ע' 113 ואילך). 18) לשון הכתוב (בנוגע יוהכ"פ) – ס"פ תצוה. אחרי טז, לד. וראה ד"ה בסוכות תשבו תשל"ח פ"ז (תורת מנחם ספר המאמרים תשרי ע' קלו). 19) ראה פי' מת"כ: תנוח ותעזוב. 20) פ"ב. 21) יומא פו, ב. וראה תניא פ"ז. 22) איכה א, א. 23) עה"פ איכה שם. 24) אוה"ת עה"פ (נ"ך ח"ב ריש ע' א'נ).

ביאור בדרך אפשר

המידות) יורד ונמשך לעולמות על ידי ספירת המלכות, ומידי שנה בסיום השנה החולפת ולקראת תחילת השנה החדשה, הרצון האלוקי להחיות את העולמות נעלם ומסתלק והשפע שעובר בדרך כלל על ידי המלכות, נעצר ועל ידי העבודה של בני ישראל בראש השנה, הרצון מתעורר מחדש והאור של הספירות נמשך מחדש וכך ספירת המלכות חוזרת ו'נבנית', וכמבואר בלקוטי תורה: "דהנה ידוע בשרש ענין ראש השנה שהוא ענין בנין מדת מלכותו יתברך וכמאמר רז"ל אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני כו'. והטעם שזהו בראש השנה דוקא הוא כי בכ"ה באלול נברא העולם וביום הששי למעשה בראשית נברא אדם הראשון והוא ראש השנה. והנה ביום ברוא אדם הראשון היה התחלת גילוי מדת מלכותו יתברך כי לא שייך בחינת מלוכה רק על בחינת אדם.... מה שאין כן על בהמות וחיות... ולכן בכל שנה שחוזר הדבר לקדמותו הנה ביום ראש השנה הוא המשכת בחינת מלכות ממקורו כמו שהיה המשכה זו ביום זה בתחלת בריאת העולם...", **בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשֵׂית** מלכותו של הקדוש ברוך הוא **שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן** התוכן של האמירה בתפילות ראש השנה **מְלוֹךְ עַל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּכְבוֹדֶךָ**[25] וכפי שממשיך ומבאר להלן את תוכן ענין חודש תשרי.

ד) וּכְלָלוּת הָעִנְיָן הוּא, שֶׁמַּעֲלַת חוֹדֶשׁ זֶה חודש תשרי **הִיא בְּכָל הָעִנְיָנִים, הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת,** כנזכר לעיל, **וְעַד שֶׁגַּם הָעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים הַיּוֹתֵר נַעֲלִים קְשׁוּרִים** ויש להם השפעה **גַּם עִם עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים. וְעִנְיָן זֶה** של חיבור הענינים הרוחניים עם הענינים הגשמיים בחודש תשרי **מַתְחִיל מִבַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ,** מהיום הראשון של חודש זה, יום ראש השנה **שֶׁמְּחַד גִּיסָא** מצד אחד **חֵרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁהוּא בְּתַכְלִית הָרוּחָנִיּוּת, וְכַמְבוֹאָר בַּאֲרוּכָּה בַּסִּידּוּר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל שְׁנַעֲשֵׂית שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן תְּקִיעַת שׁוֹפָר עַל פִּי כַּוָּונַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה[26], שֶׁאָז צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ מְהַפְּנִימִיּוּת דְּעַצְמוּת וּמַהוּת הָאלוקות, וּמִשָּׁם** מהפנימיות של עצמות האלוקות **נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת שֶׁבְּכָל דַּרְגָּא וְדַרְגָּא** בכל דרגות האלוקות, **וְעַד שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת לְמַטָּה** בעולם הזה **(בִּישְׂרָאֵל), שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן** המשמעות של לשון הכתוב **אֶת פְּנֵיךָ חֲוֵי' אֲבַקֵּשׁ**[27], חיבור של בני ישראל עם פנימיות האלוקות **וַהֲרֵי כְּלָלוּת עִנְיַן הַפְּנִימִיּוּת (לְגַבֵּי חִיצוֹנִיּוּת) הוּא בְּדוּגְמַת רוּחָנִיּוּת לְגַבֵּי גַּשְׁמִיּוּת,** ואם כן, המשכת פנימיות למטה היא בדוגמת חיבור של רוחניות וגשמיות **וּבְרוּחָנִיּוּת גּוּפָא** עצמה **יֵשׁ כַּמָּה דְּרֵגוֹת בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי, וְעַד לְדַרְגָּא** כזו ברוחניות **שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת** נעלית כל כך שההגדרה 'רוחניות' לא מבטאת את מהותה, **וְרַק בְּגִלָּל שֶׁאֵין לָנוּ שֵׁם אַחֵר קוֹרִין אוֹתָהּ בְּשֵׁם רוּחָנִיּוּת, וּבְיַחַד עִם זֶה** שמצד אחד ראש הוא ענין של 'תכלית הרוחניות', **הַמְּשָׁכָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הִיא גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, כְּפִי שֶׁמַּדְגִּישׁ רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה[28] מַה שֶּׁאוֹמְרִים בְּנִגְלֶה[29]** בהלכה, שהיא בחלק הגלוי של התורה **שֶׁעִיקַּר הַדִּין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא עַל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים הַקְּשׁוּרִים עִם הַגּוּף כְּפִשׁוּטוֹ, כְּפִי שֶׁאוֹמְרִים** ומבקשים **בַּתְּפִלּוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים בַּאֲרוּכָּה.** בקשות על דברים גשמיים. **וּבְגַשְׁמִיּוּת גּוּפָא** עצמה **הַהַמְשָׁכָה הִיא לְמַטָּה מַטָּה** לעולם הזה

ביאור בדרך אפשר

שְׁנַעֲשֵׂית שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מְלוֹךְ עַל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּכְבוֹדֶךָ[25].

ד) וּכְלָלוּת הָעִנְיָן הוּא, שֶׁמַּעֲלַת חוֹדֶשׁ זֶה הִיא בְּכָל הָעִנְיָנִים, הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת, וְעַד שֶׁגַּם הָעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים הַיּוֹתֵר נַעֲלִים קְשׁוּרִים גַּם עִם עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים. וְעִנְיָן זֶה מַתְחִיל מִבַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, שֶׁמֵּחַד גִּיסָא חֵרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁהוּא בְּתַכְלִית הָרוּחָנִיּוּת, וְכַמְבוֹאָר בַּאֲרוּכָּה בַּסִּידּוּר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל לְהָבִין עִנְיַן תְּקִיעַת שׁוֹפָר עַל פִּי כַּוָּונַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה[26], שֶׁאָז צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ מְהַפְּנִימִיּוּת דְּעַצְמוּת וּמַהוּת, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת שֶׁבְּכָל דַּרְגָּא וְדַרְגָּא, וְעַד שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת לְמַטָּה (בִּישְׂרָאֵל), שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַפְּנִימִיּוּת (לְגַבֵּי חִיצוֹנִיּוּת) הוּא בְּדוּגְמַת רוּחָנִיּוּת לְגַבֵּי גַּשְׁמִיּוּת, וּבְרוּחָנִיּוּת גּוּפָא יֵשׁ כַּמָּה דַּרְגּוֹת בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי, וְעַד לְדַרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת, וְרַק בְּגִלָּל שֶׁאֵין לָנוּ שֵׁם אַחֵר, קוֹרִין אוֹתָהּ בְּשֵׁם רוּחָנִיּוּת, וּבְיַחַד עִם זֶה גַּם הַהַמְשָׁכָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הִיא גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, כְּפִי שֶׁמַּדְגִּישׁ רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה[28] מַה שֶּׁאוֹמְרִים בְּנִגְלֶה[29] שֶׁעִיקַּר הַדִּין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא עַל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים הַקְּשׁוּרִים עִם הַגּוּף כְּפִשׁוּטוֹ, כְּפִי שֶׁאוֹמְרִים בַּתְּפִלּוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים בַּאֲרוּכָּה. וּבְגַשְׁמִיּוּת גּוּפָא הַהַמְשָׁכָה הִיא לְמַטָּה מַטָּה

25) תפילת העמידה דר"ה. 26) רמו [שסז], א ואילך. 27) תהלים כז, ח. וראה לקו"ת נצבים מד, ב. שם דרושים לשבת שובה סו, ג. ובכ"מ. 28) דרושים לר"ה נט, ב. 29) הגהות מיימוניות הל' תשובה פ"ג אות א בשם הרמב"ן.

ביאור בדרך אפשר

הגשמי שהוא העולם התחתון ביותר **(כְּשֵׁם שֶׁעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת הוּא בְּתַכְלִית הָעִילּוּי** כך הגשמיות היא למטה מטה ביותר**)**, **שֶׁהֲרֵי אָז** בראש השנה **נַעֲשֶׂה בְּנְיַן הַמַּלְכוּת לִהְיוֹת שָׁרָתִי בַּמְּדִינוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ג), דְּקָאֵי** שהכוונה ב'מדינות' היא **עַל כָּל הַמְּדִינוֹת כּוּלָּם, גַּם אֵלּוּ שֶׁמַּחוּץ לְאֶרֶץ הַקּוֹדֶשׁ** וגם ברוחניות מדינות אלו הן למטה מארץ הקודש, **וּכְמוֹ כֵן** ישנו דבר נוסף שבו ענין ראש השנה בא לידי ביטוי למטה בגשמיות **הַדִּין דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא לֹא רַק עַל הַגַּשְׁמִיּוּת דְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם עַל הַגַּשְׁמִיּוּת דְּשִׁבְעִים אוּמּוֹת, בְּכָל קַצְוֵי תֵּבֵל, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּנוֹסַח הַתְּפִלָּה** של ראש השנה **וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמַר כו'** וגם בזה בא לידי ביטוי גלוי שראש השנה הוא מצד אחד יום של ענינים רוחניים נעלים ביותר ומצד שני יום שבו יש דין ומשפט ונמשך שפע בענינים ובמקומות ובאנשים שהם למטה מטה ביותר. **וּשְׁנֵי קְצָוּוֹת אֵלּוּ שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, מְתַכְלִית הָרוּחָנִיּוּת עַד תַּכְלִית הַגַּשְׁמִיּוּת, יֶשְׁנָם גַּם בַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּבְאַרְבָּעַת הַיָּמִים שֶׁבֵּין יוֹם הַכִּפּוּרִים לְסוּכּוֹת, וְעַד שֶׁנִּמְשָׁכִים בְּגִילּוּי בְּחַג הַסּוּכּוֹת [שֶׁהֲרֵי כָּל הָעִנְיָנִים דְּבֶכֶסֶה בָּאִים בְּגִילּוּי לְיוֹם חַגֵּנוּ[30]], שֶׁמֵּחַד גִּיסָא, יֶשְׁנוֹ אָז בְּגִילּוּי הָעִנְיָן דְּהַקְרָבַת שִׁבְעִים פָּרִים [גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת, עַל יְדֵי אֲמִירַת פְּסוּקֵי הַקָּרְבָּנוֹת בְּאוֹפָן דְּוִנְשַׁלְּמָה (גַּם מִלְּשׁוֹן שְׁלֵימוּת[31]) פָּרִים שְׁפָתֵינוּ[32] כלשון הכתוב בהושע] כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אוּמּוֹת הָעוֹלָם[33], וְגַם בְּהַלֵּל מַזְכִּירִים בְּמִיּוּחָד אוֹדוֹת כָּל גּוֹיִם וְכָל הָאוּמִּים[34], וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם הֵם נִכְלָלִים בְּהַשְׁמָחָה דְּבֵית הַשּׁוֹאֵבָה תֵּשְׁבוּ שִׂבְעַת יָמִים[35]. וּלְאִידָךְ גִּיסָא** מצד שני, **יֵשׁ בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַסּוּכּוֹת הָעִנְיָן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה דְּשִׁבְעַת הָאוּשְׁפִּיזִין**, מֵאַבְרָהָם עַד דָּוִד[36] כמובא בזוהר (לפי הסדר על פי האריז"ל, ביום הראשון – אברהם, ביום השני – יצחק, ביום השלישי – יעקב, ביום הרביעי – משה, ביום החמישי – אהרן, ביום הששי – יוסף, ביום השביעי – דוד). **וּכְקוֹשְׁיַית הָרַמַ"ז[37] אֵיךְ**

ביאור בדרך אפשר

(כְּשֵׁם שֶׁעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת הוּא בְּתַכְלִית הָעִילּוּי), שֶׁהֲרֵי אָז נַעֲשֶׂה בְּנְיַן הַמַּלְכוּת לִהְיוֹת שָׁרָתִי בַּמְּדִינוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ג), דְּקָאֵי עַל כָּל הַמְּדִינוֹת כּוּלָּם, גַּם אֵלּוּ שֶׁמַּחוּץ לְאֶרֶץ הַקּוֹדֶשׁ, וּכְמוֹ כֵן הַדִּין דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא לֹא רַק עַל הַגַּשְׁמִיּוּת דְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם עַל הַגַּשְׁמִיּוּת דְּשִׁבְעִים אוּמּוֹת, בְּכָל קַצְוֵי תֵּבֵל, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּנוֹסַח הַתְּפִלָּה וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמַר כו'. וּשְׁנֵי קְצָוּוֹת אֵלּוּ שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, מְתַכְלִית הָרוּחָנִיּוּת עַד תַּכְלִית הַגַּשְׁמִיּוּת, יֶשְׁנָם גַּם בַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּבְאַרְבָּעַת הַיָּמִים שֶׁבֵּין יוֹם הַכִּפּוּרִים לְסוּכּוֹת, וְעַד שֶׁנִּמְשָׁכִים בְּגִילּוּי בְּחַג הַסּוּכּוֹת [שֶׁהֲרֵי כָּל הָעִנְיָנִים דְּבֶכֶסֶה בָּאִים בְּגִילּוּי לְיוֹם חַגֵּנוּ[30]], שֶׁמֵּחַד גִּיסָא, יֶשְׁנוֹ אָז בְּגִילּוּי הָעִנְיָן דְּהַקְרָבַת שִׁבְעִים פָּרִים [גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת, עַל יְדֵי אֲמִירַת פְּסוּקֵי הַקָּרְבָּנוֹת בְּאוֹפָן דְּוִנְשַׁלְּמָה (גַּם מִלְּשׁוֹן שְׁלֵימוּת[31]) פָּרִים שְׁפָתֵינוּ[32] כלשון הכתוב בהושע] כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אוּמּוֹת הָעוֹלָם[33], וְגַם בְּהַלֵּל מַזְכִּירִים בְּמִיּוּחָד אוֹדוֹת כָּל גּוֹיִם וְכָל הָאוּמִּים[34], וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם הֵם נִכְלָלִים בְּהַשְׁמָחָה דְּבֵית הַשּׁוֹאֵבָה תֵּשְׁבוּ שִׂבְעַת יָמִים[35]. וּלְאִידָךְ גִּיסָא מצד שני, יֵשׁ בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַסּוּכּוֹת הָעִנְיָן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה דְּשִׁבְעַת הָאוּשְׁפִּיזִין האורחים, מֵאַבְרָהָם עַד דָּוִד[36] כמובא בזוהר (לפי הסדר על פי האריז"ל, ביום הראשון – אברהם, ביום השני – יצחק, ביום השלישי – יעקב, ביום הרביעי – משה, ביום החמישי – אהרן, ביום הששי – יוסף, ביום השביעי – דוד). וּכְקוֹשְׁיַית הָרַמַ"ז[37] אֵיךְ

השנה ועד יום הכיפורים שאז בנעילה הוא גמר העליות והוא זמן גמר הסליחה, ואזי כתיב לפני ה' תטהרו למעלה מבחינת הוי' כנ"ל עד שמזה נמשך ליום חגינו הוא חג הסוכות שהוא זמן שמחתנו התגלות השמחה, ותהיה השמחה גדולה לאלקים ביתר שאת בגילוי רצון העליון ברוך הוא על ידי בחינת בכסא שהוא ההסתלקות שבתחלת ליל ראש השנה, וכמשל היוצא מן השביה ששמחתו הוא ביתר שאת ובכפלים, ולכן כתיב ושאבתם מים בששון שהוא ענין ניסוך המים בחג על המזבח שהם המשכת גילוי מים טהורים שאמר הכתוב וזרקתי כו"], **שֶׁמֵּחַד גִּיסָא** שמצד אחד, **יֶשְׁנוֹ אָז** בחג הסוכות **בְּגִילּוּי הָעִנְיָן דְּהַקְרָבַת שִׁבְעִים פָּרִים** [והדבר הוא בגילוי **גַּם** אפילו **בִּזְמַן הַגָּלוּת** כאשר לא מקריבים שבעים פרים בפועל, **עַל יְדֵי אֲמִירַת פְּסוּקֵי הַקָּרְבָּנוֹת** בתפילת מוסף **בְּאוֹפָן דְּוִנְשַׁלְּמָה** (ובנוסף לפירוש הפשוט 'ונשלמה' מלשון השלמת החסר, יש לפרש 'ונשלמה' **גַּם מִלְּשׁוֹן שְׁלֵימוּת[31]) פָּרִים שְׂפָתֵינוּ[32]** כלשון הכתוב בהושע] **כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אוּמּוֹת הָעוֹלָם[33]** וְגַם **בְּהַלֵּל** שאומרים בימי חג הסוכות **מַזְכִּירִים בְּמִיּוּחָד אוֹדוֹת כָּל גּוֹיִם וְכָל הָאוּמִּים[34]** ואומרים "הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים", **וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם הֵם** אומות העולם **נִכְלָלִים בְּהַשְׁמָחָה דְּבֵית הַשּׁוֹאֵבָה תֵּשְׁבוּ שִׂבְעַת יָמִים[35]. וּלְאִידָךְ גִּיסָא** מצד שני, **יֵשׁ בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַסּוּכּוֹת הָעִנְיָן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה דְּשִׁבְעַת הָאוּשְׁפִּיזִין** האורחים, **מֵאַבְרָהָם עַד דָּוִד[36]** כמובא בזוהר (לפי הסדר על פי האריז"ל, ביום הראשון – אברהם, ביום השני – יצחק, ביום השלישי – יעקב, ביום הרביעי – משה, ביום החמישי – אהרן, ביום הששי – יוסף, ביום השביעי – דוד). **וּכְקוֹשְׁיַית הָרַמַ"ז[37]**

---

30) תהלים פא, ד. וראה לקו"ת דרושים לר"ה נד, ריש ע"ד. סידור (עם דא"ח) רלה, ב [שמב, ד]. 31) ראה ד"ה שובה ישראל וד"ה בסוכות תשבו ובהערה 7 (לעיל ע' 68 ואילך; ע' 102). 32) הושע יד, ג. 33) סוכה נה, ב. במדב"ר פכ"א, כד. וראה בארוכה ד"ה הללו את ה' במאמרי אדה"ז תקס"ט ע' רפה ואילך. ועם הגהות – אוה"ת סוכות ע' א'תשנה ואילך. 34) תהלים קיז, א. 35) אמור כג, מב. 36) ראה זח"ג קג, ב ואילך. פע"ח שער חג הסוכות ספ"ג. ועוד. 37) לזח"ג שם.

ביאור בדרך אפשר

המקובל רבי משה זכות, ממפרשי הזוהר, **אֵיךְ אֶפְשָׁר** איך יתכן **שֶׁיִּהְיוּ בְּחַג הַסּוּכּוֹת שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ** ביחד **(שִׁבְעִים פָּרִים כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אוּמּוֹת הָעוֹלָם** שהם למטה ביותר, **וְשִׁבְעַת הָאוּשְׁפִּיזִין** הנעלים ביותר**), כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת**[38].

וכך מבואר בענין זה ב'אור התורה' לאדמו"ר ה'צמח צדק':

"... בכל השנה ע' שרים הן בבחינת הפירוד למטה מטה ובסוכות מתברריים על ידי המקיפים דקדושה כנ"ל והמברר נקרא אושפיזא שאינו בא רק לפרקים, מה שאין כן ישראל שהן בני היכלא בתמידות להיותם בבחינת שם מ"ה דתיקון שלאחר הבירור כידוע ועל כן כל האושפיזין המה על ענין הבירור מאומות העולם דוקא כמו אושפיזא הא' אברהם שעשה גרים הרבה והכנסת אורחים גם לערביים וכהאי גוונא, וכך הוא ענין כל האושפיזין לפי שהמה המבררים בירורי נוגה שיוכללו ויעלו באלקות שאינו אלא לפרקים, אך בשמיני עצרת פר א' לבני היכלא שהן ישראל להיותם דבוקים תמיד באחד בבחינת פנימיות".

וְכֵן בְּשִׁמְינִי עֲצֶרֶת מצינו גם ענין זה חיבור ושילוב בין ענינים נעלים ביותר לענינים גשמיים נחותים, **שֶׁאָז** בשמיני עצרת **הוּא תַּכְלִית הַשְׁלֵימוּת שֶׁבְּרוּחָנִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[39] במשלי **יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ**, ובענין זה נאמר בזוהר **יִשְׂרָאֵל וּמַלְכָּא בְּלְחוֹדוֹהִי**[40] בני ישראל והמלך, הקדוש ברוך הוא, לבדם, **וּבְפָרָט עַל פִּי הַמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל גּוּפָא** עצמם **חֲדֵי זֶה** הדרגה שבישראל שלגביה נאמר שבשמיני עצרת ישנו חיבור מיוחד בין בני ישראל והקדוש ברוך הוא **בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל** שהיא דרגה גבוהה יותר מבחינת 'ישראל' סתם. **וּבְיַחַד עִם זֶה** ששמיני עצרת קשור ב'תכלית השלימות שברוחניות' **נֶאֱמַר בְּנוֹגֵעַ לִשְׁמִינִי עֲצֶרֶת** שהחג של יום אחד אחרי שבעת ימי חג הסוכות נמשל במדרש "למלך שעשה סעודה שבעה ימים וזימן כל בני אדם שבמדינה להשתתף בסעודה שעשה, לאחר שעברו שבעת ימי המשתה, אמר המלך לאוהבו כבר יצאנו ידינו מבני המדינה, בוא ונגלגל אני ואתה במה שתמצא, כך אמר הקב"ה לישראל, ביום השמיני עצרת תהיה לכם, בואו ונגלגל במה שתמצאו, בפר אחד ואיל אחד", ויש לדייק בלשון **נְגַלְגֵּל אֲנִי וְאַתָּה בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָא (לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר יָצָאנוּ יְדֵינוּ מִבְּנֵי הַמְּדִינָה בְּהַקְרֵבַת שִׁבְעִים הַפָּרִים בְּחַג הַסּוּכּוֹת)**[41], **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵי זֶה**[42] דיבור המתחיל ביום השמיני עצרת, שנאמר בהתוועדות שמחת תורה שנה זו, תשל"ו **(עַל פִּי הַמְבוֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ** מאמרי חסידות של שנת **תרס"ו**[43] לאדמו"ר הרש"ב, שם מבואר כי כשם שבכוח הרצון שהוא כוח 'מקיף' יש חיצוניות ופנימיות הרצון כך למעלה באלוקות יש 'חיצוניות המקיף' ו'פנימיות המקיף') **בְּבֵיאוּר מַשְׁמָעוּת דִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ (בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָא)** לפי פנימיות הענינים **שֶׁהַהַשְׁפָּעָה לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְינִי עֲצֶרֶת הִיא מֵאוֹתָהּ הַמַּדְרֵיגָה עַצְמָהּ שֶׁמִּמֶּנָּה הָיְתָה הַהַשְׁפָּעָה לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם** בימי חג הסוכות, **כִּי, בְּיַחַד עִם הַמְשָׁכַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף הֲכִי עֶלְיוֹן בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, נִמְשָׁךְ לִנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף (שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ בְּחַג הַסּוּכּוֹת לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם), אֶלָּא שֶׁגַּם הַמְשָׁכָה זוֹ נַעֲשֵׂית אָז בְּעִילּוּי בְּיוֹתֵר. וּמִכָּל זֶה**

ביאור בדרך אפשר

אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ בְּחַג הַסּוּכּוֹת שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ, (שִׁבְעִים פָּרִים כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אוּמּוֹת הָעוֹלָם, וְשִׁבְעַת הָאוּשְׁפִּיזִין), כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת. וְכֵן בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁאָז הוּא תַּכְלִית הַשְׁלֵימוּת שֶׁבְּרוּחָנִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ. וּבְנוֹגֵעַ לִשְׁמִינִי עֲצֶרֶת נִגְלְגֵּל אֲנִי וְאַתָּה בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָא (לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר יָצָאנוּ יְדֵינוּ מִבְּנֵי הַמְּדִינָה בְּהַקְרֵבַת שִׁבְעִים הַפָּרִים בְּחַג הַסּוּכּוֹת), וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵי זֶה (עַל פִּי הַמְבוֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו) בְּבֵיאוּר מַשְׁמָעוּת דִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ (בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָא) שֶׁהַהַשְׁפָּעָה לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת הִיא מֵאוֹתָהּ הַמַּדְרֵיגָה עַצְמָהּ שֶׁמִּמֶּנָּה הָיְתָה הַהַשְׁפָּעָה לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם, כִּי, בְּיַחַד עִם הַמְשָׁכַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף הֲכִי עֶלְיוֹן בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, נִמְשָׁךְ לִנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף (שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ בְּחַג הַסּוּכּוֹת לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם), אֶלָּא שֶׁגַּם הַמְשָׁכָה זוֹ נַעֲשֵׂית אָז בְּעִילּוּי בְּיוֹתֵר.

הובא באוה"ת שם ע' א'תשנו. וראה גם ד"ה הללו את ה' דיום ב' דחג הסוכות פ"ג ודיום שמחת תורה פ"ו תשכ"ו (סה"מ תשכ"ו ע' כד ואילך; ע' לה ואילך). 38) ראה אוה"ת שם ע' א'תשסח. 39) משלי ה, יז. שמו"ר פט"ו, כג. הובא בריש וסוף ד"ה ביום השמע"צ עת"ר. תש"ד. תש"ט. ה'שי"ת. ועוד. 40) ראה זח"ג לב, א. וראה זח"א רח, ב. הובא בריש וסוף ד"ה ביום השמע"צ באוה"ת שמע"צ (כרך ה) ע' ב'קמט. שם ע' ב'קנג. ריש וסוף ד"ה הנ"ל תרפ"ז. ועוד. 41) במדב"ר פכ"א, כד. 42) ד"ה ויאמר לו יהונתן דש"פ בראשית פ"ב ואילך (לעיל ע' 207 ואילך). 43) ריש וסוף ד"ה ביום השמע"צ (ע' לג [מז]. ע' מ [נו]).

ביאור בדרך אפשר

וּמִכָּל זֶה מוּבָן, שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּכָל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וּבִפְרָט כְּפִי שֶׁבָּאָה בְּגָלוּי בְּיָמִים טוֹבִים וּמוֹעֲדִים שֶׁבְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁמַּמְשִׁיכִים אור אלוקי והשפעה אלוקית מִתַּכְלִית הַשְּׁלֵימוּת וְהָעִילּוּי למעלה מעלה ביותר עַד לְמַטָּה מַטָּה ביותר.

ה) וְהִנֵּה כֵּיוָן שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים הָאֲמוּרִים לְעֵיל קְשׁוּרִים עִם שְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹדֶשׁ (שנקרא חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי אוֹ חוֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי כנזכר לעיל), שֶׁקָּאֵי ושמו של החודש מכוון עַל כָּל שְׁלוֹשִׁים הַיָּמִים שֶׁבּוֹ, מַתְחִיל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים, שֶׁגַּם הוּא היום השלושים, היום האחרון בחודש נִקְרָא בְּשֵׁם תִּשְׁרֵי, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ יֶשְׁנָם בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַחוֹדֶשׁ כולו, מתחילתו ועד סופו. וְהַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ פְּרָטִים ועניינים מסוימים שֶׁבָּהֶם יֶשְׁנוֹ חִילּוּק מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, לִכְאוֹרָה, בֵּין יוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁבּוֹ, רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שעליו נאמר בתורה בַּחוֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחוֹדֶשׁ[6], לְיוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים בּוֹ שהוא יום רגיל ושונה וחלוק לגמרי מיום ראש השנה, וְכַמּוּבָן מִבֵּיאוּר כְּבוֹד קְדוּשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל במאמר הפותח בפסוק צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה[44] [שֶׁזֶּהוּ פָּסוּק בְּשִׁיעוּר חוּמָּשׁ שֶׁל יוֹם זֶה[45] היום הראשון בשבוע של פרשת נוח] שֶׁחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי הוּא חוֹדֶשׁ כְּלָלִי שיש לו משמעות על כל השנה כולה שֶׁהַיָּמִים שֶׁבּוֹ של חודש תשרי הֵם שָׁרָשִׁים וּמְקוֹרִים בענינם ותוכנם לְכָל חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, כְּמוֹ למשל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא יום של קבלת עול מלכות שמים ולכן הוא שׁוֹרֶשׁ וּמָקוֹר עַל יִרְאָה יראת ה', שֶׁמְּקַבְּלִים יִשְׂרָאֵל יִרְאָה

ביאור בדרך אפשר

בְּאוֹתוֹ יוֹם יום ראש השנה עַל כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שהוא יום תשובה ויום כפרה וסליחה הוּא מָקוֹר לִתְשׁוּבָה וּמְחִילָה וּסְלִיחָה עַל כָּל הַשָּׁנָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הַסּוּכּוֹת שהם 'זמן שמחתנו' הֵם הַמָּקוֹר לְשִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה עַל כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, וּ(שְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְ)שִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא עִנְיָן כְּלָלִי עַל כָּל הַשָּׁנָה בִּמְיוּחָד בְּנוֹגֵעַ לְשִׂמְחָה שֶׁל תּוֹרָה [נוֹסָף עַל עִנְיַן הַקְּלִיטָה שֶׁבִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שעל כך נאמר בתורה עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם[46], שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים דְּבַכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁל קְלִיטָה עַד לְתַכְלִית הַפְּנִימִיּוּת בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כמבואר ב'המשך' תרס"ו: "... בשמיני עצרת הוא זמן קליטה, דכל האורות והמשכות שנמשכים בראש השנה ויום הכיפורים שאז הם בהעלם עדיין, והגילוי הוא בסוכות... מכל־מקום בסוכות אינו מאיר עדיין, בפנימיות ממש, ועיקר ההמשכה בפנימיות ממש הוא בשמיני עצרת, וזהו עצרת תהיה לכם, שתהיה ההמשכה לכם בבחינת פנימיות..."], הִנֵּה חִילּוּקִים אֵלּוּ בין הימים של חודש תשרי שאינו דומה התוכן והענין של ראש השנה לתוכן והענין של יום הכיפורים וכן לגבי שאר ימי חודש תשרי הֵם בִּפְרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּהַכְּלָל דְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי גּוּפָא עצמו, אֲבָל בִּכְלָלוּת, הִנֵּה כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ כל עניני חודש תשרי יחד יֶשְׁנָם בְּכָל יוֹם בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, עַד לְיוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים היום האחרון של החודש, שֶׁגַּם הוּא נִקְרָא יוֹם שֶׁל חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וְלָכֵן גַּם בּוֹ יֶשְׁנָם כָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי כולם, וכיון שגם היום

מוּבָן, שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּכָל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וּבִפְרָט כְּפִי שֶׁבָּאָה בְּגָלוּי בְּיָמִים טוֹבִים וּמוֹעֲדִים שֶׁבְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁמַּמְשִׁיכִים מִתַּכְלִית הַשְּׁלֵימוּת וְהָעִילּוּי עַד לְמַטָּה מַטָּה.

ה) **וְהִנֵּה** כֵּיוָן שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים הָאֲמוּרִים לְעֵיל קְשׁוּרִים עִם שְׁמוֹ שֶׁל הַחוֹדֶשׁ (חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי אוֹ חוֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי), שֶׁקָּאֵי עַל כָּל שְׁלוֹשִׁים הַיָּמִים שֶׁבּוֹ, מַתְחִיל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים, שֶׁגַּם הוּא נִקְרָא בְּשֵׁם תִּשְׁרֵי, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ יֶשְׁנָם בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַחוֹדֶשׁ. וְהַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ פְּרָטִים שֶׁבָּהֶם יֶשְׁנוֹ חִילּוּק מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, לִכְאוֹרָה, בֵּין יוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁבּוֹ, רֹאשׁ הַשָּׁנָה, בַּחוֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחוֹדֶשׁ[6], לְיוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים בּוֹ, וְכַמּוּבָן מִבֵּיאוּר כְּבוֹד קְדוּשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה[44] [שֶׁזֶּהוּ פָּסוּק בְּשִׁיעוּר חוּמָּשׁ שֶׁל יוֹם זֶה[45]] שֶׁחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי הוּא חוֹדֶשׁ כְּלָלִי שֶׁהַיָּמִים שֶׁבּוֹ הֵם שָׁרָשִׁים וּמְקוֹרִים לְכָל חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, כְּמוֹ רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא שׁוֹרֶשׁ וּמָקוֹר עַל יִרְאָה, שֶׁמְּקַבְּלִים יִשְׂרָאֵל יִרְאָה בְּאוֹתוֹ יוֹם עַל כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא מָקוֹר לִתְשׁוּבָה וּמְחִילָה וּסְלִיחָה עַל כָּל הַשָּׁנָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הַסּוּכּוֹת הֵם הַמָּקוֹר לְשִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה עַל כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, וּ(שְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְ)שִׂמְחַת תּוֹרָה הוּא עִנְיָן כְּלָלִי עַל כָּל הַשָּׁנָה בִּמְיוּחָד בְּנוֹגֵעַ לְשִׂמְחָה שֶׁל תּוֹרָה [נוֹסָף עַל עִנְיַן הַקְּלִיטָה שֶׁבִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם[46], שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים דְּבַכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ הֵם בְּאוֹפֶן שֶׁל קְלִיטָה עַד לְתַכְלִית הַפְּנִימִיּוּת בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל], הִנֵּה חִילּוּקִים אֵלּוּ הֵם בִּפְרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּהַכְּלָל דְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי גּוּפָא, אֲבָל בִּכְלָלוּת, הִנֵּה כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ יֶשְׁנָם בְּכָל יוֹם בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, עַד לְיוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים, שֶׁגַּם הוּא נִקְרָא יוֹם שֶׁל חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וְלָכֵן גַּם בּוֹ יֶשְׁנָם כָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, כּוֹלֵל גַּם בְּאוֹפֶן

44) סה"מ תש"ב ע' 49. וראה גם מאמרים שבהערה 5. 45) נח ו, טז. 46) פינחס כט, לה.

ביאור בדרך אפשר

השלושים הוא 'יום', עניני חודש תשרי נמצאים בו ומאירים בו **כּוֹלֵל גַּם בְּאוֹפֶן שֶׁל יוֹם, שֶׁעִנְיָנוֹ אוֹר וְגִילוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[47] **וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם (כַּמְבוֹאָר בַּחֲסִידוּת בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[48] וכן מבואר ב'תורה אור' לאדמו"ר הזקן, "האור היוצא מהשמש נקרא בשם אור כמו שכתוב ויקרא אלקים לאור יום, שהיום נקרא אור על שם התפשטות האור והזיו מה שמאיר ביום"), **וְהַיְינוּ, שֶׁכָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, כָּל הַפְּרָטִים וְהַכְּלָלִים שֶׁבָּהֶם, כולם הֵם מאירים בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר וְגִילוּי.**

וְכָל זֶה כל הענינים וההארות של חודש תשרי **נִמְשָׁךְ גַּם לְאַחֲרֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי (אַף עַל פִּי שֶׁלִּכְאוֹרָה מַתְחִיל אָז** כאשר חודש תשרי מסתיים וחולף **חוֹדֶשׁ נוֹסָף עִם שֵׁם חָדָשׁ שֶׁמּוֹרֶה עַל עִנְיָן חָדָשׁ שֶׁל עֲבוֹדָה** עם עניני עבודת ה' שונים מעבודת ה' בחודש תשרי), בכל זאת עניני חודש תשרי ממשיכים גם לאחר שהחודש הסתיים **כֵּיוָן שֶׁחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי הוּא גַּם מַשְׁפִּיעַ (לֹא רַק מַמְשִׁיךְ** את האורות מלמעלה שירדו ויומשכו למטה, **אֶלָּא מַשְׁפִּיעַ לְכָל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ** ומביא שפע) **(כְּתוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב הַנִּזְכֶּרֶת לְעֵיל), הַיְינוּ, שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ** מחודש תשרי **בְּאוֹפֶן שֶׁל שׂוֹבַע בְּכָל כּוּלָּהּ, בְּאָמוּר לְעֵיל שֶׁחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי הוּא חוֹדֶשׁ כְּלָלִי עַל כָּל הַשָּׁנָה, וְעַד שֶׁגַּם כָּל מוֹעֵד וְיוֹם טוֹב שֶׁבּוֹ הוּא כְּלָל עַל כָּל הַשָּׁנָה בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנוֹ הַמְיוּחָד, וְכֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי בִּכְלָלוּתוֹ, הָחֵל מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּלְאַחֲרֵי זֶה כָּל יְמֵי הַחוֹדֶשׁ, עַד לְרֶגַע הָאַחֲרוֹן שֶׁל יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁגַּם בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ יִהְיוּ כָּל הָעִנְיָנִים, הַפְּרָטִים וְהַכְּלָלִים, בְּאוֹפֶן שֶׁל שׂוֹבַע, כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי.**

ו) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף עוֹד עִנְיָן בְּנוֹגֵעַ לְכָל הָאָמוּר לְעֵיל, שֶׁכָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי נַעֲשִׂים (לֹא בְּאוֹפֶן שֶׁל נַהֲמָא דְּכִיסּוּפָא[49] חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא) עַל יְדֵי עֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הָחֵל מֵהַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁעִנְיָנוֹ של ראש השנה הוא **בִּנְיַן הַמַּלְכוּת** כמבואר לעיל, **הֲרֵי זֶה** ענין 'בנין המלכות' **נַעֲשֶׂה** נפעל **עַל יְדֵי עֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלָּהֶן מְבַקֵּשׁ הַקָּבָ"ה שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם**[50] כמאמר רז"ל הנזכר שהקדוש ברוך הוא אומר לבני ישראל 'אמרו לפני מלכיות שתמליכוני עליכם', **וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה** נפעל **הָעִנְיָן דְּבִנְיַן הַמַּלְכוּת. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה** כשם ש'בנין המלכות' נפעל על ידי עבודתם של בני ישראל כך גם **בַּעֲבוֹדַת כְּלָלוּת חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וְכַמְרוּמָז בַּשֵּׁם תִּשְׁרֵי, שֶׁפֵּרֵר הָאוֹתִיּוֹת** במילה 'תשרי' **הוּא** מִלְמַטָּה לְמַעְלָה מהסוף להתחלה **(תָּי"ו תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ שִׁי"ן וְאַחַר כָּךְ רֵי"שׁ)**[51]**, שֶׁזֶּה מוֹרֶה שֶׁכָּל**

ביאור בדרך אפשר

שֶׁל יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, כיון שחודש תשרי הוא החודש השביעי מלשון שובע, והוא נותן שובע על כל ימות השנה **שֶׁגַּם בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ יִהְיוּ כָּל הָעִנְיָנִים, הַפְּרָטִים וְהַכְּלָלִים, בְּאוֹפֶן שֶׁל שׂוֹבַע, כְּמוֹ שֶׁהֵם בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי.**

1 שֶׁל יוֹם, שֶׁעִנְיָנוֹ אוֹר וְגִילוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[47]
2 וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם (כַּמְבוֹאָר בַּחֲסִידוּת
3 בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[48]), וְהַיְינוּ, שֶׁכָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ
4 תִּשְׁרֵי, כָּל הַפְּרָטִים וְהַכְּלָלִים שֶׁבָּהֶם, הֵם בְּאוֹפֶן
5 שֶׁל אוֹר וְגִילוּי.
6 **וְכָל** זֶה נִמְשָׁךְ גַּם לְאַחֲרֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי (אַף עַל
7 פִּי שֶׁלִּכְאוֹרָה מַתְחִיל אָז חוֹדֶשׁ נוֹסָף עִם
8 שֵׁם חָדָשׁ שֶׁמּוֹרֶה עַל עִנְיָן חָדָשׁ שֶׁל עֲבוֹדָה),
9 כֵּיוָן שֶׁחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי הוּא גַּם מַשְׁפִּיעַ (לֹא רַק
10 מַמְשִׁיךְ, אֶלָּא מַשְׁפִּיעַ) לְכָל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ (כְּתוֹרַת
11 הַבַּעַל שֵׁם טוֹב הַנִּזְכֶּרֶת לְעֵיל), הַיְינוּ, שֶׁמִּמֶּנּוּ
12 נִמְשָׁךְ בְּאוֹפֶן שֶׁל שׂוֹבַע בְּכָל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ,
13 כָּאָמוּר לְעֵיל שֶׁחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי הוּא חוֹדֶשׁ כְּלָלִי עַל
14 כָּל הַשָּׁנָה, וְעַד שֶׁגַּם כָּל מוֹעֵד וְיוֹם טוֹב שֶׁבּוֹ
15 הוּא כְּלָל עַל כָּל הַשָּׁנָה בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנוֹ הַמְיוּחָד,
16 וְכֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי בִּכְלָלוּתוֹ, הָחֵל
17 מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּלְאַחֲרֵי זֶה כָּל יְמֵי הַחוֹדֶשׁ, עַד
18 לְרֶגַע הָאַחֲרוֹן שֶׁל יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי,
19 שֶׁגַּם בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ יִהְיוּ כָּל הָעִנְיָנִים,
20 הַפְּרָטִים וְהַכְּלָלִים, בְּאוֹפֶן שֶׁל שׂוֹבַע, כְּמוֹ שֶׁהֵם
21 בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי.
22 ו) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף עוֹד עִנְיָן בְּנוֹגֵעַ לְכָל הָאָמוּר
23 לְעֵיל, שֶׁכָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי נַעֲשִׂים
24 (לֹא בְּאוֹפֶן שֶׁל נַהֲמָא דְּכִיסּוּפָא[49] חַס וְשָׁלוֹם,
25 אֶלָּא) עַל יְדֵי עֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הָחֵל מֵהַתְחָלַת
26 הָעֲבוֹדָה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁעִנְיָנוֹ בִּנְיַן הַמַּלְכוּת,
27 הֲרֵי זֶה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלָּהֶן מְבַקֵּשׁ הַקָּבָ"ה שֶׁתַּמְלִיכוּנִי
28 עֲלֵיכֶם[50], וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּבִנְיַן הַמַּלְכוּת. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בַּעֲבוֹדַת
29 כְּלָלוּת חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וְכַמְרוּמָז בַּשֵּׁם תִּשְׁרֵי, שֶׁפֵּרֵר הָאוֹתִיּוֹת הוּא מִלְמַטָּה
30 לְמַעְלָה (תָּי"ו תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ שִׁי"ן וְאַחַר כָּךְ רֵי"שׁ)[51], שֶׁזֶּה מוֹרֶה שֶׁכָּל

47) בראשית א, ה. 48) תו"א וירא יד, סע"א. סה"מ תרל"ה ח"א ע' רפג. תרפ"ח ע' קנג. ובכ"מ. 49) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. הובא בלקו"ת צו ז, ריש ע"ד. 50) ראה ר"ה טז, א. לד, ב. 51) ראה זהר ח"ב קי, א ואילך. קפו, א. אור תורה להרב המגיד סימן פג. אוה"ת בא ע' רסא ואילך. סידור ע' שסח. סה"מ תרנ"א ע' צג. עת"ר ע' שג [שפח]. ע' שנה [תצז].

ביאור בדרך אפשר

עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בדרך של התעלות מדרגה לדרגה, **בְּאוֹפֶן שֶׁעַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה, מצד האדם (שהיא התקרבות לאלוקות בדרך של **הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**) **נַעֲשֵׂית אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא** התעוררות מלמעלה, הארה והמשכה מצד האלוקות. **וּבְיַחַד עִם זֶה, מְבוֹאָר בַּחֲסִידוּת**[52] **שֶׁתִּשְׁרֵי הוּא גַּם אוֹתִיּוֹת ישרת** שבזה סדר האותיות הוא מלמעלה למטה, שי"ן, ואחר כך ר"יש ואחר כך ת"ו, ו"ישרת" הוא **מִלְּשׁוֹן** הכתוב בתהילים **יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ**[53], **וְהַיְינוּ, שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאוֹפֶן שֶׁל הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, פּוֹעֶלֶת שֶׁגַּם הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** ההארה מהאלוקות אל האדם למטה **תִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ אוֹפֶן, שֶׁיִּהְיֶה לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי הָעֵינַיִם** (**עֵינֵי הֶוְיָ'**[54], **עַיִן שֶׁמִּלְמַעְלָה לְמַטָּה וְעַיִן שֶׁמִּלְמַטָּה לְמַעְלָה**) **בִּבְחִינַת יָשָׁר, בְּהַשְׁוָואָה אַחַת** (**כַּמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[55]), **שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵימוּת בְּהַיִחוּד כוּ'.**

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בַּעֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁפּוֹעֶלֶת עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי מוּדְגָּשׁ עִנְיַן הָאַחְדוּת. וּכְמוֹ למשל **בָּעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם** שהוא ענינו של ראש השנה, **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**[56] בתורה **וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ** הקדוש ברוך הוא מולך על בני ישראל שנקראים "ישורון", **הִנֵּה עִנְיָן זֶה נִפְעָל** כפי שפסוק זה ממשיך ואומר **דַּוְקָא בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל**[56], על אחדותם של בני ישראל יחד **כְּפִי שֶׁמְּבָאָר רַבִּינוּ הַזָּקֵן**[57] בליקוטי תורה (על הכתוב "אתם ניצבים היום כולכם", שקוראים בשבת שלפני ראש השנה) **שֶׁכּוּלָּם מִתְאַסְּפִים יַחַד לִהְיוֹת לַאֲחָדִים כְּאֶחָד. וְלָכֵן** כיון שהמלכת והכתרת הקדוש ברוך הוא למלך בראש השנה היא על ידי כל בני ישראל יחד באחדות גמורה **גַּם הַהַקְדָּמָה** וההכנה **לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה הִיא בְּהָעִנְיָן דְּאַתֶּם נְצָבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם גּוֹ' רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם גּוֹ' מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ**[58] התאחדות של כל הסוגים השונים יחד, **וְעַד שֶׁכּוּלָּם** כל הסוגים המנויים בפסוק **נִכְלָלִים בְּתֵיבָה** במילה **אַחַת - כֻּלְּכֶם. וְכֵן הוּא בְּכָל הָעִנְיָנִים שֶׁבְּמֶשֶׁךְ חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי** שכולם קשורים

ביאור בדרך אפשר

1 **עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם** בדרך של התעלות מדרגה לדרגה, **בְּאוֹפֶן**
2 **שֶׁעַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה, מצד האדם (שהיא
3 התקרבות לאלוקות בדרך של **הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**) **נַעֲשֵׂית**
4 **אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא** התעוררות מלמעלה, הארה והמשכה מצד האלוקות.
5 **וּבְיַחַד עִם זֶה, מְבוֹאָר**
6 **בַּחֲסִידוּת**[52] **שֶׁתִּשְׁרֵי הוּא גַּם**
7 **אוֹתִיּוֹת ישרת** שבזה סדר האותיות
8 הוא מלמעלה למטה, שי"ן, ואחר כך
9 ר"יש ואחר כך ת"ו, ו"ישרת" הוא
10 **מִלְּשׁוֹן** הכתוב בתהילים **יָשָׁר**
11 **יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ**[53], **וְהַיְינוּ,**
12 **שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאוֹפֶן שֶׁל**
13 **הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה,**
14 **פּוֹעֶלֶת שֶׁגַּם הַהַמְשָׁכָה**
15 **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** ההארה
16 מהאלוקות אל האדם למטה **תִּהְיֶה**
17 **בְּאוֹתוֹ אוֹפֶן, שֶׁיִּהְיֶה לְמַטָּה**
18 **כְּמוֹ לְמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן יָשָׁר**
19 **יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי**
20 **הָעֵינַיִם** (**עֵינֵי הֶוְיָ'**[54], **עַיִן**
21 **שֶׁמִּלְמַעְלָה לְמַטָּה וְעַיִן**
22 **שֶׁמִּלְמַטָּה לְמַעְלָה**) **בִּבְחִינַת**
23 **יָשָׁר, בְּהַשְׁוָואָה אַחַת**
24 **(כַּמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[55]
25 באריכות, ולפנינו קטע מהביאור, "...
26 וזהו עין ה' אל יראיו שלירא שהן
27 בבחינת מפתחות החיצוניות הוא
28 משגיח בבחינת עין אחת או יחודא
29 עילאה או יחודא תתאה, מה שאין כן
30 אל הצדיקים שהן בבחינת התקשרות
31 עמוד אחד וצדיק שמו... הוא בבחינת
32 עיני ה' שאלו השני בחינות עינים הן
33 שוין ממטה למעלה כמו מלמעלה
34 למטה (ועל דרך זה הוא מאמר המדרש
35 סוף שיר השירים רבה, בשעה שישראל עושין רצונו של מקום הקדוש ברוך
36 הוא מביט אליהם בשתי עיניו הדא הוא דכתיב עיני ה' אל צדיקים ובשעה
37 שאין עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא, הוא מביט עליהם בעינו אחת הדא
38 הוא דכתיב עין ה' אל יראיו) וכמו שכתוב ישר יחזו פנימו ישר ממש שגם
39 ממטה למעלה מתגלה בחי' ביטול דכולא קמיה כלא חשיב וכמו שכתוב כי
40 עין בעין יראו וכו' דהיינו עין שמלמעלה למטה בעין שמלמטה למעלה... אך

1 הָעִנְיָנִים נַעֲשִׂים עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, בְּאוֹפֶן
2 שֶׁעַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא (הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה
3 לְמַעְלָה) נַעֲשֵׂית אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא. וּבְיַחַד עִם
4 זֶה, מְבוֹאָר בַּחֲסִידוּת[52] שֶׁתִּשְׁרֵי הוּא גַּם אוֹתִיּוֹת
5 ישרת, מִלְּשׁוֹן יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ[53], וְהַיְינוּ,
6 שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאוֹפֶן שֶׁל הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה
7 לְמַעְלָה פּוֹעֶלֶת שֶׁגַּם הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה
8 תִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ אוֹפֶן, שֶׁיִּהְיֶה לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה,
9 שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי הָעֵינַיִם
10 (עֵינֵי הֶוְיָ'[54], עַיִן שֶׁמִּלְמַעְלָה לְמַטָּה וְעַיִן
11 שֶׁמִּלְמַטָּה לְמַעְלָה) בִּבְחִינַת יָשָׁר, בְּהַשְׁוָואָה
12 אַחַת (כַּמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה[55]), שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית
13 הַשְּׁלֵימוּת בְּהַיִחוּד כוּ'.
14 **וּבִפְרָטִיּוּת** יוֹתֵר, הִנֵּה בַּעֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
15 שֶׁפּוֹעֶלֶת עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי מוּדְגָּשׁ
16 עִנְיַן הָאַחְדוּת. וּכְמוֹ בָּעִנְיָן דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם,
17 שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[56] וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ, הִנֵּה עִנְיָן
18 זֶה נִפְעָל דַּוְקָא בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי
19 יִשְׂרָאֵל[56], כְּפִי שֶׁמְּבָאָר רַבִּינוּ הַזָּקֵן[57] שֶׁכּוּלָּם
20 מִתְאַסְּפִים יַחַד לִהְיוֹת לַאֲחָדִים כְּאֶחָד. וְלָכֵן גַּם
21 הַהַקְדָּמָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה הִיא בְּהָעִנְיָן דְּאַתֶּם
22 נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם גּוֹ' רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם גּוֹ'
23 מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ[58], וְעַד שֶׁכּוּלָּם
24 נִכְלָלִים בְּתֵיבָה אַחַת — כֻּלְּכֶם. וְכֵן הוּא בְּכָל

וראה גם ד"ה ביום השמע"צ פ"ג (לעיל ע' 147). 52) לקו"ת דרושים לר"ה נד, ד. אוה"ת פ' ראה ח"ו ע' ב'שלו. תבא ע' תתשיח. ס"ע תתשלא. 53) תהלים יא, ז. 54) שם לד, טז. 55) פ' ראה כג, ד ואילך. שם כד, ג. וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים ע' קכב. 56) ברכה לג, ה. 57) לקו"ת ר"פ נצבים. 58) ר"פ נצבים.

ביאור בדרך אפשר

בענין האחדות, **וְעַד כְּפִי שֶׁבָּא בְּגָלוּי לְיוֹם חַגֵּנוּ (בְּחַג הַסּוּכּוֹת),** **שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[59] בגמרא **שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לֵישֵׁב בְּסוּכָּה אַחַת, סוּכָּה אַחַת לְכָל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּכֶּסֶּה (בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה** החג שחל בתחילת החודש כשהירח רק נולד והוא עדיין מכוסה), **בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה כְּפִי שֶׁבָּא** ענין האחדות **בְּגָלוּי יוֹתֵר בִּ(שְׁמִינִי עֲצֶרֶת** וְ)**שֶׁמַּחַת תּוֹרָה [שֶׁאָז קוֹרְאִים** ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, **בִּקְרִיאַת הַיּוֹם** בפרשת וזאת הברכה, **וּבִבְרָכָה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ** הברכות שמברך העולה לתורה לפני הקריאה ואחרי הקריאה, **וַהֲרֵי עִנְיַן הַבְּרָכָה מְאַמֶּתֶת אֶת הַדָּבָר בְּלִי שׁוּם סָפֵק וּסְפֵק סְפֵיקָא בָּעוֹלָם (כַּמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה**[60] שבספר התניא וזה לשונו, "להיות נכון לבו בטוח בה' כי חפץ חסד הוא וחנון ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאתו יתברך... בלי שום ספק וספק־ספיקא בעולם. וכמו שאנו מברכין בכל תפלת י"ח תיכף שמבקשים סלח לנו כו', ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה אלא אין כאן שום ספק כלל מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו"), **שֶׁאָז** בשמחת תורה **נִדְרָשׁ וְיֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַנִּיגּוּן וְהָרִיקּוּד אֵצֶל כָּל יִשְׂרָאֵל,** מכל הסוגים ומכל הרמות **מֵרָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם עַד לְחוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ, בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ.**

ובזה מודגש ביותר ענין האחדות.

וְכֵיוָן שֶׁכָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי שֶׁנַּעֲשִׂים עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁהֵם בְּאוֹפָן אַחְדוּת, נִמְשָׁכִים גַּם בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ כמבואר לעיל.

ביאור בדרך אפשר

1 בענין האחדות, **וְעַד כְּפִי שֶׁבָּא בְּגָלוּי לְיוֹם חַגֵּנוּ (בְּחַג הַסּוּכּוֹת),**
2 **שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[59] בגמרא **שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לֵישֵׁב בְּסוּכָּה**
3 **אַחַת, סוּכָּה אַחַת לְכָל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּכֶּסֶּה (בְּרֹאשׁ**
4 **הַשָּׁנָה** החג שחל בתחילת החודש כשהירח רק נולד והוא עדיין מכוסה),
5 **בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד**
6 **שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה כְּפִי שֶׁבָּא**
7 **וְכַמָּה כְּפִי שֶׁבָּא** ענין האחדות
8 **בְּגָלוּי יוֹתֵר בִּ(שְׁמִינִי עֲצֶרֶת**
9 **וְ)שֶׁמַּחַת תּוֹרָה [שֶׁאָז קוֹרְאִים**
10 **פָּסוּק זֶה** ויהי בישורון מלך
11 בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל,
12 **בִּקְרִיאַת הַיּוֹם** בפרשת וזאת
13 הברכה, **וּבִבְרָכָה לְפָנֶיהָ**
14 **וּלְאַחֲרֶיהָ** הברכות שמברך העולה
15 לתורה לפני הקריאה ואחרי הקריאה,
16 **וַהֲרֵי עִנְיַן הַבְּרָכָה מְאַמֶּתֶת אֶת**
17 **הַדָּבָר בְּלִי שׁוּם סָפֵק וּסְפֵק**
18 **סְפֵיקָא בָּעוֹלָם (כַּמְבוֹאָר**
19 **בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה**[60] שבספר
20 התניא וזה לשונו, "להיות נכון לבו
21 בטוח בה' כי חפץ חסד הוא וחנון
22 ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש
23 מחילה וסליחה מאתו יתברך... בלי
24 שום ספק וספק־ספיקא בעולם. וכמו
25 שאנו מברכין בכל תפלת י"ח תיכף
26 שמבקשים סלח לנו כו', ברוך אתה ה'
27 חנון המרבה לסלוח והרי ספק ברכות
28 להקל משום חשש ברכה לבטלה אלא
29 אין כאן שום ספק כלל מאחר שבקשנו
30 סלח לנו מחל לנו"), **שֶׁאָז** בשמחת
31 תורה **נִדְרָשׁ וְיֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַנִּיגּוּן**
32 **וְהָרִיקּוּד אֵצֶל כָּל יִשְׂרָאֵל,** מכל
33 הסוגים ומכל הרמות **מֵרָאשֵׁיכֶם**
34 **שִׁבְטֵיכֶם עַד לְחוֹטֵב עֵצֶיךָ**
35 **וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ, בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ**
36 ובזה מודגש ביותר ענין האחדות.
37 **וְכֵיוָן שֶׁכָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי**
38 **שֶׁנַּעֲשִׂים עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל**
39 **יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁהֵם בְּאוֹפָן שֶׁל**
40 **אַחְדוּת, נִמְשָׁכִים גַּם בְּמֶשֶׁךְ**
41 **כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ** כמבואר לעיל,

1 **הָעִנְיָנִים שֶׁבְּמֶשֶׁךְ חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וְעַד כְּפִי שֶׁבָּא**
2 **בְּגָלוּי לְיוֹם חַגֵּנוּ (בְּחַג הַסּוּכּוֹת), שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[59]
3 **שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לֵישֵׁב בְּסוּכָּה אַחַת, סוּכָּה**
4 **אַחַת לְכָל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּכֶּסֶּה (בְּרֹאשׁ**
5 **הַשָּׁנָה), בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל.**
6 **וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה כְּפִי שֶׁבָּא בְּגָלוּי יוֹתֵר**
7 **בִּ(שְׁמִינִי עֲצֶרֶת** וְ)**שֶׁמְּחַת תּוֹרָה [שֶׁאָז קוֹרְאִים**
8 **פָּסוּק זֶה בִּקְרִיאַת הַיּוֹם, וּבִבְרָכָה לְפָנֶיהָ**
9 **וּלְאַחֲרֶיהָ, וַהֲרֵי עִנְיַן הַבְּרָכָה מְאַמֶּתֶת אֶת הַדָּבָר**
10 **בְּלִי שׁוּם סָפֵק וּסְפֵק סְפֵיקָא בָּעוֹלָם (כַּמְבוֹאָר**
11 **בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה**[60]**], שֶׁאָז נִדְרָשׁ וְיֶשְׁנוֹ עִנְיַן**
12 **הַנִּיגּוּן וְהָרִיקּוּד אֵצֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, מֵרָאשֵׁיכֶם**
13 **שִׁבְטֵיכֶם עַד לְחוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ, בְּשָׁוֶה**
14 **מַמָּשׁ.**
15 **וְכֵיוָן** שֶׁכָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי שֶׁנַּעֲשִׂים עַל יְדֵי
16 עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁהֵם בְּאוֹפָן
17 שֶׁל אַחְדוּת, נִמְשָׁכִים גַּם בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ,
18 חֲרֵי מוּבָן, שֶׁגַּם אַחְדוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוֹדֶשׁ
19 תִּשְׁרֵי צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפָן שֶׁתּוּמְשַׁךְ גַּם בְּמֶשֶׁךְ
20 כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.
21 ז) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דִּהְנֵּה, לְאַחֲרֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי
22 מַתְחִילָה הָעֲבוֹדָה דְּיַעֲקֹב הָלַךְ
23 לְדַרְכּוֹ[61]. וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בַּאֲרוּכָּה
24 בְּמַאֲמַר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר[62]
25 בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב[63] כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי
26 גו', שֶׁפָּסוּק זֶה נֶאֱמַר עַל עִנְיַן רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְסוּכּוֹת, דְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר
27 בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי, קָאֵי עַל חַג הַסּוּכּוֹת (שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת
28 תּוֹרָה בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת), וְלִפְנֵי זֶה יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דִּכְתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי
29 בֵּין הַבָּנִים, שֶׁקָּאֵי עַל הָעֲבוֹדָה שֶׁבְּתְחִלַּת חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּבְחוֹדֶשׁ
30 אֱלוּל שֶׁלִּפְנֵי זֶה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁכִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הָרַחֲמִים מִבְּחִינַת
31 לוֹבֶן הָעֶלְיוֹן, וְעַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[64] וַיַּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק גו', וְאַחֲרֵי זֶה

ביאור בדרך אפשר

42 **חֲרֵי מוּבָן, שֶׁגַּם אַחְדוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי**
43 **צְרִיכָה לִהְיוֹת** אחדות מיוחדת, אחדות **בְּאוֹפָן שֶׁתּוּמְשַׁךְ גַּם**
44 **בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ** כפי שממשיך ומבאר.
45 ז) **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דִּהְנֵּה, לְאַחֲרֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי מַתְחִילָה**
46 **הָעֲבוֹדָה דְּיַעֲקֹב הָלַךְ**
47 **לְדַרְכּוֹ**[61] העבודה הרגילה
48 והמסודרת בתורה ומצוות של כל ימות
49 השנה. **וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר רַבֵּינוּ**
50 **הַזָּקֵן בַּאֲרוּכָּה בְּמַאֲמַר דִּבּוּר**
51 **הַמַּתְחִיל** הפותח בפסוק בשיר
52 השירים **כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר**[62]
53 **בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב**[63] **כְּתַפּוּחַ**
54 **בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין**
55 **הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי**
56 **גו', שֶׁפָּסוּק זֶה נֶאֱמַר עַל עִנְיַן**
57 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים**
58 **וְסוּכּוֹת, דְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּצִלּוֹ**
59 **חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי, קָאֵי** מכוון **עַל**
60 **חַג הַסּוּכּוֹת (שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּשְׁמִינִי**
61 **עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת תּוֹרָה בִּבְחִינַת**
62 **פְּנִימִיּוּת**), **וְלִפְנֵי זֶה**
63 **יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דִּכְתַפּוּחַ בַּעֲצֵי**
64 **הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים,**
65 **שֶׁקָּאֵי** שמכוון **עַל הָעֲבוֹדָה**
66 **שֶׁבְּתְחִלַּת חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי,**
67 **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּבְחוֹדֶשׁ אֱלוּל**
68 **שֶׁלִּפְנֵי זֶה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה**
69 **נִמְשָׁכִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת**
70 **הָרַחֲמִים מִבְּחִינַת לוֹבֶן**
71 **הָעֶלְיוֹן, וְעַל דֶּרֶךְ מַה**
72 **שֶׁנֶּאֱמַר**[64] בתורה **וַיַּשְׁכֵּם לָבָן**
73 **בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק גו'** (וכמבואר בתורה
74 אור לאדמו"ר הזקן, פרשת ויצא "...

59) סוכה כז, ב. 60) פרק יא. 61) לשון הכתוב – ויצא לב, ב. 62) מאמרי אדמו"ר הזקן תקע"א ע' רפ ואילך. ועם שינויים והגהות – אוה"ת שה"ש ח"א ע' קפח ואילך. 63) שה"ש ב, ג. 64) ויצא שם, א.

ביאור בדרך אפשר

וזהו וישכם לבן בבוקר, פירוש לבן דקדושה הוא בחינת לובן העליון דהיינו
בחינת אור עצמותו ומהותו של אור־אין־סוף ברוך־הוא כמשל מראה וגוון
לבן שאינו דומה לכל המראות וגוונים שהגוונים שלהם נתהוו על ידי צבע,
מה שאין כן מראה וגוון לבן הוא עצמות הדבר ומהותו שלא נשתנה ולא
נתהוה על ידי צבע. וכן הוא על דרך
משל אור אין סוף ברוך הוא בעצמו
ובכבודו דלית בי' בחינת גוונין כלל
דלית מחשבה תפיסא בי' ואני ה' לא
שניתי כתיב... והנה בחינת לבן
דקדושה כנ"ל שם הוא מקור הרחמים
העליונים מה שלמעלה מעלה מסדר
ההשתלשלות ואתערותא דילי'
בבוקר..."), **וְאַחֲרֵי זֶה וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקוֹמוֹ וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ, לְדֶרֶךְ הָעֵסֶק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹות.** של כל ימות השנה.
וְהַיְינוּ, שֶׁפְּשֵׁם שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיָן זֶה של המעבר מההמשכה מ'לובן
העליון' ל'ויעקב הלך לדרכו'
בְּפִרְטִיּוּת בְּכָל יוֹם, כַּמְבוֹאָר בְּתוֹרָה אוֹר סוֹף פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא[65] (וזה לשונו שם, "וילך וישב
לבן למקומו שזמן הארת בחי' זו היא
בבוקר זמן תפלת השחר, אבל אחר
התפלה מסתלק הארה זו ולכן צריך
להתפלל בכל יום שבכל יום חוזר
ונמשך הארה זו וחזר ונסתלק אחר
התפלה. ויעקב הלך לדרכו בחי' יעקב
יו"ד עקב הלך ונמשך בחי' תורה
ומצות דתורה אקרי דרך"), **כְּמוֹ כֵן יֶשְׁנוֹ עִנְיָן זֶה גַּם בְּכָלְלוּת הַשָּׁנָה, שֶׁיֶּשְׁנוֹ הַזְּמַן שֶׁבּוֹ מַתְחִיל הָעִנְיָן דְּוִיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ**[66], **וְכַמְבוֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ וְכָכָה**[67] קבוצת מאמרי חסידות
שהתחלתם בפסוק 'וככה תאכלו אותו'
שֶׁעִנְיָן זֶה של 'ויעקב הלך לדרכו'
מַתְחִיל לא רק בסיום חודש תשרי
אלא כבר **בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲבָל, כֵּיוָן שֶׁכָּל הַגִּילּוּיִים שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים הֵם לְמַעְלָה** אבל עדיין אינם נמשכים למטה,

ביאור בדרך אפשר

וּלְמַטָּה נִמְשָׁךְ הַגִּילּוּי של יום הכיפורים רק **לְיוֹם חַגֵּנוּ** חג הסוכות,
הִנֵּה עִיקַּר עִנְיַן וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ בְּגִילּוּי לְמַטָּה מַתְחִיל בְּמוֹצָאֵי שִׂמְחַת תּוֹרָה שהוא סיום חג הסוכות, **וְכַיָּדוּעַ הַמְּנָהָג שֶׁנִּזְקָר כַּמָּה פְּעָמִים עַל יְדֵי נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר**[68], **שֶׁבְּמוֹצָאֵי שִׂמְחַת תּוֹרָה הָיוּ מַכְרִיזִים וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ.**

וְהָעִנְיָן גּוּפָא עצמו, בענין המעבר
מחגי חודש תשרי לעבודת ה' של
'ויעקב הלך לדרכו' **הִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁבִּזְמַן שֶׁהָיָה עִנְיַן הָעֲלָיָה לָרֶגֶל כְּפְשׁוּטוֹ** בזמן שבית
המקדש היה קיים, **הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַקּוֹדֶשׁ עַד לְסִיּוּמוֹ שֶׁל כָּל חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וְגַם נִכְנְסוּ לְכַמָּה יָמִים בְּחוֹדֶשׁ חֶשְׁוָן (שֶׁרַק אָז הִגִּיעַ הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לִנְהַר פְּרָת**[69] כדברי המשנה, "בג'
במרחשון שואלין את הגשמים. רבן
גמליאל אומר בשבעה בו ט"ו יום אחר
החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר
פרת"), **הֲרֵי עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁכֵּן הוּא בִּזְמַן שֶׁבּוֹ נַעֲשִׂים כָּל הָעִנְיָנִים בְּאוֹפֶן דְּוִנִּשְׁלְמָה פָּרִים שְׁפָתֵינוּ, בְּנוֹגֵעַ לְמַצָּב הָרוּחָנִי שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל,** שעל ידי
'שפתינו', הדיבור והלימוד והתפילות
בעניני הקרבנות, משלימים את כל
עניני החגים, **שֶׁנִּקַּל יוֹתֵר לִפְעוֹל (וְאָכֵן פּוֹעֲלִים זֹאת בְּפוֹעַל) שֶׁיִּמְשְׁכוּ כָּל עִנְיְנֵי תִּשְׁרֵי בְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי הַחוֹדֶשׁ, וְהַיְינוּ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיּוֹדַעַ שֶׁזֶּהוּ יוֹם בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, אֲזַי נִזְקָרִים**[70] **כְּדָבָעֵי כָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לְפָרָטֵיהֶם וְלִכְלָלֵיהֶם, עַד לְרֶגַע הָאַחֲרוֹן שֶׁל יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים** כפי שצריך **וּבְמֵילָא נַעֲשִׂים**[70] **כְּדָבָעֵי כָּל עִנְיְנֵי חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לְפָרָטֵיהֶם וְלִכְלָלֵיהֶם, עַד לְרֶגַע הָאַחֲרוֹן שֶׁל יוֹם הַשְּׁלוֹשִׁים** אבל עדיין אינם נמשכים למטה,

---

65) כב, ב. 66) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 259 ואילך. ח"כ ע' 266 ואילך. ע' 367 ואילך. ע' 556 ואילך. וש"נ. 67) תרל"ז – ריש פרק צו. 68) אג"ק שלו ח"א ע' קצד. סה"ש תרפ"ו ע' 102. תרצ"ו ע' 43. תרצ"ז ע' 205. תרצ"ט ע' 313. 69) תענית י', א. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 38 ואילך. 70) ראה רמ"ז בס' תיקון שובבי"ם. הובא ונת' בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.

ביאור בדרך אפשר

בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי. וְרַק לְאַחֲרֵי זֶה כאשר חודש תשרי אכן מסתיים
מַתְחִיל הָעִנְיָן דְּיִוַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ לַעֲבוֹדַת כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָהּ.
אָמְנָם, גַּם בְּנוֹגֵעַ לָעִנְיָן דְּיִוַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כָּל
הַשָּׁנָה כּוּלָהּ שתחילתו בפועל היא אחרי סיום חודש תשרי צָרִיךְ
לִהְיוֹת כהכנה לזה עִנְיַן כְּלָלִי
עוֹד בְּחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי עַצְמוֹ -
בְּמוֹצָאֵי שְׁמִחַת תּוֹרָה, וְעוֹד
לִפְנֵי זֶה - בְּמוֹצָאֵי יוֹם
הַכִּפּוּרִים, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל ולכן
מצד אחד ענין ׳ויעקב הלך לדרכו׳
מתחיל כבר במוצאי יום הכיפורים
ואחרי כן במוצאי שמחת תורה, כי
התחלת הענין צריכה להיות בחודש
תשרי עצמו, ומצד שני התחלת הענין
בפועל היא אחרי סיום כל ימי חודש
תשרי, כמבואר לעיל.
וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר יוֹצְאִים
מֵהַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּוַיְהִי בִישֻׁרוּן
מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל ההתאספות יחד
והאחדות המיוחדת שֶׁהָיָה בַּכֶּסֶה
לְיוֹם חַגֵּנוּ, מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה שאז
הוא ׳בכסה׳ עַד שְׁמִחַת תּוֹרָה
שהוא הסיום של ׳ליום חגנו׳,
וְנִכְנָסִים לְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה
דְּוַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ בכל ימות
השנה, אַזַי כָּל אֶחָד וְאֶחָד
בְּמִסְילָתוֹ בדרך ובמסלול המיוחד
לוֹ יַעֲלֶה, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת
עֲבוֹדַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּכָל
הַפְּרָטִים לְפִי שׂרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ
כו׳, וְדַוְקָא בְּאוֹפֶן זֶה שכל אחד
ואחד ממלא את השליחות המיוחדת לו
מְתַמְלֵאת הַשְׁלִיחוּת הָעֶלְיוֹנָה
לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה מקום
של גילוי אלוקות והשראת השכינה
בַּתַּחְתּוֹנִים[71], וְלָכֵן יֵשׁ
חִילּוּקִים בָּעֲבוֹדָה הבדלים
בעבודת ה׳ בֵּין רָאשֵׁיכֶם
שִׁבְטֵיכֶם עַד לְחוֹטֵב עֵצֶיךָ
וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ.

ביאור בדרך אפשר

אַךְ עַל זֶה אוֹמְרִים בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת קָשָׁה עָלַי
פְּרִידַתְכֶם[72], וְכָיְדוּעַ הַדִּיּוּק בָּזֶה[73], שֶׁלֹּא
נֶאֱמַר (קָשָׁה עָלַי) פְּרִידָתִינוּ, כִּי חַס וְשָׁלוֹם לוֹמַר
שֶׁיֵּשׁ פְּרִידָה בֵּין יִשְׂרָאֵל לְהַקָּבָ״ה אוֹ בֵּין
הַקָּבָ״ה לְיִשְׂרָאֵל ולא יכול להיות
פירוד ביניהם לעולם, אֲבָל אַף עַל
פִּי כֵן, קָשָׁה עָלַי פְּרִידַתְכֶם
שנהיה פירוד בין בני ישראל עצמם,
שֶׁזּוֹהִי הַיְצִיאָה מֵהַמַּעֲמָד
וּמַצָּב דְּבְהִתְאַסֵּף גּוֹ׳ יַחַד
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל באחדות מלאה.
וְזֶהוּ מַה שֶּׁשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת
(וְשִׁמְחַת תּוֹרָה) תּוֹבֵעַ, וּפוֹעֵל
שֶׁיִּהְיֶה כֵּן, שֶׁאַף עַל פִּי כֵן
למרות שלמעשה יוצאים ממצב של
׳יחד שבטי ישראל׳ לֹא יִהְיֶה זֶה
היציאה הזו חַס וְשָׁלוֹם בְּאוֹפֶן
שֶׁל פְּרִידָה. וְאַף עַל פִּי
שֶׁקָּשֶׁה לִפְעוֹל שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי
הָעִנְיָנִים יַחַד (מצד אחד עֲבוֹדָה
מִחוֹלֶקֶת מִן הַקָּצֶה אֶל
הַקָּצֶה, בְּדוּגְמַת הַחִילּוּק בֵּין
עֲבוֹדַת רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם
לַעֲבוֹדַת חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב
מֵימֶיךָ, ומצד שני וּבְאוֹפֶן שֶׁל
אַחְדוּת), הֲרֵי בִּגְלַל זֶה הקושי
לפעול זאת אוֹמֵר הַקָּבָ״ה
מִלְּכַתְּחִלָּה שֶׁעִנְיָן זֶה קָשֶׁה
עָלַי, וְאַף עַל פִּי כֵן תּוֹבֵעַ
עכבו עוד יום אחד״) וְכָיְדוּעַ
הַדִּיּוּק בָּזֶה[73], שֶׁלֹּא נֶאֱמַר
(קָשָׁה עָלַי) פְּרִידָתִינוּ, כִּי חַס
וְשָׁלוֹם לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ פְּרִידָה בֵּין
יִשְׂרָאֵל לְהַקָּבָ״ה אוֹ בֵּין
הַקָּבָ״ה לְיִשְׂרָאֵל ולא יכול להיות
פירוד ביניהם לעולם, אֲבָל אַף עַל
פִּי כֵן, קָשָׁה עָלַי פְּרִידָתְכֶם
שנהיה פירוד בין בני ישראל עצמם,
שֶׁזּוֹהִי הַיְצִיאָה מֵהַמַּעֲמָד
וּמַצָּב דְּבְהִתְאַסֵּף גּוֹ׳ יַחַד
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל באחדות מלאה.
וְזֶהוּ מַה שֶּׁשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת
(וְשִׁמְחַת תּוֹרָה) תּוֹבֵעַ, וּפוֹעֵל
שֶׁיִּהְיֶה כֵּן, שֶׁאַף עַל פִּי כֵן
למרות שלמעשה יוצאים ממצב של
׳יחד שבטי ישראל׳ לֹא יִהְיֶה זֶה
היציאה הזו חַס וְשָׁלוֹם בְּאוֹפֶן
שֶׁל פְּרִידָה. וְאַף עַל פִּי
שֶׁקָּשֶׁה לִפְעוֹל שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי
הָעִנְיָנִים יַחַד (מצד אחד עֲבוֹדָה
מִחוֹלֶקֶת מִן הַקָּצֶה אֶל
הַקָּצֶה, בְּדוּגְמַת הַחִילּוּק בֵּין
עֲבוֹדַת רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם
לַעֲבוֹדַת חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב
מֵימֶיךָ, ומצד שני וּבְאוֹפֶן שֶׁל
אַחְדוּת), הֲרֵי בִּגְלַל זֶה אוֹמֵר הַקָּבָ״ה
מִלְּכַתְּחִלָּה שֶׁעִנְיָן זֶה קָשֶׁה עָלַי, וְאַף עַל

71) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ. 72) פרש״י פינחס כט, לו.
73) לקו״ש ח״ב ע׳ 433. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

וְנוֹתֵן כֹּחַ עַל זֶה, וּפוֹעֵל זֹאת, שֶׁהֲרֵי דְּבַר אֱלֹקֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם[74], וֶאֱמֶת הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם[75], שֶׁאֲפִילּוּ כְּשֶׁנִּמְצָאִים בְּאוֹפֶן דִּפְרֵידַתְכֶם ורחוקים זה מזה וחלוקים זה מזה באופני העבודה, מִצַּד שְׁלִיחוּת הֲוָיָ׳ וּשְׁלִיחוּת הַתּוֹרָה שֶׁכָּל אֶחָד יִפְעוֹל וְיַעֲבוֹד עֲבוֹדָתוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ, שֶׁלִּכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל פְּרֵידָה, הִנֵּה בְּיַחַד עִם זֶה יֶשְׁנָהּ הַהוֹרָאָה וְהַצִּיווּי וְהַנְּתִינַת כֹּחַ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁקָּשֶׁה עָלַי (עַל הַקָּבָּ"ה), הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל עָלָיו (עַל אִישׁ יִשְׂרָאֵל) למרות הקושי, כאמור לְהִתְאַחֵד עִם כָּל שְׁאָר הַדַּרְגּוֹת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וּבְדוּגְמַת מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּעֵת נְתִינַת לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר[76], 'ויחן' באחדות כאיש אחד בלב אחד, דְּאַף עַל פִּי שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה הָיָה מֹשֶׁה מְחִיצָּה לְעַצְמוֹ וְכוּ׳ וְיִשְׂרָאֵל מְחִיצָּה לְעַצְמָם[77], והיו הבדלים בין משה לבני ישראל עד כמה מותר להתקרב להר סיני הֲרֵי בְּיַחַד עִם זֶה נֶאֱמַר וַיִּחַן לְשׁוֹן יָחִיד[78] שבזה מודגש ענין האחדות. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בדומה למה שהיה בלוחות הראשונות (וְאַדְּרַבָּה, בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז) בִּנְתִינַת לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, שעל כך דרשו חז"ל (על הפסוק בשיר השירים "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו") בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ זֶה מַתַּן תּוֹרָה, יוֹם הַכִּיפּוּרִים שֶׁנִּיתְּנוּ בּוֹ לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת[79], וּכְפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחַר כָּךְ ענין האחדות שביום הכיפורים מצד היותו יום 'מתן תורה' של לוחות האחרונות בְּגָלוּי לְמַטָּה בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַסּוּכּוֹת, וּלְאַחֲרֵי זֶה בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת (וְשִׂמְחַת תּוֹרָה), שֶׁקָּרְבָּנוֹ פָּר אֶחָד אַיִל אֶחָד[80] שגם בזה מודגש ענין

ביאור בדרך אפשר

פִּי כֵן תּוֹבֵעַ וְנוֹתֵן כֹּחַ עַל זֶה, וּפוֹעֵל זֹאת, שֶׁהֲרֵי דְּבַר אֱלֹקֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם[74], וֶאֱמֶת הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם[75], שֶׁאֲפִילּוּ כְּשֶׁנִּמְצָאִים בְּאוֹפֶן דִּפְרֵידַתְכֶם, מִצַּד שְׁלִיחוּת הֲוָיָ׳ וּשְׁלִיחוּת הַתּוֹרָה שֶׁכָּל אֶחָד יִפְעוֹל וְיַעֲבוֹד עֲבוֹדָתוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ, שֶׁלִּכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל פְּרֵידָה, הִנֵּה בְּיַחַד עִם זֶה יֶשְׁנָהּ הַהוֹרָאָה וְהַצִּיווּי וְהַנְּתִינַת כֹּחַ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁקָּשֶׁה עָלַי (עַל הַקָּבָּ"ה), הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל עָלָיו (עַל אִישׁ יִשְׂרָאֵל) לְהִתְאַחֵד עִם כָּל שְׁאָר הַדַּרְגּוֹת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וּבְדוּגְמַת מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּעֵת נְתִינַת לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר[76], דְּאַף עַל פִּי שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה הָיָה מֹשֶׁה מְחִיצָּה לְעַצְמוֹ וְכוּ׳ וְיִשְׂרָאֵל מְחִיצָּה לְעַצְמָם[77], הֲרֵי בְּיַחַד עִם זֶה נֶאֱמַר וַיִּחַן לְשׁוֹן יָחִיד[78]. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה (וְאַדְּרַבָּה, בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז) בִּנְתִינַת לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ זֶה מַתַּן תּוֹרָה, יוֹם הַכִּיפּוּרִים שֶׁנִּיתְּנוּ בּוֹ לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת[79], וּכְפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחַר כָּךְ בְּגָלוּי לְמַטָּה בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַסּוּכּוֹת, וּלְאַחֲרֵי זֶה בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת (וְשִׂמְחַת תּוֹרָה), שֶׁקָּרְבָּנוֹ פָּר אֶחָד אַיִל אֶחָד[80], בְּדוּגְמַת הַקָּרְבָּן דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁגַּם אָז עוֹמְדִים בְּאוֹתוֹ אוֹפֶן כְּמוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אַחַת בַּשָּׁנָה[18], וּמַמְשִׁיכִים אֶת עִנְיַן הָאַחְדוּת גַּם בָּעֲבוֹדָה דְּבֵירוּר וְזִיכּוּךְ וְהַעֲלָאַת כָּל שִׁבְעִים הָאוּמּוֹת (שֶׁבָּהֶם נִכְלָלִים כָּל הָאוּמּוֹת כּוּלָּם) עִם כָּל עִנְיְנֵיהֶם, שֶׁגַּם הֵם נַעֲשִׂים בְּהִתְאַחֲדוּת עַד לְאוֹפֶן שֶׁל אֶחָד. וְכֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהָעִנְיָן דִּפְרֵידַתְכֶם, שֶׁנַּעֲשֶׂה אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַהֶרְגֵּשׁ דְּקָשָׁה עָלַי פְּרֵידַתְכֶם, וְעַד שֶׁנַּעֲשֵׂית הִתְאַחֲדוּת אֲמִיתִית בְּפוֹעַל בְּגַשְׁמִיּוּת, עַד לְגַשְׁמִיּוּת דְּגַשְׁמִיּוּת, גַּם כְּשֶׁיּוֹצְאִים מֵחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לָעֲבוֹדָה דִּוְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.

ח) וְזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיָנוֹ שֶׁל חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, הַמְשׂוּבָּע בַּכֹּל, בְּכָל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁנִּתְפָּרְטוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת אֱמוֹר, הֵן עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים (גִּתּוֹת

ביאור בדרך אפשר

האחדות, בְּדוּגְמַת הַקָּרְבָּן דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁגַּם אָז בשמיני עצרת עוֹמְדִים בְּאוֹתוֹ אוֹפֶן כְּמוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שנקרא בתורה אַחַת בַּשָּׁנָה[18] ענין האחדות, וּמַמְשִׁיכִים אֶת עִנְיַן הָאַחְדוּת שנמצא באופן מודגש ביום הכיפורים ובשמיני עצרת גַּם בָּעֲבוֹדָה דְּבֵירוּר וְזִיכּוּךְ וְהַעֲלָאַת כָּל שִׁבְעִים הָאוּמּוֹת שכנגדם הקריבו שבעים פרים בחג הסוכות (שֶׁבָּהֶם בשבעים האומות נִכְלָלִים כָּל הָאוּמּוֹת כּוּלָּם) עִם כָּל עִנְיְנֵיהֶם, שֶׁגַּם הֵם למרות כל החילוקים וההבדלים ביניהם נַעֲשִׂים בְּהִתְאַחֲדוּת עַד לְאוֹפֶן שֶׁל אֶחָד. וְכֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהָעִנְיָן דִּפְרֵידַתְכֶם של בני ישראל אחרי חגי חודש תשרי, שֶׁנַּעֲשֶׂה אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַהֶרְגֵּשׁ דְּקָשָׁה עָלַי פְּרֵידַתְכֶם, וְעַד כדי כך ענין הפירוד 'קשה' לבני ישראל שֶׁנַּעֲשֵׂית הִתְאַחֲדוּת אֲמִיתִית בְּפוֹעַל בְּגַשְׁמִיּוּת, עַד לְגַשְׁמִיּוּת דְּגַשְׁמִיּוּת, וההתאחדות האמיתית נמשכת וקיימת גַּם כְּשֶׁיּוֹצְאִים מֵחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לָעֲבוֹדָה דִּוְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.

ח) וְזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיָנוֹ שֶׁל חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, הַמְשׂוּבָּע בַּכֹּל, בְּכָל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁנִּתְפָּרְטוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פָּרָשַׁת אֱמוֹר ובלשון המדרש, "בחודש השביעי. שהוא משובע בכל, גתות בתוכו, ברכות בתוכו, כפור בתוכו, סוכה בתוכו, לולב וערבה בתוכו", הֵן

74) ישעי' מ, ח. 75) תהלים קיז, ב. 76) יתרו יט, ב. 77) מכילתא ופרש"י שם, כד. מדרש – הובא בתו"ש עה"פ. 78) מכילתא ופרש"י שם, ב. 79) משנה תענית כו, ב ובפרש"י שם. גמרא שם ל, ב. 80) פינחס שם.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים (גְּוִיּוֹת בְּתוֹכוֹ כוּ׳) וְהֵן עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים (כְּפוּר בְּתוֹכוֹ, תַּכְלִית הַשְׁלֵימוּת בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית), וּמַשְׁפִּיעַ בְּרוֹב טוּב עַל כָּל הַשָּׁנָה, לְהַמְשִׁיךְ כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה. וְעַל דֶּרֶךְ עִנְיַן הַשָּׁלוֹם - שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּשְׁלֵימוּת כְּשֶׁבָּאִים מִשְׁמְחַת תּוֹרָה, שֶׁנִּיתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם (כְּמוֹ שֶׁהֵבִיא הָרַמְבַּ״ם[81] בהלכות חנוכה, ״היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו [נר שבת] וקדוש היום [ואין לו אפשרות להשיג את שניהם] נר ביתו קודם משום שלום בית שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום״ מֵהַסִּפְרֵי[82]) - שֶׁעַל זֶה יֶשְׁנָהּ הַהַבְטָחָה של חז״ל שֶׁגָּדוֹל הַשָּׁלוֹם[81], שֶׁהוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה[83], וּמַחֲזִיק כָּל בִּרְכוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָ״ה, כְּכָל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁנִּימְנוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה לְמִגִּילַת אֶסְתֵּר בְּסִיּוּמָהּ וְחוֹתָמָהּ. וְכֵן תִּהְיֶה לָנוּ, שֶׁיּוּמְשַׁךְ שָׁלוֹם כְּפִשּׁוּטוֹ בִּימֵי הַגְּלוּת הָאַחֲרוֹנִים, וְעַד לַשָּׁלוֹם הָאֲמִיתִי, בִּבְיאַת אִישׁ שֶׁשְּׁלֹמֹה שְׁמוֹ וְשָׁלוֹם יִהְיֶה בְּיָמָיו[84], שֶׁזֶּהוּ מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, כְּפִי שֶׁפּוֹסֵק הָרַמְבַּ״ם שֶׁיִּהְיֶה מִזֶּרַע דָּוִד וּשְׁלֹמֹה[85], וְיִלְחֹם מִלְחֶמֶת ה׳ וְיִנַּצֵּחַ, וְיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמְקוֹמוֹ וְיַקַּבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל[86], וְאָז בביאת המשיח ענין האחדות והשלום יהיה בשלימות כיון שאז יְקוּיִּם הַיִּעוּד האמור בנבואת צפניה אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם כל העמים יחד בְּשֵׁם ה׳ וּלְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד[87], בְּקָרוֹב מַמָּשׁ בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִית וְהַשְּׁלֵימָה, וּבַעֲגָלָא דִּידָן במהירות (לפי המושגים) שלנו.

ביאור בדרך אפשר

בְּתוֹכוֹ כוּ׳) וְהֵן עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים (כְּפוּר בְּתוֹכוֹ, תַּכְלִית הַשְׁלֵימוּת בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית), וּמַשְׁפִּיעַ בְּרוֹב טוּב עַל כָּל הַשָּׁנָה, לְהַמְשִׁיךְ כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה. וְעַל דֶּרֶךְ עִנְיַן הַשָּׁלוֹם — שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּשְׁלֵימוּת כְּשֶׁבָּאִים מִשְׁמְחַת תּוֹרָה, שֶׁנִּיתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם (כְּמוֹ שֶׁהֵבִיא הָרַמְבַּ״ם[81] מֵהַסִּפְרֵי[82]) — שֶׁעַל זֶה יֶשְׁנָהּ הַהַבְטָחָה שֶׁגָּדוֹל הַשָּׁלוֹם[81], שֶׁהוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה[83], וּמַחֲזִיק כָּל בִּרְכוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָ״ה, כְּכָל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁנִּימְנוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה לְמִגִּילַת אֶסְתֵּר בְּסִיּוּמָהּ וְחוֹתָמָהּ. וְכֵן תִּהְיֶה לָנוּ, שֶׁיּוּמְשַׁךְ שָׁלוֹם כְּפִשּׁוּטוֹ בִּימֵי הַגְּלוּת הָאַחֲרוֹנִים, וְעַד לַשָּׁלוֹם הָאֲמִיתִי, בִּבְיאַת אִישׁ שֶׁשְּׁלֹמֹה שְׁמוֹ וְשָׁלוֹם יִהְיֶה בְּיָמָיו[84], שֶׁזֶּהוּ מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, כְּפִי שֶׁפּוֹסֵק הָרַמְבַּ״ם שֶׁיִּהְיֶה מִזֶּרַע דָּוִד וּשְׁלֹמֹה[85], וְיִלְחֹם מִלְחֶמֶת ה׳ וְיִנַּצֵּחַ, וְיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמְקוֹמוֹ וְיַקַּבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל[86], וְאָז יְקוּיִּם הַיִּעוּד אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה׳ וּלְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד[87], בְּקָרוֹב מַמָּשׁ בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִית וְהַשְּׁלֵימָה, וּבַעֲגָלָא דִּידָן.

ביאור בדרך אפשר

בריבוי, האמונה בריבוי, הפדות בריבוי, הברכה בריבוי, השבח בריבוי, השלום בריבוי... השלום בריבוי, שנאמר וכל בניך לימודי ה׳ ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך. יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך למען בית ה׳ אלהינו אבקשה טוב לך. וראה בנים לבניך שלום על ישראל. שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול. ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום״.

וְכֵן תִּהְיֶה לָנוּ, שֶׁיּוּמְשַׁךְ שָׁלוֹם כְּפִשּׁוּטוֹ בִּימֵי הַגָּלוּת הָאַחֲרוֹנִים, וְעַד לַשָּׁלוֹם הָאֲמִיתִי, בִּבְיאַת אִישׁ שֶׁשְּׁלֹמֹה שְׁמוֹ וְשָׁלוֹם יִהְיֶה בְּיָמָיו, שֶׁזֶּהוּ מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, כְּפִי שֶׁפּוֹסֵק הָרַמְבַּ״ם שֶׁיִּהְיֶה מִזֶּרַע דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, וְיִלְחֹם מִלְחֶמֶת ה׳ וְיִנַּצֵּחַ, וְיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמְקוֹמוֹ וְיַקַּבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָז בביאת המשיח ענין האחדות והשלום יהיה בשלימות כיון שאז יְקוּיִּם הַיִּעוּד האמור בנבואת צפניה אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם כל העמים יחד בְּשֵׁם ה׳ וּלְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִית וְהַשְּׁלֵימָה, וּבַעֲגָלָא דִּידָן במהירות (לפי המושגים) שלנו.

81) הל׳ חנוכה בסופן. 82) נשא ו, כג. וראה לקו״ש ח״ח ע׳ 349 ואילך. 83) עוקצין בסופה. 84) ע״פ דברי הימים־א כב, ט. 85) ספר המצות מל״ת שסב. פירוש המשניות סנהדרין ר״פ חלק יסוד הי״ב. ועוד. 86) הל׳ מלכים פי״א ה״ד. 87) צפני׳ ג, ט — הובא ברמב״ם שם.

המשך מעמוד 213

משנה

המשנה שלפנינו עוסקת בדין צמר שנתלש מבכור בעל מום בחייו, אם יש לו היתר הנאה לאחר מיתה או שחיטה. אבל בעודנו חי, הצמר אסור בהנאה מדרבנן, שגזרו שמא יבואו להמתין מלשוחטו, כדי ליהנות מהצמר שיתלש, ויבואו לידי גיזה ועבודה. וכן בבכור תם, גזרו לאסור הצמר בהנאה, שמא ישהנו מלהקריבו במקדש, עד שיפול בו מום, כדי שיהנה מהצמר בינתים. אבל לאחר מיתת או שחיטת הבעל מום, נחלקו תנאים אם בכלל הגזירה הוא.

אומרת המשנה: שֵׂעָר או צמר של בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר מן הבכור בחייו, וְהֻנִּיחוּ בַּחֲלוֹן – שעדיין לא נהנה ממנו, לפי שכל שהבכור חי, אסור ליהנות מהצמר. וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ לבכור, ושחיטה זו מתירה את הבשר באכילה, ואת העור והצמר שעליו בהנאה. ובדין הצמר שנשר מחיים מצינו מחלוקת בין עקביא בן מהללאל לחכמים, ונחלקו תנאים באיזה אופן נחלקו. שיש אומרים שבאופן זה נחלקו, שעַקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר לאחר שחיטה ליהנות גם מהצמר שנתלש מחיים.

התוועדות

בס"ד. שיחת יום א' פ' נח, ל' תשרי, אדר"ח מרחשון, ה'תשל"ו.

בלתי מוגה

א. כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה להבין ענין תשרי.

* * *

ב. דובר במאמר[1] (שמיוסד על מאמרי רבותינו נשיאינו עד סוף כל הדורות), שישנם הענינים כפי שהם בכללות, ואח"כ מתפרטים ובאים בפרטיות ועד לפרטי־פרטיות,

החל מכמו שהוא בתחילת ו"ראשית השנה" – ר"ה, שבענין ד"תמליכוני עליכם"[2] נכלל כל סדר ההשתלשלות כולו ולמעלה יותר, עד למטה ביותר, כמובן מהדרוש בסידור[3], שכולל מפנימיות דעצמות ומהות עד לפנימיות המלכות, ועד כפי שנמשך ממנה בריאת שמים וארץ גשמיים, כולל גם צרכי הגוף, ועד כפי שנמשכת בענינים השייכים ל"על המדינות בו יאמר"[4] (כפי שאומרים בכמה תפלות במשך ר"ה, ובארוכה ב"ונתנה תוקף"), שכל זה נכלל ונפעל ע"י "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט",

וכאשר נתפרט אח"כ ונמשך בפרטיות – בעשי"ת עד ליוהכ"פ, ואח"כ בד' הימים שבין יוהכ"פ לסוכות, ואח"כ סוכות, שמע"צ ושמח"ת – הרי זה בא בכמה ענינים כלליים, שכל כלל הוא באופן ודרגא של פרט לגבי כללות הענינים כפי שהם בר"ה, אבל הוא באופן של "כלל" לגבי כל השנה כולה, שאז מתחיל בפרטיות הענין ד"יעקב הלך לדרכו"[5],

נוסף על הענין ד"יעקב הלך לדרכו" כפי שהוא בכללות – מיד לאחרי הענין דתקיעת שופר[6], שזוהי העבודה הפרטית ד"מצות היום בשופר"[7], ועד שתק"ש עצמה נחלקת לכמה פרטים, ועד לתכלית ההתחלקות שבענין המספר, שלכן יש בה (לא רק ט' קולות או עשר קולות, אלא) מאה קולות[8], ואח"כ נמשך בפרטיות יותר בחודש תשרי (החל מעשי"ת וכו'), ואח"כ בפרטי פרטיות במשך כל השנה כולה,

שאז באים לתכלית השלימות, כמבואר בארוכה בדרושים שבתורת חיים בפרשתנו[9], שדוקא מצד עצמות ומהות בתכלית הפשיטות נמשכת תכלית ההתחלקות.

ועד"ז גם בנוגע לענין ד"יעקב הלך לדרכו" משמח"ת או חודש תשרי בכללותו – שישנו כפי שבא בכללות באופן שוה אצל כל ישראל, "כולכם"[10], וכפי שהוא בפרטיות באופן של התחלקות בין "ראשיכם שבטיכם" עד ל"חוטב עציך" ו"שואב מימיך"[10].

ג. ובכללות הרי זה החילוק בין העבודה בתורה והעבודה במצוות, שקשור עם עצם החילוק שבין תורה ומצוותי' – ששניהם צריכים להיות כעבודת העבד לאדונו [ואע"פ שבפרטיות לימוד התורה הוא באופן ד"מאן מלכי רבנן"[11], ומצוות ענינם קיום ציווי האדון, הרי בכללות גם לימוד התורה ענינו קיום מצוה וציווי המלך, כמובן מנוסח ברכת התורה], אבל בחילוק בין תורה ומצוות גופא – הנה בתורה מודגש יותר ענין האחדות, ואילו במצוות מודגש יותר ענין ההגבלה וההתחלקות:

---

1) פ"ד ואילך (לעיל ע' 237 ואילך). וש"נ.
2) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
3) עם דא"ח – שער התקיעות רמו [ח"ב שס], א ואילך.
4) נוסח תפלת מוסף דר"ה ("אתה זוכר") – מירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. ויק"ר רפכ"ט. יל"ש פינחס רמז תשפב.
5) ויצא לב, ב. וראה סה"ש תרצ"ו ע' 43. וש"נ.
6) ראה גם התוועדויות תש"נ ח"א ע' 16 הערה 68. ע' 284 הערה 1. ועוד.
7) שם כו, ב. כז, א.
8) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסתקצ"ו. וש"נ.
9) נח ע, ב ואילך.
10) ר"פ נצבים.
11) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנג, ב (ברע"מ).

התורה – אף ש"ארוכה מארץ מדה"[12], ועד שבה כלולים ומשתקפים כל הפרטים ופרטי־פרטים שבעולם, ויתירה מזה, שהם נלקחים מכמו שהם תחילה בתורה, שהרי "אסתכל באורייתא וברא עלמא"[13], שזהו מ"ש בתורה[14] "בראשית ברא אלקים את השמים (לרבות תולדותיהם) ואת הארץ" (לרבות תולדותי'), שמזה מובן, שבתורה ישנם לא רק כללים ופרטים, אלא גם פרטי־פרטיות, ועד להתחלקות הכי מפורטת שישנה בעולם – הנה ביחד עם זה, הרי ענין התורה הוא בדוגמת הדם שהוא בשוה בכל האברים (כמבואר בארוכה בדרושי מ"ת[15]).

וזהו גם מ"ש[16] "ויחן שם ישראל", "ויחן" לשון יחיד (כמוזכר לעיל[17]), ומבאר טעם הדבר – לפי שחני' זו היתה "נגד ההר", הר סיני, שענינו תורה ("משה קיבל תורה מסיני"[18]), היינו, שהתורה פועלת אחדות.

ואילו בנוגע למצוות – הנה בכוונת המצוות (שלגבי המצוה הרי היא כנשמה לגוף, כמבואר בתניא[19]) ישנה אמנם הכוונה הכללית שהיא בשוה ממש בכל המצוות כולם (כולל גם מצות לימוד התורה), שזהו הענין ד"אשר קדשנו במצוותיו וצונו" (כמבואר בארוכה בעטרת ראש[20]); אבל עצם ענין המצוות הוא במדידה והגבלה ובהתחלקות וכו' וכו'.

ובפרטיות יותר:

בלימוד התורה – אף שיש בו חילוקי דרגות מן הקצה אל הקצה, מ"מ, משתווים כל ישראל בנקודה העיקרית שכל אחד מישראל מחוייב בתלמוד תורה, כהפס"ד בהלכות תלמוד תורה (שמביא רבינו הזקן[21] מלשון הרמב"ם[22]) בנוגע לכל חילוקי הדרגות שבבנ"י.

והלימוד הוא באופן שבכל חלק וענין שבתורה – בין אם זה בסימן הראשון שבחלק הראשון של השו"ע או שזה בסימן האחרון של החלק האחרון של השו"ע – יש בו צד השוה, שצ"ל קשור עם אותו כח הדיבור ("למוציאיהם בפה"[23]), ועם אותו כח ההבנה והשגה, ואותו אופן של חיות כו'; כל גדרי לימוד התורה הם בכל חלקי ועניני התורה בשוה.

משא"כ כפי שענינים אלו הם בנוגע לקיום המצוות, יש ביניהם חילוק מן הקצה אל הקצה (ודוקא עי"ז שמדגיש את החילוק שביניהם ה"ה מקיים את המצוה) – שהרי יש חילוק בין אופן קיום הענין ד"שויתי הוי' לנגדי תמיד"[24] שבהתחלת הסימן הראשון בחלק הראשון של השו"ע עד לאופן קיום הענינים הקשורים עם היפך החיים, "קטלה כולה" או "קטלה פלגא"[25], שאודותם מדובר בסימנים אחרונים שבחלק האחרון של השו"ע (אף שהכוונה היא בכולם בשוה – שיהי' ענין החיים וקיום ציווי הקב"ה).

ד. ועפ"ז מבואר הטעם לכך שבשעה שצריך לעבור מהעבודה של חודש תשרי מצד עצמה לעבודה ד"יעקב הלך לדרכו", אזי הממוצע והמחבר ביניהם הוא הענין של שמחת תורה:

הענין הממוצע שנותן כח לבטל את הענין ד"קשה עלי פרידתכם"[26] הוא – לא שמחה של מצוה, שזהו ענינם של שבעת ימי הסוכות, שבהם ישנה השמחה של מצוה דמצות סוכה ושמחת בית השואבה ולאח"ז מצות ד' מינים וכו', אלא השמחה של (שמע"צ ו)שמח"ת שהיא שמחה של תורה, כיון שדוקא התורה פועלת ענין של אחדות, מבלי הבט על כך שלכאורה ישנו ענין של פרידה.

12) איוב יא, ט.
13) זח"ב קסא, ריש ע"ב.
14) בראשית א, א (ובפרש"י שם, יד).
15) לקו"ת במדבר יג, א־ב.
16) יתרו יט, ב ובמכילתא ופרש"י.
17) במאמר פ"ז (לעיל ע' 243).
18) אבות רפ"א.
19) פל"ח.
20) דרוש לעשי"ת נח, סע"ב ואילך.
21) שו"ע או"ח רסקנ"ה.
22) הל' ת"ת פ"א ה"ח.
23) עירובין נד, רע"א.
24) תהלים טז, ח.
25) לשון הש"ס – ב"ק סה, א. ועוד.
26) פרש"י אמור כג, לו. פינחס כט, להּ־לו. וראה גם תורת מנחם חס"ח ע' 385. וש"נ.

ולהעיר מהמבואר[27] (בארוכה לפי ערך) בענין "אתם נצבים היום כולכם"[10], שדוקא ע"י ההתבוננות ש"ראשיכם שבטיכם" זקוקים ל"חוטב עציך" ו"שואב מימיך", שעל ידם נעשית שלימות ב"ראשיכם שבטיכם", אזי נעשית האחדות בתוקף יותר, עד "מבלי ימצא האדם ראש וסוף", אבל ההתחלה בזה היא מ"אתם נצבים היום כולכם".

ועד"ז בנוגע לממוצע והמעבר וההכנה לענין ד"יעקב הלך לדרכו", לדרכו של כל אחד בדרך התורה והמצוות – שההכנה לזה וההתחלה בזה היא עי"ז שכולם רוקדים ביחד בשמחה של תורה.

ה. וזהו גם טעם ההדגשה בהמדובר בהתוועדות האחרונה[28] ובפרט בשמח"ת[29] בנוגע לקביעות עיתים בתורה [וכידוע הדגשת רבינו הזקן[30], שאין זו רק קביעות עיתים בכמות ובזמן, אלא גם "קביעות" בנפש], שתהי' בזה הוספה ביתר שאת וביתר עוז (בהתאם לכך ששמחה פורץ גדר[31]), הן בכמות והן באיכות,

החל מ"ראשיכם שבטיכם", "מאן מלכי רבנן" – שאלו שיש להם "יורה יורה", ישתדלו במשך השנה (ומה טוב – כל המקדים הרי זה משובח) לקבל גם "ידין ידין",

ואלו שיש להם כבר "ידין ידין" – הרי כיון שתורה היא אין־סוף, "ארוכה מארץ מדה"[12], בודאי יכולים להוסיף הן ב"יורה יורה" והן ב"ידין ידין", והן בכללות שניהם יחד.

ועד"ז גם אלו הראויים לכך שהנהלות הישיבות או הכוללים יתנו להם הוראה וציווי ללמוד כדי לקבל סמיכות "יורה יורה" ו"ידין ידין" – שיקבלו על עצמם, מתוך שמחה וטוב לבב, שנוסף על כל השיעורים וסדרי הלימודים, יהי' אצלם גם ענין הלימוד כדי לקבל סמיכה, עכ"פ על "יורה יורה", ואלו הראויים לזה – גם על "ידין ידין".

וכיון שעכשיו היא ההתחלה ד"יעקב הלך לדרכו" לאחרי חודש תשרי, הנה מה טוב שמיד בהתחלת הלימודים יתחילו הנהלות הכוללים והישיבות לעיין ולהתבונן ולהתייעץ ביניהם [וגם עם אלו שאודותם מדובר, שהרי לימודם צ"ל במקום שלבו רוצה[32]], כדי לקבוע מי אלו שנוסף על הלימוד בהתמדה ושקידה ע"פ סדרי הישיבות והכוללים יתחילו גם את הלימוד ל"אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא"[33], לקבל סמיכות לרבנות.

ו. וכדי שיהי' גם הענין ד"מצוה לפרסם"[34] – יש לחדש עוה"פ המדובר בשנה שעברה[35] אודות הדפסת חידושי תורה, שכל כולל, ועד"ז כל ישיבה (שבכתות הגבוהות שייך ענין זה), יפרסם את חידושי התורה של התלמידים וחברי הכולל, עכ"פ פעמיים בשנה: פעם אחת – כשעוברים מהקיץ לחורף, בתור הכנה לחודש תשרי, ופעם אחת – כשעוברים מהחורף לקיץ, בתור הכנה לחודש ניסן, כלומר: לפני ראש השנה, ועוד לפנ"ז, לפני חג המצות, חג הפסח.

וכיון שבכלל ניכר חילוק בסדרי כל הישיבות בין חורף וקיץ, ועאכו"כ כשידגישו ויביאו זאת בענין של פועל – הנה עי"ז יתוסף יתר חיות וכו' במעלת סדר זה לגבי סדר השני, שהרי בהכרח שלכל ענין בעולם תהי' מעלה לגבי ענין שלעומת זה, אע"פ ששניהם בקדושה, בלימוד התורה או בקיום המצוות וכו', כמובן גם מהענין ד"אתם נצבים", שצ"ל הן הענין ד"כולכם" והן הענין של התחלקות הדרגות.

ז. וכל זה – בנוגע לאלו שחלקם בד' אמות של תורה;

אבל כיון שלימוד מביא לידי מעשה[36], מובן מזה גם בנוגע לכללות עם ישראל, שגם אלו שמצד

27) ראה לקו"ת ר"פ נצבים.
28) שיחת ש"פ בראשית, מבה"ח וער"ח מרחשון בסופה (לעיל ע' 234).
29) שיחת יום שמח"ת סל"ט ואילך (לעיל ע' 193 ואילך).
30) ראה סה"ש תרצ"ג ריש ע' 100. וש"נ.
31) ראה סה"מ תרנ"ד ס"ע רכג ואילך. ועוד.
32) ראה ע"ז יט, א. שו"ע יו"ד סוסר"מ.
33) יומא כו, א.
34) ראה שו"ת הרשב"א ח"א סתקפ"א. הובא במג"א או"ח סקנ"ד סקכ"ג. רמ"א יו"ד סרמ"ט סי"ג.
35) ראה גם תורת מנחם חפ"א ע' 83 הערה 229. וש"נ.
36) ראה קידושין מ, ב. וש"נ.

איזה סיבות שתהיינה אינם בד' אמות של תורה, אלא שייכים יותר לעבודת זבולון, צריך שגם אצלם יתוסף בקביעות עיתים בתורה,

וגם בשני אופני הלימוד: הן בלימוד התורה לשם לימוד, והן בלימוד התורה שקשור עם מעשה בפועל, ע"י לימוד הפוסקים כו' (כמבואר בארוכה בהקדמה לשו"ע של רבינו הזקן ע"י בני המחבר).

ועד"ז גם בנוגע לקיום המצוות – שיתוסף הן בכמות קיום המצוות, ריבוי מצוות, והן באיכות קיום המצוות, בחיות והידור שיש לו בקיום כל מצוה ומצוה.

זאת ועוד:

בדוגמא שיש בלימוד התורה האופן ד"יגדיל תורה ויאדיר"[37], שהוא למעלה מהתחלקות כו' – צ"ל גם במצוות מצוה שכוללת כל המצוות כולם, שזוהי מצות הצדקה, שהיא לא רק "שקולה כנגד כל המצוות"[38], אלא גם כוללת כל המצוות, כמבואר באגה"ק[39] בענין "חסד דרועא ימינא"[40] ש"כל הגוף נכלל בימין", שלכן נכללים כל המצוות כולם במצוה של חסד, שזוהי מצות הצדקה.

וכמובן גם מדברי חכמים במשנתם שכל המצוות כולם נכללים בקו של גמילות חסדים – שהרי ישנם שלשה קוים[41]: קו התורה, קו העבודה (תפלה), וישנו הקו של גמילות חסדים, שהו"ע קיום המצוות; וכאשר החלוקה היא בכללות יותר, לתורה ומצוות[42] – אזי נאמר[43] "ציון במשפט תפדה", ש"משפט" קאי על תורה, "כהלכתא קדמייתא"[44], "ושבי' בצדקה", שכוללת כל המצוות כולם.

ובהתאם לכך, הנה בנוסף על האמור לעיל אודות ההוספה הן בכמות והן באיכות בלימוד התורה, צ"ל הוספה גם בקו הצדקה, ועי"ז יתוסף – הן חיות והידור, והן בכמות הענינים – בנוגע לקיום כל המצוות כולם.

ח. ויה"ר שההוספה בכהנ"ל תקרב את קיום היעוד "ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה" כפשוטו, למטה מעשרה טפחים – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו,

שאצלו יהיו ב' ענינים אלו (בדוגמת הסיבה שפועלת את ביאתו שהיא עבודת בנ"י בסוף זמן הגלות ב"משפט", תורה, ו"בצדקה", שהו"ע המצוות בכלל ומצות הצדקה במיוחד) – שהרי משיח ילמד תורה את כל העם כולו[45], היינו, שמשיח בעצמו ילמד תורה עם כל אחד מישראל, וגם נאמר עליו "ושפט בצדק דלים"[46], שזהו ענין הצדקה (נוסף לכך ש"צמח צדיק" שמו[47], והרי צדיק הוא גם מלשון צדקה[48]).

ובכללות הרי הם שתי הדרגות הכלליות שנאמרו במשיח צדקנו,

– כפי שמבאר הצ"צ במצות מינוי מלך[49], שמשיח יהי' הן רב והן מלך, שענינו של רב, שמלמד תורה, וענינו של מלך (באמיתיות), שמהוה את כל עניני המדינה והדרים עלי', והיינו, שבדוגמת פעולת ספירת המלכות ב"מלכותא דרקיעא", הנה עד"ז הוא אמיתית ענין המלך למטה, שלא זו בלבד "אשר יוציאם ואשר יביאם"[50], אלא שדואג ומספק כל צרכי המדינה ומגין על המדינה וכו' וכו' (כמבואר בכ"מ) –

יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, ובקרוב ממש.

---

37) ישעי' מב, כא. וראה חולין סו, ב. וש"נ.
38) ב"ב ט, א. וראה תניא פל"ז (מח, ב).
39) סל"ב.
40) תקו"ז בהקדמה (יז, א).
41) אבות פ"א מ"ב.
42) ותפלה נכללת בא' מהם – במצוות או בתורה וכו', כמבואר בכ"מ.
43) ישעי' א, כז.
44) ת"א וישב מ, יג. וראה לקו"ת ר"פ דברים (א, סע"ב ואילך).
45) ראה רמב"ם הל' תשובה ספ"ט. ועוד. לקו"ת צו יז, א. ובכ"מ.
46) ישעי' יא, ד.
47) ירמי' כג, ה וברד"ק ומצו"ד.
48) ראה אוה"ת שה"ש (כרך ב) ע' תרלה ואילך. ועוד.
49) דרמ"צ קי, ב.
50) פינחס כז, יז.

[ואח"כ אמר: כיון שדובר לעיל[51] אודות שבעים האומות – ינגנו עתה הניגון עם התיבות ברוסית. מסתמא נמצאים כאן אלו שמכירים אותו (וניגנו הניגון "עך טי זימליאַק")].

* * *

ט. בהמשך להמדובר לעיל[52] ענין בחסידות, יש צורך שיהי' עד"ז גם ענין בנגלה דתורה, כמו "הלכות החג בחג"[53], ועד"ז גם בנוגע לזמן זה – ע"פ הוראת רבינו הזקן[54] שצריך לחיות עם פרשת השבוע, פרשת נח.

ביאור הטעם שנח התמהמה בבנין התיבה במשך זמן ארוך של מאה ועשרים שנה[55], ולא בנה אותה בזריזות גדולה[56] – (ע"פ דברי הרגצ'ובי[57] בכגו"ד) שזהו לפי שנצטווה "עשה לך גו'"[58], שנח בעצמו יעשה התיבה ולא יצוה לאחרים לעשותה, ומובן, שכאשר אדם אחד לבדו צריך לעשות עבודה גדולה כזו, אין חידוש בכך שגם כשעושה זאת בזריזות גדולה הרי זה נמשך ק"כ שנה[59] – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חט"ו ע' 34 ואילך.

י. ובענין זה ישנה גם השאלה ששואלים תמיד: למאי נפק"מ עתה? – הנה הנפק"מ היא פשוט בנוגע לפועל[60]:

מסופר בגמרא במסכת סנהדרין[61], שסנחריב מצא דף מתיבת נח ועשה ממנו עבודה זרה.

וכיון שקוראים מזמן לזמן שיש שהולכים בהרי אררט כדי לחפש תיבת נח, הרי לא מופרך שימצאו דף הנ"ל מתיבת נח – אם הגויים שמחפשים תיבת נח, או שיימצא בביאת משיח צדקנו. ואז נשאלת השאלה – האם עי"ז שסנחריב השתחווה לדף זה נעשה ע"ז שאסורה בהנאה.

אמנם, כיון שבנוגע לתיבת נח נאמר "עשה לך", הרי זה צ"ל "משלך" [ע"ד מ"ש[62] "עשה לך שתי חצוצרות כסף", שצ"ל "משלך"[63]], וכיון שזה מהנכסים שלו, לא יכול מישהו אחר לאסור זאת, שהרי "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו"[64]. ועפ"ז, אם ימצאו דף זה, יכולים שפיר להשתמש בו.

יא. ועוד ענין בזה – כרגיל כמ"פ לבאר ההוראה בנוגע לעבודת האדם לקונו, כידוע תורת הבעש"ט[65] שמכל דבר יש ללמוד מהי שייכותו וכיצד יכול להשפיע על עבודתו לקונו – שיש בזה לימוד נפלא:

מצווים ליהודי שיידע שיש בתורה סיפור אודות בנין של תיבה – "תיבת עצי גופר גו' (שיש צורך לחטוב אותם כו') וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר"[58] [שיעמדו בפני חוזק מי המבול[66], ובפרט שהיו

---

51) במאמר פ"ד (לעיל ס"ע 237).
52) לעיל ע' 235 ואילך.
53) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתכ"ט ס"ד. וש"נ.
54) סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון).
55) דאף שהסיבה לכך היתה "כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"כ שנה .. והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם, אולי ישובו" (פרש"י נח ו, יד) – הרי כמה דרכים למקום לפעול ההתעוררות לתשובה, מבלי לקשר זאת עם דחיית קיום ציווי ה' שיתארך משך זמן רב, שמזה יהי' ניתן ללמוד שכאשר יש איזו סיבה, ניתן להתעכב בהעדר קיום ציווי ה' במשך זמן ארוך ביותר – מאה ועשרים שנה, שזהו כל משך זמן החיים, כהפירוש הפשוט בפסוק (בראשית ו, ג) "בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה".
56) דלכאורה, הרי זה דבר פלא בלתי מובן לגמרי – שהרי ידוע ענין מעלת הזריזות בקיום ציווי השם, ואין זה ענין שקשור עם מתן תורה דוקא, שהרי אדרבה: ענין הזריזות למדים מאברהם אבינו שהי' קודם מ"ת, ובפרט כפי שמדגיש רבינו הזקן (תניא אגה"ק סכ"א) שדוקא "זריזותי' דאברהם אבינו ע"ה (לא עצם ענין העקידה) היא העומדת לעד לנו ולבנינו עד עולם", ומזה צריך ללמוד בנוגע לזריזות בכל המצוות כולם.
57) נסמן בלקו"ש שבפנים הערה 36.
58) נח שם.
59) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף בבת־שחוק: ובפרט אם הי' רוצה לכוין בבנין התיבה את כל הכוונות הקשורות עם פנימיות בינה וכו' (ראה בהנסמן בלקו"ש שם הערה 41) – הרי זה פלא איך הספיק ("וווי האָט ער זיך איספּראַוועט") לעשות זאת במשך ק"כ שנה, בה בשעה שזמן זה הי' דרוש בשביל הכוונות לבדן, עוד לפני שיגיע לבנין התיבה!...
60) בהבא לקמן – ראה צפע"נ עה"ת פ' נח עה"פ.
61) צו, א.
62) בהעלותך יו"ד, ב.
63) פרש"י עה"פ.
64) ע"ז נג, ב. ובכ"מ.
65) ראה כש"ט בהוספות סרכ"ג ואילך. וש"נ (נעתק ב"היום יום" ט אייר).
66) פרש"י עה"פ.

מים רותחים כו'[67]], ותיבה גדולה – "שלש מאות אמה אורך התיבה חמישים אמה רחבה ושלושים אמה קומתה"[68], שיהיו בה "קינים"[58], "מדורים מדורים לכל בהמה וחי'"[66], ו"שלש עליות זו על גב זו, עליונים לאדם, אמצעים למדור, תחתיים לזבל"[69] – בגלל הצורך להציל קיומם של כמה בני אדם, וכן בעלי חיים, מיני זרעים, זמורות וכו' (כמובא בפירוש רש"י[70]).

ובכן: אע"פ שהיו לנח בנים וכלות, משפחה שלימה, ומה גם שאז חי עדיין מתושלח [כפי שמפרש רש"י מ"ש[71] "כי לימים עוד שבעה", "אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק . . נוסף על מאה ועשרים שנה"], ובמילא היו גם כמה תלמידי מתושלח – הנה כיון שהקב"ה הודיע ואמר לנח "עשה לך וגו'", לא הי' יכול למסור זאת למישהו אחר!

ולכאורה אינו מובן:

נח זועק שהוא מנהיג הדור, וצריך להוכיח ולהזהיר את אנשי הדור שיפסיקו לעבור עבירות – עבירות שבין אדם לחבירו, כמ"ש[72] "ותמלא הארץ חמס", וא"כ, היתכן שיקדיש את זמנו לחבר קרשים וכו' לבנין התיבה – בשביל זה יש לו בנים ותלמידים, עבדים ומשרתים; ואילו בעצמו, להיותו מנהיג הדור, צריך להתעסק באמירת דרשה יפה – דרשה שהתורה ציוותה עליו להוכיח ולהזהיר את אנשי דורו.

אך אעפ"כ, אומר לו הקב"ה: "עשה לך תיבת וגו'", שהוא בעצמו צריך לבנות את התיבה, ולכן אין לו למסור זאת למישהו אחר.

אלא מאי, הוא צריך להוכיח ולהזהיר את אנשי דורו ולהבטיח שיהי' ההיפך מ"מלאה הארץ חמס"[73], ובפרט שרוצה לעשות זאת בהסברה, ובדברים היוצאים מן הלב, עד מאה פעמים ואחד (שכל זה אינו קשור עם מ"ת דוקא, כיון שזהו ענין של סברא ושכל), שבשביל זה יש צורך בריבוי זמן – הנה כיון שהקב"ה מטיל עליו לעשות שני הדברים, עליו לכל לראש לקיים הציווי "עשה לך תיבת עצי גופר", וברור הדבר, שמצוה זו לא תבלבל ח"ו קיום מצוה אחרת; אדרבה – היא עוד תוסיף בזה.

וכפי שאכן הי' בפועל – שנח בנה את התיבה, וביחד עם זה, גם הזהיר את בני דורו.

יב. אמנם, מצד זה שנח הי' לפני מ"ת, לא הי' אצלו ה"להט" שהי' אצל משה רבינו לאחר מ"ת, שאמר "מחני נא מספרך"[74], אא"כ ימחול הקב"ה לעובדי העגל – כמבואר בזהר[75] שעבודתו של נח לא היתה כמו העבודה עתה, ואפילו לא כמו העבודה של אברהם כו',

ואילו העבודה עתה – לאחרי ש"משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה"[18], עד בדורנו זה – שלא זו בלבד שצריך לומר מוסר [באופן המתאים ע"פ תורה, כפי שמבאר רבינו הזקן[76] כיצד מותר וצריך לומר מוסר], ולא זו בלבד שצריך להתפלל לשלומם אם יש עכ"פ עשרה צדיקים[77], אלא כפי שהי' אצל משה רבינו, שאע"פ שדובר אודות עושי העגל, וכבר התפלל עבורם וכו', כך, שלכאורה מה עוד יכול לעשות לאחרי שכבר עשה הכל – הנה בשעה שאין דרך אחרת, מעמיד את עצמו בסכנה ואומר "מחני נא מספרך אשר כתבת", אא"כ תהי' מחילה לעושי העגל, ומשה רבינו – שמדתו היתה אמת, "משה אמת ותורתו אמת"[78] – אחז בכך באמת!

וסיפור זה נעשה חלק בתורה בתור הוראה לכל הדורות כולם, שכך הוא הסדר לאחר מ"ת.

67) זבחים קיג, ב. וראה לקו"ש ח"י ע' 35. וש"נ.
68) ו, טו.
69) פרש"י שם, טז.
70) שם ט, כ.
71) שם ז, ד.
72) שם ו, יא.
73) שם, יג.
74) תשא לב, לב.
75) נסמן בלקו"ש שבפנים ע' 40.
76) ראה שו"ע חו"מ הל' אונאה ס"ל. וש"נ.
77) ראה וירא יח, לב ובפרש"י.
78) כ"ה בתנחומא קרח יא. ועד"ז ב"ב עד, א. סנהדרין קי, סע"א. במדב"ר פי"ח, טז (כ"ה בבמדב"ר עם הענפים, ובדפוס וילנא – פיסקא כ) – כגירסת הבחיי והכלי יקר קרח טז, לד. ועוד.

ובהמשך להוראה זו מסופר גם מה הי' הסוף – שמשה פעל שנעשה ענין המחילה לבנ"י בשלימותו, ולא עוד אלא שדוקא ע"י עבודה כזו ניתוסף בתורת משה שלא בערך, שזהו הענין דלוחות שניות, כדאיתא במדרש[79] שמשה "התחיל מצטער על שבור הלוחות, ואמר לו הקב"ה אל תצטער בלוחות הראשונות .. בלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם .. כפליים[80] לתושי'", וכמדובר כמ"פ[81] שהפירוש ד"כפליים לתושי'" הוא לא רק ב"פ ככה, ורק הוספה בכמות, אלא זהו ענין שלא בערך לגמרי, וגם באיכות.

יג. וזוהי גם ההוראה בנוגע אלינו מסיפור תיבת נח (ע"פ תורת רבינו הזקן שצריך לחיות עם הזמן):

לכל לראש – בהמשך להאמור לעיל[82] בנוגע לענין הזריזות – שאדרבה: מכאן רואים את הזריזות הכי גדולה, שאע"פ שנח עבד לבדו, הצליח במשך ק"כ שנה להשיג עצי גופר ולבנות מהם תיבה עם כל הפרטים האמורים לעיל, וביחד עם זה הי' לו גם הזמן להזהיר את בני דורו.

והוראה נוספת – מ"ש בזהר אודות שלילת ההנהגה של נח שלא התפלל עבור בני דורו (לא כמו אברהם שהוסיף על נח, ועאכו"כ לא כמו משה שהוסיף עוד יותר וכו'), ולכן נקראים מי המבול על שמו, כמ"ש[83] "כי מי נח זאת לי" (כמבואר בדרושים[75]).

וביחד עם זה ישנה גם ההוראה, שכאשר יהודי אחד נעמד ואומר שהוא הולך בשליחותו של הקב"ה, אזי פועל בכל העולם כולו ש"לא ירעו ולא ישחיתו"[84], כפי שרואים גם בחג הסוכות (דאזלינן מיני'), והרי ענין הסוכה הוא בדוגמת תיבת נח, כמדובר במאמרים הקודמים[85] שבתיבת נח הי' דוגמת הענין ד"לא ירעו ולא ישחיתו" שיהי' לעתיד לבוא.

ומזה באים בקרוב ליעוד "לא ירעו ולא ישחיתו" שבגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שאז יקויים בכל העולם כולו היעוד[86] "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות".

יד. ויה"ר שיהיו כל הפרטים וכל הענינים הנ"ל באופן ד"מלכתחילה אַריבער"[87].

ובשעה שמקשרים זאת גם עם ניגון – אזי נעשה ה"מלכתחילה אַריבער" בשמחה,

ואז הרי זה פורץ כל הגדרים[31], ומזרז שבקרוב ממש נשיר ונרקוד לקבל פני משיח צדקנו.

[ניגנו הניגון "מלכתחילה אַריבער"].

* * *

טו. דובר לעיל[88] שסיפור המדרש שהקב"ה אומר "קשה עלי פרידתכם" הוא בכדי ללמדנו, שבשעה שיהודים חוזרים למקומם מהתוועדות של (או בהמשך ל)יו"ט, עליהם לדעת, שאין זו "פרידתכם" באמת, כי, כאשר יהודי יודע ש"פרידתכם" הוא דבר ש"קשה" להקב"ה, הרי כיון שבודאי רצונו לקיים ציווי הקב"ה, ועאכו"כ שלא להקשות כביכול על הקב"ה – אינו נפרד.

ומה שנמצא במקום גשמי שאינו אותו מקום גשמי של חבירו – הנה על זה ישנה העצה "אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו"[89],

שא' הפירושים בזה[90] – שכיון ששניהם זוכרים אותו "דבר הלכה" שבו נפטרו איש מרעהו, באופן

79) שמו"ר רפמ"ו.
80) איוב יא, ו.
81) ראה גם תורת מנחם חע"ג ס"ע 144. וש"נ.
82) בהערה 56.
83) ישעי' נד, ט.
84) שם יא, ט. סה, כה.
85) ד"ה בסוכות תשבו די"ג תשרי פ"ד (לעיל ע' 105). וש"נ.
86) ראה פס"ר פ' שבת וי"ח. ספרי ר"פ דברים. יל"ש ישעי' רמז תקג.
87) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' תריז. וראה גם לעיל ע' 126. וש"נ.
88) במאמר פ"ז (לעיל ע' 242).
89) ברכות לא, א.
90) ראה גם תורת מנחם ח"פ ס"ע 331 ואילך. וש"נ.

שדבר ההלכה חקוק במוח הזכרון שלהם ועומד בקיומו (ללא שכחה), ומיוחד עמהם ב"יחוד נפלא"[91] – נעשים גם הם (האדם וחבירו) מאוחדים זה עם זה, כך, שגם לאחרי שנפטרים איש מרעהו, אין זו פרידה.

ועד"ז כשנפטרים מתוך התוועדות, ולוקחים ממנה ענין שקשור עם תורה (אם בלימוד התורה או בקיום מצוותי'), ש"תורה אחת לכולנה"[92] – הרי זה מאחד את כל אלו שהשתתפו בענין זה, וכן אלו ששומעים זאת בהיותם בריחוק מקום גשמי, אבל הדבר נקלט אצלם, ועד גם באופן של "יחוד נפלא", ועאכו"כ כשענין זה נמשך אח"כ במעשה בפועל, כך, שנעשה גם יחוד למטה מעשרה טפחים בדבר גשמי, שפועל גם בגשמיות האדם, ועד שפועל בגשמיות העולם.

וזהו אחד הענינים של התוועדות זו, שהיא במקום "צאתכם לשלום" – שה"עולם" מפרש זאת כפרידה, אבל האמת היא – אדרבה – שעי"ז ניתוסף בענין האחדות, ועד לאחדות באופן של "יחוד נפלא", ע"י התוועדות ואסיפת כולם יחד, "בהתאסף ראשי עם"[93], לדבר ולהחליט החלטות טובות, על מנת לקיימם כל השנה כולה.

טז. ולכן:

לא נוגע שכל אחד שנוסע למקומו יכתוב פתקא בנפרד (וימתין לאישור) – שהרי זה היפך הענין ד"כולכם", כאחד ממש; אלו שרוצים שיזכירו אותם על הציון (בקשר לנסיעתם) – די בכך שכל אחד ירשום שמו ושם אמו, אבל יכולים לכתוב כולם על אותה הפתקא, וכך נוסעים ונשארים כולם ביחד, דכיון שכל אחד במקומו עוסק ב"דבר הוי' זו הלכה"[94] (כולל גם לימוד "דבר הוי' זו הלכה"), הרי זה באופן ד"ויחן שם ישראל"[16] – "ויחן" לשון יחיד.

ומה שכן נוגע – הרי זה המדובר לעיל, שלא נפרדים זמ"ז, אלא שלכל אחד יש שליחות לפעול דוקא במקומו, לעשות שם דירה לו ית', ואצלו ית' הרי זו דירה אחת לאחדות הפשוטה, שמאחדת באופן של אחדות הפשוטה את כל אלו שמתעסקים בעשיית דירה לו ית' בתחתונים (אע"פ שכל אחד עושה זאת בחלקו בעולם, ואין זה אותו חלק, שאז תהי' הפעולה בחלק אחד בלבד, והרי צריך להפוך את העולם כולו להיות דירה לו ית').

יז. ועתה, הנה נוסף על המדובר בתורה (מאמר חסידות[52] וענין בנגלה דתורה (כנ"ל ס"ט)), יהי' עתה גם ענין הצדקה כפשוטה – ליתן לכל אחד ליקח עמו למקום שאליו נוסע, וליתנו שם לצדקה, כך, שנעשה ענין ש"מצוה גוררת מצוה"[95].

ובשביל זה יחזרו וימנו את ה"טנקיסטים" בתור שלוחים שיחלקו לכל המסובים, הן האנשים והן הנשים.

וכיון שרוצים שתהי' הוספה בכמות ובאיכות על העבר ועל ההוה (שהרי מדובר על העתיד לבוא ברגע שלאח"ז) – יוסיפו ויתנו לכל אחד ג' שטרות.

ועי"ז יהי' ענין של שלשה, שקשור עם הבאר השלישי שנקרא "רחובות", על שם ש"הרחיב הוי' לנו ופרינו בארץ"[96], היינו, ש"בקרב הארץ"[97], עוד בימים האחרונים של הגלות, יהי' כבר מעמד ומצב ש"הרחיב הוי' לנו ופרינו בארץ", ועד למ"ש הרמב"ן[98] שרומז על ביהמ"ק השלישי, בנין נצחי, שיבנה במקומו בקרוב ממש, ע"י משיח צדקנו.

---

91) תניא פ"ה.
92) ראה תניא רפמ"ד. ספמ"ו. ובכ"מ.
93) ברכה לג, ה.
94) שבת קלח, ב.
95) אבות פ"ד מ"ב.
96) תולדות כו, כב.
97) מקץ מה, ו. ועוד.
98) עה"פ.

וענין זה קשור גם עם המדובר בשבת[99] ממאמר הצמח צדק[100] בפי' מ"ש[101] "ושלשת", שאז לא מתפעלים מזה ש"תרד מאד", אלא אדרבה: מזה נעשה "אבן האזל", ש"אזלינן מיני'"[102], שנעשים בבחינת "מהלכים"[103], ובאופן שהוא "כבי הילולא"[102], שזוהי שמחה גדולה ועצומה ביותר (כמבואר בארוכה בדרושי חתונה בכלל ובדרושי חתונה משנת תרנ"ב[104] ותרנ"ז[105] במיוחד).

ותהי' שנה של שמחה, ושנה של תורה, ושנת אורה וברכה, ועד לשנת גאולה כפשוטה – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שצריך להיות סדר מסודר, ולכן יעברו ה"טנקיסטים" מצד זה (בהראותו בידו הקדושה לצד שמאלו), ויתנו שלשה שטרות לכל הנמצאים כאן, הן בעזרת אנשים והן בעזרת נשים, וגם יקחו לעצמם לא יותר משלשה, כיון שכולל הכל.

לאחרי חלוקת השטרות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: אלו שנמצאים כאן בהתוועדות ולא קיבלו – יוכלו לקבל מחר ב"מזכירות". והעיקר, שיִפָּעלו ("ס'זאל זיך אָפּטאָן") הענינים שצריכים לפעול.

כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגונים: "האדרת והאמונה", "הושיעה את עמך", "עוצו עצה ותופר" (ועודד את הנגינה, וכן רמז לשרוק), והתחיל לנגן "ניעט ניעט ניקאַווע", "ופרצת".

אח"כ אמר: אלו שנתחייבו בברכה אחרונה – מסתמא יברכו ברכה אחרונה.

טרם צאתו התחיל לנגן הניגון "כי בשמחה תצאו"].

99) ד"ה ויאמר גו' מחר חודש פ"ד ואילך (לעיל 210 ואילך).
100) אוה"ת בראשית יב, סע"א ואילך.
101) שמואל־א כ, יט.
102) עירובין נד, א.
103) ראה אוה"ת שם כד, סע"ב.
104) ד"ה כל הנהנה – סה"מ תרנ"ב ע' צא ואילך.
105) ד"ה שמח תשמח – סה"מ תרנ"ז ע' קעג ואילך.

המשך ביאור למס' בכורות ליום שישי עמ' א

עָלְמָא **לֹא** פְּלִיגִי דְּאָסוּר אף אם עכשיו נראה למומחה כמום קבוע, **מְפָנֵי** שֶׁהֵן – העינים **מִשְׁתַּנִּין** מחמת צער המיתה, ולכן אף אם עכשיו נראה למומחה כמום קבוע, יתכן שאם היה רואה אותו מחיים היה נראה לו כמום עובר, ואם כן אין זו ראיה שנשחט כדין. **לֹא** נָחְלְקוּ **אֶלָּא בְּמוּמִין שֶׁבַּגּוּף** שאינם משתנים, שבהם אם נראה עכשיו כמום קבוע, ודאי שהיה כך גם מחיים, **דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר**, גָּזְרִינַן לאסור אף **בְּמוּמִין שֶׁבַּגּוּף, אָטוּ** דּוּקְיָן שֶׁבָּעַיִן שלא יבואו להתיר גם בהם, **וְרַבִּי** יְהוּדָה **סָבַר, לֹא** גָּזְרִינַן **מוּמִין שֶׁבַּגּוּף אָטוּ** דּוּקְיָן שֶׁבָּעַיִן.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לביאור זה במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** בביאור מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה, **הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּכוֹר וּמְרָאֶה אֶת מוּמָיו** למומחה רק לאחר השחיטה, **רַבִּי** יְהוּדָה **אוֹמֵר**, בְּדוּקְיָן שֶׁבָּעַיִן, **אָסוּר** לאוכלו, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּנִּין** ואף שנראה למומחה עתה כמום קבוע, יש לחשוש שהיה מום עובר בשעת השחיטה. **בְּמוּמִין שֶׁבַּגּוּף מוּתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מִשְׁתַּנִּין. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֶחָד** זֶה **וְאֶחָד** זֶה – בין בדוקין שבעין ובין במומים שבגוף **אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּנִּין.** תמהה הגמרא [ובכך באה לביאור הראיה מברייתא זו]: **מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּנִּין סָלְקָא דַּעְתָּךְ**, הרי **מוּמִין שֶׁבַּגּוּף מִי מִשְׁתַּנִּין**, והלא פשוט שאוזן שנקצצה או יד שנשברה אינם משתנים מחמת השחיטה. מיישבת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת רבי מאיר היא, שגזר במומים שבגוף **מִפְּנֵי** דוקין שבעין **הַמִּשְׁתַּנִּין**, וכביאורו של רבה בר בר חנה, שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה אם גוזרים גזירה זו.

הגמרא מביאה שאף מלשונו של רבי מאיר במשנתינו מדוייק כביאורו של רבה בר בר חנה: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,**

התוועדות

בס"ד. שיחת* יום ב', בדר"ח מרחשון, ה'תש"ל

– לתלמידים השלוחים דקנדה וצרפת –

א. מובא בחסידות[1] משל וביאור לירידת הנשמה בגוף:

למלך שברצותו כי בנו ינצל כל הכחות שלו וחושיו בתכלית השלימות, שלחו למקום רחוק מהיכל מלכותו, למקום שם ההנהגה אינה בדומה כלל – ויכולה להיות גם הפכית – מההנהגה בהיכל המלך; וכאשר בן המלך נתקל באותם הקשיים ועכ"ז מתגבר עליהם ומתנהג כראוי לו – אזי מתגלים כל הכחות שלו ויוצאים מן הכח אל הפועל ומנצלם בתכלית השלימות.

ועד"ז היא ירידת הנשמה בגוף – שירידה זו היא צורך עלי'[2]: עקב גדלות הנשמה וחשיבותה, שהיא הדבר הנעלה ביותר אצל מלך מלכי המלכים הקב"ה, מורידה הקב"ה "מאיגרא רמה לבירא עמיקתא"[3], מכמות שהיא בכסא הכבוד[4], ולפני זה "קיימא בדיוקנאה קמי' מלכא קדישא"[5] – אל עוה"ז התחתון ומלבישה בגוף גשמי, וכל זאת בכדי שאף שם תתנהג הנשמה באופן המתאים לה, אפילו בהיותה בבירא עמיקתא ניכר יהי' כי היא "חלק אלקה ממעל ממש"[6], וממלאת רצון המלך – ובזאת יתגלו כל הכחות שלה מן הכח אל הפועל.

זהו גם אחד הטעמים ש"(מפני חטאינו) גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו"[7]: "גלינו מארצנו" אינו אך ורק עונש לחטאינו[8], אלא (ואדרבה) – ע"י ההנהגה הראוי' של היהודי בשעה שהוא בגלות, מגיע הוא לשלימות[9] נעלית יותר מכמו שהי' קודם החורבן והגלות[10].

ב. ענין הנ"ל שבכללות ירידת הנשמה למטה, ובכללות ירידת כלל ישראל בגלות, נמצא לעתים בפרטיות אצל אנשים פרטיים, שהוטלה עליהם ירידה מיוחדת למקומות מסויימים וכו', אשר פשוט שאין הכוונה לירידה ח"ו, אלא אדרבה: ניתנים להם הכחות והזכות להתעלות למדריגה גבוהה – עלי' שזולתו אינו מסוגל אלי' – ע"י שימלא באותו מקום רחוק את השליחות שהוטלה עליו.

וע"ד הודעת חז"ל[11] שרב בבואו לבבל מצא כי לימוד התורה נעדר, אך אח"כ – ע"י עבודתו – הרי דוקא בבבל הגיע לימוד התורה למעלה מופלגה[12] עד כי במחלוקת דתלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי נפסקת

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בהוספות ללקו"ש חי"ד ע' 325 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ראה המשך תרס"ו ס"ע שפ. וראה ג"כ המשך וככה תרל"ז פ"ע (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תקסד ואילך). וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חמ"ט ע' 183. וש"נ.

2) לקו"ת פנחס עז, ג. ובכ"מ.

3) חגיגה ה, ב. רשימות הצ"צ לאיכה ע"פ השליך משמים ארץ, ע' 80 (אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'ע).

4) זח"א קיג, א. ובכ"מ.

5) הובא בדא"ח בכ"מ, ולע"ע לא מצאתיו בל' זה. וראה זח"ג קד, ב. זח"א צ, סע"ב. רכז, ב. רלג, ב. זח"ג צו, ב. זח"א סא, ב.

6) איוב לא, ב. תניא רפ"ב. וראה הגהות הצ"צ על זה (קיצורים והערות לתניא ע' עב ואילך).

7) שהכוונה בזה לא רק ריחוק במקום גשמי, כ"א ועיקר – ברוחניות ובמעלה; בזמן הגלות הרי כו"כ מצות שגם בא"י אי אפשר לקיימן.

8) ראה תניא אגה"ק סכ"ב (קלד, ב).

9) ראה לקו"ש ח"ב ע' 361. תורת מנחם – התוועדויות ח"ו ע' 124.

10) וכנראה גם בתורה שלפנינו שהריבוי בה נעשה בזמן הגלות, וכדרז"ל עה"פ (שה"ש ו, ח) "ששים המה מלכות ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר" – "אלו ששים מסכתיות של הלכות .. אלו שמונים פרשיות ובתורת כהנים .. אין קץ לתוספות" (שהש"ר פ"ו, א (ט). וראה במדב"ר פי"ח, כא). והטעם על זה מובן ע"פ מרז"ל (מנחות נג, ב) "מה הזית הזה אינו מוציא שמנו עד שכותשין אותו כך ישראל כו'", ובדוגמת הריבוי בתורה שנעשה ע"י שבירת הלוחות (שמו"ר רפמ"ו).

11) חולין קי, א. רש"י תענית יו"ד, א (ד"ה תתאי), אגרת רב שרירא גאון, וראה סדה"ד בערכו.

12) המעלה של לימוד התורה בפלפול וע"י קושיות, אף שנקרא (סנהדרין כד, א) "במחשכים הושיבני" (איכה ג, ו), שהוא גם בערך של תלמוד ירושלמי, אף שארז"ל (ספרי ר"פ עקב. ב"ר פט"ז, ד) "אין תורה כתורת א"י" – ראה סה"מ תש"ח ע' 121.

ההלכה כתלמודה של בבל[13]. וכל זה כתוצאה מיציאתו של רב מא"י לחוץ לארץ, הליכה הנראית לכאורה כענין בלתי רצוי, אך דוקא עי"ז נתוספה מעלה גדולה – דרגה נעלית בלימוד התורה.

וי"ל שזהו ג"כ אחד הטעמים להנהגת הבעש"ט[14], הה"מ ממעזריטש, אדמו"ר הזקן וכו' עד כ"ק מו"ח אדמו"ר – ששלחו תלמידים להתגורר במקומות רחוקים וכו' – אעפ"י שלכאורה אין מקום טוב יותר עבור התלמידים מאשר להיות כל ימיהם במחיצת הרבי – אך הענין הוא, כנ"ל, שדוקא ע"י ירידה זו מגלה התלמיד כחות מיוחדים, וניתנה לו זכות מיוחדת להגיע למדריגה נעלית מכפי שהי' קודם לכן. והיינו, אף ש(בפשטות) נשלחו התלמידים בכדי לפעול עלי' במקום אליו נשלחו – עי"ז נתוסף גם עילוי רב בתלמידים עצמם[15].

וכפי שראו בפועל, שאותם שמלאו השליחות, ועשו זאת באמונה ובמסירות ולא בדרך הכרח וכפי' [ואף אם ההתחלה היתה מצד קבלת־עול, אך קב"ע זו היתה חדורה בשמחה ובטוב לבב אמיתיים] – היתה הצלחתם בנוגע למצבם הרוחני שלא בערך, ופשיטא שהיתה שלא בערך עליית אלו שהשתמטו מהשליחות, או אלו שמלכתחילה לא הוטלה עליהם כל שליחות – מסתמא היות ולא זכו לכך – והתגוררו בקרבת מקום.

וכשם שהי' הדבר אצל תלמידי הבעש"ט וכו' – שכבר עמדו על דעת עצמם – וקבלו הוראה להתיישב במקומות רחוקים וכו', כן הי' גם בנוגע תלמידי הישיבה: כשבא כ"ק מו"ח אדמו"ר למקום פ' ויסד ישיבה בקירוב אליו ובד' אמותיו[16], הרי בה בשעה בחר בכמה תלמידים מצויינים ושלחם למקומות ועיירות רחוקים, רחוקים בגשמיות ורחוקים גם ברוחניות (ואף למקומות מעבר לים, מדינות שונות ומשונות), בכדי לפעול עלי' באותם המקומות – וביחד עם זה הייתה גם כוונה ותכלית שע"י שימלאו את שליחותם במקום רחוק יגיעו ויתעלו לשלימותם האמיתית.

המובן מהנ"ל, שתלמידים שזכו, ולומדים הם בישיבות אשר מחוץ לניו־יאָרק, פשוט שאין זה עונש ח"ו או ריחוק ח"ו, אלא אדרבה, זו הוכחה כי רואים בהם כחות מיוחדים ונעלים בעבודת עשיית הדירה לו ית' בתחתונים[17] (כדרישת החסידות) במקום אליו נשלחו – ע"י לימודם באותה ישיבה דוקא, ולימוד מתוך שמחה וטוב לבב, ולא באופן של הכרח, ועי"ז זוכים להתעלות למעלה יתרה מאותם שאינם בריחוק מקום.

ג. לפיכך חייבים – כל אותם תלמידים שזכו ולומדים מחוץ לניו־יאָרק ומחוץ לארצות־הברית ומעבר לים – לזכור את תפקידם וחובתם לעסוק בהפצת היהדות בכלל, והפצת המעיינות ביחוד, שהרי זהו ענינה של הישיבה ותלמידי' – להאיר את כל העיר ואת כל המדינה שם הם נמצאים[18].

ובפרטיות יש לזכור כי תפקידה של ישיבה הוא (ככל עניני התורה) שלא להיות בבחי' "עומד" אלא במדרי' "מהלך"[19], "מעלין[20] בקודש"[21], דהיינו שחייבים להתווסף עוד ועוד תלמידים, יותר ויותר.

ובענין זה אין צורך להוראה מהראש־ישיבה, מהמשפיע וכו', מאחר וכבר קיימת ומפורסמת הוראה ברורה שכל תלמיד צ"ל "מהלך", ובכדי שיצליח בכך יותר – ויהיו "מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה"[22]

13) ראה יד מלאכי ח"ב כללי שני התלמודים אות ב.

14) ראה לקו"ש ח"ב ע' 367. תורת מנחם – התוועדויות ח"ו ס"ע 98 ואילך.

15) וי"ל דג"ז חלק מ"לימוד" התלמיד אצל רבו, מפעולת הרב בתלמידו.

16) וראה רש"י ערובין מא, ב ד"ה כאילו (כל העיר כד"א). ובגמרא שם מז, ב.

17) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

18) וידוע (סה"ש תרצ"ו ע' 119. וש"נ) ביאור הענין דהמצוה ראשונה היא פרי' ורבי', שכוונתה (ברוחניות) היא שיהודי צריך (להוליד) לפעול ברוחניות על עוד יהודי, וכמרז"ל (סנהדרין יט, ב. וש"נ) "כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו".

19) ראה תו"א ס"פ וישב (ל, סע"א ואילך). ובכ"מ.

20) ברכות כח, א. וש"נ.

21) וידוע המשל והדוגמא מעלי' להר משופע, שאם אינו עולה אז בדרך ממילא יורד (ראה לקו"ש ח"י ע' 127. וש"נ).

22) תו"א ר"פ בראשית, שע"י הצדקה נעשה כן. וראה אוה"ת בראשית הגהות על תו"א שם (כרך ו – תתרכו, ב) שאין זה בדרך גוזמא.

– עליו לראות שיתווספו תלמידים בישיבה, עוד ועוד יותר. וממנו יראו וכן יעשו, שאף מושפעיו ותלמידיו יהיו "נרות להאיר"[23] – וישפיעו גם הם כנ"ל, פירות ופירי פירות עד סוף העולם.

ומובטחים הם, שבאם יחליטו בשמחה ובטוב לבב לקיים הוראה זו, תהי' הצלחתם בהפלגה, שהרי על ידי "יגעת" – לא רק משיגים הדבר, מבינים השכל וכו', מדרי' שבערך היגיעה, אלא "ומצאת"[24], באופן של מציאה – הבאה בהסח הדעת[25] – למעלה מדעתו ותקותו וכו', שלא הי' יכול לשער כלל מראש עד היכן יגיע[26].

ד. תלמידי ישיבות מתחלקים לשני סוגים [וע"ד החלוקה הכללית[27] ל"יושבי אהל" ו"בעלי עסק": אלה שתפקידם "יושב אוהלים", אין וישב אלא עכבה[28], אינם יוצאים מד' אמותי' של תורה, אלא שבהיותם בישיבה גופא מוסיפים בהתמדה ובשקידה עד כדי כך – שבדרך ממילא מורגש זה בכל הסביבה, ופועל ומקרב ומושך ומתוספים תלמידים חדשים. וישנם תלמידים שבסוג בני תורה עצמו הם בדוגמת "בעלי עסק", דהיינו שאחר שמירת סדרי הישיבה, לימוד בהתמדה ובשקידה וכו', מנצלים הם את השעות העומדות לרשותם ליציאה מכותלי הישיבה (ותלמודם בידם – בראשם) – במטרה להביא תלמידים נוספים פנימה.

הקביעות אם התלמיד נמנה על "יושבי אהל" או על "בעלי עסק" מסורה בידי הנהלת הישיבה. אך צד השווה בכל התלמידים, בכל חברי ההנהלה, הר"י, הר"מ, המשפיעים והמשגיחים גם יחד: על כאו"א לדעת ואליבי' דנפשי' – כי כל ענין שבקדושה צריך להעשות בחיות, ועי"ז היא ההליכה "מחיל אל חיל"[29], שהיום הוא למעלה מהאתמול, ובאופן שמחר יהי' למעלה מהיום – וללא התחשב כלל עם כל מניעות ועיכובים.

וע"פ האמור לעיל, הרי אין זה ענין פרטי הנוגע לכל אחד כמו שהוא בפ"ע, אלא – מאחר וכל תלמיד ותלמיד בפ"ע הוא שליח דהמשלח והוא נר להאיר, הרי שבעלייתו הוא, תלוי גורלם של כמה וכמה מבנ"י הצמאים לדבר ה' ומצפים שיאירו את חייהם ויורום את דרך החיים: תורתנו תורת אמת ותורת חיים ומצוותי' עליהן נאמר "וחי בהם"[30].

ה. המורם מכל האמור הוא, כי תלמידים הנשלחים ללמוד בישיבות מחוץ לעיר זו – ה"ז הוראה כי הם מהמובחרים ומהמשובחים שבתלמידים, והם המקיימים את רצון הנשיא ומייסד הישיבה – כ"ק מו"ח אדמו"ר – במילואו וגורמים נח"ר נפלאה, ועי"ז נמשך להם שפע ברכה עד כי "נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה" בלימוד התורה ובקיום המצוות.

ותהא עבודתם זו בשמחה ובטוב לבב ויעוררו וימריצו את הישיבות להליכה מחיל אל חיל עד כי "ותרעש הארץ"[31], ויקרבו וימשכו עשרות מבחורי ישראל ויעמידום בדרך החיים, תורת חיים ומצוותי' באור וחיות אמיתיים.

ומובטחים הם ע"י הנשיאים – החל מהבעש"ט והה"מ ואדמו"ר הזקן כו' ועד כ"ק מו"ח אדמו"ר – שיראו הצלחה בפעולותיהם, ובאופן דמוסיף והולך.

23) ראה סה"ש תורת שלום ע' פב־ז. קונטרס עץ החיים פכ"ב. לקו"ש ח"ב ע' 484. תורת מנחם – התוועדויות ח"ד ריש ע' 228.

24) ראה מגילה ו, ריש ע"ב.

25) ראה סנהדרין צז, א.

26) ראה אגה"ק סי' ד (קה, ב).

27) ראה תו"א פ' תרומה. ולהעיר ג"כ ממרז"ל תלמוד גדול או מעשה גדול (קדושין מ, ב. תקו"ז ו, א). וראה ג"כ תניא אגה"ק סוס"ט. וכענין ישכר וזבולון, מארי תורה ומארי עובדין טבין – ראה תניא אגה"ק ס"ה (קט, א). ביאוה"ז פ' וישב לאדמוה"א (כה, א־ב) ולהצ"צ (ע' קלד). וראה לקו"ש ח"ח ע' 189 ואילך.

28) מגילה כא, א. הובא בפרש"י עה"ת תזריע יב, ד.

29) ראה סוף ברכות. שו"ע אדה"ז חאו"ח רסקנ"ו.

30) אחרי יח, ה. ועיין או"ת להה"מ שם.

31) תהלים יח, ח. עז, יט. ועוד.

ובאם היצר הרע[32] יעמוד לנגדו לפתותו שעליו ללמוד דוקא בעיר זו וכו', יענהו[33] כי אינו אלא "זקן וכסיל"[34], שהרי הקב"ה – ע"י עבדיו הנביאים רבותינו נשיאינו – עשאו לתלמיד זה שליח לעשות מדינה פ' למדינה של תורה, את עיר פ' לעיר של תורה, וכל מקום שיבוא שמה. ופשיטא שלא יתפתה ע"י ה"זקן וכסיל", אלא יעשה כעצת וע"פ חכמת ה"מסכן וחכם"[34], היא "נפש השנית בישראל – חלק אלקה ממעל ממש"[35], וכל זה בשמחה ובטוב לבב.

ומובטחים המה בהצלחתם בגשמיות וברוחניות גם יחד, והצלחה מיוחדת בקיום השליחות וקיום רצון המשלח בשלימות הכי גדולה.

ו. ויהי רצון שכל אחד ואחד מכם יעשה כהנ"ל בשמחה ובטוב לבב, ותצליחו ותתחדש ותהי' שנה של אורה, של ברכה ושל הצלחה, שנה של תורה ושל שמחה, ואורה ושמחה גם יחד, וגם זה[36] יוסיף ברכת הוי' בגשמיות וברוחניות.

ותראו הצלחה בלימוד הנגלה והחסידות גם יחד, ובקיום המצוות בהידור, עד כי "כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'"[37], נרות להאיר, יכירום אשר אלו הם שלוחי הנשיאים בכל מקום ובכל מדינה, בשמחה ובטוב לבב, "ושלוחו של אדם כמותו"[38] ואתם נמצא המשלח – הרבי וכל הרביים יחדיו.

וכ"ז הוא ג"כ הכנה לקבלת פני משיח צדקנו "שילמד תורה את כל העם כולו", תורתו של משיח[39], בקרוב ממש בגאולה האמיתית והשלימה.

---

32) שבת קה, ב: "כך הוא אומנתו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך וכו'".
33) ראה שו"ע אדה"ז חאו"ח סו"ס קנו.
34) קהלת ד, יג.
35) תניא שבהערה 6.
36) ע"ד "מגלגלין זכות ליום זכאי" (תענית כט, א. וש"נ).
37) ישעי' סא, ט.
38) ראה ברכות לד, ב. וש"נ. רש"י בא יב, ו. וראה ס' לקח טוב (להר"י ענגל) בתחלתו, דשלימות השליחות "דגופו של שליח נחשב כגוף של המשלח".

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה תשרי, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו... לפלא שאינו מזכיר מאומה בענין השפעתו בקהלתו, בהחזקת התורה והפצת היהדות, אשר בטח אינו שוכח אשר סו"ס זהו תכלית העיקר של משרת הרבנות, וענין הפרנסה שבזה הוא טפל בערך לתכלית הנ"ל, והאריכות בזה בטח אך למותר, ומובן ג"כ שעיקר הפעולה היא בעניני חינוך הכשר, הן של הקטנים והן של הגדולים, ועיקר העיקרים להסבירם אשר העיקר הוא המעשה בפועל, היינו קיום המצות בפועל ממש בחיים היום יומיים...

לקוטי שיחות

פרשת נח

כרך כה, ג

מתורגם ללשון הקודש

א.
הציווי לצאת מן התיבה – מדוע?

בפרשתנו מסופר: "ובחודש השני בשבעה ועשרים יום לחודש יבשה הארץ"[1], ולאחר מכן ציוה הקדוש־ברוך־הוא את נח: צא מן התיבה אתה ואשתך... כל החי'... היצא אתך...[2].

ואין מובן: מכיוון שכבר "יבשה הארץ" – שמשמעו שהאדמה התייבשה לגמרי, כפירוש רש"י: "יבשה" – "נעשה גריד (=קשיחה מיובש) כהלכתה" (שכן "חרבו המים מעל הארץ" – "נעשה כמין טיט..."[3] – כבר היה לפני כן) – מדוע היה צריך לומר לנח[4] "צא מן התיבה"? ויתירה מזו: לא די בציווי לגבי נח עצמו, אלא נדרש ציווי נפרד בנוגע לחיות – "כל החי'... בעוף ובבהמה ובכל הרמש... היצא אתך"!

במדרש[5] נאמר: "כיון שנחו המים היה צריך נח לצאת מן התיבה, אלא אמר: ברשות הקדוש־ברוך־הוא נכנסתי שאמר לי[6] "בא אתה וכל ביתך אל התיבה", ועכשיו איני יוצא אלא ברשותו".

ברם (נוסף לזה – שרש"י כלל לא מביא את המדרש האמור, הרי) מדרך לימוד הפשט עולה, ומפורש הדבר ברש"י[7], כי ציווי הקדוש־ברוך־הוא לנח "בא... אל התיבה" (לא היה בבחינת נתינת רשות, אלא) משום שנח לא רצה להכנס לתיבה.

בפשטות ניתן לומר, שהצורך בציווי לא היה (כל כך) על עצם היציאה, אלא על אופן היציאה – "(צא מן התיבה) אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך", כפי שרש"י מפרש על כך: "איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש המטה" (מה שאין כן בהיותם בתיבה – היו "האנשים לבד והנשים לבד", כי "נאסרו בתשמיש המטה"[8]).

ובדומה לכך בנוגע לחיות, שהיה צריך להבהיר (כסיום הפסוק[9]) שיהיה "ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ", וכפי שרש"י מפרש: "ולא בתיבה מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש".

אך מפשטות לשון הכתוב משמע, שהציווי היה (גם) בנוגע לעצם היציאה – "צא מן התיבה". והדבר מודגש ביותר בנוגע לחיות... לגביהם נאמר "הוצא כתיב .. אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה"[10] – שהחיות (יתכן) לא ירצו לצאת מן התיבה, ולכן יש ציווי "הוציאם אתה" (בעל כרחם)[11].

ב.
בתיבה שרר מצב של שלום בדומה לעתיד לבוא

אחד מהביאורים בזה:

מבואר בכמה מקומות[12], כי בתיבת נח שרר מצב של שלום, מעין זה שיהיה לעתיד לבא – "וגר זאב עם כבש... לא ירעו ולא ישחיתו..."[13]. הרי בתיבת נח חיו ביחד כל סוגי הבהמות והחיות – כולל חיות טורפות ודורסות – ולמרות זאת "לא[14] עשו רעה זה לזה כלל ולא השחיתו זה לזה".

---

1) ח, יד.
2) שם, טז־יז.
3) שם, יג ובפרש"י.
4) והרי כל מה שעשה נח לפנ"ז לראות הקלו המים מן הארץ וכו' הי' מדעת עצמו (וראה פענח רזא שם, ו) – אף שיש לחלק בין הנ"ל ליציאתו בפועל מן התיבה.
5) תנחומא פרשתנו ח. ועד"ז שם י. ב"ר פל"ד, ד. וכ"ה בכו"כ מפרשי התורה (אברבנאל. בחיי (שם, יד). פענח רזא. ועוד).
6) פרשתנו ז, א.
7) ז, ז – מב"ר פל"ב, ו.
8) פרש"י לעיל ו, יח. ז, ז.
9) ח, יז.
10) רש"י שם.
11) ובגו"א כאן, שלא רצו לצאת כי מזונותם היתה מוכנה בתיבה.
12) ד"ה כי פדה לאדה"ז (סה"מ אתהלך לאזניא ע' נז), ועם הגהות – אוה"ת פרשתנו (כרך ג) תרסט, א ואילך. מאמרי אדה"ז – ענינים (ע' פז), ועם הגהות – אוה"ת שם תרלד, א ואילך. שם תרלז, ב. המשך וככה תרל"ז פצ"ה־צו. ועוד. וראה רד"ק פרשתנו (ו, כא) ובארוכה עה"פ (ישעי' יא, ו) וגר זאב גו'.
13) ישעי' שם, ו־ט.
14) ל' המאמר – וככה שם רפצ"ה.

והדבר מוכרח גם מפשוטו של מקרא. כי, הגם שעל הפסוק[15] "קנים תעשה את התיבה" מפרש רש"י "מדורים מדורים לכל בהמה וחיה" – שכל (מין[16]) בהמה וחיה יהיה בנפרד מכל השאר[17] – הרי למרות זאת:

א) קשה לומר, כי ניתן (בצורה טבעית) לצמצם חיות טורפות במקום (מדור) מוגבל ביותר למשך שנה שלמה, כאשר במהלכה לא יתרחשו מקרים[18] בהם חיה רעה תזיק וכיוצא בזה.

ב) רואים במוחש (ב"גן חיות") כי בכדי לנהל כמות גדולה של חיות טורפות, נדרש צוות גדול מאוד של אנשים ש"יסתדר" אתם. ואילו בתיבת נח אנשים ספורים בלבד (נח ובניו ונשיהם) ניהלו את כל החיות הטורפות[19] לסוגיהם... של כל העולם כולו!

מוכרח איפוא לומר, שבהיותם בתיבה, נשתנה טבע בעלי־החיים הטורפים[20], בדומה למה שיהיה לעתיד לבוא, ובכזה מצב אפשרי כי "נער[21] קטן נוהג בהם".

ואין להקשות מדוע אין רש"י מציין במקום כלשהו שבתיבה התרחש נס גדול שכזה (הדומה למצב לעתיד לבא – לאחר שיהיה "ומלאה הארץ דעה את ה'") –

כי יש לומר, שאכן הבהיר זאת רש"י בפירושו לעניל[22], באומרו שלתיבה הגיעו רק "אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם ומאליהם באו וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה". אשר מכך רואים, כי: א) רק המובחרים (שלא השחיתו דרכם) הגיעו לתיבה. ב) כבר בהליכתם לתיבה לא הזיקו החיות הטורפות. ג) עצם הגעתם, וכן ד) כניסתם לתיבה הייתה לגמרי בדרך נס;

ובמילא אין כל פלא, שגם לאחר מכן, בכניסתם לתיבה נמשך נס[23] זה (בקשר להעדר ההשחתה של החיות), והשתנה טבעם של החיות הטורפות שלא יזיקו לבהמה וחיה אחרת וכו'.

ג.

נח והחיות לא רצו לרדת מהמדריגה שהיו בתיבה

וזהו הטעם לכך מדוע לאחר ש"יבשה הארץ" היה צורך בציווי "צא מן התיבה" – משום שנח לא רצה לצאת

15) פרשתנו ו, יד.

16) כנ"ל (הערה הבאה) בראי"ם וכו' – דמאי טעמא לשנות מרגילותם קודם שנכנסו לתיבה! – ולפשיטות הדבר לא הוצרך רש"י לפרטו.

17) ראה ראי"ם בפרש"י: וקילין .. חדרים .. למדור כל מין ומין לעצמו. וראה גם ראב"ע ורד"ק שם.

– משא"כ בב"ר (פל"א, ט) שאין הכרח לומר שכל מין בהמה וחי' הי' במדור בפ"ע. וכדמוכח לכאורה מזה שלהלן בב"ר שם (שם, יא. וראה תיב"ע שם. פדר"א רפכ"ג וברד"ל שם. ועוד) פלוגתא כמה קילין היו, ופשוט שאין חולקים במציאות כמה מיני בהמות וחיות נכנסו לתיבה* [ולהעיר מרש"י לב"ר שם: קילין אלו חדרים גדולים, ומדורין בתוך כל חדר לשום בתוכו סיפוקי בהמות כו' – משא"כ בפרש"י עה"ת "מדורין לכל בהמה וחי"]. וראה אוה"ת שם (תרלז, ב) "ולא היו להם מקומות מיוחדים בפ"ע", ובהמשך וככה שם (ע' קנד): והגם כי קנים תעשה את התיבה כתיב עכ"ז לא נאמר שהיו מגודרים עד שאחד לא הי' יכול לכנוס בתחום חבירו.

בסה"מ עזר"ת ס"ע מז (לאחרי שמביא פרש"י "מדורין לכל בהמה וחי"): "אפשר שבפרטי החיות יש הרבה יותר" (מש"ס או ט' מאות קילין – ב"ר שם, יא). וראה רמב"ן פרשתנו ו, יט. רד"ל לפדר"א שם סק"י בארוכה. – אבל בפרש"י עה"ת לא הובא כמה מדורין היו, ומפשטות לשונו משמע שהי' מדור לכל מין בהמה וחי'**.

18) ונזכר רק מאורע א' דהארי הכישו (פרש"י ז, כג). ולהעיר שזה הי' מפני שאיחר מזונותיו. וגם זה כותב רש"י רק: (א) כפירוש שני*. (ב) לא ע"פ "פשוטו" כ"א מ"מדרש אגדה". (ג) בזה גופא*** – ענין שני ("ויש אומרים") במדרש אגדה. כן להעיר מסיום פרש"י שם "ועליו נאמר (משלי יא, לא) הן צדיק בארץ ישולם" – ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ס"ע 52 ואילך.

19) וזהו בהוספה על טרחתם להאכיל כל שאר המיני בהמות חיות ועופות כו', שהי' קשור בטירחא (וצער) מרובה ועד שלא טעמו טעם שינה (ראה סנהדרין קח, ב. תנחומא פרשתנו ב. שם ט. פרש"י ז, כג).

20) להרמב"ן (פרשתנו ט, ה. בחוקותי כו, ו. וכן ברד"ק בראשית א, כה ובמקומות שצויינו בהערה 12) שלפני החטא לא היו חיות מזיקות – אין כאן טבע חדש כ"א חזרה לטבעם הקודם (וראה אוה"ת שם תרלה, א).

אבל ראה לקו"ש [המתורגם] ח"כ (ע' 8) שדוחק גדול לומר שכן ס"ל לרש"י בפירושו עה"ת, כי הו"ל לפרש חידוש גדול כזה. ע"ש.

[אבל אין לתרץ (לאידך גיסא) שע"פ פשש"מ לא הי' שינוי הטבע כי גם לפני הכניסה להתיבה לא היו חיות דורסות, וכפרש"י בראשית (א, כט־ל) "השוה להם כו' כל ירק עשב יאכלו יחד כולם" (משמע לכאורה שגם החיות (הדורסות) אכלו רק ירק השדה. וראה אוה"ת שם) –

כי בפרש"י (בראשית א, כב. ד, טו. פרשתנו ט, ה) מפורש שהיו חיות רעות ודורסות כו'. וראה לקו"ש ח"כ שם (ואילך) שאי"ז סותר מ"ש רש"י (כנ"ל) "השוה להם כו' ירק עשב יאכלו יחד". ע"ש. וצע"ק באוה"ת שם].

21) ישעי' שם, ו.

22) ו, כ.

23) ובפרט שבלאה"כ צ"ל שעצם מציאותם של הבהמות חיות ועופות כו' בהתיבה היתה רק ע"פ נס – ראה רמב"ן הנ"ל (הערה 17). כלי יקר ו, כא. באר מים חיים על פרש"י (לאחי המהר"ל) ו, יד (ושם ז, כב: שכל מעשה התיבה בנס הי'). ועוד.

*) אבל בפדר"א שם: מכאן אתה למד של"ב מיני עופות .. ושס"ה מיני שקצים, וראה בארוכה ברד"ל שם, ואכ"מ.

**) ולהעיר שרש"י לא כתב (כבפירושו לעניל פסוק יב) "עוף" (ובפרט "שמלת קן ברוב המקומות מורה על מדור העופות" – רא"ם שם, יד. ולהעיר מרד"ק שם), וראה המשך הלשון בסה"מ עזר"ת שם: דעופות אין להם מספר והלא בעופות הדורסים (וראה רמב"ן ורד"ל שם). ואכ"מ.

***) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 50 בהערה 25.

מהתיבה[24]; הוא היה במקום בו שרר מצב של לעתיד לבא,

[ובפרט על פי המבואר בחסידות[25], ששינוי טבע החיות בתיבת נח, נבע מכך שהאיר בה אור אלוקי נעלה ביותר (– מעין שיאיר לעתיד לבוא) הפועל את עניין השלום).

ומשום כך היציאה מן התיבה, היוותה ירידה לגבי המצב בתיבה[26].

ועל אחת כמה וכמה ביחס לחיות הטורפות עצמן, בהם התחולל שינוי הטבע כשהיו בתיבת נח, שמצד עצמם לא רצו לצאת מהתיבה, ובכך... לשוב ולהיות חיות טורפות ומזיקות!

ולכן היה צריך לצוות את נח באופן מיוחד "כל החיה אשר אתך... הוצא אתך", משום שהיה ניתן לחלק ולומר: עבור נח (עם אשתו ובני ביתו) הכרחית היציאה מן התיבה, כדי לפעול בעולם שמחוץ לתיבה. ולכן כדאית הירידה (צא מן התיבה) בשביל התועלת של העולם בחוץ.

לעומת זאת, שיחרור החיות הטורפות מהתיבה יגרום בהם ירידה (חזרה למצבם קודם כניסתם לתיבה), ובעולם יהיו שוב חיות טורפות!

לכן הצטווה נח, אשר אף על פי כן – "כל החיה... הוצא אתך".

אך מכך מובן, כי על־ידי "צא מן התיבה .. הוצא אתך", נעשה עילוי לגבי המצב כפי שהיה בתיבה.

ד.
המעלה ביציאה מהתיבה – קיום "מלאו את הארץ"

מהי ההסברה בכך?

הדבר מרומז בדברי הפסוק עצמו, האומר "צא מן התיבה אתה ואשתך...", דבר המורה (כנ"ל) ש"התיר להם...". ובדומה לכך לגבי החיות... – "הוצא אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ".

מכך שזהו הדבר הראשון עליו הצטווה נח בקשר עם יציאתו מן התיבה, מובן, שאין זה רק ענין צדדי (היות ולפני כן בתיבה "נאסרו..."), לכן כשיצאו מן התיבה היה הכרח להתיר[27] זאת שוב), אלא זוהי המטרה והתכלית של "צא מן התיבה". בכך מתבטא החידוש של "צא מן התיבה".

וכפשטות הענין: מה היה חסר בחיים בתיבה – העובדה שבמקום המוגבל של התיבה לא התאפשר הענין של "פרו ורבו" ("כבשוה" – הארץ), ובפרט באופן שיביא ל"מלאו[28] את הארץ".

וזהו המכוון של "צא מן התיבה" – שלאחר המבול בו "וימח את כל היקום..."[29], הייתה שליחותו של נח לבנות מחדש את היקום, על־ידי "פרו ורבו ומלאו את הארץ". וכפי שנאמר מיד בהמשך הפרשה, שהקדוש־ברוך־הוא ציוה לנח[30] – בתור ברכה ובתור ציווי – "פרו ורבו (ומלאו את הארץ").

ה.
גילוי כח האין־סוף בלידה גשמית ובעבודה בעולם

כל ענין בגשמיות משתלשל מענינו ברוחניות. ובדומה לכך בענייננו: העובדה שהיציאה בגשמיות מן התיבה היתה בשביל "פרו ורבו ומלאו את הארץ" – השתלשל מרוחניות הענינים.

החידוש ב"פרו ורבו" הוא – שבכך מתגלה כח האין־סוף כאן למטה[31]. משום שבענין ההולדה אין כל הגבלה, והוא קיים עד אין סוף, דור אחר דור.

וזהו ההבדל בין המצב בתיבה לגבי המצב בצאתם מן התיבה:

בתיבה, מבלי הבט על הגילויים הנעלים שהאירו שם (עד שהדבר פעל[32] שינוי הטבע בדוגמת לעתיד לבא, כנ"ל), היה זה רק ענין של עליית ותענוג הנברא, ובמילא יש לכך גבול.

מה שאין כן על־ידי העבודה בעולם, מחוץ לתיבה, וכפי שהעולם בטבעו[33] דוקא – עולם הזה התחתון שאין

24) למרות שבגשמיות הי' קשור עם טירחא וצער (נסמן לעיל הערה 19).

25) ראה במקומות שצויינו לעיל הערה 12.

26) להעיר גם מתפארת יהונתן פרשתנו עה"פ צא מן התיבה.

27) להעיר מריב"א ורע"ב עה"ת. פענח רזא, צפע"נ עה"ת ועוד כאן.

28) בראשית א, כח. פרשתנו ט, א.

29) ז, כג.

30) ט, א. שם, ז ובפרש"י.

31) לקו"ת שה"ש מ, א. וראה בארוכה המשך שמח תשמח תרנ"ז בתחילתו (ע' 3 ואילך. ובסה"מ תרנ"ז – ע' קעה ואילך) – ושם נת' מצד עצם ענין ההולדה שהוא כעין יש מאין (וראה גם לקו"ת שם). ד"ה ואתם הדבקים תרפ"ו פ"ד (סה"מ תרפ"ו ע' רכו ואילך. סה"מ תשי"א ע' 208).

32) גם למפרע – בהליכתם להתיבה (כיון שאי אפשר בלעדה).

33) שלכן הוצרכו החיות כו' לצאת מן התיבה ולחזור לטבעם. – וע"י יציאתם מן התיבה נעשה אצלם הענין דפרו ורבו שהוא גילוי כח הא"ס כנ"ל. ולהעיר מלקו"ת שם, דזה שיש כח ההולדה גם בבהמות הוא

תחתון למטה ממנו[34] – כאן, בתחתונים (דוקא), נעשית הדירה לו יתברך[34], דירה לעצמותו[35].

ולכן דווקא בעבודה זאת מתגלה ה"בלתי בעל גבול", נחלה בלי מצרים[36].

ו.
ההוראה: לא להסתגר בתיבה רוחנית, לצאת לפעול בעולם

ההוראה מכך בעבודת השם:

ישנם כאלו הסבורים שניתן להסתגר בארבע אמות שלהם ולעסוק כל היום בתורה, וכלל לא נוגע להם מה נעשה בעולם מסביבם.

ומי יאמר אם בדעתו לעסוק כל היום בפנימיות התורה, "דע[37] את אלקי אביך", שהרי אז ידמה מצבו האישי לזה של ימות המשיח, כפסק הרמב"ם בסיום וחותם ספרו[38] "ובאותו הזמן לא יהיה... ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד"

יכול הוא איפוא לטעון: לשם מה עליו לצאת מארבע אמותיו כדי לעסוק בהרבצת התורה והיהדות, עד להפצת המעיינות חוצה, כדי לפעול את "קאתי מר דא מלכא משיחא" (=ביאת האדון זה מלך המשיח), שעל־ידי זה יזכה (וכל העולם) לעסוק ב"לדעת את ה' בלבד" [כפירוש רש"י[39] אשר תורתו של משיח היא "סוד טעמיה ומסתר[40] צפונותיה", פנימיות התורה] – הוא הרי זכה כבר ל"עולמך תראה בחייך"[41], והריהו עוסק כבר עתה ב"לדעת את ה' בלבד"!

על כך היא ההוראה – "צא מן התיבה": צריך לצאת מהתיבה ולפעול בעולם שמסביב. אכן יש לפעמים סדר של "בא... אל התיבה"[42] – כאשר בחוץ יורד מבול, וקיים חשש פן ייטבע ב"מים הזידונים" של מי המבול, או אז יש להתגונן מכך באמצעות "בא... אל התיבה", כפירוש הבעל־שם־טוב[43]: להכנס בתוך אותיות ותיבות התורה והתפילה – אך צריך לדעת, אשר סוף־סוף חייב להגיע זמן של "צא מן התיבה", משום שהמטרה והתכלית היא לפעול בעולם שמחוץ לתיבה שלך.

ואל לאדם לחשוב כי מחובתו לעשות זאת רק מפני שעליו לוותר על טובתו האישית למען טובת הזולת – אלא זה נוגע לטובתו ושלימותו שלו. שכן, מבלי הבט על כל העילויים אליהם ניתן להגיע על־ידי "עבודה בתיבה", הרי כל זה הוא ענין שבמדידה והגבלה,

– אך על־ידי "צא מן התיבה" נעשה "פרו ורבו", הריבוי עד אין סוף, עד באופן של "ואלה תולדות פרץ"[44], תולדות מלא[45] – "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"[46], נחלה בלי מצרים[47], שזה יהיה בגילוי בביאת משיח צדקנו, "עלה הפורץ לפניהם"[48].

ז.
הוראה נוספת: פרו ורבו כפשוטו לאחר ה"מבול" שבדורנו

הוראה נוספת שניתן להפיק מכך – בקשר ל"פרו ורבו" כפשוטו:

התפקיד הראשון של האדם לאחר המבול, מצב בו "וימח את כל היקום...", הוא – "פרו ורבו ומלאו את הארץ", לבנות מחדש את העולם[49].

וזוהי ההוראה המיוחדת עבור דורנו, שעבר את המבול רחמנא ליצלן, וחלק גדול וחשוב ביותר וביותר מעם ישראל, היו לא תהיה, נמחה בגשמיות – צריך לדעת, כי לכל לראש מוטלת האחריות[50] (והזכות) על כל אלה שבחסדי ה' ניצלו מהמבול הם וצאצאיהם, לבנות מחדש את עם ישראל בגשמיות, ואזי יהיה עם מי לעסוק ברוחניות – שכן בשביל "צו את בני ישראל", צריך להיות קודם (קדמו[51]) בני ישראל.

מפני שניזונות מצומח שנצמח מהארץ, ששם נמצא כח ההולדה "משום דנעוץ תחלתן בסופן".

ולהעיר מחסד לאברהם (מעין שני נהר סד) בנוגע למצות פו"ר, ד"שכינה בתחתונים תלוי' במצוה זו". ע"ש.

34) תניא פל"ו.

35) ראה המשך תרס"ו בתחלתו (ס"ע ג). ובכ"מ.

36) ראה המשך וככה שם פצ"ו העילוי שיהי' לעת"ל (גם לגבי תיבת נח) שיומשך מפנימיות עתיק.

37) ראה אגה"ק סכ"ו (קמב, ב).

38) וראה גם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

39) שה"ש א, ב.

40) ראה רמב"ם הל' מלכים שם: דברים הסתומים.

41) ברכות יז, סע"א.

42) פרשתנו ז, א.

43) כתר שם טוב בהוספות (ס"ח ואילך) ושו"ע (וראה צוואת הריב"ש סו"ס עה). וראה לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 6 ואילך.

44) רות ד, יח.

45) ב"ר פי"ב, ו.

46) ויצא כח, יד.

47) ראה שבת קיח, סע"א ואילך.

48) מיכה ב, יג. אגדת בראשית ספס"ג (סד). ב"ר ס"פ פה.

49) כמחז"ל דעולם חדש ראה (ב"ר פ"ל, ח).

50) ולהעיר שמהציווי לנח למדין (פרש"י ט, ז מיבמות סג, סע"ב) גם חומר הענין דשלילת פו"ר, שהוקדש לשופך דמים ר"ל.

51) ב"ר פ"א, ד. וראה תדא"ר פי"ד (אבל שם הובא ע"ז הכתוב (ירמי' ב, ג) קודש ישראל לה' ראשית תבואתה, משל למלך כו').

ח.
טענות החוששים מהאחריות שבגידול ילדים

ישנם כאלו העושים חשבונות:

ללדת ילדים הרי זו אחריות עצומה. צריך לכלכל אותם הן בגשמיות, הן ברוחניות – לחנך אותם בדרך התורה והמצוות. ומי יודע אם בכוחו לגדל את ילדיו כדבעי, שיגדלו ילדים בריאים, בריאים בגשמיות ובריאים ברוחניות?

ולכן, לדעתם, עליהם להתבסס תחילה במצב האישי הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית, ורק אחר כך יחשבו ומאוחר יותר אף יקיימו את מצוות "פרו ורבו"!

ועל כך באה ההוראה מנח, כדלקמן.

ט.
נח וחזקיהו מוכיחים, כי אין להתערב בחשבונות הקדוש־ברוך־הוא

על אף שהקדוש־ברוך־הוא ציוה לנח "צא מן התיבה אתה ואשתך" – "איש ואשתו כאן התיר להם..." (כנ"ל), בכל זאת מסופר בתורה, כי בפועל "ויצא נח ובניו [בנפרד] ואשתו ונשי בניו"[52] (לא – "איש ואשתו").

ומסבירים המפרשים[53] (על פי פירוש רש"י[54]) שהדבר נבע מכך ש"היה נח דואג לעסוק בפריה ורביה"[55]. כלומר: נח עשה חשבון, מה תהיה התועלת מכך שיילד ילדים? הרי יתכן שיחזור על עצמו מצב דומה בו הם יחטאו "ויבואו מי המבול וישטפום"[56]. ואכן, בעקבות כך הבטיח לו הקדוש־ברוך־הוא תחילה "שלא לשחת העולם עוד"[55], ורק אחר כך ציווהו "פרו ורבו".

ואף שהקדוש־ברוך־הוא ציווהו כבר קודם "צא מן התיבה אתה ואשתך", וכיצד יתכן שנח, אשר היה "איש צדיק תמים"[57] יעשה היפך מרצון ה'[58] כתוצאה מחישובים כלשהם?

אך אין זו קושיא: נח חשב שמאמר הקדוש־ברוך־הוא "צא מן התיבה אתה ואשתך" (איש ואשתו) היה רק היתר – כדיוק לשון רש"י "כאן התיר[59] להם" – אבל לא ציווי[60]. לכן אחר כך הוסיף הקדוש־ברוך־הוא, שהכוונה במאמר זה הוא לא רק בבחינת היתר, אלא ציווי, חייב להתקיים "פרו ורבו".

אך עדיין בלתי מובן: הן אמת שהקדוש־ברוך־הוא הבטיח שלא יביא עוד מבול, אך נח היה מוטרד בעיקר ממצבם הרוחני של בניו. ובאם קיים חשש "פן יוסיפו לחטוא"[61] – הרי בוודאי שלא יסתפק בכך שלא ייענשו – בה בשעה שמצבם (הרוחני) זהה לזה של דור המבול!

מכך ישנה הוראה ברורה, אשר "בהדי כבשי דרחמנא למה לך"[62]! (=למה לך להכנס לסתרי הקדוש־ברוך־הוא!) יהודי צריך לעשות כל התלוי בו[63] – לקיים מצוות פרו ורבו, ולאחר מכן לחנך בניו ובנותיו על פי הוראות התורה – ולא להמנע מלקיים ציווי ה' מצד חשבונות פרטיים.

– חז"ל מספרים[64] בנוגע לחזקיהו המלך, שראה ברוח הקודש שייצאו ממנו "בנין דלא מעלו" (=בנים רשעים) ולכן לא רצה לעסוק בפריה ורביה. הקדוש־ברוך־הוא העניש אותו על כך, רחמנא ליצלן, משום "בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמפקדת איבעי לך למעבד"! (=למה לך להכנס לסתרי הקדוש־ברוך־הוא, מה שנצטווית עליך לעשות).

רואים מכך, שאפילו כאשר יודעים בבירור מה יהיה... אסור להמנע מלקיים את ציווי ה'[65]; על אחת כמה וכמה כאשר אין זה אלא משׁם הנובע מחשבון פרטי

---

52) ח, יח.

53) גו"א לעיל ז, ז. וראה גם כלי יקר ח, יז.
וכבר האריכו במפרשים בתירוצים שונים (ראה חזקוני, ריב"א, רד"ק ועוד (ח, יח). אלשיך ואוה"ח (שם, יז). פענח רזא (לעיל ו, יח). ולהעיר מחדא"ג מהרש"א לסנהדרין קח, כ ד"ה למשפחותיהם). ואכ"מ.

54) לקמן ט, ט.

55) ל' רש"י שם.

56) כלי יקר הנ"ל. וראה פרש"י לעיל (בראשית ד, כד) גבי למך. ולהעיר מפרש"י בראשית (ה, לב) שהקב"ה "כבש את מעיינו (של נח) .. שלא יהא יפת .. ראוי לעונשין".

57) ריש פרשתנו.

58) להעיר מהפלוגתא בב"ר רפל"ה (וכפי' הס"א שברש"י שם. הובא במת"כ) אם עבר על הציווי או הוסיף על הציווי. וראה גם ב"ר פל"ד, ו: ולא קיבל עליו לצאת. – אבל ע"ד הפשט לא הי' נח עובר (בזדון) על ציווי ה'.

59) ראה אוה"ח שם ט, ז.

60) והתנהג בפרישות (וקדושה), או כיו"ב – ע"ד המ"ד בב"ר פל"ה שם שהוסיף על הציווי. ולהעיר מהשקו"ט (ראה מפרשי רש"י לקמן ט, ז. ועוד) אם אדה"ר נצטווה על פו"ר או שהי' רק ברכה.

61) ל' הכלי יקר.

62) ברכות י, א (הובא לקמן בפנים).

63) כולל ג"כ ההכנה לפני הנישואין, הן ברוחניות (ראה רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ד. הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג), והן בגשמיות (ראה רמב"ם הל' דעות פ"ה הי"א).

64) ברכות שם.

65) להעיר גם מפרש"י בראשית (ד, כה): אתם עשו מצותכם. רש"י ישן שמות ב, א (סוטה יב, א).

ולהוסיף – גם במקרה של חזקיהו נולד לאחר מכן יאשיהו, עליו נאמר[66] "וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבו... ככל תורת משה ואחריו לא קם כמוהו", ועוד מלכים צדיקים כמו יהואחז[67] וצדקיהו[68]

– אדרבה: קיים את ציווי ה' המוטל עליך בשמחה ובבטחון גמור שהקדוש־ברוך־הוא בוודאי[69] יעזור ויביא הצלחה בהשתדלותך בחינוך הבנים[70] (ובפרט בזכות זה גופא שהנך מקיים את ציווי ה' "פרו ורבו" ללא כל חשבונות).

ו.
עם כל ילד נפתח צינור חדש של פרנסה

כל המדובר לעיל הוא בנוגע לדאגות מהמצב הרוחני של הילדים, שזה תלוי בעיקר בהורים, להם נתן הקדוש־ברוך־הוא את המצוה (והזכות) לחנך את בניהם ובנותיהם בדרך התורה והמצוה, ונתן להם את הבחירה החפשית לקיים ציווי זה.

אך כאשר מדובר בדאגות מפרנסה גשמית – כשעושים חשבונות שמצב הפרנסה אינו מאפשר לעסוק בפריה ורביה – מראים בכך שהם מקטני אמנה[71], ולמטה מזה.

פרנסה אינה תלויה בבחירה עצמית. יהודי אכן נצטווה "בכל אשר תעשה"[72] – אבל ה"תעשה" הוא רק[73] ענין של עשיית כלי לברכת ה'; השפעת המזון והפרנסה באים מלמעלה, כפי שכל אחד אומר בברכת המזון: הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים.

ומכיוון שהקדוש־ברוך־הוא ציוה ליהודי "פרו ורבו", הרי בוודאי שביחד עם כל ילד[74] שנולד נפתח צינור חדש לברכת ה', להשפעת מזון ופרנסה (גם) עבור הילד החדש, ובאופן של "בטובו בחן בחסד וברחמים", מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

יא.
גודל החורבן הנגרם מ"תכנון משפחה"

ככל הדברים האלה הוא גם בנוגע לכוחות הנפש: אחרים טוענים, שאין להם את הכוחות, כוחות הגוף או כוחות הנפש, לגדל יותר בנים ובנות, דבר הדורש יגיעה גדולה, יגיעת נפש ויגיעת בשר.

צריך לדעת, כי מכיוון שהקדוש־ברוך־הוא מצווה על כך[74], ו"אינו מבקש אלא לפי כוחן"[75], ברור שהוא נותן את הכוחות הדרושים לקיים את ציוויו. ובמילא אין צורך להתערב עם חשבונות אישיים, אלא לסמוך על הקדוש־ברוך־הוא[76], ומתוך שמחה (כמו בכל ענין של עבודת השם).

ואם המצב האמיתי הוא, שאין את הכוחות הדרושים, הקדוש־ברוך־הוא כבר ידאג לכך[77]

שהרי, כדי שיוולדו ילדים מוכרחת להיות ברכה מיוחדת מהקדוש־ברוך־הוא – ויברך אותם אלקים .. פרו ורבו גו'"[79]. שלכן "יש כמה בני אדם שאינם מולידים גם שכח המוליד ישנו בשלימות"[80].

– האמת, וזו אמת גלויה, כי הנהגה כזו של בטחון בהשם – לא זו בלבד שאינה גורעת מבריאות האדם, אלא להיפך: הדרך להגיע למנוחת הנפש אמיתית, היא כאשר מתנהגים לפי סדרי הבריאה אותם קבע הקדוש־ברוך־הוא. ואילו כאשר מפריעים לסדר הנורמלי שהקדוש־ברוך־הוא קבע בחיי המשפחה, רואים במוחש שזה גורם לבעיות ב"עצבים"... נוסף על העיקר שזה מפריע וכו' ליחסים שבין איש ואשתו.

---

66) מלכים ב כג, כה.

67) ראה הוריות יא, סע"ב דממלא מקום אבותיו הי' (וראה פרש"י שם ד"ה יורם ממלא).

68) הוריות שם ובפרש"י. שבת קמט, ב. ובכ"מ.

69) שזהו אמתית ענין הבטחון (ראה כד הקמח ערך בטחון. וראה בארוכה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר (באגרות קודש שלו ח"ו ע' שצט). לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 137 ואילך. חכ"ו ע' 97. חל"א ע' 3 ואילך).

70) להעיר אשר נבואת נביא אמת לרעה – בטלה ע"י תפלה וכו' (רמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ד. הקדמה לפיה"מ ד"ה והחלק השני בענין הנביא).

71) ל' חז"ל (בנוגע לפרנסה) – סוטה מח, סע"ב. ובמכילתא בשלח טז, ד: מחוסר אמנה. וראה ס' חסידים (סתקי"ט) לענינו: לא יחשוב כו' עני אם אבוא כו' שמא תהר ממני ואנא אקח לפרנסה זה ממחוסרי אמנה.

72) ראה טו, יח ובספרי שם.

73) ראה בארוכה ד"ה וידעת תרנ"ז (סה"מ תרנ"ז ע' נז ואילך).

ובכ"מ.

74) ראה רמב"ם הל' אישות פט"ו הט"ז: אע"פ שקיים אדם מצות פו"ר הרי הוא מצווה מד"ס שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם.

75) במדב"ר פי"ב, ג.

76) מובן שיש מצבים שע"פ תורה אין צ"ל התעסקות בפו"ר מחמת טעמים של בריאות וכיו"ב. אבל כפשוט, זה צ"ל נקבע ע"י רב מורה הוראה בפועל, ולא ע"י חשבונות האדם לעצמו.

77) ולהעיר מפרש"י הנ"ל (הערה 56) "כבש את מעיינו".

78) המשך שמח תשמח תרנ"ז ע' 5 (סה"מ תרנ"ז ע' קעז). ד"ה ואתם הדברים שם.

79) בראשית א, כח. וכן בדגים ועופות (שם, כב).

80) שמח תשמח שם ע' 7 (סה"מ שם ע' קעט). ועד"ז בד"ה ואתם הדבקים שם.

הנהגה זו של עשיית חשבונות מתי הוא "הזמן המתאים" ללדת ילדים, כבר קיבלה שם "תכנון משפחה" ("פעמילי פלענינג") – אך המציאות היא שזה מביא את ההיפך הגמור: היפך הסדר בחיי המשפחה, היפך בנין חיי משפחה. וכפי שנתגלה (לאלו שאינם מעוניינים לרמות את עצמם), כי מעולם לא היה דבר שהכניס חוסר סדר מוחלט והיפך הביסוס והחזיזוק ובנין של חיי משפחה, כמו אותה שיטה של "תכנון משפחה"[81].

יב.
מצות פרו ורבו מקרבת את הגאולה

למצוות פרו ורבו שייכות מיוחדת לדורנו דוקא:

הגמרא אומרת[82] "אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות ב(אוצר ששמו) גוף". זאת אומרת, הלידה של עוד ילד יהודי, מקרבת את הגאולה השלימה של כלל ישראל על ידי דוד מלכא משיחא.

ומכיון שנמצאים בדרא דעקבתא דמשיחא (כמדובר כמה פעמים), ומקווים ומתפללים "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח", "נאו" ממש – מובן, שצריך יהודי לעשות התלוי בו אשר "יכלו כל הנשמות שבגוף".

שזה ממהר את "בן דוד בא" בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

(משיחות ש"פ נח תשמ"א, תשמ"ג, ש"פ ח"ש תשמ"ג)

81) ראה ע"ד תכנון משפחה בארוכה יותר – שיחות ש"פ נשא, א' שלח, ש"פ שלח וש"פ קרח תש"מ, ועוד.

82) יבמות סב, סע"א (ובפרש"י שם). וש"נ.

המשך ביאור למס' בכורות ליום רביעי עמ' א

בקבורה, ולכך גם מה שנראה כחלק מהצמר המחובר יש לו להאסר. והצמר שאינו נראה עם הגיזה, יהיה מותר, כיון דמעיקרא תלוש – שמתחילה הוא היה כבר תלוש. והרי זה כצמר שנתלש מחיים והיה מונח בחלון, ומת הבכור, שלדעת עקביא מותר הוא בהנאה. ומדוע אמרו במשנה, שמה שנראה כחלק משאר הצמר הוא מותר, ומה שניכר בפני עצמו אסור הוא בהנאה.

מוכיחה הגמרא: אלא פשיטא – פשוט הוא שמשנתינו היא כדברי רבי יהודה, שבנשחט הבכור נחלקו. ובמאי – באיזה אופן מדובר. אילימא שמדובר בימת הבכור, הרי בין לעקביא ובין לרבנן, אידי ואידי – גם הצמר שנראה כחלק משאר הצמר שהיה מחובר בשעת מיתה, וגם הצמר שניכר בפני עצמו, מיסר אסרי – אסורים הם בהנאה. הצמר שניכר בפני עצמו אסור לפי שגם עקביא לא התיר במת הבכור, אלא בנשחט. והצמר שנראה כשאר הצמר, אסור הוא כשאר הצמר שהיה מחובר לבכור בשעת מיתה. אלא לאו – על כרחינו לפרש שמדובר בשחטו. ואי כדעת עקביא היא, אידי ואידי – בין הצמר שנראה כשאר כל הגיזה, ובין הצמר הניכר בפני עצמו שנתלש מחיים, משרא שרי – יש להם להיות מותרים, לפי שגם הצמר המחובר מותר על ידי השחיטה, וגם הצמר שנפרד לגמרי ומונח בחלון, מותר בהנאה לאחר שחיטה. אלא לאו – על כרחינו כדעת רבנן היא, והצמר המחובר ניתר בשחיטה כמו שהבהמה עצמה ניתרת, אבל הצמר שנפרד מחיים, אין שחיטה מתירתו. ולכך אמרו, שהצמר שנראה כחלק משאר הצמר המחובר מותר הוא בהנאה, והצמר שניכר בפני עצמו שנתלש מחיים, אין לו היתר. ואם כן שמע מינה שבשחטו פליגי עקביא וחכמים. מסיקה הגמרא: שאכן שמע מינה – יש ללמוד כן ממשנתינו.

הגמרא דנה לדעת חכמים, שצמר שנתלש מבכור בין מתם ובין מבעל מום, אסור בהנאה גם לאחר שחיטתו, מהו הדין בצמר שנתלש משאר קרבנות ואחר כך נשחטו הקרבנות, האם מותר הוא בהנאה או לא. מסתפקת הגמרא: בעי רבי נאי, התולש צמר מעולה תמימה, ולאחר מכן נשחטה העולה, מהו – האם הצמר שנתלש מחיים מותר בהנאה כמו שאר הצמר המחובר, או לא. ויסוד הספק הוא, האם יש לחוש שמא ישחה את העולה מלהקריבה כדי שיתרבה אצלו הצמר ולאחר מכן יהנה ממנו, או שאין חוששים כן.

מקשה הגמרא: תולש בידים, מי איכא מאן דשרי – האם יש מי שמתיר להנות מהצמר, הרי רשע הוא שעבר על איסור גיזה. אלא אומרת הגמרא שכך יש להקשות, צמר שנתלש מאליו מעולה תמימה, מהו.

הגמרא מבארת מדוע הסתפק רב הונא רק לגבי עולה ולא בשאר הקרבנות. מבארת הגמרא: דחטאת ואשם – בצמר שנתלש מקרבנות חטאת ואשם תמימים, לא תיבעי ליה אם הוא מותר בהנאה או לא, שודאי מותר הוא בהנאה, לפי דכיון דלכפרה אתו – שמאחר שקרבנות אלו באים הם לצורך כפרת הבעלים, ודאי לא משהו להו – אין הבעלים משהים אותם, גם אם יכולים להנות מהצמר שיתרבה אצלם בינתיים, לפי שרוצים הם למהר כפרתם.

מוסיפה הגמרא: דכבור ומעשר – בצמר שנתלש מבכור ומעשר תמימים, נמי אין להסתפק, שודאי הצמר אסור בהנאה, לפי דכיון דלאו לכפרה אתו – שמאחר שאינם באים לצורך כפרה, אלא הבכור קדוש מאליו, ומעשר מוכרח הוא להקדיש כשיש לו עשר בהמות, ודאי יש לחוש שמשהו להו – שאם נתיר את הצמר שנתלש מהם בעודם תמימים, יבואו להשהות מלהקריבם, כדי שיתרבה אצלם הצמר הנתלש. כי תיבעי ליה, בעולה – בצמר שנתלש מקרבנות עולה, והספק הוא מאי – האם הצמר מותר בהנאה או לא.

מבארת הגמרא את צדדי הספק: האם מכיון

פרשת נח - ז' מרחשון

כרך כה

א.
עד ז' מרחשון המשך לימי הרגל

ז' מרחשון[1] חל תמיד[2] בשבוע שלאחר שבת פרשת נח. ועל פי הידוע כי לימי השבוע יש שייכות ליום השבת שלפניהם, שהרי מיני' (=שממנו) מתברכין[3], מובן, כי התוכן של ז' מרחשון קשור[4] (ועל כל פנים הינו מרומז) בתכנים[5] של פרשת נח.

ז' מרחשון הוא היום בו"שואלין את הגשמים – ט"ו יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת"[6], כלומר, עד יום זה נמשך עדיין אצל עם ישראל מצב העלייה לרגל לחג הסוכות. זאת, לא רק מפני אשר (כלשון ה'שפתי כהן'[7]) "דומה להם כאלו הם עדיין בארץ ישראל עסוקים בעניני הרגל", אלא משום שכך הם פני הדברים על פי תורת אמת – ובלשון הכתוב[8] "ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה' אלקיך", שזה כולל את כל משך הזמן – מתחילת עלייתם לרגל עד חזרתם בפועל למקומם ממש[9], והיינו עד ז' מרחשון, כאשר ה"אחרון שבישראל" מגיע "לנהר פרת", גבול ארץ ישראל.

הגם שהחל מז' במרחשון, כאשר כל עולה לרגל כבר הגיע למקומו "תחת גפנו ותחת תאנתו"[10], היה זה לכאורה מצב של ירידה לגבי המצב של "בעלותך לראות את פני ה' אלקיך", בבית המקדש, עם זאת, על פי הוראת חכמינו ז"ל[11] "מעלין בקודש", שיהודי צריך להתקדם תמיד מעלה ומעלה, מחיל אל חיל[12] – יש להסיק, כי בכך ישנה גם מעלה ועליה לגבי המצב של העליה לרגל.

ב.
המעלה בחזרה לביתם – ביצוע ה"דירה בתחתונים"

הביאור בזה (כפי שכבר דובר כמה פעמים)[13]: דוקא כאשר יהודי מגיע לביתו ולמקומו ומתעסק עם עבודת האדמה, אדם חורש ואדם זורע[14] וכיוצא בזה, אזי יש באפשרותו לקיים את המצוות התלויות בארץ כפשוטן, ולהמשיך קדושה גם בכל דבריו ועניניו, "מעשיך ודרכיך" הגשמיים – עבודה שלא תיתכן כאשר הוא נמצא בעלותו לרגל בירושלים[15] ובבית המקדש.

וזוהי העליה בעבודתו, ומשתי בחינות – הן מצד מעשה ה"גברא" (האדם), והן מצד ה"חפצא" (הדברים בהם נעשית המצוה):

---

1) ראה זח"ב בהוספות (ערה, א): ומאלול כו' עד שיתא יומין בחשון עד דיהדרון ב"נ מחובייהו ויתכפר להון.
ומזה מובן גם לענין המבואר לקמן בפנים דעד ז' מרחשון עסוקים בעניני הרגל, היינו עד ולא עד בכלל.
וראה בארוכה שיחת ש"פ לך תשד"מ.

2) כי ראשון דר"ח מ"ח הוא תמיד אחרי ש"פ בראשית וקודם ש"פ נח.

3) זח"ב סג, ב. פח, ב.

4) ראה של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב: באלו הפרשיות חלו .. או לפניהן או לאחריהן .. בכולן יש שייכות כו'.
השייכות דז' מרחשון להשבוע בו חל – פ' לך: ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"כ ע' 60 ואילך. וש"נ.

5) להעיר על השייכות הכללית דז' מרחשון שבו "שואלין את הגשמים" (כדלקמן בפנים) לפרשתנו – ענין המבול – ע"פ מרז"ל (מהנ"ע בז"ח פרשתנו (כב, סע"א). פרש"י פרשתנו ז, יב) "יהיו גשמי ברכה", וכל החודש מרחשון נק' "ירח בול" (מ"א ו, לח) ע"ש גשמי ברכה שבו – ראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב. יל"ש מלכים רמז קפד (ושם שעש"ז נק' "מבול"). ולכן נק' גם מרחשון – פר"ח לשו"ע אה"ע סקכ"ו בסוס"ז. וראה לעיל ע' 29.

6) משנה תענית י, א.

7) חו"מ סמ"ג סקמ"ז.

8) תשא לד, כד.

9) שעד אז הוצרכו להההבטחה "ולא יחמוד איש גו'", שהרי לא היו בביתם. וראה ירושלמי פאה פ"ג ה"ז. יל"ש עה"פ תשא שם (רמז תד).

10) מ"א ה, ה.

11) ברכות (כח, א) וש"נ. וראה זח"ג קסב, ריש ע"ב. – בברכות שם "גמירי מעלין כו'" במנחות (צט, א) "ומנלן דמעלין כו' דאמר קרא כו'", אבל בירושל' בכורים פ"ג ה"ג "שמעתי שמעלין כו'". – ראה שו"ע אדה"ז או"ח ססל"ד. וראה שד"ח כללים מ"ם ס"ק קצד. מאסף לכל המחנות או"ח סכ"ה סקי"ב – הדעות וכמה פרטים בזה, וכן אם הוא מה"ת או מדרבנן.

12) ל' הכתוב תהלים פד, ח. וראה ברכות בסופה. שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ה ס"א. וש"נ.

13) ראה בארוכה לקו"ש ח"כ שם (ע' 63 ואילך) וע' 381 [בהוספות לחלק כ'] ואילך. ועוד.

14) ברכות לה, ב.

15) ונוסף לזה שאינו שייך מצד מצבם דבנ"י בעלייתם לרגל, א"ז שייך גם מצד הדינים שנאמרו בירושלים: אין נוטעים בה גנות ופרדסים ואינה נזרעת ואינה נחרשת כו' ואין מקיימין בה אילנות כו' (רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הי"ד).

אמרו רבותינו זכרונם לברכה[16] "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים", ודבר זה מתבצע על־ידי קיום המצוות בדברים גשמיים, ובמיוחד במצוות התלויות בארץ שדה וכרם וכו'. כאשר יהודי לוקח דברים גשמיים, שמצד עצמם אין הם "חפצי שמים", ובהם הוא מקיים מצוה ועושה מהם חפץ של מצוה וקדושה וכיוצא בזה – בזה נעשית דירה לו יתברך בתחתונים, אשר קדושתו של הקדוש־ברוך־הוא נמשכת וחודרת בדברים התחתונים.

ובדומה לכך גם בנוגע ל"גברא", האדם המקיים את המצוה: בהיותו בירושלים ובבית המקדש, שם לא היה היהודי שקוע (כל כך) בעבודה בדברים גשמיים ("תחתונים"). הוא נמצא במקום שהינו קדוש מלכתחילה, ועוסק רובו ככולו בעניני קדושה. שם עיקר עבודתו: "יראה כל זכורך את פני האדון ה'"[17] – ראיית אלקות[18].

נמצא, כי דוקא בז' מרחשון, כאשר יהודי שב למקומו, ישנה מעלה הן בעבודת ה"גברא" בתחתונים ממש – שכן כל יהודי נעשה שליח להשלים את המטרה אליה "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא" שאינה ניתנת כל כך ליישום בעלייתם לרגל; והן מעלה בנפעל, ב"חפצא", שהוא עושה דירה לקדוש־ברוך־הוא בתחתונים.

ג.

כיצד ניתן לחוש מעלה – כשנאלצים לחזור מן המקדש?

זו אכן לפי האמת, בפנימיות ותכלית הענינים, המעלה בעבודת ישראל החל מז' מרחשון (ביחס למצבם ועבודתם בעליה לרגל), מצד רצון ה' וכוונתו יתברך;

– עם זאת, בגילוי ומבחינת הרגשת היהודי עצמו, הלוא עבודת בני ישראל מז' מרחשון ואילך כרוכה עם מצב של ירידה, וירידה עצומה – ממעמד ומצב נעלה ביותר בו "יראה כל זכורך את פני האדון ה'", "כדרך שבא לראות כך בא ליראות..."[19], למצב והנהגה של התעסקות עם עבודת האדמה ו"עובדין דחול..." – עמל וטירחא בפשטות, וגם יגיעה וטירדא בעבודתו הרוחנית. היהודי עצמו חש כי הוא אינו שרוי במצב הנעלה של בית המקדש "לפני ה'"[20].

וביחד עם זה"מרגישים" בני ישראל גם את המעלה הגדולה שבזה.

וכפי שמצינו בנוגע לכניסתם של בני ישראל מהמדבר לארץ ישראל:

בהיותם במדבר, לא היו לבני ישראל דאגות אודות צרכיהם הגשמיים: הם קיבלו הכל מן המוכן, מהקדוש־ברוך־הוא, הן בנוגע לאכילה ושתיה (מן, לחם מן השמים[21], מים מבארה של מרים[22]), הן בנוגע ללבושיהם – שעניני הכבוד היו "שפים בכסותם (=מכבסים בגדיהם) ומגהצים אותם"[23].

ובמצב שכזה היה ביכולתם של בני ישראל להתמסר לגמרי לענינים רוחנים, לימוד התורה...[24].

מה שאין כן בכניסתם לארץ, שאז כבר לא היה להם לחם מן השמים ונדרש מהם להתעסק עם עבודת האדמה וכל הכרוך בכך – "כי תבואו אל הארץ... שש שנים תזרע שדך וכו'"[25]; כל יהודי נדרש להתעסקות בכדי לדאוג לצרכיו באכילה שתיה ולבושים... .

ובסדר חיים שכזה, כמובן, קשה הרבה יותר להתעסק עם ענינים רוחנים.

עד שהמרגלים (מטעם זה) פיתו את היהודים שלא (ירצו) להכנס לארץ ישראל (כמבואר בספרים)[26].

ד.

בעבודה ב"תחתונים" חש יהודי "תענוג בורא"

אף על פי כן מצינו, כי לאחר ובהמשך לחטא המרגלים אומר הפסוק[27] "כי תבואו", שמשמעו, כפירוש רש"י

16) תנחומא נשא טז. במדב"ר פי"ג, ו. תניא פל"ו.
17) תשא לד, כג. ועד"ז – משפטים כג, יז. ראה טז, טז.
18) ראה תוד"ה כי מציון ב"ב כא, א. לקמן הערה 46.
19) חגיגה בתחלתה. וראה בארוכה אוה"ת וירא ד"ה אשר יאמר (קב, ב ואילך)*.
20) כנאמר בכמה כתובים על ביהמ"ק או גם בנוגע לירושלים (ראה יב, ז. יד, כג. ועוד).
21) בשלח טז, ד.
22) תענית ט, א. פרש"י חוקת כ, ב.
23) פרש"י עקב ח, ד ("ואף קטניהם כמו שהיו גדלים הי' גדל לבושן עמהן").
24) כמרז"ל (מכילתא בשלח בתחלתו. שם טז, ד) ש(מטעם זה) לא ניתנה התורה (לדרוש) אלא לאוכלי המן.
25) בהר כה, ב־ג.
26) ראה דרושי פ' שלח בלקו"ת, אוה"ת ועוד.
27) שלח טו, ב.

*) עפמ"ש באוה"ת שם (קג, סע"ב) וענין שתי עניניו של אדם .. ממכ"ע .. סוכ"ע – יל"פ ב' הלשונות ברמב"ם הל' חגיגה (פ"ב ה"א) כשם שהן באין להראות לפני ה' כך הם באים לראות הדר קדשו (סוכ"ע) ובית שכינתו (ממכ"ע).

"בישר להם שייכנסו לארץ" – שלכאורה אין הדבר מובן: הן אמת כי לאחר ש"קצף ה' עליהם והרעים בקול רעש ורוגז עד[28] מתי לעדה הרעה הזאת... במדבר הזה יפלו פגריכם... אני ה'..."[29] אזי "נכנע ונשבר לבם בקרבם"[29] ולכן היו מוכנים להכנס[30] מיד לארץ, אך מדוע מהווה עבורם ההודעה "תבואו" – בשורה (טובה), שהרי בכל זאת, זוהי ירידה לגבי מעמדם ומצבם במדבר? ובפרט בהיותם "דור דעה"[31], ובוודאי שלא השתוקקו ו"נתאוו" ל(רשת ארץ גשמית ו)לעסוק בענינים גשמיים.

אך על פי מה שנתבאר, הדבר מובן: מכיון שדוקא בהגיעם לארץ ישראל תהיה להם האפשרות לעשות מחפצי העולם "חפצא של קדושה" על־ידי קיום המצוות התלויות בארץ... (וכמאמר רבותינו ז"ל[32] אפילו בנוגע למשה איש האלקים[33]). ואכן, המשך הפסוק לאחר "כי תבואו", כולל פירוט של מצוות (נסכים[34]) חלה... אותם יקיימו בעקבות כניסתם לארץ (שלא כמו במדבר, שם לא היה עליהם לעסוק (כל כך) עם דברים גשמיים) –

ואו אז נשלמת הכוונה של "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים"

ולכן, נוסף על כך שיהודי יודע שכאשר הוא הולך לבצע את רצון ה' (איזה רצון שיהיה) נגרם בכך נחת רוח למעלה, כמאמר רז"ל[35] "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני" – הרי זו בשורה (טובה) גם עבור היהודי המביאה לו שמחה,

ובנידון דידן: מכיוון שהעבודה קשורה עם "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא", עם התענוג של הקדוש־ברוך־הוא, הרי בשעה שיהודי מבצע עבודה זו – היא הופכת ל"נתאווה", לעונג האמיתי של יהודי זה עצמו [ובפרט אצל בני ישראל עליהם אומרת התורה[36] "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום"[37], ולכן בעבודתם "לעשות לו דירה בתחתונים" נרגש תענוג הבורא, עד באופן שזה נעשה התענוג שלהם גם בגלוי].

ועל דרך זה מובן גם בנוגע לעבודתם של כל ישראל לאחר ז' מרחשון, בחזרתם לביתם, שה"מעלין בקודש" וההליכה מחיל אל חיל היא לא רק בעבודה עצמה, אלא גם בהרגשתם, וכמו שנאמר[38] "וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב"[39].

ויתירה מזו: הרגש תענוג הבורא על־ידי בני ישראל בעבודתם לאחר ז' מרחשון מצד ש"נתאווה" הקדוש־ברוך־הוא – הינו נעלה בהרבה מנחת־הרוח שהרגישו בעלותם לרגל ובראותם את גילוי השכינה שבבית המקדש:

בעוד שבעליה לרגל הרי זה נחת רוח של נברא; שהיהודי מרגיש נחת רוח מגילוי השכינה[40] (בדוגמת נשמות בגן עדן אשר "נהנים מזיו השכינה"[41]). הרי התענוג והנחת רוח בעבודה מז' מרחשון ואילך – קשורה עם ה"נתאווה", עם התענוג והנחת רוח לבורא, אותו יהודי "מרגיש" (מצד ביטולו) בעבודתו[42].

ה.
מדוע עבודת "אחר הרגל" תלויה ב"אחרון שבישראל"?

ברם צריך להבין:

ז' מרחשון היה הזמן בו "אחרון שבישראל" מגיע לנהר פרת, אך כל שאר ישראל, המתגוררים במקומות קרובים יותר בארץ ישראל, הגיעו למקומם עוד קודם, ובפרט אלו המתגוררים סמוך לירושלים שהגיעו לבתיהם מיד לאחר החג.

ועל פי זה, מכיון שרוב רובם של בני ישראל מגיעים לבתיהם לפני ז' מרחשון (ורק אצל מתי מספר נמשך זמן

28) שם יד, כז: כט: לה.
29) ל' התניא ספכ"ט (לח, א).
30) כמו שאמרו (שלח יד, מ) הננו ועלינו גו' (הובא בתניא שם).
31) ראה ויק"ר פ"ט, א. במדב"ר פי"ט, ג. וראה בהנסמן בלקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 219 הערה 19.
32) סוטה יד, א.
33) ברכה לג, א. תהלים צ, א.
34) ראה קידושין לז, ב.
35) פרש"י ויקרא א, ט. ספרי (ורש"י) פינחס כח, ח. ובכ"מ.
36) ואתחנן ד, ד – הובא בפרש"י חוקת כ, כב.
37) שבפשטות להם נאמר "כי תבואו".
38) מ"א ח, סו.
39) אף שבפסוקים שם מדובר לאחרי חנוכת ביהמ"ק הא' בימי שלמה (וראה שבת ל, א. וש"נ. מפרשי תנ"ך שם), תוכן ענין השמחה הוא בכל פעם שחזרו מעלי' לרגל – ראה לקו"ד ח"ב ריז, א ואילך. וראה שם (ריח, א) טעם הה'.
40) שלכן לא נרגש אז אצלם כ"כ, שמקיימים רצון ה' כעבד – ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"כ ע' 64.
41) ברכות יז, א*. רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ב. וראה תניא ספ"ד.
42) ראה המשך וככה תרל"ז ספי"ב ורפט"ו. לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 244.

*) ולהעיר שמביא שם ראי' מנשמות בגופים, "שנאמר (משפטים כד, יא) ויחזו גו'".

ביאתם עד ז' מרחשון), נמצא כי אצל רובם ככולם מתחילה העבודה בשדה ("בתחתונים") זמן רב לפני כן –

אך מן העובדה שהתאריך ז' מרחשון נקבע על פי תורת אמת כזמן שאילת גשמים עבור בני ישראל שבכל ארץ ישראל (וגם בזמן הזה[43]), מובן, כי דוקא אז מתחיל זמן העבודה האמורה (של "לאחרי הרגל", למעליותא) לגבי כל היהודים שבארץ ישראל.

ו.
משמעות "דירה בתחתונים" – במקום התחתון ביותר

ויש לומר הביאור בזה:

רבינו הזקן מבאר בספר התניא[44] את דיוק לשון חז"ל "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים" – שבמילה "תחתונים" הכוונה ל"עולם הזה הגשמי והחומרי ממש" שהוא "תחתון במדריגה שאין תחתון למטה ממנו בענין הסתר אורו יתברך". ומכך מובן, כי ב"עולם הזה הגשמי והחומרי ממש" עצמו – עיקר עניין ה"דירה" נעשה בחלק ה"תחתון שאין תחתון למטה ממנו" שבעולם הזה גופא[45].

ועל פי זה מובן בענינו, כי יישום הכוונה של "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים", אינו מתבצע במלוא השלימות בעבודת בני ישראל שבירושלים (וסמוך לה, שם מאירה קדושת ירושלים; וכפשטות הדברים, אשר ירושלים[46] וסביבותיה[47] מקודשים יותר מהמקומות שמחוצה להם),

– כי אם דוקא על־ידי עבודת בני ישראל הנמצאים בריחוק מקום מירושלים – ריחוק מקום גשמי הקשור עם ריחוק מקום ברוחניות – מקום בו האור האלוקי "פני הוי'", אינו מאיר כל כך כבירושלים[48] וסמוך לה. עד ל"תחתון שאין תחתון למטה ממנו" – העבודה של "אחרון שבישראל" המתגורר ב"מקום ישוב היותר רחוק מירושלים"[49].

ז.
בדירה אחת נוגעת שלימות כל חלקיה

ויתירה מזו: ענינו של ז' מרחשון (בו הגיע האחרון שבישראל לביתו) נוגע לכל בני ישראל[50] – משום שבשעה שישנה העבודה של ה"אחרון שבישראל" נפעלת ה"דירה לו יתברך" בשלימות יתירה – אצל כל בני ישראל, בכל ארץ ישראל.

ובדוגמת דירת בשר ודם כאן למטה[51]: דירת אדם מורכבת מכמה חדרים – חדר אכילה, חדר שינה... עד לחדר הפטור ממזוזה[52]. והיינו, על אף שאין החדרים שווים בחשיבות ההשתמשות והדירה בהם: כי חדרים מסויימים בהם עיקר תשמישו ודירתו, ואילו חדרים אחרים אינם אלא טפל[53] ועד טפל דטפל, אף על פי כן – נכללים כולם בדירה אחת ויחידה. זאת אומרת: בעלות האדם, בכך שזו דירה שלו, הינה בשווה בכל חלקי הדירה. ודוקא כאשר קיימים (לא רק החדר בו נעשה עיקר תשמישו[54], אלא גם[55]) כל שאר החדרים הטפלים, נעשית אז דירה אחת מושלמת[56].

---

43) ראה שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס קיז. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"כ ע' 62. וש"נ.

44) פל"ו.

45) וראה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר (אגרות קודש שלו ח"ג ע' דש ואילך – בביאור ל' התניא שם) דכמו שבעולמות הרי התכלית הוא עוה"ז התחתון הנה כמו"כ בהאדם הרי התכלית הוא לבושי הנפש כו' והעיקר הוא בכח המעשה.

46) שנק' ע"ש יראה ועל שם שלם (ב"ר פנ"ו, י. תוד"ה הר (תענית טז, א)). והוא מקום שלימות היראה – ראה בהנסמן לעיל הערה 18. וראה לקו"ת ר"ה ס, ב. שה"ש ו, ג. ובכ"מ.

47) משנה כלים פ"א ה"ח. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הי"ד.

48) ראה לגבי קריאת המגילה – שכרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו כדינו – מגילה ב, ב. ג, ב. רמב"ם הל' מגילה פ"א ה"י. וראה רמב"ם הל' תעניות פ"ה הט"ז חיוב קריעה מן הצופים. וברמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז ה"ח: בזמן שהמקדש בנוי אסור לו לאדם להקל את ראשו מן הצופים שהוא חוץ לירושלים ולפנים (וראה שו"ע אדה"ז או"ח מהד"ק ס"ג סי"א), שכ"ז שייך וקשור לקדושת ירושלים. וראה צפע"נ הל' תעניות שם. ועוד. ואכ"מ.

49) שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס קיז.

50) ולהוסיף: איך יערב לו ויהנה מישיבתו תחת גפנו ותאנתו – כשיודע ש"אחיו" מטולטל בדרך וכו'.

51) נוסף על המבואר בכ"מ (וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 35. ועוד) שבדירה שני ענינים, שבה נמצא האדם א) בכל עצמותו, ב) בגילוי.

52) טושו"ע יו"ד סרפ"ו ס"ד.

53) ונפק"מ גם להלכה בכמה דברים, ומהם בענין קביעות מזוזה דצריך לקבעה על ימין הנכנס, דחדר שבו הוא עיקר תשמישו כו' חשיב פנימי (וכניסה) לגבי שאר החדרים – ראה נ"כ הטושו"ע שם סי' רפט ס"ג.

54) ראה רש"י עירובין כו, סע"ב ד"ה חוץ מן המים. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס שסו.

55) וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתרל"ט ס"א. תרמ ס"ו.

56) ובימיהם הכרח וחיוב להיות בית הכסא (רק) בכל עיר, וכל עיר שאין בה (עשרה דברים הללו) אין ת"ח רשאי לדור בתוכה (סנהדרין יז, סע"ב. רמב"ם הל' דעות ספ"ד). אבל במצב דהרחבה (ומפני צניעות) ובפרט בימינו נמצא בדירת כאו"א. וראה שו"ע אדה"ז או"ח מהד"ת ס"ג ס"ב.

ובדומה לכך[57], כביכול, הוא בנוגע לדירתו של הקדוש־ברוך־הוא[58]:

בעבודת ישראל ישנם כמה חילוקים: כהנים ולויים (שעיקר עבודתם במקדש), עד לכהן גדול שביתו בירושלים ואסור לו לצאת מירושלים לעולם[59]; וקיימת גם עבודת בני ישראל שאינה קשורה (בגלוי) עם בית המקדש וירושלים, עד לאלו שעיקר עבודתם היא במקום הכי רחוק מירושלים, ב"נהר פרת", ועל־ידי זה הם ממשיכים קדושה בדברים תחתונים גשמיים[60].

ודוקא על־ידי העבודה של כל בני ישראל בכל אופני העבודה השונים "מורכבת"[61] כביכול דירה אחת (שלימה) עבור הקדוש־ברוך־הוא.

וענין זה מתבטא גם בהלכה: כמה מהדינים הייחודיים לארץ ישראל קשורים עם התנאי של "כל יושביה עליה"[62], כגון יובל וכל הדינים הכרוכים בו (בתי ערי חומה, גר תושב... הנוהגים רק בזמן שהיובל נוהג[63]). המשמעות של "כל יושביה עליה" היא, לא רק אשר כל בני ישראל צריכים לגור בארץ ישראל "ולא בזמן שגלו מקצתן"[64], אלא "שלא יהיו מעורבבין שבט בשבט אלא כולן יושבין כתקנן"[65].

ומכך מובן גם בנוגע לכל שבט בפני עצמו[66], אשר דוקא בזמן בו "יושבין (כל בני השבט עצמן) כתיקנן" אזי מתקיים ישוב הארץ בשלימות, כדירה לכל בני ישראל (ובמילא מתבטא הדבר בגילוי בכך, שדוקא אז הוא זמן של "דרור בארץ לכל יושביה"[67], חירות לכל בני ישראל)[68].

ח.
ז' מרחשון – שלימות ה"דירה בתחתונים"

על פי זה מובן מדוע דוקא ז' מרחשון הוא הזמן (של שאילת גשמים) המאחד את כל בני ישראל בעבודה לעשות לו יתברך דירה בתחתונים:

בעבודת בני ישראל בירושלים וסמוך לה בזמן שלפני זה, בטרם מתחילה העבודה במקום ש"אין תחתון למטה ממנו", עדיין לא מתבצע ענין ה"דירה" (בשלימותה), משום ש"נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים" דוקא, ה"דירה" של הקדוש־ברוך־הוא היא במקום ש"אין תחתון למטה ממנו";

אמנם לאחר ש"הגיע אחרון שבישראל לנהר פרת" ונעשית העבודה ב"תחתון שאין תחתון למטה ממנו" – אזי מתגלה כיצד ה"דירה לו יתברך" נעשית על־ידי כל בני ישראל שבכל ארץ ישראל[69], הן על־ידי היהודים המתגוררים בירושלים וסמוך לה והן על־ידי היהודים שמקומם הוא בגבול הארץ, בנהר פרת, "מקום ישוב היותר רחוק מירושלים"[49]. משום שהגדרת הדירה היא, כנ"ל, ענין אחד המורכב מכמה חדרים.

ט.
האחדות האמיתית דוקא כשכל אחד במקומו

בזה מוצאים גם ענין נפלא בנוגע לאחדות ישראל:

---

57) ואדרבה, כיון שכן הוא בדירתו של הקב"ה נשתלשל כן כביכול בדירת האדם כפשוטו, וככל הדברים שבעולם שנשתלשלו מלמעלה – ראה תניא רפ"ג.

58) להעיר מחלקי ביהמ"ק [דירתו של הקב"ה בגלוי וכמש"נ (תרומה כה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, מכון לשבתך גו' (בשלח טו, יז)] – "הדברים שהן עיקר בבנין הבית" וכו' (רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ה). וראה (בפנימיות הענינים) ע"ד ג' דיורים בביהמ"ק – אוה"ת ויקהל ע' ב'קצה ואילך. סה"מ תרס"ג ע' נא. ד"ה כי הוא יברך ה'ש"ת בתחלתו. ולהעיר מ"חדר המטות" בביהמ"ק (מ"ב יא, ב. ראה מפרשים שם. שהש"ר פ"א, טז (ב)).

59) רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה ה"ז.

60) ובכללות נחלקים לב' סוגים: יושבי אהל ובעלי עסק, ישכר וזבולון, מארי תורה ומארי עובדין טבין (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 194 ואילך. וש"נ).

61) ולהעיר ממצות התלויות במלך שהוא מוציא בהן כל ישראל (אגה"ק ר"ס כט בשם האריז"ל).

62) ערכין לב, סע"ב. תו"כ בהר כה, י. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ח.

63) רמב"ם שם ה"ט.

64) ערכין שם. ועד"ז בתו"כ שם "שגלו מתוכה".

65) ל' הרמב"ם שם ה"ח (מערכין שם. וראה גם תו"כ שם).

66) להעיר שגם שמיטה (שא"א ליובל בלי שמיטה שלפנ"ז) הוא רק לאחרי כבוש וחילוק – "חילקו למשפחות ולא חילקו לבתי אבות [חלקו לבתי אבות]* ואין כל אחד ואחד מכיר את חלקו, יכול יהו חייבים בשמיטה ת"ל שדך שיהא כל אחד ואחד מכיר שדהו כרמך כו'" (תו"כ ר"פ בהר).

67) בהר כה, י.

68) מעין זה בענין דברוב עם (שקאי אפילו על אחד בישראל) הדרת מלך (ובמילא "פועל" על כל העם).

69) ובהזמן אשר מפני חטאינו גלינו מארצנו, עבודת בנ"י היא לעשות הדירה גם בחו"ל – לעשותו א"י, וכמאמר הצ"צ בזה (אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' תפה ואילך). ולהעיר ממרז"ל (פס"ר פ' שבת הו"ח. יל"ש ישעי' רמז תקג) עתידה א"י שתתפשט בכל הארצות. וראה לקו"ת מסעי פט, ב ואילך.

*) כן הוא ביל"ש ר"פ בהר. וכ"ה גירסת הגר"א בתו"כ.

אף על פי שבשעה שבני ישראל עולים לרגל לירושלים לבית המקדש, הם עומדים ביחד בירושלים ובבית המקדש באופן של "יראה כל זכורך" בפשטות, וגם ברוחניות[70] הריהם כולם בלב אחד "לראות את פני ה' אלקיך";

מה שאין כן כאשר כל יהודי מגיע תחת גפנו ותחת תאנתו, עד לז' מרחשון בו גם ה"אחרון שבישראל" מגיע למקומו, שאז (בחיצוניות) אין הם במצב של אחדות (כמו בעת עלייתם לרגל), הם נפרדים אחד מהשני –

אבל (בפנימיות) – דוקא אז נפעלת האחדות האמיתית, היוצרת את (שלימות) קדושת הארץ על־ידי זה ש "כל יושביה עליה"[71], ובאופן ש"אינן מעורבבין".

ועל דרך זה הוא גם בנוגע להשלמת הכוונה של"נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים", אשר דוקא על־ידי כך שכל אחד נפרד מיהודי שני, הן במקומו והן באופן עבודתו, עושים הם (כולם יחד) את הדירה לו יתברך בתחתונים.

ו.

הרמז בפרשה: ביטול טעות דור הפלגה והפצתם בכל הארץ

על פי זה יש לבאר את השייכות של ז' מרחשון לפרשת נח:

בנוגע לחטא דור הפלגה[72] מבואר במפרשי התורה[73], כי רצונם היה אשר ישוב בני האדם כולם יתרכז במקום אחד, ולמטרה זו רצו לבנות עיר ומגדל שיאחדו את כולם ביחד – מה שהיה היפך כוונת הקדוש־ברוך־הוא בבריאת העולם: "מלאו הארץ וכבשוה"[74], שבכל מקום בעולם יהיה ניכר ה"לשבת יצרה"[75]. ולכן התוצאה מכך היתה – "ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנות העיר"[76], שלא היה זה סתם עונש על חטאם, אלא בכך התמלא רצון וציווי ה' תיכף בתחילת הבריאה, שיתפשטו דוקא "בקצווי תבל .. ולא יהיו במקום אחד כמחשבת אנשי דור הפלגה"[77].

וזהו גם הטעם לציווי ה' אל נח[78] "צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך כל החי'...", וכפי שהמשיך[79] אחר כך "ומלאו את הארץ", משום שבתיבת נח היו כולם במקום אחד – והכוונה היא שיהיה "ומלאו את הארץ".

ולכן, כהקדמה לעבודת בני ישראל, החל מז' מרחשון כאשר כל יהודי הוא במקומו דוקא, ודוקא על־ידי זה נעשית בעולם ה"דירה בתחתונים", קוראים בתורה (לשון הוראה) את תוכן הענין כפי שהוא בתורה אצל בני נח, שהכוונה אינה בכך שכולם יהיו ביחד במקום אחד, אלא עליהם לקיים "נפוץ על פני כל הארץ", עד אשר "ומלאו את הארץ".

ואף שהדירה בתחתונים נעשית על־ידי עבודת בני ישראל דוקא בקיום התורה והמצוות, אך צריך להכין לכך גם את העולם, על־ידי שבני נח מקיימים את שבע המצוות ומשלימים את הכוונה של "לשבת יצרה", שבכך נעשה העולם מוכשר וראוי[80] להיות דירה לו יתברך בתחתונים[81] על־ידי עבודת בני ישראל[82].

(משיחת ש"פ לך תשמ"ה)

---

70) דבירושלים בשעת הרגל כל ישראל חברים (דכל ישראל נאמנים אף על התרומה) – חגיגה כו, א.

71) וזה נוסף על הדין דביאת כולכם.

72) (סיום וחותם פ' נח) ולהעיר שפ' שביעי – סיום – דפרשתנו (שיעור דיום השבת) בה מודגשת השייכות להימים שלאח"ז יותר מבתחילת הפרשה.

73) ראה רמב"ן בראשית א, כח. בחיי פרשתנו יא, ד. אוה"ח יא, א. ועוד. וראה מאמרי אדה"ז – פרשיות ח"א ע' סא. אבל ראה רמב"ן פרשתנו שם, ב.

74) בראשית שם.

75) ישעי' מה, יח. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 159 הערה 63.

76) פרשתנו יא, ח.

77) ל' הרמב"ן בראשית שם. ועד"ז בבחיי ואוה"ח שבהערה 73.

78) פרשתנו ח, טז־יז. וראה לעיל ע' 32 ואילך.

79) ט, א.

80) ראה בארוכה לקו"ש שם ע' 159 ואילך.

81) וראה לקו"ש חכ"ט ע' 296 דכאשר ב"נ מסייעין לבנ"י למלאות תפקידם אז הוא שלימות הדירה. עיי"ש.

82) א) שבשבילם (ובשביל התורה) נברא העולם, ב) שנברא מפני שנתאווה הקב"ה כו'. ועכצ"ל ש(תוכנם) היינו הך.

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות ל, כג - ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים וקנה בשם חמשים ומאתים

נד

ביאור מאחז"ל (חולין קלט, ב) "מרדכי מן התורה מנין, דכתיב מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא", רמז בשֵם ואותיות "מרדכי", "מר" – בחי' קטנות המוחין, "דכי" – רמז לגדלות המוחין

מרדכי מן התורה מנין דכתיב (כי תשא ל, כג) מר* דרור ומתרגמינן מירא דכיא.

חולין קלט, ב

מנין, לגדולת מרדכי. **מר דרור**, וקרי לי' ראש לבשמים לצדיקים ואנשי כנסת הגדולה.

רש"י

וי"ל מרדכ"י[1] שהוא מיר"א דכי"א[2] תרגומו של מר דרור. מר שהוא מלשון מרירות הוא מצד קטנות[3], ודכיא שהוא טהרה[4] הוא מצד גדלות. והם בתיבה א' מ"ר דכ"י הוא קטנות וגדלות[5] יחד.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומאחז"ל עמוד צו

1*) ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור וגו'. ובתרגום אונקלוס: וְאַתְּ סַב לָךְ בּוּסְמִין רֵישָׁא מֵירָא דַכְיָא.

) בסימן זה מבאר ומתרץ "שלש" שאלות ודיוקים, והם:

א) מהו הקשר בין "מרדכי" לפי' התרגום "מירא דכיא", ש"דכיא" פירושו טהור?

ב) מהו הקשר "מירא דכיא" לחג הפורים?

ג) בהתרגום הוא שתי תיבות "מירא דכיא", משא"כ "מרדכי" הוא תיבה "אחת", מהו הרמז בזה?

2) ראה עוד ביאורים בזה לקמן סי' נה. נו. נז.

3) מבאר ומרמז שתיבת "מר" (מרירות) מורה על בחי' "קטנות", ותיבת "דכיא" (טהרה) מורה על בחי' "גדלות", ובשֵם "מרדכי" הוא בצירוף יחד "מר-דכי", להורות על החיבור דמוחין דגדלות ומוחין דקטנות, "נס" המלובש ב"טבע".

וביאור הענין מובא בשאר כתבי הרב המחבר, דחג הפורים מורה על החיבור והקישור דמוחין גדלות, ומוחין דקטנות, והוא מרומז ב"יד" עניינים, והם:

א) במגילה כתוב (אסתר א, ה) "למגדול עד קטן".

ב) בהשם "פורים" בגי' מרומז החיבור דמוחין דגדלות – שם הוי', ומוחין דקטנות – שם אלקים כדלקמן. (לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על תנ"ך ומאחז"ל ע' קעח).

ג) הנס דפורים ע"י תענית ג' "ימים" – גדלות, וג' "לילות" – קטנות (שם).

ד) נס דפורים הי' ע"י חלום דמרדכי, חלום הו"ע חיבור מוחין דגדלות עם מוחין דקטנות (שם).

ה) "רבה" – גדלות, ו"רב זירא" – בחי' קטנות, עשו סעודה ביחד (שם).

ו) באסתר רבה (פרשה ז, יג) ראה מרדכי ג' "תינוקות" – בחי' קטנות, שהיו באים "מבית הספר" ואמרו פסוקים – בחי' גדלות (שם).

ז) נדדה שנת "מלכו" של עולם ע"י קול "גדיא" – קטנות וגדלות (שם).

ח) בהנ"ל אות ה', רבה שחטי לר"ז – רמז לקטנות וגדלות (שם).

ט) רבה + זירא בגי' "התך" – השתוות בחי' גדלות וקטנות (שם).

י) מצות פורים, "לא תשכח" – שכחה הו"ע קטנות, "זכור" – זכירה גדלות (שם).

יא) ר' שמואל בר שילת – מבני המן – למד עם תינוקות של בית רבן (שם ע' קסח).

יב) בהנ"ל אות יא, שיל"ת ר"ת "שויתי יהו' לנגדי תמיד" – השתוות גדול וקטן.

יג) רמז בפ' "ונשמע פתגם המלך", "פת-גם" לחיבור מוחין דגדלות וקטנות (שם ע' קפב).

יד) מרומז בשם "מרדכי" (כאן בסימן זה שבפנים).

ראה תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש"ס ע' צו וז"ל: פורים גי' ג' פעמים הוי' אלקים, שהוא התלבשות מוחין דגדלות במוחין דקטנות. כי הנס דפורים נתלבש בדרך הטבע, שהטב"ע גי' אלקים עיי"ש.

והיינו: פורי"ם בגי' 336, וכן ג' פעמים שֵם הוי' (3 × 26 הוא 78) + ג' פעמים שֵם "אלקים" (3 × 86 הוא 258), וביחד: 78 + 258 = 336, דהכוונה בנס פורים הוא שבחי' שם "יהו"ה" האור שלמעלה מדרך הטבע "גדלות", יומשך ויאיר בתוך דרכי הטבע "אלקים" – "קטנות", וזהו שהגי' ד"פורים" הוא דוקא צירוף שֵם הוי' ושֵם אלקים.

ראה בכ"ז ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ד סי' עא. קו. חלק ה סי' לה.

4) "דכיא" שהוא "טהרה". בתרגום אונקלוס עה"פ (תזריע יג, יז) "וטהר הכהן את הנגע טהור הוא", מתרגם: "וְיַדַּכֵּי כָּהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא דְּכֵי הוּא".

ראה פרי עץ חיים שער הפורים פרק ה וז"ל: והנה בחינת מרדכי, הוא סוד הארת יסוד אבא המתגלה בהיותו ברחל, כי מרדכי בא מאותו הבחינה, ומשם יונק שורש נשמתו, וזה סוד מרדכי, מירא דכיא, מר טהור, שהוא זך ונקי וב"ר, (ס"א – שלא נשברו מעולם בעולם התוהו, ונשאר זך ונקי) מצד אשר הוא היסוד דאבא. עיי"ש.

וראה שערי אורה (לאדמו"ר האמצעי) שער הפורים נז, ב ואילך.

5) ראה אור התורה כי תשא עמוד א'תתקמג.

נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח

לִהְיוֹת עִם מָשִׁיחַ

כָּל מַעֲשָׂיו וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אָדָם, הֵן הָעֲבוֹדָה עִם עַצְמוֹ וְהֵן הָעֲבוֹדָה עִם הַזּוּלָת, צְרִיכִים לִהְיוֹת חֲדוּרִים וְנַעֲשִׂים לְשֵׁם מַטָּרָה וְתַכְלִית אַחַת: לִפְעֹל אֶת תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהִיא - "גִּלּוּי אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי" (תֹּנְיָא פֶּרֶק ל"ז).

וְאַף עַל פִּי שֶׁאָדָם עוֹסֵק בַּעֲבוֹדָה זוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת, "כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ הַגָּלוּת", מִכָּל מָקוֹם, עָלָיו לַעֲשׂוֹת זֹאת בְּחִיּוּת עֲצוּמָה, כְּאִלּוּ שׁוֹמֵעַ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ פּוֹעֶלֶת תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁאָז הוּא עוֹבֵד אֶת עֲבוֹדָתוֹ בְּכָל תֹּקֶף הַחִיּוּת שֶׁמִּצַּד "יְחִידָה" שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, מִכְּיָון שֶׁהוּא "חַי עִם מָשִׁיחַ".

(ספר השיחות תשמ"ח ח"ב, עמ' 514)

גְּאֻלָּה תּוֹךְ כְּדֵי הַגָּלוּת

כַּאֲשֶׁר אָדָם מִתְבּוֹנֵן בְּכָךְ שֶׁתֵּכֶף וּמִיָּד תָּבוֹא הַגְּאֻלָּה - לֹא יַפְרִיעוּ לוֹ קְשָׁיֵי וְחֶשְׁכַת הַגָּלוּת מִלַּעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב. וְאָז תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ מֻשְׁלֶמֶת, הַיְנוּ תּוֹךְ כְּדֵי "גְּאֻלָּה" מִכָּל מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב, מֵעֵין וְדֻגְמַת הַגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה, בִּבְחִינַת "עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ".

וּמוּבָן שֶׁעֲבוֹדָה מֻשְׁלֶמֶת זוֹ אֵינָהּ בִּסְתִירָה כְּלָל לְצִפִּיָּה, בַּקָּשָׁה וּתְבִיעָה מִקֶּרֶב וְלֵב עָמֹק לַגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה, שֶׁהֲרֵי שְׁלֵמוּת זוֹ אֵינָהּ בְּעֵרֶךְ כְּלָל וּכְלָל לַשְּׁלֵמוּת שֶׁתִּהְיֶה בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה (הֵן לְגַבֵּי מִצְווֹת שֶׁלֹּא נִתָּן לְקַיְּמָן עַכְשָׁו, וְהֵן לְגַבֵּי מִצְווֹת שֶׁקִּיּוּמָן גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה).

(לקוטי שיחות חכ"ט עמ' 275)

אָנוּ רוֹצִים מָשִׁיחַ עַכְשָׁו

יְהוּדִי צָרִיךְ לִרְצוֹת וּלְבַקֵּשׁ אֶת הַגְּאֻלָּה, וּבַקָּשָׁה זוֹ עַצְמָהּ (וְהִתְבּוֹנְנוּת בְּנוֹשֵׂא הַגְּאֻלָּה) נוֹתֶנֶת לוֹ סִיּוּעַ וְעִידּוּד רַב בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא. כְּשֶׁאוֹמְרִים לִיהוּדִי שֶׁ"הִנֵּה הִנֵּה מָשִׁיחַ בָּא", אוֹ "אָנוּ רוֹצִים מָשִׁיחַ עַכְשָׁו" - הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל זִרּוּז וְהוֹסָפָה בַּעֲבוֹדַת ה', וּזְהִירוּת יְתֵרָה יוֹתֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיָדוֹ שׁוּם דָּבָר שֶׁיְּעַכֵּב חַס וְשָׁלוֹם אֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

(לקוטי שיחות ח"כ, עמ' 234)

לְבַקֵּשׁ מָשִׁיחַ בְּכָל הַשָּׁפוֹת

יֵשׁ לְבַטֵּא אֶת הַצִּפִּיָּה וְהַגַּעְגּוּעִים לַמָּשִׁיחַ גַּם בְּאַנְגְּלִית, וּבְכָל שָׂפָה שֶׁאֶפְשָׁר לְהַגִּיד זֹאת. שֶׁכֵּן (א) כָּךְ יֵדַע כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל רוֹצִים מָשִׁיחַ עַכְשָׁו. (ב) יֶשְׁנָם יְהוּדִים שֶׁמִּסְּבּוֹת שׁוֹנוֹת וּמְשֻׁנּוֹת שָׂפָה זוֹ קְרוֹבָה אֲלֵיהֶם יוֹתֵר מִלְּשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וּמִכֵּיוָן שֶׁאֵין זְמַן לְהַמְתִּין עַד שֶׁיַּחְזֹר לִשְׂפָתוֹ הָאֲמִתִּית, לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי צְרִיכִים אֶת מָשִׁיחַ עַכְשָׁו - אֵין בְּרֵרָה אֶלָּא לְהַכְרִיז וְלִצְעֹק זֹאת בִּשְׂפָתוֹ: "וִוי וָואנְט מָשִׁיחַ נָאוּ"!

(שיחת ח"י אלול תשמ"ב)

לְהַרְגִּישׁ שֶׁמְּבִיאִים אֶת הַגְּאֻלָּה

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי לוֹמֵד תּוֹרָה אוֹ מְקַיֵּם מִצְוָה - הוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת מוּדָע לַהַשְׁפָּעָה וְלַפְּעֻלָּה שֶׁל עֲבוֹדָתוֹ זוֹ. צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה מֻרְגָּשׁ בּוֹ שֶׁזּוֹהִי "זְרִיעָה" שֶׁתָּבִיא אֶת הַ"צְּמִיחָה", אֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

יָתֵכֶן שֶׁאָדָם יוֹדֵעַ שֶׁעֲבוֹדָתוֹ יְכוֹלָה לְהָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה, אַךְ אֵין זֶה שַׁיָּךְ אֵלָיו, לַעֲבוֹדָתוֹ. וּבִשְׁנֵי אֲפָנִים: א. אֵין הוּא לוֹמֵד תּוֹרָה וּמְקַיֵּם מִצְווֹת בִּשְׁבִיל לְהָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה; ב. לֹא אִכְפַּת לוֹ אִם הַגְּאֻלָּה תִּהְיֶה בִּזְמַן מְאֻחָר יוֹתֵר, אוֹ בְּדוֹר אַחֵר חַס וְשָׁלוֹם, דַּי לוֹ בְּכָךְ שֶׁהוּא "זוֹרֵעַ" אֶת הַגְּאֻלָּה.

הָאֱמֶת הִיא, שֶׁעֲבוֹדַת הַגָּלוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲדוּרָה בְּצִפִּיָּה וּבְגַעְגּוּעִים תְּמִידִיִּים לַגְּאֻלָּה. בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְווֹת שֶׁלּוֹ צָרִיךְ יְהוּדִי לְהַרְגִּישׁ, שֶׁהוּא מֵבִיא וּמְמַהֵר אֶת הַגְּאֻלָּה.

(לקוטי שיחות חכ"ב, עמ' 76)

הַאִם דַּיְוָקָא אֲנַחְנוּ רְאוּיִים?

טוֹב וּקְדֻשָּׁה הֵם דְּבָרִים נִצְחִיִּים, וְכַאֲשֶׁר יְהוּדִי מְקַיֵּם מִצְוָה הֲרֵי "יְחִידָה זֶה לְמַעְלָה הוּא נִצְחִי לְעוֹלָם וָעֶד" (תֹּנְיָא פֶּרֶק כ"ה). מַה שֶּׁאֵין כֵּן רַע אֵינוֹ מְצִיאוּת אֲמִתִּית, שֶׁכֵּן כָּל עִנְיָנוֹ הוּא הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר בִּלְבַד, וְכַאֲשֶׁר אָדָם נֶעֱנָשׁ עַל חֶטְאוֹ (דָּבָר הַמְּנַקֶּה אֶת הַפֶּגֶם שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי הַחֵטְא) אוֹ שֶׁשָּׁב בִּתְשׁוּבָה - מִתְבַּטֵּל הָרַע.

מוּבָן, אִם כֵּן, שֶׁבְּדוֹרֵנוּ זֶה קַיָּם הַטּוֹב שֶׁל כָּל הַדּוֹרוֹת

שֶׁקִּדְמוּ לָנוּ. וְלָכֵן נִזְקֶה דַּוְקָא עַכְשָׁו לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ בְּקָרוֹב, אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה לֹא "אַכְשׁוּר דָּרָא" [=הַדּוֹר אֵינוֹ רָאוּי].

(לקוטי שיחות ח"א, עמ' 245)

שֶׁכֻּלָּם לְחוּד וְרֶגֶשׁ לְחוּד

כָּל הַבֵּאוּרִים וְהַהֶסְבֵּרִים לְגַבֵּי מַעֲלַת הַגָּלוּת (זוֹהִי יְרִידָה צֹרֶךְ עֲלִיָּה, יִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ כו') - הֵם רַק מִצַּד שֶׁכֻּלָּם וַהֲבָנָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִצַּד רֶגֶשׁ הַלֵּב, הִנֵּה מִצַּד מְרִירוּת הַגָּלוּת - לֹא מִתְקַבֵּל שׁוּם בֵּאוּר שִׂכְלִי.

וְלָכֵן, גַּם לְאַחֲרֵי הַבֵּאוּרִים וְהַהֶסְבֵּרִים הָאֲמוּרִים - מְבַקְּשִׁים וְצוֹעֲקִים בִּתְפִלָּה שֶׁהַגָּלוּת תִּתְבַּטֵּל כְּבָר וְתָבוֹא הַגְּאֻלָּה.

(שיחת ש"פ נצבים תשמ"א)

המשך ביאור למס' בכורות ליום רביעי עמ' ב

בכור אדם שהוא לאחר שלשים יום. וכן נאמר (שם כב כח) 'מִלֵּאתָךְ וְדִמֵּעַךְ **לֹא תֵאָחֵר**' ו'מלאתך' הם הביכורים, ולאחריו נאמר (שם כב כט) '**בֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרְךָ**', ויש ללמוד מסמיכות זו שזמן חיוב הטיפול בבכור השור [בהמה גסה], מביכורים הבאים בעצרת לאחר חמשים יום מזמן בישולם שהוא בפסח.

שואלת הגמרא: **אִיפּוּךְ אֶנָּא** – שמא נהפוך את הלימוד ונלמד את הבהמה הדקה מביכורים שינתנו לאחר חמשים יום, ואת הבהמה הגסה נלמד מבכור אדם וינתנו לאחר שלשים יום.

משיבה הגמרא: **מְסָתַּבְרָא** ללמוד באופן שאמרנו, כיון שיש להסמיך **דְּמֻקְדָּם** – את 'מִלֵּאתָךְ' הקודם בפסוק הראשון, **לְמֻקְדָּם** – ל'שורך' הקודם בפסוק השני, וכן יש לסמוך **דְּמֵאֳחָר** – את 'בכור בניך' המאוחר בפסוק הראשון, **לְדְמֵאֳחָר** – ל'צאנך' המאוחר בפסוק השני.

דוחה הגמרא: **אַדְרַבָּה** יש ללמוד **דְּסָמִיךְ לֵיהּ לְדְסָמִיךְ לֵיהּ** – את הסמוכים זה לזה בפסוקים, וכיון שנאמר בהם 'בכור בניך תתן לי', כן תעשה לשורך', ממילא יש ללמוד את בכור בהמה גסה שהוא 'שורך' מבכור אדם הסמוך לו, שינתן לאחר שלשים.

מקור אחר לדין זה: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, אָמַר קְרָא** (שמות כב כט) 'כֵּן **תַּעֲשֶׂה** לִשְׁרָךְ לְצֹאנֶךָ' ובתיבת 'תעשה' **הוֹסִיף לְךָ הַכָּתוּב עֲשִׂיָּה אַחֶרֶת** [–נוספת] **בְּשׁוֹרְךָ**, ויש ללמוד מכך שיש להוסיף בבכור בהמה גסה עוד תוספת זמן יותר מזמן פדיית אדם, והיינו שיהיה זמן הטיפול חמשים יום.

שואלת הגמרא: **וְאֵימָא שִׁיתִּין** – שמא תוספת זו באה ללמדנו להוסיף עוד שלושים יום חוץ משלושים יום שיש בבכור אדם.

משיבה הגמרא: **לֹא מְסָרֵךְ הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲכָמִים** – כיון שלא גילה לנו הכתוב כמה יש לנו להוסיף בבכור בהמה גסה, ודאי מסר ענין זה לחכמים שיפרשו לנו כמה הוא זמן זה, והם פירשו שזמנו הוא חמשים יום.

הגמרא מביאה ברייתא כדרשת רבא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי 'בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן לִי, כֵּן תַּעֲשֶׂה לְצֹאנֶךָ'**, מסמיכות זו למדנו שזמן הטיפול בבהמה דקה הוא כזמן בכור אדם שהוא שלשים יום. **יָכוֹל** שאף **לְשׁוֹרְךָ** הזמן הוא שלשים יום, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'כן **תַּעֲשֶׂה** לשורך' **הוֹסִיף לְךָ הַכָּתוּב עֲשִׂיָּה אַחֶרֶת בְּשׁוֹרְךָ, וּלְא מְסָרֵךְ הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲכָמִים**. ומסיימת הברייתא, **מִכָּאן אָמְרוּ עַד כַּמָּה יִשְׂרָאֵל חַיָּיבִין לְהַטְפֵּל בַּבְּכוֹר, בִּבְהֵמָה דַּקָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם וּבַגַּסָּה חֲמִשִּׁים יוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בַּבהמה הַדַּקָּה יִטפל הבעלים שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים. מִפְּנֵי שֶׁשִּׁפּוּלָהּ מְרוּבֶּה.**

ובברייתא **תָּנָא** הסבר לכך, **מִפְּנֵי שֶׁשִּׁינֶיהָ** דַּקּוֹת ואינה יכולה לאכול עשב, ואם לא תהא עם האם שתאכילנה, תמות, לכן עלינו להשאירה עם אמה עד שתתחזק ורק אז ליתנה לכהן.

שנינו במשנה: **אִם אָמַר** לוֹ **הַכֹּהֵן בְּתוֹךְ הַזְּמַן, תְּנֵהוּ לִי, הֲרֵי זֶה לֹא יִתֵּן לוֹ.**

מבררת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** שלא יתן לו. **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּכֹהֵן הַמְסַיֵּיעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת** – כהן המבקש מהישראל בכור תם בזמן הזה בתוך ימי הטיפול, נראה ככהן שמסייע בעבודת התבואה כדי שיתנו לו את התרומות, וזה אסור כמבואר להלן, שהרי בזמן הזה אין לכהן הנאה מבכור תם קודם שיפול בו מום, ולכן נראה בבקשתו שרוצה להציל את הישראל מטירחת הטיפול ומהוצאות גידולה, כדי שיתן לו את הבכור.

הגמרא מביאה ברייתא בענין האיסור לתת מתנות כהונה לכהן או ללוי המסייעים לבעלים: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָעֲנִיִּים הַמְסַיְּיעִים** לבעלים בעבודתם. ואלו הם אופני הסיוע של כל אחד מהם: הכהנים המסייעים **בְּבֵית הָרוֹעִים** לשמור או להאכיל את הבהמות, כדי לקבל את הבכורות, **וְכֵן** הכהנים הלויים והעניים המסייעים **בְּבֵית הַגְּרָנוֹת** – במקום איסוף התבואה, הכהנים כדי לקבל תרומה, הלויים כדי לקבל מעשר ראשון, והעניים כדי לקבל מעשר עני, **וְכֵן** הכהנים המסייעים **בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם** כדי לקבל את הזרוע לחיים וקיבה, **אֵין נוֹתְנִין לָהֶם תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר בִּשְׂכָרָן. וְאִם עוֹשִׂין כֵּן, חִילְּלוּ, וַעֲלֵיהֶן הַכָּתוּב אוֹמֵר** (מלאכי ב ח) בתוכחתו לכהנים **'שַׁחֲתֶם בְּרִית הַלֵּוִי'** – השחתם את הברית שכרתי עם אהרן, לשרת בשמי ולכבדני, על ידי שביזיתם ברית זו. **וְאוֹמֵר** (במדבר יח לב), **'וְאֶת קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ'**. מבררת הגמרא: **מַאי וְאוֹמֵר** – עבור מה צריך פסוק נוסף. מבארת הגמרא: **וְכִי תֵּימָא מִיתָה לֹא** – שאמנם יש בזה איסור והשחתה אבל עונש מיתה אין על כך, **תָּא שְׁמַע, 'וְאֶת קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ'**, ומכך שנאמר שאם ינהגו כראוי לא ימותו, משמע שאם לא ינהגו כראוי יענשו במיתה. **וּבְקִשּׁוּ חֲכָמִים לְקוֹנְנָן** לבעלים **וּלְהִיוֹת מַפְרִישִׁין עֲלֵיהֶן** פעם שניה **תְּרוּמָה מְשֻׁלֶּמֶת** – כמות שלימה כמו שתרמו בתחילה, **וּמִפְּנֵי מָה לֹא קְנָסוּם, דִּלְמָא אָתֵי לְאַפְרוּשֵׁי** – שמא מאחר שיחייבום לשוב ולהפריש, יאמרו שהתרומה הראשונה לא היתה תרומה והתבואה נשארה טבל, ויבואו להפריש מתבואה זו המתוקנת כבר על תבואה אחרת שלא נתקנה כלל, ונמצא שמפריש **מִן הַפָּטוּר עַל הַחִיּוּב.**

מוסיפה הברייתא: **וּבְכוּלָּן** יֵשׁ בָּהֶן

חומש יומי

פרשת נח

~ יום ראשון ל׳ תשרי ~

ו (ט) אֵ֚לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת נֹ֔חַ נֹ֖חַ אִ֣ישׁ צַדִּ֑יק תָּמִ֥ים הָיָ֖ה בְּדֹרֹתָ֑יו אֶת־הָאֱלֹהִ֖ים הִתְהַלֶּךְ־נֹֽחַ׃

ט אֵ֣לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת נֹ֔חַ נֹ֖חַ גִּבֹּ֣ר צַדִּ֑יק תָּמִ֥ים הָיָ֖ה בְּדֹרֹתָ֑יו אֶת־הָאֱלֹהִ֖ים הִתְהַלֶּךְ־נֹֽחַ׃

רש״י ◂ **אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק•** הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ, סִפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה״. דָּבָר אַחֵר: לְלַמֶּדְךָ שֶׁעִקַּר תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים, מַעֲשִׂים טוֹבִים. **בְּדֹרֹתָיו•** (סנהדרין קח) יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְשֶׁבַח, כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁאִלּוּ הָיָה בְּדוֹר צַדִּיקִים, הָיָה צַדִּיק יוֹתֵר. וְיֵשׁ שֶׁדּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְגָנַאי, לְפִי דּוֹרוֹ הָיָה צַדִּיק, וְאִלּוּ הָיָה בְּדוֹרוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, לֹא הָיָה נֶחְשָׁב לִכְלוּם. **אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ•** וּבְאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר: (לקמן כד) ״אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו״, נֹחַ הָיָה צָרִיךְ סַעַד לְתָמְכוֹ, אֲבָל אַבְרָהָם הָיָה מִתְחַזֵּק וּמְהַלֵּךְ בְּצִדְקוֹ מֵאֲלָיו. **הִתְהַלֶּךְ•** לְשׁוֹן עָבָר, וְזֶהוּ שְׁמוּשׁוֹ שֶׁל ל׳, בְּלָשׁוֹן כָּבֵד מְשַׁמֶּשֶׁת לְהַבָּא וּלְשֶׁעָבַר בְּלָשׁוֹן אֶחָד: (שם יג) ״קוּם הִתְהַלֵּךְ״, לְהַבָּא. ״הִתְהַלֵּךְ נֹחַ״, לְשֶׁעָבַר. (שמואל א יב) ״הִתְפַּלֵּל בְּעַד עֲבָדֶיךָ״, לְהַבָּא. (מלכים א ח) ״וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה״, לְשׁוֹן עָבָר, אֶלָּא שֶׁהַנָּוִי״ו שֶׁבְּרֹאשׁוֹ הוֹפְכוֹ לְהַבָּא.

(י) וַיּ֣וֹלֶד נֹ֔חַ שְׁלֹשָׁ֖ה בָּנִ֑ים אֶת־שֵׁ֥ם אֶת־חָ֖ם וְאֶת־יָֽפֶת׃

י וְאוֹלִיד נֹחַ תְּלָתָא בְנִין יָת שֵׁם יָת חָם וְיָת יָפֶת׃

(יא) וַתִּשָּׁחֵ֥ת הָאָ֖רֶץ לִפְנֵ֣י הָאֱלֹהִ֑ים וַתִּמָּלֵ֥א הָאָ֖רֶץ חָמָֽס׃

יא וְאִתְחַבָּלַת אַרְעָא קֳדָם יְיָ וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא חֲטוֹפִין׃

בעל הטורים

ו (ט) **אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ.** ד׳ דְּסְמִיכִי. ״אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם״ (לעיל ב, ד), ״אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ״, ״אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם״ (להלן יא, י), ״אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב״ (להלן לז, ב). בְּכֻלָּן פָּסַל שֶׁלְּפָנָיו. ״אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם״ - פָּסַל תֹּהוּ וָבֹהוּ. ״אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ״ - פָּסַל דּוֹרוֹת שֶׁלְּפָנָיו. ״אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם״ - פָּסַל בְּנֵי חָם וּבְנֵי יֶפֶת. ״אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב״ - פָּסַל עֲשָׂו וַאֲלוּפָיו.

נֹחַ נֹחַ וגו׳. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּתִיב ״נֹחַ״ בַּפָּסוּק, שֶׁרָאָה שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת.

דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה מִשְׁלֹשָׁה שֶׁכָּל אֶחָד הִצִּיל שְׁלֹשָׁה בִּזְכוּתוֹ: נֹחַ הִצִּיל שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו, שֶׁהֵם שֵׁם חָם וָיֶפֶת. דָּנִיֵּאל הִצִּיל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה בַּחֲלוֹם. אִיּוֹב הִצִּיל שְׁלֹשֶׁת רֵעָיו, אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וּבִלְדַּד הַשּׁוּחִי וְצוֹפַר הַנַּעֲמָתִי.

דָּבָר אַחֵר: נֹחַ לַשָּׁמַיִם, נֹחַ לַבְּרִיּוֹת. נֹחַ לָעֶלְיוֹנִים, נֹחַ לַתַּחְתּוֹנִים. נֹחַ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְנֹחַ בָּעוֹלָם הַבָּא.

תָּמִים הָיָה. ״הָיָה״ עוֹלֶה לְמִנְיַן עֶשְׂרִים, לוֹמַר: תָּמִים בְּכָל עֶשְׂרִים דּוֹרוֹת שֶׁמֵּאָדָם עַד אַבְרָהָם. אֲבָל מִשָּׁבָא אַבְרָהָם לֹא נֶחְשַׁב תָּמִים.

אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ. סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **חָכָם.** וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יא, ל) ״וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם״. תורה י

(יא) **וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ.** ב׳ דְּסְמִיכִי. הָכָא, וְאִידָךְ: ״וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אוֹתָם״ (שמות א, ז). שֶׁהָאָרֶץ עַצְמָהּ הָיְתָה מְלֵאָה מֵהֶם, שֶׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד, וְהָיוּ

הפניות לשיחות קודש

הואיל והזכירו סיפר בשבחו . . עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים: מדוע נאמר פה, ולא בפעם הראשונה שנח מוזכר וההוראה מזה – לקו״ש ח״ה ע׳ 36. **יש מרבותינו דורשים אותו לשבח . . ויש שדורשים אותו לגנאי:** מדוע יש שדורשים לגנאי אם אפשר לדון לכף זכות – לקו״ש חכ״ה ע׳ 19.

רש״י◄ **וַתִּשָּׁחֵת** • לְשׁוֹן עֶרְוָה וַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים (סנהדרין נז), (סְפָרִים אֲחֵרִים: עֶרְוָה: "כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ", וַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: כְּמוֹ: (דברים ז) "פֶּן תַּשְׁחִיתוּן")◆. **וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס** • גָּזֵל (סְפָרִים אֲחֵרִים: שֶׁנֶּאֱמַר: (יונה ג) "וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם")◆.

(יב) **וַיַּ֫רְא אֱלֹהִ֥ים אֶת־הָאָ֖רֶץ וְהִנֵּ֣ה נִשְׁחָ֑תָה כִּֽי־הִשְׁחִ֧ית כָּל־בָּשָׂ֛ר אֶת־דַּרְכּ֖וֹ עַל־הָאָֽרֶץ׃**

יב וַחֲזָא יְיָ יָת אַרְעָא וְהָא אִתְחַבָּלַת אֲרֵי חַבִּילוּ כָּל בִּסְרָא אֱנַשׁ יָת אָרְחֵהּ עַל אַרְעָא׃

רש״י◄ **כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר** • אֲפִלּוּ בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף - נִזְקָקִין לְשֶׁאֵינָן מִינָן◆.

(יג) **וַיֹּ֨אמֶר אֱלֹהִ֜ים לְנֹ֗חַ קֵ֤ץ כָּל־בָּשָׂר֙ בָּ֣א לְפָנַ֔י כִּי־מָלְאָ֥ה הָאָ֛רֶץ חָמָ֖ס מִפְּנֵיהֶ֑ם וְהִנְנִ֥י מַשְׁחִיתָ֖ם אֶת־הָאָֽרֶץ׃**

יג וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ קִצָּא דְכָל בִּסְרָא עַלַּת לְקֳדָמַי אֲרֵי אִתְמְלִיאַת אַרְעָא חֲטוֹפִין מִן קֳדָם עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא וְהָא אֲנָא מְחַבֶּלְהוֹן עִם אַרְעָא׃

רש״י◄ **קֵץ כָּל־בָּשָׂר** • כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא זְנוּת וַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אַנְדְּרָלָמוּסְיָא בָּאָה לָעוֹלָם וְהוֹרֶגֶת טוֹבִים וְרָעִים. **כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס** • לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָם אֶלָּא עַל הַגָּזֵל (סנהדרין קח)◆. **אֶת־הָאָרֶץ** • כְּמוֹ מִן הָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ: (שמות ט) "כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר", (מלכים א טו) מִן הָעִיר. "חָלָה אֶת רַגְלָיו", מִן רַגְלָיו. דָּבָר אַחֵר: "אֶת הָאָרֶץ", עִם הָאָרֶץ, שֶׁאַף ג׳ טְפָחִים שֶׁל עֹמֶק הַמַּחֲרֵשָׁה, נִמּוֹחוּ וְנִטַּשְׁטְשׁוּ◆.

(יד) **עֲשֵׂ֤ה לְךָ֙ תֵּבַ֣ת עֲצֵי־גֹ֔פֶר קִנִּ֖ים תַּעֲשֶׂ֣ה אֶת־הַתֵּבָ֑ה וְכָפַרְתָּ֥ אֹתָ֛הּ מִבַּ֥יִת וּמִח֖וּץ בַּכֹּֽפֶר׃**

יד עִיבֵד לָךְ תֵּבוֹתָא דְאָעִין דְּקַדְרוֹם מְדוֹרִין תַּעְבֵּד יָת תֵּבוֹתָא וְתֶחְפֵּי יָתַהּ מִגָּו וּמִבָּרָא בְּכָפְרָא׃

רש״י◄ **עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת** • הַרְבֵּה רֶוַח וְהַצָּלָה לְפָנָיו. וְלָמָּה הִטְרִיחוֹ בְּבִנְיָן זֶה? כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּהוּ אַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל עוֹסֵק בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: ׳מַה זֹּאת לְךָ׳? וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: ׳עָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם׳, אוּלַי יָשׁוּבוּ. **עֲצֵי־גֹפֶר** • כָּךְ שְׁמוֹ, וְלָמָּה מִמִּין זֶה? עַל שֵׁם גָּפְרִית, שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם לְהִמָּחוֹת בּוֹ. **קִנִּים** • מְדוֹרִים מְדוֹרִים, לְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה. **בַּכֹּפֶר** • זֶפֶת בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, וּמָצִינוּ בַּגְּמָרָא ׳כֻּפְרָא׳. בְּתֵבָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, עַל־יְדֵי שֶׁהָיוּ הַמַּיִם תָּשִׁים, דַּיָּהּ בְּחֹמֶר מִבִּפְנִים וְזֶפֶת מִבַּחוּץ, וְעוֹד כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רַע שֶׁל זֶפֶת, אֲבָל כָּאן מִפְּנֵי חֹזֶק הַמַּיִם, זִפְּתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ◆.

בעל הטורים

נִבְלָעִים תַּחַת הַקַּרְקַע וְאַחַר כָּךְ מְבַצְבְּצִין וְעוֹלִין. וְהָכָא נַמִּי הָאָרֶץ עַצְמָהּ הָיְתָה מְלֵאָה חָמָס, שֶׁהָיָה מַפְקִיד כִּיסוֹ אֵצֶל חֲבֵירוֹ וַאֲפַרְסְמוֹן עִמּוֹ, וְהָיָה הַנִּפְקָד מַנִּיחַ הַכִּיס עִם הָאֲפַרְסְמוֹן תַּחַת הַקַּרְקַע עִם אוֹצְרוֹתָיו, וְהַמַּפְקִיד בָּא בַּלַּיְלָה וּמֵרִיחַ הָאֲפַרְסְמוֹן וְלוֹקֵחַ הַכֹּל.

חָמָס. בְּגִימַטְרִיָּא: **מֵי נֹחַ.** מְלַמֵּד שֶׁפָּרַע לָהֶם מִדָּה בְּמִדָּה.

חָמָס. בְּגִימַטְרִיָּא: **גֵּיהִנָּם.** מְלַמֵּד שֶׁבְּרוֹתְחִין נִדּוֹנוּ. תורה יב

(יג) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר.** רָמַז לוֹ לִימֵי הַמַּבּוּל שֶׁהֵם כְּמִנְיַן קֵץ, אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁל מָטָר וְק״ן שֶׁל תִּגְבֹּרֶת.

כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם. בְּגִימַטְרִיָּא: **גִּלּוּי עֲרָיוֹת.**

וְהִנְנִי. ג׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם", וְאִידָךְ: "וְהִנְנִי אֹמֵר לִבְנוֹת בַּיִת" (מְלָכִים א׳ ה, יט), "וְהִנְנִי מְקֹשֶׁשֶׁת שְׁנַיִם עֵצִים" (שָׁם יז, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי אָמַרְתִּי לִבְנוֹת, שֶׁיִּהְיֶה עוֹלָם בָּנוּי, וְקִלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם, וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם. "וְהִנְנִי מְקֹשֶׁשֶׁת שְׁנַיִם", לוֹמַר לְךָ שֶׁלֹּא נִשְׁאַר שׁוּם אִילָן עוֹמֵד אֶלָּא כֻּלָּם נִתְלְשׁוּ.

מַשְׁחִיתָם. בְּגִימַטְרִיָּא: **הִיא שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.**

מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ. רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: **מֵאָה,** לוֹמַר לְךָ שֶׁהִשְׁחִית קוֹמָתָן שֶׁהָיְתָה גְּבוֹהָה מֵאָה אַמָּה. תורה יד

הפניות לשיחות קודש

כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה: גדר המצווה של בניית התיבה - האם המצווה היא לבנות תיבה או שבפועל תהיה תיבה – לקו״ש חט״ו ע׳ 34.

(טו) וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ:

טו וְדֵין דִּתַעְבֵּד יָתַהּ תְּלָת מְאָה אַמִּין אָרְכָּא דְּתֵבוּתָא חַמְשִׁין אַמִּין פְּתָיֵהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמָהּ:

(טז) צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ:

טז נְהוֹר תַּעְבִּיד לְתֵבוּתָא וּלְאַמְּתָא תְּשַׁכְלְלִנַּהּ מִלְעֵלָּא וְתַרְעָא דְּתֵבוּתָא בְּסִטְרַהּ תְּשַׁוֵּי מְדוֹרִין אֲרָעִין תְּנִנִין וּתְלִיתָאִין תַּעְבְּדִנַּהּ:

רש"י ◂ **צֹהַר** • יֵשׁ אוֹמְרִים: חַלּוֹן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֶבֶן טוֹבָה הַמְּאִירָה לָהֶם (בראשית רבה שם). **וְאֶל־אַמָּה תְכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה** • כְּסוּיָהּ מְשֻׁפָּע וְעוֹלֶה עַד שֶׁהוּא קָצָר מִלְמַעְלָה וְעוֹמֵד עַל אַמָּה, כְּדֵי שֶׁיָּזוּבוּ הַמַּיִם לְמַטָּה מִכָּאן וּמִכָּאן (בְּסִפְרֵי אֲחֵרִים אֵינוֹ). **בְּצִדָּהּ תָּשִׂים** • שֶׁלֹּא יִפְלוּ הַגְּשָׁמִים בָּהּ. **תַּחְתִּיִּם שְׁנִים וּשְׁלִשִׁים** • שָׁלֹשׁ עֲלִיּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ, עֶלְיוֹנִים לָאָדָם, אֶמְצָעִים לְמָדוֹר, תַּחְתִּיִּים לְזֶבֶל (שם).

~ נקודות משיחות קודש ~

"צהר" יחיד האיר לכל התיבה?

צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה (ו, טז)

צֹהַר - אֶבֶן טוֹבָה הַמְּאִירָה לָהֶם (רש"י)

בַּפְּסוּק כָּתוּב "צֹהַר" בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וְגַם רַשִׁ"י מְפָרֵשׁ "אֶבֶן טוֹבָה" בִּלְשׁוֹן יָחִיד. אַךְ כֵּיצַד יָכְלָה אֶבֶן אַחַת לְהָאִיר תֵּבָה עֲצוּמָה שֶׁגְּדָלָהּ הָיָה "שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אָרְכָּהּ, חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ"?

הַהֶסְבֵּר לְכָךְ הוּא:

כַּאֲשֶׁר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה אֶת נֹחַ לִבְנוֹת אֶת הַתֵּבָה, הוּא לֹא פֵּרֵט בְּפָנָיו כָּל פְּרָט וּפְרָט הַנִּדְרָשׁ לִבְנְיָתָהּ. כָּךְ, לְמָשָׁל, בְּהֶמְשֵׁךְ הַתּוֹרָה מְסַפֵּר: "וַיַּסַּר נֹחַ אֶת מִכְסֵה הַתֵּבָה", אַף שֶׁבַּצִּוּוּי עַל בְּנִיַּת הַתֵּבָה לֹא נֶאֱמַר לְנֹחַ לַעֲשׂוֹת לָהּ מִכְסֶה.

הַסִּבָּה לְכָךְ הִיא שֶׁדְּבָרִים הַמּוּבָנִים מֵאֲלֵיהֶם אֵינָם זְקוּקִים לְצִוּוּי מְפֹרָשׁ. כַּאֲשֶׁר מְצַוִּים אֶת נֹחַ לִבְנוֹת תֵּבָה, בְּרוּר שֶׁעָלָיו לְהָכִין גַּם אֶת כָּל הַפְּרָטִים הַהֶכְרֵחִיִּים לִבְנְיָתָהּ, וּבָהֶם הַמִּכְסֶה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה אוֹתוֹ רַק עַל אוֹתָם פְּרָטִים מְיֻחָדִים שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לָדַעַת מֵעַצְמוֹ.

לְפִי־זֶה מוּבָן, שֶׁגַּם בְּנוֹגֵעַ לְתְאוּרַת הַתֵּבָה לֹא הָיָה צָרִךְ בְּצִוּוּי מְיֻחָד. בָּרוּר שֶׁנֹּחַ הֵכִין מֵעַצְמוֹ נֵרוֹת, שֶׁמֶן וְאֶמְצָעֵי תְּאוּרָה נוֹסָפִים, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לִחְיוֹת בְּתוֹךְ הַתֵּבָה בְּמֶשֶׁךְ כָּל יְמֵי הַמַּבּוּל.

הַצִּוּוּי "צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה" לֹא נוֹעַד אֶפוֹא לְסַפֵּק אֶת הַתְּאוּרָה הַבְּסִיסִית, אֶלָּא לְהוֹסִיף אוֹר מְיֻחָד מֵעֵבֶר לְאוֹר הָרָגִיל שֶׁהֵכִין נֹחַ בְּעַצְמוֹ. תּוֹסֶפֶת אוֹר זוֹ הָיְתָה, לְפִי אֶחָד הַפֵּרוּשִׁים שֶׁמֵּבִיא רַשִׁ"י, בְּאֶמְצָעוּת "אֶבֶן טוֹבָה" שֶׁהֵאִירָה לָהֶם.

(ע"פ לקו"ש ח"י ע' 19 ואילך)

בעל הטורים

(טו) **וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה.** ב' דְּסִמְיכִי. הָכָא, וְאִידָךְ: "וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמְּזֻבֵּחַ" (שמות כט, נח). לוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁהַמִּזְבֵּחַ מְכַפֵּר, כָּךְ אַתָּה צָרִיךְ לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לְכַפֵּר עָלָיו, כְּשֶׁתֵּצֵא. תורה טז

(טז) **צֹהַר.** בְּגִימַטְרִיָּא: **לְאוֹר הָאֶבֶן. וּשְׁלֹשִׁים תַּעֲשֶׂהָ.** ב' בְּמִסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "וּשְׁלֹשִׁים יִסְעוּ" (במדבר ב, כד). רֶמֶז לְמָאן דְּאָמַר (ירושלמי עירובין פ"ה ה"א) שֶׁהַדְּגָלִים נָסְעוּ כְּתִיבָה מְרוּבַּעַת.

דָּבָר אַחֵר: שֶׁבִּזְכוּת הַדְּגָלִים נִצּוֹלוּ. (יז) **וַאֲנִי.** סָמֵךְ "וַאֲנִי" ל"תַּעֲשֶׂהָ", לוֹמַר: תַּעֲשֶׂהָ, שֶׁאֲנִי מְסַיֵּעְךָ בַּעֲשִׂיָּתָהּ, שֶׁאִלְמָלֵא כֵּן לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ. תורה יז

הפניות לשיחות קודש

יש אומרים חלון, ויש אומרים אבן טובה המאירה להם: כיצד הסופיק חלון או אבן טובה אחת להאיר את כל התיבה? והביאור שצוהר היה לתוספת אור, ובזה רש"י מביא ב' תירוצים. ביינה של תורה, ב' אופנים של המשכת אור בעולם – לקו"ש ח"י ע' 19.

(יז) וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע:

יז וַאֲנָא הָא אֲנָא מַיְתֵי יָת טוֹפָנָא מַיָּא עַל אַרְעָא לְחַבָּלָא כָּל בִּסְרָא דִּי בֵהּ רוּחָא דְחַיֵּי מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא כֹּל דִּי בְאַרְעָא יְמוּת:

רש"י ◂ **וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא** • הִנְנִי מוּכָן לְהַסְפִּים עִם אוֹתָם שֶׁזִּרְזוּנִי וְאָמְרוּ לְפָנַי כְּבָר: (תהלים ח) "מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ". **מַבּוּל** • שֶׁבְּלָה אֶת הַכֹּל, שֶׁבִּלְבֵּל אֶת הַכֹּל, שֶׁהוֹבִיל אֶת הַכֹּל מִן הַגָּבוֹהַּ לַנָּמוּךְ. וְזֶהוּ לְשׁוֹן אוּנְקְלוֹס, שֶׁתִּרְגֵּם 'טוֹפָנָא', שֶׁהֵצִיף אֶת הַכֹּל וֶהֱבִיאָם לְבָבֶל שֶׁהִיא עֲמֻקָּה, לְכָךְ נִקְרֵאת שִׁנְעָר, שֶׁנִּנְעֲרוּ שָׁם כָּל מֵתֵי מַבּוּל, (סְפָרִים אֲחֵרִים: מֵימֵי, וְכֵן הִגִּיהַּ מהרש"ל בְּ'חָכְמַת שְׁלֹמֹה' בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת).

(יח) וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ:

יח וְאָקֵם יָת קְיָמִי עִמָּךְ וְתֵעוֹל לְתֵבוּתָא אַתְּ וּבְנָיִךְ וְאִתְּתָךְ וּנְשֵׁי בְנָיִךְ עִמָּךְ:

רש"י ◂ **וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי** • (בראשית רבה): בְּרִית הָיָה צָרִיךְ עַל הַפֵּרוֹת שֶׁלֹּא יֵרָקְבוּ וְיֵעָפְשׁוּ, וְשֶׁלֹּא יַהַרְגוּהוּ רְשָׁעִים שֶׁבַּדּוֹר. **אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ** • הָאֲנָשִׁים לְבַד וְהַנָּשִׁים לְבַד, מִכָּאן שֶׁנֶּאֶסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה (שם).

(יט) וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתְּךָ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ:

יט וּמִכָּל דְּחַי מִכָּל בִּסְרָא תְּרֵין מִכֹּלָּא תָּעִיל לְתֵבוּתָא לְקַיָּמָא עִמָּךְ דְּכַר וְנُקְבָּא יְהוֹן:

רש"י ◂ **וּמִכָּל־הָחַי** • אַפִּלּוּ שֵׁדִים (חגיגה טז). **שְׁנַיִם מִכֹּל** • מִן הַפְּחוּתִים שֶׁבָּהֶם לֹא פָּחֲתוּ מִשְּׁנַיִם, אֶחָד זָכָר וְאֶחָד נְקֵבָה.

(כ) מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת:

כ מֵעוֹפָא לְזִנּוֹהִי וּמִן בְּעִירָא לְזִנָּהּ וּמִכֹּל רְחֵשָׁא דְאַרְעָא לְזִנּוֹהִי תְּרֵין מִכֹּלָּא יֵעָלוּן לְוָתָךְ לְקַיָּמָא:

רש"י ◂ **מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ** • (בראשית רבה) אוֹתָן שֶׁדָּבְקוּ בְּמִינֵיהֶם, וְלֹא הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם. וּמֵאֲלֵיהֶם בָּאוּ, וְכָל שֶׁהַתֵּבָה קוֹלְטָתּוּ הִכְנִיס בָּהּ.

(כא) וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה:

כא וְאַתְּ סַב לָךְ מִכָּל מֵיכַל דְּמִתְאֲכַל וְתִכְנוֹשׁ לְוָתָךְ וִיהֵי לָךְ וּלְהוֹן לְמֵיכָל:

(כב) וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה:

כב וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי פַקֵּיד יָתֵהּ יְיָ כֵּן עֲבַד:

רש"י ◂ **וַיַּעַשׂ נֹחַ** • זֶה בִּנְיַן הַתֵּיבָה (סנהדרין קח).

בעל הטורים

(יט) **לְהַחֲיוֹת אִתְּךָ זָכָר וּנְקֵבָה.** מֶהָעוֹף לְמִינֵהוּ. רָמַז לוֹ שֶׁהָעוֹף יִשְׁכּוֹן אֶצְלוֹ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (לְהַלָּן ח, ח) "וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ", מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה שְׁכוּנָה אֶצְלוֹ. **לְהַחֲיוֹת אִתְּךָ.** בְּגִימַטְרִיָּא: **לֹא טְרֵפָה, וְלֹא מְחוּסַּר אֵבֶר.** תורה כ (כא) **וְלָהֶם.** ג' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה", וּבְגִבֵּי יוֹסֵף "וְלָהֶם לְבַדָּם" (לְהַלָּן מג, לב), "וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר" (שופטים ו, ה). כְּמוֹ בְּגִבֵּי יוֹסֵף שֶׁאָכַל הוּא לְבַדּוֹ וְהַמְּצָרִיִּים לְבַדָּם, כָּךְ נֹחַ וּבָנָיו וְהַחַיּוֹת וְהַבְּהֵמוֹת כָּל אֶחָד לְבַדּוֹ, לְכָל אֶחָד כְּפִי מַאֲכָלוֹ. וְזֶה הוּא "וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם", שֶׁהִכְנִיס זְמוֹרוֹת לַפִּילִים וּמַאֲכָל לַגְּמַלִּים, וְכֵן לְכָל מִין וָמִין. תורה כב

~ יום שני א' מרחשון ~

ז (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה:

א וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ עוֹל אַתְּ וְכָל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ לְתֵבוּתָא אֲרֵי יָתָךְ חֲזֵיתִי זַכַּאי קֳדָמַי בְּדָרָא הָדֵין:

רש"י◄ **רָאִיתִי צַדִּיק** • וְלֹא נֶאֱמַר "צַדִּיק תָּמִים". מִכָּאן שֶׁאוֹמְרִים מִקְצַת שְׁבָחוֹ שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו, וְכֻלּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו (ב"ר)◆

~ נקודות משיחות קודש ~

איך להינצל מטרדות הפרנסה?

בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה (ז, א)

בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים מְבֹאָר שֶׁמִּי הַמַּבּוּל רוֹמְזִים, בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, לְטִרְדוֹת הַפַּרְנָסָה. שְׁעִבּוּד הַפַּרְנָסָה, הַיְגִיעָה וְהָעִסּוּק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם־הַזֶּה נִקְרָאִים "מֵי נֹחַ" ו"מַיִם רַבִּים", מִשּׁוּם שֶׁהֵם עֲלוּלִים לְהָצִיף אֶת הָאָדָם וּלְהַפְרִיעַ לוֹ בַּעֲבוֹדַת ה'.

עַל כָּךְ אָמַר הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, שֶׁהַדֶּרֶךְ לְהִנָּצֵל מ"מֵי הַמַּבּוּל" הָלְלוּ הִיא לְקַיֵּם אֶת הַצִּוּוּי "בּוֹא אֶל הַתֵּבָה" – לְהָכֵנס אֶל הַתֵּבוּת וְהָאוֹתִיּוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה. כַּאֲשֶׁר הָאָדָם שָׁקוּעַ בַּתּוֹרָה וּבִתְפִלָּה, הוּא מוּגָן מִפְּנֵי הַמַּבּוּל הָרוּחָנִי וּמִפְּנֵי טִרְדוֹת הָעוֹלָם.

כְּדֵי לְהָבִין זֹאת, מְסַפֵּר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ עַל רַב יֵסָא סָבָא, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מְזוֹנוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן וּמוּנָח לְפָנָיו, לֹא הָיָה אוֹכֵל מִמֶּנּוּ עַד שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת מְזוֹנוֹ.

וְלִכְאוֹרָה לֹא מוּבָן, הֲרֵי הַמָּזוֹן כְּבָר נִמְצָא לְפָנָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבָר זִמֵּן לוֹ אוֹתוֹ. מַדּוּעַ עָלָיו לְבַקֵּשׁ אוֹתוֹ שׁוּב?

אֶלָּא שֶׁבַּתַּנְיָא מְבֹאָר שֶׁהָעוֹלָם אֵינוֹ מִתְקַיֵּם בְּכוֹחַ עַצְמוֹ. גַּם לְאַחַר שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשָּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, אֵין לוֹ מְצִיאוּת עַצְמִית אֲפִלּוּ לְרֶגַע אֶחָד. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַמְשִׁיךְ לִבְרֹא וּלְהַחֲיוֹת אוֹתוֹ בְּכָל רֶגַע מֻחְדָּשׁ, כְּפִי שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה: "הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית".

לָכֵן הָיָה רַב יֵסָא סָבָא מִתְפַּלֵּל גַּם כַּאֲשֶׁר הַמָּזוֹן כְּבָר עָמַד לְפָנָיו. הוּא הִכִּיר בְּכָךְ שֶׁהַמַּאֲכָל אֵינוֹ קַיָּם מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹרֵא וּמְחַדֵּשׁ אוֹתוֹ בְּכָל רֶגַע מֵאַיִן לְיֵשׁ, וּבְחַסְדּוֹ מַעֲנִיק לוֹ בְּאֶמְצָעוּתוֹ אֶת מְזוֹנוֹ וּפַרְנָסָתוֹ.

בְּכָךְ טְמוּנָה גַּם הָעֵצָה לְאָדָם הַחוֹשֵׁשׁ מִטִּרְדוֹת הַפַּרְנָסָה הָעֲלוּלוֹת לְבַלְבֵּל אוֹתוֹ מִתּוֹרָה, מִתְּפִלָּה וּמֵעֲבוֹדַת ה': עָלָיו לְהִכָּנֵס אֶל תֵּבוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה.

כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מִתְפַּלֵּל וּמְבַקֵּשׁ אֶת צָרְכֵי מִתּוֹךְ הַכָּרָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְהַוֶּה בְּכָל רֶגַע מֵחָדָשׁ אֶת הָעוֹלָם וְאֶת כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ, כָּל הַשְׁקָפָתוֹ עַל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם מִשְׁתַּנָּה. הוּא מֵבִין שֶׁאֵין לָהֶם קִיּוּם עַצְמִאִי, אֶלָּא הַכֹּל נִבְרָא, מִתְקַיֵּם וּמִתְחַדֵּשׁ בְּכָל רֶגַע מִכּוֹחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

וְכַאֲשֶׁר הוּא זוֹכֵר גַּם אֶת תַּכְלִית הַבְּרִיאָה – שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא כְּדֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִלְמְדוּ תּוֹרָה וְיַקְיְמוּ מִצְוֹת דַּוְקָא בְּתוֹךְ הַמְּצִיאוּת הַגַּשְׁמִית – הוּא מֵבִין שֶׁכָּל עִנְיְנֵי פַּרְנָסָתוֹ וְצָרְכֵי גּוּפוֹ אֵינָם מַטָּרָה בִּפְנֵי עַצְמָם. הֵם רַק כֵּלִים וְאֶמְצָעִים שֶׁנּוֹעֲדוּ לְאַפְשֵׁר לוֹ לַעֲבֹד אֶת ה' וּלְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם.

מִמֵּילָא, עִנְיְנֵי הַפַּרְנָסָה אֵינָם אֲמוּרִים לְהַטְרִיד אוֹתוֹ מִתְּפִלָּתוֹ וּמֵעֲבוֹדַת ה'. הֲרֵי כָּל עִסּוּקוֹ בָּהֶם הוּא רַק כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לַעֲבֹד אֶת ה' בָּרְאוּי. וְאִם הֵם הוֹפְכִים מַמְכְּשִׁיר הַמְּסַיֵּעַ לַעֲבוֹדַת ה' לְדָבָר שֶׁמַּפְרִיעַ לָהּ – הֵם מְאַבְּדִים אֶת כָּל מַשְׁמָעוּתָם.

יְתֵרָה מִזּוֹ: אֵצֶל אָדָם הַחַי בְּהַכָּרָה זוֹ, גַּם הָעִסּוּק בְּצָרְכֵי הַגּוּף וּבַפַּרְנָסָה עַצְמוֹ נַעֲשֶׂה חֵלֶק מֵעֲבוֹדַת ה', כִּדְבָרֵי הַכָּתוּב: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ".

(ע"פ לקוטי שיחות ח"א עמ' 5 ואילך)

(ב) מִכֹּל ׀ הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ:

ב מִכֹּל בְּעִירָא דַכְיָא תִּסַּב לָךְ שַׁבְעָא שַׁבְעָא דְּכַר וְנֻקְבָּא וּמִן בְּעִירָא דְּלָא אִיתָהָא דַכְיָא הִיא תְּרֵין דְּכַר וְנֻקְבָּא:

רס"ו ◀ **הַטְּהוֹרָה** • הָעֲתִידָה לִהְיוֹת טְהוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, לָמַדְנוּ שֶׁלָּמַד נֹחַ תּוֹרָה (עירובין יח). **שִׁבְעָה שִׁבְעָה** • כְּדֵי שֶׁיַּקְרִיב מֵהֶם קָרְבָּן בְּצֵאתוֹ.

(ג) גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה
לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ:

ג אַף מֵעוֹפָא דִשְׁמַיָּא שִׁבְעָא שִׁבְעָא דְכַר
וְנُקְבָּא לְקַיָּמָא זַרְעָא עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא:

רס"ו ◀ **גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'** • בַּטְּהוֹרִים — הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וּלְמַד סָתוּם מִן הַמְפֹרָשׁ.

(ד) כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ד אֲרֵי לְזִמַן יוֹמִין עוֹד שִׁבְעָא אֲנָא מָחֵית
מְטָרָא עַל אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין
לֵילְוָן וְאֶמְחֵי יָת כָּל יְקוּמָא דִי עֲבָדֵת מֵעַל
אַפֵּי אַרְעָא:

רס"ו ◀ **כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה** • (סנהדרין קח) אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי אֵבְלוֹ שֶׁל מְתוּשֶׁלַח הַצַּדִּיק, שֶׁחָס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל כְּבוֹדוֹ וְעִכֵּב אֶת הַפֻּרְעָנוּת. צֵא וַחֲשֹׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל מְתוּשֶׁלַח, וְתִמְצָא שֶׁהֵם כָּלִים בְּשָׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ. **כִּי לְיָמִים עוֹד** • מַהוּ עוֹד? זְמַן אַחֵר זְמַן זֶה, נוֹסָף עַל מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. **אַרְבָּעִים יוֹם** • כְּנֶגֶד יְצִירַת הַוָּלָד, שֶׁקִּלְקְלוּ לְהַטְרִיחַ לְיוֹצְרָם לְצוּרַת מַמְזֵרִים.

(ה) וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְהוָה:

ה וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִי פַקְּדֵהּ יְיָ:

רס"ו ◀ **וַיַּעַשׂ נֹחַ** • זֶה בִּיאָתוֹ לַתֵּבָה.

(ו) וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם
עַל־הָאָרֶץ:

ו וְנֹחַ בַּר שִׁתְּ מְאָה שְׁנִין וְטוֹפָנָא הֲוָה מַיָּא
עַל אַרְעָא:

(ז) וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה
מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל:

ז וְעָאל נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ וּנְשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּהּ
לְתֵבוּתָא מִן קֳדָם מֵי טוֹפָנָא:

רס"ו ◀ **נֹחַ וּבָנָיו** • הָאֲנָשִׁים לְבַד וְהַנָּשִׁים לְבַד, לְפִי שֶׁנֶּאְסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם שָׁרוּי בְּצַעַר. **מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל** • אַף נֹחַ מִקְּטַנֵּי אֲמָנָה הָיָה, מַאֲמִין וְאֵינוֹ מַאֲמִין שֶׁיָּבֹא הַמַּבּוּל, וְלֹא נִכְנַס לַתֵּבָה עַד שֶׁדְּחָקוּהוּ הַמַּיִם.

(ח) מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה
טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה:

ח מִן בְּעִירָא דַכְיָא וּמִן בְּעִירָא דִי לֵיתָהָא
דַכְיָא וּמִן עוֹפָא וְכֹל דִי רָחֵשׁ עַל אַרְעָא:

(ט) שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ:

ט תְּרֵין תְּרֵין עַלּוּ לְוַת נֹחַ לְתֵבוּתָא דְכַר
וְנُקְבָּא כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת נֹחַ:

רס"ו ◀ **בָּאוּ אֶל נֹחַ** • מֵאֲלֵיהֶן. **שְׁנַיִם שְׁנַיִם** • כֻּלָּם הֵשִׁיבוּ בְּמִנְיָן זֶה, מִן הַפָּחוּת הָיוּ שְׁנַיִם:

בעל הטורים

ז (ד) **הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי.** בְּגִימַטְרִיָּא: **לֹא חַיִּים לְתַחַיַּת הַמֵּתִים.** **הַיְקוּם.** ג' בַּמְּסוֹרָה. "וּמָחִיתִי אֶת כָּל הַיְקוּם" (להלן פסוק כג), "וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בָּרַגְלֵיהֶם" (דברים יא, ו). לוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁחָטְאוּ דּוֹר הַמַּבּוּל מִפְּנֵי רוֹב טוּבָה וְעוֹשֶׁר שֶׁהָיָה לָהֶם, כָּךְ קֹרַח מֵרוֹב עוֹשֶׁר שֶׁהָיָה לוֹ הִשְׁתַּרֵר וְחָטָא. תורה ה

(י) וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל־הָאָרֶץ:

י וַהֲוָה לְזִמַּן שִׁבְעַת יוֹמִין וּמֵי טוֹפָנָא הֲווֹ עַל אַרְעָא:

(יא) בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ:

יא בִּשְׁנַת שֵׁשׁ מְאָה שָׁנִין לְחַיֵּי נֹחַ בְּיַרְחָא תִּנְיָנָא בְּשִׁבְעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא הָדֵין אִתְבְּזָעוּ כָּל מַבּוּעֵי תְּהוֹמָא רַבָּא וְכַוֵּי שְׁמַיָּא אִתְפַּתָּחוּ:

רש"י ◂ **בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי** • רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: זֶה מַרְחֶשְׁוָן, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: זֶה אִיָּר (סנהדרין קח). **נִבְקְעוּ** • לְהוֹצִיא מֵימֵיהֶן. **תְּהוֹם רַבָּה** • מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, הֵם חָטְאוּ בְּ"רַבָּה רַעַת הָאָדָם", וְלָקוּ בְּ"תְּהוֹם רַבָּה".

(יב) וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה:

יב וַהֲוָה מְטָרָא נָחֵת עַל אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן:

רש"י ◂ **וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ** • וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי הַמַּבּוּל", אֶלָּא כְּשֶׁהוֹרִידָן, הוֹרִידָן בְּרַחֲמִים, אִם יַחְזְרוּ יִהְיוּ גִּשְׁמֵי בְּרָכָה, וּכְשֶׁלֹּא חָזְרוּ הָיוּ לְמַבּוּל. **אַרְבָּעִים יוֹם וְגוֹ'** • אֵין יוֹם רִאשׁוֹן מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁאֵין לֵילוֹ עִמּוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: "בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת", נִמְצְאוּ אַרְבָּעִים יוֹם כָּלִים בְּכ"ח בְּכִסְלֵו לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהֶחֱדָשִׁים נִמְנִין כְּסִדְרָן, אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, חֲרֵי י"ב מִמַּרְחֶשְׁוָן, וְכ"ח מִכִּסְלֵו.

~ נקודות משיחות קודש ~

הגשם – ארבעים יום?

וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה (ז, יב) וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר וַיְהִי הַמַּבּוּל, אֶלָּא כְּשֶׁהוֹרִידָן הוֹרִידָן בְּרַחֲמִים, שֶׁאִם יַחְזְרוּ יִהְיוּ גִּשְׁמֵי בְּרָכָה, וּכְשֶׁלֹּא חָזְרוּ הָיוּ לְמַבּוּל (רש"י)

מִלְּשׁוֹן רַשִׁ"י מַשְׁמָע שֶׁהוּא מְפָרֵשׁ אֶת הַכָּתוּב "וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ" כְּמִתַּיֵּחֵס רַק לְתְחִלַּת יְרִידַת הַמַּיִם, שֶׁרַק אָז הָיוּ גִּשְׁמֵי בְּרָכָה. אוּלָם מִיָּד כְּשֶׁהִתְבָּרֵר שֶׁדּוֹר הַמַּבּוּל לֹא חָזְרוּ בָּהֶם, נֶהְפְּכוּ הַמַּיִם לְמַבּוּל, וִירִידַת מֵי הַמַּבּוּל הִיא שֶׁנִּמְשְׁכָה אַרְבָּעִים יוֹם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "לְהַלָּן": "וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל הָאָרֶץ".

לְפִי־זֶה צָרִיךְ בֵּאוּר הַלָּשׁוֹן "וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם", שֶׁמִּמֶּנָּה מִשְׁתַּמַּעַ שֶׁגִּשְׁמֵי הַבְּרָכָה נִמְשְׁכוּ אַרְבָּעִים יוֹם.

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה:

אָמְרוּ חַז"ל, שֶׁהַטַּעַם לְכָךְ שֶׁיְּרִידַת מֵי הַמַּבּוּל הָיְתָה אַרְבָּעִים יוֹם הוּא "כְּנֶגֶד יְצִירַת הַוָּלָד שֶׁקִּלְקְלוּ לְהַטְרִיחַ לְיוֹצְרָם לָצוּר כו'". מִכָּאן מוּבָן שֶׁיְּרִידַת הַמַּבּוּל בְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים יוֹם אֵין פֵּרוּשָׁהּ שֶׁכָּל יוֹם עוֹמֵד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁהַמַּבּוּל הוּא עִנְיָן אֶחָד שֶׁל אַרְבָּעִים יוֹם, כְּשֵׁם שֶׁיְּצִירַת הַוָּלָד הִיא עִנְיָן אֶחָד הַנִּמְשָׁךְ אַרְבָּעִים יוֹם. כְּלוֹמַר, מִיָּד בִּתְחִלַּת הוֹרָדַת הַמַּיִם כְּבָר הָיָה בָּהֶם שִׁעוּר הַמַּיִם שֶׁל אַרְבָּעִים יוֹם, אֶלָּא שֶׁיְּרִידָתָם עַל הָאָרֶץ בְּפֹעַל נִמְשְׁכָה אַרְבָּעִים יוֹם.

וּלְפִי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר גַּם אֶת דִּבְרֵי רַשִׁ"י: "שֶׁאִם יַחְזְרוּ יִהְיוּ גִּשְׁמֵי בְּרָכָה", שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאִם הָיוּ חוֹזְרִים בָּהֶם הָיוּ הַמַּיִם נַעֲשִׂים גִּשְׁמֵי בְּרָכָה, וְלֹא הָיוּ יוֹרְדִים אַרְבָּעִים יוֹם, אֶלָּא שֶׁכָּל שִׁעוּר הַיְּרִידָה שֶׁל אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁנִּכְלַל כְּבָר בִּתְחִלַּת הַיְּרִידָה, הָיָה נַעֲשֶׂה גִּשְׁמֵי בְּרָכָה, וְכָל שִׁעוּר הַמַּיִם שֶׁל אַרְבָּעִים יוֹם הָיָה יוֹרֵד כְּ"גִּשְׁמֵי בְּרָכָה".

וּלְפִי הָאָמוּר, כַּוָּנַת הַכָּתוּב "וַיְהִי הַגֶּשֶׁם . . אַרְבָּעִים יוֹם" אֵינָהּ שֶׁגִּשְׁמֵי הַבְּרָכָה יָרְדוּ בְּפֹעַל עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם, אֶלָּא שֶׁכְּבָר בִּתְחִלַּת הַיְּרִידָה, כְּשֶׁהָיוּ עֲדַיִן גִּשְׁמֵי בְּרָכָה, הָיָה בָּהֶם שִׁעוּר שֶׁל "אַרְבָּעִים יוֹם".

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 23 ואילך)

בעל הטורים

(י) **לְשִׁבְעַת הַיָּמִים.** בְּגִימַטְרִיָּא: **לִימֵי אֵבֶל מְתוּשָׁלַח.** תורה יא

(יא) **בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ.** וְזֶה הוּא "יִבְלוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם" (איוב כא, יג) בְּמִנְיַן "טוֹב" לַחֹדֶשׁ יָרֵד הַמַּבּוּל. **וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם.** בְּגִימַטְרִיָּא: **שְׁלָקַח**

הפניות לשיחות קודש

ולהלן הוא אומר "ויהי המבול": כל המים של הארבעים יום ירדו בפעם אחת, ואח"כ נהפכו למבול, וביאור עניין המבול ברוחניות – לקו"ש חכ"ה ע' 23.

(יג) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וְיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה:

יג בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין עָאל נֹחַ וְשֵׁם וְחָם וְיָפֶת בְּנֵי נֹחַ וְאִתַּת נֹחַ וּתְלָתָא נְשֵׁי בְנוֹהִי עִמְּהוֹן לְתֵבוּתָא:

רש"י ◂ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה • לְמִדְרַשׁ הַפָּתוּב, שֶׁהָיוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: 'אִלּוּ אָנוּ רוֹאִים אוֹתוֹ נִכְנָס לַתֵּבָה, אָנוּ שׁוֹבְרִין אוֹתָהּ וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ', אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'אֲנִי מַכְנִיסוֹ לְעֵינֵי כֻּלָּם, וְנִרְאֶה דְּבַר מִי יָקוּם'.

(יד) הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף:

יד אִנּוּן וְכָל חַיְתָא לְזַנַהּ וְכָל בְּעִירָא לְזַנַהּ וְכָל רַחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא לְזַנּוֹהִי וְכָל עוֹפָא לְזַנּוֹהִי כֹּל צִפַּר כָּל דְּפָרַח:

רש"י ◂ צִפּוֹר כָּל כָּנָף • דָּבוּק הוּא, צִפּוֹר שֶׁל כָּל מִין כָּנָף, לְרַבּוֹת חֲגָבִים (כָּנָף זֶה, לְשׁוֹן נוֹצָה, כְּמוֹ: (ויקרא א) "וְשִׁסַּע אוֹתוֹ בִּכְנָפָיו", שֶׁאֲפִלּוּ נוֹצָתָהּ עוֹלָה. אַף כָּאן צִפּוֹר כָּל מִין מַרְאִית נוֹצָה).

(טו) וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים:

טו וְעַלוּ עִם נֹחַ לְתֵבוּתָא תְּרֵין תְּרֵין מִכָּל בִּשְׂרָא דִּי בֵהּ רוּחָא דְחַיֵּי:

(טז) וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ:

טז וְעָלַיָּא דְּכַר וְנُקְבָא מִכָּל בִּשְׂרָא עַלוּ כְּמָא דִּי פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ וַאֲגַן יְיָ (בְּמֵימְרֵהּ) עֲלוֹהִי:

רש"י ◂ וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ • הֵגֵן עָלָיו שֶׁלֹּא שְׁבָרוּהָ, הִקִּיף הַתֵּבָה דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת וְהָיוּ הוֹרְגִים בָּהֶם. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: סָגַר כְּנֶגְדּוֹ מִן הַמַּיִם. וְכֵן כָּל "בְּעַד" שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן 'כְּנֶגֶד' הוּא: (בראשית כ) "בְּעַד כָּל־רֶחֶם", (מלכים ב ד) "בַּעֲדֵךְ וּבְעַד בָּנַיִךְ", (איוב ב) "עוֹר בְּעַד עוֹר", (תהלים ג) "מָגֵן בַּעֲדִי", (שמואל א יב) "הִתְפַּלֵּל בְּעַד עֲבָדֶיךָ", כְּנֶגֶד עֲבָדֶיךָ.

~ יום שלישי ב' מרחשון ~

(יז) וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ:

יז וַהֲוָה טוֹפָנָא אַרְבְּעִין יוֹמִין עַל אַרְעָא וּסְגִיאוּ מַיָּא וּנְטָלוּ יָת תֵּבוּתָא וְאִתְרַמַת מֵעַל אַרְעָא:

רש"י ◂ וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ • מְשֻׁקַּעַת הָיְתָה בַּמַּיִם אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה, כִּסְפִינָה טְעוּנָה הַמְשׁוּקַעַת מִקְצָתָהּ בַּמַּיִם, וּמִקְרָאוֹת שֶׁלְּפָנֵינוּ יוֹכִיחוּ.

(יח) וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:

יח וּתְקִיפוּ מַיָּא וּסְגִיאוּ לַחְדָּא עַל אַרְעָא וּמְהַלְּכָא תֵּבוּתָא עַל אַפֵּי מַיָּא:

רש"י ◂ וַיִּגְבְּרוּ • מֵאֲלֵיהֶן.

בעל הטורים

שְׁנֵי כּוֹכָבִים מִמַּזַּל כִּימָה. תורה יב (טז) **וְהַבָּאִים.** ב' בַּמְסוֹרָה. הָכָא: "וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה", וְאִידָךְ: "וְהַבָּאִים עִם זָרֻבָּבֶל" (נְחֶמְיָה ז, ז). לוֹמַר, כְּמוֹ בְּכָאן בָּאוּ מֵאֲלֵיהֶם, אַף כָּאן הָתָם נַמִּי עָלוּ מֵאֲלֵיהֶם. וְזֶהוּ כְּמַאן דְּאָמַר (קידושין סט, ב) עָלוּ מֵאֲלֵיהֶם, וּדְלָא כְּמַאן דְּאָמַר (שם) שֶׁעָזְרָא הֶעֱלָם. תורה יז

(יט) וְהַמַּ֗יִם גָּבְר֤וּ מְאֹד֙ מְאֹ֔ד עַל־הָאָ֖רֶץ וַיְכֻסּ֗וּ כָּל־הֶהָרִ֛ים הַגְּבֹהִ֖ים אֲשֶׁר־תַּ֥חַת כָּל־הַשָּׁמָֽיִם׃

יט וּמַיָּא תְּקִיפוּ לַחְדָּא לַחְדָּא עַל אַרְעָא וְאִתְחַפִּיאוּ כָּל טוּרַיָּא רְמַיָּא דִּי תְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃

(כ) חֲמֵ֣שׁ עֶשְׂרֵ֤ה אַמָּה֙ מִלְמַ֣עְלָה גָּבְר֣וּ הַמַּ֔יִם וַיְכֻסּ֖וּ הֶהָרִֽים׃

כ חֲמֵשׁ עַשְׂרֵי אַמִּין מִלְעֵלָּא תְּקִיפוּ מַיָּא וְאִתְחַפִּיאוּ טוּרַיָּא׃

רש״י ◂ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה • לְמַעְלָה שֶׁל כָּל גֹּבַהּ כָּל הֶהָרִים, לְאַחַר שֶׁהֵשִׁוּוּ הַמַּיִם לָרָאשֵׁי הֶהָרִים.

(כא) וַיִּגְוַ֗ע כָּל־בָּשָׂר֙ הָרֹמֵ֣שׂ עַל־הָאָ֔רֶץ בָּע֖וֹף וּבַבְּהֵמָ֣ה וּבַחַיָּ֑ה וּבְכָל־הַשֶּׁ֣רֶץ הַשֹּׁרֵ֔ץ עַל־הָאָ֖רֶץ וְכֹ֥ל הָאָדָֽם׃

כא וּמִית כָּל בִּשְׂרָא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְחַיְתָא וּבְכָל רְחָשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא וְכֹל אֱנָשָׁא׃

(כב) כֹּ֚ל אֲשֶׁ֣ר נִשְׁמַת־ר֣וּחַ חַיִּ֔ים בְּאַפָּ֖יו מִכֹּ֣ל אֲשֶׁ֑ר בֶּחָרָבָ֖ה מֵֽתוּ׃

כב כֹּל דִּי נְשָׁמְתָא רוּחָא דְּחַיִּין בְּאַנְפּוֹהִי מִכֹּל דִּי בְיַבָּשְׁתָּא מִיתוּ׃

רש״י ◂ נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים • נְשִׁימָה שֶׁל רוּחַ חַיִּים. אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה • וְלֹא דָּגִים שֶׁבַּיָּם (סנהדרין קח).

(כג) וַיִּמַּ֗ח אֶת־כָּל־הַיְקוּם֙ אֲשֶׁ֣ר ׀ עַל־פְּנֵ֣י הָאֲדָמָ֔ה מֵאָדָ֥ם עַד־בְּהֵמָ֖ה עַד־רֶ֣מֶשׂ וְעַד־עֹ֣וף הַשָּׁמַ֑יִם וַיִּמָּחוּ֙ מִן־הָאָ֔רֶץ וַיִּשָּׁ֥אֶר אַךְ־נֹ֖חַ וַאֲשֶׁ֣ר אִתּ֑וֹ בַּתֵּבָֽה׃

כג וּמְחָא יָת כָּל יְקוּמָא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֲנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רְחָשָׁא וְעַד עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאִתְמְחִיאוּ מִן אַרְעָא וְאִשְׁתְּאַר בְּרַם נֹחַ וְדִי עִמֵּהּ בְּתֵבוּתָא׃

רש״י ◂ וַיִּמַּח • לְשׁוֹן וַיִּפְעַל הוּא, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן וַיִּפָּעֵל, וְהוּא מִגִּזְרַת "וַיִּפֶּן", "וַיִּבֶן". כָּל תֵּבָה שֶׁסּוֹפָהּ ה״א, בְּגוֹן: בָּנָה, מָחָה, קָנָה, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן וָי״ו יו״ד בְּרֹאשָׁהּ, נָקוּד בְּחִירִי״ק תַּחַת הַיּו״ד. אַךְ נֹחַ • לְבַד נֹחַ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: (ב״ר) גּוֹנֵחַ וְכוֹאֵהַ דָּם מִטַּרַח הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֹחֵר מְזוֹנוֹת לַאֲרִי, וְהִכִּישׁוֹ, וְעָלָיו נֶאֱמַר: "הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם".

(כד) וַיִּגְבְּר֥וּ הַמַּ֖יִם עַל־הָאָ֑רֶץ חֲמִשִּׁ֥ים וּמְאַ֖ת יֽוֹם׃

כד וּתְקִיפוּ מַיָּא עַל אַרְעָא מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין׃

ח (א) וַיִּזְכֹּ֣ר אֱלֹהִ֗ים אֶת־נֹ֙חַ֙ וְאֵ֣ת כָּל־הַחַיָּ֔ה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָ֖ה אֲשֶׁ֣ר אִתּ֑וֹ בַּתֵּבָ֔ה וַיַּעֲבֵ֨ר אֱלֹהִ֤ים רוּחַ֙ עַל־הָאָ֔רֶץ וַיָּשֹׁ֖כּוּ הַמָּֽיִם׃

א וּדְכִיר יְיָ יָת נֹחַ וְיָת כָּל חַיְתָא וְיָת כָּל בְּעִירָא דִּי עִמֵּהּ בְּתֵבוּתָא וְאַעְבַּר יְיָ רוּחָא עַל אַרְעָא וְנָחוּ מַיָּא׃

רש״י ◂ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים • זֶה הַשֵּׁם, מִדַּת הַדִּין הוּא, וְנֶהֶפְכָה לְמִדַּת רַחֲמִים עַל־יְדֵי תְּפִלַּת הַצַּדִּיקִים, וְרִשְׁעָתָם שֶׁל רְשָׁעִים הוֹפֶכֶת מִדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם וְגוֹ' וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה" וְהוּא שָׁם מִדַּת רַחֲמִים. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְגוֹ' • מַה זָּכַר לָהֶם לַבְּהֵמוֹת? זְכוּת

בעל הטורים

(כג) וַיִּשָּׁ֣אֶר אַךְ נֹ֑חַ. אֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת, לוֹמַר שֶׁאַף עוֹג נִשְׁאַר. אַךְ נֹחַ. בְּגִימַטְרִיָּא: עוֹג. תורה כד

הפניות לשיחות קודש

אך נח: ביאור מדוע רש״י צריך להביא ג׳ תירוצים. ההוראה מזה, בנוגע ליהודי שקיבל שליחות מנשיא הדור, למרות הקשיים צריך לקיים זאת בקבלת עול ובשמחה – לקו״ש ח״ה ע׳ 47. **ויזכור אלוקים:** מדוע רש״י כתב רק בפרשת נח על הפיכת מידת הדין למידת הרחמים, ובפרשת בראשית לא כתב על הפיכת מידת הרחמים למידת הדין, הביאור ע״פ פשט וע״פ פנימיות הענינים – לקו״ש ח״כ ע׳ 30.

שֶׁלֹּא הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם קֹדֶם לָכֵן, וְשֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ בַּתֵּבָה. וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ • רוּחַ תַּנְחוּמִין וַהֲנָחָה עָבְרָה לְפָנָיו. עַל הָאָרֶץ • עַל עִסְקֵי הָאָרֶץ. וַיָּשֹׁכּוּ • כְּמוֹ: ״כְּשׁוֹךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ״, לְשׁוֹן הֲנָחַת חֵמָה. (אסתר ב)

(ב) וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם:

ב וְאִסְתְּכָרוּ מַבּוּעֵי תְהוֹמָא וְכַווֵי שְׁמַיָּא וְאִתְכְּלִי מִטְרָא מִן שְׁמַיָּא:

רש״י ◄ וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת • כְּשֶׁנִּפְתְּחוּ כְּתִיב: ״כָּל מַעְיְנוֹת״, וְכָאן אֵין כְּתִיב ״כָּל״, לְפִי שֶׁנִּשְׁתַּיְּרוּ מֵהֶם אוֹתָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צֹרֶךְ לָעוֹלָם, כְּגוֹן חַמֵּי טְבֶרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וַיִּכָּלֵא • וַיִּמָּנַע, כְּמוֹ: ״לֹא תִכָּלֵא רַחֲמֶיךָ״, (תהלים מ) ״לֹא יִכָּלֶה מִמְּךָ״. (בראשית כג)

(ג) וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם:

ג וְתָבוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא אָזְלִין וְתָיְבִין וַהֲסָרוּ מַיָּא מִסּוֹף מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין:

רש״י ◄ מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם • הִתְחִילוּ לַחְסֹר, וְהוּא אֶחָד בְּסִיוָן, כֵּיצַד? — בְּכ״ז בְּכִסְלֵו פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, הֲרֵי ג׳ מִכִּסְלֵו וְכ״ט מִטֵּבֵת, הֲרֵי ל״ב, וּשְׁבָט וַאֲדָר וְנִיסָן וְאִיָּר — קי״ח, הֲרֵי ק״נ.

(ד) וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט:

ד וְנָחַת תֵּבוּתָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּשִׁבְעַת עֲשַׂר יוֹמָא לְיַרְחָא עַל טוּרֵי קַרְדּוּ:

רש״י ◄ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי • סִיוָן, וְהוּא שְׁבִיעִי לְכִסְלֵו שֶׁבּוֹ פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים. בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם • מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיְתָה הַתֵּבָה מְשֻׁקַּעַת בַּמַּיִם אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: ״בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים״, זֶה אָב שֶׁהוּא עֲשִׂירִי לְמַרְחֶשְׁוָן לִירִידַת גְּשָׁמִים, וְהֵם הָיוּ גְּבֹהִים עַל הֶהָרִים חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה, וְחָסְרוּ מִיּוֹם אֶחָד בְּסִיוָן עַד אֶחָד בְּאָב חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה לְשִׁשִּׁים יוֹם, הֲרֵי אַמָּה לְאַרְבָּעָה יָמִים, נִמְצָא שָׁבְט״ז בְּסִיוָן לֹא חָסְרוּ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת, וְנָחָה הַתֵּבָה לְיוֹם הַמֻּחָרָת. לָמַדְתָּ, שֶׁהָיְתָה מְשֻׁקַּעַת אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה בַּמַּיִם שֶׁעַל רָאשֵׁי הֶהָרִים.

(ה) וְהַמַּיִם הָיוֹ הָלוֹךְ וְחֹסֵר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים:

ה וּמַיָּא הֲווֹ אָזְלִין וְחָסְרִין עַד יַרְחָא עֲשִׂירָאָה בַּעֲשִׂירָאָה בְּחַד לְיַרְחָא אִתְחֲזִיאוּ רֵישֵׁי טוּרַיָּא:

רש״י ◄ בָּעֲשִׂירִי וגו׳ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים • זֶה אָב, שֶׁהוּא עֲשִׂירִי לְמַרְחֶשְׁוָן שֶׁהִתְחִיל הַגֶּשֶׁם. וְאִם תֹּאמַר הוּא אֱלוּל, וַעֲשִׂירִי לְכִסְלֵו שֶׁפָּסַק הַגֶּשֶׁם, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: ״בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי״, סִיוָן, וְהוּא שְׁבִיעִי לְהַפְסָקָה. אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, עַל כָּרְחֲךָ, שְׁבִיעִי אִי אַתָּה מוֹנֶה אֶלָּא לְהַפְסָקָה, שֶׁהֲרֵי לֹא כָּלוּ אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁל יְרִידַת גְּשָׁמִים, וּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים שֶׁל תִּגְבֹּרֶת הַמַּיִם עַד אֶחָד בְּסִיוָן, וְאִם אַתָּה אוֹמֵר שְׁבִיעִי לִירִידָה, אֵין זֶה סִיוָן. וְהָעֲשִׂירִי אִי אֶפְשָׁר לְמָנוֹת אֶלָּא לִירִידָה, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר לָהַפְסָקָה וְהוּא אֱלוּל, אִי אַתָּה מוֹצֵא הוּא שֶׁאָמְרוּ (חגיגה יג, ב) שְׁמוֹנִיעַת הַחַיּוֹת יוֹצֵא נָהָר דִּינוּר. כְּמוֹ וָשׁוֹב דְּהָכָא אַיְירִי בְּנָהָר, אַף הָתָם נַמִּי. תורה ד

(ד) וַתָּנַח. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. ״וַתָּנַח הַתֵּיבָה״, ״וַתָּנַח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ״ (במדבר יא, כה). לוֹמַר שֶׁרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נָחָה עַל אוֹתָם אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ בַּתֵּיבָה. וְזֶה הוּא ״וַתָּנַח הַתֵּיבָה״, ״וַתָּנַח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ״.

ח (ב) וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם. ב׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: ״וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן הַשָּׁמַיִם״, וְאִידָךְ: ״וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא״ (שמות לו, ו). לוֹמַר לְךָ, שֶׁבִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל כָּלָא הַגֶּשֶׁם. תורה ג

(ג) וָשׁוֹב. ג׳ בַּמְּסוֹרָה. ״וַיָּשׁוּבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב״, ״וְיָצָא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד יִבָּשֶׁת הַמַּיִם״ (פסוק ז), ״וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב״ (יחזקאל א, יד). זֶה אַרָרָט. ג׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וּשְׁנַיִם גַּבֵּי סַנְחֵרִיב (מלכים ב׳ יט, לו. יְשַׁעְיָה לז, לח) ״וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרוֹךְ אֱלֹהָיו וגו׳ וְהַכָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט״. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל (סנהדרין צו, א) שֶׁלָּקַח נֶסֶר אֶחָד מִן הַתֵּיבָה וְאָמַר: דֵּין אֱלָהָא דְּשֵׁיזְבֵיהּ לְנַחַ מִטּוּפָנָא. ״נִסְרוֹךְ״ לְשׁוֹן נֶסֶר. תורה ה

"בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ", שֶׁהֲרֵי מִקֵּץ אַרְבָּעִים, מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים, שָׁלַח אֶת הָעוֹרֵב, וְכ"א יוֹם הוֹחִיל בִּשְׁלִיחוּת הַיּוֹנָה, הֲרֵי שִׁשִּׁים יוֹם מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים עַד שֶׁחָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה. וְאִם תֹּאמַר בֶּאֱלוּל נִרְאוּ, נִמְצָא שֶׁחָרְבוּ בְּמַרְחֶשְׁוָן וְהוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ "רִאשׁוֹן", וְאֵין זֶה אֶלָּא תִּשְׁרֵי, שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לִבְרִיאַת עוֹלָם, וּלְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הוּא נִיסָן.

(ו) וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה:

ו וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין וּפְתַח נֹחַ יָת כַּוַּת תֵּבוּתָא דִּי עֲבַד:

רש"י ◄ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם • מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים. אֶת חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה • לְצַהֲר (ב"ר), וְלֹא זֶה פֶּתַח הַתֵּבָה הֶעָשׂוּי לְבִיאָה וִיצִיאָה.

(ז) וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:

ז וְשַׁלַּח יָת עָרְבָּא וּנְפַק מִפַּק וְתֵיב עַד דְּיִבְּישׁוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא:

רש"י ◄ יָצוֹא וָשׁוֹב • הוֹלֵךְ וּמַקִּיף סְבִיבוֹת הַתֵּבָה, וְלֹא הָלַךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ, שֶׁהָיָה חוֹשְׁדוֹ עַל בַּת זוּגוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּ'אַגָּדַת חֵלֶק' (סנהדרין קח). עַד יְבֹשֶׁת הַמַּיִם • פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, אֲבָל מִדְרַשׁ אַגָּדָה: מוּכָן הָיָה לָעוֹרֵב לִשְׁלִיחוּת אַחֶרֶת, בַּעֲצִירַת גְּשָׁמִים בִּימֵי אֵלִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יז): "וְהָעוֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר".

(ח) וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ח וְשַׁלַּח יָת יוֹנָה מִלְוָתֵהּ לְמֶחֱזֵי הֲקַלִּיאוּ מַיָּא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא:

רש"י ◄ וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה • לְסוֹף שִׁבְעָה יָמִים, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: "וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים". מִכְּלָל זֶה אַתָּה לָמֵד, שֶׁאַף בָּרִאשׁוֹנָה הוֹחִיל שִׁבְעָה יָמִים. וַיְשַׁלַּח • אֵין זֶה לְשׁוֹן שְׁלִיחוּת, אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁלּוּחַ, שִׁלְּחָהּ לָלֶכֶת לְדַרְכָּהּ, וּבְזוֹ יִרְאֶה אִם קָלוּ הַמַּיִם, שֶׁאִם תִּמְצָא מָנוֹחַ, לֹא תָּשׁוּב אֵלָיו.

(ט) וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה:

ט וְלָא אַשְׁכַּחַת יוֹנָה מְנַח לְפַרְסַת רַגְלַהּ וְתָבַת לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא אֲרֵי מַיָּא עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְאוֹשִׁיט יְדֵהּ וְנָסְבַהּ וְאָעִיל יָתַהּ לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא:

(י) וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה:

י וְאוֹרִיךְ עוֹד שִׁבְעָא יוֹמִין אָחֳרָנִין וְאוֹסִיף שַׁלַּח יָת יוֹנָה מִן תֵּבוּתָא:

רש"י ◄ וַיָּחֶל • לְשׁוֹן הַמְתָּנָה, וְכֵן (איוב כט): "לִי שָׁמְעוּ וְיִחֲלוּ", וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא.

(יא) וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קָלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:

יא וַאֲתַת לְוָתֵהּ יוֹנָה לְעִדַּן רַמְשָׁא וְהָא טָרַף זֵיתָא תְּבִיר נָחִית בְּפוּמַהּ וִידַע נֹחַ אֲרֵי קַלִּיאוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא:

בעל הטורים

(ז) **יְבֹשֶׁת.** בְּגִימַטְרִיָּא: **נַחַל כְּרִית.** מְזוּמָּן לִשְׁלִיחוּת אַחֶרֶת, בִּימֵי אֵלִיָּהוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה **יְבֹשֶׁת** אוֹתְיוֹת **תִּשְׁבִּי.** תורה ח

(יא) **טָרָף.** ב' בְּמָסוֹרָה. הָכָא: "וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ", וְאִידָךְ: "כִּי

הפניות לשיחות קודש

והנה עלה זית טרף בפיה: מאין לקחה היונה את עלה הזית – לקו"ש ח"י ע' 30.

רס"ו◄ **טָרָף בְּפִיהָ** • אוֹמֵר אֲנִי שֶׁזָּכָר הָיָה, לָכֵן קוֹרְאוֹ פְּעָמִים לְשׁוֹן זָכָר וּפְעָמִים לְשׁוֹן נְקֵבָה, לְפִי שֶׁכָּל יוֹנָה שֶׁמַּמְקֶרָא לְשׁוֹן נְקֵבָה, כְּמוֹ: "כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מַיִם רוֹחֲצוֹת", (שיר השירים ה): "כְּיוֹנֵי הַגְּאָיוֹת כֻּלָּם הוֹמוֹת", (הושע ז): "כְּיוֹנָה פּוֹתָה". **טָרָף** • חָטַף, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: לְשׁוֹן מָזוֹן, וְדָרְשׁוּ (עירובין יח): **בְּפִיהָ**, לְשׁוֹן מַאֲמָר. אָמְרָה: יִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוּרִין כַּזַּיִת בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְלֹא מְתוּקִין כִּדְבָשׁ בִּידֵי בָּשָׂר־וָדָם.

(יב) **וַיִּיָּחֶל עֹוד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה שׁוּב־אֵלָיו עֹוד:**

יב וְאוֹרִיךְ עוֹד שִׁבְעָה יוֹמִין אָחֳרָנִין וְשַׁלַּח יָת יוֹנָה וְלָא אוֹסִיפַת לְמִתּוּב לְוָתֵהּ עוֹד:

רס"ו◄ **וַיִּיָּחֶל** • הוּא לְשׁוֹן וַיָּחֶל, אֶלָּא שֶׁזֶּה לְשׁוֹן וַיִּפְעַל וְזֶה לְשׁוֹן וַיִּתְפָּעֵל: וַיָּחֶל, וַיְמַתֵּן. וַיִּיָּחֶל, וַיִּתְמַהְמַן.

(יג) **וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ־מֵאֹות שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה:**

יג וַהֲוָה בְּשִׁתְּ מְאָה וְחַד שְׁנִין בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא נְגוּבוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא וַאֲעְדִי נֹחַ יָת חוֹפָאָה דְּתֵבוּתָא וַחֲזָא וְהָא נְגוּבוּ אַפֵּי אַרְעָא:

רס"ו◄ **בָּרִאשׁוֹן** • לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוּא תִּשְׁרֵי, וּלְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הוּא נִיסָן (ראש השנה יב). **חָרְבוּ** • נַעֲשָׂה כְּמִין טִיט, שֶׁקָּרְמוּ פָּנֶיהָ שֶׁל מַעְלָה.

(יד) **וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יֹום לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ:**

יד וּבְיַרְחָא תִּנְיָנָא בְּעַשְׂרִין וְשִׁבְעָא יוֹמָא לְיַרְחָא יַבִּישַׁת אַרְעָא:

רס"ו◄ **בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים** • וִירִידָתָן בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּי"ז, אֲלוּ י"א יָמִים שֶׁהַחַמָּה יְתֵרָה עַל הַלְּבָנָה, שֶׁמִּשְּׁפַט דּוֹר הַמַּבּוּל, שָׁנָה תְּמִימָה הָיָה. **יָבְשָׁה** • נַעֲשָׂה גְּרִיד כְּהִלְכָתָהּ.

~ יום רביעי ג' מרחשון ~

(טו) **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר:**

טו וּמַלִּיל יְיָ עִם נֹחַ לְמֵימָר:

(טז) **צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ:**

טז פּוֹק מִן תֵּבוּתָא אַתְּ וְאִתְּתָךְ וּבְנָךְ וּנְשֵׁי בְנָךְ עִמָּךְ:

רס"ו◄ **אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וְגוֹ'** • אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, כָּאן הִתִּיר לָהֶם תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה.

בעל הטורים

הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ" (הושע ו, א). מַה הָתָם לְשׁוֹן שְׁבִירָה, אַף הָכָא נַמִּי, שֶׁהִיא שְׁבָרַתּוּ מִן הָאֵילָן וְלֹא מָצְאָה אוֹתוֹ צָף עַל הַמַּיִם, וּבָזֶה הִכִּיר כִּי קַלּוּ הַמַּיִם. תורה יב

הפניות לשיחות קודש

צא מן התיבה: מדוע נח היה צריך ציווי לצאת מן התיבה? והביאור שבתיבה היה מעין ימות המשיח – לקו"ש חכ"ה ע' 28.

(יז) כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ הוֹצֵא אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ׃

יז כָּל חַיְתָא דְעִמָּךְ מִכָּל בִּשְׂרָא בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְכָל רְחֵשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא אַפֵּיק עִמָּךְ וְיִתְיַלְדוּן בְּאַרְעָא וְיִפְּשׁוּן וְיִסְגּוּן עַל אַרְעָא׃

רש"י ◂ הַוצֵא • "הוֹצֵא" כְּתִיב, "הַיְצֵא" קְרִי. "הַיְצֵא", אֱמֹר לָהֶם שֶׁיֵּצְאוּ. "הוֹצֵא", אִם אֵינָם רוֹצִים לָצֵאת, הוֹצִיאֵם אַתָּה. וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ • וְלֹא בַּתְּחִלָּה, מַגִּיד שֶׁאַף הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף נֶאֶסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ.

(יח) וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ׃

יח וּנְפַק נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ וּנְשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּהּ׃

(יט) כָּל־הַחַיָּה כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה׃

יט כָּל חַיְתָא כָּל רְחֵשָׁא וְכָל עוֹפָא כֹּל דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא לְזַרְעַיְתְהוֹן נְפָקוּ מִן תֵּבוּתָא׃

רש"י ◂ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם • קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם עַל־מְנַת לְדַבֵּק בְּמִינָן.

(כ) וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל ׀ הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכֹּל ׀ הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃

כ וּבְנָא נֹחַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וּנְסִיב מִכֹּל בְּעִירָא דַכְיָא וּמִכֹּל עוֹפָא דְכֵי וְאַסֵּיק עֲלָוָן בְּמַדְבְּחָא׃

רש"י ◂ מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה • אָמַר: לֹא צִוָּה לִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַכְנִיס מֵאֵלּוּ שִׁבְעָה שִׁבְעָה, אֶלָּא כְּדֵי לְהַקְרִיב קָרְבָּן מֵהֶם (בראשית רבה, פרשה כ"ו ופרשה ל"ד).

(כא) וַיָּרַח יְהוָה ׀ אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם ׀ כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃

כא וְקַבֵּיל יְיָ בְּרַעֲוָא יָת קוּרְבָּנֵהּ וַאֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵהּ לָא אוֹסִף לְמֵילַט עוֹד יָת אַרְעָא בְּדִיל חוֹבֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי יְצַרָא לִבָּא דֶאֱנָשָׁא בִּישׁ מִזְּעֵירֵהּ וְלָא אוֹסִף עוֹד לְמִמְחֵי יָת כָּל דְּחַי כְּמָא דְעָבְדִית׃

רש"י ◂ מִנְּעָרָיו • "מִנְּעָרָיו" כְּתִיב, מִשֶּׁנִּנְעַר לָצֵאת מִמַּעֵי אִמּוֹ, נִתַּן בּוֹ יֵצֶר הָרַע. לֹא אֹסִף • "וְלֹא־אֹסִף". כָּפֵל הַדָּבָר לִשְׁבוּעָה, הוּא שֶׁכָּתוּב (ישעיה נד) "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ", וְלֹא מָצִינוּ בָּהּ שְׁבוּעָה אֶלָּא זוֹ, שֶׁכָּפַל דְּבָרָיו, וְהִיא שְׁבוּעָה, וְכֵן דָּרְשׁוּ חֲכָמִים בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף לו).

(כב) עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלָיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃

כב עוֹד כָּל יוֹמֵי אַרְעָא זַרְוָעָא וַחֲצָדָא וְקוּרָא וְחוּמָא וְקַיְטָא וְסְתָוָא וְיוֹמָם וְלֵילְיָא לָא יִבְטְלוּן׃

רש"י ◂ עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ וְגוֹ' לֹא יִשְׁבֹּתוּ • ו' עִתִּים הַלָּלוּ, שְׁנֵי חֲדָשִׁים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: חֲצִי תִשְׁרֵי וּמַרְחֶשְׁוָן וַחֲצִי כִּסְלֵו, זֶרַע. חֲצִי כִּסְלֵו וְטֵבֵת וַחֲצִי שְׁבָט, קוֹר וְכוּ', בְּ׳בָבָא מְצִיעָא׳ (דף קו:)

בעל הטורים

(כא) **וַיָּרַח.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ", וְאִידָךְ: "וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו" (להלן כז, כז). וְזֶה הוּא שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סנהדרין לז, א) אֲפִילּוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל עֲתִידִין שֶׁיִּתְּנוּ רֵיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו", אַל תִּקְרֵי 'בְּגָדָיו' אֶלָּא 'בּוֹגְדָיו'. וְזֶהוּ **וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ**, שֶׁעֲתִידִין לִיתֵּן רֵיחַ נִיחוֹחַ.

דָּבָר אַחֵר: רֶמֶז שֶׁנִּכְנַס עִמּוֹ רֵיחַ גַּן עֵדֶן, כְּשֶׁהֵרִיחַ רֵיחַ בְּגָדָיו אָז **וַיָּרַח ה'.** מִנְּעָרָיו. ג' בַּמְּסוֹרָה. "כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו", "אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעָרָיו" (שמואל א' יז, לג), "שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו" (יִרְמְיָה מח, יא). שֶׁמִּנְּעוּרָיו צָרִיךְ אָדָם לְהִלָּחֵם עִם יֵצֶר הָרָע, וְאִם גָּבַר עָלָיו וְנִצְחוֹ, שַׁאֲנַן הוּא מִנְּעוּרָיו וְשׁוֹקֵט הוּא עַל שְׁמָרָיו. תורה כב

(כב) **וְקָצִיר.** ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ בְּפָרָשַׁת **וַיִּגַּשׁ** (בראשית מה, ו). תורה א

(ספרים אחרים: "עד כָּל־יְמֵי", כְּלוֹמַר תָּמִיד, כְּמוֹ (במדבר יט) "עוֹד טָמֵאתוֹ בּוֹ"). **קֹר** • קָשֶׁה מֵחֹרֶף. **חֹרֶף** • עֵת זֶרַע שְׁעוֹרִים וְקִטְנִיּוֹת, הַחֲרִיפִין לְהִתְבַּשֵּׁל מַהֵר. קֹר, הוּא חֲצִי שָׁבָט וַאֲדָר וַחֲצִי נִיסָן (מהרש"ל). קָצִיר, חֲצִי נִיסָן וְאִיָּר וַחֲצִי סִיוָן. **קַיִץ** • הוּא זְמַן לְקִיטַת תְּאֵנִים וּזְמַן שֶׁמְּיַבְּשִׁים אוֹתָן בַּשָּׁדוֹת, וּשְׁמוֹ קַיִץ, כְּמוֹ (שמואל ב טז): "וְהַלֶּחֶם וְהַקַּיִץ לֶאֱכֹל הַנְּעָרִים". **וָחֹם** • הוּא סוֹף יְמוֹת הַחַמָּה,

ט (א) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם
פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ:

א וּבָרִיךְ יְיָ יָת נֹחַ וְיָת בְּנוֹהִי וַאֲמַר לְהוֹן
פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת אַרְעָא:

(ב) **וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם** יִהְיֶה **עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל**
כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה
וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ:

ב וְדַחֲלַתְכוֹן וְאֵימַתְכוֹן תְּהֵי עַל כָּל חַיַּת
אַרְעָא וְעַל כָּל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא בְּכֹל דִּי
תַרְחִישׁ אַרְעָא וּבְכָל נוּנֵי יַמָּא בִּידֵיכוֹן יְהוֹן
מְסִירִין:

רש"י ◂ **וְחִתְּכֶם** • וְאֵימַתְכֶם, כְּמוֹ: "תִּרְאוּ חֲתַת" (איוב ו). וַאֲגָדָה: לְשׁוֹן חִיּוּת (סנהדרין צח שבת קנא), שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ חַי, אֵין אַתָּה צָרִיךְ לְשָׁמְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים. עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן מֵת, צָרִיךְ לְשָׁמְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה" — אֵימָתַי יִהְיֶה מוֹרַאֲכֶם עַל הַחַיּוֹת? כָּל זְמַן שֶׁאַתֶּם חַיִּים.

(ג) כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כִּירֶק
עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל:

ג כָּל רִחֲשָׁא דְּהוּא חַי לְכוֹן יְהֵי לְמֵיכָל
כִּירוֹק עִשְׂבָּא יְהָבִית לְכוֹן יָת כֹּלָּא:

רש"י ◂ **לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה** • (סנהדרין נט): שֶׁלֹּא הִרְשֵׁיתִי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן (לֶאֱכוֹל) בָּשָׂר, אֶלָּא יֶרֶק עֵשֶׂב, וְלָכֶם — כִּירֶק עֵשֶׂב שֶׁהִפְקַרְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, "נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל".

(ד) **אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ:**

ד בְּרַם בִּשְׂרָא בְּנַפְשֵׁהּ דְּמֵהּ לָא תֵכְלוּן:

רש"י ◂ **בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ** • אָסַר לָהֶם אֵבֶר מִן הַחַי, כְּלוֹמַר כָּל זְמַן שֶׁנַּפְשׁוֹ בּוֹ, לֹא תֹאכְלוּ הַבָּשָׂר. **בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ** • בְּעוֹד נַפְשׁוֹ בּוֹ. **בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ לֹא תֹאכֵלוּ** • הֲרֵי אֵבֶר מִן הַחַי, וְאַף "בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ" הֲרֵי דָּם מִן הַחַי.

(ה) **וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם** אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה
אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ
אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם:

ה וּבְרַם יָת דְּמְכוֹן לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֶתְבַּע מִיַּד
כָּל חַיְתָא אֶתְבְּעִנַּהּ וּמִיַּד אֱנָשָׁא מִיַּד גְּבַר
דְּיֵשׁוּד יָת דְּמָא דַּאֲחוֹהִי אֶתְבַּע יָת נַפְשָׁא
דֶּאֱנָשָׁא:

רש"י ◂ **וְאַךְ אֶת דִּמְכֶם** • אַף־עַל־פִּי שֶׁהִתַּרְתִּי לָכֶם נְטִילַת נְשָׁמָה בַּבְּהֵמָה, "אֶת דִּמְכֶם אֶדְרֹשׁ" מֵהַשּׁוֹפֵךְ דַּם עַצְמוֹ. **לְנַפְשֹׁתֵיכֶם** • אַף הַחוֹנֵק עַצְמוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יָצָא מִמֶּנּוּ דָּם. **מִיַּד כָּל חַיָּה** • לְפִי שֶׁחָטְאוּ דּוֹר הַמַּבּוּל וְהֻפְקְרוּ לְמַאֲכַל חַיּוֹת רָעוֹת לִשְׁלֹט בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מט): "נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ", לְפִיכָךְ

בעל הטורים

ט (ה) **וְאַךְ**. ג' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "וְאַךְ אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל חַיָּה", וְאִידָךְ: "וְאַךְ אִם טֻמְאָה אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם" (יהושע כב, יט), "וְאַךְ אֶת לְנַפְשֹׁתֵיכֶם", "וְאַךְ אֶת הַדָּבָר" (במדבר כב, ט). לוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁאָסוּר לְהָרַע עַצְמוֹ, כָּךְ אָסוּר לְקַלֵּל עַצְמוֹ. וְהוּא, "אַךְ אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם", "וְאַךְ אֶת הַדָּבָר", שֶׁאֲפִילּוּ הַדִּבּוּר אֶדְרוֹשׁ. "וְאַךְ אִם טֻמְאָה", לוֹמַר שֶׁמִּכָּל חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ, בֵּין טֻמְאָה בֵּין טְהוֹרָה. תורה ו

הֲצָרַךְ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶן אֶת הַחַיּוֹת. וּמִיַּד הָאָדָם• מִיַּד הַהוֹרֵג בְּמֵזִיד וְאֵין עֵדִים, אֲנִי אֶדְרֹשׁ. מִיַּד אִישׁ אָחִיו• מִיַּד (מ"י) שֶׁהוּא אוֹהֵב לוֹ כְּאָח וַהֲרָגוֹ שׁוֹגֵג, אֲנִי אֶדְרֹשׁ אִם לֹא יִגְלֶה וִיבַקֵּשׁ עַל עֲוֹנוֹ לְמָחֵל, שֶׁאַף הַשּׁוֹגֵג צָרִיךְ כַּפָּרָה. וְאִם אֵין עֵדִים לְחַיְבוֹ גָּלוּת, וְהוּא אֵינוֹ נִכְנָע, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ" בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְזַמְּנָן לְפוּנְדָּק אֶחָד וְכוּ'.

(ו) שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם:

ו דְּיֵשׁוֹד דָּמָא דֶּאֱנָשָׁא בְּסַהֲדִין עַל מֵימַר דַּיְנַיָּא דְּמֵהּ יִתְשֵׁד אֲרֵי בְּצַלְמָא דַיְיָ עֲבַד יָת אֱנָשָׁא:

רש"י◄ בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ• אִם יֵשׁ עֵדִים הַמִּיתוּהוּ אַתֶּם, לָמָּה? "כִּי בְּצֶלֶם וגו'". עָשָׂה אֶת הָאָדָם• זֶה מִקְרָא חָסֵר, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת: עָשָׂה הָעוֹשֶׂה אֶת הָאָדָם, וְכֵן הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא.

(ז) וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ:

ז וְאַתּוּן פּוּשׁוּ וּסְגוּ אִתְיַלִּידוּ בְּאַרְעָא וּסְגוּ בַהּ:

רש"י◄ וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ• (כתובות ה): לְפִי פְּשׁוּטוֹ, הָרִאשׁוֹנָה לִבְרָכָה וְכָאן לְצִוּוּי. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ, לְהַקִּישׁ מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה לְשׁוֹפֵךְ דָּמִים (יבמות סג).

~ יום חמישי ד' מרחשון ~

(ח) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר:

ח וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ וְלִבְנוֹהִי עִמֵּהּ לְמֵימָר:

(ט) וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם:

ט וַאֲנָא הָא אֲנָא מֵקִים יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן וְעִם בְּנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן:

רש"י◄ וַאֲנִי הִנְנִי• מַסְכִּים אֲנִי עִמְּךָ, שֶׁהָיָה נֹחַ דּוֹאֵג לַעֲסֹק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה, עַד שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלֹּא לְשַׁחֵת הָעוֹלָם עוֹד, וְכֵן עָשָׂה. וּבַאַחֲרוֹנָה אָמַר לוֹ: הִנְנִי מַסְכִּים לַעֲשׂוֹת קִיּוּם וְחוֹזֶק בְּרִית לְהַבְטָחָתִי, וְאֶתֵּן לְךָ אוֹת.

(י) וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ:

י וְעִם כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּעִמְּכוֹן בְּעוֹפָא בִּבְעִירָא וּבְכָל חֵוַת אַרְעָא דְּעִמְּכוֹן מִכֹּל נַפְקֵי תֵּבוּתָא לְכֹל חֵוַת אַרְעָא:

רש"י◄ חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם• הֵם הַמִּתְהַלְּכִים עִם הַבְּרִיּוֹת. מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה• לְהָבִיא שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ• לְהָבִיא הַמַּזִּיקִין, שֶׁאֵינָן בִּכְלַל ה' חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם', שֶׁאֵין הִלּוּכָן עִם הַבְּרִיּוֹת.

(יא) וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ:

יא וְאָקֵם יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי כָּל בִּשְׂרָא עוֹד מִמֵּי טוֹפָנָא וְלָא יְהֵי עוֹד טוֹפָנָא לְחַבָּלָא אַרְעָא:

רש"י◄ וַהֲקִמֹתִי• אֶעֱשֶׂה קִיּוּם לִבְרִיתִי, וּמַהוּ קִיּוּמוֹ? "אֶת הַקֶּשֶׁת", כְּמוֹ שֶׁמְּסַיֵּם וְהוֹלֵךְ.

בעל הטורים

(ט) מֵקִים אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם. סוֹפֵי תֵּיבוֹת: מֵתִים. רָמַז לִתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁהַשֵּׁם מֵקִים לָהֶם בְּרִיתוֹ לְהַחֲיוֹתָם. תורה י

~ נקודות משיחות קודש ~

השחתת הארץ – במשמעות חיובית

לְשַׁחֵת הָאָרֶץ (ט, יא)

בְּ'תוֹרָה אוֹר' מְבָאֵר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן שֶׁהַמַּבּוּל טִהֵר אֶת הָעוֹלָם עַל־דֶּרֶךְ טַהֲרַת הַמִּקְוֶה, שֶׁלָּכֵן הָיָה הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל הָאָרֶץ, בְּדֶגְמַת שִׁעוּר הַמִּקְוֶה שֶׁהוּא אַרְבָּעִים סְאָה.

בְּסִיּוּם הַלְכוֹת מִקְוָאוֹת כָּתַב הָרַמְבַּ"ם, שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיַן הַטְּבִילָה בְּמִקְוֶה רֶמֶז גָּדוֹל בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל: כְּשֵׁם שֶׁהָאָדָם הַטּוֹבֵל בְּמֵי הַמִּקְוֶה נִטְהָר, כָּךְ הָרוֹצֶה לְטַהֵר אֶת נַפְשׁוֹ צָרִיךְ לִפְרֹשׁ מִכָּל הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וּלְהַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ לְתוֹךְ "מֵי הַדַּעַת", וְאָז יִטַּהֲרוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכָּל חֵטְא וְעָוֹן. כְּלוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁהָאָדָם הַטּוֹבֵל בְּמֵי הַמִּקְוֶה כָּל גּוּפוֹ טָבוּל בְּתוֹךְ הַמַּיִם, עַד שֶׁהַמִּסְתַּכֵּל בְּמִקְוֶה אֵינוֹ רוֹאֶה אֶת גּוּף הָאָדָם אֶלָּא אֶת הַמַּיִם בִּלְבַד, כָּךְ מֵטָּל עַל הָאָדָם "לִטְבֹּל" אֶת עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה וּלְהַשְׁקִיעַ אֶת עַצְמוֹ בְּ"מֵי הַדַּעַת", עַד שֶׁהַמִּתְבּוֹנֵן בּוֹ לֹא יִרְאֶה אָדָם מְגֻשָּׁם בַּעַל תַּאֲוֹת וְדֵעוֹת רָעוֹת, אֶלָּא יִרְאֶה שֶׁכָּל עִנְיָנוֹ שֶׁל אָדָם זֶה הוּא הֱיוֹתוֹ שָׁקוּעַ בַּתּוֹרָה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר גַּם בְּעִנְיָנֵנוּ – טָהֳרַת הָעוֹלָם עַל יְדֵי הַמַּבּוּל כְּמִקְוֶה – כְּשֵׁם שֶׁבְּגַשְׁמִיּוּת לֹא נִרְאֶתָה הָאָרֶץ בִּזְמַן הַמַּבּוּל, וְנִרְאוּ רַק הַמַּיִם שֶׁכִּסּוּ אוֹתָהּ, כָּךְ גַּם בְּרוּחָנִיּוּת לֹא נֶחְשְׁבָה הָאָרֶץ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לִמְצִיאוּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא הָיְתָה בְּטֵלָה לְגַמְרֵי לַחַיּוּת הָאֱלוֹקִית הַמְּחַיָּה אוֹתָהּ. עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁהַמִּסְתַּכֵּל עַל הָאָרֶץ לֹא רָאָה אֶרֶץ גַּשְׁמִית הַמְּנֻגֶּדֶת לֶאֱלוֹקוּת, אֶלָּא רַק אֶת ה"מַּיִם" שֶׁכִּסּוּ אוֹתָהּ.

וְזוֹהִי הַכַּוָּנָה הַפְּנִימִית שֶׁל הַנֶּאֱמָר בַּכָּתוּב שֶׁהַמַּבּוּל בָּא "לְשַׁחֵת אֶת הָאָרֶץ": הַמַּבּוּל "שִׁחֵת" וּבִטֵּל אֶת כָּל הָ"אַרְצִיּוּת" וְהַהִתְגַּשְּׁמוּת שֶׁל הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה עוֹד כִּמְצִיאוּת "אַרְצִית" הַנִּפְרֶדֶת חַס־וְשָׁלוֹם מִן הַחַיּוּת הָאֱלוֹקִית הַמְּחַיָּה אוֹתָהּ, אֶלָּא תִּתְגַּלֶּה הֶאֱמֶת שֶׁאֵין שׁוּם מְצִיאוּת מִלְבַדּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְכָל מְצִיאוּת הָעוֹלָם הִיא מִכָּךְ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְהַוֶּה וּמְחַיֶּה אוֹתוֹ בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע.

(ע"פ לקוטי שיחות, ח"ל ע' 19 ואילך)

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם:

יב וַאֲמַר יְיָ דָּא אָת קְיָם דִּי אֲנָא יָהֵב בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דִּי עִמְּכוֹן לְדָרֵי עַלְמָא:

רש"י ◂ **לְדֹרֹת עוֹלָם** • נִכְתַּב חָסֵר, שֶׁיֵּשׁ דּוֹרוֹת שֶׁלֹּא הֶצְרִכוּ לְאוֹת, לְפִי שֶׁצַּדִּיקִים גְּמוּרִים הָיוּ, כְּמוֹ דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי (בראשית רבה)◆

(יג) אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ:

יג יָת קַשְׁתִּי יְהָבִית בַּעֲנָנָא וּתְהֵי לְאָת קְיָם בֵּין מֵימְרִי וּבֵין אַרְעָא:

~ נקודות משיחות קודש ~

מדוע נוצרה קשת רק אחרי המבול?

אֶת קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ (ט, יג)

בְּנוֹגֵעַ לַקֶּשֶׁת, שֶׁנִּתְּנָה כְּ"אוֹת בְּרִית" לְקִיּוּם הָעוֹלָם, הִקְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים: הֲרֵי הַקֶּשֶׁת הִיא תּוֹפָעָה טִבְעִית, הַנּוֹצֶרֶת

הפניות לשיחות קודש

לדרת עולם: החילוק בין המדרש לפירוש רש"י האם היה יותר מב' דורות שלא היו זקוקים לקשת ע"פ ביאור מטרת האות בקשת – לקו"ש חל"ה ע' 31.

כַּאֲשֶׁר קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ מִשְׁתַּקְּפוֹת בָּעֲנָנִים בְּצוּרָה מְסֻיֶּמֶת, וְאִם־כֵּן כֵּיצַד הִיא מְהַוָּה "אוֹת בְּרִית"?

הָאַבְרַבַּנְאֵל מְתָרֵץ, שֶׁטֶבַע זֶה עַצְמוֹ נִתְחַדֵּשׁ רַק לְאַחַר הַמַּבּוּל. מִתְּחִלַּת הַבְּרִיאָה הָיוּ הָאֲדִים הָעוֹלִים מִן הָאָרֶץ שְׁמֵנִים וְגַסִּים, וְהָעֲנָנִים שֶׁנּוֹצְרוּ מֵהֶם הָיוּ גַּסִּים כָּל כָּךְ, עַד שֶׁנִּיצוֹצֵי הַשֶּׁמֶשׁ לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לַעֲבֹר בָּהֶם. רַק לְאַחַר הַמַּבּוּל דְּקְדֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעֲנָנִים, עַד שֶׁקַּרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ יְכוֹלוֹ לַעֲבֹר דַּרְכָּם, וּמִתּוֹךְ כָּךְ נִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן.

וְיֵשׁ לְבָאֵר אֶת זֶה בְּדֶרֶךְ הַפְּנִימִיּוּת:

אָמְנָם הַקֶּשֶׁת נוֹצֶרֶת מִשִּׁלּוּב שֶׁל קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ וְהָעֲנָנִים, אַךְ עִקַּר פְּעֻלָּתָהּ נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הָעֲנָנִים, שֶׁכֵּן קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ נִשְׁאָרוֹת תָּמִיד בְּגָוֶן אֶחָד, וְרַק הַהִשְׁתַּקְּפוּת בָּעֲנָנִים הִיא שֶׁיּוֹצֶרֶת אֶת גְּוָנֵי הַקֶּשֶׁת.

וְהִנֵּה, עַד הַמַּבּוּל, כָּל הַטָּהֳרָה וְהַזִּכּוּךְ שֶׁהָיוּ בָּעוֹלָם הָיוּ רַק מִצַּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבָּרָא אֶת הָעוֹלָם בְּאֹפֶן טָהוֹר וּמֻשְׁלָם (עַד שֶׁטִּמְּאוּ אוֹתוֹ בַּחֲטָאִים). אוּלָם, מֵאָז הַמַּבּוּל נִתְחַדְּשָׁה בָּעוֹלָם יְכֹלֶת וּתְכוּנָה חֲדָשָׁה, שֶׁאֶפְשָׁר לְחַדֵּשׁ וּלְהוֹסִיף זִכּוּךְ וְטָהֳרָה בָּעוֹלָם עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם.

וּלְפִי־זֶה מוּבָן מַדּוּעַ נִתְחַדְּשָׁה הַקֶּשֶׁת דַּוְקָא לְאַחַר הַמַּבּוּל. הַשֶּׁמֶשׁ רוֹמֶזֶת לְ"שֶׁמֶשׁ ה'" – הַטַּהֲרָה הַבָּאָה מִלְּמַעְלָה, וְאִלּוּ הָעֲנָנִים, הַנּוֹצָרִים מִן ה"אֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ", רוֹמְזִים לַעֲבוֹדַת הָאָדָם. לָכֵן, עַד הַמַּבּוּל לֹא הָיוּ הָעֲנָנִים מְזַכְּכִים בְּמִדָּה הָרְאוּיָה לִיצִירַת הַקֶּשֶׁת, מִשּׁוּם שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם עֲדַיִן לֹא הוֹסִיפָה בָּהֶם זִכּוּךְ, וְהַטַּהֲרָה בָּעוֹלָם בָּאָה רַק מִצַּד "שֶׁמֶשׁ ה'". אַךְ לְאַחַר הַמַּבּוּל, כַּאֲשֶׁר עֲבוֹדַת הָאָדָם פּוֹעֶלֶת זִכּוּךְ בָּעוֹלָם, נַעֲשִׂים ה"עֲנָנִים" הָעוֹלִים מִן הָאָרֶץ מְזַכְּכִים וּטְהוֹרִים, וְאָז מִשְׁתַּקֵּף בָּהֶם אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וְנוֹצֶרֶת הַקֶּשֶׁת.

(ע"פ לקוטי שיחות, חט"ו ע' 52 ואילך)

(יד) וְהָיָה֙ בְּעַנְנִ֣י עָנָ֔ן עַל־הָאָ֖רֶץ וְנִרְאֲתָ֥ה הַקֶּ֖שֶׁת בֶּֽעָנָֽן׃

יד וִיהִי בַּעֲנָנוּתִי עֲנָנָא עַל אַרְעָא וְתִתְחֲזֵי קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא׃

רש"י ◄ **בְּעַנְנִי עָנָן** • כְּשֶׁתַּעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנַי לְהָבִיא חֹשֶׁךְ וַאֲבַדּוֹן לָעוֹלָם.

(טו) וְזָכַרְתִּ֣י אֶת־בְּרִיתִ֗י אֲשֶׁ֤ר בֵּינִי֙ וּבֵינֵיכֶ֔ם וּבֵ֖ין כָּל־נֶ֣פֶשׁ חַיָּ֑ה בְּכָל־בָּשָׂ֔ר וְלֹא־יִהְיֶ֨ה עוֹד֙ הַמַּ֣יִם לְמַבּ֔וּל לְשַׁחֵ֖ת כָּל־בָּשָֽׂר׃

טו וּדְכִירְנָא יָת קְיָמִי דִּי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא בְּכָל בִּשְׂרָא וְלָא יְהֵי עוֹד מַיָּא לְטוֹפָנָא לְחַבָּלָא כָּל בִּשְׂרָא׃

(טז) וְהָיְתָ֣ה הַקֶּ֔שֶׁת בֶּֽעָנָ֑ן וּרְאִיתִ֣יהָ לִזְכֹּ֗ר בְּרִ֤ית עוֹלָם֙ בֵּ֣ין אֱלֹהִ֔ים וּבֵ֖ין כָּל־נֶ֣פֶשׁ חַיָּ֑ה בְּכָל־בָּשָׂ֔ר אֲשֶׁ֖ר עַל־הָאָֽרֶץ׃

טז וּתְהֵי קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא וְאֶחֱזִנַּהּ לְמִדְכַּר קְיָם עָלָם בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵין כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא בְּכָל בִּשְׂרָא דִּי עַל אַרְעָא׃

רש"י ◄ **בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה** • בֵּין מִדַּת הַדִּין שֶׁל מַעְלָה וּבֵינֵיכֶם, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב: בֵּינִי וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה, אֶלָּא זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ: כְּשֶׁתָּבֹא מִדַּת הַדִּין לְקַטְרֵג עֲלֵיכֶם (לְחַיֵּב אֶתְכֶם), אֲנִי רוֹאֶה אֶת הָאוֹת וְנִזְכָּר.

(יז) וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים אֶל־נֹחַ֙ זֹ֣את אוֹת־הַבְּרִ֔ית אֲשֶׁ֥ר הֲקִמֹ֖תִי בֵּינִ֑י וּבֵ֗ין כָּל־בָּשָׂ֛ר אֲשֶׁ֥ר עַל־הָאָֽרֶץ׃

יז וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ דָּא אָת קְיָם דִּי אֲקֵמִית בֵּין מֵימְרִי וּבֵין כָּל בִּשְׂרָא דִּי עַל אַרְעָא׃

רש"י ◄ **זֹאת אוֹת הַבְּרִית** • הֶרְאָהוּ הַקֶּשֶׁת, וְאָמַר לוֹ: חֲרִי הָאוֹת שֶׁאָמַרְתִּי.

~ יום שישי ה' מרחשון ~

(יח) וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיֶפֶת וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן:

יח וַהֲווֹ בְנֵי נֹחַ דְּי נְפָקוּ מִן תֵּבוּתָא שֵׁם וְחָם וְיָפֶת וְחָם הוּא אֲבוּהִי דִּכְנָעַן:

רש"י ◂ **וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן** • לָמָּה הֵצַרְתָּ לוֹמַר כָּאן? לְפִי שֶׁהַפָּרָשָׁה עֲסוּקָה וּבָאָה בִּשְׁכִרוּתוֹ שֶׁל נֹחַ, שֶׁקִּלְקֵל בָּהּ חָם וְעַל־יָדוֹ נִתְקַלֵּל כְּנַעַן, וַעֲדַיִן לֹא כָּתַב תּוֹלְדוֹת חָם וְלֹא יָדַעְנוּ שֶׁכְּנַעַן בְּנוֹ. לְפִיכָךְ, הֵצַרְתָּ לוֹמַר כָּאן: "וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן".

(יט) שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָּל־הָאָרֶץ:

יט תְּלָתָא אִלֵּין בְּנֵי נֹחַ וּמֵאִלֵּין אִתְבַּדַּרוּ כָּל אַרְעָא:

(כ) וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם:

כ וְשָׁרֵי נֹחַ גְּבַר פָּלַח בְּאַרְעָא וּנְצִיב כַּרְמָא:

רש"י ◂ **וַיָּחֶל** • (בראשית רבה) עָשָׂה עַצְמוֹ חֹלִין, שֶׁהָיָה לוֹ לַעֲסֹק תְּחִלָּה בִּנְטִיעָה אַחֶרֶת. **אִישׁ הָאֲדָמָה** • אַדּוֹנִי הָאֲדָמָה, כְּמוֹ (רות א): "אִישׁ נָעֳמִי". **וַיִּטַּע כָּרֶם** • כְּשֶׁנִּכְנַס לַתֵּבָה, הִכְנִיס עִמּוֹ זְמוֹרוֹת וְיִחוּרֵי תְּאֵנִים (בראשית רבה).

(כא) וַיֵּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה:

כא וּשְׁתִי מִן חַמְרָא וּרְוִי וְאִתְגְּלִי בְּגוֹ מַשְׁכְּנֵהּ:

רש"י ◂ **וַיִּתְגַּל** • לְשׁוֹן וַיִּתְפָּעֵל. **אָהֳלָה** • "אָהֳלָה" כְּתִיב, רֶמֶז לָעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שֵׁם שׁוֹמְרוֹן, שֶׁנִּקְרֵאת "אָהֳלָה", שֶׁגָּלוּ עַל עִסְקֵי הַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ו): "הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יָיִן".

(כב) וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי־אֶחָיו בַּחוּץ:

כב וַחֲזָא חָם אֲבוּהִי דִּכְנַעַן יָת עֶרְיְתָא דַּאֲבוּהִי וְחַוִי לְתַרִין אֲחוֹהִי בְּשׁוּקָא:

רש"י ◂ **וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן** • (בראשית רבה) יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: כְּנַעַן רָאָה וְהִגִּיד לְאָבִיו, לְכָךְ הֵזְכִּיר עַל הַדָּבָר וְנִתְקַלֵּל. **וַיַּרְא אֶת עֶרְוַת אָבִיו** • יֵשׁ אוֹמְרִים: רָבָעוֹ סִרְסוֹ (סנהדרין ע), וְיֵשׁ אוֹמְרִים: רָבָעוֹ (בראשית רבה).

(כג) וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ:

כג וּנְסִיב שֵׁם וְיָפֶת יָת כְּסוּתָא וְשַׁוִיו עַל כְּתַף תַּרְוֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מְחַזְּרִין וַחֲפִיאוּ יָת עֶרְיְתָא דַּאֲבוּהוֹן וְאַפַּיְהוֹן מְחַזְּרִין וְעֶרְיְתָא דַּאֲבוּהוֹן לָא חֲזוֹ:

רש"י ◂ **וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת** • אֵין כְּתִיב 'וַיִּקְחוּ' אֶלָּא "וַיִּקַּח" (סנהדרין ע), לְמֵד עַל שֵׁם שֶׁנִּתְאַמֵּץ בַּמִּצְוָה יוֹתֵר מִיֶּפֶת, לְכָךְ זָכוּ בָּנָיו לְטַלִּית שֶׁל צִיצִית, וְיֶפֶת זָכָה לִקְבוּרָה לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לט): "אֶתֵּן לְגוֹג מָקוֹם־שָׁם קֶבֶר", וְחָם שֶׁבִּזָּה אֶת אָבִיו, נֶאֱמַר בְּזַרְעוֹ (ישעיה כ): "כֵּן יְנַהֵג מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת שְׁבִי מִצְרַיִם וְאֶת־גָּלוּת כּוּשׁ, נְעָרִים וּזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף וַחֲשׂוּפֵי שֵׁת וְגוֹ'". **וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית** • לָמָּה נֶאֱמַר פַּעַם שְׁנִיָּה? מִלַּמֵּד שֶׁכְּשֶׁקָּרְבוּ אֵצְלוֹ וְהִצְרִכוּ לַהֲפֹךְ עַצְמָם לְכַסּוֹתוֹ, הָפְכוּ פְּנֵיהֶם אֲחוֹרַנִּית.

בעל הטורים

(כ) **וַיִּטַּע.** ג' בַּמְסוֹרָה. "וַיִּטַּע כָּרֶם", "וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם" (לְעֵיל ב, ח), "וַיִּטַּע אֹהֶל" (לְהַלָּן כא, לג).

דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק כ"ג) מֵהֵיכָן לָקַח הַנְּטִיעָה - מִגַּן עֵדֶן. וְכֵן אַבְרָהָם לָקַח הָאֶשֶׁל מִגַּן עֵדֶן. תורה כא

(כא) **וַיִּתְגַּל.** אוֹתִיּוֹת **גָּלְיוֹת**, שֶׁגָּלוּ בְּרֹאשׁ גּוֹלִים עַל יְדֵי הַיַּיִן. **הַיַּיִן** בְּגִימַטְרִיָּא **יְלָלָה.** תורה כב

הפניות לשיחות קודש

ופניהם אחורנית ועורות אביהם לא ראו: הזהירות שלא לראות דברים לא טובים, וההוראה בעבודת האדם מזה שראה דבר לא טוב – לקו"ש ח"י ע' 24.

(כד) וַיִּ֥קֶץ נֹ֖חַ מִיֵּינ֑וֹ וַיֵּ֕דַע אֵ֥ת אֲשֶׁר־עָ֥שָׂה ל֖וֹ בְּנ֥וֹ הַקָּטָֽן׃

כד וְאִתְּעַר נֹחַ מֵחַמְרֵהּ וִידַע יָת דִּי עֲבַד לֵהּ בְּרֵהּ זְעֵירָא׃

רש"י◄ בְּנוֹ הַקָּטָן • הַפָּסוּל וְהַבָּזוּי, כְּמוֹ (ירמיה מט): "הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי".

(כה) וַיֹּ֖אמֶר אָר֣וּר כְּנָ֑עַן עֶ֥בֶד עֲבָדִ֖ים יִהְיֶ֥ה לְאֶחָֽיו׃

כה וַאֲמַר לִיט כְּנָעַן עֶבֶד פָּלַח עַבְדִין יְהֵי לַאֲחוֹהִי׃

רש"י◄ אָרוּר כְּנָעַן • אַתָּה גָּרַמְתָּ לִי שֶׁלֹּא אוֹלִיד בֵּן רְבִיעִי אַחֵר לְשַׁמְּשֵׁנִי, אָרוּר בִּנְךָ רְבִיעִי לִהְיוֹת מְשַׁמֵּשׁ אֶת זַרְעָם שֶׁל אֵלּוּ הַגְּדוֹלִים שֶׁהֵטַל עֲלֵיהֶם טֹרַח עֲבוֹדָתִי מֵעַתָּה. וּמָה רָאָה חָם שֶׁסֵּרְסוֹ? אָמַר לָהֶם לְאֶחָיו: אָדָם הָרִאשׁוֹן שְׁנֵי בָּנִים הָיוּ לוֹ, וְהָרַג זֶה אֶת זֶה בִּשְׁבִיל יְרֻשַּׁת הָעוֹלָם, וְאָבִינוּ יֵשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה בָּנִים וְעוֹדֶנּוּ מְבַקֵּשׁ בֵּן רְבִיעִי?!.

(כו) וַיֹּ֕אמֶר בָּר֥וּךְ יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֣י שֵׁ֑ם וִיהִ֥י כְנַ֖עַן עֶ֥בֶד לָֽמוֹ׃

כו וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהֵהּ דְּשֵׁם וִיהֵי כְנַעַן עַבְדָא לְהוֹן׃

רש"י◄ בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שֵׁם • שֶׁעָתִיד לִשְׁמֹר הַבְטָחָתוֹ לְזַרְעוֹ, לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן. וִיהִי • לָהֶם כְּנַעַן לְמַס עוֹבֵד.

(כז) יַ֤פְתְּ אֱלֹהִים֙ לְיֶ֔פֶת וְיִשְׁכֹּ֖ן בְּאָהֳלֵי־שֵׁ֑ם וִיהִ֥י כְנַ֖עַן עֶ֥בֶד לָֽמוֹ׃

כז יַפְתֵּי יְיָ לְיֶפֶת וְיַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּהּ בְּמַשְׁכְּנֵהּ דְּשֵׁם וִיהֵי כְנַעַן עַבְדָא לְהוֹן׃

רש"י◄ יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת • מְתֻרְגָּם: יַפְתְּ, 'יַרְחִיב'. וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם • יַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל. וּמִדְרַשׁ חֲכָמִים: אַף־עַל־פִּי שֶׁ"יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת", שֶׁבָּנָה כֹּרֶשׁ, שֶׁהָיָה מִבְּנֵי יֶפֶת, בַּיִת שֵׁנִי — לֹא שָׁרְתָה בּוֹ שְׁכִינָה, וְהֵיכָן שָׁרְתָה? בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה, שֶׁהָיָה מִבְּנֵי שֵׁם. וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד • אַף מִשֶּׁיִּגְלוּ בְּנֵי שֵׁם, יִמָּכְרוּ לָהֶם עֲבָדִים מִבְּנֵי כְּנַעַן.

(כח) וַיְחִי־נֹ֖חַ אַחַ֣ר הַמַּבּ֑וּל שְׁלֹ֤שׁ מֵאוֹת֙ שָׁנָ֔ה וַחֲמִשִּׁ֖ים שָׁנָֽה׃

כח וַחֲיָא נֹחַ בָּתַר טוֹפָנָא תְּלַת מְאָה וְחַמְשִׁין שְׁנִין׃

(כט) וַיְהִי֙ כָּל־יְמֵי־נֹ֔חַ תְּשַׁ֤ע מֵאוֹת֙ שָׁנָ֔ה וַחֲמִשִּׁ֖ים שָׁנָ֑ה וַיָּמֹֽת׃

כט וַהֲווֹ כָל יוֹמֵי נֹחַ תְּשַׁע מְאָה וְחַמְשִׁין שְׁנִין וּמִית׃

י (א) וְאֵ֙לֶּה֙ תּוֹלְדֹ֣ת בְּנֵי־נֹ֔חַ שֵׁ֖ם חָ֣ם וָיָ֑פֶת וַיִּוָּֽלְדוּ לָהֶ֛ם בָּנִ֖ים אַחַ֥ר הַמַּבּֽוּל׃

א וְאִלֵּין תּוּלְדַת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וְאִתְיְלִידוּ לְהוֹן בְּנִין בָּתַר טוֹפָנָא׃

(ב) בְּנֵ֣י יֶ֔פֶת גֹּ֣מֶר וּמָג֔וֹג וּמָדַ֖י וְיָוָ֣ן וְתֻבָ֑ל וּמֶ֖שֶׁךְ וְתִירָֽס׃

ב בְּנֵי יֶפֶת גּוֹמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתוּבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃

רש"י◄ וְתִירָס • זוֹ פָּרָס (בראשית רבה).

בעל הטורים

(כה) עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה. יִהְיֶה עוֹלֶה שְׁלֹשִׁים, רֶמֶז לִדְמֵי שְׁקָלִים שֶׁל עֶבֶד, כְּדִכְתִיב (שְׁמוֹת כא, לב) "שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאֲדוֹנָיו". תורה כו

(ג) וּבְנֵי גֹמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתֹגַרְמָה׃

ג וּבְנֵי גוֹמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃

(ד) וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים׃

ד וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים׃

(ה) מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃

ה מֵאֵלֵּין אִתַּפְרָשׁוּ נַגְוָת עַמְמַיָּא בְּאַרְעָתְהוֹן גְּבַר לְלִישָׁנֵהּ לְזַרְעָיְתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן׃

(ו) וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃

ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃

(ז) וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃

ז וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃

(ח) וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃

ח וְכוּשׁ אוֹלִיד יָת נִמְרֹד הוּא שָׁרִי לְמֶהֱוֵי גִּבַּר תַּקִּיף בְּאַרְעָא׃

רש"י ◂ **לִהְיוֹת גִּבּוֹר** • לְהַמְרִיד כָּל הָעוֹלָם עַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בַּעֲצַת דּוֹר הַפַּלָּגָה.

(ט) הוּא־הָיָה גִּבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה׃

ט הוּא הֲוָה גִּבַּר תַּקִּיף קֳדָם יְיָ עַל כֵּן יִתְאֲמַר כְּנִמְרֹד גִּבַּר תַּקִּיף קֳדָם יְיָ׃

רש"י ◂ **גִּבּוֹר צַיִד** • צָד דַּעְתָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת בְּפִיו, וּמַטְעָן לְמָרְדּ בַּמָּקוֹם. **לִפְנֵי ה'** • מִתְכַּוֵּן לְהַקְנִיטוֹ עַל פָּנָיו. **עַל כֵּן יֵאָמַר** • עַל כָּל אָדָם מַרְשִׁיעַ בְּעַזּוּת פָּנִים, יוֹדֵעַ רִבּוֹנוֹ וּמִתְכַּוֵּן לְמָרְדּ בּוֹ, יֵאָמַר: ׳זֶה כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד׳ (בראשית רבה).

(י) וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃

י וַהֲוָה רֵישׁ מַלְכוּתֵהּ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאַרְעָא דְּבָבֶל׃

(יא) מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח׃

יא מִן אַרְעָא (נ"א עֵיטָה) הַהִיא נְפַק אַתּוּרָאָה וּבְנָא יָת נִינְוֵה וְיָת רְחוֹבֹת (נ"א רְחוֹבֵי) קַרְתָּא וְיָת כָּלַח׃

רש"י ◂ **מִן־הָאָרֶץ** • כֵּיוָן שֶׁרָאָה אַשּׁוּר אֶת בָּנָיו שׁוֹמְעִין לְנִמְרֹד וּמוֹרְדִין בַּמָּקוֹם לִבְנוֹת הַמִּגְדָּל, יָצָא מִתּוֹכָם (בראשית רבה).

(יב) וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה׃

יב וְיָת רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִיא קַרְתָּא רַבְּתָא׃

רש"י ◂ **הָעִיר הַגְּדֹלָה** • הִיא נִינְוֵה, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ג): ״וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים״.

בעל הטורים

י (ט) **יֵאָמַר.** ג׳ בַּמְּסוֹרָה. ״עַל כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד״, ״עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה׳״ (בְּמִדְבַּר כא, יד), ״וּלְצִיּוֹן יֵאָמַר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד בָּהּ״ (תְּהִלִּים פז, ה). מְלַמֵּד שֶׁהָיָה נִמְרוֹד אִישׁ מִלְחָמָה, וְלוֹכֵד עָרִים וּמוֹלֵךְ עֲלֵיהֶם, כְּדִכְתִיב (פסוק י) ״וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל״. וְזֶה הוּא ״עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה׳״. וּלְצִיּוֹן יֵאָמַר שֶׁיִּהְיֶה כָּל הַיְלוּד בָּהּ גִּבּוֹר וּגְבֶהּ קוֹמָה כְּנִמְרוֹד, וְיִהְיֶה נִיכָּר וְיֹאמְרוּ הַכֹּל: ״זֶה יֻלַּד בָּהּ״. תורה י

(יג) וּמִצְרַ֗יִם יָלַ֛ד אֶת־לוּדִ֥ים וְאֶת־עֲנָמִ֖ים וְאֶת־לְהָבִ֑ים וְאֶת־נַפְתֻּחִֽים׃

יג וּמִצְרָאִי (בכל הס׳ וּמִצְרַיִם) אוֹלִיד יָת לוּדָאֵי וְיָת עַנָמָאֵי וְיָת לְהָבָאֵי וְיָת נַפְתּוּחָאֵי׃

רש״י ◂ **לְהָבִים** • שְׁפָנֶיהֶם דּוֹמִים לְלַהַב.

(יד) וְאֶת־פַּתְרֻסִּ֣ים וְאֶת־כַּסְלֻחִ֗ים אֲשֶׁ֤ר יָצְאוּ֙ מִשָּׁ֔ם פְּלִשְׁתִּ֖ים וְאֶת־כַּפְתֹרִֽים׃

יד וְיָת פַּתְרוֹסָאֵי וְיָת כַּסְלוּחָאֵי דִּי נְפָקוּ מִתַּמָּן פְּלִשְׁתָּאֵי וְיָת קַפּוּטְקָאֵי׃

רש״י ◂ **פַּתְרֻסִים וְאֶת כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים** • מִשְּׁנֵיהֶם יָצְאוּ, שֶׁהָיוּ פַּתְרֻסִים וְכַסְלֻחִים מַחֲלִיפִין מִשְׁכַּב נְשׁוֹתֵיהֶם אֵלּוּ לְאֵלּוּ, וְיָצְאוּ מֵהֶם פְּלִשְׁתִּים.

(טו) וּכְנַ֗עַן יָלַ֛ד אֶת־צִידֹ֥ן בְּכֹרֹ֖ו וְאֶת־חֵֽת׃

טו וּכְנַעַן אוֹלִיד יָת צִידוֹן בְּכְרֵהּ וְיָת חֵת׃

(טז) וְאֶת־הַיְבוּסִ֣י וְאֶת־הָאֱמֹרִ֔י וְאֶת־הַגִּרְגָּשִֽׁי׃

טז וְיָת יְבוּסָאֵי וְיָת אֱמוֹרָאֵי וְיָת גִּרְגָּשָׁאֵי׃

(יז) וְאֶת־הַחִוִּ֔י וְאֶת־הָעַרְקִ֖י וְאֶת־הַסִּינִֽי׃

יז וְיָת חִוָּאֵי וְיָת עַרְקָאֵי וְיָת אַנְתּוֹסָאֵי׃

(יח) וְאֶת־הָאַרְוָדִ֖י וְאֶת־הַצְּמָרִ֑י וְאֶת־הַחֲמָתִ֣י וְאַחַ֔ר נָפֹ֖צוּ מִשְׁפְּחֹ֥ות הַכְּנַעֲנִֽי׃

יח וְיָת אַרְוָדָאֵי וְיָת צְמָרָאֵי וְיָת חֲמָתָאֵי וּבָתַר כֵּן אִתְבַּדְּרוּ זַרְעַיָת כְּנַעֲנָאֵי׃

רש״י ◂ **וְאַחַר נָפֹצוּ** • מֵאֵלֶּה נָפֹצוּ מִשְׁפָּחוֹת הָרִבֹּה.

(יט) וַיְהִ֥י גְבֻ֣ול הַכְּנַעֲנִ֑י מִצִּידֹ֥ן בֹּאֲכָ֖ה גְּרָ֣רָה עַד־עַזָּ֑ה בֹּאֲכָ֗ה סְדֹ֙מָה֙ וַעֲמֹרָ֔ה וְאַדְמָ֥ה וּצְבֹיִ֖ם עַד־לָֽשַׁע׃

יט וַהֲוָה תְּחוּם כְּנַעֲנָאֵי מִצִּידוֹן מָטֵי לְגְרָר עַד עַזָּה מָטֵי לְסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְאַדְמָה וּצְבוֹיִם עַד לָשַׁע׃

רש״י ◂ **גְּבוּל** • סוֹף אַרְצוֹ, כָּל ״גְּבוּל״ לְשׁוֹן סוֹף וְקָצֶה. **בֹּאֲכָה** • שֵׁם דָּבָר. וְלִי נִרְאֶה, כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: ׳גְּבוּל זֶה מַגִּיעַ עַד אֲשֶׁר תָּבֹא לְמָקוֹם פְּלוֹנִי׳.

(כ) אֵ֚לֶּה בְּנֵי־חָ֔ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לִלְשֹׁנֹתָ֑ם בְּאַרְצֹתָ֖ם בְּגֹויֵהֶֽם׃

כ אִלֵּין בְּנֵי חָם לְזַרְעָתְהוֹן לְלִישָׁנְהוֹן בְּאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן׃

רש״י ◂ **לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם** • אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּחְלְקוּ לִלְשׁוֹנוֹת וַאֲרָצוֹת, כֻּלָּם בְּנֵי חָם הֵם.

(כא) וּלְשֵׁ֥ם יֻלַּ֖ד גַּם־ה֑וּא אֲבִ֣י כָל־בְּנֵי־עֵ֔בֶר אֲחִ֖י יֶ֥פֶת הַגָּדֹ֖ול׃

כא וּלְשֵׁם אִתְיְלִיד אַף הוּא אֲבוּהוֹן דְּכָל בְּנֵי עֵבֶר אֲחוּהִי דְּיֶפֶת רַבָּא׃

רש״י ◂ **אֲבִי כָל־בְּנֵי־עֵבֶר** • הַנָּהָר — הָיָה שֵׁם. **אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל** • אֵינִי יוֹדֵעַ אִם יֶפֶת הַגָּדוֹל, אִם שֵׁם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: ״שֵׁם בֶּן־מֵאַת שָׁנָה וְגוֹ׳ שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל״, הֲוֵי אוֹמֵר יֶפֶת הַגָּדוֹל, שֶׁהָרֵי בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה הָיָה נֹחַ כְּשֶׁהִתְחִיל לְהוֹלִיד, וְהַמַּבּוּל הָיָה בְּשָׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה [לְנֹחַ]. נִמְצָא, שֶׁהַגָּדוֹל בְּבָנָיו הָיָה בֶּן מֵאָה שָׁנָה, וְשֵׁם לֹא הִגִּיעַ לְמֵאָה עַד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל. **אֲחִי יֶפֶת** • וְלֹא אֲחִי חָם, שֶׁאִלּוּ שְׁנֵיהֶם כִּבְּדוּ אֶת אֲבִיהֶם, וְזֶה בִּזָּהוּ.

(כב) בְּנֵ֥י שֵׁ֖ם עֵילָ֣ם וְאַשּׁ֑וּר וְאַרְפַּכְשַׁ֖ד וְל֥וּד וַאֲרָֽם׃

כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃

(כג) וּבְנֵ֖י אֲרָ֑ם ע֥וּץ וְח֖וּל וְגֶ֥תֶר וָמַֽשׁ׃

כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמַשׁ׃

(כד) וְאַרְפַּכְשַׁ֖ד יָלַ֣ד אֶת־שָׁ֑לַח וְשֶׁ֖לַח יָלַ֥ד אֶת־עֵֽבֶר׃

כד וְאַרְפַּכְשַׁד אוֹלִיד יָת שָׁלַח וְשֶׁלַח אוֹלִיד יָת עֵבֶר׃

(כה) וּלְעֵ֥בֶר יֻלַּ֖ד שְׁנֵ֣י בָנִ֑ים שֵׁ֣ם הָאֶחָ֞ד פֶּ֗לֶג כִּ֤י בְיָמָיו֙ נִפְלְגָ֣ה הָאָ֔רֶץ וְשֵׁ֥ם אָחִ֖יו יָקְטָֽן׃

כה וּלְעֵבֶר אִתְיְלִידוּ תְּרֵין בְּנִין שׁוּם חַד פֶּלֶג אֲרֵי בְּיוֹמוֹהִי אִתְפְּלִיגַת אַרְעָא וְשׁוּם אֲחוּהִי יָקְטָן׃

רש״י◄ **נִפְלְגָה** • נִתְבַּלְבְּלוּ הַלְּשׁוֹנוֹת וְנָפֹצוּ מִן הַבִּקְעָה, וְנִתְפַּלְּגוּ בְּכָל הָעוֹלָם. לָמַדְנוּ שֶׁהָיָה עֵבֶר נָבִיא, שֶׁקָּרָא שֵׁם בְּנוֹ עַל שֵׁם הֶעָתִיד, וְשָׁנִינוּ בְּ׳סֵדֶר עוֹלָם׳, שֶׁבְּסוֹף יָמָיו נִתְפַּלְּגוּ, שֶׁאִם תֹּאמַר בִּתְחִלַּת יָמָיו, הֲרֵי יָקְטָן אָחִיו צָעִיר מִמֶּנּוּ וְהוֹלִיד כַּמָּה מִשְׁפָּחוֹת קֹדֶם לָכֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְיָקְטָן יָלַד וְגוֹ׳״, וְאַחַר־כַּךְ ״וַיְהִי כָל הָאָרֶץ וְגוֹ׳״. וְאִם תֹּאמַר בְּאֶמְצַע יָמָיו, לֹא בָּא הַכָּתוּב לִסְתֹּם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבִּשְׁנַת מוֹת פֶּלֶג נִתְפַּלְּגוּ. **יָקְטָן** • שֶׁהָיָה עָנָו וּמַקְטִין עַצְמוֹ, לְכָךְ זָכָה לְהַעֲמִיד כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַלָּלוּ.

(כו) וְיָקְטָ֣ן יָלַ֔ד אֶת־אַלְמוֹדָ֖ד וְאֶת־שָׁ֑לֶף וְאֶת־חֲצַרְמָ֖וֶת וְאֶת־יָֽרַח׃

כו וְיָקְטָן אוֹלִיד יָת אַלְמוֹדָד וְיָת שָׁלֶף וְיָת חֲצַרְמָוֶת וְיָת יָרַח׃

רש״י◄ **חֲצַרְמָוֶת** • עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, דִּבְרֵי אַגָּדָה (בראשית רבה).

(כז) וְאֶת־הֲדוֹרָ֥ם וְאֶת־אוּזָ֖ל וְאֶת־דִּקְלָֽה׃

כז וְיָת הֲדוֹרָם וְיָת אוּזָל וְיָת דִּקְלָה׃

(כח) וְאֶת־עוֹבָ֥ל וְאֶת־אֲבִימָאֵ֖ל וְאֶת־שְׁבָֽא׃

כח וְיָת עוֹבָל וְיָת אֲבִימָאֵל וְיָת שְׁבָא׃

(כט) וְאֶת־אוֹפִ֥ר וְאֶת־חֲוִילָ֖ה וְאֶת־יוֹבָ֑ב כָּל־אֵ֖לֶּה בְּנֵ֥י יָקְטָֽן׃

כט וְיָת אוֹפִר וְיָת חֲוִילָה וְיָת יוֹבָב כָּל אִלֵּין בְּנֵי יָקְטָן׃

(ל) וַיְהִ֥י מוֹשָׁבָ֖ם מִמֵּשָׁ֑א בֹּאֲכָ֥ה סְפָ֖רָה הַ֥ר הַקֶּֽדֶם׃

ל וַהֲוָה מוֹתְבָנְהוֹן מִמֵּשָׁא מָטֵי לִסְפַר טוּר מָדִינְחָא׃

(לא) אֵ֣לֶּה בְנֵי־שֵׁ֔ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לִלְשֹׁנֹתָ֑ם בְּאַרְצֹתָ֖ם לְגוֹיֵהֶֽם׃

לא אִלֵּין בְּנֵי שֵׁם לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְלִישָׁנְהוֹן לְאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן׃

(לב) אֵ֣לֶּה מִשְׁפְּחֹ֧ת בְּנֵי־נֹ֛חַ לְתוֹלְדֹתָ֖ם בְּגוֹיֵהֶ֑ם וּמֵאֵ֔לֶּה נִפְרְד֧וּ הַגּוֹיִ֛ם בָּאָ֖רֶץ אַחַ֥ר הַמַּבּֽוּל׃

לב אִלֵּין זַרְעֲיַת בְּנֵי נֹחַ לְתוּלְדָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן וּמֵאִלֵּין אִתַּפְרָשׁוּ עַמְמַיָּא בְּאַרְעָא בָּתַר טוֹפָנָא׃

הפניות לשיחות קודש

על שם מקומו. דברי אגדה: מה הכריח את רש״י לבאר את השם ״חצרמות״ ומה ההוראה מזה – לקו״ש ח״ה ע׳ 283.

~ שבת קודש ו' מרחשון ~

יא (א) **וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים:** א וְהָוָה כָּל אַרְעָא לִישָׁן חָד וּמַמְלַל חָד:

רש"י ◄ **שָׂפָה אֶחָת** • לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. **וּדְבָרִים אֲחָדִים** • בָּאוּ בְּעֵצָה אַחַת וְאָמְרוּ: לֹא כָּל הַיֶּמֶנּוּ שֶׁיָּבֹר לוֹ אֶת הָעֶלְיוֹנִים. נַעֲלֶה לָרָקִיעַ וְנַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה. דָּבָר אַחֵר: עַל יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: "וּדְבָרִים אֲחָדִים", (סְפָרִים אֲחֵרִים: דְּבָרִים חֲדִים). אָמְרוּ: אַחַת לְאֶלֶף וְתַרְנ"ו שָׁנִים הָרָקִיעַ מִתְמוֹטֵט, כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה בִּימֵי הַמַּבּוּל. בֹּאוּ וְנַעֲשֶׂה לוֹ סְמוֹכוֹת (בראשית רבה).

(ב) וַיְהִי בְנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: ב וַהֲוָה בְּמִטַּלְהוֹן בְּקַדְמֵיתָא וְאַשְׁכָּחוּ בִּקְעָתָא בְּאַרְעָא דְבָבֶל וִיתִיבוּ תַּמָּן:

רש"י ◄ **בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם** • שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים שָׁם, כִּדְכְתִיב לְמַעְלָה: (לעיל י) "וַיְהִי מוֹשָׁבָם וְגוֹ' הַר הַקֶּדֶם" וְנָסְעוּ מִשָּׁם לָתוּר לָהֶם מָקוֹם לְהַחֲזִיק אֶת כֻּלָּם, וְלֹא מָצְאוּ אֶלָּא שִׁנְעָר.

(ג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמָר: ג וַאֲמָרוּ גְּבַר לְחַבְרֵהּ הָבוּ נִרְמֵי לִבְנִין וְנִשְׂרְפִנּוּן בְּנוּרָא יוֹקַדְתָּא (נ"א בְּנוּרָא) וַהֲוַת לְהוֹן לִבְנְתָא לְאַבְנָא וְחֵימָרָא הֲוָה לְהוֹן לְשֵׁיעַ:

רש"י ◄ **אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ** • אֲמָה לְאֲמָה: מִצָּרַיִם לְכוּשׁ, וְכוּשׁ לְפוּט, וּפוּט לִכְנַעַן. **הָבָה** • הַזְמִינוּ עַצְמְכֶם. כָּל 'הָבָה', לְשׁוֹן הַזְמָנָה הוּא, שֶׁמְּכִינִים עַצְמָן וּמִתְחַבְּרִים לִמְלָאכָה, אוֹ לְעֵצָה, אוֹ לְמַשָּׂא. **הָבָה** • הַזְמִינוּ, אפקרלי"ר בְּלַע"ז. **לְבֵנִים** • שֶׁאֵין אֲבָנִים בְּבָבֶל, שֶׁהִיא בִּקְעָה. **וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה** • כְּדֵי עוֹשִׁין הַלְּבֵנִים, שֶׁקּוֹרִים טוּוֹל"ש בלע"ז (ציגעל דאכשטיינע), שׂוֹרְפִים אוֹתָן בְּכִבְשָׁן. **לַחֹמֶר** • לָטוּחַ הַקִּיר.

(ד) וַיֹּאמְרוּ הָבָה ׀ נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ: ד וַאֲמָרוּ הָבוּ נִבְנֵי לָנָא קַרְתָּא וּמַגְדְּלָא וְרֵישֵׁהּ מָטֵי עַד צֵית שְׁמַיָּא וְנַעְבֵּיד לָנָא שׁוּם דְּיִלְמָא נְתְבַּדַּר עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא:

רש"י ◄ **פֶּן־נָפוּץ** • שֶׁלֹּא יָבִיא עָלֵינוּ שׁוּם מַכָּה לְהַפִּיצֵנוּ מִכָּאן.

(ה) וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם: ה וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאִתְפְּרָעָא עַל עוֹבָדֵי קַרְתָּא וּמַגְדְּלָא דִּי בְנוֹ בְּנֵי אֲנָשָׁא:

רש"י ◄ **וַיֵּרֶד ה' לִרְאוֹת** • לֹא הֻצְרַךְ לְכָךְ, אֶלָּא בָּא לְלַמֵּד לַדַּיָּנִים שֶׁלֹּא יַרְשִׁיעוּ הַנִּדּוֹן עַד שֶׁיִּרְאוּ וְיָבִינוּ. בְּמִדְרַשׁ

בעל הטורים

יא (א) **שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים.** ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה" (קהלת ה, ו). לוֹמַר, שֶׁהִרְבּוּ לְדַבֵּר הֲבָלִים הַרְבֵּה.

שָׂפָה אֶחָת. בְּגִימַטְרִיָּא: **לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.** תורה ב

(ב) **בְּנָסְעָם.** ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם", וְאִידָךְ: "בְּנָסְעָם מִן הַמַּחֲנֶה" (במדבר י, לד). זֶה הוּא שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שבת קטז, א) אוֹתוֹ הַיּוֹם סָרוּ מֵאֲחֲרֵי ה'. מָשָׁל לְתִינוֹק שֶׁבּוֹרֵחַ מִן הַסֵּפֶר (ירושלמי תענית פ"ד ה"ה, ובתוספות דבור המתחיל פורענות (שבת קטז, א) בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ). פֵּירוּשׁ "בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם", שֶׁנָּסְעוּ מִקַּדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. תורה ג

(ג) **אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הָבָה.** סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **שָׁלְוָה.** מִפְּנֵי שַׁלְוָה יְתֵירָה שֶׁהָיָה לָהֶם חָטְאוּ.

לְאָבֶן. ב' בַּמְּסוֹרָה. "וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן", "וַיָּמָת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ וְהוּא הָיָה לְאָבֶן" (שמואל א' כה, לז) גַּבֵּי נָבָל. מַה לְּהַלָּן מִיתָה, אַף כָּאן מִיתָה, שֶׁיִּוָּתֵר הָיָה קָשֶׁה לָהֶם מִן הַמָּוֶת כְּשֶׁנִּפְלָה לְבֵנָה מִן הַמִּגְדָּל. תורה ד

רַבִּי תַּנְחוּמָא. **בְּנֵי הָאָדָם** • אֶלָּא בְּנֵי מִי, שֶׁמָּא בְּנֵי חֲמוֹרִים וּגְמַלִּים? אֶלָּא בְּנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁכָּפָה אֶת הַטּוֹבָה וְאָמַר: (לעיל ג) "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי". אַף אֵלּוּ כָּפוּ בַּטּוֹבָה לִמְרֹד בְּמִי שֶׁהִשְׁפִּיעָם טוֹבָה וּמִלְּטָם מִן הַמַּבּוּל.

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת:

ו וַאֲמַר יְיָ הָא עַמָּא חַד וְלִישָׁן חַד לְכָלְהוֹן וְדֵין דְּשָׁרִיו לְמֶעְבַּד וּכְעַן לָא יִתְמְנַע מִנְּהוֹן כֹּל דְּחַשִּׁיבוּ לְמֶעְבַּד:

רש"י ◂ **הֵן עַם אֶחָד** • כָּל טוֹבָה זוֹ יֵשׁ עִמָּהֶן, שֶׁעַם אֶחָד הֵם וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם, וְדָבָר זֶה הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת. **הַחִלָּם** • כְּמוֹ: אָמְרָם, עֲשׂוֹתָם, לְהַתְחִיל הֵם לַעֲשׂוֹת. **לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם וְגוֹ' לַעֲשׂוֹת** • בִּתְמִיהָה, "יִבָּצֵר" לְשׁוֹן מְנִיעָה, כְּתַרְגּוּמוֹ. וְדוֹמֶה לוֹ: "יִבְצֹר רוֹחַ נְגִידִים" (תהלים עו).

(ז) הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ:

ז הָבוּ נִתְגְּלֵי וּנְבַלְבֵּל תַּמָּן לִישָׁנְהוֹן דְּלָא יִשְׁמְעוּן (גְּבַר) אֱנָשׁ לִישַׁן חַבְרֵהּ:

רש"י ◂ **הָבָה נֵרְדָה** • בְּבֵית דִּינוֹ נִמְלַךְ מֵעַנְוָתָנוּתוֹ יֵתֵרָה. **הָבָה** • מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, הֵם אָמְרוּ: "הָבָה נִבְנֶה", וְהוּא כְּנֶגְדָּם מָדַד וְאָמַר: "הָבָה נֵרְדָה". **וְנָבְלָה** • וּנְבַלְבֵּל, נו"ן מְשַׁמֶּשׁ בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וְהֵ"א אַחֲרוֹנָה יְתֵרָה כְּהֵ"א שֶׁל נֵרְדָה. **לֹא יִשְׁמְעוּ** • זֶה שׁוֹאֵל לְבֶנָה וְזֶה מֵבִיא טִיט, וְזֶה עוֹמֵד עָלָיו וּפוֹצֵעַ אֶת מֹחוֹ.

(ח) וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר:

ח וּבַדַּר יְיָ יָתְהוֹן מִתַּמָּן עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וּמְנָעוּ לְמִבְנֵי (נ"י וְאִתְמְנָעוּ מִלְּמִבְנֵי) קִרְתָּא:

רש"י ◂ **וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם** • בָּעוֹלָם הַזֶּה, מַה שֶּׁאָמְרוּ: "פֶּן נָפוּץ" נִתְקַיֵּם עֲלֵיהֶם. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי י): "מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְּבוֹאֶנּוּ".

(ט) עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֱפִיצָם יְהוָה עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ:

ט עַל דֵּן קְרָא שְׁמֵהּ בָּבֶל כִּי שָׁם בָּלַל ה' שִׂפַת כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ:

רש"י ◂ **וּמִשָּׁם הֱפִיצָם** • לְמַד שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְכִי אֵי זוֹ קָשָׁה: שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל, אוֹ שֶׁל דּוֹר הַפַּלָּגָה, אֶלָּא לֹא פָשְׁטוּ יָד בָּעֵקֶר, וְאֵלּוּ פָּשְׁטוּ יָד בָּעֵקֶר לְהִלָּחֵם בּוֹ, וְאֵלּוּ נִשְׁטְפוּ וְאֵלּוּ לֹא נֶאֶבְדוּ מִן הָעוֹלָם? אֶלָּא שֶׁדּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ גּוֹזְלִים אַהֲבָה וְרֵעוּת בֵּינֵיהֶם, לְכָךְ נֶאֶבְדוּ. וְאֵלּוּ הָיוּ נוֹהֲגִים אַהֲבָה וְרֵעוּת בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים", לָמַדְתָּ שֶׁשָּׁנְאוּי הַמַּחֲלֹקֶת וְגָדוֹל הַשָּׁלוֹם.

~ נקודות משיחות קודש ~

שכר דור הפלגה

עַל דֵּן קְרָא שְׁמֵהּ בָּבֶל כִּי שָׁם בָּלַל ה' שִׂפַת כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ (יא, ט)

וּמִשָּׁם הֱפִיצָם - לְמַד שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְכִי אֵי זוֹ קָשָׁה שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל אוֹ שֶׁל דּוֹר הַפַּלָּגָה, אֶלָּא לֹא פָשְׁטוּ יָד בָּעֵקֶר לְהִלָּחֵם בּוֹ, וְאֵלּוּ נִשְׁטְפוּ וְאֵלּוּ נֶאֶבְדוּ מִן הָעוֹלָם. אֶלָּא שֶׁדּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ גַּזְלָנִים וְהָיְתָה מְרִיבָה בֵּינֵיהֶם לְכָךְ נֶאֱבְדוּ, וְאֵלּוּ הָיוּ נוֹהֲגִים אַהֲבָה וְרֵעוּת בֵּינֵיהֶם (רש"י)

בעל הטורים

(ח) **וַיָּפֶץ.** ג' בַּמְּסוֹרָה. "וַיָּפֶץ ה' אוֹתָם מִשָּׁם", "וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות ה, יב), "וַיָּפֶץ הָעָם מֵעָלָיו" (שמואל א' יג, ח) גִּבְעִי שָׁאוּל. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל, רְאוּיִן אַנְשֵׁי מִגְדָּל וְאַנְשֵׁי מִצְרַיִם לְפוּרְעָנוּת אַחַת, וְאֵלּוּ נָפוֹצוּ מִן

בַּמִּשְׁנָה בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת נֶאֱמַר: "עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ כּוּ', שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל. עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם כּוּ', שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ: מָה הַפֵּרוּשׁ "עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם"? הֲרֵי כָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ "מַכְעִיסִין וּבָאִין", וְאֵיזֶה שָׂכָר הִגִּיעַ לָהֶם, שֶׁאַבְרָהָם הָיָה יָכוֹל לְקַבֵּל? וּבְנוֹסָף צָרִיךְ לְהָבִין, אִם גַּם לַדּוֹרוֹת הַ"מַּכְעִיסִין וּבָאִין" יֵשׁ שָׂכָר, מַדּוּעַ לֹא מָצְאנוּ שְׁנֹחַ קִבֵּל אֶת שְׂכָרָם שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַדּוֹרוֹת שֶׁלְּפָנָיו? וּלְאָן הָלַךְ שְׂכָרָם שֶׁל אוֹתָם דּוֹרוֹת?

וְיֵשׁ לוֹמַר:

לְאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל לֹא הִגִּיעַ שָׂכָר כְּלָל, שֶׁכֵּן לֹא מָצְאנוּ שֶׁעָשׂוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁעֲלֵיהֶם הָיוּ רְאוּיִים לְקַבֵּל שָׂכָר. לָכֵן נֹחַ לֹא הָיָה יָכוֹל לְקַבֵּל שָׂכָר.

לְעֻמַּת זֹאת, לְאַנְשֵׁי דּוֹר הַפַּלָּגָה הָיְתָה הַמַּעֲלָה בַּהַנְהָגָה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. הֵם פָּעֲלוּ יַחַד בְּאַחְדוּת וּבְרֵעוּת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים". חֶטְאָם הָיָה כְּלַפֵּי שָׁמַיִם בִּלְבַד, וְלָכֵן הִגִּיעַ לָהֶם שָׂכָר עַל הַנְהָגָה זוֹ.

אֲמָנָם, הֵם עַצְמָם לֹא יָכְלוּ לְקַבֵּל אֶת הַשָּׂכָר, מִשּׁוּם שֶׁ"פָּשְׁטוּ יָד בָּעֶקֶר" לְהִלָּחֵם בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאִבְּדוּ אֶת חֶלְקָם בָּעוֹלָם הַבָּא. אַךְ הַשָּׂכָר עַצְמוֹ לֹא אָבַד, וְזָכָה בּוֹ אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁ"קִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם".

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 753)

(י) אֵ֚לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת שֵׁ֔ם שֵׁ֚ם בֶּן־מְאַ֣ת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשַׁ֑ד שְׁנָתַ֖יִם אַחַ֥ר הַמַּבּֽוּל׃

י אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן מְאַת שָׁנִין וְאוֹלִיד יָת אַרְפַּכְשָׁד תַּרְתֵּין שְׁנִין בָּתַר טוֹפָנָא׃

רש"י ◄ שֵׁם בֶּן מְאַת שָׁנָה • כְּשֶׁהוֹלִיד אֶת אַרְפַּכְשַׁד, שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל.

(יא) וַיְחִי־שֵׁ֕ם אַחֲרֵ֥י הוֹלִיד֖וֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁ֑ד חֲמֵ֤שׁ מֵאוֹת֙ שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד בָּנִ֥ים וּבָנֽוֹת׃ ס

יא וַחֲיָא שֵׁם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת אַרְפַּכְשָׁד חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(יב) וְאַרְפַּכְשַׁ֕ד חַ֥י חָמֵ֖שׁ וּשְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־שָֽׁלַח׃

יב וְאַרְפַּכְשַׁד חַיָא תְּלָתִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת שָׁלַח׃

(יג) וַיְחִ֣י אַרְפַּכְשַׁ֗ד אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־שֶׁ֔לַח שָׁלֹ֥שׁ שָׁנִ֖ים וְאַרְבַּ֣ע מֵא֑וֹת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד בָּנִ֥ים וּבָנֽוֹת׃ ס

יג וַחֲיָא אַרְפַּכְשַׁד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֶׁלַח אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(יד) וְשֶׁ֖לַח חַ֣י שְׁלֹשִׁ֑ים שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־עֵֽבֶר׃

יד וְשֶׁלַח חַיָא תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת עֵבֶר׃

(טו) וַיְחִי־שֶׁ֕לַח אַחֲרֵ֥י הוֹלִיד֖וֹ אֶת־עֵ֑בֶר שָׁלֹ֤שׁ שָׁנִים֙ וְאַרְבַּ֣ע מֵא֔וֹת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד בָּנִ֥ים וּבָנֽוֹת׃ ס

טו וַחֲיָא שֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת עֵבֶר אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

בעל הטורים

הַמִּגְדָּל וְאֵלּוּ נָפוֹצוּ מִמְּצָרִים. וְזֶהוּ "וַיָּפֶץ הָעָם מֵעָלָיו".

וַיַּחְדְּלוּ. ב' בְּמָסוֹרָה. הָכָא: "וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר", "וַיַּחְדְּלוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבְּרָד" (שמות ט, לג). מְלַמֵּד שֶׁאַף אֵלּוּ נִדּוֹנוּ בְּקוֹלוֹת וּבָרָד. תורה ט

(י) **שְׁנָתַיִם אַחַר.** שְׁנַיִם דְּסִמְיכִי. "שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל", "שְׁנָתַיִם אַחַר הָרַעַשׁ" (עמוס א, א). שֶׁגַּם בַּמַּבּוּל הָיָה רַעַשׁ גָּדוֹל. תורה יא

(טז) וַיְחִי־עֵבֶר אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־פָּלֶג:

טז וַחֲיָא עֵבֶר תְּלָתִין וְאַרְבַּע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת פָּלֶג:

(יז) וַיְחִי־עֵבֶר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פָּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס

יז וַחֲיָא עֵבֶר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת פָּלֶג אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(יח) וַיְחִי־פָלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ:

יח וַחֲיָא פָּלֶג תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת רְעוּ:

(יט) וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס

יט וַחֲיָא פָּלֶג בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת רְעוּ מָאתָן וּתְשַׁע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(כ) וַיְחִי רְעוּ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג:

כ וַחֲיָא רְעוּ תְּלָתִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת שְׂרוּג:

(כא) וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג שֶׁבַע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס

כא וַחֲיָא רְעוּ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שְׂרוּג מָאתָן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(כב) וַיְחִי שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־נָחוֹר:

כב וַחֲיָא שְׂרוּג תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת נָחוֹר:

(כג) וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס

כג וַחֲיָא שְׂרוּג בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת נָחוֹר מָאתָן שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(כד) וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח:

כד וַחֲיָא נָחוֹר עַשְׂרִין וּתְשַׁע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת תָּרַח:

(כה) וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־תָּרַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס

כה וַחֲיָא נָחוֹר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת תָּרַח מְאָה וּתְשַׁע עַשַׂר שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(כו) וַיְחִי־תֶרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן:

כו וַחֲיָא תֶּרַח שִׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אַבְרָם יָת נָחוֹר וְיָת הָרָן:

(כז) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט:

כז וְאִלֵּין תּוֹלְדַת תֶּרַח תֶּרַח אוֹלִיד יָת אַבְרָם יָת נָחוֹר וְיָת הָרָן וְהָרָן אוֹלִיד יָת לוֹט:

(כח) וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים:

כח וּמִית הָרָן עַל אַפֵּי תֶּרַח אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דְיַלָּדוּתֵהּ בְּאוּר דַּכַסְדָּאֵי:

רמ"י ◄ עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו • בְּחַיֵּי אָבִיו (בראשית רבה). וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁעַל־יְדֵי אָבִיו מֵת, שֶׁקִּבֵּל תֶּרַח עַל אַבְרָם בְּנוֹ לִפְנֵי נִמְרֹד עַל שֶׁכִּתֵּת אֶת צְלָמָיו, וְהִשְׁלִיכוֹ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, וְהָרָן יוֹשֵׁב וְאוֹמֵר בְּלִבּוֹ: אִם אַבְרָם נוֹצֵחַ אֲנִי מְשֻׁלּוֹ, וְאִם נִמְרֹד נוֹצֵחַ אֲנִי מְשֻׁלּוֹ, וּכְשֶׁנִּצַּל אַבְרָם, אָמְרוּ לוֹ לְהָרָן: מְשֻׁל מִי אַתָּה? אָמַר

לָהֶם הָרָן: מֹשֶׁל אַבְרָם אֲנִי. הִשְׁלִיכוּהוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְנִשְׂרַף, וְזֶהוּ "אוּר כַּשְׂדִּים". וּמְנַחֵם [בֶּן סָרוּק] פֵּרַשׁ אוּר, בְּקֶעָה. וְכֵן (ישעיה כד): "בָּאֲרִים כַּבְּדוּ ה'", וְכֵן (שם יא): "מְאוּרַת צְפָעוֹנִי". כָּל חוֹר וּבֶקַע עָמֹק, קָרוּי אוּר.

(כט) וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה:

כט וּנְסִיב אַבְרָם וְנָחוֹר לְהוֹן נְשִׁין שׁוּם אִתַּת אַבְרָם שָׂרָי וְשׁוּם אִתַּת נָחוֹר מִלְכָּה בַּת הָרָן אֲבוּהָא דְמִלְכָּה וַאֲבוּהָא דְיִסְכָּה:

רש"י ◂ **יִסְכָּה** • זוֹ שָׂרָה, עַל שֵׁם שֶׁסָּכְתָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְשֶׁהַכֹּל סוֹכִין בְּיָפְיָהּ (סְפָרִים אֲחֵרִים: כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּרְאוּ אוֹתָהּ שָׂרֵי פַּרְעֹה"). וְעוֹד: "יִסְכָּה", לְשׁוֹן נְסִיכוּת (וכן הוא בסנהדרין ל"ט להדיא). כְּמוֹ שָׂרָה, לְשׁוֹן שָׂרָרָה.

(ל) וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד:

ל וַהֲוָת שָׂרַי עַקָּרָה לֵית לָהּ וְלָד:

(לא) וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם:

לא וּדְבַר תֶּרַח יָת אַבְרָם בְּרֵהּ וְיָת לוֹט בַּר הָרָן בַּר בְּרֵהּ וְיָת שָׂרַי כַּלָּתֵהּ אִתַּת אַבְרָם בְּרֵהּ וּנְפָקוּ עִמְּהוֹן מֵאוּרָא דְכַסְדָּאֵי לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲתוֹ עַד חָרָן וִיתִיבוּ תַּמָּן:

רש"י ◂ **וַיֵּצְאוּ אִתָּם** • וַיֵּצְאוּ תֶּרַח וְאַבְרָם עִם לוֹט וְשָׂרַי.

(לב) וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן*:

לב וַהֲווֹ יוֹמֵי תֶרַח מְאָתָן וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית תֶּרַח בְּחָרָן: פ פ פ

רש"י ◂ **וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן** • לְאַחַר שֶׁיָּצָא אַבְרָם מֵחָרָן וּבָא לְאֶרֶץ כְּנַעַן, וְהָיָה שָׁם יוֹתֵר מִשִּׁשִּׁים שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי כָּתִיב (לקמן יב) "וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן", וְתֶרַח בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה הָיָה כְּשֶׁנּוֹלַד אַבְרָם, הֲרֵי קמ"ה לְתֶרַח כְּשֶׁיָּצָא אַבְרָם מֵחָרָן. עַדַיִן נִשְׁאֲרוּ מִשְּׁנוֹתָיו הַרְבֵּה, וְלָמָּה הִקְדִּים הַכָּתוּב מִיתָתוֹ שֶׁל תֶּרַח לִיצִיאָתוֹ שֶׁל אַבְרָם? שֶׁלֹּא יֵהָא הַדָּבָר מְפֻרְסָם לַכֹּל וְיֹאמְרוּ: לֹא קָיֵם אַבְרָם אֶת כִּבּוּד אָבִיו, שֶׁהִנִּיחוֹ זָקֵן וְהָלַךְ לוֹ. לְפִיכָךְ, קָרָאוֹ הַכָּתוּב מֵת. (סְפָרִים אֲחֵרִים: וְעוֹד) שֶׁהָרְשָׁעִים אַף בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים, וְהַצַּדִּיקִים אַף בְּמִיתָתָן קְרוּיִים חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חַי". **בְּחָרָן** • הַנּוּ"ן הֲפוּכָה, לוֹמַר לְךָ: עַד אַבְרָם, חָרוֹן אַף שֶׁל מָקוֹם:

חסלת פרשת נח

קנ"ג פסוקים, בצלא"ל סימן. אב"י יסכ"ה לו"ט סימן.

*) ע"פ לקו"ש חט"ו עמ' 63, ועמ' 423.

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רמג - רמד

בעל הטורים

(כט) **שָׂרָה.** בְּא"ת ב"ש - **בג"ן, שֶׁהִיא בְּגִימַטְרִיָּא יִסְכָּה.** זֶה הוּא רֶמֶז לְמַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים זִכְרָם לִבְרָכָה (מגילה יד, א) יִסְכָּה זוֹ שָׂרָה. תורה ל

הפניות לשיחות קודש

וימת תרח: ביאור בב' התירוצים ברש"י שמיישבים ב' קושיות: א. מדוע הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברהם. ב. מדוע בפועל אברהם לא קיים מצוות כיבוד הורים – לקו"ש ח"ה ע' 308. **הנו"ן הפוכה . . עד אברם חרון אף של מקום בעולם:** ביאור בפירוש רש"י "עד אברם" דווקא ולא עד מיתת תרח, והביאור על פי פנימיות העניינים – לקו"ש חט"ו ע' 63.

~ נקודות משיחות קודש ~

אל תירא מ"מים רבים"!

כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ (הפטרת פרשת נח)

בְּהַפְטָרַת פָּרָשַׁת נֹחַ, נִקְרָאִים מֵי הַמַּבּוּל בְּשֵׁם "מֵי נֹחַ". וְלִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ, שֶׁהֲרֵי "נֹחַ" הוּא מִלְּשׁוֹן מְנוּחָה, וְהַמַּבּוּל הוּא הַהֶפֶךְ הַגָּמוּר מִמְּנוּחָה.

בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳ מְבֹאָר, שֶׁהַמַּבּוּל פָּעַל בָּעוֹלָם "נַיֵּחָא דְּרוּחָא", הֱיוֹת שֶׁמֵּי הַמַּבּוּל טִהֲרוּ אֶת הָאָרֶץ כְּמֵי מִקְוֶה וְהֶעֱלוּ אוֹתָהּ לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר. לָכֵן בְּדִבְרֵי הַנְּבִיאִים, הַמְּגַלִּים אֶת הַבְּנִינָה הַפְּנִימִית, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים", נִקְרָאִים מֵי הַמַּבּוּל עַל שֵׁם תַּכְלִיתָם – "מֵי נֹחַ".

וּמִכָּאן הַהוֹרָאָה לְגַבֵּי הַזְּמַן שֶׁבּוֹ קוֹרְאִים פָּרָשָׁה זוֹ – תְּחִלַּת חֹדֶשׁ חֶשְׁוָן:

לְאַחַר חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁהוּא "מְשֻׂבָּע בַּכֹּל" וּמָלֵא בְּחַגִּים וְיָמִים טוֹבִים, חוֹזֵר הָאָדָם לְשִׁגְרַת הַחַיִּים וּלְעִסּוּקֵי הַחֹל, וְיָכוֹל הוּא לְהִתְיָרֵא מִן הַ"מַּיִם רַבִּים" – רִבּוּי הַטִּרְדוֹת וְהַמַּחֲשָׁבוֹת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה, שֶׁ"מַּיִם רַבִּים" אֵלּוּ נִקְרָאִים "מֵי נֹחַ", מִלְּשׁוֹן מְנוּחָה:

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי מַצְלִיחַ לְהִתְגַּבֵּר עַל הַטִּרְדוֹת וְהַמַּחֲשָׁבוֹת הַמְּבַלְבְּלוֹת וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבִתְפִלָּה, הוּא מַגִּיעַ לְמַעֲלָה יְתֵרָה, עַד שֶׁהַ"מַּיִם רַבִּים" עַצְמָם נֶהֱפָכִים לְ"מֵי נֹחַ", וּמְבִיאִים לוֹ "נַיֵּחָא דְּרוּחָא" בְּכָל עִנְיָנָיו, בְּרוּחָנִיּוּת וּבְגַשְׁמִיּוּת.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"כ עמ' 285 ואילך)

המשך מעמוד 3

ומכיון שעיקר מציאות ישראל היא פנימיות נפשם, לכן נקראים בלשון "ציון", כמ"ש[6] "לאמר לציון עמי עתה".

והביאור בזה, "**הבוטחים בהוי'**" – לשון הוה הוא שתמיד בוטחים בהוי' שימלא כל צרכם בגשמיות. היינו, שלא רק סומכים על הקב"ה, שאיך שיעשה יהי' "גם זו לטובה"[7], ו"כל מה דעביד רחמנא לטב עביד"[8], כי זה אינו קשור לביטחון בהוי'. אלא "בוטחים בהוי'" הוא שיש להם וודאות מוחלטת שהקב"ה ימלא כל צרכיהם בגשמיות[9].

וזהו הפירוש כאן "**כהר ציון**" – שבחינת "ציון" שבישראל, פנימיות הנפש, היא אצלם באופן של "הר": (א) שנראה בגילוי. (ב) והוא מקום גבוה שממנו ניתן לשלוט על כל השטח שלמטה[10]. ואז הם במעמד ומצב של "**לא ימוט**" – שלא חסר להם כלום בפועל ממש. כי פנימיות נפשם מאירה בגילוי וברוממות, וכשם שבה אין שינויים כך גם בכוחותיהם הגלויים אין שינויים.

וכששואלים אותם, כיצד אפשר להיות במעמד ומצב כזה נעלה, הרי באופן טבעי יש באדם שינויים מעבר להוה ולעתיד? הם עונים, שזהו מפני שהם "**כהר ציון**".

---

6) ישעי' נא, טז. וראה ירושלמי תענית פ"ד סה"ב. מגילה פ"ג סה"ו. ראה ד"ה ציון במשפט תשל"ה (סה"מ מלוקט א' ע' קנא ואילך).
7) תענית כא, א. סנהדרין קח, סע"ב.
8) ברכות ס, ב. וראה לקו"ש ח"ב ע' 393 ואילך ביאור ב' הלשונות.
9) ראה לקו"ש חל"ו ע' 3 ואילך ענ"ש.
10) ראה פרש"י ברכה לג, כז.

לוח תהלים

יום ראשון, ל' תשרי > פרק כ. מפרק קמה עד פרק קנ

יום שני, א' מרחשון > פרק כ. מפרק א עד פרק ט

יום שלישי, ב' מרחשון > מפרק י עד סוף פרק יז

יום רביעי, ג' מרחשון > מפרק יח עד סוף פרק כב

יום חמישי, ד' מרחשון > מפרק כג עד פרק כח

יום שישי, ה' מרחשון > מפרק כט עד פרק לד

שבת קודש, ו' מרחשון > פרק כ. מפרק לה עד פרק לח

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

לימוד תניא בכל יום

"כיון שלימוד התניא הוא אחד מהשיעורים ששמענו כמה פעמים אודותו מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע שהוא מסוגל לכמה ענינים, מהנכון שנוסף על לימודו תניא כפי שכותב, ילמוד גם כן כפי שנחלק התניא לימות השנה".

(אגרות קודש, כרך י"ד, אגרת ה'רלט)

"המנהג הטוב שנהגו חסידים (בדורות שלפני זה, וגם בדורנו) - ללמוד פרק תניא בכל יום (לפני תפלת הבוקר). וכדאי לפרסם ולחזק מנהג זה"

(משיחת ש"פ אחרי, מבה"ח אייר תשמ"ט - התוועדויות תשמ"ט ח"ג עמ' 68)

תניא יומי

~ יום ראשון ל' תשרי ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמ, והנה נפש האדם... עד עמ' 280, בלא דבור.

אגרת הקדש

והנה נפש האדם ידוע לכל שהיא כלולה מי"ס חב"ד וכו' ואף שכולן מרוח פיו ית' כדכתיב ויפח באפיו כו' מ"מ דרך פרט חב"ד שבנפשו הן דוגמא לחב"ד שבי"ס המכונות בשם או"א ומדות אהבה ויראה וכו' שבנפשו הן דוגמא למדות שבי"ס הנקראות בשם ז"א וכח הדבור שבנפשו דוגמא לדבור העליון הנקרא בשם מלכות ושכינה ולכן כשמדבר ד"ת מעורר דבור העליון ליחד השכינה ומשום הכי קיי"ל בק"ש ובהמ"ז וד"ת לא יצא בהרהור בלא דבור:

וְהִנֵּה, נֶפֶשׁ הָאָדָם, – היהודי, **יָדוּעַ לַכֹּל שֶׁהִיא כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת: חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת וְכוּ'.** – כמבואר ב"תניא" חלק א' פרק ג', **וְאַף שֶׁכֻּלָּן** – כל עשרה הכוחות שכנגד עשר הספירות, באים **מֵ"רוּחַ פִּיו" יִתְבָּרֵךְ, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב: **"וַיִּפַּח בְּאַפָּיו כו'",** – נשמת חיים", הלשון "ויפח" מורה שהנשמה באה מהרוח והחיות הפנימיים שנופחים מבפנים, כמוסבר בפרוטרוט ב"תניא" חלק א' פרק ב' וחלק ג' פרק ה', **מִכָּל־מָקוֹם** – יש קשר בין כל אחד מעשרה הכוחות לבין כל אחת מעשר הספירות שלמעלה, **דֶּרֶךְ פְּרָט – חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הֵן דּוּגְמָא לְחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁבְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת,** – שלמעלה, **הַמְכֻנּוֹת בְּשֵׁם "אַבָּא" וְ"אִמָּא";** – כמו שכתוב בזוהר שחכמה דאצילות נקראת "אבא", ו"בינה" נקראת "אימא", וספירת ה"דעת" נכללת משתיהן, כפי המוסבר בחסידות, **וּמִדּוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה וְכוּ' שֶׁבְּנַפְשׁוֹ** – של יהודי – **הֵן דּוּגְמָא לַמִּדּוֹת שֶׁבְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת,** – דאצילות, **הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם "זְעֵיר אַנְפִּין";** וְכֹחַ הַדִּבּוּר שֶׁבְּנַפְשׁוֹ דּוּגְמָא לַדִּבּוּר הָעֶלְיוֹן, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "מַלְכוּת" ו"שְׁכִינָה", – כפי שהוסבר לעיל. **וְלָכֵן** – כיוון שדיבורו של יהודי הוא דוגמא לדיבור שלמעלה, לשכינה, **כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי תוֹרָה** – **מְעוֹרֵר דִּבּוּר הָעֶלְיוֹן לְיַחֵד הַשְּׁכִינָה, וּמְשׁוּם הָכִי** דַּוְקָא[34] – ולכן אנו פוסקים, **בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן וְדִבְרֵי תוֹרָה – לֹא יָצָא בְּהַרְהוּר בְּלֹא דִּבּוּר:**

34. ראה שו"ע אדה"ז סס"ב ס"ג. סקפ"ה ס"ג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב הי"ב.

~ יום שני א' מרחשון ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 280, והנה זלעו"ז יש... עד עמ' 280, המעלות.

וְהִנֵּה, – כשם שבקדושה ישנן עשר הספירות ועשרה כוחות הנפש האלקית, כך גם **"זֶה לְעֻמַּת זֶה,** – עשה האלקים", שכנגד כל ענין בקדושה ישנה דוגמה בצד הנגדי, ב"סטרא אחרא", **יֵשׁ עֲשָׂרָה כִּתְרֵי דִּמְסָאֲבוּתָא**[35], – עשרה כתרים מן הטומאה, כשם שישנן עשר ספירות בקדושה, **וּמֵהֵן נִמְשָׁכוֹת נַפְשׁוֹת הָאֻמּוֹת, גַּם־כֵּן כְּלוּלוֹת מֵעֲשָׂר בְּחִינוֹת אֵלּוּ מִמָּשׁ. וּמוּדַעַת זֹאת בָּאָרֶץ,** – וידוע הדבר על פני תבל, **מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים**[36] **עַל פָּסוּק**[37]**: "אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ", שֶׁהוּא סוֹד גָּלוּת הַשְּׁכִינָה בְּתוֹךְ הַקְּלִפּוֹת, לְהַחֲיוֹתָם וּלְהַשְׁלִיטָם בְּזִמַּן הַגָּלוּת,** – זה משמעות "אשר שלט האדם באדם", שאדם בליעל שמהקליפה שולט באדם שמהקדושה, **אֲבָל הוּא "לְרַע לוֹ" וְכוּ'.** – כפי המוסבר ב"ספר הגלגולים" שם, שזה כדי לברר ניצוצי הקדושה מהקליפה. **וְלָכֵן הָאֻמּוֹת** – באות **מֵהַקְּלִפּוֹת אֲשֶׁר הַשְּׁכִינָה מִתְלַבֶּשֶׁת בִּבְחִינַת גָּלוּת בְּתוֹכָם.** – כדי שהן תהיינה השולטות. ורבנו הזקן מסכם: **וְהִנֵּה, אַף שֶׁזֶּה** – אופן התלבשות השכינה בגלות בתוך הקליפות, **צָרִיךְ בְּאוֹר רָחָב אֵיךְ וּמַה, מִכָּל־מָקוֹם הָאֱמֶת כֵּן הוּא. אֶלָּא שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן, אֵין הַקְּלִפּוֹת וְהָאֻמּוֹת יוֹנְקִים וּמְקַבְּלִים חִיּוּת אֶלָּא מֵהָאָרָה הַנִּמְשֶׁכֶת לָהֶם מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם דִּקְדֻשָּׁה, כְּמַאן דְּשָׁדֵי בָּתַר כְּתֵפַיִּה,** – כמי שמשליך אל מאחורי כתפו (כפי המוסבר ב"תניא" חלק א' פרק כ"ב), **וְאַף גַּם זֹאת** – דבר זה עצמו בא **עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים וּמְסָכִים רַבִּים וַעֲצוּמִים, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה הָאָרָה זוֹ בְּחָמְרִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, וּמַשְׁפַּעַת לָאֻמּוֹת עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְכָל תַּעֲנוּגִים גַּשְׁמִיִּים. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן יִשְׂרָאֵל, יוֹנְקִים** – חיותם, **מִבְּחִינַת פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים,** – מהפנימיות של הקדוש־ברוך־הוא, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[38]**: "יְאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ", כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ עַד רוֹם הַמַּעֲלוֹת:**

אגרת הקדש

והנה זלעו"ז יש עשרה כתרי דמסאבותא ומהן נמשכות נפשות העו"ג ג"כ כלולות מעשר בחי' אלו ממש ומודעת זאת בארץ מ"ש בספר הגלגולים ע"פ אשר שלט האדם באדם לרע לו שהוא סוד גלות השכינה בתוך הקליפות להחיותם ולהשליטם בזמן הגלות אבל הוא לרע לו וכו' ולכן העו"ג היו שולטין על ישראל להיות נפשות העו"ג מהקליפות אשר השכינה מתלבשת בבחי' גלות בתוכם והנה אף שזה צריך ביאור רחב איך ומה מ"מ האמת כן הוא אלא שאעפ"כ אין הקליפות והעו"ג יונקים ומקבלים חיות אלא מהארה הנמשכת להם מבחי' אחוריים דקדושה כמאן דשדי בתר כתפי' ואף גם זאת ע"י צמצומים ומסכים רבים ועצומים עד שנתלבשה הארה זו בחומריות עולם הזה ומשפעת לעו"ג עושר וכבוד וכל תענוגים גשמיים. משא"כ ישראל יונקים מבחי' פנים העליונים כמ"ש יאר ה' פניו אליך כל אחד ואחד לפי שרש נשמתו עד רום המעלות:

~ יום שלישי ב' מרחשון ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 280, ואחר הדברים והאמת... עד עמ' קמא, וכה"ג טובא.

וְאַחַר הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה הַגְּלוּיִים וִידוּעִים לַכֹּל, נַחֲזֹר לְעִנְיָן רִאשׁוֹן, – אודותו מדובר באגרת זו, **בְּעִנְיַן הַכַּעַס שֶׁהוּא כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה־זָרָה, וְהֵינוּ כְּמִלֵּי דְּעַלְמָא,** – בעניני העולם, **כִּי "הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם"**[39]**,** – ומכיוון שהכל בידי הקדוש־ברוך־הוא, הרי שאין מה לכעוס, מה־שאין־כן בעניני יראת שמים יש מקום לענין הכעס, **וְלָכֵן כְּמִלֵּי דִּשְׁמַיָּא לְאַפְרוּשֵׁי**

אגרת הקדש

ואחר הדברים והאמת האלה הגלוים וידועים לכל נחזור לענין ראשון בענין הכעס שהוא כעובד ע"ז והיינו כמילי דעלמא כי הכל בידי שמים חוץ מי"ש ולכן כמילי דשמיא לאפרושי מאיסורא לא

35. זח"ג מא, ב. ובכ"מ. **36.** פרק ב. **37.** קהלת ח, ט. **38.** נשא ו, כה. **39.** ברכות לג, ב.

מֵאִסּוּרָא[40] – כשמדובר בענינים של יהדות ויראת שמים, להפריש יהודי מלעשות איסור, **לֹא שַׁיָּךְ הַאי טַעֲמָא דְּאַמָּרָן**, – לא שייך הטעם שנאמר לעיל, בעניני העולם, שהם בידיו של הקדוש־ברוך־הוא, אשר לכן אין מה לכעוס על מי שגרם לו את הנזק וכדומה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[41]: **"וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה", "וְהָיָה מֹשֶׁה – מִפְּנֵי, כִּי ה' הִקְרָה לָפָנָיו מִצְוָה זוֹ, לְאַפְרוּשֵׁי מֵאִסּוּרָא** – לפרוש מאיסור, **כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ:** – ההיפך ממש מכפי שהדבר לגבי נזק בעניני העולם, כפי המוסבר לעיל.

אַךְ זֶהוּ – כל זה מדובר, **כְּשֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְמָחוֹת** – ולהניא את חברו **בְּקִצְפּוֹ וְכַעְסוֹ עַל חֲבֵרוֹ**; – אז מותר לו לכעוס בעניני של יהדות ויראת שמים, כפי שהיה הדבר במשה רבנו, **אֲבָל כְּשֶׁאֵין בְּיָדוֹ לְמָחוֹת, כְּגוֹן** – כמו למשל, **נָכְרִי** – גוי, **הַמְדַבֵּר וּמְבַלְבְּלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, אִם כֵּן** – מתעוררת השאלה, **מַה זֹּאת עָשָׂה ה' לוֹ,** – שגוי יפריע לו בתפלתו, **אֵין זֹאת כִּי־אִם כְּדֵי שֶׁיִּתְגַּבֵּר וְיִתְאַמֵּץ יוֹתֵר בִּתְפִלָּתוֹ, בְּעֹמֶק הַלֵּב וּבְכַוָּנָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, עַד שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבּוּרֵי הַנָּכְרִי.** – שכן, הוא יהיה כל כך שקוע בתפלתו, שאין הוא שומע כלל את הנעשה סביבו. **אַךְ שֶׁלְּמַדְרֵגָה זוֹ צָרִיךְ הִתְעוֹרְרוּת רַבָּה וַעֲצוּמָה. וְעָצָה הַיְּעוּצָה לְהִתְעוֹרְרוּת זוֹ, הִיא מַ** – ההתבוננות ב־**עָנְיָן זֶה עַצְמוֹ, כְּשֶׁשָּׂם אֶל לִבּוֹ וְיִתְבּוֹנֵן עִנְיַן יְרִידַת הַשְּׁכִינָה בְּבְחִינַת "וַתֵּרֶד פְּלָאִים"**[42], לְהִתְלַבֵּשׁ נִיצוֹץ מֵהֶאָרָתָהּ** – בתוך הקליפות, **אֲשֶׁר הִיא בְּבְחִינַת גָּלוּת בְּתוֹךְ הַקְּלִפּוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל לְהַחֲיוֹתָם,** – באופן כללי הארה זו היא בגלות בתוך הקליפות, כדי להחיותן, **וְעָתָּה הַפַּעַם, נִיצוֹץ הֶאָרָתָהּ מִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת גָּלוּת דֶּרֶךְ פְּרָט בְּדִבּוּר נָכְרִי זֶה, הַמְדַבֵּר דְּבָרִים הַמְבַלְבְּלִים עֲבוֹדַת ה', הִיא בְּחִינַת הַתְּפִלָּה,** – שברצון הגוי להפריע לתפלה זו, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, כִּי "זֶה לְעֻמַּת זֶה וְכוּ"**, – עשה האלקים, **וְדִבּוּר הָעֶלְיוֹן מִתְלַבֵּשׁ בַּדִּבּוּר הַתַּחְתּוֹן וְכוּ',** – כלומר בחינת הדיבור שלמעלה מתלבשת בדרגה תחתונה בדיבור, ועל ידי השתלשלות היא יורדת עד להחיות את הקליפות, **וְזֶהוּ מַמָּשׁ "אֲשֶׁר שָׂלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ"** – כלומר, במקרה זה, שהגוי יש בו, בבחינת גלות, ניצוץ של קדושה, מנצל את הניצוץ להפריע ליהודי בתפלתו, הרי זה ממש כפי ש'קליפה' שולטת בקדושה, וזאת כדי להוסיף חיות בקדושה, להתפלל ביתר כוונה. הרי בשעה שאדם יתבונן בירידה הגדולה והנפלאה של השכינה בגלות, שהיא במיוחד בענין זה עצמו של הגוי המפריע לו בתפלתו – יעורר דבר זה עצמו את האדם להתפלל ביתר כוונה, שתהיה כבר גאולת השכינה, ובלשון רבנו הזקן: **דְּהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** – על ידי ההתבוננות בכל האמור, **מִתְעוֹרֵר הָאָדָם לְהִתְפַּלֵּל יוֹתֵר בְּכַוָּנָה מֵעֲמָקָא דְּלִבָּא,** – מעומק הלב, **עַד שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבּוּרָיו.** – של הגוי. מכל האמור מוסברים דברי הבעל־שם־טוב ב"צוואת הריב"ש", שהגוי המדבר בשעת תפלתו של יהודי ומפריע לו בכך, הרי השכינה היא בהתלבשות בזה – שכן, לכל דבר בעולם יש ניצוץ של קדושה, והוא במצב של גלות בתוך הגוי, ויתירה מזו – יש בכך מכוון חיובי, להביא את היהודי להתבוננות בגלות השכינה ולתפילה ביתר כוונה. **וּמַה שֶּׁכָּתַב הַמְלַקֵּט** – של "צוואת הריב"ש", **"שָׂרְתָה"** – שהשכינה "שרתה" בגוי, **לֹא יָדַע לְכַוֵּן הַלָּשׁוֹן בְּדִקְדּוּק, כִּי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זַ"ל הָיָה אוֹמֵר דִּבְרֵי תּוֹרָה בְּלָשׁוֹן אִידִישׁ וְלֹא בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ,** – ולכן 'מביא התורות' בלשון הקודש, כתב רק את התוכן ולא את לשונו של הבעל־שם־טוב, והוא טעה בביטוי הנכון של תיאור האופן איך השכינה בגלות בתוך הגוי, **וְרָצָה לוֹמַר "נִתְלַבָּשָׁה"**, – לא "שרתה" שמשמעותה ענין של גילוי שכינה, אלא "נתלבשה", **וְהַיְנוּ בְּבְחִינַת גָּלוּת.** – ולא גילוי.

אגרת הקדש

שייך האי טעמא דאמרן וכמ"ש ויקצוף משה והיינו משום כי ה' הקרה לפניו מצוה זו לאפרושי מאיסורא כדי לזכותו:

אך זהו כשיש בידו למחות בקצפו וכעסו על חבירו אבל כשאין בידו למחות כגון עו"ג המדבר ומבלבלו בתפלתו א"כ מה זאת עשה ה' לו אין זאת כ"א כדי שיתגבר ויתאמץ יותר בתפלתו בעומק הלב ובכוונה גדולה כ"כ עד שלא ישמע דבורי העו"ג אך שלמדרגה זו צריך התעוררות רבה ועצומה. ועצה היעוצה להתעוררות זו היא מענין זה עצמו כשישים אל לבו ויתבונן ענין ירידת השכינה כביכול ותרד פלאים להתלבש ניצוץ מהארתה אשר היא בבחי' גלות בתוך הקליפות דרך כלל להחיותם ועתה הפעם ניצוץ הארתה מתלבש בבחי' גלות דרך פרט בדבור עו"ג זה המדבר דברים המבלבלים עבודת ה' היא כוונת התפלה וכמש"ל כי זה לעומת זה וכו' ודבור העליון מתלבש בדבור התחתון וכו' וזהו ממש אשר שלט האדם באדם לרע לו דהיינו שעי"ז מתעורר האדם להתפלל יותר בכוונה מעומקא דלבא עד שלא ישמע דיבוריו. ומ"ש המלקט שרתה לא ידע לכוין הלשון בדקדוק כי הבעש"ט ז"ל היה אומר ד"ת בל"א ולא בלה"ק ור"ל נתלבשה והיינו בבחי' גלות וזהו

---

40. שבת מ, ב. **41.** מטות לא, יד. **42.** ע"פ איכה א, ט.

וְזֶהוּ – מה שכתוב שם: **"וּבִפְרָט אִם הוּא נָבִרי כו'"**, – שלפי הפירוש שהכוונה היא להשראת השכינה, מדוע שתהיה השראת השכינה בגוי המדבר ומפריע ליהודי בתפלתו, יותר מאשר ביהודי? – אלא **שֶׁאָז** – בגוי, **הִיא** – השכינה, **בְּחִינַת גָּלוּת בְּיוֹתֵר. וְאֵין לְתָמֹהַּ אִם נִיצוֹץ מִן הָאֶרֶת שְׁכִינָה נִקְרָא** – ב"צוואת הריב"ש", **בְּשֵׁם "שְׁכִינָה", דְּהָא אַשְׁכְּחָן** – שהרי מוצאים אנו, **שֶׁאַפִּלּוּ מַלְאָךְ נִבְרָא** – לא ניצוץ של השכינה, **נִקְרָא בְּשֵׁם ה' בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא** – בפסוק[43]: "ויאמר אד' אל נא תעבור מעל עבדך", **לְפֶרוּשׁ הָרַמְבַּ"ן**, – שאברהם אמר כך לאחד המלאכים שבאו אליו, **וְכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[44]: **"וַתִּקְרָא** – הגר, **שֵׁם ה' הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ וְכו'"**, – שם כתוב במפורש, בפסוקים שלפני זה, שמדובר אודות מלאך. **וּכְהַאי־גַּוְונָא טוּבָא.** – ובדומה לכך בהרבה מקומות.

אגרת הקדש

ובפרט אם הוא עו"ג כו'. שאז היא בחי' גלות ביותר ואין לתמוה אם ניצוץ מן הארת שכינה נקרא בשם שכינה דהא אשכחן שאפילו מלאך נברא נקרא בשם ה' בפ' וירא לפי' הרמב"ן וכמ"ש ותקרא שם ה' הדובר אליה וכו' וכה"ג טובא

~ יום רביעי ג' מרחשון ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמא, וכמדומה לי שתפיסתם... עד עמ' קמב, אמרי פי.

וְכִמְדֻמֶּה לִי, – כותב רבנו הזקן, **שֶׁתְּפִיסָתָם** – וקושייתם על "צוואת הריב"ש", **אֵינָהּ מִצַּד דִּקְדּוּק הַלָּשׁוֹן,** – "שרתה", **אֶלָּא מֵעִקַּר עִנְיַן הִתַּלְבְּשׁוּת הַשְּׁכִינָה בַּקְּלִפּוֹת, שֶׁאֵין לָהֶם אֱמוּנָה כְּמַה שֶׁכָּתַב הָאֲרי"ז זַ"ל בְּסֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים'**[45], – אודות התלבשות השכינה גם בקליפות. אי אפשר לומר שמה שקשה להם לקבל שיכולה להיות התלבשות השכינה בגוי, תואם למה שהאריז"ל כותב אודות התלבשות השכינה בקליפות, מפני שהאריז"ל דן בקליפות "רוחניות", ואילו כאן מדובר אודות גוי גשמי בעולם הזה – **שֶׁאִם יִרְצוּ לְחַלֵּק בֵּין קְלִפּוֹת הָרוּחָנִיִּים לְעוֹבְדֵי גִּלּוּלִים הַנַּשְׁמִיִּים** – חלוקה זו אין לה בסיס, שהרי **אֵין לְךָ נַשְׁמִי כַּעֲפַר הָאָרֶץ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** – כתוב ב"קבלה", **מִתְלַבֶּשֶׁת בּוֹ מַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּ** – עולם **עֲשִׂיָּה. וּבְתוֹכָהּ מַלְכוּת דִּיצִירָה כו',** – "מלכות דבריאה" ו"מלכות דאצילות", **וְכֵנִּבְּר לְעֵיל. וְאִם** – קשה להם לומר שהשכינה מתלבשת בגוי, **מְשׁוּם טֻמְאַת נַפְשׁוֹת הַנְּבָרִים, חֲרֵי נַפְשׁוֹתֵיהֶם מִזִּיווּג 'זְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא'** – ז"א ומלכות, **דִּקְלִפּוֹת הָרוּחָנִיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּכִתְבֵי הָאֲרי"ז זַ"ל, נִמְצָא** – הרי, **שֶׁהָרוּחָנִיִּים** – הקליפות הרוחניות, הן **מְקוֹר טֻמְאָתָם.** – ובאשר לקליפות הרוחניות הרי סוברים הם שיכולה להיות בהן התלבשות השכינה – מדוע, איפוא, אי אפשר שיהיה כך בנפשות אומות העולם? **אַךְ בֶּאֱמֶת צָרִיךְ בֵּאוּר רָחָב, אֵיךְ הוּא הִתְלַבְּשׁוּת זוֹ,** – שהשכינה מתלבשת בקליפות, גם בקליפות הרוחניות וגם באומות העולם למטה, **אֲבָל לֹא עָלֵינוּ** – על מגלי תורת החסידות, הבעל־שם־טוב, המגיד ורבנו הזקן, **תְּלוּנָתָם** – וטענותיהם, **כִּי־אִם עַל כְּתְבֵי הָאֲרי"ז זַ"ל.** – שם כתוב ענין התלבשות השכינה בקליפות. **וְאַל יַחְשְׁדֵנִי שׁוֹמֵעַ, שֶׁאֲנִי בְּעֵינַי שֶׁהֲבַנְתִּי דִּבְרֵי הָאֲרי"ז זַ"ל לְהַפְשִׁיטָן מִגַּשְׁמִיּוּתָן; כִּי לֹא בָאתִי רַק לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זַ"ל וְתַלְמִידָיו עַל־פִּי קַבָּלַת הָאֲרי"ז זַ"ל. בְּשֶׁגַּם** – וגם יתירה מזו, שהאמת היא **שֶׁעֲנָיַן זֶה** – שהקדוש־

אגרת הקדש

וכמדומה לי שתפיסתם אינה מצד דקדוק הלשון אלא מעיקר ענין התלבשות השכינה בקליפות שאין להם אמונה במ"ש האריז"ל בס' הגלגולים שאם ירצו לחלק בין קליפות הרוחניים לעו"ג הגשמיים אין לך גשמי כעפר הארץ ואף על פי כן מתלבשת בו מלכות דמלכות דעשיה ובתוכה מלכות דיצירה כו' וכנ"ל. ואם משום טומאת נפשות העו"ג הרי נפשותיהם מזיווג זו"ן דקליפות הרוחניים כמ"ש בכהאריז"ל. נמצא שהרוחניים מקור טומאתם אך באמת צריך ביאור רחב איך הוא התלבשות זו אבל לא עלינו תלונתם כ"א על כהאריז"ל. ואל יחשדני שומע שאני בעיני שהבנתי דברי האריז"ל להפשיטן מגשמיותן כי לא באתי רק לפרש דברי הבעש"ט ז"ל ותלמידיו עפ"י קבלת האריז"ל בשגם

43. יח, ג. **44.** שם טז, יג. **45.** שבהערה 36.

ברוך־הוא נמצא בכל מקום ובכל מדריגה, גם בדרגות הנמוכות ביותר, **אֵינוֹ מֻחְכָּמַת הַקַּבָּלָה וּמְ"הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹקֵינוּ"**[46], **כִּי־אִם מְ"הַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", לְהַאֲמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּמִקְרָא מְלֹא שֶׁדִּבֶּר הַכָּתוּב**[47]: **"הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא, נְאֻם ה'"**, **שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ.** – שהקדוש־ברוך־הוא מלא ונמצא גם בשמים וגם בארץ, גם בענינים הרוחניים וגם בענינים הגשמיים, **וְגַם הִיא אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה** – מקובלת **בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל, וּמְסוּרָה בְּיָדָם מֵאֲבוֹתֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים שֶׁהָלְכוּ בְּתָמִימוּת** – באמונה תמימה, **עִם ה', בְּלִי לְחַקֹּר בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי** – להבין **עִנְיַן הָאֱלֹקוּת אֲשֶׁר הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל עַד אֵין קֵץ, לֵידַע** – בשכל, **אֵיךְ הוּא "מְלֹא כָל הָאָרֶץ".** רַק **שֶׁחָדְשִׁים מְקָרוֹב בָּאוּ לַחֲקֹר** – בשכל, **בַּחֲקִירָה זוֹ,** – איך אלקות מלא את כל העולם, **וְאִי אֶפְשָׁר לְקָרֵב לָהֶם אֶל הַשֵּׂכֶל אֶלָּא דַּוְקָא עַל־פִּי הַקַּדְמוֹת לְקוּחוֹת מִכְּתְבֵי אַרְ"י זַ"ל, מְפֻשָּׁטוֹת מִנַּשְׁמְיוּתָן, וּכְפִי שֶׁשָּׁמַעְתִּי מֵרַבּוֹתַי נִשְׁמָתָם־עֵדֶן.** – מהבעל־שם־טוב, מהרב המגיד ותלמידיהם, **אַךְ אִי אֶפְשָׁר לְבָאֵר זֶה הֵיטֵב בִּכְתָב, כִּי־אִם מִפֶּה לְאֹזֶן שׁוֹמַעַת, לִיחִידֵי סְגֻלָּה וְלַשְּׁרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא**[48], **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[49]: **"וּמְבַקְּשֵׁי הַוַי' יָבִינוּ כֹל"**, **וּמִכְּלַל הֵן אַתָּה שׁוֹמֵעַ כוּ'**[50]. – לאו, שאלה שאינם דורשים את ה' אינם יכולים להבין, שכן להבין ענינים אלה יכולים רק אלה שדורשים את ה', להבין אלקות שנתגלתה בפנימיות התורה בכלל, ובאה בהשגה באופן של "יתפרנסון"[51] בתורת החסידות.

הִנֵּה, אַתֶּם רְאִיתֶם – כותב רבנו הזקן למנגדי תורת החסידות, **פְּרוּשׁ מַאֲמָר אֶחָד מִסְּפָרִים הַיְדוּעִים,** – של תורת החסידות, **לְדוּגְמָא וְלֹאוֹת, כִּי גַּם כָּל הַמַּאֲמָרִים הַתְּמוּהִים** – ושמקשים עליהם קושיות, **יֵשׁ לָהֶם פֵּרוּשׁ וּבֵאוּר הֵיטֵב לִיוֹדְעֵי חֵן.** – חכמה נסתרה (תורת הקבלה). **אַךְ לֹא יָקֻוּ מַעֲלָתָם** – פונה רבנו הזקן אליהם בכבוד, **אֲלַי לְבָאֵר לָהֶם הַכֹּל בִּכְתָב, כִּי הִיא מְלָאכָה כְּבֵדָה וּמְרֻבָּה, וְאִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם אֹפֶן. רַק אִם תִּרְצוּ, שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וּמְיֻחָד שֶׁבָּעֲדָה, וּפֶה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ אִם יִרְצֶה ה', וַה' יִהְיֶה עִם פִּי בְּהַטְעִימִי, וְ"יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי":**

הרבי מציין, שלמרות שאגרות הקודש (מ"אגרת הקודש") כתב רבנו הזקן בזמנים שונים, ואחרי הסתלקותו, קיבצו וסידרו אותן בניו ב"אגרת הקודש" (כפי המובא בהקדמה), והם סידרו את האגרות שלא לפי סדר כתיבתן (שכן, אגרת הקודש סימן כ' נכתבה לפני ההסתלקות, בשנת תקע"ג, וסימן ז"ך נכתב אחרי הסתלקות רבי מענדעלע מהורודוק, בשנת תקמ"ט בערך) – בכל זאת, כשיכולים למצוא שייכות בין אגרת אחת לקודמתה, יכול הדבר לשמש טעם מדוע סידרו בני הגאון המחבר את האגרות בסדר כפי שנדפסו. יכולים הרי לומר בדרך אפשר, שגם באגרת הקודש סימן כ"ו נראית שייכות לסימן כ"ה:

אגרת הקדש

שענין זה אינו מחכמת הקבלה ומהנסתרות לה' אלקינו כי אם מהנגלות לנו ולבנינו להאמין אמונה שלימה במקרא מלא שדבר הכתוב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' שאין מקרא יוצא מידי פשוטו וגם היא אמונה פשוטה בסתם כללות ישראל ומסורה בידם מאבותיהם הקדושים שהלכו בתמימות עם ה' בלי לחקור בשכל אנושי ענין האלקות אשר הוא למעלה מהשכל עד אין קץ לידע איך הוא מלא כל הארץ רק שחדשים מקרוב באו לחקור בחקירה זו וא"א לקרב להם אל השכל אלא דוקא עפ"י הקדמות לקוחות מכאריז"ל מופשטות מגשמיותן וכפי ששמעתי מרבותי נ"ע אך א"א לבאר זה היטב במכתב כי אם מפה לאזן שומעת ליחידי סגולה ולשרידים אשר ה' קורא כדכתיב ומבקשי הוי' יבינו כל ומכלל הן אתה שומע כו'.

הנה אתם ראיתם פי' מאמר אחד מספרים הידועים לדוגמא ולאות כי גם כל המאמרים התמוהים יש להם פי' וביאור היטב לי"ח. אך לא יקוו מעלתם אלי לבאר להם הכל במכתב כי היא מלאכה כבידה ומרובה וא"א בשום אופן. רק אם תרצו שלחו מכם אחד ומיוחד שבעדה. ופא"פ אדבר בו אי"ה. וה' יהי' עם פי בהטיפי. ויהיו לרצון אמרי פי:

---

46. ע"פ נצבים כט, כח. **47.** ירמי' כג, כד. **48.** יואל ג, ה. **49.** משלי כח, ה. **50.** ראה ספרי עקב יא, יט. **51.** ראה תקו"ז ת"ו.

~ יום חמישי ד' מרחשון ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמב, כו בר"מ פ' נשא... עד עמ' קמג, הלכה בלבד.

כו. לאחר שבאגרת הקודמת – סימן כ"ה – הוסבר ענין התלבשות השכינה בגלות הקליפות, באה האגרת בסימן כ"ו להסביר, איך שמצד התלבשות השכינה בגלות יש גם בתורה העלם והסתר, מה שה"קליפה" מסתירה על אור התורה, ועבודתו של יהודי היא, שעל ידי יגיעתו בתורה יסיר את ההעלם וההסתר. יש בכך משום הוספה למה שבתורה ישנה העבודה של יהודי לברר את הטוב מהרע ולהפריד את הטוב מן הרע, ההיתר מן האיסור, הכשר מהפסול וכו', כלומר, שגם בתורה ישנה ההתלבשות מה שהתורה מלובשת בטוב ורע, ועל היהודי הלומד תורה להפריד ולברר את הטוב מהרע ולהעלות את הטוב.

בכך יתחיל (בתחילת האגרת) להסביר ענין המובא ב"רעיא מהימנא" מהזוהר פרשת נשא, ממנו עלולה להתקבל טעות, שחלק הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת טוב ורע", וחלק פנימיות התורה שתתגלה בעיקר לעתיד לבוא (כשהמשיח יבוא) – היא "עץ החיים"; רבנו הזקן יסביר שקביעה זו איננה נכונה, כי כל התורה נקראת "עץ חיים". אלא כוונת ה"רעיא מהימנא" היא – שנגלה דתורה באה בהתלבשות בטוב ורע, מדובר בה אודות איסור והיתר, כשר ופסול וכו', ויהודי בלימודו תורה מפריד את הטוב מהרע ומברר את הטוב מן הרע.

בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' פָּרָשַׁת נָשֹׂא[1]: – אומר על הפסוק[2]: "וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ" – **"כְּהַאי חִבּוּרָא דִּילָךְ דְּאִיהוּ סֵפֶר הַזֹּהַר,** – בחיבורך זה – של הרשב"י שהוא ספר הזהר, **מִן זֹהַר דְּ'אִמָּא עִלָּאָה' תְּשׁוּבָה,** – מן הזוהר (והאור) של "אימא עילאה" (בינה ד"אצילות", שבה היא מדריגת ה)תשובה – תשובה עליונה, שבדרגת "בינה", כמובא ב"אגרת התשובה" סוף פרק ט' מהזוהר והתיקונים, **בְּאִלֵּין** – באלה, הלומדים חיבור זה, **לֹא צָרִיךְ נְפָיוֹן,** – לפני זה כתוב שם ב"רעיא מהימנא": "כגוונא דא יתעביד לנסאה לון לישראל בפורקנא בתרייתא" – שינסו את בני ישראל בגאולה האחרונה, כמו שכתוב[3]: "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים", שאלה שהם "מסטרא דטוב" (מצד הטוב) יעמדו בנסיון זה, והאחרים שהם "מסטרא דרע" (מצד הרע) יהיה בהם "והרשיעו רשעים", ועל כך הוא אומר כאן, שה"משכילים", שעליהם אמר לפני זה על הפסוק "והמשכילים יבינו", שאלה הם שעוסקים ב"אילנא דחיי" (ב'עץ החיים') ש"מסטרא דבינה" (שמצד הבינה), הכוונה לפנימיות התורה, אלה אינם זקוקים לנסיון.

אגרת הקדש

כו בר"מ פ' נשא והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע בהאי חבורא דילך דאיהו ספר הזהר מן זהרא דאימא עילאה תשובה באילין לא צריך נסיון ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזהר יפקון ביה מן גלותא ברחמים ויתקיים בהון ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר טומאה וטהרה לא ישלטו על ישראל יתיר דהא פרנסה דלהון לא להוי אלא מסטרא דאילנא דחיי דלית תמן לא קשיא מסטרא דרע ולא מחלוקת מרוח הטומאה דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ דלא יתפרנסון ת"ח מע"ה אלא מסטרא דטוב דאכלין טהרה כשר היתר ולא מערב רב דאכלין טומאה פסול אסור כו' ובזמנא דאילנא דטוב ורע שלטא כו' אינון חכמים דדמיין לשבתות ויו"ט לית להון אלא

יְנַחֲנוּ, וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר", – הם לא יהיו זקוקים בגאולתם לאומות העולם, שהמלאכים והשרים שלהם נקראים "אל נכר", אלא הקדוש־ברוך־הוא בעצמו יוציא אותם מן הגלות ויוליכם לגאולה; **וְאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע** – עץ הדעת טוב ורע, **דְּאִיהוּ** – שהוא, **אִסּוּר וְהֶתֵּר, טֻמְאָה וְטָהֳרָה – לֹא יִשְׁלְטוּ עַל יִשְׂרָאֵל יָתִיר,** – יותר, **דְּהָא פַּרְנָסָה דִּלְהוֹן לֹא לְהֱוֵי אֶלָּא מִסִּטְרָא דְּאִילָנָא דְּחַיֵּי,** – שהרי פרנסתם תהיה מהצד של "עץ החיים" בלבד, **דְּלֵית תַּמָּן לֹא קַשְׁיָא מִסִּטְרָא דְּרַע** – שאין שם לא קושיא הבאה – מהצד הרע, – **וְלֹא מַחְלֹקֶת** – הבאה, **מֵרוּחַ הַטֻּמְאָה, דִּכְתִיב:** – כמו שכתוב[5]: **"וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ", דִּלְא יִתְפַּרְנְסוּן** – שלא יתפרנסו **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ, אֶלָּא מִסִּטְרָא** – מהצד **דְּטוֹב, דְּאָכְלִין** – שאוכלים דברים שהם **טָהֳרָה כָּשֵׁר הֶתֵּר, וְלֹא מֵעֲרֶב רַב** – כפי שנקראים שם בזוהר, **דְּאָכְלִין** – שאוכלים דברים שהם **טֻמְאָה פָּסוּל אָסוּר כו',** – והוא ממשיך שם בזוהר: **וּבְזִמְנָא דְּאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע שָׁלְטָא כו',** – ובזמן שהעץ של טוב ורע שולט בעולם, **אִינּוּן חֲכָמִים דְּדָמְיָין** – הרי תלמידי החכמים הדומים **לְשַׁבָּתוֹת וְ'יָמִים טוֹבִים', לֵית לְהוֹן אֶלָּא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן אִינּוּן חֵילִין** –

---

1. זח"ג קכד, ב. **2.** דניאל יב, ג. **3.** שם יב, י. **4.** האזינו לב, יב. **5.** זכרי' יג, ב.

אין להם רק מה שנותנין להם אלה שנקראים "חולין", **כְּגַוְנָא דְּיוֹם הַשַּׁבָּת** — כמו יום השבת, **דְּלֵית לֵיהּ אֶלָּא מַה דִּמְתַקְּנִין לֵיהּ בְּיוֹמָא דְּחֹל,** — שאין לו — אלא רק מה שמכינים עבורו ביום החול, **וּבְזִמְנָא דְּשָׁלְטָא אִילָנָא דְּחַיֵּי** — ובזמן ש"עץ החיים" שולט (כלומר בזמן הגאולה), **אִתְכַּפְיָא אִילָנָא דְּטוֹב וָרָע,** — נכנע העץ של טוב ורע, **וְלֹא יְהֵא לְעַמֵּי הָאָרֶץ אֶלָּא מַה דְּיַהֲבִין לְהוֹן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים,** — ולא יהיה לעמי הארץ רק מה שיתנו להם תלמידי חכמים. **וְאִתְכַּפְיָין תְּחוֹתַיְיהוּ כְּאִלּוּ לָא הֲווּ בְּעָלְמָא,** — ועמי הארץ יהיו נכנעים לתלמידי חכמים, כאילו לא היו קיימים בעולם, **וְהָכִי** — וכך, **אִסּוּר הֶתֵּר, טֻמְאָה וְטָהֳרָה לֹא אִתְעַבַּר** — לא ילקח **מֵעַמֵּי הָאָרֶץ, דְּמִסְּטְרַיְהוּ לֵית בֵּין גָּלוּתָא** — שמצדם אין כל הבדל בין הגלות **לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד, דְּאִינוּן לֹא טַעֲמֵי מֵאִילָנָא דְּחַיֵּי,** — שכן, הם לא יטעמו מ"עץ החיים", **וְצָרִיךְ לוֹן מַתְנִיתִין** — ויהיו זקוקים למשניות ולדינים **בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר, טֻמְאָה וְטָהֳרָה". עַד כָּאן בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא':**

וְהִנֵּה, הַמּוּבָן מֵהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה לִכְאוֹרָה מִלְּשׁוֹן זֶה הַמַּאֲמָר לַחֲסֵרֵי[6] מַדָּע, — לאלה שחסרים ידע והבנה, **שֶׁלִּמּוּד** — בתורה בעניני **אִסּוּר וְהֶתֵּר וְסֵדֶר טְהָרוֹת** — בו נידונים דיני טומאה וטהרה, **הוּא מֵאִילָנָא** — מעץ הדעת **דְּטוֹב וָרָע** — **מִלְּבַד שֶׁהוּא פֶּלֶא גָּדוֹל מַחֲמַת עַצְמוֹ,** — הענין מצד עצמו הוא פלא גדול, שנאמר שחלק בתורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע", שהרי "עץ הדעת טוב ורע" מוסב על קליפת "נוגה" שבה מעורב טוב ורע, **וְסוֹתֵר פְּשָׁטֵי הַכְּתוּבִים וּמִדְרְשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל, שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הַנִּגְלֵית לָנוּ וּלְבָנֵינוּ** — חלק הנגלה שבתורה, **נִקְרָא "עֵץ חַיִּים לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ"[7], וְלֹא סֵפֶר הַזֹּהַר לְבַד,** — נקרא "עץ חיים", אלא כל התורה כולה, גם חלק הנגלה שבתורה, נקרא "עץ חיים", **וּבִפְרָט שֶׁ** — ספר הזוהר **הָיָה גָּנוּז בִּימֵיהֶם,** — הוא עדיין לא נתגלה אז, **וְגַם כָּל חָכְמַת הַקַּבָּלָה הָיְתָה נִסְתָּרָה בִּימֵיהֶם, וְנֶעְלָמָה מִכָּל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כִּי־אִם** — היתה גלויה **לִיחִידֵי סְגֻלָּה,** — בלבד, **וְאַף גַּם זֹאת** — גם ביחידי סגולה אלה, היה לימודם חכמת הקבלה **בְּהַצְנֵעַ לֶכֶת וְלֹא בָּרַבִּים, כִּדְאִיתָא** — כמו שאנו מוצאים **בַּגְּמָרָא[8], וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֲרִ"י זַ"ל[9], דְּדַוְקָא בְּדוֹרוֹת אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים מֻתָּר וּמִצְוָה לְגַלּוֹת זֹאת הַחָכְמָה,** — חכמת הקבלה ופנימיות התורה, **וְלֹא בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים,** — בכל האמור לעיל, כדאי לעיין בהקדמת רבי חיים ויטאל ל"שער ההקדמות", שנדפסה גם בתור הוספה (הוספה א') בקונטרס "עץ החיים" לכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, בהוצאת "אוצר החסידים" (קה"ת), וכן — בהקדמת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע לקונטרס "עץ החיים" האמור. **וְגַם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אָמַר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[10] שֶׁלֹּא נִתַּן רְשׁוּת לְגַלּוֹת** — חכמת הקבלה, **רַק לוֹ וְלַחֲבֵרָיו לְבַדָּם; וְאַף גַּם זֹאת פְּלִיאָה נִשְׂגָּבָה, דִּלְפִי זֶה** — בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שרק ספר הזוהר נקרא "עץ חיים" ואילו חלק הנגלה שבתורה הוא "עץ הדעת טוב ורע", **לֹא הָיָה לִמּוּד** — דיני **אִסּוּר וְהֶתֵּר, וְכָל־שֶׁכֵּן** — לימוד **דִּינֵי מָמוֹנוֹת[11],** — על סכסוכים כספיים בין אדם לחברו, לא היו

אגרת הקדש

מה דיהבין להון אינון חולין כגוונא דיום השבת דלית ליה אלא מה דמתקנין ליה ביומא דחול ובזמנא דשלטא אילנא דחיי אתכפייא אילנא דטוב ורע ולא יהא לעמי הארץ אלא מה דיהבין להון ת"ח ואתכפיין תחותייהו כאלו לא הוו בעלמא והכי איסור היתר טומאה וטהרה לא אתעבר מע"ה דמסטרייהו לית בין גלותא לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד דאינון לא טעמי מאילנא דחיי וצריך לון מתניתין באיסור והיתר טומאה וטהרה ע"כ בר"מ:

והנה המובן מהשקפה ראשונה לכאורה מלשון זה המאמר לחסירי מדע שלימוד איסור והיתר וסדר טהרות הוא מאילנא דטוב ורע מלבד שהוא פלא גדול מחמת עצמו וסותר פשטי הכתובים ומדרשי רבותינו ז"ל שכל התורה הנגלית לנו ולבנינו נקרא עץ חיים למחזיקים בה ולא ספר הזהר לבד ובפרט שהיה גנוז בימיהם וגם כל חכמת הקבלה היתה נסתרה בימיהם ונעלמה מכל תלמידי חכמים כ"א ליחידי סגולה ואף גם זאת בהצנע לכת ולא ברבים כדאיתא בגמרא וכמ"ש האריז"ל דדוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה ולא בדורות הראשונים וגם רשב"י אמר בזוה"ק שלא ניתן רשות לגלות רק לו ולחביריו לבדם ואף גם זאת פליאה נשגבה דלפי זה לא היה לימוד איסור והיתר וכ"ש דיני ממונות דוחין מצות תפלה שנתקנה ע"פ

---

6. כן הוא בדפוסי תניא ישנים, "חסירי מדע", ברי"ש, וכן צ"ל, ולא כמו שנראה מהדפוסים האחרים שנכתב "חסידי מדע", בדל"ת — שעל פיהם תורגם בטעות בתניא אידיש וכן באנגלית. **7.** משלי ג, יח. **8.** חגיגה יא, ב. יג, א. **9.** ראה שער הגלגולים הקדמה ט"ו בסופה. ובכ"מ. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אד"ר בתחלתה (זח"ג קכז, ב ואילך) ועוד בכ"מ בזהר עד"ז דברי רשב"י". **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי י"ל דמבדיל ד"מ — דבהם הפס"ד דעושין כמנהג התגרין, דינא דמלכותא וכו'. ומהני מחילה וכו'".

אגרת הקדש

סודות הזהר ויחודים עליונים ליודעים כרשב"י וחביריו וזה אינו כדאיתא בגמ' דר"ש בן יוחאי וחביריו וכל מי שתורתו אומנתו אין מפסיקין לתפלה ואפילו כשעוסק בדיני ממונות כרב יהודה דכולהו תנויי בנזיקין הוי ואפ"ה לא הוי מצלי אלא מתלתין יומין לתלתין יומין כד מהדר תלמודא כדאי' בגמ' ובירושלמי פ"ק דברכות ס"ל לרשב"י דאפי' לק"ש אין מפסיקין כ"א ממקרא ולא ממשנה דעדיפי ממקרא לרשב"י ולא חילק בין סדר זרעים ומועד וקדשים טהרות לנזיקין (וסותר דעת עצמו בר"מ בכמה מקומות דמשנה איהי שפחה כו' והמקרא שהוא תורת משה ודאי עדיפא מקבלה דאיהי מטרוניתא בר"מ שם ותורה שבכתב הוא מלכא (דהיינו יסוד אבא המלובש בז"א כמ"ש האריז"ל)). וגם פלפול הקושיות ותירוצים דמסטרא דרע ורוח הטומאה אשכחן ברשב"י דעסק בי' טובא גם בהיותו במערה ואדרבה בזכות צער המערה זכה לזה כדאיתא בגמ' דאמר לר' פנחס בן יאיר אבל קושי' כ"ד פירוקי וא"ל אילו לא ראיתני בכך כו' (וגם באמת ע"כ עיקר עסקיהם במערה הי'

דּוֹחִין מִצְוַת תְּפִלָּה, שֶׁנִּתְקְנָה עַל־פִּי סוֹדוֹת הַזֹּהַר וְיִחוּדִים עֶלְיוֹנִים — היחודים בשמות הקדושים וספירות העליונות, **לַיּוֹדְעִים,** — הסודות והיחודים, **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וַחֲבֵרָיו,** — שלהם נתגלו כל הסודות והיחודים שעליהם מבוסס ענין התפלה; **וְזֶה אֵינוֹ,** — אלא, ענין לימוד דיני איסור והיתר, או אפילו הדינים של דיני ממונות, הרי דוחה ענין התפלה, **כִּדְאִיתָא** — כמובא **בַּגְּמָרָא**[12], **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי וַחֲבֵרָיו וְכָל מִי שֶׁתּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ** — המתעסק רק בלימוד התורה, **אֵין מַפְסִיקִין** — מלימוד תורה, **לִתְפִלָּה, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁעוֹסְקִין בְּ** — לימוד **דִינֵי מָמוֹנוֹת, כְּרַב יְהוּדָה, דְּכֻלְּהוּ תָּנוּיֵי בִּנְזִיקִין הֲוֵי**[13], — כל לימודו היה בסדר נזיקין, **וַאֲפִלּוּ הָכִי לֹא הֲוֵי מַצְלֵי** — לא היה מתפלל, כדי שלא להפסיק מלימודו, **אֶלָּא מִתְּלָתִין יוֹמִין לִתְלָתִין יוֹמִין כַּד מְהַדַּר תַּלְמוּדָא,** — אלא משלושים יום לשלושים יום[14] — כשהיה חוזר על לימודו, **כִּדְאִיתָא** — כמובא **בַּגְּמָרָא**[15], **וּבִירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק קַמָּא** — פרק ראשון, **דִּבְרָכוֹת**[16] **סְבִירָא־לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי,** — סובר רשב"י, **דַּאֲפִלּוּ לִקְרִיאַת שְׁמַע אֵין מַפְסִיקִין כִּי־אִם מִמִּקְרָא,** — מתורה שבכתב מפסיקין לקריאת שמע, **וְלֹא מִמִּשְׁנָה,** — תורה שבעל־פה, **דַּעֲדִיפֵי** — המשנה עדיפה **מִמִּקְרָא**[17] **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי, וְלֹא חִלֵּק בֵּין** — לימוד **סֵדֶר זְרָעִים וּמוֹעֵד וְקָדָשִׁים טְהָרוֹת לִ** — לימוד סדר **נְזִיקִין**[18] — שנאמר שבלימוד שאר הסדרים לא יפסיקו ובלימוד סדר נזיקין — יפסיקו, אין רבי שמעון בן יוחאי מחלק כך, אלא לדעתו גם בלימוד סדר נזיקין לא מפסיקין אפילו לקריאת שמע, **(וְ** — אגב, הוא **סוֹתֵר דַּעַת עַצְמוֹ** — כפי שהוא עצמו סובר **בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[19], **דְּמִשְׁנָה** — בהשוואה למקרא, **אִיהִי** — היא, **שִׁפְחָה כוּ', וְהַמִּקְרָא שֶׁהוּא תּוֹרַת מֹשֶׁה וַדַּאי עֲדִיפָא** — עדיפה, **מִקַּבָּלָה, דְּאִיהִי** — הקבלה, היא **"מַטְרוֹנִיתָא"** — מלכה, **בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' שָׁם, וְתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הוּא "מַלְכָּא"** — בחינת מלך, שהוא חשוב יותר מאשר "מטרוניתא" (מלכה) שהיא משנה; הרי, שרבי שמעון בן יוחאי סובר שמקרא (תורה שבכתב) חשוב אפילו מקבלה, ובוודאי חשוב ממשנה, ואילו כאן יוצא שרבי שמעון בן יוחאי סובר שמשנה חשובה ממקרא, ואשר ממקרא מפסיקין לקריאת שמע, וממשנה לא מפסיקין. ועל ענין "מלכא" אומר רבנו הזקן במוסגר **(דְּהַיְנוּ** — בחינת "מלכא" היא **"יְסוֹד אַבָּא" הַמְלֻבָּשׁ בִּ"זְעֵיר אַנְפִּין", כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֲרִ"י זַ"ל**[20]**)). וְגַם פִּלְפּוּל הַקּוּשְׁיוֹת וְתֵרוּצִים,** — שבהתאם ל"רעיא מהימנא" האמור, הם **דְּמִסִּטְרָא דְּרַע** — מצד הרע **וְרוּחַ הַטֻּמְאָה,** — הרי שלא רק במשניות ובהלכות עצמן — אלא גם בפלפולים של הקושיות והתירוצים שבדינים, **אַשְׁכְּחָן בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי דְּעָסַק בֵּיהּ טוּבָא** — מוצאים אנו ברשב"י שעסק בהן רבות **גַּם בִּהְיוֹתוֹ בַּמְּעָרָה,** — למרות ששם לא היה נוגע לפסוק להלכה, ובפרט בדיני ממונות בין אדם לחברו? **וְאַדְּרַבָּה בִּזְכוּת צַעַר** — מהיותו מוחבא ב־**הַמְּעָרָה זָכָה לָזֶה, כִּדְאִיתָא** — כמובא **בַּגְּמָרָא**[21] **דְּאָמַר לְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אֲבָל** — על כל **קוּשְׁיָא כ"ד פֵּרוּקֵי,** — תירוצים, **וְ** — רבי שמעון בן יוחאי **אָמַר לוֹ: "אִלּוּ לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ כוּ'"** — אילו לא ראית אותי במצב זה של צער המערה לא הייתי זוכה ליכולת לענות על כל קושיא כל כך הרבה תירוצים; שכן, רק בזכות צער המערה זכה לעליונות זו בלימוד התורה, לפלפולים ולקושיות ולתירוצים, **(וְגַם בֶּאֱמֶת, עַל כָּרְחֵךְ** —

12. שבת יא, א. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לשאלת כמה — איך נעשו היחודים שע"י התפלה בכל יום — ראה תו"א לח, ד. סט, א. ובכ"מ". **13.** ברכות כ, א. **14.** ראה לעיל הערה 12. **15.** ר"ה לה, א. **16.** סוף הלכה ב'. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל דהוסיף הטעם — כי גם הטעם חלק מהתמי' כדלקמן. ולהעיר דמשנה — גליא דתורה ומקרא שייך לקבלה (לקו"ת בי' דולא תשבית. אבל ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב)". **18.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבק סדר נשים וכו' (ראה לקוטי לוי"צ לתניא)". **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע וחיפוש. וראה זח"א כז, ב (הקדמת תקו"ז יד, סע"א ואילך) ובביאוה"ז שם (גם דהצ"צ — ח"ב)". **20.** שער המצוות פ' ואתחנן. ובכ"מ. **21.** שבת לג, ב.

מן ההכרח הרי לומר, **שֶׁעִקַּר עִסְקֵיהֶם בַּמְּעָרָה הָיָה תּוֹרַת הַמִּשְׁנָיוֹת, ת"ר סִדְרֵי** – משניות, **שֶׁהָיָה בִּימֵיהֶם**[22] **עַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ,** – שסידר המשניות בששה סדרים, אך לפני זה היה אצלם שש מאות סדרים במשניות, **דְּאִלּוּ סֵפֶר הַזֹּהַר וְהַתִּקּוּנִים הָיָה יָכוֹל לִגְמֹר בְּכ' וְג' חֲדָשִׁים, כִּי בְּוַדַּאי לֹא אָמַר דָּבָר אֶחָד בְּ' פְּעָמִים).** – הרי שבודאי היו עסוקים כל הזמן בסדרי המשניות הרבים שהיו לפניהם, **גַּם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[23]**: "מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד".** – שארבע האמות של הלכה הן במקום בית המקדש, כיצד, איפוא, יכולים לומר, בהתאם למסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, שהלימוד בהלכות איסור והיתר וכו' הוא ענין של "עץ הדעת טוב ורע"[24]?

אגרת הקדש

תורת המשניות ת"ר סדרי שהיה בימיהם עד רבינו הקדוש דאילו ספר הזהר והתיקונים היה יכול לגמור בכ' וג' חדשים כי בודאי לא אמר דבר אחד ב' פעמים) גם אמרו רבותינו ז"ל מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד.

~ יום שישי ה' מרחשון ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמג, ועוד יש להפליא... עד עמ' 286, בהסתר כו'.

וְעוֹד יֵשׁ לְהַפְלִיא הַפְלֵא וָפֶלֶא, – על מה ש"חסירי מדע" לומדים פירושו של ה"רעיא מהימנא" האמור, יש להתפלא פליאה שלישית, בנוסף לשתי הפליאות האמורות: א) מצד הענין שחלק מן התורה נקרא "עץ הדעת טוב ורע". ב) מצד זה שבהתאם לכך לא היה הלימוד בדיני איסור והיתר דוחה ענין התפלה שנוסד על פי סודות הזוהר ויחודים עליונים, והרי העובדה היא, שבאלה שתורתם אומנתם, דוחה הלימוד באיסור והיתר את מצות התפלה, הרי בנוסף לשתי פליאות אלו, ישנה פליאה שלישית, כפי שיפרט להלן: **אֵיךְ אֶפְשָׁר שְׁלֵימוּת הַמְּשִׁיחַ לֹא יִצְטָרְכוּ לְיֵדַע הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטָמְאָה וְטָהֳרָה, כִּי אֵיךְ יִשְׁחֲטוּ הַקָּרְבָּנוֹת וְגַם חֻלִּין** – לצריכה הרגילה, **אִם לֹא יֵדְעוּ הִלְכוֹת דִּרְסָה וַחֲלָדָה**[25] **וּשְׁהִיָּה הַפּוֹסְלִים הַשְּׁחִיטָה, וּפְגִימַת הַסַּכִּין,** – הפוסלת את השחיטה, **וְכִי יִוָּלֵד אִישׁ בְּטִבְעוֹ שֶׁיִּהְיֶא שׁוֹחֵט** – השוחט **בְּלִי שְׁהִיָּה וּדְרִסָה? וְגַם הַסַּכִּין תִּהְיֶה** – בטבע, **בְּרִיאָה** – בלי פגם **וְעוֹמֶדֶת בְּלִי פְּגִימָה לְעוֹלָם?** – וכיוון שמושלל הדבר שכך יהיה בטבע – מן ההכרח הרי לדעת את ההלכות כדי שהשחיטה לא תהיה פסולה, **וְעוֹד הַרְבֵּה הִלְכוֹת** – הקשורות בשחיטת הקרבנות וכו', **חֵלֶב וְדָם וּשְׁאָר אִסּוּרִין, וְגַם** – הלכות **טָמְאַת הַמֵּת יִהְיוּ**[26] **צְרִיכִין** – הכהנים שיקריבו הקרבנות **לְיֵדַע,** – לדעת,

אגרת הקדש

ועוד יש להפליא הפלא ופלא איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה כי איך ישחטו הקרבנות וגם חולין אם לא ידעו הלכות דרסה וחלדה ושהי' הפוסלים השחיטה ופגימת הסכין וכי יולד איש בטבעו שיהא שוחט בלי שהי' ודרסה וגם הסכין תהי' בריאה ועומדת בלי פגימה לעולם ועוד הרבה הלכות חלב ודם ושאר איסורין וגם טומאת המת יהי' צריכין לידע כדרכתיב

---

22. חגיגה יד, א. ובפרש"י. **23.** ברכות ח, א. **24.** על מה שרבנו הזקן אומר כאן **ההכרח** שמן ההכרח לומר שעיקר עסקם במערה היה בתורת המשניות, בת"ר סדרים שהיו בימיהם, מפני שאת הזוהר והתיקונים היו יכולים לסיים בשנים או שלשה חדשים – מקשה בספר "דברי תורה" לבעל "מנחת אלעזר" מהדורא ח' סימן ע' (אחרי בקשת מחילה מהדרת גאון קדשו וכו'), שלכאורה אין זה הכרח כלל, שכן, כפי שאומר שם: האם בנגלה לא היו יכולים לסיים כל המשניות במשך כמה חדשים, בשעה שלא היו מפלפלים ומסלסלים בחידושים שבהן? – אלא בגלל פלפולם וסלסולם בקושיות ובתירוצים וכו' זה לוקח זמן רב, ואם כך – אומר הוא – הרי אותו דבר בנסתר דתורה, **ועוד יותר** מאשר בנגלה, שעל ידי ביאור הפרטים והענינים שבספר הזוהר ובתיקונים, זה יכול לארוך זמן רב, שגם י"ג שנה לא יספיקו לכך. ענה **הרבי**: "להשאלה הנ"ל י"ל דאדה"ז האט באוואנט באגה"ק זו עצמה. ובהקדם דלימוד הש"ס ע"י ר' אשי ארך ס' שנה כל שנה ב' חדשים (ב"ב קנז, ב ברשב"ם) – **ורק ב'** "מהדורות" – פעמים היינו עשר שנים רצופות. ואז הי' שש סדרים, והלימוד – שהי' לאחרי ר' יוחנן – **שלא בערך** לדורו דרשב"י – ראשונים (עירובין נג, א). עאכו"כ כשעסקו ב"**שש מאות סדרי** שהי' בימיהם", ב"פלפול הקושיות ותירוצים" – **כ"ד** פירוקי וכו' [להעיר להנ"ל מקו"א בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג ע' 1684], משא"כ ב"ס הזהר והתיקונים", כי פלפול... דמסטרא הרע" ולית תמן ב"ס הזהר והתיקונים" (כדלעיל). אבל מוכרח הי' בלימודו דרשב"י בנגלה ובפרט במערה **שעי"ז זכה לזה כו'".** **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולא הזכיר הגרמה ועיקור". **26.** כצ"ל, "יהיו", בוי"ו, כפי

כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[27]: **"הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת"**[28], – הרי על־כל־פנים יהיה ענין המיתה – וצריכים הרי לדעת דיני טומאת מת, **וְגַם** – הלכות **טֻמְאַת יוֹלֶדֶת צָרִיךְ לֵידַע, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[29]: **"זָכָר וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּו"**[30], – יהיו בין הנגאלים בגאולת משיח, **אִם תֵּלֵד אִשָּׁה בְּכָל יוֹם מִבְיאָה אַחַת,** – כלומר, שלא יצטרכו לחכות תשעה חדשים להולדת ילד, אלא באותו יום שתתעבר, באותו יום גם תלד, ולאחר מכן יוולדו לאותה אשה עוד ילדים ביום אחר מאותה ביאה שממנה נולד הילד הראשון, **אַף־עַל־פִּי־כֵן דִּין אִסּוּר טֻמְאָתָהּ לֹא יִשְׁתַּנֶּה,** – הרי שיצטרכו לדעת דיני טומאת יולדת גם בזמן המשיח. מה שפירשנו "אם תלד אשה בכל יום", שהכוונה היא שבאותו יום שתתעבר, באותו יום תלד, הוא – כותב הרבי: **"כפי' האריז"ל בלקוטי הש"ס (מילואים לתהלים להצ"צ קאפ' כ'. סד"ה גנתא) - דלא כפרש"י בשבת (ל, ב).** וראה **חדא"ג שם"** – בהתאם לפירוש האריז"ל שמפרש מה שהגמרא אומרת בשבת (ל, ב) "עתידה אשה שתלד בכל יום", מפרש האריז"ל שהכוונה היא שזמן העיבור יהיה ביום אחד, במקום שעתה זמן העיבור הוא תשעה חדשים, כפי שהאריז"ל אומר ב"לקוטי הש"ס" (על שבת ל, ב), מובא ב"מילואים" לתהלים לה"צמח צדק" על פרק כ', ובסוף מאמר דיבור־המתחיל "גנתא" (ביאורי הזוהר לה"צמח צדק" חלק ב' עמוד תתכז ואילך). ואין זה כפי שמפרש רש"י בשבת, הפסוק "הרה ויולדת יחדיו" (ממנו מביאה הגמרא את הראיה), שבאותו יום שתתעבר בילד חדש – באותו יום תלד ילד מעיבור קודם, וכפי שאומר שם "חדושי אגדות מהרש"א" שאי אפשר לומר שההריון והלידה של אותו ילד יהיו ביום אחד, כי אז אין ראיה ממה שהראה לתלמיד תרנגולת המולידה ביצים כל יום, שהרי גם בתרנגולת אין ההריון שהיא מתעברת מהזכר ולידת הביצה – באותו יום, אלא בין ההריון ללידת הביצה עוברים עשרים ואחד ימים, כמו שהגמרא אומרת בבכורות "תרנגולת לכ"א יום", מפרש רש"י שאחרי שהתרנגולת מתעברת מהזכר, משתהה הביצה להשלמתה, עשרים ואחד יום. ואילו האריז"ל אינו לומד כך את פירוש הגמרא בשבת, אלא שהכוונה היא שההריון והלידה של **אותו** ולד הם ביום **אחד**. אגב, ה"צמח צדק" ב"מילואים" על תהלים (הנזכר לעיל) מביא ממדרש רבה פרשת נח (התחלת פרשה ל"ו), שכך היה לפני המבול, שבאותו יום שאשה התעברה, באותו יום גם ילדה. מה שרבנו הזקן מוסיף כאן, שזה יהיה "מביאה אחת", הכוונה מן (על ידי) ביאה **אחת**. על מה שישנם הרוצים לפרש, שהכוונה היא "מביאה אחת", שהיא מביאה קרבן אחד – כתב הרבי: **"? עתה ראיתי שגם המעתיק לאנג' פי' כן ! ומה זה שייך לנדו"ד? (ובפרט שזה דין גם עתה). ולדעתי הפי' "מן (ע"י) ביאה אחת" (ובזה גם מתורצת קושית החדא"ג)"**. – הרבי כותב אי אפשר ללמוד כך, שכן: איזו שייכות יש לכך לענייננו כאן? **ובמיוחד שזה דין גם כיום** (ולאו דוקא בזמן המשיח). אלא, לומד הרבי, שהכוונה היא "מביאה אחת" – מן ביאה **אחת** תלד ילד **אחד** ביום אחד, וילד **שני** ביום שני וכו'. והרבי מציין מהגמרא בנדה (כז, א) שמביאה אחת היתה לידה של שני ילדים כשבין לידה אחת לשניה עברו כמה וכמה ימים, כפי שהגמרא מביאה שם מקרה של שלשה חדשים שעברו בין הלידה של ילד אחד ללידה של הילד השני, למרות ששתי הלידות היו מביאה אחת. במה שרבנו הזקן מוסיף שזה יהיה מן ביאה **אחת** (אומר הרבי) תוקטן או תתורץ התמיהה שהרי אין זה יכול להיות **בכל** יום, שכן אחרי לידה **אחת** באים הרי ימים רבים של **איסור** ביאה, הרי בין־כך אין שום לידה בכל הימים האלה שהם שבעה או ארבע עשרה פעמים יותר מאשר הימים שבהם ביאה מותרת, אך כשאומרים שזה יהיה מביאה **אחת** הרי מהביאה שהיתה בזמן ההיתר, היו לאחר מכן כמה וכמה לידות בכמה וכמה ימים, וכפי שאכן כך הדבר בתרנגולת (מה שהגמרא מביאה דוגמה מתרנגולת), שלמרות שאחרי שנתעברה אין התרנגולת מקבלת זכר (בהתאם לרש"י בבכורות ח, ב בדיבור־המתחיל "והא") אף־על־פי כן היא מולידה כמה וכמה ביצים בכמה וכמה ימים מן הביאה האחת של הזכר. **וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בַּדָּבָר הַפָּשׁוּט וּמְפֹרָסָם הָפְכוּ בְּכָל הַשַּׁ"ס וּמִדְרָשִׁים,** – שבכל הש"ס והמדרשים מפורסם, שבזמן המשיח יצטרכו לדעת הלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, להיפך מהמסתבר בהשקפה ראשונה מה"רעיא מהימנא" האמור, **דְּפָרִיךְ**[31] – שמקשים **"הִלְכָתָא לְמָשִׁיחָא"?** – לשם מה צריכים לומר עכשיו הלכה שתהיה נוגעת רק כשמשיח יבוא? – הרי שעל־כל־פנים בזמן המשיח **יצטרכו** לדעת הלכה זו, **וְאֵלֶּה בָּא לְפַשֵּׁט כָּל הַסְּפֵקוֹת**[32], **וּפָרָשָׁה זוֹ עָתִיד אֵלִיָּהוּ לְדָרְשָׁהּ כוּ'**[33]. **וְעוֹד אֵינוֹ מוּבָן,** – ב"רעיא מהימנא" האמור: **מַה שֶּׁכָּתוּב: "דִּלְמָא יִתְפַּרְנְסוּן** – שלא יתפרנסו, **תַּלְמִידֵי**

אגרת הקדש

הנער בן מאה שנה ימות וגם טומאת יולדת צריך לידע כדכתיב הרה ויולדת יחדיו אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת אעפ"כ דין איסור טומאתה לא ישתנה ואין להאריך בדבר הפשוט ומפורסם הפכו בכל הש"ס ומדרשים דפריך הלכתא למשיחא ואליהו בא לפשוט כל הספיקות ופרשה זו עתיד אליהו לדורשה כו': ועוד אינו מובן מ"ש דלא יתפרנסון

שציין כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **27.** ישעי' סה, כ. **28.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראי' שתהי' אז מיתה". **29.** ירמי' לא, ז. **30.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראי' שתהי' אז לידה". **31.** סנהדרין נא, ב. **32.** ראה עדיות פ"ח מ"ז ובמפרשים שם. **33.** מנחות מה, א.

חֲכָמִים מֵעֵמֶי הָאָרֶץ כו' – שלכן "עץ הדעת טוב ורע" שהוא איסור והיתר וכו' לא ישלוט בבני ישראל, מפני שתלמידי חכמים לא יתפרנסו מעמי הארץ, **וְלָא "מֵעֲרֵב רַב" דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פְּסוּל טָמֵא וְאָסוּר חַס־וְשָׁלוֹם,** [34]**דְּהָא גַּם בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי לֹא הָיוּ** – תלמידי חכמים, **מִתְפַּרְנְסִין מֵעַמֵּי הָאָרֶץ דְּאָכְלִין** – שאוכלים **פְּסוּל אָסוּר חַס־וְשָׁלוֹם שֶׁהֲרֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָיוּ**[34] **לָהֶם שָׂדוֹת וּכְרָמִים כְּעַמֵּי הָאָרֶץ,** – ולא היו צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, **וַאֲפִלּוּ־הָכִי** – ואף־על־פי־כן, **הָיוּ עוֹסְקִין בְּלִמּוּד אִסּוּר וְהֶתֵּר וְטָמְאָה וְטָהֳרָה, כָּל הַווּגּוֹת** – של התנאים, **שָׁהָיוּ בִּימֵי בֵּית שֵׁנִי**[35]**, וְהֶעֱמִידוּ תַּלְמִידִים** – בדינים אלה ובחלק זה של נגלה דתורה, **לַאֲלָפִים וּרְבָבוֹת**[36]**, וְלִמּוּד** – חלק **הַנִּסְתָּר** – שבתורה, היה **בְּהֶסְתֵּר כו':** – הרי שהעובדה שאין תלמידי חכמים צריכים להזדקק לעמי הארץ לפרנסתם, אינה מהווה סיבה שבגללה לא צריכים חלילה ללימוד של דיני איסור והיתר, טומאה וטהרה.

אגרת הקדש

ת"ח מעמי הארץ כו' ולא מערב רב דאכלין פסול טמא ואסור ח"ו שהרי ת"ח שבזמן בית שני לא היו מתפרנסין מע"ה דאכלין פסול אסור ח"ו שהיה להם שדות וכרמים כע"ה ואפ"ה היו עוסקין בלימוד איסור והיתר וטומאה וטהרה כל הזוגות שהיו בימי בית שני והעמידו תלמידים לאלפים ורבבות ולימוד הנסתר בהסתר כו':

~ שבת קודש ו' מרחשון ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 286, אך באמת כשתדקדק... עד עמ' קמד, הכל אחד.

אַךְ בְּאֱמֶת, כְּשֶׁתְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן 'רַעְיָא־מְהֵימְנָא' דִּלְעֵיל, – רבנו הזקן מסביר להלן, שמדקדוק לשון ה"רעיא מהימנא" מובן, שלא **הדינים ולימוד התורה** של איסור והיתר וכו' נקראים חלילה "עץ הדעת טוב ורע", אלא **הדברים** של איסור והיתר המקבלים חיותם מן ועל־ידי קליפת נוגה, שהיא, קליפת נוגה, היא "עץ הדעת טוב ורע", מעורב בה טוב ורע, כפי שיסביר להלן, לשון ה"רעיא מהימנא" הוא: **"וְאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע, דְּאִיהוּ אִסּוּר וְהֶתֵּר כו'",** – והעץ של טוב ורע **שהוא** איסור והיתר וכו', **וְלֹא אָמַר "תּוֹרַת אִסּוּר וְהֶתֵּר"** – הלימוד של עניני איסור והיתר, **אוֹ "הֲלָכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר",** – שהן, הלימוד או ההלכות של איסור והיתר, הם חלילה "עץ הדעת טוב ורע" – **אֶלָּא** ה"רעיא מהימנא" אומר "איסור והיתר", **רוֹצֶה־לוֹמַר דְּגוּף דָּבָר הָאָסוּר וְדָבָר הַמֻּתָּר** – עצם הדבר אודותו מדובר בדינים אלה, **שדבר** זה אסור **ודבר** זה מותר, **הוּא מְאִילָנָא דְּטוֹב וְרָע,** – מ"עץ הדעת טוב ורע", **שֶׁהוּא קְלִפַּת נוֹגַהּ,** – בה מעורב טוב ורע, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'**[37]**. וְזֶהוּ לְשׁוֹן "אָסוּר",** – מלשון קשור, **שֶׁהַקְּלִפָּה שׁוֹרָה עָלָיו וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת לְמַעְלָה** – בקדושה, **כִּדְבָר הַמֻּתָּר,** – מלשון התרה, **דְּהַיְנוּ** – המלה "מותר" משמעותה **שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר וְאָסוּר בַּקְּלִפָּה,** – שלא יוכל לעלות למעלה, **וְיוּכַל לַעֲלוֹת עַל־יְדֵי הָאָדָם הָאוֹכְלוֹ** – את הדבר המותר, **בְּכַוָּנָה לַה',** – שאוכל דבר זה כדי שיהיה לו כוח לעבוד את ה', **וְגַם בְּסָתָם** – כשהוא אוכל אותו סתם מבלי שתהיה לו, בשעת מעשה, כוונה כדי לעבוד את ה', **כָּל אָדָם הָעוֹבֵד ה' שֶׁבְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא לוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל לַה',**

אגרת הקדש

אך באמת כשתדקדק בלשון ר"מ דלעיל ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר כו' ולא אמר תורת איסור והיתר או הלכות או"ה אלא ר"ל דגוף דבר האסור ודבר המותר הוא מאילנא דטוב ורע שהוא קליפת נוגה כמ"ש בע"ח. וזהו לשון אסור שהקליפה שורה עליו ואינו יכול לעלות למעלה כדבר המותר דהיינו שאינו קשור ואסור בקליפה ויוכל לעלות ע"י האדם האוכלו בכוונה לה' וגם בסתם כל אדם העובד ה' שבכח האכילה ההיא לומד ומתפלל לה' ונמצא שנעשה אותיות התורה והתפלה העולה לה' מכח הנברר מהמאכל ההוא וזהו בחול אבל בשבת שיש עליה לקליפת

וְנִמְצָא שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה הָעוֹלָה לַה' מִכֹּחַ הַנִּבְרָר מֵהַמַּאֲכָל הַהוּא, – שאכל, החיות שבמאכל היא מקליפת "נוגה", והיא עולה לה', **וְזֶהוּ בְּחֹל,** – שאז מן ההכרח להזדקק לתורה ותפילה כדי שהחיות שבאותו מאכל תעלה לה', **אֲבָל בְּשַׁבָּת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ לִקְלִפַּת נוֹגַהּ בְּעַצְמָהּ עִם הַחִיצוֹנִיּוֹת שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת,** – שהיא אז בעליה, שכן

---

34. הבא להלן בחצ"ר ליתא בתניא שלפנינו, ונוסף כאן ע"פ הגהת הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא. **35.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "חגיגה פ"ב מ"ב". **36.** רמב"ם בהקדמת ספר היד. **37.** שער מ"ט פרק ב'.

שבת היא עליית העולמות[38], **לָכֵן מִצְוָה לֶאֱכֹל כָּל תַּעֲנוּגִים בְּשַׁבָּת** – האכילה עצמה בשבת היא מצוה, לא רק מה שבכוח האכילה ההיא הוא לומד ומתפלל, **וּלְהַרְבּוֹת בְּ** – אכילת **בָּשָׂר וְ** – בשתיית **יַיִן, אַף שֶׁכְּחֹל** – כשהוא מחפש לאכול בשר ולשתות יין, **נִקְרָא "זוֹלֵל וְסוֹבֵא"**, – ואילו בשבת, כשהוא אוכל לשם עונג שבת, זו מצוה. על כל פנים, כל האמור הוא בדבר של "היתר" שאינו קשור בקליפה ויש בו היכולת לעלות, וכפי שמוסבר בפרק ז' שבחלק הראשון של ספר ה"תניא". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּדָבָר אִסּוּר** – שאסור לאכול אותו, **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת** – לקדושה, **לֹא בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּחֹל גַּם כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל וְלוֹמֵד בְּכֹחַ הַהוּא**, – כלומר, דבר איסור אינו יכול לעלות לקדושה, כי הוא אסור וקשור לקליפה, **אִם לֹא שֶׁאָכַל לְפִקּוּחַ נֶפֶשׁ** – להצלת נפשו, **שֶׁהִתִּירוּ רַז"ל וְנַעֲשָׂה הֶהֵתֵר [נָמוּר]**[39]. **אֲבָל הַלִּמּוּד בַּתּוֹרָה, אַף הִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר טֻמְאָה וְטָהֳרָה**, – לא הדברים עצמם שהם אסור וטמא מותר וטהור, אודותם דנות ההלכות, שהם "עץ החיים טוב ורע", אלא הלכות התורה שלומדים אודות דברים אלה, **שֶׁהֵם הַמְשָׁנִיּוֹת וּבְרַיְתוֹת שֶׁנִּגְמָרָא וּפוֹסְקִים**, – הפוסקים הלכה למעשה, **הַמְבָאֲרִים וּמְבָרְרִים דִּבְרֵיהֶם** – דברי המשנה והברייתות, **לַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, הֵן הֵן גּוּפֵי** – עיקר **תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁהִיא** – תורה שבעל־פה היא **סְפִירַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, כִּדְאִיתָא** – כמובא **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בְּמִקּוֹמוֹת אֵין מִסְפָּר, וּבְרֵישׁ 'תִּקּוּנִים':** – בתחילת "תיקוני זוהר"[40] כתוב: **"מַלְכוּת** – היא בחינת **פֶּה, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קְרִינָן לָהּ"**, – אנו קוראים לה, **וּבַאֲצִילוּת אִיהוּ** – הוא, אור אין־סוף, **וּגְרָמוֹהִי** – הכלים והמדות שלו (הנקראים "גרמוהי"), **חַד בְּהוֹן**[41], – הם דבר אחד בהם, **דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא מִתְיַחֵד בַּאֲצִילוּת בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא וּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ הַמְלֻבָּשִׁים בְּרִבּוּרוֹ שֶׁנִּקְרָא "מַלְכוּת"** – **הַכֹּל אֶחָד:** – דבר אחד, הרי ששם לא שייך לומר הענין של "עץ הדעת טוב ורע"; אלא זה תכלית היחוד של אלקות, כך ההלכות של תורה שבעל־פה מהמשניות, הברייתות והפוסקים שהן בחינת "מלכות דאצילות", הן באופן היחוד של "מלכות דאצילות", ולא שייך לומר חס־ושלום עליהם הענין של "עץ הדעת טוב ורע". אלא, כפי שיסביר להלן, כך הדבר מצד עצם הענין של "מלכות דאצילות" כפי שהיא ב"אצילות", ומצד עצם הענין של הלכות התורה שהן בבחינת "מלכות דאצילות", אך כפי שזה בא לאחר מכן בהתלבשות, הרי שלא רק ההלכות של התורה באו בהתלבשות בעולמות, בהם יכול להיות עליהן העלם והסתר, כי־אם גם "מלכות דאצילות" כפי שהיא באה בהתלבשות – אלא גם היא נקראת "עץ הדעת טוב ורע", מצד ההתלבשות בקליפת "נוגה" הכלולה מטוב ורע, וזאת – כדי לברר בירורים (לברר את הטוב מן הרע).

אגרת הקדש

נוגה בעצמה עם החיצוניות שבכל העולמות לכן מצוה לאכול כל תענוגים בשבת ולהרבות בבשר ויין אף שבחול נקרא זולל וסובא. משא"כ בדבר איסור שאינו יכול לעלות לא בשבת ולא בחול גם כשמתפלל ולומד בכח ההוא אם לא שאכל לפיקוח נפש שהתירו רז"ל ונעשה היתר [גמור]. אבל הלימוד בתורה אף הלכות איסור והיתר טומאה וטהרה שהם המשניות ובריתות שבגמרא ופוסקים המבארים ומבררים דבריהם להלכה למעשה הן הן גופי תורה שבע"פ שהיא ספי' מלכות דאצילות כדאי' בזוה"ק במקומות אין מספר ובריש תיקונים מלכות פה ותורה שבע"פ קרינן לה ובאצי' איהו וגרמוהי חד בהון דהיינו שאור א"ס ב"ה מתייחד באצילות בתכלית היחוד שהוא ורצונו וחכמתו המלובשים בדבורו שנקרא מלכות הכל אחד:

---

38. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר לכהנ"ל מלשון אדנ"ע בעצמו (תו"א פ' ח"ש) ובביאור הצ"צ לשם (נדפס בתו"א קה"ת בהוספה)". **39.** ראה הוספה (הודפס בספר "שיעורים בספר התניא"). **40.** יז, א (בהקדמה – פתח אליהו"). **41.** ראה לעיל ריש ס"כ.

לוח היום יום...

יום ראשון

יום ששי | ל תשרי, א דר"ח | ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, ששי עם פירש"י.
תהלים: קמה־קנ.
תניא: והנה נפש . . . 280 בלא דבור.

הַלֵּל: כּוֹפְלִין "הוֹדוּ לַה'" אַחַר כָּל אֶחָד מֵהַג' פְּסוּקִים "יֹאמַר נָא", וְגַם כְּשֶׁמִּתְפַּלְּלִים בְּיָחִיד. – "וְאַבְרָהָם זָקֵן גּוֹ' וְבַדְיָה יִשְׁמְרֵנִי כוּ'" – ג' פְּעָמִים.

יום שני

שבת | א חשון, שר"ח | ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, שביעי עם פירש"י.
תהלים: א־ט.
תניא: והנה זלעו"ז . . . המעלות.

בְּמִנְחָה – וְכֵן בְּשַׁבְּתֵי וַחֲמִישֵׁי דְּשָׁבוּעַ הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה – קוֹרִין לְיִשְׂרָאֵל מִפָּסוּק וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם גו'.

כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"בּ] אָמַר לְאֶחָד עַל יְחִידוּת: מֵאָז שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם "לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ גּוֹ'" וּכְתִיב "וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה", הֻתְחַל סוֹד הַבְּרוּרִים. וְעַל פִּי גְּזֵרַת הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה הָאָדָם הוֹלֵךְ לְמַסָּעָיו בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר הַנִּיצוֹצוֹת הַצְּרִיכִים לְהִתְבָּרֵר עַל־יָדוֹ מְחַכִּים לְגָאֳלָתָם.

הַצַּדִּיקִים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי רְאִיָּה, רוֹאִים הֵם בְּאֵיזֶה מָקוֹם הַבְּרוּרִים שֶׁלָּהֶם מְחַכִּים לָהֶם וְהוֹלְכִים שָׁמָּה בְּעַצְמָם. וְעַמָּא דְּבַר [־וְהָאֲנָשִׁים חוּץ מֵהֶם], הִנֵּה עֵילַת כָּל הָעֲלוֹת וְסִבַּת כָּל הַסִּבּוֹת מְסַבֵּב כַּמָּה עֲלוֹת וְסִבּוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא, אֲשֶׁר שָׁם הַטְּלָה עֲלֵיהֶם הָעֲבוֹדָה בַּעֲבוֹדַת הַבְּרוּרִים.

יום שלישי

יום ראשון | ב חשון | ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: י־יז.
תניא: ואחר . . . קמא טובא.

משיחת אאמו"ר מוצש"ק לך לך תרנ"א: אין די ערשטע יאָהרען פון זיינע נשיאות האָט דער אלטער רבי געזאָגט ברבים "מען בעדארף לעבן מיט דער צייט". דורך זיין ברודער מהרי"ל האָבען זקני החסידים אויסגעפונען, אז דער רבי מיינט אז מ'דארף לעבן מיט דער פרשת השבוע און פרשת היום פון דער סדרה פון דער וואָך. ניט נאָר לערנען די פרשת השבוע יעדען טאָג, נאָר לעבן מיט איר.

תרגום

מִשִּׂיחַת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"בּ] מוֹצָאֵי שַׁבַּת קֹדֶשׁ לֶךְ לְךָ תרנ"א: בִּשְׁנוֹת נְשִׂיאוּתוֹ הָרִאשׁוֹנוֹת אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בָּרַבִּים "יֵשׁ לְחִיּוֹת עִם הַזְּמַן". בְּאֶמְצָעוּת

אָחִיו מַהֲרִי"ל [=מוֹרֵנוּ הָרַב יְהוּדָה לֵייב] בֵּררוּ זְקֵנֵי הַחֲסִידִים, שֶׁכַּוָּנַת הָרַבִּי הִיא שֶׁיֵּשׁ 'לְחָיוֹת' עִם פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ וּפָרָשַׁת הַיּוֹם מִפָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. לֹא רַק לִלְמֹד אֶת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ כָּל יוֹם, אֶלָּא 'לְחָיוֹת' עִמָּהּ.

יום רביעי

יום שני — ג חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, שני עם פירש"י.
תהלים: יח־כב.
תניא: וכמדומה . . . קמב אמרי פי.

(המשך שיחת הנ"ל): בראשית איז א פריילִיכע סדרה, אפילו דער סוף איז ניט גאָר אזוי געשמאַק. נח איז דער מבול, אָבער א פריילִיכער סוף וואָך – געבאָרען געווָארען אברהם אבינו. די אמת פריילִיכע וואָך איז פרשת לך לך, אלע טעג פון דער וואָך לעבט מען מיט אברהם אבינו, דער ערשטער וועלכער האָט זיך מוסר נפש געווען אויף מפרסם זיין ג–טליכקייט אויף דער וועלט, און זיין מסירת נפש האָט אברהם אבינו איבערגעגעבען בירושה צו אלע אידען.

תרגום

(הֶמְשֵׁךְ שִׂיחָה הַנַּ"ל) : בְּרֵאשִׁית הִיא פָּרָשָׁה שְׂמֵחָה, לַמְרוֹת שֶׁהַסּוֹף אֵינוֹ כָּל כָּךְ נָעִים; נֹחַ הוּא הַמַּבּוּל, אַךְ סוֹף שָׁבוּעַ שָׂמֵחַ – אַבְרָהָם אָבִינוּ נוֹלַד; הַשָּׁבוּעַ הַשָּׂמֵחַ בֶּאֱמֶת הוּא פָּרָשַׁת "לֶךְ לְךָ". כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ 'חַיִּים' עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ, רִאשׁוֹן שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עַל פִּרְסוּם אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם. וְאֶת מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ הוֹרִישׁ אַבְרָהָם אָבִינוּ בִּירוּשָׁה לְכָל הַיְּהוּדִים.

יום חמישי

יום שלישי — ד חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, שלישי עם פירש"י.
תהלים: כג־כח.
תניא: כו. בר"מ . . . 284 ע"כ בר"מ.

לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם נוֹגֵעַ בִּנְפָשׁוֹת מַמָּשׁ. לֹא לְבַד בְּנֶפֶשׁ הַלּוֹמֵד, כִּי־אִם גַּם בְּנַפְשׁוֹת בְּנֵי בֵּיתוֹ, שֶׁאָז אֲוִיר הַבַּיִת הוּא אֲוִיר תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם.

יום שישי

יום רביעי — ה חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, רביעי עם פירש"י.
תהלים: כט־לד.
תניא: והנה המובן . . . קמג בלבד.

יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְכוֹכָבִים הַמִּתְנוֹצְצִים בִּשְׁמֵי רָקִיעַ, אֲשֶׁר לְאוֹרָם לֹא יִתְעָה גַּם הַהוֹלֵךְ בְּמַחֲשַׁכֵּי הַלַּיְלָה.

כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה, יֵשׁ בּוֹ דֵּי כֹּחַ מוֹסְרֵי וְרוּחָנִי, לְהַשְׁפִּיעַ לְהַעֲמִיד גַּם אֶת מַכִּירָיו וּמְיֻדָּעָיו בְּקֶרֶן אוֹרָה.

שבת קודש

יום חמישי | ו חשון | ה'תש"ד

שיעורים. חומש: לך לך, חמישי עם פירש"י.
תהלים: לה־לח.
תניא: ועוד יש . . . 286 בהסתר כו'.

כשרצה רבינו הזקן לברך את ר' יקותיאל ליעפלער בעשירות, אמר שאינו חפץ בזה, שלא תטרידו העשירות מלימוד החסידות והתעסקות בעבודה. וכשרצה לברכו באריכות ימים אמר: אבער ניט מיט פויערשע יאָהרען, וואָס עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו, מען זעהט ניט קיין ג–טליכקייט און מען הערט ניט קיין ג–טליכקייט.

תרגום

כְּשֶׁרָצָה רַבֵּנוּ הַזָּקֵן לְבָרֵךְ אֶת ר' יְקוּתִיאֵל לִיעֶפְּלִעֶר בַּעֲשִׁירוּת, אָמַר שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בָּזֶה, שֶׁלֹּא תַּטְרִידוֹ הָעֲשִׁירוּת מִלִּמּוּד הַחֲסִידוּת וְהִתְעַסְּקוּת בָּעֲבוֹדָה. וּכְשֶׁרָצָה לְבָרְכוֹ בַּאֲרִיכוּת יָמִים אָמַר: אַךְ לֹא בְּחַיֵּי אִכָּר שֶׁ"עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ, אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ", לֹא רוֹאִים אֱלֹקוּת וְלֹא שׁוֹמְעִים אֱלֹקוּת.

המשך ביאור למס' בכורות ליום ראשון עמ' ב

גמרא

הגמרא מביאה שמועה של רב, בענין פסק ההלכה בנידונים שבמשניות שבפרק זה, ומתוך כך תתברר ההלכה בנידון משנתינו. אומרת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, הִלְכְתָא בְּכוּלֵּיהּ פִּירְקִין** – כל הדינים המוזכרים במשניות שבפרק זה, הלכה הם. בין אם מוזכרים הם בשם תנא מסוים, ובין אם מובאים הם בסתם, ללא שם תנא. **בַּר** – חוץ **מִפְּלוּגְתָא** – מדינים שיש בהם מחלוקת.

הגמרא מבררת לענין איזה דין מהדינים השנויים בפרק זה, הוצרך רב לומר כלל זה. אומרת הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אֲמִינָא** – סבור אני לומר, **כִּי נָיִים וְשָׁכִיב רַב אָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא** – שרב אמר שמועה זו, בשעה שנמנם ונשכב לישון. לפי שיש לתמוה על דבריו, **אַהֵיָיא** – לענין איזה דין הוצרך לומר כלל זה שהלכה כמשנה שאין בה מחלוקת. **אִילֵימָא אַרֵישָׁא** – שעל הדין הראשון המוזכר בפרק זה (לעיל יט:) שאמר רבי ישמעאל שיש גיל מסוים, שודאי הוא שעדיין לא ילדה הבהמה, והולד הראשון שנולד אחר גיל זה ודאי בכור הוא. ועל זה אמר רב שהלכה כמשנה זו. הרי (**מפליגי**) [**מִפְלַג פְּלִיגִי**] **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא** בדין זה, שלדעת רבי עקיבא, גם אם לא ילדה הבהמה ולד ממש, אלא הפילה חתיכה, הולד הבא אחריו אינו בכור. וזה יכול להיות גם בתוך גיל זה. ואם כן לא על זה אמר רב שכן הלכה, שהרי אמר חוץ מדין שיש בו מחלוקת.

ממשיכה הגמרא: **אֶלָּא** נפרש את דברי רב **אַדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** – על דינו של רבי אליעזר בן יעקב שאמר במשנה השניה (לעיל כא:), שבהמה שהפילה חתיכת דם, הולד הבא לאחר מכן אינו בכור, והחתיכה תיקבר. ועל זה אמר רב שהלכה כדבריו. דוחה הגמרא: אין לפרש כן, מאחר שיש כלל **שמִשְׁנַת** – שדבריו של **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב**, הם **קַב** – דברים מועטים, **וְנָקִי** – שכל מה שאמר הלכה כמותו, ולא היה רב צריך להשמיענו שהלכה כדבריו.

ממשיכה הגמרא: **אֶלָּא** נפרש שרב אמר כן **אַדְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** שאמר במשנתינו שבהמה המינקת ודאי בנה הוא. דוחה הגמרא: אין לומר כן, שהרי **מִפְלַג פְּלִיג** – נחלק הוא בדין זה על חכמים **בְּבָרַיְיתָא** להלן (כד.). ואם כן לא על דין זה אמר רב שכך היא ההלכה, שהרי אמר חוץ מדין שנחלקו בו.

ממשיכה הגמרא: **אֶלָּא** נפרש, שרב אמר כן **אַדְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם**, שאמר במשנה להלן (כד:) שמותר לתלוש משערות הבכור, במקום השחיטה. יש לדחות שגם לדין זה לא הוצרך רב לומר את הכלל שהלכה כן, **דְּהָא אָמַר רַב חֲדָא זִימְנָא** – שהרי כבר אמר כן רב, **דְּאָמַר רַב** (להלן שם) **הִלְכְתָא כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם**. ומדוע הוצרך לחזור על זה שוב בכלל זה. אלא ודאי לא על דין זה הוצרך רב לומר כן.

ממשיכה הגמרא: **אֶלָּא** נפרש שרב אמר כן **אַשְּׂעַר בַּעַל מוּם** – על מה ששנינו להלן (כה.) בדין שער של בכור בעל מום שנשר, ואחר כך נשחט הבכור או מת, אם מותר ליהנות מהשער. דוחה הגמרא: אי אפשר לומר כן, לפי **שמִיפְלַג פְּלִיגִי** בדין זה **עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל וְרַבָּנָן** במשנה שם. שעקביא מן מהללאל מתיר את השער בהנאה, וחכמים אוסרים. ואם כן לא על דין זה אמר רב שכן הלכה, שהרי אמר חוץ מדבר שיש בו מחלוקת.

מסיקה הגמרא: **לְעוֹלָם** – באמת מוכרחים אנו לפרש שדברי רב שאמר שכך ההלכה, **אַדְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** שבמשנתינו הוא שאמר כן. ולענין מה שהקשו על כך מהברייתא להלן שנחלקו חכמים על דבריו, מיישבת הגמרא, **וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן** – והשמיע לנו רב בזה, **דְּבָרַיְיתָא** – שמחלוקת שהובאה רק בברייתא ולא במשנה, **לֹא פְּלוּגְתָא הִיא** – אינה חשובה כמחלוקת, ולכך אין זה בכלל מה שאמר רב חוץ מדבר שיש בו מחלוקת, אלא הלכה כדברי רבן שמעון בן גמליאל.

מקשה הגמרא: **וְכֵיוָן דְּאָמַר רַב הִלְכְתָא בְּכוּלֵּיהּ פִּירְקִין בַּר מִפְּלוּגְתָא,**

הלכה לעיון

~ יום ראשון ל' תשרי ~

'דינא דמלכותא דינא' – גם בחוק ליחיד?

הלכות גזילה ואבידה פרק ה, הלכה יג: וְכֵן מֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל אֶחָד מֵעֲבָדָיו וְשָׁמַשׁ מִבְּנֵי הַמְּדִינָה, וְלָקַח שָׂדֶהוּ אוֹ חֲצֵרוֹ – אֵינָהּ גְּזֵל, וּמֻתָּר לֵהָנוֹת בָּהּ.

הלכה יד: כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל דִּין שֶׁיַּחֲלֹק אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ לַכֹּל, וְלֹא יִהְיֶה לְאָדָם אֶחָד בְּפָנֵי עַצְמוֹ – אֵינוֹ גְּזֵל; וְכָל שֶׁיִּפֹּק מֵאִישׁ זֶה בִּלְבַד, שֶׁלֹּא כַּדָּת הַיְרוּעָה לַכֹּל, אֶלָּא חָמַס אֶת זֶה – הֲרֵי זֶה גְּזֵל.

אדם שהמושל פטר אותו מתשלום מיסים, האם מותר לו להימנע מהתשלום או שחייב לשלם כי בגלל זה יצטרכו שאר התושבים לשלם יותר ונמצא גוזל את הרבים?

הנה כאן פוסק הרמב"ם כי אף שלדיני המלך יש תוקף הלכתי, הרי זה רק לגבי חוקים החלים על הכלל, אך "כל שיקח מאיש זה בלבד שלא כדת הידועה לכל הרי זה גזל". ולפי זה, לכאורה גם כשמעניק הטבה לאדם פרטי על חשבון הרבים, אין לכך תוקף והרי זה גזל הרבים.

אך לכאורה דברי הרמב"ם הללו סותרים לדבריו בהלכה הקודמת, ש"מלך שכעס על אחד מעבדיו... ולקח שדהו או חצירו אינה גזל ומותר ליהנות בה". הרי שיש תוקף לגזירת המלך גם בדין המופנה כלפי אדם מסוים!

והתשובה לכך טמונה בלשון הרמב"ם: "מלך שכעס על אחד מעבדיו... ולקח שדהו". מדוע דווקא 'שכעס'? כי מן הסתם המלך אינו כועס ללא סיבה אלא משום שהלה מרד או פגע בכבודו, ואם־כן הרי זה חלק מדיני המלכים שהמלך קונס את המורד בו ונוטל את ממונו, ואין זה דין המופנה רק לאותו אדם.

ולפי זה, יש לומר גם לאידך גיסא: כאשר המלך מעניק הטבה ופוטר אדם מסוים מתשלום המס, הרי זה משום שהלה גרם לו קורת רוח, והרי זה בכלל דיני המלכים שהעושה קורת רוח למלך זוכה להטבות במס והוא בכלל 'דינא דמלכותא דינא' (שבות יעקב ח"ב סי' קפא).

אך יש שפירשו את דברי הרמב"ם באופן אחר: הסמכות של המלך ליטול קרקע מאדם מסוים שלא ע"פ החוק הקבוע אלא מחמת כעס וכדומה היא רק כלפי עבדיו או משרתיו (וכפי שמדגיש הרמב"ם בהלכה יג: "מלך שכעס על אחד מעבדיו ושמשיו מבני המדינה..."), אולם אם לוקח מאחד מבני המדינה שלא ע"פ החוק אין לכך תוקף הלכתי והרי זה גזל, ואין הבדל אם עשה זאת מטעם כזה או אחר (ראה פתחי חושן גניבה א, (ד)).

~ יום שני א' מרחשון ~

בין עבדים לקרקעות

הלכות גזילה ואבידה פרק ט, הלכה א: הַגּוֹזֵל קַרְקַע מֵחֲבֵרוֹ וְהִפְסִידָהּ... חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אוֹ בַּיִת כְּשֶׁהָיוּ בְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה, אוֹ יְשַׁלֵּם דְּמֵי מַה שֶּׁהִפְסִיד. אֲבָל אִם נִשְׁחֲתָה מֵאֵלֶיהָ... אוֹמֵר לוֹ: 'הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ'; שֶׁהַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת בְּעָלֶיהָ קַיֶּמֶת; וְאֵין אַחֲרָיוּת הֶפְסֵדָהּ עָלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן הִפְסִיד בְּיָדוֹ – מַה שֶּׁאֵין הַדִּין כֵּן בְּמַטַּלְטְלִין.

ובספרי הרמב"ם שהיו ביד הראב"ד היתה הגירסה: "מה שאין הדין כן במטלטלין או בעבדים". כלומר, הרמב"ם השווה עבדים לקרקעות לענין גזילה.

ועל כך מקשה הראב"ד: עבדים הושוו לקרקעות רק לעניין הכחשה, שלמרות שלא הושבה הגזילה היא עדיין קיימת ואומר לו הרי שלך לפניך. אבל, בניגוד לקרקעות, עבדים נגזלים ונקנים בייאוש, כמו שלמדו חכמים (גטין לז) על הפסוק "וישב ממנו שבי" אשר 'העבד שנשבה ופדאוהו – אם לשם בן חורין ואחר יאוש לא ישתעבד, לא לראשון ולא לשני'. נמצא שהעבד אינו דומה לקרקע שהרי העבד קונה את עצמו בייאוש האדון.

ולכן, מסיים הראב"ד, "כשמת העבד או נשרף משלם את דמיו, שהרי משמת אין שלו לפניו, וכשמת לגזלן מת".

ומבאר ה'ברכת שמואל' (סי' לג):

בגניבה וגזילה יש שני דינים: א) חיוב השבה ואונסין שהוא חיוב שמצד הבעלים, היינו שמקור החיוב הוא תביעת הבעלים המבקשים לממש את הבעלות על החזרת רכושם לרשותו, וזהו והשיב את הגזילה אשר גזל. ב) חיוב שהתורה הטילה על הגנב מדין מזיק, והוא אחד מכ"ד אבות נזיקין.

ולפי זה, אף שעבדים נתמעטו מדין "והשיב את הגזילה",

מכל מקום הם נכללים בדין מזיק. ולמרות שהגוזל עבד פטור בהכחשה, כיון שסוף סוף מדובר במעשה גזילה וגניבה, הגנב נחשב כ'מזיק' את החפץ לענין שאם מת העבד – לגזלן מת.

ונמצא, שעבדים יש בהם לגזלן לגבי דין מזיק, אך לא לגבי חיוב "והשיב את הגזילה" שהוא מצד הבעלים.

~ יום שלישי ב' מרחשון ~

טענת מלך סדום לאברהם אבינו

הלכות גזילה ואבידה פרק יב, הלכה ט: הָיוּ יְכוֹלִין לְהַצִּיל עַל יְדֵי הַדָּחָק – כָּל הַמַּצִּיל, מַצִּיל לְאֶמְצַע; אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר 'לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל', חֲרֵי זֶה מַצִּיל לְעַצְמוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁשְּׁמָעוּהוּ אוֹמֵר 'לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל', הָיָה לָהֶם לְדַחֹק עַצְמָם וּלְהַצִּיל, וְכֵיוָן שֶׁעָשְׂבוּ וְלֹא הִצִּילוּ – חֲרֵי נִתְאָשׁוּ מִן הַכֹּל.

שיירה שהלכה במדבר ועמד עליה גייס וטרפה – אם "אינן יכולים להציל מידם" וכולם נתייאשו, מי שבכל זאת הציל זכה בכל מה שהציל (כמבואר בהלכה הקודמת), אך אם "יכולין להציל על ידי הדחק" והמציל הודיע בפירוש "לעצמי אני מציל", זכה בכל הרכוש, "שכיון ששמעוהו אומר לעצמי אני מציל היה להן לדחוק עצמן ולהציל, וכיון שישבו ולא הצילו הרי נתייאשו מן הכל", אולם אם לא אמר "לעצמי אני מציל", כיון שיש להם אפשרות להציל ע"י הדחק – לא נתייאשו ו"הציל לאמצע", היינו שכל אחד לוקח את החלק שלו (רש"י ד"ה הציל לאמצע – ב"ק קטו, ב).

ובזה מבאר ה'אור החיים' (בראשית יד, כא) את טענת מלך סדום לאברהם אבינו לאחר שאברהם ניצח את ארבעת המלכים ושחרר את רכוש סדום שנלקח בשבי – "תן לי הנפש והרכוש קח לך": מאמירת מלך סדום "תן לי הנפש" משמע שמסכים כי הכל שייך לאברהם אבינו, ומבקש שיתן לו מתנה. ואם כך, איך הוא אומר לו "הרכוש קח לך" כהסכמה ונתינת רשות מצדו שאברהם יקח את הרכוש?

ומבאר, כי מלך סדום סבור היה שביכולתו להמשיך ולהילחם ולשחרר את הרכוש, והרי זה מקרה של אפשר להציל 'על ידי הדחק' והיה על אברהם לומר בפירוש "לעצמי אני מציל", וכיון שלא שמע את אברהם אומר כן לא התייאש והדין הוא ש"הציל לאמצע", וכל אחד לוקח את חלקו ואברהם "לא יטול אלא מה שהוא שלו שהוא לוט ורכושו" ומלך סדום יקבל את שאר הרכוש.

אמנם בראותו שאברהם הפריש מעשר מכל הרכוש שהציל, הבין מלך סדום כי לדעת אברהם זהו מקרה שאי אפשר להציל בשום אופן, גם לא ע"י הדחק, וכיון שהציל מגיע לו כל הרכוש אף אם לא הודיע "לעצמי אני מציל". ולכן הציע מלך סדום פשרה: "תן לי הנפש והרכוש קח לך" – "אתה תבטל זכותך ותחליט לי הנפש, ואני אבטל זכותי (לפי הבנתי שה'הצלה לאמצע') ואחליט לך הרכוש, קחנו לך".

אולם מלך סדום טעה כי באמת זה מקרה של "אינן יכולין להציל" כלל כי לא היה באפשרותו כלל לשחרר את הרכוש שנלקח בשבי שהרי המלכים "כבר העריכו מלחמה" ואינו יכול לטעון "יכול הייתי להציל".

~ יום רביעי ג' מרחשון ~

החזרת אבידה ע"פ טביעות העין

הלכות גזילה ואבידה פרק יד, הלכה יב: הַמּוֹצֵא כְּלֵי חֶרֶשׂ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִכֵּלִים שֶׁצּוּרַת כֻּלָּן שָׁוָה... אִם הָיוּ כֵּלִים יְשָׁנִים שֶׁטִּבְעָתָם הָעַיִן, חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁאִם יָבוֹא תַּלְמִיד חֲכָמִים וְיֹאמַר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְתֵּן בְּכְלִי בָּזֶה סִימָן, יֵשׁ לוֹ בּוֹ טְבִיעוּת עַיִן – חַיָּב לְהַרְאוֹתוֹ לוֹ; אִם הִכִּירוֹ וְאָמַר: שֶׁלִּי הוּא, מַחֲזִירִין לוֹ.

מחזירים אבידה על פי סימנים, אך לתלמיד חכם מחזירים אף שאין לו סימן מיוחד, אם יאמר שהוא מכיר את האבדה על פי טביעות העין, כיון שהורגל בראיית החפץ ומכירו היטב (בבא מציעא כג, ב).

וכתבו התוספות (שם יט, א ד"ה אבל) שמחזירים אבידה לתלמיד חכם, אף בלא סימנים, על פי אמירתו שמכיר את האבדה, לא משום שיש לו טביעות עין יותר משאר בני אדם, אלא שמי שאינו תלמיד חכם חוששים שמא אף אם אינו מכיר את האבדה ישקר ויאמר שמכיר, ואילו תלמיד חכם שידוע שאינו משנה בדיבורו, מאמינים לו ומחזירים לו את האבדה על פי דיבורו.

ומבואר בגמרא (שם) שלדעת רבי שמעון בן אלעזר, מחזירים ע"פ טביעות עין רק כלים ששבעתם העין. היינו, "שהורגל בראייתם ותשמישם שיהא מכירם היטב" (רש"י),

אבל אם לא שבעתם העין, אין מחזירים ע"פ טביעות העין כי עדיין אינו מכירם היטב. וכך כתב הרמב"ם "אם היו כלים ישנים שטבעתן העין – חייב להכריז".

והקשה ה'לחם משנה':

כתבו התוספות (שם כד, א), מלשון הברייתא "מודה ר' שמעון בן אלעזר בכלים חדשים ששבעתן העין שחייב להכריז" משמע שחכמים חולקים וסוברים שגם כלים שלא שבעתם העין, הבעלים מכיר אותם והמוצא חייב להכריז עליהם (ורשב"א מודה רק בכלים ששבעתן העין). ומדוע פסק הרמב"ם שרק בכלים ששבעתם העין חייב להכריז, שלא כדעת חכמים?

אך לדעת הריטב"א (הובאה בשיטה מקובצת שם) אין כאן מחלוקת, ואף לדעת חכמים רק בשבעתם העין חייב להכריז. והלשון "מודה ר' שמעון בן אלעזר" משמעו שמודה לעצמו, כי לאחר שנאמר במשנה שלדעתו בכלים שאין בהם סימן ולא שבעתם העין אינו חייב להכריז – בכלים ששבעתם העין הוא מודה שחייב להכריז כי הבעלים מכירים אותם בטביעות העין. וכתב ה'לחם משנה', שנראה שזו גם דעת הרמב"ם.

~ יום חמישי ד' מרחשון ~

אבידה שנמצאה בחצר המשתמרת

הלכות גזילה ואבידה פרק טז, הלכה ד: הַמּוֹצֵא מָעוֹת בַּחֲנוּת... אִם מְצָאָן עַל הַתֶּבֶה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִתֶּבֶה וְלַחוּץ – חֲרֵי הֵן שֶׁל מוֹצְאָן. וְלָמָּה לֹא תִּקְּנָה הַחֲנוּת לְבַעַל הַחֲנוּת? לְפִי שֶׁאֵינָהּ חָצֵר הַמְשֻׁתַּמֶּרֶת; וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעַל הַחֲנוּת בְּתוֹכָהּ, צָרִיךְ לוֹמַר: 'תִּקְּנָה לִי חֲנוּתִי'.

חנות אינה חצר המשתמרת, כיון שבני אדם נכנסים ויוצאים בה (ר"ן בבא קמא כו, א), ואף שבעל החנות עומד בחנותו אינה קונה לו אלא אם יאמר בפירוש 'תקנה לי חנותי', לפי שאין הדבר ברור שעומד שם על דעת לשמור על החנות. (שיטה מקובצת ב"ק שם).

והראב"ד כתב שגם אם יאמר 'תקנה לי חנותי' (ואפילו אם החנות תהיה חצר המשתמרת) אין החנות קונה לו "לפי שבאה שם המציאה קודם יאוש, וחצירו כידו", וכפי שביאר ה'נמוקי יוסף' (ב"ק שם), שהלכה כאביי (ב"מ כא, ב) שייאוש שלא מדעת (אבידה שכאשר הבעלים יידעו שאבדה יתייאשו אך עדיין אינם יודעים זאת) אינו יאוש, ואין המוצא זוכה בה גם לאחר שנתייאשו הבעלים כי האבידה הגיעה לידי המוצא בשעה שאסור היה לו לזכות בה. וכמו באבידה שבאה לידו של המוצא, כך גם כשהאבידה הגיעה לחצירו קודם יאוש הבעלים אין חצרו קונה לו.

אבל הרמב"ם סובר שחצר המשתמרת (או חצר שאינה משתמרת אבל הבעלים עומד בתוכה ואומר 'תקנה לי חצרי') קונה את האבידה גם אם באה לחצירו קודם יאוש, כי 'חצר' אינה דומה ל'יד': ב'יד' אינו קונה אבידה שבאה לידו באיסור (קודם היאוש) כי בשעה שבאה לידו נתחייב בהשבת האבידה ונעשה שומר עליה והרי היא ברשות בעליה ואינה נקנית ביאוש, אבל אבידה שבאה לחצירו לפני יאוש, קונה לו לאחר היאוש כי היות ולא נודע לבעל החצר שיש שם אבידה, לא נתחייב בהשבתה ולא נעשה שומר עליה.

ולכן הוצרך הרמב"ם לפרש שהחנות אינה קונה את המעות לבעל החנות, כיון שחנות אינה חצר המשתמרת.

(מחנה אפרים קנין חצר סי' ה)

~ יום שישי ה' מרחשון ~

הערום יש לו בושת?

הלכות חובל ומזיק פרק ג, הלכה ב: הַמְבַיֵּשׁ אֶת הֶעָרֹם... פָּטוּר. נִשְׁבָּה חָרוּחַ, וְהָפְכָה שׂוּלָיו עַל פָּנָיו, וַהֲרֵי הוּא עָרֹם, וְהוֹסִיף מִזֶּה בְּהַפְשָׁטָתוֹ – חַיָּב בַּבֹּשֶׁת, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מְבַיֵּשׁ זֶה, לְמְבַיֵּשׁ אֶת הַמְכֻסֶּה בִּבְגָדָיו.

לדעת רש"י (בבא קמא פו, ב ד"ה ערום) הערום אין לו בושת, וכיון שאינו נמנע מללכת ערום בפני בני אדם – המביישו פטור. וכתבו התוספות (שם ד"ה ערום) שכוונת רש"י שאין לו בושת אף אם ירקו עליו או הכוהו, אבל לדעת התוספות הערום הוא בן בושת ואם ירקו בפניו או סטרו לו, חייבים.

וכתב ה'מגיד משנה': הרמב"ם פסק כרש"י שהמבייש את הערום פטור. ומה שאמרו בברייתא (ב"ק שם) שהמבייש את הערום חייב, מדובר באופן שנשבה הרוח והגביהה את שולי הבגד ובא זה והוסיף להפשיטו, ובן בושת הוא שהרי לא מדעתו היה ערום, אלא ש"אינו דומה מבייש זה למבייש את המכוסה בבגדיו", כי מאחר שלפני שהוסיף המבייש להפשיטו כבר היה ערום קצת (ע"י הרוח) – תוספת הבושה

שנגרמה על ידו פחותה מבושה של אדם שהיה לבוש והפשיטו.

וה'בית יוסף' (חו"מ סי' תכ) כתב כי אין הכרח לומר שהרמב"ם סובר כרש"י (ויתכן שאינו פוטר אלא בושת שבהפשטת בגדיו). אך ה'לחם משנה' תמה: מלשון הרמב"ם "המבייש את הערום, פטור" משמע כרש"י, כי כיון שהוא כבר ערום לא שייך לומר שמביישו בהפשטת הבגד, אלא רק בכך שירק עליו או סטר לו, ועל זה כתב הרמב"ם שפטור, וכדעת רש"י שהערום אינו בן בושת.

והוסיף המהרש"ל (ים של שלמה ב"ק פ"ח סי' יט):

אף לשיטת התוספות שהערום הוא בן בושת בביוש של יריקה או סטירה, הרי זה רק בערום מחמת חולי או סיבה אחרת, אבל ההולך ערום בפני אנשים ואינו מתבייש – אין לך שוטה גדול מזה ואין לו בושת כלל.

~ שבת קודש ו' מרחשון ~

קטן שהזיק, חייב לשלם כשיגדל?

הלכות חובל ומזיק פרק ד, הלכה כ: חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן – פְּגִיעָתָן רָעָה: הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵן שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים פְּטוּרִין. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפַּתַּח הַחֵרֵשׁ, וְנִשְׁתַּפָּה הַשּׁוֹטֶה, וְהִגְדִּיל הַקָּטָן – אֵינָן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁחָבְלוּ בָּהֶן אֵינָן בְּנֵי דֵעָה.

לדעת הרמב"ם, קטן שהזיק בקטנותו, כשיגדל אין לחייבו לשלם על נזק שעשה בקטנותו. אך ב'הגהות אשר"י' (ב"ק פ"ח ס"ט, בשם ה'אור זרוע') כתב שלאחר שגדל חייב לשלם על נזקים שעשה בקטנותו. ומביא ראיה מדברי רש"י על הנאמר בגמרא (ב"ק צח, ב) שרפרם כפה על רב אשי ששרף שטר חבירו לשלם למלוה את הסכום הכתוב בשטר. ופירש רש"י (שם ד"ה ואכפיה) "ששרף שטר חבירו בילדותו". הרי שקטן שהזיק חייב לשלם על הנזק לאחר שיגדל.

ומהר"מ מפאדובה (שו"ת סי' צ) דחה את הראיה, וביאר:

יש לומר שרב אשי שרף את השטר בהיותו גדול (בן י"ג). וכוונת רש"י היא שעשה זאת 'בילדותו' (והוא כבר 'גדול') אבל לא 'בקטנותו' (פחות מבן י"ג). וכמו שמצינו בתורה (בראשית טז, ל) שראובן אמר על יוסף "הילד איננו" כשיוסף היה בן שבע עשרה שנה. ורש"י רצה לבאר, איך יתכן שרב אשי יזיק שטר של חבירו, ולכן כתב שעשה זאת 'בילדותו'.

ומוכיח כדעת הרמב"ם מדברי המשנה (ב"ק פז, א) שחרש שוטה וקטן שחבלו באחרים אינם צריכים לשלם, וכן העבד והאשה אינם משלמים. ומוסיפה המשנה, שהעבד והאשה ישלמו לאחר זמן – העבד כאשר ישתחרר והאשה כאשר תתגרש. ואילו לגבי חרש שוטה וקטן לא נאמר במשנה שגם הם צריכים לשלם לאחר זמן (קטן כשיגדל וחרש ושוטה כשיתרפאו). וזאת כיון שאשה ועבד הם בני דעת ובני חובה אלא שאין להם ממה לשלם (כי נכסי האשה משועבדים לבעל ונכסי העבד זכה בהם האדון), מה שאין כן חרש, שוטה וקטן שאינם בני דעת ואינם בני חיוב, ולכן פטורים אף כשהתרפאו או הגדילו.

המשך מעמוד 214

מצא, **מַאי טַעֲמָא לֹא אָמַר כְּרַבִּי אַסִּי** שמדובר בבדק ומצא, והנידון הוא האם חוששים שמום אחר הוא. משיבה הגמרא: **אָמַר לָךְ** רבי חייא בר אבא, שאין לדמות מום שנאבד ונמצא, לטומאה שנמצאה, לפי שבִּשְׁלָמָא שָׂדֶה שנאבד בה קבר ומצאו קבר, מובן שכיון שדַּרְכָּהּ לְמִיקְבַּר בָּהּ – שהדרך לקבור בה, יש לחוש שכִּי הֵיכִי דְּקָבַר בָּהּ הַאי – שידוע שקברו בה מת זה, יש לחשוש שקָבַר אִינַשׁ אַחֲרִינָא – שקברו בה גם מת אחר. ולכך סובר רבן שמעון בן גמליאל שחוששים שאין זה הקבר שנאבד. **אֶלָּא** לענין קָדָשִׁים – בהמות תמימות שרוצה להקריבן למזבח, **כֵּיוָן דְּבָדְקִי לָן וְקָיְימִי** – כיון שהיו ידועות שאין בהם מום, ונתערבה בהם בהמה אחת שהיה בה מום, ומצאו אחת עם מום, האם **דַּרְכַּיְיהוּ לְמֵיפַל בְּהוּ מוּמָא** – הדרך שיפול בהם מום, ודאי אין הדרך שיעשה בהם מום, וודאי יש לתלות שהמום שנמצא הוא המום שאבד, ואין לחוש שמא מום אחר הוא.

מבארת הגמרא: **וְאִידָךְ** – רבי אסי שפירש שגם לענין מום סובר תנא קמא שיש לחוש שמא מום אחר הוא, זהו משום שאַגַּב דִּמְנַגְּחִי אַהֲדָדֵי – שכיון שנוגחים הם אחד את חבירו, **שְׁכִיחַ בְּהוּ מוּמָא** – מצוי הוא שיהיה בהן מום, ולכך חוששים שמא מום אחר הוא, ואין זה המום שאבד.

הגמרא מביאה ברייתא אחרת, שלכאורה יש להקשות ממנה על דברי ריש לקיש, שאמר שבנתלש קודם שהתירו מומחה, מודים כולם שהוא אסור בהנאה. מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי**, שנינו בברייתא, **הַתּוֹלֵשׁ צֶמֶר מִבְּכוֹר תָּם, אַף עַל פִּי** שֶׁלאחר מכן **נוֹלַד בּוֹ מוּם וּשְׁחָטוֹ**, הצמר **אָסוּר** בהנאה. מדייקת הגמרא שמדברי הברייתא משמע, **טַעֲמָא דְּתָם** – שכל הטעם שהצמר אסור בהנאה, הוא מפני שנתלש מבכור תם,

שיעורי רמב"ם - ג' פרקים ליום

~ יום ראשון ל' תשרי ~

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה

פֶּרֶק ד

דיני תביעה והכחשה בין הנגזל והגזלן

א. קָנָס קָנְסוּ חֲכָמִים לַגַּזְלָנִין, שֶׁיְּהֵיהֶ הַנִּגְזָל נִשְׁבָּע עַל כָּל מַה שֶּׁיִּטְעָן[א], וְנוֹטֵל מִן הַגַּזְלָן[ב]; וְהוּא[ג], שֶׁיְּהֵיהֶ זֶה מֻחְזָק שֶׁגָּזְלוֹ בִּשְׁנֵי עֵדִים[ד].

א) נגד הגזלן. ב) וזהו הקנס כי מן התורה נשבע הנתבע ופטור מלשלם, וכאן קבעו חכמים שישבע התובע ויטול. ג) ודין זה הוא בתנאי. ד) שני עדים מעידים עליו שגזל מן הנגזל, אפילו כשאינם יודעים מה בדיוק גזל.

ב. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁנִּכְנַס [המלווה] לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ [הלווה] לְמַשְׁכְּנוֹ[ה] בְּפְנֵי עֵדִים, וְלֹא הָיָה תַּחַת כְּנָפָיו כְּלוּם, וְיָצָא וְכֵלִים מֻטָּלִים לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו [=כנפי בגדו], וְלֹא יָדְעוּ הָעֵדִים מָה הֵן[ו], בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר[ז]: 'כָּךְ וָכָךְ גְּזַלְתַּנִי' - בֵּין שֶׁאָמַר הַגַּזְלָן 'מֵעוֹלָם לֹא נִכְנַסְתִּי וְלֹא נָטַלְתִּי כְּלוּם[ח]', בֵּין שֶׁאָמַר 'נִכְנַסְתִּי לְמַשְׁכֵּן כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ הָעֵדִים[ט], אֲבָל לֹא נָטַלְתִּי' וְלֹא הָיָה תַּחַת כְּנָפַי אֶלָּא כֵּלִים שֶׁלִּי[י]', בֵּין שֶׁאָמַר 'נָטַלְתִּי כְּלִי זֶה[יב] וּבַעַל הַבַּיִת טוֹעֵן שֶׁנָּטַל זֶה וּכְלִי אַחֵר - חֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע[יג] בְּנִקְיטַת חֵפֶץ[יד], וְנוֹטֵל כָּל מַה שֶּׁיִּטְעָן.

ה) ודינו כדין גזלן, כפי שכתב הרמב"ם בפרק הקודם. ו) מכיוון שהכלים היו טמונים תחת כנפי בגדו. ז) לאחר זמן, כשכבר אי אפשר לדעת מה הם הכלים שהוציא הגזלן. ח) והעדים מעידים אותו שנכנס ונטל כלים, במקרה זה וודאי שאין הגזלן נאמן בשבועה להכחיש את דברי העדים, וקנסו אותו שהנגזל יישבע וייטול (לו ידעו העדים בדיוק מה הם הכלים שהוציא הגזלן, היה הנגזל מקבלם אף בלא שבועה). ט) ואין בנקודה זו כל הכחשה מצידו. י) משל חברי, כי חזרתי בי. יא) שהיו שאולים בידי התובע. יב) במקרה זה אין כל הכחשה על ידי העדים, כי ייתכן באמת שרק כלי אחד נטל. יג) כי דין הנכנס לבית חבירו ומשכנו כדין גזלן, ועל כן קנסו אותו. יד) כגון, ספר תורה, כמו בשבועת התורה.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[טו]? בְּשֶׁטָּעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד לָהֶן[טז], אוֹ שֶׁהוּא אָמוּד שֶׁמַּפְקִידִין אֶצְלוֹ[יז] אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן, וְטָעַן בִּדְבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטְלוּ תַּחַת הַכְּנָפַיִם[יח] כְּמוֹ שֶׁהֶעִידוּ הָעֵדִים[יט].

טו) שנשבע הנגזל ונוטל כל מה שיטען. טז) שמעריכים אותו שהיו לו כלים כאלו שהוא טוען. יז) כי איש נאמן הוא והוא טוען שכלים אלה הופקדו אצלו. יח) כגון, דברים לא גדולים. יט) שכלים מוטלין לו תחת כנפיו (ואם יטען בדברים, שאי אפשר שיינטלו תחת הכנפיים, אינו נאמן, מכיוון שהעדים לא העידו על הוצאת כלים כאלה).

ד. רָאוּהוּ עֵדִים שֶׁנִּכְנַס לְמַשְׁכֵּן אֶת חֲבֵרוֹ, וְלֹא רָאוּהוּ בְּעֵת שֶׁיָּצָא, אוֹ שֶׁיָּצָא וְאֵין נִרְאֶה תַּחַת כְּנָפָיו כְּלוּם, וּבַעַל הַבַּיִת טוֹעֵן וְאוֹמֵר: 'כָּךְ וָכָךְ נָטַל' - אֲפִלּוּ אָמַר: 'מֵעוֹלָם לֹא נִכְנַסְתִּי', שֶׁהֲרֵי מַכְחִישׁ אֶת הָעֵדִים - חֲרֵי זֶה פָּטוּר[כ]; שֶׁאִם אָמַר 'נִכְנַסְתִּי וְלֹא נָטַלְתִּי'[כא], נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[כב] שֶׁלֹּא נָטַל כְּלוּם וְהוֹלֵךְ - שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּכָּנֵס לִגְזֹל וְלֹא גָּזַל.

כ) מכיוון שאין לבעל הבית עדים שנטלו ממנו כלים. כא) ואם היה טוען טענה זו הוא לא היה מכחיש את העדים (בלשון התלמוד זה נקרא "מיגו", כלומר: מפני שיכול היה לטעון טענה אחרת שהייתה פוטרת אותו לגמרי, אנו מאמינים לו גם בטענה זו). כב) שבועה שתיקנו חכמים לנתבע שכופר בכל התביעה לגמרי.

ה. הָיָה • עֵד אֶחָד מְעִידוֹ[כג] שֶׁנִּכְנַס וְנָטַל כֵּלִים תַּחַת כְּנָפָיו, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה הֵן, וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא גָּזַלְתִּי כְּלוּם[כד]', אוֹ שֶׁאָמַר: 'בְּחוֹבִי נָטַלְתִּי'[כה] - הוֹאִיל וְאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ מָה הָיָה תַּחַת כְּנָפָיו, חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ שֶׁלֹּא גָּזַל[כו]; שֶׁאֵינוֹ מֻחְזָק בְּגַזְלָנוּת, אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים[כז].

השגת הראב"ד

היה . . עדים א"א ואילו היו שם שני עדים והיה בענין זה לא היה נאמן ואפילו בלא שבועה, לאו היינו שמעתיה דרב יהודה (שבועות מו) ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחין הן בידי אינו נאמן ולא אמרן וכו', אלמא איכא ארחי טובא דמהימן ואע"ג דאיכא עדים.

כג) עד כה דובר על הנכנס למשכן בפני שני עדים, וכעת על הנכנס למשכן בפני עד אחד. כד) כי הכלים שתחת כנפי שלי הם. כה) ואף על פי שהודה שמשכנו, לא הוחזק גזלן, כי לא היו שני עדים. כו) הדין שעד אחד שמעיד, מחייב את הנתבע בשבועה מן התורה. כז) ורק בגזלן קנסו חכמים שהתובע יכול להישבע וליטול.

ו. כֵּיצַד שֶׁבַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מִן הַגַּזְלָן - כָּךְ

שׁוֹמֵר שֶׁל בַּעַל הַבַּיִתכח, **אֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ שֶׁל שׁוֹמֵר**כט, **נִשְׁבַּעַת שְׁוֵה נָטַל כָּךְ וָכָךְ, וּמְשַׁלֵּם הַגַּזְלָן.**

כח) מכיוון שהופקד לשמור על הבית, דינו כשליחו של בעל הבית, ושלוחו של אדם כמותו, ודינו כבעל הבית. כט) כי היא עוזרת לבעלה לשמור בהסכמת בעל הבית.

ז. **הָיָה שָׁם**ל **שְׁכִירוֹ**לא **אוֹ לְקִיטוֹ**לב **שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אֵינָן נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין**לג. **וְאֵין הַגַּזְלָן יָכוֹל לִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה בְּבֵיתוֹ בְּשָׁעָה שְׁנִגְזַל; וְאֵין הָעֵדִים יוֹדְעִין מַה נָּטַל תַּחַת כְּנָפָיו, כְּדֵי לְחַיֵּב הַגַּזְלָן לְהַחְזִיר**לד. **וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַגַּזְלָן**לה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה**לו.

ל) בביתו. לא) פועל בשכר לזמן קבוע. לב) פועל האוסף תבואה מן השדה. לג) כי להם בעל הבית לא מסר את שמירת הבית. לד) אף בלי שבועת הנגזל. לה) כגון שאמר נטלתי כלי זה, ולקיטו או שכירו של בעל הבית טוען, שנטל כלי זה וכלי אחר. לו) שיישבע שבועת שקר, כי הוחזק שגזל על ידי שני עדים.

ח. **וְכֵיצַד עוֹשִׂין בְּדִין זֶה? מַחְרִים בַּעַל הַבַּיִת**לז **חֵרֶם סְתָם**לח **עַל מִי שֶׁנָּטַל מִבֵּיתוֹ כְּלוּם** [משהו], **וְאֵינוֹ מוֹדֶה בְּבֵית דִּין. וַאֲפִלּוּ הוֹדָה הַגַּזְלָן שְׁגָזַל מִקְצָת - מַחְזִיר הַמִּקְצָת שֶׁהוֹדָה בּוֹ בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי אֵין בַּעַל הַבַּיִת טוֹעֵן טַעֲנַת וַדַּאי**לט.

לז) מכריז חרם. לח) באופן כללי בלי לפרט את שם הגזלן. לט) לו היה בעל־הבית טוען טענת וודאי, היה נשבע ונוטל הכול.

ט. **הַגּוֹזֵל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה**מ, **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא הַגְּנָזָל**מא, **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן תּוֹבְעוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: 'לִי גָּזַלְתָּ' - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדִים שֶׁגָּזַל**מב **- הֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן נִשְׁבָּע שֶׁזֶּה גָּזָלוֹ, וּמְשַׁלֵּם גְּזֵלָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. אַף דָּבָר זֶה, קָנָס הוּא שֶׁקָּנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה וְגָזַל; אֲבָל דִּין תּוֹרָה, אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם מִסָּפֵק**מג.

מ) כגון שעמדה קבוצה של חמישה אנשים, וחטף מאחד מהם ארנק כסף. מא) שאין לאף אחד מהם עדים. מב) ולפי הדין "המוציא מחבירו עליו הראייה", ואין עדים פטור הנתבע מלשלם. מג) כי אין עדים, ולא ידוע מיהו הנגזל.

י. **אָמַר לִשְׁנַיִם**מד: **'גָּזַלְתִּי אֶת אֶחָד מִכֶּם'**מה, **אוֹ** [גזלתי את] **'אָבִיו שֶׁל אֶחָד מִכֶּם, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה הוּא' - אִם בָּא לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם**מו, **חַיָּב לְשַׁלֵּם גְּזֵלָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**מז. **אֲבָל בְּדִין, אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא גְּזֵלָה אַחַת, וְהֵן חוֹלְקִין אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶן; שֶׁהֲרֵי אֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ שֶׁנִּגְזַל**מח, **אֶלָּא זֶה בָּא וְהוֹדִיעָם; וְלֹא קָנְסוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה**מט, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִין.**

מד) בניגוד להלכה הקודמת, שהם תובעים אותו. מה) והאבות מתו, ואי אפשר לברר, כי הבנים אינם יודעים מאומה. מו) שלא ייענש בידי שמים על שלא השיב את הגזלה לנגזל. מז) כי זוהי הדרך היחידה, שיידע בוודאות שהנגזל קיבל בחזרה את הגזלה. מח) ואין טעם להניח את הגזלה עד שאחד מהם יודה. על כן הם חולקין אותה ביניהם. מט) אף על פי שגזל. נ) בניגוד להלכה הקודמת, כשהם תובעים אותו, שקנסו אותו לשלם מספק.

יא. **הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ: 'גְּזָלְתַּנִי מֵאָה' - אִם אָמַר 'לֹא גָּזַלְתִּי'**נא, **נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּתנב כְּדִין כָּל נִתְבָּע. וְאִם הוֹדָה שֶׁגָּזָלוֹ חֲמִשִּׁים - מְשַׁלֵּם חֲמִשִּׁים**נג, **וְנִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה**נד **עַל הַשְּׁאָר כְּדִין כָּל מוֹדֶה בְּמִקְצָת**נה, **שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחְזַק גַּזְלָן בְּעֵדִים**נו.

נא) כלומר, הוא כופר בכל. נב) שתיקנו חכמים לכופר בכל שישבע. נג) מה שהודה. נד) בנקיטת חפץ, כגון ספר תורה. נה) כל נתבע שמודה במקצת התביעה, נשבע מן התורה על החלק שכופר בו, ונפטר. נו) והקנס שקנסו את הגזלן, שהנגזל נשבע ונוטל, הוא רק כאשר הוחזק על ידי שני עדים.

וְכֵן הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹנז שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ וּגְזָלוֹ כֵּלִים, וְהוּא אוֹמֵר: 'דֶּרֶךְ מַשְׂכּוֹן לָקַחְתִּים בְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ'נח, **וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: 'אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם'**נט **- אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה שֶׁמִּמֶּשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתס, הוֹאִיל וְאֵין שָׁם עֵדִים שֶׁמְּעִידִין שֶׁגָּזַל, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּעסא וְגוֹבֶה חוֹבוֹ מִן הַמַּשְׂכּוֹן, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַרסב הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּירסג; וְהוֹאִיל וְהוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץסד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן.**

נז) ואין עדים. נח) ולא גזלתי, אף אם נכנסתי בלי רשות. נט) אינני חייב לך כלום והכלים גזולים בידך. ס) ודינו כגזלן שקנסו אותו. סא) שלקח את הכלים כמשכון. סב) והודה שנכנס לביתו שלא ברשות, ונטל משם כלים. סג) ואמר שנטל את הכלים בחובו, שיכול היה להכחיש בכלל שנכנס לביתו, כי אין לבעל הבית עדים. סד) כדין כל הנשבעין ונוטלין.

יב. **רָאוּהוּ עֵדִים שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ בַּיִת שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל הַבַּיִת, וְנָטַל מִשָּׁם כֵּלִים - אַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיאָן מְגֻלִּיוֹסה, וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה עָשׂוּי לְמָכֹר אֶת כֵּלָיו - אִם טָעַן וְאָמַר: 'דֶּרֶךְ גְּזֵל**

לְקָחָן, וְהַלָּה אוֹמֵר: 'בִּרְשׁוּתְךָ בָּאתִי, וְאַתָּה מְכַרְתָּם לִי, אוֹ 'נְתָתָם לִי'[סו], אוֹ 'בְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ תְּפַשְׂתִּים' - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[סז], וְנָטַל כֵּלִים מִשָּׁם וְהוֹצִיאָן בְּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת גַּזְלָן. לְפִיכָךְ, מַחְזִיר הַכֵּלִים לְבַעַל הַבַּיִת; וְאֵין כָּאן שְׁבוּעָה[סח], שֶׁהֲרֵי הָעֵדִים רָאוּ מַה גָּזַל. וְאַחַר שֶׁיַּחְזִיר[סט], חוֹזֵר וְתוֹבֵעַ אֶת בַּעַל הַבַּיִת בְּכָל מַה שֶּׁיִּטְעַן, וְהַדִּין בֵּינֵיהֶן[ע].

סה) שלא כדרך הגנבים. סו) במתנה. סז) לו לקח בפניו, נאמן היה לטעון לקוחים הם בידי, אם בעל הבית עשוי למכור כליו. סח) אין כאן חיוב שבועה על בעל־הבית הנוטל. סט) וחזר המצב לקדמותו. ע) יתקיים ביניהם דין על בעלות הכלים, אם באמת קנה אותם כטענתו, או שחייב לו חוב וכדומה.

יג. וְכֵן • אִם הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד בִּלְבַד[עא], וּבַעַל הַבַּיִת טוֹעֵן שֶׁגָּזוּל הוּא כְּלִי זֶה בְּיָדוֹ[עב], וְהַלָּה אוֹמֵר: 'לְקוּחַ הוּא בְּיָדִי', אוֹ 'בְּחוֹבִי גְּבִיתִיו', אוֹ 'שֶׁלִּי הָיָה וּפְקָדוֹן הוּא אֶצְלְךָ' - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַחְזִיר הַכְּלִי לִבְעָלָיו, בְּלֹא שְׁבוּעָה; שֶׁאִלּוּ הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים, הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם, וַעֲכְשָׁו שֶׁאֵין שָׁם אֶלָּא עֵד אֶחָד, חַיָּב שְׁבוּעָה[עג], וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁבֵעַ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַכְחִישׁ אֶת הָעֵד[עד]; וְכָל הַמְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, מְשַׁלֵּם.

השגת הראב"ד
וכן . . שבועה א"א זהו תימה ומאחר שבעל הבית לא היה שם איך יש כאן טענת בריא כדי שיהיה זה מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ואולי נאמר אחר שימצאנה בידו טענת בריא היא אע"פ שלא ראה כשהוציאו מביתו אלא שהעד מעיד מכל מקום מכל זה הדין גאון חולק עליו ודבריו הם דברי הרב ז"ל.

עא) שראה אותו נכנס לתוך בית חבירו שלא בפניו ונטל משם כלי. עב) בעל הבית, שראה את הכלי בידו, טוען טענת וודאי, שכלי זה, שעליו מעיד העד ונמצא כעת בידו של הנתבע, גזל הוא. עג) להכחיש את דברי העד, כי בעל הבית טוען טענת ודאי "שגזול הוא כלי זה בידו". עד) הוא מודה שנטל כלי מבית חבירו, אלא שהוא טוען, שכלי זה שייך לו.

לְפִיכָךְ, אִם כָּפַר וְאָמַר: 'לֹא נִכְנַסְתִּי לְבֵיתוֹ וְלֹא נָטַלְתִּי כְּלוּם' - הוֹאִיל וְאֵין שָׁם אֶלָּא עֵד אֶחָד, וְהוּא מַכְחִישׁוֹ - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה[עה] שֶׁלֹּא לָקַח מִבֵּיתוֹ כְּלוּם, וְנִפְטָר.

עה) כפי שהדין שצריך להישבע כאשר יש תביעה על סמך עד אחד בלבד.

יד. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁחָטַף לָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף[עו] מִבֵּית חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי עֵד אֶחָד, וּבָא הַחוֹטֵף[עז] וְאָמַר: 'חָטַפְתִּי[עח], וְשֶׁלִּי חָטַפְתִּי'; וְחִיְּבוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים לְהַחֲזִיר - מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחֻיָּב שְׁבוּעָה[עט] בְּעֵד זֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָעֵד. וְאִלּוּ לֹא הָיָה שָׁם עֵד כְּלָל, הָיָה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[פ] שֶׁשִּׁלּוֹ חָטַף[פא]; וְאִלּוּ הִכְחִישׁ אֶת הָעֵד וְאָמַר 'מֵעוֹלָם לֹא חָטַפְתִּי', הָיָה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא חָטַף. וּכְדִין זֶה דָּנִין בְּכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[פב] בְּכָל מָקוֹם.

עו) גוש כסף מוארך. עז) בפני בית הדין. עח) ומאשר את דברי העד. עט) להכחיש את דברי העד. פ) כמו הדין בכופר הכול, והוא נאמן ב'מיגו' שהיה יכול לטעון: לא חטפתי. פא) מכיוון שלא הוחזק גזלן על פי עדים. פב) כגון בהלכה הקודמת, שהנכנס לבית חבירו שלא בפני בעל הבית דינו כחוטף.

טו. חָטַף מִמֶּנּוּ זְהוּבִים בִּפְנֵי עֵד אֶחָד, וְהוּא אוֹמֵר: 'שֶׁלִּי חָטַפְתִּי, וְעֶשְׂרִים הָיוּ' - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ כַּמָּה חָטַף, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם הָעֶשְׂרִים; שֶׁהֲרֵי יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁזְּהוּבִים חָטַף. וְאִלּוּ הָיוּ שְׁנַיִם[פג], הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם[פד]; וְנִמְצָא בְּעֵד אֶחָד מְחֻיָּב שְׁבוּעָה[פה] וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע[פו], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

פג) שני עדים שחטף. פד) עשרים, אף על פי שהעדים אינם יודעים כמה חטף. פה) שלא חטף. פו) כי הודה לדברי העד שחטף.

טז. אָמַר הַחוֹטֵף: 'עֶשְׂרִים חָטַפְתִּי, שֶׁלִּי הֵם', וְהַנִּגְזָל אוֹמֵר: 'מֵאָה חָטַף - הוֹאִיל וְאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ מִנְיָנָם[פז], הֲרֵי מְשַׁלֵּם הָעֶשְׂרִים שֶׁהוֹדָה בָּהֶן שֶׁחָטָפָן; וְנִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל הַשְּׁאָר, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּמִקְצָת[פח]. וְדַעְתִּי נוֹטָה בָּזֶה שֶׁיִּשָּׁבַע הֶסֵּת[פט], שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹדָה בְּכֻלּוֹם[צ] אֶלָּא אָמַר 'שֶׁלִּי חָטַפְתִּי'.

פז) לו ידע שהיו עשרים, היה החוטף פטור מלהישבע על השאר. פח) ומודה במקצת חייב שבועה מן התורה. פט) כדין כופר בכל. צ) והחיוב לשלם בא בגלל העד.

יז. נִכְנַס לְבֵיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְנָטַל מִשָּׁם כֵּלִים בִּפְנֵי עֵד אֶחָד, וְאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ כַּמָּה נָטַל - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: 'עֶשְׂרִים כֵּלִים הָיָה בְּבֵיתִי'[צא], וְהַגּוֹזֵל אוֹמֵר: 'לֹא נָטַלְתִּי אֶלָּא עֲשָׂרָה וְהֵן שֶׁלִּי' - חַיָּב לְהַחְזִיר הָעֲשָׂרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחֻיָּב שְׁבוּעָה[צב]

וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע; וְאֵינוֹ • נִשְׁבָּע עַל הַשְּׁאָר[צג] אֲפִלּוּ שְׁבוּעַת הֶסֵּת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן עַל הַגַּזְלָן טַעֲנַת וַדַּאי[צד].

השגת הראב"ד
ואינו . . ודאי א"א ואם טענת בעה"ב אינה טענת ודאי היאך זה מחוייב שבועה ולמה ישלם העשרה מכח מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע.

צא) אבל אינו טוען טענת וודאי, שהנכנס לקחם (בניגוד לטענת וודאי שבהלכה הקודמת, ובניגוד להלכה יג, שטוען שם טענת וודאי "שגזול הוא כלי זה בידו"). צב) להכחיש את דברי העד, אפילו אם בעל הבית טוען טענת שמא. צג) שלא כמו בהלכה הקודמת שחייב שבועה. צד) כי נכנס לביתו שלא בפניו, ואין הנתבע נשבע מחמת טענת התובע, אלא אם כן טענת וודאי היא.

פֶּרֶק ה

איסור הנאה מגזילה

א. אָסוּר לִקְנוֹת דָּבָר הַגָּזוּל מִן הַגַּזְלָן, וְאָסוּר לְסַעֲדוֹ עַל שִׁנּוּיוֹ[א] כְּדֵי שֶׁיִּקְנֵהוּ[ב]; שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה דְּבָרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְעוֹבֵר עַל "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל"[13][ג].

א) אסור לעזור לגזלן לשנות את הגזלה. ב) כדי שהגזלן יקנה אותו בשינוי מעשה, ויוכל אחר־כך למכרו. ג) כל עזרה הניתנת לעבריין המקילה עליו את עשיית העבירה, נכללת בלאו זה. כי אילו לא היה מסייע ליהנות מן העבירה, אולי הגזלן לא היה גוזל.

ב. אָסוּר לֵהָנוֹת בְּדָבָר הַגָּזוּל, אֲפִלּוּ לְאַחַר יֵאוּשׁ[ד]; וְהוּא שֶׁיָּדַע בְּוַדַּאי[ה] שֶׁדָּבָר זֶה הוּא הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ. כֵּיצַד? יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁבְּהֵמָה זוֹ גְּזוּלָה, אָסוּר לִרְכֹּב עָלֶיהָ אוֹ לַחְרֹשׁ בָּהּ.

ד) כי ייאוש בלבד אינו קונה, והדבר הגזול עדיין ברשות הבעלים. ה) כי אם אינו יודע בוודאי שדבר זה גזול, מותר ליהנות, אף אם בעל הדבר גזלן הוא.

ג. גָּזַל בַּיִת אוֹ שָׂדֶה - אָסוּר לַעֲבֹר בְּתוֹכָהּ[ו], אוֹ לְהִכָּנֵס לָהּ בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים; וְאִם דָּר בְּתוֹכָהּ[ז] - חַיָּב לְהַעֲלוֹת שָׂכָר לַבְּעָלִים, כְּדִין הַדָּר בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. גָּזַל דְּקָלִים וְעָשָׂה מֵהֶן גֶּשֶׁר - אָסוּר לַעֲבֹר עָלָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ו) כדי לקצר את הדרך. ז) הגזלן או אדם אחר.

ד. מִי שֶׁעָבַר וְאָכַל הַגְּזֵלָה אַחַר יֵאוּשׁ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[ח]. וְאִם אָכַל קֹדֶם יֵאוּשׁ, וְרָצוּ הַבְּעָלִים לִגְבּוֹת מִן הָאוֹכֵל - גּוֹבִין, שֶׁעֲדַיִן בִּרְשׁוּתָן הִיא[ט]; וְאִם רָצוּ, גּוֹבִין מִן הַגַּזְלָן.

ח) מכיוון שהבעלים התייאשו הרי זה כאילו יצא מרשותם, וזה ממון שאין לו תובעים. ט) וכאילו גזל את האוכל ישר מן הנגזל.

ה. הַגּוֹזֵל וָמֵת, בֵּין שֶׁהֶאֱכִיל אֶת הַגְּזֵלָה לַבָּנִים אַחַר יֵאוּשׁ[י], בֵּין שֶׁלֹּא הֶאֱכִילָן אֶלָּא מְכָרָהּ אוֹ אָבְדָה[יא] - אִם הִנִּיחַ קַרְקַע, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם[יב]; אֲבָל מִן הַמִּטַּלְטְלִין[יג] - אֵינָן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם; שֶׁדְּמֵי הַגְּזֵלָה[יד] חוֹב הֵן עַל הַגַּזְלָן, וְאֵין הַמִּטַּלְטְלִין מִשְׁתַּעְבְּדִין לְבַעַל חוֹב[טו].

י) אף־על־פי שפטורים מלשלם. יא) ולא הייתה להם שום הנאה מן הגזלה. יב) מן הקרקע שהוריש להם אביהם, כי בעודו בחיים השתעבדה הקרקע שלו לנגזל לתשלום דמי הגזלה. יג) שהוריש להם אביהם. יד) במקרה שהגזלה אינה קיימת. טו) כפי הדין בכל בעל חוב, שלא יכול לגבות מהמטלטלין אלא רק מהקרקע.

ו. כְּבָר תִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים לִגְבּוֹת [ל]בַּעַל חוֹב מִן הַמִּטַּלְטְלִין[טז], וַאֲפִלּוּ בְּמִלְוָה [שניתנה ב]עַל פֶּה[יז]; לְפִיכָךְ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם[יח] בֵּין אָכְלוּ בֵּין לֹא אָכְלוּ, בֵּין נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים בֵּין לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, בֵּין מִן הַקַּרְקַע בֵּין מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁהִנִּיחַ.

טז) של היתומים שהניח אביהם, מכיוון שהרבה בני אדם אין להם קרקע, ובעל חוב סומך שיוכל לגבות מהמטלטלין. יז) שאינו גובה לפי הדין אלא מנכסים בני חורין, כלומר מן הנכסים שנמצאים ביד הלווה, ולא נכסים שכבר מכר לאנשים אחרים. יח) אף־על־פי שדמי הגזלה כמלווה בעל פה הם.

ז. דִּין הַלּוֹקֵחַ מִטַּלְטְלִין[יט] מִן הַגַּזְלָן, כְּלוֹקֵחַ מִן הַגַּנָּב[כ]: אִם גַּזְלָן מְפֻרְסָם הוּא, לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק[כא]. וְאִם אֵינוֹ מְפֻרְסָם[כב], עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק, וְנוֹתֵן הַנִּגְזָל לַלּוֹקֵחַ דָּמִים[כג] שֶׁנָּתַן[כד], וְלוֹקֵחַ גְּזֵלָתוֹ[כה], וְחוֹזֵר וְתוֹבֵעַ הַגַּזְלָן[כו] בִּדְמֵי הַגְּזֵלָה. וְאִם כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[כז] - קָנָה לוֹקֵחַ עַצְמָהּ שֶׁל גְּזֵלָה[כח], וְאֵינוֹ מַחְזִירָהּ[כט].

יט) שדין המטלטלין שונה מהקונה קרקע, כי היא אינה

13. ויקרא-קדושים, יט, יד.

נגזלת, ותמיד עומדת בחזקת בעליה. כ) דין הלוקח מן הגנב, מפורט בהלכות גניבה פרק ה הלכה ב ואילך. כא) חכמינו תיקנו, שכל הקונה דבר בשוק, אף־על־פי שנודע אחר־כך שהחפץ היה גנוב, לא יחזירנו לבעלים אלא־אם־כן שילמו לו את דמיו, הואיל ובפרהסיה קנה, יש להניח שלא ידע שהחפץ גנוב. אבל במקרה שקנה מגנב מפורסם, או במקרה שלנו מגזלן מפורסם, אין את 'תקנת השוק', כי הרוכש היה צריך לעלות על דעתו שהחפץ הזה גנוב או גזול, ולכן צריך להחזיר את הגזלה לנגזל בלי דמים, ויתבע את כספו מן הגזלן. כב) ולא ידע שהוא קונה מגזלן. כג) אף־על־פי שמן הדין חוזרת הגזלה אליו בלי דמים. כד) הלוקח לגזלן. כה) אבל אם לא ישלם – לא יקבל את גזלתו, אפילו אם עדיין לא התייאש, והגזלה עדיין ברשותו עומדת. כו) ותובע הנגזל את הגזלן. כז) בין שהתייאשו לפני שמכר הגזלן ובין שהתייאשו אחר שמכר הגזלן. כח) את גוף הגזלה, בניגוד למקרה הקודם שיש לו זכות של דמי הגזלה בלבד. כט) אף אם הנגזל מוכן לשלם לו את כל הדמים שנתן לגזלן.

ח. אָסוּר לֵהָנוֹת מִן הַגַּזְלָן[ל]; וְאִם הָיָה מוּעָט שֶׁלּוֹ[לא] - אַף עַל פִּי שֶׁרֹב מָמוֹנוֹ גָּזוּל הוּא, מֻתָּר לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁדָּבָר זֶה[לב] גָּזוּל בְּיָדוֹ.

ל) כי חזקה, שכל מה שהוא מקבל מהגזלן, גזלה היא. לא) אם ידוע שחלק מהממון, אפילו מועט, הוא בוודאות שלו. לב) שהוא מקבל מן הגזלן.

ט. בְּנֵי אָדָם שֶׁחֻזְקָתָן גַּזְלָנִין, וְחֶזְקַת כָּל מָמוֹנָן מִן הַגָּזֵל מִפְּנֵי שֶׁמְּלַאכְתָּן גַּזְלָנוּת[לג], כְּגוֹן הַמּוֹכְסִין[לד] וְהַלִּסְטִים - אָסוּר לֵהָנוֹת מֵהֶן, שֶׁחֶזְקַת מַאֲכָל זֶה שֶׁהוּא גָּזוּל[לה]; וְאֵין מְצָרְפִין דִּינָרִים מִן הַתֶּבֶן שֶׁלָּהֶן[לו], שֶׁהַכֹּל בְּחֶזְקַת גְּזֵלָה[לו].

לג) וכל ממונם בא ממלאכה זו. לד) נוטלים מכס מסחורות, ולקמן יסביר במה מדובר. לה) כי המכס שהמוכס נוטל, אינו לפי החוק. ומכיוון שמלאכה אחרת אין לו, יוצא שכל ממונו גזלה הוא, ועל כן אסור ליהנות ממנו. לו) למוכסים יש תיבה מיוחדת, ששמים בה את המכס שנוטלים, אם יש בתיבה מעות קטנות המצטרפות לסך דינר, אין פורטים דינר שלם על אותן המעות. לז) כל המעות שבתיבה המיוחדת למכס – גזלה ממש הן, ועל כן אל יפרוט על מעות אלה, אף־על־פי שאינו נהנה הנאה ממשית, כי הרי הוא נותן תמורתו דינר, אין ראוי לעשות זאת, כי יש בזה קצת הנאה.

י. נָטְלוּ מוֹכְסִין כְּסוּתוֹ וְהֶחְזִירוּ לוֹ כְּסוּת אַחֶרֶת[לח], נָטְלוּ חֲמוֹרוֹ וְהֶחְזִירוּ לוֹ חֲמוֹר אַחֵר - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; מִפְּנֵי שֶׁזּוֹ כְּמִכְירָה הִיא[לט], וְחֶזְקָתָן שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁזּוֹ גְּזֵלָה[מ]. וְאִם הָיָה וָתִיק [חסיד] וּמַחְמִיר עַל עַצְמוֹ[מא], מַחְזִירָן לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים[מב].

לח) מתוך רחמנות עליו. לט) שהרי נתנה לו תמורת כסותו. מ) ועל כן אין לומר, שהגיעה לידו באיסור, וקנה אותה בייאוש ושינוי רשות (לו ידע בוודאי שזו גזלה, אסור היה לו לקחתה). מא) לאחר שנודע לו שזו גזלה, ואינו רוצה בממון אחרים, אף־על־פי שקנאה לפי הדין. מב) ולא למוכס שקיבל ממנו.

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַמּוֹכֵס כְּלִיסְטִים? בִּזְמַן שֶׁהַמּוֹכֵס גּוֹי[מג], אוֹ מוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵאֵלָיו[מד], אוֹ מוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵחֲמַת הַמֶּלֶךְ[מה] וְאֵין לוֹ קְצָבָה[מו] אֶלָּא לוֹקֵחַ מַה שֶּׁירְצֶה וּמַנִּיחַ מַה שֶּׁירְצֶה. אֲבָל מֶכֶס שֶׁפָּסְקוּ הַמֶּלֶךְ[מז], וְאָמַר שֶׁיִּלָּקַח שְׁלִישׁ[מח] אוֹ רְבִיעַ אוֹ דָּבָר קָצוּב[מט], וְהֶעֱמִיד מוֹכֵס יִשְׂרְאֵלִי[נ] לִגְבּוֹת חֵלֶק זֶה לַמֶּלֶךְ, וְנוֹדַע שֶׁאָדָם זֶה נֶאֱמָן וְאֵינוֹ מוֹסִיף לְעַצְמוֹ כְּלוּם עַל מַה שֶּׁגָּזַר הַמֶּלֶךְ - אֵינוֹ בְּחֶזְקַת גַּזְלָן[נא], לְפִי שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין הוּא[נב]. וְלֹא עוֹד[נג], אֶלָּא שֶׁהוּא עוֹבֵר[נד] הַמַּבְרִיחַ מִמֶּכֶס זֶה[נה], מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹזֵל מְנַת הַמֶּלֶךְ, בֵּין שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ גּוֹי, בֵּין שֶׁהָיָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל.

מג) ומלאכתו מלאכת גזלנים, מפני שהוא נוטל מכס יותר ממה שמגיע לו. מד) ולא מונה על־ידי המלך. כל המכס שהוא גובה, אפילו הפחות ביותר, דינו כגזלה. מה) שמינהו המלך לגבות מכס שקבע. מו) אין שיעור המכס קבוע מראש לכל אדם בשווה ובהתאם לסוג הסחורה ולכמותה. מז) שקבעו המלך. מח) מערך הסחורה או מהסחורה עצמה. מט) כגון סכום מסוים מכל יחידת משקל או מדה. נ) כי מוכס גוי לוקח יותר מן הקצבה שקצב המלך. נא) ואין אומרים שעצם המכס גזלה הוא. נב) כל חוק שחקקו המלך לכל תושבי המדינה – דין גמור הוא. נג) לא רק שאין המוכס בחזקת גזלן. נד) עבירה של גזל. נה) אדם המשתמט מלשלם את המכס הקצוב הזה.

יב. וְכֵן מֶלֶךְ שֶׁהֵשִׂים מַס עַל בְּנֵי הָעִיר[נו], אוֹ עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ[נז], דָּבָר קָצוּב מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, אוֹ עַל שָׂדֶה וְשָׂדֶה דָּבָר קָצוּב, אוֹ שֶׁגָּזַר שֶׁכָּל מִי שֶׁיַּעֲבֹר[נח] עַל דָּבָר זֶה יִלָּקְחוּ כָּל נְכָסָיו לְבֵית הַמֶּלֶךְ, אוֹ כָּל מִי שֶׁיִּמְצָא בַּשָּׂדֶה בִּשְׁעַת הַגְּרָן[נט] הוּא יִתֵּן הַמַּס שֶׁעָלֶיהָ, בֵּין שֶׁהָיָה הוּא בַּעַל הַשָּׂדֶה בֵּין שֶׁאֵינוֹ בַּעַל הַשָּׂדֶה[ס], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ גּוֹזֵל, וְיִשְׂרָאֵל שֶׁגָּבָה אוֹתָן לַמֶּלֶךְ אֵינוֹ בְּחֶזְקַת גַּזְלָן, וַהֲרֵי הוּא כָּשֵׁר; וְהוּא, שֶׁלֹּא יוֹסִיף וְלֹא יְשַׁנֶּה כְּלוּם, וְלֹא יִקַּח לְעַצְמוֹ כְּלוּם.

נו) סכום כולל לכל בני העיר, ולא מס אישי. נז) דהיינו מס גולגולת. נח) מכיוון שקנס זה נושא אופי כללי, על כן יש לו תוקף חוקי, ואין רואים בהחרמת הנכסים משום גזלה. נט) בשעת אספת התבואה. ס) חוק זה נקבע כדי שלא להטריח את גובה המס לחפש אחרי בעל השדה, ולכן מי שנמצא בשדה בעת הזאת צריך לשלם את המס.

יג. וְכֵן מֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל אֶחָד מֵעֲבָדָיו וְשָׂמְשָׂיו מִבְּנֵי הַמְּדִינָה, וְלָקַח שָׂדֶהוּ אוֹ חֲצֵרוֹ - אֵינָהּ גְּזֵלָה[סא], וּמֻתָּר לֵהָנוֹת בָּהּ[סב]. וְהַלּוֹקֵחַ אוֹתָהּ מִן הַמֶּלֶךְ - חֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ, וְאֵין הַבְּעָלִים מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ[סג]; שֶׁזֶּה דִּין הַמְּלָכִים בֶּלֶן[סד], לִקַּח כָּל מָמוֹן שֶׁמָּשִׁיחֵן כְּשֶׁכּוֹעֲסִין עֲלֵיהֶן, וַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ הִפְקִיעַ שְׁעִבּוּדָן[סה]; וְנַעֲשֵׂית חָצֵר זוֹ אוֹ שָׂדֶה זוֹ כְּהֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹנֶה אוֹתָהּ מִן הַמֶּלֶךְ זָכָה בָּהּ.

סא) אף־על־פי שלקח את השדה מאיש אחד בלבד כתוצאה מכעס, ומנתינים אחרים שכעס עליהם לא לקח, אין לראות במעשה זה שרירות לב, כי כן משפטי המלכים, ורשאי הוא לוותר כרצונו. סב) בקרקע גזולה אסור לשום איש ליהנות, כי קרקע אינה נגזלת וברשות בעליה היא עומדת, אך זו אינה גזולה. סג) בניגוד לקונה קרקע מן הגזלן, שאפילו התייאשו הבעלים, הרי זו חוזרת לנגזל בלא דמים. סד) ועל כן יש להחרמה זו תוקף חוקי. סה) הוציא את השדה או את החצר מידי הבעלים.

אֲבָל מֶלֶךְ שֶׁלָּקַח חָצֵר אוֹ שָׂדֶה שֶׁל אֶחָד מִבְּנֵי הַמְּדִינָה דֶּרֶךְ חָמָס, שֶׁלֹּא כַּדִּינִין שֶׁחָקַק - חֲרֵי זֶה גַּזְלָן[סו], וְהַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ מוֹצִיאִין הַבְּעָלִים מִיָּדוֹ.

סו) מכיוון שעשה מעשה שלא לפי החוק.

יד. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר[סז]: כָּל דִּין שֶׁיַּחְקֹק אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ לַכֹּל, וְלֹא יִהְיֶה לְאָדָם אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[סח] - אֵינוֹ גָּזֵל; וְכָל שֶׁיִּקַּח מֵאִישׁ זֶה בְּלִבַּד, שֶׁלֹּא כַּדָּת [וחוקה] הַיְדוּעָה לַכֹּל, אֶלָּא חָמַס אֶת זֶה - חֲרֵי זֶה גָּזֵל.

סז) זהו סיכום של שלושת ההלכות הקודמות. סח) אבל חוקים שיש בהם הפליה בין נתיני המלך, כגון שהטיל מיסים מיוחדים על קבוצה מסוימת, עדה מסוימת או אומה מסוימת, וכן אם גזר עליהן גזירות מיוחדות, אין לחוקים אלה ולגזירות אלו תוקף חוקי. דין זה מוגדר בספרות הפוסקים במשפט קצר: "גזלנותא דמלכותא – לאו דינא".

לְפִיכָךְ, גַּבָּאֵי הַמֶּלֶךְ וְשׁוֹטְרָיו[סט] שֶׁמּוֹכְרִים הַשָּׂדוֹת בַּמַּס הַקָּצוּב עַל הַשָּׂדוֹת[ע], מִמְכָּרָן מִמְכָּר[עא]. אֲבָל מַס שֶׁעַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ[עב], אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִן הָאָדָם עַצְמוֹ[עג]; וְאִם מָכְרוּ הַשָּׂדוֹת בַּמַּס שֶׁעַל אוֹתוֹ הָאִישׁ - חֲרֵי זֶה אֵינוֹ מִמְכָּר[עד], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה דִּין הַמֶּלֶךְ כָּךְ[עה].

סט) המגינים בכוח על גובי המלך. ע) מפני שבעל השדה לא שילם את מס הקרקע. עא) כי זהו חוק המלך למכור את השדות שבעליהם לא שילמו את המס. עב) מס הגולגולת. עג) שתופסים אותו ומכריחים אותו לשלם, ואין נכסיו משועבדים למס זה. עד) כי המכירה אינה לפי החוק. עה) ורשאי הוא לחוקק חוק כזה.

טו. מֶלֶךְ שֶׁהָיוּ דִינָיו, שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּתֵּן הַמַּס שֶׁעַל הַשָּׂדֶה, תִּהְיֶה הַשָּׂדֶה לְנוֹתֵן הַמַּס[עו], וּבָרַח בַּעַל הַשָּׂדֶה מִפְּנֵי הַמַּס, וּבָא זֶה וְנָתַן מַס שֶׁעָלֶיהָ לַמֶּלֶךְ[עז] וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ - אֵין זֶה גָּזֵל, אֶלָּא אוֹכֵל פֵּרוֹת[עח] וְנוֹתֵן הַמַּס עַד שֶׁיַּחְזְרוּ הַבְּעָלִים; שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

עו) כל מי שישלם את המס, זכאי לאכול את פירות השדה. עז) בלי שמכרו לו גבאי המלך את השדה. עח) לא רק מה שכבר אכל אינו גזל, אלא אנו מתירים לו מלכתחילה לאכול.

טז. וְכֵן מֶלֶךְ שֶׁגָּזַר שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּתֵּן מַס הַקָּצוּב עַל הָאִישׁ[עט], יִשְׁתַּעְבֵּד בָּזֶה [-באזרח] שֶׁלֹּא נָתַן[פ], וּבָא יִשְׂרָאֵל וְנָתַן הַמַּס שֶׁעַל יִשְׂרָאֵל זֶה הֶעָנִי - חֲרֵי זֶה עוֹבֵד בּוֹ יָתֵר מִדַּי[פא], שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין; אֲבָל אֵינוֹ עוֹבֵד בּוֹ כְּעֶבֶד[פב].

עט) מס גולגולת. פ) יעביד אותו תמורת המס ששילם עבורו. פא) יותר ממה שהוא רגיל לעבוד. פב) כעבד כנעני, כי כל עבד עברי אסור להעבידו בדברים שהם מיוחדים לעבד, כגון שיוליך אחריו כליו לבית המרחץ, או יחלוץ לו מנעליו, שנאמר: לא תעבוד בו עבודת עבד.

יז. מֶלֶךְ שֶׁכָּרַת אִילָנוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, וְעָשָׂה מֵהֶן גֶּשֶׁר - מֻתָּר לַעֲבֹר עָלָיו[פג]; וְכֵן אִם הָרַס בָּתִּים, וְעָשָׂה אוֹתָן דֶּרֶךְ אוֹ חוֹמָה - מֻתָּר לֵהָנוֹת בָּהּ. וְכֵן כֹּל בַּיּוֹצֵא בָּזֶה; שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין[פד].

פג) בניגוד לגזל דקלים ועשה מהן גשר, שאסור לעבור עליו, (לעיל הלכה ג). פד) ואף־על־פי שלא כרתו אילנות מכל בעלי הבתים, אין לראות בזה גזירה מיוחדת על חלק מנתיני המלך, מכיוון שהמלך לא פרט בפירוש לכרות אילנותיהם של אנשים מסוימים דווקא, ואין שליחי המלך חייבים לטרוח ולאסוף אילנות בודדים מכל בעל־הבית ובעל־הבית.

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[פה]? בְּמֶלֶךְ שֶׁמַּטְבְּעוֹ יוֹצֵא [=נסחר] בְּאוֹתָן הָאֲרָצוֹת[פו], שֶׁחֲרֵי הִסְפִּימוּ עָלָיו

בְּנֵי אוֹתָהּ הָאָרֶץ, וְסָמְכָה דַּעְתָּן[פו] שֶׁהוּא אֲדוֹנֵיהֶם וְהֵם לוֹ עֲבָדִים. אֲבָל אִם אֵין מַטְבְּעוֹ יוֹצֵא, חֲרֵי הוּא כְּגַזְלָן בַּעַל זְרוֹעַ, וּכְמוֹ חֲבוּרַת לִסְטִים הַמְזֻיָּנִין, שֶׁאֵין דִּינֵיהֶן דִּין; וְכֵן מֶלֶךְ זֶה וְכָל עֲבָדָיו[פח], כְּגַזְלָנִין לְכָל דָּבָר.

פה) שדין המלך דין. פו) שעליהן הוא מולך. פז) בטחו בו. פח) כגון עושי רצונו הגובים והשוטרים.

פֶּרֶק ו

דברים שאין בהם גזל, וגזל מדברי חכמים.

א. קוֹרוֹת וַאֲבָנִים וְעֵצִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁשָּׁטְפָן הַנָּהָר - אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מֵהֶן - חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[א], וְהֵן שֶׁל מוֹצִיאָן. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם נִתְיָאֲשׁוּ, אוֹ לֹא נִתְיָאֲשׁוּ[ב] - חַיָּב לְהַחְזִיר; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר[ג], אִם הָיוּ הַבְּעָלִים מְרַדְּפִין אַחֲרֵיהֶן[ד].

א) ואין בהם משום איסור גזל. ב) כגון שהיו הבעלים במקום אחר, וידעו ששטף נהר את הקורות, אבל המציל אינו יודע אם התייאשו. ג) שחייב להחזיר. ד) כדי להצילם, וזה מוכיח שלא התייאשו.

ב. לְפִיכָךְ, • הַמַּצִּיל [ממון] **מִיַּד הַנָּהָר, וּמִזּוֹטוֹ שֶׁל יָם[ה], וּמִשְּׁלוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר[ו], וּמִן הַגַּיִס [=צבא], וּמִן הַדְּלֵקָה, וּמִן הָאֲרִי, וּמִן הַדֹּב, וּמִן הַנָּמֵר, וּמִן הַבַּרְדְּלָס - אִם יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[ז], חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; וְאִם לֹא יָדַע, יַחֲזִיר[ח].**

השגת הראב"ד
לפיכך . . שנתיאשו א"א אלו דברי תימה הם.

ה) כשמי הים גואים, הם נכנסים ליבשה ומכסים שטח מסויים, וכשחוזרים לנקודת השפל הם גורפים איתם כל מה שנמצא בשטח שנשטף. ו) כשהנהרות גואים ע"י גשמים מרובים, הם עולים על גדותיהם ושוטפים את מה שנמצא שם. ז) כגון ששמע מפיהם, או שאין כל אפשרות להציל, ובוודאי התייאשו הבעלים. ח) כגון שיש אפשרות להציל, ואפילו על־ידי הדחק, יחזיר, כי יתכן שהבעלים לא התייאשו ומקווים להציל כשם שהוא הצליח להציל.

ג. הַמַּצִּיל מִיַּד לִיסְטִים יִשְׂרָאֵל - חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁסְּתָם הַדָּבָר שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים; וְאִם יָדַע שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, חַיָּב לְהַחְזִיר. אֲבָל הַמַּצִּיל מִיַּד לִיסְטִים גּוֹי אוֹ מוֹכֵס גּוֹי[ט] - חַיָּב לְהַחְזִיר, שֶׁסְּתָם הַדָּבָר שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים; וְאִם יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ, חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.

ט) דינו כליסטים, כפי שהסביר הרמב"ם בפרק הקודם.

וּמִפְּנֵי מָה סְתָם לִיסְטִים יִשְׂרָאֵל נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, וְסְתָם גּוֹי לֹא נִתְיָאֲשׁוּ? מִפְּנֵי שֶׁהַבְּעָלִים יוֹדְעִים שֶׁהַגּוֹיִים מוֹצִיאִין מִיַּד הַגַּזְלָן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדִים שֶׁגָּזַל, אֶלָּא בִּרְאָיוֹת רְעוּעוֹת[י] וּבְאֻמְדָּן דַּעְתָּן[יא].

י) בניגוד לדייני ישראל שאין מוציאים ממון אלא בעדות וראיות ברורות. יא) בהשערה בלבד.

ד. שַׁחֲלַיִם[יב] שֶׁצּוֹמְחִין בְּתוֹךְ הַפִּשְׁתָּן - הַמְלַקֵּט אוֹתָן כְּשֶׁהֵן לַחִין, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם גָּזֵל, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַפְסִידִין הַפִּשְׁתָּן[יג] עַל בַּעַל הַשָּׂדֶה; וְאִם יָבְשׁוּ - אֲסוּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל, שֶׁכְּבָר הִפְסִידוּ מַה שֶּׁהִפְסִידוּ[יד]. וְאִם הָיוּ עַל הַגְּבוּל[טו] - אֲסוּרִין, אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן לַחִין[טז].

יב) מין ירק שטעמו חריף, הגדל בין הפשתן. יג) שדמיו מרובים מדמי השחלים. יד) ומכאן ולהבא לא יפסידו יותר, מכיוון שכבר יבשו, הבעלים רוצים בקיומם. טו) של ערוגת הפשתן ולא בתוך הפשתן. טז) מפני שאינם מפסידים.

ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּנִזְקֵי מָמוֹן, שֶׁהַמּוֹצִיא תִּבְנוֹ[יז] וְקַשּׁוֹ[יח] לִרְשׁוּת הָרַבִּים[יט], אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם גָּזֵל[כ]; אֲבָל הַמּוֹצִיא אֶת הַגָּלָל[כא] לִרְשׁוּת הָרַבִּים, בֵּין בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים[כב] בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים - חַיָּבִין עֲלֵיהֶן[כג] מִשּׁוּם גָּזֵל[כד].

יז) התבן שנשאר אחר הדישה. יח) מה שנשאר בקרקע אחר הקצירה. יט) כדי שידושו ויעשו לו זבל. כ) מותר לכל אדם לקחתם לעצמו, משום שאסור לאדם להוציא תבנו וקשו לרשות הרבים. מכיון שבני אדם מחליקים עליהם וניזוקים, ואם בכל זאת הוציא קנסו אותו חכמים שיהיו כהפקר, וכל הקודם בהם זכה. כא) צואת הבקר, כדי שישתפשף ברגלי אנשים ובהמות ויוכלו לזבל בזה. כב) שמותר לו להוציא את הגלל. כג) אם בא אחר ונטל את הגללים. כד) כיון שאין בו שבח אם נדוש לא קנסו בו, בניגוד לתבנו וקשו שמשביחים ונעשים זבל.

ו. מִי שֶׁנִּתְחַלְּפוּ לוֹ כֵּלָיו [=בגדיו] בִּכְלִים אֲחֵרִים בְּבֵית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה[כה] - חֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, עַד שֶׁיָּבוֹא הַלָּה[כו] וְיַחְזִיר[כז] וְיִטֹּל אֶת שֶׁלּוֹ. נִתְחַלְּפוּ לוֹ בְּבֵית הָאֻמָּן[כח] - אִם אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו שֶׁל אֻמָּן[כט] נָתְנוּ לוֹ, אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ הָאֻמָּן וְאָמַר לוֹ 'טֹל כֵּלֶיךָ'[ל] - חֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, עַד שֶׁיָּבוֹא הַלָּה וְיַחְזִיר וְיִטֹּל אֶת שֶׁלּוֹ.

כה) שנמצאים שם אנשים רבים, ומחליפים בטעות את הבגדים. כו) זה שהחליף. כז) את הבגד שנטל בטעות.

אָמַר לוֹ הָאֻמָּן: 'טֹל כְּלִי זֶה' - הֲרֵי זֶה יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹא הַלָּה וְיַחְזִיר וְיִטֹּל אֶת שֶׁלּוֹ; שָׁמָא כֵּלָיו שֶׁל אֻמָּן הוּא[לא], אוֹ בַּעַל הַכְּלִי צִוָּה אֶת הָאֻמָּן לְמָכְרוֹ לוֹ[לב]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

לא) והוא מוסרם לו מדעת עד שיקבל בחזרה את בגדיו שמסר בטעות לאחר. לב) ובטעות מכר את של זה, ועל כן הוא מוסר לו ביודעים את הבגד עד שיקבל חזרה את הבגד שמכר בטעות.

ז. דְּבָרִים הַרְבֵּה אָסְרוּ חֲכָמִים מִשּׁוּם גָּזֵל[לג], וְהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶם - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן מִדִּבְרֵיהֶם[לד]; כְּגוֹן מַפְרִיחֵי יוֹנִים וְהַמְשַׂחֲקִים בְּקַבָּיָה.

לג) אף־על־פי שאינם לוקחים את הממון בחזקה, ואינם גזל ממש. לד) מדרבנן, בניגוד ללוקח בחזקה שהוא גזלן מהתורה.

מַפְרִיחֵי יוֹנִים כֵּיצַד? לֹא יַפְרִיחַ אָדָם יוֹנִים בְּתוֹךְ הַיִּשּׁוּב[לה], שֶׁהֲרֵי לוֹקֵחַ מָמוֹן אֲחֵרִים שֶׁלֹּא בַּדִּין, מִפְּנֵי שֶׁמְּשַׁלֵּחַ זָכָר וְיָבִיא נְקֵבָה מִשּׁוֹכֶךָ אַחֵר, אוֹ נְקֵבָה וְתָבִיא זָכָר[לו]. וְלֹא יוֹנִים בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הָעוֹשֶׂה כָּזֶה בְּשֶׁאָר עוֹפוֹת אוֹ חַיָּה וּבְהֵמָה - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן מִדִּבְרֵיהֶם.

לה) שסתם יונים במקום ישוב יש להן בעלים. לו) ונמצא שהוא גורם ליונים אחרים לצאת מהשובך שלהם (אבל אין זה גזלה מהתורה, כי גם היונים שבשובך, בהתחלה הם הגיעו מהפקר).

ח. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים לָצוּד יוֹנִים[לז] בְּתוֹךְ הַיִּשּׁוּב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל אֲחֵרִים[לח]. וְאֵין פּוֹרְשִׁין נְשָׁפִין [=מלכודות] לַיּוֹנִים, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִן הַיִּשּׁוּב אַרְבָּעָה מִילִין[לט]; וְאִם הָיָה יִשּׁוּב [הסמוך ל]כְּרָמִים[מ], אֲפִלּוּ מֵאָה מִיל לֹא יִפְרֹשׂ[מא], שֶׁהַיּוֹנִים שֶׁל בַּעֲלֵי כְרָמִים[מב] הֵן. וְכֵן לֹא יִפְרֹשׂ בְּתוֹךְ הַשּׁוֹבְכִין[מג], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ[מד] אוֹ שֶׁל גּוֹי[מה] אוֹ שֶׁל הֶפְקֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק מִן הַיִּשּׁוּב מֵאָה מִיל, מִפְּנֵי שֶׁהַיּוֹנִים[מו] בָּאוֹת לְיִשּׁוּב הַשּׁוֹבְכִין[מז].

לז) על־ידי העמדת מלכודות. לח) ולא של הפקר. לט) כי במרחק פחות מארבעה מילין, מגיעות לשם יוני השובכים מהיישוב. מ) ליד היישוב היה כרמים צמודים אחד לשני. מא) כל זמן שיש שם כרמים. מב) והן הולכות מכרם לכרם אפילו למרחק גדול. מג) שישים מלכודות ליד קבוצת שובכים. מד) ואין לחשוש ליוני שובכים שילכדו ברשתות, שהרי שלו הן. מה) כי מצד דין תורה יונים הם הפקר, ורק בישראל גזרו שלא לצוד מפני דרכי שלום. מו) של היישוב. מז) ודרך השובכים הן מגיעות למרחק גדול.

ט. מַרְחִיקִין אֶת הַשּׁוֹבָךְ[מח] מִן הָעִיר[מט] חֲמִשִּׁים אַמָּה[נ]. וְלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוֹבָךְ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[נא], אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ[נב], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּשְׁכוּ הַגּוֹזָלוֹת, וַיִּפָּסִידוּ בַּשָּׂדוֹת וְיֹאכְלוּ מִשֶּׁל אֲחֵרִים. וְאִם לְקָחוֹ[נג] מֵאַחֵר - אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין תְּחִלַּת שְׂדֵה חֲבֵרוֹ בֵּית רֹבַע בִּלְבַד[נד], הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ[נה], וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַרְחִיק[נו].

מח) אדם שרוצה לעשות שובך כדי לגדל יונים. מט) כדי שלא יאכלו את זרעוני גינות העיר. נ) אף־על־פי שהיונים מרחיקות לעוף עד ארבעה מילין, מסתפקים כאן במרחק חמישים אמה, כי כריסיהן מתמלאות בגרעינים שמוצאות בתוך חמישים אמה, ולא יאכלו בגינות העיר המרוחקות מהן חמישים אמה ויותר. נא) אפילו במרחק רב מן העיר. נב) אם חמישים אמה מן השובך לכל רוח הן עדיין בשטח שדהו. נג) את השדה. נד) שטח שאפשר לזרוע בו רובע הקב, וזה בערך שטח של עשר אמות וחמישית האמה לכל כיוון. נה) שהרי הוחזק כבר ביד המוכר. נו) משדהו של המוכר.

י. הַמְשַׂחֲקִין בְּקַבָּיָה כֵּיצַד? אֵלּוּ שֶׁמְּשַׂחֲקִין בְּעֵצִים אוֹ בִּצְרוֹרוֹת[נז] אוֹ בַּעֲצָמוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְעוֹשִׂין תְּנַאי בֵּינֵיהֶם שֶׁכָּל הַנּוֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּאוֹתוֹ הַשְּׂחוֹק, יִקַּח מִמֶּנּוּ כָּךְ וְכָךְ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל מִדִּבְרֵיהֶם [של חכמים]. אַף עַל פִּי שֶׁבִּרְצוֹן הַבְּעָלִים לָקַח[נח], הוֹאִיל וְלָקַח מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּחִנָּם[נט] דֶּרֶךְ שְׂחוֹק וְהֶתֵּל[ס], הֲרֵי זֶה גָּזֵל.

נז) אבנים קטנות. נח) וסתם גוזל זה הלוקח ממונו של אדם בחזקה. נט) בלי שנתן לו מה שהוא תמורתו, כנהוג במקח וממכר. ס) ולא מתנה בלב שלם ומתוך גמירות הדעת.

וְכֵן הַמְשַׂחֲקִין בִּבְהֵמָה אוֹ בְּחַיָּה אוֹ בְּעוֹפוֹת וְעוֹשִׂים תְּנַאי בֵּינֵיהֶם, שֶׁכָּל שֶׁתִּנָּצַח בְּהֶמְתּוֹ[סא] אוֹ תָּרוּץ יוֹתֵר, יִקַּח מֵחֲבֵרוֹ כָּךְ וְכָךְ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - הַכֹּל אָסוּר[סב], וְגָזֵל מִדִּבְרֵיהֶם.

סא) במאבק נגד בהמת חברו. סב) בין אם נשוא המשחק הוא קוביות, ובין שהוא בעל חי, בין שזו התחרות בכוח או בריצה, ובין שזו התחרות בזריזות או גורל.

יא. וְהַמְשַׁחֵק • בְּקֻבְּיָה עִם הַגּוֹי - אֵין בּוֹ אִסּוּר גָּזֵל[סג], אֲבָל יֵשׁ בּוֹ אִסּוּר עוֹסֵק בִּדְבָרִים בְּטֵלִים; שֶׁאֵין רָאוּי לְאָדָם שֶׁיַּעֲסֹק כָּל יָמָיו אֶלָּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה וּבְיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם[סד].

השגת הראב"ד
והמשחק . . עולם א"א ואם אין לו אומנות אלא היא אפילו עם גוי פסול לעדות הוא וכל דכן הוא שהוא למד ממעשיו.

סג) מכיון שלוקח ממון ברצון הגוי, וחכמים אסרו רק בממון של ישראל. סד) במלאכה ובעבודת האדמה, ואיסור זה קיים גם במשחק בקוביא בלי ממון.

יב. מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים, שֶׁנָּפְלוּ מִינֵי חַיָּה לְתוֹךְ הַמְצוּדָה, וּבָא אַחֵר וּנְטָלָן - הֲרֵי זֶה גָּזַל מִדִּבְרֵיהֶם[סה], מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְיַד הַזּוֹכֶה בָּהֶן[סו].

סה) מתקנת חכמים מפני דרכי שלום, שלא יבוא לידי ריב. סו) ועל כן עדיין לא זכה, ואין זה גזל מהתורה.

יג. נָהָר הַמּוֹשֵׁךְ [=זורם] וּמַעֲיָנוֹת הַנּוֹבְעִים, הֲרֵי הֵם שֶׁל כָּל אָדָם[סז].

סז) ולא של האדם שהנהר עובר בתוך רשותו, ולפיכך אין בהם משום גזל.

עָנִי הַמְנַקֵּף בְּרֹאשׁ הַזַּיִת[סח] זֵיתִים שֶׁל שִׁכְחָה[סט], וּבָא עָנִי אַחֵר וּנְטָלָן מֵעַל הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה גָּזַל מִדִּבְרֵיהֶם[ע], מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְיַד הַזּוֹכֶה בָּהֶן; וְאִם הָיָה הֶעָנִי מְקַבֵּץ בְּיָדוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת, וּמַשְׁלִיךְ לָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה גָּזַל גָּמוּר[עא], שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לְיַד הַזּוֹכֶה בָּהֶם.

סח) העני עומד בראש הזית וחובט את הזיתים, והם נופלים למטה על הארץ. סט) ששכחום הבעלים, ושייכים לעניים. ע) מפני דרכי שלום, ולא מן התורה. כי עדיין לא הגיעו הזיתים ליד המנקף, ולא זכה בהם. עא) והמנקף יכול להוציא מידו בבית דין.

יד. הַדְּבוֹרִים אֵינָן בְּרִשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם[עב] כְּמוֹ תַּרְנְגוֹלִים וַאֲוָזִים, וְאַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ בָּהֶן קִנְיָן מִדִּבְרֵיהֶם[עג]; וְהַגּוֹזֵל נָחִיל דְּבוֹרִים[עד], אוֹ שֶׁמָּנָעוֹ מִבְּעָלָיו אִם בָּא [הנחיל] לִרְשׁוּתוֹ - הֲרֵי זֶה גָּזַל מִדִּבְרֵיהֶם.

עב) והפקר הן. עג) מפני דרכי שלום. עד) קבוצת דבורים עם האם (המלכה).

לְפִיכָךְ, מִי שֶׁיָּצָא נָחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים מֵרְשׁוּתוֹ, וְשָׁכַן בִּרְשׁוּת חֲבֵרוֹ - יֵשׁ לְבַעַל הַנָּחִיל לְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[עה] עַד שֶׁיִּטֹּל אֶת נְחִילוֹ, וְאִם הִזִּיק - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק; אֲבָל לֹא יָקֹץ אֶת הַשּׁוֹכָה [ענף] עַל מְנָת לְהֵתֵּן דָּמִים[עו].

עה) אף־על־פי שיודע שיזיק את התבואה או את הנטיעות. עו) אם התיישבו הדבורים על ענף חבירו, לא יחתוך את הענף כדי להוליך את כולן ביחד, ואפילו על־מנת ליתן את דמי הענף, מכיוון שלא יצמח ענף אחר במקומו, הרי זה נזק שלא ניתן לתיקון.

טו. נֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה או קָטָן לוֹמַר: ׳מִכָּאן יָצָא נָחִיל זֶה׳[עז]; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ מְשִׁיחִין לְפִי תֻּמָּן[עח], וְיִהְיוּ הַבְּעָלִים מְרַדְּפִין אַחַר הַנָּחִיל, וְשׁוֹאֲלִין ׳הֵיכָן חָנָה׳; אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשָּׁה או קָטָן בְּנֵי עֵדוּת, הוֹאִיל וְקִנְיַן דִּבּוּרִים מִדִּבְרֵיהֶם[עט], הֶאֱמִינוּ אוֹתָם בּוֹ[פ].

עז) וזה שלרשותו נכנס הנחיל, חייב להחזירו לבעליו. עח) ושמענו אותם — מבלי שנשאלו — אומרים: מכאן יצא נחיל זה, אבל אם התובע את הנחיל מביא אותם כעדים, ובעל המקום שבו נמצא הנחיל מכחישם — אינם נאמנים. עט) ואפילו אם יטול נחיל שאינו שלו, אין בזה משום גזל מהתורה. פ) אבל אם זה היה גזל ממש, לא היו נאמנים, אפילו כשהם משיחים לפי תומם.

טז. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ גָּזֵל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, אֵינוֹ יוֹצֵא מִיָּדוֹ בְּדִינִין[פא]. וְכֵן אִם כָּפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע[פב], אֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ כְּמוֹ שֶׁמּוֹסִיף עַל הַגָּזֵל הַגָּמוּר.

פא) זה נקרא גזל משום שאסרו החכמים לקחתו, אבל אם עבר ולקח ושכנגדו תובעו בדין, אין כוח ביד הדיינים להוציאו מידו, כי אין לבעלים קנין בהם מן התורה. פב) לשקר.

~ יום שני א' מרחשון ~

פֶּרֶק ז

דיני הכופר בממון ונשבע והודה שצריך לשלם קרן, חומש ואשם.

א. כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מָמוֹן לַחֲבֵרוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִי, וְכָפַר בּוֹ [-הכחיש] וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ הַקֶּרֶן שֶׁכָּפַר בּוֹ, וְהוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ; וְחַיָּב בְּקָרְבָּן[א], וְהוּא הַנִּקְרָא ׳אָשָׁם גְּזֵלוֹת׳.

א) לכפר על שבועת השקר.

ב. אֶחָד הַגּוֹזֵל, אוֹ הָעוֹשֵׁק, אוֹ הַגּוֹנֵב, אוֹ שֶׁהִלְוָהוּ, אוֹ שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ, אוֹ מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶן שְׁתָפוּת וְנִשְׁאַר לוֹ אֶצְלוֹ מָמוֹן, אוֹ שֶׁעָשָׂה לוֹ מְלָאכָה וְלֹא נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁאִלּוּ הוֹדָה הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם בַּדִּין[ב], וְכָפַר וְנִשְׁבַּע - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר[14]: "וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ[ג] וְכוּ'".

ב) ולא לצאת ידי שמים בלבד. ג) דוגמא של ממון שהמודה בו חייב לשלם בדין.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[ד]? בְּשֶׁהָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם מֵחֲמַת עַצְמוֹ[ה]; אֲבָל אִם הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם מֵחֲמַת אָבִיו, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁגָּזַל אָבִיו אוֹ גָּנַב אוֹ שֶׁהָיָה חַיָּב לַאֲחֵרִים, וְהַבֵּן יוֹדֵעַ[ו], וְכָפַר הַבֵּן וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ הוֹדָה - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן בִּלְבַד[ח], שֶׁנֶּאֱמַר[15]: "אֲשֶׁר גָּזָל"[ט] - עַל גְּזֵלוֹ הוּא מוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְאֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל גְּזֵל אָבִיו.

ד) שחייב לשלם חומש. ה) כגון שהוא עצמו גזל, או לווה. ו) אף על פי שהבן נשבע לשקר. ז) אם אינו יודע מובן מאליו שהוא פטור מחומש, כי אין זו שבועת שקר. ח) אבל את הקרן הוא חייב לשלם, אף על פי שאין הגזלה קיימת, כי דמי הגזלה חוב הם על אביהם, וגובים אותם מן הנכסים שהשאיר לבניו. ט) לכאורה מלים אלה מיותרות בפסוק, כי מספיק היה לכתוב "והשיב את הגזלה", בא הפסוק להדגיש "אשר גזל", שתשלום החומש בא אך ורק על גזלה שהוא עצמו גזל.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[י]? בְּשֶׁאֵין הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת; אֲבָל אִם גָּזַל אָבִיו וָמֵת, וַהֲרֵי הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת[יא], וְכָפַר הַיּוֹרֵשׁ[יב] וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ הוֹדָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ.

י) שהבן אינו משלם חומש, אפילו כפר ונשבע והודה. יא) ומוטלת על היורש החובה להחזיר את הגזלה. יב) כפר בממון שהוא חייב בו מחמת עצמו.

ה. גָּזַל הָאָב וְנִשְׁבַּע וְהוֹדָה[יג], וְאַחַר כָּךְ מֵת - הֲרֵי הַיּוֹרֵשׁ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ;

יג) הודה שגזל ואז נתחייב בקרן ובחומש בחייו.

ו. גָּזַל [האב] וְנִשְׁבַּע וָמֵת[יד], וְהוֹדָה הַיּוֹרֵשׁ[טו] - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן בִּלְבַד. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[טז], הַיּוֹרֵשׁ פָּטוּר מִן הָאָשָׁם[יז].

יד) ומכיוון שלא הודה, לא נתחייב בחומש. טו) ומכיוון שלא נשבע לשקר, לא נתחייב בחומש אפילו כשהגזלה קיימת. טז) בין שהיורש משלם קרן וחומש, ולבין שהיורש משלם קרן בלבד. יז) כי האשם מגיע ככפרה על השבועה, ואין כפרה למתים.

ז. הַנִּשְׁבָּע לְגוֹי[יח] - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן, וְאֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר[16]: "וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ"[יט]. וְכֵן הַגּוֹזֵל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, וְכָפַר וְנִשְׁבַּע - אֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ, שֶׁאֵין פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה מָמוֹן.

יח) היה חייב ממון לגוי וכפר בו ונשבע על שקר. יט) המלה "עמיתו" נדרשת כשתי מלים: "עם – איתו", כלומר "עם שאיתך בתורה ובמצוות", להוציא גוי שאינו חייב במצוות.

ח. כַּמָּה הוּא הַחֹמֶשׁ? אֶחָד מֵאַרְבָּעָה בַּקֶּרֶן[כ]; שֶׁאִם גָּזַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה וְנִשְׁבַּע, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה; וְאִם הָיְתָה הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת - מַחְזִיר אוֹתָהּ[כא], וְנוֹתֵן דְּמֵי [שור] רְבִיעַ שֶׁלָּהּ.

כ) בתלמוד זה נקרא "חומש מלבר [מבחוץ]", כלומר על ארבעה הרבעים של הקרן הוא מוסיף עוד רבע הקרן, ואחרי שהוא נוסף יוצא שהוא חומש מתוך הסכום הכולל. כא) ולא את דמיה.

ט. אֵין הַנִּשְׁבָּע עַל פְּקִידַת מָמוֹן מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ, עַד שֶׁיּוּדֶּה מֵעַצְמוֹ; אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים, וְהוּא עוֹמֵד בִּכְפִירָתוֹ - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן בִּלְבַד עַל פִּי עֵדִים, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ; שֶׁהַחֹמֶשׁ עִם הַקָּרְבָּן לְכַפָּרָה הֵם בָּאִים, וְאֵינוֹ מֵבִיא אוֹתָן אֶלָּא עַל פִּי עַצְמוֹ[כב].

כב) כלומר, שהודה וחזר בתשובה.

י. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁכָּפַר בּוֹ[כג], הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁבַּע[כד], אִם חָזַר וְהוֹדָה, אֵינוֹ חַיָּב לִרְדֹּף אַחַר הַבְּעָלִים[כה] עַד שֶׁיַּחְזִיר לָהֶן מָמוֹן שֶׁבִּידוֹ; אֶלָּא יְהִי בְּיַד הַגַּזְלָן, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הַבְּעָלִים וְיִטְלוּ שֶׁלָּהֶן.

כג) לאחר שתבע ממנו את ממונו. כד) כי הנגזל לא התייאש, וישוב לתבוע ממנו את הגזלה. כה) כי הבעלים יבואו אליו.

יא. אֲבָל אִם נִשְׁבַּע עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה וָמַעְלָה - חַיָּב לִרְדֹּף אַחַר הַבְּעָלִים עַד שֶׁיַּחְזִיר לָהֶן, אֲפִלּוּ הֵן בְּאִיֵּי הַיָּם[כו]; מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע, וְאֵינָן בָּאִין עוֹד לְתָבְעוֹ.

כו) מעבר לים, בארץ רחוקה.

---

14. ויקרא, ה, כא. 15. ויקרא, ה, כג. 16. ויקרא, ה, כא.

י. אַפִלּוּ הֶחְזִיר הַגְּזֵלָה כֻּלָּהּ חוּץ מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, חַיָּב לְהוֹלִיכָהּ אַחַר הַבְּעָלִים; וְלֹא יִתֵּן לֹא לִבְנוֹ שֶׁל נִגְזָל, וְלֹא לִשְׁלוּחוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה הַנִּגְזָל הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים[כג]. וְאִם הֵבִיא אֶת הַגְּזֵלָה וְאֶת הַחֹמֶשׁ לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם, וּמִתְכַּפֵּר לוֹ[כח]; וּבֵית דִּין מְטַפְּלִין בָּהּ[כט], עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִבְעָלָהּ. וְכֵן נוֹתֵן הוּא לְשָׁלִיחַ בֵּית דִּין. וְכָל הַנּוֹתֵן הַגָּזֵל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ לְבֵית דִּין, יָצָא.

כג) בנוכחות עדים מינה אותו הנגזל לשליח, שילך ויביא לו את הגזלה מן הגזלן. במקרה זה מותר לו לגזלן למסור את הגזלה לשליח, וקיים מצוות השבת הגזלה. כח) אף על פי שעדיין לא הגיעה הגזלה ליד הנגזל. כט) זוהי תקנה שתיקנו החכמים כדי להקל על החוזרים בתשובה ולחסוך להם הוצאות הדרך.

יא. נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן[ל] וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ, אוֹ שֶׁמָּחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן[לא] וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ, אוֹ שֶׁמָּחַל לוֹ עַל זֶה וְעַל זֶה חוּץ מִפָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה בַּקֶּרֶן - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹלִיךְ אַחֲרָיו[לב], אֶלָּא יָבוֹא הַנִּגְזָל וְיִטֹּל אֶת הַשְּׁאָר. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַגְּזֵלָה עַצְמָהּ קַיֶּמֶת, אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תִּיקַּר וְנִמְצָא הַנִּשְׁאָר שָׁוֶה פְּרוּטָה.

ל) לאחר שכפר ונשבע על שקר והודה מעצמו. לא) הנגזל מחל לו לגזלן את הקרן לאחר שהודה לו, ומחילה הרי היא כפירעון. לב) זה הכלל: הגזלן חייב ללכת אחרי הנגזל, אם נשארה בידו הקרן משווה פרוטה ומעלה.

אֲבָל אִם נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן, אוֹ שֶׁמָּחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן, אוֹ שֶׁמָּחַל לוֹ עַל זֶה וְעַל זֶה, חוּץ מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה בַּקֶּרֶן - חַיָּב לְהוֹלִיכוֹ אַחֲרָיו, אוֹ יִתֵּן לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יב. הַמַּחֲזִיר אֶת הַקֶּרֶן לַבְּעָלִים[לג], וְכָפַר פַּעַם שְׁנִיָּה בַּחֹמֶשׁ[לד] וְנִשְׁבַּע עָלָיו - נַעֲשָׂה הַחֹמֶשׁ כְּקֶרֶן לְכָל דָּבָר[לה], וּמְשַׁלֵּם עָלָיו חֹמֶשׁ אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר[17]: "וַחֲמִשְׁתָּיו[לו] יוֹסֵף עָלָיו" - מְלַמֵּד שֶׁהוּא מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ, עַד שֶׁיִּתְמַעֵט הַחֹמֶשׁ שֶׁיְּכַפֵּר בּוֹ וְנִשְׁבַּע עָלָיו מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[לז].

לג) לאחר שהתחייב בקרן וחומש. לד) בפעם הראשונה כפר בקרן וכעת כפר בחומש, וטען שכבר שילם. לה) גם בנוגע לדין שיולך אחריו. לו) לשון רבים. לז) אם יכפור בו ויישבע לשקר ויודה, לא יתחייב בחומש נוסף, כשם שהגוזל פחות משווה פרוטה וכפר ונשבע אינו חייב בחומש.

יג. מִי שֶׁהָיָה אָצְלוֹ פִּקָּדוֹן, וְטָעַן שֶׁאָבַד וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְהוֹדָה שֶׁהוּא אָצְלוֹ, וְחָזַר וְטָעַן שֶׁאָבַד וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְהוֹדָה שֶׁהוּא אָצְלוֹ - מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ לְכָל שְׁבוּעָה וּשְׁבוּעָה עִם הַקֶּרֶן הָאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר[18]: "וַחֲמִשְׁתָּיו יוֹסֵף עָלָיו", מְלַמֵּד שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם כַּמָּה חֲמָשִׁין עַל קֶרֶן אֶחָד.

פֶּרֶק ח

דיני הגוזל ונשבע – ומת הנגזל.

א. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ, וּמֵת הַנִּגְזָל - יַחֲזִיר הַגְּזֵלָה לַיּוֹרְשִׁין; וְאִם אָבְדָה אוֹ נִשְׂתַּנְּתָה, נוֹתֵן לָהֶן דָּמֶיהָ. וְאִם נִשְׁבַּע לוֹ, וְאַחַר כָּךְ מֵת [הגזלן] - נוֹתֵן הַקֶּרֶן וְהַחֹמֶשׁ לַיּוֹרְשִׁין[א].

א) בין הודה לנגזל עצמו, ובין הודה ליורשים אחרי מיתת אביהם.

ב. הַגּוֹזֵל אֶת אָבִיו וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת הָאָב - אִם אֵין הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת אוֹ נִשְׂתַּנְּתָה[ב], עוֹשֶׂה חֶשְׁבּוֹן עִם אֶחָיו[ג] עַל הַקֶּרֶן וְעַל הַחֹמֶשׁ; וְאִם הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת, חַיָּב לְהוֹצִיא הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ מִתַּחַת יָדוֹ[ד]. לְפִיכָךְ, נוֹתֵן אֶת הַגְּזֵלָה וְאֶת הַחֹמֶשׁ לְאֶחָיו[ה], וְעוֹשֶׂה עִמָּהֶן חֶשְׁבּוֹן[ו].

ב) ואינו חייב להוציא את הגזלה עצמה מתחת ידו. ג) עליו לתת את הקרן והחומש ליורשים, ומכיון שגם הוא יורש, הוא מנכה את חלקו המגיע לו בקרן וחומש, ואת היתר הוא נותן לאחיו. ד) ככתוב "והשיב את הגזלה". ה) ואינו משאיר בידו שום דבר, אף־על־פי שגם הוא יורש. ו) רק לאחר שקיים מצוות השבת הגזלה, הוא מפעיל את זכותו כיורש. ועושה חשבון עם אחיו ומקבל משאר נכסים את חלקו בקרן וחומש.

ג. אִם אֵין לוֹ אַחִין, שֶׁנִּמְצָא זֶה הַגַּזְלָן לְבַדּוֹ הוּא הַיּוֹרֵשׁ[ז] - מוֹצִיא הַגְּזֵלָה מִתַּחַת יָדוֹ לְבָנָיו[ח]; וְאִם אֵין לוֹ בָּנִים לְזֶה הַבֵּן הַגַּזְלָן - נוֹתְנָהּ לְבַעַל חוֹבוֹ, אוֹ בְּהַלְוָאָתוֹ, אוֹ לִצְדָקָה[ט]. הוֹאִיל וְיָצְאָה הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ מִתַּחַת יָדוֹ - נִפְטָר[י], אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנָהּ מַתָּנָה אוֹ פְּרָעָהּ בְּחוֹבוֹ; וְהוּא, שֶׁיּוֹדִיעֵם וְיֹאמַר: "זֶה גֵּזֶל אַבָּא"[יא].

17. ויקרא, ה, כד. 18. ויקרא, ה, כד.

ז) ואין למי להשיב את הגזלה. ח) כדי שהגזלה לא תישאר תחת ידו. ט) ובלבד שלא ישאיר את הגזלה עצמה בידו. י) מכיוון שאין לו אפשרות להחזיר את הגזלה לנגזל עצמו או ליורשיו. יא) ואני רוצה להוציא את הגזלה מתחת ידי.

ד. וְכֵן • הַגּוֹזֵל אֶת הַגֵּר[כ] וְנִשְׁבַּע לוֹ, וְחָזַר וְהוֹדָה לוֹ, וְזָקַף עָלָיו הַכֹּל מִלְוָה[ג], וְאַחַר כָּךְ מֵת הַגֵּר - אַף עַל פִּי שֶׁזָּכָה בַּגְּזֵלָה[ד], חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יָדוֹ.

השגת הראב"ד
וכן . . ידו א"א כר' עקיבא (בבא קמא קט).

יב) שאין לו יורשים וכאשר הוא מת נכסיו הפקר וכל המחזיק בהם זכה בהם. יג) הגר החשיב לו את תשלום הקרן והחומש כמלווה, וקבע לו זמן מתי יפרע את החוב, ואם כן כבר יצא מתורת גזלה. יד) מן ההפקר, כי הוא מוחזק בה.

ה. בַּמֶּה • דְּבָרִים אֲמוּרִים[טו]? בְּשֶׁהוֹדָה בֵּינְתַיִם[טז]. אֲבָל אִם גָּזַל אֶת הַגֵּר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת הַגֵּר[ז] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהַחֹמֶשׁ לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר[ח], וּמֵבִיא אֲשָׁמוֹ; וְאַחַר כָּךְ יִתְכַּפֵּר בּוֹ[ט].

השגת הראב"ד
במה . . בינתים א"א ואפילו (לא) הודה בינתים אם לא זקפן עליו במלוה הכל לכהנים דלא אתמר בשמעתין (בבא קמא קט) הכי אלא לר' יוסי הגלילי אבל לר"ע כי לא זקפן לכהנים הוי.

טו) שהגזלן זכה בגזלה. טז) לפני מות הגר, ונתחייב לשלם לגר קרן וחומש, ומכיון שאין לגר יורשים, זכה הגזלן מן ההפקר, אלא שחייב להוציא את הגזלה עצמה מתחת ידו כנ"ל. יז) ואחר־כך הודה. יח) לכוהנים שעובדים במקדש מתי שמביא את קורבן האשם. יט) זהו הסדר: קודם ישלם את הכסף, ואחר־כך יביא קרבן אשם.

ו. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה[19]: "וְאִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל"[כ] - בְּגֵר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים[כא] הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְאָשָׁם זֶה[כב] הָאָמוּר כָּאן, הוּא הַגְּזֵלָה אוֹ דְּמֵי הַגְּזֵלָה[כג].

כ) המשך הפסוק "להשיב האשם אליו, האשם המושב לה' לכהן". כא) שלא נולדו לו בנים לאחר שנתגייר. כב) מה שכתוב בפסוק "האשם המושב לה' לכהן". כג) ואין הכוונה לקורבן אשם, כי מיד לאחר מכן נאמר: "מלבד איל הכיפורים".

לְפִיכָךְ, הַמַּחֲזִיר גְּזֵל הַגֵּר בַּלַּיְלָה, לֹא יָצָא, שֶׁהֲרֵי אָשָׁם קָרְאוֹ הַכָּתוּב, וְאֵין מַקְרִיבִין בַּלַּיְלָה[כד]. וְאֵין הַכֹּהֲנִים חוֹלְקִין גְּזֵל הַגֵּר כְּנֶגֶד גְּזֵל הַגֵּר[כה], כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין חוֹלְקִין בְּשַׂר אָשָׁם זֶה כְּנֶגֶד בְּשַׂר אָשָׁם אַחֵר[כו].

כד) הכותב מכנה את גזל הגר "אשם", ואין מקריבים קורבנות בלילה. כה) שאם הגיעו כמה גזל הגר, כל אחד נוטל אחד, אלא צריך לחלק כל גזל הגר בפני עצמו בין הכהנים. כו) אם יש הרבה קרבנות אשם, אין אומרים יקח כהן אחד בשר אשם אחד, והכהן חבירו יקח בשר אשם אחר, אלא כל אשם ואשם מחלקים בין כולם, אפילו אם יגיע לכל אחד מעט מאד.

ז. כָּל גְּזֵל הַגֵּר שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה לְכָל כֹּהֵן וְכֹהֵן מֵאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[כז], לֹא יָצָא הַמַּחְזִירוֹ יְדֵי הַשָּׁבָה - שֶׁנֶּאֱמַר[20]: "הַמּוּשָׁב לַה', לַכֹּהֵן", עַד שֶׁתִּהְיֶה הַשָּׁבָה לְכָל כֹּהֵן[כח].

כז) כי בהלכה הקודמת נאמר, שחייבים לחלק כל גזל הגר בין כל כהני המשמר. על כן יכול להיות, שחלקו של כל כהן יהיה פחות משוה פרוטה. כח) ואין השבה בפחות משוה פרוטה.

וְלָמָּה נֶאֱמַר בְּגֵזֶל הַגֵּר[21] "אִישׁ"[כט]? שֶׁהָאִישׁ[ל] אַתָּה צָרִיךְ לַחְקֹר[לא] וְלַחְזֹר עָלָיו, אִם יֵשׁ לוֹ יוֹרְשִׁין[לב] אוֹ אִם אֵין לוֹ; אֲבָל אִם הָיָה הַגֵּר קָטָן[לג] - אִי אַתָּה צָרִיךְ לַחְזֹר עָלָיו, אֶלָּא חֶזְקָתוֹ שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין[לד].

כט) "ואם אין לאיש גואל", הלא אותו דין הוא גם באשה גיורת, וגם בקטן. ל) הגדול. לא) לפני שאתה מוסר את הכסף לכהן. לב) שנולדו לו לאחר שנתגייר. לג) פחות משלוש־עשרה שנה ויום אחד. לד) שהרי קטן אינו מוליד.

ח. הַכֹּהֲנִים בְּגֵזֶל הַגֵּר[לה], כְּמַקַּבְּלֵי מַתָּנוֹת[לו] הֵן. לְפִיכָךְ, הַגּוֹזֵל חָמֵץ מִן הַגֵּר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין, וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח[לז] - חַיָּב לִתֵּן לַכֹּהֲנִים אֶת דָּמָיו כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה; שֶׁאִם יִתְּנוּ לָהֶם עַכְשָׁו[לח], אֵינָהּ מַתָּנָה - שֶׁהֲרֵי הוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה[לט]. וְאִלּוּ הָיָה הַגֵּר קַיָּם, הָיָה אוֹמֵר לוֹ: 'הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ'[מ], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[מא].

לה) הכהנים המקבלים גזל הגר שמת ואין לו יורשים. לו) מהקדוש־ברוך־הוא, כיתר מתנות כהונה, ואין דינם כיורשי הגר. לז) ונאסר בהנאה. לח) לאחר הפסח. לט) ואינו נותן לו מאומה. מ) ומחזיר לו את החמץ גופו, אף־על־פי שאינו שוה כלום. מא) לעיל פרק ג, הלכה ד.

ט. כֹּהֵן שֶׁגָּזַל גֵּר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת הַגֵּר[מב] - לֹא זָכָה זֶה בַּגְּזֵלָה שֶׁתַּחַת יָדוֹ[מג], אֶלָּא יוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ לְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים[מד] בְּנֵי הַמִּשְׁמָרָה.

19. במדבר, ה, ח. 20. במדבר, ה, ח. 21. שם.

מב) ואחר־כך הודה הכהן, ואפילו הודה כשהגיע תורו של המשמר שלו לעבוד בקודש. מג) אף־על־פי שהיא ברשותו. מד) כי ברגע שהודה, שייכים הקרן והחומש לה', והוא נתן אותם במתנה, כיתר מתנות הכהונה, לכל כהני המשמר.

י. הַגּוֹזֵל אֶת הַגֵּר וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת הַגֵּר, וְהִפְרִישׁ אֲשָׁמוֹ וּגְזֵלָתוֹ לְהַעֲלוֹתָן לַכֹּהֲנִים, וּמֵת הַגַּזְלָן קֹדֶם כַּפָּרָה[מה] - חֲרֵי בְּנֵי הַגַּזְלָן יוֹרְשִׁין אֶת פֶּסַח הַגְּזֵלָה[מו] אוֹ הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ[מז]; וְהָאָשָׁם[מח] יִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם[מט], כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּמָקוֹמוֹ[נ].

מה) כי מצד הדין, זכה הגזלן בגזל הגר מן ההפקר לאחר מות הגר, אבל התורה מחייבת אותו למסור את הכסף לכהנים ולהביא קרבן אשם, ושניהם באים לשם כפרה, על שכפר ונשבע לשקר. מו) כי אין כפרה למתים. מז) הבנים שלא גזלו, רשאים להחזיק את הגזלה עצמה אם זכו בה בדין. מח) שמתו בעליו, ואי־אפשר להקריבו. מט) ואז אפשר למכור אותו, ודמיו הולכים לעולות נדבה למזבח. אבל לפני שנפל בו מום, אין קרבן יוצא לחולין. נ) בהלכות פסולי המוקדשין.

יא. נָתַן הַגַּזְלָן אֶת הַכֶּסֶף לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר, וּמֵת [הגזלן] קֹדֶם כַּפָּרָה[נא] - אֵין יוֹרְשֵׁי הַגַּזְלָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא[נב] מִיַּד הַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר[22]: "אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לַכֹּהֵן[נג], לוֹ יִהְיֶה"; וַאֲפִלּוּ הָיָה הַגַּזְלָן קָטָן, שֶׁאֵין מַתָּנָתוֹ מַתָּנָה - אֵין יוֹרְשָׁיו מוֹצִיאִין מִיַּד הַכֹּהֲנִים.

נא) לפני שהקריבו את קרבן האשם. נב) בטענה שהכהנים לא כיפרו על אביהם בקרבן אשם. נג) מפני שהכסף מכפר מחצה, זכו בו הכהנים.

יב. נָתַן אֶת הַכֶּסֶף לְאַחַת מִן הַמִּשְׁמָרוֹת[נד], וְאֶת הָאָשָׁם לְמִשְׁמָרָה זוֹ שֶׁהִיא שַׁבָּתָהּ[נה] - יַחֲזֹר הַכֶּסֶף אֵצֶל הָאָשָׁם, לְאַנְשֵׁי הַמִּשְׁמָרָה הַקְּבוּעָה; שֶׁהַמִּשְׁמָרָה שֶׁלָּקְחָה כֶּסֶף בִּלֹּא שַׁבָּתָהּ לֹא זָכְתָה, וּמוֹצִיאִין מִיָּדָהּ.

נד) בשבוע שלא היה תורה לעבוד בקודש. נה) שבוע ימים שתורה לעבוד בקודש. אבל אם נתן הכסף למשמרה העובדת ואחר־כך נתן את האשם למשמרה שניה, כשהגיע תורה, זכתה כל אחת במה שקיבלה.

יג. אֵין מַקְרִיבִין אֶת הָאָשָׁם עַד שֶׁיַּחֲזִיר הַגַּזְלָן הַקֶּרֶן לַבְּעָלִים, אוֹ לַכֹּהֲנִים אִם הָיָה גֵּרֶל גֵּר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין. נָתַן אֶת הַקֶּרֶן וְהִקְרִיב אֲשָׁמוֹ - נִתְכַּפֵּר לוֹ, וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב הַכַּפָּרָה[נו]; וְחַיָּב לִתֵּן אֶת הַחֹמֶשׁ אַחַר כַּפָּרָה.

נו) לפסול את קרבן האשם.

יד. הָעֲבָדִים[נז] • וְהַשְּׁטָרוֹת וְהַקַּרְקָעוֹת [שנגזלו], אֵין בָּהֶם תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ[נח], שֶׁנֶּאֱמַר[23]: "וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בִּפְקֻדוֹן וְכוּ'" - כָּל הָאָמוּר בָּעֲנָיִן[נט], מִטַּלְטְלִין הוּא וְגוּפוֹ מָמוֹן; יָצְאוּ הַקַּרְקָעוֹת, וְיָצְאוּ עֲבָדִים שֶׁהֵקִישׁוּ לְקַרְקָעוֹת, וְיָצְאוּ שְׁטָרוֹת שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן[ס]. וְכֵן אִם הָיוּ גֵּרֶל גֵּר[סא] שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, אֵינָן חוֹזְרִין לַכֹּהֲנִים[סב].

השגת הראב"ד
העבדים . . לכהנים א"א אלא כל הקודם זכה בהם חוץ ממנו.

נז) כנענים, שהם עבדי עולם. נח) אפילו נשבע עליהם. נט) כל הדוגמאות המובאות שם בענין החומש, כגון פקדון, תשומת יד, גזל, עושק, אבידה. ס) אלא פיסת נייר, המשמשת הוכחה לממון. סא) העבדים והשטרות והקרקעות. סב) כי בגזל הגר המושב לכהן, מדובר על גזלה שכיוצא בה בישראל משלם קרן וחומש ואשם.

וְכֵן הַקַּרְקַע אֵינָהּ נִקְנֵית לַגַּזְלָן לְעוֹלָם[סג], אֶלָּא בִּרְשׁוּת בְּעָלֶיהָ קַיֶּמֶת; וַאֲפִלּוּ נִמְכְּרָה לְאֶלֶף, זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[סד] - חֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לַנִּגְזָל בִּלֹּא דְּמִים[סה]. וְכָל מִי שֶׁיָּצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ - חוֹזֵר עַל זֶה שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ[סו], וְחוֹזֵר הַמּוֹכֵר הַשֵּׁנִי עַל הַמּוֹכֵר הָרִאשׁוֹן, עַד שֶׁיַּחֲזֹר הַלּוֹקֵחַ מִן הַגַּזְלָן עַל הַגַּזְלָן וְיִטֹּל מְמֶנּוּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[סז].

סג) במטלטלין יכול הגזלן לקנותן על־ידי שינוי, מה־שאין־כן בקרקע (כפי שהסביר לעיל פרק ב, הלכה א). סד) אילו היה מדובר במטלטלין, היה הלוקח קונה אותם בייאוש ושינוי רשות. סה) במטלטלין, כשהלוקח חייב להחזיר, כגון שקנה לפני ייאוש, חייב הנגזל לשלם דמים לקונה משום תקנת השוק, אבל הקרקע חוזרת בלא דמים. סו) ליטול ממנו את דמי הקרקע ששילם. סז) בפרק הבא.

פֶּרֶק ט

דיני קרקעות גזולות.

א. הַגּוֹזֵל קַרְקַע מֵחֲבֵרוֹ וְהִפְסִידָהּ[א], כְּגוֹן שֶׁחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, אוֹ שֶׁקָּצַץ אֶת הָאִילָנוֹת, וְשִׁחֵת הַמַּעְיָנוֹת, וְהָרַס הַבִּנְיָן - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ

22. במדבר, ה, י. 23. ויקרא, ה, כא.

אֲבָל • אִם נִשְׁחֲתָה מֵאֵלֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁשָּׁטְפָה נָהָר אוֹ נִשְׂרְפָה בְּאֵשׁ שֶׁיָּרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם - אוֹמֵר לוֹ[ב]: ׳הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ׳; שֶׁהַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת בְּעָלֶיהָ קַיֶּמֶת[ג]; וְאֵין אַחֲרָיוּת הֶפְסֵדָהּ עָלָיו[ד], אֶלָּא אִם כֵּן הִפְסִיד בְּיָדוֹ - מַה שֶּׁאֵין הַדִּין כֵּן בְּמִטַּלְטְלִין[ה] אוֹ בַּעֲבָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

השגת הראב"ד
אבל . . שבארנו א"א אמת הוא זה אלא שהוא לא ביאר כן שהרי עשה עבדים כקרקעות לענין גזלה שהרי הזקינו אומר לו הרי שלך לפניך מיהו הני מילי לענין כחשה אע"ג דלא הדרא גזלה מיהא בעינה איתא ואומר לו הרי שלך לפניך אבל מ"מ נגזלים הם ונקנים ביאוש כדכתיב וישב ממנו שבי ואמרינן (גטין לז) העבד שנשבה ופדאוהו אם לשם בן חורין ואחר יאוש לא ישתעבד לא לראשון ולא לשני אלמא לאו כקרקע דמי דהא קני נפשיה ביאוש הילכך כשמת העבד או נשרף משלם את דמיו שהרי משמת אין שלו לפניו וכשמת לגזלן מת.

ב) הגזלן לנגזל. ג) ואינה נקנית לגזלן. ד) כי אלו הם אונסין, ואין להאשים בהם את הגזלן. ה) שהם ברשות הגזלן וחייב באונסין.

ב. גָּזַל שָׂדֶה, וְנִגְזְלָה מִמֶּנּוּ, וּנְטָלוּהָ מִצִּיקִין[ו] בְּכֹחַ הַמֶּלֶךְ - אִם מַצַּת מְדִינָה הִיא, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח הַמֶּלֶךְ שָׂדוֹת אוֹ בָּתִּים שֶׁל כָּל אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה - אוֹמֵר לוֹ: ׳הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ׳[ז]; וְאִם מֵחֲמַת הַגַּזְלָן נִלְקְחָה[ח] - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת[ט].

ו) אנסים גוים. ז) שהרי זה אונס, ודינו כמו בשטפה נהר או נשרפה באש שירדה מן השמים, שבהלכה הקודמת. ח) כגון שלקחו את כל קרקעות הגזלן, וגם זו הגזולה ביניהן. ט) ודין הגזלן כאילו הוא הפסיד אותה בידיים, כי לו הייתה ביד הנגזל, לא היו לוקחים אותה.

ג. אָנַס הַמֶּלֶךְ אֶת הַגַּזְלָן, וְאָמַר לוֹ: ׳הַרְאֵה לָנוּ כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לְךָ׳, וְהֶרְאָה לוֹ שָׂדֶה זוֹ שֶׁגָּזַל בְּכָלַל שְׂדוֹתָיו, וּנְטָלָהּ הַמֶּלֶךְ[י] - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת כְּמוֹתָהּ[יא], אוֹ נוֹתֵן דָּמֶיהָ.

י) ולו לא אמר על השדה הנגזלת שהיא שלו לא היה לוקחה, כי התכוון לקרקעות הגזלן בלבד. יא) כי הקרקע נלקחה מחמת הגזלן.

ד. גָּזַל שָׂדֶה וְהִפְסִידָהּ בְּיָדוֹ - כְּשֶׁשִּׁעֵבֵּד הַשָּׂדֶה גּוֹבֶה אֶת דְּמֵי מַה שֶּׁהִפְסִיד הַגַּזְלָן, גּוֹבֶה אוֹתָן מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין[יב], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמִלְוֶה עַל פֶּה[יג]; וְאִם עָמַד הַגַּזְלָן בַּדִּין וְנִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם[יד], וְאַחַר כָּךְ מָכַר - גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִין[טו].

יב) נכסים שנמצאים ברשות הגזלן. יג) מלווה בעל פה אין לו פרסום, ולכן אדם שקונה מן הלווה קרקע, לא יודע שיש לו חוב והקרקע הזאת משעובדת לתשלום החוב, ולכן אין גובים קרקעות מן הלקוחות אלא מן רק מהקרקעות שביד הלווה בלבד. יד) יש לזה קול, ודינו כמלווה בשטר. טו) גובה מן הלוקח, כי הקרקע שקנה משועבדת לחוב שחייב הגזלן לנגזל, והקונה הפסיד, כי צריך היה לחקור קודם הקניה אם אין חוב על הקרקע.

ה. גָּזַל שָׂדֶה וְאָבַל פֵּרוֹתֶיהָ - מְשַׁלֵּם כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין[טז]. גָּזַל וְהִשְׁבִּיחַ[יז] - שָׁמִין לוֹ[יח], וְיָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה: אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה, נוֹטֵל הַהוֹצָאָה[יט] בִּלְבַד מִן הַגְּנִבְזָל[כ]; וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח[כא], אֵין לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אֶלָּא שִׁעוּר הַשֶּׁבַח[כב].

טז) ואם עמד בדין, גובה גם מנכסים משועבדים, כמו בקרקע שהפסידה בהלכה הקודמת. יז) והנגזל בא ומוציא את הקרקע עם השבח. יח) מעריכים לו לגזלן כמה עולה השבח. יט) כגון, ההוצאות שהשקיע הגזלן בשדה עולות בסך 100 ש"ח, והעליה בדמי הקרקע כתוצאה מהשקעה זו היא בסך 150 ש"ח. כ) והרווח הנקי נשאר ביד הנגזל, אבל את ההוצאה חייב הוא לשלם, כי הוא נהנה מן השבח שבא על־ידי ההוצאה. כא) כגון, ההוצאה הייתה 150 ש"ח, והשבח 100 ש"ח בלבד, כלומר שיש כאן הפסד. כב) הגזלן לא יקבל את כל ההוצאות אלא 100 ש"ח בלבד, והשאר יפסיד.

השגת הראב"ד
גזל . . הגזלן א"א בשקבל עליו אחריות.

ו. גָּזַל • שָׂדֶה וּמְכָרָהּ, וְהִשְׁבִּיחָהּ הַלּוֹקֵחַ[כג] - אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - נוֹטֵל הַהוֹצָאָה[כד] מִן בַּעַל הַשָּׂדֶה, וְנוֹטֵל הַקֶּרֶן עִם שְׁאָר הַשֶּׁבַח[כה] מִן הַגַּזְלָן[כו];

כג) ומכיון שלא ידע שהקרקע גזולה, שונה דינו מגזלן שהשביח, ויקבל את כל השבח בשלימותו. כד) הנגזל חייב להחזיר ללוקח את ההוצאות, כי הוא נהנה מן השבח שבא על־ידי ההוצאות, כמו בהלכה הקודמת. כה) כלומר, השבח פחות ההוצאות. כו) שהוא אחראי לקרן ולשבח.

ז. הַקֶּרֶן[כז] - [גובים] מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִין[כח], וּשְׁאָר הַשֶּׁבַח - מִבְּנֵי חוֹרִין[כט]. וְאִם הִכִּיר בָּהּ[ל] שֶׁהִיא גְּזוּלָה כְּשֶׁלְּקָחָהּ[לא] - אֵינוֹ נוֹטֵל מִן הַגַּזְלָן אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[לב], וּמַפְסִיד שְׁאָר הַשֶּׁבַח הַיָּתֵר עַל הַהוֹצָאָה.

כז) שהלוקח גובה מן הגזלן. כח) מן הלקוחות שקנו

קרקע מן הגזלן לאחר שלוקח זה קנה את הקרקע הגזולה, אם לא נשארו נכסים ביד הגזלן. כט) כי שבח הקרקעות הוא דבר שאינו ידוע מראש, ואין הלקוחות יודעים להזהר בכך, ואם ינכו את השבח מן הלקוחות, ימנעו מקניית קרקעות. ל) הלוקח בקרקע זו. לא) אבל אם הכיר בה שהיא גזולה לאחר שלקחה, יש לו שבח. לב) ואת ההוצאה בשיעור השבח הוא מקבל מן הנגזל.

הָיְתָה הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח - בֵּין שֶׁהִכִּיר בָּהּ שֶׁהִיא גְּזוּלָה, בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ - אֵין לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אֶלָּא שִׁעוּר הַשֶּׁבַח נוֹטְלוֹ מִן בַּעַל הַשָּׂדֶה, וְנוֹטֵל הַקֶּרֶן מִן הַגַּזְלָן[לג] מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִין.

לג) ואת עודף ההוצאה על השבח, מפסיד הלוקח ואינו גובה מן הגזלן, כי הוא אינו אחראי להוצאות בלתי משתלמות שהלוקח משקיע על דעת עצמו.

ח. הַגּוֹזֵל שָׂדֶה וּמְכָרָהּ, וְאָכַל הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹתֶיהָ - מְחַשְּׁבִין עָלָיו כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל, וּמְשַׁלֵּם לְבַעַל הַשָּׂדֶה[לד]; וְחוֹזֵר וְגוֹבֶה אוֹתָן מִן הַגַּזְלָן מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. וְאִם הִכִּיר בָּהּ[לה] שֶׁהִיא גְּזוּלָה - אֵין לוֹ פֵּרוֹת[לו], וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַגַּזְלָן אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[לז].

לד) מכיון שקרקע אינה נגזלת, ולעולם ברשות בעליה עומדת. לה) הלוקח בשעה שקנה אותה שגזולה היא. לו) כשם שאין לו שבח (היתר על ההוצאה) בהלכה הקודמת. לז) ואת ההוצאה, עד כדי דמי הפירות שאכל, מנכה מדמי הפירות שהוא משלם לבעל השדה.

ט. הַמּוֹכֵר שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ - אֵין מִמְכָּרוֹ מִמְכָּר, וְלֹא קָנָה לוֹקֵחַ כְּלוּם[לח], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. חָזַר הַגַּזְלָן אַחַר שֶׁמְּכָרָהּ, וּלְקָחָהּ מִבְּעָלֶיהָ - נִתְקַיְּמָה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ[לט] מִן הַגַּזְלָן. וַאֲפִלּוּ נְתָנָהּ לוֹ הַגַּזְלָן מַתָּנָה כְּשֶׁהָיְתָה גְּזוּלָה בְּיָדוֹ - כֵּיוָן שֶׁחָזַר וּלְקָחָהּ[מ], נִתְקַיְּמָה בְּיַד זֶה שֶׁקִּבֵּל הַמַּתָּנָה; שֶׁמִּפְּנֵי זֶה טָרַח הַגַּזְלָן עַד שֶׁקְּנָיָהּ, כְּדֵי לַעֲמֹד בְּנֶאֱמָנוּתוֹ[מא].

לח) ומשום כך לעולם מוציא אותה הנגזל מיד הלוקח. לט) כי הגזלן מכר ללוקח כל זכויותיו בקרקע, ואפילו הזכות שתבוא לידו אחרי המכירה, כי רוצה אדם – ואפילו גזלן – לעמוד בנאמנותו. מ) הגזלן מן הנגזל. מא) שלא יבוא הנגזל להוציא ממנו את הקרקע שנתן לו במתנה, על כן ברגע שקנה הגזלן את הקרקע, עוברת זכות בעלותו על הלוקח או על מקבל המתנה.

י. לְפִיכָךְ, אִם תָּבַע הַלּוֹקֵחַ אֶת הַגַּזְלָן מִפְּנֵי שֶׁמָּכַר לוֹ שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, וְנִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם[מב], וְהִתְחִילוּ בֵּית דִּין[מג] לְהַכְרִיז עַל נִכְסֵי הַגַּזְלָן[מד] כְּדֵי לְהַגְבּוֹת מֵהֶן לַלּוֹקֵחַ, וְאַחַר שֶׁהִתְחִילוּ הַהַכְרָזוֹת לְקָחָהּ הַגַּזְלָן מִן הַבְּעָלִים - לֹא נִתְקַיְּמָה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ; שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהִכְרִיזוּ עַל נְכָסָיו[מה], נִגְלָה שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן, וְלֹא לְקָחָהּ מִן הַבְּעָלִים כְּדֵי לְהַעֲמִידָהּ בְּיַד הַלּוֹקֵחַ[מו].

מב) בבית־הדין ולא שילם. מג) לאחר שעברו לא פחות מתשעים יום ממתן פסק־הדין. מד) שהם עומדים למכירה פומבית. מה) ועמד במרדו ולא שילם. מו) ועל כן יוכל הגזלן, הבא במקום הנגזל, להוציא את הקרקע מן הלוקח, שקנייתו אינה קניה, ומחזיר לו את מעותיו.

יא. לְקָחָהּ הַגַּזְלָן מִן הַבְּעָלִים אַחַר שֶׁמְּכָרָהּ כְּשֶׁהִיא גְּזוּלָה, וְחָזַר וּמְכָרָהּ לְאַחֵר, אוֹ נְתָנָהּ בְּמַתָּנָה, אוֹ הוֹרִישָׁהּ - הֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ[מז] שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַעֲמִידָהּ[מח] בְּיַד זֶה שֶׁלְּקָחָהּ מִמֶּנּוּ כְּשֶׁהָיְתָה גְּזוּלָה. וְכֵן אִם נָפְלָה לַגַּזְלָן בִּירֻשָּׁה[מט], לֹא נִתְקַיְּמָה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ[נ].

מז) על־ידי מעשה המכירה. מח) כלומר, אומד הדעת שלנו, שקנה את הקרקע מן הבעלים כדי לעמוד בנאמנותו, אינה נכונה, ועל כן לא נתקיימה הקרקע ביד הלוקח. מט) שמתחילה גזל אותה מאחד ממורישיו, ואחר־כך מת הנגזל. נ) אם קנה אותה הגזלן, יש מקום להנחה, שמעוניין לעמוד בנאמנותו, שהרי עשה מאמץ וטרח לקנות את הקרקע, אבל אם נפלה לו בירושה אין הצדקה להנחה זו, כי השדה בא לידו בלי כל טירחה מצדו, והגזלן יכול להוציאה מיד הלוקח, ומשלם לו את דמיה.

יב. גָּבָה אוֹתָהּ הַגַּזְלָן בְּחוֹבוֹ[נא] - אִם יֵשׁ לַנִּגְזָל קַרְקַע אַחֶרֶת[נב], וְאָמַר לוֹ הַגַּזְלָן: 'זוֹ אֲנִי גּוֹבֶה בְּחוֹבִי'[נג] - הֲרֵי זֶה נִתְכַּוֵּן לְהַעֲמִידָהּ בְּיַד הַלּוֹקֵחַ; וְאִם אֵין לַנִּגְזָל קַרְקַע אֶלָּא זוֹ, לִגְבּוֹת אֶת חוֹבוֹ הוּא שֶׁנִּתְכַּוֵּן[נד].

נא) לאחר שגזל את הקרקע ומכרה ללוקח, בא לנגזל ואמר לו: תן לי את הקרקע הגזולה תמורת החוב שאתה חייב לי, והסכים הנגזל. נב) שאפשר לגבות ממנה את החוב. נג) גילה דעתו שכוונתו לקיים את הקרקע ביד הלוקח. לו היה בדעתו לגבות את חובו בלבד, הרי יכול היה לגבות גם מקרקע אחרת, ולאו דווקא מזו הגזולה. נד) מכיוון שאין כל גילוי דעת שרצונו לקיים את הקרקע ביד הלוקח, על כן יוכל להוציא את השדה מידו.

יג. נְתָנוּהָ הַבְּעָלִים לַגַּזְלָן מַתָּנָה[נה], קָנָה אוֹתָהּ הַלּוֹקֵחַ[נו]; שֶׁאִלּוּ לֹא טָרַח לַבְּעָלִים, לֹא הָיוּ נוֹתְנִין לוֹ מַתָּנָה[נז], וּמִפְּנֵי זֶה טָרַח, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה בָּהּ בְּדִין, וְיַעֲמֹד בְּנֶאֱמָנוּתוֹ וְתִתְקַיֵּם בְּיַד הַלּוֹקֵחַ.

נה) לאחר שמכרה הגזלן ללוקח. נו) ואין אומרים,

שהמתנה באה מאליה ודינה כירושה שלא קנאה הלוקח. נז) המתנה לא באה מאליה אלא היא פרי מאמציו של הגזלן, ודינה כמכר.

יד. הַגּוֹזֵל שָׂדֶה, וְאַחַר שֶׁגְּזָלָהּ וְהֶחֱזַק גַּזְלָן עָלֶיהָ[נח] חָזַר וּלְקָחָהּ מִבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים, וְטָעַן הַגְּזָלָן וְאָמַר: 'אָנוּס הָיִיתִי בַּשָּׁעָה שֶׁמָּכַרְתִּי לוֹ[נט], וְשֶׁלֹּא לְדַעְתִּי מָכַרְתִּי מֵחֲמַת גֵּזֶלְנוּתוֹ'[ס] - לֹא זָכָה הַגַּזְלָן, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים שֶׁלָּקְחָהּ בִּפְנֵיהֶם; וְתַחְזֹר הַשָּׂדֶה לִבְעָלֶיהָ, וּמַחְזִירִין לַגַּזְלָן הַדָּמִים שֶׁנָּתַן.

נח) נודע שהוא גזל את השדה. נט) מכיון שהגזלן אדם אלים הוא, ולולא מכרתי לו, היה מלשין עלי בפני השלטון. ס) שלא מרצוני הטוב, אלא פחדתי לסרב מפני שהוא גזלן וגבר אלים.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[סא]? בְּשֶׁהֵעִידוּ הָעֵדִים שֶׁמָּנָה בִּפְנֵיהֶם אֶת הַמָּעוֹת[סב]. אֲבָל אִם הֵעִידוּ שֶׁבַּעַל הַקַּרְקַע מָכַר לַגַּזְלָן, וְהוֹדָה לוֹ בִּפְנֵיהֶם שֶׁנָּתַן לוֹ דָּמִים[סג] כָּךְ וְכָךְ, וְהַגַּזְלָן טוֹעֵן שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ כְּלוּם, וּמֵחֲמַת יִרְאָה הוֹדָה לוֹ - אֵין לַגַּזְלָן כְּלוּם[סד], אֶלָּא מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הַשָּׂדֶה בְּלֹא דָּמִים, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹדָה לוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי הַפַּחַד כְּשֶׁטָּעַן, הוֹאִיל וְהֶחֱזַק גַּזְלָן עָלֶיהָ[סה].

סא) שמחזירים לגזלן את הדמים שנתן. סב) ועל כן אנו בטוחים שהגזלן שילם לנגזל. סג) אבל הם בעיניהם לא ראו זאת. סד) לא קרקע ולא דמים. סה) על כן, בנוגע לקרקע זו שעליה הוחזק גזלן, אין הוא נאמן, ומאמינים לנגזל.

טז. אֵין • בַּעַל הַשָּׂדֶה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מוֹדָעָה עַל מֶכֶר זֶה[סו]; הוֹאִיל וְהֶחֱזַק זֶה גַּזְלָן עַל שָׂדֶה זוֹ וְאֵין רְאָיָתוֹ בָּהּ רְאָיָה[סז], אֵינוֹ צָרִיךְ לְמִסֹּר מוֹדָעָה.

השגת הראב"ד

אין . . מודעה א"א דבר זה אינו מחוור והרב חולק עליו בהלכותיו והעיקר כדברי הרב ז"ל שאם היה כדברי זה המחבר דרב הונא הוה מפליג בזה למה ליה למהדר (ב"ב מח) דרב ביבי מימרא היא ומימרא לרב הונא לא סבירא ליה והא בכה"ג רב הונא נמי הכי סבירא ליה.

וְאֵין דִּין הַגַּזְלָן כְּדִין הָאוֹנֵס חֲבֵרוֹ וְתָלָה אוֹתוֹ[סח] עַד שֶׁיִּמְכֹּר לוֹ; שֶׁזֶּה הָאוֹנֵס אֵינוֹ רוֹצֶה לִגְזֹל[סט], וְלֹא גָּזְלוֹ עַדַיִן כְּלוּם[ע]; לְפִיכָךְ, אִם לֹא מָסַר הַמּוֹכֵר הָאָנוּס מוֹדָעָה - מִמְכָּרוֹ קַיָּם.

סו) להודיע לעדים לפני המכירה, שהוא מוכר מאונס ואין המכירה מכירה, מפני שהוחזק זה גזלן על שדה זו. סז) על כן אין זו מכירה כלל, ואין צורך להודיע מראש על ביטולה. סח) על עץ, או גרם לו יסורים אחרים. סט) לקחת את הקרקע בכוח בלי כסף. ע) על כן דינו כדין כל אדם, שאם מביא עדי מכירה, מתקיימת הקרקע בידו, אלא־אם־כן מסר מודעה בפני עדים לפני המכירה, שהוא מוכר מאונס והמכירה מבוטלת.

~ יום שלישי ב' מרחשון ~

פֶּרֶק י

דיני גוי שגזל קרקע ומכרו לישראל, ודיני היורד לתוך קרקע חברו להשביח.

א. גּוֹי בַּעַל זְרוֹעַ שֶׁאָנַס נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל[א], וְיָרַד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ מֵחֲמַת שֶׁהָיָה לוֹ חוֹב עַל בַּעַל הַשָּׂדֶה, אוֹ מֵחֲמַת שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְזָקִין בְּיַד זֶה הַיִּשְׂרְאֵלִי, אוֹ מֵחֲמַת שֶׁהִפְסִיד מָמוֹנוֹ[ב], וְאַחַר שֶׁתָּקַף[ג] עַל הַשָּׂדֶה מָכָרָהּ לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר - אֵין הַבְּעָלִים יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ[ד].

א) שלקח בכוח על דעת עצמו, ולא על ידי בית הדין. ב) ממונו של היהודי, כגון שורו, גרם נזק לגוי. ג) שלקח בכוח. ד) כי הגוי לא גזל מהישראל, אלא נטל כנגד החוב שחייב לו.

השגת הראב"ד

כמה . . הבעלים א"א זה המחבר היפך וערבב התחיל בכאן בשמעתא דגיטין (נח) הבא מחמת חוב ומחמת אנפרות ולא השלים ותפס דרך אחרת שלא היתה צריכה ואח"כ חזר לסוף אותה השמועה דאמרינן אין אנפרות בבבל ואילו השלים אותה כמו שהיא באותה השמועה היה טוב ויפה והיה אדם למד מדבריו מה שאמרו הבא מחמת חוב ומחמת אנפרות אין בו משום סיקריקון שמשתבשין בה בני אדם בפירושה והוא רוצה לומר משום תקנת סיקריקון כלומר שלעולם אינו נקנה אפילו לאחר תקנת רבי שמאחר שאינו גזלן מפורסם אינה משתקעת בידו ולבסוף שידונו הבעלים עמו.

ב. בַּמֶּה • דְּבָרִים אֲמוּרִים[ה]? בְּשֶׁהוֹדוּ הַבְּעָלִים שֶׁאֻמַּת טָעַן[ו] הַגּוֹי הַמּוֹכֵר, אוֹ יָעִידוּ עֵדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֻמַּת טָעַן הַגּוֹי. וְכֵן אִם הָיָה שָׁם מֶלֶךְ אוֹ שַׂר בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁיָּכֹל לָכֹף אֶת הַגּוֹי שֶׁמָּכַר לְדִין, וְלֹא תָּבְעוּ הַבְּעָלִים[ז] אֶת הַגּוֹי - אֵינָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ מִן הַגּוֹי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מוֹדִין לַגּוֹי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדִים שֶׁאֻמַּת טָעַן הַגּוֹי; שֶׁהֲרֵי הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר לַבְּעָלִים: 'אִם גַּזְלָן הוּא הַגּוֹי[ח], לָמָּה לֹא תְּבַעְתֶּם אוֹתוֹ בְּדִינֵיהֶם?'[ט].

ה) שאין הבעלים יכולים להוציא מיד הלוקח. ו) ועל כן אין לגוי זה דין גזלן. ז) לדין לפני המלך או השר.

ח) שלקח את השדה בחזקה, ואין לו כל חוב על בעל השדה. ט) בבתי הדין של המלך או השר, שבכוחם לכוף דינם על הגוי. אלא וודאי טענת הגוי נכונה.

ג. הַגּוֹיִם הַמְצִיקִין לְיִשְׂרָאֵל וּמְבַקְּשִׁין לַהֲרֹג אוֹתָן עַד שֶׁיִּפְדֶּה עַצְמוֹ מִיַּד הַגּוֹי בְּשָׂדֶהוּ אוֹ בְּבֵיתוֹ, וְיִתְּנֶנָּה לַמֵּצִיק וְאַחַר כָּךְ יַנִּיחֶנּוּ - כְּשֶׁיִּרְצֶה הַמֵּצִיק לְמָכֹר אוֹתָהּ הַקַּרְקַע - אִם יֵשׁ בְּיַד הַבְּעָלִים לִקַּח מִן הַמֵּצִיק, הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם.

וְאִם אֵין בְּיַד הַבְּעָלִים לִקַּח, אוֹ שֶׁשָּׁהֲת הַקַּרְקַע בְּיַד הַמֵּצִיק שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - כָּל הַקּוֹדֵם וְלָקַח מִן הַמֵּצִיק, זָכָה[י]; וּבִלְבַד שֶׁיִּתֵּן לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים רְבִיעַ הַקַּרְקַע, אוֹ שְׁלִישׁ הַמָּעוֹת, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַמֵּצִיק מוֹכֵר בְּזוֹל; הוֹאִיל וְקַרְקַע שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר - הֲרֵי זֶה מוֹכֵר בְּפָחוֹת רְבִיעַ[יא] אוֹ קָרוֹב לוֹ, וְזֶה הָרְבִיעַ שֶׁל בְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי מֵחֲמַת שֶׁהִיא שֶׁלָּהֶן מוֹכֵר בְּזוֹל.

י) ואין הבעלים יכולים להוציאה מידו. יא) אם הקרקע שווה ארבעים דינר, הוא מוכרה בשלושים. על כן ייתן הקונה לבעלים עשרה דינר, שהם שליש המעות ששילם למציק, או חלק מן הקרקע בשווי עשרה דינר, שהוא רבע מן הקרקע השווה ארבעים.

לְפִיכָךְ, הַלּוֹקֵחַ מִן הַמֵּצִיק בִּשְׁלֹשִׁים - נוֹתֵן לַבְּעָלִים עֶשְׂרִים[יב], אוֹ נוֹתֵן לָהֶם רְבִיעַ הַקַּרְקַע, וְאַחַר כָּךְ יִקְנֶה הַכֹּל. וְאִם לֹא נָתַן, הֲרֵי רְבִיעַ הַקַּרְקַע כְּגָזֵל בְּיָדוֹ.

יב) שוודאי מחיר הקרקע – ארבעים.

ד. הַיּוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וּנְטָעָהּ[יג] - אִם הָיְתָה שָׂדֶה הָעֲשׂוּיָה לְטַע[יד], אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בְּשָׂדֶה זוֹ לִטְעָהּ, וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַשָּׂדֶה; וְאִם אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְטַע - שָׁמִין[טו] לוֹ, וְיָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה[טז].

יג) אילנות. יד) שדה זו מתאימה יותר לנטיעת אילן מזריעת זרעים. טו) מעריכים לו. טז) לפי שיכולים הבעלים לטעון, שאינם מעוניינים בנטיעות אלא בזרעים, על כן ידו של הנוטע על התחתונה, כלומר, אם השבח עולה על ההוצאה, יקבל דמי ההוצאה, ואם ההוצאה עולה על השבח, יקבל חלק מן ההוצאה בשיעור השבח.

ה. אָמַר • לוֹ בַּעַל

השגת הראב"ד

אמר . . לו א"א נראה לי שאין אומרין כך בארץ ישראל מפני ישוב ארץ ישראל וכן אם אומר הנוטע הריני עוקר אילני אין שומעין לו כמו שכתב הוא ואפילו בחוצה לארץ מפני שמכחיש את הקרקע וזה מוסיף הוא דאית ליה נמי משום ישוב א"ר.

הַשָּׂדֶה[יז]: 'עֲקֹר אִילָנְךָ וָלֶךְ'[יח] - שׁוֹמְעִין לוֹ[יט]. אָמַר הַנּוֹטֵעַ: 'הֲרֵינִי עוֹקֵר אִילָנַי'[כ] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּכְחִישׁ אֶת הַקַּרְקַע[כא].

יז) שאינו עשוי ליטע, שעליו מדובר בסוף ההלכה הקודמת. יח) איני חפץ בשדה אילן אלא בשדה לבן (זרעים). יט) כי השדה מתאימה יותר לזרעים מלאילנות. כ) ואיני מסכים שידי תהיה על התחתונה. כא) שהאילנות ינקו כבר מן השדה, ועכשיו עוקר אותם.

ו. הַחֲצֵרוֹת - הֲרֵי הֵן רְאוּיִין לִבְנְיָן, וּלְהוֹסִיף בָּהֶן בָּתִּים וַעֲלִיּוֹת[כב]; לְפִיכָךְ הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁהַבּוֹנֶה בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ - הֲרֵי זֶה כְּנוֹטֵעַ שָׂדֶה הָעֲשׂוּיָה לְטַע, וְשָׁמִין לוֹ כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּבְנְיָן זֶה לִבְנוֹתוֹ; וְהוּא, שֶׁיִּבְנֶה בִּנְיָן הַמּוֹעִיל[כג] הָרָאוּי לְאוֹתָהּ חָצֵר כְּמִנְהַג אוֹתוֹ מָקוֹם[כד].

כב) קומה עליונה בבית. כג) המביא תועלת לבעל החצר. כד) סידורי הבניין הפנימיים והחיצוניים וטיב הבניין יהיו בהתאם למקובל באותו מקום.

ז. הַיּוֹרֵד לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ בִּרְשׁוּת - אֲפִלּוּ נָטַע שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְטַע - שָׁמִין לוֹ, וְיָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה; שֶׁאִם הָיְתָה הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׂבַח, נוֹטֵל הַהוֹצָאָה[כה]; וְאִם הַשֶּׂבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה, נוֹטֵל הַשֶּׂבַח. וּבַעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, וְהַשֻּׁתָּף בַּשָּׂדֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בָּהּ - כְּיוֹרֵד בִּרְשׁוּת הֵן, וְשָׁמִין לָהֶן וְיָדָם עַל הָעֶלְיוֹנָה.

כה) וההפסד על הבעלים.

ח. הַיּוֹרֵד לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְנָטַע אוֹ בָּנָה, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעַל הַשָּׂדֶה וְהִשְׁלִים הַבִּנְיָן אוֹ שֶׁשָּׁמַר הַנְּטִיעוֹת[כו], וְכֵיוָן בְּאִלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁמַּרְאִין שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה[כז] לְמָה שֶׁעָשָׂה זֶה וְכִרְצוֹנוֹ בָּא הַדָּבָר - שָׁמִין לוֹ, וְיָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה[כח].

כו) כגון, שעשה גדר סביבן. כז) שהוא מסכים. כח) של היורד.

ט. הַיּוֹרֵד לְתוֹךְ חָרְבָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבְנָאָהּ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - שָׁמִין לוֹ, וְיָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה[כט]. וְאִם אָמַר בַּעַל הַבִּנְיָן [-הבונה]: 'עֵצַי וַאֲבָנַי [ששימשו לבניין] אֲנִי נוֹטֵל'[ל] - בְּבֵית, שׁוֹמְעִין לוֹ[לא]; בְּשָׂדֶה[לב], אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּכְחִישׁ אֶת הַקַּרְקַע[לג]. אָמַר לוֹ בַּעַל הַקַּרְקַע: 'טֹל מַה שֶּׁבָּנִיתָ' - שׁוֹמְעִין לוֹ.

כט) כי הבעלים השאירו חורבה ולא רצו לבנותה, על כן

דינה כשדה שאינה עשוייה ליטע, שיד הנוטע על התחתונה. ל) ואיני רוצה בתשלום לפי דין "ידו על התחתונה". זה מקביל לטענת הנוטע "הריני עוקר אילני" לעיל הלכה ה. לא) משום שעל ידי הריסת הבניין אינו גורם נזק לבעל הקרקע. לב) אם בנה בשדה. לג) כי הבניין גורם להכחשת הקרקע שעליו נבנה.

י. כָּל מִי שֶׁשָּׁמִין לוֹ[לד] - בֵּין שֶׁהָיְתָה יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה[לה], בֵּין שֶׁהָיְתָה יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה[לו] - אֵינוֹ נוֹטֵל כְּלוּם, עַד שֶׁיִּשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[לז] כַּמָּה הוֹצִיא. וְאִם אָמַר: 'יְבוֹאוּ הַדַּיָּנִים, וְיַעֲשׂוּ שׁוּמַת הַהוֹצָאָה, וַהֲרֵי הִיא גְּלוּיָה לְעֵינֵיהֶם[לח], וְיִשְׁעֲרוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים וְהַסִּיד וּשְׂכַר הָאֻמָּנִין בַּפָּחוֹת שֶׁבַּשְּׁעָרִים'[לט] - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְנוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה[מ]. וְכֵן זֶה שֶׁנּוֹטֵל הַשָּׁבַח בִּלְבַד[מא], וְהָיְתָה יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁבוּעָה[מב].

לד) את ההוצאה לעומת השבח. לה) כגון היורד לתוך שדה חבירו ברשות ונטעה. לו) כגון היורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות, והשדה אינה עשוייה ליטע. לז) כשהוא אוחז ספר תורה או דבר קדושה אחר, כמו בשבועה מן התורה. לח) ההוצאה גלוייה, שהרי חומרי הבניין לעיניהם. לט) במחיר הפחות ביותר, ובלבד שלא יישבע. מ) כי השבועה דרושה רק במקום שיש ספק בטענת בעל־הדין, מה שאין כן כאן. מא) כגון שהשבח יתר על ההוצאה. מב) כי השבח גלוי לעין.

יא. כֹּל שֶׁשָּׁמִין לוֹ וְנוֹטֵל, שֶׁטָּעַן בַּעַל הַשָּׂדֶה וְאָמַר 'נָתַתִּי', וְהַיּוֹרֵד לַשָּׂדֶה אוֹמֵר 'לֹא נָטַלְתִּי' - הַיּוֹרֵד נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ כְּלוּם וְנוֹטֵל; שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִין לְבַעַל הַשָּׂדֶה: 'עַדַיִן לֹא שָׁמוּ לְךָ וְלֹא יָדַעְתָּ כַּמָּה אַתָּה חַיָּב לִתֵּן, הֵיאַךְ נָתַתָּ'[מג]?

מג) ועל כן הוא בחזקת שלא נתן. ואם טען שנתן, עליו להביא ראייה, וכל עוד שלא הביא ראייה, אנו מאמינים ליורד, ובלבד שישבע שלא נטל.

אֲבָל אִם שָׁמוּ לוֹ וְאָמְרוּ לְבַעַל הַשָּׂדֶה 'תֵּן לוֹ'[מד], וְאָמַר 'נָתַתִּי' - אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁבַּע הַיּוֹרֵד[מה], הֲרֵי בַּעַל הַשָּׂדֶה נֶאֱמָן, וְיִשָּׁבַע שְׁבוּעַת הֵסֶת[מו] שֶׁנָּתַן, וְיִפָּטֵר; שֶׁהַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת בְּעָלֶיהָ[מז].

מד) והסכום כבר נקבע על ידי הבית הדין. מה) כמה הוציא, והרי דינו שאינו נוטל כלום עד שישבע. מו) בלי נקיטת חפץ, כדין כופר בכל, שחייב שבועה שתיקנו חכמי התלמוד. מז) והיורד הוא המוציא מחבירו ועליו להביא ראייה.

יב. בַּעַל שֶׁהוֹרִיד אֲרִיסִין[מח] בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ גֵּרְשָׁהּ[מט] - אִם הָיָה הַבַּעַל עַצְמוֹ אָרִיס[נ] - נִסְתַּלֵּק בַּעַל, נִסְתַּלְּקוּ אֲרִיסִין; שֶׁלֹּא יָרְדוּ לָהּ אֶלָּא עַל דַּעַת הַבַּעַל[נא]; וְשָׁמִין לָהֶם, וְיָדָם עַל הַתַּחְתּוֹנָה[נב]. וְאִם אֵין הַבַּעַל אָרִיס - עַל דַּעַת הַקַּרְקַע יָרְדוּ[נג], וְשָׁמִין לָהֶם כְּאָרִיס.

מח) פועלים המעבדים את אדמת הבעלים ומקבלים כשכר חלק מן היבול, חצי, שליש או רבע בהתאם למנהג המקום. מט) והאריסים תובעים שכרם מן האשה בעלת הנכסים. נ) בקיא בטיב אריסות ויודע לעבד את הקרקע. נא) ולא על דעת האשה. נב) כדין הבעל עצמו בנכסי אשתו הגדולה שדינו כיורד שלא ברשות. נג) כי הקרקע זקוקה להם, ודינם כאילו האישה הורידה אותם.

פֶּרֶק יא

כללי מצוות השבת אבידה.

א. הַשָּׁב אֲבֵדָה לְיִשְׂרָאֵל - מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[24]: "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ". וְהָרוֹאֶה אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל, וְנִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה וְהִנִּיחָהּ - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[25]: "לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ"; וּבִטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְאִם הֶשִׁיבָהּ, קִיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה.

ב. לָקַח אֶת הָאֲבֵדָה[א] וְלֹא הֶשִׁיבָהּ - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין: עַל "לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם"[26], וְעַל "לֹא תַגְזֹל"[27ב].

א) מה־שאין־כן בהלכה הקודמת שנתעלם בלבד. ב) בשעה שנטלה לעצמו.

אֲפִלּוּ הָיָה בַּעַל הָאֲבֵדָה רָשָׁע[ג] וְאוֹכֵל נְבֵלָה לְתַאֲבוֹן[ד] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - מִצְוָה לְהָשִׁיב אֲבֵדָתוֹ. אֲבָל אוֹכֵל נְבֵלָה לְהַכְעִיס[ה], הֲרֵי הוּא מִן [=כופר]; וְהַמִּינִים מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָאֶפִּיקוֹרְסִין, וְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וּמְחַלְּלֵי שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָה - אָסוּר לְהַחֲזִיר לָהֶם אֲבֵדָה, כְּגוֹי.

ג) עובר עבירה. ד) למלא תאוותו. ה) שאוכל כדי להכעיס את ה'.

ג. אֲבֵדַת הַגּוֹי - מֻתֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר[28]: "אֲבֵדַת אָחִיךָ". וְהַמַּחֲזִירָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר עֲבֵרָה, מִפְּנֵי

24. דברים-כי־תצא, כב, א. 25. שם. 26. דברים-כי־תצא, כב, ג. 27. ויקרא-קדושים, יט, יג. 28. דברים-כי־תצא, כב, ג.

שֶׁהוּא מַחְזִיק יְדֵי רִשְׁעֵי עוֹלָם. וְאִם הֶחְזִירָהּ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם, כְּדֵי שֶׁיִּפָּאֲרוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְיֵדְעוּ שֶׁהֵם בַּעֲלֵי אֱמוּנָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם[ו] - אֲבָדָתוֹ אֲסוּרָה, וְחַיָּב לְהַחְזִירָהּ[ז]. וּבְכָל מָקוֹם[ח] מַכְנִיסִין[ט] כְּלֵיהֶם מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים כִּכְלֵי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

ו) כגון שמצאה במקום רוב ישראל, והגוי יחשוב שיהודי גנב ממנו. ז) בדין שלמעלה, כשמחזיר, כדי שיפארו את ישראל, לא אמר שחייב להחזיר אלא שאם החזיר מתוך כוונה זו הרי זה משובח, אבל כשיש חשש של חילול השם – חייב להחזיר. ח) אף שאין חילול השם. ט) מכניסים כלים מן החוץ אל תוך הבית.

ד. טָעוּת הַגּוֹי[י] - כַּאֲבָדָתוֹ, וּמֻתֶּרֶת[יא]; וְהוּא שֶׁטָּעָה מֵעַצְמוֹ[יב], אֲבָל לְהַטְעוֹתוֹ - אָסוּר.

י) היה לו עסק עם ישראל וטעה בחשבון. יא) כשאין חילול השם, כגון שלא הרגיש בטעותו. יב) ללא תחבולה של היהודי.

ה. כֵּיצַד[יג]? כְּגוֹן שֶׁעָשָׂה הַגּוֹי חֶשְׁבּוֹן, וְטָעָה מֵאֲלָיו[יד]. וְצָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לוֹ יִשְׂרָאֵל: 'רְאֵה, שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹנְךָ אֲנִי סוֹמֵךְ, וְאֵינִי יוֹדֵעַ, אֶלָּא מַה שֶּׁאַתָּה אוֹמֵר אֲנִי נוֹתֵן לְךָ', כְּגוֹן זֶה מֻתָּר[טו]. אֲבָל אִם לֹא אָמַר לוֹ כֵּן - אָסוּר, שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן הַנָּכְרִי לְבָדְקוֹ[טז], וְנִמְצָא שָׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל.

יג) טעות גוי מותרת. יד) ולא שעשה ישראל חשבון והטעה. טו) כי אפילו יגלה הגוי שטעה, לא יבוא לידי חילול השם. טז) את הישראל אם הוא ישר.

ו. עִיר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְגוֹיִם דָּרִין בָּהּ, וּמֻחֶצָה גּוֹיִם וּמֻחֶצָה יִשְׂרָאֵל, וּמָצָא בָּהּ אֲבֵדָה - נוֹטֵל וּמַכְרִיז[יז]; וְאִם בָּא יִשְׂרָאֵל וְנָתַן סִימָנֶיהָ[יח], חַיָּב לְהַחְזִיר[יט].

יז) שמא של ישראל היא. יח) סימנים מובהקים, כפי שיסביר הרמב"ם לקמן. יט) ואין אומרים שהישראל התייאש.

ז. הָיָה רֹב הָעִיר גּוֹיִם - אִם מָצָא בְּמָקוֹם מִן הָעִיר שֶׁרֹּב הַמְּצוּיִים שָׁם יִשְׂרָאֵל[כ], חַיָּב לְהַכְרִיז[כא]. אֲבָל אִם מָצָא בִּסְרָטְיָה[כב] וּפְלַטְיָה[כג] גְּדוֹלִים בְּכָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְכָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁהַגּוֹיִים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד[כד], וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהָרַבִּים מְצוּיִין שָׁם - הֲרֵי הַמּוֹצִיאָה שֶׁלּוֹ[כה], וַאֲפִלּוּ בָּא יִשְׂרָאֵל וְנָתַן סִימָנֶיהָ; שֶׁהֲרֵי נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה כְּשֶׁנָּפְלָה[כו], מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'גּוֹי מְצָאָהּ'.

כ) כגון בתי כנסיות ובתי מדרשות של ישראל. כא) כי דינו כמקום שרובו ישראל. כב) דרך המלך, שרבים מצויים שם. כג) שוק. כד) כלומר, בבתי כנסיות ובתי מדרשות הנמצאים מחוץ לעיר, ומושיבים בהם גוים לצורכי שמירה. כה) כי רוב העיר גוים. כו) והגיעה ליד המוצא לאחר ייאוש.

אַף עַל פִּי שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ[כז] - הָרוֹצֶה לֵילֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר, וְעוֹשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין - מַחְזִיר אֶת הָאֲבֵדָה לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיִּתֵּן אֶת סִימָנֶיהָ.

כז) על־פי הדין.

ח. מָצָא בְּעִיר זוֹ שְׁרָבָּה גּוֹיִם חָבִית שֶׁל יַיִן - יֵינָהּ אָסוּר בַּהֲנָיָה[כח], וְקַנְקָנָהּ מֻתָּר[כט] מִשּׁוּם אֲבֵדָה; וְאִם בָּא יִשְׂרָאֵל וְנָתַן סִימָנֶיהָ, מֻתֶּרֶת בִּשְׁתֵיָהּ[ל] לְזֶה שֶׁמְּצָאָהּ[לא].

כח) משום ספק יין נסך. כט) כדין מציאה במקום שרובו גוים. ל) כי יצא מכלל ספק יין נסך. לא) ואינו מחוייב להחזירה לבעליה, מכיוון שהרוב גוים, נתייאשו הבעלים.

ט. עוֹף שֶׁחָטַף בָּשָׂר וְהִשְׁלִיכוֹ בְּחָצֵר אַחֶרֶת - אַף עַל פִּי שֶׁרֹּב הָעִיר יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר מִשּׁוּם אֲבֵדָה[לב], שֶׁהֲרֵי נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנּוּ.

לב) אבל אסור משום ספק נבילה, כדין בשר שנתעלם מן העין.

י. הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה בְּזוּטוֹ שֶׁל יָם[לג], וּבְשְׁלוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר[לד] שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק[לה] - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן, הֲרֵי זוֹ שֶׁל מוֹצְאָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר[29]: "אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ, וּמְצָאתָהּ", מִי שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ[לו] וּמְצוּאָה אֵצֶל כָּל אָדָם[לז]; יָצְאת זוֹ[לח] שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם, שֶׁזֶּה הַדַּאי נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה.

לג) כשמי הים גואים, הם נכנסים ליבשה ומכסים שטח מסויים, וכשחוזרים לנקודת השפל הם גורפים איתם כל מה שנמצא בשטח שנשטף. לד) בימות הגשמים, עולים הנהרות על גדותיהם, וכשהמים חוזרים הם גורפים איתם כל מה שעומד בדרכם. לה) זרימתו, והחפץ נשטף עם הזרם, והבעלים מתייאשים. לו) המלה "ממנו" בפסוק לכאורה מיותרת, וממנה למדים שהיא באה להדגיש שהיא

29. דברים-כי־תצא, כב, ג.

נאבדה רק ׳ממנו׳. לז) כגון פרה ורועה בשדה, שכל הרואה אותה יכול ליטלה. לח) זו שנפלה לים, יצאה מכלל אבידות אלה.

יא. הַמְאַבֵּד מָמוֹנוֹ לְדַעַת [=במודעות], אֵין נִזְקָקִין לוֹ[לט]. כֵּיצַד? הִנִּיחַ פָּרָתוֹ בְּרִפְתּ שֶׁאֵין לָהּ דֶּלֶת וְלֹא קֶשָׁרָהּ וְהָלַךְ לוֹ, הִשְׁלִיךְ כִּיסוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהָלַךְ לוֹ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה אִבֵּד מָמוֹנוֹ לְדַעְתּוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר לְרוֹאֶה דָּבָר זֶה לִטֹּל לְעַצְמוֹ[מ], אֵינוֹ זָקוּק לְהַחְזִיר - שֶׁנֶּאֱמַר[30]: "אֲשֶׁר תֹּאבַד[מא] מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ", פָּרָט לְמְאַבֵּד לְדַעְתּוֹ.

לט) להחזירו לו. מ) כי יש בעלים לממון. מא) בלי דעתו.

יב. אֲבֵדָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - אֵינוֹ חַיָּב לְהַטְּפֵל בָּהּ, וְלֹא לְהַחְזִירָהּ.

יג. מָצָא שַׂק אוֹ קֻפָּה [=סל גדול] - אִם הָיָה חָכָם אוֹ זָקֵן מְכֻבָּד[מב] שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִטֹּל כֵּלִים אֵלּוּ בְּיָדוֹ[מג], אֵינוֹ חַיָּב לְהַטְּפֵל בָּהֶן; וְאוֹמֵד אֶת דַּעְתּוֹ: אִלּוּ הָיוּ שֶׁלּוֹ - אִם הָיָה מַחְזִירָן לְעַצְמוֹ, כָּךְ הָיָה חַיָּב לְהַחְזִיר שֶׁל חֲבֵרוֹ; וְאִם לֹא הָיָה מוֹחֵל עַל כְּבוֹדוֹ אֲפִלּוּ הָיוּ שֶׁלּוֹ - כָּךְ בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ חַיָּב לְהַחְזִיר.

מב) אף־על־פי שאינו חכם. מג) שיש בהם משום בזיון.

הָיָה דַּרְכּוֹ לְהַחְזִיר כֵּלִים הָאֵלּוּ בַּשָּׁדֶה[מד], וְאֵין דַּרְכּוֹ לְהַחְזִירָן בָּעִיר[מה], מְצָאָן בָּעִיר - אֵינוֹ חַיָּב לְהַחְזִירָן[מו]; מְצָאָן בַּשָּׂדֶה - חַיָּב לְהַחְזִירָן עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לִרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי נִכְנָס בָּהֶן לָעִיר וְאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ[מז].

מד) שאין רואים אותו ואינו בוש. מה) שהוא בוש מפני מכריו. מו) כי אין זה לפי כבודו, אף־על־פי שאינו בכלל "אין דרכו ליטול כלים אלו בידו", שנזכר בתחילת ההלכה. מז) מכיוון שבשדה דרכו בכך, נתחייב לקחת את הכלי ולהתחיל בהשבתו, ומאחר שהתחיל במצוה, מחייבים אותו לגמור אותה אפילו בעיר, אף־על־פי שאין זה לפי כבודו.

יד. וְכֵן אִם מָצָא בְּהֵמָה וְהִכְישָׁהּ[מח] - נִתְחַיֵּב לְהַטְּפֵל בָּהּ וּלְהַחְזִירָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ; שֶׁהֲרֵי הִתְחִיל בַּמִּצְוָה[מט].

מח) הכה אותה בשביל שתלך. מט) ועליו לגומרה.

הֶחְזִירָהּ וּבָרְחָה, אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - חַיָּב לְהַחְזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר[31]: "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם" - "הָשֵׁב", אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים מַשְׁמָעוֹ. לְעוֹלָם הוּא חַיָּב לְהַטְּפֵל בָּהּ, עַד שֶׁיַּחְזִירֶנָּה לִרְשׁוּת בְּעָלֶיהָ לְמָקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר; אֲבָל אִם הֶחְזִירָהּ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מִשְׁתַּמֵּר, כְּגוֹן גִּנָּה וְחָרְבָּה, וְאָבְדָה מִשָּׁם - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ.

טו. הֶחְזִיר אֶת הָאֲבֵדָה בְּשַׁחֲרִית לְמָקוֹם שֶׁהַבְּעָלִים נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין שָׁם בְּשַׁחֲרִית - אֵינוֹ חַיָּב לְהַטְּפֵל בָּהּ, שֶׁהֲרֵי הַבְּעָלִים רוֹאִין אוֹתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים; אֲבָל בְּבַעֲלֵי חַיִּים - לְעוֹלָם חַיָּב לְהַטְּפֵל בָּהּ עַד שֶׁיַּכְנִיסָהּ לִרְשׁוּת הַבְּעָלִים הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת[נא]; וְאֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים[נב].

נ) כי האחריות על הבעלים. נא) מכיוון שמלומדת היא לצאת, צריכה שמירה יתירה. נב) אינו צריך להודיע לבעלים, שהחזיר את האבידה. זוהי הקלה הניתנת למשיב אבידה, שלא להטריח אותו יותר מדי (מה־שאין־כן בארבעת השומרים ובגנב ובגזלן, שצריכים דעת בעלים).

טז. רָאָה בְּהֵמָה שֶׁבָּרְחָה מִן הַדִּיר, וְהֶחְזִירָהּ לִמְקוֹמָהּ - הֲרֵי קַיָּם הַמִּצְוָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת הַבְּעָלִים[נג].

נג) אף־על־פי שהדיר רחוק מבית הבעלים, שהרי הבעלים עצמם הכניסוה שם.

יז. הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר, וְעוֹשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין - מַחְזִיר אֶת הָאֲבֵדָה בְּכָל מָקוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ.

יח. כֹּהֵן שֶׁרָאָה הָאֲבֵדָה בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - אֵינוֹ מְטַמֵּא לְהַחְזִירָהּ; שֶׁבְּעֵת שֶׁמְּקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל הֵשֵׁב אֲבֵדָה, מְבַטֵּל עֲשֵׂה שֶׁל "קְדֹשִׁים יִהְיוּ"[32], וְעוֹבֵר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁל "לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו"[33], וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה אֶת לֹא תַּעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה.

יט. רָאָה אֶת הָאֲבֵדָה, וְאָמַר לוֹ אָבִיו: ׳אַל תַּחְזִירָהּ׳ - יַחֲזִיר, וְאַל יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ [-לא יציית לדבריו]; שֶׁאִם יְקַבֵּל מֵאָבִיו, נִמְצָא בְּעֵת שֶׁמְּקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ"[34], בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם"[35], וְעָבַר עַל "לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם"[36].

30. דברים-כי־תצא, כב, ג. 31. דברים-כי־תצא, כב, א. 32. ויקרא-אמור, כא, ו. 33. שם, פסוק ד. 34. שמות-יתרו, כ, יא. 35. דברים-כי־תצא, כב, א. 36. שם, פסוק ג.

כ. הָרוֹאֶה מַיִם שׁוֹטְפִין וּבָאִין לְהַשְׁחִית בְּנֵין חֲבֵרוֹ, אוֹ לְהַשְׁחִית שָׂדֵהוּ - חַיָּב לְגַדֵּרנד בְּפָנֵיהֶן וּלְמָנְעָם[37]ne: "לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ", לְרַבּוֹת אֲבֵדַת קַרְקָעוֹ.

נד) אף־על־פי שהבנין לא יתמוטט, אלא יתקלקל בלבד. נה) אף־על־פי שהכתוב מנה מטלטלין בלבד.

פֶּרֶק יב

דין המוצא אבדתו ואבדה אחרת, והמציל אבדת אחר.

א. מִי שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, וּפָגַע [=מצא] בַּאֲבֵדָתוֹ וַאֲבֵדַת חֲבֵרוֹ - אִם יָכוֹל לְהַחֲזִיר אֶת שְׁתֵּיהֶן[א], חַיָּב לְהַחֲזִיר שְׁתֵּיהֶן. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר אֶלָּא אַחַת מֵהֶן - אֲבֵדָתוֹ קוֹדֶמֶת, וַאֲפִלּוּ לַאֲבֵדַת אָבִיוב אוֹ רַבּוֹג; שֶׁלּוֹ קוֹדֵם לְכָל אָדָם.

א) ואל יאמר שלי קודמת, ויניח את של חבירו. ב) אף־על־פי שהוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום. ג) שחייב בכבודו וביראתו יותר משל אביו.

ב. פָּגַע בַּאֲבֵדַת רַבּוֹ עִם אֲבֵדַת אָבִיו - אִם הָיָה אָבִיו שָׁקוּל [בתורתו] כְּנֶגֶד רַבּוֹ, שֶׁל אָבִיו קוֹדֶמֶת; וְאִם לָאו, שֶׁל רַבּוֹ קוֹדֶמֶת; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רַבּוֹ מֻבְהָק, שֶׁרֹב חָכְמָתוֹ שֶׁל תּוֹרָהד מִמֶּנּוּ.

ד) ולא חכמת אומות העולם.

ג. הִנִּיחַ אֲבֵדָתוֹה, וְהֶחְזִיר אֲבֵדַת חֲבֵרוֹ - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָרָאוּי לוֹו. כֵּיצַד? שָׂטַח נָהָר חֲמוֹרוֹ וַחֲמוֹר חֲבֵרוֹ, שֶׁלּוֹ יָפֶה מֵנָה וְשֶׁל חֲבֵרוֹ מָאתַיִם - הִנִּיחַ אֶת שֶׁלּוֹ, וְהִצִּיל אֶת שֶׁל חֲבֵרוֹ - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָרָאוּי לוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ: 'אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ, וְאַתָּה נוֹתֵן לִי דְּמֵי שֶׁלִּי', אוֹ שֶׁהִתְנָה בִּפְנֵי בֵּית דִּין - חַיָּב לִתֵּן לוֹז דְּמֵי שֶׁלּוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁעָלָה חֲמוֹר שֶׁלּוֹ מֵאֵלָיוט - הוֹאִיל וְלֹא נִתְעַסֵּק בּוֹי, זָכָה בְּמַה שֶּׁהִתְנָה עִמּוֹיא.

ה) לפנים משורת הדין, כי מן הדין שלו קודמת. ו) לפי הטרחה והזמן שטיפל באבדת חבירו, ולא דמי אבדתו שהפסיד, מכיוון שעשה זאת מעצמו, כדי לזכות במצווה. ז) כגון שבעל החמור לא היה במקום. ח) כי התנאי בפני בית־דין מזכה את המציל לקבל את מה שהתנה, אף־על־פי שבעל החמור לא היה נוכח שם. ואם התנה עמו, הריהו חייב לקיים את התנאי, ואינו יכול לטעון "משטה אני בך". ט) ולא הפסיד כלום. י) והפקירו כדי להציל את של חברו, דינו כאבוד. יא) כי רואים את החמור כאבוד, ומן השמים ריחמו עליו וניצל חמורו מטביעה.

ד. יָד לְהַצִּיל וְלֹא הִצִּיל - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָרָאוּי לוֹיב.

יב) ולא דמי חמורו, אף־על־פי שהתנה, מכיון שלא עשה שליחותו.

וְכֵן אִם הָיָה עוֹסֵק בִּמְלָאכָה, וּבָטַל מִמְּלַאכְתּוֹ שָׁעָה דֵּינָר, וְהֶחְזִיר אֲבֵדָה שֶׁשָּׁוֶה מֵאָה דִּינָרִין - לֹא יֹאמַר לוֹ: 'תֵּן לִי דִּינָר שֶׁהִפְסַדְתִּי', אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁיִּבְטַל מֵאוֹתָהּ מְלָאכָה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בָּהּ. וְאִם הִתְנָה עִם הַבְּעָלִים אוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין שֶׁיִּטֹּל מַה שֶּׁהִפְסִיד, וְהִרְשׁוּהוּיג - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל. וְאִם אֵין שָׁם בְּעָלִים וְלֹא בֵּית דִּין, שֶׁלּוֹ קוֹדֵם.

יג) נתנו לו הרשאה (יפוי־כח) לטפל באבידה לפי התנאי שהתנה. יד) מן הדין, אין הוא חייב להפסיד ממונו כדי להציל ממון חבירו.

ה. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ בָּאִים בַּדֶּרֶךְ, זֶה בְּחָבִית שֶׁל יַיִן וְזֶה בְּכַד שֶׁל דְּבַשׁ, וְנִסְדְּקָה הַכַּד שֶׁל דְּבַשיט, וְקֹדֶם שֶׁיִּשְׁפֹּךְ הַדְּבַשׁ לָאָרֶץ, שָׂפַךְ זֶה אֶת יֵינוֹ וְהִצִּיל אֶת הַדְּבַשיט לְתוֹךְ הֶחָבִית - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָרָאוּי לוֹיז; וְאִם אָמַר: 'אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ, וְאַתָּה נוֹתֵן לִי דְּמֵי שֶׁלִּי', אוֹ שֶׁהִתְנָה בִּפְנֵי בֵּית דִּין - הֲרֵי זֶה חַיָּב לִתֵּן לוֹ. וְאִם נִשְׁפַּךְ הַדְּבַשׁ לָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה הֶפְקֵר; וְכָל הַמַּצִּיל, לְעַצְמוֹ מַצִּיל.

טו) והדבש מטפטף דרך הסדק. טז) שדמיו מרובים מדמי היין. יז) אף־על־פי שבמו ידיו שפך את יינו ועסק באיסוף הדבש.

ו. הָיָה זֶה בָּא בְּכַד שֶׁל דְּבַשׁ וְזֶה בָּא בְּקַנְקַנִּים רֵיקָנִים, וְנִסְדְּקָה כַּד הַדְּבַשׁ, וְאָמַר לוֹ בַּעַל הַקַּנְקַנִּים: 'אֵינִי מַצִּיל לְךָ דְּבַשׁ זֶה בְּקַנְקַנַּי עַד שֶׁתִּתֵּן לִי חֶצְיוֹ אוֹ שְׁלִישׁוֹ אוֹ כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִין', וְקִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַדְּבַשׁ וְאָמַר לוֹ 'הֵן' - הֲרֵי זֶה צָחֹק בּוֹיח, וְאֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָרָאוּי לוֹ; שֶׁהֲרֵי לֹא הִפְסִידוֹ כְּלוּם.

יח) הערים עליו, שהרי חייב הוא להציל ממון חבירו.

ז. וְכֵן מִי שֶׁבָּרַח מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְהָיְתָה מַעְבֹּרֶת

37. דברים־כי־תצא, כב, ג.

[=רפסודה] לְפָנָיו, וְאָמַר לוֹ: 'הַעֲבִירֵנִי, וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ דִּינָר', וְהֶעֱבִירוֹ - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ הָרָאוּי לוֹ[יט]. וְאִם הָיָה צָיָד[כ], וְאָמַר לוֹ: 'בַּטֵּל מְצוּדָתְךָ וְהַעֲבִירֵנִי' - נוֹתֵן לוֹ מַה שֶּׁהִתְנָה עִמּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יט) שמצווה היא להצילו. כ) השולה דגים מן הים.

ח. שַׂיָּרָה שֶׁהָיְתָה מְהַלֶּכֶת בַּמִּדְבָּר, וְעָבַר עָלֶיהָ גַּיִס [=צבא] וּטְרָפָהּ [=שדדה] - אִם אֵינָם יְכוֹלִים לְהַצִּיל מִיָּדָם, וְעָמַד אֶחָד מֵהֶם וְהִצִּיל - הִצִּיל לְעַצְמוֹ[כא]; וְאִם יְכוֹלִין הֵם לְהַצִּיל מִיָּדָם[כב], וְקָדַם אֶחָד מֵהֶם וְהִצִּיל - אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר 'לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל', הִצִּיל לָאֶמְצַע[כג].

כא) מכיון שהבעלים התייאשו. כב) כגון שהם מרובים וחזקים. כג) כל אחד מכיר את שלו ונוטל, מכיון שלא התייאש.

ט. הָיוּ יְכוֹלִין לְהַצִּיל עַל יְדֵי הַדְחָק - כָּל הַמַּצִּיל, מַצִּיל לָאֶמְצַע[כד]; אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר 'לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל', הֲרֵי זֶה מַצִּיל לְעַצְמוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּהוּ אוֹמֵר 'לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל', הָיָה לָהֶם לְדַחֵק עַצְמָם וּלְהַצִּיל, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁשְׁבוּ וְלֹא הִצִּילוּ - הֲרֵי נִתְיָאֲשׁוּ מִן הַכֹּל.

כד) כי הם יכולים לטעון, אילו אמרת שתציל לעצמך היינו מוסרים נפשנו ומצילים.

י. הָיוּ• שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, וְהִצִּיל אֶחָד מֵהֶם - הִצִּיל לָאֶמְצַע[כה]; וְאִם אָמַר: 'לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל'[כו] - הֲרֵי זֶה חָלַק מֻחְבָּרוֹ[כז], וְהִצִּיל לְעַצְמוֹ. וְכֵן הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לְהַצִּיל - כֹּל שֶׁיַּצִּיל, הֲרֵי הוּא לַמַּשְׁכִּיר[כח]; וְאִם אָמַר: 'לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל' - הֲרֵי חָזַר בּוֹ מִן הַשְּׂכִירוּת[כט], וְכָל שֶׁיַּצִּיל אַחַר שֶׁאָמַר כֵּן, הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ[ל].

השגת הראב"ד
היו . . לאמצע א"א אע"פ שאין יכולין להציל.

כה) ושייך לשניהם יחד. אפילו כשחבירו אינו יכול להציל, אין אומרים שהתייאש, כי הוא סמך על שותפו, ועל כן לא יכול הלה לטעון שזכה מן ההפקר. כו) את חלקי. כז) ביטל את השותפות, מכיוון שממונו בסכנה, זכאי הוא לחלוק שלא מדעת חברו, ולהציל את שלו, בין שחברו יכול להציל ובין אינו יכול. כח) אפילו כשאין המשכיר יכול להציל, כי סתמו לבעל הבית הוא מציל. כט) והדין הוא, שפועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום. ל) אם אין המשכיר יכול להציל, וזוכה השכיר מן ההפקר.

יא. שַׂיָּרָה שֶׁחָנְתָה בַּמִּדְבָּר, וְעָמַד עָלֶיהָ גַּיִס לְטָרְפָהּ, וּפָסְקוּ עִם הַגַּיִס מָמוֹן, וְנָתְנוּ לוֹ - מְחַשְּׁבִין לְפִי מָמוֹנָם[לא], וְאֵין מְחַשְּׁבִין לְפִי נְפָשׁוֹת[לב]. וְאִם שָׂכְרוּ תַּיָּר לְפָנֵיהֶם לְהוֹדִיעָם הַדֶּרֶךְ, מְחַשְּׁבִין שָׂכָרוֹ לְפִי מָמוֹן וּלְפִי נְפָשׁוֹת[לג]. וְאַל יְשַׁנּוּ[לד] מִמִּנְהַג הַחַמָּרִים.

לא) לפי ערך החפצים, שכל אחד ואחד מוביל בשיירה, כי כוונת הגייס הייתה לביזה. לב) כי לא היו בסכנה. לג) כי בלי התייר, המורה דרך, צפויה סכנה גם לממונם וגם לחייהם. לד) שאם נהגו לתת לתייר לפי ממון או לפי נפשות, כך עושים.

יב. רַשָּׁאִין הַחַמָּרִים[לה] לְהַתְנוֹת בֵּינֵיהֶן[לו]: 'כָּל מִי שֶׁתֹּאבַד מִמֶּנּוּ חֲמוֹר[לז] מִבְּנֵי הַשַּׁיָּרָה, מַעֲמִידִין לוֹ חֲמוֹר אַחֵרֶת'; וְאִם פָּשַׁע בָּהּ הוּא וְאָבְדָה, אֵינָן חַיָּבִין לְהַעֲמִיד לוֹ[לח].

לה) מנהיגי חמורים ההולכים יחד בשיירה. לו) כשכולם רוצים, והתנאי קיים אפילו בדיבור בלבד, ואין אחד מהם יכול לחזור בו. לז) כגון שיטרוף על־ידי חיות רעות. לח) כי מקרה פשיעה אינו בכלל התנאי.

יג. אָבְדָה חֲמוֹרוֹ, וְאָמַר: 'תְּנוּ לִי דָּמֶיהָ[לט], וְאֵינִי רוֹצֶה לִקַּח חֲמוֹר, וַהֲרֵינִי שׁוֹמֵר עִמָּכֶם'[מ] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[מא], אֶלָּא מַעֲמִידִין לוֹ חֲמוֹר אַחֶרֶת כְּדֵי שֶׁיְּזַרֵז עַצְמוֹ וְיִשְׁמֹר בְּהֶמְתּוֹ[מב]. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה לוֹ בְּהֵמָה אַחֶרֶת בַּשַּׁיָּרָה[מג], אֵינוֹ דּוֹמֶה שׁוֹמֵר אַחַת לְשׁוֹמֵר שְׁתַּיִם[מד].

לט) במקום החמור. מ) מפני החיות והליסטים. מא) שאם יש לו בהמה, הוא מסייעם לשמור כהוגן. וכשאין לו בהמה, אינו מזדרז בשמירת ממון אחרים. מב) ועל־ידי־זה הוא עוזר בשמירת כל השיירה. מג) ובשבילה הוא מזדרז בשמירה כחבריו. מד) כי על שתי בהמות הוא שומר ביתר מסירות־נפש מאשר על האחת, ועל כן אם אמר תנו לי דמיה, אין שומעים לו.

יד. סְפִינָה שֶׁהָיְתָה מְהַלֶּכֶת בַּיָּם, וְעָמַד עָלֶיהָ נַחְשׁוֹל [=גל] לְטַבְּעָהּ, וְהֵקֵלּוּ מִמַּשָּׂאָהּ[מה] - מְחַשְּׁבִין לְפִי מַשּׂאוֹי[מו], וְאֵין מְחַשְּׁבִין לְפִי מָמוֹן. וְאַל יְשַׁנּוּ[מז] מִמִּנְהַג הַסַּפָּנִים.

מה) כדי להצילה מטביעה, יש הכרח להשליך חלק מן המטען לים. מו) לפי משקל המטען ולא לפי השווי. מז) אם היה לספנים מנהג אחר, עושים כמנהגם.

טו. רַשָּׁאִין הַסַּפָּנִים לְהַתְנוֹת בֵּינֵיהֶם: 'כָּל מִי שֶׁתֹּאבַד לוֹ סְפִינָה, מַעֲמִידִים לוֹ סְפִינָה אַחֶרֶת'; פָּשַׁע בָּהּ וְאָבְדָה, אוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ לְמָקוֹם שֶׁאֵין הַסְּפִינוֹת

הוֹלְכוֹת בּוֹ בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן[מח] - אֵינָן חַיָּבִין לְהַעֲמִיד לוֹ[מט].

מח) אפילו היו הולכות בו בזמן אחר, כגון שהלך בתשרי סמוך ליבשה כדרכו בניסן, שהנהרות גדלים מהפשרת השלגים, ונתקלה ונשברה. מט) כי על־מנת־כן לא התנו.

~ יום רביעי ג' מרחשון ~

פֶּרֶק יג

דיני הכרזת והחזרת אבדה, ודיני שמירת אבדה עד למסירה לבעלים.

א. הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה שֶׁהוּא חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ - חַיָּב לְהַכְרִיז עָלֶיהָ וּלְהוֹדִיעָהּ וְלוֹמַר: 'מִי שֶׁאָבַד לוֹ מִין פְּלוֹנִי, יָבוֹא וְיִתֵּן סִימָנִין[א], וְיִטֹּל'. אֲפִלּוּ הָיְתָה שָׁוָה פְּרוּטָה בְּעֵת הַמְצִיאָה, וְהוּזְלָה[ב] - חַיָּב לְהַכְרִיז עָלֶיהָ[ג]. וְאֶבֶן גְּבוֹהָה[ד] הָיְתָה חוץ לִירוּשָׁלַיִם, שָׁעָלֶיהָ הָיוּ מַכְרִיזִין.

א) המייחדים חפץ זה מיתר החפצים מאותו מין. ב) ופחות משווה פרוטה אינה מציאה. ג) שבשעה שמצאה הייתה שווה פרוטה ונתחייב בה. ד) ונקראת במשנה "אבן טוען", משום שלשם באו כל אלו שאבדו להם אבידות.

ב. כֵּיצַד מַכְרִיז? אִם מָצָא מָעוֹת, מַכְרִיז: 'מִי שֶׁאָבַד לוֹ מָטְבֵּעַ[ה]'; וְכֵן מַכְרִיז: 'מִי שֶׁאָבַד לוֹ כְּסוּת', אוֹ 'בְּהֵמָה', אוֹ 'שְׁטָרוֹת' - 'יָבוֹא וְיִתֵּן סִימָנִים, וְיִטֹּל'. וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[ו] מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ מִין הָאֲבֵדָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַחְזִירָהּ עַד שֶׁיִּתֵּן סִימָנִין מֻבְהָקִין[ז].

ה) אבל אינו מפרט איזו מטבע. ו) מפני הרמאים. ז) כגון מידת ארכה ומידת רחבה של הכסות, אבל סימן סתם, כגון צבע הבגד, אינו מספיק, כי יש הרבה בגדים באותו צבע.

ג. בָּא • בַּעַל הָאֲבֵדָה, וְנָתַן סִימָנִין שֶׁאֵין מֻבְהָקִין[ח] - אֵין מַחֲזִירִין לוֹ; עַד שֶׁיֹּאמַר סִימָנִים מֻבְהָקִין. וְהָרַמַּאי, • אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר סִימָנִין מֻבְהָקִין - אֵין מַחֲזִירִין לוֹ, עַד שֶׁיָּבִיא עֵדִים[ט] שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: "וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ"[38] - עַד שֶׁתַּחְקֹר אַחַר אָחִיךָ, אִם רַמַּאי הוּא אִם לֹא.

השגת הראב"ד
בא . . מובהקין א"א לאפוקי חיורי וסומקי קאמר.
והרמאי . . שלו א"א סימן מובהק לגמרי.

ח) כגון אדום ולבן. ט) כי אם הוא ידוע כרמאי, יש לחשוש שנודעו לו הסימנים המובהקים בדרך רמאות. על כן דורשים ממנו עדים, ולא יספיק הסימן המובהק ביותר. י) "דרוש אחיך" משמע שתדרוש את אחיך לידע אם אינו רמאי, ואם תמצא שהוא רמאי אל תחזיר לו אפילו בסימנים מובהקים.

ד. בְּרֵאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, וּבָא וְנָתַן אֶת סִימָנֶיהָ[יא] - מַחֲזִירִין אוֹתָהּ לוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן מֻחְזָק רַמַּאי. מִשֶּׁרַבּוּ הָרַמָּאִין, הִתְקִינוּ בֵּית דִּין שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִין לוֹ[יב]: 'הָבֵא עֵדִים שֶׁאֵין אַתָּה רַמַּאי, וְטֹל'[יג].

יא) המובהקים. יב) לאדם שלא הוחזק רמאי. יג) על פי סימנים.

ה. הַסִּימָנִין הַמֻּבְהָקִין - סוֹמְכִין עֲלֵיהֶם וְדָנִין עַל פִּיהֶם בְּכָל מָקוֹם, דִּין תּוֹרָה[יד]. וְהַמְּדָה אוֹ הַמִּשְׁקָל אוֹ הַמִּנְיָן אוֹ מְקוֹם הָאֲבֵדָה, סִימָנִין מֻבְהָקִין הֵן.

יד) אפילו בדיני איסור סומכים על סימנים, כגון להחזיר גט אישה בסימנים או להתיר עגונה על סמך סימנים שנמצאו בגוף ההרוג.

ו. בָּאוּ שְׁנַיִם[טו], זֶה נָתַן סִימָנֵי הָאֲבֵדָה, וְזֶה נָתַן סִימָנֶיהָ כְּמוֹ שֶׁנָּתַן הָאַחֵר[טז] - לֹא יִתֵּן לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה; אֶלָּא תִּהְיֶה מֻנַּחַת[יז] עַד שֶׁיּוֹדֶה הָאֶחָד לַחֲבֵרוֹ, אוֹ יַעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן.

טו) וכל אחד מהם טוען, שממנו נפלה. טז) אבל אם אחד נתן סימן מובהק וחבירו נתן סימן מובהק יותר, תינתן המציאה לחבירו. יז) אצל המוצא, ויעשה בהם כמו במציאה שלא נודעו בעליה.

נָתַן הָאֶחָד אֶת הַסִּימָנִים, וְהַשֵּׁנִי הֵבִיא עֵדִים - יִתֵּן לְבַעַל הָעֵדִים[יח]; זֶה נָתַן סִימָנִים, וְזֶה נָתַן סִימָנִים וְעֵד אֶחָד - הֲרֵי הָעֵד הָאֶחָד כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ[יט], וְנַיַּח.

יח) כי עדים עדיפים מסימנים, אף־על־פי שגם סימנים מן התורה. יט) מכיוון שכל אחד מהם טוען שאבדה ממנו, ונותן סימנים חשובים כמו של חבירו, אין כוח בידי עד אחד להכריע.

ז. מָצָא שְׁמָלָה וְכִיּוֹצֵא בָהּ, וְזֶה הֵבִיא עֵדֵי אֲרִיגָה

38. דברים־כי־תצא, כב, ב.

שֶׁאַרְגּוּ אוֹתָהּ לוֹ, וְזֶה הֵבִיא עֲדִים שֶׁנִּפְלָה מִמֶּנּוּ - יִתֵּן לְעֵדֵי נְפִילָה[כ]. זֶה נָתַן מִדַּת אָרְכָּהּ, וְזֶה נָתַן מִדַּת רָחְבָּהּ[כא] - יִתֵּן לְמִי שֶׁנָּתַן מִדַּת אָרְכָּהּ; שֶׁאִפְשָׁר שֶׁיִּשְׁעֵר הָרַמַּאי מִדַּת רָחְבָּהּ כְּשֶׁהָיָה בַּעֲלָהּ מִתְבַּיֵּשׁ בָּהּ.

כ) אנו אומרים, שזה שארגו לו מכר את השמלה לחבירו, שהרי עדים מעידים שנפלה ממנו. כא) שהיא קטנה, מה שאין כן מידת אורכה שהיא גדולה וקשה יותר לשער.

זֶה נָתַן מִדַּת אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ, וְזֶה כְּוֵן מִשְׁקָלוֹתֶיהָ - יִתֵּן לְמִי שֶׁכְּוֵן מִשְׁקָלָהּ[כב]. זֶה נָתַן מִדַּת אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ[כג], וְזֶה נָתַן מִדַּת הָאִמְרִיּוֹת[כד] שֶׁבָּהּ - יִתֵּן לְמִי שֶׁנָּתַן מִדַּת אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ[כה].

כב) כי מידת רוחבה אפשר לשער, כפי שאמרנו, ואפילו מידת אורכה אפשר בקושי לשער, אבל לא משקלה של השמלה. על כן משקל השמלה הוא סימן מובהק יותר ממידת רוחבה ואורכה. כג) כל מידה לחוד. כד) מידת ההיקף של כל שפת הבגד. כה) הכלל בהלכה זו הוא, שבעל הסימנים המובהקים יותר יקבל את האבדה.

ח. בְּרֵאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁמָּצָא אֲבֵדָה הָיָה מַכְרִיז עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים[כו]: רֶגֶל רִאשׁוֹן אוֹמֵר 'רִאשׁוֹן', שֵׁנִי[כז] אוֹמֵר 'שֵׁנִי', שְׁלִישִׁי מַכְרִיז סְתָם[כח] - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף לוֹ שֵׁנִי בְּשְׁלִישִׁי[כט]. וְאַחַר רֶגֶל הָאַחֲרוֹן בְּשִׁבְעַת יָמִים מַכְרִיז פַּעַם רְבִיעִית, כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ הַשּׁוֹמֵעַ[ל] לְבֵיתוֹ בְּשִׁלְשָׁה יָמִים[לא] וִימַשֵּׁשׁ אֶת כֵּלָיו[לב], וְיַחֲזֹר בְּשִׁלְשָׁה הַיָּמִים, וְיִמְצָא זֶה מַכְרִיז מַכְרִיז בַּשְּׁבִיעִי[לג].

כו) כי בשלושת הרגלים (פסח, שבועות וסוכות) חייבים כל בני ישראל לעלות לירושלים, ומי שלא עלה בראשון ובשני, בוודאי יעלה בשלישי. כז) המוצא מציין שזהו הרגל השני שהוא מכריז, כדי שהמאבד ידע שיש לו שהות עד הרגל השלישי ולא יצטרך לחזור מיד. כח) בלי לציין איזה רגל זה, וכל השומע ידע, שזהו הרגל האחרון, ואם נמצא שאבד לו חפץ, יחזור מיד. כט) אם יכריז שלישי עלול השומע בטעות להחליפו בשני (בגלל ה"שין" המשותפת), ויחשוב שיש לו שהות עד הרגל הבא, ולא יחזור מיד ויפסיד את אבדתו. ל) שלא היה בשני הרגלים הקודמים. לא) אם ביתו נמצא במרחק כזה. לב) כדי לברר אם אבד לו כלי ממין זה. לג) יותר משבעה ימים לא הטריחו חכמים את המוצא שישהה בירושלים. ואף־על־פי ששבעת הימים מספיקים רק לאלו הגרים עד דרך שלושת ימים מירושלים ולא יותר.

ט. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַכְרִיזִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת[לד]; מְשָׁרְתֵי הָאַנְסִין[לה] וְאָמְרוּ 'הַמְצִיאָה שֶׁל מֶלֶךְ הִיא'[לו], הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא מוֹדִיעַ לִשְׁכֵנָיו וְלִמְיַדָּעָיו[לז], וְדַיּוֹ.

לד) שרבים מצויים שם. לה) שלקחו בכוח את המציאה מיד המוצא. לו) מושום כך חששו להכריז במקום פומבי. לז) והם מודיעים למכרים שלהם, וכן הלאה.

י. הִכְרִיז[לח] אוֹ הוֹדִיעַ[לט], וְלֹא בָּאוּ הַבְּעָלִים - תִּהְיֶה הַמְּצִיאָה מֻנַּחַת אֶצְלוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלֶיהָ[מ]. וְכָל זְמַן שֶׁהָאֲבֵדָה אֶצְלוֹ - אִם נִגְנְבָה אוֹ אָבְדָה, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ; וְאִם נֶאֱנְסָה[מא], פָּטוּר; שֶׁשּׁוֹמֵר אֲבֵדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא[מב], מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה, וְנִפְטַר מִכָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה[מג] כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בִּשְׁמִירָתָהּ[מד].

לח) בבית המקדש או בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. לט) למיודעיו בשעה שיש אנסים. מ) ויוודע מי הוא בעל האבידה. מא) כגון על ידי שודד מזויין, ולא היה בכוח המוצא למנוע זאת. מב) שחייב בגניבה ופטור באונס. מג) שיש בהן חסרון כיס, כגון, נתינת פת לעני וכיוצא בה, שהעוסק במצווה פטור מן המצווה, ועל כן דינו כשומר שכר. מד) דהיינו כל זמן שהוא מטפל באבדה, כגון שמנער כסות כדי לרענן אותה כפי שיסביר בהלכה הבאה, אבל לא כשהיא מונחת אצלו ללא טיפול. שהרי אמרו העוסק במצווה פטור מן המצווה. והכלל הוא: כל שאפשר לו לקיים שתי המצוות יחד, חייב בשתיהן, שאם לא כן, מי שתפילין בראשו וציצית בבגדו יהא פטור מכל המצוות.

יא. וְצָרִיךְ לְבַקֵּר[מה] אֶת הָאֲבֵדָה וּלְבָדְקָהּ[מו], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפָּסֵד וְתֹאבַד מֵאֶלָיהָ[מז] - שֶׁנֶּאֱמַר[39]: "וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ", רְאֵה הֵיאַךְ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ[מח]. כֵּיצַד? מָצָא כְּסוּת שֶׁל צֶמֶר, מְנַעֲרָהּ[מט] אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם; וְלֹא יְנַעֲרָהּ בְּמַקֵּל[נ], וְלֹא בִּשְׁנֵי בְנֵי אָדָם[נא]. וְשׁוֹטְחָהּ עַל גַּבֵּי מִטָּה לְצָרְכָּהּ[נב] בִּלְבַד, אֲבָל לֹא לְצָרְכָּהּ וּלְצָרְכּוֹ[נג]. נִזְדַּמְּנוּ לוֹ אוֹרְחִים - לֹא יְשִׁטְחֶנָּה בִּפְנֵיהֶם וַאֲפִלּוּ לְצָרְכָּהּ, שֶׁמָּא תִּגָּנֵב.

מה) מזמן לזמן. מו) בשעה שהוא מבקר אותה יבדוק אם לא נתקלקלה. מז) כגון, עש בכסות. מח) כלומר, תשיב לו בשלימות. מט) מן האבק. נ) כי עלולה להיקרע. נא) האוחזים בשני ראשיה ומנערים, ומותחים אותה יותר מדי. נב) שתתאוורר. נג) לכסות את המיטה.

39. דברים-כי־תצא, כב, ב.

יב. מָצָא כְּלֵי עֵץ - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרָקְבוּ. כְּלֵי נְחֹשֶׁת - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּחַמִּין[נד], אֲבָל לֹא עַל יְדֵי הָאוּר[נה], מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁחִיקָם[נו]. כְּלֵי כֶסֶף - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּצוֹנֶן, אֲבָל לֹא בְּחַמִּין, מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁחִירָם. מָצָא מַגְרְפוֹת[נז] וְקַרְדֳּמוֹת - יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּרֶךְ, אֲבָל לֹא בְּקֶשֶׁה, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְחִיתָם [=פוגמם]. מָצָא כְּלֵי זָהָב וּכְלֵי זְכוּכִית וּכְסוּת שֶׁל פִּשְׁתָּן[נח] - חֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶם עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלָיְהוּ. וּכְדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בָּאַבְדָה, כָּךְ אָמְרוּ בְּפִקָּדוֹן שֶׁהָלְכוּ בְּעָלָיו לִמְדִינַת הַיָּם[נט].

נד) אפילו בחמים וכל שכן בצונן. נה) לא ישתמש עם הכלי על האש. נו) ומאבדים מן החומר שהאש אוכלת. נז) מין מעדר. נח) כסות של פשתן הניעור מזיק לה. נט) ועל כן חייב השומר לטפל בפיקדון באותה דרך שהמוצא חייב לטפל במציאה, אבל אם בעל הפיקדון נמצא באותה ארץ, הרי זה לא יגע בה.

יג. מָצָא סְפָרִים, קוֹרֵא בָּהֶם[ס] אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם; וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, גּוֹלְלָם[סא] כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּלְעוֹלָם לֹא[סב] יִלְמֹד בָּהֶן לְהַתְחָלָה[סג], וְלֹא יִקְרָא פָּרָשָׁה וְיִשְׁנֶה[סד], וְלֹא יִקְרָא פָּרָשָׁה וְיַתְרְגֵּם[סה], וְלֹא יִפְתַּח בּוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשָׁה דַּפִּין[סו]. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנַיִם קוֹרְאִין בִּשְׁנֵי עִנְיָנוֹת, שֶׁמָּא יִמְשֹׁךְ זֶה וְיִמְשֹׁךְ זֶה וְיִבָּלֶה הַסֵּפֶר; אֲבָל קוֹרְאִין הֵן בְּעִנְיָן אֶחָד. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁלָשָׁה בְּכֶרֶךְ אֶחָד, וַאֲפִלּוּ בְּעִנְיָן אֶחָד.

ס) כדי לאוורר אותם. סא) כדי שייכנס בהם אוויר. בתקופת המשנה היו הספרים עשויים בצורת מגילות. סב) אפילו אחת לשלושים יום. סג) עניין שלא למד, כי מתעכב זמן רב על מקום אחד, וזה גורם לספר בלאי. סד) ויקרא פעם שנייה. סה) לשפת העם. סו) כי עלול הספר ליפול ולהתקלקל.

יד. מָצָא תְּפִלִּין - שָׁם [=מעריך] דְּמֵיהֶם וּמְנִיחָם עָלָיו[סז]; שֶׁדָּבָר מָצוּי הוּא בְּיַד הַכֹּל[סח], וְאֵין עֲשׂוּיִין אֶלָּא לְמִצְוָה בִּלְבַד[סט].

סז) את התפילין. סח) ואם המאבד ירצה תפילין, יוכל לקנותם בדמים. סט) ואין לחשוש שיהיה מעוניין דווקא בתפילין שלו.

טו. מָצָא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרֵי צָרִיךְ לְהַאֲכִילוֹ - אִם הָיָה דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל[ע], כְּגוֹן פָּרָה וַחֲמוֹר - מְטַפֵּל בָּהֶם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַמְּצִיאָה, וְשׁוֹכְרָן וְלוֹקֵחַ שְׂכָרָן וּמַאֲכִילָן; וְאִם הָיָה

השגת הראב"ד
וכן . . מחברו א"א יפה אמר שהרי שנינו (ב"מ סט) שמין פרה וחמור וכל דבר שהוא עושה ואוכל למחצה הילכך כל מה שיוכל להחזיר אבדה ליד בעליה מחזיר.

שְׂכָרָן יָתֵר עַל אֲכִילָתָם, חֲרֵי הַיָּתֵר לַבְּעָלִים. וְכֵן • הַתַּרְנְגוֹלִין - מוֹכֵר בִּיצֵיהֶן, וּמַאֲכִילָן כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ; מִכָּאן וָאֵילָךְ - שָׁם דְּמֵיהֶם עָלָיו[ע], וַחֲרֵי הֵן שֶׁלּוֹ וְשֶׁל בְּעָלִים בְּשֻׁתָּפוּת[עב], כְּדִין כָּל הַשָּׁם בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ.

ע) שאפשר להשתמש בו בשכר, ובשכר השימוש לקנות לו אוכל. עא) מעריכים כמה הם שווים. עב) המוצא מקבל חצי מהבעלות כשכר על הטיפול בתרנגולות.

טז. מָצָא עֲגָלִים וּסְיָחִין[עג] שֶׁל רְעִי[עד], מְטַפֵּל בָּהֶם שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים; וְשֶׁל בְּרִיאָה[עה], שְׁלֹשִׁים יוֹם. אַוָּזִים וְתַרְנְגוֹלִין גְּדוֹלִים[עו], מְטַפֵּל בָּהֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם. מָצָא קְטַנִּים[עז] וְכָל דָּבָר שֶׁטְּפוּלוֹ מְרֻבֶּה מִשְּׁכָרוֹ, מְטַפֵּל בָּהֶם שְׁלֹשָׁה יָמִים[עח]; מִכָּאן וָאֵילָךְ, מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין. וְכֵן פֵּרוֹת שֶׁהִתְחִילוּ לְהַרְקִיב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין.

עג) שאוכלים ואינם עושים מלאכה ואין מהם שכר. עד) אם הם רועים במרעה ואין טיפולם מרובה. עה) שצריך להאכילם ועולים בדמים מרובים. עו) שמוצאים בעצמם את מזונם. עז) שצריך להאכילם והטרחה וההוצאות מרובות. עח) שמא יבואו הבעלים. יותר מג' ימים לא יטפל, כדי למנוע הפסד מן הבעלים.

יז. מַה יַּעֲשׂוּ בַּדָּמִים? יִנָּתְנוּ לַמּוֹצֵא[עט], וְיֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; לְפִיכָךְ, אִם נֶאֶנְסוּ - כְּגוֹן שֶׁטָּרְפָם גַּיִס אוֹ טָבְעוּ בַּיָּם - חַיָּב לְשַׁלֵּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם[פ]; שֶׁכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, חֲרֵי הֵם אֲצָלוֹ כִּשְׁאֲלָה[פא].

עט) עד שיבואו הבעלים. פ) זכות השימוש מחייבת אותו באונסין. פא) ושואל חייב אף־על־פי שלא נשתמש.

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[פב]? בִּדְמֵי הָאֲבֵדָה הוֹאִיל וְנִטְפַּל בָּהּ[פג]; אֲבָל מְעוֹת אֲבֵדָה[פד], לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן[פה]. לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ בְּאֹנֶס פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי הוּא שׁוֹמֵר שָׂכָר, כְּמוֹ שֶׁשִּׁבְּאַרְנוּ.

פב) שאפשר להשתמש בדמים. פג) היות שהוא מתאמץ וטיפל באבידה לפני המכירה, משערים שבעל האבדה יסכים שישתמש בדמים לבנתיים, כי יכיר טובה למוצא על טרחתו. פד) מעות שאבדו ומצאון. פה) כי לא טרח בהן.

יט. כָּל אוֹתָם הַיָּמִים שֶׁמְּטַפֵּל בָּאֲבֵדָה קֹדֶם

שֶׁיִּמְכְּרֶנָּה[פו] בְּבֵית דִּין - אִם הֶאֱכִילָם מִשֶּׁלּוֹ, נוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים; וְיֵרֶאֶה לִי שֶׁהוּא נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם.

פו) באוכל ואינו עושה ומביא שכר.

כ. הַמּוֹצֵא • מְצִיאָה - לֹא יִשְׁבַּע[פז], מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם; שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר יִשָּׁבַע, מַנִּיחַ הַמְּצִיאָה וְהוֹלֵךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע[פח]. אֲפִלּוּ מָצָא כִּיס [ארנק], וְטָעַן בַּעַל הַמְּצִיאָה שֶׁשְּׁנֵי כִּיסִים קְשׁוּרִים הָיוּ, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּמְצֵא הָאֶחָד אֶלָּא אִם נִמְצָא הָאַחֵר הַקָּשׁוּר עִמּוֹ - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁבַע.

השגת הראב"ד
המוצא . . ישבע וא"א שימצא האחד אלא אם נמצא האחר הקשור עמו הרי זה לא ישבע. א"א הרב ז"ל פוסק כרבי אליעזר בן יעקב דקאי רבי יצחק כוותיה במסכת גיטין ואמר ישבע בשני כיסים קשורים ואין הכל מודים לו.

פז) אם מצא ארנק ובו עשר לירות, והמאבד טוען שהיו בו עשרים לירות. פח) כי המוצא לא ירצה להישבע, אפילו בדבר שהוא אמת.

פֶּרֶק יד

דיני ייאוש באבדה, ודיני החזרה על פי טביעות עין.

א. הַשִּׁמְלָה - בִּכְלַל "כָּל אֲבֵדַת אָחִיךָ"[40] הָיְתָה, וְכֵן הַשּׁוֹר וְהַשֶּׂה וְהַחֲמוֹר[א]. וְלָמָּה פָּרַט הַכָּתוּב חֲמוֹר? לְהַחְזִירוֹ בְּסִימָנֵי מַרְדַּעַת[ב]; אַף עַל פִּי שֶׁהַסִּימָן בְּדָבָר הַטָּפֵל לוֹ[ג], יַחֲזִיר. וְלָמָּה פָּרַט שׁוֹר וָשֶׂה? לְהַחְזִיר אֲפִלּוּ גְּזוֹת הַשֶּׂה[ד], אוֹ גִּזֵּי זְנָבוֹ[ה] הַשּׁוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט[ו].

א) בפסוק כתוב "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם, השב תשיבם . . וכן תעשה לחמורו, וכן תעשה לשמלתו, וכן תעשה לכל אבדת אחיך", ולכאורה שמלה, שור, שה וחמור כלולים ב"כל אבידת אחיך", ומדוע פרט הכתוב אותם בנפרד? ב) בסימני האוכף שעל החמור, אף-על-פי שאין לו סימן בחמור עצמו. ג) לולא פרט "חמור", הייתי אומר שמחזירים את האוכף בסימני החמור, אבל אין מחזירים את החמור בסימני האוכף, שהוא טפל לחמור. ד) צמר השה שגזז, אפילו מצא את השה בלי צמר ונטענה אצלו בצמר. ה) השער שבסוף הזנב יחזיר. ו) ובאבדה שהיא דבר מועט, כגון פחות משווה פרוטה, אמרנו שאינו חייב לטפל בה ולא להחזירה, אבל כאן מחייבת התורה, מכיוון שעיקר האבדה – השור – שווה פרוטה הוא.

וְלָמָּה פָּרַט הַשִּׁמְלָה? לְלַמֵּד מִמֶּנָּה: מָה הַשִּׁמְלָה מְיֻחֶדֶת שֶׁיֵּשׁ לָהּ סִימָנִין, וְחֻזְקָתָהּ שֶׁיֵּשׁ לָהּ תּוֹבְעִין[ז], וְחַיָּב לְהַחְזִיר - אַף כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ סִימָנִין, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹבְעִין, וְחַיָּב לְהַחְזִיר. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִין, אֶלָּא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנּוּ - הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ[ח], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן[ט].

ז) בעלים התובעים אותה. ח) מכיוון שנשאר החפץ ללא בעלים. ט) ומתקבל על הדעת, שהבעלים לא התייאשו, מה-שאין-כן במקרה שידוע שהתייאשו הבעלים.

ב. זֶה הַכְּלָל בַּאֲבֵדָה: כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן - בֵּינוֹן שֶׁאָבַד וְיָדְעוּ בּוֹ הַבְּעָלִים שֶׁאָבַד, הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ בְּעָלָיו[י], כְּגוֹן מַסְמֵר אֶחָד אוֹ מַחַט אַחַת[יא] אוֹ מַטְבֵּעַ אֶחָד, שֶׁהֲרֵי אֵינָן יְכוֹלִין לִתֵּן סִימָן לְהַחְזִירוֹ לָהֶן; וּלְפִיכָךְ הֲרֵי הוּא לָזֶה שֶׁמְּצָאוֹ[יב].

י) מכיוון שלא יוכלו להוכיח את בעלותם על החפץ. יא) אם יש יותר מאחד, חייב להכריז, שהרי המספר הוא סימן. יב) כי הגיע לידו לאחר ייאוש.

ג. וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן, כְּגוֹן שִׂמְלָה וּבְהֵמָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ בְּעָלָיו; שֶׁהֲרֵי דַּעְתָּן תְּלוּיָה לִתֵּן סִימָנִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, וְיַחֲזֹר לָהֶן. לְפִיכָךְ, הַמּוֹצֵא אוֹתוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז, אֶלָּא אִם כֵּן יָדַע שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, כְּגוֹן שֶׁשָּׁמַע אוֹתָם אוֹמְרִים: יְיַ [=אוי] לְחֶסְרוֹן הַכִּיס, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁמַּרְאִין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ - הֲרֵי אוֹתָהּ הָאֲבֵדָה שֶׁל מוֹצְאָהּ.

ד. וְכֵן אִם מָצָא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן בַּיָּם אוֹ בַּנָּהָר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ בְּמָקוֹם שֶׁרִבּוּ גוֹיִים - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ בְּעָלָיו מִשָּׁעָה שֶׁנָּפַל; וּלְפִיכָךְ הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ הַבְּעָלִים שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ.

ה. יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת[יג], אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן[יד] - אֵינוֹ יֵאוּשׁ[טו]. כֵּיצַד? נָפַל מִמֶּנּוּ דִּינָר, וְלֹא יָדַע בּוֹ שֶׁנָּפַל - אַף עַל פִּי שֶׁכְּשֶׁיֵּדַע בּוֹ שֶׁנָּפַל, יִתְיָאֵשׁ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ יֵאוּשׁ עַתָּה, עַד שֶׁיֵּדְעוּ הַבְּעָלִים שֶׁנָּפַל. אֲבָל אִם עָדַיִן אוֹמְרִים הַבְּעָלִים:

40. דברים-כי-תצא, כב, ג.

'שֶׁמָּא נִתְּנוּ לִפְלוֹנִי', אוֹ 'שֶׁמָּא בַּמִּגְדָּל [=בארון] הוּא מֻנָּח', אוֹ 'שֶׁמָּא טָעִיתִי בַּחֶשְׁבּוֹן', וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אֵין זֶה יֵאוּשׁ.

יג) כשידע המאבד שהחפץ אבד ממנו יתייאש, מכיוון שאין בו סימן. אבל בשעה שמצא המוצא לא ידע עדיין בעל החפץ על מקרה האבדה, ולכן בפועל עדיין לא התייאש. יד) בדבר שיש בו סימן, אפילו שמעו במפורש שהמאבד התייאש לבסוף, אחרי שהגיעה האבדה ליד המוצא, לדעת הכל ייאוש זה אינו קונה, מכיוון שהחפץ הגיע ליד המוצא לפני ייאוש, ואסור היה למוצא לקחתה לעצמו. טו) ואסור למוצא לקחת את זה לעצמו.

ו. הָרוֹאֶה חֲבֵרוֹ שֶׁנָּפַל מִמֶּנּוּ דִּינָר עַל הָאָרֶץ, וְלֹא יָדַע בּוֹ[טז], וְנָטַל הַדִּינָר קֹדֶם יֵאוּשׁ[יז] - עוֹבֵר עַל עֲשֵׂה[יח] וְעַל שְׁנֵי לָאוִין[יט], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וַאֲפִלּוּ הֶחְזִיר לוֹ דִּינָר לְאַחַר שֶׁנִּתְיָאֵשׁ - זוֹ מַתָּנָה הִיא[כ], וּכְבָר עָבַר עַל הָאִסּוּרִין[כא].

טז) ועל כן לא התייאש. יז) שלא שהה עד שימשמש המאבד בכיסו ויתייאש, ונטלו בכוונה לגוזלו. יח) "השב תשיבם לאחיך". יט) "לא תגזול" ו"לא תוכל להתעלם". כ) כי לאחר ייאוש הדינר שייך כבר למוצא. כא) כי בשעה שנטל, היה הדינר קנינו של המאבד.

ז. נָטַל הַדִּינָר לִפְנֵי יֵאוּשׁ עַל מְנָת לְהַחְזִירוֹ, וּלְאַחַר יֵאוּשׁ נִתְכַּוֵּן לִגְזֹל אוֹתוֹ - עוֹבֵר מִשּׁוּם "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם"[כב][41]. הִמְתִּין לוֹ[כג], וְלֹא הוֹדִיעַ לַבְּעָלִים, וְלֹא נָטַל הַדִּינָר עַד שֶׁנָּפַל[כד], שֶׁהֲרֵי נִתְיָאֲשׁוּ[כה] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וַאֲחַר כָּךְ נָטַל הַדִּינָר מֵעַל הָאָרֶץ - אֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא מִשּׁוּם "לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם"[כו][42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[כז].

כב) שהרי נטל את הדינר לפני ייאוש ונתחייב בהשבת אבדה, אבל על "לא תגזול" לא עבר, שהרי לאו זה אינו אלא בשעת נטילה, ואז התכוון להחזירו. כמו כן אינו עובר על "לא תוכל להתעלם", שהוא אזהרה לכובש את עיניו ונמנע מלהציל, אבל זה לא התעלם אלא נטלו על־מנת להחזירו. כג) לאבדה, בשעה שראה אותה. כד) כגון שמשמשו בכיסם ולא מצאו. כה) מכיוון שאין במטבע סימן. כו) אבל משום "לא תגזול", ומשום "השב תשיבם" – אינו עובר, שהרי נטל את הדינר אחרי שהתייאשו הבעלים. כז) כל דבר שאין בו סימן.

ח. רָאָה סֶלַע אוֹ מַטְבֵּעַ שֶׁנָּפַל אֲפִלּוּ מִשְּׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם[כח], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[כט] - חַיָּב לְהַחְזִיר; שֶׁמָּא שֶׁהָפִין הֵם, וּמָחַל אֶחָד מֵהֶם חֶלְקוֹ לַחֲבֵרוֹ, וְנִמְצֵאת אֲבֵדָתוֹ שֶׁל זֶה שָׁוָה פְּרוּטָה.

כח) והמטבע נפל מאחד מהם. כט) ויש מקום לומר שיזכה במציאתו בכל מקרה: כי אם הם אינם שותפים – המאבד התייאש, כי הוא אינו יכול לתבוע מחבריו להשיב לו את המטבע, כי כל אחד יטען שהמטבע אצל השני. ואם הם שותפים הרי אין באבדה שווה פרוטה לכל אחד, ובפחות משוה פרוטה אין מצוות השבה.

ט. רָאָה חֲבֵרוֹ שֶׁנָּפַל מִמֶּנּוּ דִּינָר בְּתוֹךְ הַחוֹל אוֹ בְּתוֹךְ הֶעָפָר, וְנִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה כְּנוֹפֵל לְיָם אוֹ לְנָהָר, וַהֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ, שֶׁהֲרֵי נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן. וַאֲפִלּוּ רָאָה אוֹתוֹ הֵבִיא כְּבָרָה[ל] לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו - בְּדַעַת רְעוּעָה[לא] הוּא מְחַפֵּשׂ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַפְּשִׂים בֶּעָפָר שְׁאָר הַבַּלְשִׁין שֶׁלֹּא נָפַל מֵהֶם כְּלוּם, שֶׁמָּא יִמְצְאוּ מַה שֶּׁנָּפַל לַאֲחֵרִים[לב]; כָּךְ הוּא זֶה מְחַפֵּשׂ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְיָאֵשׁ.

ל) לנפות את החול, כדי למצוא את הדינר. לא) חלשה ובלי בטוחה. לב) ולא מתוך תקוה חזקה למצוא את שלו.

י. הַמּוֹצֵא סֶלַע בַּשּׁוּק, מְצָאוֹ חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ: 'שֶׁלִּי הִיא, וַחֲדָשָׁה הִיא, וְשֶׁל מִדִּינָה פְּלוֹנִית הִיא, וְשֶׁל מֶלֶךְ פְּלוֹנִי הִיא'[לג], אֲפִלּוּ אָמַר 'שְׁמִי כָּתוּב עָלֶיהָ' - לֹא אָמַר כְּלוּם[לד], וְאֵינוֹ חַיָּב לְהַחְזִיר; שֶׁאֵין סִימָנֵי הַמַּטְבֵּעַ סִימָן, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתוֹ לְהוֹצָאָה[לה] אוֹמְרִין אָנוּ: 'שֶׁלּוֹ הָיְתָה[לו], וְהוֹצִיאָהּ מִיָּדוֹ, וְנָפְלָה מִיַּד אַחֵר'; וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ סִימָן שֶׁסּוֹמְכִין עָלָיו - מִשְּׁעַת נְפִילָה נִתְיָאֵשׁ, וַהֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאָהּ.

לג) חברו רוצה לומר שכל הדברים הללו הם סימנים למטבע. לד) שאין זה סימן. לה) סתם מטבע להוצאה משמשת, ועוברת מיד ליד. לו) ועל כן הוא יודע את הסימן.

יא. הַמּוֹצֵא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן[לז], בְּצַד דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן[לח] - חַיָּב לְהַכְרִיז[לט]. בָּא בַּעַל הַסִּימָן, וְנָטַל אֶת שֶׁלּוֹ[מ], וְאָמַר שֶׁזֶּה בִּלְבַד נָפַל מִמֶּנּוּ - זָכָה הַמּוֹצֵא בַּדָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן.

לז) כגון פירות. לח) כגון כלי. לט) על הכל, ובעל הכלי יקבל גם את הפירות, משום שיש להניח שהפירות מתוך הכלי נפלו. מ) רק הכלי.

41. דברים-כי־תצא, כב, א. 42. שם, פסוק ג.

יב. הַמּוֹצֵא כְּלֵי חֶרֶשׂ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִכֵּלִים שֶׁצּוּרַת כֻּלָּן שָׁוָה - אִם כֵּלִים חֲדָשִׁים הֵם, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; שֶׁהֲרֵי הֵן כְּמוֹ דִּינָר מִשְׁאָר דִּינָרִים, שֶׁאֵין לוֹ סִימָן וְאֵין הַבְּעָלִים מַכִּירִים אוֹתָן, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם פֵּךְ זֶה אוֹ צְלוֹחִית[מא] זוֹ שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁל אַחֵר[מב].

מא) כלי חרס צר וגבוה. מב) וכשם שהוא אבד, כך אחר אבד כלי בעל צורה כזו.

וְאִם הָיוּ כֵּלִים יְשָׁנִים שֶׁטִּבְעָתָם הָעַיִן[מג], חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁאִם יָבוֹא תַּלְמִיד חֲכָמִים וְיֹאמַר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן בְּכְלִי כָּזֶה סִימָן, יֵשׁ לוֹ בּוֹ טְבִיעוּת עַיִן[מד] - חַיָּב לְהַרְאוֹתוֹ לוֹ; אִם הִכִּירוֹ[מה] וְאָמַר[מו]: 'שֶׁלִּי הוּא', מַחֲזִירִין לוֹ.

מג) שהעין הורגלה בראיית הכלי והשימוש בו. מד) מכיר את הכלי, לפי צורתו הכללית. מה) על־פי טביעות עין. מו) בוודאות.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[מז]? בְּתַלְמִיד וָתִיק שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ כְּלָל[מח] - אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם[מט], אוֹ בְּמַסֶּכְתָּא, אוֹ בְּמִטָּה, אוֹ בְּבֵית שֶׁהוּא מִתְאָרֵחַ בּוֹ.

מז) שמחזירים לתלמיד־חכם על־פי טביעות עין. מח) שאינו משנה מהאמת כלל. מט) הרמב"ם יסביר להלן את המקרים שמותר לשנות מהאמת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתַלְמִיד וָתִיק שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ כְּלָל – אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם כו'".

ומביא דין זה גם בהלכות דעות – "ת"ח כו' לא ישנה בדבורו ולא יוסף ולא יגרע אלא בדברי שלום כו'" אבל לא הביא שם הדוגמאות שהביא כאן לשינוי: "או בדברי שלום, או במסכתא, או במטה, או בבית שהוא מתארח בו כו'". והטעם לזה יש לומר בפשטות כיון שבהלכות דעות נוגע הדבר להנהגת הת"ח שצריך לנהוג בה, אבל כאן מדובר בענין שיכול להוציא ממון רב על פי טביעת עין שלו, ולכן נוגע לדעת בדיוק הפרטים מתי נקרא תלמיד חכם שאינו משנה ומחזירים לו אבידה בטביעת עין.

ובדוגמא שהביא לשינוי בדיבורו במסכתא – "הי' עוסק במסכת נדה ואמר במקוות אני שונה כדי שלא ישאלו אותו שאלות בענין נדה" – רוצה להדגיש ענין נוסף, שההיתר הוא רק לשנות אבל לא לשקר ולכן הביא הדוגמא שעוסק במסכת נדה ואמר במקוואות כיון ששתי מסכתות אלו נמצאות באותו סדר (טהרה) וקשורות זו בזו שהרי ענינו של מקוה שהוא מטהר הנדה, והתכלית של נדה שתהי' מטוהרת על ידי מקוואות. לכן לא הביא הדוגמא שהי' עוסק במסכת אחת ואמר שעסק במסכת אחרת סתם, כיון שרצה להדגיש שמותר רק לשנות אבל לא לשקר.

ואף שישנו מאמר רז"ל "מותר לשקר בשביל להטיל שלום בין אדם לחבירו" הנה י"ל בשניים: או שנפסק להלכה כהמאמר "מותר לשנות מפני השלום", או ש"מר מר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי" והמ"ד "מותר לשקר כו'" מתכוון לשקר שהוא בערך לאמת, היינו שינוי.

וכן כתב בפירוש בספר "חסדי עולם" – פירוש לספר חסידים – "מותר לשנות דוקא מפני השלום אבל לא לשקר". ועד"ז הובא בדעת זקנים לבעלי התוספות.

שיחות קודש תשמא חלק ד לפרשת עקב אות כח.
מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

כֵּיצַד? הָיָה עוֹסֵק בְּמַסֶּכֶת נִדָּה וְאָמַר 'בְּמִקְוָאוֹת אֲנִי שׁוֹנֶה', כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁאֲלוּ אוֹתוֹ שְׁאֵלוֹת בְּעִנְיַן נִדָּה[נ], אוֹ שֶׁיָּשַׁן בְּמִטָּה זוֹ וְאָמַר: 'בָּזוֹ אֲנִי יָשֵׁן', שֶׁמָּא יִמְצָא שָׁם קֶרִי, אוֹ שֶׁנִּתְאָרַח אֵצֶל שְׁמְעוֹן וְאָמַר: 'אֵצֶל רְאוּבֵן אֲנִי מִתְאָרֵחַ', כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּ עַל זֶה שֶׁנִּתְאָרַח אֶצְלוֹ, אוֹ שֶׁהֵבִיא שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְהוֹסִיף וְגָרַע כְּדֵי לְחַבְּבָן זֶה לָזֶה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁשִּׁנָּה בְּדִבּוּרוֹ חוּץ מִדְּבָרִים אֵלּוּ, אֵין מַחֲזִירִין לוֹ בִּטְבִיעוּת עַיִן[נא].

נ) משום שלא נעים לו לטפל בשאלות אלה. נא) שמא ישקר. מטעם זה אין מחזירים לעם הארץ בטביעות עין, משום שאנו חוששים שמא ישקר.

פֶּרֶק טו

הבדלים בדברים שנמצאו 'דרך הנחה' או 'דרך נפילה', ומציאות שהם שלו מפני שאין בהם סימן או שהם כהפקר.

א. כָּל הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה - בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן, בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן - אִם מְצָאָהּ דֶּרֶךְ הַנָּחָה[א], אָסוּר לְגַעַת בָּהּ; שֶׁמָּא בְּעָלֶיהָ הִנִּיחוֹהָ שָׁם עַד שֶׁיַּחְזְרוּ לָהּ, וְאִם יָבוֹא לִטֹּל אוֹתָהּ, וְהָיָה דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן - הֲרֵי אִבֵּד מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ[ב], שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ בָּהּ סִימָן לְהַחְזִירָהּ בּוֹ. וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּוֹ סִימָן - הֲרֵי זֶה הִטְרִיחָן לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ, וְלִתֵּן סִימָנֶיהָ. וּלְפִיכָךְ אָסוּר לוֹ שֶׁיִּגַּע בָּהּ, עַד שֶׁיִּמְצָא אוֹתָהּ דֶּרֶךְ נְפִילָה.

א) בהלכה הבא יסביר הרמב"ם מה זה 'דרך הנחה'. ב) על־ידי שנטל את האבידה לידו.

אֲפִלּוּ נִסְתַּפֵּק לוֹ הַדָּבָר, וְלֹא יָדַע[ג] אִם דָּבָר זֶה אָבוּד אוֹ מֻנָּח - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בּוֹ; וְאִם עָבַר[ד] וּנְטָלוֹ, אָסוּר לוֹ לְהַחְזִירוֹ לְשָׁם[ה]; הָיָה • דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן - זָכָה בּוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב לְהַחְזִירוֹ[ז].

השגת הראב"ד
היה . . בו א"א דבר זה אינו מחוור אצלי שיזכה בו לעצמו לעולם אלא יעמוד בידו עד שיבא אליהו.

ג) כגון גוזלות מדדים מאחורי גדר וקשורים בכנפיהם, שהם ספק אבדו בשוק והגיעו בקפיצות לגדר, ספק הניחום מאחורי הגדר, הואיל והם קשורים. ד) על דין "לא יגע בו". ה) שמא בינתיים באו הבעלים ולא מצאו את החפץ שהניחו, ושוב לא יחזרו לשם, ועל כן חייב המוצא שנטל להכריז. ו) שהרי אין בו סימן ולא יוכל להחזירו לבעלים, ולהחזיר למקום אינו חייב, כי הבעלים לא ישובו לשם. ז) בדבר שיש בו סימן אסור להחזירו, משום שהוא חייב להכריז. בדבר שאין בו סימן אינו חייב להחזירו, אבל אין אוסרים עליו להחזירו, מכיוון שזכה בו, ויכול לעשות בזה כרצונו.

ב. וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן - בֵּין דֶּרֶךְ הַנָּחָה[ח] בֵּין דֶּרֶךְ נְפִילָה, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[ט] בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[י] - חַיָּב לְהַכְרִיז.

ח) כשעבר על "לא יגע בו", ונטל אותו. ט) שאין רבים הולכים בה, כגון סמטה. י) שרבים הולכים בה, כגון שוק.

כֵּיצַד דֶּרֶךְ הַנָּחָה? כְּגוֹן שֶׁמָּצָא חֲמוֹר אוֹ פָּרָה רוֹעִים בַּדֶּרֶךְ בַּיּוֹם[יא], אוֹ שֶׁמָּצָא כְּלִי מְכֻסֶּה בָּאַשְׁפָּה - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר[43]: "נִדָּחִים". אֲבָל אִם מָצָא חֲמוֹר וְכֵלָיו הֲפוּכִין, וּפָרָה רָצָה בֵּין הַכְּרָמִים[יב], אוֹ כְּלִי מְגֻלֶּה בָּאַשְׁפָּה - הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה, וְנוֹטֵל וּמַכְרִיז.

יא) שדרכם בכך, אבל בלילה הריהם אבדה וחייב להכריז. יב) שעלולה להיפצע וגם להזיק לכרם, ובוודאי בלי ידיעת הבעלים היא כאן.

ג. רָאָה חֲמוֹר אוֹ פָּרָה רוֹעִים כְּדַרְכָּן[יג] בַּלַּיְלָה, הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה[יד]. בִּכְנוֹת הַיּוֹם[טו] וּבַנֶּשֶׁף[טז] - אִם רָאָה אוֹתָן שְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה[יז], וְנוֹטֵל וּמַכְרִיז.

יג) כגון חמור וכליו מסודרים. יד) כי אין דרך הבעלים להוציא בהמה למרעה בלילה. טו) בערב, משהחשיך קצת. טז) לפני עלות השחר. יז) פחות משלושה ימים אין זו אבדה, שמא במקרה הוציאו את הבהמה למרעה מוקדם יותר או השאירו אותה לאחר חשכה. אבל שלושה ימים רצופים ודאי אבדה היא.

רָאָה פָּרָה רָצָה בַּדֶּרֶךְ - אִם פָּנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעִיר[יח], אֵין זוֹ אֲבֵדָה; הָיוּ פָּנֶיהָ לַשָּׂדֶה[יט], הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה.

יח) הרי היא חוזרת לבעליה, ומשום כך אין זו אבדה. יט) הרי בורחת מבעליה, ועל כן היא אבדה.

ד. מְצָאָהּ רוֹעָה בֵּין הַכְּרָמִים - חַיָּב לְהַחְזִיר, מִשּׁוּם אֲבֵדַת הַקַּרְקַע[כ]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הַכְּרָמִים שֶׁל גּוֹי - אֵינָהּ אֲבֵדָה, וְאֵינוֹ חַיָּב לְהַחְזִיר[כא]; וְאִם חָשַׁשׁ שֶׁמָּא יַהֲרֹג אוֹתָהּ הַגּוֹי כְּשֶׁיִּמְצָאֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִפְסִידָהּ הַכֹּרֶם - הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה, וְנוֹטֵל וּמַכְרִיז.

כ) שאוכלת את הזמורות ומקלקלת את הכרם, אבל אבדת בהמה אין כאן, שהרי היא רועה בנחת ואינה נפצעת. כא) כי אינו מצווה על אבדת גוי.

ה. מָצָא פָּרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אִם עוֹמֶדֶת חוּץ לַתְּחוּם[כב], חַיָּב לְהַחְזִיר[כג]. הָיְתָה רוֹעָה בָּעֲשָׂבִים, אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּרֶפֶת שֶׁאֵינָהּ מְשֻׁמֶּרֶת[כד] וְאֵינָהּ מְאַבֶּדֶת[כה] - לֹא יִגַּע בָּהּ, שֶׁאֵין זוֹ אֲבֵדָה.

כב) אלפים אמה מחוץ לעיר. כג) אבל בתוך התחום אפילו ברשות הרבים, לא יגע בה. כד) שאינה נעולה ויכולה לצאת. כה) כגון שאין לה פתחים מכל ארבע רוחותיה שיגרמו לבהמה לברוח משם.

מָצָא קַרְדֹּם אוֹ טַלִּית בְּצַד הַגָּדֵר[כו], הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן; בִּסְרַטְיָה[כז] - הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה, וְנוֹטֵל וּמַכְרִיז[כח]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

כו) שדרך הפועלים להניח שם כליהם. כז) באמצע הדרך. כח) שאין אדם מניח כלים באמצע הדרך, ובוודאי אבדה הם.

השגת הראב"ד
מצא . . בכנפיהן א"א זה שבוש כל ספק הינוח יעמוד עד שיבא אליהו.

ו. מָצָא • גּוֹזָלוֹת מְקֻשָּׁרִין בְּכַנְפֵיהֶן[כט], וּמְדַדִּין אַחַר הַגָּדֵר[ל], אוֹ אַחַר הַגַּפָּה[לא], אוֹ בַּשְּׁבִילִין שֶׁבַּשָּׂדוֹת - הֲרֵי לֹא יִגַּע בָּהֶן, שֶׁמָּא בַּעֲלֵיהֶן הִנִּיחוּם שָׁם. וְאִם נְטָלָן, הֲרֵי אֵלּוּ שְׁלוּלִים[לב]; וְאִם הָיוּ קְשׁוּרִין קֶשֶׁר שֶׁהוּא סִימָן[לג], חַיָּב לְהַכְרִיז. וְכֵן אִם מְצָאָן קְבוּעִים בִּמְקוֹמָן[לד] - חַיָּב לְהַכְרִיז, שֶׁהַמָּקוֹם סִימָן.

43. דברים-כי־תצא, כב, א.

כט) שהכל קושרים כך, ועל כן אין הקשר סימן. ל) של אבנים. לא) של עץ או של קנים. לב) שהרי אין בהם סימן, ולא יוכל להחזירם לבעליהם. לג) קשר מיוחד, שאין הכל קושרים כך. לד) ולא מדדים, כגון שקשורים ברגליהם.

ז. מָצָא בָּאַשְׁפָּה כְּלִי מְכֻסֶּה[לה], הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְאִם אַשְׁפָּה שֶׁאֵין עֲשׂוּיָה לְהִתְפַּנּוֹת הִיא, וְנִמְלַךְ עָלֶיהָ [והחליט] לְפַנּוֹתָהּ - אַף עַל פִּי שֶׁמְּצָאוֹ מְכֻסֶּה, נוֹטֵל וּמַכְרִיז[לו]. וְכֵן אִם הָיוּ כֵּלִים קְטַנִּים, כְּגוֹן סַכִּין וְשַׁפּוּד וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם - אֲפִלּוּ הָיוּ מְכֻסִּין בָּאַשְׁפָּה הַקְּבוּעָה[לז], נוֹטֵל וּמַכְרִיז[לח].

לה) וודאי הניחו אותו שם הבעלים. לו) שהרי עם פינוי האשפה נתגלה הכלי, ואפשר שיקחנו אדם שאינו הגון ולא יחזירו. לז) שאינה עשויה להתפנות. לח) שאבדה הם, שיש להניח שהשליכם שם עם האשפה שהוציא מן הבית, מבלי להרגיש בהם, מפני שהם קטנים.

ח. מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין - דֶּרֶךְ הַנָּחָה[לט], לֹא יִגַּע בָּהֶן[מ]; דֶּרֶךְ נְפִילָה[מא] - הֲרֵי הֵם שֶׁלּוֹ[מב]. וְכֵן אִם מָצָא כְּרִיכוֹת קְטַנּוֹת[מג] שֶׁל שְׁבָלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[מד], שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן סִימָן[מה], אוֹ שֶׁמָּצָא עִגּוּלֵי דְּבֵלָה[מו], וְכִכָּרוֹת שֶׁל נַחְתּוֹם[מז], וּמַחֲרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים[מח], וַחֲתִיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר[מט], וְגִזֵּי צֶמֶר הַבָּאוֹת מִמְּדִינָתָן[נ], וַאֲנִיצֵי[נא] פִּשְׁתָּן, וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן[נב] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[נג], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן סִימָן. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן סִימָן - נוֹטֵל וּמַכְרִיז; שֶׁסִּימָן הֶעָשׂוּי לְדָרֹס [=להיעלם], הֲרֵי הוּא סִימָן.

לט) שהונחו שם בכוונה. מ) שאין זו אבדה. מא) שהם מפוזרים ללא סדר. מב) מכיון שאין בהם סימן – התייאשו מהם הבעלים. מג) אגודות קטנות של שיבולים, אבל גדולות חייב להכריז. מד) שמתגלגלות ממקום למקום על־ידי רגלי הבהמות, ואין המקום סימן. מה) אבל אם יש בהן סימן חייב להכריז, אף־על־פי שזהו "סימן העשוי להדרס" – שאפשר שיטושטש ע"י דריסת רגלי אדם. מו) תאנים יבשות צמודות זו לזו בצורת עיגול. מז) כל ככרות הנחתומים שוות, ואין בהן סימן. מח) דגים חרוזים יחד בחוט, וכולם חורזים כך. מט) כולן נחתכו במשקל אחד. נ) חתיכות צמר גזוזות לפני עיבודן בבית האומן. נא) חבילות. נב) צמר סרוק וארוז כעין לשון, וצבוע בצבע אדום מצוי, ועל כן אין זה סימן. נג) וכל זה כשמצא ברשות הרבים, אבל ברשות היחיד – המקום נחשב לסימן.

ט. אֲבָל אִם מָצָא כִּכָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[נד], וְגִזֵּי צֶמֶר הַלְקוּחוֹת מִבֵּית הָאֻמָּן, כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן - חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁכָּל אֵלּוּ יֵשׁ לָהֶם סִימָנִין מֻבְהָקִין.

השגת הראב"ד
ואם . . רשומות א"א זה הטעם אינו מחוור אצלי אלא הטעם שהכל נכנסים לאוצרות ליקח ורואין הסימן שעליהן ולפיכך מי שנפלה ממנו מתייאש אומר אחר נתן סימניה ונטלה מיהו דוקא ברקתא דנהרא אבל בדוכתא אחריתא מקום הוי סימן.

וְאִם • נִפְתְּחוּ הָאוֹצָרוֹת[נה] שֶׁל יַיִן וְשֶׁל שֶׁמֶן - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְשׁוּמִין[נו]; שֶׁכָּל הַכַּדִּין כָּךְ הָיוּ רְשׁוּמוֹת, וְנִמְצְאוּ אֵלּוּ הַכַּדִּין כִּכְבָרוֹת שֶׁל נַחְתּוֹם, שֶׁיֵּשׁ צוּרָה אַחַת לְכֻלָּן וּמִשְׁקָל אֶחָד[נז] לְכֻלָּן.

נד) וכל בעל הבית אופה את הלחם בצורה שונה. נה) שהגיע זמן מכירת היין והשמן. והרבה אנשים מוציאים כדיהם למכירה. נו) כיסוי הקנקנים כשהוא מהודק וטחוי בטיט – נקרא רשום, ואם כן אולי זה יכול להיות סימן. נז) לולא זה היה המשקל סימן מובהק.

י. מָצָא כְּרִיכוֹת[נח] בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - אִם דֶּרֶךְ נְפִילָה, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[נט]; וְאִם דֶּרֶךְ הַנָּחָה, חַיָּב לְהַכְרִיז[ס]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ סִימָן לָהֶם סִימָן - הַמָּקוֹם סִימָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ סִימָן מֻבְהָק. מָצָא אֲלָמוֹת[סא], בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - נוֹטֵל וּמַכְרִיז[סב].

נח) אגודות קטנות של שיבולים. נט) משום שאין בהן סימן, והמקום גם כן אינו סימן, מכיון שנפלו בלי ידיעתו יש להניח שאינו יודע מקומן. ס) אם נטל, שהרי לכתחילה לא יטול. סא) כריכות גדולות. סב) מכיון שהן כבדות וגדולות, יש להניח שהוא יודע באיזה מקום נפלו, ומפני שאינן מתגלגלות ברגלי אדם ובהמה לרגל כובדן אינו מתייאש, כי המקום נחשב סימן אפילו ברשות הרבים.

יא. מָצָא עִגּוּל[סג] וּבְתוֹכוֹ [-חתיכת] חֶרֶשׂ, כְּגוֹן וּבְתוֹכוֹ מָעוֹת, חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר שֶׁהִיא מְשֻׁנָּה בַּחֲתִיכָתָהּ[סד], דָּג נָשׁוּךְ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ - הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶם שִׁנּוּי - חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁלֹּא עֲשָׂאוּם בַּעֲלֵיהֶן אֶלָּא לְסִימָן.

סג) דבילה – עיגול של תאנים יבשות. סד) כגון בשר חתוך בצורת משולש.

יב. מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין בִּמְקוֹם הַגְּרָנוֹת[סה] - אִם הָיוּ כְּמוֹ קַב[סו] בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ בְּיָתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַבְּעָלִים מְשַׁפְּלִים בָּאֲסָפָתָן[סז]. הָיוּ מְפֻזָּרִין בְּפָחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - לֹא יִגַּע בָּהֶן, שֶׁמָּא הַבְּעָלִים הִנִּיחוּם שָׁם[סח]. הָיוּ כְּמוֹ חֲצִי קַב בְּשִׁתֵּי אַמּוֹת[סט], אוֹ קַבַּיִם בִּשְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[ע], אוֹ שֶׁהָיָה הַקַּב מִשָּׁנַיִם שְׁלִשָּׁה מִינִין, כְּמוֹ

שֶׁמִּשְׁמִין תְּמָרִים וְרִמּוֹנִים[עא] - כָּל אֵלּוּ סָפֵק; לְפִיכָךְ לֹא יִטֹּל, וְאִם נָטַל - אֵינוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז[עב].

סה) לאחר שהבעלים לקחו משם את הפירות. סו) מדה מסויימת. סז) אין הדבר כדאי לו לטרוח הרבה בגלל הכמות הקטנה, והבעלים מפקירים אותם. סח) וישובו לקחתם. סט) אם נתחשב בשטח, הרי אין כאן טרחה מרובה לאסוף בשטח של שתי אמות ואינו מפקיר, אבל אם נתחשב בכמות, הרי הכמות מועטת ולא כדאי לבעלים לשוב – ומפקיר אותם. ע) השטח הוא גדול והטרחה מרובה, אבל הכמות גדולה. עא) תמרים ורימונים, שהם גדולים אין טרחה לאספם, ומשום כך אפשר לומר שאין הבעלים מפקירים אותם, אבל אם נתחשב בשווים, יש לומר שהבעלים לא ישובו לקחתם, משום שזולים הם. לעומתם שומשמין חשיבותם מרובה וכדאי לשוב ולקחתם, אבל הטרחה לאסוף אותם מרובה. עב) כדין מציאה שאין בה סימן ונמצאה בדרך הנחה.

יג. הַמּוֹצֵא צִבּוּרֵי פֵּרוֹת[עג], אוֹ פֵּרוֹת בִּכְלִי[עד], אוֹ כְּלִי כְּמוֹת שֶׁהוּא[עה] - חַיָּב לְהַכְרִיז. מָצָא כְּלִי וּלְפָנָיו פֵּרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ הַפֵּרוֹת[עו], וְהַכְּלִי נוֹטֵל וּמַכְרִיז; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: 'הַפֵּרוֹת שֶׁל אֶחָד, וְהַכְּלִי שֶׁל אֶחָד; וַהֲרֵי אֵין בּוֹ סִימָן'. וְאִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם אֶחָד, חַיָּב לְהַכְרִיז.

עג) ערמת פירות, המספר הוא סימן. עד) והנותן סימן בכלי, מקבל גם את הפירות. עה) כלי ריק. עו) כלומר, הרי אלו הפירות – שלו.

יד. כֵּיצַד[עז]? הָיוּ אֲחוֹרֵי הַכְּלִי[עח] לִפְנֵי הַפֵּרוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; הָיוּ פְּנֵי הַכְּלִי לִפְנֵי הַפֵּרוֹת, חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִן הַכְּלִי נִשְׁפְּכוּ[עט]. וְאִם הָיוּ לַכְּלִי אֲגָנִים[פ] - אַף עַל פִּי שֶׁפָּנָיו כְּלַפֵּי הַפֵּרוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵלּוּ נִשְׁפְּכוּ מִן הַכְּלִי, הָיָה נִשְׁאָר מֵהֶם בְּתוֹכוֹ מִפְּנֵי הָאֲגָנִים[פא]. הָיוּ מְקֻצָּת הַפֵּרוֹת בַּכְּלִי וּמְקֻצָּתָן בָּאָרֶץ[פב] - חַיָּב לְהַכְרִיז[פג].

עז) אפשר לדעת אם הפירות שייכים לבעל הכלי ואם לא. עח) זה מראה שהפירות לא מן הכלי נשפכו, ומכיוון שאין להם סימן, הרי הם של המוצא. עט) ובעל הכלי הוא גם בעל הפירות. פ) שפה כפופה לתוך הכלי, שמונעת מהפירות להישפך לחוץ. פא) חלק מהפירות היו צריכים להישאר בתוך הכלי, בגלל האגנים. פב) הדבר מוכיח שהפירות נשפכו מן הכלי. פג) ובעל הכלי יקבל גם את הפירות שמחוץ לכלי.

טו. הַמּוֹצֵא קְצִיצוֹת[פד] בַּדֶּרֶךְ, וַאֲפִלּוּ בְּצַד שְׂדֵה קְצִיצוֹת[פה] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[פו]. וְכֵן תְּאֵנָה שֶׁהִיא נוֹטָה לַדֶּרֶךְ, וְנִמְצְאוּ תְּאֵנִים תַּחְתֶּיהָ[פז] - מֻתָּרוֹת מִשּׁוּם גָּזֵל[פח], שֶׁהַתְּאֵנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ עִם נְפִילָתָהּ נִמְאֶסֶת[פט]; וּפְטוּרוֹת מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר[צ]. אֲבָל זֵיתִים וַחֲרוּבִין[צא] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֲסוּרִין.

פד) תאנים ששוטחים אותם כדי ליבשן. פה) שנראה שהקציעות שייכות לבעל השדה. פו) כי הקציעות דבר חשוב הן, והבעלים בודקים אותן לפעמים קרובות, והרגישו כשנאבדו כעבור זמן קצר, והגיעו לידי המוצא לאחר ייאוש. פז) עץ תאנה ברשות היחיד שהיא יוצאת לרשות הרבים, ומתחת לעץ נמצאו תאנים. פח) אף־על־פי שהתאנים של בעל התאנה הן. פט) ובעל התאנה מפקיר אותה. צ) כדין הפקר. צא) קשים הם ואינם נמאסים, אבל אינם חשובים כקציעות, ובעליהם אינם בודקים תכופות לראות אותם, ועל כן אפשר שאינם יודעים שנפלו, והרי זה ייאוש שלא מדעת והבעלים אינם מפקירים אותם, כי אינם נמאסים.

טז. תְּמָרִים שֶׁמַּשִּׁיר [=המפיל] אוֹתָן הָרוּחַ - מֻתָּרוֹת, שֶׁהַבְּעָלִים[צב] מָחֲלוּ[צג] אוֹתָם לְכָל אָדָם; וְזוֹ הִיא חֶזְקָתָן[צד]. וְאִם הָיוּ שֶׁל יְתוֹמִים, שֶׁאֵינָם בְּנֵי מְחִילָה[צה] - אֲסוּרִין; וְכֵן אִם הִקְפִּיד בַּעַל הַשָּׂדֶה, וְהִקִּיף[צו] מָקוֹם הָאֵילָנוֹת, אוֹ תִּקֵּן הַמָּקוֹם שֶׁיִּפְּלוּ בּוֹ [הפירות] הַנּוֹבְלוֹת[צז] עַד שֶׁיְּלַקֵּט אוֹתָן - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרוֹת, שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁלֹּא מָחַל.

צב) היודעים מראש שהרוח משירה תמרים מן העץ. צג) מפני שבהמות וחיות אוכלות אותם מחמת מתיקותם. צד) שהבעלים מחלום. צה) שקטנים הם, ולא יכולים למחול. צו) בגדר, שלא יכנסו בהמות וחיות. צז) הפירות שלא בשלו, הנופלים מן העץ.

יז. חָתוּל רַע שֶׁהוֹרֵג אֶת [הילדים] הַקְּטַנִּים, אָסוּר לְקַיְּמוֹ; וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם גָּזֵל[צח], וְלֹא מִשּׁוּם הֵשֵׁב אֲבֵדָה, אַף עַל פִּי שֶׁעוּרוֹ מוֹעִיל; אֶלָּא כָּל הַמּוֹצְאוֹ - זוֹכֶה בּוֹ, וְהוֹרְגוֹ וְהָעוֹר שֶׁלּוֹ.

צח) מכיון שאסור לקיימו – דינו כחתול ללא בעלים.

יח. גּוֹזָל הַנִּמְצָא קָרוֹב לַשּׁוֹבָךְ - בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה, הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ[צט]; חוּץ לַחֲמִשִּׁים אַמָּה, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ[ק], שֶׁאֵין הַגּוֹזָל מְדַדֶּה יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים אַמָּה. נִמְצָא בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת[קא], הֲרֵי הוּא שֶׁל קָרוֹב[קב]; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[קג], יַחֲלֹקוּ.

צט) שעד חמישים אמה מתרחק הגוזל משובכו. ק) כי מן ההפקר בא. קא) בתוך חמישים אמה לשניהם. קב) לשובך הקרוב יותר. קג) הרי זה ספק.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ יוֹנֵי שְׁנֵי הַשּׁוֹבָכוֹת

שָׁוִים בְּמִנְיָנָן; אֲבָל אִם הָיוּ יוֹנֵי הָאֶחָד רַבִּים - הָלֵךְ אַחַר הָרֹבְּקד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָחוֹק.

קד) כגון תוך ארבעים אמה לשובך שיוניו מרובות, ותוך עשרים אמה לשובך שיוניו מועטות.

~ יום חמישי ד' מרחשון ~

פֶּרֶק טז

המשך הדברים ששייכים למוצא מפני שאין בהן סימן.

א. הַמּוֹצֵא מְחָטִין וְצִנּוֹרוֹתא וּמַסְמְרִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אִם מְצָאָן אַחַת אַחַת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹב; מָצָא שְׁנַיִם שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר - חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁהַמְּנָן סִימָן.

א) כעין מזלגות לטוות חוטי זהב. ב) שהרי אין בהם לא סימן ולא טביעת עין.

ב. וְכֵן הַמּוֹצֵא מָעוֹת מְפֻזָּרִין, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹג; אֲפִלּוּ הָיוּ מֻקָּצָת מַטְבֵּעַ זֶה עַל גַּבֵּי זֶהד, הֲרֵי הֵם מְפֻזָּרִיןה. אֲבָל אִם מָצָא צְבוּר מָעוֹתו, חַיָּב לְהַכְרִיזז.

ג) שהרי אין בהן סימן. ד) מטבע אחד על השני. ה) ונפלו מן הבעלים, ועל כן הרי הן של המוצא. ו) ערמת מטבעות. ז) שהרי זה דרך הינוח, והמקום הוא סימן.

מָצָא שְׁלֹשָׁה מַטְבְּעוֹת זֶה עַל גַּבֵּי מַטְבֵּעַ זֶה, וְהֵן עֲשׂוּיִין כְּמִגְדָּלח, אוֹ שֶׁהָיוּ אֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד עַל גַּבֵּיהֶן, אוֹ שֶׁהָיוּ מֻקָּצָת זֶה עַל מֻקָּצָת זֶה, כְּדֵי שֶׁאִם יַכְנִיס קֵיסָם בֵּינֵיהֶן יִנָּטְלוּ בְּבַת אַחַתי - חַיָּב לְהַכְרִיזיא. הָיוּ עֲשׂוּיִין כְּשִׁירִיב, אוֹ כְּשׁוּרָהיג, אוֹ כַּחֲצוּבָהיד, אוֹ כְּסֶלַעטו - הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְלֹא יִטֹּל.

ח) שאין זה דרך נפילה. ט) חציו על זה וחציו על זה. י) כל מטבע מונח קצת על המטבע השני, ואם יכניס מתחתם קיסם, הוא יוכל להרים את שלושת המטבעות ביחד. יא) כי זה 'דרך הנחה', ואם נטל צריך להכריז. יב) עגול כצמיד. יג) זה ליד זה. יד) בצורה משולשת (כמו סגול). טו) אחד על השני כמו מדרגות.

ג. הַמּוֹצֵא מָעוֹת בְּכִיס [ארנק], אוֹ כִּיס כְּמוֹת שֶׁהוּא - חַיָּב לְהַכְרִיזטז. מָצָא כִּיס, וּלְבָנָיו מָעוֹת מְפֻזָּרִין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹיז; וְאִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהַכִּיס וְהַמָּעוֹת שֶׁל אָדָם אֶחָדיח, וּמִן הַכִּיס נָפְלוּ - חַיָּב לְהַכְרִיז.

טז) שהרי יש סימן בארנק. יז) שהמעות לא מהארנק נפלו, ולמעות מפוזרות אין סימן. יח) כגון שמנעול הארנק הפתוח פונה לצד המעות, או שמקצת מעות בכיס ומקצתן על יד הכיס.

ד. הַמּוֹצֵא • מָעוֹת בַּחֲנוּת - אִם הָיוּ בֵּין תֵּבָהיט לַחֲנָנִי, הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַחֲנוּתכ; וְאִם מְצָאָן עַל הַתֵּבָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִתֵּבָה וְלַחוּץ - הֲרֵי הֵן שֶׁל מוֹצְאָן כא. וְלָמָּה לֹא תִּקְּנָה הַחֲנוּת לְבַעַל הַחֲנוּת כב? לְפִי שֶׁאֵינָהּ חָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת כג; וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעַל הַחֲנוּת בְּתוֹכָהּ, צָרִיךְ לוֹמַר: 'תִּקְּנָה לִי חֲנוּתִי', כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

השגת הראב"ד

המוצא . . חנותי א"א יש מי שאומר שאפילו אמר תקנה לי רשותי לא קנה לו לפי שבאה שם המציאה קודם יאוש וחצירו כידו ועוד כי אין היאוש קונה אלא באבדה אבל זו לא היתה אצלו אבדה אלא בפקדון ששכחו בעליו.

יט) השולחן שהחנווני יושב לפניה. כ) שמידי החנווני נפל, שהרי שם מקומו. כא) שאנו אומרים מאחד הקונים נפל והתייאש. כב) ולמה לא זכה בהן החנווני הרי חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו? כג) שהרי רבים יוצאים ונכנסים שם, והדין שחצרו של אדם קונה לו, נאמר רק בחצר המשתמרת.

ה. מָצָא מָעוֹת בַּחֲנוּת הַשַּׁלְחָנִיכד - בֵּין כִּסֵּאכה לַשַּׁלְחָנִי, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל שַׁלְחָנִיכו. מְצָאָן עַל הַכִּסֵּא לִפְנֵי הַשַּׁלְחָנִי - אֲפִלּוּ הָיוּ צְרוּרִיןכז וּמֻנָּחִין עַל הַשַּׁלְחָן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל מוֹצְאָן; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ רֹב גּוֹיִיםכח, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. אֲבָל אִם הָיוּ רֹב יִשְׂרָאֵל, חַיָּב לְהַכְרִיז; מִפְּנֵי שֶׁהֵן צְרוּרִיןכט, יֵשׁ לָהֶן סִימָן.

כד) מחליף מעות. כה) התיבה ששמים עליה את המעות, והמפרידה בין השולחני לקונים נקראת כסא. כו) שממנו נפלו, שהרי אין הקונה ניגש לשם. כז) ויש בהן סימן. כח) שהתייאשו הבעלים אפילו מדבר שיש בו סימן. כט) אבל אם אינם צרורים, אפילו ברוב ישראל הרי אלו שלו, מפני שאין בהן סימן והבעלים מתייאשים מייד, והמעות הגיעו ליד המוצא לאחר ייאוש.

ו. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ חֲבֵרוֹ פֵּרוֹת, וּמָצָא בְּתוֹכָן מָעוֹת צְרוּרוֹת - נוֹטֵל וּמַכְרִיזל. מְצָאָן מְפֻזָּרִין, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹלא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הַפֵּרוֹת מִן הַתַּגָּר, אוֹ מִבַּעַל הַבַּיִת שֶׁלִּקְּחָן מִן הַתַּגָּרלב; אֲבָל אִם בַּעַל הַבַּיִת דָּשׁ הַפֵּרוֹת

בְּעַצְמוֹ, אוֹ עַל יְדֵי עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִיִּים[לג] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַחְזִיר[לד].

ל) שהרי יש בהן סימן, הקשר או המספר. לא) שהרי אין בהן סימן. לב) הקונה פירות מהרבה אנשים ואין יודעים למי להחזיר, ולהכריז אי אפשר, שהרי אין במעות סימן והפירות באו מאנשים שונים ולא ידוע של מי הכסף, ועל כן המעות לקונה. לג) וכל מה שקנה עבד קנה רבו. לד) לבעל הבית, אף על פי שאין בהן סימן, שהרי יודעים של מי הן. ובעל הבית אינו מתייאש, שהרי הוא יודע למי מכר.

ז. הַמּוֹצֵא מַטְמוֹן[לה] בְּגַל [של אבנים], אוֹ בְּכֹתֶל יָשָׁן - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁל גּוֹיִים הַקַּדְמוֹנִיִּים הֵן[לו]; וְהוּא, שֶׁיִּמְצָא אוֹתָן מַטָּה מַטָּה[לז] כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּטְמוֹנִיּוֹת הַיְשָׁנוֹת[לח]; אֲבָל אִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהֵן מַטְמוֹן חָדָשׁ, אֲפִלּוּ נִסְתַּפֵּק לוֹ הַדָּבָר[לט] - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן, שֶׁמָּא מֻנָּחִין הֵם שָׁם[מ].

לה) טמון במקום סתר. לו) ולכן אף על פי שידוע שבדורות האחרונים לא היו גויים במקום, הדין כן. לז) בתוך הקרקע, כלומר, שהחפץ העלה חלודה מרובה, וזה מוכיח שהוא מונח מזמן רב. לח) שמוצאים אותם בקרקע לאחר שקירות הבתים שוקעים באדמה. לט) אם זה מטמון חדש. מ) ויבואו לקחתו, ועל כן לא יגע כדין כל ספק שנמצא ב'דרך הנחה'.

ח. הוֹאִיל וַחֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, לָמָּה לֹא יִקְנֶה בַּעַל הֶחָצֵר זֶה הַמַּטְמוֹן שֶׁבְּתוֹךְ הַכֹּתֶל הַיָּשָׁן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שֶׁל אֱמוֹרִים, וְתִהְיֶה מְצִיאָה זוֹ לְבַעַל הֶחָצֵר[מא]? מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ יְדוּעָה לוֹ[מב] וְלֹא לַאֲחֵרִים, וַהֲרֵי זֶה הַמַּטְמוֹן אֲבוּדּ מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם[מג]; וּלְפִיכָךְ הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ.

מא) ומדוע מתירים למוצא לקחתה? מב) שיש מטמון. מג) שחי וקיים.

וּמָה • אֲבֵדָה שֶׁל אָדָם אָמְרָה תּוֹרָה "אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ, וּמְצָאתָהּ"[44], מִי שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמְצוּיָה אֵצֶל כָּל אָדָם[מד], יָצָאת זוֹ[מה] שֶׁנִּפְלָה לַיָּם, שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם[מו] - קַל וָחֹמֶר לְמַטְמוֹן קַדְמוֹנִי שֶׁלֹּא הָיָה שֶׁלּוֹ מֵעוֹלָם[מז], וְהוּא אֲבוּד מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם; לְפִיכָךְ הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ.

השגת הראב"ד
ומה . . תורה א"א זהו קל וחומר שיש עליו תשובה אבידה שבים למי תזכה הים אבל אבידה שבגל הגל תזכה לבעליו וכן כותל ישן, אבל הטעם בכאן לפי שאינה חצר המשתמרת וצריך שיהא בעליו בצדו ויאמר זכתה לי חצרי.

מד) חייבים להחזיר. מה) שאין צריכים להכריז. מו) וחזקה שהתייאשו הבעלים משעה שנפלה, ועל כן איבדו את זכותם על החפץ שלהם. מז) שאינו זוכה בה.

ט. מָצָא מַטְמוֹן בְּכֹתֶל חָדָשׁ[מח] - אִם הַמַּטְמוֹן מוֹכִיחַ שֶׁהוּא לְבַעַל הַבַּיִת, הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ; וְאִם מוֹכִיחַ שֶׁהוּא שֶׁל אֶחָד מִן הַשּׁוּק, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ[מט].

מח) בתוך חור שבכותל. מט) אף על פי שזה וודאי 'דרך הנחה', הרי זה של המוצא, מכיוון שזה מטמון המונח זמן רב, והבעלים כבר התייאשו.

כֵּיצַד? הַסַּכִּין, הֲרֵי הַנֶּצֶב שֶׁלּוֹ מוֹכִיחַ[נ]; וְהַכִּיס, פִּיו מוֹכִיחַ[נא]. וְאִם נִמְצָא תּוֹךְ הַכֹּתֶל מָלֵא מֵהֶן[נב], חוֹלְקִין.

נ) קת הסכין מוכיחה, אם הקת פונה לפנים הבית, בעל הבית הטמין אותו שם, והרי זה שלו, ואם פונה לרשות הרבים, אחד מעוברי דרך הטמינו שם, ועל כן זה של המוצא. נא) פתח הארנק מוכיח, אם הוא פונה לפנים, הרי זה של בעל הבית, ואם פונה לחוץ, הרי זה של המוצא. נב) אם מצא שם דברים שאין בהם דבר שיוכיח למי זה שייך, והם תופסים את כל רוחב הכותל ולא יודעים למי זה שייך.

י. הָיוּ בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל מָעוֹת אוֹ לְשׁוֹנוֹת שֶׁל זָהָב, שֶׁאֵין שָׁם מוֹכִיחַ[נג] - מֻחֲצִיו וְלַחוּץ[נד], שֶׁל מוֹצֵא[נה]; מֻחֲצִיו וְלִפְנִים[נו], שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[נז].

נג) אם בעל הבית שם אותן או אחד מבני רשות הרבים. נד) בחצי הקרוב לרשות הרבים. נה) מתוך הנחה שעובר דרך הניח אותן שם ושכח, ובמשך הזמן התייאש מהן. נו) בחצי הקרוב לפנים הבית. נז) כי הוא הניח אותן ולא התייאש.

יא. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין הַדְּבָרִים אֲמוּרִים[נח], אֶלָּא בְּשֶׁטָּעַן בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהַמַּטְמוֹן שֶׁלּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה יוֹרֵשׁ, שֶׁאָנוּ[נט] טוֹעֲנִין לוֹ[ס] שֶׁמָּא שֶׁל אָבִיו הֵן; אֲבָל אִם הוֹדָה שֶׁהֵן מְצִיאָה, הֲרֵי הֵן שֶׁל מוֹצְאָן[סא].

נח) שהמטמון של בעל הבית. נט) הדיינים. ס) אף על פי שהוא עצמו אינו טוען. סא) ואין אומרים חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, שהרי החור הפתוח לרשות הרבים חצר שאינה משתמרת הוא.

44. דברים-כי־תצא, כב, ג.

לְפִיכָךְ, אִם הָיָה מַשְׁכִּיר הַבַּיִת לַאֲחֵרִים - חֲרֵי הֵם שֶׁל שׁוֹכֵר הָאַחֲרוֹן[סב]; וְאִם • הִשְׁכִּירוֹ לִשְׁלֹשָׁה גּוֹיִים[סג] כְּאַחַת - חֲרֵי עַשָּׂאָהוּ פַּנְדָּק[סד], וְכָל הַנִּמְצָא בּוֹ אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, חֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ; מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֶחָד יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהֵם שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁהוּא טָמַן, שֶׁחֲרֵי עַשָּׂאָהוּ פַּנְדָּק[סה].

השגת הראב"ד
ואם . . כאחת א"א בגמרא (בבא מציעא כו) מסיק אפילו לשלשה ישראל.

סב) ולא של בעל הבית. **סג)** לאו דווקא לשלושה גויים, אלא אפילו לאחד הרי אלו כמוצאם (הרמב"ם משתמש בלשון הגמרא). **סד)** מקום שרבים מצויים שם. **סה)** ודווקא השכיר לגויים, אבל השכיר לשלושה ישראליים חייב להחזיר להם, שאפשר שהם שותפים ולכן אינם מתייאשים.

פֶּרֶק יז

דרכי קניה וזכיה במציאה.

א. כָּל מְצִיאָה שֶׁאָמַרְנוּ בָּהּ שֶׁהִיא שֶׁל מוֹצְאָהּ - אֵינוֹ זוֹכֶה בָּהּ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְיָדוֹ אוֹ לִרְשׁוּתוֹ; אֲבָל אִם רָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, אֲפִלּוּ נָפַל עָלֶיהָ, וּבָא אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ - זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ זָכָה בָּהּ.

ב. הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, וְרָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ[א]: 'זְכֵה לִי בָּהּ' - כֵּיוָן שֶׁהִגְבִּיהָהּ לוֹ[ב] - קָנָה הָרוֹכֵב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעָה לְיָדוֹ[ג]. וְאִם אָמַר לוֹ: 'תְּנֶהָ לִי', וּנְטָלָהּ וְאָמַר: 'אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ' - זָכָה בָּהּ הַנּוֹטֵל[ד]; וְאִם מְשָׁנָתָהּ לָרוֹכֵב אָמַר: 'אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ תְּחִלָּה'[ה], לֹא אָמַר כְּלוּם[ו].

א) ההולך רגלי. **ב)** ושתק, הרי עשה שליחותו. **ג)** כי המגביה נעשה שליחו, ומרגע שהגביה קנה אותה הרוכב. **ד)** כי הרוכב לא עשה אותו שליח לזכות בשבילו אלא לתת לו את המציאה, וכל עוד שלא נתן לו, הרשות בידו לחזור בו משליחותו. **ה)** כשהגבהתי את המציאה. **ו)** כי אפילו אם נכונים דבריו, שנתכוון לזכות בה לעצמו, הרי נתנה במתנה לרוכב כשמסרה לו.

ג. הַמַּגְבִּיהַּ מְצִיאָה לַחֲבֵרוֹ[ז] - קָנָה חֲבֵרוֹ[ח], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ[ט] כְּלוּם. הִגְבִּיהוּ אֶת הַמְּצִיאָה שְׁנַיִם[י], קְנָאוּהָ שְׁנֵיהֶם[יא].

ז) בשעת ההגבהה אמר: אני מגביה את המציאה לחברי. **ח)** ואין המגביה יכול לחזור בו. **ט)** חברו לא אמר לו שיגביה את המציאה בשבילו. **י)** כששניהם מודים שהגביהו את המציאה ביחד. **יא)** כי עזרו זה לזה בהגבהה, וכל אחד מהם הוא כמגביה מציאה לחברו, ועל־ידי־זה זכו בה שניהם.

ד. הִגְבִּיהָהּ לוֹ חֵרֵשׁ[יב] אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן - לֹא קָנָה הַמַּפְקִיד, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן דַּעַת[יג]. הִגְבִּיהָהּ חֵרֵשׁ וּפִקֵּחַ כְּאֶחָד - מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא קָנָה פִּקֵּחַ[יד], לֹא קָנָה חֵרֵשׁ[טו]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן חֵרְשִׁין, קָנוּ שְׁנֵיהֶם; תִּקְּנוּ לָהֶן חֲכָמִים שֶׁיִּקְנוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְהִנָּצוֹת[טז].

יב) מלידה, אינו מדבר ואינו שומע ודינו כשוטה. **יג)** והם אינם יכולים להיות שליחים. **יד)** שהרי מה שהגביה החרש בשביל הפקח – הרי זה כמונח על גבי הקרקע. **טו)** שהרי לא הגביה את המציאה כולה מעל גבי הקרקע, וההגבהה של הפקח אינה מועילה לו, כי אפילו הפקח עצמו לא קנה. **טז)** לריב עם החוטפים מהם את המציאה.

ה. שְׁנַיִם • שֶׁרָאוּ גָּמָל אוֹ חֲמוֹר שֶׁל מְצִיאָה, וְקָדְמוּ שְׁנֵיהֶם וְהִנְהִיגוּהוּ, אוֹ מְשָׁכוּהוּ[יז], אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מַנְהִיג וְאֶחָד מוֹשֵׁךְ - קָנוּ שְׁנֵיהֶן[יח] (הַמּוֹשֵׁךְ קָנָה, אֲבָל לֹא הַמַּנְהִיג). בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[יט]? בַּחֲמוֹר. אֲבָל בִּגָּמָל - אִם הָיָה אֶחָד מַנְהִיג וְאֶחָד מוֹשֵׁךְ - הַמּוֹשֵׁךְ קָנָה, אֲבָל לֹא הַמַּנְהִיג[כ].

השגת הראב"ד
שנים שראו .. או שהיה אחד מנהיג ואחד מושך, המושך קנה אבל לא המנהיג. א"א תימה הוא זה שמשיכה והנהגה תרוייהו משיכה מעלייתא נינהו אלא שהמשיכה בגמל וההנהגה בחמור אבל תרוייהו בגמל או בחמור ספיקא הוא.

יז) והוא עקר את רגליו ממקומו, וזה דרך הקניה. **יח)** ואין אחד עדיף מחברו, אף־על־פי שחמור דרכו בהנהגה, נקנה גם במשיכה. **יט)** שאם אחד מנהיג ואחד מושך – קנו שניהם. **כ)** שהנהגה בגמל במקום משיכה אינה קונה. כלומר, אם שניהם מנהיגים שניהם קונים, אבל אם אחד מנהיג ואחד מושך, המושך עדיף ואין המנהיג קונה.

ו. בֶּהֱמַת מְצִיאָה שֶׁקִּדַּם אֶחָד וְאָחַז בַּמּוֹסָרָה[כא] - לֹא קָנָה[כב], עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ אוֹ יַנְהִיג; וְכֵן בְּנִכְסֵי הַגֵּר[כג]. אֲבָל קָנָה הַמּוֹסֵרָה לְבַדָּהּ[כד].

כא) חבל שקושרים בו בעל־חי. **כב)** אין האוחז במוסרה קונה את הבהמה אלא־אם־כן בעל הבהמה מוסר אותה בידו. **כג)** שמת ואין לו יורשים, וכל הקודם בנכסיו זכה בהם. **כד)** היות שהגביה את המוסרה – הוא קנה אותה.

ז. הָיָה אֶחָד רוֹכֵב, וְאֶחָד אוֹחֵז בַּמּוֹסָרָה - הָרוֹכֵב קָנָה הַבְּהֵמָה, וְהַמּוֹסָרָה שֶׁעַל לְחָיֵי הַבְּהֵמָה בִּלְבַד; וְזֶה שֶׁאָחַז הַמּוֹסֵרָה, קָנָה מִמָּנָּה מַה שֶּׁאָחַז בְּיָדוֹ[כה]. וּשְׁאָר הַמּוֹסֵרָה, לֹא קָנָהוּ אֶחָד מֵהֶן[כו].

כה) ויותר לא, כי אין קונים חפץ מן ההפקר אלא־אם־כן הגביה את כולו. **כו)** וכל התופס בו זכה.

ח. חֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[כז]; וְאִם נָפְלָה בָּהּ מְצִיאָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הֶחָצֵר[כח]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת[כט]. אֲבָל בְּשָׂדֶה וְגִנָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אִם הָיָה עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֶהוּ וְאָמַר 'זָכָת לִי שָׂדִי', זָכָה בָּהּ; וְאִם אֵינוֹ עוֹמֵד שָׁם, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד וְלֹא אָמַר 'זָכָת לִי שָׂדִי' - כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה.

כז) אם יש חפץ בחצר שלו, והוא אינו יודע שהחפץ בחצרו, אך אילו היה יודע היה רוצה לזכות בחפץ – חצרו קונה לו. והטעם מפני שהחצר היא כהמשך לידו, שהרי כל מה שבידו נותן בחצר. כח) ואסור לאחר ליטול אותה. כט) כגון מוקפת גדר, ובעל החצר סומך על כך שאיש לא יכנס לחצרו לקחתה.

וְכֵן אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדָּן, הֲרֵי אֵלּוּ קוֹנִין לוֹ; וְאִם הִגִּיעָה הַמְּצִיאָה לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ, זָכָה בָּהּ.

ט. חֲכָמִים תִּקְּנוּ דָּבָר זֶה[ל], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּצוּ הַמּוֹצְאִין זֶה עִם זֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסִמְטָא[לא] אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁאֵין הָרַבִּים דּוֹחֲקִין בָּהֶם[לב], אוֹ בְּשָׂדֶה שֶׁאֵין לָהּ בְּעָלִים. אֲבָל הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[לג], אוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ - אֵין אַרְבַּע אַמּוֹת קוֹנוֹת לוֹ[לד], וְאֵינוֹ קוֹנֶה שָׁם עַד שֶׁתַּגִּיעַ מְצִיאָה לְיָדוֹ.

ל) ארבע אמות קונות לו לאדם. לא) קרן זווית שסמוכה לרשות הרבים והיא הפקר לרבים. לב) כל אחד הולך שם בנחת, ויש לכל אחד ארבע אמות שמיוחדות לו. לג) שהצפיפות מרובה, ואין לכל אחד ארבע אמות מיוחדות לו. לד) ברשות הרבים אין קונות לו, שהרי התקנה לא תועיל למנוע ריב, ובשדה חברו אין קונות לו, שלא הפקיעו חכמים את זכותם המלאה של הבעלים על־מנת לתת לאחרים זכות חצר.

י. [ילדה] קְטַנָּה - יֵשׁ לָהּ חֲצֵר[לה], וְיֵשׁ לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת[לו]; וְקָטָן - אֵין לוֹ חָצֵר, וְאֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת. מִפְּנֵי שֶׁחָצֵר שֶׁל קְטַנָּה, מְיֻדָּה לְמַדְנוּהָ[לז] - שֶׁכְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט הַמַּגִּיעַ לְיָדָהּ, כָּךְ מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט הַמַּגִּיעַ לַחֲצֵרָהּ; וּכְשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ חָצֵר לְעִנְיַן הַגֵּט, כָּךְ יֵשׁ לָהּ לְעִנְיַן מְצִיאָה[לח]. וְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם, כַּחֲצֵרוֹ לְעִנְיַן מְצִיאָה.

לה) אם נפלה מציאה לתוך חצר המשתמרת של קטנה, היא קונה כמו לגדול. לו) קונות לה מכוח תקנת החכמים. לז) כתוב בתורה: "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה". ודרשו חכמים: "ונתן – מכל־מקום". כלומר, לאו דווקא בידה ממש אלא אפילו נתן את הגט לחצרה, הרי היא מגורשת, ודין החצר כדין היד. לח) כלומר אנו לומדים מציאה מגט, כשם שחצרה כידה לענין הגט, כך היא כידה לענין מציאה.

אֲבָל הָאִישׁ, לְמַדְנוּ שֶׁחֲצֵרוֹ קוֹנָה לוֹ מִשְׁלוּחוֹ - כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹנֶה לוֹ שְׁלוּחוֹ[לט], כָּךְ תִּקְּנָה לוֹ חֲצֵרוֹ. וְהַקָּטָן - הוֹאִיל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ, כָּךְ אֵין חֲצֵרוֹ וְלֹא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ קוֹנִין לוֹ, עַד שֶׁתַּגִּיעַ מְצִיאָה לְיָדוֹ.

לט) כי שלוחו של אדם כמותו.

יא. מִי שֶׁרָאָה אֲחֵרִים רָצִין אַחַר הַמְּצִיאָה, וַהֲרֵי הוּא צְבִי שָׁבוּר [=פצוע] אוֹ גּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ - אִם הָיָה עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֶהוּ שֶׁהֵן בְּתוֹכָהּ, וְאֵלּוּ רָץ הָיָה מַגִּיעָן[מ], וְאָמַר: 'זָכָת לִי שָׂדִי' - זָכָת לוֹ שָׂדֶהוּ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעָן - הֲרֵי אֵלּוּ כִּצְבִי שֶׁהוּא רָץ כְּדַרְכּוֹ וּכְגוֹזָלוֹת הַמְפָרִיחִין, וְלֹא אָמַר כְּלוּם[מא]; אֶלָּא כָּל הַקּוֹדֵם בָּהֶן, זָכָה.

מ) בעל השדה. מא) שהרי אפילו אם אף אחד לא יקח אותם, הם לא יישארו בשדה שלו, אלא יברחו.

וְאִם בְּמַתָּנָה נִתְּנוּ לוֹ - הוֹאִיל וְאַחֵר הִקְנָה אוֹתָן לוֹ, וַהֲרֵי הֵן מִתְגַּלְגְּלִין[מב] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, קָנָת לוֹ שָׂדֵהוּ[מג]; וְאִם הָיָה צְבִי רָץ כְּדַרְכּוֹ וְגוֹזָלוֹת מַפְרִיחִין, לֹא קָנָת לוֹ שָׂדֵהוּ[מד].

מב) הצבי השבור והגוזלות שלא פרחו, ונתגלגל בשדה דינו כמונח בשדה. מג) ואין הנותן יכול לחזור בו. מד) אפילו במתנה, שדעת אחרת מקנה אותו, שהרי הצבי הרץ כדרכו והגוזלות המפריחים יעזבו מהר את שדהו, ודומים כאילו אינם מונחים כלל בחצרו.

יב. מְצִיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - יֵשׁ בָּהּ גְּזֵלָה[מה], מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[מו]. לְפִיכָךְ, אִם בָּא אַחֵר וּגְזָלָהּ מִיָּדָן, אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּדַיָּנִין[מז]; וְאִם כָּפַר בָּהּ וְנִשְׁבַּע, אֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ[מח].

מה) אם בא אחר וחטף מידם. מו) כדי למנוע ריב בין המוצא וקרוביו ובין האחרים. אבל מצד הדין אין זה גזל, שהרי אין בהם דעת, ולא זכות במציאה, וכאילו היא מונחת עדיין על הקרקע. מז) כי הגזלן זכה מן הדין. מח) גזלן שכפר ונשבע לשקר, חייב להחזיר את הקרן ולהוסיף חומש, אבל בגזל זה שאינו יוצא בדיינים – אין גם חומש.

יג. מְצִיאַת בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַסָּמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ[מט], אַף

עַל פִּי שֶׁהֵם גְּדוֹלִים[נ], וּמְצִיאַת בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה[נא], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ סוֹמֶכֶת עַל שֻׁלְחָנוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מְכוּרָה אָמָּהּ[נב], וּמְצִיאַת אִשְׁתּוֹ[נג], וּמְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִיִּים[נד] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.

מט) שאביהם מפרנסם. נ) דינם לענין מציאה כקטנים (והטעם שהמציאה לאב – "משום איבה", כי הוא מפרנסם).
נא) בת שתים־עשרה ויום אחד שהביאה שתי שערות, והיא עדיין ברשות אביה. נב) מכורה כשפחה, אין המציאה שייכת לאדוניה אלא לאביה. נג) כדי למנוע קטטה בינו לבינה, שהרי הוא מפרנסה. נד) כל מה שקנה עבד קנה רבו.

אֲבָל מְצִיאַת בְּנוֹ שֶׁאֵינוֹ סוֹמֵךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן, וּמְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִיִּים[נה], וּמְצִיאַת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא מְגֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[נו] - כָּל אֵלּוּ הַמְּצִיאוֹת אֵינָן שֶׁלּוֹ.

נה) ברשות עצמם הם. נו) במקרה והיא ספק מגורשת (אף־על־פי שהוא עדיין חייב לפרנס אותה, בכל זאת המציאה שלה, שהרי בין כך וכך יש כבר איבה בינו לבינה).

פֶּרֶק יח

דיני מציאת השטרות.

א. הַמּוֹצֵא שְׁטַר חוֹב - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[א] בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים[ב], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַחַיָּב מוֹדֶה[ג], וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקֻיָּם[ד] - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר[ה]; שֶׁמָּא פָּרָעוֹ, וּקְנוּנְיָה[ו] הֵן[ז] עוֹשִׂין, כְּדֵי לִטְרֹף בּוֹ מִן הַלָּקוּחוֹת[ח] שֶׁלֹּא בַּדִּין[ט], לְפִיכָךְ[י] הוֹדָה לוֹ[יא] - שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ לִטְרֹף בְּשֶׁטַר שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת, שֶׁהָאַחֲרָיוּת שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה טָעוּת סוֹפֵר הִיא[יב], בֵּין בִּשְׁטָרֵי הַלְוָאָה, בֵּין בִּשְׁטָרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר.

א) שלא כתוב במפורש. ב) שנכסי הלווה אחראים לפרעון החוב, והמלווה יוכל לקחת אותם גם מיד הלקוחות, שקנו את השדה מהלווה אחרי ההלוואה. ג) שהלווה מודה שלא פרע, והשטר־חוב נפל מיד המלווה (וכל־שכן כשלא מודה וטוען שפרע). ד) שטר זה מקויים על ידי עדים בבית דין, שזהו שטר תקין ואמיתי. ה) למלווה. ו) הסכם של רמאות. ז) המלווה והלווה. ח) להוציא מהלקוחות את הקרקעות. ט) שהרי נפרע החוב. י) כדי שיחלקו ביניהם את קרקע הלקוחות. יא) למלווה יש זכות. יב) למרות שצריך לכתוב בשטר שהנכסים ששייכים ללווה 'אחראים' ומשועבדים לגביית החוב על ידי המלווה, במקרה שזה לא נכתב בשטר זה בגלל שהסופר שכח לכתוב, והמלווה לא הפסיד את זכותו מפני טעותו של הסופר.

לְפִיכָךְ[יג], אִם פֵּרַשׁ בִּשְׁטָר זֶה שֶׁהוּא שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת - אִם הָיָה הַחַיָּב מוֹדֶה, יַחֲזִיר[יד]; וְאִם לָאו - לֹא יַחֲזִיר, שֶׁמָּא פְּרָעוֹ[טו].

יג) מכיון שהדין שלא יחזיר את השטר חוב למלווה מנומק בזה ש"אחריות טעות סופר". יד) שהרי בשטר זה כתוב מפורש שאין בו אחריות, והמלווה ינכה מן הלווה בלבד ולא מהקרקעות, והוא הרי מודה שלא פרע. טו) מכיוון שנפל ולא נזהר בשמירתו, יש יסוד לחשוש שפרעו.

ב. וְכֵן אִם מָצָא שְׁטַר שֶׁזְּמַנּוֹ בּוֹ בַּיּוֹם[טז], וְהָיָה מְקֻיָּם[יז] וְהַחַיָּב מוֹדֶה[יח] - יַחֲזִיר[יט]; וְאִם אֵינוֹ מְקֻיָּם - לֹא יַחֲזִיר, שֶׁמָּא כָּתַב לְלוֹוֶת[כ] וַעֲדַיִן לֹא לָוָה[כא].

טז) שביום שנמצא נכתב. יז) אישור בית־הדין שהשטר כשר. יח) שלא פרע ומהמלווה נפל. יט) למלוה. ואין חוששין לקנוניה, כי הם יכולים לכתוב שטר אחר שזמנו כזמן השטר הנמצא, מה־שאין־כן בהלכה הקודמת. כ) הכין לעצמו שטר לשם קבלת הלוואה. כא) ואינו משמיד את השטר, כי בדעתו ללוות אחר־כך.

ג. מָצָא שְׁטָר בְּחֻמְתָּם[כב] אוֹ בִּכְלִי עֵץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנָּתַן סִימָן[כג]. מָצָא שְׁלֹשָׁה שְׁטָרוֹת קְרוּכִין[כד] בְּקֶרֶן אֶחָד, אוֹ מֻנָּחִין זֶה עַל זֶה, אוֹ אֲגוּדִין אֶגֶד אֶחָד[כה] - יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנָּתַן סִימָן[כו].

כב) נוד של עור. כג) מה־שאין־כן בשתי ההלכות הקודמות שאין מחזירים את השטר למלווה אפילו בסימן, שהרי השטר בידו היה, והוא מכיר את הסימן, ואין זו הוכחה שמידו נפל. כד) תפורים אחד בשני. כה) מגולגלים ביחד. כו) המוצא מכריז "שטרות מצאתי", והמאבד יאמר את המספר, או שהיו כרוכין או אגודים, כסימן.

ד. הָיָה הַלָּוֶה אֶחָד[כז], וְהַמַּלְוִין שְׁלֹשָׁה[כח] - אִם מְקֻיָּמִין הֵן, יַחֲזִיר לַלָּוֶה[כט]; וְאִם אֵינָן מְקֻיָּמִין, יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנָּתַן סִימָן; שֶׁמָּא הַמַּלְוִין נָתְנוּ שִׁטְרֵיהֶן לְסוֹפֵר[ל] לְקַיְּמָן, וְנָפְלוּ מִיַּד הַדַּיָּן[לא].

כז) בשלושת השטרות שמצאם יחד. כח) כגון ראובן לווה משמעון, מלוי ומיהודה. כט) אפילו נתן המלווה סימן, שוודאי פרע הלווה את השטרות וקבלם חזרה ומידו נפלו, שאם מיד המלווים נפלו, מי קיבץ אותם למקום אחד. ל) של בית־הדין. לא) אבל בשטרות מקויימים אין חוששים שמא מיד הדיין נפלו, שאין דרכו של איש להשהות את שטרו המקויים אצל הדיין.

הָיָה הַמַּלְוֶה אֶחָד, וְהַלּוֹוִין שְׁלֹשָׁה - יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה[לב]; וְאִם הָיוּ שְׁלָשְׁתָּן בִּכְתַב יְדֵי סוֹפֵר אֶחָד, יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנָּתַן סִימָן; שֶׁמָּא שְׁלָשְׁתָּן הוֹלִיכוּ שִׁטְרֵיהֶן לַסּוֹפֵר לְכָתְבָם, וְנָפְלוּ מִיַּד הַסּוֹפֵר[לג].

לב) שוודאי מידו נפלו, שאם מיד הלווים נפלו, כיצד הזדמנו למקום אחד. לג) ומעולם לא לוו, ואין זה ודאי שמהמלווה נפלו, ועל כן לא יחזיר אלא למי שנתן סימן.

ה. מָצָא שְׁטָרוֹת קְרוּעִין, וּשְׁטַר חוֹב בֵּינֵיהֶם - לֹא יַחֲזִיר[לד]. וְאִם יֵשׁ עִמָּהֶם שׁוֹבֵר[לה], אֲפִלּוּ בְּלֹא עֵדִים - יִתֵּן שְׁטַר הַחוֹב לַלֹּוֶה[לו]; שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה פָּרוּעַ, לֹא הִשְׁלִיכוֹ בֵּין שְׁטָרוֹת קְרוּעִים; וַהֲרֵי יֵשׁ עִמּוֹ כְּתָב שֶׁהוּא פָּרוּעַ.

לד) לא למלווה ולא ללווה, אפילו נתן המלווה סימן, שמא נפרע, שהריהו מושלך עם יתר השטרות הפרועים. לה) שכתוב בו שהשטר נפרע. לו) שוודאי נפרע.

ו. מָצָא • גִּטֵּי נָשִׁים - בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה[לז], יַחֲזִיר לָאִשָּׁה[לח]. אֵין הַבַּעַל מוֹדֶה[לט] - אִם נָתְנָה הָאִשָּׁה סִימָן מֻבְהָק[מ]; וְאִם לָאו, לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה. אָמַר הַבַּעַל: 'מִיָּדֵי נָפַל', וְנָתַן סִימָנָיו, וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: 'מִיָּדֵי נָפַל', וְנָתְנָה סִימָנָיו - יִנָּתֵן לָהּ[מא]; וְהוּא שֶׁתִּתֵּן[מב] סִימָן מֻבְהָק, כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה: 'נֶקֶב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית'[מג] - שֶׁאִלּוּ לֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ, לֹא הָיְתָה יוֹדַעַת.

השגת הראב"ד
מצא . . לאשה א"א תמה אני היכי פסקה למילתא דהא בעינן לאלתר אי נמי בשלא הוחזקו שני יוסף בן שמעון ומקום שאין השיירות מצויות ככתוב בהלכות הרב ז"ל (לדף יח).

לז) שנתן את הגט לאשתו ומידה נפל. לח) להתירה להינשא. לט) והוא טוען שעדיין לא נתן לה את הגט ומידו נפל, וכעת אינו רוצה לגרשה, והאישה טוענת שמידה נפל והיא מגורשת. מ) ומתירים אשת איש בסימן מובהק, אף־על־פי שהבעל טוען שלא גירשה. מא) שסימני הבעל אינם כלום, שהרי הוא כתב את הגט ויודע בסימניו. מב) בתנאי. מג) ולא נקב סתם, כי שמא ראתה את הנקב כשהגט היה ביד בעלה.

ז. הוּא אוֹמֵר סִימָנֵי הַחוּט שֶׁקָּשַׁר בּוֹ הַגֵּט, וְהִיא אוֹמֶרֶת סִימָנֵי הַחוּט - יִנָּתֵן לָהּ; וְהוּא שֶׁתֹּאמַר סִימָן מֻבְהָק, כְּגוֹן מִדַּת אֹרֶךְ הַחוּט; אֲבָל אִם אָמְרָה: 'אָדֹם' אוֹ 'שָׁחֹר הוּא', אֵין זֶה סִימָן מֻבְהָק[מד]. הוּא אוֹמֵר: 'בְּחֻמֶּת הָיָה מֻנָּח', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'בְּחֻמֶּת הָיָה מֻנָּח' - יִנָּתֵן לוֹ, שֶׁאֵין זֶה סִימָן מֻבְהָק[מה].

מד) שמא ראתה כשהגט היה ביד בעלה. מה) שהאישה יודעת שהבעל מחזיק כל שטרותיו בחמת.

ח. מָצָא גֵּט שְׁחִרוּר[מו] - בִּזְמַן שֶׁהָרַב מוֹדֶה[מז], יַחֲזִיר לָעֶבֶד; אֵין הָרַב מוֹדֶה[מח], לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה.

מו) שטר ששחרר האדון את עבדו הכנעני. מז) שנתנו לעבד להשתחרר בו, ומיד העבד נפל. מח) וטוען שכתב את השטר ונמלך בדעתו שלא לתת.

ט. מָצָא שְׁטַר מַתָּנָה - אִם מַתְּנַת בְּרִיא[מט] הִיא - אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים, לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה; שֶׁמָּא כָּתַב לִתֵּן וְלֹא נָתַן[נ], וַאֲחַר שֶׁכָּתַב שְׁטָר זֶה מָכַר שָׂדֶה זוֹ אוֹ נָתְנָהּ בְּמַתָּנָה לְאַחֵר וְחָזַר בּוֹ; וְזֶה[נא] שְׁמוֹדֶה לָזֶה[נב], כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָה עַל הָאַחֲרוֹן שְׁנָתַן[נג] לוֹ אוֹ שֶׁמָּכַר לוֹ.

מט) שאין הנותן יכול לחזור בו לאחר שמסר את שטר המתנה למקבל. נ) ולא זכה חברו. נא) הדבר הזה. נב) הראשון. נג) לומר ששטר המתנה שנמצא נמסר בשעתו לראשון, ומידו נפל, ואם נחזיר את השטר לראשון, הוא יוציא את השדה מן האחרון, שהרי שטרו קודם לזה של האחרון, ויחלקו ביניהם את השדה.

וְאִם מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[נד] הִיא - אִם הוֹדָה, יִתֵּן; וְאִם לָאו, לֹא יִתֵּן; שֶׁשְּׁכִיב מְרַע שְׁנָתַן לִשְׁנַיִם זֶה אַחַר זֶה - הָאַחֲרוֹן קָנָה[נה], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

נד) חולה גוסס השוכב על ערש דווי. נה) כי הנותן יכול לחזור בו, שאין כוונתו להקנות אלא לאחר מיתה, ועל כן אפילו אם נחזיר את השטר לראשון, האחרון לא יפסיד, כי כאשר מכר לו את הקרקע, התבטל השטר שנתן לראשון.

י. מֵת שְׁכִיב מְרַע שְׁנָתָנָהּ בְּמַתָּנָה - אַף עַל פִּי שֶׁהַיּוֹרֵשׁ מוֹדֶה שֶׁמּוֹרִישׁוֹ נְתָנָהּ, הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה; שֶׁמָּא כָּתַב לִתֵּן וְלֹא נָתַן, וּמְכָרָהּ הַיּוֹרֵשׁ אוֹ נְתָנָהּ וְחָזַר בּוֹ[נו], וַהֲרֵי הוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָה עִם זֶה כְּדֵי לְהַפְקִיעַ[נז] נִכְסֵי זֶה הָאַחֲרוֹן.

נו) והרי אינו רשאי לחזור בו, שהרי מתנת בריא היא. נז) על־ידי־זה שיחזירו את השטר לראשון שזמנו קודם לזה של האחרון, ואחר־כך יחלקו ביניהם את השדה.

יא. מָצָא שׁוֹבֵר[נח] - בִּזְמַן שֶׁבַּעַל הַשֶּׁטֶר מוֹדֶה שֶׁנִּשְׁבַּר שְׁטָרוֹ וּפָרָעוֹ אוֹ מְחָלוֹ[נט], יִתֵּן לְבַעַל הַשּׁוֹבֵר[ס]; אֵין שְׁנֵיהֶם מוֹדִים, לֹא[סא] יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה.

נח) המאשר שהשטר נפרע. נט) תוקף השטר נשבר מפני שפרע לו את החוב, או שמחל לו בעל השטר על החוב. ס) ואין חוששים שמא מכר בעל השטר את השטר לאחר

לפני פרעון החוב, ואם נחזיר את השובר יפסיד הקונה, שהרי גם לאחר מכירת השטר – זכאי המוכר למחול על החוב. **סא)** ובעל השטר טוען שהכין את השובר לעת הצורך, אבל החוב טרם נפרע.

יב. מָצָא[סב] כְּתֻבָּה - אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים[סג], לֹא יַחֲזִיר[סד] לְאִשָּׁה; שֶׁמָּא נִפְרְעָה כְּתֻבָּה זוֹ אוֹ נִמְחֲלָה, וְאַחַר כָּךְ מָכַר הַבַּעַל נְכָסָיו, וַהֲרֵי הוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָה[סה] עַל הַלָּקוֹחוֹת.

סב) שטר שבו מתחייב הבעל לשלם סכום כסף לאשתו כשיגרשנה או כשתתאלמן ממנו. **סג)** שהכתובה לא נפרעה. **סד)** כדין כל שטר־חוב. **סה)** להחזיר לאשתו את הכתובה, כדי לטרוף את הקרקע מן הלקוחות, ויחלקו ביניהם את הקרקע.

יג. מָצָא אִגְּרוֹת שׁוּם[סו], וְאִגְּרוֹת מָזוֹן[סז], שְׁטָרֵי חֲלִיצָה[סח] וּמַאוּנִין[סט], וְשִׁטְרֵי הַטְעָנוֹת שְׁפוּתְבִין הַדַּיָּנִין טַעֲנוֹתָיו שֶׁל בַּעַל דִּין זֶה וְשֶׁל חֲבֵרוֹ[ע], אוֹ שֶׁמָּצָא שִׁטְרֵי בְּרוּרִים - וְהֵם הַשְּׁטָרוֹת שֶׁבֵּרְרוּ בָּהֶם בַּעֲלֵי דִינִין אֶת הַדַּיָּנִין שֶׁדָּנִין לָהֶם, וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם שֶׁיְּדוּנוּ לָהֶם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי - אוֹ שֶׁמָּצָא כָּל מַעֲשֵׂה בֵית דִּין[עא] - הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר.

סו) שטר ששָׁמוּ בית־דין נכסי לווה למלווה בחובו. **סז)** מזון האשה והבנות (בית־דין כותבים שטר שימכרו חלק מקרקע הבעל לצורך מזון האישה והבנות). **סח)** יבמה שחלצה כותבים לה בית־דין שטר המאשר שחלצה בפניהם כדין, ומותרת לכל איש. **סט)** יתומה קטנה שהשיאוה אמה ואחיה יוצאת במיאון, שאומרת בפני שלושה אין רצוני בפלוני בעלי, ואינה צריכה גט. וכותבים לה בית־דין שטר שמיאנה בפניהם ומותרת להינשא. **ע)** שטרות שבהם כותבים הדיינים את הטיעונים של כל אחד מהצדדים כדי שלא יוכלו לחזור בהם. **עא)** כגון שטר שהחליטו בית־דין נכסי לווה למלווה.

כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל שְׁטָר שֶׁחוֹשְׁשִׁין בּוֹ לְפֶרְעוֹן - לֹא יַחֲזִיר, שֶׁמָּא נִפְרַע הַחוֹב; וְאִם הָיָה הַחַיָּב מוֹדֶה, וְאֶפְשָׁר שֶׁהוֹדָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָה עַד שֶׁיְּפַסִּיד אֶת הַלּוֹקֵחַ אוֹ מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁלָּקְחוּ אַחַר זְמַן הַשְּׁטָר, כְּדֵי שֶׁיִּטְרְפוּ מִיָּדָם שֶׁלֹּא כַּדִּין - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים. וְכָל שְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ צַד לַחְשָׁשׁ, לֹא לְפֶרְעוֹן וְלֹא לִקְנוּנְיָה - יַחֲזִיר לִבְעָלָיו.

יד. כָּל • הַשְּׁטָרוֹת הַנִּמְצָאוֹת שֶׁדִּינָם שֶׁלֹּא יַחֲזִיר - אִם הֶחְזִיר, הֲרֵי אֵלּוּ כְּשָׁרִים[עב] וְגוֹבִין בָּהֶם[עג], וְאֵין מוֹצִיאִין[עד] אוֹתָם מִתַּחַת יַד בַּעֲלֵיהֶן; וַהֲרֵי הֵם בְּחֶזְקָתָם[עה], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם[עו].

השגת הראב"ד
כל . . בהם א"א דין זה אינו מחוור אם הוחזק נפול בבית דין או אפילו בעדים ואין דנין בו מעשה.

עב) כי הדין "לא יחזיר" בכל השטרות הללו הוא לכתחילה מתוך חשש, אבל אין לפסול אותם בגלל חשש. **עג)** כמו בכל שטר. ואם יטען בעל הדין שכנגד, שהשטר פרוע או טענות אחרות – דינו ככל שטר שיוצא מתחת יד המלווה. **עד)** על יסוד חשש וספק. **עה)** שהם כשרים. **עו)** לפרעון וקנוניה וכדומה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

~ יום שישי ה' מרחשון ~

הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ מַזִּיק מָמוֹנוֹ. וּבְאוּר מִצְוָה זוֹ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

חמשת תשלומי החובל באדם אחר.

א. הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: נֶזֶק, וְצַעַר, וְרִפּוּי, וְשֶׁבֶת, וּבוּשֶׁת. וַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - כֻּלָּן מִשְׁתַּלְּמִין מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו[א], כְּדִין כָּל הַמַּזִּיקִין[ב].

א) מן הקרקע המעולה שבנכסי החובל (אם אין לו מטלטלין). **ב)** בממון חברו, שאמרה תורה "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם".

ב. נֶזֶק כֵּיצַד[ג]? שֶׁאִם קָטַע יַד חֲבֵרוֹ, אוֹ רַגְלוֹ - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד נִמְכָּר בַּשּׁוּק[ד], כַּמָּה הָיָה יָפֶה[ה] וְכַמָּה הוּא יָפֶה עַתָּה, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת שֶׁהִפְחִית מִדָּמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר[1]: "עַיִן תַּחַת עַיִן, שֵׁן תַּחַת שֵׁן" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[ו] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "תַּחַת", לְשַׁלֵּם מָמוֹן הוּא.

1. שמות-משפטים, כא, כד.

ג) מהו קנה המידה לחישוב הנזק? שהרי הנחבל לא ירצה בחבלה זו, אפילו תמורת תשלום רב. ד) זהו קנה מידה אובייקטיבי להערכת שוויו של האדם מבחינת כושר העבודה בלי להתייחס אם אדם חשוב הוא או לא. ה) היה שווה לפני שנחבל. ו) שלמדו תלמיד מפי רבו עד משה רבינו.

ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה[2]: "כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם, כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ"[ז] - אֵינוֹ לַחֹבֵל בָּזֶה כְּמוֹ שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא רָאוּי לְחַסְּרוֹ אֵבֶר אוֹ לַחְבֹּל בּוֹ כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה וּלְפִיכָךְ מְשַׁלֵּם נִזְקוֹ[ח]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר[3]: "וְלֹא תַקְּחוּ כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ", לְרוֹצֵחַ בִּלְבַד הוּא שֶׁאֵין כֹּפֶר, אֲבָל לְחֶסְרוֹן אֵבָרִים[ט] אוֹ לַחֲבָלוֹת, יֵשׁ כֹּפֶר.

ז) והרי זה סותר לכאורה את הפירוש מפי השמועה שבהלכה הקודמת. ח) כולל כל חמשת הדברים שנאמרו בהלכה א. ט) כגון קוטע ידו, אף על פי שאינה חוזרת לעולם ודומה למיתה.

ד. וְכֵן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וּמַזִּיקוֹ[4]: "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ", שֶׁלֹּא תָחוֹס בַּתַּשְׁלוּמִין שֶׁמָּא תֹּאמַר: 'עָנִי הוּא זֶה, וְשֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה חָבַל בּוֹ, אֲרַחֲמֶנּוּ' - לְכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ".

י) ולפני זה כתוב "וקצותה את כפה", ולכאורה משמע חבלה גופנית ממש. הרמב"ם מציין את הכתוב הזה ואומר: "שנאמר בחובל חבירו ומזיקו", משום שגם ברוצח נאמר "ולא תחוס עיניך", ושם כוונתו לעונש גופני דווקא.

ה. וּמִנַּיִן שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בָּאֲבָרִים[יא][5] "עַיִן תַּחַת עַיִן", תַּשְׁלוּמִין הוּא[יב]? שֶׁנֶּאֱמַר[יג][6]: "חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה", וּבְפֶרוּשׁ נֶאֱמַר[יד][7]: "וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרוֹף[טו] .. רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן, וְרָפֹא יֵרָפֵא"[טז]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁ"תַּחַת" הָאֲמוּרָה בְּחַבּוּרָה - תַּשְׁלוּמִין, וְהוּא הַדִּין לְ"תַחַת" הָאֲמוּר בָּעַיִן וּבִשְׁאָר אֵבָרִים.

יא) דהיינו בחובל באברים. הרמב"ם מציין "באברים", מכיוון שכתוב מעין זה נאמר גם במקום אחר לגבי עדים זוממין. יב) בלבד, אפילו אם הסכים החובל שיחסירו לו אבר, לא מחסרים ממנו איבר, אלא רק תשלום ממון. יג) באותו עניין. יד) באותה פרשה לפני זה. טו) דהיינו חבורה. טז) ואלו רק תשלומים ממוניים.

ו. אַף עַל פִּי שֶׁהִבְרִים אֵלּוּ[יז] נִרְאִין מֵעִנְיַן תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב[יח], כֻּלָּן מְפֹרָשִׁין הֵן מִפִּי מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי, וְכֻלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה הֵן בְּיָדֵינוּ; וְכָזֶה רָאוּ אֲבוֹתֵינוּ דָּנִין בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וּבְבֵית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, וּבְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁעָמְדוּ מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁו[יט].

יז) שעין תחת עין, יד תחת יד וכו' פירושם ממון. יח) שהרי למדנו דינים אלו מן הכתובים. יט) ולא היה כל ספק, ש"עין תחת עין" פירושו ממון, וכל הדרשות מן הכתובים באות למצוא סימוכים מן התורה להלכה שהייתה מקובלת בידם.

ז. וּמִנַּיִן שֶׁמַּזִּיק חֲבֵרוֹ חַיָּב בְּצַעַר[כ] בְּפָנֵי עַצְמוֹ[כא]? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּאוֹנֵס[8]: "תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ"[כב]; וְהוּא הַדִּין לְכָל הַמְצַעֵר[כג] אֶת חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ[כד], שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַצַּעַר.

כ) את שיעור הצער יסביר הרמב"ם בפרק הבא. כא) נוסף על דמי הנזק. כב) מכאן לומדים, שאונס משלם תשלום על הצער שעינה אותה, בנוסף לתשלומים האחרים שהוא מתחייב. כג) אפילו לא הזיק. כד) אבל אם גרם לו צער בלי שנגע בגופו, פטור מדיני אדם.

ח. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב בִּשְׁבֶת[כה] בְּפָנֵי עַצְמוֹ, וְרִפּוּי[כו] בְּפָנֵי עַצְמוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר[כז][9]: "רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן, וְרַפֹּא יְרַפֵּא".

כה) שווי ביטול המלאכה שהנחבל אינו יכול לעבוד. כו) שכר הרופא ודמי הרפואות. כז) במכה איש ונפל למשכב.

ט. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב בְּבֹשֶׁת בְּפָנֵי עַצְמָהּ? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר[10]: "וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו, וְקָצְתָה אֶת כַּפָּהּ"[כח]; בְּכָלַל דִּין זֶה, קָנַס הַמְבַיֵּשׁ[כט].

כח) ופירושו חכמינו ממון, כמו ביד תחת יד. כט) והחזיקה במבושיו לא באה אלא כדוגמא בלבד.

י. אֵינוֹ חַיָּב עַל הַבֹּשֶׁת עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן[ל], שֶׁנֶּאֱמַר[11]: "וְשָׁלְחָה יָדָהּ"[לא]. אֲבָל הַמְבַיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בִּלֹּא כַוָּנָה, פָּטוּר; לְפִיכָךְ, יָשֵׁן וְכֵיוֹצֵא בּוֹ שֶׁבִּיֵּשׁ, פָּטוּר.

ל) שלא כמזיק שחייב אפילו אינו מתכוון. לא) ולמדו חכמינו עד שיתכוון לשלוח.

---

2. ויקרא-אמור, כד, כ. 3. במדבר-מסעי, לה, לא. 4. דברים-שופטים, יט, כא. 5. שמות-משפטים, כא, כד. 6. שם, פסוק כה. 7. שם, פסוקים יח-יט. 8. דברים-כי־תצא, כב, כט. 9. שמות-משפטים, כא, יט. 10. דברים-כי־תצא, כה, יא-יב. 11. דברים-כי־תצא, כה, יא.

יא. אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם - בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד, בֵּין עֵר בֵּין יָשֵׁן[לב], בֵּין שְׁפוּר[לג] - אִם חָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אוֹ הִזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ, מְשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסָיו.

לב) שהוא בבחינת אונס. לג) שאמנם ער הוא, אבל דינו כאנוס.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַיָּשֵׁן חַיָּב לְשַׁלֵּם? בְּשְׁנַיִם שֶׁיָּשְׁנוּ כְּאֶחָד, וְנִתְהַפֵּךְ אֶחָד מֵהֶן וְהִזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ[לד] אוֹ קָרַע בִּגְדּוֹ. אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד יָשֵׁן, וּבָא אֶחָד וְשָׁכַב בְּצִדּוֹ - זֶה שֶׁבָּא בָאַחֲרוֹנָה, הוּא הַמּוּעָד, וְאִם הִזִּיקוֹ הַיָּשֵׁן[לה] - פָּטוּר. וְכֵן אִם הִנִּיחַ כֵּלִי בְּצַד הַיָּשֵׁן, וּשְׁבָרוֹ הַיָּשֵׁן - פָּטוּר; שֶׁזֶּה שֶׁהִנִּיחוֹ, הוּא הַמּוּעָד שֶׁפָּשַׁע[לו].

לד) בגופו. לה) כלומר הראשון ששכב לישון. לו) שהניחם בצד הישן, שהיה צריך להעלות על דעתו, שהישן ישבור אותם.

יב. מִי שֶׁנָּפַל מִן הַגַּג בְּרוּחַ מְצוּיָה[לז] [=רגילה] וְהִזִּיק - חַיָּב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים[לח], וּפָטוּר מִן הַבּשֶׁת[לט]. נָפַל בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[מ] - חַיָּב בְּנֶזֶק בִּלְבַד[מא], וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים. וְאִם נִתְהַפֵּךְ[מב] - חַיָּב בַּכֹּל, אַף בְּבשֶׁת[מג]; שֶׁכָּל הַמִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְבַיֵּשׁ, חַיָּב בְּבשֶׁת[מד].

לז) קרוב למזיד הוא, שהיה צריך להעלות על דעתו, שרוח מצויה תפיל אותו. לח) אף על פי שלא נתכוון להזיק. לט) שהמבייש בלא כוונה פטור. מ) כגון סערה שפרצה פתאום, והרי זה אונס. מא) כי האדם מועד לעולם. מב) במהלך הנפילה כיוון את עצמו ליפול על אדם כדי להקל את החבטה. מג) אף על פי שאמרנו בהלכה י, שאינו חייב אלא כשהוא מתכוון. מד) אף על פי שאינו מתכוון לבייש חייב, מכיוון שהתכוון לעשות את המעשה הגורם בושה לניזק.

יג. שְׁנַיִם שֶׁחָבְלוּ בְּאֶחָד כְּאַחַת[מה] - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין[מו], וּמְשַׁלְשְׁלִין בֵּינֵיהֶן[מז]. הָיָה אֶחָד מִתְכַּוֵּן וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן - זֶה שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן פָּטוּר מִן הַבּשֶׁת[מח].

מה) בבת אחת. מו) בתשלומים. מז) ומחלקים, כלומר, כל אחד מהם אינו משלם אלא חצי. מח) וחברו ישלם הכל.

יד. הַמִּתְכַּוֵּן לְבַיֵּשׁ אֶת הַקָּטָן וּבִיֵּשׁ אֶת הַגָּדוֹל - נוֹתֵן לַגָּדוֹל[מט] דְּמֵי בָּשְׁתּוֹ שֶׁל קָטָן[נ]; נִתְכַּוֵּן לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֶבֶד וּבִיֵּשׁ אֶת בֶּן חוֹרִין - נוֹתֵן לְבֶן חוֹרִין דְּמֵי בָּשְׁתּוֹ שֶׁל עֶבֶד[נא].

מט) אף על פי שלא נתכוון אליו. נ) דמי בושת שהיה ראוי לתת לקטן אילו ביישו (דמי הבושת של קטן נמוך משל גדול). נא) שאף המבייש את העבד חייב בבושת.

טו. הָיְתָה אֶבֶן מֻנַּחַת לוֹ בְּחֵיקוֹ, בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ מֵעוֹלָם[נב], בֵּין שֶׁהִכִּיר בָּהּ וּשְׁכָחָהּ[נג], וְעָמַד וְנָפְלָה וְהִזִּיקָה[נד] - חַיָּב בְּנֶזֶק בִּלְבַד, וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים. וְכֵן אִם נִתְפַּזֵּר לְזֶרֶק שְׁתַּיִם[נה] וְזֶרַק אַרְבַּע וְהִזִּיק, אוֹ שֶׁהִזִּיק כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן - חַיָּב בְּנֶזֶק בִּלְבַד, וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים.

נב) כגון שהיה ישן, והניחה אדם אחר בחיקו. נג) והריהו שוגג. נד) לאדם או לכלים. נה) למרחק שתי אמות.

טז. הַמַּזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ בְּכָל מָקוֹם[נו], חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. וַאֲפִלּוּ נִכְנַס לִרְשׁוּת חֲבֵרוֹ[נז] שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיקוֹ בַּעַל הַבַּיִת - חַיָּב; שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהוֹצִיאוֹ, וְאֵין לוֹ רְשׁוּת לְהַזִּיקוֹ. אֲבָל אִם חֲזָקוֹ[נח] זֶה הַנִּכְנָס בְּבַעַל הַבַּיִת, חֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר[נט]; וְאִם חֲזָקוֹ בּוֹ בַּעַל הַבַּיִת - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת. הָיוּ שְׁנֵיהֶן בִּרְשׁוּת[ס], אוֹ שְׁנֵיהֶן שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהֶזִּיקוּ שְׁנֵיהֶן זֶה בָּזֶה - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין[סא].

נו) בין ברשות הרבים ובין ברשות היחיד. נז) כגון חצרו או ביתו. נח) כגון שנתקל בבעל הבית. נט) כי הנכנס שלא ברשות הוא שפשע. ס) כגון בחצר של שניהם או שנתן לו בעל הבית רשות להיכנס. סא) אם שניהם ברשות פשע הניזק, שהיה צריך להיזהר, כי ידע שגם חברו נמצא שם. ואם שניהם שלא ברשות, פשע הניזק מפני שנכנס שלא ברשות.

יז. הַמְכַקֵּעַ עֵצִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּפָרַח [=ניתז] עֵץ מֵהֶן וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[סב], אוֹ שֶׁבָּקַע בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[סג] וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[סד], אוֹ שֶׁבָּקַע בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֶרֶת[סה], אוֹ הַנִּכְנָס לַחֲנוּתוֹ שֶׁל נַגָּר[סו] בֵּין בִּרְשׁוּת בֵּין שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[סז], וְנִתְזָה בְקַעַת [=חתיכת עץ] וְטָפְחָה עַל פָּנָיו - בְּכָל אֵלּוּ חַיָּב[סח] בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים[סט], וּפָטוּר מִן הַבּשֶׁת[ע].

סב) של אחר, חייב, כי ברשות הרבים אסור לאדם לבקע עצים. סג) שלו. סד) חייב, אף על פי שבחצרו מותר לו לאדם לבקע עצים, בכל זאת חייב, משום שהיה לו להיזהר, שהרי רבים מצויים ברשות הרבים. סה) של אחרים, אף על פי שאין רבים מצויים שם, בכל זאת חייב, כי קיסמים

הניתזים דרכם ליפול רחוק ממקום הביקוע. סו) שרבים רגילים להיכנס לחנות של אומנים. סז) שלא נטל רשות מבעל החנות. סח) והטעם, שחנות של נגר שלא נטל רשות, הוא כמו כניסה ברשות. סט) שבכל המקרים האמורים כאן, קרוב למזיד הוא. ע) משום שלא התכוון לבייש, ואף לא להזיק.

יח. כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְדִין לְמִיתָה[עא], כָּךְ אוֹמְדִין לִנְזָקִין[עב]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִכָּה חֲבֵרוֹ בְּצְרוֹר קָטָן[עג] שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק, אוֹ בְּקֵיסָם שֶׁל עֵץ קָטָן, וְחָבַל בּוֹ חֶבֶל [=חבלה] **שֶׁאֵין חֻפָּץ זֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[עד], שֶׁנֶּאֱמַר[12]: "בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרוֹף"[עה], דָּבָר הָרָאוּי לְהַזִּיק. אֲבָל חַיָּב הוּא בְּכִשֶּׁת[עו] בִּלְבַד - שֶׁאֲפִלּוּ רָקָק[עז] בְּגוּפוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, חַיָּב בְּכִשֶּׁת.**

עא) שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמיתו. עב) היכה חברו בדבר שאין בו כדי להזיק, פטור. עג) באבן קטנה. עד) שמחמת חולשתו נחבל, ואונס גמור הוא. עה) ושם מדובר שהמוכה נחבל ולא מת. עו) כי התכוון לעשות אותו מעשה שגרם לבייש את חברו. עז) שאין בו נזק כלל, מה שאין כן באבן קטנה, שיכולה לחבול חבלה כלשהי.

לְפִיכָךְ[עח], • צְרִיכִין הָעֵדִים לֵידַע בַּמֶּה הִזִּיק, וּמְבִיאִין הַחֻפָּץ שֶׁהִזִּיק בּוֹ לְבֵית דִּין[עט], עַד שֶׁאוֹמְדִין אוֹתוֹ[פ], וְדָנִין עָלָיו. וְאִם אָבַד הַחֻפָּץ, וְאָמַר הַחוֹבֵל: 'לֹא הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק, וּכְמוֹ אָנוּס אֲנִי'[פא], וְהַנֶּחְבָּל אוֹמֵר: 'הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק' - יִשָּׁבַע הַנֶּחְבָּל וְיִטֹּל[פב], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

השגת הראב"ד
כשם שאומדין א"א יפה אמר ומה במקום שאין העדים יודעים אם חבל בבעל הבית או חבל הוא בעצמו אמרו נשבע ונוטל לפי שאין דרך שיחבל אדם בעצמו והולכין אחר החזקות כאן שראו העדים שחבל בו ואין דרך אבן קטנה לחבלה גדולה כזאת לא כ"ש שיהא זה נאמן בשבועתו.

עח) מאחר שאמרנו שאומדים לנזקים. עט) ואין סומכים על דברי העדים בלבד. פ) אם חפץ זה ראוי היה לעשות נזק זה. פא) אונס גמור ופטור. פב) חזקה שהנזק נעשה בחפץ שיש בו כדי להזיק. ומשום כך מאמינים לנחבל (בשבועה).

יט. הַבַּרְזֶל, אֵין לוֹ אוֹמֶד[פג]; אֲפִלּוּ מַחַט קְטַנָּה[פד] - רְאוּיָה הִיא לְהָמִית, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְהַזִּיק. הַזּוֹרֵק אֶבֶן, וּלְאַחַר שֶׁיָּצָאתְ מִתַּחַת יָדוֹ הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ מִן הַחַלּוֹן וְקִבְּלָהּ - פָּטוּר מִקְּלוֹם[פה], שֶׁנֶּאֱמַר[13]: "וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ"[פו], פָּרַט לַמַּמְצִיא אֶת עַצְמוֹ[פז].

פג) אין אומדים אותו, אם יש בו כדי להמית ולהזיק או לא. פד) וכל ברזל שיש לו חוד, כגון שפוד או סכין, אבל אם היכה אותו במוט ברזל, או אפילו בשפוד והנזק בא כתוצאה מן המשקל בלבד, אומדים אותו כדרך שאומדים עץ או אבן. פה) אפילו מנזק. פו) מדובר על חוטב עצים ביער, ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו. פז) הלשון "ומצא את רעהו" משמע שרעהו כבר היה שם, משעה שנשל הברזל. מכאן שאם בשעת זריקת האבן לא היה שם, ורק אחר כך הוציא את ראשו, פטור.

פֶּרֶק ב

באלו נזקים מתחייבים בכל חמשת התשלומים, ובאלו בפחות, וכיצד משערים את תשלומי צער, ריפוי ושבת.

א. הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חֶבֶל [=חבלה] **שֶׁהוּא רָאוּי לְשַׁלֵּם הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים כֻּלָּן, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה; הִזִּיקוֹ נֶזֶק שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא אַרְבָּעָה, מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה[א]; שְׁלֹשָׁה, מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה; שְׁנַיִם, מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם; אֶחָד, מְשַׁלֵּם אֶחָד[ב].**

א) ואין אומרים כיון שאינו חייב על הנזק, אף על שאר הדברים לא ישלם. ב) כי לא כל החבלות שוות, ובית־דין מבררים פרטי כל חבלה כפי שהיא.

ב. כֵּיצַד[ג]? קָטַע יָדוֹ[ד] אוֹ רַגְלוֹ אוֹ אֶצְבַּע מֵהֶן, אוֹ שֶׁסִּמָּא עֵינוֹ - מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה: נֶזֶק וְצַעַר וְרִפּוּי וְשֶׁבֶת וּבוּשֶׁת. הִכָּהוּ עַל יָדוֹ וְצָבְתָה [=התנפחה] **וְסוֹפָהּ לַחֲזוֹר, עַל עֵינוֹ וּמָרְדָה** [=יצאה] **וְסוֹפָהּ לְחָיוֹת** [-לחזור למקומה] **- מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה[ה]: צַעַר וְרִפּוּי וְשֶׁבֶת וּבוּשֶׁת.**

ג) משלם פעם חמשה דברים, ופעם פחות. ד) אבר שאינו חוזר. ה) כי על נזק אינו חייב אלא־אם־כן מחסר את חברו אבר שאינו חוזר.

הִכָּהוּ עַל רֹאשׁוֹ וְצָבָה[ו] - מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה: צַעַר וְרִפּוּי וּבוּשֶׁת. הִכָּהוּ • בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה[ז], כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ עַל בִּרְכָּיו אוֹ בְּגַבּוֹ[ח] - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם: צַעַר וְרִפּוּי[ט].

השגת הראב"ד
הכהו . . בגבו א"א שלא במקום רואין.

ו) שאף שבת אין כאן, שהרי יכול הוא לעסוק במלאכתו. ז) שמקום המכה מכוסה ואין רואים אותו. ח) שאפילו יתנפח, אין איש רואה. ט) ובושת אינו משלם, מכיוון שהמכה במקום מכוסה, וגם מדובר שהכה אותו כשאנשים לא רואים.

12. שמות-משפטים, כא, יח. 13. דברים-שופטים, יט, ה.

הַכֹּהֵן • בַּמִּטְפַּחַת שֶׁבְּיָדוֹ, אוֹ בִּשְׂטָרֵי וְכֵיוֹצֵא בָּאֵלּוּ - נוֹתֵן אַחַת, וְהִיא הַבּוֹשֶׁת בִּלְבָד.

השגת הראב"ד
הכהו במטפחת שבידו א"א במקום רואין.

י) מכה קלה שאין בה צער אלא בזיון בלבד, והתכוון לביישו.

ג. כֻּלָּהוּ בְּשֶׁפּוּד אוֹ בְּמַסְמֵר עַל צַפְרְנָיו, בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה חַבּוּרָה[א] וְלֹא מְעַכֵּב מְלָאכָה[ב] - מְשַׁלֵּם הַצַּעַר בִּלְבָד[ג]. הִשְׁקָהוּ סַם אוֹ סָכוֹ סַם, וְשִׁנָּה מַרְאֵה עוֹרוֹ[ד] - מְשַׁלֵּם לוֹ רִפּוּי בִּלְבָד[ט], עַד שֶׁיַּחֲזֹר מַרְאֵהוּ כְּמוֹת שֶׁהָיָה. אֲסָרוֹ בַּחֲדָרִ[ט], נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי שֶׁבֶת בִּלְבָד. וְכֵן כָּל כֵּיוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

יא) ואין בו לא נזק ולא ריפוי. יב) ואין בו שבת. יג) ובושת אינו משלם, אם לא ראהו שום אדם. יד) במקום שאינו נראה, ולא גרם לו נזק ולא צער ולא בושת. טו) שכר הרופא ודמי הרפואות. טז) ובטל אותו ממלאכתו.

ד. הַמְגַלֵּחַ שְׂעַר רֹאשׁ חֲבֵרוֹ - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי בָּשְׁתּוֹ בִּלְבָד, מִפְּנֵי שֶׁסּוֹפוֹ לַחֲזֹר. גִּלְּחוֹ בְּסַם אוֹ שֶׁכָּוָהוּ, עַד שֶׁאֵין סוֹף הַשֵּׂעָר לַחֲזֹר - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים: בְּנֶזֶק[י] וְצַעַר וְרִפּוּי - שֶׁהֲרֵי רֹאשׁוֹ יִתְחַמֵּם מִן הַכְּוָיָה אוֹ מִן הַסַּם, וְנִמְצָא חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ[יא]; וּמְשַׁלֵּם לוֹ שֶׁבֶת - שֶׁהֲרֵי הוּא רָאוּי לְרִקּוּד[יב] וּלְנַדְנֵד דַּלַּת [=פאת] רֹאשׁוֹ בְּשָׁעַת רִקּוּד, וְנִמְצָא בָּטֵל מִמְּלָאכָה זוֹ[יג]; וּבוֹשֶׁת, שֶׁאֵין לְךָ בּוֹשֶׁת גְּדוֹלָה מִזּוֹ.

יז) שהרי השער אין סופו לחזור. יח) ויש בו צער, ואף טעון ריפוי. יט) במי שמלאכתו בכך. כ) משום שהוא חש בראשו.

ה. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַמְחַסֵּר חֲבֵרוֹ אֵבֶר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר - חַיָּב בְּכָל הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים[כא]. אֲפִלּוּ הִפִּיל שִׁנּוֹ[כב] - חַיָּב בַּכֹּל, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵחָלֶה פִּיוֹ[כג] שָׁעָה אַחַת; אַף עַל פִּי שֶׁהַשֵּׁן אֵין לוֹ רִפּוּאָה, בְּשַׁר הַשִּׁנַּיִם צָרִיךְ רִפּוּאָה.

כא) ואינו יוצא ידי חובתו בתשלום נזק בלבד. כב) דינה כיתר האברים שאינם חוזרים. כג) וצריך ריפוי, וגם הוא בטל ממלאכתו באותה שעה.

ו. אֲפִלּוּ חִסְּרוֹ כְּשַׂעֲרָה מֵעִבּוּר בְּשָׂרוֹ[כד] - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים, שֶׁהָעִבּוּר אֵינוֹ חוֹזֵר[כה] אֶלָּא צַלֶּקֶת[כו].

לְפִיכָךְ, הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וְקָרַע הָעוֹר וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּם - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים.

כד) דינו כמחסר אבר וחייב חמשה דברים. כה) ודינו כאבר שאינו חוזר. כו) המכה מתרפאת, אבל במקומה נשאר רושם לתמיד.

ז. הַמַּבְעִית [=מבהיל] אֶת חֲבֵרוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁחָלָה[כז] מִן הַפַּחַד, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[כח] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[כט]; וְהוּא שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ, אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁצָּעַק מֵאֲחוֹרָיו אוֹ נִתְרָאָה לוֹ בַּאֲפֵלָה וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן אִם צָעַק בְּאָזְנוֹ וְחֵרְשׁוּ - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. אֲחָזוֹ[ל], וְתָקַע בְּאָזְנוֹ וְחֵרְשׁוּ, אוֹ שֶׁנָּגַע בּוֹ, וּדְחָפוֹ בְּעֵת שֶׁהִבְעִיתוֹ, אוֹ שֶׁאָחַז בִּבְגָדָיו וְכֵיוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלּוּ - חַיָּב בְּחַשְׁלוּמִין.

כז) והוא צריך ריפוי, ואף בטל ממלאכתו. כח) מכיון שלא עשה מעשה בגופו, הרי זה גורם לנזק ופטור מדיני אדם. כט) מכיון שבגללו חלה חברו. ל) בגופו, וזהו מעשה, ועל כן חייב.

ח. יָרְאָה לִי, שֶׁהַנֶּחְבָּל שֶׁאָמַר: 'נִתְחָרְשְׁתִּי', אוֹ 'נִסְתַּמְּתָה עֵינִי, וַהֲרֵי אֵין אֲנִי רוֹאֶה וְאֵין אֲנִי שׁוֹמֵעַ' - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁהֲרֵי אֵין אָנוּ מַכִּירִין אֶת הַדָּבָר, שֶׁמָּא יַעֲרִים. וְאֵינוֹ נוֹטֵל הַנֶּזֶק, עַד שֶׁיִּבָּדֵק זְמַן מְרֻבֶּה וְיִהְיֶה מֻחְזָק שֶׁאָבַד מְאוֹר עֵינָיו אוֹ נִתְחָרֵשׁ, וְאַחַר כָּךְ יְשַׁלֵּם זֶה.

ט. כַּמָּה הוּא הַצַּעַר? הַכֹּל לְפִי הַנֶּזֶק: יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא רַךְ[לא] וְעָנֹג בְּיוֹתֵר[לב] וּבַעַל מָמוֹן, וְאִלּוּ נָתְנוּ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה, לֹא הָיָה מִצְטַעֵר מְעַט. וְיֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא עָמֵל[לג] וְחָזָק[לד] וְעָנִי, וּמִפְּנֵי זוּז אֶחָד מִצְטַעֵר צַעַר הַרְבֵּה. וְעַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אוֹמְדִין, וּפוֹסְקִין הַצַּעַר.

לא) חלש, מפונק. לב) וקשה לו לעמוד אפילו בצער מועט. לג) עובד עבודה קשה. לד) ויכול לעמוד אפילו בצער רב.

י. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַצַּעַר בְּמָקוֹם שֶׁחִסְּרוֹ אֵבֶר[לה]? הֲרֵי שֶׁקָּטַע אֶצְבָּעוֹ - אוֹמְדִין וְאוֹמְרִין: 'כַּמָּה אָדָם כָּזֶה רוֹצֶה לִתֵּן, בֵּין לְקִטְעַ לוֹ אֵבֶר זֶה בְּסַיִף אוֹ לְקִטְעַ אוֹתוֹ בְּסַם[לו], אִם גָּזַר עָלָיו הַמֶּלֶךְ[לז] לְקִטְעַ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ'; וְאוֹמְדִין כַּמָּה יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה, וּמְשַׁלֵּם הַמַּזִּיק[לח].

לה) שכבר שילם לו דמי האבר. לו) שאין בו צער. לז) כי לקטוע ידו לכתחילה לא יסכים, אפילו בדמים מרובים. לח) את ההפרש.

יא. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַשֶּׁבֶת? אִם לֹא חִסְּרוּ אֵבֶר, אֶלָּא חָלָה וְנָפַל לְמִשְׁכָּב, אוֹ שֶׁצָּבְתָה יָדוֹ וְסוֹפָהּ לַחֲזוֹר[לט] - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי שִׁבְתּוֹ שֶׁל כָּל יוֹם וָיוֹם כְּפוֹעֵל בָּטֵל[מ] שֶׁל אוֹתָהּ מְלָאכָה שֶׁבָּטַל מִמְּנָהּ. וְאִם חִסְּרוּ אֵבֶר, אוֹ קָטַע יָדוֹ - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ שֶׁהוּא הַגָּזֵק, וְשֶׁבֶת - רוֹאִין אוֹתוֹ[מא] כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר [בשדה] קִשּׁוּאִין[מב] בְּכָל יוֹם, וְעוֹשִׂין חֶשְׁבּוֹן כָּל יְמֵי חָלְיוֹ שֶׁל זֶה, וְנוֹתֵן לוֹ.

לט) ואינו משלם נזק, אף־על־פי שפחתו דמיו בזמן המחלה. מ) לא השכר המלא של יום עבודה, שעסק בה קודם המחלה, אלא מחשבים לפי השכר, שפועל באותה העבודה היה מסכים לקבל ליום ובלבד שלא יעבוד. אם העבודה קשה, יסכים להפחתה גדולה, ואם המלאכה קלה, לא יסכים אלא להפחתה מועטת בלבד. מא) כל ימי החולי. מב) עבודה קלה שיוכל כל אדם לעשותה גם בלי יד, לאחר שיבריא. ואין מחשבים לפי שכר העבודה לפני שקטעו ידו, מכיוון שהפסד זה נכלל בחשבון דמי הנזק.

וְכֵן אִם קָטַע רַגְלוֹ[מג], רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר עַל הַפֶּתַח[מד]; סְמָא עֵינוֹ[מה], רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַטְחִינוֹ בָּרֵחַיִם. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

מג) ואינו יכול להיות שומר קישואים, שצריך להתהלך מסביב לגינה. מד) עבודה קלה שיוכל כל אדם לעשותה גם בלי רגל, לאחר שיבריא. מה) הכוונה לשתי עיניו, כי סומא בעין אחת מסוגל לעבודה.

יב. הִכָּה אֶת חֲבֵרוֹ עַל אָזְנוֹ, אוֹ אֲחָזוֹ[מו] וְתָקַע בְּאָזְנוֹ, וְחֵרְשׁוֹ[מז] - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻלּוֹ[מח]; שֶׁחֲרֵי אֵינוֹ רָאוּי לְמְלָאכָה כְּלָל[מט].

מו) שעשה מעשה בגופו. מז) ואינו ניתן לריפוי. מח) משערים כמה היה שווה אם היה נמכר כעבד לפני שהתחרש, ומשלם לו. מט) משמע שאם יש לו מלאכה, שיוכל לעשותה לאחר שנתחרש, אינו משלם דמי כולו.

~ נקודות משיחות קודש ~

" . . וְחֵרְשׁוֹ – נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻלּוֹ כוּ'".

כשם שבהבנת השכל ישנה "דעת תחתון" שהיא הבנה באלקות כפי ערך שכלו של אדם, ו"דעת עליון" שהוא סוג שונה לגמרי ב"דעת", הבא מצד הקשר הפנימי של הנשמה עם הקב"ה, ועל ידה יכול יהודי להגיע להבנה אחרת לגמרי באלוקות, וכשם שבראיה ישנו הבדל מהותי בין ראיה שטחית של הפעם הראשונה, ובין ראיה הבאה לאחר התבוננות בדבר ביסודיות ובעמקות "התופסת" את האדם השוקע בה, כך גם בשמיעה ישנה שמיעה שטחית וראשונית, וישנה שמיעה שפירושה קליטה מעמיקה ופנימית החודרת ומקיפה את כל מהות השומע – בבחינת "יכנסו דברי באזנך" ונוגעת לכללות ועצם האדם ויכולה לשנות את כל מהותו ותוכנו, לכן נפסק שאם "חרשו נותן לו דמי כולו" כי פגע בכח שבאדם היכול לעצב את כל מהותו ותוכנו.

לקוטי שיחות חלק ל"ז עמוד 161.

מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

יג. סְמָא אֶת עֵינוֹ, וְלֹא אֲמָדוּהוּ[נא], וְקָטַע אֶת יָדוֹ, וְלֹא אֲמָדוּהוּ, וְקָטַע אֶת רַגְלוֹ, וְלֹא אֲמָדוּהוּ; וְאַחַר כָּךְ חֵרְשׁוֹ[נב] - הוֹאִיל וְלֹא אֲמָדוּהוּ בְּכָל גֶּזֶק וָגֶזֶק, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻלּוֹ[נג].

נ) בית־דין, ולא אמרו למזיק כמה עליו לשלם. נא) אחרי שסימא את עינו. נב) ורק לאחר שחרשו הם באים לדין. נג) כדין חרשו, ותשלום זה כולל דמי עינו, ידו ורגלו. ואף דמי שבת אינו משלם, ופטור גם מצער ובושת וריפוי, שהרי שילם את דמי כולו, וכאילו קנה אותו לעבד.

השגת הראב"ד
אמדוהו . . מידו א"א בעל ההלכות פירש דמי כל אבר ואבר צער ובשת לכל אחד ואחד.

אֲמָדוּהוּ • לְכָל גֶּזֶק וָגֶזֶק, וְאַחַר כָּךְ[נד] אֲמָדוּהוּ לְכֻלּוֹ[נה] - אֵין גּוֹבִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא דְּמֵי כֻלּוֹ בִּלְבַד; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק גֶּזֶק כָּל אֵבֶר וָאֵבֶר, וּדְמֵי כֻלּוֹ[נו] - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[נז].

נד) לאחר שחרשו. נה) כפי שהיה שווה לפני כל החבלות האלה. נו) כפי שהיה שווה קודם החבלות האלה. נז) מכיוון שבמקרים אלו יש ספק האם צריך לשלם על כל נזק בפני עצמו, או בגלל שבסופו של דבר צריך לשלם דמי כולו, כל הנזקים נכללים בתשלום הסופי. ובכלל שאין מוציאים ממון בספק, ולכן אנחנו לא יכולים לחייב את המזיק לשלם, אך אם הניזק תפס – אין מוציאים ממנו.

יד. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הָרִפּוּי? אוֹמְדִין בְּכַמָּה יָמִים יִחְיֶה[נח] זֶה מֵחֳלִי זֶה, וְכַמָּה הוּא צָרִיךְ[נט], וְנוֹתֵן לוֹ מֵרֹאשׁ[ס]. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ[סא]; וְדָבָר זֶה, תַּקָּנָה [טובה] הִיא לַמַּזִּיק[סב].

שׁ הפניות לשיחות קודש שׁ

נותן . . כולו: הביאור הפנימי בזה – לקו"ש חל"ז ע' 161.

נח) לאחר כמה ימים יבריא. נט) לשכר הרופא, לדמי הרפואות וליתר ההוצאות, כגון מזון מיוחד להבראה. ס) דמי הריפוי לכל הימים. סא) אפילו שהנחבל תובע זאת בטענה שאי־אפשר לדעת מראש כמה זמן ימשך הריפוי. סב) שאפילו אם ימשך הריפוי יתר על מה שאמדוהו, אינו מוסיף לו כלום.

טו. וְכֵן הַשֹּׁבֵתסג - אוֹמְדִין אוֹתָהּ, וְנוֹתֵן הַכֹּל מְיָד. אִם הָיָה מִתְגַּלְגֵּל בְּחָלְיוֹ וְהוֹלֵךְ, וְאָרַךְ בּוֹ הַחֳלִי יָתֵר עַל מַה שֶּׁאָמְדוּהוּ - אֵינוֹ מוֹסִיף לוֹ כְּלוּם; וְכֵן אִם הִבְרִיא מְיָד, אֵין פּוֹחֲתִין לוֹ מִמַּה שֶּׁאָמְדוּהוּ.

סג) דמי הבטלה מעבודה בזמן החולי.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִיםסד? בְּשֶׁרָצָה הַמַּזִּיק - שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה הִיא לוֹ. אֲבָל אִם אָמַר הַמַּזִּיק: 'אֵין רְצוֹנִי בְּתַקָּנָה זוֹ, אֶלָּא אֶרְפָּאֶנּוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ'סה - שׁוֹמְעִין לוֹסו.

סד) שנותן הכל מיד. סה) ואם יתרפא מהר – הרווח שלו, ואם ימשך הריפוי זמן רב – ההפסד שלו. סו) שאינו חייב אלא בדמי ריפוי, והרי הוא נותן לו.

יז. אָמַר לוֹ הַנִּזָּק: 'פְּסֹק עִמִּיסז, וְתֵן עַל יָדִי, וַאֲנִי אֲרַפֵּא עַצְמִי' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: 'שֶׁמָּא לֹא תְּרַפֵּא עַצְמְךָסח, וַאֲחָזִיק אֲנִי עַצְמִי בְּמַזִּיקִין'; אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, אוֹ פּוֹסֵק עַל הַכֹּל וְנוֹתֵן דְּמֵי הָרְפוּי עַל יְדֵי בֵּית דִּין.

סז) את דמי הריפוי. סח) כי רוצה אתה להשאיר את הכסף בידך.

יח. אָמַר לוֹ הַמַּזִּיק: 'אֲנִי אֲרַפֵּא אוֹתְךָסט, אוֹ 'יֵשׁ לִי רוֹפֵא שֶׁמְּרַפֵּא בְּחִנָּם' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹע; אֶלָּא מֵבִיא רוֹפֵא אֱמָן, וּמְרַפְּאֵהוּ בְּשָׂכָר.

סט) כגון שהיה רופא. ע) כי במקרה שהוא רופא יכול הנחבל לטעון שאינו רוצה שאדם שחבל בו יטפל בריפויו, ובמקרה השני שיש לו רופא שמרפא בחינם, אין ריפויו שווה כלום.

יט. חֵרֵי שֶׁלֹּא פָסַק עִמּוֹ, אֶלָּא הָיָה מְרַפֵּא יוֹם וְיוֹם, וְעָלוּ בּוֹ צְמָחִים [=פריחות] מֵחֲמַת הַמַּכָּה, אוֹ נִסְתְּרָה [=חזרה] הַמַּכָּה אַחַר שֶׁחָיְתָעא - חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ וְלִתֵּן לוֹ דְּמֵי שִׁבְתּוֹ.

השגת הראב"ד

עָלוּ • צְמָחִים שֶׁלֹּא עלו . . לרפאתו א"א אינו חייב לרפאותו.

מֵחֲמַת הַמַּכָּה - חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹעב, וְאֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי שִׁבְתּוֹ. עָבַר עַל דִּבְרֵי רוֹפֵא, וְהִכְבִּיד עָלָיו הַחֹלִי - אֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹעג.

עא) שנתרפאה, אבל לא לגמרי. עב) על המגיד משנה צריך לגרוס כאן: אינו חייב לרפאתו. עג) כי החולה פשע.

כ. כְּשֶׁפּוֹסְקִין בֵּית דִּין עַל הַמַּזִּיק, וּמְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּמעד - גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַכֹּלעה מְיָד, וְאֵין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן כְּלָל. וְאִם בְּבֹשֶׁת בְּלְבַד נִתְחַיֵּב - קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי לֹא חִסְּרוֹ מָמוֹן.

עד) כלומר, לאחר מתן פסק הדין. עה) נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת.

פֶּרֶק ג

דמי בושת.

א. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַבֹּשֶׁת? הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ; אֵינוֹ דּוֹמֶה הַמִּתְבַּיֵּשׁ מִן הַקָּטָן, לְמִתְבַּיֵּשׁ מֵאָדָם גָּדוֹל וּמְכֻבָּד, שֶׁזֶּה שֶׁבִּיְּשׁוֹ זֶה הַקֵּל, בָּשְׁתּוֹ מְרֻבָּהא.

א) אדם שמבייש אותו אדם בזוי, בושתו מרובה מבושת שמבייש אדם מכובד.

ב. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הֶעָרֹבב, אוֹ אֶת מִי שֶׁהוּא בַּמֶּרְחָקג - פָּטוּרד. נָשְׁבָה הָרוּחַ, וְהָפְכָה שׁוּלָיוה עַל פָּנָיו, וַהֲרֵי הוּא עָרֹם, וְהוֹסִיף זֶה בְּהַפְשָׁטָתוֹ - חַיָּב בַּבֹּשֶׁתז; וְאֵינוֹ דּוֹמֶהח מְבַיֵּשׁ אֶת זֶה שֶׁנַּעֲשָׂה עָרֹם, לְמְבַיֵּשׁ אֶת שֶׁאֵינוֹ עָרֹם. וְכֵן אִם הִגְבִּיהַּ בְּגָדָיו לְיָרֵד לַנָּהָר, אוֹ שֶׁעָלָה מִן הַנָּהָרט וּבִיְּשׁוֹ - חַיָּבי; וְאֵינוֹ דּוֹמֶהיב מְבַיֵּשׁ זֶה, לְמְבַיֵּשׁ אֶת הַמְכֻסֶּה בִּבְגָדָיו.

ב) המתהלך ערום בפני בני אדם. ג) שאנשים עומדים שם ערומים ואין להם בושה. ד) כי במצב כזה אנשים אינם בני בושת. ה) שולי בגדיו. ו) נעשה ערום חלקי, אבל לא מרצונו. ז) אף־על־פי שבייש בהפשטה אדם שהיה כבר ערום. והטעם שהוא חייב, משום שערום זה בן בושת הוא, שהרי לא מרצונו נעשה ערום. ח) בושתו של זה שנעשה ערום אינו מרובה כבושתו של זה שאינו ערום. ט) כשבגדיו מופשלים. י) באיזו דרך שהיא, אפילו על־ידי הפשטה נוספת. יא) אף־על־פי שמרצונו הגביה בגדיו. יב) ובושתו אינו כה מרובה. סיכום: בהלכה זו שלושה סוגי ערום: א. ערום לגמרי ומרצונו, שהמבייש פטור. ב. ערום חלקי ושלא מרצונו, כגון נשבה הרוח שהמבייש חייב, אבל

הפניות לשיחות קודש

בושתו מרובה: מפני שהגדר דבושת הוא חסרון נפשי – לקו"ש חכ"ז ע' 258 והע' 56.

פחות מהמבייש את שאינו ערום. ג. ערום חלקי מרצונו, כגון עלה מן הנהר, שהמביישו חייב, אבל פחות מהמבייש את המלובש.

ג. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַיָּשָׁן[יג], חַיָּב בַּבּשֶׁת[יד]. וְאִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, וְלֹא הֵקִיץ[טו], וְלֹא הִרְגִּישׁ בָּזֶה שֶׁבִּיְּשׁוֹ - אֵין גּוֹבִין[טז] בּשֶׁת זוֹ מִן הַמְבַיֵּשׁ; וְאִם תָּפְשׁוּ הַיּוֹרְשִׁין, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן[יז].

יג) שאינו מרגיש בבושתו. יד) שהרי לאחר שהוא מתעורר משנתו הוא מתבייש. טו) ולא ידע בבושתו. טז) מפני שיש לנו ספק אם החיוב בא על בושת של האדם הישן, המבייש פטור, מאחר שמת המבויש. ואם החיוב בא משום בושתם של בני משפחתו, יהיה חייב, שהרי הם בחיים. יז) כי המוציא מחברו עליו הראיה.

ד. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַשּׁוֹטֶה, פָּטוּר[יח]; וְהַמְבַיֵּשׁ אֶת הַחֵרֵשׁ, חַיָּב[יט]. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַגֵּר אוֹ אֶת הָעֶבֶד, חַיָּב. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַקָּטָן - אִם כְּשֶׁמַּכְלִימִין אוֹתוֹ נִכְלָם, חַיָּב[כ]; וְאִם אֵינוֹ נִכְלָם, פָּטוּר. וּמִכָּל מָקוֹם, אֵינוֹ דּוֹמֶה הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַקָּטָן לְמְבַיֵּשׁ אֶת הַגָּדוֹל, וְלֹא הַמְבַיֵּשׁ אֶת הָעֶבֶד לְמְבַיֵּשׁ אֶת בֶּן חוֹרִין[כא], וְלֹא מְבַיֵּשׁ חֵרֵשׁ לְמְבַיֵּשׁ פִּקֵּחַ.

יח) כי אינו בן בושת. יט) אף־על־פי שבדרך כלל דין החרש כדין השוטה. כ) אע"פ שבדרך כלל דין הקטן כדין השוטה. כא) בושתו של עבד אינו מרובה כבושתו של בן חורין, כי שיעור הבושת תלוי גם באישיותו של המתבייש.

ה. הַמְבַיֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ בִּדְבָרִים, אוֹ שֶׁרָקַק עַל בְּגָדָיו - פָּטוּר[כב] מִן הַתַּשְׁלוּמִין[כג]. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לִגְדֹּר בַּדְּבָרִים[כד] בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ. וְאִם בִּיֵּשׁ תַּלְמִיד חֲכָמִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ בּשֶׁת שְׁלֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִּיְּשׁוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים[כה].

כב) והטעם שפטור בשניהם מן התשלומים, משום שכתוב בתורה "והחזיקה במבושיו", ומשמע שלא חייבה תורה אלא על בושת גופו, אבל ביישו בדברים או רקק על בגדו – פטור. כג) אבל יש בזה עוון גדול. כד) כדי שלא יבזו אנשים זה את זה ויבואו לידי מריבות. כה) אף־על־פי שהמבייש אדם פשוט בדברים – פטור מן התשלומים.

כָּבָר נִפְסַק הַדִּין, שֶׁכָּל הַמְבַיֵּשׁ תַּלְמִיד חֲכָמִים, אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים - קוֹנְסִין אוֹתוֹ, וְגוֹבִין מִמֶּנּוּ מִשְׁקַל חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים דִּינָר מִן הַזָּהָב, שֶׁהוּא מִשְׁקַל תִּשְׁעָה סְלָעִים פָּחוֹת רְבִיעַ. וְקַבָּלָה הִיא בְּיָדֵינוּ[כו], שֶׁגּוֹבִין קְנָס זֶה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[כז].

כו) תלמיד מפי רבו. כז) אף שאין גובים קנסות בחוץ לארץ – גובים קנס זה, של המבייש תלמיד חכם, אפילו בחוצה לארץ, שלא יבואו לזלזל בכבוד החכם.

ו. מַעֲשִׂים הָיוּ אֶצְלֵנוּ תָּמִיד בְּכָךְ בִּסְפָרַד; וְיֵשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהָיוּ מוֹחֲלִין[כח] עַל זֶה, וְכָךְ נָאֶה לָהֶן[כט]. וְיֵשׁ שֶׁתּוֹבְעַ, וְעוֹשִׂין פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן. אֲבָל הַדַּיָּנִים הָיוּ אוֹמְרִין לַמְבַיֵּשׁ: 'חַיָּב אַתָּה לְתֵּן לוֹ לִיטְרָה זָהָב'.

כח) מתוך אהבת השלום. כט) כי תלמיד חכם מצווה להיות אוהב שלום ורודף שלום.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁהַמְבַיֵּשׁ שִׁאֵר הָעָם בִּדְבָרִים פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, עָוֹן גָּדוֹל הוּא; וְאֵינוֹ מְחֻרַּף וּמְגֻדַּף לָעָם וּמְבַיְּשָׁן, אֶלָּא רָשָׁע שׁוֹטֶה. וְאָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁכָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

ח. יֵשׁ הַכָּאוֹת רַבּוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בִּזּוּי וְצַעַר מְעַט, וְאֵין בָּהֶן נֶזֶק[ל]; וּכְבָר פָּסְקוּ לָהֶם חֲכָמִים דָּמִים קְצוּבִים. וְכָל הַמַּכֶּה חֲבֵרוֹ הַכָּאָה מֵהֶן, מְשַׁלֵּם אוֹתוֹ הַמָּמוֹן הַקָּצוּב[לא]; וְכֻלָּן קְנָסוֹת הֵן[לב]. וְאוֹתוֹ הַמָּמוֹן הַקָּצוּב, הוּא דְּמֵי הַצַּעַר וְהַבּשֶׁת וְהָרִפּוּי וְהַשֶּׁבֶת; בֵּין צָרִיךְ לִרְפוּאָה וְשֶׁבֶת[לג], בֵּין לֹא צָרִיךְ[לד] - זֶה[לה] הוּא מְשַׁלֵּם.

ל) וריפוי ושבת לפעמים יש בהן, ולפעמים אין. לא) לאותה מכה. לב) ככל תשלום קצוב. לג) אינו משלם יותר, כי התשלום כולל גם דמי ריפוי ושבת. לד) אינו משלם פחות. לה) לא פחות ולא יותר.

ט. וְכַמָּה הוּא מְשַׁלֵּם? הַבּוֹעֵט בַּחֲבֵרוֹ בְּרַגְלוֹ, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה סְלָעִים. הִכָּהוּ בְּאַרְכֻּבָּתוֹ [=ברכו], מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה סְלָעִים. קֶבֶץ אֶצְבְּעוֹתָיו כְּמוֹ אוֹגֵד אֲגַדָּה, וְהִכָּהוּ בְּיָדוֹ כְּשֶׁהִיא אֲגוּדָה [=אגרוף] - מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה עָשָׂר סְלָעִים.

תָּקַע [=הכה] אֶת חֲבֵרוֹ בְּכַפּוֹ [=באמצעות כף היד], מְשַׁלֵּם סֶלַע. סְטָרוֹ עַל פָּנָיו, מְשַׁלֵּם חֲמִשִּׁים סֶלַע; סְטָרוֹ בְּאַחַר יָדוֹ [=באמצעות גב היד], מְשַׁלֵּם מֵאָה סֶלַע. וְכֵן אִם צָרַם [=משך] בְּאָזְנוֹ, אוֹ תָּלַשׁ בִּשְׂעָרוֹ, אוֹ שְׁרָקַק וְהִגִּיעַ הָרֹק בִּבְשָׂרוֹ[לו], אוֹ שֶׁהֶעֱבִיר טַלִּיתוֹ מֵעָלָיו, אוֹ שֶׁפָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה [=גילה שערה] - מְשַׁלֵּם מֵאָה סֶלַע[לז].

לו) כי רקק על בגדיו פטור מן התשלומים. לז) השיעורים השונים בקנסות לא נמסר טעמם.

וְכָזֶה הוּא מְשַׁלֵּם עַל כָּל מַעֲשֶׂה וּמַעֲשֶׂה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁבָּעַט בַּחֲבֵרוֹ אַרְבַּע בְּעִיטוֹת, אֲפִלּוּ זוֹ אַחַר זוֹ[לח] - מְשַׁלֵּם עֶשְׂרִים סֶלַע. סְטָרוֹ עַל פָּנָיו שְׁתֵּי סְטִירוֹת, מְשַׁלֵּם מֵאָה סֶלַע. וְכֵן בְּשְׁאָרָן.

לח) אינן נחשבות כבושת אחד.

י. כָּל אֵלּוּ הַסְּלָעִים[לט] - הֵן מִכֶּסֶף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן[מ], שֶׁהָיָה בְּכָל סֶלַע חֲצִי דִינָר כֶּסֶף[מא] וּשְׁלִשָּׁה דִינָרִין וּמֶחֱצָה נְחֹשֶׁת; לְפִיכָךְ, מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּהַכָּאוֹת אֵלּוּ לְשַׁלֵּם מֵאָה סֶלַע, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם עָשָׂר סֶלַע וּמֶחֱצָה כֶּסֶף נָקִי[מב].

לט) שקצבו חכמינו. מ) של חכמי המשנה והתלמוד. מא) בכל סלע יש ארבעה דינרים, וסלע מכסף ארץ ישראל יש בו שמינית של סלע מכסף נקי, היינו חצי דינר כסף נקי, והיתר הוא נחושת (כסף האמור בתורה הוא כסף נקי). מב) כלומר, מאה סלעים צריכים להכיל כמות זו של כסף נקי (והיתרה נחושת), ובזמן שהפחיתו את אחוז הכסף הנקי בסלע, עליו להוסיף לו סלעים לשם השלמת הכמות הנ"ל של כסף נקי.

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[מג]? בְּמִכֶּבֶד. אֲבָל אָדָם שֶׁהוּא מְבֻזֶּה, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ, וּכְמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִים[מד] שֶׁהוּא רָאוּי לִטֹּל; לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם [=נבזים] שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל בָּשְׁתָּן, וְכָל הַיּוֹם מְבַזִּין עַצְמָן בְּכָל מִינֵי בִּזּוּי דֶּרֶךְ שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, אוֹ כְּדֵי לְטֹל פְּרוּטָה אַחַת מִן הַלַּצִּים הַמְשַׁחֲקִין עִמָּהֶן.

מג) שיעורי התשלומים בהכאות הנ"ל. מד) ולא כפי שטוען החובל או הנחבל.

~ שבת קודש ו' מרחשון ~

פֶּרֶק ד

פרטי הנחבלים והחובלים ודיני התשלום בכל מקרה.

א. הַנּוֹגֵף [=מכה] אֶת הָאִשָּׁה [בהריון], וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ -

אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן[א] - חַיָּב לְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל, וְנֶזֶק[ב] וְצַעַר[ג] לָאִשָּׁה.

א) בתורה כתוב "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה", משמע שלא נתכוון לאשה. ב) שנפחת גופה מחמת המכה. ג) שיש לה בהפלה, יותר מאשר בלידה טבעית.

השגת הראב"ד

ואם . . לאשה א"א אין דבר זה מחוור מן ההלכה דאפילו לרבא דאמר (בבא קמא מט) בשחבל בה לאחר מיתת הגר זכיא לה איהי בגויהו הני מילי אשת הגר שאין לו יורשים דקדמה איהי וזכיא בגוייהו אבל אשת ישראל שיש לו יורשים לעולם הם ליורשיו.

ב. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין דְּמֵי וְלָדוֹת? שָׁמִין הָאִשָּׁה כַּמָּה הָיְתָה יָפָה[ד] עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה[ה], וְכַמָּה הִיא יָפָה מְשֻׁלֶּדֶת[ו]; וְנוֹתְנִין לַבַּעַל. אִם מֵת הַבַּעַל, נוֹתְנִין לְיוֹרְשָׁיו. וְאִם • נִגְפָּהּ אַחַר מִיתַת הַבַּעַל[ז], נוֹתְנִין אַף דְּמֵי וְלָדוֹת לָאִשָּׁה[ח].

ד) להימכר בשוק כשפחה. ה) שמחירה גדול, שאם תלד יהיה הוולד לקונה. ו) מאליה בלא מכה, כי פחת הלידה בהפלה מחמת המכה באה בחישוב הנזק, השייך לאשה. ז) יוצא שבשעת הנגיפה לא זכה הבעל בדמי וולדות, ודבר שהוא עצמו לא זכה בו, אינו יכול להורישו ליורשיו. ח) כי הכתוב מייחס אותם אליה.

ג. הָיְתָה נְשׂוּאָה לְגֵר, וְחָבַל בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר - נוֹתֵן דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל[ט]; מֵת הַגֵּר, פָּטוּר[י]. וְאִם חָבַל בָּהּ אַחַר מִיתַת הַגֵּר, זָכָת הִיא[יא] בְּדְמֵי וְלָדוֹת.

ט) שדין גר כדין ישראל לכל דבריו. י) המזיק, שאין לגר יורשים, אלא אם כן הניח בן שהורתו ולידתו בקדושה ומכיוון שהגר זכה בדמי וולדות לפני שמת, אין לאשה כל זכות בהם וזכה המזיק עצמו בתשלומי הוולדות. יא) כמו שאמרנו באשה ישראלית שנגפוה אחר מיתת הבעל, שדמי הוולדות שלה.

ד. הָיְתָה שְׁפָחָה אוֹ גּוֹיָה בְּשָׁעַת הֶרָיוֹן, וּבְשָׁעַת נְגִיפָה נִשְׁתַּחְרְרָה אוֹ נִתְגַּיְּרָה - הֲרֵי דְּמֵי וְלָדוֹת שֶׁלָּהּ[יב].

יב) מכיוון שאין קידושין תופסים בשפחה ובגויה, אין הוא נקרא "בעל האשה", ואין לו זכויות בוולדות האשה שנתעברה ממנו, אפילו כשהוא חי בשעת הנגיפה, ועל כן דמי הוולדות שלה, כמו בהלכות ב-ג.

ה. הַנּוֹגֵף אֶת הָאִשָּׁה, וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וּמֵתָה - אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג - חַיָּב זֶה פְּטוּר מִן הַמַּשְׁלוּמִין[יג], וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם כְּלוּם[יד], שֶׁנֶּאֱמַר[14]: "וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן[טו]

14. שמות-משפטים, כא, כב.

- עָנוּשׁ יֵעָנֵשׁ"[טז] - לֹא חֵלֶק הַכָּתוּב בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד בִּדְבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

יג) אף על פי שאינו חייב מיתה, פטור מלשלם, משום שיש בעוון זה דין מיתה, (במקרה וזה היה במזיד), ואז הוא פטור מלשלם. כי יש כלל שאין אדם מת ומשלם, כלומר, מסתפקים בעונש החמור של מיתה, ולא מחייבים אותו גם בתשלום, וכל שיש בו דין מיתת בית דין לא חילק הכתוב בין שוגג למזיד ובשניהם פטור מן התשלומים. יד) לא דמי וולדות ולא כופר לאשה שהמית. טו) ולא מתה האשה. טז) ישלם ממון. מכאן שאם יש אסון – שהיא מתה – אינו משלם.

ו. בַּמֶּה • דְּבָרִים אֲמוּרִים[יז]? בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לְאִשָּׁה[יח]; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ, וְנָגַף אֶת הָאִשָּׁה[יט] - אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה, הוֹאִיל וְהֵמִיתָהּ בִּלֹא כַוָּנָה לְהַפּוֹתָהּ, הֲרֵי זֶה כְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין[כ], וּמְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת.

השגת הראב"ד
כמה . . האשה א"א לא מיחוורא הא מילתא דכרבי שמעון אזלא דאמר נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ואיהו גופיה פסק כחזקיה דאמר לא חלקת בו בין שוגג למזיד ובין מתכוין לשאינו מתכוין לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון.

יז) שבשוגג פטור מן התשלומים. יח) אמנם הוא לא רצה להמיתה, והמיתה הייתה בשוגג, אבל כשהכה, התכוון להכות אותה. יט) ולא התכוון אליה כלל, אף לא לנגפה.
כ) כי הדין שהמתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה, אם כן במקרה זה אין עונש מיתה כלל.

ז. הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם חַבּוּרָה[כא] - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים[כב]. אֲבָל אִם עָשָׂה בָּהֶם חַבּוּרָה, אוֹ שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ הָיָה שׁוֹגֵג[כג] - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[כד], וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁלֹּא חֵלֶק הַכָּתוּב בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

כא) ולא הוציא דם. כב) נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת. כג) ופטור ממיתה. כד) עוון זה של החובל בשבת או של המכה אביו ואימו ועשה בהם חבורה, יש בו דין מיתת בית דין, כי אם מקרים אלו היו במזיד – חייב מיתה.

ח. וְהַלֹּא הַחוֹבֵל מְקַלְקֵל הוּא, וְכָל הַמְקַלְקֵלִין[כה] בְּשַׁבָּת פְּטוּרִין מִן הַמִּיתָה, וְלָמָּה נֶחְשָׁב זֶה הַחוֹבֵל עָוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין? הוֹאִיל וְנַחַת רוּחַ עָשָׂה לְיוֹצְרוֹ הָרַע[כו] בְּעֵת שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ[כז] - הֲרֵי הוּא כְּמִתְחַזֵּק, וְנִמְצָא עָוֹן מִיתָה; וּלְפִיכָךְ פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

כה) כגון הקורע בגד או שורפו. כו) ועל ידי כך שכך כעסו ונתקררה דעתו. כז) שרב איתו.

ט. הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[כח], אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד[כט] - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ מַלְקוּת[ל]. וַהֲלֹא כָּל הַמְחֻיָּב מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם[לא]? כָּךְ הֵן הַדְּבָרִים בַּכֹּל[לב] - חוּץ מֵחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם[לג]; שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ רִבְּתָה תּוֹרָה חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ לְתַשְׁלוּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר[15]: "רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן, וְרַפֹּא יְרַפֵּא"[לד].

כח) שאין בו מיתת בית דין, אלא עונש כרת (מיתה בידי שמים). כט) שחייב מלקות אם התרו בו. ל) לפי הדין שכל חייבי כריתות לוקים, אם התרו בהם. לא) חז"ל למדו מהפסוק "כדי רשעתו", משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואין אתה מחייבו משום שתי רשעויות. לב) בכל עוון שיש בו מלקות ותשלומים. לג) ואינו לוקה. לד) למרות שהחובל בחברו עובר על איסור לאו, וכל העובר על האיסור לאו בהתראה חייב מלקות, היות שהתורה הדגישה שהחובל בחברו חייב לשלם ממון, הוא רק משלם ולא לוקה.

י. הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלּוֹ, פָּטוּר[לה]. חָבַל בְּעֶבֶד עִבְרִי שֶׁלּוֹ - חַיָּב[לו] בְּכָלָן, חוּץ מִן הַשֶּׁבֶת[לז]. הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁל חֲבֵרוֹ, רַבּוֹ שֶׁל עֶבֶד נוֹטֵל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים; וַאֲפִלּוּ צַעֲרוֹ[לח] בְּסַם, וְנִתְרַפֵּא בִּמְהֵרָה[לט] - הֲרֵי כָּל רְפוּאָתוֹ שֶׁל רַבּוֹ.

לה) שהרי אפילו אם חבלו בו אחרים, אדונו מקבל הכל, כי העבד קניינו. לו) כי עבד עברי הוא אדון לגופו. לז) שהרי מלאכתו שייך לאדונו. לח) האדון של העבד. לט) כגון שאמדוהו שיימשך הריפוי חמישה ימים, ואדונו השתמש בסם חריף, שגרם לעבד צער רב, אבל מיהר להתרפא – מה שנותר מדמי הריפוי שייך לרבו.

יא. כָּל • עֶבֶד שֶׁיָּצָא לְחֵרוּת, וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ גִּט שִׁחְרוּר לְיָדוֹ - אֵין לוֹ קְנָס[מ]. וַאֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מֵהֶן[מא] לְעַצְמוֹ, שֶׁעֲדַיִן לֹא גָּמַר שִׁחְרוּרוֹ; וְלֹא הָאָדוֹן יָכוֹל לְהוֹצִיא מֵהֶן, שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר לוֹ בּוֹ קִנְיָן.

השגת הראב"ד
כל . . קנין א"א ויש מי שסובר כותבין הרשאה להדדי וגובין.

15. שמות-משפטים, כא, יט.

מ) אם נגח אותו שור מועד והמית אותו, בעל השור פטור מלשלם קנס שלושים שקל לאדון. מא) בדיינים, תשלומי חמישה דברים.

לְפִיכָךְ, הַמַּפִּיל שֵׁן עַבְדּוֹ[מב], וְאַחַר כָּךְ סָמָא עֵינוֹ - יוֹצֵא בְּשִׁנּוֹ, וְאֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ[מג]; וְאִם תָּפַשׂ[מד], אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[מה].

מב) ויצא לחירות וצריך גט שחרור מרבו. מג) כי עדיין לא הגיע שטר שחרור לידו. מד) מאלו שחבלו בו, או דמי עינו מרבו. מה) כי במקרה זה יש לנו ספק האם הכסף שייך לאדון – כי עדיין לא נגמר השחרור, או שייך לעבד – כי לאדון אין קנין בו, והדין שבספק בממון אין מוציאים מידו, לכן אם העבד תפס את התשלום מידי האדון, אין מוציאים ממנו.

יב. מִי • שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[מו], שֶׁנִּבְּישׁוּ אָדָם, אוֹ צִעֲרוֹ, אוֹ שֶׁנִּגְּחוֹ שׁוֹר[מז], וְכֵיוֹצֵא בָּאֵלּוּ - חַיָּב. אִם אֵרְעוּ זֶה בְּיוֹם שֶׁל רַבּוֹ[מח], לְרַבּוֹ; בְּיוֹם שֶׁל עַצְמוֹ, לְעַצְמוֹ.

השגת הראב"ד
מי . . לעצמו א"א נראה לי זה הדין כמשנה ראשונה אבל למשנה אחרונה אין כאן חלוקת ימים אלא או הכל לעצמו או הכל לרבו דהני ממונא נינהו ולא קנסא או כותבין הרשאה וגובין את הכל כמו שאמרנו.

מו) כגון עבד של שני שותפים ושיחרר האחד את חלקו. מז) והזיקו. מח) משלם לאדונו.

יג. הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד עִבְרִי שֶׁל חֲבֵרוֹ, חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים; וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע[מט], וְרַבּוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ[נ]; וְלִכְשֶׁיֵּצֵא הָעֶבֶד לְחֵרוּת, תֵּצֵא הַשָּׂדֶה מֵתַּחַת יְדֵי רַבּוֹ[נא]. הִזִּיקוֹ חֶזֶק שֶׁאֵינוֹ מְעַכֵּב מְלָאכָה כְּלָל[נב], כְּגוֹן שֶׁקָּטַע רֹאשׁ אָזְנוֹ אוֹ רֹאשׁ חָטְמוֹ - הַכֹּל לָעֶבֶד, וְאֵין לְרַבּוֹ בָּהֶן פֵּרוֹת.

מט) חוץ מהוצאות הריפוי, משתמשים בשאר דמי התשלומים לרכוש קרקע שמניבה פירות. נ) היות שהגם האדון הפסיד, שהעבד בטל ממלאכתו. נא) כי חמשת הדברים שייכים לעבד עברי, שאין גופו קנוי לרבו. נב) ואם כן האדון לא הפסיד כלל.

יד. הַחוֹבֵל בְּבַת [=ילדה] קְטַנָּה שֶׁל אֲחֵרִים - אִם נֶזֶק הַפּוֹחֵת אוֹתָהּ מִכַּסְפָּהּ[נג] הוּא, הֲרֵי הוּא שֶׁל אָב; וְכֵן שִׁבְתָּהּ, שֶׁל אָב - שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ[נד] וְכֶסֶף מְכִירָתָהּ[נה] שֶׁל אָבִיהָ הוּא. אֲבָל צַעַר וָבשֶׁת וְרִפּוּי, הֲרֵי הוּא שֶׁלָּהּ; וְכֵן נֶזֶק שֶׁאֵינוֹ פּוֹחֵת אוֹתָהּ מִכַּסְפָּהּ, הֲרֵי הוּא שֶׁלָּהּ. וְכֵן • הַחוֹבֵל בְּאֵשֶׁת אִישׁ - הַשֶּׁבֶת[נו] וְהָרִפּוּי[נז] לְבַעֲלָהּ, וְהַצַּעַר שֶׁלָּהּ. וְהַבּשֶׁת וְהַנֶּזֶק - אִם בְּגָלוּי הוּא, כְּגוֹן שֶׁחָבַל בְּפָנֶיהָ וּבְצַוָּארָהּ אוֹ בְּיָדֶיהָ וּזְרוֹעוֹתֶיהָ - הַשְּׁלִישׁ שֶׁלָּהּ[נח], וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים לַבַּעַל[נט]; וְאִם בְּסֵתֶר הוּא הַנֶּזֶק[סא] - הַשְּׁלִישׁ לַבַּעַל, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים לָאִשָּׁה. שֶׁל בַּעַל, נוֹתְנִין לוֹ מִיָּד; וְשֶׁל אִשָּׁה, יִלָּקַח בָּהֶם קַרְקַע[סב], וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת.

נג) כשבא למכרה לאמה, או להשיאה לאיש, וכגון שפצעה בפניה, או קטע ידה. נד) עד שעת בגרותה, וזהו הטעם ששבתה הוא של אב. נה) ככתוב "וכי ימכור איש את בתו לאמה", וזהו הטעם שהנזק הוא של אב. נו) ופטור מנזק ושבת, שהרי הם שלו.

נז) ומעשי ידיה שייכים לבעלה. נח) כי בעלה חייב לרפאותה. נט) כי יש בושת גם לבעלה, ועוד שנמאסת עליו והוא סובלה. ס) ואין לבעלה בושת. סא) שהרי זה כשאר הנכסים שנופלים לה. סב) והקרקע שייכת לה, אם יגרשנה או ימות.

טו. הַחוֹבֵל בְּאֵשֶׁת אִישׁ - הַשֶּׁבֶת[נט] וְהָרִפּוּי[נח] לְבַעֲלָהּ, וְהַצַּעַר שֶׁלָּהּ. וְהַבּשֶׁת וְהַנֶּזֶק - אִם בְּגָלוּי הוּא, כְּגוֹן שֶׁחָבַל בְּפָנֶיהָ וּבְצַוָּארָהּ אוֹ בְּיָדֶיהָ וּזְרוֹעוֹתֶיהָ - הַשְּׁלִישׁ שֶׁלָּהּ[נט], וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים לַבַּעַל[ס]; וְאִם בְּסֵתֶר הוּא הַנֶּזֶק[סא] - הַשְּׁלִישׁ לַבַּעַל, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים לָאִשָּׁה. שֶׁל בַּעַל, נוֹתְנִין לוֹ מִיָּד; וְשֶׁל אִשָּׁה, יִלָּקַח בָּהֶם קַרְקַע[סב], וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁחָבְלוּ בָהּ אֲחֵרִים. אֲבָל הַבַּעַל שֶׁחָבַל בְּאִשְׁתּוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם לָהּ מִיָּד כָּל הַנֶּזֶק וְהַצַּעַר, וְכָל הַבּשֶׁת; וְהַכֹּל שֶׁלָּהּ[סג], וְאֵין לַבַּעַל בָּהֶן פֵּרוֹת[סד]. וְאִם רָצְתָה לִתֵּן הַדָּמִים לְאַחֵר, נוֹתֶנֶת. וְכָזֶה • הוּרוּ הַגְּאוֹנִים. וְהַבַּעַל מְרַפֵּא אוֹתָהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּרַפֵּא כָּל חָלְיָהּ.

השגת הראב"ד
וכזה . . חליה א"א תימה הוא למה הורו שישלם הכל הרי הוא נוטל בשל אחרים שליש או שני שלישים וכשחבל בה הוא למה ישלם הכל. ואולי טעה בדבריהם שלא אמרו אלא על מה שראוי לה וקנסו אותו שלא יאכל מהם פירות דבמקום פסידא לא תקון רבנן והוא עושה שלא כהוגן דין הוא שלא יהא חוטא נשכר.

סג) שמן הדין הבושת והנזק שלה, אלא שהבעל מקבל חלק מזה, משום שגם הוא מבוייש כשמביישים את אשתו, וכמו כן הוא סובל עימה כשחובלים באשתו והיא מתכערת. אבל אם הוא עצמו חבל בה אינו מקבל כלום, שהרי הוא בייש את עצמו והוא ציער את עצמו. סד) קנסו אותו, שלא יהא חוטא נשכר.

יז. וְהַמַּזִּיק אִשְׁתּוֹ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[סה], חַיָּב בְּנִזְקֶיהָ[סו].

סה) אף על פי שיש לו רשות לשמש עימה, בכל זאת צריך היה להיזהר שלא יזיק. סו) בארבעה דברים, היינו: נזק, צער, שבת וריפוי, אבל בושת אין כאן.

יח. הָאִשָּׁה שֶׁחָבְלָה בְּבַעְלָהּ - אִם הָיָה לָהּ תּוֹסֶפֶת בִּכְתֻבָּתָהּ[סז] - מְחַיְּבִין אוֹתָהּ לִמְכֹּר הַתּוֹסֶפֶת לְבַעְלָהּ[סח] בְּטוֹבַת הֲנָיָה[סט], וְגוֹבֶה מִמֶּנָּה - אִם רָצָה הַבַּעַל; וְאִם רָצָה לְגָרְשָׁהּ וְלִגְבּוֹת מִן הַכֹּל[ע], גּוֹבֶה. וְאִם לֹא הָיָה לָהּ תּוֹסֶפֶת, אֵינָהּ יְכוֹלָה לִמְכֹּר לוֹ עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ[עא]; שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ. אֶלָּא אִם רָצָה הַבַּעַל, כּוֹתֵב עָלֶיהָ שְׁטָר[עב] בִּדְמֵי חֲבָלוֹ[עג], אוֹ מְגָרְשָׁהּ וְנוֹטֵל מִכְּתֻבָּתָהּ הָרָאוּי לוֹ[עד].

סז) לפי הדין כותבים לבתולה מאתיים דינר, ולאלמנה – מאה דינר, ואם כתב לה יותר, היא נקראת תוספת כתובה. סח) כי אם נחייב אותה למכור לאחרים, יכולה היא לאחר המכירה למחול לבעלה את התוספת ויפסידו הלקוחות. סט) שאם תתגרש, התוספת שלו. ואינו משלם אלא סכום פעוט, שהרי אם תמות בחייו, בין כה וכה התוספת שלו. ע) גם מעיקר הכתובה וכגון שהנזק עולה על תוספת כתובה. עא) היינו את המאתיים דינר לבתולה ומאה לאלמנה. עב) ואם יגרשנה יגבה מדמי כתובתה שחייב לשלם לה. עג) חמישה דברים. עד) המגיע לו.

יט. הַחוֹבֵל בְּבָנָיו הַגְּדוֹלִים - אִם אֵין סְמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ[עה], נוֹתֵן לָהֶם מִיָּד; וְהַקְּטַנִּים[עו] - יִלָּקַח לָהֶן קַרְקַע בִּנְזָקָן[עז], וְהֵן אוֹכְלִין פֵּרוֹתָיו[עח]. וְכֵן הַדִּין בַּאֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בָּהֶן. וְאִם הָיוּ סְמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ, וְחָבַל בָּהֶן - פָּטוּר[עט], בֵּין שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים בֵּין שֶׁהָיוּ קְטַנִּים. וְאִם חָבְלוּ בָּהֶן אֲחֵרִים - בַּגְּדוֹלִים, יִנָּתֵן לָהֶם מִיָּד[פ]; וּבַקְּטַנִּים - יִלָּקַח בָּהֶם קַרְקַע, וְהֵן אוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ[פא].

השגת הראב"ד
עד שיגדילו א"א אפילו מציאתם שלו היא.

עה) אין פרנסתם עליו. עו) שאף בהם אין לאביהם שום זכות, מכיוון שאינו מפרנסם ודמי הנזק שלהם. עז) ואין נותנים את הכסף בידם, שהרי קטנים הם ואינם יודעים לשמור אותם. עח) כי דמי הנזק שלהם. עט) מכיוון שהוא מפרנסם, הוא מקפיד שלא להפסיד מכספו. פ) אף על פי שהוא מפרנסם, אינו מקפיד שהכסף יינתן להם, מכיוון שהם סבלו מן הנזק, והוא אינו חסר כלום. פא) כשיגדילו עובר השדה לרשותם בלי כל הגבלה.

כ. חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - פְּגִיעָתָן [=חבלתם] רָעָה: הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵן שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים פְּטוּרִין. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפַּתֵּחַ הַחֵרֵשׁ, וְנִשְׁתַּפֶּה[פב] הַשּׁוֹטֶה, וְהִגְדִּיל הַקָּטָן - אֵינָן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁחָבְלוּ בָּהֶן אֵינָן בְּנֵי דֵּעָה[פג].

פב) נעשה שפוי בדעתו. פג) ואינם אחראים למעשיהם.

כא. הָעֶבֶד[פד] וְהָאִשָּׁה - פְּגִיעָתָן רָעָה: הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵן שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים, פְּטוּרִין[פה]; אֲבָל מְשַׁלְּמִין לְאַחַר זְמַן - אִם נִתְגָּרְשָׁה[פו] הָאִשָּׁה אוֹ מֵת בַּעְלָהּ, אוֹ נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד; שֶׁהֲרֵי בְּנֵי דֵּעָה הֵן[פז], וַהֲרֵי הֵן כְּבַעַל חוֹב שֶׁאֵין לוֹ מַה יִּפְרַע - שֶׁאִם הֶעֱשִׁיר, חַיָּב לְשַׁלֵּם.

פד) עבד כנעני, שכל מה שקנה עבד, קנה רבו. פה) שאין להם מה לשלם. פו) ויש לה נכסים. פז) וחייבים לשלם.

השגת הראב"ד
הרי . . עבדו א"א כפות.

כב. עַבְדּוֹ שֶׁל אָדָם [דינו] כְּגוּפוֹ, וּבְהֶמְתּוֹ כְּמָמוֹנוֹ. כֵּיצַד? חֵרֵשׁ • שֶׁהִנִּיחַ גַּחֶלֶת עַל לֵב עַבְדּוֹ שֶׁל • חֲבֵרוֹ [ויכול להינצל], וּמֵת, אוֹ שֶׁדָּחָפוֹ לַיָּם אוֹ לָאֵשׁ וְהוּא יָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם, וְלֹא עָלָה וּמֵת - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין[פח]. וְאִם עָשָׂה כֵּן לִבְהֶמֶת חֲבֵרוֹ, חַיָּב, וּכְאִלּוּ הִנִּיחַ הַגַּחֶלֶת עַל בִּגְדּוֹ[פט] וְנִשְׂרַף, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[צ]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

השגת הראב"ד
של חבירו א"א בפני חבירו.

פח) שהיה לו לעבד לסלקה, שהרי בן דעת הוא. פט) שהרי אין בבהמה דעת. צ) ואפילו בעל הבגד רואה אותו שורף את בגדו ולא הציל ממונו, אומרים לו למזיק, לא היה לך להזיק ממון חברך.

פֶּרֶק ה

איסור החובל בחברו.

א. אָסוּר לָאָדָם לַחְבֹּל, בֵּין בְּעַצְמוֹ בֵּין בַּחֲבֵרוֹ. וְלֹא הַחוֹבֵל[א] בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמַּכֶּה[ב] אָדָם כָּשֵׁר[ג] מִיִּשְׂרָאֵל - בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, דֶּרֶךְ נְצָיוֹן [=מריבה] - חַיָּבִין זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[16]: "לֹא יוֹסִיף .. לְהַכּוֹתוֹ"; אִם הִזְהִירָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף[ד] בְּהַכַּאַת הַחוֹטֵא[ה], קַל וָחֹמֶר לַמַּכֶּה אֶת הַצַּדִּיק[ו].

א) פצע את חברו או החסירו אבר. ב) אפילו לא גרם לו שום נזק. ג) להוציא את הרשע, שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות. ד) על המלקות שצריך לקבל. ה) שהרי

16. דברים-כי־תצא, כה, ג.

התורה מדברת על רשע, ומצווה להכותו. ו) שמכהו באיסור, שבוודאי עובר על לא־תעשה.

ב. אֶפְלוּ לְהַגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אָסוּר; וְכָל הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ - הֲרֵי זֶה רָשָׁע[ז].

ז) שנאמר: "ויאמר לרשע למה תכה רעך", לא כתוב "למה הכית", אלא "למה תכה", אף־על־פי שלא הכהו – נקרא רשע.

זה היפך הנתינה והחסד – ע"ד ומעין הענין הנ"ל במגבי' ידו על חבירו – שתנועת ידו היא היפך כוונת בריאת היד עצמה.

לקוטי שיחות חלק ל"א עמוד 1 והערה 25.

מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

ג. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ הַבָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - לוֹקֶה[ח], שֶׁהֲרֵי אֵין בָּאן תַּשְׁלוּמִין כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָאו זֶה נִתָּן לְתַשְׁלוּמִין[ט]. וַאֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד חֲבֵרוֹ הַבָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[י] - לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי יֶשְׁנוֹ בְּמִקְצָת מִצְוֹת[יא]. וְגוֹי שֶׁהִכָּה אֶת יִשְׂרָאֵל - חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר[17]: "וַיִּפֶּן כֹּה וָכֹה .. וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל"[יב].

ח) שעבר על לאו "לא יוסיף". ט) כי אם הכה את חברו הכאה שיש בה שווה פרוטה, משלם ואינו לוקה (כפי שלמדנו לעיל פרק ד הלכה ט). י) בעבד חברו יש הבדל בין הכאה שאין בה שווה פרוטה ובין הכאה שיש בה שווה פרוטה, אבל במכה עבדו אין הבדל, מכיוון שבשתיהן אינו משלם. יא) כל מצוה שאשה חייבת בה, עבד חייב בה, ומשום כך נקרא "אחיך" במצוות, ואף הוא כלול בפסוק "לא יוסיף . . להכותו . . ונקלה אחיך". יב) משה רבינו הרג את המצרי, מפני שהכה איש עברי.

השגת הראב"ד

קנס קנסו חכמים א"א לא היה קנס אלא שאין דרך בני אדם לחבל בעצמן ע"כ האמינוהו לזה בשבועה.

ד. קְנָס • קָנְסוּ חֲכָמִים לְאַלּוּ הַשּׁוֹטִים בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, שֶׁיִּהְיֶה הַנֶּחְבָּל נֶאֱמָן[יג], וְנִשְׁבָּע בְּנִקְיטַת חֵפֶץ[יד] שֶׁזֶּה חָבַל בּוֹ חֶבֶל זֶה, וְנוֹטֵל מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ[טו]; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים.

יג) תיקנו שהנחבל נשבע ונוטל (אף־על־פי שמן התורה נשבע הנתבע ויוצא פטור, וכאן נשבע התובע ונוטל). יד) קדוש, כגון ספר תורה. אף ששבועה זו מדרבנן היא, תקנוה כעין שבועה מן התורה בנקיטת חפץ. טו) המגיע לו.

כֵּיצַד? הָיוּ שְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ יָדוֹ[טז] שָׁלֵם וְיָצָא חָבוּל, וְלֹא רָאוּהוּ בְּעֵת שֶׁחָבַל בּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא חָבַלְתִּי', וְהַלָּה אוֹמֵר: 'אַתָּה חָבַלְתָּ בִּי' - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.

טז) לתוך רשותו של החובל.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אֶפְלוּ לְהַגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אָסוּר כו'".

בש"ס נאמר "המגביה ידו על חברו נקרא רשע", והרמב"ם שינה וכתב: "הרי זה רשע", וכן כתב שהוא איסור, מה שאינו בש"ס.

ויש לומר שלשיטתו איסור הרמת יד אינו מצד ההיזק שגורם לאדם המוכה, כי אם מצד המרים יד עצמו, שנוהג הנהגה מגונה שאסרוה חכמים עד כדי כך שנעשה רשע ופסול לעדות ולשבועה (כמ"ש ההגהות מיימוניות כאן בשם הראב"ן).

אבל הטור השמיט דברי הרמב"ם הנ"ל וכתב "נקרא רשע", וכן לא כתב שיש בזה איסור, כי לשיטתו ההסתכלות היא על הצד הניזק ואם לא הכהו ממש, לא גרם לו היזק וצער ולכן אינו איסור, ומה ש"נקרא רשע" הוא בדברי אגדה ואין בזה נפקא מינה להלכה כי אינו פסול לעדות ולשבועה.

ובטעם שהחמיר הרמב"ם במרים יד על חברו שיש לו דין רשע ממש, יש לבאר: ענינה של יד הוא נתינה וחסד וכמאמר חז"ל "יד המחלקת צדקה", והמרים יד על חברו משתמש ביד לענין שכל כולו היפך הנתינה והחסד ובזה חוטא כלפי הקב"ה, משום כך אפילו סבר שדין "המרים יד על חבירו" הוא דין במכה ולא במוכה ולכן, אפילו אם רק הגביה ידו הרי זה רשע. ויש לומר שעד"ז היא שיטת רש"י בפירושו על התורה שכ' "אע"פ שלא הכהו נק' רשע בהרמת יד" שלא כתב "בהרמת יד על חבירו" וכיו"ב, ומשמע שזהו מצד עצם הרמת היד.

ענין זה נרמז גם במקור ממנו נלמד דין זה – דתן ואבירם שמצד אחד עסקו בדאגה לעם ישראל ומחו בפני משה רבינו על ש"הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה כו' לתת חרב בידם להרגנו" ומצד שני היו ניצים זה עם

17. שמות, ב, יב.

הפניות לשיחות קודש

הלכה ב: ביאור דברי רבינו בהרחבה ודיוקי לשונות – לקו"ש חל"א ע' 1, סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 31.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[יז]? בְּשֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַכּוֹתָהּ לְעַצְמוֹ[יח], אוֹ שֶׁהָיָה עִמָּהֶם שְׁלִישִׁי, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁזֶּה הַנֶּחְבָּל אָמַר לוֹ לַחְבֹּל בּוֹ וּלְהִתְרַעֵם עַל אַחֵר; אֲבָל אִם אֵין עִמָּהֶן אַחֵר, וְהָיְתָה הַמַּכָּה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה נְשִׁיכָה[יט] בֵּין כְּתֵפָיו וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - חַיָּיב זֶה נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה[כ].

יז) שהנחבל צריך להישבע. יח) וחוששים שמא חבל בעצמו, ומשום כך הוא צריך להישבע. יט) בשיניים. כ) כי הנשיכה בין כתפיו, כשאין עמהם אחר, היא הוכחה שחבירו חבל בו.

ו. הוֹדָה • הַחוֹבֵל שֶׁהוּא חָבַל, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, שֶׁחֲיַיבֵי הָעֵדִים הָיוּ שָׁם[כא] שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ יָדוֹ שָׁלֵם בְּשָׁעַת הַמְּרִיבָה וְיָצָא חָבוּל. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ שָׁם עֵדִים כְּלָל[כב], וְהוּא אוֹמֵר: 'חָבַלְתָּ בִּי', וְהוֹדָה מֵעַצְמוֹ[כג] - פָּטוּר מִן הַנֶּזֶק[כד] וּמִן הַצַּעַר[כה], וְחַיָּב בְּשֶׁבֶת[כו] וּבְשֶׁת וְרִפּוּי עַל פִּי עַצְמוֹ[כז]; לְפִיכָךְ[כח], אִם כָּפַר וְאָמַר: 'לֹא חָבַלְתִּי', נִשְׁבָּע[כט] שְׁבוּעַת הֶסֵת[ל].

השגת הראב"ד
הודה . . הצער א"א לא ידעתי למה פטור מאלו ואולי יאמר מפני שצריך אומדנא וזה אע"פ שמודה לו בחבלה אינו יודע באומד לפיכך פטור מהם אבל השבת והריפוי שהם נראים לעין חייב ואינו מחוור שהכל צריך אומד הילכך חייב בכל או פטור מן הכל.

כא) ואין זו הודאה, שהרי אפילו לא יודה, גם כן יצטרך לשלם. כב) לא היו עדים שראו אותו בכניסתו לרשות החובל, ואף לא ביציאתו משם חבול. כג) מרצונו הטוב. כד) שהרי אם קטע ידו הוא משלם כאילו הוא עבד נמכר בשוק, בשעה שהנחבל לא היה מסכים בשום הון שבעולם שיקטעו ידו, מכאן שתשלום הנזק הוא תמיד פחות מהנזק האמיתי, וזה נכלל במושג "קנס", והכלל שאם אדם מודה ומחייב את עצמו, הוא לא משלם "קנס". כה) שמשלם החובל בשעה שלא חיסרו ממון, ומשום כך אף תשלום הצער אינו "ממון". כי התשלום נקרא "ממון" רק כשהוא בדיוק כשיעור מה שהחסיר לחבירו. כו) שהתבטל ממלאכתו שעסק בה. כז) על־פי הודאת עצמו. כח) מכיוון שחייב בשבת ובבושת ובריפוי על־פי עצמו. כט) שהרי כפר ממון. ל) כדין כופר בכל, בלי נקיטת חפץ (שבועה זו של כופר בכל, תיקנו חכמים, ונקראת "היסת", משום שהיא מכבידה על אדם לשקר).

ז. וְלָמָּה מְשַׁלֵּם אָדָם שִׁלְשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ עַל פִּי עַצְמוֹ? שֶׁהַשֶּׁבֶת וְהָרִפּוּי מָמוֹן הוּא, וְאֵינוֹ קָנָס - שֶׁאִם לֹא יִתֵּן לוֹ, הֲרֵי חִסְּרוֹ מָמוֹן[לא] שֶׁהוּא מִתְרַפֵּא בּוֹ וּבָטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ. וְהַבֹּשֶׁת[לב] לֹא הִגִּיעָה לוֹ[לג] אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהוֹדָה בְּפָנָיו שֶׁהוּא חָבַל בּוֹ - שֶׁהַנֶּחְבָּל שֶׁלֹּא חָבַל בּוֹ אָדָם, אֵין לוֹ בֹּשֶׁת, וְהוֹדָאתוֹ • בְּבֵית דִּין הִיא שֶׁבִּישָׁה אוֹתוֹ[לד].

השגת הראב"ד
והודאתו . . אותו א"א סוף דבר דינא דגיתי הוא זה.

לא) והוא משלם לו בדיוק מה שהחסירו. לב) אף שאינה ממון, שהרי לא החסירו ממון, בכל זאת משלם על־פי עצמו. לג) לנחבל, כלומר ביישה אותו. לד) אין מחייבים אותו על הבושת בשעת החבלה, כי אז בכלל לא הייתה בושת, שהרי לא חבל בו בפני אדם, אלא מחייבים אותו על שהוא מבייש אותו עתה בהודאתו בפני בית־דין שחבל בו.

ח. נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בְּבֹשֶׁת בֵּין בֹּשֶׁת הַמַּגִּיעָה לוֹ[לה] אִם חָבַל בּוֹ בִּפְנֵי אֲחֵרִים, וּבֵין בֹּשֶׁת הַמַּגִּיעָה לוֹ בְּעֵת שֶׁהוֹדָה[לו] בִּפְנֵי אֲחֵרִים שֶׁחָבַל בּוֹ; לְפִיכָךְ[לז] מְשַׁלֵּם אָדָם בֹּשֶׁת עַל פִּי עַצְמוֹ[לח].

לה) שמבייש אותו. לו) ואף־על־פי שהבושת באה עתה בדיבורו על־ידי ההודאה, אין דינו כמבייש את חברו בדברים שהוא פטור מן התשלומין, אלא דינו כמבייש אותו עתה בחבלה ממש. לז) מכיון שדין אחד למבייש על־ידי חבלה בפני אחרים, ולמבייש על־ידי הודאה בפני אחרים שחבל בו. לח) אף־על־פי שעצם התשלום אינו ממון, שהרי ביישו עתה בפני עדים.

ט. אֵינוֹ דּוֹמֶה מַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ, לְמַזִּיק מָמוֹנוֹ; שֶׁהַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ - כֵּיוָן שֶׁשִּׁלֵּם מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם, נִתְכַּפֵּר לוֹ[לט]. אֲבָל חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ כָּל הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים, אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ[מ]; וַאֲפִלּוּ הִקְרִיב[מא] כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת[מב], אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ[מג] וְלֹא נִמְחַל עֲוֹנוֹ, עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִן הַנֶּחְבָּל וְיִמְחֹל לוֹ.

לט) בידי שמים. מ) כי אין הכסף פיצוי אמיתי לסבל האישי. מא) נוסף על חמשה דברים. מב) האילים שבנביות הם המובחרים, העולים לרצון על מזבח ה'. מג) כי זהו חטא בין אדם לחברו, ואין הקרבן מכפר עליו.

י. וְאָסוּר[מד] לַנֶּחְבָּל לִהְיוֹת אַכְזָרִי[מה] וְלֹא יִמְחֹל; וְאֵין זוֹ דֶּרֶךְ זֶרַע יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹבֵל, וְנִתְחַנֵּן לוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה[מו], וְיָדַע[מז] שֶׁהוּא שָׁב מֵחֶטְאוֹ[מח], וְנִחַם[מט] עַל רָעָתוֹ - יִמְחֹל לוֹ. וְכָל הַמְרַחֵר לִמְחֹל - הֲרֵי הוּא מְשֻׁבָּח, וְרוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

מד) זאת לומדים מאברהם שהתפייס עם אבימלך והתפלל בעדו. מה) שאינו חושש לעונש שיבוא על חברו, אף־על־

פי שהתחנן בפניו לבקש מחילה ממנו. מו) לאחר שלא נענה בפעם הראשונה. מז) הנחבל השתכנע. מח) לא ישוב לעשות כזאת. מט) התחרט בליבו.

יא. וְעוֹד יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין נִזְקֵי גּוּפוֹ לְנִזְקֵי מָמוֹנוֹ, שֶׁהָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'סַמֵּה עֵינַי, קְטַע אֶת יָדַי, עַל מְנָת שֶׁאַתָּה [תהיה] **פָּטוּר' - הֲרֵי זֶה חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה בְּכָךְ[נ].**

נ) בחסרון ראשי איברים כאלו, ובצחוק אמר לו כך.

אֲבָל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'קְרַע אֶת כְּסוּתִי, שַׁבֵּר אֶת כַּדִּי, עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר' - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[נא]; וְאִם לֹא אָמַר לוֹ 'עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר' - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁהִרְשָׁהוּ לְהַשְׁחִית[נב].

נא) ואין אומרים שדרך צחוק אמר לו, שעשוי אדם למחול על ממונו. נב) שיכול לומר לו: הרשיתי לך לקרוע את כסותי על־מנת שתשלם.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[נג]? בְּשֶׁבָּאוּ הַכֵּלִים לְיָדוֹ תְּחִלָּה בְּתוֹרַת שְׁמִירָה, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שְׁאוּלִין אֶצְלוֹ אוֹ מֻפְקָדִין אֶצְלוֹ, וְאָמַר לוֹ: 'שַׁבֵּר וּקְרַע', וְעָשָׂה כֵּן - חַיָּב לְשַׁלֵּם[נד], עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ 'עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר'; אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: 'קַח כֵּלַי זֶה וְשַׁבְּרוֹ'[נה], 'בֶּגֶד זֶה וּקְרָעוֹ', וְעָשָׂה כֵּן - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[נו].

נג) שחייב לשלם אם לא אמר לו בפירוש על־מנת שאתה פטור. נד) מכיון שנעשה שומר על הכלי, אינו פטור עד שיאמר לו במפורש על־מנת לפטור. נה) ולקח אותו לשם שבירה ולא לשם שמירה. נו) כי אחריות שמירה לא קיבל על עצמו, ועל עצם מעשה השבירה אין לחייבו, שהרי נעשה ברשות הבעלים.

יג. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'שַׁבֵּר כֵּלָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר'[נז], וְעָשָׂה כֵּן - הֲרֵי זֶה חַיָּב[נח] לְשַׁלֵּם, וּכְאִלּוּ אָמַר לוֹ 'סַמֵּה עֵינוֹ[נט] שֶׁל פְּלוֹנִי עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר'. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶעוֹשֶׂה הוּא הַחַיָּב לְשַׁלֵּם - הֲרֵי זֶה הָאוֹמֵר לוֹ שֶׁתָּפוּ בְּעָוֹן וְרָשָׁע הוּא, שֶׁהֲרֵי הִכְשִׁיל עִוֵּר[ס] וְחִזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[סא].

נז) כלומר, אני אשלם במקומך. נח) העושה, אף־על־פי שאמרו לו במפורש על־מנת שאתה פטור. נט) שהעושה חייב. והטעם כי "אין שליח לדבר עבירה" – כלומר בעבירה אין אומרים שלוחו של אדם כמותו ויתחייב השולח, אלא אומרים אחריות מעשה העבירה היא על עושה, שלא היה צריך לשמוע בקול השולח, אלא בקול התורה. ס) והוא רשע שעבר על לאו "ולפני עור לא תתן מכשול", ואף־על־פי שהמזיק ידע שהכלי של חברו הוא, בכל זאת הוא בבחינת 'עוור', שאילו לא הבטיחו שיהיה פטור, לא היה שובר. סא) המריץ אותו וזירזו לעשות את העבירה.

פֶּרֶק ו

דיני המזיק ממון חברו, מה הדין כשהזיק אדם בשיתוף בהמה וכדומה.

א. הַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; בֵּין שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג[א], בֵּין שֶׁהָיָה אָנוּס[ב] - הֲרֵי הוּא כַּמַּזִּיד. כֵּיצַד? נָפַל מִן הַגַּג[ג] וְשָׁבַר אֶת הַכֵּלִים, אוֹ שֶׁנִּתְקַל[ד] כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ וְנָפַל עַל הַכְּלִי וּשְׁבָרוֹ - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר[18]: "וּמַכֵּה בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה", וְלֹא חִלֵּק הַכָּתוּב כָּאן בֵּין שׁוֹגֵג לְמַזִּיד.

א) שהזיק בלי כוונה. ב) אין הכוונה לאונס גמור, אלא לסתם אונס, שהיה אפשר לו לשים לב ולהשמר מזה. ג) אפילו ברוח שאינה מצויה, והרי זה אנוס. ד) והריהו שוגג, לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרך כשהם מהלכים.

ב. וְאֶחָד הַהוֹרֵג בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ הַשּׁוֹבֵר כֵּלָיו, אוֹ קוֹרֵעַ בְּגָדָיו, אוֹ קוֹצֵץ נְטִיעוֹתָיו - הַכֹּל דִּין אֶחָד הוּא[ה].

ה) חייב נזק שלם כמזיד, בין שהיה שוגג ובין שהיה אנוס.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[ו]? בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק[ז]. אֲבָל בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק, אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶלָּא אִם הִזִּיק בְּזָדוֹן[ח]; אֲבָל בִּשְׁגָגָה אוֹ בְּאֹנֶס, פָּטוּר[ט].

ו) שהמזיק חייב לשלם, בין מגיד בין שוגג ובין אנוס. ז) מכיון שהמזיק צריך היה להזהר. ח) חייב המזיק, אף־על־פי שנכנס הניזק לרשותו, מפני שיש לו רשות להוציאו אבל לא להזיקו. ט) שיכול לטעון: לא ידעתי שנכנסת, ועל כן לא נזהרתי. ועוד יכול לטעון: אתה היית צריך להיזהר שלא להניח כליך במקום שאפשר שיוזקו שלא בכוונה.

וְכֵן • אִם הָיוּ [-נכנסו] **שְׁנֵיהֶן בִּרְשׁוּת', אוֹ שְׁנֵיהֶן שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיק אֶחָד מֵהֶן מָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - פָּטוּר[י].**

השגת הראב"ד
וכן . . **פטור** א"א דין זה אינו מחוור דאפילו שניהם ברשות או שלא ברשות ולא הוה ידע ביה אם הזיקו חייבין אבל הוזקו זה בזה פטורין.

י) כגון ברשות הרבים או חצר השותפין או אפילו ברשות

18. ויקרא-אמור, כד, כא.

בעל הבית, אלא שנתן להם בעל הבית רשות להיכנס. יא) והטעם שהוא פטור, שאין הניזק יכול לבוא בטענה למזיק שהיה עליו להיזהר, מכיוון ששניהם במצב אחד, ואין הוא חייב להיזהר יותר מחברו.

ד. הָיָה עוֹלֶה בַּסֻּלָּם, וְנִשְׁמְטָה שְׁלִיבָה [=מדריגה] **מִתַּחְתָּיו, וְנָפְלָה וְהִזִּיקָה - אִם לֹא הָיְתָה מְהֻדֶּקֶת**[יב] **וַחֲזָקָה, חַיָּב; וְאִם הָיְתָה חֲזָקָה וּמְהֻדֶּקֶת, וְנִשְׁמְטָה, אוֹ שֶׁהִתְלִיעָה**[יג] **- הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם הִיא**[יד]**. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים**[טו] **בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק; אֲבָל בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק - פָּטוּר**[טז]**, עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

השגת הראב"ד
ואם . . היא א"א תמה אני מאי שנא אונס זה מרוח שאינה מצויה ומן הישן ובגמרא משמע דלא איתלע אונס דאי איתלע לאו אונס.

יב) שהיא תחובה הייטב בנקבים משני צידי הסולם. יג) התולעים כרסמו והחלישו אותה, וכשעלה על הסולם נשמטה השליבה. יד) ואונס גמור הוא ופטור. טו) שאין המזיק פטור, אלא־אם־כן הייתה מכה בידי שמים. טז) בין שוגג ובין אונס רגיל.

ה. הֲרֵי שֶׁמִּלֵּא חָצֵר חֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְשֶׁמֶן[יז]**, אֲפִלּוּ הִכְנִיסָן בִּרְשׁוּת - הוֹאִיל וְלֹא קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הֶחָצֵר לִשְׁמֹר, הֲרֵי זֶה** [בעל החצר] **נִכְנָס וְיוֹצֵא כְּדַרְכּוֹ**[יח]**, וְכָל שֶׁשִּׁשְׁתַּבֵּר מִן הַכַּדִּים בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, הֲרֵי הוּא פָּטוּר עֲלֵיהֶן**[יט]**. וְאִם שָׁבְרָן בְּבַיְתָנָה, אֲפִלּוּ הִכְנִיסָן בַּעַל הַכַּדִּים שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם**[כ]**. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

השגת הראב"ד
וכל . . עליהן א"א אפשר לדין זה כשלא נתן לו רשות למלאות אבל נתן לו רשות למלאות חייב.

יז) והנכנס והיוצא מהחצר דורך על הכדים. יח) ואין הוא חייב לנהוג בזהירות יתירה וללכת סחור סחור, וכמו כן אין הוא חייב לטרוח לסדר את הכדים זה על גבי זה, כדי לפנות לו מעבר. יט) כי ברשות המזיק אינו חייב עד שיתכוון להזיק. כ) כי יש לו רשות לפנותם מחצרו, אבל לא לשברם.

ו. שׁוֹר שֶׁעָלָה עַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק שֶׁהוּא בַּעַל [השור] **הַתַּחְתּוֹן, בֵּין שֶׁהָיָה תָּם**[כא]**, בֵּין שֶׁהָיָה מוּעָד**[כב]**, וּבָא בַּעַל הַתַּחְתּוֹן וְשָׁמַט אֶת שׁוֹרוֹ לְהַצִּילוֹ, וְנָפַל עֶלְיוֹן וּמֵת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר**[כג]**.**

כא) שהעליון היה תם, ואם יהרוג את התחתון אינו משלם אלא חצי נזק, ובעל התחתון יפסיד. כב) אפילו אם היה מועד, שמשלם נזק שלם, ובעל התחתון לא יפסיד, אם לא יעשה דין לעצמו ויפנה לבית־הדין. כג) שלא נתכוון להזיק.

ז. דְּחָפוֹ לָעֶלְיוֹן[כד] **וּמֵת - אִם הָיָה יָכוֹל לְשָׁמְטוֹ**[כה] **וְלֹא שָׁמָטוֹ, הֲרֵי זֶה חַיָּב; וְאִם לֹא הָיָה יָכוֹל לְשָׁמְטוֹ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר.**

כד) דחף את השור העליון בכוח. כה) את התחתון, ואז יתכן ולא היה העליון מת.

ח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, זֶה בָּא בְּחָבִיתוֹ וְזֶה בָּא בְּקוֹרָתוֹ, וְנִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ[כו] **שֶׁל זֶה בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה - פָּטוּר; שֶׁלָּזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ, וְלָזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ**[כז]**.**

כו) על־ידי שפגעו זה בזה דרך הליכתם. כז) ומכיוון ששניהם ברשות, המזיק שלא בכוונה פטור, ובעל החבית חייב להיזהר שלא יפגע בקורה.

הָיָה בַּעַל הַקּוֹרָה רִאשׁוֹן, וּבַעַל הֶחָבִית אַחֲרוֹן, וְנִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקּוֹרָה - פָּטוּר[כח]**. וְאִם עָמַד בַּעַל הַקּוֹרָה לָנוּחַ מִכֹּבֶד מַשָּׂאוֹ**[כט]**, חַיָּב**[ל]**; וְאִם הִזְהִיר בַּעַל הֶחָבִית וְאָמַר לוֹ 'עֲמֹד', פָּטוּר**[לא]**. עָמַד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמְהַלֵּךְ**[לב] **וּפָטוּר, וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר בַּעַל הֶחָבִית, שֶׁהֲרֵי הוּא טָרוּד בְּדַרְכּוֹ**[לג]**.**

כח) בעל הקורה, כי בעל החבית ראה את בעל הקורה הולך כדרכו, ואף הוא צריך היה ללכת במתינות ולא למהר יותר מדי, ועל כן הוא עצמו אשם בנזקו. כט) ובעל החבית הלך כדרכו, ולא הרגיש בעמידתו של בעל הקורה ופגע בו בדרך הילוכו ונשברה החבית. ל) בעל הקורה, שלא היה לו לנוח בדרך ומשאו על גבו, ובעל החבית לא היה צריך להעלות על דעתו, שבעל הקורה יעמוד בדרך, כי אין דרך בני אדם לנוח ומשאם על גבם. לא) אף־על־פי שלא צריך היה לעמוד, בכל זאת מועילה האזהרה לפטור אותו. לב) כי דרך נושאי משאות לעשות כן. לג) ואין להאשימו, ובעל החבית צריך היה להרגיש בזה.

הָיָה בַּעַל הֶחָבִית רִאשׁוֹן[לד]**, וּבַעַל הַקּוֹרָה אַחֲרוֹן, וְנִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקּוֹרָה - חַיָּב; שֶׁזֶּה כְּמוֹ שֶׁשָּׁבְרָה בְּיָדוֹ בְּבֵיתוֹ. וְאִם עָמַד בַּעַל הֶחָבִית לָנוּחַ, פָּטוּר**[לה]**; וְאִם הִזְהִיר** [את] **בַּעַל הַקּוֹרָה וְאָמַר לוֹ 'עֲמֹד', הֲרֵי זֶה חַיָּב**[לו]**. וְאִם עָמַד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר לְבַעַל הַקּוֹרָה - הֲרֵי הוּא חַיָּב. וְכֵן זֶה בָּא בְּגָרוֹ וְזֶה בָּא בִּפְשָׁתָנוֹ**[לז]**; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

לד) שם לב. לה) כי בעל החבית הלך כדרכו, והחבית נשברה מפני שבעל קורה מיהר יותר מדי ופגע בחבית, ומשום כך הוא חייב. לו) בעל הקורה, כי בעל החבית לא היה צריך לעמוד לנוח, שהרי הוא יודע שאנשים באים אחריו. לז) ונשרף הפשתן בגרו של חברו.

ט. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלֵּךְ, וְהַזָּק[לח] אֶחָד מֵהֶם בַּחֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה[לט] - זֶה הָרָץ חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשַׁנֶּה[מ]; וְאִם הָיָה עֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָץ בִּרְשׁוּת[מא], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּבָּנֵס הַשַּׁבָּת וְהוּא אֵינוֹ פָּנוּי[מב]. הָיוּ שְׁנֵיהֶם רָצִים, וְהַזָּק זֶה בָּזֶה - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁאָר הַיָּמִים[מג].

לח) על־ידי שפגעו זה בזה. לט) כי בכוונה, אף המהלך שהזיק את הרץ חייב, כשם שהמזיק בכוונה חייב אפילו כשהניזק נכנס לרשותו בלי רשות. מ) מדרך בני אדם, ואין לו רשות לרוץ ברשות הרבים. מא) ודינו כמהלך. מב) מוכן לקבל את השבת. מג) כדין שניהם שלא ברשות.

י. אֶחָד הַמַּזִּיק בְּיָדוֹ, אוֹ שֶׁזָּרַק אֶבֶן, אוֹ יָרָה חֵץ וְהִזִּיק בּוֹ, אוֹ שָׁפָטַר [=פתח זרם] מַיִם עַל חֲבֵרוֹ אוֹ עַל הַכֵּלִים וְהִזִּיק, אוֹ שָׁרָק [=ירק] אוֹ נָע [=הוציא ליחה] וְהִזִּיק בְּכִיחוֹ וְנִיעוֹ [-ליחת הגרון והאף] בְּעֵת שֶׁהָלְכוּ מִכֹּחוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַזִּיק בְּיָדוֹ[מד], וְהֵן תּוֹלְדוֹת שֶׁל אָדָם[מה]. אֲבָל אִם נָח הָרֹק וְהַכִּיחַ עַל הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ נִתְקַל בָּהֶן אָדָם - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹרוֹ[מו]; שֶׁכָּל תַּקָּלָה[מז], תּוֹלֶדֶת בּוֹר הִיא[מח], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

מד) וחייב בין הזיק את חברו ובין הזיק כליו. מה) נזקים הדומים לאלו שאדם עצמו עושה. מו) ובבור עדיין שאינו חייב על נזקי כלים (כי כתוב בתורה לגבי בור "ונפל שמה שור או חמור", ודרשו רבותינו: שור – ולא אדם (אם מת), חמור – ולא כלים). מז) שאדם שם ברשות הרבים. מח) דומה לבור שמפורש בתורה, ודינם כדין בור.

יא. לוֹטֵשׁ[מט] שֶׁהָיָה מַכֶּה[נ] בַּפַּטִּישׁ, וְיָצָא גֵּץ[נא] מִתַּחַת הַפַּטִּישׁ וְהִזִּיק - הֲרֵי זֶה חַיָּב כְּמִי שֶׁזָּרַק חֵץ אוֹ זָרַק אֶבֶן[נב]. וְכֵן הַבַּנַּאי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו אֶת הַכֹּתֶל לְסָתְרוֹ[נג], וְשִׁבֵּר אֶת הָאֲבָנִים אוֹ הִזִּיק - חַיָּב[נד]. הָיָה סוֹתֵר מִצַּד זֶה, וְנָפַל מִצַּד אַחֵר[נה] - פָּטוּר[נו]; וְאִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה[נז] - חַיָּב, שֶׁזֶּה כְּזוֹרֵק חֵץ וְהִזִּיק בּוֹ הוּא[נח].

מט) עובד במתכת. נ) על המתכת המלובנת. נא) שביב לוהט. נב) שהרי הגץ מכוח מכתו יצא. נג) עבודה בקבלנות, וכל האחריות עליו. נד) שאדם מועד לעולם, והיה צריך להיזהר. נה) מחמת אונס, שהיה סבור שצד שני יכול לעמוד בלא זה. נו) שאנוס הוא. נז) שהיה מכה בפטיש בכל כוחו, ונתנדנד הכותל מחמת המכה. נח) גופו, ומזיק גמור הוא (ולא כגורם בנזקין).

יב. הַכּוֹבֵשׁ[נט] בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁנָּפְלָה וּמְנָעָהּ מִלַּעֲלוֹת[ס] עַד שֶׁמֵּתָה בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁהִנִּיחָהּ בַּחַמָּה וְצָמְצַם [=דחק] עָלֶיהָ הַמָּקוֹם כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּמְצָא צֵל, עַד שֶׁהָרְגַתְּהָ הַחַמָּה - חַיָּב לְשַׁלֵּם[סא]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

נט) הטביע בידיו את ראש הבהמה במים ומתה. ס) אחזה בידיו, ולא נתן לה לעלות מן המים. סא) ואף־על־פי שהשמש הרגה אותה, והוא אינו אלא גורם לנזק, בכל זאת חייב.

יג. שְׁנַיִם שֶׁהֵמִיתוּ אֶת הַבְּהֵמָה כְּאַחַת, אוֹ שָׁבְרוּ אֶת כֵּלֶיהָ כְּאַחַת - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם[סב].

סב) מחלקים את תשלומי הנזק, וכל אחד משלם חצי, ואין אומרים שכל אחד ישלם הכל.

יד. חֲמִשָּׁה שֶׁהִנִּיחוּ חֲמִשָּׁה חֲבִילוֹת עַל הַבְּהֵמָה וְלֹא מֵתָה, וּבָא זֶה הָאַחֲרוֹן וְהִנִּיחַ חֲבִילָתוֹ עָלֶיהָ וּמֵתָה - אִם הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בְּאוֹתָן הַחֲבִילוֹת, וּמְשָׁהוֹסִיף זֶה חֲבִילָתוֹ עָמְדָה וְלֹא הָלְכָה - הָאַחֲרוֹן חַיָּב[סג]; וְאִם מִתְּחִלָּה לֹא הָיְתָה מְהַלֶּכֶת, הָאַחֲרוֹן פָּטוּר[סד]. וְאִם אֵין יָדוּעַ, כֻּלָּן מְשַׁלְּמִין בְּשָׁוֶה.

סג) כי לולא הוא, לא הייתה מתה. סד) כי גם בלעדו הייתה מתה.

טו. וְכֵן חֲמִשָּׁה שֶׁיָּשְׁבוּ עַל הַכִּפֹּא וְלֹא נִשְׁבַּר, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְיָשַׁב עָלָיו וְנִשְׁבַּר - אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה רָאוּי לְהִשָּׁבֵר בָּהֶם קֹדֶם שֶׁיָּשַׁב[סה] - הוֹאִיל וְקֵרֵב אֶת שִׁבִּירָתוֹ[סו], הָאַחֲרוֹן חַיָּב; שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִים לוֹ: 'אִלּוּ לֹא נִסְמַכְתָּ עָלָיו, הָיִינוּ עוֹמְדִים קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבֵר'. וְאִם יָשְׁבוּ כְּאַחַת וְנִשְׁבַּר, כֻּלָּן חַיָּבִין. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

סה) ויכול האחרון לטעון, לולא ישבתי גם כן היה הכסא נשבר, ולא עשיתי כלום. סו) לולא ישב היה נשבר כעבור שתי שעות, ולאחר שישב נשבר בשעה אחת.

טז. אָדָם וְשׁוֹר שֶׁדָּחַפּוּ בְּהֵמָה, אוֹ כֵּלִים, אוֹ אָדָם, אוֹ בְּהֵמַת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[סז], לַבּוֹר; וְהַזָּק הַנִּדְחָף בַּבּוֹר, אוֹ מֵת, אוֹ נִשְׁתַּבְּרוּ הַכֵּלִים: לְעִנְיַן נִזְקֵי אָדָם אוֹ הֶזֵּק בְּהֵמָה - שְׁלָשְׁתָּם חַיָּבִין[סח], הָאָדָם הַדּוֹחֵף וּבַעַל הַשּׁוֹר וּבַעַל הַבּוֹר; וּמְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם. לְעִנְיַן דְּמֵי וְלָדוֹת וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים - אָדָם חַיָּב, וּבַעַל הַשּׁוֹר וּבַעַל הַבּוֹר פְּטוּרִין[סט].

סז) בהמת קדשים שנפל בה מום, שפסולה לקרבן. סח) אף בנזקי האדם, ואף־על־פי שלמדו אצל בור "כי יפול שמה שור", שור – ולא אדם, זהו רק אם מת האדם, אבל

אם הוזק האדם – בעל הבור חייב. **סט)** כי תשלום דמי ולדות וארבעה דברים, נאמר בתורה באדם בלבד.

לְעִנְיַן כֹּפֶר[ע] וּשְׁלֹשִׁים שֶׁל עֶבֶד[עא] - בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּב, וְאָדָם וּבַעַל הַבּוֹר פְּטוּרִין[עב]. לְעִנְיַן כֵּלִים וּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין - אָדָם וּבַעַל הַשּׁוֹר חַיָּבִין, וּבַעַל הַבּוֹר פָּטוּר[עג].

ע) אם דחפו אדם ושור מועד את האדם לבור ומת, וצריך לשלם דמי הנהרג. **עא)** אם דחפו עבד כנעני לבור ומת, ומגיע לבעלים כופר העבד לפי הסכום הקצוב בתורה שלושים סלע כסף. **עב)** האדם פטור, כי בעבירה שיש בה מיתת בית־דין פטור האדם מן התשלומין, אפילו היה שוגג שאינו נהרג. ובעל הבור פטור כי למדנו בבור "שור ולא אדם". **עג)** בכלים פטור, כי לומדים "חמור ולא כלים". ועל שור פסולי המוקדשים אפילו נפדה והוא מותר באכילה – פטור, שנאמר "והמת יהיה לו", וזה אין המת שלו, כי אי אפשר לאכול ממנו, והוא אסור בהנאה וצריך לקבור אותו.

המשך ביאור למס' בכורות ליום שישי עמ' ב

זיכהו, מדוע חייב, **וְהָא לֹא נָטְלָה וְנָתַן בְּיָדָהּ.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּינָא,** דין זה מדובר **בְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ** למלוה **מַשְׁכּוֹן** שנתן לו הלוה עבור ההלואה, והנידון היה האם הלוה כבר פרע את חובו וצריך המלוה להחזיר לו את המשכון, והדיין פסק בטעות שהלוה פטור, **וּנְטָלוֹ הֵימֶנּוּ** – מיד המלוה והחזירו ללוה, ונמצא שהדיין הזיק בידים את המלוה.

מוסיפה הגמרא: שכן יש לבאר גם את המשך הדינים במשנה שהנזק היה בידים, שמה שכתוב **טִימְּאָ אֶת הַטָּהוֹר,** מדובר כגון **דְּאַגַּע בְּהוּ שֶׁרֶץ** – שהחכם שפסק שהטהרות נטמאו, הניח עליהם שרץ כדי שיהיו טמאים בודאי, כיון שרצה לחזק את הוראתו, ועכשיו שהתבררה הטעות נמצא שהוא טימא בידיו את הטהרות. וכן **בְּטִיהֵר אֶת הַטָּמֵא,** מדובר כגון **שֶׁעִירְבָן עִם פֵּירוֹתָיו** – לאחר שפסק שהפירות טהורים עירב את הפירות שנשאל עליהם, עם פירות אחרים של השואל שהיו טהורים, כדי לחזק את הוראתו, ונמצא שטימאם בידים.

משנה

המשנה מביאה מעשה שבו דנו על חיוב תשלום החכם שדן בטעות: **וּמַעֲשֶׂה בְּפָרָה שֶׁנִּיטְּלָה הָאֵם** [–הרחם] **שֶׁלָּהּ,** ושאלו את רבי טרפון עליה אם היא טריפה משום כך, **וְהֶאֱכִילָהּ רַבִּי טַרְפוֹן לַכְּלָבִים,** מפני שסבר שבחסרון הרחם היא טריפה המותרת רק בהנאה להאכילה לכלבים, **וּבָא הַמַּעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים בְּיַבְנֶה, וְהִתִּירוּהָ,** כיון שאינה טריפה מחמת חסרון זה. **(ואמר) [שֶׁאָמַר] תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא, אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה יוֹצְאָה מֵאֶלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁאֵין חוֹתְכִין הָאֵם שֶׁלָּהּ, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּלֵד,** ועשו כן מפני שהפרות והחזירות שלהם היו מעולות מאד ונמכרות ביוקר, לכן היו חותכים את רחמן לפני שמכרו אותן לארצות אחרות שלא ילדו גם שם טובים כמותן, ויהיו צריכים לקנותם אצלם, הרי שלא נעשית טריפה על ידי נטילת הרחם שהרי אינן מתות אחר כך, ונמצא שרבי טרפון שהאכילה לכלבים הזיק את בעל הפרה. **אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן** על עצמו, **הָלְכָה חֲמוֹרָה טַרְפוֹן** – הפסדתי את חמורי, שעלי למוכרו כדי לשלם את דמי הפרה. **אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, רַבִּי טַרְפוֹן, אַתָּה מוּמְחֶה לְבֵית דִּין, וְכָל הַמּוּמְחֶה לְבֵית דִּין פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם** את הנזק שנגרם מחמת טעותו בדין, כמבואר במשנה לעיל, שאין המפסיד יכול לומר לדיין מדוע דנת אותי כאשר אינך בקי בדינים, שהרי הוא מומחה ובקי אלא שטעה ועל כך אין לחייבו.

גמרא

שנינו במשנה שרבי עקיבא אמר לרבי טרפון שהוא פטור כיון שהוא מומחה, הגמרא שואלת שהיה לרבי עקיבא לפוטרו מטעם אחר. שואלת הגמרא: מדוע אמר רבי עקיבא שרבי טרפון פטור מלשלם רק משום שהוא מומחה לבית דין, **וְתִיפּוֹק לֵיהּ** – הלא גם בלא זה היה לו לפוטרו משום **דְּטָעָה בְּדִבְרֵי מִשְׁנָה,** שהרי במשנה בחולין (נד.) מנו את 'ניטלה האם שלה' בין הבהמות הכשרות, **וְהדין הוא שֶׁטָּעָה בְּדִבְרֵי מִשְׁנָה חוֹזֵר** מדיבורו [כמבואר בסנהדרין (לג.)], ומכיון שאם היתה הפרה קיימת היה יכול רבי טרפון לחזור בו ולהתירה, ממילא במה שכבר פסק, אינו כמזיק, וזה ששחטה על פי הוראתו, הזיק לעצמו.

משיבה הגמרא: אכן יש לפטור את רבי טרפון גם מטעם זה, אלא שרבי עקיבא **חָדָא וְעוֹד קָאָמַר** – טעם אחד ועוד טעם נוסף בא לומר לו, **חָדָא** משום **דְּטָעָה בִּדְבֵרֵי מִשְׁנָה חוֹזֵר. וְעוֹד, אִי נַמִי בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת טָעִיתָה** שבטעות כזו אין הדין חוזר, יש לפוטרך משום **שמּוּמְחֶה לְבֵית דִּין אַתָּה, וְכָל הַמּוּמְחֶה לְבֵית דִּין פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם.**

משנה

המשנה דנה באיסור ראיית מומי בכורות עבור תשלום: **חכם הַנּוֹטֵל שָׂכָר לְהִיוֹת רוֹאֶה אֶת הַבְּכוֹרוֹת,** לבדוק אם המום שנפל בהם מום קבוע הוא ומותר לשחוט אותם, או מום עובר הוא, ואסור לשוחטם, **אֵין שׁוֹחֲטִין עַל פִּיו,** אפילו אם יאמר שהמום קבוע, משום שיש לחשוד בו שהוא מתיר את הבכור כדי לקבל את השכר ובאמת אינו מום קבוע, **אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה** חכם זה **מוּמְחֶה** בראיית מומי בכורות,

~ יום ראשון ל' תשרי ~

הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה

פֶּרֶק ז

דיני ייבום הכרוכים באיסורי חתנות.

א. שְׁנַיִם מִן הָאַחִים נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן, וְלֹא נוֹדַע אֵיזֶה מֵהֶן מֵת רִאשׁוֹנָה - הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לְיַבֵּם שְׁתֵּיהֶן[א], וַהֲרֵי זִקָּה נָפְלָה עַל שְׁתֵּיהֶן[ב] - שְׁתֵּיהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת[ג]; וַאֲפִלּוּ הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם מִשּׁוּם שְׁנֵיָּה, אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת[ד]. אֲבָל אִם הָיְתָה אַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עָלָיו[ה], כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֵם אִשְׁתּוֹ, אוֹ בִּתָּהּ - הֲרֵי אֲחוֹתָהּ מֻתֶּרֶת לוֹ[ו], וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם; שֶׁהֲרֵי לֹא נָפְלָה זִקָּתוֹ עַל שְׁתֵּיהֶן, שֶׁאֵין זִקָּה עַל הָעֶרְוָה.

א) שהרי הן אחיות, והיבם לא יכול לייבם אפילו אחת מהן, כי כל אחת נחשבת אחות זקוקתו שאסורה עליו בנישואין. ב) שכל אחת מהן עליה להתייבם כדי להקים שם לבעלה. ג) למרות שהן אסורות על היבם בכל זאת עליו לחלוץ להן, מכיוון שאיסור אחות זקוקתו הוא רק מדרבנן. ד) כל אלו ראויות ליבום מן התורה ואסורות מדברי חכמים, לכן על היבם לחלוץ להן. ה) שחייב על ביאתה כרת, ואין קידושין תופסים בה ואינה זקוקה ליבום, כמבואר לעיל פרק ו הלכה ט. ו) כי אינה נחשבת אחות זקוקתו.

ב. הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל יָבָם זֶה מִשּׁוּם עֶרְוָה, וְהָאַחֶרֶת אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם הַשֵּׁנִי מִשּׁוּם עֶרְוָה[ז] - הָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לְאָחִיו, וְהָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לְאָחִיו, שֶׁהֲרֵי נָפְלָה זִקַּת כָּל אֶחָד מֵהֶן עַל הַמֻּתֶּרֶת לוֹ בִּלְבַד[ח]; וְרָצָה חוֹלֵץ לָזוֹ הַמֻּתֶּרֶת לוֹ, רָצָה מְיַבֵּם.

ז) ומדובר שהם היו ארבעה אחים. ושניים מהם, בעלי האחיות, מתו ונשארו שני אחים יבמים אלו. ח) והשנייה אינה זקוקה לו כלל, ואין כאן איסור אחות זקוקתו.

ג. מֵת אֶחָד מִן הָאַחִין, וְנָפְלָה אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם, וְאַחַר כָּךְ מֵת שֵׁנִי[ט], וְנָפְלָה אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא אֲחוֹת רִאשׁוֹנָה לְיִבּוּם, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת - שְׁתֵּיהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ט) עד כאן דן הרמב"ם במקרה שלא נודע מי מת ראשון, ומכאן ואילך הוא עוסק במקרים בהם הדבר כן ידוע, ודינן משתנה כדלהלן.

ד. מֵתָה הָאַחֲרוֹנָה[י] - חָזְרָה רִאשׁוֹנָה לְהֶתֵּרָהּ[יא], וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. מֵתָה רִאשׁוֹנָה - הֲרֵי הָאַחֲרוֹנָה בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: שֶׁהֲרֵי לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְיִבּוּם בְּשָׁעַת נְפִילָתָהּ[יב].

י) בלי חליצה. יא) בזמן שהשנייה עדיין לא הצטרכה לייבום. יב) בגלל אחותה שנזקקה לייבום לפניה.

וְכֵן אִם קָדַם אֶחָד מִן הָאַחִים וְחָלַץ לָאַחֲרוֹנָה - הֲרֵי הָרִאשׁוֹנָה לְשָׁאָר הָאַחִים; שֶׁהֲרֵי הַזִּקָּה שֶׁאָסְרָה אוֹתָהּ, הֵסִירָהּ אָחִיו בַּחֲלִיצָתוֹ.

ה. וְכֵן אִם הָיְתָה רִאשׁוֹנָה עֶרְוָה עַל אֶחָד מֵהֶן, וְקָדַם וְיִבֵּם אֶת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ[יג] - הֲרֵי הָרִאשׁוֹנָה לְשָׁאָר הָאַחִים; שֶׁהֲרֵי הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאָסְרָה אוֹתָהּ עֲלֵיהֶם, נִתְיַבְּמָה לַמָּתָר לָהּ[יד].

יג) כי היא אינה אחות זקוקתו. יד) ואינה זקוקה להם עוד.

אֲבָל אִם הָיְתָה הָאַחֲרוֹנָה הִיא שֶׁאֲסוּרָה עַל אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד מִשּׁוּם עֶרְוָה, הֲרֵי הוּא מְיַבֵּם לָרִאשׁוֹנָה. וּשְׁאָר הָאַחִים אֲסוּרִין בִּשְׁתֵּיהֶן, וְחוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[טו]; וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ כָּל אֶחָד אַחַת מִן הָאֲחָיוֹת, מוֹצִיאִין מִיָּדָן[טז].

טו) שהשנייה לא הותרה לאחים לאחר ייבום הראשונה, מכיוון שהשנייה לא הייתה ראויה לייבום כשמת בעלה. טז) מכיוון שהראשון עבר בייבום זה על איסור אחות זקוקתו, ואין בכח מעשה האיסור להתיר לשני לשאת את השנייה.

ו. שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת, וְעָשָׂה הַשְּׁלִישִׁי בִּיבִמְתּוֹ מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעַל הָאָחוֹת הַשֵּׁנִי, וְנָפְלָה הָאָחוֹת הַשְּׁנִיָּה לִפְנֵי הָאָח הַשְּׁלִישִׁי[יז] - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן גֵּט לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר[יח] וְחוֹלֵץ לָהּ[יט], וְחוֹלֵץ לַאֲחוֹתָהּ הָאַחֲרוֹנָה, כְּדֵי לְהַתִּירָן לָזָר.

יז) ובמצב זה שתיהן אסורות לו משום אחות זקוקתו, והשנייה לא נחשבת אחות אשתו ממש אף שעשה מאמר בראשונה, מכיוון שאין למאמר תוקף לעשותה כנשואה גמורה. יח) כדי להפקיע את קידושי מאמרו. יט) כדי להפקיע את הזיקה שלה אליו.

ז. מֵת זֶה שֶׁעָשָׂה הַמַּאֲמָר וְהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי בַּעַל הָאֲחוֹת - בַּעֲלַת הַמַּאֲמָר פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, שֶׁהֲרֵי הִיא אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ; וְהָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת, חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר עַד [כד"ז] שֶׁיִּפְטֹר אֶת הַצָּרָה.

ח. אֶחָד מִן הַיְבָמִין שֶׁקִּדֵּשׁ אֲחוֹת יְבִמְתּוֹ[כ] - אוֹמְרִין לוֹ: 'הַמְתֵּן וְאַל תִּגָּרֵשֶׁנָּה[כא] וְאַל תִּשָּׂאֶנָּה[כב] עַד שֶׁיְּיַבֵּם אָחִיךָ, אוֹ יַחְלֹץ, לְיָבָמָה זוֹ הַזְּקוּקָה לְכֻלְּכֶם'[כג]. חָלַץ לָהּ אָחִיו, אוֹ יִבְּמָהּ, אוֹ שֶׁמֵּתָה הַיְבָמָה - הֲרֵי זֶה יִכְנֹס אֲרוּסָתוֹ; מֵתוּ אֶחָיו כֻּלָּם[כד] - מוֹצִיא אֶת אֲרוּסָתוֹ בְּגֵט, וִיבִמְתּוֹ בַּחֲלִיצָה. וְאִם מֵתָה אֲרוּסָתוֹ, בֵּין שֶׁמֵּתָה קֹדֶם מִיתַת הָאַחִים בֵּין שֶׁמֵּתָה לְאַחַר מִיתָתָן - חֲזָרָה הַיְבָמָה לְהֶתֵּרָהּ, וְרָצָה מִיַּבֵּם רָצָה חוֹלֵץ.

כ) אחרי מות בעלה כשכבר הוזקקה לאחים. כא) אינך צריך לגרש אותה, כי יתכן שתהיה מותרת לך על ידי מעשה אחיך, כדלהלן. כב) מכיוון שכעת היא אסורה לך משום אחות זקוקתך, שהיא כאחות אשתך. כג) ואז לא תהיה לך זיקה לה, והמקודשת כבר לא תיחשב אחות זקוקתו. כד) והוא היבם היחידי.

ט. שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְיֵשׁ לְכָל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן צָרָה, וּמֵתוּ הַנְּשׂוּאִין אֶת הָאֲחָיוֹת, וְנָפְלוּ הָאֲחָיוֹת וְצָרוֹתֵיהֶן לְיִבּוּם[כה] - אִם חָלַץ לַצָּרוֹת, נִפְטְרוּ אֲחָיוֹת; אֲבָל אִם חָלַץ לַאֲחָיוֹת, לֹא נִפְטְרוּ צָרוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיַּחְלְצוּ הַצָּרוֹת; מִפְּנֵי שֶׁחֲלִיצַת אֲחָיוֹת חֲלִיצָה שֶׁאֵינָהּ מְעֻלָּה [כי אינן ראויות להתייבם], וַחֲלִיצָה שֶׁאֵינָהּ מְעֻלָּה אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת אֶת הַצָּרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[כו].

כה) וכולן אינן מתייבמות, האחיות - משום איסור אחות זקוקתו כלעיל הלכה א, והצרות - שהן צרות אחות זקוקתו. כו) לעיל פרק ה הלכה יב.

י. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּךְ הַדִּין בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, וְהָאַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל יְבָמָהּ מִשּׁוּם שְׁנֵיָּה וְכֵיוֹצֵא בָּהּ, אוֹ מֵחַיְבֵי לָאוִין, אוֹ מֵחַיְבֵי עֲשֵׂה - שֶׁאִם חָלַץ לָאֲסוּרָה [שחליצתה פחותה], לֹא הֶתִּירָה צָרָתָהּ; חָלַץ לַצָּרָה, הֶתִּירָה הָאֲסוּרָה.

יא. שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְהַשְּׁלִישִׁי נָשׂוּי נָכְרִית, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת, וְיִבֵּם הַנָּשׂוּי נָכְרִית אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַשְּׁלִישִׁי, וְנָפְלוּ שְׁתֵּי נָשָׁיו לִפְנֵי בַּעַל הַשֵּׁנִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם: הָאַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּת אָחִיו הָרִאשׁוֹן, וְנֶאְסְרָה עָלָיו לְעוֹלָם מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, כְּדִין אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ[כז]; וְהַנָּכְרִית, מִשּׁוּם צָרָתָהּ[כח].

כז) כמבואר לעיל פרק ו, הלכה יז. כח) כדין צרת ערווה, שפטורה מן החליצה ומן הייבום.

יב. וְכֵן שְׁנֵי אַחִים נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׁנִי - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עוֹלָמִית, הוֹאִיל וְנֶאְסְרָה עָלָיו שָׁעַת נְפִילָה[כט]. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶחְזִירָהּ וָמֵת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לַיָּבָם; וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁהֲרֵי נֶאְסְרָה עָלָיו בְּחַיֵּי אָחִיו בְּשָׁעָה שֶׁגֵּרְשָׁהּ[ל], הֲרֵי חָזְרָה לְהֶתֵּרָהּ, וּכְשֶׁמֵּת אָחִיו - בְּהֶתֵּרָהּ הָיְתָה עוֹמֶדֶת[לא].

כט) שהייתה אחות אשתו. ל) משום גרושת אחיו, שהיא ערווה. לא) כי לא הנישואין הראשונים מצריכים את הייבום, אלא מיתת הבעל לאחר הנישואין השניים, ובאותו זמן היא מותרת ליבם.

יג. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אֲבִיהָ[לב], וְגֵרְשָׁהּ בַּעְלָהּ, וְהֶחְזִירָהּ וָמֵת, וַעֲדַיִן הִיא קְטַנָּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַיָּבָם; מִפְּנֵי שֶׁגֵּרוּשֶׁיהָ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין, שֶׁהֲרֵי אֲבִיהָ הִשִּׂיאָהּ[לג]; וְאֵין חֲזָרָתָהּ [בשניה] חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁאֵין קִדּוּשֵׁי קְטַנָּה גְּמוּרִין[לד], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

לב) שנישואיה נישואין גמורים מן התורה. לג) והרי היא אשת איש גמורה מן התורה, וגם גירושיה גירושין גמורים, אם היא יודעת להבחין בין גיטה לדבר אחר. לד) יוצא אם כן שמהתורה היא בגדר גרושת אחיו שאסורה עליו, ולכן לא יכול לייבם אותם. אמנם, עליו לחלוץ לה, מחשש שאולי אנשים לא שמעו על הגירושין שלה ויבואו לטעות שקטנה לא צריכה חליצה.

יד. וְהוּא הַדִּין לִמְגָרֵשׁ פִּקֵּחַת, וְנִתְחָרְשָׁה, וְהֶחְזִירָהּ[לה] וָמֵת, וְהִנִּיחָהּ חֵרֶשֶׁת - שֶׁהִיא אֲסוּרָה לַיָּבָם[לו], וְאֵינָהּ חוֹלֶצֶת[לז] וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וְצָרַת קְטַנָּה זוֹ, אוֹ חֵרֶשֶׁת זוֹ - חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. וְאִם הֶחְזִירָהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה וְגָדְלָה אוֹ חֵרְשָׁת וְנִתְפַּקְּחָה אֲצָלוֹ[לח], וְאַחַר כָּךְ מֵת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְיָבָמָהּ.

לה) ונישואי חרשת הם רק מדרבנן. לו) משום גרושת אחיו. לז) אך בדין הקטנה הובא לעיל שצריכה חליצה,

מכיוון שלנישואין שלה יש תוקף פוטנציאלי כשתגדל, בשונה מחרשת. לח) ואז חזרתן נחשבת כקידושין גמורים.

טו. שְׁנֵי אַחִים נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמָאֵן[לט] אוֹ חֵרְשׁוֹת, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּפְטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[מ]. הָיוּ אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה, וּמֵת בַּעַל הַקְּטַנָּה - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה; מֵת בַּעַל הַגְּדוֹלָה - מְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בְּבַעֲלָהּ, וְתִהְיֶה גְּדוֹלָה זוֹ מֻתֶּרֶת לְיִבָּמָהּ.

לט) מדובר שהיו יתומות ונישואיהן הם רק מדרבנן, אבל קטנות שהשיאן אביהן אינן ראויות למיאון, כי קידושיהן קידושין גמורים. מ) כי כח הנישואין שווה, והרי זו אחות אשתו ממש.

טז. שְׁנֵי אַחִים חֵרְשִׁין[מא] נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ חֵרְשׁוֹת, אוֹ אַחַת פִּקַּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, וְכֵן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת נְשׂוּאוֹת לִשְׁנֵי אַחִים פִּקְחִין[מב], אוֹ חֵרְשִׁין, אוֹ אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - אִשְׁתּוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[מג]; שֶׁהֲרֵי אֵין נְשׂוּאֵי אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן נְשׂוּאִין גְּמוּרִין.

מא) שאין נישואיהם נישואין גמורים. מב) וגם כאן אין הקידושין קידושין גמורים, בגלל חרשות הנשים. מג) מכיוון שתוקף הקידושין של שניהם שווה.

יז. שְׁנֵי אַחִים אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת פִּקַּחַת, וַהֲרֵי הַפִּקַּחַת הִיא אֵשֶׁת הַפִּקֵּחַ[מד] - מֵת הַחֵרֵשׁ - תֵּצֵא אִשְׁתּוֹ, מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. מֵת הַפִּקֵּחַ - הוֹאִיל וְנְשׂוּאֵי הַפִּקֵּחַ שֵׁמֵת נְשׂוּאִין גְּמוּרִין וְזִקַּת זֶה הַחֵרֵשׁ גְּמוּרָה [מן התורה][מה], וְנְשׂוּאֵי הַחֵרֵשׁ אֵינָם נְשׂוּאִין גְּמוּרִין - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, מִפְּנֵי שֶׁאֲחוֹתָהּ זְקוּקָה לוֹ[מו]; וְאֵשֶׁת אָחִיו הַפִּקֵּחַ אֲסוּרָה לְעוֹלָם[מז], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְנֹס מִפְּנֵי אֲחוֹתָהּ[מח], וְלֹא יַחֲלֹץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חֵרֵשׁ[מט].

מד) כך שקידושי זו קידושין גמורים, ושל אחותה מדרבנן בלבד. מה) כי היבמה זקוקה לו ליבום מן התורה. מו) מן התורה. ואשתו החרשת נאסרת עליו, כי אחות זקוקתו אסורה. מז) גם לו וגם לאחרים, עד שימות החרש. מח) כי היא אחות גרושתו. מט) וכבר התבאר לעיל פרק ד הלכה יג, שאין החרש ראוי לחלוץ, וחליצתו אינה כלום – שהחליצה תלויה בקריאה, ואינו יכול לקרוא.

יח. וְלָמָּה גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁיּוֹצִיא זֶה הַחֵרֵשׁ אִשְׁתּוֹ הַחֵרֶשֶׁת, וְהֵם אֵינָן בְּנֵי חִיּוּב[נ], אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּקָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת, שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישׁוֹ? אָמְרוּ חֲכָמִים: אִם תֵּשֵׁב אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, נִמְצֵאת אֲחוֹתָהּ[נא] נְשֵׂאת לְזָר, וְיֹאמְרוּ: 'נִפְטְרָה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה'[נב]; לְפִיכָךְ מוֹצִיא הַחֵרֵשׁ אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֲחוֹתָהּ אֲסוּרָה לְעוֹלָם[נג].

נ) הם לא חייבים במצוות, שהרי אין להם דעת. נא) היבמה, אשת הפקח. נב) שיחשבו שקידושי החרשת הם קידושין גמורים, והם אלו שדחו את זיקתו מהפיקחת. נג) ולא יטעו עוד להתירה להינשא לזר.

יט. וְכֵן שְׁנֵי אַחִים פִּקְחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת פִּקַּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת - מֵת בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת[נד], תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[נה]. מֵת בַּעַל הַפִּקַּחַת, מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ הַחֵרֶשֶׁת בְּגֵט[נו], וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה[נז], מִפְּנֵי שֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְיָכוֹל לַחְלֹץ.

נד) שנישואיה הם רק מדרבנן. נה) בלי חליצה, שאינה זקוקה לו כלל. נו) שהקידושין שלה לא ברי תוקף לדחות את זיקתו מעל אחותה, ומכיוון שאחותה זקוקה לו מן התורה, אשתו החרשת אסורה לו משום אחות זקוקתו, ועליו לגרשה בגט כדין כל חרשת המתגרשת בגט. נז) אף היא נאסרה עליו משום אחות גרושתו.

כ. שְׁנֵי אַחִים, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, וְהַחֵרֵשׁ נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים פִּקְחוֹת, אַחַת מֵהֶן עֲרָוָה עַל הַפִּקֵּחַ[נח], וּמֵת הַחֵרֵשׁ - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת[נט] עַל כָּל פָּנִים: אִם נְשׂוּאֵי הָעֲרָוָה [לחרש שמת] נְשׂוּאִין, הֲרֵי הַשֵּׁנִיָּה צָרָתָהּ וּפְטוּרָה; וְאִם אֵין נְשׂוּאֵי הָעֲרָוָה נְשׂוּאִין, כָּךְ לֹא יִהְיוּ נְשׂוּאֵי צָרָתָהּ נְשׂוּאִין.

נח) כגון שהיא בתו או חמותו. נט) מן החליצה ומן הייבום.

כא. הָיְתָה בִּתּוֹ[ס] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[סא] חֵרֶשֶׁת, וּנְשׂוּאָה לְאָחִיו הַפִּקֵּחַ - צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; שֶׁאֵין נְשׂוּאֵי הַחֵרֶשֶׁת גְּמוּרִין[סב].

ס) של איש פיקח. סא) ערווה אחרת, כגון חמותו או כלתו. סב) עד כדי שיהיה להם תוקף לפטור את צרתה משום "צרת ערוה", ולפיכך חולצת להסיר את זיקתו מעליה, ואינה מתייבמת שהרי היא צרת ערוה מדרבנן.

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ 'שְׁתֵּי אֲחָיוֹת' - אֶחָד שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ, אוֹ אִשָּׁה וּבַת בְּנָהּ, וְכַיּוֹצֵא בָּהּ; עִנְיַן הַדְּבָרִים - שֶׁהֵן

שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עִם הָאַחֶרֶת, וְאֵי אֶפְשָׁר לְשָׁא שְׁתֵּיהֶן מִשּׁוּם עֶרְוָה. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'אַחוֹת אִשְׁתּוֹ', אוֹ 'אַחוֹת יְבִמְתּוֹ' - אֶחָד אַחוֹתָהּ, אוֹ אִמָּהּ, אוֹ בִּתָּהּ; עִנְיַן הַדְּבָרִים - אַחַת מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ שֶׁהֵן עֶרְוָה עִמָּהּ.

~ יום שני א' מרחשון ~

פֶּרֶק ח

המקדש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו מהן קידש, הדין כשאין וודאות מי הם הורי התינוקות, אישה שנישאה בטעות בגלל שמועה על מות בעלה.

א. מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אַחַת מִשְּׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזוֹ מֵהֶן קִדֵּשׁ[א], וָמֵת, וְלוֹ אָח אֶחָד - חוֹלֵץ לְשְׁתֵּיהֶן[ב], כְּדֵי לְהַתִּירָן לַאֲחֵרִים. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי אַחִין - אֶחָד חוֹלֵץ לְאַחַת מֵהֶן בַּתְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם לַשְּׁנִיָּה עַל כָּל פָּנִים: [-ממה נפשך] אִם זוֹ הִיא שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו, הֲרֵי יִבֵּם אוֹתָהּ; וְאִם אֵינָהּ אֵשֶׁת אָחִיו, הֲרֵי נָשָׂא אִשָּׁה מִשְּׁאָר הַנָּשִׁים, וַאֲחוֹתָהּ שֶׁהָיְתָה אֵשֶׁת אָחִיו, כְּבָר נֶחְלְצָה[ג].

א) כגון שאמר לשתי אחיות: הרי אחת מכן מקודשת לי, וקיבלה אחת כסף הקידושין עבור חברתה, או שאמר המקדש לאבי הבנות: אחת מבנותיך מקודשת לי, וקיבל האב את קידושיה. ב) אינו יכול לייבם רק את אחת מהן שמא אינה אשת המת, אלא אחותה, ולחלוץ לאחת ולייבם את השנייה אינו יכול, מאחר שהחליצה אוסרת עליו להתחתן עם אחיות האישה הנחלצת. ג) ומותר להתחתן עם אחיותיה של האישה שאחיו חלץ לה.

אֲבָל לֹא יְיַבֵּם הָאַחַת תְּחִלָּה - שֶׁמָּא הָאַחֶרֶת הִיא אֵשֶׁת אָחִיו, וְנִמְצָא שְׁנָשָׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ; קָדְמוּ שְׁנֵי הָאַחִים וְכָנְסוּ שְׁתֵּי הַיְבָמוֹת[ד] - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם[ה].

ד) ללא שבדקו קודם לכן בבית הדין מהי ההלכה. ה) מאחר וכל אחד מהם יכול לטעון שייבם את אישה הראויה לייבום, ואפילו אם הראשון ייבם כשהיה אסור לו (מאחר וייבם את האישה השנייה ולא את אשת המת, והדין שאחיות האישה הזקוקה לייבום אסורות על אחי המת) ברגע שאחיו ייבם את הראויה לייבום – האחות הותרה לו. אבל במקרה ששאלו את בית הדין (ואמרו להם שאסור) ועשו זאת בכל אופן – יצטרכו להתגרש.

ב. שְׁנַיִם [-שאינם אחים] שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת[ו], זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ קִדֵּשׁ, וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ קִדֵּשׁ, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן - לָזֶה אָח אֶחָד וְלָזֶה אָח - זֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן[ז], וְזֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. לָזֶה אָח אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם - הַיְחִידִי, חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן בַּתְּחִלָּה[ח]; וְהַשְּׁנַיִם, אֶחָד חוֹלֵץ רִאשׁוֹן[ט], וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם. [את השנייה] וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם, וַאֲפִלּוּ הָיוּ כֹּהֲנִים; שֶׁהַחֲלִיצָה שֶׁחָלַץ הַיְחִידִי, מְסָפֵק חָלַץ; וְהַחֲלוּצָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּבְסָפֵק חֲלוּצָה לֹא גָזְרוּ.

ו) אסורים לייבם מחשש שייבם בטעות לאחות של האישה שזקוק לייבם שאסורה עליו. ז) כדי להתיר את יבמתו לאחרים. ח) להסיר את זיקת האחים ממנה (באם היא יבמתו). ט) ואפילו שאינה יבמתו - מותר, מאחר שאחיו חלץ לאחותה (והותרה מצד האיסור להתחתן עם אחיות האישה החייבת בייבום), אבל לייבם לפני שאחיו חלץ לשנייה אסור, מחשש שהאחות השנייה היא אשת המת וזו שייבם היא אחות האישה הזקוקה לייבום שאסורה עליו. וכן אסור לאח שחלץ לייבם את השנייה היות והיא 'אחות חלוצתו'. י) וכל אחד מהם יכול לטעון שהאחות שייבם לא הייתה אשת המת ומותרת לו (והחליצה שעשה לה ה'אח היחיד' הייתה חסרת משמעות ולכן אפילו אם הם כהנים אין בזה איסור). כפי שהתבאר בהלכה הקודמת הדבר מותר רק בדיעבד (שעשו זאת ללא ששאלו את בית הדין), אך אם שואלים הדבר אסור מאחר שגם ספק של איסור חכמים אסור לכתחילה.

ג. הָיוּ לָזֶה שְׁנֵי אַחִים וְלָזֶה שְׁנֵי אַחִים - אָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לְאַחַת, וְאָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לְאַחַת; וְאַחַר כָּךְ הָאָח הַשֵּׁנִי שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה, וְהָאָח הַשֵּׁנִי שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה[יא]. קָדְמוּ שְׁנֵי אַחִים וְחָלְצוּ לִשְׁתֵּיהֶן - לֹא יְיַבְּמוּ שְׁנֵי הָאַחִים הָאֲחֵרִים[יב]; אֶלָּא אֶחָד חוֹלֵץ בַּתְּחִלָּה, וְאָחִיו מְיַבֵּם לַשְּׁנִיָּה[יג]. וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן[יד].

יא) 'של זה' = של המת השני שאינו אחיו. ומותרת 'ממה נפשך': אם היא יבמתו – עשה כראוי, ואינה 'חלוצת אחיו', מאחר שאחיו חלץ רק את אחותה. ואם אינה יבמתו, מותרת לו ככל הנשים (לאחר שנחלצה מיבמה, ואינה אסורה בגלל שהיא אחות זקוקתו מאחר ואחיו חלץ את אחותה היבמה וזיקת הייבום פקעה. במקרה ששני האחים יחלצו – אחיות האישה שנחלצה יהיו אסורות על שאר האחים באיסור של 'אחות חלוצתו'. יב) מאחר וכל אחת מהן היא אחות של זקוקתו ('האישה שצריך לייבם מספק. יג) אם יבמתו היא – עשה כראוי, ואם לא – כבר אינה אחות זקוקתו, מאחר שאחיו כבר חלץ לאחותה ופקעה זיקתו, ואינה אסורה לזרים מחשש שהיא אשת המת השני היות ונחלצה על ידי אחי המת השני. יד) התבאר בהלכה הקודמת.

ד. הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ בָּנִים, וְהָיוּ לְכַלָּתָהּ בָּנִים, וְנִתְעַבְּרָה הָאִשָּׁה וְנִתְעַבְּרָה כַּלָּתָהּ, וְיָלְדוּ שְׁתֵּיהֶן בְּמַחֲבוֹאָה אַחַת, וְנִתְעָרְבוּ שְׁנֵי הַיְלָדִים, וְהִגְדִּילוּ הַתַּעֲרוֹבוֹת וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וָמֵתוּ[טו] - כֵּיצַד הֵן נִתָּרוֹת? בְּנֵי הַכַּלָּה חוֹלְצִין לְשִׁתֵּיהֶן תְּחִלָּה, וְלֹא מִיַּבְמִין - שֶׁכָּל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן סָפֵק שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָחִיו [=בן הכלה] **וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לוֹ, סָפֵק שֶׁהִיא אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו[טז] וְהִיא עֶרְוָה עָלָיו. אֲבָל בְּנֵי הַזְּקֵנָה, אוֹ חוֹלְצִין אוֹ מְיַבְּמִין: שֶׁאִם הָיָא זוֹ אֵשֶׁת אָחִיו[יז], הֲרֵי יְבָמָה; וְאִם הִיא אֵשֶׁת בֶּן אָחִיו, מֻתֶּרֶת הִיא לוֹ - שֶׁפְּבָר נֶחְלְצָה[יח].**

טו) ללא בנים, וזקוקות ליבום. טז) בן האישה הזקנה, והמת הוא אח של אביהם, ואשתו דודתם. יז) צריך לייבמה (אחרי שיחלוץ לה בן הכלה, כמבואר בסמוך). יח) מבן הכלה, ומותרת לזר, אבל לפני שיחלוץ לה בן הכלה - אסורה לבני הזקנה, מחשש שהיא אשת האח של בני הכלה, ואסורה לאחרים עד שתחלוץ.

ה. מִתּוֹ הַבָּנִים הַיְדוּעִים [=הוודאיים] **שֶׁל זְקֵנָה וְשֶׁל כַּלָּתָהּ, וַהֲרֵי בְּנֵי הַתַּעֲרוֹבוֹת קַיָּמִין - בְּנֵי הַתַּעֲרוֹבוֹת לִנְשֵׁי בְּנֵי הַזְּקֵנָה, חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין; שֶׁהִיא סְפֵק אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו[יט], שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו. וְלִנְשֵׁי בְּנֵי הַכַּלָּה - אֶחָד חוֹלֵץ בַּתְּחִלָּה, וְאֶחָד מְיַבֵּם עַל כָּל פָּנִים: אִם בֶּן הַכַּלָּה הוּא זֶה שֶׁחָלַץ תְּחִלָּה, הֲרֵי חָלַץ אֵשֶׁת אָחִיו, וְהַשֵּׁנִי מִן הַתַּעֲרוֹבוֹת הוּא בֶּן הַזְּקֵנָה, וּמֻתָּר לוֹ לִשָּׂא אֵשֶׁת בֶּן אָחִיו אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה מִיָּבְמָה; וְאִם זֶה שֶׁחָלַץ תְּחִלָּה הוּא בֶּן הַזְּקֵנָה, הֲרֵי חָלַץ לְאֵשֶׁת בֶּן אָחִיו וְלֹא עָשָׂה כְּלוּם, וְהַשֵּׁנִי מִן הַתַּעֲרוֹבוֹת הוּא בֶּן הַכַּלָּה, וַהֲרֵי יִבֵּם אֵשֶׁת אָחִיו[כ].**

יט) שמא הם בני הכלה. כ) אבל לייבם מלכתחילה - אסור, שמא היא אשת בן אחיו, ואסורה לזר עד שתחלוץ.

ו. מִי שֶׁלֹּא שָׂהָת אַחַר [מיתת] **בַּעֲלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[כא], וְנִשֵּׂאת וְיָלְדָה[כב], וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, וְהָיוּ לָהּ בָּנִים מִן הָרִאשׁוֹן וּמִן הַשֵּׁנִי - אִם מֵת זֶה הַבֵּן הַסָּפֵק - בְּנֵי הָרִאשׁוֹן וּבְנֵי הָאַחֲרוֹן חוֹלְצִין[כג] לְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא מְיַבְּמִין; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן שֶׁיָּבוֹא לְיַבֵּם, שֶׁמָּא אֵינוֹ אָחִיו מֵאָבִיו; וַהֲרֵי הוּא אָחִיו מֵאִמּוֹ בְּוַדַּאי, וְאֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ אֲסוּרָה עַל הָאָדָם לְעוֹלָם מִשּׁוּם עֶרְוָה. וְכֵן זֶה הַבֵּן הַסָּפֵק - חוֹלֵץ לִנְשׁוֹתֵיהֶן[כד] וְלֹא מְיַבֵּם[כה].**

כא) שהתגרשה או התאלמנה, ומן הדין הייתה צריכה להמתין שלושה חדשים עד שתינשא לאחר, כדי שייוודע אם היא מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני - ולא שהתה. כב) בחודש השביעי לנישואיה. כג) שמא אשת אחיהם מן האב היא וזקוקה להם. כד) של הבנים הוודאיים, שמא נשותיהם של אחים מן האב הן. כה) כי אולי הן של אחים מן האם בלבד, ואסורות עליו משום ערווה.

ז. הָיָה בֵּן לָרִאשׁוֹן וּבֵן לַשֵּׁנִי, שֶׁלֹּא מֵאִשָּׁה זוֹ שְׁנִשֵּׂאת בְּתוֹךְ זְמַן [ג' חודשים], **וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי זֶה הַבֵּן הַסָּפֵק חוֹלֵץ לְאֵשֶׁת זֶה שֶׁמֵּת אוֹ מְיַבֵּם; שֶׁאִם אָחִיו מֵאָבִיו הוּא, הֲרֵי יִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ; וְאִם אֵינוֹ אָחִיו מֵאָבִיו - הֲרֵי אֵין בֵּינֵיהֶן אַחֲוָה** [=קשר אחים] **כְּלָל[כו], לְפִיכָךְ מֻתָּר לוֹ לִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ[כז].**

כו) שאינם אחים מן האם. כז) ומדובר שלא היו אחים אחרים נוספים מהבעל הראשון, כי אם יש אחים ודאיים אחרים, הרי היא זקוקה להם ואסור לה להינשא לזר בלי חליצה, וה"בן הספק" הזה יהיה אסור בה משום "חלוצת אחיו".

ח. מֵת הַבֵּן הַסָּפֵק - אֶחָד מִשְּׁנֵי הַבָּנִים הַוַּדָּאִין[כח] חוֹלֵץ לְאִשְׁתּוֹ תְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם עַל כָּל פָּנִים: אִם אָחִיו הוּא, הֲרֵי יִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ; וְאִם אֵינוֹ אָחִיו וּבֶן הָאָב הָאַחֵר הוּא, הֲרֵי [כבר] **נֶחְלְצָה מֵאַחֵי בַּעֲלָהּ[כט].**

כח) שאינם מאישה זו, ואינם אחים מהאם. כט) אבל אסור לאחד מהם לייבם לפני החליצה, כי אולי אשת בן הבעל השני היא וזקוקה לבן הבעל ההוא ליבום, וכשלא חלצה ממנו אסורה לזר.

ט. מִי שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ לִמְדִינָה אַחֶרֶת וְשָׁמְעָה שֶׁמֵּת וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן[ל], וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן, לָזֶה אַחִים וְלָזֶה אַחִים - אָחִיו שֶׁל זֶה וְאָחִיו שֶׁל זֶה, חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין[לא].

ל) ומן הדין עליה להתגרש מזה ומזה בגט, ואסורה על שניהם לעולם. לא) אחיו של ראשון חולץ לה מן התורה, שהרי היא אשת אחיו, ואסור לו לייבמה משום קנס חכמים, שלא דקדקה היטב ולא בדקה אחרי השמועה שבעלה מת לדעת האם היא נכונה או לא, והשני חולץ לה מדרבנן בלבד, כי מן התורה אינה זקוקה לו כלל, שהרי לא הייתה אשתו של אחיו, כי אם אשתו של הבעל הראשון היא, אלא שחכמים החמירו להצריכה גט מבעלה השני, שלא יאמרו: אשת איש יוצאה בלא גט, ומאותו טעם החמירו עליה להצריכה חליצה, שלא יאמרו: יבמה נשאת לזר בלא חליצה.

י. חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁהָיָה לְכָל אַחַת מֵהֶן בֵּן יָדוּעַ, [ר־ודאי] **וְנִתְעַבְּרוּ חֲמִשְׁתָּן וְיָלְדוּ כְּאַחַת בְּמַחֲבוֹאָה, וְנִתְעָרְבוּ הַוְלָדוֹת וְהִגְדִּילוּ הַתַּעֲרֹבֶת, וְנָשְׁאוּ נָשִׁים וּמֵתוּ הַחֲמִשָּׁה הָאֲנָשִׁים,** [ר־בני התערובת] **וְנָפְלוּ חֲמֵשׁ הַנָּשִׁים לִפְנֵי הַחֲמִשָּׁה הַבָּנִים הַוַּדָּאִין, שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ אֵיזוֹ הִיא אֵשֶׁת אָחִיו - כֵּיצַד תַּקָּנָתָן? אַרְבָּעָה מֵהֶן חוֹלְצִין לְאַחַת תְּחִלָּה**[לב]**, וְהַחֲמִישִׁי יִשָּׂא זוֹ שֶׁנִּחְלְצָה אַרְבַּע חֲלִיצוֹת עַל כָּל פָּנִים.**

לב) שכל אחד חייב לחלוץ לה מספק, שמא אשת אחיו היא.

יא. כֵּיצַד? אִם אֵשֶׁת אָחִיו הִיא, הֲרֵי יִבֵּם אוֹתָהּ; וְאִם אֵינָהּ אֵשֶׁת אָחִיו - הֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אָח אֶחָד מֵהָאַרְבָּעָה, וַהֲרֵי חָלְצוּ לָהּ אַרְבַּעְתָּן תְּחִלָּה[לג]**. וְכֵן הַשְּׁנָיָה - חוֹלְצִין לָהּ אַרְבָּעָה, וְהָאֶחָד מִן הָאַרְבָּעָה זֶה שֶׁנָּשָׂא הָרִאשׁוֹנָה**[לד]**, וְהַחֲמִישִׁי**[לה] **יִשָּׂאֶנָּה**[לו]**. עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַבָּנִים הַחֲמִשָּׁה נָשְׂאוּ הֶחָמֵשׁ נָשִׁים, אַחַר שֶׁנִּחְלְצָה כָּל אַחַת מֵהֶן אַרְבַּע חֲלִיצוֹת.**

לג) והותרה להינשא לזר. **לד)** והוא לא ייבם נוספת עליה, כי מוטב שכל אחד מהם ייבם יבמה אחת - אולי יכוון ויישא יבמתו אשת אחיו, ונמצא מקיים מצות ייבום. אבל אם אחד יישא את חמישתן, בארבע מתוכן בוודאי לא התקיימה מצוות ייבום, שהרי רק אחת היא אשת אחיו. **לה)** שלא חלץ לה. **לו)** שאפילו אינה אשת אחיו, הרי חלצו לה ארבעה האחרים והותרה לזר. וחוזרים השנים שייבמו, וחולצים לשלישית ושנים עמהם, והחמישי מייבם וכן כולם.

יב. וּלְעוֹלָם הִזָּהֵר בְּכָל הַסְּפֵקוֹת בְּעִקָּרִים [כללים] **אֵלּוּ; שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לְךָ שֶׁמָּא בַּת חֲלִיצָה הִיא לְאִישׁ זֶה אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲלִיצָה מִמֶּנּוּ - אֵינָהּ נִתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר, עַד שֶׁיַּחְלֹץ לָהּ אוֹתוֹ הָאִישׁ; וְכָל מִי שֶׁיִּסְתַּפֵּק לְךָ שֶׁמָּא בִּיאָתָהּ אֲסוּרָה עַל אִישׁ זֶה, בֵּין מִדִּבְרֵי תוֹרָה בֵּין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - אֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת לוֹ. וְכָל שֶׁנִּחְלְצָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה אוֹ נִבְעֲלָה בְּעִילָה כְּשֵׁרָה - הֻתְּרָה צָרָתָהּ לְזָר.**

יג. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תָּבִין וְתוֹרֶה בְּכָל הַסְּפֵקוֹת שֶׁיְּאָרְעוּ לְעִנְיַן יִבּוּם וַחֲלִיצָה, שֶׁהֲרֵי בְּאַרְנוּ כָּל הָעִקָּרִין שֶׁעֲלֵיהֶן תִּסְמֹךְ. וְתֵדַע מִי הוּא שֶׁחוֹלֵץ, וּמִי הוּא שֶׁמְּיַבֵּם, וּמִי הִיא הַפְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, וּמִי הִיא הָרְאוּיָה לְיִבּוּם.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

~ יום שלישי ב' מרחשון ~

הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות - שָׁלֹשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹות לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְקָנֵס הַמְפַתֶּה; (ב) שֶׁיִּשָּׂא הָאוֹנֵס אֲנוּסָתוֹ; (ג) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאוֹנֵס; (ד) שֶׁתִּשָּׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחַת בַּעְלָהּ לְעוֹלָם; (ה) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ מוֹצִיא שֵׁם רַע אֶת אִשְׁתּוֹ. וּבְאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ בְּפִרְקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

דיני האונס והמפתה.

א. מִי שֶׁפִּתָּה בְּתוּלָהא**, קוֹנְסִין אוֹתוֹ מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים סְלָעִים שֶׁל כֶּסֶף מְזֻקָּק** [=טהור]**; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'קְנָס'. וְכֵן אִם אָנַס אוֹתָהּ. וּקְנָס זֶה - מִצַּוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר**[1]**: "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף".**

א) ילדה בין גיל 3 שנים לבגרות.

ב. וְאֵיזֶה הוּא מְפַתֶּה וְאֵיזֶה הוּא אוֹנֵס? מְפַתֶּה - לִרְצוֹנָהּ; וְאוֹנֵס - שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּעַל כָּרְחָהּ.

כָּל • הַנִּבְעֶלֶת בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֲנוּסָה, וְדָנִין בּוֹ דִּין אוֹנֵס, עַד שֶׁיְּעִידוּ הָעֵדִים שֶׁבִּרְצוֹנָהּ נִבְעֲלָה. וְכָל הַנִּבְעֶלֶת בָּעִיר - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְפֻתָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא זָעֲקָה, עַד שֶׁיְּעִידוּ עֵדִים

השגת הראב"ד

כל . . אנוסה א"א חיי ראשי חזקה זו איני יודע מה תועלת יש בה אם יש שם עדים יבואו ויעידו ואם אין שם עדים קנס אין שם, ואם לענין ג' דברים אם יש טענה ביניהם זה כלל גדול בדין המוציא מחבירו עליו הראיה והעיר והשדה שוות הם.

---

1. דברים-כי־תצא, כב, כט.

הפניות לשיחות קודש

הלכות נערה בתולה: תוכן ההלכות הבאות בעבודה הרוחנית: שלילת הלהיטות אחרי תאוות ומותרות — יין מלכות סס"ד. **וכל . . מפותה:** לפ"ז, כיצד מתפרש הפסוק "כי בשדה מצאה"? — לקו"ש ח"ו ע' 134.

שֶׁהִיא אֲנוּסָה, כְּגוֹן שֶׁשָּׁלַח חֵרֵב וְאָמַר לָהּ: 'אִם תִּזְעֲקִי, אֶהֱרֹג אוֹתָךְ'.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כָּל הַנִּבְעֶלֶת בְּשָׂדֶה – הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֲנוּסָה . . וְכָל הַנִּבְעֶלֶת בָּעִיר – הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְפֻתָּה".

לפי זה היה מקום לפרש שהפסוק "כי בשדה מצאה" הוא בדווקא ולא שדבר הכתוב בהווה כפירוש הפשוט של הכתוב, אבל יש לומר שעיקר החילוק בין שדה לעיר הוא, שאין לה מושיע ונראה שגם שדה וגם עיר שנקט הרמב"ם הוא רק לדוגמא לפי שעל פי רוב שדה הוא מקום שאין לה מושיעים מה שאין כן עיר וזיל בתר טעמא.

על פי לקו"ש חלק ו עמוד 134 הערה 27

מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

ג. הַמְפֻתָּה שֶׁלֹּא רָצָת לְהִנָּשֵׂא לַמְפַתֶּה, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה אָבִיהָ לִתְּנָהּ לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה הוּא לִכְנֹס - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן קְנָסָה, וְהוֹלֵךְ; וְאֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס. וְאִם רָצוּ וּכְנָסָהּ - אֵינוֹ מְשֻׁלַּם קְנָס, אֶלָּא כּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה כְּשְׁאָר הַבְּתוּלוֹת[ב].

ב) חכמים גזרו שכתובתה תהיה כמו שאר הבתולות (ולא פחות), כדי שהחוטא לא ירוויח מחטאו.

אֲבָל הָאֲנוּסָה שֶׁלֹּא רָצָת הִיא אוֹ אָבִיהָ לְהִנָּשֵׂא לָאוֹנֵס - הָרְשׁוּת בְּיָדָם, וְנוֹתֵן קְנָס. רָצָת הִיא וְאָבִיהָ וְלֹא רָצָה הוּא - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְכוֹנֵס וְנוֹתֵן קְנָס, שֶׁנֶּאֱמַר[1]: "וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה", הֲרֵי זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה - אֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת [=נכה] אוֹ סוּמָה אוֹ מְצֹרַעַת, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס. וְאֵינוֹ מוֹצִיא לְרְצוֹנוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר[2]: "לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו" - הֲרֵי זוֹ מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה.

ד. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה - שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֶיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא[ג].

ג) מכיוון שהתורה אסרה עליו לגרשה, ולא חששו שיצער אותה עד שלא תרצה לחיות אתו ביחד.

ה. הָיְתָה אֲנוּסָה זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו - אֲפִלּוּ מֵחֲיָבֵי עֲשֵׂה[ד], וַאֲפִלּוּ שְׁנָיָה[ה] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁאֶנָּה[ו]; וְכֵן אִם נִמְצָא בָּהּ דָּבָר זְמָה [=הכניסה] אַחַר שֶׁכָּנָסָהּ [-שזנתה]

ד) שאיסורם נלמד ממצוות עשה. ה) שאסורה עליו רק מתקנת חכמים. ו) מלשון הפסוק: "ולו תהיה לאשה" למדו חכמים שמדובר בתנאי שהיא אשה המותרת לו.

ו. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאָנַס בְּתוּלָה אוֹ שֶׁפִּתָּהּ אוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה לִשָּׂא אֶת הַבְּתוּלָה, וּבְשָׂעָה שֶׁיִּשָּׂא זוֹ, אֵינָהּ בְּתוּלָה; וְאִם כָּנַס, יוֹצִיא בְּגֵט.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּאוֹנֵס[1]: "לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ" - כְּיָן שֶׁקִּדְּמוֹ [מצות] עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[3]: "וְלוֹ תִּהְיֶה", הֲרֵי נִתְקוֹ לַעֲשֵׂה; וְנִמְצֵאת זוֹ מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁנִּתְּקָה לַעֲשֵׂה, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלֶיהָ אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין.

ז) התורה נתנה אפשרות לתקן את הלא תעשה, דרך קיום מצוות העשה.

לְפִיכָךְ אוֹנֵס שֶׁעָבַר וְגֵרֵשׁ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהַחְזִיר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[ח]; מֵתָה גְּרוּשָׁתוֹ קֹדֶם שֶׁיַּחְזִירֶנָּה, אוֹ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר[ט], אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן שֶׁאָסוּר בִּגְרוּשָׁה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ[י].

ח) מאחר שיכול לקיים את העשה, ולהתחתן איתה שוב. ט) ואז אסור לו לשוב ולהתחתן איתה. י) הפטור מהעונש ניתן בתנאי שקיים את החלק של מצוות ה'עשה', אך אם לא קיימו ואפילו אם אין באפשרותו (מכיוון שמתה) – חייב בעונש.

השגת הראב"ד

אין . . כדרכה א"א טעות היא זו ומפורש בגמרא דאפילו שלא כדרכה משלם קנס.

ח. אֵין • הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה חַיָּב בְּקְנָס, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ, וּבְעֵדִים[יא]; וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[יב]. וּמֵאֵימָתַי יִהְיֶה לַבַּת קְנָס? מֵאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת, עַד שֶׁתִּבְגַּר. נִבְעֲלָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, אֵין בִּיאָתָהּ בִּיאָה [-מאחר שבתוליה חוזרים]; בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁבָּגְרָה, אֵין לָהּ קְנָס - שֶׁנֶּאֱמַר[4]: "נַעֲרָה בְתוּלָה", לֹא הַבּוֹגֶרֶת.

יא) מכיוון שחיוב הקנס נוצר רק כשיש עדים על המעשה. יב) על האיסור והעונש המוטל על עבירה זו.

2. שם. 3. שם. 4. דברים-כי־תצא, כב, כח.

ט. וְאַחַת שֶׁיֵּשׁ לָהּ אָב, אוֹ שֶׁאֵין לָהּ אָב - יֵשׁ לָהּ קְנָס.

וְאֵלּוּ• שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס: הַבּוֹגֶרֶת, וְהַמְמָאֶנֶת[יג], וְהָאֲילוֹנִית[יד] [=עקרה], וְהַשּׁוֹטָה, וְהַחֵרֶשֶׁת [-מלידה][טו], • וּמִי שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע בְּיַלְדוּתָהּ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁתָּבְעָה אוֹתָן לִזְנוּת עִמָּהּ, וְהַמִּתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנְּשׂוּאִין וַעֲדַיִן הִיא נַעֲרָה בְּתוּלָה[טז]. אֲבָל הַמִּתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין [-חזקתה בתולה] - אִם נֶאֶנְסָה, יֵשׁ לָהּ קְנָס; וְאִם נִתְפַּתְּתָה, אֵין לָהּ קְנָס[יז].

השגת הראב"ד
ואילו . . והאילונית א"א גם זה טעות שהאילונית לדברי חכמים יש לה קנס עד שתהיה בת עשרים שמקטנותה יצאה לבגרות.

השגת הראב"ד
והחרשת א"א אף זו טעות דלהדיא לרבנן יש לה קנס ופיתוי.

יג) קטנה יתומה שהשיאו אותה, והיא מיאנה בקידושין — מכיוון שהייתה נשואה תקופה, חזקה שנבעלה. יד) מכיוון שאין לה דין של נערה, אלא מגיעה לדין בגרות ללא ימי נערות באמצע. טו) מכיוון שאינן בחזקת בתולות. טז) המתגרשת מייד לאחר החופה, אפילו שברור שלא נבעלה, מכיוון שהכלל הוא שהנכנסת לחופה נחשבת לבעולה. יז) בדומה לשאר המפותות, מכיוון שבהסכמתן וויתרו על הקנס.

י. הַגְּיוֹרֶת, וְהַשְּׁבוּיָה, וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת [-שפחה כנענית שנשתחררה] - אִם נִתְגַּיְּרָה וְנִפְדֵּית וְנִשְׁתַּחְרְרָה וְהִיא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת - יֵשׁ לָהּ קְנָס[יח]. וְאִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כְּשֶׁנִּתְגַּיְּרָה אוֹ כְּשֶׁנִּפְדֵּית אוֹ כְּשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה, אֵין לָהּ קְנָס; הוֹאִיל וּבִיאָתָן בִּיאָה, הֲרֵי הֵן כִּבְעוּלוֹת[יט].

יח) ואפילו אם נבעלו — הבתולים יחזרו. יט) מכיוון שאנו מניחים שנבעלו לפני השחרור והגיור.

יא. הָיְתָה בְּתוּלָה זוֹ אֲסוּרָה עַל הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה - אִם הָיְתָה מֻחְזֶקֶת בְּרִתּוֹת [-עם עונש כרת], כְּגוֹן אֲחוֹתוֹ וְדוֹדָתוֹ וְהַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ שֶׁהָיְתָה מְחֻיֶּבֶת לָאוִין - אִם הִתְרוּ בּוֹ, הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס; שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה[כ] וּמְשַׁלֵּם[כא]. וְאִם לֹא הָיְתָה שָׁם הַתְרָאָה[כב] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת [-ללא התראה], הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קְנָס.

כ) בעבירות עם עונש כרת שיש עליהן גם איסור 'לא תעשה', בית הדין מחויב לתת עונש מלקות ואם יעשו תשובה אחר כך, יימחל להם עונש הכרת. כא) הכלל הוא שלא נותנים עונש מלקות ותשלום יחד, אלא רק את עונש המלקות. כב) שלא הזהירו העדים: "אל תעשה כך, שזוהי עבירה וחייב אתה עליה מלקות".

יב. הָיְתָה מְחַיֶּבֶת עֲשֵׂה אוֹ שְׁנַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהּ שֶׁאַסּוּרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [=חכמים] - בֵּין הִתְרוּ בּוֹ בֵּין לֹא הִתְרוּ בּוֹ, חַיָּב בְּקְנָס; שֶׁאֵין כָּאן מַלְקוּת[כג].

כג) עונש מלקות חל בתנאי שהאיסור מופיע בתורה בלשון של 'לא תעשה'.

יג. הָיְתָה מְחַיֶּבֶת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּגוֹן בִּתּוֹ וְאֵשֶׁת בְּנוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - בֵּין הִתְרוּ בּוֹ, בֵּין לֹא הִתְרוּ בּוֹ [-שפטור מהענש] - פָּטוּר מִן הַקְּנָס, שֶׁנֶּאֱמַר[5]: "וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן - עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ", הָא אִם הָיָה שָׁם אָסוֹן [שמתה האשה], אֵין שָׁם עֹנֶשׁ[כד] [-אינו משלם דמי הולד]; וְאַף עַל פִּי שֶׁהֲרִיגַת הָאִשָּׁה בִּשְׁגָגָה [-ולא חייב מיתה], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְכַּוְּנוּ לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: "כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים, וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה"[כה] - הָא לָמַדְתָּ שֶׁלֹּא חִלֵּק בְּאָסוֹן בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

כד) במעשה המצריך 2 סוגי עונשים, התורה פוטרת מהעונש הקל. כה) הרמב"ם מביא הוכחה מדין של שני אנשים שרבו, ובטעות היכו אישה הרה ומתו הוולדות. מהפסוק לומדים שרק כאשר "לא יהיה אסון" — שהאישה לא נהרגה, אז יהיה "ענוש ייענש" — יצטרך לשלם את דמי הוולדות. אבל אם האישה מתה, למרות שהמכה אותה לא יהיה חייב מיתה (כי הוא היכה אותה בשוגג) — בכל זאת לא יהיה "עונש" ולא יצטרך לשלם את דמי הוולדות, כי הכלל שבכל מקרה שבו יכול להיות עונש מוות (אם הוא היה הורג את האישה במזיד), לא דנים כלל על עונש של תשלומים.

וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר[7]: "מַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה, וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת" - מַה[כו] מַּכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה, לֹא חִלֵּק בּוֹ בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְחַיְּבוֹ בְּתַשְׁלוּמִין, אַף מַכֵּה נֶפֶשׁ אָדָם, לֹא חִלֵּק בּוֹ בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

כו) הוכחה נוספת מביא הרמב"ם — בפסוק אחד מביאה התורה גם את הדין של הורג בהמה ישלמנה, וגם שההורג אדם חייב מיתה, וכשם שהדין שאדם שמכה בהמה חייב תמיד לשלם בין אם היכה אותה במזיד, בין אם היכה אותה בשוגג — אותו דבר נלמד למכה אדם, כשם שמכה אדם במזיד פטור מתשלום, כך גם אם היכה והרג אותו בשוגג יהיה פטור מתשלום.

5. שמות-משפטים, כא, כב. 6. שם. 7. ויקרא-אמור, כד, כא.

יד. וְהוּא הַדִּין לְכָל עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִיתַת בֵּית דִּין, שְׁאֵין בָּהּ תַּשְׁלוּמִין[כז].

כז) כגון החובל בחברו בשבת שחייב מיתת בית דין משום מלאכת 'מפרק' – הוצאת הדם (כפי שהתבאר בהלכות שבת), אם כן הוא יהיה פטור מהתשלום לאדם אפילו כשעשה זאת בשוגג, ואין עונש מיתה.

טו. בָּא עָלֶיהָ [־על הנערה הבתולה] וָמֵתָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַקֶּנָס, שֶׁנֶּאֱמַר[8]: "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה", לֹא לַאֲבִי הַמֵּתָה[כח]; וְהוּא שֶׁתָּמוּת קֹדֶם שֶׁתַּעֲמֹד בַּדִּין[כט].

כח) כלומר מלשון הפסוק "אבי הנערה" למדו שחל רק בתנאי שנמצאת לפנינו – חיה. כט) אבל אם מתה אחרי פסק הדין, חייב לתת לאביה את הכסף, מכיוון שמעמד פסיקת הדין הוא המזכה את האב בכסף.

~ יום רביעי ג' מרחשון ~

פֶּרֶק ב

דין תשלומי האונס והמפתה.

א. חֲמִשִּׁים כֶּסֶף שֶׁל קֶנָס, הֵם דְּמֵי הֶבְנַאת שְׁכִיבָה בִּלְבַד. וְחַיָּב הַמְפַתֶּה לִתֵּן בֹּשֶׁת[א] וּפְגָם[ב], יָתֵר עַל הַקֶּנָס הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה[ג]; יָתֵר עָלָיו הָאוֹנֵס, שֶׁהוּא נוֹתֵן אֶת הַצַּעַר; שֶׁהַנִּבְעֶלֶת בִּרְצוֹנָהּ אֵין לָהּ צַעַר, וַאֲנוּסָה יֵשׁ לָהּ צַעַר; וְכֵן הוּא אוֹמֵר בָּאֲנוּסָה[9]: "תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ" [־הצער מהבעילה][ד].

א) תשלום על הבושה שנגרמה לה. ב) מכיוון שהבעילה פגמה אותה – הפכה מבתולה לבעולה. ג) התורה כתבה כאן מפורש רק את דין הקנס, מאחר וסמכה על פירוט התשלומים הרגילים המופיעים ביחס לנזקי גוף במקומות אחרים בתורה. ד) תשלום על הצער שנגרם לה מהאונס.

ב. נִמְצָא הַמְפַתֶּה מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה דְּבָרִים: קֶנָס, וּבֹשֶׁת, וּפְגָם; וְהָאוֹנֵס, אַרְבָּעָה: קֶנָס, וּבֹשֶׁת, וּפְגָם, וְצַעַר.

ג. קֶנָס, שָׁוֶה בַּכֹּל[ה]; אֶחָד הַבָּא עַל בַּת כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאֶחָד הַבָּא עַל בַּת גֵּר אוֹ מַמְזֶרֶת - קֶנָסָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף. אֲבָל הַבֹּשֶׁת וְהַפְּגָם וְהַצַּעַר - אֵינָן שָׁוִין בַּכֹּל, וּצְרִיכִין שׁוּמָא [=הערכה].

ה) הכלל הוא: תשלום המופיע בתורה עם פירוט סכום הכסף – הוא שווה בכל אדם.

ד. כֵּיצַד שָׁמִין הַבֹּשֶׁת? הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ - שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה הַמְבַיֵּשׁ נַעֲרָה חֲשׁוּבָה וּמִמְשְׁפָּחָה מְיֻחָסָה, לְמְבַיֵּשׁ קְטַנָּה עֲנִיָּה בְּזוּיָה; וְאֵינוֹ דּוֹמֶה הַמִּתְבַּיֵּשׁ מֵאָדָם חָשׁוּב וְגָדוֹל, לְמִי שֶׁבִּיְּשׁוֹ אֶחָד מִן הַנְּבָלִים וְקַל מִן הַקַּלִּים[ו].

ו) הבושה משתנית בהתאם ליחס בין המבייש למתבייש, איש פשוט וקל שבייש אדם חשוב, הבושת גדולה יותר ממקרה בו המבייש היה באותו מעמד חברתי כמו המתבייש.

ה. וּלְפִי זֶה, רוֹאִין הַדְּיָנִין מַעֲלָתָהּ וּמַעֲלָתוֹ; וְשָׁמִין כַּמָּה מָמוֹן רָאוּי לְאָבִיהָ וּלְמִשְׁפַּחְתָּהּ לִתֵּן [־כמה היו מוכנים לתת כדי ש־]וְלֹא יֵאָרַע לָהֶן דָּבָר זֶה מֵאָדָם זֶה, וְכָמוֹהוּ [=כסכום הזה] חַיָּב לְשַׁלֵּם.

ו. פְּגָם, לְפִי יָפְיָהּ - רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא שִׁפְחָה נִמְכֶּרֶת בַּשּׁוּק, כַּמָּה הִיא שָׁוָה בְּעוּלָה וְכַמָּה הָיְתָה שָׁוָה בְּתוּלָה, כְּשֶׁאָדָם רוֹצֶה לִקְנוֹת שִׁפְחָה בְּתוּלָה לִתְּנָהּ לְעַבְדּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בַּהֲנָיָתוֹ וְטוֹבָתוֹ[ז]; וְרוֹאִין כַּמָּה פָּחֲתָה, וִישַׁלֵּם.

ז) מכיוון שהעבד עושה עבודתו נאמנה, בעליו מחפש דרכים בהם יוכל להעניק לו טובות בחזרה.

צַעַר - לְפִי קַטְנוּתָהּ וּבִנְיַן גּוּפָהּ וּלְפִי שָׂנָיו וְגוּפוֹ; אוֹמְדִין כַּמָּה הָאָב רוֹצֶה לִתֵּן וְלֹא תִּצְטַעֵר זוֹ מִזֶּה, וְיִתֵּן.

ז. הַמְפַתֶּה - נוֹתֵן בֹּשֶׁת וּפְגָם מִיָּד, וְאֵינוֹ נוֹתֵן אֶת הַקֶּנָס אֶלָּא אִם כֵּן לֹא נָשָׂאָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר[10]: "אִם מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ, כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלוֹת". אֲבָל הָאוֹנֵס - נוֹתֵן אַרְבָּעָה דְּבָרִים מִיָּד, וְכוֹנֵס; לְפִיכָךְ כְּשֶׁתִּרְצֶה לְהִתְגָּרֵשׁ, אוֹ אִם מֵת - אֵין לָהּ כְּלוּם[ח].

ח) אין לה כתובה, כיוון שתשלום הקנס מגיע במקום הכתובה (ראה בהרחבה בפרק א', הלכה ד').

ח. בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, אֶחָד כְּדַרְכָּהּ וְאֶחָד שֶׁלֹּא

8. דברים-כי־תצא, כב, כט. 9. דברים-כי־תצא, כב, כט. 10. שמות-משפטים, כב, טז.

כְּדַרְכָּהּ [=מאחורה]: **זֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - אִם הוּא רִאשׁוֹן, חַיָּב בְּכֹשֶׁת וּפִגָּם**ט; **וְאִם הוּא אַחֲרוֹן, חַיָּב בְּכֹשֶׁת בִּלְבַד, שֶׁכְּבָר נִפְגְּמָה** [=על ידי הראשון]. **וְזֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ - בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן, חַיָּב בְּקָנָס וּבִשְׁאָר הַדְּבָרִים; אֲבָל אֵין בֹּשֶׁת וּפִגָּם שֶׁל בַּת שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה כְּלָל, כְּבֹשֶׁת וּפִגָּם זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ.**

ט) מכיוון שבביאה מאחור נפגם משהו משוויה, אבל בקנס אינו חייב עד שיבוא עליה כדרכה.

ט. כְּבָר הוֹדַעְנוּ [=הזכרנו] **הַבָּנוֹת שֶׁאֵין לָהֶן קָנָס, וְעֶשֶׂר הֵן: הַבּוֹגֶרֶת, וְהַמְמָאֶנֶת, וְהַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְהָאַיְלוֹנִית** [=עקרה], **וְהַשּׁוֹטָה, וְהַחֵרֶשֶׁת** [=מלידה], **וְהַגִּיּוֹרֶת, וְהַשְּׁבוּיָה, וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת, וְהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רַע** [שנתה]; **וּשְׁאָר הַבָּנוֹת, יֵשׁ לָהֶן קָנָס.**

י. כָּל בַּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ קָנָס - יֵשׁ לָהּ בֹּשֶׁת וּפִגָּם; וְאִם הָיְתָה אֲנוּסָה - צַעַר. וְכָל בַּת שֶׁאֵין לָהּ קָנָס - כָּךְ אֵין לָהּ לֹא בֹּשֶׁת וְלֹא פְּגָם, אִם נִתְפַּתְּתָה, וְכֵן אִם נֶאֶנְסָהי, **חוּץ מִבּוֹגֶרֶת וּמְמָאֶנֶת וְשׁוֹטָה וְחֵרֶשֶׁת**יא.

י) חלק מהפוסקים חולקים על ההקשר שהרמב"ם מביא בין תשלום הקנס לשאר התשלומים ופסקו שאפילו כשאין קנס עדיין יש היתכנות לחיוב דמי בושה או פגם – בכפוף לפרטי המעשה. יא) שהאונס חייב לתת להן את שאר התשלומים כפי שיתבאר בהלכה הבאה.

יא. כֵּיצַד? הָאוֹנֵס אֶת הַבּוֹגֶרֶת וְאֶת הַמְמָאֶנֶת - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶן קָנָס, יֵשׁ לָהֶן בֹּשֶׁת וּפִגָּם וְצַעַריב**; וְהָאוֹנֵס שׁוֹטָה אוֹ חֵרֶשֶׁת, מְשַׁלֵּם צַעַר בִּלְבַד**יג**. אֲבָל הַמְפַתֶּה אֶת כֻּלָּן, פָּטוּר מִכְּלוּם**יד.

יב) בוגרת לפני נישואים היא בתולה, וכן הממאנת אחרי החופה שעדיין לא נבעלה, ויש להן בושה, פגם וצער ממעשה האונס. יג) השוטה אין לה דעת ולכן אינה מתביישת ואין אפשרות למוכרה בשוק תמורת כסף. החרשת מלידה – אין פגם גדול יותר מזה. יד) מכיוון שהכלל הוא שהמפותה לא מצטערת בשעת מעשה הבעילה, ובהסכמתה למעשה וויתרה על שאר הכספים. בנערה הדין שונה מאחר והיא ברשות אביה אינה יכולה לוותר על התשלומים המגיעים עבורו, מלבד התשלום על הצער בו יש פטור מאחר שלא הצטערה במעשה כלל.

יב. אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם קָנָס בְּכָל מָקוֹם בְּהוֹדָאַת פִּיו, אֶלָּא עַל פִּי עֵדִיםטו. **לְפִיכָךְ, הָאוֹמֵר: 'אֲנַסְתִּי' אוֹ 'פִּתִּיתִי בְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי' - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם קָנָס; אֲבָל מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפִגָּם בְּהוֹדָאַת פִּיו**טז. **וְכֵן בַּת שֶׁתָּבְעָה אִישׁ בְּדִין וְאָמְרָה לוֹ: 'אֲנַסְתָּה' אוֹ 'פִּתִּיתָה אוֹתִי', וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא כִּי אֶלָּא פִּתִּיתִי'**יז **- הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל דְּמֵי הַצַּעַר, וּמְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפִגָּם; שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בִּמְקֻצָּת הַטַּעֲנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹיח.**

השגת הראב"ד
אמרה . . הצער א"א אין כאן שבועה לפי שאין כאן תובע שהתשלומין אינן שלה וכמו מנה לאבא בידך הוא ואם טען אביה אפשר שיהיה זה הדין ובדרישה איך תדע שהיה אונס, ואי מיירי ביתומה אין כאן מודה במקצת כלל כיון דמפותה היא לדבריו הוא דמדעתה עבד.

טו) נלמד מלשון הפסוק: "אשר ירשיעון אלוקים, ישלם שנים" – הקנס חל רק בהרשעת הדיינים, ולא בהודאה. טז) מכיוון שהם תשלומי נזקי ממון רגילים והמודה בהם משלם. יז) מכחיש את הטענה לגמרי – פטור משבועה מן התורה.

יג. אָמְרָה • לוֹ: 'אֲנַסְתָּ אוֹתִי'יח, וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא כִּי אֶלָּא פִּתִּיתִי'יט **- הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל דְּמֵי הַצַּעַר, וּמְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפִגָּם; שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בִּמְקֻצָּת הַטַּעֲנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹכ.**

יח) ואז יהיה חייב גם דמי צער. יט) ויהיה פטור מצער, וחייב רק דמי בושת ופגם. כ) דיני השבועות יתבארו בהרחבה בהלכות טוען ונטען פרק א'.

יד. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁל מְפַתֶּה וְאַרְבָּעָה שֶׁל אוֹנֵס - הֲרֵי הֵן שֶׁל אָב, שֶׁכָּל שִׁבְחַ נְעוּרִיםכא לָאָב; וְאִם אֵין לָהּ אָב, הֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ.

כא) כל ההכנסות הכספיות של הנערה שייכות לאב.

השגת הראב"ד
מפותה . . שלה א"א השלשה במפותה אם מת האב למה וכי יורשת אביה היא.

טו. מְפַתֶּה • אוֹ אֲנוּסָה שֶׁלֹּא תָּבְעָה [המגיע לה] **עַד שֶׁבָּגְרָה, אוֹ עַד שֶׁנִּשְׁאֵתכב, אוֹ עַד שֶׁמֵּת הָאָב - הָאַרְבָּעָה דְּבָרִים** [לאנוסה] **אוֹ הַשְּׁלֹשָׁה** [למפותה], [הרי הן] **שֶׁלָּהּכג. עָמְדָה בַּדִּין וְתָבְעָה אוֹתוֹ** [כשהיא נערה], **וְאַחַר כָּךְ בָּגְרָה אוֹ נִשֵּׂאת - הֲרֵי הֵן שֶׁל אָבכד; וְאִם מֵת הָאָב אַחַר עָמְדָהּ בַּדִּין - הֲרֵי הֵן שֶׁל אַחִים, שֶׁהֵן יוֹרְשֵׁי הָאָבכה; מֵעֵת שֶׁעָמְדָה בַּדִּין, זָכָה בָּהֶן הָאָב.**

כב) הבגרות או הנישואים מוציאים מרשות האב. כג) וויתורה על הכסף כשהסכימה למעשה חסר ערך, הואיל ובשעת הבעילה היו התשלומים שייכים לאביה. כד) אפילו שמגיעה לגבותם אחרי שבגרה. כה) מכיוון שהבת אינה יורשת את אביה כשיש לאב בנים. הכלל הוא שלפני העמידה בדין התשלומים על מעשה האונס והפיתוי הם זכות תיאורטית בלבד, והופכים לזכות כספית ממשית רק בשעת העמידה בדין.

טז. הַבַּת שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה, קְנָסָהּ לְבַדּוֹ [=בלבד] **לְעַצְמָהּ** [=כשנאנסה]**; נֶאֶנְסָה אוֹ נִתְפַּתְּתָה** [=לאחר הגירושים] **וְאַחַר כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר, קְנָסָהּ וּשְׁאָר הַדְּבָרִים לְאָבִיהָ - שֶׁאֵין הָאֵרוּסִין מוֹצִיאִין מֵרְשׁוּת הָאָב**[כו].

כו) האירוסין לא מוציאים את הנערה מרשות אביה, ולכן זה שייך לאביה, רק בזמן הנישואין הנערה יוצאת מרשות אביה.

יז. אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה[11]**: "אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" - שֶׁלֹּא יֹאמַר הָאָב: 'הוֹאִיל וְלֹא חִיְּבָה תּוֹרָה מִפַּתֶּה וְאוֹנֵס אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן מָמוֹן לָאָב, הֲרֵינִי שׂוֹכֵר** [=משכיר] **בִּתִּי הַבְּתוּלָה לָזֶה לָבוֹא עָלֶיהָ בְּחִנָּם, כְּכָל מָמוֹן שֶׁאֶרְצֶה, אוֹ אֲנִיחַ זֶה לָבוֹא עָלֶיהָ בְּחִנָּם, שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם לִמְחֹל וְלִתֵּן מָמוֹנוֹ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה';**

לְכָךְ נֶאֱמַר: "אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ".

שֶׁזֶּה שֶׁחִיְּבָה תּוֹרָה לְאוֹנֵס וְלִמְפַתֶּה מָמוֹן, לֹא מַלְקוּת - בְּשֶׁאֲרַע הַדָּבָר מִקְרֶה, שֶׁלֹּא מִדַּעַת אָבִיהָ, וְלֹא הֵכִינָה [=זימנה] **עַצְמָהּ לְכָךְ, שֶׁדָּבָר זֶה אֵינוֹ הַוֶּה תָּמִיד, וְאֵינוֹ מָצוּי; אֲבָל אִם הִנִּיחַ זֶה בִּתּוֹ הַבְּתוּלָה מְזֻמֶּנֶת** [=מזומנת ומיועדת] **לְכָל מִי שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ, גּוֹרֵם שֶׁתִּמָּלֵא הָאָרֶץ זִמָּה, וְנִמְצָא הָאָב נוֹשֵׂא בְּתּוֹ וְהָאָח נוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ** [=בשוגג]**, שֶׁאִם תִּתְעַבֵּר וְתֵלֵד לֹא יֵדַע בֶּן מִי הוּא.**

וְהַמֵּכִין • בִּתּוֹ לְכָךְ, הֲרֵי הִיא קְדֵשָׁה, וְלוֹקֶה הַבּוֹעֵל וְהַנִּבְעֶלֶת מִשּׁוּם "לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה"[12]**; וְאֵין • קוֹנְסִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה קְנָס אֶלָּא לְאוֹנֵס וּמְפַתֶּה, אֲבָל זוֹ שֶׁהֵכִינָה עַצְמָהּ לְכָךְ, בֵּין מִדַּעְתָּהּ בֵּין מִדַּעַת אָבִיהָ - הֲרֵי זוֹ קְדֵשָׁה; וְאִסּוּר קְדֵשָׁה אֶחָד הוּא, בֵּין בִּבְתוּלָה בֵּין בִּבְעוּלָה. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רַע בְּיַלְדוּתָהּ, אֵין לָהּ קְנָס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - שֶׁהֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהִפְקִירָה עַצְמָהּ לְדָבָר זֶה בִּרְצוֹנָהּ.**

השגת הראב"ד

וחמכין . . והנבעלת א"א אין דעתי מסכמת לזה שאין קדשה אלא העומדת בקובה של זונות וכן אמרו בספרי לא תהיה קדשה אזהרה למזנה כענין שנאמר (ברא' לח) לא הייתה בזה קדשה, ושם נאמר הקדשה היא בעינים על הדרך.

ואין קונסין אותו א"א ועוד שגם הוא מפותה ומדעתו עושה.

~ יום חמישי ד' מרחשון ~

פֶּרֶק ג

דיני מוציא שם רע.

א. הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע עַל בַּת יִשְׂרָאֵל[א]**, וְנִמְצָא הַדָּבָר שֶׁקֶר - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר**[13]**: "וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ"**[ב]**; וְאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ מִ"לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ"**[14]**; וְנוֹתֵן לְאָבִיהָ מִשְׁקַל מֵאָה סְלָעִים כֶּסֶף מְזֻקָּק** [=טהור]**; וְאִם הָיְתָה יְתוֹמָה, הֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ.**

א) טוען שזנתה תחתיו אחרי שארסה. ב) חז"ל למדו ב'גזירה־שוה' שהכוונה לעונש מלקות.

ב. וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע עַל הַקְּטַנָּה אוֹ עַל הַבּוֹגֶרֶת - פָּטוּר מִן הַקֶּנֶס וּמִן הַמַּלְקוּת; וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיּוֹצִיא עַל הַנַּעֲרָה, שֶׁנֶּאֱמַר[15]**: "וְהוֹצִיאוּ אֶת בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָה", "נַעֲרָה" מָלֵא**[ג] **דִּבֵּר הַכָּתוּב**[ד]**.**

ג) בפסוק כתוב "נערה" בתוספת ה', ולא כמו שכתוב בדרך כלל בתורה "נער" ללא ה'. ד) בספר 'מעשה רוקח' העיר: בספר התורה מופיע בפסוק זה המילה "נער" ללא האות ה', וכוונת הרמב"ם היא שהלימוד למעט קטנה הוא גם מהפסוק בחומש דברים הנאמר לגבי תשלום הקנס: "ונתן לאבי הנערה" המופיע בכתיב מלא – "הנערה" שהקנס חל בתנאי שהנערה איננה קטנה ומהפסוק שהרמב"ם הביא במפורש נמעט בוגרת (כמו במקומות אחרים ש'נער' ממעט בוגרת).

ג. אֵין דָּנִין דִּין זֶה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת [=בזמן המקדש]**, וּבְבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה**[ה] **- מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּדִין מוֹצִיא שֵׁם רַע דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁאִם נִמְצָא הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמַר** [=שנתפה]**, הֲרֵי זוֹ נֶהֱרֶגֶת. אֲבָל הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה**[ו]**, דָּנִין בָּהֶן בְּכָל זְמַן בִּשְׁלֹשָׁה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין**[ז]**.**

ה) המוסמך לדון בדיני נפשות. ו) שאין בהם דיני נפשות. ז) כיום שאין דיינים מומחים (־סמוכים איש מפי איש עד משה רבינו) – מנדים אותו עד שיפייס את חברו, וכשנותן לו את התשלום לפי מה שראוי לתת – מתירים לו את הנידוי.

ד. וּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁתִּשָּׁכֵב אִשָּׁה מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחְתָּיו [נשואה לו] **לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר**[16]**: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה", אַפִלּוּ עִוֶּרֶת אוֹ מֻכַּת** [=חולת] **שְׁחִין. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - עָבַר עַל "לֹא תְעַשֶּׂה", שֶׁנֶּאֱמַר**[17]**: "לֹא**

11. ויקרא-קדושים, יט, כט. 12. דברים-כי־תצא, כג, יח. 13. דברים-כי־תצא, כב, יח. 14. ויקרא-קדושים, יט, טז. 15. דברים-כי־תצא, כב, טו. 16. דברים-כי־תצא, כב, כט. 17. שם.

יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו". וְכוֹפִין אוֹתוֹ וּמַחְזִיר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּאוֹנֵס; וְאִם קָדַם אֶחָד וְקִדְּשָׁהּ, אוֹ שֶׁמֵּתָה, אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן שֶׁאָסוּר בִּגְרוּשָׁה - לוֹקֶה עַל גֵּרוּשֶׁיהָ[ח].

ח) כמבואר לעיל בהרחבה בפרק א הלכה ז'.

ה. נִמְצָא בָּהּ דָּבָר זְמָה [=חטא זנות], **אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת אֲסוּרָה עָלָיו מֵחַיָּבֵי לָאוִין, אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, וַאֲפִלּוּ שְׁנֵיהֶ - הֲרֵי זֶה יִגָּרֵשֶׁנָּה בְּגֵט: שֶׁנֶּאֱמַר**[18]**: "וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה", אִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ. וְלָמָּה לֹא יָבוֹא עֲשֵׂה** [="ולו תהיה לאישה"] **וְיִדְחֶה לֹא תַעֲשֶׂה, בֵּין בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע בֵּין בְּאוֹנֵס, וְיִשָּׂא זוֹ הָאֲסוּרָה לוֹ? שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּרְצֶה הִיא לֵישֵׁב, וְנִמְצָא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה קַיָּמִין**[ט].

ט) במקרה הזה אפשר לקיים גם את ה'עשה' וגם את ה'לא תעשה' – כאשר משכנעים את האישה שלא תרצה להתחתן אתו ואז אין צורך בדחיית ה'לא תעשה'.

ו. כֵּיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רַע? הוּא שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין וְיֹאמַר: 'נַעֲרָה זוֹ בָּעַלְתִּי אוֹתָהּ וְלֹא מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים, וּכְשֶׁבִּקַּשְׁתִּי [=חקרתי] **עַל הַדָּבָר, נוֹדַע לִי שֶׁזּוֹנָה תַּחְתַּי אַחַר שֶׁאֵרַסְתִּיהָ, וְאִלּוּ הֵן עֵדֵי שֶׁזִּנְּתָה בְּפְנֵיהֶן'; וּבֵית דִּין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים, וְחוֹקְרִין עֵדוּתָן: אִם נִמְצָא הַדָּבָר אֱמֶת, נִסְקָלֶת; וְאִם הֵבִיא הָאָב עֵדִים וְהוּזַמּוּ** [=הכחישו] **הָעֵדִים שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל, וְנִמְצָא שֶׁהֵעִידוּ שֶׁקֶר - יִסָּקְלוּ, וְיִלְקֶה הוּא, וְיִתֵּן מֵאָה סֶלַע.**

י) מעידים שעדיי הבעל היו בשעת המעשה (עליו הם מעידים) איתם יחד במקום אחר ואין אפשרות שראו את המעשה.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר[19]**: "וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְתִי", אֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁיָּזְמוּ עֵדֵי הַבַּעַל. חָזַר הַבַּעַל וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים, וְהוּזַם עֵדֵי הָאָב - הֲרֵי הַנַּעֲרָה וְעֵדֵי אָבִיהָ נִסְקָלִין**[יא]**; עַל זֶה נֶאֱמַר**[20]**: "וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה", מִפִּי הַשְּׁמוּעָה** [=מסורת ממשה רבינו ע"ה] **לָמְדוּ שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ, יֵשׁ בָּהּ** ["מדברת על מקרה של"] **עֵדִים וְזוֹמְמִין וְזוֹמְמֵי זוֹמְמִין.**

יא) הדין במקרה של הזמה הוא שהעונש שרצו להטיל על החף מפשע מוטל על העדים המוזמים, ומכיוון שזממו להרוג את עדי הבעל (מכיוון שדין עדי הבעל היה מיתה אם הייתה עדות ההזמה הראשונית מתקבלת).

ז. הוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רַע וְהִיא בּוֹגֶרֶת - אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו כְּשֶׁהָיְתָה נַעֲרָה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַקְּנָס[יב]**; וְאִם נִמְצָא הַדָּבָר אֱמֶת - הֲרֵי זוֹ תִּסָּקֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהֵיא בּוֹגֶרֶת, הוֹאִיל וּבְעֵת שֶׁזִּנְּתָה נַעֲרָה הָיְתָה**[יג].

יב) חיוב הקנס של הבעל כשנמצא שקרן מוטל עליו עקב דיבורו ('תלונתו') על הנערה ומאחר שהזמן בו דיבר עליה הייתה לאחר שבגרה – פטור. יג) חיוב עונש המיתה על הנערה חל בעקבות מעשה הזנות והוא היה בעודה נערה.

ח. כָּל נַעֲרָה שֶׁאֵין לָהּ קְנָס אִם נֶאֱנְסָה אוֹ נִתְפַּתְּתָה - כָּךְ הַמּוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רַע פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין[יד]**. וְכֵן הַנִּבְרֶית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה וְהַשִּׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה, פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֲפִלּוּ הָיְתָה הוֹרָתָהּ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה** [="נתעברה אמה בהיותה גויה"] **וּלְדָתָהּ בִּקְדֻשָּׁה** ["לאחר הגיור והשחרור"] **- הַמּוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רַע פָּטוּר מִן הַקְּנָס וּמִן הַמַּלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר**[21]**: "כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל", עַד שֶׁתִּהְיֶה הוֹרָתָהּ וּלְדָתָהּ בִּקְדֻשָּׁה**[טו].

יד) כפי שהתבאר בהרחבה בפרק ב' שמדובר על נערות שיש עליהן חזקה שאינן בתולות, ממילא טענתו שגילה שאינה בתולה חסרת ערך, וכלל הדינים בנושא אינם שייכים; בהמשך ההלכה הרמב"ם מביא מקרים מיוחדים שהדין בהן הוא שאפילו אם הנערה בתולה לא יהיה בהן חיוב קנס. טו) מהלשון "בתולת ישראל" למדו שהפסוק ממעט גיורת (בקשר לעונש המיתה של הנערה יש ריבוי מיוחד המוסיף גם את הגיורת).

ט. קִדֵּשׁ נַעֲרָה וְגֵרְשָׁהּ, וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רַע, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו בַּקִּדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - הֲרֵי זֶה פָּטוּר [="מקנס ומלקות"]**. וְכֵן אִם הָיְתָה יְבִמְתּוֹ שֶׁכָּנָסָהּ, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רַע, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת** ["בזמן"] **קִדּוּשֵׁי אָחִיו** ["שמת"]**, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין**[טז]**. וְכָל הַפָּטוּר - אִם רָצָה לְגָרֵשׁ, יְגָרֵשׁ**[יז].

טז) מלשון הפסוק: "את בתי נתתי לאיש הזה" למדו, 'לזה' ולא ליבם – שאם היבם מוציא שם רע יהיה פטור מקנס

18. דברים-כי־תצא, כב, כט. 19. דברים-כי־תצא, כב, יז. 20. שם, פסוק כ. 21. דברים-כי־תצא, כב, יט.

ומלקות כאשר יוכח ששיקר. יז) מכיוון שגם מצוות העשה שצריך להיות נשואי עם האישה לכל החיים איננה חלה עליו; כאשר הפטור מהקנס יהיה מספק (שאיננו יודעים בבירור מהו הדין ולכן לא נוכל לחייבו בתשלום) אותו הספק יחול גם לגבי חיובו להישאר איתה יחדיו ולא לגרשה, ולכן לא יהיה אפשרי להתיר לבעל לגרשה מספק.

י. אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ כְּדַרְכָּהּ, וְיוֹצִיא שֵׁם רַע כְּדַרְכָּהּ[יח]. בְּעָלָהּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְאָמַר: 'לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה'[יט] - פָּטוּר [־מקנס ומלקות]; **וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת** [=מלקות מתקנת חכמים].

יח) מלשון הפסוק: "לא מצאתי בתולים", למדו שהתלונה הגיעה כאשר מעשה הבעילה נעשה במקום הבתולים.
יט) והבסיס לטענתו הוא עדים על כך שזינתה תחתיו.

יא. וְכֵן אִם אָמַר: 'לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה', וְלֹא אָמַר [־שיודע בוודאות] **שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתַּי, אוֹ שֶׁאָמַר 'זִנְּתָה תַּחְתַּי', וְלֹא הֵבִיא עֵדִים אֶלָּא בָּאוּ מֵאֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה פָּטוּר** [־מקנס ומלקות], **אַף עַל פִּי שֶׁהָעֵדִים נֶהֱרָגִים אִם הוּזַמּוּ[כ].**

כ) מכיוון שהעדות שלהם הייתה גורמת לה לקבל עונש מיתה אילו לא הוזמו.

יב. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה[22]: "וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה" - לְשׁוֹן כָּבוֹד, [כשהכוונה היא] **שֶׁנּוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בְּסִתְרֵי הַדָּבָר** [־בודקים וחוקרים את הטענות]; **וְכֵן זֶה שֶׁאָמַר הָאָב: "וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְתִּי"[23], הֵם זוֹמְמֵי עֵדֵי הַבַּעַל. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר[24]: "וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר" תֵּהָרֵג, בְּשֶׁזִּנְּתָה** [־בתנאי] **אַחַר הָאֵרוּסִין בְּעֵדִים[כא], שֶׁנֶּאֱמַר[25]: "לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ"; אֲבָל קֹדֶם הָאֵרוּסִין, כְּבָר דָּנָה תּוֹרָה בָּהּ שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִכְּלוּם, וּכְעָלָה חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי מָמוֹן בִּלְבַד, בֵּין פִּתָּה בֵּין אָנַס.**

כא) ולא מספיק שהתברר שטענת הבעל נכונה, אלא צריך שיהיו עדים שיעידו שראו שזינתה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

~ יום שישי ה' מרחשון ~

הִלְכוֹת שׁוֹטָה[א]

א) כינוי לאשת איש החשודה בבגידה בבעלה.

יֵשׁ בְּכֻלָּן שָׁלֹשׁ מִצְוֹות - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹות לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פָּרָטָן: (א) לַעֲשׂוֹת לְשׁוֹטָה כְּתוֹרַת הַקְּנָאוֹת הַסְּדוּרָה בַּתּוֹרָה; (ב) שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן עַל קָרְבָּנָהּ; (ג) שֶׁלֹּא לִתֵּן עָלָיו לְבוֹנָה. וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

דיני הקינוי, הסתירה ושתיית המים המאררים, מי נאמן להעיד ומה עושים כשיש עדויות סותרות.

א. קִנּוּי [=התראה] **הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[1]: "וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ" - הוּא שֶׁיֹּאמַר לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים: 'אַל תִּסָּתְרִי** [־אל תכנסי למקום סתר] **עִם פְּלוֹנִי'; אֲפִלּוּ הָיָה** [זה שעליו אמר "אל תיסתרי עימו"] **אָבִיהָ, אוֹ אָחִיהָ,** [־שמותרת להתייחד איתם] **אוֹ גּוֹי, אוֹ עֶבֶד[א], אוֹ שָׁחוּף, וְהוּא הָאִישׁ שֶׁאֵינוֹ מִתְקַשֶּׁה וְאֵינוֹ מוֹלִיד.**

א) שאסור לה להתחתן עימם אף ללא קשר לכך שהיא אשת איש, בכל זאת דיני סוטה חלים גם על ייחוד איתם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ גו'".

איש ואשתו קאי על הקב"ה וכנסת ישראל ובזמן הגלות הרי זה על דרך ובדוגמת מעמד הסוטה שאסורה לבעלה. ואף שנאמר "השוכן אתם בתוך טומאתם" הרי סוף סוף הוא מעמד ומצב של היפך הטהרה. ורצונו של הקב"ה (הבעל) שיהי' מעמד ומצב של טהרה – "טהורה היא ונקתה ונזרעה זרע".

ועל זה ישנו ציווי בתורה שמוחקים פרשה מן התורה כדי לעשות שלום בין איש לאשתו. היינו שהקב"ה מוותר כביכול על החסרון בשלימות קיום התורה והמצוות כדי שיהי' שלום בינו ובין כנסת ישראל.

ספר השיחות תשנ"ב ח"א עמוד 452
מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

22. דברים-כי־תצא, כב, יז. 23. שם. 24. שם. 25. שם, פסוק כא. 1. במדבר-נשא, ה, יד.

הפניות לשיחות קודש

הלכה א: בגדר קינוי – לקו"ש חי"ח ע' 56.

ב. הַסְּתִירָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[2]: "וְנִסְתְּרָה" - הִיא שֶׁתִּסָּתֵר עִם אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁאָמַר לָהּ 'אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ' בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים. אִם שָׁהֲתָה עִמּוֹ כְּדֵי טֻמְאָה, [ר־שיעור זמן של ביאה] שֶׁהוּא כְּדֵי לְצָלוֹת [על האש] בֵּיצָה [של תרנגולת] וּלְגָמְעָה [=לשתותה] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים [ראה לקמן ג, ט־י] וְיִבָּדֵק הַדָּבָר; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם מֵי שוֹטָה [־משחרב בית המקדש] - תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם[ב], וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה.

ב) מכיוון שאין את האפשרות לבדוק אותה עם המים המיוחדים.

ג. קִנֵּא לָהּ עִם [־על] שְׁנַיִם כְּאֶחָד וְאָמַר לָהּ: 'אַל תִּסָּתְרִי עִם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי', וְנִסְתְּרָה עִם שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד [־יחד][ג], וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - אֲפִלּוּ הֵן שְׁנֵי אַחֶיהָ, אוֹ אָבִיהָ וְאָחִיהָ[ד] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַד שְׁתִּשְׁתֶּה[ה].

ג) אף שללא הקינוי מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים ביחד (בתנאי שהם כשרים). ד) שמן הדין מותר לאישה להתייחד עם אחד מהם גם ללא נוכחות של אדם נוסף. ה) כי התורה סומכת על הבעל שקנאתו לאשתו נובעת מחשדות ברורים על מעשים לא ראויים, ולכן גם אם קינא לה על ייחוד שמן הדין הוא מותר, היא תיאסר עליו עד שתשתה.

ד. אָמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: 'אַל תְּדַבְּרִי עִם פְּלוֹנִי' [במקום: 'אל תסתרי'] - אֵין זֶה קִנּוּי[ו]; וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ בְּעֵדִים וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - לֹא נֶאֶסְרָה עָלָיו[ז], וְאֵינָהּ שׁוֹתָה בְּקִנּוּי זֶה.

ו) מכיוון שרק קינוי על ייחוד בסתר נחשב, ולא קינוי על דיבור ודברים אחרים. ז) מכיוון שהוא לא קינא באופן הנכון, ולכן הוא לא נחשב כלל.

ה. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: 'אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ', וְרָאוּהָ מְדַבֶּרֶת עִמּוֹ - אֵין זוֹ סְתִירָה, וְלֹא נֶאֶסְרָה וְלֹא שׁוֹתָה; וְכֵן אִם לֹא קָדַם קִנּוּי, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִם זֶה וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - לֹא נֶאֶסְרָה עַל בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ שׁוֹתָה.

ו. אָמַר לָהּ: 'אַל תִּסָּתְרִי עִם פְּלוֹנִי', וְהָיָה קָטָן פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, [־שאין ביאתו ביאה] אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: 'אַל תִּסָּתְרִי עִם בְּהֵמָה זוֹ' - אֵין זֶה קִנּוּי, שֶׁנֶּאֱמַר[3]: "וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ" - פֹּרֶט לְקָטָן וְלִבְהֵמָה[ח], שֶׁאֵינָן אוֹסְרִין אוֹתָהּ עָלָיו.

ח) בדיני סוטה נאמר בפסוק: "ושכב איש אותה", מובן מכך שדינים אלו אינם חלים על קטן ובהמה שאינם נקראים "איש".

ז. בַּעַל שְׁמָחַל [=ויתר] עַל קִנּוּיוֹ קֹדֶם שֶׁתִּסָּתֵר - קִנּוּיוֹ מָחוּל, וּכְאִלּוּ לֹא קִנֵּא לָהּ[ט]; אֲבָל אַחַר שֶׁתִּסָּתֵר אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל. גֵּרְשָׁהּ [־לפני שנסתרה] - הֲרֵי זֶה כְּמִי שְׁמָחַל; וְאִם הֶחְזִירָהּ - צָרִיךְ לְקַנּוֹת קִנּוּי אַחֵר [־נוסף].

ט) ואם לא קינא לה שוב – אינה נאסרת על בעלה אף אם התייחדה עם האיש שהבעל הזהיר אותה לא להתייחד אתו.

ח. קִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִם זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עָלָיו, וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו', וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[יא]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל פִּי עַצְמוֹ. [־ראייתו] וְכֵן אִם שָׁמַע הָעָם מְרַגְּנִין [=מרכלים] אַחֲרֶיהָ [־שזנתה] אַחַר הַקִּנּוּי, עַד שֶׁשָּׁמַע מֵהַנְּשִׁים הַטָּווֹת [צמר] לְאוֹר הַלְּבָנָה[יב] נוֹשְׁאוֹת וְנוֹתְנוֹת בָּהּ, [־מדברות עליה] שֶׁזּוֹנָה עִם הָאִישׁ שֶׁקִּנֵּא לָהּ עָלָיו - הֲרֵי זֶה אָסוּר לוֹ לְקָרְבָהּ[יג], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[יד].

י) למרות שלא היו שני עדים שראו אותם מתייחדים בכל זאת אסורה על בעלה, מכיוון שהוא בעצמו ראה אותם ונחשב כעד אחד שנאמן לאסור אישה על בעלה. יא) למרות מעשיה היא לא הפסידה את כסף הכתובה, מכיוון שאין וודאות שעברה עבירה. יב) בתקופת המשנה חששו להיות בחוץ בלילה בחושך מוחלט, ומנהג הנשים היה להתאסף יחד לטוות חוטים. יג) ובמקרה כזה הבעל לא יכול להשקות אותה, מכיוון שמעשיה מפורסמים המים לא יוכלו לבדוק אותה. יד) מכיוון שיכולה לומר לו, היית צריך להשקות אותי מיד לאחר הסתירה לפני שהתפרסמו השמועות, ואיני צריכה להפסיד את כסף הכתובה בגלל שהתעצלת.

ט. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לוֹ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ אַחַר קִנּוּי וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - אִם הוּא נֶאֱמָן לוֹ וְדַעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עָלָיו, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[טו]; וְאִם לָאו, הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ[טז].

טו) מצד זה שהעד נאמן הבעל חייב לגרש את האישה, אך חייב לתת לה את כתובתה מכיוון שאינו יכול להשקותה על פי עד אחד ואין לו ראייה מוחלטת שנטמאה. טז) מכיוון שמן הדין עד אחד לא נאמן להעיד על הסתירה.

2. במדבר-נשא, ה, יג. 3. במדבר-נשא, ה, יג.

שש **ל.** וְאִלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּין לָהֶן [־אם ראו בכך צורך]: מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָה, אוֹ נִשְׁתַּטָּה, אוֹ שֶׁהָיָה בְּמְדִינָה אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין; לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ[יז], אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ [־אם תיסתר לאחר הקינוי].

יז) מכיוון שבפרשת סוטה נאמר: "והביא האיש את אשתו", ומובן מכך שרק הבעל יכול להשקות את אשתו.

לא. כֵּיצַד? שָׁמְעוּ בֵּית דִּין שֶׁהָעָם מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ, קוֹרְאִין לָהּ וְאוֹמְרִין לָהּ: 'אַל תִּסָּתְרִי עִם פְּלוֹנִי'. בָּאוּ עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשָׁתָת כְּדֵי טֻמְאָה - בֵּית דִּין אוֹסְרִין אוֹתָהּ עַל בַּעֲלָהּ לְעוֹלָם, וְקוֹרְעִין כְּתֻבָּתָהּ; וּכְשֶׁיָּבוֹא בַּעֲלָהּ, אוֹ יַבְרִיא, אוֹ יֵצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִין - נוֹתֵן לָהּ גֵּט; וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִנְּא לָהּ[יח].

יח) והתורה אמרה: "וקנא... והביא" – שדווקא המקנא הוא זה שמביא את האישה לשתות את המים.

לב. שָׁתַת מֵי הַמָּרִים וְנִקְּתָה מֵהֶן [־יצאה זכאית], וְחָזַר וְקִנֵּא לָהּ מֵהָאִישׁ שֶׁהִשְׁקָהּ עַל יָדוֹ, וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ - אֵינוֹ מַשְׁקֶה אוֹתָהּ עַל יָדוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה, אֶלָּא תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל אִם קִנֵּא לָהּ עִם אַחֵר, וְנִסְתְּרָה עִם הָאַחֵר בְּעֵדִים - מַשְׁקֶה אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה, וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים; וְהוּא שֶׁיַּשְׁקֶה אוֹתָהּ כָּל פַּעַם בְּגִלְגַּל אִישׁ אַחֵר.

לג. הִשְׁקָהּ אוֹתָהּ, וְגֵרְשָׁהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְקִנֵּא לָהּ [־הבעל השני] עִם הָאִישׁ שֶׁהִשְׁקָהּ אוֹתָהּ הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן בְּגִלְגַּלּוֹ, וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ בְּעֵדִים - חֲרֵי הַבַּעַל הַשֵּׁנִי מַשְׁקֶה אוֹתָהּ עַל יָדוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׁנִי; וַאֲפִלּוּ מֵאָה וְנִשֵּׂאת לָזֶה אַחַר זֶה, מַשְׁקִין אוֹתָהּ עַל יְדֵי אִישׁ אֶחָד; וְאֵין אוֹמְרִין: 'רַבַּאי שֶׁהֶחֱזִקָה לָזֶה וְטָמְאָה', עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם עֵד [־אחד].

לד. הָאִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעֲלָהּ, וְנִסְתְּרָה אַחַר הַקִּנּוּי עִמּוֹ בְּעֵדִים, וַחֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת לִשְׁתּוֹת [כדי להבדק], וּבָא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּפָנָיו עִם זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עִמּוֹ - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעֲלָהּ לְעוֹלָם, וְאֵינָהּ שׁוֹתָה[יט], וְיוֹצְאָה בְּלֹא כְּתֻבָּה[כ]; וַאֲפִלּוּ הָיָה עֵד טֻמְאָה זֶה אֶחָד מֵעִדֵי הַסְּתִירָה[כא], שֶׁנֶּאֱמַר[4]: "וְעֵד אֵין בָּהּ" [אזי שותה], וַחֲרֵי [יש] עֵד[כב].

יט) מכיוון שבדיקת המים מיועדת רק למקרה של ספק, וכאן יש עד שמעיד שנטמאה בוודאות. כ) מכיוון שמעשיה הרעים גרמו לה להיאסר. כא) ומעיד שבאותה סתירה נבעלה בפניו והעד השני אומר שלא הבחין בכך, אך אינו שולל את האפשרות. כב) ונאמן אפילו עד אחד בלבד מאחר שיש לעדותו ביסוס, שהרי האישה התייחדה לאחר קינוי מהבעל.

לה. אֲפִלּוּ אִשָּׁה [־הפסולה לעדויות אחרות], וְעֶבֶד, וְשִׁפְחָה [־כנענים], וּפְסוּל לְעֵדוּת בַּעֲבֵרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [=חכמים], וַאֲפִלּוּ קָרוֹב [־משפחה] - נֶאֱמָן לְעֵדוּת שׁוֹטָה לְהָעִיד עָלֶיהָ שֶׁזּוֹנָה, וְתֵאָסֵר עַל בַּעֲלָהּ לְעוֹלָם[כג], וְאֵינָהּ שׁוֹתָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה; הוֹאִיל וְקָדַם הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים, וְהַתּוֹרָה הֶאֱמִינָה עֵד אֶחָד בְּטֻמְאָה - חֲרֵי כֵּלָּן כְּשֵׁרִין לְעֵדוּת טֻמְאָה.

כג) אבל הפסול לעדות בעקבות עבירה שעבר האסורה מן התורה, אינו נאמן להעיד עליה.

אַף חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁשּׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ [המנויות בהלכות גירושין יב, טז], **מְעִידוֹת זוֹ עַל זוֹ שֶׁנִּטְמֵאת, וְנֶאֱמָנֶת עָלֶיהָ לְאָסְרָהּ עַל בַּעֲלָהּ, וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתָהּ; אֲבָל לֹא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ**[כד], **אֶלָּא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ וְיוֹצְאָה.**

כד) דווקא בגלל שבעקבות העדות הזו היא מקבלת את כסף הכתובה אין חשש שישקרו מחמת השנאה שלהן, מכיוון שעל ידי עדות זו היא גם נהנית מקבלת הממון.

טז. בָּא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר וְאוֹמֵר 'נִטְמֵאת' - חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; בָּא עֵד אֶחָד וְהִכְחִישׁוֹ וְאָמַר 'לֹא נִטְמֵאת' [־בזמן עליו אתה מעיד] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁעֵד אֶחָד בְּטֻמְאַת שׁוֹטָה כִּשְׁנַיִם; וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אַחֵרוֹן [־המעיד] דּוֹחִין דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא כִּשְׁנַיִם[כה].

כה) הכלל הוא שעדות שהתקבלה בפני בית הדין (אפילו עדות של אחד) ללא שהכחישו אותה בזמן אמירתה, נחשבת כמו עדות של שניים.

4. במדבר-נשא, ה, יג.

שש הפניות לשיחות קודש שש

הלכה י: ביאור ההלכות הבאות – לקו"ש חי"ח ע' 56.

יז. בָּאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד [-באותו זמן], **זֶה אוֹמֵר 'נִטְמֵאת', וְזֶה אוֹמֵר 'לֹא נִטְמֵאת'**[כו], **אוֹ שֶׁאָמַר אֶחָד 'נִטְמֵאת', וּבָאוּ שְׁנַיִם אַחֲרָיו**[כז] **וְאָמְרוּ 'לֹא נִטְמֵאת' - חֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה.**

כו) מכיוון שהעידו שניהם בו זמנית יחד והכחישו אחד את השני, תוקף העדות של שניהם שווה וטומאת האישה נשארת בספק. כז) אפילו אחרי שהתקיימה עדות הראשון בבית דין.

יח. בָּא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר, וְנָשִׁים רַבּוֹת, אוֹ פְּסוּלִין [-קרובי משפחה או עבדים] **רַבִּים, כְּאֶחָד** [-באותו זמן] **- הָעֵד אוֹמֵר 'נִטְמֵאת', וְהַנָּשִׁים וְהַפְּסוּלִין אוֹמְרִין 'לֹא נִטְמֵאת'** [-בזמן עליו אתה מעיד] **- חֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה; שֶׁעֵד אֶחָד וּפְסוּלִין רַבִּים, כְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה** [-כשווים במנין] **הֵם**[כח].

כח) והדין דומה לשני עדים כשרים המכחישים אחד את דברי השני שהגיעו להעיד באותו זמן.

יט. הָיוּ כֻּלָּן פְּסוּלִין, הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[כט]. **כֵּיצַד? שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'נִטְמֵאת', וְשָׁלֹשׁ אוֹמְרוֹת 'לֹא נִטְמֵאת' - חֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה; שָׁלֹשׁ אוֹמְרוֹת 'לֹא נִטְמֵאת', וְאַרְבַּע אוֹמְרוֹת 'נִטְמֵאת' - חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה. הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, חֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה.**

כט) הכלל הוא שבעדויות שהתורה מאמינה גם לפסולים, הולכים בספק אחרי הרוב.

כ. כָּל שׁוֹטָה שֶׁאֵינָהּ שׁוֹתָה מִפְּנֵי עֵדֵי טֻמְאָה - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְתֵצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה[ל]**; שֶׁחֲרֵי נֶאֶסְרָה בְּקִנּוּי וּסְתִירָה, וְהַשְׁתִּיָּה שֶׁתַּתִּירָהּ נִמְנָעָה** [-אינה יכולה להיבדק בשתייה] **- שֶׁחֲרֵי יֵשׁ בָּהּ עֵד** [שנטמאה]**, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרְנוּ.**

ל) היא מפסידה את כסף הכתובה, מכיוון שמעשיה הרעים גרמו לה להיאסר.

~ שבת קודש ו' מרחשון ~

פֶּרֶק ב

דינים נוספים בשתיית המים, אישה שלא נבדקה במים, ואיסור הנישואים עם החשוד.

א. אִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ, וְנִסְתְּרָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת; אֶלָּא אִם רָצָת, וְאָמְרָה: 'הֵן נִטְמֵאתִי' - תֵּצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה, וְנֶאֶסְרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם; וְאֵינָהּ שׁוֹתָה[א]**. וְכֵן אִם אָמְרָה: 'אֵינִי טְמֵאָה, וְאֵינִי שׁוֹתָה'** [-מהפחד מבדיקת המים] **- אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת, וְתֵצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה**[ב]**. וְכֵן אִם אָמַר בַּעְלָהּ: 'אֵינִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ', אוֹ שֶׁבַּעְלָהּ בְּעָלָהּ אַחַר שְׁנִסְתְּרָה** [-ונאסרת על בעלה] **- חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה**[ג]**, וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ**[ד] **וְיוֹצְאָה; וְהִיא אֲסוּרָה עָלָיו לְעוֹלָם**[ה].

א) מכיוון שהמים המרים מיועדים למצב של ספק בלבד. ב) מכיוון שמעשיה הרעים גרמו לכך, ובעלה יטען שרק כשתשתה ותתברר האמת ייתן את כסף הכתובה. ג) מכיוון שבא עליה באיסור, אין ביכולת המים לבדוק את אשתו. ד) מכיוון שהבעל הוא זה שמנע ממנה לשתות ולהיבדק. ה) מכיוון שאחרי קינוי וסתירה האישה אסורה על בעלה מספק, ובגלל שאינה שותה היא נשארת אסורה עליו מספק לעולם.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא רוֹצָה לִשְׁתּוֹת וּבַעְלָהּ רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ, אֶלָּא יוֹצְאוֹת בְּלֹא כְתֻבָּה, מְשֻׁיָּבוֹאוּ עֵדֵי סְתִירָה אַחַר עֵדֵי קִנּוּי, וְיֶאֱסְרוּ עַל בַּעֲלֵיהֶן לְעוֹלָם; וְחָמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: אֲרוּסָה, וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם [=מת בעלה בלא בנים וממתינה שאחיו ייבמה]**, וּקְטַנָּה אֵשֶׁת הַגָּדוֹל**[ו]**, וּגְדוֹלָה אֵשֶׁת הַקָּטָן, וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס** [=יש בו איבר זכרות ואיבר נקבות]**, וְאֵשֶׁת הַסּוּמָא** [=עיוור]**, אוֹ הַחִגֵּר** [=נכה]**, אוֹ הָאִלֵּם, אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שֶׁהוּא קְרוּת יָד, וְכֵן הַחִגֶּרֶת, וְהָאִלֶּמֶת, וְהַסּוּמָה, וּקְרוּתַת כַּף, וְשֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת - כָּל אַחַת מֵאֵלּוּ אֵינָהּ רְאוּיָה לִשְׁתּוֹת**[ז].

ו) אישה הקטנה מגיל משתים עשרה שנה, הנשואה לאיש שגילו יותר משלוש עשרה שנה. ז) הסיבות לכך יתבארו בהלכה הבאה.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתּוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר[5]**: "אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ" - פָּרָט לַאֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, שֶׁאֵינָהּ תַּחַת אִישָׁהּ; "אִשָּׁה" - פָּרָט לִקְטַנָּה**[ח]**; "אִישָׁהּ" - פָּרָט לְאֵשֶׁת קָטָן**[ט] **וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁאֵינוֹ אִישׁ** [-בוודאות]**; "וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ"**[6] **- פָּרָט לְאֵשֶׁת סוּמָא; "וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה"**[7] **- פָּרָט לְחִגֶּרֶת; "וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ"**[8] **- פָּרָט לְמִי שֶׁאֵין לָהּ כַּף, אוֹ שֶׁהָיְתָה עֲקֵמָה, אוֹ יְבֵשָׁה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה**

5. במדבר-נשא, ה, כט. 6. שם, פסוק יג. 7. שם, פסוק יח. 8. שם.

לִקַּח בָּהּ, וַאֲפִלּוּ כַּפָּה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּפִּיהָ"; "וְאָמְרָה הָאִשָּׁה"[9] - פֶּרֶט לְאִלֶּמֶת; "וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה"[10] - פֶּרֶט לְמִי שֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת.

ח) ואפילו במקרה שאביה קיבל את קידושיה והקידושין חלים מהתורה – אינה שותה, מכיוון שאינה בת עונשין, ואסור לגרום למיתתה על ידי הבדיקה במים המרים. ט) מכיוון שהקידושין שלו חסרי ערך, אסור למחוק את 'השם' בשבילם.

וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר[11]: "אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ", עַד שֶׁתְּהֶיהָ הִיא שְׁלֵמָה כָּמוֹהוּ וְהוּא שָׁלֵם כְּמוֹתָהּ; הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁמְּעַכֵּב [=המונע] אוֹתָהּ מִלְּשְׁתּוֹת, מְעַכֵּב אֶת בַּעֲלָהּ מִלְּהַשְׁקוֹתָהּ; וְכָל הַמְעַכֵּב אֶת הַבַּעַל מִלְּהַשְׁקוֹתָהּ, מוּם כָּמוֹהוּ מְעַכֵּב אוֹתָהּ מִלְּשְׁתּוֹת.

ד. קְטַנָּה • שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ - אִם זָנְתָה בִּרְצוֹנָהּ, נֶאֶסְרָה עַל בַּעֲלָהּ; לְפִיכָךְ מְקַנְּאִין לָהּ - לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ, אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[א]. אֲבָל קְטַנָּה בַּת מְאוּן[א] - אֵין מְקַנְּאִין לָהּ, שֶׁאֵין לָהּ רָצוֹן [=שאין זנות שלה מרצון גורמת] לְהֵאָסֵר עַל בַּעֲלָהּ; וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן, לֹא נֶאֶסְרָה עָלָיו[יב].

השגת הראב"ד
קטנה . . בעלה א"א והלא אמרו (יבמות לג) פיתוי קטנה אונס הוא ועוד התראה לקטנה אינה התראה שאין לה דעת אלא אם זינתה ודאי אסורה לבעלה כהן ולא מצאתי הפרש בין קטנה לקטנה לענין פיתוי לומר קטנה בת מיאון אין לה רצון ויתן את הצער כמו אנוסה אלא כולן שוות להתפתות בקלות הדעת.

י) כפי שהתבאר בהלכות הקודמות. יא) קטנה יתומה שהשיאוה ויכולה לבטל את הנישואין הללו על שממאנת ואינה רוצה בהם. יב) מכיוון שיכולה בכל עת להתחרט מהנישואין ולמאן, לא גזרו שתיאסר על בעלה אם זנתה.

ה. קִנֵּא לַאֲרוּסָתוֹ אוֹ לִזְקוּקָתוֹ [=יבימתו קודם שיבמה], וְנִסְתְּרָה אַחַר שֶׁנִּשְׂאָהּ - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[ג]. נְשׂוּאָה [=אישה שנכנסה לחופה] שֶׁקִּנֵּא לָהּ, וְנִסְתְּרָה קֹדֶם שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ בַּעֲלָהּ - אֵינָהּ שׁוֹתָה, וְיוֹצְאָה בְּלֹא כְתֻבָּה, וַאֲסוּרָה עָלָיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר[12]: "וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת שְׁכָבְתּוֹ, מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ", שֶׁקָּדְמָה שְׁכִיבַת בַּעַל לִשְׁכִיבַת בּוֹעֵל[יד].

יג) כי לאחר נישואיה היא נחשבת אשתו ככל אשת איש. יד) אבל היא נאסרת על בעלה, מכיוון שאפילו ארוסה שזנתה נאסרת על הבעל.

ו. הַגִּיּוֹרֶת, וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת [=שפחה כנענית שהשתחררה], וְאֵשֶׁת הַגֵּר [=והיא בת ישראל], וְאֵשֶׁת עֶבֶד [=כנעני] מְשֻׁחְרָר, וּמַמְזֶרֶת, וְאֵשֶׁת מַמְזֵר[טו], וְאֵשֶׁת הַסָּרִיס [=עקר], בֵּין סָרִיס חַמָּה [=מלידה] בֵּין סָרִיס [בידי] אָדָם [כגון שתה כוס עיקרין], הַמֻּתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן כְּכָל הַנָּשִׁים וְשׁוֹתוֹת.

טו) מדובר בגיורת שאין לה איסור להינשא לממזר.

ז. מְעֻבֶּרֶת וּמֵנִיקָה - מְקַנְּאִין לָהּ וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא[טז]. אִשָּׁה הָעוֹמֶדֶת לִשְׁתּוֹת, וּמֵת בַּעֲלָהּ קֹדֶם שֶׁתִּשְׁתֶּה - אֵינָהּ שׁוֹתָה[יז], וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[יח].

טז) ואיננו אומרים שנרחם על העובר ולא נהרוג אותו. יז) מכיוון שנאמר בפסוק: "והביא האיש את אשתו", והוא מת. יח) מצד הספק שאכן זנתה והפסידה את כסף הכתובה.

ח. כָּל אִישׁ שֶׁבָּא בִּיאָה אֲסוּרָה מִיָּמָיו אַחַר שֶׁהִגְדִּיל [=מגיל 13] - אֵין הַמַּיִם הַמְאָרְרִים[יט] בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ; אֲפִלּוּ • בָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו, שֶׁאֲסוּרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר[13]: "וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן, וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ" - בְּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן, הָאִשָּׁה תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ.

השגת הראב"ד
אפילו . . אשתו א"א הא דלא כהלכתא משמעתא דריש ארוסה ושומרת יבם.

יט) מים אלו מכונים 'מארירים' – מלשון מחסרים, שגורמים לאישה שתמות ותחסר מהעולם.

ט. לְפִיכָךְ אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה עָלָיו מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שְׁנֵיָּה [אסורה מתקנת חכמים], וְקִנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה - אֵינָהּ שׁוֹתָה, אֶלָּא תֵּצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה, וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו אַף מִשֶּׁם זֶה. עָבַר וְנָשָׂא מְעֻבֶּרֶת חֲבֵרוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵרוֹ [אחר מיתתו או גירושין] - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה, שֶׁאֵין כָּאן עֲבֵרָה[כ].

כ) מכיוון שסיבת תקנת חכמים שלא לשאת מעוברת או מינקת חברו, אינה בגלל חשש הקשור לביאה אסורה אלא מצד חשש צדדי הקשור לתינוק.

י. מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה הָרְאוּיָה לְוָלָד וְלֹא בָנִים, וְנָשָׂא עֲקָרָה אוֹ זְקֵנָה אוֹ אֲיָלוֹנִית [=עקרה מלידה] - אֵינָהּ שׁוֹתָה, וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[כא]; הָיוּ לוֹ בָּנִים, אוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת רְאוּיָה לְוָלָד - הֲרֵי זֶה מַשְׁקֶה אוֹתָהּ[כב], אַף עַל

9. שם, פסוק כב. 10. שם, פסוק יט. 11. שם, פסוק כט. 12. במדבר-נשא, ה, כ. 13. במדבר-נשא, ה, לא.

פִּי שֶׁהִיא זְקֵנָה אוֹ עֲקָרָה אוֹ אֲילוֹנִית וְאֵינָהּ רְאוּיָה לְוָלָד; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה[14] "וְנִזְרְעָה זָרַע" אֶלָּא בִּרְאוּיָה לְוָלָד - שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, תֵּלֵד בְּרֵוַח; הָיְתָה • דַּרְכָּהּ לֵילֵד נְקֵבוֹת, תֵּלֵד זְכָרִים.

השגת הראב"ד
היה . . זכרים א"א פי' לא הקפידה תורה שתהא האשה הזאת ראויה לילד.

כא) מכיוון שהנישואין שלו איתן אסורים לפני שיהיו לו ילדים. כב) מכיוון שבמצב כזה, הנישואין שלו איתה מותרים.

יא. הָיוּ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים, וּמֵתוּ בֵּין קִנּוּי [-לאשתו העקרה] **לִסְתִירָה - כְּבָר נִרְאֵית** [ראויה היא העקרה] **לִשְׁתּוֹת, וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ. לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים, וְלֹא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לְוָלָד, אֶלָּא זוֹ הָאֲילוֹנִית וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[כג], וְנוֹלַד לוֹ בֵּן מִגְּרוּשָׁתוֹ בֵּין קִנּוּי לִסְתִירָה - כְּבָר נִדְחֵית הָאֲילוֹנִית מִלִּשְׁתּוֹת.**

כג) כלומר, בשעת הקינוי לא הייתה האישה שקינא לה ראויה לשתות.

יב. כָּל אִשָּׁה שֶׁהָיָה לָהּ קִנּוּי וְסִתִירָה, וְלֹא שָׁתַת מֵי הַמָּרִים - בֵּין שֶׁלֹּא רָצָה בַּעֲלָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ, בֵּין שֶׁלֹּא רָצַת הִיא[כד], בֵּין שֶׁבָּא לָהּ עֵד טֻמְאָה, אוֹ הוֹדַת, אוֹ הָיְתָה מֵאֵלּוּ הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת, אוֹ שֶׁקִּנְּאוּ לָהּ בֵּית דִּין[כה] - הוֹאִיל וְנֶאֶסְרָה עַל בַּעֲלָהּ מִכָּל מָקוֹם[כו], חֲרֵי הִיא אֲסוּרָה עַל זֶה שֶׁנִּתְיַחֲדָה עִמּוֹ לְעוֹלָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל בַּעֲלָהּ. וְאִם עָבַר וּנְשָׂאָהּ - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִתַּחְתָּיו בְּגֵט, אֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ מִמֶּנּוּ בָּנִים; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממשה רבינו ע"ה] **לָמְדוּ - כְּשֵׁם שֶׁטְּמֵאָה לַבַּעַל, כָּךְ טְמֵאָה לַבּוֹעֵל.**

כד) בעקבות פחד מהמים, אבל לא הודתה שנטמאה. כה) התבאר בהרחבה בפרק א' הלכה י'. כו) כמו שהתבאר בפרק הקודם שהקינוי והסתירה אוסרים אותה על בעלה (ורק אם תיבדק במים ותצא טהורה תהיה מותרת לבעלה).

יג. אֲבָל אִם לֹא קָדַם קִנּוּי, וּבָאוּ עָלֶיהָ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה עִם אִישׁ זֶה, וְרָאוּ דָּבָר מְכֹעָר, כְּגוֹן שֶׁנִּכְנְסוּ אַחֲרָיו וּמְצָאוּהָ חוֹגֶרֶת חֲגוֹרָה אוֹ מָצְאוּ רַק לְמַעְלָה מִן הַכְּיָלָה[כז] [=וילון שעל המיטה] **וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - אִם הוֹצִיאָהּ בַּעֲלָהּ בְּדָבָר מְכֹעָר זֶה - חֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא לַנִּטְעָן** [-לחשד], **אֶלָּא אֲסוּרָה עָלָיו** [-מחשש שנטמאה]. **וְאִם עָבַר וּנְשָׂאָהּ, וְהָיוּ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ - לֹא תֵּצֵא[כח]; וְאִם לֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים, תֵּצֵא.**

כז) וניתן לשער שבשעת מעשה הבעילה כשהאישה שכבה עם גבה אל המיטה, הרוק ניתז מפיה לווילון העומד על המיטה. כח) שלא יצא שם רע על בניה – שנולדו מאישה האסורה לאביהם.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[כט]? שֶׁנִּבְעֲלָה [=נעשה] **הָעֵיר עָלֶיהָ וְעַל זֶה הַנִּטְעָן יוֹם וּמֶחֱצָה אוֹ יוֹתֵר, וְאָמְרוּ: 'פְּלוֹנִי זֶה עִם פְּלוֹנִית', וְלֹא פָּסַק הַקּוֹל - וְהוּא שֶׁלֹּא הָיוּ לָהּ אוֹ לוֹ אוֹרְבִים שֶׁמַּעֲבִירִין הַקּוֹל. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה שָׁם רִנָּה לְדָבָר זֶה בָּעִיר, אוֹ פָּסַק הַקּוֹל שֶׁלֹּא מֵחֲמַת יִרְאָה - אִם נִשֵּׂאת לַנִּטְעָן לֹא תֵּצֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים; אֲפִלּוּ בָּא עֵד אֶחָד שֶׁזָּנְתָה עִמּוֹ, לֹא תֵּצֵא[ל].**

כט) שאם לא היו לה בנים – תצא. ל) מכיוון שבכל דבר הקשור לדיני אשת איש, יש נאמנות רק לשני עדים (אלא אם כן היה קינוי וסתירה לפני כן כמו שהתבאר בהרחבה בפרק א').

טו. מִי שֶׁהוֹצִיאָהּ בַּעֲלָהּ בְּעֵדֵי דָּבָר מְכֹעָר, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לַנִּטְעָן [-לחשוד] **שֶׁיָּצְאת מִתַּחַת בַּעֲלָהּ בְּגִלְלוֹ[לא]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[לב], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים.**

לא) מחשש שנבעלה לו, ונאסרה עליו לתמיד. לב) מכיוון שעבר זמן מאז החשד ובינתיים נישאה לאחר. דין זה דומה למקרה בו הריכולים אודות המעשה פסקו, שמתירים להם להישאר נשואים גם ללא שנולדו להם בנים.

טז. כָּל אִשָּׁה שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁזָּנְתָה עִם זֶה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחַת בַּעֲלָהּ הָרִאשׁוֹן - חֲרֵי זוֹ תֵּצֵא מִזֶּה[לג], וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בָּנִים. וְכָל שֶׁאָמְרוּ 'תֵּצֵא', תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[לד].

לג) בתנאי שזינתה ברצון, אבל אם נאנסה, מכיוון שמותרת לבעלה תהיה מותרת אפילו לבועל. לד) מכיוון שמעשיה גרמו לה להיאסר, היא מפסידה את כסף הכתובה.

---

14. במדבר-נשא, ה, כח.

היה . . זכרים: כנראה כך היתה הגירסא בגמ' לעיני רבינו – לקו"ש חכ"ח ע' 34 והע' 15.

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון ל' תשרי ~

מצות לא תעשה רמז.

הַמִּצְוָה הָרמ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּכִבּוּשׁ (לעכב) אֶת הַחוֹבוֹת הַקְּבוּעִים (המוטלים) עָלֵינוּ לְבַל נַחֲזִיק בָּהֶם וְלֹא נְשַׁלֵּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַעֲשֹׂק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל" (ויקרא יט, יג). וְהוּא שֶׁהַגְּנֵבָה הִיא לְקִיחַת דָּבָר שֶׁל הַזּוּלַת בְּתַחְבּוּלָה וּבְהֶסְתֵּר, וְהֻזְהַרְנוּ מִמַּעֲשֶׂה זֶה בְּאָמְרוֹ: "לֹא תִגְנֹבוּ", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רמד); וְהַגָּזֵל הוּא לְקִיחַת דָּבָר שֶׁל הַזּוּלַת בְּאֹנֶס וְחָזְקָה בְּגָלוּי כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂים שׁוֹדְדֵי הַדְּרָכִים, וְהֻזְהַרְנוּ גַּם עַל מַעֲשֶׂה זֶה בְּאָמְרוֹ: "לֹא תִגְזֹל"; וְהָעֹשֶׁק הוּא שֶׁיִּהְיֶה לְזוּלָתְךָ אֶצְלְךָ חוֹב מְסֻיָּם, כְּלוֹמַר: שֶׁנִּקְבַּע לוֹ אֶצְלְךָ וּבְאַחֲרָיוּתְךָ מָמוֹן וְאַתָּה מַחֲזִיק בּוֹ וְאֵינְךָ מוֹסְרוֹ לוֹ בֵּין דֶּרֶךְ אֹנֶס בֵּין שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ אֹנֶס, אֶלָּא (דוחהו בטענות) בְּלֵךְ וָשׁוּב אוֹ בְּרִמְיָה. הֻזְהַרְנוּ גַּם עַל מַעֲשֶׂה זֶה בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַעֲשֹׂק אֶת־רֵעֲךָ". וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת קדושים): "לֹא־תַעֲשֹׂק — עֹשֶׁק שֶׁהוּא שֶׁל מָמוֹן, וְאֵיזֶה? זֶה הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר" (מעבב שכר הפועל) וְכֵן כָּל־הַדּוֹמֶה לוֹ. וְהִמְשִׁיל בִּשְׂכַר שָׂכִיר, לְפִי שֶׁהוּא חוֹב הַקָּבוּעַ עָלֶיךָ אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מָסַר לְךָ מָמוֹן מִשֶּׁלּוֹ וְלֹא בָא לְיָדְךָ אֲתָה מִמֶּנּוּ שׁוּם מָמוֹן, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כְּיָרֵן שֶׁנִּקְבַּע לוֹ אֶצְלְךָ חוֹב הֻזְהַרְתָּ מִלְּהַחֲזִיק בּוֹ. וּכְבָר נִכְפַּל הָלְאוֹ בְּעִנְיָן זֶה וְהֻבִיא לְדֻגְמָא דָּבָר זֶה בְּעַצְמוֹ וְאָמַר: "לֹא־תַעֲשֹׂק שָׂכִיר" (דברים כד, יד), עִנְיָנוֹ: לֹא־תַעֲשׂוֹק אֶת־הַשָּׂכִיר לְפִי שֶׁהוּא עָנִי וְאֶבְיוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר בּוֹ: "וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ (בלי שתשלם המגיע לו) כִּי עָנִי הוּא" (שם, טו). וּלְשׁוֹן סִפְרִי (פרשת כי־תצא): "לֹא־תַעֲשֹׂק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "לֹא תִגְזֹל"? מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר — עוֹבֵר מִשּׁוּם: בַּל תַּעֲשֹׂק, וּבַל־תִּגְזֹל, וּבַל־תָּלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר, וּמִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ". וְשָׁם אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ עִנְיָן אָמְרוֹ "עָנִי וְאֶבְיוֹן" אָמְרוּ: "מְמַהֵר אֲנִי לְהִפָּרַע עַל־יְדֵי (כשמדובר ב)עָנִי וְאֶבְיוֹן". וְהָעוֹבֵר עַל הָעֹשֶׁק דִּינוֹ בָּעֹנֶשׁ וְדִין הַגַּזְלָן שָׁוֶה. אָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִחַשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בְתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְּגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ" (ויקרא ה, כא).

~ יום שני א' מרחשון ~

מצות לא תעשה רסה.

הַמִּצְוָה הָרס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲסִיק מַחְשְׁבוֹתֵינוּ בְּתַחְבּוּלוֹת אֵיךְ לִרְכּוֹשׁ קִנְיָן שֶׁל זוּלָתֵנוּ מֵאַחֵינוּ, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ" (שמות כ, יז). וּלְשׁוֹן הַמְכִלְתָּא (פרשת יתרו שם): "לֹא תַחְמֹד — אוֹ (אם־כך אולי) אֲפִלּוּ חָמוּד בְּדַבּוּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ" (דברים ז, כה), מַה לְּהַלָּן עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה, אַף כָּאן עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה", הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁלָּאו זֶה מְזַהִיר מִלַּעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלוֹת כְּדֵי שֶׁנַּשִּׂיג לְעַצְמֵנוּ דָּבָר שֶׁחָמַדְנוּ מֵרְכוּשׁ אַחֵינוּ, וַאֲפִלּוּ בְּקִנְיָה וּמַתָּן דָּמִים מְרֻבִּים — שֶׁכָּל־זֶה עֲבָרָה עַל "לֹא תַחְמֹד".

~ יום שלישי ב' מרחשון ~

מצות לא תעשה רסו.

הַמִּצְוָה הָרס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּתְלוֹת (לקשור) מַחְשְׁבוֹתֵינוּ בְּחָמוּד רְכוּשׁ זוּלָתֵנוּ וּלְהִתְאַוּת לוֹ, לְפִי שֶׁזֶּה יָבִיא לִידֵי עֲשִׂיַּת תַּחְבּוּלָה לִרְכִישָׁתוֹ, וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַלָּאו שֶׁבָּא בְּעִנְיָן זֶה, אָמַר: "וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ" (דברים ה, יח). וְאֵין שְׁנֵי הַלָּאוִין עִנְיָן אֶחָד, אֶלָּא הַלָּאו הָרִאשׁוֹן וְהוּא "לֹא תַחְמֹד", מַזְהִיר מִלִּרְכּוֹשׁ קִנְיַן זוּלָתֵנוּ (על ידי תחבולות), וְהַלָּאו הַשֵּׁנִי מַזְהִיר אֲפִלּוּ עַל הַתַּאֲוָה וְהַחְמּוּד בִּלְבָד. וּלְשׁוֹן הַמְכִלְתָּא (פרשת יתרו): "לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "לֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ" — לְחַיֵּב עַל הַתַּאֲוָה (במחשבה ולב) בְּפְנֵי עַצְמוֹ". וְשָׁם אָמְרוּ: "מִנַּיִן שֶׁאִם הִתְאַוָּה אָדָם סוֹפוֹ לַחְמוֹד (בנקיטת פעולות מעשיות)? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִתְאַוֶּה וְלֹא תַחְמֹד". מִנַּיִן שֶׁאִם חָמַד אָדָם סוֹפוֹ לִגְזוֹל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ" (מיכה ב, ב). פֵּרוּשׁ דָּבָר זֶה: שֶׁאִם רָאָה דָּבָר יָפֶה אֵצֶל אָחִיו אִם הִשְׁלִיט מַחֲשַׁבְתּוֹ עָלָיו וְנִתְאַוָּה לוֹ — הָרֵי עָבַר עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִתְאַוֶּה". וְתִתְחַזֵּק בּוֹ אַהֲבַת אוֹתוֹ הַדָּבָר עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּחְבּוּלָה לְהַשִּׂיגוֹ, וְלֹא יֶחְדַּל מִלְּפַיְּסוֹ וּלְהַכְבִּיד עָלָיו לְמָכְרוֹ אוֹ לְהַחֲלִיפוֹ שֶׁהוּא יוֹתֵר טוֹב מִמֶּנּוּ וְיוֹתֵר יָקָר. אִם עָלָה בְּיָדוֹ דָּבָר זֶה — הָרֵי עָבַר גַּם עַל "לֹא תַחְמֹד" כְּשֶׁיִּרְכֹּשׁ אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁהָיָה שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ עִנְיָן בִּמְכִירָתוֹ, אֶלָּא שֶׁהִכְבִּיד עָלָיו וְעָשָׂה תַּחְבּוּלָה עַד שֶׁהִשִּׂיגוֹ. וְנִמְצָא שֶׁעָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (שכל זה גורם). וְאִם נִמְנַע זֶה מִלְּמְכּוֹר וּלְקַבֵּל חֲלִיפִין מֻחְמָּת חִבָּתוֹ לְאוֹתוֹ הַדָּבָר, הֲרֵי אָז לוֹקֵחוֹ בְּחָזְקָה וּבְאֹנֶס מֻחְמָּת הִתְחַזְּקוּת אַהֲבַת אוֹתוֹ הַדָּבָר בְּנַפְשׁוֹ, וַהֲרֵי אָז עָבַר גַּם עַל "לֹא תִגְזֹל". וְהִתְבּוֹנֵן בְּעִנְיָן זֶה בְּמַעֲשֶׂה אַחְאָב וְנָבוֹת (מלכים־א, כא). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ הַהֶבְדֵּל בֵּין אָמְרוֹ "לֹא תִתְאַוֶּה" וּבֵין "לֹא תַחְמֹד".

~ יום רביעי ג' מרחשון ~

מצות עשה קצר.

הַמִּצְוָה הַקצ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ אִם הִיא קַיֶּמֶת בְּעֵינָהּ, עִם תּוֹסֶפֶת חֻמָּשׁ (אם כפר על גזלתה בשבועה) אוֹ לִתֵּן דָּמֶיהָ אִם נִשְׁתַּנְּתָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל וְגוֹ'" (ויקרא ה, כג). וּכְבָר בֵּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (טז.), שֶׁלָּאו דְּגָזֵל הוּא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה וְאָמְרוּ: "רַחֲמָנָא אָמַר: לֹא תִגְזֹל (שם יט, יג), וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה וְגוֹ'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק הָאַחֲרוֹנִים מִ(בבא) קַמָּא.

~ יום חמישי ד' מרחשון ~

מצות לא תעשה רסט.

מצות עשה דר.

הַמִּצְוָה הָרס"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְעַלֵּם מִן־הָאֲבֵדָה, אֶלָּא נִקָּחֶנָּה וְנַחֲזִירֶנָּה לִבְעָלֶיהָ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם" (דברים כב, ג). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (מצות עשה דר) אָמְרָם בַּמֻּכְלָתָא בְּעִנְיַן הָאֲבֵדָה: "נִמְצָאנוּ לְמֵדִין שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא־תַעֲשֶׂה". וּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא (בבא מציעא ל.): "הֻשַּׁב אֲבֵדָה עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה הוּא". וּבְמִשְׁנֶה תּוֹרָה כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה וְנֶאֱמַר בּוֹ לָאו מְיֻחָד וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְגוֹ'" (שם, א). וּבְסִפְרֵי (פרשת תצא שם): "לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ" — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "כִּי תַפְגַּע" (שמות כג, ד) — מִצְוַת עֲשֵׂה" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפ"ב מִבָּבָא מְצִיעָא.

הַמִּצְוָה הָד"ר — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָשִׁיב (להחזיר) אֶת־הָאֲבֵדָה לִבְעָלֶיהָ, וְהוּא אָמְרוֹ: "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵנּוּ לוֹ" (שמות כג, ד); "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ" (דברים כב, א). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בבא מציעא לב.): "הֲשָׁבַת אֲבֵדָה — עֲשֵׂה הוּא". וְאָמְרוּ (ספרי פרשת כי־תצא) עוֹד עַל הָאֲבֵדָה: "נִמְצָאנוּ לְמֵדִים שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא־תַעֲשֶׂה", וְעוֹד נָבְאַר לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁל אֲבֵדָה בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה רסט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִ(בבא) מְצִיעָא.

~ יום שישי ה' מרחשון ~

מצות עשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִרְיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (שמות כא, יח). וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים: דִּינֵי קְנָסוֹת. וְיֵשׁ כָּתוּב הַכּוֹלֵל דִּינֵי קְנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ" (ויקרא כד, יט). הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלּוֹקְחִים מִמָּמוֹנוֹ (מה שהזיק לו) כְּדֵי מַה שֶּׁהִזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: אַפִּלּוּ בִּישׁוֹ בִּלְבַד — הֲרֵי אֵלּוּ גּוֹבִים מִמָּמוֹנוֹ כְּדֵי אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר. וְדַע שֶׁדִּינֵי קְנָסוֹת אֵלּוּ כֻּלָּם נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם. וְכֵן אִם הִזִּיקָה בְּהֵמָה אֶת־הָאָדָם אוֹ אֶת־הַבְּהֵמָה — הֲרֵי כָּל־הַדִּינִים הָאֵלֶּה לֹא יָדוּן בָּהֶם וְלֹא יִפְסוֹק אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ (שנסמכו לסמכויות אלה ועוד — מדור לדור). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מִ(בבא) קַמָּא.

~ שבת קודש ו' מרחשון ~

מצות עשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִרְיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (שמות כא, יח). וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים: דִּינֵי קְנָסוֹת. וְיֵשׁ כָּתוּב הַכּוֹלֵל דִּינֵי קְנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ" (ויקרא כד, יט). הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלּוֹקְחִים מִמָּמוֹנוֹ (מה שהזיק לו) כְּדֵי מַה שֶּׁהִזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: אַפִּלּוּ בִּישׁוֹ בִּלְבַד — הֲרֵי אֵלּוּ גּוֹבִים מִמָּמוֹנוֹ כְּדֵי אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר. וְדַע שֶׁדִּינֵי קְנָסוֹת אֵלּוּ כֻּלָּם נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם. וְכֵן אִם הִזִּיקָה בְּהֵמָה אֶת־הָאָדָם אוֹ אֶת־הַבְּהֵמָה — הֲרֵי כָּל־הַדִּינִים הָאֵלֶּה לֹא יָדוּן בָּהֶם וְלֹא יִפְסוֹק אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ (שנסמכו לסמכויות אלה ועוד — מדור לדור). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מִ(בבא) קַמָּא.

לא הגלה הקדוש-ברוך-הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים . . הכוונה ב'גרים' היא לניצוצות הקדושה שנפלו ונתפזרו בכל העולם, וצריכים להתברר על-ידי ישראל, ובשביל זה גלו ישראל לבין האומות

ממאמר שבת פרשת נח ה'תשכ"ח

נביאים

צפניה פרק־א יד־יח

יד קָרוֹב יוֹם־יְהוָה הַגָּדוֹל קָרוֹב וּמַהֵר מְאֹד קוֹל יוֹם יְהוָה מַר צוֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר: טו יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם
הַהוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל: טז יוֹם שׁוֹפָר וּתְרוּעָה
עַל הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וְעַל הַפִּנּוֹת הַגְּבֹהוֹת: יז וַהֲצֵרֹתִי לָאָדָם וְהָלְכוּ כַּעִוְרִים כִּי לַיהוָה חָטָאוּ וְשֻׁפַּךְ
דָּמָם כֶּעָפָר וּלְחֹמָם כַּגְּלָלִים: יח גַּם־כַּסְפָּם גַּם־זְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ
תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ כִּי־כָלָה אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: (ס)

צפניה פרק־ב א־כ

א הֵתָקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף: ב בְּטֶרֶם לֵדֶת חֹק כְּמֹץ עָבַר יוֹם בְּטֶרֶם ׀ לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן
אַף־יְהוָה בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה:

רש"י

(יד) מר צורח שם גבור. הגבור יצרח שם בקול מר: **(טו) יום שואה.** לשון שממון: ומשואה. שממון יותר: **(יז) והצרותי לאדם.** לישראל הקרויים אדם: ולחומם. בשרם ול' ערבי בשר קורין אל לחם: **כגללים.** רעי: **(א) התקוששו.** התלקטו ואספו יחד כמו לקושש קש (שמות ה): וקושו. מעשיכם השוו מעשיכם לדעת קונכם, ורז"ל דרשו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים עשו שניהם לשון היקש אדם המשוה עצמו ומישר דרכו: **הגוי לא נכסף.** ת"י דלא חמד למיתב לאורייתא: **(ב) בטרם לדת חוק.** לפני בא הגזירה: **כמוץ עבר.** הרי זה מקרא קצר כמוץ העובר מלפני רוח וכעשן העובר מלפני השמש וזהו תרגומו של עבר יום כך ת"י תהוון דמן לכמוצא דנשב ביה רוחא וכתננא דעדי מן קדם יומא, נ"א כטולא דעדו וכו' זהו ל' צל:

מצודת דוד

(יד) קרוב יום ה' הגדול. יום הגמול הגדול הבא מה' קרוב הוא ומאד מהר יבוא: **קול יום ה'.** ר"ל הקול של יום ה' תהיה גדול כ"כ עד שאפילו הגיבור ימס לבבו וישאג במלחמה קול מר: **(טו) יום עברה.** זה היום יהיה יום עברה כי המקום ישלח בהם עברה וזעם: **(טז) יום שופר ותרועה.** אז יהיה נשמע קול שופר מן הכשדים הצרים על הערים הבצורות וגו': **(יז) והצרותי לאדם.** אביא צרה על יושבי ארץ ישראל וילכו כעורים מבלי דעת אנה ימצאו הצלה: **כעפר.** כמו העפר הנשפך בכל הארץ ובשרם יושלך בכל המקומות כגללי הצואה: **(יח) גם כספם** וגו'. לא די שלא יוכלו להציל עצמם בגבורתם כי גם בכספם וזהבם לא יצילו את עצמם בתת שוחד אל הכשדים כי לא יקחו פדיון נפש: **ביום עברת ה'.** ביום בא עברת ה': **כל הארץ.** כל יושבי הארץ: **כי כלה אך נבהלה יעשה.** ר"ל הבהל' יעש' אך כליון אל כל יושבי הארץ ולא ימצאו פדיון בשוחד ממון:

מצודת ציון

(יד) צורח. ענין שאגת קול גדול כמו יריע אף יצריח (, שם): **(טו) עברה.** ענין כעס: **ומצוקה.** עניינו כמו צרה וכן בארץ צרה וצוקה (שם ל) וכפל המלה בשמות נרדפים להפלגות הענין: **שואה ומשואה.** ענין חושך ושממון כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל): **וערפל.** הוא עב הענן: **(טז) הפנות.** הם המגדלים שדרכם לעמוד בפנות וזויות המבצר: **(יז) והצרותי.** מל' צרה: **ולחומם.** כן יקרא גם הבשר כמו כי לחמם לנפשם (הושע ט): **כגללים.** כצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ): **(יח) קנאתו.** ענין כעס וחמה כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): **תאכל.** ענין השחתה: **נבהלה.** מל' בהלה:
(א) התקוששו וקושו. ענין החפוש והלקיטה היטב כמו לקושש קש (שמות ה'): **נכסף.** ענין חשק וחמוד כמו נכסוף נכספתה (בראשית לא): **(ב) חוק.** גזירת המקום: **כמוץ.** היא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע יג):

(א) התקוששו וקושו. חפשו עצמיכם אחר העבירות שבידכם לשוב מהם וגם חפשו עבירת זולתכם להשיב אותם: **הגוי לא נכסף.** אתם הגוי שאינכם עתה חשוקים לה': **(ב) בטרם לדת חוק.** עד לא יולד חוק הגזירה: **כמוץ עבר יום.** הוא כמו היפך יום כמוץ עבר ומוסב על בטרם לומר בטרם יבא יום שתהיו בו נפזרים לבין הבבליים כמוץ העובר ברוח: **בטרם** וגו'. חרון אף ה'. הוא חוק הגזירה וכפל הדבר לתוספות אזהרה: **יום אף ה'.** והוא יום הבא מהפורעניות:

כתובים

תהלים פרק־מט א־יב

א לַמְנַצֵּחַ ׀ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: ב שִׁמְעוּ־זֹאת כָּל־הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי חָלֶד: ג גַּם־בְּנֵי אָדָם
גַּם־בְּנֵי־אִישׁ יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן: ד פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת: ה אַטֶּה לְמָשָׁל אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר
חִידָתִי: ו לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי יְסוֹבֵּנִי: ז הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ: ח אָח
לֹא־פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא־יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ: ט וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם: י וְיִחִי־עוֹד לָנֶצַח לֹא
יִרְאֶה הַשָּׁחַת: יא כִּי יִרְאֶה ׀ חֲכָמִים יָמוּתוּ יַחַד כְּסִיל וָבַעַר יֹאבֵדוּ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם: יב קִרְבָּם
בָּתֵּימוֹ ׀ לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת:

רש"י

(ב) שמעו זאת כל העמים. לפי שמזמור זה מיוסד על בני אדם הבוטחי׳ בעשרם אמר כל העמי׳ שכלם צריכים ייסור: **חלד.** היא הארץ על שם שהיא נושנת וחלודה, רדויל״ייא בלע״ז, ורבותינו פירשו על שם החולדה שהיא ביבשה ואינה בים דתנו רבנן כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה: **(ג) גם בני אדם.** בני אברהם שנקרא האדם הגדול בענקים (יהושע י״ד) **בני ישמעאל ובני קטורה: גם בני איש.** בני נח שנקרא איש צדיק (בראשית ו׳): **(ד) והגות לבי.** מחשבות לבי, תבונות הם: **(ה) אטה למשל אזני.** לדברי תורה שנקראת משל הקדמוני (ש״א כד): **אפתח.** לכם חידתי זאת בכנור וזו היא החידה למה אני צריך לירא בימי רע ביום פקודת עול לפי שעון עקבי יסובני עונות שאני דש בעקב שאני מזלזל בהם שהם בעיני עבירות קלות הם מרשיעות אותי בדין וכל שכן העשירים: **(ז) הבוטחים על חילם.** ומה בצע בממונם הלא: **(ח) אח.** לא יוכל לפדות את אחיו בממונו לפי שאם באים לפדות איש את אחיו יתיקר פדיון נפשם מכל הון לפיכך על כרחו חדל הוא לעולם מלפדותו: **(ט) ויקר.** (שיחיה לנצח ולא יראה השחת) ומנחם חברו לשון מניעה כמו אוקיר אנוש מפז (ישעיה יג) **והלכתי עמכ׳ בחמת קרי** (ויקרא כו), כלומר וימנע פדיון נפשם: **(יא) כי יראה חכמים ימותו.** ואין ניצולין מן המות לפיכך ע״כ הוא חדל ליגע ולטרוח על פדיון אחיו: **חילם.** ממונם, בחכמים נאמר מיתה שאינם מתים בעה״ז אלא הגוף בלבד ובכסיל ובער נאמר אבידה: **(יב) קרבם בתימו לעולם.** מחשבותם לבנות להם בתים שיתקיימו לעולם: **קראו בשמותם.** את בתיהם שהם בונים למען יהיה להם לזכרון ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך (בראשי׳ ו׳) אנטיוכס בנה אנטוכיא סליקוס בנה סליקיא:

מצודת דוד

(ב) כל העמים. כי כולם צריכים לדעת המוסר הזה: **(ג) יחד.** ר״ל זה כזה: **(ד) והגות.** מחשבות לבי המה דברי תבונה ר״ל מלבד הדברים הנגלים שיש במה שאדבר הנה יש בהם עוד דברים נסתרים מה שאחשוב בלבי: **(ה) אטה למשל אזני.** דברי המשל הם כמו כצאן לשאול שתו ולא יראו אור ואמר גם אני אטה אזני להם כאומר לא לזולת לבד אזכיר ואזהיר כי גם את עצמי עמהם: **אפתח בכנור חידתי.** כי החידה היא סגורה וסתומה ואמר אפתח סתימת החידה ואפרשה עם הכנור שאזמר בה כי בהכרעת הנגון יובן הדברים: **(ו) למה אירא.** וזהו דברו למה אירא וגו׳ ר״ל על מה אירא כשיבוא הרע בעולם והלא על כי העונות אשר אני מזלזל בהם לדושם בעקב רגליהם הם המסבבים אותי ובעבורם אני מתפחד פן ע״י אלכד ברעה: **(ז) הבוטחים.** ר״ל א״כ כ״ש האנשים התולין בטחונם ברוב עשרם ומתהללים בה כ״ש שיש להם להתפחד כי הלא דרכם להרבות זלזול בעונות ולדושם בעקב הרגל: **(ח) אח וגו׳.** כאומר הנה באמת סכלות גדול הוא לבטוח בעושר כי הלא אין איש יוכל לפדות בממון את אחיו מן המיתה ואף כופר נפש עצמו לא יוכל ליתן: **(ט) ויקר.** להפדות את הנפש הוא דבר יקר ולא סוף דבר שיקר הוא אלא אפי׳ שחדל הוא לעולם ואינו נמצא כלל: **(י) ויחי.** אף אם הרבה יחיה וכי יחיה עוד לנצח ולא יראה כלל את השחת ומהו א״כ בטחון העושר: **(יא) כי יראה.** עם כי יראה שכל בני העולם עומדים למיתה החכם יהיה או סכל ובמותם יעזבו עושרם לאחרים אשר לא עמלו בו: **(יב) קרבם.** עכ״ז יחשבו בקרב לבם אשר בתיהם תתקיים לעולם: **קראו.** קוראים שמם על אדמתם לומר שהיא אדמת פלוני כאלו יחיו לנצח ותהיה בידם:

מצודת ציון

(ב) האזינו. הטו אוזן: **חלד.** אנשי הזמן: **(ג) בני אדם.** המון העם: **בני איש.** הגדולים שבהם כמו הלא איש אתה (ש״א כו): **(ד) והגות.** ומחשבות: **(ו) עקבי.** עקב הרגל: **(ז) חילם.** עשרם: **יתהללו.** ישתבחו: **(ח) כפרו.** פדיון נפשו: **(ט) ויקר.** דבר אשר תקשה מציאותו קרוי יקר וכן ודבר ה׳ היה יקר (ש״א ג): **(י) השחת.** בור הקבר: **(יא) ובער.** שוטה: **חילם.** עשרם:

משניות מסכת אהלות

ט הָיְתָה מְמַלְּאָה אֶת כָּל הַבַּיִת, וְאֵין בֵּינָהּ לְבֵין הַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח, טֻמְאָה בְתוֹכָהּ — הַבַּיִת טָמֵא; טֻמְאָה בַבַּיִת — מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טָהוֹר; שֶׁדֶּרֶךְ טֻמְאָה לָצֵאת וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס, בֵּין עוֹמֶדֶת בֵּין מֻטָּה עַל צִדָּהּ, בֵּין אַחַת בֵּין שְׁתַּיִם.

י הָיְתָה עוֹמֶדֶת בְּתוֹךְ הַפֶּתַח, וְאֵין בֵּינָהּ לְבֵין הַמַּשְׁקוֹף פּוֹתֵחַ טֶפַח, טֻמְאָה בְתוֹכָהּ — הַבַּיִת טָהוֹר; טֻמְאָה בַבַּיִת — מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טָמֵא; שֶׁדֶּרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס.

יא הָיְתָה מֻטָּה עַל צִדָּהּ בָּאֲוִיר, וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ, אוֹ עַל גַּבָּהּ, כָּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תַּחְתֶּיהָ וְגַבָּהּ — טָמֵא. וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תּוֹכָהּ — טָהוֹר. בְּתוֹכָהּ — הַכֹּל טָמֵא.

יב הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ — הַכֹּל טָמֵא, אֶלָּא תוֹכָהּ; בְּתוֹכָהּ — הַכֹּל טָמֵא. בַּמֶּה

פירוש ברטנורא

ט היתה ממלאה את כל הבית. שכולה בתוך הבית לפנים ויושבת על שוליה ופיה מגיע לשמי קורה, שאין בינה לתקרה פותח טפח: **טומאה בתוכה הבית טמא טומאה בבית מה שבתוכה טהור.** מידי דהוה אביב שהוא קמור תחת הבית שיש בו פותח טפח ואין ביציאתו פותח טפח דתנן לעיל בפרק ג׳: **בין עומדת.** כלומר, דין זה נוהג בין עומדת ומגעת לקורות בין מוטה על צדה ואין בין פיה לדופן הבית פותח טפח: **בין אחת בין שתים,** זו על זו ואין בין פי השניה לקורות פותח טפח, וכן אין בין שולי השניה לפיה של ראשונה פותח טפח:

י הבית טהור. שהמשקוף יורד וסותם את פי הכוורת. ובכוורת שאינה מחולחלת איירי. דאי במחולחלת, דרך החלחול היתה טומאה יוצאה לבית ככל הני דלעיל: **טומאה בבית מה שבתוכה טהור.** גרסינן. שהטומאה יוצאה לחוץ ואינה נכנסת לכוורת. וברוב ספרים גורסין, מה שבתוכה טמא לפי שהטומאה יוצאה מן הבית דרך פתחה ומטמא מה שבכוורת, והיא עומדת בתוך הפתח:

יא באויר. בחצר או בגינה שאין שם אוהל, ודינה כדין כוורת שהיא לתוך הפתח ופיה לחוץ כדתנן בריש פרקין. וכן נמי גבוהה טפח דהכא כגבוהה טפח דריש פרקין, אלא דכאן אין שיך להזכיר בית, דבעומדת תחת האויר עסקינן:

יב בזמן שהיא כלי. היכא דעומדת באויר אין שיך להזכיר מחולחלת, ומשום הכי לא תנא הכא או אפוצה כדתני לעיל, דאין שיך אפוצה אלא במחולחלת:

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה ט

הָיְתָה – הכוורת, **מְמַלְּאָה אֶת כָּל הַבַּיִת** – כגון שכולה עומדת בתוך הבית, ופיה למעלה כלפי התקרה, **וְאֵין בֵּינָהּ לְבֵין הַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח** – שפיה אינו רחוק מהתקרה טפח, והרי היא חשובה כדבוקה לתקרה ונעולה, **טֻמְאָה בְתוֹכָהּ** – בתוך הכוורת, **הַבַּיִת טָמֵא** – כל מה שבבית טמא; **טֻמְאָה בַבַּיִת, מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טָהוֹר** – מה שבתוך הכוורת טהור; **שֶׁדֶּרֶךְ טֻמְאָה לָצֵאת** – הלכך כשהטומאה בתוך הכוורת, הרי היא יוצאת מן הכוורת לתוך הבית ומטמאה את כל מה שבבית, **וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס** – מן הבית לכוורת, הלכך כשהטומאה בבית אינה נכנסת לכוורת הנעולה (עיין לעיל ד, א); **בֵּין עוֹמֶדֶת** – כלומר דין זה נוהג בין בכוורת העומדת בתוך הבית ומגעת עד לתיקרה, **בֵּין מֻטָּה עַל צִדָּהּ** – בין בכוורת המוטלת על צידה, ואינה רחוקה מכתלי הבית טפח, **בֵּין אַחַת** – בין שהיתה כוורת אחת, **בֵּין שְׁתַּיִם** – בין שהיו שתי כוורות, זו על גבי זו, ואין בין התחתונה לעליונה ולא בין העליונה לבין התקרה פותח טפח.

באור משנה י

הָיְתָה – הכוורת – **עוֹמֶדֶת בְּתוֹךְ הַפֶּתַח** – ופיה למעלה כלפי המשקוף, **וְאֵין בֵּינָהּ לְבֵין הַמַּשְׁקוֹף פּוֹתֵחַ טֶפַח** – שפי הכוורת אינו רחוק טפח מן המשקוף, והרי היא כדבוקה למשקוף, **טֻמְאָה בְתוֹכָהּ** – בתוך הכוורת, **הַבַּיִת טָהוֹר** – שאין הטומאה נכנסת לבית דרך הכוורת הדבוקה למשקוף, והיא מצלת עם דפנות אוהלים, וחוצצת כאוהל. **טֻמְאָה בַבַּיִת, מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טָמֵא** – שהטומאה יוצאת מן הבית לחוץ דרך הכוורת; **שֶׁדֶּרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת** – מן הבית, והואיל ואין מקום לטומאה לצאת אלא דרך הכוורת, אינה מצלת על מה שבתוכה אפילו עם דפנות אוהלים, **וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס** – אין דרך הטומאה להיכנס לתוך הבית, הלכך כשהטומאה בתוך הכוורת, הבית טהור.

~ יום שני ~

באור משנה יא

הָיְתָה – הכוורת – **מֻטָּה עַל צִדָּהּ בָּאֲוִיר** – בחוץ ולא בבית, **וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת, שטומאה רצוצה היא, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – של הכוורת, ואף בכגון זה טומאה רצוצה היא, כמו שכבר בארנו במשנה א; **כָּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תַּחְתֶּיהָ וְגַבָּהּ טָמֵא** – שהטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ומטמאה כל מה שכנגדה; **וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַזַּיִת** – תחתיה או על גבה, וכן **תּוֹכָהּ** – כל מה שבתוך הכוורת, **טָהוֹר** – שאין טומאה רצוצה בוקעת כלל לתוך כלי שאינו מקבל טומאה, כשהוא מוטה על צדו. **בְּתוֹכָהּ** – היה כזית מן המת בתוך הכוורת, **הַכֹּל טָמֵא** – שכן הכוורת מלאה טומאה, והיא מביאה את הטומאה תחתיה ועל גבה, לפי שאין הכוורת חוצצת בפני הטומאה, אבל מביאה את הטומאה (כמו שכבר בארנו במשנה א), הלכך כל שבתוכה, תחתיה ועל גבה, טמא.

באור משנה יב

הָיְתָה – הכוורת המוטה על צידה באויר, **גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח** – שהיה חלל של טפח בינה לבין הקרקע, **טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת, והרי שם אוהל של טפח על טפח ברום טפח, **אוֹ עַל גַּבָּהּ**

דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהִיא כֵּלִי. הָיְתָה פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקַשׁ, אוֹ מַחֲזֶקֶת אַרְבָּעִים סְאָה, כִּדְבָרֵי חֲכָמִים, כַּזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא; עַל גַּבָּהּ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא; בְּתוֹכָהּ — אֵין טָמֵא אֶלָּא תּוֹכָהּ. הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טָמְאָה תַּחְתֶּיהָ — תַּחְתֶּיהָ טָמֵא; בְּתוֹכָהּ — תּוֹכָהּ טָמֵא; עַל גַּבָּהּ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא.

יג הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ, וְהִיא כֵּלִי, טָמְאָה תַּחְתֶּיהָ, בְּתוֹכָהּ, אוֹ עַל גַּבָּהּ — טָמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת

פירוש ברטנורא

או מחזקת ארבעים סאה כדברי חכמים. דפליגי אתנא קמא וסברי דמחזקת ארבעים סאה. כנפחתה ונתבטלה מתורת כלי דמיא, ומצלת אתחתיה ואתוכה ועל גבה: **כזית מן המת נתון תחתיה.** דינה כנפחתה ואינה גבוהה ופיה לחוץ דתנן לעיל: **היתה גבוהה מן הארץ טפח.** הך נמי דינה כדין כוורת שפיה לחוץ ופחותה ופקוקה וגבוהה טפח דתנן לעיל:

יג היתה יושבת על שוליה וכו' טומאה תחתיה או בתוכה או על גבה. כל על גבה. ששנינו גבי כוורת כשהיא יושבת על שוליה ופיה למעלה, היינו שהטומאה מאהיל חוצה [לה] למעלה מפיה: **בוקעת ועולה.** אע"ג דלעיל במוטה על צדה וטומאה תחתיה או על גבה מצלת על מה שבתוכה, הכא דפיה למעלה מאחר דאין מצלת על מה שחוצה לה אין מצלת על מה שבתוכה, כיון דאין הפסק בין אויר של מעלה בחוצה לה. ודוקא כנגד

משניות מבוארות – קהתי

– של הכוורת, **הַכֹּל טָמֵא** – כל מה שתחתיה ושעל גבה, **אֶלָּא תּוֹכָהּ** – חוץ ממה שבתוך הכוורת, שהוא טהור, לפי שהכוורת מצלת על כל מה שבתוכה; **בְּתוֹכָהּ** – אם כזית מן המת נתון בתוך הכוורת, **הַכֹּל טָמֵא** – שהכוורת מלאה טומאה, והיא מביאה את הטומאה תחתיה ועל גבה. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהִיא כֵּלִי** – שהכוורת היא כלי, היינו שהיא שלימה, שבכגון זה היא מביאה את הטומאה ואינה חוצצת בפני הטומאה, כמו שכבר הזכרנו במשניות הראשונות. **הָיְתָה פְּחוּתָה** – שנפלה ממנה חתיכה, ונמצא שבטלה מתורת כלי, ונעשתה אוהל, **וּפְקוּקָה בְּקַשׁ** – במקום הפחיתה (אם הפחת הוא טפח), כדי שלא תיכנס הטומאה לתוכה (כאן לא נקטה המשנה מחולחלת ואפוצה, שהרי הכוורת מונחת באוויר, ואינה סמוכה לא לכותל ולא לפתח), **אוֹ מַחֲזֶקֶת אַרְבָּעִים סְאָה** – שבכגון זה אף חוצצת היא בפני הטומאה משום אוהל, **כְּדִבְרֵי חֲכָמִים** – שכן בכלי עץ המחזיק ארבעים סאה בלח, הכל מודים שנעשה אוהל וחוצץ בפני הטומאה, אבל בכלי אדמה וכלי גללים וכלי אבנים המחזיקים ארבעים סאה בלח, נחלקו בהם רבי מאיר וחכמים (**תוספתא כלים, בבא מציעא ריש פרק ה**), שלדעת רבי מאיר הרי הם ככלים, וחכמים סוברים: הרי הם כאוהלים; וכיון שפרקנו בכוורת של אדמה (כמו שבארנו לשיטת בעל "מעייני יהושע"), לפיכך נקטה המשנה כאן (במקום "אפוצה" במשניות הקודמות): "או מחזקת ארבעים סאה, כדברי חכמים" – החולקים על רבי מאיר, וסוברים שאף כלי אדמה הבא במידה נעשה אוהל וחוצץ בפני הטומאה, **כַּזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת, שאינה גבוהה מן הארץ טפח, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא** – שטומאה רצוצה היא הבוקעת ויורדת. אבל אינה בוקעת ועולה, לפי שהכוורת חוצצת בפני הטומאה; **עַל גַּבָּהּ** – כזית מן המת נתון על גבי הכוורת, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא** – אבל כנגדו למטה טהור, שהכוורת חוצצת; **בְּתוֹכָהּ** – כזית מן המת בתוך הכוורת, **אֵין טָמֵא אֶלָּא תּוֹכָהּ** – כל מה שבתוכה, אבל כל מה שמחוצה לה, תחתיה ועל גבה, טהור, שהרי היא אוהל החוצץ בפני הטומאה. **הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טָמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת, **תַּחְתֶּיהָ טָמֵא** – כל מה שתחתיה טמא, שהרי יש שם אוהל של טפח על טפח, אבל תוכה ועל גבה טהורים, שהכוורת חוצצת; **בְּתוֹכָהּ** – טומאה בתוך הכוורת, **תּוֹכָהּ טָמֵא** – כל מה שבתוכה טמא, אבל תחתיה ועל גבה טהורים, כמו שבארנו הטעם לעיל; **עַל גַּבָּהּ** – כזית מן המת על גבי הכוורת, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא** – אבל תוך הכוורת ותחתיה טהורים, שהכוורת אוהל היא וחוצצת בפני הטומאה.

משנתנו היא אחת מנקודות התורפה של הפרק, שכן לפי כל המפרשים קשה ליישב שלושה עניינים שבה: א. למה לא נקטה "מחולחלת" ו"אפוצה" כמו במשניות ג וז? ב. למה במקום "אפוצה" נקטה "או המחזקת ארבעים סאה"? ובמיוחד קשה מכאן על רוב המפרשים, שמבארים כל הפרק בכוורת המחזקת ארבעים סאה, כיצד ייתכן, שכל המשניות עד כה סתמו, שכלי הבא במידה אינו חוצץ אלא אם כן הוא נפחת, וכאן נקטה המשנה "או המחזקת ארבעים סאה כדברי חכמים", היינו שהיא כפחותה וחוצצת, והרי שיש מחלוקת בדבר, ונמצא שכל המשניות הראשונות הן לדעת התנא הסובר שכוורת שלמה המחזקת ארבעים סאה הרי היא כלי ואינה חוצצת, והמשניות מכאן ואילך הן לדעת החכמים הסוברים, שכוורת המחזקת ארבעים סאה דינה ככלי שנפחת וחוצצת; למה, איפוא, סתמו המשניות הראשונות כדעת התנא החולק על החכמים, והמשניות האחרונות סתמו להיפך כדעת החכמים? ג. מי הם אמנם החכמים ומי הוא בר פלוגתא שלהם?

ואמנם כבר עמדו על כך הר"ש והמהר"ם ובעל "תוספות יום טוב" ולא מצאו דבר המתיישב ("משנה אחרונה").

אולם לשיטת בעל "מעייני יהושע", שעל פיה בארנו את המשניות שבפרקנו, הכל מתיישב יפה.

א) עד כה מדובר אמנם בכוורת שאינה מחזקת ארבעים סאה, אלא שמדובר בכוורת של אדמה, הלכך היא טהורה ואינה מקבלת טומאה, וכיון שכלים נעשים אוהלים לטמא אבל לא לטהר, כשהיא שלימה אינה חוצצת בפני הטומאה.

ב) כל זמן שהיה מדובר בכוורת המונחת בתוך הבית, נקטה המשנה מחולחלת ואפוצה, כפי שבארנו עניינם, שמחולחלת היינו שהכוורת רפויה בחלל הפתח או הבית, ו"אפוצה" היינו שהיא דבוקה למזוזות הפתח או לכתלי הבית, ומכיון שיכול היה התנא לשנות דין הצלת הכוורת משום אוהל, אפילו כשהיא כלי, לדברי הכל, דהיינו כשהכוורת אפוצה, נקט התנא תנאי זה, ולא נקט את התנאי שמחזקת ארבעים סאה כמו במשנתנו, ששנוי הוא במחלוקת, כמו שבארנו במשנה.

אבל במשנתנו, העוסקת בכוורת שהיא באוויר, שלא שייך בה כל אותו התנאי של "מחולחלת" ו"אפוצה", שהרי אין כאן לא כתלים ולא פתח ולא דפנות אוהלים, באה המשנה ונקטה במקום התנאי של "אפוצה", את התנאי שמחזקת ארבעים סאה, כדברי חכמים החולקים על רבי מאיר בתוספתא, בענין כלי אדמה וכדומה המחזיקים ארבעים סאה, שרבי מאיר סובר שם: הרי הם ככלים, וחכמים סוברים: הרי הם כאוהלים, כמו שכבר בארנו במשנה.

~ יום שלישי ~

באור משנה יג

הָיְתָה – הכוורת – **יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ** – באוויר, ופיה למעלה, **וְהִיא כֵּלִי** – היינו כוורת שאינה מחזקת ארבעים סאה, וכבר הזכרנו, שכלי אינו נעשה אוהל לחצוץ בפני הטומאה, **טָמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת, וכגון שאין שם חלל של טפח מעוקב, **בְּתוֹכָהּ** – או שהטומאה בתוך הכוורת, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – של הכוורת, למעלה מפיה, **טָמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת** – ומטמאה כל מה שכנגדה, ואפילו מה שנמצא כנגדה בתוך הכוורת; שאם כזית מן המת

וְיוֹרֶדֶת. הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, אוֹ מְכֻסָּה, אוֹ כְּפוּיָה עַל פִּיהָ, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ, בְּתוֹכָהּ, אוֹ עַל גַּבָּהּ — הַכֹּל טָמֵא.

יד בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהִיא כְּלִי. הָיְתָה פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקֶשׁ, אוֹ מַחֲזֶקֶת אַרְבָּעִים סְאָה כִּדְבְרֵי חֲכָמִים, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ, בְּתוֹכָהּ, אוֹ עַל גַּבָּהּ — טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: אֵין טֻמְאָה עוֹלָה לָהּ, אַף לֹא יוֹרֶדֶת מִמֶּנָּה. הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ — תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא.

טו אָרוֹן שֶׁהִיא רְחָבָה מִלְּמַטָּן וְצָרָה מִלְּמַעְלָן, וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ, הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִלְּמַטָּן — טָהוֹר, וּמִלְּמַעְלָן — טָמֵא. רְחָבָה

פירוש ברטנורא

הוית טמא ולא מן הצדדים, כיון דפחותה ואין גבוהה טפח, שאין שם אוהל להביא את הטומאה לצדדין. **אבל היתה גבוהה טפח או מכוסה:** אע"פ שאינה גבוהה טפח. **או כפאה על פיה.** שיש אוהל להביא טומאה: **הכל טמא.** ואין הכיסוי חשוב להפסיק בין אויר תוכה לאויר שלמעלה, דלא דמי כלל למוטה על צדה. ודוקא דמכוסה בכפישה או בשאר כלי אע"פ שאינו מקבל טומאה, אבל מכוסה בנסר, אף על פי שטומאה על גבה אין הטומאה בוקעת את הנסר, כדתנן לעיל פרק ה' [משנה ו'] גבי כוורת שהיא בתוך הבית:

יד היתה פחותה. שנפחתה ובטלה מתורת כלי: **כדברי חכמים.** דפליגי אתנא קמא ומשוו מחזקת ארבעים סאה לפחותה ופקוקה בקש: **אין טומאה עולה לה.** בזמן שהטומאה תחתיה אינה עולה לתוכה: **אף לא יורדת ממנה.** בזמן שהטומאה לתוכה אינה יורדת תחתיה: **תחתיה טמא.** ותוכה וגבה טהור: **כנגדו עד הרקיע טמא.** אבל תחתיה טהור:

טו ארון שהיא רחבה. האי ארון הוא שן סלע שבולט מן ההר, ונחצב בו קבר רחב מלמטה וצר מלמעלה ופיו למעלה: **הנוגע בה מלמטה טהור.** דמה

משניות מבוארות – קהתי

נתון תחתיה או על גבה, כל הנמצא כנגדו ואפילו בתוך הכוורת טמא, שהואיל ופי הכוורת למעלה הרי הטומאה עולה ויורדת ונכנסת גם לתוכה, שאין מה שיחצוץ בפניה. ואם כזית מן המת נתון בתוכה, בוקעת הטומאה שבתוכה לכל מה שנמצא כנגדה על גבי הכוורת ותחתיה, מאחר שאין דבר החוצץ בפניה. ברם, הכוורת עצמה נשארת טהורה, מאחר שהיא כלי אדמה, ואינה מקבלת טומאה לא מתוכה ולא מאחוריה. **הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח** – שהיה תחת הכוורת אוהל של טפח על טפח ברום טפח, **אוֹ מְכֻסָּה** – שהיה פי הכוורת מכוסה (אבל לא צמיד פתיל). אף על פי שאינה גבוהה מן הארץ טפח, **אוֹ כְּפוּיָה עַל פִּיהָ** – שפיה כלפי מטה ושוליה כלפי מעלה, **טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – אם כזית מן המת נתון תחת הכוורת, **בְּתוֹכָהּ** – או בתוך הכוורת, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – על גבי הכוורת, **הַכֹּל טָמֵא** – כל מה שתחתיה ועל גבה ובתוכה, אפילו שלא כנגד הכזית, טמא; שאם יש תחתיה אוהל של טפח על טפח, הרי הטומאה המונחת שם או הנכנסת לשם מביאה את הטומאה לתוכה ולעל גבה; ואם היתה מכוסה, אפילו בכיסוי שאינו מקבל טומאה, הואיל והכוורת היא כלי שאינו מחזיק ארבעים סאה, אין הכיסוי מציל עליה, הלכך בין שהטומאה בתוכה, ובין שהיא תחתיה או על גבה, שאף בכגון זה נכנסת היא לתוכה, הואיל ויש בתוכה חלל של טפח על טפח, הרי הטומאה מתפשטת בכל תוכה, וממנה לכל מה שכנגד הכוורת למעלה ולמטה; וכן אם היתה כפויה על פיה, אף כשהטומאה תחתיה או על גבה, הרי היא נכנסת לתוכה, והטומאה הממלאת את כל תוכה מתפשטת למעלה ולמטה.

באור משנה יד

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – מה ששנינו במשנה הקודמת? **בִּזְמַן שֶׁהִיא כְּלִי** – שהכוורת שלמה ואינה מחזקת ארבעים סאה, שבכגון זה דינה ככלי ולא כאוהל, ואינה חוצצת בפני הטומאה. **הָיְתָה פְּחוּתָה** – שנפלה ממנה חתיכה, ובטלה מתורת כלי ונעשתה אוהל, **וּפְקוּקָה בְּקֶשׁ** – במקום הפחת, שאין הטומאה נכנסת לתוכה, **אוֹ מַחֲזֶקֶת אַרְבָּעִים סְאָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים** – הסוברים, שאף כלי אדמה וכיוצא בו, כשהוא מחזיק ארבעים סאה, הרי הוא כאוהל (כמו שבארנו במשנה יב), **טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – אם כזית מן המת נתון תחת הכוורת, **בְּתוֹכָהּ** – או בתוך הכוורת, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – על גבי הכוורת, **טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת** – שהואיל ואין הכוורת גבוהה מן הארץ טפח, דינה של הטומאה כטומאה רצוצה, ולכן היא בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. ואמנם כשהיא מונחת על צידה, הואיל ויש לה שתי דפנות, מלמעלה ומלמטה, לפיכך כשיש לה דין אוהל, הריהי חוצצת אף בפני טומאה רצוצה (כמו ששנינו לעיל משנה ג); אבל כאן כשהיא עומדת על שוליה ופיה פתוח למעלה, אין השוליים שלמטה חוצצים בפני הטומאה הרצוצה, אף שיש לכוורת דין אוהל (כמו שבארנו במשנה ג לשיטת בעל "מעיניני יהושע"). **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: אֵין טֻמְאָה עוֹלָה לָהּ** – כשהטומאה תחת הכוורת, אין היא עולה למעלה, שהכוורת חוצצת בפניה, ותוכה ועל גבה טהורים, **אַף לֹא יוֹרֶדֶת מִמֶּנָּה** – כשהטומאה בתוך הכוורת או על גבה, אין הטומאה יורדת, ותחתיה טהור; טעמם של רבי אליעזר ורבי שמעון, שהואיל והכוורת הזאת יש לה דין אוהל, אם משום שנפחתה ויצאה מתורת כלי, אם משום שהיא מחזקת ארבעים סאה ומלכתחילה הריהי כאוהל, אף על פי שאין לה למטה אלא דופן אחת בלבד, היינו השוליים, מכל מקום הריהי חוצצת בפני הטומאה הרצוצה. **הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח** – שהיה תחת הכוורת אוהל של טפח על טפח על רום טפח, **טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת, **תַּחְתֶּיהָ טָמֵא** – כל מה שתחתיה טמא, אבל מה שבתוכה ועל גבה טהור, לפי שהשוליים הגבוהים טפח חוצצים בפני הטומאה, מאחר שהכוורת דינה כאוהל. **בְּתוֹכָהּ** – אם כזית מן המת נתון בתוך הכוורת, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – על גבי הכוורת, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא** – ומה שתחתיה טהור, שהשוליים חוצצים.

~ יום רביעי ~

באור משנה טו

אָרוֹן שֶׁהִיא רְחָבָה מִלְּמַטָּן וְצָרָה מִלְּמַעְלָן – בלשון המשנה ארון לשון נקבה; ומבואר במפרשים **(על פי התוספתא)**, שמדובר כאן בארון החקוקה בסלע, כלומר שהיה צוק סלע בולט בראש ההר ונחצב בו קבר, שהוא רחב מלמטה וצר מלמעלה, ופתחו למעלה, ויש עליו כיסוי, **וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ** – בתוך הארון, **הַנּוֹגֵעַ בָּהּ** – בדפנותיה, **מִלְּמַטָּן** – במקום הרחב, שלא כנגד כיסויה, **טָהוֹר** – שהואיל והארון חקוקה בסלע, לפיכך כל מה שאינו כנגד כיסויה הריהו קרקע עולם, שאינו מטמא משום קבר סתום, ואין הטומאה מתפשטת אלא

מִלְמַעְלָן וְצָרָה מִלְּמַטָּן, הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם – טָמֵא. הָיְתָה שָׁוָה, הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם – טָמֵא; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִטַּפַּח וּלְמַטָּן – טָהוֹר, מִטַּפַּח וּלְמַעְלָן – טָמֵא. הָעֲשׂוּיָה כְּמִין קַמְטָרָא, הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם – טָמֵא. כְּמִין גְּלֶסְקוֹס, הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם – טָהוֹר, חוּץ מִמְּקוֹם פְּתִיחָתָהּ.

טז חֲבִית שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ בָּאֲוִיר, וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ, אוֹ בְּתוֹכָהּ, כְּנֶגֶד קֻרְקָרְתָּהּ – טְמֵאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְהֶחְבִית טְמֵאָה. תַּחַת דָּפְנָהּ מִבַּחוּץ – טְמֵאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְהֶחְבִית טְהוֹרָה. בְּתוֹכָהּ וְתַחַת דָּפְנָהּ: אִם יֵשׁ בַּדְּפָנוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח – הַכֹּל טָמֵא, וּכְנֶגֶד פִּיהָ טָהוֹר; וְאִם לָאו –

פירוש ברטנורא

שכנגד פיו נחשב כארון, אבל שבצדדים לא: **רחב מלמעלה וצר מלמטה.** או שהיה שוה, הנוגע בו מכל מקום טמא, דברי ר' אליעזר. שהכיסוי מבקע הטומאה בכולו, שהטומאה עולה עד הכיסוי וחוזרת ויורדת על פני כולה: **רבי יהושע מטהר מטפח ולמטה.** דאין נחשב כארון אלא טפח הסמוך לחלל הארון, הלכך אינה בוקעת מטפח ולמטה: **העשויה כמין קמטרא.** הוא כלי שכיסויו מכסה עובי הדפנות. תרגום לאשר על המלתחה (מלכים ב ' כ"ב), לדי ממנא על קמטרא: **הנוגע בה מכל מקום טמא.** דכל שכנגד הכיסוי טמא, וכיסויו מכסה את כולו: **כמין גלוסקום הנוגע בה מכל מקום טהור.** אין כיסוי שלו אלא כנגד חללו כיתד התחוב בנקב בדוחק: **חוץ ממקום פתיחתה.** בכיסוי שכנגד חללה:

טז חבית שהיא יושבת. חביות שלהן צרות למעלה לצד פיהן, ולמטה לצד השולים, ורחבות באמצען, וכמין בטן רחב בולט מהן באמצען מבחוץ: **באויר.** היינו באויר העולם. לאפוקי תחת האוהל: **קורקורותה.** כמו קרקעיתה והן השולים: **בוקעת ועולה בוקעת ויורדת.** וכל כלים שכנגד הזית טמאים, בין תחתיה בין על גבה בין בתוכה, מידי דהוה אכוורת דלעיל [משנה י"ג] היושבת על שוליה. אבל שבצדדים שלא כנגד הזית טהורים: **והחבית טמאה.** לא שתהא החבית עצמה טמאה, דהא הכא בחבית שאינה מקבלת טומאה עסקינן כדמוכח בסיפא, אלא החבית טמאה כלומר אף כלים שבתוך החבית כנגד הטומאה טמאים, משום דסתם חבית פיה רחב כשיעור קורקורותה, וכיון שאין הפסק בין אויר תוכה לאויר שעל גבה למעלה חוצה לה, מתוך שאינה מצלת

משניות מבוארות – קהתי

כנגד כיסויה בלבד; **וּמִלְמַעְלָן** – הנוגע בה מלמעלה, במקום הצר, כנגד כיסויה, **טָמֵא** – כמו שבארנו הטעם לעיל, שכל מה שכנגד כיסויה טמא. **רָחְבָה מִלְמַעְלָן וְצָרָה מִלְּמַטָּן** – אם הארון רחבה מלמעלה וצרה מלמטה, **הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם** – בין למעלה בין למטה, **טָמֵא** – שכל מקום הוא כנגד הכיסוי. **הָיְתָה** – הארון, **שָׁוָה** – למעלה ולמטה, **הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָמֵא; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – וטעמו, כמו ברחבה מלמעלה וצרה מלמטה, שבכל מקום שנוגע, הרי זה כנגד הכיסוי. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִטַּפַּח וּלְמַטָּן** – הנוגע בטפח הסמוך לשולי הקבר, **טָהוֹר** – שבטל הוא לגבי ההר והריהו כקרקע עולם; **מִטַּפַּח וּלְמַעְלָן** – והנוגע בה מטפח הסמוך לשוליה ולמעלה, **טָמֵא** – שנחשב כארון המת ואינו בטל לגבי ההר. **הָעֲשׂוּיָה כְּמִין קַמְטְרָא** – ארגז לבגדים, שהכיסוי מכסה כל שכנגד הדפנות, **הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָמֵא** – שכנגד הכיסוי הוא. **כְּמִין גְּלֶסְקוֹס** – ארון העשויה כמין גלוסקוס, שאין הכיסוי נתון על גבי הדפנות אלא כנגד חלל הארון בלבד, שמכניסים אותו בין הדפנות בדוחק, **הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָהוֹר** – שקרקע עולם הוא, **חוּץ מִמְּקוֹם פְּתִיחָתָהּ** – בכיסוי שכנגד חללה, שהנוגע בו טמא.

בארנו את המשנה לפי הגר"א, וכן פירשה הרא"ש. אבל שאר המפרשים מבארים אותה בדרכים אחרות (עיין ברטנורא; "תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"; "משנה אחרונה").

בתוספתא שנו: היתה יושבת **(הכוורת)** על שוליה באויר, טומאה בתוכה (ומכוסה), הנוגע בה מכל מקום — טמא; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: אין טמא אלא כנגד כיסויה בלבד וכו'. ארון שהוא חקוק בסלע ומכוסה, הנוגע בו מכל מקום טהור. ואינו טמא אלא כנגד כיסויו בלבד".

לפי התוספתא מסתבר, איפוא, הקשר בין משנתנו למשניות הקודמות, שכן בכוורת מכוסה נחלקו רבי מאיר וחכמים, שלדעת רבי מאיר דינה כקבר סתום המטמא מכל צדדיו; וחכמים סוברים, שבאוהל כלי אין דין קבר סתום, ואין טמא אלא כנגד כיסויה; אולם לגבי ארון החקוק בסלע אף רבי מאיר מודה שאין שייך שם דין קבר סתום לטמא כל סביביו, לפי שקרקע עולם אינו מטמא משום קבר סתום, ואין מטמא בארון אלא הכיסוי ומה שכנגדו בלבד (אהלות מהדורת גולדברג).

באור משנה טז

לאחר שנישנו דיני אוהל בכוורת של אדמה שאינה מקבלת טומאה כלל, באה משנתנו ללמד דיני אוהל בחבית של חרס, שאינה מקבלת טומאה מאחוריה אבל מקבלת טומאה מתוכה. ולהבנת המשנה נקדים, שמדובר כאן בחבית כרסתנית, שצרה היא למעלה לצד פיה וכן למטה לצד שוליה, ורחבה באמצעה.

חָבִית – של חרס, שאינה מקבלת טומאה מגבה אלא מתוכה, **שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ בָּאֲוִיר** – בחוץ, ולא באוהל, **וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ** – תחת שוליה, והיא טומאה רצוצה, **אוֹ בְּתוֹכָהּ, כְּנֶגֶד קֻרְקָרְתָּהּ** – או שכזית מן המת נתון בתוך החבית כנגד קרקעיתה, היינו בחלל החבית כנגד שוליה (ולא בחללה של הדופן הבולטת סביב). **טְמֵאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת** – ומטמאה כל מה שנמצא כנגדה למעלה ולמטה, **וְהֶחְבִית טְמֵאָה** – אין צורך לומר שאם הטומאה בתוך החבית, שהיא טמאה, אלא אפילו הטומאה תחת החבית, אף על פי שאינה מקבלת טומאה מאחוריה, מכל מקום הואיל והיא טומאה רצוצה הבוקעת ועולה, בוקעת ויורדת, לפיכך כשהטומאה חוזרת ויורדת נכנסת היא דרך פי החבית לתוכה ומטמאה אותה מאווירה (**מעייני יהושע**), הלכך החבית טמאה. **תַּחַת דָּפְנָהּ מִבַּחוּץ** – אם כזית מן המת נתון תחת דופן החבית, היינו תחת הבטן הבולטת ממנה באמצעה, ואף כאן הטומאה רצוצה, לפי שאין תחת הדופן חלל של טפח על טפח על רום טפח, **טְמֵאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת** – ומטמאה כל מה שכנגדה, **וְהֶחְבִית טְהוֹרָה** – שאין היא מקבלת טומאה מגבה, והטומאה אינה נכנסת לתוכה אלא בוקעת ועולה בוקעת ויורדת סביב לדופן מבחוץ ואינה נכנסת לתוכה. **בְּתוֹכָהּ וְתַחַת דָּפְנָהּ** – אם כזית מן המת נתון בתוך החבית בחלל הדופן הבולטת ולא כנגד פיה: **אִם יֵשׁ בַּדְּפָנוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח** – אם בליטת הבטן של החבית היא גדולה, עד שיש בחלל דופנה בפנים טפח על טפח, **הַכֹּל טָמֵא** – כל מה שנמצא תחת הדופן ועל גבה ובחללה טמא, שהדופן העליונה משמשת כאוהל המביא את הטומאה לכל החבית; וכיון שכלי אינו חוצץ, אף מה שתחת הדופן ועל גבה טמא; ואין צורך לומר שהחבית עצמה טמאה, שהרי הטומאה בתוכה; **וּכְנֶגֶד פִּיהָ** – מה שנמצא מן הכלים בחבית כנגד פיה, **טָהוֹר** – שאין שם אוהל; ואין הכלים נטמאים מן החבית, שאין כלי חרס מטמא כלים (כלים ח, ד); **וְאִם לָאו** – אם אין בדפנות פותח טפח, **טְמֵאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת** – שטומאה רצוצה היא, והרי היא בוקעת דרך דפנות החבית למעלה ולמטה, ומטמאה מה שכנגדה בלבד. ואף החבית טמאה, שהרי הטומאה

טָמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּטְהוֹרָה. אֲבָל אִם הָיְתָה טְמֵאָה אוֹ גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, אוֹ מְכֻסָּה אוֹ כְּפוּיָה עַל פִּיהָ, טָמְאָה תַּחְתֶּיהָ, בְּתוֹכָהּ, אוֹ עַל גַּבָּהּ — הַכֹּל טָמֵא.

פירוש ברטנורא

חוצה לה אין מצלת בתוכה: **תחת דופנה מבחוץ טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת.** וטמא חוץ לחבית כל שכנגד הזית: **והחבית טהורה.** היינו מה שבתוך החבית אפילו כנגד הזית. דדופני החבית בולטות באמצע וכשיש כזית תחת הדופן דמי דופנה לכוותר שהיא מוטה על צדה דתוכה טהור, לפי שיש הפסק בין אויר תוכה שכנגד הזית לאויר שחוצה לה כנגד הזית: **בתוכה ותחת דופנה.** כלומר בפנים בחלל דפנה. וקרי לה תחת דופנה, לפי שהדופן הולך וצר לצד פיה. ולאפוקי על שוליה המכוון כנגד פיה: **אם יש בדפנות פותח טפח.** שבמן החבית בולט כל כך לחוץ שיש שם במקום אחד עד כנגד פיה של חבית טפח על טפח ברום טפח: **הכל טמא.** שהאוהל מביא את הטומאה בכל החבית חוץ מכנגד פיה שאין שם אוהל, הלכך כנגד פיה טהור: **ואם לאו.** דאין שם טפח: **טומאה בוקעת ועולה.** ואין טמא אלא כנגד הזית: **במה דברים אמורים בטהורה.** בחבית שאינה מקבלת טומאה: **אבל אם היתה טמאה.** כגון סתם חבית שנצרפה בכבשן שהיא מקבלת טומאה. **או גבוהה מן הארץ טפח או מכוסה או כפויה.** ואפילו היא טהורה. **וטומאה תחתיה או בתוכה או על גבה, הכל טמא.** דאי בת קבולי טומאה היא ויושבת על שוליה וטומאה תחתיה או בתוכה או על גבה, אע"פ שאין כלי חרס מיטמא מגבו ונטמאת כאן החבית עצמה, מידי דהוי אכלים שבתוכה מאחר שאינה מוקפת צמיד פתיל, דאין כלי מציל אפילו על מה שבתוכו אלא עם דפנות אהלים במקום שאין הפסק מאויר תוכו לאויר שחוצה לו. והאי תחתיה היינו תחת שוליה, דלא תני תחת דופנה מבחוץ. ונטמאת החבית עצמה, וכיון דחבית עצמה טמאה היא נטמאו כל כלים שבתוכה אפילו שלא כנגד הטומאה, דאע"ג דקיימא לן דאין אדם וכלים מיטמאין מאויר כלי חרס, הכא כל זמן שהזית תחתיה מיטמאין משום חיבורים, מאחר דחבית עצמה טמאה. וכן גבוהה מן הארץ טפח אפילו טהורה חזינן תחתיה כאילו הוא מלא טומאה, ואפילו טומאה על גבה. והשתא כל הני אין דינם שוה, דאם החבית מקבלת טומאה, מה שבתוכה אפילו שלא כנגד הטומאה טמא. והמאהיל על גבה, כנגד הטומאה טמא שלא כנגד הטומאה טהור. אבל גבוהה מן הארץ טפח או מכוסה או כפויה על פיה, המאהיל על גבה אפילו שלא כנגד הטומאה טמא. ואין לתמוה, כפויה על פיה וטומאה על גבה תציל מה שבתוכה ככלים טהורים המוקפים צמיד פתיל, דשאני הכא דליכא מירוח:

משניות מבוארות – קהתי

בתוכה, כמו שכבר הזכרנו לעיל; ולא הזכיר כאן התנא דין החבית, מפני שהוא מסתמך על מה שנישנה ברישא, שאם הטומאה רצוצה תחתיה אף החבית טמאה. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּטְהוֹרָה** – בחבית טהורה, שעדיין לא נטמאה, **אֲבָל אִם הָיְתָה טְמֵאָה** – שהחבית נטמאה קודם לכן מתוכה, שבכגון זה אין היא חוצצת בפני הטומאה, **אוֹ גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח** – ואפילו היא טהורה, **אוֹ מְכֻסָּה** – שפי החבית מכוסה, **אוֹ כְּפוּיָה עַל פִּיהָ** – שהחבית עומדת על פיה ושוליה למעלה: **טָמְאָה תַּחְתֶּיהָ, בְּתוֹכָהּ, אוֹ עַל גַּבָּהּ, הַכֹּל טָמֵא** – כלומר שאם היתה טמאה, אף כשטומאה נתונה תחת דופנה בחוץ, דינה כאילו היא מונחת תחת הדופן בתוכה, וכל מה שבתוכה טמא; **ברם, בשאר שני המקרים** ("כזית מן המת נתון תחתיה או בתוכה כנגד קורקורתה", "בתוכה ותחת דופנה") אין הדין שונה. ואם היתה גבוהה מן הארץ טפח, שונה הדין בכל שלושת המקרים, שבין אם הטומאה תחת שוליה, בין בתוכה כנגד שוליה, בין תחת דופנה מבחוץ, בין תחת דופנה בתוכה, בין על גבה, הכל טמא, שהואיל והיא גבוהה מן הארץ טפח, הריהי נעשית כולה אוהל לטמא ולא לטהר, ולכן הטומאה מתפשטת תחת כל האוהל של קרקעית החבית ועולה ויורדת ונכנסת אף לתוך החבית ומטמאה כל מה שבתוכה, והכל טמא; ואם החבית מכוסה, אף כשהטומאה תחת שוליה היא רצוצה, כשהיא עולה ויורדת הריהי נכנסת לתוך החבית, שהואיל והכיסוי אינו צמיד פתיל, אינו מציל על מה שבתוכה, וכיון שהטומאה נכנסת לתוכה, נעשה הכיסוי אוהל, והכל טמא; ומכל שכן כשהטומאה בתוך החבית, שהכל טמא. **ברם**, אם הטומאה נתונה תחת דופנה מבחוץ, הדין הוא כמו ששנינו לעיל: טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, והחבית טהורה. **וכן כשהחבית כפויה על פיה, טומאה תחתיה או בתוכה, הכל טמא; ברם**, אם הטומאה תחת דופנה מבחוץ, הדין הוא כדלעיל.

בארנו משנתנו לפי "מעייני יהושע", שכן לפי פירושו משנתנו כולה מתיישבת יפה. ואמנם בכמה עניינים שבמשנה אף אחרים מפרשים בדרך דומה, אלא שיש הבדלים יסודיים אחדים בין המפרשים.

לפי הרב מברטנורא מדובר במשנה בחבית שאינה מקבלת טומאה כלל, כגון בחבית שלא נצרפה בכבשן ("תפארת ישראל"). ומכאן פירושיו דלקמן:

והחבית טמאה – לא שתהא החבית עצמה טמאה, אלא שהכלים הנמצאים בתוכה כנגד הטומאה טמאים.

והחבית טהורה – היינו מה שבתוך החבית, אפילו כנגד הכזית.

אבל אם היתה טמאה – כגון סתם חבית שנצרפה בכבשן שהיא מקבלת טומאה (עיין פירושו על כל הסיפא, שמפרשה בדרך מיוחדת).

הגר"א מגיה, שאין גורסים "אבל אם היתה טמאה", אלא הגירסה היא: "אבל היתה גבוהה מהארץ טפח" וכו'. כן יוצא לפי הגר"א, שמה ששנינו "תחת דופנה מבחוץ" מדובר בחבית שדפנותיה שוות, אלא שהטומאה נתונה תחת עובי הדופן. ומה ששנינו: "בתוכה ותחת דופנה" היינו בחבית שדפנותיה בולטות באמצען.

בעל "תפארת ישראל" מערבב שיטת הראשונים עם שיטת הגר"א, ונדחק ליישב את הגירסה "אבל אם היתה טמאה" (כשיטת הר"ש).

לפי בעל "סדרי טהרות" (שמפרש משנתנו על פי שיטת הרמב"ם) מדובר במשנה כולה בחבית שדפנותיה שוות אלא שחבית שלהם היתה עם שפה וזר לפיה סביב. ואמנם "תחת דופנה מבחוץ" היינו תחת עובי דופנה (כביאור הגר"א), אבל "בתוכה ותחת דופנה" היינו תחת קרקעית תוכה ותחת דופנה, שהכזית מן המת נתון מקצתו תחת קורקורתה ומקצתו תחת עובי דופנה; אם יש בדפנות פותח טפח – כגון שהשפה לפיה סביב בולטת רוחב טפח, ומן השפה ולארץ טפח, הכל טמא – למעלה ולמטה כנגד כל עובי הדפנות עם השפה, שהטומאה בוקעת ומתפשטת בכל עובי הדפנות וסביבון תחת השפה, מחמת אוהל השפה, ואחר כך נמצא כל שכנגד עובי הדפנות עם השפה למעלה ולמטה כנגד הטומאה, וכלי נעשה אוהל לטמא אבל לא לטהר...

הבאנו כמה דוגמאות של הבדלי שיטות ופירושים במשנתנו, ואין להאריך עוד.

כללי ההלכות של פרקנו על פי "מעייני יהושע":

א) כלים טהורים, שאינם מקבלים טומאה, ככלי אדמה וכלי אבנים וכלי גללים, וכן כלי חרס שמקבלים טומאה מתוכם ואינם מקבלים טומאה מגבם: אם היה תחתיהם או על גבם כזית מן המת — תחתיהם ועל גבם טמא, ותוכם טהור.

ב) בין שהטומאה תחת אוהל, דהיינו שהכלים שנזכרו לעיל מאהילים על הטומאה, והכלים גבוהים מן הארץ טפח, ויש תחתיהם טפח על טפח ברום טפח, שבכגון זה כל שתחתיהם ועל גבם טמא, ותוכם טהור, ובין שאין אוהל על גבי הטומאה (כלומר שאין תחת הכלים חלל של טפח על טפח ברום טפח), כגון שהכלים הללו מונחים על הארץ, וטומאה תחתיהם או על גבם, שזו "טומאה רצוצה" הבוקעת ועולה, בוקעת ויורדת, היינו שמטמאה כנגדה, למטה עד התהום ולמעלה עד הרקיע, מכל מקום מה שבתוך הכלים טהור, אף מה שכנגד הטומאה, כדין כלי טהור המוקף צמיד פתיל ומונח באוהל המת, שכל מה שבתוכו טהור אף שמוקף טומאה, ואף שהטומאה תחתיה ורצוצה.

ג) במה דברים אמורים? כשדפנותיה של הכלי, העליונה והתחתונה, הן גוף אחד, כגון חבית או כוורת המונחת לארכה על דפנותיה. אבל אם דופנה

פרק עשירי

א אֲרֻבָּה שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְיֵשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח, טֻמְאָה בַּבַּיִת — כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה טְהוֹרָה; טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה — הַבַּיִת טָהוֹר. הַטֻּמְאָה בֵּין בַּבַּיִת וּבֵין כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה, נָתַן אֶת רַגְלוֹ מִלְמַעְלָן — עֵרֵב אֶת הַטֻּמְאָה. מִקְצָת טֻמְאָה בַּבַּיִת וּמִקְצָתָהּ כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה — הַבַּיִת טָמֵא, וּכְנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא.

ב אֵין בָּאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח, טֻמְאָה בַּבַּיִת — כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה טְהוֹרָה; טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה — הַבַּיִת טָהוֹר. הַטֻּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה, נָתַן אֶת רַגְלוֹ מִלְמַעְלָן — טָהוֹר. הַטֻּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה, נָתַן אֶת רַגְלוֹ מִלְמַעְלָן — רַבִּי מֵאִיר מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אִם טֻמְאָה קָדְמָה אֶת רַגְלוֹ — טָמֵא; אִם רַגְלוֹ קָדְמָה אֶת הַטֻּמְאָה — טָהוֹר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁתֵּי רַגְלַיִם זוֹ עַל טֻמְאָה קָדְמָה אֶת רַגְלוֹ — טָמֵא; אִם רַגְלוֹ קָדְמָה אֶת הַטֻּמְאָה — טָהוֹר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁתֵּי רַגְלַיִם זוֹ עַל

פירוש ברטנורא

י' א ארובה שהיא בתוך הבית. ומגולה לאויר, שאין עליה גג מלמעלה: **כנגד ארובה טהור.** כלים המונחים למטה בארץ כנגד הארובה ורואים פני הרקיע, טהורים: **מלמעלן.** על פי הארובה: **עירב את הטומאה.** והכל טמא. הבית טמא והנותן רגלו גם כן טמא: **וכנגד הטומאה טמא.** שהזית נמשך לכאן ולכאן:

ב אין בארובה פותח טפח. הא קא משמע לן דאפילו בפחות מטפח לא אמרינן בטומאה לבוד: **נתן את רגלו.** טהור הנותן, דכסתום דמי לגביה. שאין טומאה נכנסת לאוהל ולא יוצאה ממנו בפחות מפותח טפח: **אם טומאה קדמה את רגלו טמא.** שהרי בעת שנתן רגלו האהיל על הטומאה: **ואם רגלו קדמה את הטומאה טהור.** שקודם שבאה הטומאה כבר נעשה אוהל סתום, ובשעה שנכנסה בו הטומאה אין שם בארובה פותח טפח כדי שתצא ממנה הטומאה: **שתי רגלים זו על גב זו.** של שני אנשים, ונתן הראשון רגלו על פי ארובה ורגל של שני מונח על רגלו של ראשון, ואח"כ נכנסה טומאה בבית

משניות מבוארות – קהתי

~ יום חמישי ~

באור משנה א

אֲרֻבָּה – כעין חלון, חור, **שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַבַּיִת** – בתקרת הבית, והארובה פתוחה לחוץ, שאין אוהל על גבה, **וְיֵשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח** – שהארובה היא טפח על טפח, **טֻמְאָה בַּבַּיִת** – אם טומאה מן המת מונחת בבית כנגד התקרה, שלא כנגד הארובה, **כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה טָהוֹר** – כלים המונחים למטה בבית תחת הארובה, טהורים, שהרי אין דבר מאהיל עליהם ועל הטומאה להביא עליהם את הטומאה; **טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה** – אם הטומאה מונחת בבית כנגד הארובה, **הַבַּיִת טָהוֹר** – שהרי הטומאה אינה תחת אוהל הבית. **הַטֻּמְאָה בֵּין בַּבַּיִת וּבֵין כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה** – בין אם הטומאה מונחת בבית כנגד התקרה ובין אם הטומאה מונחת כנגד הארובה, **נָתַן אֶת רַגְלוֹ מִלְמַעְלָן** – בא אדם ונתן את רגלו בגג מלמעלה על פי הארובה וסתם אותה, **עֵרֵב אֶת הַטֻּמְאָה** – הבית והארובה נעשו אוהל אחד, וכל הנמצא בבית, תחת התקרה ותחת הארובה, טמא; ואף האדם שנתן את רגלו טמא, מאחר שהאהיל על הטומאה, והוא הדין אם סתם את הארובה בדבר שאינו מקבל טומאה, אלא שמשנתנו נקטה דוגמה מצויה, שאדם רגיל לפסוע על הגג ממעל לארובה (**"תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**); ויש מפרשים, שמשנתנו נקטה "נתן את רגלו" לרבותא, שאף על פי שהרגל מקבלת טומאה, ואינה נעשית אוהל לטהר, מכל מקום הרי זו סתימה מעולה, שאדם וכלים נעשים אוהלים לטמא (**"סדרי טהרות"**). **מִקְצָת טֻמְאָה בַּבַּיִת וּמִקְצָתָהּ כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה** – כגון כזית מן המת שמקצתו מונחת תחת תקרת הבית ומקצתו תחת הארובה, **הַבַּיִת טָמֵא** – כל מה שבבית תחת התקרה טמא, כאילו היתה כל הטומאה בבית, **וּכְנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא** – וכל הנמצא כנגד מקצת הטומאה המונחת כנגד הארובה טמא. אבל הנמצא כנגד הארובה שלא כנגד הטומאה טהור (**תוספות אנשי שם**).

באור משנה ב

אֵין בָּאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח – אם הארובה היא פחות מטפח על טפח, **טֻמְאָה בַּבַּיִת** – כנגד התקרה, שלא כנגד הארובה, **כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה טָהוֹר** – כל הנמצא למטה תחת הארובה טהור; **טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה** – אם הטומאה מונחת בבית כנגד הארובה, **הַבַּיִת טָהוֹר** – משנתנו באה להשמיע, שאף על פי שהארובה היא פחות מטפח על טפח,

העלינה אינה מחוברת לכלי, כגון שעומדת על שוליה, ופיה העליון מכוסה בדבר אחר, בנסר או בכלי שאינו מקבל טומאה — נעשית דופנה העליונה אוהל; והרי הטומאה שתחת הכלי נכנסת לתוכו, שהכלי אף שאינו מקבל טומאה אינו חוצץ, ואינו מציל על עצמו, כיון שאין לו בפיו צמיד פתיל; נמצא מה שלמעלה ולמטה כנגד כל הכיסוי וכל מה שבתוכה — הכל טמא.

ד) יש מביאים הטומאה לכל מה שתחתיהם, אם הם מאהילים על אוויר של טפח על טפח ברום טפח, וחוצצים בפני הטומאה מלעלות למעלה, אם היא למטה מהם, או מלירד למטה, אם היא על גבם, משום שנעשו אוהלים בין לטמא בין לטהר; והוא באחד משלושה אופנים: או שהכלי גדול, שמחזיק ארבעים סאה בלח, בין שהוא כלי עץ, בין כלי אדמה או כלי אבנים או כלי גללים; או שנפחת הכלי כשיעור המבטלו מתורת כלי, כל אחד כדינו; או שלא נגמרה מלאכתו ועדיין אינו כלי.

ה) בענין האמור לעיל, בין שיש לאוהל כזה שתי דפנות, למעלה ולמטה, כגון כוורת פחותה שמונחת על צידה, ובין שאין לו אלא דופן אחת מלמטה, כגון כוורת שעומדת על שוליה ופיה למעלה, כיון שגבוה מן הארץ ויש תחתיו חלל טפח, חוצצת הדופן התחתונה בפני הטומאה שלא תעבור לצד השני בין מלמטה למעלה בין מלמעלה למטה.

ו) אבל כשאוהל כזה אין תחתיו פותח טפח, והטומאה שתחתיו רצוצה, יש הבדל בין כלי המונח לארכו ויש לו שתי דפנות, מלמעלה ומלמטה, ובין העומד על שוליו ופיו פתוח למעלה, שאין לו אלא שוליו שלמטה בלבד, שבאופן השני בין שהטומאה למטה, תחת הכלי, או בתוכו, או על גבו, הטומאה בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת, שכשהטומאה רצוצה אין דופן אחת חוצצת; ואילו באופן הראשון האוהל חוצץ אף בפני טומאה רצוצה, ואם הטומאה למעלה, אינה מטמאה אלא כנגדה למעלה עד לרקיע, ואם היא למטה, אינה מטמאה אלא כנגדה למטה עד התהום.

ז) ויש שאף כלי גמור ושלם, שאינו מחזיק ארבעים סאה בלח, חוצץ בפני הטומאה, ויש לו דין אוהל אף לטהר, והיינו כשהוא עם דפנות אוהלים. ויש בזה עניינים ודינים שונים, אך מה שנוגע לפרקנו הוא, שאם כותל מפסיק בין שני חדרים ובו חלון או פתח שיש בו טפח על טפח, והניח בו כלי טהור שאינו מקבל טומאה, או כלי חרס וגבו כנגד הטומאה — הרי הוא חוצץ עם דפנות אוהלים, ומה שבחדר השני טהור.

ח) וכן ארובה שהיא בתקרת הבית ובה פותח טפח, ונתון עליה כלי שאינו מקבל טומאה, או כלי חרס שגבו כנגד הטומאה — כל מה שבעליה טהור, מפני שהכלי שאינו מקבל טומאה מצטרף עם התקרה שסביבו, ונעשה אוהל אף לחצוץ בפני הטומאה.

גַּב זוֹ שֶׁקִּדְּמוּ אֶת הַטֻּמְאָה, מָשַׁךְ הָרִאשׁוֹן אֶת רַגְלוֹ וְנִמְצֵאת רַגְלוֹ שֶׁל שֵׁנִי שָׁם – טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁקִּדְּמָה רַגְלוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן אֶת הַטֻּמְאָה.

ג מִקְצָת טֻמְאָה בַּבַּיִת וּמִקְצָתָהּ כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה – הַבַּיִת טָמֵא, וּכְנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַבַּיִת טָמֵא, כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָהוֹר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם יֵשׁ בַּטֻּמְאָה כְּדֵי שֶׁתֵּחָלֵק, וּתְטַמֵּא אֶת הַבַּיִת וּתְטַמֵּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה – טָמֵא, וְאִם לָאו – הַבַּיִת טָמֵא, כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָהוֹר.

ד אֲרֻבּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ, וְיֵשׁ בָּהֶן פּוֹתֵחַ טֶפַח: טֻמְאָה בַּבַּיִת – כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת טְהוֹר; טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת – הַבַּיִת טָהוֹר. הַטֻּמְאָה בֵּין בַּבַּיִת בֵּין כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת, נָתַן דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין מִלְמַעְלָן בֵּין מִלְמַטָּן – הַכֹּל טָמֵא. וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, מִמֶּנּוּ וּלְמַטָּן – טָמֵא; מִמֶּנּוּ וּלְמַעְלָן – טָהוֹר.

פירוש ברטנורא

תחת הארובה, ואח"כ הסיר הראשון את רגלו ונמצאת רגל השני מונחת על פי הארובה, אע"פ ששני זה האהיל על הטומאה כשהסיר הראשון את רגלו, השני טהור, מפני שקדמה רגלו של ראשון את הטומאה. ואין הלכה כר' שמעון ולא כר' מאיר:

ג כנגד ארובה. בארובה שאין בה פותח טפח: **וכנגד הטומאה טמא.** היינו המאהיל על הטומאה: **כדי שתחלק.** שיהיה במקצת הטומאה שיעור כדי לטמא באוהל, דהיינו כשיהיה בכולה שני זיתים. או יותר. והלכה כר' יוסי:

ד ארובות זו על גב זו. כגון שיש ארובה בין בית לעליה ויש עוד ארובה אחרת בגג העליה מכוונת כנגדה, ובכל אחת ואחת פותח טפח: **בין מלמעלן.** בארובה העליונה: **בין מלמטן.** בארובה התחתונה: **הכל טמא.** אפילו מה שבעליה. אע"פ שנתן בתחתונה ולא בעליונה. דכיון דדבר המקבל טומאה הוא

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ששי ~

באור משנה ג

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמד בארובה שהיא בתוך הבית ואין בה פותח טפח.

מִקְצָת טֻמְאָה בַּבַּיִת וּמִקְצָתָהּ כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה – כגון כזית מן המת שמקצתו מונח תחת התקרה ומקצתו כנגד הארובה, **הַבַּיִת טָמֵא** – כל מה שבבית תחת התקרה טמא, כאילו כל הטומאה בבית, **וּכְנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא** – והנמצא כנגד מקצת הטומאה המונחת כנגד הארובה טמא, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר, שאף על פי שאין בארובה פותח טפח דינה לענין זה כמו בארובה שיש בה פותח טפח, שמקצת הטומאה שבבית מצטרפת עם מקצתה שכנגד הארובה, כאילו היתה כל הטומאה תחת הארובה, וכל המאהיל עליה טמא. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַבַּיִת טָמֵא** – שמקצת הטומאה שכנגד הארובה מצטרפת עם מקצתה שבבית, כאילו כולה בבית, **כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָהוֹר** – שהואיל ואין בארובה פותח טפח, אין מקצת הטומאה שבבית מצטרפת עם מקצתה שכנגד הארובה שתיחשב כולה תחת הארובה, מאחר שאין הטומאה יוצאת מתוך אוהל הבית בארובה שאין בה פותח טפח, הלכך המאהיל למעלה על מקצת הטומאה שכנגד הארובה אינו מאהיל אלא על חצי שיעור, וטהור. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם יֵשׁ בַּטֻּמְאָה כְּדֵי שֶׁתֵּחָלֵק, וּתְטַמֵּא אֶת הַבַּיִת וּתְטַמֵּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה** – כגון שיש בטומאה כשיעור שני זיתים, ומונחת כזית ומחצה בבית וכחצי זית כנגד הארובה, והרי בכגון זה אפשר לחלק את הטומאה שתהא כזית בבית וכזית כנגד הארובה, **טָמֵא** – אף הנמצא כנגד מקצת הטומאה המונחת כנגד הארובה; **וְאִם לָאו** – שאין בטומאה כדי להיחלק לכאן ולכאן לשיעור טומאה, **הַבַּיִת טָמֵא** – כל מה שבבית טמא, **כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָהוֹר** – כמו שבארנו הטעם בדברי רבי יהודה. והלכה כרבי יוסי.

באור משנה ד

אֲרֻבּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ – בבית שיש בו קומות אחדות, והארובות מכוונות זו כנגד זו, עד שהעומד בבית למטה רואה דרכן את כיפת השמים, **וְיֵשׁ בָּהֶן פּוֹתֵחַ טֶפַח** – ויש בכל ארובה וארובה רוחב טפח על טפח, **טֻמְאָה בַּבַּיִת** – אם טומאה מונחת למטה בבית כנגד התקרה, **כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת טָהוֹר** – כל הנמצא בבית כנגד הארובות מכל מקום אין אומרים "לבוד" לגבי טומאה, כלומר שרואים את הארובה כאילו היא סתומה, והבית והארובה הם אוהל אחד, והכל טמא, אלא דינה כארובה שיש בה טפח על טפח (**גמרא סוכה יח, א**).

הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת – תחת התקרה, ואדם **נָתַן אֶת רַגְלוֹ מִלְמַעְלָן** – על פי הארובה, **טָהוֹר** – האדם שנתן את רגלו, שאין הטומאה יוצאת מן האוהל בפתח שהוא פחות מטפח על טפח (עיין לעיל ג, ו). ברם, הכלים המונחים למטה תחת הארובה טמאים, שהרי בנתינת רגלו על פי הארובה עירב את הטומאה (**"תפארת ישראל"**). **הַטֻּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה** – אם הטומאה מונחת בבית כנגד הארובה, ואדם **נָתַן אֶת רַגְלוֹ מִלְמַעְלָן** – על פי הארובה, **רַבִּי מֵאִיר מְטַמֵּא** – את האדם שנתן את רגלו, לפי שהאהיל על הטומאה עצמה, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אִם טֻמְאָה קָדְמָה אֶת רַגְלוֹ** – אם הטומאה היתה שם בשעה שנתן את רגלו, **טָמֵא** – האדם, שבשעה שהגביה את רגלו ממעל לארובה כבר האהיל על הטומאה, קודם שסתם את פי הארובה; **אִם רַגְלוֹ קָדְמָה אֶת הַטֻּמְאָה** – שבשעה שנתן את רגלו על הארובה עדיין לא היתה הטומאה שם כנגדה, אלא היא באה שם לאחר שהארובה היתה סתומה ברגלו, **טָהוֹר** – האדם, שקודם שבאה הטומאה לשם כבר נעשה אוהל סתום, והרי הטומאה אינה יוצאת מן האוהל בפחות מפותח טפח. ואף על פי שאדם אינו נעשה אוהל לטהר, היינו שיהא הוא החוצץ בפני הטומאה, אבל כאן אין רגלו חוצצת, אלא הבית הוא החוצץ ומעכב את הטומאה לצאת, שהואיל וקדמה רגלו לטומאה, הרי זה כאילו התקרה סתומה ואין שם ארובה כלל (**"תפארת ישראל"; "סדרי טהרות"**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁתֵּי רַגְלַיִם זוֹ עַל גַּב זוֹ שֶׁקִּדְּמוּ אֶת הַטֻּמְאָה** – בא אדם ונתן את רגלו על פי הארובה, ובא אדם אחר ונתן את רגלו על גבי רגלו של הראשון, ואחר כך באה הטומאה כנגד הארובה, **מָשַׁךְ הָרִאשׁוֹן אֶת רַגְלוֹ וְנִמְצֵאת רַגְלוֹ שֶׁל שֵׁנִי שָׁם** – על פי הארובה, אף על פי שאותה שעה כבר היתה הטומאה שם, והרי שקדמה לרגלו של השני, מכל מקום **טָהוֹר** – אף השני, **מִפְּנֵי שֶׁקִּדְּמָה רַגְלוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן אֶת הַטֻּמְאָה** – והרי כאן אוהל סתום, שאין הטומאה יוצאת ממנו בפחות מפותח טפח. ברם, חכמים חולקים על רבי שמעון וסוברים, שהואיל ולגבי השני קדמה הטומאה את רגלו, לפיכך השני טמא (**רמב"ם; ברטנורא**). והלכה כחכמים. ויש מפרשים (על פי התוספתא) שרבי שמעון אינו בא לחלוק על חכמים אלא להוסיף על דבריהם (**הרא"ש; עיין "משנה אחרונה"**).

ה אֵין בָּאֲרֻבּוֹת פּוֹתֵחַ טָפַח, טֻמְאָה בַּבַּיִת – כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת טְהוֹר; טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת – הַבַּיִת טָהוֹר. הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת, נָתַן בֵּין דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין מִלְמַעְלָן בֵּין מִלְמַטָּן – אֵין טָמֵא אֶלָּא הַתַּחְתּוֹן. הַטֻּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת, נָתַן דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין מִלְמַעְלָן בֵּין מִלְמַטָּן – הַכֹּל טָמֵא. וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין מִלְמַעְלָן בֵּין מִלְמַטָּן – אֵין טָמֵא אֶלָּא הַתַּחְתּוֹן.

ו אֲרֻבָּה שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וּקְדֵרָה נְתוּנָה תַּחְתֶּיהָ, שֶׁאִם תַּעֲלֶה אֵין שִׁפְתוֹתֶיהָ נוֹגְעוֹת בָּאֲרֻבָּה, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ,

פירוש ברטנורא

ואין חוצץ בפני הטומאה שבבית, רואין אותו כאילו הוא נתון בפי הארובה העליונה ועירב את הטומאה: **ממנו ולמטן טמא.** דנעשה אוהל סתום וכל מה שבתוכו טמא: **ממנו ולמעלן טהור.** דחוצץ בפני הטומאה:

ה אין טמא אלא התחתון. דכיון דטומאה בבית שלא כנגד ארובה, אין טומאה יוצאה בפחות מטפח, וטהורה העליה אע"פ שארובה של עליה סתומה: **הכל טמא.** דכיון דטומאה כנגד ארובות ודבר טמא אינו חוצץ רואין אותו כאילו הוא נתון בפני הארובה העליונה ועירב את הטומאה:

ו ארובה. שהיא רואה את האויר: **וקדירה נתונה תחתיה.** בארץ כנגד הארובה. ואינה רחבה כל כך שאם תעלה כנגד הארובה שיהיו שפתותיה נוגעות

משניות מבוארות – קהתי

טהור; **טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת** – ואם הטומאה מונחת בבית כנגד הארובות, **הַבַּיִת טָהוֹר** – כל הנמצא בבית כנגד התקרה טהור; וכבר בארנו טעם הדברים לעיל (משנה א). **הַטֻּמְאָה בֵּין בַּבַּיִת בֵּין כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת** – בין אם הטומאה מונחת בבית תחת התקרה ובין אם הטומאה מונחת כנגד הארובות, **נָתַן דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין מִלְמַעְלָן** – שנתן את הדבר על פי הארובה העליונה, **בֵּין מִלְמַטָּן** – שנתן את הדבר על פי הארובה התחתונה, **הַכֹּל טָמֵא** – כל מה שבבית והעליות טמא; ואף על פי שנתן את הדבר המקבל טומאה על הארובה התחתונה, מכל מקום אפילו מה שבעליות טמא, שהואיל ודבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה, רואים אותו כאילו הוא נתון בפי הארובה העליונה ועירב את הטומאה (**ברטנורא**); ויש מוסיפים בטעם הדברים, מפני שאנחנו אומרים: גוד אסיק, משוך והעלה את הדבר למעלה (**"מלאכת שלמה"; "סדרי טהרות"**). **וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה** – ואם נתן על פי אחת הארובות דבר שאינו מקבל טומאה, **מִמֶּנּוּ וּלְמַטָּן** – מן הדבר ולמטה, כלומר מה שלמטה מן הארובה הסתומה, **טָמֵא** – שנעשה אוהל סתום, וכל מה שבתוכו טמא; **מִמֶּנּוּ וּלְמַעְלָן** – מן הדבר ולמעלה, היינו כל מה שלמעלה מן הארובה הסתומה, **טָהוֹר** – שהדבר הנתון על פי הארובה חוצץ בפני הטומאה, הואיל והוא דבר שאינו מקבל טומאה.

בארנו את המשנה לפי ברטנורא. וכן מפרש גם בעל "סדרי טהרות". אבל יש מקשים על פירוש הפיסקה "בין מלמעלן בין מלמטן. הכל טמא", שלא ייתכן כלל לפרש, שאפילו נתן את הדבר מלמטה, היינו על הארובה התחתונה, הכל טמא; וכי זה עדיף מאשר אם היתה טומאה בעלייה עצמה כנגד ארובה? מכאן נאמרו על פיסקה זו פירושים אחרים.

הר"ש כותב: ונראה לפרש, ש"הכל טמא" היינו בין מה שתחת המאהיל (תחת הארובה הסתומה) **בין מה שלמעלה כנגד הארובה.** או שהפיסקה "בין מלמעלן בין מלמטן" אין פירושה שנתן את הדבר מלמעלה או מלמטה, אלא שנתנו גם מלמעלה וגם מלמטה, ולכך אף על פי שהטומאה למטה גם העליות טמאות, שאין דבר טמא חוצץ, והרי נסתמה הארובה העליונה ומערבבת את הטומאה. אף הגר"א מפרש, שנתן דבר המקבל טומאה בכל הארובות מלמעלן ומלמטן; הכל טמא – **שדבר המקבל טומאה אינו חוצץ,** ויוצאת הטומאה דרך הארובות לעליות, וכיון שנתן דבר המקבל טומאה אף בארובה העליונה, הרי זה מביא טומאה על כל העליות. וכן מפרש גם הרא"ש.

ובעל "תפארת ישראל" מפרש: בין מלמעלן בין מלמטן – בין שנתן את הדבר רק על הארובה העליונה, בין שנתן גם על הארובה התחתונה.

~ שבת קודש ~

באור משנה ה

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת בענין ארובות זו על גב זו.

אֵין בָּאֲרֻבּוֹת פּוֹתֵחַ טָפַח – רוחב טפח על טפח, **טֻמְאָה בַּבַּיִת** – אם הטומאה מונחת בבית תחת התקרה, **כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת טָהוֹר** – כל מה שכנגד הארובות טהור; **טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת** – אם הטומאה מונחת כנגד הארובות, **הַבַּיִת טָהוֹר** – כל מה שבבית טהור; ואף על פי שאין בארובות פותח טפח, אין אומרים "לבוד" לענין טומאה, אלא דינן בזה כארובות שיש בהן פותח טפח, כמו שבארנו במשנה ב. **הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת** – אם הטומאה מונחת בבית תחת התקרה, **נָתַן בֵּין דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין מִלְמַעְלָן בֵּין מִלְמַטָּן** – בין שנתן את הדבר מלמעלה, בארובה העליונה, בין שנתן מלמטה, בארובה התחתונה, **אֵין טָמֵא אֶלָּא הַתַּחְתּוֹן** – כל הבית התחתון, אבל הקומות העליונות טהורות, שאין הטומאה יוצאת מן האוהל שבבית בפתח שהוא פחות מטפח על טפח. ואפילו נתן את הדבר על פי הארובה העליונה בלבד, רואים אותו כאילו הוא נתון על הארובה התחתונה, ועירב את הטומאה. **הַטֻּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת** – ואם הטומאה מונחת כנגד הארובות, **נָתַן דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, בֵּין מִלְמַעְלָן בֵּין מִלְמַטָּן, הַכֹּל טָמֵא** – הואיל והטומאה כנגד הארובות ודבר המקבל טומאה נתון על אחת הארובות והוא מאהיל על הטומאה, הרי הדבר נטמא ואינו חוצץ בפני הטומאה; ואפילו הוא נתון על הארובה התחתונה, רואים אותו כאילו הוא נתון על פי הארובה העליונה ועירב את הטומאה, הלכך הכל טמא (**ברטנורא; "סדרי טהרות"**); ויש מפרשים: הכל טמא – כל מה שבבית למטה וכל מה שכנגד הארובות; אבל מה שבעליות שלא כנגד הארובות אינו טמא (**"תפארת ישראל"**); ויש מבארים: בין מלמעלן בין מלמטן – שנתן את הדבר על כל הארובות מלמעלן ומלמטן, הכל טמא – כל הכלים שכנגד הארובות טמאים, שאין הדבר חוצץ (**הגר"א**). **וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה** – ואם נתן דבר שאינו מקבל טומאה, **בֵּין מִלְמַעְלָן בֵּין מִלְמַטָּן** – כמו שבארנו לעיל, **אֵין טָמֵא אֶלָּא תַּחְתּוֹן** – כל הבית התחתון, אבל הקומות העליונות טהורות, משום שהדבר הנתון על הארובה חוצץ בפני הטומאה המונחת למטה. ואפילו הדבר מונח על פי הארובה העליונה לא עירב את הטומאה אלא לגבי הבית התחתון, מפני שאין טומאה יוצאת בפחות מפותח טפח, אבל רואים אותו כאילו הוא נתון בארובה התחתונה ועירב את הטומאה מלמטה, הלכך הבית התחתון כולו טמא (**"סדרי טהרות"**).

הרא"ש מפרש: אין טמא אלא תחתון – ואם נתן למעלה ולא למטה, העלייה טמאה, שהטומאה נכנסת לתוכה בפחות מפותח טפח, כיון שהטומאה כנגד הארובה, והבית טהור, שאין הטומאה חוזרת מאוהל העלייה ליכנס לבית, כיון שאין בארובה פותח טפח. אבל רבים תמהים על דברי הרא"ש, שאין משמעות לשון המשנה כדבריו; ואף הדין כשלעצמו תמוה הוא. ואמנם מהר"ם מפרש להיפך, שאפילו נתן בעליונה ולא בתחתונה, אין טמא אלא הבית בלבד, כיון שהטומאה שם. וכך בארנו במשנה. ברם, הפוסקים מביאים את דברי הרא"ש (עיין "משנה אחרונה").

באור משנה ו

אֲרֻבָּה שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַבַּיִת – בתקרה, והארובה פתוחה לחוץ,

בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ – טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת – תַּחְתֶּיהָ וְהַבַּיִת טָמֵא, תּוֹכָהּ וְגַבָּהּ טָהוֹר. בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ – הַכֹּל טָמֵא.

פירוש ברטנורא

בארובה, אלא יוצאת ונכנסת בריוח: **טומאה בוקעת ועולה.** והבית טהור, וכל המאהיל עליה שלא כנגד הטומאה טהור. אבל כנגד הטומאה טמא, דאע"ג דאין כלי חרס מטמא מגבו, הכא דטומאה בוקעת תוכה נמי טמא, אע"ג דטומאה תחתית. וכל מה שבקדירה טמא ואפילו שלא כנגד הטומאה: **תחתיה והבית טמא.** שהקדירה מאהלת על הטומאה, הואיל וגבוהה טפח: **תוכה וגבה טהור.** שהקדירה הוצצת בפני הטומאה ומצלת עם דפנות אהלים: **בתוכה או על גבה הכל טמא.** תוכה וגבה ותחתיה והבית. דטומאה שעל גבה בוקעת תחתיה, והרי גבוהה טפח, ושוב אין מצלת כיון דקדירה טמאה:

משניות מבוארות – קהתי

וּקְדָרָה – של חרס, **נְתוּנָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הארובה על רצפת הבית, **שֶׁאִם תַּעֲלֶה** – הקדירה עד פי הארובה, **אֵין שְׁפָתוֹתֶיהָ נוֹגְעוֹת בָּאֲרֻבָּה** – שפי הקדירה קטן במעט מפי הארובה, באופן שהקדירה נכנסת לתוכה, אבל מכל מקום, ממלאת היא את כל חללה (ונקט התנא תנאי זה משום סיפא, כמו שנבאר להלן): **טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – אם טומאה מן המת מונחת תחת הקדירה, והיא טומאה רצוצה, **בְּתוֹכָהּ** – או שהטומאה מונחת בתוך הקדירה, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – למעלה מפיה, **טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת** – ומטמאה כל מה שכנגדה, אבל אינה מתפשטת לצדדים, וכל הנמצא בבית טהור; ברם, הקדירה עצמה טמאה, אפילו כשהטומאה תחתיה, שאף על פי שאין כלי חרס מיטמא מגבו, מכל מקום כאן, הואיל והטומאה בוקעת ועולה, הריהי מיטמאה מתוכה; וכן כל מה שבקדירה טמא, אפילו שלא כנגד הטומאה (**ברטנורא; "סדרי טהרות"**). **הָיְתָה** – הקדירה – **גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הקדירה, **אוֹ בַּבַּיִת** – תחת התקרה, **תַּחְתֶּיהָ וְהַבַּיִת טָמֵא** – שהאוהל ברום טפח שתחת הקדירה ואוהל הבית אוהל אחד הם; **תּוֹכָהּ וְגַבָּהּ** – של הקדירה, **טָהוֹר** – שרואים את הקדירה כאילו עלתה עד פי הארובה ("גוד אסיק"). **ונתונה היא בתוכה, וכיון שאינה מיטמאה מגבה, הריהי מצלת על עצמה עם דפנות האוהל** (עיין לעיל ה, ה), **וחוצצת בפני הטומאה, שלא תיכנס לתוכה ("סדרי טהרות").** וכל זה דווקא כשאין שפתותיה נוגעות בארובה, כמו שבארנו לעיל; אבל אם שפתותיה נוגעות בארובה, כלומר שאין הקדירה נכנסת לתוכה, אין הקדירה מצלת על עצמה, שאין כלי נעשה אוהל לחצוץ בפני הטומאה (**הר"ש עפ"י התוספתא; "סדרי טהרות"**). **בְּתוֹכָהּ** – אם הטומאה נתונה בתוך הקדירה, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – למעלה מפיה, **הַכֹּל טָמֵא** – תוכה וגבה ותחתיה והבית טמאים, שהואיל והטומאה בתוכה או על גבה נטמאה הקדירה, ואין כלי טמא מציל אפילו עם דפנות אוהלים, הלכך בוקעת הטומאה לתחתיה ומתפשטת משם בכל הבית, שהרי האוהל שתחתיה ואוהל הבית כאוהל אחד הם (**ברטנורא; "תפארת ישראל"; "סדרי טהרות"**). ויש גורסים: הכל טהור – כלומר הבית כולו טהור, וכן תחת הקדירה טהור; ברם, כנגד הטומאה למעלה עד לרקיע טמא (**רמב"ם בפירושו למשנתנו; הל' טומאת מת פז, ה; עיין השגות הראב"ד שם; ועיין "כסף משנה" שם**).

עיקר הקושי בעבודה דקיבוץ הניצוצות – הוא בארץ צפון . . לפי שצפון הוא קו השמאל, שרובו דינים, ומשם יש יניקת החיצונים ביותר, עד שמצד סדר ההשתלשלות בריבוי צמצומים כו' נעשה העניין ד"מצפון תפתח הרעה" כפשוטו, ולכן עבודת הבירורים בצפון היא קשה ביותר

ממאמר שבת פרשת נח ה'תשכ"ח

המשך ביאור למס' בכורות ליום שבת קודש עמ' ב

משנה

המשנה מביאה את הדברים המותרים והאסורים לקנות מן החשוד על מכירת תרומה בתורת חולין: **הֶחָשׁוּד לְהָיוֹת מוֹכֵר תְּרוּמָה לְשׁוּם חוּלִּין, אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ אֲפִילּוּ מַיִם וָמֶלַח,** משום קנס, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִיקַּת** (–שייכות) **תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת,** כלומר, כל דבר שנותנים ממנו תרומה ומעשרות, **אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ.**

גמרא

נאמר במשנה, רבי שמעון אומר, כל שיש בו זיקת תרומה ומעשרות אין לוקחין ממנו. מבררת הגמרא: התיבה 'כל' **לְאָתְווֵי מַאי.** משיבה הגמרא: **לְאָתְווֵי** לאסור לקנות ממנו **קְרֵבֵי דָּגִים,** אף שאין דגים מחוייבים כלל בתרומה ומעשרות, מכל מקום אין קונים ממנו משום **דִּמְעָרְבֵי בְּהוּ שֶׁמֶן זַיִת,** שיש בו חיוב תרומה ומעשרות.

הגמרא מביאה מעשה ומבארת את דינו לפי משנתנו: **הַהוּא טַבָּחָא** – מעשה בשוחט אחד, **דַּהֲוָה חָשׁוּד לְזַבּוּנֵי** – שהיה חשוד למכור

עין יעקב - מסכת שבת

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף לג עמוד ב. ממשיכה הגמרא: **שָׁמַע רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר חַתְנֵיהּ** [–חתנו של רבי שמעון], שרבי שמעון נמצא בדרכו לביתו, **וְנִפַּק לְאַפֵּיהּ** – ויצא לקראתו, **עַיְילֵיהּ לְבֵי בָנְיֵה** – הכניס רבי פנחס את רבי שמעון לבית המרחץ, **הֲוָה קָא אָרִיךְ לֵיהּ לְבִישְׁרֵיהּ** – היה רבי פנחס מתקן ומחליק את בשרו של רבי שמעון בבית המרחץ, בעודו עוסק בכך, **חָזֵי דַּהֲוָה בֵּיהּ פִּילֵי בְּגוּפֵיהּ** – ראה רבי פנחס שיש סדקים בבשרו של רבי שמעון מחמת החול שישב בו, **הֲוָה קָא בָּכֵי וְקָא נָתְרוּ דִּמְעַת עֵינֵיהּ וְקָמְצַוְּחָא לֵיהּ** – היה רבי פנחס בוכה על שראהו בכך, והיו נופלות דמעות עיניו לתוך הסדקים שבבשרו של רבי שמעון, ומכאיבות לו מחמת מליחותם, **אָמַר לֵיהּ** רבי פנחס לרבי שמעון, **אוֹי לִי שֶׁרְאִיתִיךְ בְּכָךְ. אָמַר לֵיהּ** רבי שמעון, אדרבה, **אַשְׁרֶיךָ שֶׁרְאִיתַנִי בְּכָךְ, שֶׁאִילְמָלֵא לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ,** כלומר, לולי שהייתי יושב במערה ועוסק בתורה מתוך צער, **לֹא מָצְאָתָ בִּי כָּךְ** – לא מצאת בי חכמת התורה שהחכמתי במערה. מבארת הגמרא את גדלותו של רבי שמעון בתורה לאחר הלימוד במערה, **דְּמֵעִיקָּרָא** – שקודם שהיה במערה, **כִּי הֲוָה מַקְשֵׁי** – כשהיה מקשה **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי קוּשְׁיָא, הֲוָה מְפָרֵק לֵיהּ** [–היה מתרץ לו] **רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר תְּרֵיסַר פֵּירוּקֵי** – שנים עשר תירוצים, **לַסּוֹף** – לאחר לימודו שלש עשרה שנה במערה, **כִּי הֲוָה מַקְשֵׁי רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר קוּשְׁיָא, הֲוָה מְפָרֵק לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעָה פֵּירוּקֵי.**

ממשיכה הגמרא: **אָמַר** רבי שמעון, **הוֹאִיל וְאִיתְרְחִישׁ נִיסָּא** שניצלתי מידי מלכות רומי, **אֵיזִיל אֲתַקֵּין מִילְתָא** – אלך ואתקן לרבים דבר הצריך תיקון, כמו שנהג יעקב אבינו בבואו לעיר שכם, לאחר שנפגש עם עשיו בחזרתו מבית לבן, וניצל מידיו, **דִּכְתִיב** (בראשית לג יח) **'וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם** עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם', **וְאָמַר רַב,** הכתוב מלמד שבא יעקב לשכם, כשהוא **שָׁלֵם בְּגוּפוֹ,** שנתרפא מצליעתו, **שָׁלֵם בְּמָמוֹנוֹ,** שלא נחסר ממונו מחמת הדורון ששלח לעשיו, **שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ,** שלא שכח תלמודו מחמת טורח הדרך. וממשיך הכתוב **'וַיִּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר',** ונחלקו אמוראים בפירוש 'ויחן', ואיזו תקנה תיקן יעקב לעיר שכם, **אָמַר רַב, מַטְבֵּעַ תִּיקֵּן לָהֶם** לבני העיר, ומתפרש הכתוב 'ויחן' בלשון 'חֵן'. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שְׁווֹקִים תִּיקֵּן לָהֶם,** ומתפרש הכתוב 'ויחן' בלשון 'חניה'. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מֶרְחֲצָאוֹת תִּיקֵּן לָהֶם,** ומתפרש 'ויחן' מלשון 'חֵן'. הרי שכנעשה לאדם נס, צריך לתקן דבר לרבים. **אָמַר** רבי שמעון לבני העיר, **אִיכָּא מִילְתָא דְּבָעֵי לְתַקּוֹנֵי** – האם יש כאן דבר הצריך תיקון. **אָמְרוּ לֵיהּ, אִיכָּא דּוּכְתָּא דְּאִית בֵּיהּ** – יש מקום שיש בו **סְפֵק טוּמְאָה** של מת, ומקום שוק הוא, ודרך מעבר לרבים, **וְאִית לְהוּ צַעֲרָא לַכֹּהֲנִים לְאַקּוֹפֵי** – ומצטערים הכהנים להקיף השוק בדרך ארוכה, מחמת האיסור להיטמא למת. **אָמַר** רבי שמעון, **אִיכָּא אִינִישׁ דְּיָדַע דְּאִיתְחַזַּק הָכָא טָהֳרָה** – האם יש אדם היודע שהוחזק שוק זה בטהרה, כלומר, שלא היה כאן בית הקברות גמור, ולכן אם נמצא כאן מת שנקבר בדרך מקרה, מותר לפנותו ולטהר המקום. **אָמַר לֵיהּ הַהוּא סָבָא, כָּאן** – בשוק זה

רש"י

וְקָמְצַוְּחוּ לֵיהּ. לְר' שִׁמְעוֹן, שֶׁהַדְּמָעוֹת מְלוּחִין וּמַכְאִיבִין אֶת הַמַּכָּה בְּתַחְלָתָן: **אַתְקִין מִילְתָא.** כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב כְּשֶׁנִּיצוֹל מֵיָּד עֵשָׂו: **שָׁלֵם בְּגוּפוֹ.** שֶׁנִּתְרַפֵּא מִצַּלַּעְתּוֹ: **שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ.** שֶׁלֹּא שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ מִפְּנֵי טוֹרַח הַדֶּרֶךְ: **תִּיקֵּן לָהֶם.** דִּבְרֵי חֵן וַחֲנִיָּיה. וְלִי נִרְאֶה: מ'וַיִּיקֵן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה" – לְשׁוֹן תִּיקוּן: **וְאִית לְהוּ צַעֲרָא לְאַקּוֹפֵי.** שֶׁהָיָה אוֹתוֹ שׁוּק שֶׁהַסְּפֵק בּוֹ מְקוֹם מַעֲבַר הָעִיר לָרַבִּים, וְהַכֹּהֲנִים לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לִיכָּנֵס שָׁם מִפְּנֵי טוּמְאָה, וְצָרִיךְ לְהַקִּיף דֶּרֶךְ אַחֵר אָרוֹךְ: **אִיכָּא דְּיָדַע דְּאִיתַּחְזַק טָהֳרָה.** בְּהַאי שׁוּק מֵימֵיהּ, שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית הַקְּבָרוֹת גָּמוּר וְלֹא נִיתַּן לְפַנּוֹתוֹ: **כָּאן קִיצִּין בֶּן זַכַּאי.** שְׁתָּלָן וְעָקָרָן לְאַחַר גִּידּוּלָן: **תּוּרְמְסֵי תְּרוּמָה.** הַצְּרִיכוֹת לְשָׁמְרָן בְּטָהֳרָה. וְגַם הוּא הָיָה כֹּהֵן, כְּדְאָמְרִינַן [בַּתּוֹסֶפְתָּא דְּפֶרָה] (פ"ג) "אִם מַה שֶּׁעָשׂוּ יְדֵי שָׁכַחְתִּי": **עֲבַד אִיהוּ נַמִּי הָכִי.** הָיָה מְקַצֵּץ תּוּרְמְסִין וּמַשְׁלִיכָן שָׁם, וְנַעֲשָׂה גַּם וְצָף הַמַּיִם בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם, וְצִיְּינוֹ לְמָקוֹם הַקֶּבֶר – הָכִי מְפָרֵשׁ בִּפְסִיקְתָא דְּפָרָשַׁת הָעוֹמֶר, וּבְסֵדֶר זֶרָעִים יְרוּשַׁלְמִי):

רש"י

הָיִיתָ. בְּמַעֲמָד: וְנִמְנֵיתָ. הִסְכַּמְתָּ לְדַעְתֵּנוּ לִהְיוֹת מִן הַמִּנְיָן: מְפַרְכְּסוֹת זוֹ אֶת זוֹ. אֶת שְׂעַר חֲבֶרְתָּהּ לִהְיוֹת נָאֶה: גַּל מֵעֲצָמוֹת. כְּמוֹ שֶׁגִּרְקַב בְּשָׂרוֹ וְנָפַל מִזְּמַן הָרְבֵּה:

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

קִיצֵּץ רבן יוחנן בֶּן זַכַּאי תּוּרְמְסֵי [–מין קטניות] תְּרוּמָה ששתלם כאן, הרי שמקום טהור הוא, שהרי אסור לטמא תרומה. עֲבַר אִיהוּ נַמִּי הָכִי – עשה גם רבי שמעון כך, שקצץ תורמוסים ופיזרם על מקום הספק, ונעשה נס וצף המת לכיוון פני הקרקע, ואז, כָּל הֵיכָא דַּהֲוָה קָשֵׁי – כל מקום בקרקע שנשאר קשה כבתחילה, טַהֲרִיהּ, וְכָל הֵיכָא דַּהֲוָה רָפֵי – וכל מקום שנעשה רפוי ורך מחמת שצף המת וזעזע את הקרקע, צַיְינֵיהּ – ציינו שמקום קבר הוא. וכך נטהר כל המקום שסביבות המת.

לאחר שטיהר רבי שמעון את המקום, אָמַר הַהוּא סָבָא בטענה, טִיהַר בֶּן יוֹחַי בֵּית הַקְּבָרוֹת. אָמַר לֵיהּ רבי שמעון לההוא סבא, אִילְמָלֵי (לֹא) [–אם לא] הָיִיתָ עָמָּנוּ באותו מעמד שטיהרתי המקום, היית יכול לטעון שלא נהגתי כהלכה, וַאֲפִילּוּ אם הָיִיתָ עִמָּנוּ וְלֹא נִמְנֵיתָ [–הסכמת] עִמָּנוּ לטהר המקום, יָפֶה אַתָּה אוֹמֵר, אבל עַכְשָׁיו שֶׁהָיִיתָ עִמָּנוּ וְגַם נִמְנֵיתָ עִמָּנוּ לטהרו, יֹאמְרוּ הבריות, אפילו זוֹנוֹת השונאות ביותר זו את זו, אף על פי כן מְפַרְכְּסוֹת [–מתקנות] זוֹ אֶת שערה של זוֹ, כדי לנאותה, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיש לכל אחד להצדיק דברי חבירו, ומדוע אתה מערער על כך שטיהרתי המקום. יְהַב בֵּיהּ עֵינֵיהּ – נתן בו רבי שמעון את עיניו באותו זקן בקפידה, וְנָח נַפְשֵׁיהּ – ומת.

נְפַק – יצא רבי שמעון לְשׁוּקָא, חַזְיֵיהּ לִיהוּדָה בֶּן גֵּרִים שגרם בדיבורו שתגזור עליו המלכות מיתה, אָמַר רבי שמעון בתמיה, עֲדַיִין יֵשׁ לָזֶה בָּעוֹלָם, כלומר, וכי עדיין חי הוא. נָתַן רבי שמעון בּוֹ [–ביהודה בן גרים] עֵינָיו בקפידה, וַעֲשָׂהוּ גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת – ונעשה גופו כאילו מת מכבר, וכבר נרקב בשרו, ולא נשאר ממנו אלא ערימת עצמות.

אגרות קודש

ב"ה, א' מרחשון, ה'תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

הנהלת הישיבות בלוד ובתל-אביב,
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על שאלתם על ידי הרה"ח וו"ח אי"א נו"מ עוסק בצצ"ב וכו' מהור"ש שי' גוראר'י בענין היחס שבין שתי הישיבות בלוד ובתל-אביב.

הנה כבר מלתי אמורה, ששתיהן צריכות להתקיים, ואין לבטל בשום אופן הישיבה בתל-אביב.

אבל לאידך גיסא, צריכה תכנית הלימודים שבשתי הישיבות להיות מסודרת באופן שיתאימו, ויהי' המשך מאחת לחברתה בלי הפסק ביניהן. וכיון, שכנראה, מיטב הכחות, הן בהמשפיעים והן בהתלמידים, הוא בלוד, יש לסדר, אשר מהישיבה בתל-אביב יוכלו התלמידים לעבור ולהמשיך לימודם בהישיבה בלוד באופן ישר.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש.

מ. שניאורסאהן

לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶן, כלומר, לדעת רבנן הרי שנינו שכל התערובת תאכל באופן שהחולין לא יוכלו לקבל טומאה, אבל לרבי אליעזר הסובר שיש להוציא מהתערובת סאה אחת ותולים שהיא הסאה שנפלה, יש לברר האם צריך להקפיד על השאר שלא יוכל לקבל טומאה מן התרומה הטמאה שבתוכה או לא. משיבה הברייתא, גם לרבי אליעזר הפירות הנותרים **יֵאָכְלוּ נִקּוּדִין, אוֹ קְלָיוֹת, אוֹ יִלּוֹשׁוּ בְּמֵי פֵירוֹת, אוֹ תִּתְחַלֵּק לְעִיסּוֹת וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא כַּבֵּיצָה בְּמָקוֹם אֶחָד,** וכמבואר בדעת רבנן.

וְאָמַר עוּלָּא, מַה הַטַּעַם שצריך להקפיד שלא יקבלו טומאה ולא נוהגים בתערובת כחולין גמורים, והרי לרבנן התרומה הטמאה נתבטלה לגמרי, ולרבי אליעזר מלבד הביטול גם אומר שאותה סאה כבר יצאה מהתערובת, **גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָבִיא קַב חוּלִּין טְמֵאִים מִמָּקוֹם אַחֵר,** וְיערבם בקַב **וָעוֹד מִמִּין זֶה** – מתערובת זו, **סָבַר אֱיבַטְּלִינְהוּ בְּרוּבָּא** – וסבור שבכך יוכל לבטל את הקב של החולין הטמאים ברוב החולין הטהורים, וְבאמת אינו כן, שהרי **כֵּיוָן דְּאִיכָּא הַאי מַשֶּׁהוּ** – מאחר שיש בתערובת מעט מן התרומה הטמאה, נמצא שכאשר מערב אותה עם קב אחר של חולין טמאים, **מָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְנֵיעוֹר** – מצטרף המעט תרומה טמאה לקב חולין הטמאים, ומעתה שוב אין כאן מיעוט של טומאה רק מחצה על מחצה, ועל ידי כן נתעורר אותו משהו מתורת הביטול שהיתה עליו וחזר לטומאתו. ומכאן מוכיח רב דימי לאביי שטומאה שנתבטלה, יכולה להתעורר ממצב הביטול ולחזור לטומאתה. ולכן מים טמאים שנתבטלו בציר, אין לערבם בקדירה, שכן כאשר יצטרפו אותם מים עם המים של התבשיל, יתעוררו מתורת ביטולם ויחזרו לטומאתם הראשונה, וכרבי ירמיה.

דוחה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** אביי לרב דימי, וכי **אִם** מצאנו **שטוּמְאָה עוֹרֶרֶת טוּמְאָה** יש להוכיח מכך שגם **טָהֳרָה עוֹרֶרֶת טוּמְאָה.** כלומר, אין הוכחה מדברי עולא לדין ציר, לפי שבדברי עולא החשש הוא שיביא חולין טמאים, ועל ידם תתעורר הטומאה שהתבטלה בתוך התערובת, אבל בציר, המים של הקדירה הם טהורים ומנין שבכוחם לעורר את המים הטמאים שנתבטלו בציר, ולהחזירם לטומאתם.

הגמרא מקשה על רב ירמיה, ממשנה הדנה באפר פרה הראוי להזאה, שנתערב באפר פסול: **אֵיתִיבֵיהּ** – הקשה אביי לרבי ירמיה, שנינו במסכת פרה (פ"ט מ"ז), **אֵפֶר** של פרה אדומה **הַכָּשֵׁר** להזאה, **שֶׁנִּתְעָרֵב בְּאֵפֶר מִקְלֶה** – אפר אחר, **הוֹלְכִין אַחַר הָרוֹב לְטַמֵּא,** שאם הרוב הוא מאפר הפרה מטמאה התערובת את הנוגע בה כדין נוגע במי פרה. **אִי רוּבָּא** [–ואם הרוב] **אֵפֶר מִקְלֶה הוּא, לֹא מְטַמֵּא. וְאִי אָמְרַת טוּמְאָה כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דָּמֵי** – ואם אתה סובר שהטומאה נחשבת קיימת, ולכן אם מצאה טומאה אחרת מצטרפת אליה, **נְהִי דִּבְמַגָּע לֹא מְטַמֵּא, לְטַמֵּא בְּמַשָּׂא** – אמנם אפר מעורב זה אינו מטמא במגע, מפני שכל הנוגע בו תולין שנגע רק בחלק הטהור שבו, מכל מקום יטמא במשא, שכן הנושא את האפר המעורב נשא גם את החלק הטמא שבו, ומי חטאת ואפר חטאת מטמאים גם במשא, כמבואר במסכת יומא (יד.).

מתרצת הגמרא: **הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ** – הרי נאמר בבית המדרש על משנה זו, **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא,** מה ששנינו שאם הרוב הוא אפר מקלה טהור, ביאור הדבר הוא, **שטָהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּמַגָּע, אֲבָל מְטַמֵּא** הוא **בְּמַשָּׂא.** ולכן אין קושיא מכאן על רבי ירמיה.

אביי מוסיף להקשות על רבי ירמיה: **וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא, נְבֵילָה בְּטֵילָה בַּשְּׁחוּטָה** – חתיכה של בשר נבילה, שנתערבה בשתי חתיכות של בשר בהמה שחוטה, ואין ניכר איזו היא הנבילה ואיזו היא השחוטה, נתבטלה חתיכת הנבילה שהיא המיעוט בחתיכות השחוטה שהן הרוב, ושוב אינה מטמאה, לפי שהיא תערובת 'מין בשאינו מינו', **שֶׁכֵּן אִי אֶפְשָׁר (לנבילה שתיעשה שחוטה)** [לַחתיכת הבשר **הַשְּׁחוּטָה שֶׁתֵּיעָשֶׂה** – שתחול עליה תורת **נְבֵילָה**] לענין טומאה, ולפיכך חשובה ה'שחוטה' כמו שאינה ממין הנבילה והנבילה בטילה בה, גם לדעת רבי יהודה הסובר (מנחות כג.) שמין במינו אינו בטל. ואם אמרת שהטומאה שנתבטלה עדיין חשובה כאילו היא קיימת, קשה **נְהִי** [–אמנם] **דִּבְמַגָּע לֹא מְטַמֵּא,** מכל מקום **לְטַמֵּא בְּמַשָּׂא,** ומדוע סתם רב חסדא דבריו שהנבילה בטילה, ולא פירט שבטלה רק לענין מגע.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב דימי לאביי, **אַתּוּן בִּדְרַב חִסְדָּא מַתְנִיתוּ לָהּ** – אתם שונים את ההלכה הזאת בשם רב חסדא, ואם רב חסדא אמר כן בודאי שנתכוין לומר שאינה מטמאה לא במגע ולא במשא, לפי שרב חסדא אמורא היה, ודרכו של אמורא לפרש דבריו, ואם היתה כוונתו לטומאת מגע בלבד, היה לו לפרש, **אֲנַן בִּדְרַבִּי חִיָּיא מַתְנִינַן לָהּ** – אבל אנחנו שונים את ההלכה הזאת בשם רבי חייא, ואין דרך התנא לפרש כל כך, **דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא** – שנה רבי חייא בברייתא, **נְבֵילָה וּשְׁחוּטָה בְּטֵילוֹת זוֹ בָּזוֹ** לפי שהיא תערובת 'מין בשאינו מינו', **וְאִיתְּמַר עֲלָהּ** – ונאמר על הלכה זאת, **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, טָהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּמַגָּע אֲבָל מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא.** והטעם בזה, לפי שהטומאה שנתבטלה, עדיין חשובה היא כקיימת, ומטעם זה גם במים הטמאים שנתבטלו בציר, אם ניתוספו עליהם מים טהורים, מצא מין את מינו ונתעוררה הטומאה שנתבטלה.

מקשה אביי לרב דימי על שיטת רבי ירמיה: **וְהָא דִּתְנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, בְּהֵמָה גַּסָּה** שעדיין לא ילדה **שֶׁשָּׁפְעָה חֲרָרַת דָּם** – שהפילה חתיכת דם, והוא סימן שהיה בה ולד שנימוח בה, **הֲרֵי זוֹ תִּקָּבֵר** – קוברים את החררה כאילו היה בה בכור **וְנִפְטְרָה מִן הַבְּכוֹרָה** – הולד הבא שתלד אין בו דיני בכור, **וְתָנֵי** [–ושנה] **רַבִּי חִיָּיא** בברייתא, **אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא,** והתבאר לעיל (כב.) שהטעם בזה הוא מפני שנתבטלה ברוב דם וגנונים היוצאים עמה. ולדבריך שהטומאה שהתבטלה נחשבת כאילו קיימת, קשה, **אַמַּאי** – מדוע הדין כן, (ד)**נְהִי** [ד]**בְּמַגָּע לֹא מְטַמֵּא,** מכל מקום **תְּטַמֵּא בְּמַשָּׂא. אִישְׁתִּיק** – שתק רב דימי, ולא היתה בידו תשובה על קושיית אביי.

אבל הגמרא מתרצת: **דִּלְמָא (וַדַּאי) שָׁאנִי הָכָא דְּהָוְיָא לָהּ טוּמְאָה סְרוּחָה** – אולי שונה הדבר כאן בחררה, שהיא טומאה סרוחה, כלומר, שהולד שהיה בחררה התעפש ואינו ראוי עוד לאכילה, ולכן אינו מטמא.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: **הָנִיחָא לְבַר פָּדָא, דְּאָמַר טוּמְאָה חֲמוּרָה עַד לַגֵּר** – הנבילה מטמאת טומאה חמורה, שהיא טומאת משא, כל זמן שהיא ראויה לאכילה לגר תושב, כלומר, לאדם, אבל אם סרחה כל כך עד ששוב אינה ראויה לאכילת אדם, שוב אינה מטמאה במשא, **וְטוּמְאָה קַלָּה עַד לַכֶּלֶב** – אבל עדיין מטמאה הנבילה בטומאה קלה, שהיא טומאת מגע, עד שתתעפש לגמרי ולא תהיה ראויה אף לאכילת כלב, ולפיכך הדבר מובן, שכן **הָא לֹא חַזְיָא לַגֵּר** – חררה זו אינה ראויה לאכילת גר לפי שסרוחה היא, ולפיכך אינה מטמאה במשא, וגם במגע אינה מטמאה לפי שהולד נתבטל ברוב דם וגנונים היוצאים עמו, **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר,**

רש"י

אלא לרבי אליעזר — דאמר: "שאני אומר", מי חשבינן להו כטהורין לגמרי וקאמר: יאבלנו נקודים או ילושו. **מה טעם** — לא חשבינן להו חולין גמורין, לרבנן — כיון דבטלה, לרבי אליעזר — הואיל ואית ליה "שאני אומר" **גזירה שמא יביא כו'** — דאי חשבינן להו טהורין לגמרי, איבא למיחש כי הוה ליה קב שאר חולין טמאין — מייתי לה, ומערב לה בקב ועוד ממין זה, וקסבר: איבטלה לקב קמא ברובא דהאי קב ועוד. וכיון דאיכא בהאי קב ועוד משהו אחד ממאה טמא מן התרומה טמאה שנפלו שם ובטלינן — עכשיו מוצא טמא ראשון את טמא שני, וניעור מתורת טהורה ומצטרף עם זה, והוו להו פלגא ופלגא ולא מיבטל. אלמא, טומאה שבטלה חזרה וניעורה מתורת טהרה! **אמר ליה אם טומאה עוררת את טומאה טהרה יעורר את הטומאה** — בתמיה. כלומר, מים שבקדרה, שטהורים — היאך יעוררו מים שבציר לטמא **איתיביה** — לרבי ירמיה. **אפר כשר** — של פרה אדומה. **אפר** מקלה — אפר דעלמא. **לטמא** — את הנוגע בה, כדכתיב: "והנוגע במי הנדה יטמא" (במדבר יט). **ואי אמרת טומאה** — המתבטלת ברוב לא בטלה לגמרי, אלא כמאן דאיתיה דמי, דאי משכחת טומאה אחריתי מצטרפת בהדה. נהי דהאי אפר במגע לא מטמא, דכיון דרובו טהור אמרינן באפר מקלה נגע שהוא הרוב. אבל במשא מיהא ליטמא, דהא מכל מקום הטומאה נשא והסיט, וקיימא לן דמי חטאת ואפר חטאת מטמאין במשא בפרק קמא דיומא (יד,א)! **בטילה בשחוטה** — חתיכת נבילה שנתערבה בשתי חתיכות שחוטות — בטלה נבלה ברוב מלטמא, דמין בשאינו מינו בטל, והאי — מין בשאינו מינו הוא. **דאי אפשר לשחוטה שתיעשה נבילה** — ומאן דגריס "שאי אפשר לנבילה שתיעשה שחוטה" — שבשתא היא, דהא אפשר לנבילה שתהא לה תורת שחוטה, שלא תטמא כלום, כגון כי מסרחא לה — פרחה טומאה מינה, כדאמרינן לקמן: הראויה לגר קרויה "נבילה". **והכי** מפרש במנחות בפרק "הקומץ רבה" (נג,א). — טומאה שבטלה במאן דאיתא דמיא, דאי משכחת טומאה אחריתי חזרה וניעורה — הכי נמי, נהי דבמגע לא מטמא דלא אזלינן אחר חתיכת נבילה בשתים דשחוטה. **אינה מטמאה לא במגע ולא במשא** — ואוקימנא לעיל: משום ביטול ברוב נגעו בה. ואי טומאה המתבטלת ברוב כמאן דאיתא דמי — תטמא במשא! **טומאה חמורה** — דהיינו משא. **עד לגר** — עד שהיא ראויה לאכילת גר תושב. אבל אם סרחה ואינה ראויה לגר — תו לא מטמאה במשא.

לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַה תְּהֵא עֲלֵיהֶן - יֵאָכְלוּ נְקוּדִין, אוֹ קְלָיוֹת, אוֹ יִלּוֹשׁוּ בְּמֵי פֵּרוֹת, אוֹ תִּתְחַלֵּק לְעִיסוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בַּכִּיצָּה בְּמָקוֹם אֶחָד. וְאָמַר עוּלָּא: מַה טַּעַם גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָבִיא קַב חוּלִּין טְמֵאִים מִמָּקוֹם אַחֵר, וְקַב וְעוֹד מִמִּין זֶה, סָבַר: אֵיבְטְלִינְהוּ בְּרוּבָּא; וְכֵיוָן דְּאֵיפָא הַאי מַשֶּׁהוּ - מָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְנֵיעוֹר. אָמַר לֵיהּ: אִם טוּמְאָה עוֹרֶרֶת טוּמְאָה, טָהֳרָה עוֹרֶרֶת טוּמְאָה אֵיתִיבֵיהּ: אֵפֶר כָּשֵׁר שֶׁנִּתְעָרַב בְּאֵפֶר מִקְלֶה - הוֹלְכִין אַחַר הָרוֹב לְטַמֵּא. וְאִי רוּבָּא אֵפֶר מִקְלֶה הוּא - לֹא מְטַמֵּא. וְאִי אָמְרַתְּ טוּמְאָה כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דָּמֵי, נֶהֱי דִּבְמַגָּע לָא מְטַמֵּא, לְמַשָּׂא בְּמַשָּׂא! - הָא אֵיתָמַר עֲלָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: טָהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּמַגָּע, אֲבָל מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא. - וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא: נְבֵלָה בִּטְבֵלָה בְּשִׁחוּטָה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִנְבֵלָה שֶׁתֵּיעָשֶׂה שְׁחוּטָה; נֶהֱי דִּבְמַגָּע לָא מְטַמֵּא, לְמַשָּׂא בְּמַשָּׂא! אָמַר לֵיהּ: אַתּוּן בְּרַבָּךְ חִסְדָּא מַתְנִיתוּ לָהּ, אֲנַן בִּדְרַבִּי חִיָּיא מַתְנִינַן לָהּ; תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: נְבֵלָה וּשְׁחוּטָה בִּטְבֵלוֹת זוֹ בְּזוֹ; וְאִיתְמַר עֲלָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: טָהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּמַגָּע, אֲבָל מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא. וְהָא דְּתָנֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בְּהֵמָה גַּסָּה שֶׁשָּׁפְעָה חֲרֶרֶת דָּם - הֲרֵי זוֹ תִּקָּבֵר, וְנִפְסֶרֶת מִן הַכִּבְכּוֹרָה; וְתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא, אַמַּאי דִּנְהֵי בְּמַגָּע לָא מְטַמֵּא, תְּמַטֵּא בְּמַשָּׂא! אֵישְׁתִּיק. - דִּלְמָא וַדַּאי שָׁאנֵי הָכָא דְּהָוְיָא לָהּ טוּמְאָה סְרוּחָה! - הָנֵיחָא לְבַר פַּדָּא, דְּאָמַר: טוּמְאָה חֲמוּרָה עַד לְגֵר, וְטוּמְאָה קַלָּה עַד לַכֶּלֶב - הָא לָא חָזְיָא לְגֵר. אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר:

אחת

סבר אבטלינהו ברובא — תימה! מה יועיל? הא אין מבטלין [איסור] לכתחלה! ואפילו שוגג אם בטלו — אינו מבוטל, למאן דאמר בגיטין (נד,ב): נפלו ונתפצעו, בין בשוגג בין במזיד לא יעלו! מיהו, איכא למאן דאמר התם: בשוגג יעלו. ושמא הא חשיב שוגג, כשסבור שמותר לבטל. **ואי** אמרת טומאה כמאן דאיתיה כו' — מתוך פירוש הקונטרס משמע שבא לדקדק דאין טומאה עוררת טומאה, מדחשבינן טומאה כמאן דליתא. וזה אינה סוגית התלמוד, שיבא אביי להקשות על עצמו דפירש דטומאה עוררת טומאה. ועוד, דתיקשי ליה ממתניתין! אלא אפילו לא חשיבא טומאה כמאן דאיתא, מכל מקום בדין הוא על טומאה שעוררת טומאה, דאי נמי לא הויא טומאה כמאן דאיתא.

נבילה בטלה בשחוטה — ומסיק: לענין מגע, אבל לענין משא — מטמא. ועל ברחין כשיש בנבילה כזית במקום אחד, דאי לאו הכי — במשא לא מטמא, כדמוכח ב"הערב והרוטב" (חולין קכד,ב) דשני חצאי זיתים דנבילה שתחבם בקיסם, אפילו הוליך והביא כל היום כולו — טהור, אלא היכא דמרודד ודבוק זה בזה קצת. ותימה: אי דנגע בכל הזיתים, אמאי טהור? דאפילו נגע בבולו משמע דטהור, דומיא דמשא. ומיהו, היכא דלא נגע בולו בבת אחת, אלא נגע בזה וחזר ונגע בזה — אפשר דטהור, כיון דבכל פעם שנוגע אין יודע שיהא נוגע בטומאה. ולא הוי נמי ספק טומאה ברשות היחיד, כיון דבטלה ברוב. ועוד יש לפרש: בשנימוח הכל יחד נבילה ושחוטה, והוי כמו מרודד. ואתיא שפיר אפילו לרבי עקיבא ד"הערב והרוטב" (שם). דאף על גב דפליג התם אפילו במרודד, דלא מטמא במשא — היינו בערב, אבל במרודד בקיסם — אפילו רבי עקיבא מודה, כדקאמר התם: ומודה רבי עקיבא בשני חצאי זיתים שתחבם בקיסם והסיטן שהוא טמא, ומוקי ליה במרודד. ואפילו לא יהא הסיטן דהתם דוקא, אלא אפילו במגע מטמא, דאי במגע לא מטמא — לא הוה מטמא במשא, מכל מקום בהאי דהכא לא מטמא במגע, דבטל ברוב. וקצת תימה: דכיון דחשיב הכא חיבור במרודד בקיסם, מההוא טעמא דמטמא במשא, משום דטומאה כמאן דאיתא דמיא — מההוא טעמא גופיה מטמא במגע! ויש לחלק. ואם תאמר: וכיון דלא אתי הכא לכלל מגע, היכי מטמא במשא לרבי עקיבא? ויש לומר: דהני מילי כגון קולית חתומה, שאין יכול ליגע, או כגון שני חצאי זיתים על הערב, דפליגי רבי ישמעאל ורבי עקיבא. אבל הכא, דאיכא שם שיעור טומאה במקום אחד, ובר מגע הוא אלא דאין ידוע איזהו — בא לכלל מגע קרינא ביה. ואם תאמר: מאי שנא דלענין טומאת משא לא מהני ביטול ברוב, משום דסוף סוף הרי נושא כזית נבילה, ולענין איסור מהני! דאפילו איסורין מבטלין זה את זה, כדאמר ריש לקיש בפרק ה"תערובות" (זבחים עח,א) דפיגול ונותר וטמא שבללן זה בזה ואכלן — פטור לבולי עלמא, אי אפשר שלא ירבה מין על חבירו ויבטלנו, ודייק מינה: שמע מינה איסורין מבטלין זה את זה. משמע דבהיתר פשיטא לכולי עלמא דמבטל את האיסור, והכי נמי אם נימוחה הנבילה והשחוטה, אף על גב דבמשא טמא — יהיה פטור, אפילו היה אוכל בבזי אבילת פרס, אף על גב דמה נפשך הרי אכל כזית נבילה בבזי אבילת פרס. וגבי גיד הנשה פריך בחולין (צט,ב): וליבטל ברובא! ומשני: בריה שאני. משמע דאיסור מתבטל ברוב בכל מקום כי לא הוי בריה, או "את שדרכו" ו"כל שדרכו". ובסוף ביצה (לח,א) גבי ליבטל מים ומלח לגבי עיסה, מייתי עלה: נתערב קב חיטין של חבירו בקבים שלו, דנהי דלרבי יהודה לא בטל, לרבנן מיבטל בטיל! ויש לומר: דלענין אבילה כל משהו ומשהו כשנבנס בבית הבליעה — קמא קמא בטל ברוב היתר. ודמי למגע, כשנגע וחזר ונגע דטהור. ואף על גב דמסתבר דטומאת משא גופיה ליתא אלא מדרבנן, דהא נתבטל ברוב, מכל מקום נהי דגזור רבנן לענין משא — לא גזור לענין איסור, דלא דמי, מטעמא דפרישית. **הניחא** לבר פדא כו' — תימה אמאי לא פריך מהדיא דרבי שמעון דלעיל, דניסוק הולד עד שלא יצא? ומטעם ביטול ברוב הוא, כדמפרש רבי יוחנן בהדיא בפרק "המפלת" (נדה כז,א). ולעיל נמי קאמר דאמרו דבר אחד, משמע דטעמא דרבי שמעון בטעמא דרבי אליעזר בן יעקב. ומההיא הוה מצי לאקשויי אפילו לבר פדא, דגבי טומאת מת לא שייך טעמא דראויה לגר. ומדאינה מטמאה באהל — אלמא טומאה במאן דליתא! ויש לומר: דהוה מצי לדחויי ברישא לקיש דפליג אדרבי יוחנן בפרק "המפלת" (שם עמוד ב), דמפרש טעמא משום בלבול צורה. דהאי נפל שבשליא אין עליו לא תורת בשר ולא תורת עצמות, ולא תולין כמו שפירשתי בנדה. אי נמי, מטעמא דמת שלם יש כאן הוא דמטמינן שפיר. לפיכך לרבי יוחנן כשנטל כל שהו ממנו בדם הלידה — טהור, דתו ליכא הכא מת שלם. וריש לקיש מטהר ליה מטעם בלבול צורה. ועוד יש לומר: דהוה מצי לשנויי דהיא דנדה כמאן דאמר: אין מאהיל וחוזר ומאהיל. **טומאה** חמורה עד לגר — הא דאיצטריך לעיל רבי יוחנן טעמא משום ביטול ברוב — לפי סברתו, דאית ליה: אחת זו ואחת זו עד לכלב. אבל לבר פדא — בלא טעמא דביטול ברוב. **טומאה** קלה עד לכלב — בטומאה קלה פשיטא ליה לבולהו דעד לכלב, כדתנן טהרות (פרק ח משנה ו): כל המיוחד לאוכל אדם טמא עד שיפסל מלאכול לכלב. ובקונטרס פירש, דטומאה חמורה — משא, וטומאה קלה — היינו מגע. והא דאין חררת דם מטמא במגע — דאמרינן: בדם הלידה נגע, שהוא אב. והשתא לפירושו, אית נמי לבר פדא הא דאמר רבי יוחנן לעיל: משום ביטול ברוב נגעו בה. ואין נראה, דכל טומאת נבילה, בין מגע בין משא, קורא טומאה חמורה. והוא עד לגר, דהא דריש טעמא בסמוך: בשאינה

תוספות

כשאינה ראויה לגר אינה קרויה נבילה, והאי טעמא שייך בין למגע בין למשא. וטומאה קלה היא טומאת אוכלין, למנות בו ראשון ושני. ומצינו לשון טומאה חמורה וקלה (בדבר) על זה בכריתות (כא,א) ובנדה בפרק "בא סימן" (נ,ב) גבי גוזל שנפל לגת.

אחת זו ואחת זו עד לכלב — אין לפרש דטעמא דרבי יוחנן: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", דההיא אכילה (לכלב) [לאו אכלב] קיימא. אלא יש לפרש, מדכתיב (מלכים ב ט): "ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל" — אלמא אכילת כלבים שמה אכילה. ומינה מוכח בפרק שני דזבחים (לא,א) דחשב על מנת שיאכלוהו הכלבים למחר — הוי פיגול. **ואידך** למעוטי סרוחה מעיקרא דרבי יוחנן — ותימה: דמתוך סוגיא דפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (סז,ב) משמע לרבי יוחנן דסרוחה מעיקרא לא צריכא קרא למעוטי, דבההיא דקאמר רבי יוחנן: טעמו וממשו, ואמר רב כהנא: מדברי כולן נלמד נותן טעם לפגם מותר, דמוקי לה התם כרבי שמעון, ומפרש טעמא דרבי שמעון מהאי קרא דראויה לגר. וקאמר: ואידך, כלומר, מאן דאסר טעם לפגם — ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא. ואידך, כלומר, רבי שמעון — סרוחה מעיקרא לא צריך קרא! ויש לומר: דלענין איסור אכילה ודאי לא צריך קרא, מעיקרא עפרא הוא. אבל לענין טומאה הוה אמינא דמיטמא דאף על גב דלא חזיא לאכילה, מידי דהוה אשרץ ושכבת זרע וזיבה.

תנן התם — במסכת מכשירין (פרק ו משנה ג). רבי אליעזר אומר: ציר טהור. פירש בקונטרס: כגון שהשיקו במים. והדין עמו, דבציר של עמי הארץ מיירי הכא, כדמוכח שמעתא, ורישא דהך משנה. ואי אפשר לומר שיהא טהור בלא השקה, דסתמיה הוי רובא ציר, ולאו בר קבולי טומאה הוא. דהא אמרן לעיל דבעו השקה. (ועוד מדתנא "ציר טהור", ולא תנא "ציר (טמא) [סתם] שנטהר בהשקה").

שנפל לתוכו מים כל שהוא טמא — כדמפרש: נחשדו עמי הארץ לערב מחצה מים בצירן. וכי נפל ביה כל שהוא — מצא מין את מינו, ורבו מים על הציר וטמא. ולמאן דלית ליה טומאה שבטלה חזרה ונעורה — מוקי ליה שנפלו ביה לאחר השקה מי עם הארץ כל שהוא. כך פירש בקונטרס. והך דפירש מים של עם הארץ, ולא פירש מים טמאים — משום דמתניתין קתני מים סתם. ואם תאמר: ולמאן דמוקי לה שנפלו בו מים של עם הארץ — פשיטא דטמא, כמו מתחלתן, דבעי השקה. דמאיזה טעם בעי השקה מתחלתן? אי רובא ציר — הא אמרו לעיל דמיעוטא מים בטלי להו ברובא, ובלא השקה נמי טהור! אלא חיישינן דלמא רובא מיא. ומהאי טעמא גופיה, נפלי ביה לאחר השקה מים טמאים כל שהוא — הרי מים טמאים הללו חוזרים ומטמאין אותן מים הטהורים! ואי לאשמועינן היא גופה, דציר של עם הארץ בעי השקה — בפירוש הוה ליה למיתני: הלוקח ציר מעם הארץ — משיקו במים וטהור! ויש לומר: דלא דמי סופו לתחלתו. דסלקא דעתך: מתחלתו נעשה הציר כמים טמאים — לא יצא מחזקת טומאה על ידי שנתלה לומר שהמים הם מעט. אבל הכא השקה, דמה נפשך טהור — הוה אמינא דשנפלו לו טמאים כל שהוא, משום חששא דשמא מים רוב לא נוציאנו מחזקה. והשתא, למאן דמוקי האי "כל שהוא" מים טמאים הוא, ודייק מינה רב נחמן: זאת אומרת נחשדו עמי הארץ לערב מחצה מים ביניהן, כלומר, פעמים שמערבין בו מחצה מים — לאו למימרא שאם היה בו רוב לא היה טמא כשנפלו בו מים כל שהוא. דכמו כן היה טמא, כדפרישית. אלא למימרא, שאם מתחלתן לא היו רגילין לערב כי אם מועטין, אם כן (אם) לא הוה מטמא מים כל שהוא, דהא אכתי רובא ציר הוא. **אלא** אדרבי אליעזר בן יעקב כו' — ואם תאמר: הא מיפלג פליגי רבנן דרבי שמעון דשיליא דלעיל! ואין לומר דדלמא רב סבר כריש לקיש, דמפרש טעמא בפרק "המפלת" (נדה כז,ב): משום דנתבלבלה צורתו. דכל שכן דקשה טפי, דאי טעמא דבלבול צורה — אלמא לרבי שמעון לא בטל ברוב! ויש לומר: דדלמא רבי שמעון סבר כמאן דאמר טומאה חמורה עד לגר. דלדידיה לא צרכינן לטעמא דביטול ברוב, וכמו שפירשתי לעיל, דכל טומאת נבילה קרי טומאה חמורה, אפילו טומאת מגע. אי נמי, לא חשיב פלוגתא, כיון דלא נחלקו עליו בהדיא באותו דבר עצמו. **משנת** רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי — אף על פי שיש מקומות שפוסק הלכה כרבי אליעזר בן יעקב, כדאשכחן בריש "הדר עם הנכרי" (עירובין סב,ב), ורב גופיה בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות ס,א) — יש דלא מסתבר כותיה, לפיכך הוצרך לפסוק הלכה.

ופלוגתא

אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ עַד לַכֶּלֶב - הָא חַזְיָא לַכֶּלֶב! קַשְׁיָא. גּוּפָא, בַּר פַּדָּא אָמַר: טוּמְאָה חֲמוּרָה - עַד לַגֵּר, וְטוּמְאָה קַלָּה - עַד לַכֶּלֶב. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ עַד לַכֶּלֶב. מַאי טַעֲמָא דְּבַר פַּדָּא דִּכְתִיב: "לֹא תֹאכְלוּ כָל נְבֵלָה לַגֵּר" וגו', הָרְאוּיָה לַגֵּר - קְרוּיָה נְבֵילָה, וְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַגֵּר - אֵינָהּ קְרוּיָה נְבֵילָה. - וְאִידָךְ: לְמַעוּטֵי הֵיכָא דְּהִסְרִיחָה מֵעִיקָּרָא. - וְאִידָךְ: הִסְרִיחָה מֵעִיקָּרָא לָא צְרִיכָא קְרָא לְמַעוּטֵי, עַפְרָא בְּעָלְמָא הוּא. תְּנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בְּהֵמָה גַּסָּה שֶׁשָּׁפְעָה חֲרָרַת דָּם - הֲרֵי זוֹ תִּקָּבֵר, וְנִפְטֶרֶת מִן הַבְּכוֹרָה; וְתָנֵי רַבִּי חִיָּיא: אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא; וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִשּׁוּם בִּיטּוּל בְּרוֹב נָגְעוּ בָּהּ. מַאי אִירְיָא מִשּׁוּם בִּיטּוּל בְּרוֹב תֵּיפּוֹק לִי דְּלָא אִיתְחֲזִי כְּלָל! - הָא נַמִי אִיתְחֲזִי מֵעִיקָּרָא אַגַּב אִימֵּיהּ. תְּנַן הָתָם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: צִיר טָהוֹר שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ מַיִם כָּל שֶׁהוּא - טָמֵא. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, זֹאת אוֹמֶרֶת: נֶחְשְׁדוּ עַמֵּי הָאָרֶץ לְעָרֵב מֶחֱצָה בְּצִיר. - וְלָמָּה לִי מֶחֱצָה אֲפִילּוּ בָּצִיר מִמֶּחֱצָה נַמִי, וְהָנֵי מַשֶּׁהוּ - הֲוָה לֵיהּ פַּלְגָּא, וּפַלְגָּא לָא בָּטֵיל! - אֵימָא: "עַד מֶחֱצָה". אִיבָּעֵית אֵימָא: טוּמְאַת עַם הָאָרֶץ - דְּרַבָּנַן, טוּמְאַת מַשְׁקִין - דְּרַבָּנַן, בְּרוּבָּא - גָּזְרוּ רַבָּנַן, בְּפַלְגָּא וּפַלְגָּא - לָא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנַן. **משנה** רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מֵנִיקָה מִן הַגּוֹי - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל אַחֶרֶת הָיָה. נִכְנָס לְתוֹךְ עֶדְרוֹ וְרָאָה אֶת הַמַּבְכִּירוֹת מְנִיקוֹת וְשֶׁאֵינָן מַבְכִּירוֹת מְנִיקוֹת - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ בָּא לוֹ אֵצֶל זוֹ, אוֹ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ בָּא לוֹ אֵצֶל זוֹ. **גמרא** אָמַר רַב נַחְמָן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: הִלְכְתָא בְּכוּלֵּיהּ פִּירְקִין, בַּר מִפְּלוּגְתָּא. אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: אָמִינָא, כִּי נָיֵים וְשָׁכֵיב רַב אֲמַר לְהָא שְׁמַעֲתָא; אַהַיָּיא אִילֵימָא אַרֵישָׁא - מִפְלִיגִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא! אֶלָּא אַדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב - מִשְׁנַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב קַב וְנָקִי! אֶלָּא אַדְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל - מִפְלַג פָּלֵיג בְּבָרַיְיתָא! אֶלָּא אַדְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם - הָא אֲמַר רַב חֲדָא זִימְנָא, דְּאָמַר רַב: הִלְכְתָא כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם! אֶלָּא אַשְּׂעַר בַּעַל מוּם - מִיפְלַג פְּלִיגִי עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל וְרַבָּנַן! - לְעוֹלָם אַדְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן: דְּבָרַיְיתָא לָא פְּלוּגְתָּא הִיא. וְכֵיוָן דְּאָמַר רַב: הִלְכְתָא בְּכוּלֵּיהּ פִּירְקִין בַּר מִפְּלוּגְתָּא,

הלכה

רש"י

אבל טומאה קלה של מגע מטמא עד שתפסל מאכילת כלב — שפיר, דזו אינה ראויה לגר, להכי לא מטמאה במשא. ובמגע נמי לא דאמרינן: בדם הלידה נגע שהוא הרוב. **הא חזיא לכלב** — ותטמא במשא! קשיא לרבי ירמיה. **הסריחה מעיקרא** — כגון שנשתברו אבריה מחיים והתליעה. ההיא, אף על גב דחזיא לכלב — לא מטמאה במשא, דהא מעולם לא ירדה לטומאת משא. אבל אי מעיקרא חזיא לגר, ונחתא לה טומאת משא — תו לא סליק מינה עד שתיפסל מכלב. ואי קשיא: לעיל נמי, אמאי מוקמינן לה בקשיא הא הוה ליה לתרוצי: להכי לא מטמא הך חררת דם במשא — דמעיקרא סרוחה היא, ואפילו רבי יוחנן מודה בה! תריץ: לאו סרוחה מעיקרא היא, דהא חזיא לגר אגב אימיה, כל זמן שהיתה בבטן. והכי מוקי לקמן. **ציר טהור** — כגון שהשיקו במים, שנפל לתוכו מים כל שהוא — טמא. כדמפרש: נחשדו עמי הארץ לערב מחצה מים בצירם, וכי נפיל ביה כל שהוא — מצא מין את מינו, ורבו מים על הציר, וטמאים. ולמאן דלית ליה טומאה שבטלה חזרה וניעורה, מוקי ליה שנפלו בו לאחר השקה מי עם הארץ כל שהוא. — קרוב למחצה. **טומאת משקין דרבנן** — בפרק קמא דפסחים (טז,א). **משנה אין חוששין שמא בנה של אחרת היה** — שיהא הבא אחריו בכור ספק, דנימא: הך בהמה לא ילדה מעולם, אלא שאהבה זו את בן חבירתה, ואי משום דיש לה חלב — הא איכא מיעוטא דחולבות אף על גב שאינן יולדות. הא ודאי לא אמרינן, אלא ודאי בנה הוא, ופטורה מן הבכורה. **מבכירות** — בחורות, שלא ילדו אלא עכשיו. **אין חוששין שמא בנה של זו בא לו אצל זו** — דליחוש לכולהו בספק בכורות. אלא ודאי אותם הכרוכים אצל המבכירות הוו בכורות וודאין, ואותן הכרוכים אחר שאינן מבכירות — בוודאי הוו פשוטין וודאין. **גמרא קב ונקי** — לא איצטריך לרב לאשמועינן. קב ונקי — מעט, שלא הוזכר אלא במקומות מועטין, ומה שאמר — נקי הוא, שהלכה כמותו. דרבי יוסי בן המשולם ושער בכור בעל מום — הלכתא נינהו במתניתין, ומפרש לקמן. **לאו פלוגתא היא** — לא חשיבא פלוגתא. וכיון דבמתניתין לא פליגי עליה — הלכתא כוותיה. —

הלכה

אַחַת זוֹ – בין טומאת משא, **וְאַחַת זוֹ** – ובין טומאת מגע, מטמאה הנבילה **עַד** שתתעפש לגמרי ושוב לא תהיה ראויה אפילו **לַאֲכִילַת כֶּלֶב**, קשה, **הָא חֲזָיָא לַכַּלְבָּא** – הרי עדיין ראויה החררה לכלב, ומדוע אמר רבי חייא שאינה מטמאה במשא.

מסיקה הגמרא: **קַשְׁיָא** – אכן קשה הדבר.

הגמרא מבארת את טעמם של בר פדא ורבי יוחנן: **גּוּפָא** – נבאר את המחלוקת שהובאה בסמוך, **בַּר פָּדָא אָמַר טוּמְאָה חֲמוּרָה עַד לַגֵּר וְטוּמְאָה קַלָּה עַד לַכֶּלֶב, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ עַד לְכֶלֶב.** מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמֵיהּ דְּבַר פָּדָא** – מהו טעמו של בר פדא הסובר שנבילה שאינה ראויה לאכילת אדם, אינה מטמאה טומאה חמורה. ומשיבה: **דִּכְתִיב** (דברים יד כא) **לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה לַגֵּר וגו'** אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, ודורשים, שנבילה **הָרְאוּיָה לַגֵּר** [–גר תושב], כלומר, לאכילת אדם, **קְרִיעָה נְבֵילָה** ומטמאה טומאה חמורה, **וְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַגֵּר** – אבל אם אינה ראויה לאכילת גר, לפי שהתעפשה, **אֵינָהּ קְרִיעָה נְבֵילָה** ואינה מטמאה טומאה חמורה.

מבררת הגמרא את טעמו של רבי יוחנן: **וְאִידָךְ** – ורבי יוחנן, מדוע אינו דורש את הפסוק כמו בר פדא. משיבה הגמרא: שלפי רבי יוחנן נצרך פסוק זה **לְמַעוּטֵי הֵיכָא דְּהִסְרִיחָה מֵעִיקָּרָא** – למעט נבילה שמעולם לא היתה ראויה לאכילת אדם, כגון שבחייה נשברו אבריה והתליעו, שאינה מטמאה מפני שמעולם לא חלה עליה תורת טומאה, ולפיכך אין ללמוד מפסוק זה לאופן שמתחילתה היתה ראויה לאכילה ואחר כך התעפשה.

מבררת הגמרא: **וְאִידָךְ** – בר פדא הסובר שמפסוק זה ממעטים נבילה שהיתה ראויה לאכילה ונתעפשה, היאך דורש כן, הרי פסוק זה נצרך למעט נבילה שמעולם לא היתה ראויה לאכילה. משיבה הגמרא: נבילה **שֶׁהִסְרִיחָה מֵעִיקָּרָא לֹא צְרִיכָא קְרָא לְמַעוּטֵי** – אין צריך פסוק כדי ללמד שאין בה טומאה, שהרי **עַפְרָא בְּעָלְמָא הוּא** – הרי היא חשובה כמו עפר ולא שייכת בה תורת טומאה, ולפיכך סובר שבהכרח הפסוק נדרש לענין בהמה שהיתה ראויה לאכילה ואחר כך התעפשה ואינה ראויה לאכילת אדם, שפקעה ממנה טומאת נבילה.

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי יוחנן: **תְּנַן** במשנתינו (לעיל כא:), **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, בְּהֵמָה גַּסָּה שֶׁשָּׁפְעָה חֲרֶרֶת דָּם, חֲרֵי זוֹ תִּקָּבֵר וְנִפְטֶרֶת מִן הַבְּכוֹרָה, וְתָנֵי** [–ושנה] **רַבִּי חִיָּיא בברייתא, שֶׁהַחֲרֶרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** בביאור דברי רבי חייא, **מְשׁוּם בִּיטּוּל בְּרוֹב נָגְעוּ בָּהּ** – מה שאמרו שאינה מטמאה הוא לפי שכשנימוח הולד מתבטל הוא ברוב הדם היוצא עמו מרחם האם. וקשה **מַאי אִירְיָא** – מדוע נקט רבי יוחנן דווקא **מְשׁוּם בִּיטּוּל בְּרוֹב, תֵּיפּוֹק לִי דְּלֹא אִיתְחֲזֵי כְּלָל** – הרי גם בלא זה אפשר לפרש שאינה מטמאה משום שלא היתה ראויה מעולם לאכילת אדם, שבזה גם רבי יוחנן מודה.

מתרצת הגמרא: **הָא נָמֵי אִיתְחֲזֵי מֵעִיקָּרָא אַגַּב אִימֵּיהּ** – גם ולד זה המעורב בחררה, היה ראוי מתחילתו לאכילה, שכן אם לא היתה הבהמה מפילה את החררה והיו שוחטים אותה, היתה החררה ראויה לאכילה יחד עם בשר האם.

הגמרא חוזרת לדון בדין ציר הניקח מעם הארץ: **תְּנַן הָתָם** – במסכת מכשירין (פ"ו מ"ג), **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, צִיר טָהוֹר** – מוהל היוצא מן הדגים כשמולחים אותם, המעורב במים, שניקח מעם הארץ, וטיהר אותו על ידי השקה במי מקוה, **שֶׁנִּפַּל לְתוֹכוֹ** אחרי ההשקה **מַיִם כָּל שֶׁהוּא, טָמֵא** – חזר הציר לטומאתו.

אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, זֹאת אוֹמֶרֶת – ממשנה זו למדנו, **שֶׁנֶּחְשְׁדוּ, כלומר, רגילים עַמֵּי הָאָרֶץ לְעָרֵב מֶחֱצָה** [מַיִם] **בְּצִיר** שלהם, ולכן חזר הציר לטומאתו, שכן אף על פי שכבר נתבטלו המים בתוכו מקודם, מכל מקום כעת שנפל עוד משהו מים בציר, נהפכו המים להיות רוב, ועל ידי כן חוזרים הם לטומאתם.

מקשה הגמרא על דברי רב נחמן: **וְלָמָּה לִי** – למה נקט רב נחמן שחשודים לערב **מֶחֱצָה** מים בציר, **אֲפִילּוּ בָּצִיר מִמֶּחֱצָה נַמִּי, וְהָנֵי מַשֶּׁהוּ, הָוֶה לֵיהּ פַּלְגָּא וּפַלְגָּא לֹא בָּטֵיל** – והרי גם אם היו חשודים לערב בו רק פחות ממחצה מים, מכל מקום על ידי שנפלו עליהם עוד משהו מים, עד שנהיו המים מחצה ומחצה עם הציר, חוזרת למקומה הטומאה שנתבטלה, לפי שאין ביטול ב'מחצה על מחצה'.

מתרצת הגמרא: **אִימָא, עַד מֶחֱצָה** – אכן כך אמר רב נחמן שיש ללמוד מן המשנה שעמי הארץ נחשדו לערב קרוב למחצה מים בציר, ולכן אם נפל שם עוד משהו מים נעשו מחצה על מחצה ואינם בטלים עוד.

מתרצת הגמרא תירוץ נוסף: **אִיבָּעֵית אֵימָא,** בודאי רב נחמן דייק מן המשנה שנחשדו עמי הארץ לערב מחצה מים בציר, לפי שאם היו מערבים בו פחות מזה, אפילו אם נפל לתוכו עוד מים עד שנעשו המים מחצה על מחצה, אין הציר חוזר לטומאתו, שכן **טוּמְאַת עַם הָאָרֶץ** היא גזירה מִדְּרַבָּנָן, וכמו כן **טוּמְאַת מַשְׁקִין** – הדין שמשקים מקבלים טומאה, הוא מִדְּרַבָּנָן, שמן התורה אין המשקין מקבלים טומאה, **וּבְרוּבָא נָזְרוּ רַבָּנָן, בְּפַלְגָּא וּפַלְגָּא לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן** – רק במקום שהמים הם הרוב, גזרו חכמים עליהם טומאה, אבל במקום שהם רק מחצה על מחצה לא גזרו עליהם טומאה.

משנה

המשנה שלפנינו מבארת דינה של בהמה שאין ידוע אם ביכרה או לא, שאם היא מניקה, הוכחה היא שילדה כבר, והולד שיולד לה לאחר מכן אינו בספק בכורה.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַלּוֹקֵחַ [הקונה] **בְּהֵמָה הַמְנִיקָה** את חלבה, לולד הנמצא עמה, **מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים,** ואינו יודע אם בנה הוא או לא. **אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל אַחֶרֶת הָיָה,** והיא עדיין לא ילדה כלל, וממילא, הולד שתלד לאחר מכן יהיה בספק בכורה, אלא אומרים אנו שודאי בנה הוא, והולד שתלד לאחר מכן, ודאי אינו בכור.

דין נוסף אומרת המשנה בענין בהמה המניקה ולד, שהוכחה היא שהוא ולד שלה: וכן **אִם נִכְנַס** בעל הבית **לְתוֹךְ עֲדָרוֹ,** והיו לו בעדר שתי קבוצות של בהמות, שעומדות ללדת. האחת, בהמות שעדיין לא ילדו מעולם. והשניה, בהמות שכבר ילדו בעבר. **וְרָאָה אֶת הַמַּכְבִּירוֹת** – הבהמות שזו להם הפעם ראשונה שהם יולדות, וולדותיהם בכורות הם, שהם **מְנִיקוֹת** מחלבם לולדות שעמהם. **וְאֶת שֶׁאֵינָן מַכְבִּירוֹת** – הבהמות שלידה זו אינה ראשונה להם, שגם הם **מְנִיקוֹת** מחלבם לולדות שעמהם. ואינו יודע מי מהולדות נולדו מהמבכירות, ומי מהם נולד משאינם מבכירות. הדין הוא, **שֵׁאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ** – המבכירה, **בָּא לוֹ אֶצֶל זוֹ** – שאינה מבכירה. **אוֹ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ** – שאינה מבכירה, **בָּא לוֹ אֶצֶל זוֹ** – המבכירה. אלא תולים שכל ולד כרוך ויונק מאמו, והולדות שעם המבכירות ויונקות מהם, הרי הם ודאי בכורות, ואלו שעם שאינן מבכירות, ודאי אינם בכורות.

המשך בעמוד 91

הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם לָמָּה לִי – מדוע הוצרך רב לומר שוב בפירוש, שהלכה כרבי יוסי בן המשולם, והרי דברי רבי יוסי בן המשולם בכלל הכלל שאמר שההלכה ככל הדינים השנויים בפרק זה ואין בהם מחלוקת.

מתרצת הגמרא: **אִי אָמַר** רק **שֶׁהֲלָכָתָא דִּכְווֹתֵיהּ פִּירְקִין** – שכל הדינים השנויים בפרק זה, הלכה הם. **וְלֹא אָמַר** גם **שֶׁהֲלָכָתָא כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם. הֲוָה אָמִינָא,** שמה שאמר שההלכה כמשניות שבפרק זה, **אַדְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם קָאֵי** – כוונתו רק לדברי רבי יוסי בן המשולם. ואם תקשה, **וּמַאי בְּכוֹתֵיהּ פִּירְקִין** – אם כן מהו שאמר רב שההלכה בכל הדינים שבמשניות הפרק, והרי אין זה אלא דין אחד. יש ליישב, **דְּרַבִּי יוֹסֵי תַּרְתֵּי אָמַר** – שרבי יוסי אמר שני דינים. א. שמותר לתלוש את שיער הבכור כדי לעשות מקום לשחיטה. ב. שמותר לתלוש שיער הבכור כדי לראות את מקום המום. ולענין דברי רבן שמעון בן גמליאל שבמשנתינו, היינו טועים לסבור שלא אמר על זה שכן הלכה. שכן חולקים חכמים על דבריו בברייתא, **וּפְלוּגְתָא דְּבָרַיְיתָא פְּלוּגְתָא הִיא** – אף מחלוקת השנויה בברייתא שמה מחלוקת לענין מה שאמר רב 'חוץ מדבר שיש בו מחלוקת.'. ולכך הוצרך **לְאַשְׁמְעִינַן** בפירוש **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי** בן המשולם, **וְלַאַשְׁמוּעִינַן** – והשמיענו בזה, שמה שאמר שההלכה כהמשניות שבפרק זה, **דְּאַדְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קָאֵי** – כוונתו על דברי רבן שמעון בן גמליאל שבמשנתינו, לפי שעל דברי רבי יוסי בן המשולם כבר אמר בפירוש שההלכה כדבריו. **וּפְלוּגְתָא דְּבָרַיְיתָא לָאו פְּלוּגְתָא הִיא** – ומחלוקת המוזכרת בברייתא אינה בכלל דברי רב 'חוץ מדבר שיש בו מחלוקת'.

הגמרא מביאה את הברייתא שנחלקו בה חכמים על דברי רבן שמעון בן גמליאל. מבררת הגמרא: **מַאי בְּרַיְיתָא** – לאיזו ברייתא התכוונו, כשאמרו שחכמים חולקים על רבן שמעון בן גמליאל בברייתא. מבארת הגמרא: **דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא, **הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה** שהיא **מְנִיקָה** ולד הנמצא עמה **מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים,** ואין יודע אם בנה הוא או לא, הולד **הַבָּא אַחֲרָיו** – שיוולד מבהמה זו לאחר מכן, הרי הוא **בְּכוֹר מְסֻפָּק.** לפי שיתכן שעדיין לא ילדה מעולם, ומכך שהיא מניקה אין להוכיח שילדה כבר, **מִפְּנֵי שֶׁמִּרְחֶמֶת** – אוהבת היא גם ולדות אחרים ומניקתם, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת** – אפילו שעדיין לא ילדה. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַדָּבָר בְּחֻזְקָתוֹ** – שחזקה היא מכך שאהבה את הולד והניקתו, שכבר ילדה, והולד שתלד לאחר מכן, ודאי אינו בכור.

מוסיפה הברייתא: **וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַנִּכְנָס לְתוֹךְ עֶדְרוֹ בַּלַּיְלָה, וְרָאָה כְּעֶשֶׂר** או **כַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה** בהמות, וחלקם היו **מְכֻבָּרוֹת** – שעדיין לא ילדו מעולם, **וְחֶלְקָם שֶׁאֵינָן מְכֻבָּרוֹת** – שכבר ילדו בעבר, וראה שכולם **יוֹלְדוֹת,** ומחמת החשיבה לא יכל להבחין מי הוא הולד של כל אחת מהבהמות. **וְלָמָּחָר הַשְּׁבִים, וּמָצָא** שהולדות **הַזְּכָרִים תְּלוּיוֹת** – כרוכות ויונקות **בְּשֶׁאֵין מְכֻבָּרוֹת** – מהבהמות שכבר ילדו בעבר. **וְהוֹלְדוֹת הַנְּקֵבוֹת תְּלוּיוֹת** – כרוכות ויונקות **בְּמְכֻבָּרוֹת** – מהבהמות שזו להם הלידה ראשונה. **אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בְּנָהּ הַזָּכָר שֶׁל זוֹ** – המבכירה, **בָּא לוֹ אֵצֶל זוֹ** – שאינה מבכירה, אלא ודאי הוא שהזכרים שאצל שאינן מבכירות בניהם הם, ואינם בכורות, והנקיבות הם שנולדו מהמבכירות.

הגמרא מסתפקת בביאור החזקה שיש בבהמה שמניקה לדעת רבן שמעון בן גמליאל: **אִיבָּעֵיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, **דָּבָר בְּחֻזְקָתוֹ דְּקָאָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** – מה שאמר רבן שמעון בן גמליאל שיש חזקה שבהמה שאוהבת ומניקה ולד, ודאי ילדה. האם פירושו, **דְּאֵינָהּ מְרַחֶמֶת** – אוהבת ומניקה ולד אחר, **אֶלָּא אִם כֵּן יוֹלֶדֶת** – ילדה בעצמה ולד. **הָא הֵיכָא דְּאוֹלִיד** – אבל אם ילדה כבר בעבר, **חֲיִישִׁינַן לְרַחוּמֵי** – חוששים שמא אוהבת היא ומניקה גם ולד אחר, אף שאינו בנה. וכשקנה בהמה שאוהבת ומניקה ולד, חזקה היא שודאי ילדה, אבל אין חזקה שולד זה הוא שלה. **אוֹ דִלְמָא** החזקה היא, שרק **דְּיָדָהּ מְרַחֶמֶת** – את שלה אוהבת היא ומניקה. **דִּלְאו דְּיָדָהּ** – אבל ולד אחר, לעולם **לֹא מְרַחֶמֶת** – אינה אוהבתו ומניקתו. ואם כן החזקה היא, שולד זה שלה הוא.

שואלת הגמרא: **לְמַאי נָפְקָא מִינָּה** – איזה דין יוצא מספק זה, שהרי לפי שני הצדדים בהמה זו ודאי פטורה מבכורה. מיישבת הגמרא: אכן לענין בכור אין חילוק בין שני הצדדים, אבל יש חילוק לענין **לְמִלְקֶא עָלָהּ מְשׁוּם אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ** – להתחייב מלקות אם שחטו גם את הבהמה וגם את הולד שמניקה, באותו יום. **שֶׁאִי אָמְרַת** שהחזקה היא, **דְּיָדָהּ מְרַחֶמֶת** – שלעולם רק את שלה היא אוהבת ומניקה, **דִּלְאו דְּיָדָהּ לֹא מְרַחֶמֶת** – וולד שאינו שלה אינה אוהבת ומניקה, **לָקֵי** – מתחייב מלקות, לפי שודאי בנה הוא. **וְאִי אָמְרַת** שהחזקה היא רק שילדה כבר, ואחר שילדה **דִּלְאו דְּיָדָהּ נַמִּי מְרַחֶמֶת** – יכולה היא לאהוב ולהניק גם ולדות שאינם שלה, **לֹא לָקֵי** – לא יתחייב מלקות, מאחר שספק הוא שמא אף על פי שאהבתו והניקתו אינו בנה. ולענין זה יש להסתפק, **מַאי** – מה היתה כוונתו של רבן שמעון בן גמליאל, שאמר הדבר בחזקתו.

הגמרא מביאה מדברי רבן שמעון בן גמליאל שבמשנתינו להוכיח שהחזקה היא שאינה אוהבת ומניקה ולדות אחרים כלל. מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנתינו, **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה** המניקה ולד **מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל אַחֶרֶת הָיָה,** אלא ודאי בנה הוא. הרי מבואר שהחזקה היא שאינה אוהבת ומניקה ולדות אחרים כלל. דוחה הגמרא: **מִי קָתָנֵי** – האם כתוב שאין חוששים שמא בנה של אחרת **הוּא** – הולד הזה. הרי **הָיָה קָתָנֵי** – כתוב שאין חוששים שמא בנה של אחרת היה. ואפשר לפרש **שֶׁהָכִי קָאָמַר,** שלענין פטור בכורה ודאי נפטרה, **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל אַחֶרֶת** הוא זה, ואם כן אינה פטורה בודאי מן הבכורה, לפי שאין לחשוש שולד זה אינו שלה **אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לָהּ וָלָד** אחר **מֵעִיקָּרָא** – מתחילה.

מוסיפה הגמרא להוכיח: **תָּא שְׁמַע,** עוד שנינו במשנה בדברי רבן שמעון בן גמליאל, **נִכְנַס בְּתוֹךְ עֶדְרוֹ וְרָאָה אֶת הַמְּכֻבָּרוֹת מְנִיקוֹת, וְאֶת שֶׁאֵינָן מְכֻבָּרוֹת מְנִיקוֹת, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ בָּא לוֹ אֵצֶל זוֹ אוֹ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ בָּא לוֹ אֵצֶל זוֹ.** אלא אלו שאצל המבכירות, ודאי בכורות הם, ואלו שאצל שאינם מבכירות, ודאי אינם בכורות. שואלת הגמרא: לפי הצד שאחר שילדה אוהבת ומניקה היא גם ולדות של אחרים, **אַמַּאי** – מדוע אין חוששין שאחת מניקה ולד שאינו שלה, והרי במקרה זה שכולם ילדו, **לֵיחוּשׁ דִּלְמָא רַחוּמֵי רָחֲמִים** – יש לחשוש שמא אהבה והניקה ולד שאינו שלה. אלא מוכח, שלעולם אינה אוהבת ומניקה ולד של אחרים.

דוחה הגמרא: גם לצד זה, שאחר שילדה, יכולה היא לאהוב ולהניק ולד של אחרים, זהו רק כשאין שם אלא ולד של אחרים. אבל **בְּמָקוֹם דְּיָדָהּ** – כשנמצא במקום גם ולד שלה, לעולם **לֹא שָׁכְקָא דְּיָדָהּ** – לא תעזוב את בנה, **וּמְרַחֲמָא דִּלְאו דְּיָדָהּ** –

המשך בעמוד 212

רש"י

הלכה כרבי יוסי בן המשולם למה לי הא מהך שמעת מינה דהלכתא כווותיה, דהא לא פליגי רבנן עלויה! **אי אמר הלכה בכוליה פירקין** — ולא אמר לקמן "הלכה כרבי יוסי", הוה אמינא: "הלכה בכוליה פירקין" — אדרבי יוסי קאי. **ומאי בכוליה פירקין** — דמשמע טובא — משום דרבי יוסי תרתי מילי אמר במתניתין: עושה מקום לקופיץ, וכן תולש את השער לראות את מקום המום. אבל אדרבן שמעון לא אמר רב, דהוא אמר "בר מפלוגתא", ואדרבן שמעון איכא פלוגתא בברייתא, ופלוגתא היא. להכי אשמועינן הלכה כרבי יוסי בהדיא, לגלויי ולמימרא דאדרבן שמעון בן גמליאל קאי האי "הלכתא בכוליה פירקין", ופלוגתא דברייתא לאו פלוגתא. **מרחמת** — אוהבת בן חבירתה. **ומצא זכרים** — שנולדים עכשיו תלויין וכרוכין ויונקין הזקנות שנפטרו כבר מן הבכורה, ונקבות הנולדות עכשיו מצא תלויות במבכירות. דהשתא אין כאן לכהן כלום, דבזכרים אין שום בכור — שהרי בני הזקנות הן, ונקבות התלויות במבכירות — אין דין בכורות נוהגות בהן. **אין חוששין** — להחמיר ולספקן בספק בכורות, ולומר: שמא בנה של זו בא לו אצל זו, וזכרים בני המבכירות. **שאינה מרחמת** — וולד בהמה אחרת. **אלא אם כן יולדת** — אם היה לה וולד מתחלה. להאי ודאי אי נמי לא הוי האי וולד לידה — פטורה מן הבכורה, דהא הוה לה אחרינא. ומיהו היכא דילדה — חיישינן לרחומי, שמרחמת וולד בהמה אחריתי. **למאי נפקא מינה** — הא לענין בכורה ממה נפשך פטורה, דאי האי לאו לידה — הא הוה לה אחרינא! **למילקי עליה** — דהאי שכרוך אחריה, משום "אותו ואת בנו". **לא לקי** — דלמא לאו לידה הוא. **אין חוששין כו'** — אלמא בודאי דילה מחזיק ליה, דלא מרחמא אלא לידה. **מי קתני** — "אין חוששין שמא בנה של אחרת הוא" היה **קתני** — והכי קאמר: ממה נפשך פטורה מן הבכורה, דאין חוששין שמא מרחמא בן חברתה אלא אם כן היה לה וולד אחר מעיקרא. הלכך לענין בכורה ודאי פטורה, אבל לענין אותו ואת בנו — ספיקא הואי, **דלמא רחומי רחים** — הואיל ולכולן הוי ולדות. אלא ודאי, אפילו ילדה — אינה מרחמת אלא שלה! ומשנינן: במקום לידה כו'. **הדבר בחזקתו וכן** — כלומר, דקתני ספיקא: (וכך) [וכן] היה רבן שמעון בן גמליאל אומר הנבנס כו', מאי לאו מדספיקא דקתני "וכן" כו', — דכל חדא וחדא התלוי בה — לידה הויא, דהא אמרת: במקום לידה לא שבקא לידה ומרחמא דלאו לידה. רישא נמי דקתני: הדבר בחזקתו — בודאי לידה מחזקינן לה, ולענין "אותו ואת בנו" נמי לקי! **הא כדאיתא** — וסיפא — ודאי, רישא — ספק. **ומאי וכן** — הואיל ולא דמו. ומשנינן: לפטורה — להא דמו, דכי היכי דסיפא פטורות ודאי, דהא ודאי נקבות תלויות במבכירות, דלא שבקא לידה דקאי קמה ומרחמא דלאו לידה, רישא נמי פטורות מן הבכורות ודאי, דאי נמי לא לידה הוא — ? הא יולדת אחרינא, ואינה מרחמת אלא אם כן יולדת. ולעולם לענין "אותו ואת בנו" — ספק. **שכריך אחר רחל** — שדבוק אחריה ומינקתו. **פטורה מן הבכורה** — והבא אחריו לא הוי בכור. **כרבן שמעון** — לא מרחמא דלא לידה. והאי חזיר גופיה לא קדוש, דנדמה הוא. **ואסור באכילה כרבנן** — דחיישינן לרחומי. דאי כרבן שמעון בן גמליאל, הוה טמא הויצא מן הטהור, ומותר באכילה, כדאמרן בפירקין קמא (בכורות ה,ב). **עד יבא ויורה צדק לכם** — עד שיבא אליהו ויורה אם מותר אם אסור. **מאי יבא ויורה** — כיון דכרבנן סבירא ליה, דחיישי לרחומי — מאי "יבא ויורה" גלוי מילתא הוא, שיגיד לנו אם בנה לאו. והוראה לא שייך למימר אלא בדבר הלכה! **עד שיודע הדבר** — אם בנה הוא אם לא. **וכי תימא מספקא ליה כו'** — והכי קאמר: עד שיבא ויורה אי הלכה כרבן שמעון ומותר באכילה, אי כרבנן ואסור באכילה מספיקא שמא ריחמתו. **לעולם פשיטא ליה הלכה כרבן שמעון** — דפטורה מן הבכורה. דודאי אי נמי לאו דידה הוא, אי לאו דהוה לה וולד — לא הויא מרחמא ליה. **ומיהו מספקא ליה אי סבר רבן שמעון כו'** — והיינו "עד יבא ויורה צדק" — ויעמדינו על טעמו של רבן שמעון בן גמליאל. **יולדת מרחמת** — והאי אסור באכילה. דלענין בכורה מיפטר, משום דאי הוה דידה — שפיר, ואם לאו דידה — הוה לה אחרינא. ובאכילה אסור, דאיכא למימר: ולד אחרינא הוה לה, ומית, ורחמתיה להאי. **או אינה מרחמת** — ומותר באכילה, דודאי דידה הוא. **(דאי) לאשמעינן טלה** — וללקו עליה משום "אותו ואת בנו". ולימא: ראה טלה כרוך ברחל — פטורה מן הבכורה, ממה נפשך: אי האי לאו דידה — אחרינא הוה ליה, ומית, ורחמיתה האי. משום אותו בנו לא לקי עד יבא ויורה לנו טעמו של רבן שמעון! **הוה אמינא אפילו אם תימצי לומר** — יולדת מרחמת — הני מילי דמינה, אבל חזיר מותר באכילה, דלאו דמינה לא מרחמא, והא ודאי בנה הואי.

אחאי

תוספות

ופלוגתא דברייתא פלוגתא היא — ואם תאמר: דרבי יוסי בן המשולם נמי פליגי עליה ממה נפשך דברייתא, מדאיצטריך לפסוק הלכה כמותו! ויש לומר: דשמא אין מחלוקת שנויה לא במשנה ולא בברייתא, אלא דקים ליה דפליגי רבנן עליה. **הנכנס** לתוך עדרו בלילה כו' ולמחר השכים כו' — תימה: למה ליה למינקט בענין זה? לימא: הנכנס לתוך עדרו וראה זכרים תלוים כו' ונקבות כו'! ויש לומר: דלרבותא נקט הכי, דאף על גב דודאי היתה תחלת לידתן בלילה, שעדיין אין האמהות מכירין בוולדותיהן ודרכן לטעות בלילה, ובא לו בנה של זו אצל זו — אפילו הכי לא חיישינן.

ראה חזיר שהוא כרוך אחר רחל — קצת קשה, דנקט חזיר ולא גמל, משום דסבר כרבי שמעון [בכורות ה,ב] דאסר קלוט היוצא מן הטהור, ואפילו היה ידוע שהוא בנה של רחל היה נאסר באכילה! ומיהו, מצינן למימר דאגב דנקט רחל שהיא בהמה דקה — נקט חזיר. אי נמי, ניחא למינקט למילתיה בכולי עלמא.

השותט

בְּחֶזְקָתוֹ. וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַנִּכְנָס לְתוֹךְ עֶדְרוֹ בַּלַּיְלָה, וְרָאָה כְּעֶשֶׂר כַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַבְכִּירוֹת וְשֶׁאֵינָן מַבְכִּירוֹת יוֹלְדוֹת, לְמָחָר הַשְׁכִּים וּמָצָא זְכָרִים תְּלוּיוֹת בְּשֶׁאֵין מַבְכִּירוֹת, וּנְקֵבוֹת תְּלוּיוֹת בְּמַבְכִּירוֹת - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ בָּא לוֹ אֵצֶל זוֹ. אֵיבָעֵיָא לְהוּ: "דָּבָר בְּחֶזְקָתוֹ" דְּקָאָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל - דְּאֵינָהּ מְרַחֶמֶת אֶלָּא אִם כֵּן יוֹלֶדֶת; הָא הֵיכָא דְּאוֹלִיד - חָיְשִׁינַן לְרַחוּמֵי. אוֹ דִלְמָא: דִּידָהּ - מְרַחֶמֶא, דְּלָא דִּידָהּ - לָא מְרַחֶמֶא לֵיהּ לְמַאי נָפְקָא מִינָּה - לְמִלְקָא עֲלָהּ מִשּׁוּם "אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ"; אִי אָמְרַתְּ: דִּידָהּ מְרַחֶמֶא, דְּלָא דִּידָהּ לָא מְרַחֶמֶא - לָקֵי, וְאִי אָמְרַתְּ: דְּלָא דִּידָהּ נַמֵּי מְרַחֶמֶא - לָא לָקֵי. מַאי תָּא שְׁמַע, דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מִן הַגּוֹי - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל אַחֶרֶת הָיָה. - מִי קָתָנֵי "הוּא" "הָיָה"? קָתָנֵי; הָכִי קָאָמַר: אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל אַחֶרֶת הָיָה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לָהּ וָלָד מֵעִיקָּרָא. תָּא שְׁמַע: נִכְנָס בְּתוֹךְ עֶדְרוֹ וְרָאָה אֶת הַמַּבְכִּירוֹת מְנִיקוֹת, וְאֶת שֶׁאֵינָן מַבְכִּירוֹת מְנִיקוֹת - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ בָּא לוֹ אֵצֶל זוֹ, אוֹ שֶׁמָּא בְּנָהּ שֶׁל זוֹ בָּא לוֹ אֵצֶל זוֹ; אֲמַאי לֵיחוּשׁ דִּלְמָא רַחוּמֵי רַחֲמִים! - בְּמָקוֹם דִּידָהּ - לָא שְׁבָקָא דִּידָהּ וּמְרַחֶמָא דִּלָּא דִּידָהּ. תָּא שְׁמַע: דָּבָר בְּחֶזְקָתוֹ כו'; מַאי לָאו רֵישָׁא דְּוֹמְיָא דְּסֵיפָא מַה סֵּיפָא - וַדַּאי דִּידָהּ, אַף רֵישָׁא - וַדַּאי דִּידָהּ! - מִידֵּי אִירְיָא הַאי דִּבְרֵאיתָא, וְהַאי כִּרְאִיתָא. - וּמַאי "וְכֵן" - אַפְּטוּרָה דִּבְכוֹרָה. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רָאָה חַיָּזִיר שֶׁפָּרוּחַ אַחַר רָחֵל - פְּטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה, וְאָסוּר בַּאֲכִילָה "עַד יָבֹא וְיוֹרֶה צֶדֶק לָכֶם". פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה כְּמַאן - כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְאָסוּר בַּאֲכִילָה - כְּרַבָּנָן! וְתוּ, אִי כְּרַבָּנָן, מַאי "עַד יָבֹא וְיוֹרֶה צֶדֶק לָכֶם" "עַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ דָּבָר" מִיבָּעֵי לֵיהּ! וְכִי תֵּימָא: מְסַפְּקָא לֵיהּ אִי הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אִי כְּרַבָּנָן. אִי מְסַפְּקָא לֵיהּ - אַמַּאי פְּטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה וְתוּ, מִי מְסַפְּקָא לֵיהּ וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בְּמִשְׁנָתֵינוּ - הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, חוּץ מֵעֶרֶב וְצִיד וּרְאִיָּה אַחֲרוֹנָה! - לְעוֹלָם פְּשִׁיטָא לֵיהּ הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מִיהוּ מְסַפְּקָא לֵיהּ אִי סָבַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל יוֹלֶדֶת מְרַחֶמֶת אוֹ אֵינָהּ מְרַחֶמֶת. - אִי הָכִי, עַד דְּאַשְׁמְעִינַן חֲזִיר - לִישְׁמְעִינַן טָלֶה, וּלְמֵילְקֵי עֲלֵיהּ מִשּׁוּם "אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ"! - חֲזִיר אֵיצְטְרִיכָא לֵיהּ; דְּאִי אַשְׁמְעִינַן חֲזִיר דְּמְרַחֶמֶת אִם תִּמְצָא לוֹמַר דְּסָבַר יוֹלֶדֶת מְרַחֶמֶת - דְּמִינָהּ, דִּלְמָא מִינָהּ - לָא; אַשְׁמְעִינַן חֲזִיר דְּמְרַחֶמֶת וַאֲפִילּוּ דִּלְמָא מִינָהּ נַמִּי, דְּאִיכָּא לְמֵימַר דִּלְמָא מְרַחֲמָא. וְהֵיכִי דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בָּעֵי

אחאי

תוספות

השוחט את הבכור עושה מקום בקופין — בגמרא אמרינן: תני "לקופיץ", כלומר, לצורך קופיץ. משמע דדרך לשחוט בקופין, מדלא קתני בסכין. ותימה: בפסחים פרק "אלו דברים" (ע,א) לא משמע כן, גבי סכין שנמצא בארבעה עשר — שוחט בה מיד, והקופיץ — שונה ומטביל. משום דסכין חזי לפסח לשחוט, והטבילוהו משלושה עשר, אבל קופיץ לא חזי לפסח, דיש בו משום שבירת עצם! ונראה לפרש: דנקט הכא קופיץ משום דבעי עשיית מקום טפי מסכין, וצריכה עשיית מקום גדול. ולא כמו שפירש הקונטרס דעשיית מקום זה משום חלדה. דאם כן — סכין הוה ליה למינקט הכא, דאיכא למיחש טפי לחלדה. ועוד, דבעיא היא בפרק שני דחולין (ל,ב): תחת צמר מסובך, מהו? ולא איפשיטא. אלא דרך לעשות מקום לקופיץ כדי שיהא נוח יותר לחתוך ולשחוט, לפי שאין קופיץ נוח לחתוך בלא עשיית מקום. ומטעם זה נמי נקט בכור ולא [סתם] קדשים — לפי שהקדשים נשחטין בעזרה, יש שם סכינין מזומנים, ואין צריכים עשיית מקום. ועוד יש לומר: דנקט בכור — לפי שנוהג בזמן הזה. וגם דרך להיות צמרו גדול, מתוך שמשהא אותו עד שיפול בו מום. כי ההיא דתנן בפרק "כל פסולי המוקדשין" (בכורות לה,א): מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל. וצריך עשיית מקום טפי מטלאים. ועוד, משום דלאו ד"ולא תגוז" — בבכור כתיב.

והיינו טעמא דשרי דהוה ליה דבר שאין מתכוין — ותולש דמתניתין — לאו בתולש ומתכוין קאמר, אלא עושה מקום, אם נתלש — נתלש. אבל אי טעמא משום דתולש לאו היינו גוזז — יכול להיות דתולש במתכוין, כך נראה לפרש הסוגיא. ויש לתמוה: מה שייך לשאול זה על יום טוב? אי במתכוין — פשיטא להו דאסור, ואי בשאין מתכוין — פשיטא להו דשרי! ומיהו, הא גופה קמיבעיא להו: שאין מתכוין מהו ביום טוב, אם מותר או אסור.

וקשיא, דבלאו יום טוב היו יכולין לשאול: הא דקתני מתניתין "ותולש את השער" — במתכוין קאמר, משום דתולש לאו היינו גוזז. או שמא בשאין מתכוין קאמר, וגם שלא יהא בכפיסק רישיה, משום דתולש היינו גוזז! ונראה לפרש: דאפילו (תימצי לומר) תולש לאו היינו גוזז, מכל מקום מדרבנן אסור במתכוין או בפסיק רישיה, גזירה תולש אטו גוזז, ולעולם "ותולש" דקתני מתניתין — כשאין מתכוין ואינו פסיק רישיה קאמר. ולענין בכור לא מצי למיבעי מידי: בפשטה דמתניתין, אם לא לענין מלקות. וקמיבעיא להו: כניגדו ביום טוב מהו? דדלמא דוקא בבור, דתולש לאו היינו גוזז, וליכא איסורא דאורייתא — הוא דשרי דבר שאין מתכוין. אבל ביום טוב, דאיכא איסורא דאורייתא דעוקר דבר מגידולו — לא שרינן בשאין מתכוין. או דלמא בבכור נמי איכא איסורא דאורייתא, דתולש היינו גוזז, וכי היכי דשרי בבכור משום דאין מתכוין — שרי נמי ביום טוב. וכן מוכח בסמוך, דקאמר רב: כנגדו ביום טוב מותר. ופריך מהא דאמר רב: הלכה כרבי יהודה, דבר שאין מתכוין אסור. ומשני: דתולש לאו היינו גוזז, וביום טוב היינו טעמא דשרי — דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד. ואם תימצי לומר דאי תולש לאו היינו גוזז, אם כן "ותולש" דקתני במתניתין הוי במתכוין — היכי שרי כנגדו ביום טוב מתכוין משום דלאחר יד? ולאידך לישנא דאמרינן: רב סבר כרבי יוסי בן המשולם, ורבי יוסי בן המשולם לא סבר כרב — היינו דרב שרי בבכור, דאין מתכוין, משום דתולש לאו היינו גוזז. אבל רבי יוסי בן המשולם מתיר אפילו היינו אומרים דתולש היינו גוזז, דשרי אין מתכוין בכל מקום, כדאשכחן גבי פרה. והא (דלא) דקאמר רב: הלכה כרבי יוסי בן המשולם לעיל, משמע דלא הוי פלוגתא. וכמה תנאי אשכחן דסברי דבר שאין מתכוין אסור, לקמן במכילתין גבי בכור שאחזו דם (לג,ב), ובמתניתין דכלאים (פרק ט משנה ו—ז), ובביצה (כג,ב) בברייתא דגרירה! ויש לומר: דדלמא מטעם דפסיק רב כוותיה, משום דתולש לאו היינו גוזז — לא אשכחן דפליגי. ועוד, כדפרישית לעיל, דלא קרי פלוגתא אלא אם כן נחלקו על אותו דבר עצמו. וכן צריך לומר, דהא בשותף נחלקו רבי יוסי ורבנן בחולין לענין ראשית הגז (קלו,א), דאיכא למאן דמחייב — אלמא מקרי "גז צאנך". והוה הדין תולש דהיינו גוזז, אם לא נחלק בין תולש לשותף. ואם תאמר: לקמן דמייתי ראיה מפרה, דסבר רבי יוסי בן המשולם דבר שאינו מתכוין מותר. ומשני: שאני פרה דקדשי בדק הבית היא. ופריך: והא אמר רבי אלעזר קדשי בדק הבית אסורין בגיזה ועבודה! ומשני: מדרבנן. ופריך: והא איכא איסורא דרבנן! שמע מינה שרוצה לדקדק, דכי היכי דשרי דאין מתכוין בדרבנן — שרי נמי בדאורייתא! ויש לומר דהתיא דמדרבנן לא דמו כלל להני דתולש לאו היינו גוזז, ולעולם דבר מגידולו כלאחר יד. דאין איסורין הללו דאורייתא בשום מקום, אבל בפרה איירי בגיזה גמורה. דאף על גב דמדאורייתא אין איסור קדשי בית הבית בגיזה ועבודה לדבריו, דכל דתקון רבנן — כעין דאורייתא תקון ולגמרי עשו קדשי בדק הבית כקדשי מזבח. וראיה לדברי מפרק קמא דכתובות (ה,ב), דאיבעיא להו: מהו לבעול בתחלה בשבת? לדם הוא צריך ושרי, פירוש: דמיפקד פקיד, או לפתח הוא צריך, ואסור? אם תמצי לומר לדם הוא צריך ופתחא ממילא קא הוי, הלכה כרבי יהודה דמקלקל הוא אצל פתח. אלמא שרי רבי יהודה דבר שאין מתכוין במקלקל, דאף על גב דאיכא איסורא דרבנן במקלקל לחודיה. והא דאסר רבי יהודה באין מתכוין בגרירה, ואף על גב דמקלקל הוא, כדמוכח בסוף פרק קמא דחגיגה (י,א) גבי חופר גומא ואין צריך אלא לעפרה, ובפרק "יום טוב" (ביצה כג,א) אסר רבי יהודה קידור, משום דדבר שאין מתכוין הוי במקלקל בהוצאת דם — יש לחלק בין במקום מצוה למקום שאין מצוה. אי נמי, גבי גרירה איכא לפרש: שמא מתקן, שמשוה גומות מצד אחר. וגבי קידור — נהנית הבהמה בהוצאת הדם, מידי דהוה אדם הקוזה. והוא הדין גבי "ובן תולש את השער לראות את מקום המום", [דבעי] לבתחלה או דיעבד, ומסיק דלבתחלה קאמר. ומשמע מדתני "ובן" דרישא נמי לבתחלה קאמר כמו בסיפא — לאו לבתחלה שיתלוש במתכוין קאמר, אלא באותן שהתרנו משום שחיטה — נתיר נמי לבתחלה לראות מקום המום. או דיעבד, כלומר, דאי נמי עשה — לא יזיזנו ממקומו. כן נראה כמו שפירשתי, ומתיישבת כל הסוגיא. ואם נפרש דאם תולש לאו היינו גוזז שרי אפילו לתלוש במתכוין, צריך לומר דלקמן דשרי כנגדו ביום טוב משום דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד — אפילו במתכוין לתלוש (שם) נמי שרי, שהתירו חכמים שלא תתלקלק שחיטתו ביום טוב.

אי אמר הלכה כרבי יוסי בן המשולם איפשוט לכו — ואם תאמר: מה היה מקפיד בכך? הא בכל ענין כנגדו ביום טוב מותר, או משום דבר שאין מתכוין, או משום עוקר דבר מגידולו כלאחר יד, כדלקמן! ויש לומר: דאם לא היה הלכה כמותו, אלא הוה אסרינן בבכור, ואף על גב דתולש לאו היינו גוזז. שהחמירו חכמים, ולא התירו משום צורך תיקון שחיטת בכור — כמו כן לא יתירו בעוקר דבר מגידולו כלאחר יד משום צורך תיקון שחיטת יום טוב.

מסוברייא

רש"י

אַחַאי בְּרִיבִי: רָאָה חֲזִיר שֶׁכְּרוּךְ אַחַר רָחֵל, מַהוּ מַאי קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ אִילֵימָא לְבִכּוֹרָה, וְקָמִיבָּעְיָא לֵיהּ אִי הִלְכְתָא כְּרַבָּנַן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אִי הִלְכְתָא כְּרַבָּנַן - תִּיבְּעֵי לֵיהּ טָלֶה! - כִּי קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ לְבִכּוֹרָה וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן, לַאֲכִילָה וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל; לְבִכּוֹרָה - וַאֲפִילּוּ לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי מְרַחֲמָא, כִּי מְרַחֲמָא - דְּמִינָּה, דְּלָא מִינָּה - לָא, אוֹ דִּלְמָא דְּלָא מִינָּה נַמִּי מְרַחֲמָא לַאֲכִילָה - וַאֲפִילּוּ לְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִם תִּמְצָא לוֹמַר סָבַר יוֹלֶדֶת מְרַחֲמָא - דְּמִינָּה, דְּלָאו מִינָּה - לָא, אוֹ דִּלְמָא דְּלָאו מִינָּה נַמִּי מְרַחֲמָא תֵּיקוּ.

מַתְנִי' רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם אוֹמֵר: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּכוֹר - עוֹשֶׂה מָקוֹם בְּקוֹפִין מִיכָּן וּמִיכָּן וְתוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְזִיזֶנּוּ מִמְּקוֹמוֹ. וְכֵן תּוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר לִרְאוֹת מְקוֹם מוּם. גְּמָ' אָמַר רַב: הָלְכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם. בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב הוֹנָא: כְּנִגְּדוֹ בְּיוֹם טוֹב, מַהוּ טַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם - מִשּׁוּם דְּקָסָבַר: תּוֹלֵשׁ לָאו הַיְינוּ גּוֹזֵז; וּבְיוֹם טוֹב אָסוּר, דַּהֲוָה לֵיהּ עוֹקֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ. אוֹ דִלְמָא: בָּעָלְמָא סָבַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם תּוֹלֵשׁ הַיְינוּ גּוֹזֵז; וְהַיְינוּ טַעֲמָא דְּשָׁרֵי - דַּהֲוָה לֵיהּ דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, וּבְיוֹם טוֹב דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין מוּתָּר אֲמַר לְהוּ: זִילוּ שַׁיְילוּהּ לְרַב חֲנַנְאֵל, אִי אָמַר הָלְכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם, אֵיפְשׁוּט לְכוּ. אֲתוּ שַׁיְילוּהּ, אָמַר לְהוּ, הָכִי אָמַר רַב: הָלְכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם. אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוֹנָא, אָמַר לְהוּ: כְּנִגְּדוֹ בְּיוֹם טוֹב

מותר

אחאי בריבי — אדם גדול וחשוב בדורו: תיבעי ליה טלה. **דהא בטלה פליגי** — קמיבעיא ליה לבבורה אליבא דרבנן. ואליבא דר"ש פשיטא דפטורה דאפי' דמינה לא הוה מרחמא אלא אם כן ילדה, וכל שכן דלאו מינה. ולענין אכילה מבעיא ליה ואפילו לרבן שמעון, וכל שכן לרבנן. **דלאו מינה לא** — מרחמא, והא ודאי דידה היא, ופטורה מן הבכורה. **או דלמא דלאו מינה נמי מרחמא** — והבא אחריו בכור מספק. **אם תימצי לומר כו'** — אי סבירא ליה יולדת אינה מרחמא — הא ודאי מותר, דבנה הוא. אלא אם (כן) תימצי לומר: יולדת מרחמא, והאי דפטר ליה מבכורה משום דאי האי [לאו] דידה — אחרינא הוה ליה, אבל האי דסריך בתרה לא פשיטא לן דדידה הוא — הני מילי דמינה, אבל דלאו מינה — לא, והאי חזיר ודאי בנה הוא, ומותר באכילה. **משנה עושה מקום בקופין** — מפנה את השער מכאן ומכאן למקום שחיטת הסכין. **ותולש את השער** — לכאן ולכאן למקום חתך הסכין, משום חלדה. ולא אמרינן: גוזז הוא את הבכור. **ובלבד שלא יזיזנו** — שלא יאמרו: גזיזה עביד בקדשים. אלא יניחנו מסובך עם הצמר מכאן ומכאן. **לראות מום** — להראותו לחכם. **גמרא כנגדו ביום טוב** — בבהמת חולין, משום שחיטה, בעי למיעבד או לא **לאו** היינו גוזז — ובבור, גיזה הוא דאסור, דכתיב (דברים טו): "ולא תגוז". — לתלוש, אלא מפנהו ומושכו אילך ואילך, אם נתלש נתלש. **שיילוה לרב חנגאל** — תלמידיה דרב. אי אמר לכו משמיה דרב הלכה כרבי יוסי. **פשיטנא לכו** — אנא טעמא.

מותר

אֲחַאי בְּרִיבִי – שהיה אדם גדול וחשוב בדורו, **רָאָה חֲזִיר שֶׁבָּרוּחַ אַחַר רָחֵל** ויונק ממנה, **מַהוּ** – מה דינו, והאם תולים אנו שבנה הוא.

שואלת הגמרא: **מַאי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – לענין מה הסתפק. **אִילֵימָא** שהסתפק **לְבְכוֹרָה** – לענין הולד שתלד רחל זו לאחר מכן, אם בכור הוא. **וְקָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – וצדדי הספק שלו הם, **אִי הִלְכְתָא כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**, שסובר שפטורה מן הבכורה, **אִי הִלְכְתָא כְּרַבָּנָן**, שלדעתם יתכן שמניקה היא ולד של אחר, ועדיין לא ילדה מעולם. דוחה הגמרא: אין לפרש כן, משום שאם כן קשה, **תִּיבְעֵי לֵיהּ טָלֶה** – מדוע הוצרך להסתפק לענין חזיר, יותר היה לו להסתפק לענין טלה הכרוך אחר רחל. שעל זה נחלקו רבן שמעון בן גמליאל וחכמים.

אלא מפרשת הגמרא: **כִּי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** – מה שהסתפק אחאי בריבי הוא, לענין שני דברים. האחד, **לְעִנְיַן בְּכוֹרָה**, אם הולד שתלד רחל זו לאחר מכן בכור הוא. **וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן** – וספק זה הוא רק לפי דעת חכמים. והשני, **לְעִנְיַן הֵיתֵר אֲכִילָה**, אם ולד זה הנראה כחזיר מותר באכילה. **וְלִיבָּא אַלִּיבָּא** – לפי דעתו **דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**.

מבארת הגמרא: מה שהסתפק **לִבְכוֹרָה** הוא, שלדעת רבן שמעון בן גמליאל, פשוט הוא, שהולד שתלד לאחר מכן אינו בכור, שהרי לדעתו ודאי אינה מניקה ולד של אחר. **וְהִסְתַּפֵּק שְׁמָא אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן דְּאָמְרִי מְרַחֶמֶת** – שבהמה אוהבת ומניקה גם ולד שאינו שלה. שמא **כִּי מְרַחֶמֶת**, רק **דְּמִינָהּ** – ולדות שהם מהמין שלה, אבל **דְּלֹא מִינָהּ** – ולדות שאינם ממינה, **לֹא** – לעולם אינה אוהבת ומניקה. ואם כן חזיר שאינו ממין רחל ודאי ולד שלה הוא, והולד שתלד לאחר מכן, ודאי אינו בכור. **אוֹ דִלְמָא, דְּלֹא מִינָהּ נַמִּי מְרַחֶמֶת** – אוהבת ומניקה היא גם ולדות ממין אחר, ויתכן שעדיין לא ילדה מעולם. והענין השני שהסתפק הוא **לַאֲכִילָה**, שלדעת חכמים פשוט שאסור הוא באכילה, שמא אינו בנה, אלא ולד בהמה טמאה הוא. **וְהִסְתַּפֵּק שְׁמָא אֲפִילּוּ לְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** יהא אסור באכילה. והטעם, משום שאפילו **אִם תִּמְצָא לוֹמַר** שרבן שמעון בן גמליאל **סָבַר, יוֹלֶדֶת מְרַחֶמֶת** – שבהמה שילדה בעבר, אוהבת ומניקה גם ולדות שאינם שלה יש להסתפק שמא זהו רק **בְּדְמִינָהּ** – בולדות שהם מאותו המין שלה. אבל **דְּלָאו מִינָהּ** – ולדות שאינם ממינה, **לֹא** – ודאי אינה אוהבת ומניקה. ואם כן חזיר הכרוך אחר רחל ודאי בנה הוא, ומותר באכילה. **אוֹ דִלְמָא, דְּלָאו מִינָהּ נַמִּי מְרַחֶמֶת**, ואין זה ודאי שבנה הוא. וממילא אסור הוא באכילה. מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – יעמדו שאלות אלו בספק, שלא נפשטו.

משנה

המשנה שלפנינו עוסקת בדין ההתעסקות בשיער הבכור ותלישתו באופנים מסויימים. **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם אוֹמֵר**, יש שני מקרים שמותר לתלוש את שיער הבכור, הראשון הוא **הַשּׁוֹחֵט** – העומד לשחוט **אֶת הַבְּכוֹר**, והשערות שבמקום השחיטה מעכבות את השחיטה, **עוֹשֶׂה** – מפנה הוא **מָקוֹם בַּקּוֹפִּיץ** – סכין גדולה של טבחים, **מִיכָּן וּמִיכָּן** – מצידי המקומות הנצרכים לו לשחיטה, **וְכֵן תּוֹלֵשׁ הוּא אֶת הַשֵּׂעָר** שבמקום השחיטה כדי שיוכל לשחוט ללא כל חשש, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְיַיֵּז לשיער שתלש מִמְּקוֹמוֹ** למקום אחר, אלא יניחנו במקומו מסובב עם שאר הצמר.

מוסיף רבי יוסי בן המשולם: **וְכֵן** יש עוד מקרה שמותר לתלוש ולהניח את השיער מסובב עם שאר הצמר. והוא, **הַתּוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר** של הבכור, כדי שיוכל החכם **לִרְאוֹת** את **מָקוֹם הַמּוּם** המוסתר על ידי השיער, ויורה אם הוא מום קבוע או לא.

גמרא

הגמרא מביאה את פסק ההלכה בדין משנתינו: **אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם**, שמותר לתלוש את שיער הבכור, לצורך שחיטתו, ולצורך ראיית המום הנמצא במקום השיער.

הגמרא מבררת אם מותר לתלוש לצורך שחיטה, ביום טוב, ומתוך כך יתברר עיקר טעמו של רבי יוסי בן המשולם: **בָּעוּ מִינַּיהּ** – שאלו בני הישיבה **מֵרַב הוּנָא, כְּגוֹנְדוֹ** – באופן הדומה לדברי רבי יוסי בן המשולם, שהתיר לתלוש לצורך שחיטת הבכור, והוא בבא לשחוט בהמת חולין **בְּיוֹם טוֹב, מַהוּ** – מה דינו, האם גם בזה סובר רבי יוסי בן המשולם שמותר לתלוש את השיער שבמקום השחיטה.

מפרשת הגמרא את צדדי הספק: האם **מַעֲמָא** – טעמו **דְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם** שהתיר במשנתינו לתלוש לצורך שחיטה, אף שגזיזת הבכור אסורה מן התורה, הוא **מִשּׁוּם דְּקָסָבַר** – שסובר שה**תּוֹלֵשׁ** ביד, **לָאו חַיְינוּ** – אינו בכלל **גּוֹזֵז** בכור שאסרה תורה, שנאמר (דברים טו יט) 'וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ'. לפי שגוזז אינו אלא בכלי, אבל כשעושה כן ביד, תלישה היא ולא גזיזה. **וּלְפִי זֶה, בְּיוֹם טוֹב, אֲסוּר** לתלוש את השיער ביד לצורך שחיטה, אף שאינו בכלל גוזז את הצמר, שהיא אחת מל"ט מלאכות, משום **דַּהֲוָה לֵיהּ** – שהרי זה **עוֹבֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ**, ותולדה של מלאכת קוצר היא ואסור מדאורייתא. והצד השני הוא, **אוֹ דִלְמָא** – שמא, **בְּעָלְמָא** – בשאר המקרים בעולם, לענין תלישה ביד, **סָבַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם שֶׁה**תּוֹלֵשׁ ביד, **חַיְינוּ** – הרי הוא **גּוֹזֵז**, ואסור בקדשים. **וְחַיְינוּ מַעֲמָא דְּשָׁרֵי** – והטעם שהתיר רבי יוסי במשנתינו הוא, משום **דַּהֲוָה לֵיהּ** – שהרי זה **דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוְּנִין**, שבמעשה זה של פינוי המקום מהשערות, אינו מתכוין לתולשם, ודבר שאין מתכוין מותר. **וּלְטַעַם זֶה גַּם בְּיוֹם טוֹב** כשמפנה המקום משערות לצורך השחיטה, **דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוְּנִין** הוא, שאינו מתכוין לא לגזוז ולא לעקור דבר מגידולו, **וּמוּתָּר**.

אָמַר לֵהּ – השיב להם רב הונא לבני הישיבה, **זִילוּ שַׁיְילוּהַּ** – לכו ושאלו **לְרַב חֲנַנְאֵל** שהיה תלמידו של רב, על עיקר דברי רבי יוסי בן המשולם במשנתינו לענין תלישה לצורך שחיטת בכור, אם אמר רב שהלכה כמותו או לא. **וְאִי אָמַר** – ואם יאמר לכם **שַׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם** לגבי בכור, שובו אלי, **וְאֵיפְּשׁוֹט לְכוּ** מה שהסתפקתם לענין יום טוב.

אֲתוּ – באו בני הישיבה, **שַׁיְילוּהַּ** – ושאלו את רב חננאל, אם הלכה כדברי רבי יוסי בן המשולם. **וְאָמַר לְהוּ, הָכִי אָמַר רַב, שֲׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְּשׁוּלָּם. אֲתוּ** – חזרו ובאו **לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא**, ואמרו לו שכך אמר להם רב חננאל בשם רב, שהלכה כרבי יוסי בן המשולם לגבי בכור. **וְאָמַר לְהוּ** – ופשט להם רב הונא את מה שהסתפקו, שגם **כְּגוֹנְדוֹ** – במקרה הדומה לתלישת השיער לצורך שחיטת בכור, שהוא תלישת השיער לצורך שחיטה **בְּיוֹם טוֹב, מוּתָּר**.

מוסיפה הגמרא: **אִיתְּמַר נַמִּי** – כך גם אמרו בני הישיבה, **שֶׁאָמַר רַב חֲנַנְיָה בַּר שִׁלְמְיָא, מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב** – בשם רב, **שֶׁכְּגוֹנְדוֹ בְּיוֹם טוֹב**,

מוּתָּר. ולפי זה, טעמו של רבי יוסי בן המשולם שהתיר במשנתינו, הוא מפני שדבר שאין מתכוין מותר.

הגמרא מבררת את דעתו של רב בדין דבר שאין מתכוין. מקשה הגמרא: **וּמִי אָמַר רַב הָכִי** – האם נכונה השמועה שאמר רב חנניה בשמו של רב, שמותר לפנות מקום השיער לצורך שחיטה ביום טוב, ומשום שאף אם יגיע לידי תלישת שערות אך דבר שאינו מתכוין מותר. **וְהָא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, מְסוֹכְרְיָא דְּנִזְיָרָתָא** – סתימת ברז החבית של יין או של שיכר, שהיא על ידי בלאי בגדים מפשתן, **אָסוּר לְהַדּוּקֵיהּ** – להדק את הבגדים בכח כדי שתיסתם יפה, **בְּיוֹמָא טָבָא** – ביום טוב, מפני שעל ידי ההידוק, הוא בא לידי סחיטת הבגד מהיין שבו, אלא יניח את בלאי הבגדים בצורה רפויה. והרי כשמהדק את הבגד, אינו מתכוין לסחוט את היין ממנו, אלא עושה כן רק כדי לסתום היטב את הנקב שבברז, ואף על פי כן אסר רב לעשות כן ביום טוב, הרי שסובר הוא שדבר שאין מתכוין אסור ביום טוב. ואיך יתכן שהתיר לפנות את מקום השחיטה ביום טוב, אף שבא לידי תלישה.

מתרצת הגמרא: אין לדמות דין זה של הידוק הסתימה, לשאר דבר שאינו מתכוין, לפי **שְׁבְּהַהִיא** – בהידוק הסתימה, **אַפִּילּוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן** שסובר (שבת כב. ועוד) שדבר שאינו מתכוין מותר, **מוֹדֶה** הוא שאסור להדק את הבגד. דְּהרי **אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ** – שאמרו שניהם, **דְּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּפִסְיק רֵישֵׁיהּ וְלָא יָמוּת** – בחותך את ראש הבהמה, ואומר שאין בכוונתו שתמות, שכיון שעל ידי מעשה זה ודאי תמות, אין אומרים בזה שדבר שאין מתכוין מותר. וכמו כן הידוק הבגד בנקב שבחבית, כיון שודאי הוא שיִסָּחֵט הבגד, אין להתיר משום שאינו מתכוין. מה שאין כן במפנה את השיער לצדדים לצורך השחיטה, אין זה ודאי שיתלשו שערות, ולכך התיר רב גם ביום טוב. נמצא, שמדברי רב לענין הידוק סתימת החבית אין להוכיח שדעתו שדבר שאין מתכוין אסור.

מוסיפה הגמרא להקשות: **וְהָא** – והרי מצינו שרב אמר בפירוש, שדבר שאין מתכוין אסור. שעיקר דין זה מחלוקת תנאים הוא, ודעת רבי יהודה (ביצה כג.) שדבר שאין מתכוין אסור, ודעת רבי שמעון (שבת כא.) שדבר שאין מתכוין מותר. ונחלקו רב ושמואל אם הלכה כרבי יהודה או כרבי שמעון. **וְאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב**, שֶׁהֲלָכָה **כְּרַבִּי יְהוּדָה** שדבר שאינו מתכוין אסור. **וְרַב חָנָן בַּר אַמִּי אָמַר שְׁמוּאֵל**, שֶׁהֲלָכָה **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שדבר שאין מתכוין מותר. ומוסיפה הגמרא: **וְרַב חִיָּיא בַּר אַבִּין מַתְנֵי בְּלָא נַבְרֵי** – שנה את מחלוקתם של רב ושמואל שנחלקו כן בפירוש, ולא רק על פי שמועה שאמרו אחרים בשמם, וכך שנה, **רַב אָמַר, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**. ואם כן קשה, שכיון שדעת רב שדבר שאין מתכוין אסור, כיצד התיר לפנות את השיער ביום טוב לצורך שחיטה, והרי אף שאינו מתכוין לתלוש, אסור.

מיישבת הגמרא: אין טעמו של רב כפי שהבינה הגמרא עד עתה, **אֶלָּא, לְעוֹלָם סָבַר רַב, דְּבַר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין אָסוּר. וּתְלִישׁ** – והטעם בתולש במשנתנו שהתיר רב כדברי רבי יוסי, הוא משום שתולש ביד **לְאוֹ הַיְינוּ** – אינו בכלל **גּוֹזֵז. וּבְיוֹם טוֹב** – ומה שפסק ביום טוב להתיר לפנות את השער, אף ששם אין שייך להתיר מטעם זה, **הַיְינוּ טַעֲמָא דְּשָׁרֵי** – זהו טעמו שפסק להיתר, משום **דַּהֲוָה לֵיהּ** – שהרי זה **עוֹקֵר דָּבָר מִנִּידּוֹלוֹ כְּלְאַחַר יָד** – בשינוי, שאין הדרך לתלוש השיער ביד, אלא על ידי כלי. ולכך אף משום קוצר אינו נאסר.

הגמרא מבררת אם בכל דבר הנתלש ביד ולא בכלי, אומרים אנו שאין זה בכלל גוזיזה, ועקירת דבר מגידולו. מקשה הגמרא: **וְהאם תּוֹלֵשׁ** ביד, **לָאו הַיְינוּ** – אינו בכלל **גּוֹזֵז. וְהָתַנְיָא, הַתּוֹלֵשׁ אֶת הַכְּנָף** – אדם שתלש נוצה גדולה מכנף העוף, בשבת בשוגג, **וְלאחר** מכן **הִקִּיטְּמוֹ** – חתך את ראש הנוצה, **וְאחר כך הַמּוֹרְטוֹ** – החליק את הקנה של הנוצה מהשערות שבצידיה, **חַיָּיב שְׁלֹשׁ חַטָּאוֹת. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ** לבאר את המלאכות שעשה במעשים אלו, **שְׁתּוֹלֵשׁ חַיָּיב, מְשׁוּם** תולדה של מלאכת **גּוֹזֵז** את הצמר. **וְקוֹטֵם חַיָּיב, מְשׁוּם** תולדה של מלאכת **מְחַתֵּךְ** את העור. **וּמְמָרֵט חַיָּיב, מְשׁוּם** תולדה של מלאכת **מְמַחֵק** את העור. שענינו הוא החלקת העור, וגם זה החליק את הקנה. מבואר אם כן, שחייב משום גוזז גם על תלישה ביד, ואין אומרים שיפטר משום שתולש אינו בכלל גוזז, ושתלישה ביד אין הדרך בכך, וכלאחר יד היא. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי** – שונה היא תלישת הנוצה **מִכְּנַף** העוף, מתלישת השיער מהבהמה, **לְפִי דְּחַיְינוּ אוֹרְחַיְיהּ** – שכך היא הדרך, לתלוש את הנוצות מכנף העוף, ביד. ולכך בכלל מלאכת גוזז הוא ואינה כלאחר יד, שאין כאן שום שינוי. מה שאין כן תלישת שיער בהמה ביד, שאין הדרך בכך, אין זה בכלל גוזז.

הגמרא מבררת את דעתו של רבי יוסי בן המשולם בענין דבר שאינו מתכוין. שואלת הגמרא: **וְמִדְּרַב סָבַר** – מכך שפסק רב **כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם**, משמע, שגם **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם סָבַר לָהּ כְּרַב**, שדבר שאין מתכוין אסור. מקשה הגמרא: **וְסָבַר** – האם סובר **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם, דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין אָסוּר. וְהָתַנְיָא** בברייתא לענין פרה אדומה, שדינה שצריכות להיות כל שערותיה אדומות, ואם יש בה שתי שערות שחורות, פסולה היא לגמרי, ואין לה תקנה בהסרת השערות השחורות. אבל אם רק חלקם העליון של השערות שחור, כל זמן שהם עליה, פסולה, אבל אם יוסר החלק השחור, חוזרת להכשירה. וכך אמרו בברייתא, שאם יש בה **שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת** שאינן שחורות לגמרי, אלא **שֶׁעֲקָרָן מַאֲדִים** – שתחילת השערות [הסמוך לבשר] אדום הוא, **וְרֹאשָׁן** – וסופן של השערות לצד חוץ, **מַשְׁחִיר** – שחור הוא, **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם אוֹמֵר, גּוֹזֵז בְּמִסְפָּרַיִם** את חלק השערות השחור, על מנת שתהא כשירה, **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ** שעובר בזה על איסור גוזיזה בקדשים. והטעם שמותר הוא, מפני שאינו מתכוין לגיזה לצורך לקיחת השיער, אלא כוונתו רק לתקן הפרה. ואם כן מבואר שסובר שדבר שאין מתכוין מותר. שאם דבר שאין מתכוין אסור, היה לו לאסור לגזוז את השערות הללו במספרים.

מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי** – שונה היא גזיזת השערות מה**פָּרָה**, לפי **דְּלָאו בַּת גִּיזָּה הִיא** – שלא שייך בה גיזה כלל, לפי שאין לה צמר.

דוחה הגמרא תירוץ זה: **וְהָתַנְיָא** בברייתא (דברים טו יט) **'לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ'**, ואמרו, שלכאורה **אֵין לִי** מקור שיהיה אסור, **אֶלָּא שׁוֹר בַּעֲבוֹדָה, וְצֹאן בְּגִיזָּה**, וכלשון הפסוק, שאיסור עבודה נאמר על שור, ואיסור גיזה נאמר על צאן. **מַנַּיִן לִיתֵּן אֶת** איסור העבודה **הָאָמוּר שֶׁל זֶה** – בשור, שיהיה נוהג גם **בָּזֶה** – בצאן. **וְכֵן אֶת** איסור הגיזה **הָאָמוּר שֶׁל זֶה** – בצאן, שיהיה נוהג גם **בָּזֶה** – בשערות השור. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – בא הכתוב ומלמדנו, **'לֹא תַעֲבֹד וְלֹא תָגֹז'**, שהוא"ו במילה 'ולא' מיותר, ומוסיף הוא על ענין הראשון, ללמדנו ששניהם נלמדים זה מזה. ואם כן גם פרה אסורה בגזיזת השיער. ושוב קשה, שמזה שהתיר רבי יוסי לגזוז

המשך בעמוד 213

רש"י

מותר — משום דטעמא שאין מתכוין הוא. **מסוכריא דנזייתא** — ברזא של חבית, שכורכין סביבותיה נעורת ומטלניות כדי שתסתום הנקב יפה. **אסור להדוקיה** — בתוך החבית בכח, משום סחיטה. ואף על גב דאינו מתכוין לשום סחיטה אסור, אפילו לרבי שמעון דאמר במסכת שבת (מא,ב): דבר שאין מתכוין מותר. **ולא ימות** — וכיון דמהדק לה — לא אפשר לה בלא סחיטה. אבל לפנות את השער — אפשר בלא תלישה. **הלכה כרבי יהודה** — אלמא סבירא ליה לרב: דבר שאין מתכוין אסור! **בלא גברי** — בלא רב חייא ורב חנן. **ותולש לאו היינו גוזז** — להכי אמר רב הלכה כרבי יוסי בבכור. **כלאחר יד** — דאין דרך לתלוש צמר, אלא לגזוז. **התולש את הכנף** — שתולש נוצה גדולה מן כנף העוף. **והקוטמו** — לאחר שתלשו קטם ראשו. **והמורטו** — שמחליקה מן הצדדין ומורט מן הקנה השער. **גוזז ומחתך וממחק** — מארבעים אבות מלאכות במסכת שבת (עג,א). ממחק=מחליק. **דהיינו אורחיה** — שדרך נוצת עוף לתלוש ולא לגזזה. **מדרב סבירא ליה כדרבי יוסי** — לגבי בכור, דתולש לאו היינו גוזז. **רבי יוסי נמי סבר לה כרב** — דדבר שאין מתכוין אסור. **הכי גרסינן: עיקרן מאדים וראשן משחיר** — וכן בתוספתא דמסכת פרה (פרק א). **גוזז** — את הראש שמשחיר במספרים, ומשייר מן המאדים ואילך, ואינו חושש משום גיזה בקדשים. אלמא, משום דאין מתכוין לשום גיזה אלא לתקן — שרי. שתי שערות שכולן שחורות פוסלות בפרה לגמרי, אבל עיקרן מאדים וראשן משחיר — אפשר בתקנה. — שאין לפרות צמר, הלכך לא אסירא בגיזה. **לא תעבוד ולא תגוז** — וי"ו מוסף על ענין ראשון, וילמדו שניהם זה מזה. **דקדשי בדק הבית היא** — (ויש לה) דהא אינה קריבה למזבח, הלכך מותרת בגיזה. **דלא שכיחא** — ומילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן. **דמיה יקרים** — ואין דמיה כל כך מזומנים לחללה עליהן. **לקופיץ** — לצורך הקופיץ. **לכתחלה קאמר** — והאי "וכן" — אתולש קאי, דכי היכי דמותר לתלוש לצורך השחיטה, דהא פשיטא לך דרישא לכתחלה קאמר — הכי נמי לראות מקום המום. או דיעבד קאמר, והאי "וכן" — א"לא יזיזנו" קאי, והכי קאמר: וכן מי שתלש את השער לראות את מקום המום, נמי לא יזיזנו ממקומו. **המסובך באוזן** — ובאוזן היה מום. **דשחיטתו מוכחת עליו** — דלאו לגיזה איכוון. **אלא לאו אתולש** — ולכתחלה קאמר. **משנה מתיר** — את הצמר בהנאה לכהן.

וחכמים

מוּתָּר. וּמִי אָמַר רַב הָכִי וְהָא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: מְסוֹכְרָיָא דְּנַזְיָיתָא אָסוּר לַהֲדוּקֵיהּ בְּיוֹמָא טָבָא! - בְּהַהִיא אֲפִילּוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן מוֹדֶה, דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלָא יְמוּת. - וְהָא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְרַב חָנָן בַּר אַמִּי אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. וְרַב חִיָּיא בַּר אָבִין מַתְנֵי בְּלָא גַּבְרֵי, רַב אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן! אֶלָּא לְעוֹלָם סָבַר רַב דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין - אָסוּר, וְתוֹלֵשׁ לָאו הַיְינוּ גּוֹזֵז. וּבְיוֹם טוֹב הַיְינוּ טַעֲמָא דְּשָׁרֵי - דַּהֲוָה לֵיהּ עוֹקֵר דָּבָר מִגִּידּוּלוֹ כִּלְאַחַר יָד. - וְתוֹלֵשׁ לָאו הַיְינוּ גּוֹזֵז וְהָתַנְיָא: הַתּוֹלֵשׁ אֶת הַכָּנָף, וְהַקּוֹטְמוֹ, וְהַמּוֹרְטוֹ - חַיָּיב שָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: תּוֹלֵשׁ - חַיָּיב מִשּׁוּם גּוֹזֵז, קוֹטֵם - חַיָּיב מִשּׁוּם מְחַתֵּךְ, מְמָרֵט - חַיָּיב מִשּׁוּם מְמַחֵק! - שָׁאנֵי כָּנָף, דְּהַיְינוּ אוֹרְחֵיהּ. וּמִדְּרַב סָבַר כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם - רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם סָבַר לָהּ כְּרַב. וְסָבַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין אָסוּר וְהָתַנְיָא: שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת עִיקָּרָן מַאֲדִים וְרֹאשָׁן מַשְׁחִיר, רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם אוֹמֵר: גּוֹזֵז בְּמִסְפָּרַיִם וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ! שָׁאנֵי פָּרָה, דְּלָאו בַּת גִּיזָּה הִיא. - וְהָתַנְיָא: "לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ" - וְאֵין לִי אֶלָּא שׁוֹר בַּעֲבוֹדָה וְצֹאן בְּגִיזָּה, מִנַּיִן לִיתֵּן אֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה, וְאֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תַעֲבֹד... וְלֹא תָגֹז"! - אֶלָּא, שָׁאנֵי פָּרָה דְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת הִיא. - וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת אֲסוּרִין בְּגִיזָּה וַעֲבוֹדָה! - מִדְּרַבָּנַן. - וְהָאִיכָּא אִיסּוּרָא דְּרַבָּנַן! - אֶלָּא שָׁאנֵי פָּרָה דְּלָא שְׁכִיחָא. - וְלִיחֲלָהּ, וְלַפְּקָהּ לְחוּלִּין, וְלִיגְזָהּ, וַהֲדַר לִיקַדְּשָׁהּ! - דָּמֶיהָ יְקָרִין. - וְלִיעֲבַד לָהּ כְּדִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִילְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְרוּטָה - מְחוּלָּל! - אֵימוּר דְּאָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁחִילְּלוֹ, לְכַתְּחִלָּה מִי אָמַר אִיבָּעֵית אֵימָא: רַב סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם, וְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם לָא סָבַר לָהּ כְּרַב. "וְתוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְזִיזֶנּוּ מִמְּקוֹמוֹ". אָמַר רַב אַשִׁי אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בַּיָּד, אֲבָל בִּכְלִי - אָסוּר. - וְהָקָתָנֵי: עוֹשֶׂה מָקוֹם בְּקוֹפִיץ מִיכָּן וּמִיכָּן! - תְּנֵי: "לְקוֹפִיץ". "וְכֵן תּוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר לִרְאוֹת מוּם". אִיבַּעֲיָא לְהוּ: לְכַתְּחִלָּה אוֹ דִּיעֲבַד אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, תָּא שְׁמַע: צֶמֶר הַמְסוּבָּךְ בָּאוֹזֶן, רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם אוֹמֵר: תּוֹלְשׁוֹ וּמַרְאֶה אֶת מוּמוֹ. שְׁמַע מִינָּהּ לְכַתְּחִלָּה, שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַב מָרִי, אַף אֲנַן נַמִּי תָּנֵינָא: וְכֵן הַתּוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר לִרְאוֹת מְקוֹם מוּם; מַאי "וְכֵן" אִילֵימָא שֶׁלֹּא יָזִיזוּ אֶת מְקוֹמוֹ; הָשְׁתָּא, וּמַה שּׁוֹחֵט, דִּשְׁחִיטָתוֹ מוֹכַחַת עָלָיו - לֹא יְזִיזֶנּוּ, לִרְאוֹת מְקוֹם מוּם מִיבָּעֲיָא אֶלָּא לָאו אַתּוֹלֵשׁ. שְׁמַע מִינָּהּ לְכַתְּחִלָּה, שְׁמַע מִינָּהּ. **משנה שְׂעַר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר וְהִנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ - עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר,

וחכמים

תוספות

מסוכריא דנזייתא — פירשנו בפרק קמא דכתובות (ו,א דבור המתחיל "האי") ובסוף ("כל כתבי") ["שמונה שרצים"] (שבת קיא,א דבור המתחיל "האי"). **דהוה** ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד — אין ללמוד מכאן שיהא מותר לתלוש נוצה מצואר של עוף כדי לשחוט ביום טוב, דהא לעיל פריש דהא דשרי הכא — משום שאין מתכוין. וללשון נמי שפירש דאפילו במתכוין — בנוצה לא הוי כלאחר יד, כדקתני בסמוך בתולש את העוף. ואף על גב דאין צריך כאן נוצה, והוי מלאכה שאינה צריכה לגופה — אין ללמוד מלאכה שאינה צריכה לגופה מכלאחר יד. **ואמר** ריש לקיש חייב משום גוזז — תימה: מה הוא מקשה? אף על גב דלענין בכור לא מחייב ביה משום "לא תגוז", לענין שבת יש לחייב משום תולדה דגוזז, ככל עוקר דבר מגידולו בבעלי חיים. כמו חולין (עג,א): הושיט ידו למעי בהמה ודילדל עובר שבמעיה, לענין שבת [חייב], ובמוקדשין לא מחייב משום גוזז. וכן קיטוף חייב בשבת משום תולדה דקוצר, וכן תולש מן המחובר, אף על גב דקיטוף לענין קצירה קודם לעומר לא מחייב (פסחים יא,א), ולענין לקט בפרק "ראשית הגז" (חולין קלז,א). ואי הוה מפרשינן הכא דפריך אהא דאמרינן דתולש חשוב כלאחר יד — הוה ניחא, דמייתי ראיה מהכא דלא כלאחר יד. ואין הלשון משמע כן, מדקאמר: ותולש לאו היינו גוזז? והא תניא התולש את העוף כו'! משמע דפריך אהא דאמרן דתולש לאו היינו גוזז. **מדרב** סבר לה כרבי יוסי בן המשולם רבי יוסי סבר לה כרב — דאמר: דבר שאין מתכוין אסור. שאם היה סובר דדבר שאין מתכוין מותר — מנא ליה לרב שיהא הלכה כמותו משום דתולש לאו היינו כגוזז? דילמא כי שרי רבי יוסי משום דבר שאין מתכוין מותר, ותולש היינו גוזז! אלא קים ליה לרב (משום) דאית ליה לרבי יוסי דבר שאין מתכוין אסור.

עיקרן משחיר וראשן מאדים — כך היה כתוב בספרים. ויש לפרש דנקט ראשן מאדים לרבותא, אף על גב שכולה אדומה מבחוץ — טעונה גזיזה. ובקונטרס גריס איפכא מתוך תוספתא דפרה. **גוזז** במספרים ואינו חושש — כלומר, אפילו יגזוז משאר השערות בלא מתכוין. אף אלו עצמו יגזוז יותר מן הצורך, לגירסת הקונטרס "ראשן משחיר". והיה מדקדק דקסבר דבר שאין מתכוין מותר. ובקונטרס פירש דדייק מהא דשרי משום דאין מתכוין לשום גזיזה, אלא לתקן. דאין זה כשאר לשון "אין מתכוין" בעלמא, דכיון דבכוונה גוזז במספרים. ויש ליישב לפירוש הקונטרס דהכי פריך: וסבר רבי יוסי בן המשולם דבר שאין מתכוין אסור, ושרי מטעם דתולש לאו היינו גוזז? הא אשכחן גבי פרה, דאפילו במספרים דהוי גוזז — משום דעושה כדי להכשיר הפרה שרי. גבי בכור נמי הוה ליה למישרי בכל ענין, כיון דעושה לצורך תיקון שחיטה, דאין זה חשוב גוזז! ומיהו, אין פירוש זה נראה כלל, דבכל ענין יכול להקשות, בין הוי טעמיה משום דבר שאין מתכוין מותר, בין הוי טעמיה משום דתולש לאו היינו גוזז. **שער** בכור בעל מום שנשר כו' — כולה הך שמעתא מוכחא דגיזת פסולי המוקדשין שרי מדאורייתא. ואפילו רבנן דאסרי, מפרש בגמרא — גזירה דלמא אתי לאשהויה. והא דדרשינן לעיל (ו,ב): "תזבח" ולא גיזה — היינו "תזבח" ולא תגוז. ותימה לרבי: דאמרינן בפרק שני דחולין (לו,ב) גבי "על הארץ תשפכנו כמים": ההוא למשרי דמן של פסולי המוקדשים הוא דאתא. דסלקא דעתך: הואיל ואסירי בגיזה ועבודה — דמן נמי ליבעי קבורה, קא משמע לן. והיכי תיסק אדעתין לאסור דמן [בהנאה] משום דאסירי בגיזה ועבודה? הא אפילו הגיזה עצמה מותרת! וכי תימא: הא דשריא מדאורייתא — היינו בנשר, אבל גוזז דמתכוין — אסור! חדא, דמתכוין דדם כנשר גיזה. ועוד, אפילו

בתולש

וַחֲכָמִים אוֹסְרִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: לֹא בָּזֶה הִתִּיר עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל, אֶלָּא שְׂעַר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר וְהִנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן, וְאַחַר כָּךְ מֵת - בָּזֶה עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. צֶמֶר הַמְדוּלְדָּל בִּבְכוֹר, אֶת שֶׁנִּרְאֶה עִם הַגִּיזָּה - מוּתָּר, וְאֶת שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה עִם הַגִּיזָּה - אָסוּר. **גמרא** מִכְּלָל דְּאָסַר הַשְׁתָּא בְּמֵת שָׁרֵי, שְׁחָטוֹ מִיבָּעֲיָא! אֶלָּא: לֹא בָּזֶה הִתִּיר עֲקַבְיָא וַחֲכָמִים אוֹסְרִין; שְׁחָטוֹ - דִּבְרֵי הַכֹּל שָׁרֵי, כִּי פְּלִיגִי - בְּמֵת. אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַחֲלוֹקֶת בְּשֶׁהִתִּירוֹ מוּמְחֶה, דְּמָר סָבַר גָּזְרִינַן דִּלְמָא אָתֵי לַשְׁהוּיֵיהּ, וּמָר סָבַר לָא גָּזְרִינַן. אֲבָל לֹא הִתִּירוֹ מוּמְחֶה - דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר. מְתִיב רַב שֵׁשֶׁת: בַּעֲלֵי מוּמִין אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהוּא, וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יִבָּקֵר. וְהָוֵינַן בָּהּ: מַאי "יִבָּקֵר" אִלֵּימָא דְּבַעַל מוּם הוּא וְלִישְׁקְלֵיהּ - מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא אָמַר לָאו אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: הָכָא בְּגִיזַּת בְּכוֹר בַּעַל מוּם עָסְקִינַן, שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּגִיזֵּי חוּלִּין, וּמַאן תַּנָּא קַמָּא - רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר: נִשְׁחֲטוּ אָסְרִי רַבָּנַן. וְרַבִּי יוֹסֵי לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר: נִשְׁחֲטוּ שָׁרוּ רַבָּנַן. וְקָתָנֵי: יְבוּקַּר; מַאי "יְבוּקַּר" - לָאו אִי מוּם קָבוּעַ אִי מוּם עוֹבֵר הוּא, אַף עַל גַּב שֶׁלֹּא הִתִּירוֹ מוּמְחֶה אֲמַר רָבָא: לָא, יְבוּקַּר, אִי הִתִּירוֹ מוּמְחֶה - אִין, וְאִי לָא - לָא. כִּי סָלֵיק רָבִין אֲמָרָהּ לִשְׁמַעְתָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה. אֲמַר: בַּבְלָאֵי טַפְשָׁאֵי, מִשּׁוּם דְּיָתְבִי בְּאַרְעָא דַּחֲשׁוּכָא אָמְרִי שְׁמַעְתָּא דְּמַחְשְׁכָן! לָא שְׁמִיעַ לְהוּ הָא דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַחֲלוֹקֶת בְּשֶׁבָּדַק וְלֹא מָצָא, וְקָמִיפַּלְגֵי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בְּחֶזְקַת טוּמְאָה - לְעוֹלָם הוּא בְּטוּמְאָתוֹ עַד שֶׁיִּתְוַדַּע הַטּוּמְאָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: חוֹפֵר עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסֶּלַע אוֹ לִבְתוּלָה. רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַחֲלוֹקֶת כְּשֶׁבָּדַק וּמָצָא, וְקָמִיפַּלְגֵי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. דְּתַנְיָא: שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר, נִכְנַס בְּתוֹכָהּ - טָמֵא. נִמְצָא בְּתוֹכָהּ קֶבֶר, נִכְנַס לְתוֹכָהּ - טָהוֹר, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: הוּא קֶבֶר שֶׁאָבַד - הוּא קֶבֶר שֶׁנִּמְצָא, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: תִּיבָּדֵק כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ. וְרַבִּי אַסִּי, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר כְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא - אָמַר לָךְ: בִּשְׁלָמָא גַּבֵּי טוּמְאָה - אֵימַר: בָּא עוֹרֵב וּנְטָלָהּ, בָּא עַכְבָּר וּנְטָלָהּ. אֶלָּא הָכָא - בַּעַל מוּם לְהֵיכָא אָזֵיל - וְאִידָךְ: אֵימַר מוּם עוֹבֵר הֲוָה וְאִיתַּסֵּי. וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא מַאי טַעְמָא לָא אָמַר כְּרַבִּי אַסִּי - אָמַר לָךְ: בִּשְׁלָמָא שָׂדֶה - דַּרְכָּהּ לְמִיקְבַּר בָּהּ, כִּי הֵיכִי דְּקָבַר בָּהּ הַאי - קָבַר אֱינָשׁ אַחֲרִינָא. אֶלָּא קֳדָשִׁים - כֵּיוָן דְּבָדְקוּ לָן וְקַיְימִי, דַּרְכַּיְיהוּ לְמֵיפַּל בְּהוּ מוּמָא - וְאִידָךְ: אַגַּב דְּמִנַּגְּחִי אַהֲדָדֵי שְׁכִיחַ בְּהוּ מוּמָא. מֵיתִיבֵי: הַתּוֹלֵשׁ צֶמֶר מִבְּכוֹר תָּם, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם וּשְׁחָטוֹ - אָסוּר. טַעְמָא - דְּתָם,

הא

תוספות

בתולש פליגי, כדמוכח בסוף פירקין (כו,א) דשרי (רבי עקיבא) [עקביא] מכלל כי אסרי רבנן — מדרבנן. ואפילו בעולה תמימה לא מיתסרא הגיזה אלא מדרבנן, כדמוכח לקמן גבי תולש צמר מעולה תמימה. והא דפריך: תולש מי איכא למאן דשרי — היינו מדרבנן, כדפירש שם בקונטרס, משום דרשע הוא. ועוד קשה: בההוא דחולין למה לי קרא דם פסולי המוקדשין דשרי בהנאה? והלא אף בקדשים דם מותר בהנאה משנעשית מצותו, והתם דליכא מצוה למה יהא אסור? ועוד, מאי קאמר "הואיל ואסירי בגיזה ועבודה"? והא לאחר שחיטה מותר לגזוז ולעבוד, דמזביחה ואילך הכל מותר. והתם בדם שחיטה איירי! וחלב נמי לא אסרינן מדכתיב "בשר" (אלא) מחיים ולא לאחר שחיטה, כמו למאן דדריש לעיל בפרק שני (טו,ב): אין לך בהם היתר אכילה אלא משעת זביחה ואילך. ועוד, דשרי לכולי עלמא, מדבעי למילף היתר חלב בפרק קמא (בכורות ו,ב) מדאסר רחמנא חלב של פסולי המוקדשין. ולא קאמר דאיצטריך משום ההוא דלאחר שחיטה! ומיהו, מצינו למימר דאיצטריך קרא "תשפכנו כמים" משום דם שיצא קודם שחיטת רוב. אבל מכל מקום קשה מהא דשמעתין! ואומר רבי: דסלקא דעתך למיסר כמו (חלב והוו בשר) ["בשר" ולא חלב], והוא הדין "בשר" ולא דם. ולא דמי לגיזה, דשמא דגיזה מ"תזבח" נפקא, דמשמע: "תזבח" ולא תגוז. אבל כאן "ואכלת בשר" כתיב (דברים יב), משמע: בשר תאכל ולא חלב ודם, ולאסור אפילו בהנאה. אף על פי שהדרשה אינה מיושבת על הדם כמו חלב, דשרי באכילה הוא. והא דלא מייתי התם "בשר" ולא חלב, אלא "תזבח" ולא גיזה — ריש מילתא נקט. ועוד, ניחא ליה לאתויי איסור גיזה אפילו לענין מלקות כמו מתחלה קודם שנפלו, דתנן: הגוזז והעובד סופג ארבעים [בכורות טו,ב]. וכיון שהחמירה בו תורה כל כך, הוה אמינא לדרוש קראי לחומרא: "בשר" ולא חלב ודם, אי לאו "כמים". וכן מוכח בפרק קמא (בכורות ו,ב) דהא דדרשינן "בשר" ולא חלב — לא שיהא אסור לחלוב. דבעו למידק מינה היתר חלב, מדגלי רחמנא גבי פסולי המוקדשין "בשר" ולא חלב — הא דחולין שרי, שמע מינה דלאסור החלב שנחלב אתא קרא.

התולש צמר מבכור תם — במסקנא דשמעתין מפרש דלאו דוקא תולש, דהוא הדין נתלש. ולא נקט תולש אלא משום סיפא, דקתני בה תולש משום רבותא דעקביא.

בכור

רש"י

וחכמים אוסרין — דאי שרית צמר הנושרת מחיים — אתי לשהויי לבכור כדי שתשיר צמר כל שעה, ואתי ביה לידי תקלה שיגזוז ויעבוד בו. ופסולי המוקדשין אסירי בגיזה ועבודה, כדאמרינן בפירקא דלעיל (ו,ב): "תזבח" — ולא גיזה. **לא בזה התיר עקביא** — מפרש בגמרא מאי קאמר. **ואחר כך מת** — לא נשחט. **המדולדל** — שנתלש מן העור, אבל מסובך הוא עם שאר הצמר ואינו נופל. **את שנראה עם הגיזה** — כשישחטנו ויגזזנו לאחר שחיטה, יהא צמר מדולדל שוה עם שאר הגיזה, ואינו נראה כשפירש הימנה — מותר כשאר הגיזה. **ושאינו נראה עם הגיזה** — שיצא חוץ יותר מדאי, וניכר לכל שמובדל הוא מן הגיזה — כמי שנשר לגמרי קודם שחיטה. וסתמא — כרבנן, דפליגי עליה דעקביא. **גמרא מכלל דאסר** — בתמיה. השתא במת, דאותו צמר המחובר בו אסור, דבעי קבורה, היכא דנשר ומונח בחלון שרי **שחטו** — דצמר המחובר בו שרי, מיבעיא דמונח בחלון נמי שרי אליבא דעקביא. **אלא** — להכי קאמר: לא בזה התיר עקביא — משום "וחכמים אוסרין". **בשהתירו מומחה** — לבכור, קודם נשירת הצמר. דרבנן סברי: גזירה אי שרית ליה לצמר בהנאה — דלמא אתי לשהוייה, כדי שתהא הצמר נושרת הימנו, בין כך ובין כך אתי לידי גיזה ועבודה. הלכך, אף על גב דהתירו מומחה — אסור. ועקביא סבר: כיון דהתירו מומחה — תו לא משהי ליה. **דברי הכל אסור** — דהוה ליה כתם. ובתם עקביא מודה, כדאמרינן לקמן, דאי אמרת שרי צמר — אתי לשהוייה, שלא יקריבנו. ונוח לו בכך, שבין כך ובין כך יפול בו מום ומפקע ליה מקדושת מזבח. ועוד, דכיון דלא התירו מומחה קודם נשירה — אכתי לא הוה ביה שום צד היתר. **אוסרין בכל שהוא** — אם נתערב אחד מהן באלף תמימים — כולן אסורין למזבח. **מכלל דתנא קמא סבר לא** — בתמיה. כיון דמכירו, מאי ספיקא איכא **בגיזת בכור בעל מום** — שנשרה מחיים והניחה בחלון. **יבוקר** — אם מום קבוע הוא — ישחטנו, ויהא הכל מותר. **ורבי יהודה** — סבר: ליכא תקנה בשחיטה. אלמא, לרבנן אליבא דרבי יוסי, דשרי בשחטו — ליכא חילוק בין התירו מומחה קודם לכן בין לא התירו מומחה קודם לכן, דהא הכא קתני עדיין יבוקר. ומדרבנן בשחטו אין חילוק — לעקביא נמי במת אין חילוק בין התירו ללא התירו, דהא עקביא לא מפליג בין מת לשָׁחוּט! — דרב נחמן. **מחלוקת** — דתנא קמא ורבי יוסי, בבעלי מומין חיין ממש שנתערבו באחרים, וכשבדק ולא מצאו לבעל מום. **לעולם הוא בחזקת טומאה** — אם לא נמצא הקבר שנאבד בשדה, אף על פי שנבדק כל השדה — בטומאתו הוא. והכא נמי, כיון דלא נמצא הבעל מום — כולן אסורין. ותנא קמא — כרבי מאיר, ורבי יוסי סבר: יבוקר ודי לו, אפילו לא נמצא, כחכמים. **חופר** — בודק עד שמגיע לסלע. דודאי מאותו סלע ולמטה לא נעשה קבר, שקשה הוא. **או לבתולה** — עד שימצא קרקע קשה שלא עבדה. **כשבדק ומצא** — הבעל מום. ותנא קמא דאסר לכולהו, חייש שמא זה שנמצא בעל מום אחר הוא, וכל האחרים צריכין בדיקה. ורבי יוסי סבר: יבוקר — בבקור סגי מרישא, וכיון דמצא הך ליכא ספק. תנא קמא — כרבן שמעון, ורבי יוסי — כרבי. **בשלמא גבי טומאה** — אמרי רבנן: בודק עד שמגיע לסלע או לבתולה ודיו, משום דאי נמי לא משכח לה — איכא למימר עורב או עכבר נטלה. אבל הכא — אפילו רבנן אוסרין, דבעל מום להיכא אזל ובכי האי גוונא לא הוה שרי רבי יוסי. **ואידך** — רבי חייא בר אבא. **בשלמא שדה** — אמר רבן שמעון תבדק, דדירכא למיקבר בה כו'. **דירכייהו למיפל בהו מומא** — בתמיה. ובכי האי גוונא לא הוה אסר תנא קמא. **ואידך** — רב אסי.

הא

וַחֲכָמִים אוֹסְרִין להנות מהצמר שנתלש מחיים. לפי שיש לחוש שמא יבואו להשהות מלשחוט את הבכור, כדי שיוכלו להנות אחר השחיטה מהצמר שיתלש עד שתישחט, ובינתיים יבואו לידי גיזה ועבודה. אלו הם **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי** לרבי יהודה, **לֹא כָּזֶה** – כשנשחט הבכור, **הַתִּיר עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל** וחכמים נחלקו עליו ואסרו. **אֶלָּא** נחלקו לענין **שָׁעָר** בכור **בַּעַל מוּם שֶׁנִּשַּׁר** בחייו, **וְהִנִּיחוֹ בַּחֻלִּין** משום שבחיי הבכור ודאי אסור הוא בהנאה, **וְאַחַר כָּךְ מֵת** הבכור מעצמו, **כָּזֶה** הוא **שֶׁעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר** את הצמר בהנאה, אף שהצמר המחובר לבכור שמת אסור בהנאה. **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין.**

מוסיפה המשנה: כל מה שחכמים אוסרים הוא רק בצמר שנתלש מחיים והניחו בחולין, מאחר שהופרד לגמרי מהבכור. אבל **צֶמֶר הַמְדוּלְדָּל בַּבְּכוֹר** – שנתלש מן הבכור, ועדיין מעורב הוא בצמר המחובר, בזה יש חילוק, **שֶׁאֶת** הצמר **שֶׁנִּרְאֶה עִם הַגִּיזָּה** – שנראה שהוא חלק משאר הגיזה שגוזז לאחר השחיטה, הרי הוא **מוּתָּר** בהנאה, כשאר הצמר. **וְאֶת שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה עִם הַגִּיזָּה** – אבל הצמר שלאחר הגיזה ניכר שאינו כשאר הצמר שנגזז עתה, **אָסוּר** הוא בהנאה.

גמרא

הגמרא מבררת את דעתו של רבי יוסי במחלוקתם של עקביא בן מהללאל וחכמים. שרבי יוסי אמר במשנתינו לגבי צמר שנתלש ולאחר מכן נשחט הבכור, שלא בזה התיר עקביא בן מהללאל. מדייקת הגמרא: **מַכְּלָל** – יש לשמוע מזה, **דְּאָמַר** – שעקביא בן מהללאל אסר להנות מצמר זה.

מקשה הגמרא: שלא יתכן לומר כן. לפי שבהמשך המשנה אמר רבי יוסי, שעקביא בן מהללאל מתיר בצמר שנתלש ולאחר מכן מת הבכור. **וְהַשְׁתָּא** – מעתה כל שכן הוא, שאם **בְּמֵת** הבכור, **שָׁרֵי** – התיר עקביא בן מהללאל להנות מהצמר שנתלש מחיים, אף שהצמר שעדיין מחובר בבכור אסור בהנאה, שדינו להיקבר כמו הבכור עצמו. **כְּשֶׁשָּׁחֲטוּ,** שהצמר המחובר בו מותר בהנאה, **מִיבַּעְיָא** – האם צריך לומר שבזה התיר עקביא בן מהללאל את הצמר שנתלש מחיים, הרי ודאי שגם בזה התיר עקביא בן מהללאל.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא** כך יש לפרש את דברי רבי יוסי, **לֹא כָּזֶה** – בנשחט הבכור, **הַתִּיר עֲקַבְיָא וַחֲכָמִים אוֹסְרִין** – נחלקו עקביא וחכמים, אלא **בְּשֶׁחֲטוּ, דִּבְרֵי הַכֹּל** – גם חכמים מודים **דְּשָׁרֵי** – שמותר להנות מהצמר שנתלש מחיים. **וּכְפֵלִיגִי** עקביא וחכמים הוא **בְּמֵת** הבכור בלא שחיטה, שעקביא מתיר גם בזה וחכמים אוסרים.

הגמרא מבררת האם כל בכור שיש בו מום, הוא בכלל מה שנחלקו התנאים אם הצמר שנתלש ממנו מותר בהנאה לאחר שחיטה או מיתה, או לא. ומתוך כך יתבאר גם טעם מחלוקתם. אומרת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ,** כל **הַמַּחֲלוֹקֶת** בין עקביא לחכמים, אינה אלא **בְּשֶׁהִתִּירוּ מוּמָחָה** – בבכור שהחכם שהוסמך לכך על ידי בית דין סמוכים ראה את המום שבו, ופסק שמום קבוע הוא, ומותר לשחטו ולאכלו בכל מקום שירצה, והרי הוא כחולין. ולאחר מכן נתלש ממנו הצמר, ובזה נחלקו, **דְּמַר סָבַר** – שחכמים סוברים **שְׁגָזְרִינַן** – שגם בזה יש לגזור לאסור את הצמר שנתלש מחיים, שאם נתירו בהנאה, יש לחוש **דִּלְמָא אָתֵי לְשַׁהוּיֵיהּ** – שמא יבואו הבעלים להשהות את הבכור מלשוחטו, כדי להנות מהצמר שיגדל בינתיים (אף שיכולים כבר לשוחטו), ויבואו לידי איסור גיזה ועבודה בשוגג. **וּמַר** – ועקביא בן מהללאל **סָבַר שֶׁלֹּא גָּזְרִינַן** – שאין לגזור, לפי שאין לחוש שמא ישהנו, כיון שהוא מותר כבר בשחיטה לא ישהנו כדי להנות מהצמר שיתלש. **אֲבָל** בצמר שנתלש מבכור בעל מום שעדיין **לֹא הִתִּירוּ מוּמְחֶה, דִּבְרֵי הַכֹּל** – מודים כולם **שֶׁאָסוּר** להנות מהצמר, שהרי זה כצמר שנשר מבכור תם, שיש לחוש שמא ישהנו ויהנה מהצמר שיתלש בינתיים, לפי שעדיין קרבן הוא ואינו קרב אלא על גבי המזבח, ונוח לו שבינתיים יפול בו מום, ומומחה יתירנו לשוחטו ולאכלו בכל מקום.

הגמרא מביאה ברייתא שנחלקו בה חכמים ורבי יוסי לגבי בעל מום שנתערב בתמימים, ומתוך פירוש מחלוקתם, יש להקשות על דברי ריש לקיש שאמר שבלא התירו מומחה מודים כולם שהצמר אסור בהנאה. מקשה הגמרא: **מָתִיב רַב שֵׁשֶׁת** ממה ששנינו בברייתא, בהמות **בַּעֲלֵי מוּמִין** שנתערבו בבהמות תמימות, דעת חכמים, שבהמות אלו בעלי המומין, **אוֹסְרִין** הם את שאר הבהמות מלהיקרב על גבי המזבח, **כְּכֻלָּן** – אפילו אם רק בהמה אחת בעלת מום נתערבה באלף תמימות, כולן אסורות. **וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְכֻלָּן** – יבדקו מי היא בעלת המום ורק היא אסורה, והשאר מותרות.

הגמרא מנסה להבין את דברי רבי יוסי. אומרת הגמרא: **וַהֲוֵינַן בָּהּ** – בני הישיבה נשאו ונתנו בהבנת דברי רבי יוסי, **מַאי** – מהו שאמר רבי יוסי **יְכֻלָּן. אִילֵימָא** – אם פירושו שיבדקו **דְּבַעַל מוּם הוּא** – מי הוא בעל המום, **וְלִישְׁקְלֵיהּ** – ויוציאוהו מכלל התערובת, והשאר יהיו מותרים להקרבה. הרי לא יתכן לפרש כן, לפי שאם כן **מַכְּלָל** – משמע מזה, **דְּתַנָּא קַמָּא** חלק על זה **וְאָמַר לָאו** – שלא יועיל אם יבררו מי הוא הבעל מום, והרי ודאי זה אינו, לפי שאם יבררו מי הוא בעל המום, כל השאר יצאו מכלל הספק ומותרים הם להקרבה.

אלא **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ,** יש לפרש את דברי הברייתא, שלא מדובר שנתערבה בהמה בעלת מום בבהמות תמימות, אלא **הָכָא בְּגִיזַּת בְּכוֹר בַּעַל מוּם עָסְקִינַן** – מדובר כאן בחתיכות צמר שנשרו מבכור בעל מום, **שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּגִיזֵּי חוּלִּין** – וצמר זה נתערב בצמר של בהמות חולין. והבכור בעל המום שממנו נגזז הצמר נמצא לפנינו. ונחלקו תנא קמא ורבי יוסי לענין הצמר של הבכור אם מותר הוא או אסור, אבל אם צמר זה אסור, מודים כולם שכל התערובת אסורה. **וּמַאן תַּנָּא קַמָּא** – ומי הוא התנא הראשון שאמר שצמר זה אסור ואוסר גם את שאר הצמר של חולין, **רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר** במשנתינו שגם **בִּנְשָׁחֲטוּ אִסְרֵי רַבָּנַן** – אוסרים חכמים להנות מהצמר שנתלש מחיים. ולכך גם שאר הצמר שנתערב בו צמר זה, אסור בהנאה. **וְרַבִּי יוֹסֵי** הולך בזה **לְטַעְמֵיהּ** – לשיטתו, **דְּאָמַר** במשנתינו, **שֶׁבִּנְשָׁחֲטוּ שָׁרוּ רַבָּנַן** – מתירים חכמים להנות מהצמר שנתלש מחיים, ורק במת הוא שאסרו להנות מהצמר שנתלש מחיים. **וְקָתָנֵי** – ובדברי רבי יוסי נאמר בברייתא **יְבוּקָּר** – שיש לבדוק, **וּמַאי** – ומהו הפירוש במה שאמר **יְבוּקָּר, לָאו** – האם לא מוכרח שכך פירושו, שיבדקו את המום **אִי מוּם קָבוּעַ** הוא, **אִי מוּם עוֹבֵר הוּא.** ואם ימצא שמום קבוע הוא, ישחטוהו, וכל הצמר יהיה מותר בהנאה, לפי שגם צמר זה שנתלש מן הבכור יש לו היתר לאחר שחיטה. ואם מום עובר הוא, אין היתר לשוחטו, וכל הצמר אסור בהנאה. ואם כן מבואר בדברי רבי יוסי, **שֶׁאַף עַל גַּב שֶׁלֹּא הִתִּירוּ מוּמְחֶה** קודם שנשר הצמר, מותר הוא בהנאה, שהרי רק עתה לאחר שנתערב מראים אותו

המשך בעמוד 214

הָא – אבל אם תלש מִבַּעַל מוּם, **שָׁרֵי** – מותר הצמר בהנאה, ומסתימת דברי התנא משמע שכל שהוא בעל מום ואינו תם, הוא מותר, **וַאֲפִילּוּ עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתִּירוּ מוּמְחֶה** למום זה. וקשה על דברי ריש לקיש, שאמר שאם לא התירו מומחה אסור הוא בהנאה.

מתרצת הגמרא: שה**תַּנָּא** של ברייתא זו, **כָּל הֵיכָא דְּלֹא הִתִּירוּ מוּמְחֶה, תָּם קָרֵי לֵיהּ**, לפי שעד שלא התירו מומחה דינו כתם שאסור לשוחטו בכל מקום. ומה שאמרו בברייתא אף על פי שנולד בו מום, פירושו, אף על פי שלאחר שתלש הראה את המום למומחה ואמר שמום קבוע הוא, והתירו לשחיטה, מכל מקום הצמר אסור בהנאה.

הגמרא מביאה את המשך דברי הברייתא המובאת לעיל, ומבררת אם דברי ריש לקיש מוסכמים הם, או שהם שנויים במחלוקת תנאים. מקשה הגמרא: **לֵימָא** שדברי ריש לקיש **כְּתַנָּאֵי**. ששנינו בברייתא, **הַתּוֹלֵשׁ צֶמֶר מִבְּכוֹר תָּם, אַף עַל פִּי שֶׁלְּאַחַר מִכֵּן נוֹלַד בּוֹ מוּם, וְשָׁחֲטוֹ**, הצמר **אָסוּר** בהנאה. אבל **בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁתָּלַשׁ מִמֶּנּוּ** צמר, **וְאַחַר כָּךְ מֵת** בלא שחיטה, **עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר** את הצמר גם בזה. **וַחֲכָמִים אוֹסְרִים** להנות מהצמר. זוהי דעת תנא קמא, שעקביא בן מהללאל וחכמים נחלקו בתלש מבכור בעל מום ומת הבכור.

מוסיפה הברייתא: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לֹא בָּזֶה** – במת הבכור, **הִתִּיר עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל, אֶלָּא** רק **בְּשֶׁעֵר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר וְהִנִּיחוֹ בַּחֲלוֹן, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ, בָּזֶה עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין**. אבל אם מת הבכור ולא נשחט, מודה עקביא שהצמר אסור בהנאה.

מביאה הברייתא עוד דעה בענין זה: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מוֹדֶה אַבָּא** – אבי ששמו **חַלַּפְתָּא** [שהוא אחד מן החכמים שנחלקו על עקביא] **בָּזֶה** – בצמר שנתלש מבכור בעל מום ואחר כך נשחט הבכור, **שֶׁהוּא מוּתָּר** בהנאה. **אֲבָל בְּיִחוּד** – באמת ובבירור **אָמְרוּ חֲכָמִים**, לענין צמר שנתלש מבכור בעל מום, **שֶׁנִּתְּנוּ בַּחֲלוֹן**, ולא ימהר לקוברו, **שֶׁמָּא יֵשׁ תִּקְוָה** להתירו בהנאה, ומפרש רבי יוסי שהתקוה שיש לו, הוא בכך שאם **שְׁחָטוֹ, דִּבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר**. ומוסיף רבי יוסי שלא נחלקו אלא ב**מת** הבכור ולא נשחט, **שֶׁעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר** גם במת, **וַחֲכָמִים אוֹסְרִים** במת.

הגמרא מבררת במה נחלקו רבי יוסי ותנא קמא. מקשה הגמרא: לכאורה **רַבִּי יוֹסֵי הֵינוּ תַּנָּא קַמָּא**, שבין לתנא קמא ובין לרבי יוסי, לא נחלקו עקביא וחכמים אלא במת הבכור, אבל בנשחט הבכור מודים חכמים לעקביא שהצמר מותר. ומדברי הברייתא משמע שרבי יוסי בא לומר דעה שלישית.

מפרשת הגמרא: **אֶלָּא לָאו** – אלא ודאי יש לנו לומר, ש**הִתִּירוּ מוּמְחֶה אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ** – שהמחלוקת ביניהם היא האם צריך היתר מומחה או לא. **דְּתַנָּא קַמָּא** שאמר שנתלש מבכור תם אסור בהנאה, **סָבַר**, שגם בבעל מום, **הִתִּירוּ מוּמְחֶה אִין** – מותר הוא בהנאה, **וְאִי לֹא** – אבל אם נתלש קודם שהתירו מומחה, **לֹא** ניתר הצמר בהנאה, אלא הרי הוא כנתלש מתם. **וְאָתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר**, שכל שנשחט הבכור, **אַף עַל גַּב דְּלֹא הִתִּירוּ מוּמְחֶה** קודם שנתלש, מותר הוא בהנאה. ונמצא אם כן, שדברי ריש לקיש שנויים במחלוקת תנאים, ולא היה לו לריש לקיש לומר את דבריו בסתם, שמדבריו משמע שדין מוסכם הוא.

דוחה הגמרא: **אָמַר רָבָא, לֹא** – אין הכרח לפרש שרבי יוסי ותנא קמא נחלקו בדברי ריש לקיש, אלא אפשר לומר, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – שכולם מודים בנתלש מבכור בעל מום, **דְּאִי הִתִּירוּ מוּמְחֶה** קודם שנתלש, **אִין, וְאִי לֹא הִתִּירוּ** מומחה, **לֹא**, וכדברי ריש לקיש. **וּבְבִיאוּר מחלוקתם** של תנא קמא ורבי יוסי, יש לפרש כך, **שִׁשָּׁלֹשׁ מַחֲלוֹקוֹת** יש **בְּדָבָר**. **דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר** שעקביא וחכמים **פְּלִיגִי בְּמֵת** הבכור, **וְהוּא הַדִּין לְשָׁחֲטוֹ** – וגם בנשחט הבכור ולא מת מעצמו חלוקים הם, שלדעת עקביא מותר הצמר בהנאה, ולדעת חכמים אסור. **וְאִי דְּקָמְיפַּלְגִי בְּמֵת** ולא בנשחט, אף שבנשחט יש חידוש יותר, שלדעת חכמים אסור גם בנשחט, הוא מכיון שרצו **לְהוֹדִיעֲךָ** את **כֹּחוֹ דַּעֲקַבְיָא** – חידושו של עקביא שמתיר גם במת. **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, שְׁבֵּמֵת, דִּבְרֵי הַכֹּל** – גם עקביא מודה שהצמר **אָסוּר** בהנאה. **וּכְפִלִיגִי** עקביא בן מהללאל וחכמים, רק **בְּשֶׁשָּׁחֲטוֹ** לבכור, שעקביא מתיר, וחכמים אוסרים. **וַאֲתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר** דעה שלישית, **שֶׁבְּשֶׁשָּׁחֲטוֹ, דִּבְרֵי הַכֹּל** – גם חכמים מודים **שֶׁמּוּתָּר, וּכְפִלִיגִי** עקביא חכמים, **בְּמֵת** הבכור, שעקביא מתיר גם בזה, וחכמים אוסרים.

הגמרא מבררת האם הלכה כרבי יוסי או כרבי יהודה, בענין מחלוקתם של עקביא וחכמים, האם נחלקו במת הבכור או בנשחט הבכור: **אָמַר רַב נַחְמָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה**, שבמת הבכור מודים כולם שהצמר אסור בהנאה, ובנשחט חולקים עקביא וחכמים. והראיה שכך היא ההלכה, **הוֹאִיל וּתְנַן בְּבְחִירָתָא כְּוָותֵיהּ** – מאחר ושנינו כדבריו במסכת עדויות, שכולה דברים שהעידו מפי הגדולים, והלכה כמותם. **דְּתָנַן** (שם פ״ה מ״ו), **שְׁעַר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר וְהִנִּיחוֹ בַּחֲלוֹן, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ, עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר** את הצמר בהנאה, **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין**. הרי זה כדברי רבי יהודה שרק בנשחט הבכור נחלקו עקביא וחכמים.

הגמרא מביאה עוד ראיה ממשנתינו שהלכה כרבי יהודה: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַתְנִיתִין נַמֵּי דַּיְקָא** – גם ממשנתינו יש לדקדק כדברי רבי יהודה. **דְּתָנַן** – ששנינו בסוף המשנה, **צֶמֶר הַמְּדוּלְדָּל בַּבְּכוֹר** – שנתלש מן הבכור, אבל עדיין מעורב הוא עם הצמר המחובר. **שֶׁאֵת שֶׁנִּגְרָאֶה עִם הַגִּיזָּה** – הצמר שהיה תלוש מחיים, ועתה לאחר שיגזזו את כולה נראה הוא כשאר הגיזה, ואיננו ניכר בפני עצמו שהיה תלוש מחיים, **מוּתָּר** הוא בהנאה כשאר כל הגיזה. **וְאֶת שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה** כשאר הצמר, אלא ניכר הוא בפני עצמו שהיה תלוש מחיים, **אָסוּר** הוא בהנאה.

מבררת הגמרא: **מַנִּי** – כדעת מי שנויה משנתינו. **אִילֵימָא** כדעת **רַבִּי יוֹסֵי**, שבנשחט הבכור מותר לדברי הכל, ובמת, עקביא מתיר וחכמים אוסרים. **וּבְמֵאי** – באיזה אופן מת הבכור, **אִילֵימָא** שמדובר **בְּשֶׁשְּׁחָטוֹ**, הרי **בֵּין לְעַקְבְיָא וּבֵין לְרַבָּנָן, אִידֵי וְאִידֵי** – גם הצמר שנראה כשאר הצמר המחובר, וגם הצמר שאינו נראה כשאר הצמר, **מִשְׁרֵי** בהנאה, שהרי גם אם הניחו בחלון ואינו מעורב כלל עם שאר הצמר, מותר לדעתם להנות מהצמר, ומדוע אמרו במשנה שרק מה שנראה כשאר הגיזה מותר. **וְאֶלָּא** נפרש שמדובר **בְּמֵת** הבכור בלא שחיטה, הרי עדיין יקשה, לפי שהצמר המחובר לבכור שמת דינו להיקבר, כמו הבכור עצמו. **וְאִם כֵּן, אִי רַבָּנָן** היא, **אִידֵי וְאִידֵי מֵיקַר אֲקְרֵי** – יש לאסור גם הצמר שנראה כשאר הצמר, כדין הצמר שהיה מחובר בשעת מיתת הבכור, וגם את הצמר שאינו נראה כחלק משאר הצמר, לפי שלדעתם, רק בנשחט מותר להנות מהצמר, אבל במת הבכור לא ניתר הצמר שנתלש מחיים. **וְאִי עֲקַבְיָא** היא, **אֵיפְכָא מִיבָּעֵי לֵיהּ** – הדין היה צריך להיות הפוך, שהצמר **שֶׁנִּרְאֶה עִם הַגִּיזָּה**, יהיה **אָסוּר**, כמו שאר הצמר המחובר בשעת מיתה, **דְּמִיתָה קָאֲקַרֵי לֵיהּ** – שמיתת הבכור אוסרת את כל הצמר המחובר, כדין הבכור עצמו שהוא

המשך בעמוד 38

רש"י

הא בעל מום שרי — ורבי יוסי הוא, דאמר: בשחטו שרו רבנן. אי נמי, עקביא היא. אף על גב דלא התירו, וקשיא לריש לקיש. **תם קרי ליה** — ומאי "אף על פי שנולד בו מום" — אף על פי שנראה אחר כן לחכם, ואמר: מום קבוע. **לימא** — הא דריש לקיש תנאי היא. **אסור** — דבתם אפילו עקביא מודה, דאתו לשהוייה ולאפקועי מקדושת מזבח. ועוד, שהרי עדיין אין בו שום היתר. אף על גב דנקט "תולש" — הוא הדין לנתלש, כדמפרש בסיפא דשמעתא. **לא בזה** — שמת התיר עקביא, אלא בשחטו. **אמר רבי יוסי מודה אבא ששמו חלפתא** — שהוא מן החכמים החולקין על עקביא. ומודה הוא בזה ששחטו שהוא מותר. **אבל בייחוד אמרו חכמים** — שבאמת ובברור אמרו: יניחנו בחלון לשער בכור בעל מום שנשר. **שמא יש תקוה** — שמא יהא מותר לידחנות. ומפרש: ומה תקוה יש — שאם שחטו דברי הכל מותר. **אבל** = באמת. וחבירו בעירובין בפרק "בכל מערבין" (לח,א) בסופו. **בייחוד** = בברור. וחבירו במסכת יומא (נד,א): וידעו בייחוד ששם ארון נגנז. **רבי יוסי היינו תנא קמא** — דקאמר: התולש צמר מבכור תם ושחטו אסור, הא בעל מום ושחטו — מותר לדברי הכל. ובמה פליגי במודה דרבי יוסי, ולתנא קמא נמי במת פליגי. **תנא קמא סבר אי התירו מומחה אין אי לא לא** — דבעל כרחיך הכי תרצת. וכדתרצת ריש לקיש לעיל, כי אותביניה מרישא דמילתיה דתנא קמא דקתני: התולש צמר מבכור תם — הא בעל מום שרי. ותרצה ריש לקיש ואמר: כל היכא דלא התיר מומחה — "תם" קרי ליה. אלמא, הכי משמע מילתיה: התולש צמר מבכור תם, דהיינו בעל מום שלא התירו מומחה — אסור לדברי הכל. הא בכור בעל מום, דהיינו התירו מומחה, שתלש ממנו כו'. ורבי יוסי סבר: אף על גב דלא התירו מומחה נמי, כשנשר שרו רבנן. ממאי מדקאמר "יש תקוה", דמשמע: יש תקוה ויתירנו מומחה וישחטנו — מכלל דאכתי לא התירו מומחה כשנשר. **פליגי במת והוא הדין לשחטו** — מדלא אשכחן במילתיה דתנא קמא דנימא: שחטו דברי הכל מותר. **הלכה ברבי יהודה** — דבשחטו פליגי, ולא במת. — בין נראה בין לא נראה — מישרי שרי. דהא אפילו מונח בחלון קאמר רבי יוסי דאפילו רבנן שרו בשחטו. **אי רבנן אידי ואידי מיסר אסרי** — דאותו שמחובר בו — טעון קבורה לדברי הכל, והתלוש ממנו — רבנן אסרי ליה אפילו מונח בחלון. **אלא פשיטא רבי יהודה היא** — דאמר: בשחטו פליגי. **אידי ואידי** — בין נראה בין לא נראה. **ושמע מינה בשחטו פליגי** — מדלא מצית מוקמת ליה — בגוונא אחריתי, ומדסתם לן כרבי יהודה — שמע מינה הלכתא כוותיה. **התולש צמר מעולה תמימה** — מחיים, לרבנן מהו לאחר שחיטת בעלת מום לא תיבעי לך, דוודאי לרבנן אסור, דאי שרית ליה — אתי לשהוייה, ואתי לידי גיזה ועבודה. **מי איכא מאן דשרי** — אליבא דרבנן הא וודאי רשע הוא!

דעיקר

הָא בַּעַל מוּם - שָׁרֵי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתִּירוֹ מוּמְחֶה! - תַּנָּא, כָּל הֵיכָא דְּלָא הִתִּירוֹ מוּמְחֶה - "תָּם" קָרֵי לֵיהּ. לֵימָא כְּתַנָּאֵי: הַתּוֹלֵשׁ צֶמֶר מִבְּכוֹר תָּם, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם וְשָׁחַט - אָסוּר. בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁתָּלַשׁ מִמֶּנּוּ וְאַחַר כָּךְ מֵת - עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: לֹא בָּזֶה הִתִּיר עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל, אֶלָּא בְּשֶׁעָר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר וְהִנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ - בָּזֶה עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מוֹדֶה אַבָּא חַלַפְתָּא בָּזֶה שֶׁהוּא מוּתָּר. אֲבָל בְּיִחוּד אָמְרוּ חֲכָמִים: יַנִּיחֶנּוּ בַּחַלּוֹן שֶׁמָּא יֵשׁ תִּקְוָה; שְׁחָטוֹ - דִּבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר, מֵת - עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. רַבִּי יוֹסֵי הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! אֶלָּא לָאו הָתִּירוֹ מוּמְחֶה אֵיפָא בֵּינַייהוּ, דְּתָנָא קַמָּא סָבַר: הָתִּירוֹ מוּמְחֶה - אִין, וְאִי לָא - לָא, וְאָתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר: אַף עַל גַּב דְּלָא הִתִּירוֹ מוּמְחֶה! אֲמַר רָבָא: לָא, דִּכּוּלֵי עָלְמָא אִי הִתִּירוֹ מוּמְחֶה - אִין, אִי לָא הִתִּירוֹ - לָא. וְשָׁלֵשׁ מַחֲלוֹקֹת בַּדָּבָר, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר: פְּלִיגִי בְּמֵת, וְהוּא הַדִּין לְשָׁחְטוֹ, וְהָאי דְּקָמְפַּלְגִי בְּמֵת - לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי עֲקַבְיָא. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: בְּמֵת - דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר, כִּי פְּלִיגִי בְּשָׁחְטוֹ. וְאָתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר: בְּשָׁחְטוֹ - דִּבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר, כִּי פְּלִיגִי - בְּמֵת. אָמַר רַב נַחְמָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, הוֹאִיל וְתָנַן בַּבְּחִירָתָא כְּוָותֵיהּ. דְּתָנַן: שֵׂעָר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר וְהִנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן, וַאֲחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ - עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַתְנִיתִין נַמֵּי דַּיְקָא, דְּתָנַן: צֶמֶר הַמְּדוֹלְדָּל בִּבְכוֹר, אֶת שֶׁגְּרָאָה עִם הַגִּיזָּה - מוּתָּר, וְאֶת שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה - אָסוּר. מַנִּי אִילֵימָא רַבִּי יוֹסֵי; וּבְמֵאי אִילֵימָא בְּשָׁחְטוֹ - בֵּין עֲקַבְיָא בֵּין רַבָּנַן, אִידֵי וְאִידֵי מְשָׁרָא שָׁרֵי! וְאֶלָּא בְּמֵת; וְאִי רַבָּנַן - אִידֵי וְאִידֵי מֵיסַר אָסְרִי! וְאִי עֲקַבְיָא - אֵיפְכָּא מֵיבָּעְיָא לֵיהּ: נִרְאֶה עִם הַגִּיזָּה - אָסוּר, דְּמֵיתָה קָאָסְרָה לֵיהּ; אֵינוֹ נִרְאֶה עִם הַגִּיזָּה - מוּתָּר, דְּמֵעִיקָּרָא תְּלִישׁ! אֶלָּא פְּשִׁיטָא - רַבִּי יְהוּדָה; וּבְמֵאי אִילֵימָא בְּמֵת - בֵּין לַעֲקַבְיָא בֵּין לָרַבָּנַן, אִידֵי וְאִידֵי מֵיסַר אָסְרִי! אֶלָּא לָאו בְּשָׁחְטָהּ; וְאִי עֲקַבְיָא - אִידֵי וְאִידֵי מְשָׁרָא שָׁרֵי! אֶלָּא לָאו רַבָּנַן הִיא, וּשְׁמַע מִינָּהּ: בְּשָׁחְטוֹ פְּלִיגִי, שְׁמַע מִינָּהּ. בָּעֵי רַבִּי יַנַּאי: הַתּוֹלֵשׁ צֶמֶר מֵעוּלָּה תְּמִימָה, מַהוּ - תּוֹלֵשׁ, מִי אֵיפָא מַאן דְּשָׁרֵי - אֶלָּא: צֶמֶר שֶׁנִּתְלַשׁ מֵעוּלָּה תְּמִימָה, מַהוּ דְּחַטָּאת וְאָשָׁם לָא תֵּיבָּעֵי לָךְ, דְּכֵיוָן דְּלִכְפָּרָה אָתוּ - לָא מַשְׁהוּ לְהוּ; דִּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר נַמֵּי, דְּכֵיוָן דְּלָאו לְכַפָּרָה אָתוּ - מַשְׁהוּ לְהוּ; כִּי תֵּיבָּעֵי לָךְ דְּעוּלָּה, מַאי כֵּיוָן

דעיקר

תוספות

בכור בעל מום שתלש ממנו — הכא לא קתני "והניחו בחלון", משום דרשע הוא, שתולש ודעתו ליהנות לאלתר. אבל בנשר קתני "והניחו בחלון". **דתנא** קמא סבר אי התירו אין אי לא לא — פירש בקונטרס: דכיון דתרי־צנא לעיל דכל היכא דלא התירו מומחה "תם" קרי ליה, אם כן סיפא דקרי ליה "בעל מום" — מיירי בלא התרת מומחה. וקשיא לפירושו, דהא דתירץ הכי לעיל — היינו כי היכי דאיתוקם לריש לקיש בכולי עלמא. אבל השתא, דצרכינן לומר ממה נפשך כתנאי — מסתברא לומר איפכא, דתהוי מילתיה כתנא קמא כפשטיה! ונראה לפרש: דסובר התלמוד עכשיו, משום דקאמר רבי יוסי "שמא יש תקוה" — שעל סמך השחיטה לא היה אומר כך, שזה בידו, ואין כאן שמא. אבל בהתרת מומחה קאמר שמא יש תקוה שיזדקק לו חכם להתירו, ואין זה כל כך דבר ברור, דמי יימר דמזדקק ליה מומחה. ומכל מקום, במסקנא קאמר שמא יש תקוה — דקמיירי בשחיטה.

התולש צמר מעולה תמימה — יש פירוש מרש"י שכתוב בהם: שהוממה ואחר כך נפדית ושחטה. משמע שהעמידה כן כדי שתהא כעין בכור, אלא שהתלישה היתה בתמות. ותימה: והא בעי האי צמר העמדה והערכה. ואין מועיל לצמר העמדת הבהמה, כדמוכח בפרק "ראשית הגז" (חולין קלה,א) גבי הא דקאמר התם דאין ראשית הגז נוהג בקדשים משום דכתיב "צאנך" ולא של הקדש, ומוקי לה למעוטי קדשי בדק הבית. ופריך: והא בעי העמדה והערכה! ויש לומר: דסבירא ליה כריש לקיש, דאית ליה בפרק בתרא דתמורה (לב,ב) לרבנן דקדשי מזבח לא היו בכלל העמדה והערכה. והכי נמי אשכחן רב דסבר כוותיה בפרק שני (בכורות טו,א), ועוד יש לומר: דקדשי מזבח, שיש עליהם קדושת הגוף — בטל הצמר אגב הבהמה, אפילו אותו שנתלש, ובר העמדה והערכה חשיב, ולא דמי לקדשי בדק הבית. אי נמי, חשיב האי צמר כבעל מום מעיקרא. וכן שופר של עולה לא יתקע, ואם תקע יצא, משום דכיון דמעל נפק לחולין, כדקאמר בפרק "ראוהו בית דין" (ראש השנה כח,א) — משמע דשייך ביה פדיון. ועוד יש לפרש: שופר של עולה — שהוקדשה הבהמה לדמי עולה, ושופר שלמים — שהוקדשה הבהמה לדמי שלמים. ודינה בשלמים עצמן, ואין בה מעילה, כדקאמר בפרק שני דפסחים (כז,ב): בעצי שלמים עסקינן. ומיהו קשה בהך דשמעתין, דכיון דבעי הצמר פדיון — היכי שייך למיגזר דלמא משהי ליה? והא צריך לפדותו, דמה היה מרויח! וקצת היה נראה לפרש, דאיירי בעולה ונשחטה למזבח, שזריקת הדם מתרת בשרה למזבח והעור לכהנים, ומבעיא ליה בצמר שנתלש אי משתרי נמי בהכי. אבל פלוגתא דאמוראי היא בפרק "המזבח מקדש" (זבחים פו,א) בעצמות שפרשו לפני זריקה, דרבי זירא סבר דזריקה מתירתן אפילו לקתא דנרגי וחציני. וקאמר התם: (ברבי) [ופליגא דרבי] אלעזר, דאמר רבי אלעזר: פרשו לפני זריקה — מועלין בהם. ופירש שם בקונטרס דמועלין לעולם אף לאחר זריקה. וכל שכן דאינה מתרת מה שפירש מחיים. ומיהו, יש ספרים דגרסי התם: כרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: פרשו לפני זריקה מועלין בהן עד זריקה כו'. **תולש** מי איכא מאן דשרי — פירש בקונטרס: אליבא דרבנן. הא וודאי רשע הוא!

משמע דלעקביא אפשר דמותר. אף על פי שהאמת הוא דלעקביא נמי אסור בתם, כדמוכח ברייתא דהתולש צמר מבכור תם, מכל מקום פירש כך בקונטרס, שאפילו לא שמיעא ליה ברייתא — דבר פשוט הוא דמיהא לרבנן דתולש אסור. **הדרן עלך הלוקח בהמה**

בדקה

תוספות

ברקה שלשים יום — כי הך פלוגתא איכא לענין טיפול אבדה (בבא מציעא כח,א). **מלאתך** ודמעך לא תאחר כן תעשה לשורך — דהיינו חמשים ימים מיום הבאת העומר בפסח. שגמר זמן בישול התבואה עד העצרת, שמביאין שתי הלחם להתיר חדש במקדש. ואם תאמר: האי ביום חמשים הוא, ולא הוי כעין "בכור בניך" ו"צאנך תתן לי" דלאחר שלשים! **וכי** מיתה לא תלמוד לומר וכו' — לאו דוקא. דלא חשיב לה בפרק "אלו הן הנשרפין" (סנהדרין פג,א) בהדי אלו שבמיתה. אלא קרוב הוא [לעון] מיתה.

דלמא אתי לאפרושי מן הפטור על החזיב כר' — בבמה מקומות אמרינן: תרומה, ויחזור ויתרום, ולא גזרינן: התם כיון שהתרומה ראשונה לכהן — מידע ידע דשניה דרבנן. ואפילו נתן הראשונה כבר לכהן קודם שיאמר לו חכם לחזור ולתרום, מכל מקום מדאין הכהן מחזיר לו את הראשונה — מידע ידע דשניה דרבנן היא. אבל כאן סבור הוא שנתן לכהן בתורת שכר סיועו, ומעכבה כהן. ובכמה מקומות

רש"י

דעיקר לאו לכפרה הוא דאתי — דאינו מביאה על חטא. **כיון דמכפרא אעשה** — דעולה מכפרת על עשה, כדאמרינן במסכת יומא (לו,א): על עולה מתוודה עון שכחה ופאה. **והאנן נשר תנן** — אלמא בנשר שרי עקביא, ולא בתלושין! **עיקרי הפוך כלפי ראשו** — שכפול באמצעיתו, ושני ראשין נראין בחרוץ. **שאינו מתמעך** — שאינו שוה עם הגזיזה, אלא נראה עולה למעלה. **מאי טעמא לא אמר כרב נתן** — הא ודאי, כיון דאינו מתמעך — "אינו נראה עם הגיזה" קרינא ביה! **לפי שאי אפשר לשום גיזה בלא נימין המדולדלות** — שעולות למעלה. ואי כי האי גוונא מיתסר — אין לך גיזה מותרת. רבי נתן טפי מחמיר, להכי לא בעי: מאי טעמא לא אמר כריש לקיש.

דְּעִיקָּר לָאו לְכַפָּרָה אָתֵי - מַשְׁהֵי לָהּ אוֹ דִלְמָא: כֵּיוָן דְּעוֹלָה נַמִי מְכַפְּרָא אֲעֲשָׂה - לָא מַשְׁהֵי לָהּ תָּא שְׁמַע: הַתּוֹלֵשׁ צֶמֶר מִבְּכוֹר תָּם, אַף עַל פִּי שֶׁגּוֹלַד בּוֹ מוּם, שָׁחַטּוֹ - אָסוּר. טַעֲמָא דְּתוֹלֵשׁ, הָא נְתִלֵּשׁ - שָׁרֵי; וְכָל שֶׁכֵּן עוֹלָה, דְּלָא מַשְׁהֵי לָהּ! - הוּא הַדִּין אֲפִילּוּ נְתִלֵּשׁ נַמִי אָסוּר, וְהַאי דְּקָתָנֵי "תּוֹלֵשׁ" - לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דַּעֲקִבְיָא, דְּבִבְעַל מוּם - אֲפִילּוּ בְּתוֹלֵשׁ נַמִי שָׁרֵי. - וְהָאֲנַן "נָשַׂר" תְּנַן! - תְּנָא "נָשַׂר" - לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּרַבָּנַן, תְּנָא "תּוֹלֵשׁ" - לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דַּעֲקִבְיָא. "צֶמֶר הַמְדוּלְדָּל" כו'. הֵיכִי דָּמֵי "אֵינוֹ נִרְאֶה עִם הַגִּיזָּה" אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל שֶׁעִיקָּרוֹ הָפוּךְ כְּלַפֵּי רֹאשׁוֹ. רַב נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא אָמַר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מִתְמַעֵךְ עִם הַגִּיזָּה. וְרֵישׁ לָקִישׁ מַאי טַעֲמָא לָא אָמַר כְּרַב נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, קָסָבַר רֵישׁ לָקִישׁ: לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְגִיזָּה בְּלֹא נִימִין הַמְדוּלְדָּלוֹת.

הדרן עלך הלוקח בהמה

משנה עד כמה. **ליטפל בבכור** — בזמן הזה, קודם שיתננו לכהן, שמוזהר לעבבו אצלו בעל כרחו ולפרנסו. **לא יתן לו** — בגמרא מפרש. **אם היה בעל מום** — ואומר לו הכהן בתוך הזמן: תנהו לי שאוכלנו — מותר. **בין תם** — בזמן שבית המקדש קיים. **בין בעל מום** — בזמן הזה. **גמרא מלאתך ודמעך** וגו' — וסמיך ליה: "וכן תעשה לשורך לצאנך" וגו', ודרשינן הכי: "בכור בניך תתן לי" — וכן לצאנך. דכי היכי דבכור בניך מצותו לאחר שלשים, כדכתיב (במדבר יח): "ופדויו מבן חדש תפדה" — אף בכור צאן לאחר שלשים. "מלאתך ודמעך", דהיינו בכורים — כן לשורך. דכי היכי דבכורים לאחר חמשים, שהרי בפסח התבואה מתבשלת, ואין מביאין בכורים עד שיביאו שתי הלחם בעצרת, כדאמרינן בפרק "רבי ישמעאל" (מנחות סח,ב). **דמקדם לדמקדם** — "מלאתך ודמעך" קודמין בפסוק ראשון, הלכך דרשינן להו א"שורך" הקודם בפסוק שני. **ודמאחר** — "בכור בניך" דמאחר בפסוק ראשון — דרשינן ליה א"צאנך" המאוחר בפסוק שני. **דסמיך ליה לדסמיך** — ו"בכור בניך" סמיך אל "שורך". — דעשייה אחרת — דומיא דהך "בכור בניך" בעינן. **לא מסרך הכתוב אלא לחכמים** — הואיל ולא גילה לך שיעור עשייה שתוסיף, ודאי לחכמים מסרך שיפרשו לך הטעם, ואחרידהם תלך. **טיפולה** = טרחתה. **ששיניה דקות** — ואינה יכולה לאכול עשב, ואם לא תהא עם האֵם — תמות. **שנראה ככהן הטפיל בבית הגרנות** — לפי שבזמן הזה אין בכור ראוי לכלום עד שיפול בו מום. וכיון דעל ישראל רמיא ליטפל בו חמשים יום, ואמר ליה הכהן בתוך הזמן: "תנהו לי ואזננו, ואף על פי שלא אהנה" — דומה כמי ששוכרו ומצילו מן הטורח, ובלבד שיתננו לו ולא לכהן אחר. ודומה לכהן שמסייע בבית הגרנות לדוש ולזרות כדי שיתנו לו התרומות. אבל אם היה בעל מום, ואמר: "תן לי שאוכלנו", הואיל וחזי ליה — לא הוי ככהן המסייע. **בבית הרועים** — אכהנים קאי, כדי ליתן להם הבכורות. **בבית הגרנות** — אכולהו קאי. כהנים — מפני תרומות, ולוים — משום מעשר ראשון, ועניים — משום מעשר עני. **בבית המטבחים** — אכהנים קאי, משום זרוע לחיים וקיבה. **לקונסן** — את הבעלי בתים. **מן הפטור על החיוב** — דשמא יהו להם שני סאין אחד של טבל גמור, ואחד הופרש ממנה לכהן המסייע. ואי אמרת ליה דהדרא ולפרוש מינה משום קנסא — סבר בעל הבית: טבל גמור הוא, ומפריש ממנה עלה דאידך, ואיהי פטורה מדאורייתא. אלא קנסא הוא.

טובת

הדרן עלך הלוקח בהמה

משנה עד כמה. **ליטפל בבכור** — בזמן הזה, קודם שיתננו לכהן, שמוזהר לעבבו אצלו בעל כרחו ולפרנסו. **לא יתן לו** — בגמרא מפרש. **אם היה בעל מום** — ואומר לו הכהן בתוך הזמן: תנהו לי שאוכלנו — מותר. **בין תם** — בזמן שבית המקדש קיים. **בין בעל מום** — בזמן הזה. **גמרא מלאתך ודמעך** וגו' — וסמיך ליה: "וכן תעשה לשורך לצאנך" וגו', ודרשינן הכי: "בכור בניך תתן לי" — וכן לצאנך. דכי היכי דבכור בניך מצותו לאחר שלשים, כדכתיב (במדבר יח): "ופדויו מבן חדש תפדה" — אף בכור צאן לאחר שלשים. "מלאתך ודמעך", דהיינו בכורים — כן לשורך. דכי היכי דבכורים לאחר חמשים, שהרי בפסח התבואה מתבשלת, ואין מביאין בכורים עד שיביאו שתי הלחם בעצרת, כדאמרינן בפרק "רבי ישמעאל" (מנחות סח,ב). **דמקדם לדמקדם** — "מלאתך ודמעך" קודמין בפסוק ראשון, הלכך דרשינן להו א"שורך" הקודם בפסוק שני. **ודמאחר** — "בכור בניך" דמאחר בפסוק ראשון — דרשינן ליה א"צאנך" המאוחר בפסוק שני. **דסמיך ליה לדסמיך** — ו"בכור בניך" סמיך אל "שורך". — דעשייה אחרת — דומיא דהך "בכור בניך" בעינן. **לא מסרך הכתוב אלא לחכמים** — הואיל ולא גילה לך שיעור עשייה שתוסיף, ודאי לחכמים מסרך שיפרשו לך הטעם, ואחרידהם תלך. **טיפולה** = טרחתה. **ששיניה דקות** — ואינה יכולה לאכול עשב, ואם לא תהא עם האֵם — תמות. **שנראה ככהן הטפיל בבית הגרנות** — לפי שבזמן הזה אין בכור ראוי לכלום עד שיפול בו מום. וכיון דעל ישראל רמיא ליטפל בו חמשים יום, ואמר ליה הכהן בתוך הזמן: "תנהו לי ואזננו, ואף על פי שלא אהנה" — דומה כמי ששוכרו ומצילו מן הטורח, ובלבד שיתננו לו ולא לכהן אחר. ודומה לכהן שמסייע בבית הגרנות לדוש ולזרות כדי שיתנו לו התרומות. אבל אם היה בעל מום, ואמר: "תן לי שאוכלנו", הואיל וחזי ליה — לא הוי ככהן המסייע. **בבית הרועים** — אכהנים קאי, כדי ליתן להם הבכורות. **בבית הגרנות** — אכולהו קאי. כהנים — מפני תרומות, ולוים — משום מעשר ראשון, ועניים — משום מעשר עני. **בבית המטבחים** — אכהנים קאי, משום זרוע לחיים וקיבה. **לקונסן** — את הבעלי בתים. **מן הפטור על החיוב** — דשמא יהו להם שני סאין אחד של טבל גמור, ואחד הופרש ממנה לכהן המסייע. ואי אמרת ליה דהדרא ולפרוש מינה משום קנסא — סבר בעל הבית: טבל גמור הוא, ומפריש ממנה עלה דאידך, ואיהי פטורה מדאורייתא. אלא קנסא הוא.

טובת

דְּעִיקָּר קרבן עולה **לָאו לְכַפָּרָה אָתֵי** – אינו בא כדי לכפר על חטא כלשהו, אלא באה לנדבה או לחובה אחרת. ולכך יש לחוש שאם הצמר יהיה מותר בהנאה, **מַשְׁחֵי לָהּ** – יבוא להשחות מלהקריבה. **אוֹ דִלְמָא, כֵּיוָן דְּעוֹלָה נַמִּי מְכַפְּרָא אַעֲשָׂה** – כיון שעולה גם מכפרת היא על ביטול מצות עשה, **לֹא מַשְׁחֵי לָהּ** – אין לחוש שיבוא להשחותה, כיון שרוצה הוא בכפרת דברים אלו, ואם כן אין צריך לאסור את הצמר שנתלש.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מהברייתא שהובאה לעיל (ע"א). מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע** ראיה ממה ששנינו בברייתא, **הַתּוֹלֵשׁ צֶמֶר מִבְּכוֹר תָּם, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם וְשָׁחַט, הצמר אָסוּר** בהנאה. מדייקת הגמרא: שמלשון הברייתא שאמרו התולש וכו' משמע **שמַּעֲמָא דְּתוֹלֵשׁ** – שכל הטעם שהצמר אסור בהנאה, הוא משום שתלש בידים ועבר על איסור גיזה בקדשים, **הָא** אם **נְתָלַשׁ** הצמר מאליו, **שָׁרֵי** בהנאה. **וְאם** בבכור, שאינו בא לכפרה כלל, אין חוששים שמא ישחה כדי שיתרבה אצלו צמר, **כָּל שֶׁכֵּן עוֹלָה, דְּלֹא מַשְׁחֵי לָהּ** – שאין חוששים שמא ישחה, שהרי מכפרת היא על עשה, והצמר יהיה מותר בהנאה.

דוחה הגמרא: אין ראיה מהברייתא שנתלש מותר, לפי שאפשר **שהוּא הַדִּין אֲפִילּוּ נִתְלַשׁ** הצמר מאליו, **נַמִּי אָסוּר** בהנאה, **וְהַאי דְּקָתָנֵי תּוֹלֵשׁ**, ולא השמיעה הברייתא חידוש גדול יותר שגם בנתלש מאליו אסור, הוא כדי **לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּעַקְּבָיְא**, שרק בתולש מתם אסור הוא בהנאה, אבל **דִּכְבַעַל מוּם** – בצמר שנתלש מבעל מום, **אֲפִילּוּ תְּתוֹלֵשׁ** בידים, **נַמִּי שָׁרֵי** לדעת עקביא.

מקשה הגמרא: **וְהָאָנַן 'נָשַׁר' תָּנַן** – והרי כשהביאו את דברי עקביא במשנתינו, לא אמרו אלא נשר, ומשמע שרק בנשר מאליו התיר, אבל בתולש בידים לא.

מיישבת הגמרא: **תָּנָא** – מה שהתנא של המשנה נקט **נָשַׁר**, הוא כדי **לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דִּרְבָּנָן** שאוסרים גם בנשר מאליו. **וְתָנָא** – ומה שהתנא של הברייתא נקט **תּוֹלֵשׁ**, הוא כדי **לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דַּעֲקְּבָיְא**, שהוא מתיר גם בתולש בידים.

שנינו במשנה: **צֶמֶר הַמְּדוּלְדָּל כּוֹ'** בבכור, שנתלש מהבכור אבל עדיין מסובך ומעורב הוא עם שאר הצמר, ונשחט הבכור, שיש חילוק בין הצמר שנראה כחלק משאר הגיזה, שאז הוא מותר, כשאר הצמר המחובר שניתר בשחיטת הבכור, לבין הצמר שאינו נראה כחלק אחד עם שאר הגיזה, שהוא אסור בהנאה.

הגמרא באה לבאר, מהו בכלל נראה כשאר הגיזה ומה אינו בכלל זה, ומביאה שנחלקו בזה אמוראים. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מדובר שהצמר **אֵינוֹ נִרְאֶה** כחלק אחד **עִם** שאר **הַגִּיזָּה**.

אומרת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כֹּל שֶׁעִיקָּרוֹ** של הצמר **הָפוּךְ כְּלַפֵּי רֹאשׁוֹ**, שעיקרו של הצמר כלפי מעלה הוא, זהו מה שאמרו שאינו נראה עם שאר הצמר, לפי שניכר שהיה תלוש מחיים. ואם אין עיקרו הפוך כלפי מעלה, הרי הוא בכלל נראה עם הצמר. **ורַבָּ נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא אָמַר, שֹׁכֶל שֶׁאֵינוֹ מִתְעַמֵּעַ עִם הַגִּיזָּה** – שאינו שוכב בשוה עם שאר הצמר, אלא בולט הוא למעלה, הרי הוא בכלל אינו נראה עם הגיזה.

שואלת הגמרא: **וְרֵישׁ לָקִישׁ, מַאי מַעֲמָא לֹא אָמַר כְּרַבָּ נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא**, שמדברי ריש לקיש משמע, שאם אין הצמר הפוך, אף שאינו שוה עם שאר הצמר, אלא בולט הוא למעלה, עדיין הוא בכלל נראה עם שאר הצמר, ומותר. ושאלת הגמרא היא, שגם זה אינו נראה כחלק אחד עם שאר הגיזה, ויש לאוסרו בהנאה.

מיישבת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אִילְעָא, קָסָבַר רֵישׁ לָקִישׁ, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְגִיזָּה בְּלֹא נִימִין הַמְּדוּלְדָּלוֹת**, שבכל גיזת צמר, יש מהן שעולות למעלה ואינן בשוה עם שאר הצמר, ואם נחשיבן בכלל אינו נראה עם הגיזה, אין לך גיזה המותרת כולה.

הדרן עלך הלוקח בהמה

פרק רביעי - עד כמה

משנה

נתינת מתנות כהונה צריכה להיות בדרך כבוד כנתינת מתנות למלכים, ולכן נותנים להם מתנות אלו רק לאחר שנגמר זמן הטיפול בהם. משנתינו דנה כמה זמן מוטל על הבעלים לטרוח בגידולו של הבכור קודם נתינתו לכהן, ובדיני זמן זה.

עַד כַּמָּה זמן **יִשְׂרָאֵל חַיָּיבִין** בזמן הזה **לְיַטְפֵּל בַּבְּכוֹר** בעל כרחם קודם נתינתו לכהן, **בַּבהמה הַדַּקָּה, שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּבַבהמה הַגַּסָּה, חֲמִשִּׁים יוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בַּדַּקָּה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים.** אופני האיסור וההיתר בנתינתו בתוך זמן הטיפול כשמבקשו הכהן: **אָמַר** לו **הַכֹּהֵן בְּתוֹךְ הַזְּמַן** שמחויב לטרוח בגידולו, **תְּנֵהוּ לִי** ואגדלנו עד שיפול בו מום, **הֲרֵי זֶה לֹא יִתְּנֶנּוּ** לו כיון שבכך מהנה את הישראל שפוטרו מהטירחה לגדלו, ונראה שעושה כן כדי שיתנו לו, וזה אסור כמבואר בגמרא. **וְאִם** בכור **בַּעַל מוּם הוּא וְאָמַר** לו **הכהן תְּנֵהוּ לִי שֶׁאוֹכְלֶנּוּ, מוּתָּר. וּכְשֶׁעַת הַמִּקְדָּשׁ, אִם הָיָה תָּמִים וְאָמַר** לו **תֵּן לִי וְאַקְרִיבֶנּוּ, מוּתָּר**, שהרי באופנים אלו יש לו הנאה מיד, באכילתו או בהקרבתו ואינו נראה כרוצה להצילו מטירחת הטיפול כדי שיתנו לו.

דין נוסף: **הַבְּכוֹר** מצוותו לכתחילה שיהיה **נֶאֱכָל שָׁנָה בְּשָׁנָה** – בתוך שנתו הראשונה, **בֵּין תָּם** בזמן המקדש, לא ימתינו עמו מלהקריבו ולאוכלו יותר משנה משהיה בן שמונה ימים שאז הורצה להקרבה, **וּבֵין בַּעַל מוּם** אף בזמן הזה, יאכל בתוך שנתו הראשונה מהיום שהוא ראוי לאכילה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים טו כ) **'לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה'.**

דין נוסף בענין הזמן שניתן לקיים בכור בעל מום: **נוֹלַד לוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** ואינו חייב לשוחטו ולאוכלו מיד. ואם נפל המום בבכור בזמן הזה (**לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ**), **אֵינוֹ רַשַּׁאי** הישראל **לְקַיְּימוֹ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים יוֹם** ואז יאכלנו הכהן.

גמרא

המקור לזמני הטיפול שהובאו במשנה. מבררת הגמרא: **מָנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין לזמנים אלו שנאמרו במשנה שהבעלים צריכים לטפל בבכור.

נאמר בפסוקים (שמות כב כח–כט) 'מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר, בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן לִי. כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ, שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ, בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ לִי'.

הגמרא מבארת שמפסוקים אלו נלמד דין זה: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, דְּאָמַר קְרָא** (שם כב כח) **'בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן לִי'**, ולאחריו נאמר (שם כב כט) **'כֵּן תַּעֲשֶׂה** וגו' **לְצֹאנֶךָ'**, ויש ללמוד מסמיכות פסוקים אלו שזמן חיוב הטיפול בבכור הצאן [בהמה דקה], הוא כזמן פדיית

המשך בעמוד 47

טוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים – מותר לבעלים לקבל מישראל דבר מועט עבור נתינתם לכהן מסויים. **בֵּיצַד, יִשְׂרָאֵל שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה מִבְּרִיוֹ וּמְצָאוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְאָמַר לוֹ, הֵא לְךָ סֶלַע זֶה וּתְנֵהוּ לְבֶן בְּתִּי כֹּהֵן, מוּתָּר. וְאִם הָיָה כֹּהֵן** נותן סלע לבעלים כדי שיתן את התרומה **לְכֹהֵן** אחר, **אָסוּר,** כיון שתרומה זו ראויה גם לנותן הסלע, הרי הוא נראה ככהן המסייע בבית הגרנות כדי לקבל בעצמו את התרומה.

שואלת הגמרא: **וְהָתַנָּא** בברייתא שאמר שבכולם מותר לקבל טובת הנאה ופירש דבריו רק בתרומה, **מַאי טַעֲמָא לֹא קָאָמַר** היתר זה בכל **מַתְּנוֹת כְּהוּנָּה,** כגון בבכור ובזרוע לחיים וקיבה. משיבה הגמרא: **אָמַר לָךְ, תְּרוּמָה דִּקְדוּשַׁת הַגּוּף הִיא,** מותר לקבל טובת הנאה, **דְּכֵיוָן** שכולם יודעים **דְּלֹא מְהַחֲלָא** – שאינה יוצאת לחולין על ידי פדייה בכסף, **לֹא אָתֵי לְמִיטְעֵי בָּהּ** – לא יבוא הכהן המקבל את התרומה לטעות ולחשוב שיצאה לחולין על ידי שנפדתה בדמים אלו שניתנו בטובת הנאה, ולא ינהג בה מנהג חול, אבל **הָנֵי,** בשר בכור בעל מום לאחר שחיטה וזרוע לחיים וקיבה, **כֵּיוָן דְּקִדּוּשַׁת דָּמִים נִיתְּנוּ** [–הם] שהרי יכול הכהן למוכרם לישראל, והישראל אינו צריך לאוכלם בצלי ובחרדל כדין אכילת מתנות כהונה, **אָתֵי לְמִיטְעֵי בְּהוֹן** – יבוא הכהן לטעות בהן, **(דבר)** [**כָּבַר**] **מִיתַּחַל קְדוּשָׁתַיְיהוּ אַאַרְבָּעָה זוּזֵי** – יחשוב שהקדושה שהיתה בהן פקעה על ידי אותם ארבעה זוזים שנתן אבי אמו לבעלים, **וַאֲתָא לְמִינְהַג בָּהֶן מִנְהָג דְּחוּלִּין** לאוכלם שלא בצלי ובחרדל, לכן כתב התנא דין טובת הנאה רק בתרומה ולא במתנות כהונה. ומה שאמר 'ובכולן' אין כוונתו לכל השנויים בתחילת הברייתא, אלא רק לכל התרומות והמעשרות.

הגמרא מביאה שאיסור כהן המסייע אינו נוהג בתרומת חוץ לארץ: **אָמַר רָבָא, תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ** שחיובה אינו אלא מדרבנן, **אֵין בָּהּ מִשּׁוּם** איסור **כֹּהֵן הַמְסַיֵּיעַ בְּבֵית הַגָּרְנוֹת.**

הגמרא מביאה את מנהגו של רב חמא להקל בתרומת חוץ לארץ באיסור זה של מסייע: **רַב חָמָא יָחִיב לֵיהּ** – היה נותן תרומת חוץ לארץ שהפריש, **לְשַׁמְעֵיהּ** – לשמשו שהיה כהן ולא חשש שנראה השמש ככהן המסייע.

תרומה שהתערבה בחולין ואינה ניכרת, מדאורייתא יש בה דין ביטול ברוב ומותרת לזר ובטומאה כחולין. ומדרבנן אינה בטילה עד שיהיה בחולין מאה כנגד התרומה כמבואר במשנה (תרומות פ"ד מ"ז).

הגמרא מביאה קולא בענין זה בתרומת חוץ לארץ: **אָמַר שְׁמוּאֵל, תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ** שחיובה אינו אלא מדרבנן, **בְּטֵילָה בְּרוֹב** – כאשר נתערבה תרומה זו בחולין ואין ידוע היכן היא התרומה, אין צורך שיהיה בחולין מאה כנגד התרומה כדי לבטלה, אלא היא בטילה ברוב של חולין כנגדה כדין ביטול בכל האיסורים מדאורייתא, ויכולים זר או כהן טמא לאוכלה.

הגמרא מביאה את מנהגם של האמוראים בענין ביטול תרומת חוץ לארץ: **רַבָּה** שהיה כהן מבית עלי הכהן, היה **מְבַטְּלָה** לתרומת חוץ לארץ **בְּרוֹב** חולין **וְאוֹכֵל לָהּ בִּימֵי טוּמְאָתוֹ. רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** שהיה כהן, **כִּי מְתָרְמֵי לֵיהּ חַמְרָא דִּתְרוּמָה** – כשהיה מזדמן לו יין של תרומת חוץ לארץ בימי טומאתו, **הָוֶה רָמֵי תְּרֵי נַטְלֵי דְּחוּלִּין וַחֲדָא נַטְלָא דִּתְרוּמָה** – היה נותן שתי נטלות [כלים] של יין חולין ונטלה אחת של יין תרומה לכלי אחד כדי לבטל את התרומה ברוב, **וְשָׁקֵיל חַד** – ולאחר מכן היה נוטל מתוך התערובת, יין בשיעור של נטלה אחת ושותה אותה בטומאה, כיון שלענין שתייתה דנים כאילו האחת שהוציא היא החולין. אמנם לאחר ששתה אותה דנים כאילו אותה שהוציא היא התרומה, והשתים הנותרות דינן כחולין, ולכן **מִיכָּן וְאֵילַךְ, רָמֵי חֲדָא וְשָׁקֵיל חֲדָא** – היה מטיל אחת של תרומה לתוך השתים הנותרות וממילא התבטלה בהן ברוב, ושוב נוטל מן התערובת אחת ושותה אותה בטומאה כחולין, ונותן בנותרות אחת של תרומה, עד שהיה מבטל כך את כל התרומה שבידו.

קולא נוספת בתרומת חוץ לארץ: **וְאָמַר שְׁמוּאֵל, תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ** כשהוא עדיין טבל ומשייר ממנו כדי שיעור תרומה, **וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ.**

קולא נוספת: **וְאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ אֲסוּרָה אֶלָּא בְּמִי שֶׁהַטּוּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ,** כגון זב וזבה נדה ובעל קרי, אך מי שנטמא בטומאה שמחוץ לגופו, כגון טומאת מת, אין עליו איסור לאוכלה. **וְהָנֵי מִילֵּי** – ודברים אלו שאסורה לטמא שטומאה יוצאת מגופו, נאמרו רק **בַּאֲכִילָה, אֲבָל בְּנְגִיעָה** של טמא בתרומה זו, **לֵית לָן בָּהּ** – אין בזה איסור אפילו בטמא שטומאה יצאה מגופו, משום שאינו מוזהר עליה שלא לטמאה כמו שמוזהרים על תרומת הארץ.

הגמרא מביאה דין שנלמד מקולא זו: **אָמַר רַבִינָא, הֵילְכָךְ** שאין איסור בנגיעה של טמא בתרומת חוץ לארץ אפילו בטומאה היוצאת מגופו, **נָדָה קוֹצָה** [–מפרישה] **חַלָּה** ומטמאתה בנגיעתה, **וְאוֹכֵל לָהּ כֹּהֵן קָטָן** שלא יצאה טומאה מגופו. **וְאִי לֵיכָּא כֹּהֵן קָטָן** שיאכלנה, **שָׂקְלָה לָהּ בְּרֵישׁ מָטָא** – הנדה לוקחת את מה שהפרישה לחלה על ידי הכלי שבו הופכים את הגחלים ואינה נוגעת בה בעצמה כדי למעט בטומאה, **וְשָׁדְיָא בְּתַנּוּרָא** – ומשליכה אותה לתנור לשורפה **וְהַדַּר מַפְרְשָׁא חַלָּה אַחֲרִיתִי כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה** מישראל הדרים בחוץ לארץ, שמאחר שתמיד ישרפוה לא יזכרו שדין החלה להינתן לכהן, **וְאוֹכֵל לָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל** שהגיע למצוות אפילו בעודו טמא בטומאה היוצאת מגופו.

הגמרא מביאה את דין אכילת טמא מת בתרומת חוץ לארץ: **רַב נַחְמָן וְרַב עַמְרָם וְרַבִּי בַּר חָמָא הָווּ קָאָזְלִי בְּאֹרְחָא** – היו שטים בספינה, **סָלִיק** [–יצא] **רַב עַמְרָם לְאַפָּנוּיֵי** – להפנות לנקבים, **אֲתַאי הַהִיא אִיתְּתָא עַלַת קַמַּיְיהוּ** – באה אשה אחת ונכנסה לפניהם **וְאָמְרָה לְהוּ, טְמֵאָה מֵת מַהוּ שֶׁיִּטְבּוֹל וְאוֹכֵל בִּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ** מיד לאחר הטבילה לפני שהעריב שמשו בשקיעת החמה, **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי בַּר חָמָא,**

כל אחד מישראל במקומו פועל את עבודת הבירורים
עבור כל ישראל
ממאמר שבת פרשת נח ה'תשכ"ח

רש"י

טובת הנאה — דבר מועט. ואם היה כהן נותן סלע כדי שיתננו לכהן אחר קרובו — אסור, כיון דלדידיה חזיא הוי — נראה ככהן המסייע. הכי גרסינן: **ותנא מאי טעמא לא אמר מתנות כהונה** — ולא גרס "ותנא קמא". בכולן יש בהן טובת הנאה, ומפרש: כגון ישראל שהפריש תרומה מכריו. מאי טעמא לא אמר נמי: או טבח שהפריש מתנותיו, ורועה שהיו לו בכורות **אמר לך תרומה** — היינו טעמא דשריא טובת הנאה דידה — דקדושת הגוף היא. דכולי עלמא ידעי דלא נפקא לחולין, ולא אתי האי כהן דיהב אבי אמו הסלע בגיניה למיטעי ולמנהג בה ענין חול, ולמימר: איתחלא לה בהאי סלע דיהב ליה אבי אמו. **אבל הני מתנות בכור דקדושת דמים נינהו** — דאם רצה כהן למכור בשר בכור וזרוע ולחיים וקיבה, מוכרן לישראל, ותו לא בעי ליה לישראל למיכלינהו בצלי ובחרדל כי היכי דעביד כהן. הילכך אתי האי כהן למיטעי בהון, וסבר: כיון דבני קנין נינהו. **תיתחל קדושתייהו אארבעה זוזי** — דיהיב אבי אמו, דהיינו ארבעה זוזי, ואתי למינהג בהו מנהג דחולין, שלא יאכלם בצלי ובחרדל כדינם המפורש בפרק "הזרוע והלחיים והקיבה" (חולין קלב,ב). ומשום הכי לא תנינהו. והאי דנקט "ובכולן" — הכי קאמר: ובכולן, התרומות והמעשרות, יש בהן טובת הנאה. **תרומת חוצה לארץ** — דרבנן היא, ויכול ליתנם לכהן המסייע. **לשמעיה** — כהן. **בטילה ברוב** — לאוכלה לזר, ולא בעינן אחד ומאה. ולאחר שעירבה ברוב חולין — יכול לאכול זר, או כהן בימי טומאה לאחר שביטלה. **רבה** — כהן היה, דמדבית עלי קאתי [ראש השנה יח,א]. **חמרא דתרומה** — דחוצה לארץ. — הטבל, וישייר כדי תרומה, ויפרישנה באחרונה. **טומאה יוצאת מגופו** — כגון זב וזבה ונדה ובעל קרי. אבל לטמא מת שריא. **בנגיעה לית לן בה** — ואף על גב שמטמאה — לא איכפת לן, דאינו מוזהר עליה לשומרה שלא יטמאנה. **הילכך** — דבנגיעה אינו מוזהר, נדה קוצה לה חלה ואכיל לה. **כהן קטן** — ולא גדול, מפני שהטומאה יצאה עליו מגופו. ואם טבל לקריו הרי הוא כקטן. לישנא אחרינא: להכי נקט כהן קטן — שלא ראה קרי ולא יצאה טומאה מגופו. ובשאלתות דרב אחאי מפרש הכי. **בריש מסא** — פורגו"ן. דכמה דאפשר לאיזדהורי מזדהרא מליגע בה, מאחר שקראה לה שם. **כהן גדול** — כהן שהגיע לכלל מצות. [**לאפנויי** — לנקבים]. **מהו שיטבול ויאכל תרומת חוצה לארץ** — בלא הערב שמש.

וכי

טוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים. כֵּיצַד יִשְׂרָאֵל שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה מִכֶּרְיוֹ, וּמְצָאוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְאָמַר לוֹ: "הֵא לְךָ סֶלַע זֶה, וּתְנֵהוּ לְבֶן בִּתִּי כֹּהֵן" - מוּתָּר. אִם הָיָה כֹּהֵן לְכֹהֵן - אָסוּר. - וְתָנָא, מַאי טַעֲמָא לָא קָאָמַר מַתְּנוֹת כְּהוּנָּה - אָמַר לָךְ: תְּרוּמָה, דִּקְדוּשַּׁת הַגּוּף הִיא, דְּכֵיוָן דְּלָא מִתְחַלָּא - לָא אָתֵי לְמִיטְעֵי בָּהּ. הָנֵי, כֵּיוָן דִּקְדוּשַּׁת דָּמִים נִינְהוּ - אָתֵי לְמִיטְעֵי בְּהוֹן דְּבַר מִיתְחַל קְדוּשָּׁתַיְיהוּ אַאַרְבָּעָה זוּזֵי, וְאָתָא לְמִינְהַג בָּהֶן מִנְהַג דְּחוּלִּין. אָמַר רָבָא: תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם כֹּהֵן הַמְסַיֵּיעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת. רַב חָמָא יָהֵיב לֵיהּ לְשַׁמָּעֵיהּ. אָמַר שְׁמוּאֵל: תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - בְּטֵילָה בְּרוֹב. רַבָּה מְבַטְּלָהּ בְּרוֹב וְאוֹכֵל לָהּ בִּימֵי טוּמְאָתוֹ. רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, כִּי מִתְרַמֵּי לֵיהּ חַמְרָא דִּתְרוּמָה, הֲוָה רָמֵי תְּרֵי נַטְלֵי דְּחוּלִּין, וַחֲדָא נַטְלָא דִּתְרוּמָה, וְשָׁקֵיל חַד. מִיכָּן וְאֵילָךְ - רָמֵי חֲדָא וְשָׁקֵיל חֲדָא. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ אֲסוּרָה אֶלָּא בְּמִי שֶׁהַטּוּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ. וְהָנֵי מִילֵּי - בַּאֲכִילָה, אֲבָל בִּנְגִיעָה - לֵית לָן בָּהּ. אָמַר רָבִינָא: הִילְכָּךְ, נִדָּה קוֹצָה חַלָּה, וְאוֹכֵל לָהּ כֹּהֵן קָטָן. וְאִי לֵיכָּא כֹּהֵן קָטָן - שָׁקְלָה לָהּ בְּרֵישׁ מַסָּא, וְשָׁדְיָא בְּתַנּוּרָא, וַהֲדַר מַפְרְשָׁא חַלָּה אַחֲרִיתִי, כִּי הֵיכִי דְּלָא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה, וְאוֹכֵל לָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל. רַב נַחְמָן וְרַב עַמְרָם וְרָמֵי בַּר חָמָא הֲווּ קָאָזְלִי בְּאַרְבָּא, סָלֵיק רַב עַמְרָם לְאַפְנוּיֵי, אֲתַאי הַהִיא אִיתְּתָא עֲלַת קַמַּיְיהוּ, אָמְרָה לְהוּ: טְמֵא מֵת מַהוּ שֶׁיִּטְבּוֹל וְאוֹכֵל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרָמִי בַּר חָמָא:

וכי

תוספות

מקומות צריך לחלק בדברים. כי ההיא דפסחים בריש "מקום שנהגו" (נא,א) גבי הנהו דמפרשו חלתא מארוזא, דאמרינן דאי רובא לאו אורז אכלי — ניכלה זר באנפייהו, דלמא אתו לאפרושי מן הפטור על החיוב. ובפרק קמא דיומא (י,א) גבי סוכת החג בחג חייבת [בעירוב] ובמזוזה ובמעשר, דקאמר התם דמדאורייתא קאמר, דאי מדרבנן — דלמא אתא לאפרושי מן הפטור על החיוב. ובדמאי הלוקח מן גוי, למאן דאמר יש קנין — חייבו חכמים, ולא חשו לכך. **ואתי** למינהג בהו מנהג דחולין — ובעינן (זבחים כח,א) למשחה ולגדולה כדרך שהמלכים אוכלין בצלי ובחרדל. ובכל מתנות כתיב "למשחה", אפילו בזרוע ובלחיים ובקיבה, כדמשמע הכא. וגבי תרומה לא מצינו שיצריך בשום אכילה בגדולה, דשמא לא שייך גדולה אלא בבשר. **תרומת** חוצה לארץ בטלה ברוב — להתירה לכהן טמא קאמר, כדקאמר: רבה מבטל לה ברוב (ואפילו) בימי טומאתו. ולא כמו שפירש הקונטרס: לאוכלה זר, ולא בעיא אחד ומאה. דבהדיא מוכח במנחות בפרק "רבי ישמעאל" (סז,א) דאסורות לזר, גבי חלת גוי בארץ ותרומתו בחוצה לארץ — מודיעין אותו שהוא פטור, חלתו נאכלת לזרים, ותרומתו אינה מדמעת. דדייק התם: הא דישראל — מדמעת. משמע דאינה עולה לאכול לזרים אלא באחד ומאה.

רבה מבטל לה ברוב כו' — "רבה" גרס, שהיה כהן, דאמרינן: רבה מדבית עלי קאתי. אבל רבא לא היה כהן, כדמוכח בפרק "הזרוע" (חולין קלג,א) דאמר ליה רבא לשמעיה: זכי לי מתנות כו'. **אוכל** והולך ואחר כך מפריש — משמע דלא בעי מוקף. מיהו הייתי יכול לפרש, שבאחרונה לאחר שיפריש התרומה ישאר מִכֶּרְיוֹ שיתקיים בו מוקף. אבל בקונטרס פירש דאוכל והולך, וישייר כדי תרומה, ויפרישנה באחרונה. **הילכך** נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן — יש קצת תימה: אמאי נקט כהן קטן? והלא אפילו גדול יכול לאוכלה אחר שטובל וטהר מקריו. ואי משום טורח טבילה — והלא גם בארץ ישראל טובלין לתרומה. וגם בבבל היו טובלים לתרומת חוצה לארץ, כדמשמע לעיל, דלא אכיל לה רבה ברוב אלא בימי טומאתו, ובריש "בנות כותים" (נדה לב,א) שהטבילוה קודם לאמה לסוכה שמן של תרומה! ונראה לרבינו יצחק מתוך כך, דאין לחלה זו שיעור, ולפי שדבר מועט הוא נותנה לכהן קטן. והכי משמע לישנא ד"שקליה בריש מסא", שהדבר מועט הוא. ואף על גב דלא מזכיר לה אלא גבי שריפה, מכל מקום משמע דההיא נמי דנותנה לקטן דבר מועט, וגם אותה שנשרפת הוצרך להזכיר "בריש מסא" לפי שבה משליכה בתנור. אבל תרומה שלהם שהיתה מן התבואה — לא היתה ראויה כל כך לינתן לכהן קטן, אפילו לא היה לה שיעור, שקטן היה מאבדה, וכן יין ושמן. ועוד יש לומר, שהתרומה יש לה שיעור — כגון תרומת מעשר. **בריש** מסא ושדי לה בתנורא — פירש בקונטרס: דכמה דאפשר לאזדהורי מליגע בה מאחר שקרא עליה שם, מיזדהר. וקשיא לפירושו, דהא בנגיעה אמרו דלית לן בה, ולגמרי שרי ליגע! אלא נקט "ריש מסא" לפי שדרך להפך בו גחלים ועצים, כמו שפירש בקונטרס "מסא" — פורג"א בלע"ז, ויכול להכניס יפה החלה בתנור בתוך האור. ונראה ד"מסא" היינו מרדא שרודין בו את הפת, כדמשמע בתענית (כה,א) גבי דביתהו דרבי חנינא דקאמר לה שיבבתה: אייתי מסא, דקא חרכא ריפתא. וקאמרינן התם: אף היא להביא מרדא נכנסה. אבל מתארא יכול להיות פורגו"ן, כמו שפירש הקונטרס בפרק קמא דחגיגה (ד,ב) גבי [מרים] מגדלא דרדקי שקלתיה למתארא וקא מהדרא תנורא — שהיתה אוחזת האוד של תנור שקורין [פורגו"ן ו]מכבדת את התנור. ולפי שיש דברים שאין מתחייבין בחלה עד לאחר אפייה, כגון סופגנין ודובשנין בפרק "כל שעה" (פסחים לז,א), וכדאמר: טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה — נקט שקיל לה בריש מסא, דכשבא לרדותה שורפה ומשליכה באש בראש המרא עצמה. **פסק** והדר מפרשא חלה אחריתי — משמע שלא החמירו להפריש חלה שניה אלא היכא דליכא כהן קטן. ולא כהנהו מקומות דקתני במסכת חלה (פרק ד משנה ח) שלעולם מפרישין שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן. דאותן מקומות קרובין לארץ ישראל, ומתחזיא חלה דידהו כחלת הארץ טמאה, וטעונה שריפה, דגזרו עליה שלא לאוכלה אפילו כהן טהור גמור מחמת שהיא טמאה. ולכך מפרישין לעולם של אור, וחלה שניה שלא תשתכח תורת חלה, כדמפרש נמי הכא. אבל כאן — בבבל, שזה רחוק מארץ ישראל, ולא מתחזיא חלה דידהו כחלת הארץ טמאה, ולא גזרו עליו שום איסור מחמת טומאה עצמה, ולכך התירוה גם לכהן טמא כיון דלא יוצאה עליו מגופו, וגם התירו לבטל ברוב. והשניה אוכל כהן גדול אפילו זב, דלא מפליג הכא כלל. דאף על גב דבחלה שניה דהתם תנן (שם): ואסורה לזבין ולזבות ולנדות וליולדות — ואין ללמוד דהא דהכא לאוסרה לזבים ולזבות, שהיא בבבל רחוק מארץ ישראל, וגם אינה טעונה להפריש אלא היכא דליכא כהן, ממקומות הקרובים, הקבועים להפריש שתי חלות לעולם. ויש פירושים שמוגה בהם, "דהך חלה אחריתי דהכא — אין קורא עליה שם חלה, דלית ליה תורת חלה". ומסתברא דאינה

מדמעת

תוספות

מדמעת, דאף על גב דתרומת חוצה לארץ מדמעת, כדתניא במנחות בפרק "רבי ישמעאל" (דף סז,א), ושמא אפילו השניה במקומות השגויים במשנה אינה מדמעת. ונראה לרבי, דבין הכא ובין התם, אף במקום שהחמירו להפריש חלה שניה — לא החמירו להפריש שתי תרומות, דהא לא מצריך במשנה להפריש שתים אלא בחלות. ויש ליתן טעם, שבחלה יש יותר לחוש שלא תשתכח משום דשייכא בכל אדם המגלגל עסתו, אבל תרומה — אין רגילין בה אלא בעלי קרקעות וממרחי תבואות. **וכי** הזאה יש לנו — ולא היה נראה לומר שכשנטמאין במת היו הולכין ומזין בארץ וחוזרים ואוכלים בתרומה, דמשום טומאת חוצה לארץ לא חשו בחלת חוצה לארץ. אבל בכל הטומאות דאורייתא אסור כל זמן שלא טבל, כיון דמן התורה אפילו לחולין. כי אין סברא שתקנו חלת כהן בחוצה לארץ, שאין יכול לאוכלה אלא אם כן ילך ויזה בארץ ישראל. ומטומאת המת אי אפשר להזהר, דאף על גב דציריכין ליזהר מחמת כהונתם, מכל מקום מטומאת חרב שהיא כחלל אפילו על ידי אוהל, כדמוכח בנזיר בפרק "כהן גדול" (נג,ב) שמאהיל על חרב כמאהיל על המת, ובריש אהלות מוכח שהשפוד נעשה כחלל על ידי אוהל המת — מאותם לא היו יכולים ליזהר. וגם אין צריכין לפרוש בממת, כדתניא בריש תוספתא דאהלות: כל טומאת המת שאין הנזיר מגלח עליה — אין כהן מוזהר עליה. ולהכי מסתברא שבלא הזאה וטבילה היו אוכלין אותה. וצריך לפרש מתוך הלכה זו, דהא דתנן במסכת חלה (פרק ד משנה ח): מן הנהר עד אמנון ולפנים שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן בו'. וטבול יום אוכלה, רבי יוסי אומר: אין צריך טבילה. ואסורה לזרים כו' — בטבול יום דבעל קרי מיירי, ושרי בלא הערב שמש אף על פי שטומאה יוצאה עליו מגופו. דאי בטמא מת — וכי הזאה יש לנו? ורבי יוסי אומר: אפילו בעל קרי אין צריך טבילה. תדע, מדקתני סיפא: ואסורה לזבים ולזבות לנדות וליולדות, ולא חשיב בעל קרי. וההיא דסיפא לא צריכא אלא לרבי יוסי, כדקאמר בירושלמי: לרבי יוסי נצרכא. אף על פי שכתוב בה "לרבי יהודה", דומה טעות סופר, ו"לרבי יוסי" גרסינן. ואגב גררא אפרש תחלה המשנה (שם), דתנן: שלש ארצות לחלה, מארץ ישראל עד כזיב — חלה אחת. מכזיב עד הנהר ועד אמנום — שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן, של אור יש לה שיעור, ושל כהן אין לה שיעור. שמקום טומאה הוא, ואין יכולין לשמור עצמן ופירותיהם בטהרה מחמת שסמוך הוא לארץ העמים, וחלותיהן טעונות שריפה. ולכך מפרישין שתי חלות, אחת לאור — שהיא חלה טמאה דאורייתא, שפירותיהן גדילין בארץ ישראל, ואחת לכהן — שלא תשתכח תורת חלה. ושל אור יש לה שיעור — כדמפרש בירושלמי: מפני שהוא מדברי תורה, ושל כהן אין לה שיעור — מפני שהוא מדברי סופרים. והדר קתני: ומן אמנום ולפנים שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן, של אור אין לה שיעור, ושל כהן יש לה שיעור. ומפרש בירושלמי: ושל אור אין לה שיעור — מפני שהיא נשרפת. ושתיהן מדברי סופרים. והדר קתני: וטבול יום אוכלה, רבי יוסי אומר: אין צריך טבילה. ואסורה לזבים ולזבות לנדות וליולדות, ונאכלת עם הזר על השלחן, וניתנת לכל כהן. והיא המשנה דמייתי בריש "כל הבשר" (חולין קד,א), אלא שהתלמוד מביאה שם בקוצר. וכן דרך התלמוד להאריך ולקצר כשמביא משניות מסדרות ומזרעים, ומשנה הלשון כפי הצורך. כי ההיא דספק ביאה שמביא התלמוד (פסחים י,א) על משנת נכנס לבקעה, והיא שנויה על משנה אחרת שלמעלה הימנה בסמוך לה במסכת טהרות. וכן משנה במסכת ערלה שמביא ב"השוכר את הפועל" במסכת עבודה זרה (סה,ב): בערלה ובכלאי הכרם מצטרפין, רבי שמעון אומר: אין מצטרפין. והיא שנויה באורך במסכת ערלה (פרק ב משנה א) והתלמוד מקצר שם במסכת עבודה זרה. כי אין לומר שאותה משנה שמביא שם זו היא אותה שלמעלה שהיא שנויה בקוצר פרק "קדשי מזבח" (מעילה יח,א), כי אין פירושם שוה. כמו שפירש רבינו תם, שאותה של מעלה — בצרוף לכזית ולמלקות, דומיא דכל הנהו של אותו הפרק. ואותה שמביא במסכת עבודה זרה מיירי לנתינת טעם, ולאסור במאתים בתערובתה, כדמוכח גופה דמתניתין דערלה, ודוק ותשכח. ולהכי מייתי במסכת עבודה זרה ראיה ממנה דאיסור ואיסור לא מצטרפין לרבי שמעון לנתינת טעם ולחמץ. דפירש מילתיה דרבי שמעון, דקתני עלה: רבי שמעון אומר אין מצטרפין — היינו ליתן טעם, דבהכי איירי תנא קמא. ומילתיה דרבי שמעון דמעילה מפורשת בגמרא דמעילה (יח,א): "אין מצטרפין" — אין צריך צירוף, דכל שהוא למכות. והאי "וניתנת לכל כהן" הוי פירושא — לכל כהן, אפילו לכהן עם הארץ, אף על פי שתרומת (עם) הארץ אינה ניתנת אלא לכהן חבר שישמרנה בטהרה. ובתרומת חוץ לארץ לא גזרו שמא יאכלה בימי טומאתו. וכן משמע דומיא דמה ששנינו אחר משנה זו: ואלו ניתנין לכל כהן, וחשיב בהדייהו הזורע והלחיים והקבה וראשית הגז וביכורי בהן, מידי דלא שייך בהו איסור טומאה. ומכל מקום, אם יש חבר ועם הארץ — לא יתן לעם הארץ, כדאמר בפרק "הזורע" (חולין קל,ב): מנין שאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ — שנאמר "לתת מנת למחזיקים תורת ה'", מחזיק בתורת ה' יש לו מנת, ושאין מחזיק אין לו מנת. ולא כמו שפירש הקונטרס ב"כל הבשר" (שם קד,ב), ד"לכל כהן" אתא לאשמועינן שאפילו אין מחזיק יתנו לו חלת חוץ לארץ. דהא משנה שאחר זו אי אפשר לומר כן, דקתשיב בה מתנות, דאמרי עלייהו שאין ניתנות אלא למחזיקים. אלא ודאי היכא דליכא חבר מיירי הכא. אי נמי, אפילו איכא חבר אלא שאינו צריך למתנות — יתנו לעם הארץ עני, שמצווים להחיותו. שאם לא יתנו לו — יצטרכו ליתן לו חולין. ודשתא דפרישית הא דקתני: טבול יום אוכלה — היינו טבול יום (קא בעי לה), ולא בעי הערב שמש, ואף על פי שטומאה יוצאה עליו מגופו — נראה לומר דהוא הדין חלת האור בבבל. ודידן, אף על פי שאסורה למי שטומאה יוצאה מגופו — לא בעיא הערב שמש. ואין להחמיר יותר מחלת כהן דההיא משנה. ומאן דמחמיר בה לאוסרה בטומאת שרץ — שרי לטמא שרץ לאחר טבילה. ומיהו אין ראיה כל כך, כי שמא אף על פי שהחמירו בה בטמא שרץ קודם טבילה, כמו בבעל קרי, בטבול יום דשרץ שמא הקילו בה יותר. ובהלכות גדולות כתוב בהלכות חלה: אמר רבינא הילכך נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן או מאן דטביל לקריו. ועוד כתוב בהלכות גדולות, דחלה בארץ ישראל — אין מפרישין אלא חלה אחת, ושורפין אותה. ונראה, דעכשיו כיון ששורפין אותה לפי שאין להם הזאה — בבל ארץ ישראל צריך להפריש שניה, כמו מכזיב עד הנהר ועד אמנום, שמפריש חלה שניה שלא תשתכח תורת חלה. **ולית** הלכתא כוותיה — בהא דמצריך טבילה, אלא אפילו טבילה לא בעי. ולשון הקונטרס לא משמע כן. **שנה** בשנה אזיהו שנה שנבנסת בחברתה — גבי "בשביר שנה בשנה" (ויקרא כה) — שבירות של שנה זו אין משתלם אלא בשנה אחרת (בבא מציעא סה,א). דרשינן בבכ חד מעניינא דקרא, דגבי מעשר דכתיב "שנה בשנה", דדרשינן לקמן (נג,ב): שאין מתעשר מן החדש על היישן ומן היישן על החדש. וצריך לאוקמא הך שמעתא דשנה בלא רגלים, שברגלים לחודייהו בכל שנה איכא "בל תאחר", כדאמר בפרק קמא דראש השנה (ו,ב). ואם תאמר: והא מיבעי לכדדרשינן בתמורה פרק "ואלו קדשים" בסופו (כא,ב): ואין נפסל משנה לחברתה. ובן עזאי דריש בפרק שני דזבחים (כט,א) ובפרק קמא דראש השנה (ו,א): "המקריב אותו לא יקרבו" — אותו ב"לא יקרבו", ואין מאחר נדרו ב"לא יקרבו". ומצריך התם תרי קראי, חד לבכור וחד לשאר קדשים! ויש לומר: דהך דשמעתין דהכא נפקא ליה מדאחרים דהתם בזבחים (כט,א), ובראש השנה (ה,ב) ובתמורה (כא,ב): מקיש בכור למעשר, מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה כו'. ובתמורה (שם,ב) נמי קאמר דאחרים מוקמי קרא ד"תאכלנו שנה בשנה" לדהכא, והנהו דהכא נמי סברי כאחרים. [שייך לעמוד הבא] **הוה** אמינא בחזה ושוק של תודה — לרבי עקיבא ליה כי הך סברא בסוף "איזהו מקומן" (זבחים נז,א). ומפרש דהתם פליגי בהימנו ודבר אחר אי הוי היקש או לא. שלא

רש"י

וכי הזאה יש לנו — בזמן הזה דכיון דאין עכשיו הזאה בזמן הזה, הערב שמש נמי לא בעי. **לא ליחוש ליה לכבא** — בתמיה. וכי לא נחוש לכבוד רב עמרם שאינו בכאן ואין טוב להורות שום הוראה עד שיבא. **טובל ואוכל** — ואין צריך הערב שמש. **ולית הלכתא כוותיה** — התלמוד קמהדר ליה. **דלישנא דידיה מנינן** — דאם נולד הבכור בניסן, רשאי לקיימו עד ניסן אחר, ולא אמרינן: מתשרי ששלמה שנת מנין עולם — שלמה נמי שנת הבכור. **זו שנה של בכור** — כלומר, דכי אזלת אחר שנת הבכור, היא נכנסת בחברתה. דכי הוי לבכור שנה אחת — נכנסה שניה למנין עולם מתשרי. **יום אחד בשנה זו** — דכי שוחטו ביום אחרון לשנתו — יכול לאוכלו אותו היום, ויום המחרת שהוא משנה שניה, דהיינו שני ימים. **ולדבי רב מנא להו** — דלשנה דידיה מנינן. **מקדשים** — משאר קדשים הבאים בני שנה, דכתיב בהו "כבש בן שנתו". **ובשרם יהיה לך כחזה התנופה** — בבכור מישתעי, בסדר "ויקח קרח". [מכאן שייך לעמוד הבא] תודה אינה נאכלת אלא ליום ולילה. והמורם ממנה, דהיינו חזה ושוק, כיוצא בה הוא.

ואידך

וְכִי הַזָּאָה יֵשׁ לָנוּ אָמַר לֵיהּ רָמֵי בַּר חָמָא: לָא לֵיחוּשׁ לֵיהּ לְסָבָא אַדְּהָכִי אָתָא רַב עַמְרָם, אָמַר לְהוּ, הָכִי אָמַר רַב: טְמֵא מֵת טוֹבֵל וְאוֹכֵל בְּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ. וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ; דְּאָמַר מָר זוּטְרָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת: טְמֵא שֶׁרֶץ טוֹבֵל וְאוֹכֵל בְּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ. "בְּכוֹר נֶאֱכָל שָׁנָה בְּשָׁנָה" כו'. מֵהֵיכָאן "נוֹלַד בּוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ" - לְמֵימְרָא דִּלְשָׁנָה דִּידֵיהּ מָנְיֵנן. מָנָא הָנֵי מִילֵּי דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר קְרָא: "לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה", אֵיזוֹהִי שָׁנָה שֶׁנִּכְנֶסֶת בַּחֲבֶרְתָּהּ - הֱוֵי אוֹמֵר: שָׁנָה שֶׁל בְּכוֹר. דְּבֵי רַב תָּנָא: "שָׁנָה בְּשָׁנָה" - יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה זוֹ וְיוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה זוֹ, לִימֵּד עַל הַבְּכוֹר שֶׁנֶּאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד. דְּבֵי רַב מְנָא לְהוֹ - יָלְפִי מְקֻדָּשִׁים. - וְקָדָשִׁים גּוּפַיְיהוּ מְנָלַן אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: אָמַר קְרָא "בְּכֶשֶׂב בֶּן שְׁנָתוֹ" - שְׁנָתוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא שָׁנָה שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם. וְרַב, נֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, מְנָא לֵיהּ - נָפְקָא לֵיהּ מִ"וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לְךָ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַיָּמִין" - הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב לַחֲזֵה וְשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים, מַה לְּהַלָּן - שְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, אַף כָּאן - שְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד.

ואידך:

וְכִי הַזֶּאֶה יֵשׁ לָנוּ בזמן הזה, ומכיון שכך, גם הערב שמש אין צריך. אָמַר לֵיהּ רָמֵי בַּר חָמָא, לֹא לֵיחוּשׁ לֵיהּ לְסָבָא – האם לא נחוש לכבודו של רב עמרם שאינו כאן ואין טוב להורות כלום עד שיבוא. אַדַּהָכִי אֲתָא רַב עַמְרָם ושאלו לפניו שאלה זו, וְאָמַר לְהוּ, הָכִי אָמַר רַב, טְמֵא מֵת טוֹבֵל וְאוֹכֵל בִּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ ואינו צריך הערב שמש. מסיקה הגמרא: וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ, אלא טמא מת צריך הערב שמש כדי לאכול בתרומת חוץ לארץ.

הגמרא מביאה נדון דומה לגבי טמא שרץ האם צריך הערב שמש כדי לאכול בתרומת חוץ לארץ: (ד)אָמַר מַר זוּטְרָא מְשַׁמֵּיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת, טְמֵא שֶׁרֶץ טוֹבֵל וְאוֹכֵל בִּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ ואינו צריך הערב שמש. מסיקה הגמרא: וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ וצריך טמא שרץ הערב שמש כדי לאכול בתרומת חוץ לארץ.

שנינו במשנה: בְּכוֹר מצותו לכתחילה שיהיה נֶאֱכָל שָׁנָה בְּשָׁנָה – בתוך שנתו הראשונה בין תם ובין בעל מום. והמשיך התנא ואמר שאם נולד לו מום בתוך שנתו, רשאי לקיימו כל שנים עשר חדש. ומשמע מלשון המשנה 'בתוך שנתו' שמונים את שנת הבכור מזמן שנולד ולא לפי שנת העולם.

הגמרא מבררת מה המקור לכך. מדייקת הגמרא: מִדְּקָאָמַר 'נוֹלַד בּוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ', לְמֵימְרָא דִּלְשָׁנָה דִּידֵיהּ מָנִינַן – שאנו מונים את שנת הבכור לפי שנה שלו מזמן שנולד, ולא לפי שנות העולם שמונים מתשרי. מבררת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי. משיבה הגמרא: דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר קְרָא בכור (דברים טו כ) 'לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה', ויש ללמוד ממשמעות הפסוק אֵיזוֹהִי שָׁנָה שֶׁנִּבְנֶסֶת בַּחֲבֶרְתָּהּ במשמעות הלשון 'שנה בשנה', הֲוֵי אוֹמֵר שהיא שָׁנָה שֶׁל בְּכוֹר שאנו מונים אותה לפי שנתו מזמן שנולד ונמצא שלגבי שנות העולם שנתו מתחילה בשנה אחת וממשיכה בשנה שלאחריה. הגמרא מביאה שרב דרש פסוק זה באופן אחר: דְּבֵי רַב תָּנָא מפסוק זה דין אחר, שמה שנאמר בפסוק (דברים טו כ) 'לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה', הכוונה שהבכור נאכל יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה זוֹ וְיוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה זוֹ, שאם שחטו ביום האחרון של שנתו, יכול לאוכלו ביום שחיטתו וגם ביום המחרת שהוא מהשנה השניה, ונמצא שפסוק זה לִימֵּד עַל הַבְּכוֹר שֶׁנֶּאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד.

מאחר ודבי רב למדו מ'שנה בשנה' דין אחר, מבררת הגמרא מהיכן נלמד לדבריהם שמונים את שנת הבכור מזמן לידתו. מבררת הגמרא: דְּבֵי רַב מְנָא לְהוּ את הדין הנשמע ממשנתינו שאנו מונים לבכור מזמן לידתו ולא מתשרי בשנת העולם. משיבה הגמרא: יָלְפִי מָקָדָשִׁים הבאים בני שנה, שמונים להם את השנה לפי שנתם ולא לפי שנת העולם.

מבררת הגמרא: וְקָדָשִׁים גּוּפַיְיהוּ מְנָלָן שאנו מונים לפי שנתו של הקרבן ולא לפי שנת עולם. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אָחָא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר קְרָא (ויקרא יב ו) 'לִבְנָהּ בֶּן שְׁנָתוֹ' ומשמע שְׁנָתוֹ שֶׁלּוֹ וְלֹא שָׁנָה שֶׁל מְנַיַּן עוֹלָם.

הגמרא מבררת מהיכן למד רב שהבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד. מבררת הגמרא: וְרַב שדרש מ'שנה בשנה' שהמנין הוא לפי שנת הבכור, את הדין שהבכור נֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, מְנָא לֵיהּ. משיבה הגמרא: נָפְקָא לֵיהּ מִ'וּבִשַּׁרְתָּם יִהְיֶה לְךָ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַיָּמִין' האמור לגבי בכור (במדבר יח יח), הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב [–את הבכור] לְחָזֶה וְשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים, כדי ללמוד מהם, מַה לְּהַלָּן – בשלמים, זמן אכילתם הוא שְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, אַף כָּאן – בבכור, זמן אכילתו הוא שְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ז תשרי, תשט"ו
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר שמעון ברוך שי' שו"ב

שלום וברכה!

לאחרי הדומי' הארוכה נעם לי לקבל מכתבו מערב הוש"ר... וברך לקחתי ואשיבנו ממחרת שבת בראשית, בראשית השנה הבאה עלינו ועל כל ישראל טובה שתהי' שנה מבורכת ומוצלחת בכל אחד ואחת בעניניו וענייני ב"ב שיחיו, וכיון שכל ישראל ערבים זב"ז, הרי נוסף על הפי' כפשוטו ערבים מלשון ערבות, הרי ערב[ות] זו באה ע"י הענין השני שבמלת ערבים מלשון עריבות ונעימות שע"ז מקבל כל אחד ברצון ערבות בעד חבירו, ובמילא ג"כ הענין השלישי שבמלת ערבים מלשון מעורבים ז"ע אשר כולם יחד הם קומה שלימה.

הרי מתאים לזה בודאי יוסיף ג"כ כת"ר כח ועוז בעסקנות צבורית בכלל, ובעזר להחזקת המוסדות הק' אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש אשר במרוקה בפרט, וגדול זכות השתדלותו בזה להיות צנור וכלי לברכות השי"ת מעל.

בברכה.

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – דבי רב, מדוע לא למדו זאת מהדיקש לחזה ושוק של שלמים. משיבה הגמרא: **אִי מֵהָתָם אֵיכָּא לְמֵימַר** שהדיקש הוא לחֲזֵה **וְשׁוֹק שֶׁל תּוֹדָה** ואינם נאכלים אלא ליום ולילה בלבד.

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – רב, מנין לו שאין ההיקש לחזה ושוק של תודה. משיבה הגמרא: באמת אף לרב ההיקש הוא לתודה ולא לשלמים, והלימוד של רב שהבכור נאכל שני ימים ולילה הוא ממה ש**אָמַר קְרָא** בסוף הפסוק שם 'לְךָ יִהְיֶה' ותיבות אלו מיותרות שהרי קודם לכן נכתב 'ובשרם יהיה לך' אלא **שֶׁהוֹסִיף לְךָ הַכָּתוּב הֲוָיָה אַחֶרֶת** – זמן נוסף שהבשר נאכל **בַּבְּכוֹר** חוץ מיום ולילה הנלמדים מחזה ושוק של תודה, ולכך זמן אכילתו הוא שני ימים ולילה אחד.

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – דבי רב, מדוע לא למדו שהבכור נאכל לשני ימים ולילה מריבוי זה. משיבה הגמרא: **(הא) [אִי] מֵהָתָם, אֵיכָּא לְמֵימַר, הַאי 'יִהְיֶה לָךְ' לִימֵּד עַל בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנּוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן, שֶׁלֹּא מָצִינוּ לוֹ לִימּוּד בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ** ללמוד ממנו שינתן לכהן, אלא מייתור זה של 'לך יהיה'.

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – רב, מנין למד כן. משיבה הגמרא: **אָמַר הכתוב** (במדבר יח יח) **'וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לָּךְ'** בלשון רבים, שמשמע שיש **שני בכורים הניתנים לכהן, והם אֶחָד הָם וְאֶחָד בַּעַל מוּם.**

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – דבי רב, מה למדו מלשון רבים זה. משיבה הגמרא: הם יאמרו לך ש**'וּבְשָׂרָם' דְּהָנֵי בְּכוֹרוֹת דִּכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל קָאָמַר** לשון רבים נאמר על הבכורות של כל ישראל ולא על שני סוגים של בכור.

שנינו במשנה: בכור **שנּוֹלַד לוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, רַשַּׁאי** הכהן **לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ,** לאחר שנים עשר חודש אינו רשאי הכהן לקיימו אלא שלושים יום. הגמרא מביאה ספק בפירוש המשנה: **אֵיבָעְיָא לְהוּ, הֵיכִי קָאָמַר,** האם אמר כאן אופן ודין אחד, והיינו שאם **נוֹלַד לוֹ** המום **בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּלְאַחַר שְׁנָתוֹ נָמֵי** רשאי לקיימו עוד **שְׁלֹשִׁים יוֹם, אוֹ דִלְמָא** כוונתו לשני אופנים, אופן אחד הוא, **הֵיכָא דְּנוֹלַד בּוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ,** ואז הדין הוא **שרַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְתוּ לֹא,** והאופן השני הוא, **הֵיכָא דְּנוֹלַד לוֹ** המום **אַחַר שְׁנָתוֹ,** שבאופן זה **אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים יוֹם** מזמן שנולד המום.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, בְּכוֹר** תם **בִּזְמַן הַזֶּה** שאי אפשר לשוחטו אלא צריך להמתין עמו עד שיפול בו מום, **עַד שֶׁלֹּא נִרְאָה** – שלא נעשה ראוי **לְהַרְאוֹתוֹ לָחָכָם** מפני שלא נפל בו עדיין מום, **רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ** אפילו **שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים, וּמִשֶּׁנִּרְאָה לְהַרְאוֹתוֹ לָחָכָם,** אם **נוֹלַד לוֹ** המום **בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, רַשַּׁאי** הכהן **לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ** מזמן לידתו, **וְאַחַר שְׁנָתוֹ, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ אֲפִילּוּ יוֹם אֶחָד וַאֲפִילּוּ שָׁעָה אַחַת, אֲבָל מִפְּנֵי הַשָּׂבַת אֲבֵידָה לַבְּעָלִים,** שהוא הכהן הזכאי בבכור לאכילה לאחר שיפול בו מום, **אָמְרוּ רַשַּׁאי** – חייב הישראל **לְקַיְּימוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם,** שמא אחר שנתו לא ימצא כהן לתיתו לו, ואם ישחטנו הישראל יש לחשוש שיסריח הבשר ויפסיד הכהן, אך לאחר שלשים יום אינו חייב לקיימו עוד, אלא ישחטנו הישראל וימלחנו עד שימצא כהן. ועלה על דעת הגמרא עתה, שמה שאמרו שמפני השבת אבידה לבעלים רשאי לקיימו שלושים יום, מדובר על האופן הראשון בברייתא שנולד המום בתוך שנתו, והיינו שחוץ ממה שאמרו באופן זה רשאי לקיימו שנים עשר חודש, נותנים לו עוד שלושים יום, ואם כן גם במשנה יש לפרש כן, שאם נולד המום בתוך שנתו יכול לקיימו עוד שלושים יום לאחר שנגמרה שנתו.

דוחה הגמרא: **וַעֲדַיִין תִּיבָּעֵי לִי** גם בפירוש הברייתא, האם מה שאמרו שמקיימו **שְׁלֹשִׁים יוֹם** מדובר דווקא על האופן השני בברייתא, שנפל המום **לְאַחַר שְׁנָתוֹ,** אבל כשנפל בתוך שנתו אינו מקיימו עוד שלושים, **אוֹ דִלְמָא** מדובר גם על האופן הראשון, שנפל המום **קוֹדֶם** סוף **שְׁנָתוֹ,** ואמרו שלאחר סוף השנה מקיימו עוד שלושים יום.

הגמרא מביאה ראיה אחרת: **תָּא שְׁמַע, נוֹלַד לוֹ מוּם בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ,** כלומר חמשה עשר יום לפני סיום שנתו, **מַשְׁלִימִין לוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לְאַחַר שְׁנָתוֹ,** הרי שאם נפל המום בתוך שנתו, אינו מקיימו שלושים יום לאחר שנתו, אלא רק חמשה עשר יום להשלמת שלושים. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּה.**

הגמרא מביאה שיש להביא ראיה מברייתא זו לדברי רבי אלעזר. אומרת הגמרא: דין זה האמור בברייתא שמשלימים לשלושים יום, **מְסַיֵּיעַ לְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, נוֹתְנִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם מְשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם,** והיינו שאם נולד המום חמשה עשר יום לפני סוף השנה, משלימים לו עוד חמשה עשר יום משנה הבאה.

הגמרא מביאה לשון אחרת בדברי רבי אלעזר ומקשה מברייתא זו על דבריו: **אֵיכָּא דְּאָמְרִי** בשם רבי אלעזר דין אחר, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְנַיִן לְבְכוֹר שֶׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שְׁנָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים טו כ) **'לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה',** ומשמעות 'שנה בשנה' היא שתי שנים, ויש לברר, **אֵיזֶה הֵן יָמִים הַחֲשׁוּבִין שָׁנָה, הֱוֵי אוֹמֵר אֵלּוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם,** ומכך יש ללמוד שנותנים לו עוד שלושים יום לאחר סוף השנה הראשונה. מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי** מהברייתא, **נוֹלַד לוֹ מוּם בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, מַשְׁלִימִין לוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אַחַר שְׁנָתוֹ,** ויש לדייק, **הָשְׁלָמָה אִין, מֵיהָבָא לָא** – דווקא ימי השלמה לשלושים יום נותנים לו לאחר שנתו, אך שלושים יום שלמים אחרים אין נותנים לו. אומרת הגמרא: **תְּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר תְּיוּבְתָּא.**

משנה

בכור בעל מום, אין שוחטים אותו לקרבן אלא נשחט כחולין בכל מקום. אך אסור לשוחטו עד שיראה אותו מומחה שיבדוק האם מום זה מתיר לשוחטו. משנתינו דנה בדין השוחט את הבכור ומראה את מומו לחכם רק לאחר השחיטה:

הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּכוֹר וּמַרְאֶה למומחה **אֶת מוּמוֹ** רק לאחר השחיטה, שיבדוק האם היה מום קבוע והיה מותר לשוחטו או שהוא מום עובר והיה אסור לשוחטו, **רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר** לאוכלו, אם יש בו מום קבוע. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הוֹאִיל וְנִשְׁחַט שֶׁלֹּא עַל פִּי מוּמְחֶה, אָסוּר** לאוכלו אף שיש בו מום קבוע.

המשנה מבארת מה דינו של מי שאינו מומחה והתיר את הבכור: **מִי שֶׁאֵינוֹ מוּמְחֶה** לראיית מומי הבכור **וְרוֹאֶה אֶת הַבְּכוֹר,** והתירו **וְנִשְׁחַט עַל פִּיו, הֲרֵי זֶה** [–הבכור], **יִקָּבֵר,** ואינו ניתר לאכילה על ידי שחיטה זו, **וְיִשָּׁלֵם** הרואה שאינו מומחה, את תשלום בכור זה לכהן **מִבֵּיתוֹ,** כלומר מממון עצמו.

גמרא

הגמרא מבארת במה נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר במשנתינו: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, בְּדִיקִין שֶׁבָּעַיִן** – כשהמום שנמצא על ידי המומחה לאחר השחיטה הוא קרום הפרוס על העין, **דְּכוּלֵי**

המשך בעמוד 27

רש"י

ואידך — דמפיק מ"ובשרם יהיה לך" וגו' — ההוא ודאי בחזה ושוק דתודה מישתעי. אלא שני ימים נפקא ליה מ"יהיה לך", דמשמע הויה אחרת לבר מזו. **שלא מצינו בכל התורה כולה** — שיתננו לכהן. אלא מרבויא דהאי "יהיה לך" נפקא. **ואידך** — דמפיק מ"יהיה לך" שני ימים ולילה אחת, בכור בעל מום שנותן לכהן — מ"ובשרם יהיה לך" נפקא, לשון רבים, משמע: אחד תם ואחד בעל מום. **ואידך** — "ובשרם" לא משמע אלא תמימים. והא דנקט לשון רבים — דאבכורות דכולהו ישראל קאי. **ולאחר שנתו נמי שלשים יום** — אף על גב דמום בתוך שנתו נולד טובא. **כל שנים עשר חדש** — עד שיהו לו שנים עשר חדש משנולד. **היכא דנולד בו מום** — לאחר שנתו — רשאי לקיימו שלשים יום משנולד המום. ד"לאחר שנתו" דמתניתין הכי קאמר: ואם לאחר שנתו נולד המום — יקיימנו שלשים יום. **בזמן הזה** — שאין תם ראוי לכלום. **עד שלא נראה להראותו לחכם** — שלא נפל בו מום. אחר שנתו. **אינו רשאי לקיימו אפילו יום אחד** — וקא סלקא דעתך אנולד בו מום בתוך שנתו קאי. וקתני: אבל מפני השבת אבידה לבעלים, דהיינו כהן, דשמא אם ביד ישראל הוי האי בכור לא משכח כהן למיתבי ליה, ואי שחיט ליה יסריח הבשר — אמרו: רשאי לקיימו שלשים יום, ואי לא משכח כהן — שוחטו ומולחו עד שימצא כהן. אלמא, שלשים יום דקאמר — אנולד מום בתוך שנתו קאי. **עדיין תיבעי** — דברייתא גופה איכא לספוקא. דאיכא למימר, הא דקתני: לאחר שנתו אין רשאי לקיימו כו' — הכי קאמר: נולד בו לאחר שנתו אין רשאי לקיימו כו', ועלה קאי: אבל מפני השבת אבידה כו'. **או דלמא קודם שנתו** — כלומר, אם נולד מום קודם שנתו נמי קאמר דלאחר שנתו שלשים יום. **משלימין לו חמשה עשר אחר שנתו** — אלמא, שלשים יום דקתני מתניתין — אנולד בו מום לאחר שנתו קאי. דאי נולד המום בתוך שנתו אפילו יום אחד — ליכא למימר דניתב ליה אחר שנתו שלשים יום, דלית ליה אלא השלמה כדקתני בברייתא. ושמעינן מינה דאי בתוך שנתו נולד המום חדש או חדשים — רשאי לקיימו עד שנתו, דהא כתיב "שנה", ואי לאחר שנה נולד מום, או קרוב לסיום שנתו — יהבינן ליה שלשים יום משנולד המום. **נותנין לו שלשים יום** — אם נולד מום אחר שנתו. **שנה בשנה** — שתי שנים משמע. שלשים יום בשנה חשובין שנה לדברי הכל, בפירקא קמא דראש השנה (י,ב). **השלמה אין מיהבא לא** — מיהבא שלשים יום שלימים לא יהבינן. **משנה והראה מומו** — לאחר שחיטה ונמצא קבוע. **גמרא** דוקין — טייל"א, כמו "הנוטה כדוק שמים" (ישעיהו מ). **משתנין** — מפני צער מיתה משתנה העין. ואף על גב דהשתא מיתחזי קבוע, אי הוה חזי ליה מחיים הוה מיתחזי עובר. **שבגוף** — כגון נסדקה אזנו. **מפני המשתנין** — כלומר, מפני דוקין שבעין, שמשתנין, גזירה למומין שבגוף אף על פי שאין משתנין.

מתניתין

וְאִידָךְ: אִי מֵהָתָם, אִיכָּא לְמֵימַר: חָזֶה וְשׁוֹק שֶׁל תּוֹדָה. - וְאִידָךְ: אָמַר קְרָא: "לְךָ יִהְיֶה" - הוֹסִיף לְךָ הַכָּתוּב הֲוָיָה אַחֶרֶת בִּבְכוֹר. - וְאִידָךְ: הָא מֵהָתָם אִיכָּא לְמֵימַר: הַאי "יִהְיֶה לְךָ" - לִימֵּד עַל בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנּוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן, שֶׁלֹּא מָצִינוּ לוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ. - וְאִידָךְ: אָמַר "וּבְשָׂרָם" - אֶחָד תָּם וְאֶחָד בַּעַל מוּם. - וְאִידָךְ: "וּבְשָׂרָם" דְּהָנֵי בְּכוֹרוֹת דְּכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל קָאָמַר. "נוֹלַד לוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ". אִיבַּעֲיָא לְהוּ: הֵיכִי קָאָמַר נוֹלַד לוֹ בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ - רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּלְאַחַר שְׁנָתוֹ - נַמִי שְׁלֹשִׁים. אוֹ דִּלְמָא: הֵיכָא דְּנוֹלַד בּוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ - רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְתוּ לָא, וְהֵיכָא דְּנוֹלַד לוֹ אַחַר שְׁנָתוֹ - אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: בְּכוֹר בַּזְּמַן הַזֶּה, עַד שֶׁלֹּא נִרְאָה לְהַרְאוֹתוֹ לֶחָכָם - רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים. וּמִשֶּׁנִּרְאָה לְהַרְאוֹתוֹ לֶחָכָם, נוֹלַד לוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ - רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אַחַר שְׁנָתוֹ אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ אֲפִילּוּ יוֹם אֶחָד, וַאֲפִילּוּ שָׁעָה אַחַת, אֲבָל מִפְּנֵי הֲשָׁבַת אֲבֵידָה לַבְּעָלִים אָמְרוּ: רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם. - וַעֲדַיִין תִּיבָּעֵי לִי: שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שְׁנָתוֹ, אוֹ דִּלְמָא קוֹדֶם שְׁנָתוֹ - תָּא שְׁמַע: נוֹלַד לוֹ מוּם בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ - מַשְׁלִימִין לוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אַחַר שְׁנָתוֹ, שְׁמַע מִינָּהּ. מְסַיַּיע לְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: נוֹתְנִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִנַּיִן לִבְכוֹר שֶׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שְׁנָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה", אֵיזוֹ הֵן יָמִים הַחֲשׁוּבִין שָׁנָה - הֱוֵי אוֹמֵר אֵלּוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם. מֵיתִיבֵי: נוֹלַד לוֹ מוּם בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ - מַשְׁלִימִין לוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אַחַר שְׁנָתוֹ; הַשְׁלָמָה - אִין, מִיהֲבָא - לָא! תְּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, תְּיוּבְתָּא. **משנה הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּכוֹר וּמַרְאֶה אֶת מוּמוֹ - רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הוֹאִיל וְנִשְׁחַט שֶׁלֹּא עַל פִּי מוּמְחֶה - אָסוּר. מִי שֶׁאֵינוֹ מוּמְחֶה, וְרוֹאֶה אֶת הַבְּכוֹר, וְנִשְׁחַט עַל פִּיו - הֲרֵי זֶה יִקָּבֵר, וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ. **גמרא** אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: בְּדוּקִין שֶׁבָּעַיִן - דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּאָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּנִּין. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בְּמוּמִין שֶׁבַּגּוּף, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: גָּזְרִינַן מוּמִין שֶׁבַּגּוּף אַטּוּ דּוּקִין שֶׁבָּעַיִן, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: לָא גָּזְרִינַן מוּמִין שֶׁבַּגּוּף אַטּוּ דּוּקִין שֶׁבָּעַיִן. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּכוֹר וּמַרְאֶה אֶת מוּמָיו - רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּדוּקִין שֶׁבָּעַיִן - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּנִּין, בְּמוּמִין שֶׁבַּגּוּף - מוּתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מִשְׁתַּנִּין. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּנִּין. מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִשְׁתַּנִּין סָלְקָא דַּעְתָּךְ! מוּמִין שֶׁבַּגּוּף מִי מִשְׁתַּנִּין אֶלָּא: מִפְּנֵי הַמִּשְׁתַּנִּין. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק:**

מתניתין

תוספות

שלא מצינו לו בכל התורה כולה — פירש בקונטרס: שיתננו לכהן, אלא מריבויא. לפירושו כן יכול לומר בכל דרשות! ומפרש רבינו יצחק דהכי קאמר: שלא מצינו לו בכל התורה כולה שיתננו כולה כיוצא בזה. דחטאת ואשם, שהם לכהן כשקריבין למזבח, אם הוממו, שהמזבח מפסיד חלקו — מפסיד גם לכהן. אבל בכור — אפילו בעל מום דכהן הוא. וכן ההיא דפרק "שתי מדות" (מנחות צא,ב) גבי נסכים: "לכבש האחד" — זה אחד עשר של מעשר, שלא מצינו לו בכל התורה כולה שיהא טפל חמור מן העיקר. דהוה מצי למימר: אחד עשר של מעשר יוכיח, כדמשני אמותר מפסח. וכן בשבת בפרק "אמר רבי עקיבא" (פג,ב): זה היסטו של זב, שלא מצינו בכל התורה כולה דטומאה המסטת תטמא.

ואידך ובשרם דהני בכורות דכולהו ישראל קאמר — בסוף "איזהו מקומן" (זבחים נז,א) משני: רבי ישמעאל מ"בשרם" דהנך [בכורות] קאמר. משמע רוצה לומר דקאי אבכור שור וכשב ועז דכתיב לעיל מיניה. ושינויא אחרינא הוא. ואם תאמר: והא תנא לא דריש מידי מ"ובשרם" לשון רבים. ובסוגיא דהתם לעיל (שם נו,ב) דריש רבי יוסי הגלילי: "דמו" לא נאמר אלא "דמם", "חלבו" לא נאמר אלא "חלבם" — לימד על בכור ומעשר שטעונין מתן דמים ואמורין למזבח! ויש לומר: דפלוגתא היא בריש פרק "בית שמאי" בזבחים (לז,א), ורבי ישמעאל נפקא ליה מ"דם זבחיך ישפך". **עד** שלא נראה להראותו לחכם — פירש בקונטרס: שלא נפל בו מום. וקשה: מאי רשאי לקיימו שתים ושלש שנים? על כרחיך יקיימנו! ודוחק לפרש "רשאי" לשון חייב, כי ההיא דערכין (כח,ב), דמקדישין אותו הקדש עילוי, כמה אדם רוצה ליתן בקרבן זה לעשותו עולה אף על פי שאינו רשאי, דפירושו כמו אף על פי שאינו חייב. והוה מצינן לפרש דנקט: רשאי לקיימו, כלומר — ואין זקוק לכונסו לכיפה, אף על גב דשאר קדשים שהקדיש והחרים בזמן הזה, אמרינן בפרק קמא דעבודה זרה (יג,א): בהמה תעקר, דנועל דלת בפניה והיא מתה מאיליה. אבל היה משמע דאם היה רוצה לכונסו לכיפה — כונסו. ומעשים בכל יום ששומרים אותם עד שיפול בהם מום. ונראה לפרש: עד שלא נראה להראותו לחכם — שלא נזדמן לו חכם אחר שנפל בו מום. שאין זקוק להוליכו במקום רחוק למקום שהחכם שם.

מפני השבת אבידה לבעלים — פירש בקונטרס: דהיינו כהן, דזימנין דלא משכח כהן למיתבא ליה, ואם ישחטנו מיד יסרח. לפיכך רשאי לקיימו שלשים יום אחר שנתו. ואומר רבי: דמיירי ביד כהן, ואין צריך עכשיו לבשר, ונתנו לו חכמים זמן שלשים יום. אבל ישראל לעולם ממתין עד שימצא כהן. **רבי** מאיר סבר גזרינן מומין שבגוף כו' — ואומר רבי: דאף על גב דאמרינן בריש "אף על פי" (כתובות נז,א) דהלכה כרבי מאיר בגזירותיו, הך דהכא קרי ליה בסמוך "קנסא", דקא קניס רבי מאיר. ובשאלתות דרב אחאי פירש דהלכה כמותו דוקא בגזירותיו, ולא בקנסא. ופסקו דאין הלכה כמותו בההיא דמעוברת חברו ומינקת חברו, דקאמר רבי מאיר: יוציא ולא יחזיר עולמית. וסוגיא דשמעתין בריש "החולץ" (יבמות לז,א) דלא כרבי מאיר. וכן סוגיא דשמעתין כרבי יהודה, דלרבי מאיר קנסינן בכולהו מפני המשתנין. ובסמוך דקאמר: לימא תנן סתמא כרבי מאיר — הא משני: דילמא בדוקין שבעין ודברי הכל. וכן הוא אמת. ומתוך כך פוסק רבי דלא כרבי מאיר דקניס בשטר שיש בו רבית, דאין גובה לא את הקרן ולא את הרבית (בבא מציעא עב,א).

רביע

תוספות

רביע לדקה ומחצה לגסה — ואף על פי שפירש בקונטרס: משום דהוי ממון המוטל בספק, שמא יתירנו חכם על מום, ושמא לא יתירנו — לאו משום דתיתי כסומכוס, אלא תקנת חכמים בעלמא הוא. ואף על גב דאיירי בכל מום, אפילו ידוע שיתירנו מומחה על ידו — מכל מקום חשיב ליה ספק קצת, דשמא לא מזקיק ליה מומחה. וגם לא פליג בין מום. ואי הוה מיירי הך ברייתא בדוקין שבעין דוקא — הוה ניחא טפי, דהכי נמי קיימא לן כרבי יהודה כדפרישית, ולדידיה אינו נקבר אלא בדוקין שבעין. ועוד יש לפרש: דהיינו טעמא דמשלם מחצה — ששיערו חכמים דאינו שוה יותר כל זמן שעומד בספק, שעדיין לא הותר. ובתרומה נמי אשכחן שאינו שוה אלא כמחצה של חולין, כדאמרינן בפרק "אף על פי" (כתובות נח,א): כל מקום שהוזכר תרומה — נותן לה כפלים בחולין. ומיהו, לא דמי ממש לתרומה, דאסורה לזרים ואסורה בטומאה. אבל בכור — מומין שרי לגמרי כצבי וכאיל.

משום גזירת מגדלי בהמה דקה — פירוש: שהחמירו עליהם חכמים שלא לגדלם כי אם בחורשין חוץ ליישוב, ויש בה טורח גדול, ואינו שוה אלא רביע, דהיינו מחצה פחות מן הגסה. וגם בקונטרס פירש כן — מפני טורח גזרו לה. אבל לא דקדק ליישב לשון גזירה. **דן** את הדין כו' — בפרק קמא דסנהדרין (ו,א) פריך מינה לרבי אבהו שאמר: שנים שדנו אין דיניהן דין. ותימה: מנא ליה דמיירי ביחיד? אי משום דקתני "דן את הדין" לשון יחיד — הא בריש "אלו טריפות" (חולין מד,ב) קתני: דן את הדין, ולא מיירי ביחיד, כדקתני: וכולן רשאין ליקח! ויש לומר: דהתם קתני דומיא דעדים. אבל מתניתין דהכא מיירי כולה ביחיד, דקתני סיפא: ואם היה מומחה לבית דין כו', ומעשה ברבי טרפון כו'. ורישא נמי: מי שאינו מומחה וראה את הבכור.

לימא תנן סתמא כרבי מאיר כו' — תימה: דלא דייק הכא מרישא, דמי שאינו מומחה ורואה את הבכור ונשחט על פיו הרי זה יקבר וישלם מביתו. דההיא מה נפשך כרבי מאיר אתיא, דדאין דינא דגרמי. דלא מתוקמא בנשא ונתן ביד — דהא "נשחט על פיו" קתני. וב"הגוזל קמא" (בבא קמא ק,א) לא משכח התם משנה דדאין רבי מאיר דינא דגרמי, אלא מברייתא דמחיצת הכרם, והוה ליה לאיתויי מהך. וב"הגוזל בתרא" (שם קיז,ב) גבי ההוא דאחויי אחוי, דסבר למיחייביה ממתניתין דדן את הדין, וקדחי — אמאי לא חייביה מהך?

תרי

מַתְנִיתִין נַמִי דַּיְקָא; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הוֹאִיל וְנִשְׁחַט שֶׁלֹּא עַל פִּי מוּמְחֶה - אָסוּר. שְׁמַע מִינָּהּ: קְנָסָא קָא קָנֵים רַבִּי מֵאִיר, שְׁמַע מִינָּהּ. אִיבַּעֲיָא לְהוּ: "מִפְּנֵי הַמִּשְׁתַּנִּין" - וְכוּלְּהוּ מִשְׁתַּנִּי, אוֹ דִּלְמָא - אִיכָּא דְּמִשְׁתַּנִּי וְאִיכָּא דְּלָא מִשְׁתַּנִּי לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְאַכְחוּשֵׁי סָהֲדֵי; אִי אָמְרַתְּ: כּוּלְּהוּ מִשְׁתַּנִּי - שַׁקָּרֵי נִינְהוּ, וְאִי אָמְרַתְּ: אִיכָּא דְּמִשְׁתַּנִּי וְאִיכָּא דְּלָא מִשְׁתַּנִּי - סָמְכִינַן עֲלַיְיהוּ. מַאי תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: שָׂח לִי רַבִּי יֹאשִׁיָּה דְּמִן אוּשָׁא: בֹּא וְאַרְאֲךָ בְּדוּקִּין שֶׁהֵן מִשְׁתַּנִּים. מִדְּקָאָמַר לֵיהּ "בֹּא וְאַרְאֲךָ" - מִכְּלָל דְּאִיכָּא דְּמִשְׁתַּנִּי וְאִיכָּא דְּלָא מִשְׁתַּנִּי. "מִי שֶׁאֵינוֹ מוּמְחֶה וְרָאָה אֶת הַבְּכוֹר וְנִשְׁחַט עַל פִּיו - הֲרֵי זֶה יִקָּבֵר וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ". לֵימָא תְּנַן סְתָמָא כְּרַבִּי מֵאִיר - דִּלְמָא בְּדוּקִּין שֶׁבָּעַיִן, וְדִבְרֵי הַכֹּל. תָּנָא: כְּשֶׁהוּא מְשַׁלֵּם - מְשַׁלֵּם רְבִיעַ לְדַקָּה, וּמֶחֱצָה לְגַסָּה. מַאי טַעֲמָא אָמַר רַב פַּפָּא: זֶה הֶפְסֵד מְרוּבֶּה וְזֶה הֶפְסֵד מוּעָט. - אִי הָכִי, לְפוּם פְּסֵידָא לִישַׁלֵּם! אָמַר רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַחָא בַּר אִיקָא: מִשּׁוּם גְּזֵירַת מְגַדְּלֵי בְהֵמָה דַּקָּה נָגְעוּ בָּהּ. **משנה** דָּן אֶת הַדִּין; זִיכָּה אֶת הַחַיָּיב וְחִיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי, טִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר וְטִיהֵר אֶת הַטָּמֵא - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ. וְאִם הָיָה מוּמְחֶה לְבֵית דִּין - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. **גמרא** לֵימָא תְּנַן סְתָמָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּדָאֵין דִּינָא דְּגַרְמֵי אָמַר רַבִּי אֶילְעָא אָמַר רַב: כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בַּיָּד. - בִּשְׁלָמָא חִיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי - כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בַּיָּד. אֶלָּא זִיכָּה אֶת הַחַיָּיב, הֵיכִי דָּמֵי אִי דַּאֲמַר לֵיהּ "פָּטוּר אַתָּה" - וְהָא לָא נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד! אָמַר רָבִינָא: כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ מַשְׁכּוֹן וּנְטָלוֹ הֵימֶנּוּ. טִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר - דַּאֲגַע בְּהוּ שֶׁרֶץ, טִיהֵר אֶת הַטָּמֵא - שֶׁעֵירְבָן עִם פֵּירוֹתָיו. **משנה** וּמַעֲשֶׂה בְּפָרָה שֶׁנִּיטְּלָה הָאֵם שֶׁלָּהּ, וְהֶאֱכִילָהּ רַבִּי טַרְפוֹן לַכְּלָבִים, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים בְּיַבְנֶה וְהִתִּירוּהָ. וְאָמַר תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא: אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה יוֹצְאָה מֵאֲלֶכְסַנְדְרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁאֵין חוֹתְכִין הָאֵם שֶׁלָּהּ בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּלֵד. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: הָלְכָה חֲמוֹרְךָ, טַרְפוֹן! אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: רַבִּי טַרְפוֹן, אַתָּה מוּמְחֶה לְבֵית דִּין - וְכָל הַמּוּמְחֶה לְבֵית דִּין פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. **גמרא** וְתֵיפּוּק לֵיהּ דְּטָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה, וְטָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה - חוֹזֵר! - חֲדָא וְעוֹד קָאָמַר: חֲדָא - דְּטָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה חוֹזֵר. וְעוֹד, אִי נַמִי בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת טָעִיתָה - מוּמְחֶה לְבֵית דִּין אַתָּה, וְכָל הַמּוּמְחֶה לְבֵית דִּין פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. **משנה** הַנּוֹטֵל שָׂכָר לִהְיוֹת רוֹאֶה אֶת הַבְּכוֹרוֹת - אֵין שׁוֹחֲטִין עַל פִּיו, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מוּמְחֶה

כאילא

רש"י

מתניתין נמי דיקא — דבמומין שבגוף פליגי, אבל בדוקין לא פליגי. **הואיל ונשחט שלא על פי מומחה** — דלא משכח ביה רבי מאיר שום ריעותא, אלא קנסו דשחטו שלא על פי מומחה. ואי בדוקין שבעין — הוה ליה למתני: רבי מאיר אוסר הואיל ומשתנין. אלא ודאי ליכא ריעותא, דבמומי הגוף פליגי, וקנסא קניס, גזירה משום דוקין. **דכולהו מישתנו** — כל דוקין שבעין משתנין. או דלמא בדוקין גופייהו איכא דמשתני ואיכא דלא משתני. ומיהו למומין שבגוף גזרינן אטו הנך דוקין משתנין. **למאי נפקא מינה** — הא אפילו איכא דלא משתני, הואיל ולא קים לן הי מישתני והי לא מישתני — כולהו אסירי אם נשחטו בלא מומחה! **לאכחושי סהדי** — אם שחטו בלא מומחה, והשתא חזינא ליה קבוע, וקיימי סהדי דלא נשתנה ומראה זה היה לו מחיים. **שקרי נינהו** — ואסור לדברי הכל. **סמכינן עלייהו** — ושרי, לרבי יהודה דלא קניס. **סתמא כרבי מאיר** — דאמר לעיל: אחד זה ואחד זה אסור. דקתני: יקבר, ואף על גב דהשתא מיתחזי קבוע. **דלמא בדוקין שבעין** — אמר יקבר, דלדברי הכל משתנין. **כשהוא משלם** — לכהן, נותן רביע דמיו משום בכור בהמה דקה, ולבכור בהמה גסה חצי דמיו. משום הכי משלם מחצה — דממון המוטל בספק הוא, דאיכא למימר: אפסדיה כוליה, דאי לא הוה שרי ליה הכי, כי הוה מייתי ליה קמי מומחה גמור ושרי ליה והוה אכיל ליה, והשתא בעי קבורה. ואיכא למימר דלאו מידי אפסדיה, דדלמא לא הוה מומא, ומומחה גמור לא הוה שרי ליה, ושמא לא הוה נפיל ביה לעולם מום קבוע עד שימות. **מאי טעמא** — רביע לדקה ומחצה לגסה. **גסה הפסידה מרובה** — לפיכך תשלומין מרובין. **לפום פסידא לישלם** — לזה חצי דמיו המרובין, ולזה חצי דמיו המעוטין. **משום גזירת מגדלי בהמה דקה נגעו בה** — משום טורח מגדלי בהמה דקה, שיש בה טורח גדול לגדלה, וזה שהתיר הבכור — הצילו לכהן מטורח גדול. דשמא אם הראהו לאחר — לא היה מתירו לו, והיה לו עוד טיפול מרובה עד שיפול בו מום. להכי נגעו בו דלא משלם אלא רביע. לישנא אחרינא: מפני גזירת מגדלי בהמה דקה, שעוברין על דברי חכמים, כדתנן בבא קמא (עט,ב): אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל — קנסוהו חכמים דלא לישקל אלא ריבעא. ולא מפי המורה. **משנה ואם היה מומחה לבית דין פטור** — דלא מצי מימר ליה: אמאי דיינת ליה, הואיל ולא בקי בדיני **גמרא רבי מאיר דאין דינא דגרמי** — בבבא קמא בפרק "הגוזל עצים" (ק,א): מחיצת הכרם שנפרצה — אומר לו: "גדור", נתייאש הימנה ולא גדרה — הרי זה קידש וחייב באחריותו. גרמי — דגרם לאסור תבואתו של חבירו. **בשלמא חייב את הזכאי משכחת נשא ונתן ביד** — שנטל הוא המעות ממנו בידו ופרעו לבעל דין. **אלא זיכה את החייב היכי דמי** — בעל כרחך לא משכחת לה דעביד מידי, אלא "פטור אתה" קאמר ליה! **שהיה לו משכון** — למלוה, וזה פטר את הלוה, ונטל את המשכון מיד המלוה והחזירו ללוה. **דאגע בהו שרץ** — הביאו טהרות לפניו לישאל עליהן, ואמר: "טמאות הן", ונטל שרץ אחד ונגע בהן כדי שלא יהא עוד ספק בהן, ויעמיד דבריו. **שעירבן עם פירותיו** — שהביא טהרות לפניו לישאל עליהן, ואמר: "טהורות", ונטלן הוא עצמו ועירבן עם פירותיו של נשאל. לסוף אמר חכם מומחה: "טמאות הן", וטימאו את השאר שנתערבו בהן. **משנה האם שלה** — רחם שלה. **והאכילה רבי טרפון לכלבים** — ששאלו לו עליה אם טריפה היא, והאכילה לכלבים. **שלא תלד** — מפני שפרות וחזירות שלהן מעולין מאד, ומוכרין אותן ביוקר, ורוצין שלא ילדו במלכות אחרת, כדי שיהו צריכין להם. וחותכין האם שלה, ואינה מתה — הילכך לאו טריפה היא. **הלכה חמורך טרפון** — הפסדת חמור, שתשלמנו לבעל הפרה. **גמרא ותיפוק ליה** — דאי נמי לאו מומחה הוא — פטור, דטועה בדבר משנה הוא, דתנן ב"אלו טריפות" (חולין נד,א): ניטלה האם — כשירה. וטעה בדבר משנה — חוזר בדיבורו, בסנהדרין (לג,א). וכיון דאי קיימא פרה הוה מצי למיהדר ביה ולמשרייה, אישתכח דמה שאמר לאו כלום הוא זה, וזה שהאכילה לכלבים — איהו הוא דאפסיד אנפשיה! **אי נמי בשיקול הדעת טעית** — דאפילו הוה קיימא — לא מצי למיהדר ביה ולמישרייה, ואישתכח דאיסורו איסור, ואתה הפסדתו — אפילו הכי פטור אתה מלשלם, דמומחה אתה. שיקול הדעת — מפרש בפרק קמא דסנהדרין (ו,א): כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי, ולא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר, וסוגייא דעלמא כחד מינייהו, ואזיל האי ועבד כאידך, מה שעשה עשוי ומשלם מביתו. **משנה אין שוחטין** — דלמא משום אגרא קשרי ליה. **אלא אם כן היה מומחה**

כאילא

מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא כביאורו של רבה בר בר חנה שלא נחלקו אלא במומים שבגוף ולא בדוקין שבעין, ממה שנאמר בה, 'רַבִּי **מֵאִיר אוֹמֵר, הוֹאִיל וְנִשְׁחַט שֶׁלֹּא עַל פִּי מוּמְחֶה, אָסוּר', שָׁמַע מִינָּהּ, קָנָסָא קָא קָנִים רַבִּי מֵאִיר** מחמת שנשחט שלא על פי מומחה אסר רבי מאיר, ואם המחלוקת היא בדוקין שבעין המשתנים, היה למשנה לומר 'רבי מאיר אוסר, הואיל ומשתנין', והיינו שהאיסור הוא משום שאין אנו יודעים שמום זה היה קבוע כבר מחיים, ומכך שלא אמרה כן, משמע שנחלקו רק במומים שבגוף, וקנס רבי מאיר מחמת הגזירה שיבואו להתיר בדוקין שבעין. מסיקה הגמרא: **שָׁמַע מִינָּהּ** שנחלקו רק במומים שבגוף, אך בדוקין שבעין מודה רבי יהודה שאסור.

הגמרא מביאה ספק בדוקין שבעין האם כולם משתנים או שיש בהם שאינם משתנים: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** כאשר אמר רבי מאיר בברייתא (לעיל ע"א) שהגזירה במומי הגוף היא **מִפְּנֵי** דוקין שבעין **הַמִּשְׁתַּנִּין,** כוונתו **דִּכוּלְּהוּ מִשְׁתַּנֵּי** – שכל הדוקין שבעין משתנים, **אוֹ דִלְמָא, אִיכָּא דְּמִשְׁתַּנֵּי וְאִיכָּא דְּלָא מִשְׁתַּנֵּי,** ואנו גוזרים על מומים שבגוף שאינם משתנים משום דוקין שבעין המשתנים.

מבררת הגמרא: **לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ,** והלא גם אם יש מהם שאינם משתנים, מכל מקום מכיון שאיננו יודעים אלו משתנים ואלו אינם משתנים, אם נשחטו שלא על פי מומחה יש לנו לאסור את כולם.

מבארת הגמרא: הדין התלוי בצדדי הספק הוא באופן ששחט בלא להראותו למומחה ועבשיו נראה שהמום קבוע, והנידון הוא **לְאַבְחוּשֵׁי סָהֲדֵי** המעידים שהדוק שבעין הנראה עתה קבוע, לא השתנה וכך היה מחיים, **אִי אָמְרַת כּוּלְּהוּ מִשְׁתַּנֵּי** – אם תאמר שכל הדוקין שבעין משתנים, עדים אלו שָׁקְרֵי נִינְהוּ, **וְאִי אָמְרַת אִיכָּא דְּמִשְׁתַּנֵּי וְאִיכָּא דְּלָא מִשְׁתַּנֵּי, סָמְכִינַן עֲלַיְיהוּ** שהמום לא השתנה ומתירים את הבכור, כשיטת רבי יהודה במשנה, שלא גזר במומים שאינם משתנים משום מומים המשתנים.

הגמרא חוזרת לספיקה: **מַאי.** מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה, שָׁח לִי רַבִּי יֹאשִׁיָּה דִּמְן אוּשָׁא, בָּא וְאִרְאֶךָּ בַּדּוּקִין שֶׁהֵן מְשֻׁתָּנִים.** מדייקת הגמרא: **מִדְּקָאָמַר לֵיהּ** 'בָּא **וְאִרְאֶךָּ'** ולא אמר לו בסתם שכל דוקין שבעין משתנים, **מִכְּלָל דְּאִיכָּא דְּמִשְׁתַּנֵּי וְאִיכָּא דְּלָא מִשְׁתַּנֵּי,** והוא הראה לו מאותם שמשתנים.

שנינו במשנה: **מִי שֶׁאֵינוֹ מוּמְחֶה וְרָאָה אֶת הַבְּכוֹר, וְנִשְׁחַט עַל פִּיו, חֲרֵי זֶה** – הבכור **יִקָּבֵר** מפני שאינו ניתר לאכילה על ידי שחיטה זו, **וְיִשָּׁלֵם** הרואה שאינו מומחה, את תשלום בכור זה **לִכְהֵן מִבֵּיתוֹ,** כלומר מממון עצמו.

מבררת הגמרא: **לֵימָא תְּנַן סְתָמָא כְּרַבִּי מֵאִיר,** שאסר את אכילת הבכור אם לא ראהו מומחה לפני השחיטה, ואף שעבשיו נראה שהמום קבוע. משיבה הגמרא: אין מכך ראיה, **דִּלְמָא בְּדוּקִין שֶׁבָּעַיִן, וְדִבְרֵי הַכֹּל** שהוא אסור, שהרי כבר ביאר רבה בר בר חנה שאף רבי יהודה מודה בדוקין שבעין שאסור, כיון שמשתנים, ולכן הבכור נקבר.

הגמרא מבארת כמה משלם המתיר את הבכור שלא כדין: **תָּנָא,** מי שאינו מומחה וראה את הבכור והתירו, משלם מביתו, **וּכְשֶׁהוּא מְשֻׁלָּם, מְשֻׁלָּם רְבִיעַ** מדמי הבכור **לְבֶהְמָה דַּקָּה, וּמָחֲצָה** מדמיו **לַנָּפָה,** ואינו משלם את דמי כולו, משום שממון המוטל בספק הוא, שיש צד לומר שהפסיד לכהן את כולו, שאף אם לא היה זה מתירו, אפשר שאכן היה זה מום קבוע, וכאשר היה מביאו לפני מומחה היה מתירו לאכילה, הרי הזיק את כולו במה שנקבר עכשיו, ולפי זה עליו לשלם כל דמיו. ויש צד לומר שלא הפסידו כלום בהוראתו, שמא לא היה זה מום קבוע והמומחה לא היה מתירו, וגם שמא לא היה נופל בו לעולם מום קבוע עד שימות ונמצא שבקבורתו לא הפסיד כלום, ומכיון שהוא ספק אין עליו לשלם את כולו אלא רק את חצי דמיו.

מבררת הגמרא: **מַאי מַעֲמָא** שמשלם רבע לדקה ומחצה לגסה, הלא לפי הביאור הנזכר היה עליו לשלם מחצה בין בדקה ובין בגסה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא,** זֶה – בבהמה גסה, הוא **הֶפְסֵד מְרוּבֶּה** ולכן עליו לשלם מחצה, וְזֶה – בבהמה דקה, הוא **הֶפְסֵד מוּעָט** ולכן אינו משלם אלא רבע. שואלת הגמרא: **אִי הָכִי** שמשלם לפי ההפסד, **לִפּוּם פְּסִידָא לִישַׁלֵּם** – עדיין יש לומר שישלם בכל אחת את מחצית הפסדה, וגם בדקה ישלם את מחצית ההפסד המועט, ומדוע משלם רבע.

מבארת הגמרא את החילוק באופן אחר: **אָמַר רַב הוֹנָא בַּר מָנוֹחַ מְשַׁמְיֵהּ דְּרַב אָחָא בַּר אִיקָא, מְשׁוּם גְּזֵירַת מְגַדְּלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה נְגָעוּ בָּהּ** – הטעם שבבהמה דקה משלם רק רבע ולא מחצה, הוא משום שיש טורח גדול לגדל בהמה דקה, ונמצא שזה שהתיר את הבכור שלא כדין, אמנם הפסידו שאינו יכול לאוכלו, אך מצד שני יש לחשב את מה שהציל את הכהן מהטורח הגדול של גידולה אצלו עד שיפול בה מום, ואם היה מראה אותה לאחר, שמא לא היה מתירו והיה עליו לגדלה עוד זמן רב, לכן אמרו שאינו משלם אלא רבע, שהוא המחצה שהיה עליו לשלם על הפסדו פחות מה שהצילו מטורח גידולה.

משנה

לאחר שבמשנה הקודמת הובא דין מי שאינו מומחה והתיר את הבכור, שמשלם את הנזק שגרם, דנה המשנה שלפנינו בענין מי שהורה הוראה בטעות בדיני ממונות והזיק, האם הוראתו קיימת והאם משלם את הנזק.

דיין שאינו מומחה, שָׁדָן **אֶת הַדִּין** בדיני ממונות, ובטעות **זִיכָּה אֶת הַחַיָּיב** וְכן באופן שחִייֵב בטעות **אֶת הַזַּכַּאי.** או שבאה לפני החכם שאלה בענין טומאה וטהרה, ובטעות **טִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר, וְטִיהֵר אֶת הַטָּמֵא,** וגרם הפסד ממון על ידי הוראתו, **מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי,** כלומר, גם לאחר שהתבררה טעותו אין מחזירים את הדין, **וְיִשָּׁלֵם** הדיין **מִבֵּיתוֹ** – משלו, למי שהפסיד מחמת פסק הדין. **וְאִם הָיָה** דיין זה **מוּמְחֶה לְבֵית דִּין, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם,** מכיון שאין המפסיד יכול לומר לדיין מדוע דנת אותי כאשר אינך בקי בדינים, שהרי הוא מומחה ובקי, אלא שטעה, ועל כך אין לחייבו.

גמרא

שנינו במשנה שהדיין צריך לשלם מביתו, הגמרא מבררת האם חייב הדיין גם כאשר לא עשה מעשה בידיו ממש. מבררת הגמרא: **לֵימָא תְּנַן סְתָמָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּדָאִין דִּינָא דְּגַרְמֵי.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אִילְעָא אָמַר רַב,** אין הכרח לומר שהמשנה חייבה כאן מדין 'גרמי', אלא מדובר **כְּגוֹן שֶׁהדיין נָשָׂא וְנָתַן בַּדִּין** – לאחר שפסק את הדין לקח בעצמו מזה ונתן לזה, והרי הוא מזיק בידים ולכן חייב לשלם אף לרבנן שאינם מחייבים בגרמי.

שואלת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא 'חִייֵב אֶת הַזַּכַּאי',** יש לפרש שמדובר **כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בַּדִּין,** והיינו שנטל הדיין עצמו את המעות מהזכאי ונתנם לבעל דין. **אֶלָּא** הדין השני שבמשנה שהדיין **זִיכָּה אֶת הַחַיָּיב, הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּאָמַר לֵיהּ פָּטוּר אַתָּה** ובכך

המשך בעמוד 150

כְּאִילָא שהיה גר **בְּיַבְנֶה** והיה חסיד, ומחמת חסידותו לא נחשד להתיר בכור עבור שכר, **שֶׁהִתִּירוּ לוֹ (בְּיַבְנֶה) חֲכָמִים לִהְיוֹת נוֹטֵל אַרְבַּע אִיסָּרוֹת** לִבדיקת מומי **בְּהֵמָה דַּקָּה וְשִׁשָּׁה לְגַסָּה, בֵּין** אם נמצא הבכור **תָּם וּבֵין** אם נמצא **בַּעַל מוּם.**

גמרא

הגמרא מבארת את החילוק בין שכר בדיקת בהמה גסה לדקה. שואלת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** שעבור בדיקת בהמה דקה נטל אילא ארבע, ואילו לבדיקת בהמה גסה נטל שש. מבארת הגמרא: **הַאי** – בכור בהמה גסה, **נְפִישׁ טִירְחֵיהּ** – מרובה הטרחה לבודקו, משום שצריך להשליכו לארץ ולכופתו כדי לראות את מומו, **וְהַאי** – בכור בהמה דקה, **לֹא נְפִישׁ טִירְחֵיהּ** – לא מרובה טרחתו.

הגמרא מבארת את אופן נטילת השכר שהותר לאילא: שנינו במשנה שהותר לאילא ליטול שכרו **בֵּין** אם נמצא הבכור **תָּם, וּבֵין** אם נמצא **בַּעַל מוּם.**

שואלת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** מה שנטל אילא את שכרו כשנמצא **בַּעַל מוּם** קבוע, **מִשּׁוּם דְּקָא שָׁרֵי לֵיהּ** – משום שהתיר את הבכור לשחיטה ונהנה השואל מכך, **אֶלָּא** אם נמצא **תָּם, אַמַּאי** נטל שכר והלא לא נהנה השואל מהפסק, שהרי אסר לו לשוחטו. מבארת הגמרא: משום **דְּאִם כֵּן** שיטול שכר רק כאשר נמצא הבכור בעל מום, **אָתֵי לְמִיחְשְׁדֵיהּ** – יבואו לחשוד בו, **וְאָמְרִי, הַאי בַּעַל מוּם, תָּם הוּא** – ויאמרו שבכור זה שפסק שהוא בעל מום, באמת תם הוא, **וְהַאי דְּקָא שָׁרֵי לֵיהּ מִשּׁוּם אַגְרָא** – והתירו כדי לקבל שכר, וכדי לבטל חשד זה אמרו שיטול שכר אפילו אם נמצא תם. שואלת הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כן שחוששים לחשד, **תָּם נַמִּי אָמְרִי בַּעַל מוּם הוּא** – גם כאשר יאמר שהוא תם, יאמרו שבאמת הוא בעל מום, **וְהַאי דְּלֹא קָשָׁרֵי לֵיהּ** – ומה שאסר לשוחטו ואמר שהוא תם, **סָבַר כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁקוֹל אַגְרֵיהּ זִימְנָא אַחֲרִיתִי** – הוא משום שחשב לקבל שכרו פעם שניה כשיפול בו עוד מום לאחר זמן ויבואו אליו שיבדקנו. משיבה הגמרא: **חַד זִימְנָא תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנָן, תְּרֵי זִימְנֵי לֹא תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנָן** – פעם אחת תיקנו לו שיטול שכר על ראיית כל בכור ולא שני פעמים, ולכן אין כל חשד.

משנה

המשנה דנה בענין נטילת שכר עבור מעשה מצוה: דיין **הַנּוֹטֵל שְׂכָרוֹ** מבעלי הדינים כדי **לָדוּן** אותם, **דִּינָיו בְּטֵילִים.** וכן הנוטל שכר כדי **לְהָעִיד, עֵדוּתָיו בְּטֵילִין.** וכן הנוטל שכר כדי **לְהַזּוֹת** מי פרה אדומה על הטמא בטומאת מת, **וּלְקַדֵּשׁ** – לערב את אפר הפרה האדומה במים חיים, **מֵימָיו מֵי מְעָרָה** שהם סרוחים ופסולים לטהרת טמא מת, **וְאֶפְרוֹ אֵפֶר מִקְלֶה** כלומר שהוא ככל סתם אפר, שאינו מועיל לטהר את הטמא.

המשנה מביאה אופני היתר תשלום שכר לעושה המצוה: **וְאִם הָיָה** רואה הבכורות או אחד מכל עושי הפעולות המנויים במשנה, **כֹּהֵן,** והאדם הצריך לו מוליכו בדרך שיש בה טומאה, כשאין דרך אחרת טהורה, ובכך הוא **מְטַמְּאֵהוּ מִלאכול תְּרוּמָתוֹ,** ונמצא שמפסידו, שכאשר הוא טהור יכול לאכול תרומה שדמיה מועטים ועכשיו שנטמא עליו לאכול רק חולין שדמיהם יקרים, לכן המוליכו **מַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקוֹ וְסָכוֹ,** משלו, ואין זה נחשב לנתינת שכר. וְכן **אִם הָיָה** אחד מעושי הפעולות המנויים במשנה, **זָקֵן, מַרְכִּיבוֹ עַל הַחֲמוֹר** ואין זה כנתינת שכר. וְכן בכל אלו **נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל,** לפי מה שהוא מפסידו כאשר מוליכו לצרכו.

גמרא

הגמרא מבררת מהו המקור לאיסור נטילת שכר עבור הוראה ותלמוד תורה. מבררת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** שאסור ליטול שכר על הוראת דין ועל לימוד תורה. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר קְרָא** (דברים ד ה) **'רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם וגו'** חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים **כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' אֱלֹהָי',** ונלמד מפסוק זה שאמר להם משה לישראל, **מָה אֲנִי** ציוני ה' ללמד **בְּחִנָּם, אַף אַתֶּם** למדו לאחרים **בְּחִנָּם.**

הגמרא מביאה ראיה ללימוד זה מברייתא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, 'כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' אֱלֹהָי', מָה אֲנִי בְּחִנָּם אַף אַתֶּם בְּחִנָּם. וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא** ללמוד **בְּחִנָּם, שֶׁיִּלְמַד בְּשָׂכָר, תַּלְמוּד לוֹמַר** (משלי כג כג) **'אֱמֶת קְנֵה',** ואמת זו תורה. **וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר** אדם שמצא ללמוד רק בשכר, **כְּשֵׁם שֶׁלְּמַדְתִּיהָ בְּשָׂכָר, כָּךְ אֲלַמְּדֶנָּה** לאחרים **בְּשָׂכָר, תַּלְמוּד לוֹמַר** (שם) **'אֱמֶת קְנֵה, וְאַל תִּמְכּוֹר'.**

הגמרא מביאה סתירה בין משנתנו למשנה בקידושין. שנינו במשנה: הנוטל שכר **לְהַזּוֹת וּלְקַדֵּשׁ** מי פרה אדומה, **מֵימָיו מֵי מְעָרָה וְאֶפְרוֹ אֵפֶר מִקְלֶה,** כלומר שמעשיו בטלים.

שואלת הגמרא: **וּרְמִינְהוּ** – יש להקשות על דין זה ממה ששנינו בקידושין (נח.) **הַמְקַדֵּשׁ** אשה **בְּמֵי חַטָּאת** או **בְּאֵפֶר חַטָּאת, הֲרֵי זוֹ מְקוּדֶּשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל** שאינו רגיל בהזאה וקידוש, מוכח ממשנה זו שמותר ליטול שכר על הזאה וקידוש, ומקדשה במה שעושה אותם עבורה בחנם, שאם אסור ליטול שכר כמבואר במשנתנו, במה מקדשה, הרי לא קיבלה דבר השוה פרוטה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵי, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** בקידושין שנאמר שהיא מקודשת ומשמע שמותר ליטול שכר, מדובר כאשר הוא מקדשה **בִּשְׂכַר הֲבָאָה** של האפר ממקום רחוק מירושלים, **וּבשכר מִלּוּי** המים, שאז הוא נוטל את שכר טרחתו, ולא את שכר המצוה, אבל **כָּאן** שנאמר במשנה שאסור ליטול שכר, מדובר **בִּשְׂכַר הַזָּאָה וְקִידּוּשׁ** שהם עצמם הכשר המצוה שאסור ליטול עליה שכר.

מוסיפה הגמרא: **דַּיְקָא נַמִּי** כתירוץ זה, **דְּקָתָנֵי הָכָא 'לְהַזּוֹת וּלְקַדֵּשׁ'** ומשמע שמדובר על ההזאה והקידוש עצמם ועל פעולות אלו נאמר שאסור ליטול שכר, **וְהָתָם קָתָנֵי 'הַמְקַדֵּשׁ בְּמֵי חַטָּאת וּבְאֵפֶר חַטָּאת'** ומשמע שמדובר על מילוי המים והבאת האפר. **שְׁמַע מִינָּהּ** כחילוק שחילק אביי בין המשניות.

שנינו במשנה: **אִם הָיָה** אחד מכל עושי הפעולות המנויים במשנה, **כֹּהֵן,** והאדם הצריך לו מוליכו בדרך שיש בה טומאה, ובכך **מְטַמְּאֵהוּ מִלאכול תְּרוּמָתוֹ כו',** ונמצא שמפסידו, כיון שעליו לאכול רק חולין שדמיהם יקרים, לכן המוליכו מאכילו ומשקו וסכו משלו.

הכהנים מוזהרים שלא ליטמא למת, שנאמר (ויקרא כא א) 'לנפש לא יטמא'. הגמרא מבררת איך נכנס הכהן למקום הטומאה. שואלת הגמרא: **אִיהוּ גּוּפֵיהּ הֵיכִי אָזִיל** – איך הלך הכהן בדרך הטמאה והלא עובר בזה על האיסור שמוזהרים הכהנים שלא ליטמא למת. משיבה הגמרא: המשנה עוסקת באופן שמוליכו **לְבֵית הַפְּרָס** – שדה שהיה בה קבר ונחרשה, שהכניסה לשם אסורה לו רק **מִדְּרַבָּנָן,** שגזרו בה חכמים טומאה (אהלות פי"ז מ"א), מחשש שמא הוליכה המחרישה עצמות מן המת שיש בהן שיעור כשעורה ופיזרה אותן על פני השדה, והעובר שם יגע בה או יזיזנה ממקומה, וכיון שהאיסור הוא רק מדרבנן, יכול הכהן ליכנס שם על ידי בדיקה, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מְנַפֵּחַ אָדָם** בפיו את העפר **בְּבֵית הַפְּרָס,** כדי שלא יגע בעצם, **וְהוֹלֵךְ** שם, שאם יש שם עצם קטנה כשעורה תדחה מלפניו על ידי הניפוח, ומכל מקום לגבי תרומה נטמא ונאסר לאכול אותה, ולכן יכול זה שהוליכו לשם להאכילו ולהשקותו, כתשלום על הפסד זה ואינו נחשב לשכר.

רש"י

כאילא — הדר ביבנה, דחסיד הוא ולא נחשד בכך. **בין אמר להם מום קבוע** — והיה הוא רגיל ליטול כל שכרו. **גמרא מאי טעמא** — לדקה ארבעה איסורות ולגמה ששה **נפש טירחיה** — להשליכו לארץ, לכפותו, ולראות מומו. **אלא תם** — כי אמר להו מום עובר הוא, אמאי שקיל אגרא הא לא מהני ליה מידי, דמיסר קאסר ליה! **דאם כן** — דלא שקיל אגרא, אתי למיחשדיה כי אמר בעל מום הוא. **תרי זימני לא תקינו ליה רבנן** — דכי הוה אמר תם הוא — הוה שקיל אגריה, וכי מייתי ליה לקמיה כמה זימנין לא שקיל מידי. הלכך ליכא חשדא. **משנה לחזות** — מי חטאת. **לקדש** — לערב אפר חטאת במים חיים אל כלי. **אפר מקלה** — כשאר אפר בעלמא. כל אפר קרוי "אפר מקלה". אבל אם אותו ראוה בכורות, או הדיין או העד, או המזה והמקדש, כהן, וזה המוליכו עמו מעבירו במקום טומאה, שאין דרך אחר. **ממאהו מתרומתו** — ומפסידו, שצריך לקנות חולין ולאכול. ודמי חולין יקרים מדמי תרומה, שהחולין ראוין לכל, ותרומה אינה ראויה אלא לכהנים. **מאכילו** — זה המוליכו, ומשקו וסכו. **ונותן לו שברו כפועל** — ובגמרא מפרש מאי היא, שלפי מה שהוא מפסידו נותן לו. **גמרא מנא הני מילי** — דאין נוטלין שכר על הוראה ותלמוד תורה שילמד. **אמת** — תורה. **הרי זו מקודשת** — אלמא יכול ליתן שכר, דאי לא, במאי מקדש להו **אף על פי שהוא ישראל** — ואפילו זה ישראל. דכהנים רגילין בהזאה ובקידוש. **שכר הכאת האפר** — שילך ממקום רחוק לירושלים להביא האפר. **ושכר מילוי המים** — מצי למישקל. דאגר טירחיה שקיל, ולא הכשר המצוה. **כאן שכר הזאה וקידוש** — שהיא היא הכשר מצוה — לא שקיל. **במי חטאת** — דמשמע מילוי המים. ובאפר — איכא לאוקמא בהבאת אפר. **היכי אזיל** — הא קעבר א"לנפש לא יטמא" (ויקרא כא)! **בבית הפרס** — דאינו מוזהר מלילך בו. **כדרב יהודה מנפח אדם בית הפרס** והולך — דעצם כשעורה מטמא במגע ובמשא, ולא באהל. וכי מנפח ליה — מדחיא מקמיה ולא נגע ביה. ומיהו, בתרומה לא מצי אכיל, דאמרינן בחגיגה בפרק "חומר בקודש" (כה,ב): בודקין לעושי פסח ואין בודקין לאוכלי תרומה. וההוא "בודקין" מפרש התם, דבהך בדיקה דבית הפרס קאמר. [מכאן שייך לעמוד ב'] **בית הפרס שנידש** — שדשוהו בני אדם ברגליהם — טהור, שאי אפשר לעצם כשעורה שלא יהא נידש ברגל. ובית הפרס אין בו שום ספק אלא משום עצם כשעורה, דבית הפרס היינו שדה שנחרש בו קבר. **אי נמי בשאר מומאה** — טימאו להאי כהן, כגון נבילות ושרצים שאינו מוזהר עליהן מליגע.

כְּאִילָא בְּיַבְנֶה, שֶׁהִתְּירוּ לוֹ בְּיַבְנֶה חֲכָמִים לִהְיוֹת נוֹטֵל אַרְבַּע אִיסָּרוֹת לִבְהֵמָה דַּקָּה וְשִׁשָּׁה לִגְמָּה, בֵּין תָּם וּבֵין בַּעַל מוּם. **גמרא** מַאי טַעֲמָא הַאי נָפֵישׁ טִירְחֵיהּ, וְהַאי לָא נָפֵישׁ טִירְחֵיהּ. "בֵּין תָּם וּבֵין בַּעַל מוּם". בְּשְׁלָמָא בַּעַל מוּם - מִשּׁוּם דְּקָא שָׁרֵי לֵיהּ, אֶלָּא תָּם אַמַּאי - דְּאִם כֵּן אֲתֵי לְמִיחְשְׁדֵיהּ, וְאָמְרִי: הַאי בַּעַל מוּם - תָּם הוּא, וְהַאי דְּקָא שָׁרֵי לֵיהּ - מִשּׁוּם אַגָּרָא. - אִי הָכִי, תָּם נַמִּי אָמְרִי: בַּעַל מוּם הוּא, וְהַאי דְּלָא קָשָׁרֵי לֵיהּ - סָבַר כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁקוֹל אַגְרֵיהּ זִימְנָא אַחֲרִיתִי! - חַד זִימְנָא תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנַן, תְּרֵי זִימְנֵי לָא תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנַן. **משנה** הַנּוֹטֵל שְׂכָרוֹ לָדוּן - דִּינָיו בְּטֵילִים, לְהָעִיד - עֵדוּתָיו בְּטֵילִין. לַחֲזוֹת וּלְקַדֵּשׁ - מֵימָיו מֵי מְעָרָה, אֶפְרוֹ אֵפֶר מִקְלֶה. אִם הָיָה כֹּהֵן, מְטַמְּאֵהוּ מִתְּרוּמָתוֹ - מַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ וְסָכוֹ, וְאִם הָיָה זָקֵן - מַרְכִּיבוֹ עַל הַחֲמוֹר. וְנוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל. **גמרא** מְנָהֲנֵי מִילֵּי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר קְרָא: "רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם" וגו', מָה אֲנִי בְּחִנָּם - אַף אַתֶּם בְּחִנָּם. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: "כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' אֱלֹהָי", מָה אֲנִי בְּחִנָּם - אַף אַתֶּם בְּחִנָּם. וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא בְּחִנָּם, שֶׁיִּלְמַד בְּשָׂכָר תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶמֶת קְנֵה". וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר: כְּשֵׁם שֶׁלִּמַּדְתִּיהּ בְּשָׂכָר, כָּךְ אֲלַמְּדֶנּוּ בְּשָׂכָר תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר". "לְהָעוֹת וּלְקַדֵּשׁ - מֵימָיו מֵי מְעָרָה, אֶפְרוֹ אֵפֶר מִקְלֶה". וּרְמִינְהוּ: הַמְקַדֵּשׁ בְּמֵי חַטָּאת, בְּאֵפֶר חַטָּאת - הֲרֵי זוֹ מְקוּדֶּשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יִשְׂרְאֵל! אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא, כָּאן - בִּשְׂכַר הֲבָאָה וּמִלּוּי, כָּאן - בִּשְׂכַר הַזָּאָה וְקִידּוּשׁ. דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי הָכָא: "לְהָעוֹת וּלְקַדֵּשׁ", וְהָתָם קָתָנֵי: "הַמְקַדֵּשׁ בְּמֵי חַטָּאת וּבְאֵפֶר חַטָּאת", שְׁמַע מִינָּהּ. "אִם הָיָה כֹּהֵן מְטַמְּאֵהוּ מִתְּרוּמָתוֹ" כו'. אִיתְּמַר גּוֹפֵיהּ הֵיכִי אָזֵיל - לְבֵית הַפְּרָס דְּרַבָּנַן, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מְנַפֵּחַ אָדָם בֵּית הַפְּרָס, וְהוֹלֵךְ.

ורב

תוספות

תרי זימנין לא תקינו ליה רבנן — ואם תאמר, אבתי אמרי: האי תם הוא, והאי דשרי ליה — לפי שאינו רוצה לטרוח פעם אחרת! ויש לומר: שלא חייבוהו חכמים לראות פעם אחרת, אלא דאם ראוהו — דאין יכול ליטול עליו שכר. ועוד, דבזה לא יחשדוהו לעולם, שיתיר את האיסור כדי להנצל מטורח של פעם שניה.

הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים — והא דתנן: מכוער הדיין שנוטל שכר לדון אלא שדיניו דין, מפרש בפרק בתרא דכתובות (קה,א): באגר בטלה דמוכח שרי.

מה אני בחנם כו' — ואם תאמר: "ושחד לא תקח" דכתב רחמנא (שמות כג) למה ליה? ולאו פירכא היא, דתרי מילי נינהו, כדמוכח בריש פרק בתרא (קה,א), דבתורת אגרא — היינו שכר טרחו, ובתורת שוחד — היינו להשתדל לדונו יפה ולהפוך בזכותיה, כדאמר התם: אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. ואין לתמוה על דייני גזירות שבירושלים שהיו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, דבלאו טעמא דאגר בטלה דמוכח שרי התם, ביון דכל עסקם היה על זה, ולא היו עוסקין בשום מלאכה, שעל כרחם צריכין להתפרנס. ומה שנוהגין עכשיו ללמוד תורה בשכר, אם אין לו במה להתפרנס — שרי. ואפילו יש לו, אם הוא שכר בטילה דמוכח, שמניח כל עסקיו ומשא ומתן שלו — מסתברא דחשיב מוכח יותר מקרנא דתדי חמרא ושקיל זוזא. ועוד, בקטנים שרי מטעם שימור ושכר פיסוק טעמים, כדמוכח בפרק "אין בין המודר" (נדרים לז,א).

המקדש במי חטאת ואפר חטאת הרי זו מקודשת אף על פי שהוא ישראל — פירוש הקונטרס דחוק, שפירש דנקט "אף על פי שהוא ישראל" — דכהנים רגילים בהזאה ובקידוש. ואומר רבינו יצחק: דעיקריה נקט משום רישא, דקתני ברישא פרק שני דקידושין (נח,א): המקדש בתרומה ומעשרות ובמתנות במי חטאת ואפר חטאת כו'. **היכי** אזיל לבית הפרס דרבנן דאמר רב יהודה כו' — משמע: על ידי ניפוח שרי לילך להעיד, אבל מכל מקום טמא הוא, כדקתני: מטמאהו מתרומתו. וקשיא מכאן לפירוש רבינו תם, דמפרש דניפוח מועיל לכל דבר, משום דקשיא ליה אהא דאמרינן בפסחים בפרק "האשה" בסופו (צב,א): בית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת, כדתנן במסכת אהלות (פרק יח משנה ד): רשוין שבודקין לעושי פסח ואין בודקין לאוכלי תרומה. מאי "בודקין"? אמר רב יהודה: מנפח כו'. והשתא, מאי קאמר "מאי בודקין"? והלא הבדיקה מפורשת שם במשנה, דקתני סיפא: ולנזיר — בית שמאי אומרים: בודקין, ובית הלל אומרים: אין בודקין. כיצד הוא בודק? מביא את הערפר שהוא יכול להסיטו, ונותן לתוך נפה שנקביה דקין, אם נמצא שם עצם כשעורה — טמא! ועוד, דמשמע: דוקא לעושי פסח מדני ניפוח. והא אפילו לשאר מילי נמי מדני, כדאמר בפרק "בבל מערבין" (עירובין ל,ב): לכהן בבית הקברות, דאמר רב יהודה כו'.

ואומר רבינו תם: דלא גריס "מאי בודקין", אלא גרס: "אמר רב יהודה" כו', ומילתא באפי נפשה היא, ומועיל ניפוח לכל דבר. אבל בדיקה של משנה לא מהניא בשום מקום אלא לעושי פסח. ויש לפרש הא דשמעתין לפירוש רבינו תם, ד"מטמאהו מתרומתו" היינו שהולך בלא ניפוח. והכי קאמר: היכי אזיל? ומשני: בבית הפרס דרבנן, דאמר רב יהודה כו'. מדרב יהודה קא מייתי, דמורי דאיסור בית הפרס לאו דאורייתא אלא מדרבנן, משרו לכל דבר בניפוח. כן פירש רש"י (וכן) בסוף פרק שני דכתובות (כה,ב) גבי אלו נאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטנן, ולפי זה היה מותר בלא ניפוח בכל מצות, כמו להעיד. וקשיא: דלא משמע הכי בפרק "מי שהוציאוהו" (עירובין מז,א), מדנקט: ללמוד תורה, ולישא אשה, ולדון ולעררע בין הגוים מפני שהוא כמציל מידם, משמע: דוקא הני, שהן מצות, כדמשמע במגילה (כז,א) דאמרינן: ללמוד תורה ולישא אשה שאני, דאמר: גדול תלמוד תורה כר', לישא אשה — לא לתהו בראה כו', או משום כבוד הבריות, כדאמר בפרק "מי שמתו" (ברכות יט,ב)! ויש לומר: דלעולם הוא הדין לכל המצות, והא דנקט ללמוד תורה — משום דפליגי התם היכא דמוצא ממי ללמוד, ולישא אשה נקט — אף על פי שמוצא אשה בארץ ישראל. ובשאלתות דרב אחאי מתיר ליטמא בבית הפרס לכל המצות, כמו לצאת לקראת מלכים. ומפרשים מה חילוק בין נזיר ועושה פסח לשאר מצות, דלענין פסח הולך ושהה על ידי ניפוח, ולשאר מצות הולך וטמא. משמע דרוצה לומר דלכל דבר בעינן ניפוח, ומכל מקום (שמא) [טמא] לכל דבר חוץ מפסח. ודבר תימה הוא בההיא דברכות שמוטר לילך עם האבל דרך בית הפרס לבבוד האבל — מה בבוד שהולך ומנפח אחריו, וצריך האבל להמתינו לכל פסיעה? ושמא רוצה לומר השאלתות: כל שאר המצות בלא ניפוח נמי שרי. וההיא ד"בבל מערבין", אי מערבין לדבר הרשות — מיירי על ידי ניפוח, ואי אין מערבין אלא לדבר מצוה — מיירי אפילו בלא ניפוח. ולפירוש רבינו תם, קשיא לרבי מההיא דחגיגה פרק בתרא (כה,ב), דאמרינן התם: מודים בית שמאי ובית הלל שבודקין לעושי פסח. מאי "בודקין"? אמר רב יהודה כו', מנפח אדם כו', לעושי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת, לאוכלי תרומה העמידו דבריהם במקום מיתה. משמע לא מובן כלל בהדיא כדמסיק לו להפסיק, במילתיה דרב יהודה דקאי אמתניתין. דאי לא גרסינן מאי "בודקין" — לא היה לו להפסיק במילתיה דרב יהודה. ונראה לרבי, דגרסינן "מאי בודקין", ובדיקה המפורשת לאחר שעבר — לכל דבר.

אבל

תוספות

אבל לשון "בודקין" משמע לכתחלה, כדי לעבור ולעשות פסח, ולהכי בעי: "מאי בודקין" — דמה היא אותה בדיקה. והשתא יש שלשה ענינים בבית הפרס: לעושי פסח לכולי עלמא, ולנזיר לבית שמאי — מנפח וסהור. וללמוד תורה, ולישא אשה, ולדון, ולערער, ולכבוד הבריות — שרי ליטמא בלא ניפוח. ולשאר מצות, כגון עדות דהכא — שרי על ידי ניפוח, וטמא. וכן בעירוב, אומר: אין מערבין אלא לדבר מצוה — שרי ליטמא על ידי ניפוח (וטמא). ואי מערבין אף לדבר הרשות, יש ללמוד משם דעל ידי ניפוח שרי אפילו בלא מצוה אלא מדבריהם, וטמא. אי נמי, מערבין לדבר הרשות — איכא לאוקומי המשנה כשעירב לדבר מצוה. שרגילות הוא לערב לדבר מצוה, כדקתני בריש "כיצד משתתפין" (עירובין פב,א): וכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה, וקאמר התם דאורחא דמילתא קתני. והא דבעי בחגיגה (כה,ב): הבודק לפסחו מהו שיאכל בתרומתו — אבדיקה דרב יהודה קאי, ולא אמתניתין. ולפירוש רבינו תם — איפכא. ועוד היינו יכולין לפרש, דכל הבדיקות לעושי פסח. אלא דבדיקת המשנה — לאחר שעברו, לדרב יהודה בא להשמיענו מאי בודקין — כדי לעבור. ופירוש כמו: אמר רב יהודה מאי בודקין. כההוא דבריש "אלו מציאות" (בבא מציעא כא,א): וכמה? אמר רב יצחק: קב בארבע אמות. ובפרק "לא יחפור" (בבא בתרא כב,ב): וכמה? אמר רב ייבא חמוה דאשיאן: כמלא חלון.

ורב יהודה בר אמי משמיה דרב יהודה אמר בית הפרס שנידש טהור — בפרק בתרא דחגיגה (כה,א) גרס: רב חייא ברבי אמי משמיה דעולא.

כפועל בטל של אותה מלאכה — פירש בקונטרס: מאותה מלאכה דבטל מינה. דאם היה נוקב מרגליות, שעבודתה נוחה לעשות ושכרו מרובה, ואם אומרים לו: טול כך וכך ובטל היום ממלאכה — אינו פוחת משכרו אלא דבר מועט, שהרי נוחה ואין בה טורח. ואם מלאכה קשה היא, כגון נגר, אם אומרים לו: אתה נוטל עכשיו שלשה זוזים, טול זוז והבטל היום מאותה מלאכה לעסוק במלאכה קלה — ניחא לו להבטל ליטול זוז. עד כאן לשון הקונטרס. ולא היה לו לפרש שיטול שכר בטלה מאותה מלאכה לעסוק במלאכה קלה כזו, דאם כן היה נוטל [שכר] לדון ולהעיד להזות ולקדש. אלא היה לו לפרש — שנותנין לו שכר בטלה מאותה מלאכה ובטל לגמרי, ואינו עושה בשום מלאכה. וכענין זה צריך לפרש בסוף "אלו מציאות" (בבא מציעא לא,ב) גבי השבת אבידה. דתנן: היה בטל מסלע — לא יאמר לו: תן לי סלע, אלא נותן לו שכרו כפועל בטל מאותה מלאכה. וגם שם פירש בקונטרס בענין שפירש כאן. ואי אפשר לומר כן, דאם כן היה נוטל שכר על השבת אבידה. ואפילו לרבן דאמרי: טעינה בשכר, לא אמרי אלא משום דאם כן לכתוב רחמנא טעינה ולא בעי פריקה. וברישי "הכונס" (בבא קמא נו,ב) אמרינן: שומר אבידה בשומר חנם, דמאי הנאה איית ליה. אלא צריך נמי שם לפרש לישיב ובטל לגמרי. ורבינו חננאל פירש שם: כמו שבשאר ימות השנה אין נותנין בתפירת בגד אלא חצי סלע, והוא עתה בשעת הרגל ותופר בגד בסלע — [אין] אומרים לו: קבל שכר כמה שתנוח למלאכה זו שאתה מקבל עליה סלע, [אלא] כאותו שכר שאתה היית נוטל כמותה בשאר ימות השנה, שלא היית נוטל עליה אלא חצי מפני השבת אבידה. ופירושו תמוה, דאין הלשון משמע כן. וגם אין כאן שום הכירא ליטול בשעת הרגל כשאר ימות השנה, והוי כהלכתא בלא טעמא. ועוד תניא בריש "השוכר את האומנין" (בבא מציעא עו,ב): השוכר את הפועלים והטעו את בעל הבית כו', אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה, הלכו פועלים ומצאו שדה שהיא לחה — נותן להם שכרם משלם, אבל אינו דומה הבא טען להבא ריקם עושה מלאכה לישוב ובטל. וקאמר התם, תני תנא קמיה דרב: נותן שכרו משלם. אמר ליה: חביבי אמר, אי הואי התם הוה יהיבנא ליה כפועל בטל. אלמא קרי ליה פועל בטל, ומשמע לגמרי כמו שפירש, ולא כמו שפירש [רש"י] ורבינו חננאל כלל. ומיהו קשיא מהא דתנן בפרק "איזהו נשך" (שם סח,א): אין מושיבין חנווני למחצית שכר, אלא אם כן נותן לו שכרו כפועל בטל. ומפרש בגמרא: כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה. וצריכא, דאי אשמעינן רישא חנווני — משום דלית ליה טרחא, אבל סיפא דאית ליה טרחא, אימא: לא סגי ליה כפועל בטל. ואמאי סלקא דעתך דלא תסגי ליה כפועל בטל? והלא כל זה כדינו, שנותנין לו יותר לפי מה שהוא טורח! ועוד, דבברייתא פליגי התם: כמה הוא שכרו? בין מרובה בין מועט, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אפילו לא טבל עמו אלא בציר כו'. רבי שמעון אומר: נותן לו שכרו משלם. והשתא, מתניתין רבי שמעון, שזהו שכרו משלם. ובתוספתא משמע דמתניתין כרבי מאיר, דקתני: המושיב חבירו בחנות למחצית שכר — נותן לו שכרו כפועל בטל, דברי רבי מאיר. ועוד קתני סיפא, רבי שמעון אומר: נותן לו שכרו משלם, אינו דומה עושה מלאכה לישוב ובטל, יושב בחמה לישוב בצל. ולפירוש הקונטרס דשמעתין ודבבא מציעא קשיא. אבל לפי מה שפירשתי, דכפועל בטל היינו בישוב ובטל לגמרי — ניחא, ולא קשה מידי הא דקאמר צריכא. ו"בין מרובה בין מועט" דקאמר רבי מאיר — היינו בין היה עוסק במלאכה מרובה, בין היה עוסק במלאכה מועטת. ורבי שמעון אומר: נותן לו שכרו משלם — שאומדים כמה היה רוצה ליטול ולבטול ממלאכה בבידה שהיה עוסק בה, ויעסוק במלאכה כזו. דהיינו טפי מדרבי מאיר. ו"ישב ובטל" דתוספתא — לאו בטל לגמרי, אלא מאותה מלאכה החמורה. ורבינו חננאל פירש שם: כפועל בטל — כגון אדם בטל שאינו מוצא מי ישכירנו, והולך ובטל, והיה משתכר בקל. ולא יתן לו כמו שפועלים הולכים עכשיו, שהם ביוקר הרבה משכירין. כגון שהיה נשבר עכשיו בשתי סלעים, ובאותה שעה היה בטל — לא יהיה נוטל אלא סלע.

תרבא

רש"י

כפועל בטל של אותה מלאכה — דבטל הימנה. דאם היה נוקב מרגליות, שעבודתה נוחה לעשות, ושכרו מרובה, אם אומר לו: טול כך וכך ותבטל היום ממלאכה — אינו פוחת משכרו אלא דבר מועט, שהרי נוחה ואין בה טורח. ואי מלאכה קשה היא כמו נגר, אם אומר לו: אתה נוטל עכשיו שלשה זוזים, טול זוז והבטל היום מאותה מלאכה, ועשה מלאכה קלה זו — נוח לו להבטל וליטול זוז. והכא נמי — כי ההוא אגרא יהיב ליה, שהרי מבטלו ממלאכתו, וכוליה אגרא לא יהיב ליה, שהרי אינו עסוק במלאכה קשה אצלו.

משנה החשוד על הכבור — כגון החשוד להטיל מום בבכור. **כשר צבאים** — שאדום הוא, מיחלף בבשר עגל. זימנין דמזבין עגל בבור תם, ואומר שבשר צבי הוא.

גמרא **שמעי רבנן** — דבכור תם הוא וטעון קבורה, ומפסדי ליה מינאי. ומקפיד על טרחו, ואינו מעבדן. **של נקבה** — דאין לחוש בבכורה. **מידע ידיע** — בין עור זכר לעור נקבה. חייק — חותך לזכרותיה, ועושה כעין נקבות. וכי משיילידי: מה חתוך זה שבמקום נקבות ואומר: עכברים אכלוה. **צואי** — צמר שאינו מלובן מצואתו. **השתא מלובן** — דאיכא למימר: לא מפסיד טירחיה ולא מלבין לה, דסבר: שמעי רבנן ומפסדי ליה מינאי, אפילו הכי, כיון דטירחא זוטא היא — לא קפיד עליה ולא זבנינן, צואי מיבעיא **אבל לוקחין ממנו טוי וכגדים** — דאי מבכור — לא הוה טרח להו, דמקפיד אטירחיה. **בגדים מיבעיא** — הא משעה שנטוו אישתראי להו! **נמטי** = פילטר"ש, ולא נטוו מעולם, ולהכי איצטריך לאשמועינן. **משנה** החשוד על השביעית — לזרוע, או לעשות סחורה בספיחים. **סרק** = כחוש ומתוקן במסרק. **גמרא** **אריג מיבעיא** — הא בא לכלל טווי קודם לכן, ומההיא שעתא אישתראי! **תיבי** = שרשרות שקורין טרצוייר"ש, ועושין אותן מפשתן עד שלא נטוה. **משנה** **אפילו מים ומלח** — משום קנס. **זיקת תרומה** — כל דבר שנותנין ממנו תרומה. **גמרא** **שמעריבן בהן שמן זית** — וכיון דאית בהו זיקת תרומה — לא זבנינן מיניה.

תרבא

וְרַב יְהוּדָה בַּר אַמֵּי מִשְׁמֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר: בֵּית הַפְּרָס שֶׁנִּידַּשׁ - טָהוֹר. אִי נָמֵי: בְּשֶׁאַר טוּמְאוֹת, דְּלָא מַזְהַר עֲלַיְיהוּ. "אִם הָיָה זָקֵן מַרְכִּיבוֹ עַל הַחֲמוֹר".

תָּנָא: כְּפוֹעֵל בְּטַל. אָמַר אַבַּיֵי: כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁל אוֹתָהּ מְלָאכָה. משנה הֶחָשׁוּד עַל הַבְּכוֹרוֹת - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ בְּשַׂר צְבָאִים, וְלֹא עוֹרוֹת שֶׁאֵינָן עֲבוּדִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ עוֹרוֹת שֶׁל נְקֵבָה. וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ צֶמֶר מְלוּבָּן וְצוֹאִי, אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָוִי וּבְגָדִים. גמרא "בְּשַׂר צְבָאִים". דְּמִיחַלַּף בִּדְעֻגְלָה. "וְלֹא עוֹרוֹת שֶׁאֵינָן עֲבוּדִים". הָא עֲבוּדִים זַבְנִינַן; אִם אִיתָא דִּבְכוֹר הָוֶה - לָא הָוֶה טָרַח בֵּיהּ, סָבַר: אִי שָׁמְעוּ בֵּיהּ רַבָּנַן, מַפְסְדוּ לִי מִינַּאי. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ עוֹרוֹת שֶׁל נְקֵבָה". מַאי מַשְׁמַע מֵידַע יְדִיעַ. "וְתָנָא קָמָא: אִם כֵּן, זָכָר נַמִּי - חֲיִיק לְזִכְרוּתֵיהּ, וְאָמַר: עֲכְבָרִים אֲכָלוּהוּ! - וְאִידָךְ: בֵּי עֲכְבָרִים מֵידַע יְדִיעַ. "וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ צֶמֶר מְלוּבָּן וְצוֹאִי". הָשְׁתָּא צֶמֶר מְלוּבָּן לָא זַבְנִינַן - צוֹאִי מִיבָּעְיָא אֶלָּא חֲדָא קָתָנֵי: צֶמֶר מְלוּבָּן מִצּוֹאָתוֹ. "אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָוִי וּבְגָדִים". הָשְׁתָּא טָוִי זַבְנִינַן, בְּגָדִים מִיבָּעְיָא - מַאי בְּגָדִים - נְמָטֵי. משנה הֶחָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ פִּשְׁתָּן, וַאֲפִילּוּ סֶרֶק, אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶם טָוִי וְאָרִיג. גמרא הָשְׁתָּא טָוִי זַבְנִינַן, אָרִיג מִיבָּעְיָא - מַאי אָרִיג - תִּיבֵי. משנה הֶחָשׁוּד לְהִיוֹת מוֹכֵר תְּרוּמָה לְשׁוּם חוּלִּין - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ אֲפִילּוּ מַיִם וּמֶלַח, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִיקַת תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ. גמרא לַאֲתוּיֵי מַאי? לַאֲתוּיֵי קְרֵבֵי דָּגִים, דִּמְעָרְבִי בְּהוּ שֶׁמֶן זַיִת. הָהוּא מַטָּחָא דַּהֲוָה חָשׁוּד לְזַבּוּנֵי

הגמרא מביאה אופן נוסף שמותר לכהן להכנס לבית הפרס: **וְרַב יְהוּדָה בַּר אַמִּי מְשַׁמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר, בֵּית הַפֶּרֶס שֶׁנִּידַּשׁ** ברגלי אדם, **טָהוֹר,** ולפי זה ניתן לבאר כאן, שכהן זה קודם שנכנס לשדה זו בדק ומצא שכבר נידש ברגלי אדם והותר לו להכנס, אך הוא נטמא לאכילת תרומה, ולכן יכול המוליכו לשם להאכילו ולהשקותו ואין זה כנתינת שכר.

הגמרא מביאה יישוב נוסף: **אִי נַמִּי** – אופן נוסף לבאר את המשנה, שמה שנאמר במשנה שהכהן הולך עמו ונטמא, לא מדובר באופן שנטמא בטומאת המת שמוזהר שלא ליטמא בה, אלא **בִּשְׁאָר טוּמְאוֹת** כגון של נבילות ושרצים **דְּלָא מַזְהַר עֲלַיְיהוּ** – שאין הכהן מוזהר שלא ליטמא בהם, אך כאשר נטמא בהם אסור באכילת תרומה, ולכן המוליכו יכול לשלם לו דמי אכילתו ושתייתו שהפסיד על ידי שנטמא.

שנינו במשנה: **אִם הָיָה זָקֵן, מַרְכִּיבוֹ עַל הַחֲמוֹר.** ואמר התנא עוד שלכל אחד מעושי הפעולות המנויים במשנה 'נותן לו שכרו כפועל'. הגמרא מביאה ברייתא המבארת מהו אופן התשלום של שכר הפועל: **תָּנָא,** שהצריך לעושי הפעולות המנויים במשנה, נותן להם שכר **כְּפוֹעֵל בְּטֵל. אָמַר אַבָּיֵי,** כוונת הברייתא שנותן לו **כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁל אוֹתָהּ מְלָאכָה** שבטל ממנה, כלומר, שאם היה הדיין עובד בעבודה קלה שמרויחים בה הרבה, כגון נוקב מרגליות, הרי שלא יסכים לפחות משכרו הרבה כדי שלא יצטרך לעסוק בה, כיון שאינה מלאכה קשה, ולכן יכול ליתן לו את רוב שכרו ופוחת לו רק מעט. אך אם היה עובד בעבודה קשה, כגון נגר, הרי שיסכים לפחות משכרו הרבה כדי לעסוק במלאכה קלה, ולכן ישלם לו לפי עבודתו כמה שהיה מתרצה לקבל כדי להיבטל ממנה ולעסוק במלאכה קלה, כמו דין ובדומה.

משנה

משנתנו מביאה את הדברים המותרים והאסורים לקנות מן החשוד על הבכורות: **הַחָשׁוּד עַל הַבְּכוֹרוֹת,** כגון החשוד להטיל בהם מום באיסור, **אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ בְּשַׂר צְבָאִים** שמא הוא בשר בכור, **וְלֹא עוֹרוֹת שֶׁאֵינָן עֲבוּדִים** [–מעובדים] שמא הן עורות בכור. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ עוֹרוֹת שֶׁל נְקֵבָה** שאין לחשוש בה לבכורה. **וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ צֶמֶר מְלוּבָּן** – מכובס ונקי מצואתו, **וְצוֹאִי** – מלוכלך בצואתו. **אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ** צמר **טָוִי, וּבְגָדִים.**

גמרא

נאמר במשנה שאין לוקחים מן החשוד **בְּשַׂר צְבָאִים.** מבארת הגמרא שטעם האיסור הוא משום **דְּמִיחַלַּף בְּרֵעֶגְלָה** – שבשר צבי הוא אדום ודומה לבשר עגל, ויש לחשוש שימכור בשר של עגל בבור תם ויאמר שבשר צבי הוא.

נאמר במשנה: **וְלֹא** לוקחים ממנו **עוֹרוֹת שֶׁאֵינָן עֲבוּדִים.** מדייקת הגמרא: **הָא עֲבוּדִים זָבְנִינַן** – עורות מעובדים מותר לקנות ממנו, והטעם הוא, משום **דְּאִם אִיתָא דִּבְכוֹר הָוֶה** – אם הוא היה בכור, **לָא הָוֶה טָרַח בֵּיהּ, סָבַר, אִי שָׁמְעוּ בֵּיהּ רַבָּנַן מַפְסְדוּ לֵיהּ מִינַּאי** – לא היה טורח לעבדו, מפני שאומר, אם ישמעו חכמים שעור בכור תם הוא וטעון קבורה, יאסרוהו עלי ויחייבו אותי לקוברו, ונמצא שהפסדתי את מה שטרחתי בו. לכן אינו מוכרו אלא לא מעובד.

שנינו במשנה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ עוֹרוֹת שֶׁל נְקֵבָה.** הגמרא מבארת את טעמו של רבי אליעזר ואת מחלוקתו עם תנא קמא. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה טעמו של רבי אליעזר. משיבה הגמרא: **מֵידָע יָדַע** – הדבר ידוע וניכר בין עור זכר לעור נקיבה, שעור הנקבה ניכר בצורתו במקום הנקבות ואין לחשוש שהוא של בכור, ומשום כך מותר לקנותו מן החשוד. מוסיפה הגמרא לבאר: **וְתַנָּא קַמָּא** שאסר לקנות ממנו אף עור נקבה, טעמו משום **שֶׁאִם כֵּן** שנתיר לקנותו, יש לחשוש שעור של **זָכָר נַמִּי** ימכור, על ידי **שְׁחָיֵיק לְזַכְרוּתֵיהּ** – שיחתוך את העור במקום הזכרות ויעשהו כעין נקבות, **וְכאשר** ישאלוהו מהו חיתוך זה שבמקום הנקבות שאינו נראה ממש כנקבות, **אָמַר עֲכָבְרִים אֲכָלוּהָ.** מוסיפה הגמרא לבאר, **וְאִידָךְ** – ורבי אליעזר שלא חשש לכך והתיר לקנות עור של נקבה, סבר שבֵּי **עֲכָבְרִים מֵידָע יָדְעִי** – מקום כרסום העכברים ידוע וניכר ולא יוכל לומר שהעכברים אכלוהו, ולכן אם יחתוך ידעו שהיה זה זכר.

שנינו במשנה: **וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ צֶמֶר מְלוּבָּן, וְצוֹאִי** – ושאינו מכובס.

מקשה הגמרא: **הַשְׁתָּא צֶמֶר מְלוּבָּן לָא זָבְנִינַן** – לאחר ששמענו שצמר מלובן אין אנו קונים ממנו, אף על פי שיש לומר שכיון שיש בדבר טרחה ללבנו, אינו עושה כן כאשר הוא צמר מבכור משום שחושש שישמעו חכמים שהוא בכור ויפסיד טרחתו, ובכל זאת אין קונים ממנו משום שהיא רק טרחה מועטת שאינו מקפיד אם יפסידנה, **צוֹאִי** שלא טרח בו כלל **מִיבַּעְיָא** להשמיענו שאסור לקנות ממנו.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** מה ששנינו 'צמר מלובן וצואי', **חָדָא קָתָנֵי** – כוונת המשנה שאסור לקנות ממנו **צֶמֶר מְלוּבָּן** [–מכובס] **מְצוֹאָתוֹ,** אף שטרח בו מעט לכבסו. והמשנה לא השמיעה צמר שאינו מכובס, שזה פשוט שאין קונים ממנו.

שנינו במשנה: **אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ** צמר **טָוִי וּבְגָדִים,** שמפני שטרח בהם אין לחשוש שהם מצמר של בכור. מקשה הגמרא: **הַשְׁתָּא טָוִי זָבְנִינַן** – לאחר ששמענו שמותר לקנות ממנו צמר טווי, **בְּגָדִים מִיבַּעְיָא** שמותר לקנות ממנו, והלא משעה שנטוה כבר הותר לקנותו, ופשוט שכאשר עשה מצמר טווי זה בגד, מותר לקנותו.

מתרצת הגמרא: **מַאי בְּגָדִים** שדיברה עליהם המשנה, **נַמְטֵי** – בגדים העשויים מלֶבֶד שלא נטוו מעולם, שאין בהם את ההיתר של טווי, ולכן היה צריך התנא להשמיע שמותר לקנותם.

משנה

המשנה מביאה את הדברים המותרים והאסורים לקנות מן החשוד על השביעית: **הַחָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית** לזרוע בשנת השמיטה, או לעשות סחורה בספיחים, **אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ פִּשְׁתָּן, וַאֲפִילּוּ** סָרַק שהוא פשתן הכתוש ומתוקן במסרק אין לוקחים ממנו, משום שאין בכך טרחה רבה כל כך, ואינו חושש שישמעו שהוא של שביעית ויפסיד את טרחתו. **אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶם** פשתן **טָוִי, וְאָרִיג,** משום שכבר טרח בהם, ואם היה של איסור לא היה טורח מחשש שיפסידוהו.

גמרא

שואלת הגמרא: **הַשְׁתָּא טָוִי זָבְנִינַן** – לאחר שהשמיענו התנא שמותר לקנות ממנו פשתן טווי, **אָרִיג מִיבַּעְיָא** להשמיע שמותר לקנות ממנו, הרי פשתן זה נטווה לפני שנארג, ומאותה שעה הותר לקנותו ממנו. מתרצת הגמרא: **מַאי אָרִיג** שדיברה עליו המשנה, **תֵּיכִי** – שרשרות שעושין אותן מפשתן לפני שנטווה, ולכן צריך להשמיענו שמותר לקנותם.

המשך בעמוד 181

ותאהב ותניק ולד של אחרת. ולכן, באופן זה, שגם הולד שלה נמצא במקום זה, ודאי הוא שהולד שהיא מניקה שלה הוא. אבל כשילדה בעבר, וכעת אין במקום זה אלא ולד אחד, עדיין יש להסתפק אם ודאי בנה הוא, או שמא אהבה והניקה ולד אחר.

מוסיפה הגמרא להוכיח: **תָּא שְׁמַע,** מדברי הברייתא, שאחר שהובאו דברי רבן שמעון בן גמליאל לגבי לוקח בהמה מניקה, שהדָּבָר בְּחֶזְקָתוֹ ופטורה מן הבכורה, שניתן [וְכֵן] **כו'** בהיה נבנס לעדרו, וראה את המבכירות ושאינם מבכירות מניקות, אין חוששין שמא בנה של זו בא לו אצל זו. **מַאי לָאו** – האם אין הפירוש במה שאמר 'וכן', **שֶׁרֵישָׁא דּוּמְיָא דְּסֵיפָא** – שהדין במקרה הראשון הוא ממש כמו הדין במקרה האחרון. ואם כן, **מַה סֵּיפָא וַדַּאי דִּידָהּ** – כשם שבמקרה האחרון, אומרים אנו שודאי בנה הוא, לפי שכשבנה נמצא במקום, ודאי אינה אוהבת ומניקה ולד אחר, **אַף רֵישָׁא וַדַּאי דִּידָהּ** – גם במקרה הראשון, בלוקח בהמה מניקה, אומרים אנו שודאי בנה הוא, ולא רק שפטורה היא מן הבכורה. ואם כן, יש לפשוט הספק, שהחזקה היא, שלעולם אינה אוהבת ומניקה ולד אחר, וודאי בנה הוא.

דוחה הגמרא: **מִידֵּי אִירְיָא** – וכי ראיה היא, הרי יש לפרש, **הָא כְּדְאִיתָא וְהָא כְּדְאִיתָא** – שבכל מקרה, הדין הוא לפי עניינו, שבמקרה השני, אכן אומרים אנו שודאי בנה הוא, לפי שבמקום שנמצא בנה ודאי לא תאהב ותניק ולד אחר. אבל במקרה הראשון, שאין ראיה שבנה הוא, כיון שאין שם אלא ולד זה, יתכן שאהבה והניקה אף אם אינו בנה, ואין ראיה, אלא שודאי כבר ילדה, ופטורה מן הבכורה. **וּמַאי** – ואם תשאל מהו שאמרו **וְכֵן,** הרי אינם שוים לגמרי. יש ליישב, שלא אמרו כן אלא **אַפְּטוּרָה דִּבְכוֹרָה** – לענין זה שפטורה היא מבכורה, שודאי כבר ילדה.

הגמרא מביאה מדברי רבי יוחנן שנראה מהם שגם הוא הסתפק במה שהסתפקו בני הישיבה בפירוש דבריו של רבן שמעון בן גמליאל: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רָאָה חֲזִיר שֶׁבָּרוּחַ** – שהולך ודבוק הוא **אַחַר רָחֵל** והיא מניקתו, **פְּטוּרָה הרחל מִן הַבְּכוֹרָה** – שהולד שתלד לאחר מכן, ודאי אינו בכור. **וְולד זה הנראה כחזיר, אִסּוּר בַּאֲכִילָה, עַד שֶׁיָּבֹא** אליהו **וְיוֹרֶה** דין **צֶדֶק לָכֶם** אם מותר הוא באכילה או אסור.

מקשה הגמרא שלכאורה דבריו סותרים זה לזה: מצד אחד אמר **פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה,** ודין זה הוא **כְּמַאן** – כדעת מי מהתנאים, ודאי **כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,** שאמר שלא חוששים שמא אהבה והניקה ולד של אחר. שהרי לדעת חכמים יש לחשוש שמא ולד של אחר הוא, ורחל זו לא ילדה מעולם [ואם כן הולד שתלד לאחר מכן, ספק בכור הוא]. ואילו מצד שני אמר **וְאָסוּר בַּאֲכִילָה,** שנראה מזה שפסק **כְּרַבָּנָן,** שחוששים שמא אינו בנה של רחל זו, אלא בן חזיר הוא, ולכך אסור באכילה. אבל לדעת רבן שמעון בן גמליאל, שאין חוששים שמא בנה של אחרת הוא, מדוע אסור באכילה, הרי כל שנולד מן הרחל, אף שנראה כחזיר, מותר הוא באכילה. כמו ששנינו לעיל (ה:) שכל היוצא מן הטהור טהור.

מוסיפה הגמרא להקשות: **וְתוּ, אִי כְּרַבָּנָן** – אם מה שאסר הולד באכילה הוא משום שפוסק כחכמים, **מַאי** – מהו זה שסיים את דבריו, ואמר שאסור באכילה **עַד יָבֹא וְיוֹרֶה צֶדֶק לָכֶם.** שמלשון הוראה משמע שיש כאן ספק בדין שאינו ידוע, ואוסר הוא מספק עד שיבא אליהו ויורה דין צדק לפשוט הספק. והרי לדעת חכמים אין כל ספק בדין, אלא הספק הוא אם בנה של רחל הוא או של חזיר, **וְעַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ דָּבָר מֵיבָעֵי לֵיהּ** – והיה לו לומר שאסור באכילה עד שיודע לך הדבר בנה של מי הוא.

מנסה הגמרא לפרש: **וְכִי תֵּימָא, שְׁמַסְפְּקָא לֵיהּ** לרבי יוחנן, **אִי הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִי** הלכה **כְּרַבָּנָן.** ולכך אמר שאסור באכילה עד שיבא אליהו ויפשוט הספק, כמי ההלכה.

דוחה הגמרא: **אִי מְסַפְּקָא לֵיהּ** – אם הסתפק שמא הלכה כחכמים, **אַמַּאי** – מדוע אמר **שְׁפְטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה** בודאי, והרי לדעת חכמים הולד שתלד לאחר מכן ספק בכור הוא. **וְתוּ** – ועוד יש לדחות פירוש זה, **מִי מְסַפְּקָא לֵיהּ** – האם אפשר לומר כן שהסתפק אם הלכה כרבן שמעון בן גמליאל או כחכמים, **וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנָה** – שהביא רבי [שסידר את המשניות] את דברי **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בְּמַשְׁנָתֵינוּ, הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ,** חוץ מֵהדין שאמר במסכת בבא בתרא (קעג:) לענין **עֲרֹב.** וְכן חוץ ממה שאמר במסכת גיטין (עה.) לענין מעשה שהיה **בְּצִידָן.** וְכן חוץ מלענין מה שאמר במסכת סנהדרין (לא.) לגבי בעל דין שאמר שאין לו **רְאָיָה** או עדים להביא כדבריו, ולאחר זמן מביא ראיה או עדים, שמקבלים את דבריו. ודין זה הוא הנאמר שם במשנה בַּאֲחֵרוֹנָה.

מסיקה הגמרא בביאור דברי רבי יוחנן: **לְעוֹלָם פְּשִׁיטָא לֵיהּ** לרבי יוחנן, **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מִיהוּ מְסַפְּקָא לֵיהּ** – אלא שהסתפק במה שנסתפקו בני הישיבה, **אִי סָבַר** – האם סובר **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,** שאמר שיש חזקה שאין בהמה מניקה ולד שאינו שלה, שאין זה אלא בבהמה שעדיין לא ילדה, אבל **יוֹלֶדֶת** – אם היא כבר ילדה, **מָרַחֶמֶת** ומניקה היא גם ולד של אחרת, והחזקה אינה מוכיחה אלא שילדה כבר בעבר, ואם כן אין זה ודאי שהוא בנה. **אוֹ** שלדעת רבן שמעון בן גמליאל **אֵינָהּ מָרַחֶמֶת** כלל, וודאי בנה הוא. ולפי הצד הראשון ולד זה הדומה לחזיר, אסור באכילה, אף שהרחל פטורה מן הבכורה, לפי שיש לחוש שמא אינו בנה של רחל זו.

ועל זה סיים רבי יוחנן ואמר עד שיבא אליהו ויורה דין צדק לפשוט הספק, אם החזקה היא שאינה אוהבת ומניקה ולד של אחרת כלל, וממילא יהא ולד זה מותר באכילה, או שאם ילדה כבר יכולה היא לאהוב ולהניק גם ולד של אחרת, וישאר הולד אסור מספק, שמא אינו בנה, אלא ולד של חזיר הוא.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם זהו פירוש דבריו של רבי יוחנן, **עַד דְּאַשְׁמְעִינַן חֲזִיר** – מדוע הוצרך להשמיענו הספק בדעת רבן שמעון בן גמליאל לענין רחל המניקה ולד הדומה לחזיר שכרוך אחריה. יותר היה לו **לְמֵישַׁמְעִינַן** – להשמיענו ספיקו לענין רחל המניקה **טָלֶה** הכרוך אחריה, **וּלְעִנְיַן לְמֵילְקֵי עֲלֵיהּ מְשׁוּם אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ** – להתחייב מלקות אם שחטו את שניהם ביום אחד, וכמו שפירשו בני הישיבה לעיל את הדין היוצא מספק זה.

מתרצת הגמרא: **חֲזִיר אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – רבי יוחנן הוצרך להשמיענו את הספק לגבי רחל המניקה חזיר, משום **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** לענין **טָלֶה** ולגבי חיוב מלקות משום אותו ואת בנו, **הָוֵה אָמִינָא, שֹׁאֵם תִּמְצָא לוֹמַר** – שאפילו אם תרצה לומר כמו הצד **דְּסָבַר** רבן שמעון בן גמליאל, **יוֹלֶדֶת מָרַחֶמֶת** – שבהמה שכבר ילדה, אוהבת היא ומניקה גם ולדות שאינם שלה. זהו דוקא **דְּמִינָהּ** – בולדות שמאותו המין שלה הם, כגון כבשים ורחל. אבל **דְּלֹא מִינָהּ לֹא** – ולדות ממין אחר, אינה מניקה. ולפי זה אם נמצאת אוהבת ומניקה ולד הדומה לחזיר, ודאי בנה הוא. ולכך **אַשְׁמְעִינַן** את הספק, לגבי רחל המניקה ולד הדומה לחֲזִיר, ללמדנו, (**דְּמָרַחֶמֶת**) **וַאֲפִילּוּ דְּלֹא מִינָהּ נַמִּי** – שגם על ולד שאינו ממינה, **דְּאֵיבָא לְמֵימַר דְּלָמָא מְרַחֲמָא** – יש צד לומר שאהבה והניקה אפילו שאינו בנה.

מוסיפה הגמרא: **וְהֵיכָן** – זהו מה **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** במקום אחר, **בָּעֵי** – שנסתפק

המשך ביאור למס' בכורות ליום שלישי עמ' א

את חלק השערות השחור במספרים, מוכח שסובר שדבר שאינו מתכוין מותר.

מתרצת הגמרא תירוץ חדש: **אֶלָּא, שָׁאנִי** – שונה היא **פָּרָה** אדומה, משאר כל הקרבנות, שאין נוהג בה איסור גיזה, משום **דְּקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת הִיא** – שהרי היא כשאר כל ההקדשות שמקדישים לשאר צרכי בית המקדש, ואין בה קדושת מזבח שהיא קדושת הגוף, לפי שאינה קריבה למזבח, אלא נשחטת ונשרפת מחוץ להר הבית. ולכך התיר רבי יוסי בן המשולם לגוזזה, אף שבדבר שאין מתכוין אוסר רבי יוסי, לפי שאין איסור גיזה בפרה אדומה.

מקשה הגמרא: אף אם נאמר שאין לפרה אדומה קדושת הגוף, אך, **וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, שגם **קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת**, שאינם קדושים בקדושת הגוף להקרבה על המזבח, **אֲסוּרִין בְּגִיזָּה וַעֲבוֹדָה**. משיבה הגמרא: דין זה שאמר רבי אלעזר אינו אלא **מִדְּרַבָּנָן**, שגזרו חכמים עליהם איסור גיזה ועבודה שמא יבואו להתיר גיזה ועבודה גם בקדשי הגוף. אבל מן התורה אין איסור גיזה בקדושת בדק הבית [ולכך התיר רבי יוסי לגזוז במספרים, אף שסובר הוא שדבר שאינו מתכוין אסור]. מוסיפה הגמרא לשאול: **וְהָאִיכָּא** – והרי על כל פנים יש **אִיסּוּרָא דְּרַבָּנָן** לגזוז פרה אדומה, ומדוע התיר רבי יוסי לגזוז במספרים. משיבה הגמרא: **אֶלָּא** מוכרחים לומר, **שָׁאנִי פָּרָה** אדומה, שאף איסור גיזה מדרבנן אין בה, משום **דְּלֹא שְׁכִיחָא** – שפרה אדומה אינה מצויה הרבה, ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים. וכיון שכן, מבוארת דעתו של רבי יוסי, שאף שסובר הוא שדבר שאין מתכוין אסור, כאן מותר, לפי שפרה אדומה קדשי בדק הבית היא, ואף מדברי חכמים לא נאסרה הגיזה.

שואלת הגמרא: מדוע התיר רבי יוסי לגזוז את השיער בעוד הפרה בקדושתה, **וְלִיחַלָּהּ** – הרי יכול לחלל את קדושתה על מעות, **וְלַפְּקָהּ לְחוּלִּין** – ועל ידי זה יוציאה לחולין, **וְלִיגְזָהּ** – ואז יגזזנה, **וַהֲדַר** – ולאחר מכן יחזור **וְלִיקַדְּשָׁהּ** – ויקדישה שוב לפרה אדומה. משיבה הגמרא: שאין יכול לעשות כן בנקל, מפני **שְׁדָמֶיהָ יְקָרִין**, שפרה אדומה שוה הרבה, ואם ירצה לחללה על מעות, יהיה עליו להביא מעות הרבה כנגד שויה.

שואלת הגמרא: **וְלִיעֲבַד לָהּ כְּדִשְׁמוּאֵל** – והרי יכול לעשות לה כדברי שמואל, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִילְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מְחוּלָּל**, וגם כאן יחללנה על פרוטה אחת, ואין צריך לטרוח להביא מעות הרבה.

דוחה הגמרא: **אֵימוּר דְּאָמַר שְׁמוּאֵל** – שיש לנו לומר, שמתי אמר שמואל את דינו, דווקא **שֶׁחִילְּלוֹ** – שכבר חילל על פחות משויו. אבל **לְכַתְּחִלָּה מִי אָמַר** – האם התיר לעשות כן לכתחילה, הרי ודאי שלכתחילה אסור לעשות כן. וכיון שכן, שלכתחילה אין לחלל אלא בשויו, ודמי פרה אדומה יקרים הם, וטורח גדול הוא, לכך התיר רבי יוסי בן המשולם לגזוז השערות השחורות, בעודה בקדושתה.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדעת רבי יוסי בן המשולם. מתרצת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תוכל ליישב את דברי רבי יוסי בן המשולם שהתיר לגזוז את שיער הפרה במספרים, כך. שלעולם סובר הוא שדבר שאין מתכוין מותר. **וְרַב סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם**, שמותר לפנות את שער הבכור לצורך שחיטה משום שתולש אינו בכלל גוזז, **וְאף** על פי כן, **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם לֹא סָבַר לָהּ כְּרַב**, שרב התיר רק משום שתולש אינו בכלל גוזז. ואילו לרבי יוסי בן המשולם גם אם תולש בכלל גוזז, מותר לפנות השיער, משום שסובר שדבר שאינו מתכוין מותר, ולא כרב שאוסר באינו מתכוין. ולפי זה, רב פסק כדברי רבי יוסי בן המשולם, אבל לא מטעמו, שטעמו של רבי יוסי בן המשולם הוא משום שדבר שאינו מתכוין מותר, וטעמו של רב הוא משום שתולש אינו בכלל גוזז.

הגמרא מבארת את אופן תלישת השיער שהתירה המשנה. שנינו במשנתנו: **וְתוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְזִיזֶנּוּ מִמְּקוֹמוֹ**. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב אַשִּׁי אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, לֹא שָׁנוּ** – לא אמרו במשנתינו שמותר לתלוש את השיער, **אֶלָּא** כשהתלישה היא **בַּיָּד, אֲבָל** אם התלישה היא **בַּכְּלִי, אָסוּר** גם לצורך שחיטה.

מקשה הגמרא על דבריו: **וְהָקָתָנֵי** – והרי בהמשך דברי המשנה נאמר **שעוֹשֶׂה מָקוֹם בַּקּוֹפִיץ מִיכָּן וּמִיכָּן**, הרי שמותר לתלוש גם על ידי קופיץ שהיא סכין רחבה של טבחים. משיבה הגמרא: **תְּנִי** – יש לשנות במשנה ולפרשה, שאין הכוונה שפינוי המקום נעשה על ידי הקופיץ, כפי שמשמע מהגירסא 'בקופיץ', אלא **לַקּוֹפִיץ** – לצורך השחיטה בקופיץ, ולעולם ההיתר הוא רק כשאת הפינוי והתלישה עושה בידו.

הגמרא מבררת אם לצורך ראיית המום מותר לכתחילה לתלוש את השיער. שנינו במשנתנו: **וְכֵן תּוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר לִרְאוֹת מוּם**. מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, האם **לְכַתְּחִלָּה** הוא, שמותר לכתחילה לתלוש את השיער כדי לראות את המום. **אוֹ** שלכתחילה אסור לתלוש, ומה ששנינו, וכן התולש את השיער לראות את המום, הוא רק לענין **דִּיעֲבַד**, שאם עבר ותלש את השיער לצורך ראיית המום, אסור לו להזיז את השיער שתלש ממקומו, אלא עליו להניחו מסובך עם שאר השערות.

פושטת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה מברייתא, ששנינו בברייתא, **צֶמֶר הַמְסוּבָּךְ בָּאוֹזֶן** של הבכור, ויש מום באוזן, **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם אוֹמֵר, תּוֹלְשׁוֹ** לצמר, **וּמַרְאֶה אֶת מוּמוֹ** לחכם. **שְׁמַע מִינָּהּ** – יש לשמוע מזה, **שלְכַתְּחִלָּה** מותר לתלוש את השיער, לצורך ראיית המום. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש לפשוט הספק מברייתא זו. מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב מָרִי, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא** – שגם ממה ששנינו במשנתנו יש לפשוט את הספק. ששנינו, **וְכֵן הַתּוֹלֵשׁ אֶת הַשֵּׂעָר לִרְאוֹת מְקוֹם מוּם**. ויש לברר, **מַאי** – לענין מה אמרו במשנה 'וְכֵן' שמשמע שדין זה שוה לדין שקדם לו, **אִילֵימָא** – אם נפרש, שאמרו כן לענין הדין שנאמר בתחילת המשנה, **שֶׁלֹּא יָזִיזוּ אֶת מְקוֹמוֹ** של השיער לאחר שנתלש, **הַשְׁתָּא** – מעתה יש לשאול, **וּמַה שּׁוֹחֵט**, המפנה את השיער לצורך שחיטה, **דִּשְׁחִיטָתוֹ מוֹכַחַת עָלָיו** שלצורך השחיטה עושה כן, לפי שרואים ששוחט הוא במקום שתלש ממנו את השיער, ואין לחוש כל כך שיטעו הרואים ויסברו שגוזז הוא לצורך עצמו, ואף על פי כן אמרו **שלֹא יְזִיזֶנּוּ** לשיער שתולש ממקומו. כשמפנה את השיער כדי **לִרְאוֹת** את **מְקוֹם המוּם**, שאין ניכר מיד שתלש לצורך זה, ויש לחוש לרואים שילמדו מזה שמותר לתלוש לצורך עצמו, **מִיבַּעְיָא**, האם צריך לומר זאת בפירוש שלא יזיזנו כמו בדין הראשון, והרי כל שכן הוא. **אֶלָּא לָאו** – אלא אי אפשר לומר כי אם, **שאַתּוֹלֵשׁ** – שלענין התלישה עצמה אמרו 'וכן' שבזה שוה דין הסיפא לדין הרישא. ואם כן, **שְׁמַע מִינָּהּ שלְכַתְּחִלָּה** מותר לתלוש לצורך ראיית המום כמו ברישא. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן גם ממשנתינו יש לפשוט כן.

המשך בעמוד 18

למומחה ובודקים אם הוא מום קבוע שמותר לשחוט עליו או לא. וקשה על דברי ריש לקיש שאמר, שכל שנתלש קודם שהתירו מומחה, מודים כולם שהצמר אסור בהנאה, גם לאחר שחיטה.

הגמרא מיישבת את דברי רבי יוסי, באופן שלא יסתרו את דברי ריש לקיש. דוחה הגמרא: **אֲמַר רָבָא, לֹא** – אין הפירוש שיבדקו האם הוא מום קבוע או לא, אלא **יְבוּקָּר** – יבדקו ויבררו על מום **זֶה, אִי** – אם כבר **הַתִּירוּ מוּמְחֶה** קודם שנתלש הצמר שנתערב, **אִין** – יכולים לשוחטו, וכל הצמר מותר בהנאה. **וְאִי** – ואם **לֹא** התירו מומחה קודם שנתלש הצמר, **לֹא,** צמר זה אסור בהנאה, ובן שאר כל התערובת.

בכך דחתה הגמרא את הקושיא מדברי רבי יוסי לפי פירושו של רב נחמן בשם רבה בר אבוה, שבברייתא מדובר על צמר של בעל מום שנתערב.

מוסיפה הגמרא, שאמוראים אחרים פירשו את הברייתא כפשוטה, לענין בהמה בעלת מום שנתערבה בבהמות תמימות, ולא לגבי צמר. ולפי זה אין מקום כלל להוכיח מברייתא זו לענין דינו של ריש לקיש. אומרת הגמרא: **כִּי סָלְיָיךְ** – כאשר עלה **רָבִין** מבבל לארץ ישראל, **אֲמָרָה לִשְׁמַעְתָּא** – אמר את פירושו של רב נחמן בשם רבה בר אבוה, שמחלוקתם של רבי יוסי ותנא קמא בברייתא היא לגבי צמר של בעל מום שנתערב בצמר חולין, **קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה** – לפני רבי ירמיה. וכששמע זאת רבי ירמיה, **אָמַר** על כך, **בַּבְלָאֵי טִפְּשָׁאֵי** – טפשים הם הבבליים, **מְשׁוּם דְּיָתְבִי בְּאַרְעָא דַּחֲשׁוֹכָא** – כיון שיושבים הם בבבל שהיא עמוקה וחשוכה, **אָמְרִי שְׁמַעְתָּא דְּמִסְתַּכְּלָן** – מפרשים הם פירושים שאינם נכונים. לפי שפירוש זה דחוק הוא מאד בלשון הברייתא, שאמרו בכור בעל מום שנתערב, ודחוק הוא לפרש שהצמר הוא שנתערב. והוסיף רבי ירמיה ואמר, האם **לֹא שָׁמְעֵי לְהוּ** – לא שמעו בני בבל **לְהָא דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא שֶׁאָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן** בביאור מחלוקתם של רבי יוסי ותנא קמא בברייתא, שמדובר בבהמה בעלת מום שנתערבה בבהמות תמימות, וכפי שסברה הגמרא בתחילה, ומה שהקשו על זה שאם כן במה נחלקו תנא קמא ורבי יוסי, על זה פירש, שהַמְּחֻלּוֹקֶת היא, **בְּשֶׁבָּדַק** את כל הבהמות שבתערובת, **וְלֹא מָצָא** בהם כל מום. והנידון הוא, האם כולן מותרות, כיון שלא מצא בהן מום. או שכיון שידוע שבאחת מהן היה מום, אף שכעת אינו מוצא מום, הרי הן בחזקת שיש בהן בהמה בעלת מום, ועדיין כולן אסורות. וְביאר רבי יוחנן שתנא קמא וחכמים קָמִיפְּלְגִי בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנָן שנחלקו במקום אחר. דְּתָנַן במשנה (נדה סא.) לגבי מקום שנאבדה בו טומאה, כגון כזית מת שנפל עליו גל של אבנים, ונתערב גל זה בשני גלים טהורים, וחיפש את הגל שבו הטומאה, ולא מצאו, **שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,** שכָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בְּחֶזְקַת טוּמְאָה, לְעוֹלָם הוּא בְּטוּמְאָתוֹ – שכל זמן שלא נמצאה הטומאה, הכל בכלל ספק טומאה, **עַד** שֶׁתְּוַודַּע הַטּוּמְאָה – עד שתימצא הטומאה, ורק אז יצא שאר המקום מידי חשש טומאה. **וַחֲכָמִים** חולקים **וְאוֹמְרִים, שחוֹפֶר** הוא **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְסֶלַע אוֹ לִבְתוּלָה** – שהיא קרקע קשה שלא נעבדה מעולם, שודאי אין המת תחתיהם, ואם לא מצא בה טומאה הכל טהור, כיון שבדק ולא מצא. וכמו כן נחלקו תנא קמא ורבי יוסי בברייתא לגבי בעלת מום שנתערבה בתמימים ובדק ולא מצא מום. שתנא קמא שאמר אוסרין בכל שהן, סובר כרבי מאיר, שכיון שודאי היה שם מום, כולם בכלל ספק בעל מום עד שימצא את בעלת המום, וכל שלא מצא, כולם אסורים למזבח. ורבי יוסי שאמר יבוקר, סובר כחכמים, שאם בדק את כל הבהמות שבתערובת ולא מצא מום, כולם כשרים למזבח.

הגמרא מביאה פירוש אחר שאמרו בשם רבי יוחנן בביאור מחלוקתם של תנא קמא ורבי יוסי בברייתא, וגם הוא באופן שנתערבה בהמה בעלת מום בבהמות תמימות: **רַבִּי אַסִּי אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן** לפרש, שהַמְּחֻלּוֹקֶת בין תנא קמא ורבי יוסי היא, **כְּשֶׁבָּדַק וּמָצָא** באחת מהבהמות מום, אבל אין יודע בבירור שזהו המום שהיה מתחילה. והנידון הוא, האם יש לתלות שמום זה שמצא הוא המום שאבד, וממילא יצאו השאר מכלל ספק, ואין צריך לבודקם. או שיש לחוש שמא מום אחר הוא זה, ועדיין כולם בכלל ספק בעלי מום הם ולכן עדיין יש לבדוק את כולם. וְביאר רבי יוחנן שקָמִיפְּלְגִי בְּפַלּוּגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שנחלקו במקום אחר. דְּתַנְיָא בברייתא, שָׁדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר – שידוע שהיה בה קבר, ועתה אין ידוע היכן הוא, מי שנִּכְנַס בְּתוֹכָהּ, טָמֵא הוא, לפי שכל השדה בכלל ספק טומאה היא. ואם נִמְצָא בְּתוֹכָהּ קֶבֶר, מי שנִּכְנַס לְתוֹכָהּ – לשאר השדה, טָהוֹר הוא, לפי שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, הוּא קֶבֶר שֶׁאָבַד, והוּא הַקֶּבֶר שֶׁנִּמְצָא, ואין לחוש שמא היה בו עוד קבר אחר. אלו הם דִּבְרֵי רַבִּי. אבל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חולק ואוֹמֵר, שגם אחר שנמצא בה קבר, תֵּיבָדֵק כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ אם אין בה עוד קבר אחר, וכל שלא בדק, עדיין הכל בכלל ספק טומאה הוא, ואין אומרים שודאי הקבר שנאבד הוא הקבר שנמצא, אלא חוששים שמא קבר אחר הוא, ואת הקבר שאבד עדיין לא מצאו. וכמו כן נחלקו תנא קמא ורבי יוסי בברייתא לענין בעלת מום שנתערבה, ומצא מום באחת מן הבהמות. שתנא קמא שאמר אוסרין בכל שהן סובר כרבן שמעון בן גמליאל שחוששים שמא היה עוד מום, ולכך עד שלא יבדוק את כולם, הרי הם בכלל ספק בעלי מומים, ואסורים בהקרבה. ורבי יוסי שאמר יבוקר, סובר כרבי ולכך אם מצא מום, תולים אנו שהמום שמצא הוא המום שאבד, ואין לחוש שמא היה עוד מום, וממילא השאר מותרים בהקרבה. הגמרא מבארת מדוע הוצרכו רבי אסי ורבי חייא בר אבא לפרש כל אחד פירוש אחר, ולא הסכימו עם פירושו של השני. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי אַסִּי** שפירש שמדובר שבדק ומצא את המום, והנידון הוא האם חוששים שמום אחר הוא, **מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר בְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא,** שמדובר בבדק ולא מצא, והנידון הוא האם יצאו מכלל ספק, או שעדיין הם בספק בעל מום, וכמו שנחלקו חכמים ורבי מאיר לענין כזית מת שנאבד.

מיישבת הגמרא: **אָמַר לָךְ** רבי אסי, אין לדמות מום שלא נמצא, לטומאה שלא נמצאה. לפי שבִּשְׁלָמָא **נַבֵּי טוּמְאָה** שנאבדה מובנים דברי חכמים, שאם חיפש ולא מצא את הטומאה, **אֵימַר** – יש לתלות ולומר שבָּא **עוֹרֵב** וּנְטָלָהּ, או שבָּא **עֲכָבָר** וּנְטָלָהּ, ולכך המקום טהור. **אֶלָּא** הָכָא לגבי בהמה שהיה בה מום ולא נמצאה, אין להתיר את כולם, לפי שבַּעַל מוּם לְהֵיכָא אָזִיל – להיכן נעלמה בעלת המום, ולכך גם אם לא מצא, לא יצאו מכלל ספק בעלי מומין.

לפי זה נמצא שדברי רבי חייא בר אבא שהשוה מום לטומאה מוקשים. מיישבת הגמרא: **וְאִידָךְ** – רבי חייא בר אבא שכן השוה מום לטומאה שנאבדה, יפרש שגם לגבי מום, **אֵימַר** – יש לתלות ולומר שמוּם עוֹבֵר הֲוָה – שהיה זה מום שעובר מאליו, **וְאִיתַּסִּי** – והוא נרפא, ויצאו כולם מכלל ספק בעלי מומין.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא** שפירש שמדובר בבדק ולא

המשך בעמוד 95

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים – הלכות שבת ~

יא ...**אֲבָל מֻתָּר לַעֲרוֹת מִכְּלִי שֵׁנִי שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת בּוֹ עַל כָּל דָּבָר יָבֵשׁ שֶׁלֹּא נִתְבַּשֵּׁל** צה, **חוּץ מִמִּין דָּג שֶׁנִּקְרָא "קֻלְיָם הָאסְפָּנִין"** צו, **וּמָלִיחַ הַיָּשָׁן, דְּהַיְנוּ בָּשָׂר אוֹ דָּג מָלוּחַ שֶׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה, שֶׁאֵלּוּ אֵינָם צְרִיכִים בִּשּׁוּל אֶלָּא מְעַט** צז, **וְעֵרוּי זֶה הִיא גְּמַר מְלֵאכֶת בִּשּׁוּלָן** צח, **וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל** צט. **אֲבָל מֻתָּר לִשְׁרוֹתָן וְלַהֲדִיחָן בְּמַיִם צוֹנְנִים** ק.

ביאורי הלכה

צה] שלא נתבשל – מותר לערות מכלי שני (וליתן בכלי שלישי) גם על דבר רך שחוששים שהוא מקלי הבישול[162], ולא נאסרה אלא נתינתו בכלי שני[163].

צו] קוליים האספנין – דג שבשרו רך ביותר (כמעט כמו דג מבושל), ודי בעירוי מים חמין להכשירו לאכילה[164].

צז] אלא מעט – כלי שני אינו מבשל, אך בכוחו להכשיר לאכילה מאכל שלא צריך בישול ממש אבל צריך לחמין להכשירו לאכילה[165], והכשרתו בחמין לאכילה דינה כבישול[166], ועל־דרך־זה בהכשר דבר קשה ומלוח לאכילה (דלהלן), שאין בהם "בישול" אך יש להכשרתם בחמין גדר "גמר מלאכת בישול" שחייבים עליה כבישול[167].

צח] מלאכת בישולן – גם אם הקולייס והמליח נאכלים

ציונים והוספות

162) קצות השלחן (סי' קכד בדה"ש ס"ק כא): "משמע דהאיסור בדברים רכים הוא רק לשרותם בכלי־שני, אבל לערות עליהם מכלי־שני מותר אע"פ דמליח הישן מתבשל גם בעירוי מכלי־שני, לא החמירו בסתם דברים רכים בעירוי מכלי־שני, וכן בפת נזהרים שלא ליתנו בכלי־שני, כמ"ש לקמן, ולא נזכר שם עירוי מכלי־שני, ע"כ בעלי טייא יש להקל בעירוי מכ"ש". וכן דייק גם במנחת פתים (אלא שהדגיש שהוא לשוע"ר (על יסוד הרמ"א), אבל דעת היראים עצמו להחמיר בכל קלי הבישול בהדחה מכלי שני, שהרי החמיר בכלי שלישי, וראה להלן הערה קע).

163) בשבת כהלכה (פ"א ביאור כח) שאף לחוששים לדעת היראים בכל דבר שמא הוא מקלי הבישול, לא חוששים לזה בכלי שלישי (או לעירוי מכלי שני) אלא בדבר שמתבשל בו בוודאי (כמבואר להלן הערה קעא, ואין די בכך שנראה לעין שחום המים פועל נתינת טעם או שינוי מראה במאכל). ולפי זה, מה שכתב (להלן שם) לאסור עירוי מכלי שני על פתיתי שיבולת השועל, הוא רק אם מתרככים באופן ניכר יותר מאשר אם היה משרה אותם בצוננים (שאז בישולם נראה בחוש), וכן אין להחמיר אם היו כבר מבושלים כל צרכם (בייצור "שיבולת שועל אינסטנט", מבשלים אותה כל צרכה, ואז מייבשים), ואם יש לחוש לבישול בעירוי מכלי ראשון מצד שנעשו דבר לח כמו קפה ומלח ראה להלן על סעיף יח.

164) הראשונים הסתפקו בזהות דג זה, ולרוב הוא מזוהה עם דג ה"מקרל" (ולהלן סי' תקכז סי"ב כתב (ע"פ רש"י) "שנקרא טונינ"א", וייתכן כי מקרל הוא ממשפחת הקולייסים שדג הטונה הוא חלק ממנה). והנה, יש שהחמירו מכח הספק בדגים מלוחים שלא צריכים בישול (ראה להלן הערה קעה), אך משמעות שוע"ר ש: (א) לא מדובר ב"דג מלוח" (הערינג) רגיל שלא צריך לבישול כלל – אלא חסר לו בישול (אף אם ראוי כבר בדוחק כדלהלן הערה קסח), (ב) עוד משמע (מהלשון בשוע"ר "מין דג") שהוא לא דג רגיל שדי לו בישול מועט הודות לכך שהוא כבוש במלח (כמו מליח הישן דלהלן), אלא הוא מין דג שמטבעו מתבשל בהדחה בלבד (ודלא כפי שפירשו כמה מהראשונים ובמשנ"ב ס"ק לו).

165) וכל דבר שצריך חמין להכשרתו לאכילה (ואי אפשר בצוננים) "חסר בו בישול".

166) אמנם לא נעשה "בישול" ממש אך מצד שבפעולה זו הפך ממאכל ש"חסר בו בישול" למאכל שדינו כמבושל הרי זה "גמר מלאכת בישול".

167) ולכן נקט בלשונות "אינם צריכים בישול", "גמר מלאכת בישולן", "חייב עליו משום מבשל", וכן משמע בסי' תקכז סעיף יב: "מין דגים קטנים הנקרא קוליית האיספנין (שקורין טונינ"א) שבשרן רך ביותר ומדיחין אותן במים חמין ועל ידי כן הם ראויים לאכלן חיים בלא בישול... שע"י הדחה זו הן מוכשרים לאכילה כמבושלין ממש".

וְכֵן כָּל דָּבָר קָשֶׁה שֶׁלֹּא נִתְבַּשֵּׁל[קא], שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְאָכְלָה כִּי אִם עַל יְדֵי שְׂרִיָּה אוֹ הֲדָחָה בְּחַמִּין, אִם שָׂרָה אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בִּכְלִי שֵׁנִי, אוֹ הֲדִיחוֹ אֲפִלּוּ בְּעֵרוּי מִכְּלִי שֵׁנִי[קב], וְנַעֲשָׂה רָאוּי - חַיָּב מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל.

חלק ב, סימן שיח, דִּין הַמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, סָעִיף יא:

ביאורי הלכה

בדוחק גם ללא בישול[168] **– חייבים על בישולם המלא**[169].

צט] משום מבשל – דבר שידוע שמתבשל בעירוי מכלי שני או בכלי שלישי[170] חם שהיד סולדת בו – חייבים על בישולו, אף שאינו בדרך בישול[171].

ק] במים צוננים – אפילו בכלי שני, ואינו נראה כמבשל[172].

קא] שלא נתבשל – מאכל שנתבשל כל צרכו, אך נעשה קשה ואינו ראוי לאכילה כי אם על ידי שרייה או הדחה ברותחין – מותר לשרותו ברותחין ואין בזה משום בישול[173].

קב] מכלי שני – כשם שבקולייס האספנין ומליח ישן יש להדחה שם "בישול" מצד שהמאכל נעשה ל"מבושל כל צרכו", כך בכל הדחה שעושה המאכל ל"ראוי"[174].

ציונים והוספות

168) בריכוך מאכל קשה ומלוח דלהלן לא נאסר עירוי מכלי שני אלא אם לא היו ראויים לאכילה בלעדיו אפילו בדוחק, כי "שם בישול" חל על עירוי זה מצד שמכשירם לאכילה, ולא מצד שעושה אותם כ"מבושלים ממש" (ראה להלן הערה קעד).

169) כיון שהיה חסר להם בישול (כדלעיל הערה קסו), וכעת לא צריכים יותר לחמין – יש לזה שם בישול מצד "גמר מלאכת בישולו". אבל פירות הנאכלים חיים (שלא חסר בהם בישול) מותר לערות עליהם חמין מכלי שני אף שמשתבחים בזה, כי כלי שני אינו מבשל (ואין שם "בישול" לשבח שנעשה בפירות אף אם הדחה בצוננים לא פועלת שינוי דומה), אבל אם מבשל הפירות בכלי ראשון חייב על עצם הבישול גם אם היו ראויים לאכילה לגמרי, ואין צריך ל"גמר מלאכת הבישול" (וראה להלן הערה קעה לענין הערינג).

170) ראה הערות וביאורים (קובץ הערות וביאורים כולל צ"צ ח"ד ע' נז) שיישבו תמיהת המנחת פתים (לעיל הערה קסב, מהא דהיראים החמיר בכלי שלישי אבל בשוע"ר משמע שעירוי מכלי שני מותר בכל עניין) שאכן חומרת היראים בכלי שלישי אינה בסתירה לקולא בהדחה מכלי שני, וייתכן שכלי שלישי מבשל אפילו מאכל שלא מתבשל בעירוי בכלי שני (אך היראים החמיר בכלי שלישי גם בספק קלי הבישול, ולמעשה מחמירים בזה רק בבישול וודאי כדלהלן הערה קעא).

171) עירוי והדחה מכלי שני אינו דרך בישול (כדלעיל הערה קנב) אך אם מתבשל בזה (כקולייס ומליח הישן) – חייבים עליו משום בישול, ולכך הנותן ביצה חיה בצד מיחם כלי שני עד שתתגלגל חייב על בישולה (שדומה להדחת מליח הישן (חידושי צ"צ לט, ב)). ובשבת כהלכה (פ"א הערות פח, צט) כתב להזהר בעירוי רותחים מכלי שני (או נתינה בכלי שלישי) על פתיתי שיבולת שועל, כי נראה בחוש שמתבשל גם בזה (ואין להקשות מהמשמעות שעירוי מכלי שני לא מבשל אלא קולייס האספנין ומליח הישן, כי יש לחלק בין הדחה בלבד (כפי שהוא בקולייס ומליח) לבין עירוי שהרותחים נשארים במאכל שאז ייתכן בישול בעירוי מכלי שני). וראה להלן הערה קעו.

172) מוסב הן על דברים שנאסרו בכלי שני חם מצד "נראה כמבשל" והן על דברים שנאסרו מצד שמתבשלים בכלי שני חם. ולא הוסיף שמותר בצוננים אפילו נעשים שם ראויים (כפי שהוסיף להלן), שאדרבה, אם נעשים ראויים בצוננים נראה עוד פחות כמבשל, משא"כ להלן שדינו כמבשל מצד עצם הכשרת המאכל לאכילה, הוסיף שהכשרתו לאכילה בצוננים אינה בישול.

173) כי אין בישול אחר בישול, ולא גרע מדבר יבש שאין בחימומו משום בישול גם אם לא ראוי לאכילה כשהוא צונן. ולפי זה בנתינת מים רותחים על קוסקוס (גרגירי סולת) שכבר בושל ויובש (כפי שמצוי בקוסקוס "אינסטנט") לרככו שיהיה ראוי לאכילה אין משום בישול ומותר בכלי שני (כפתיתי שיבולת שועל במקום שכבר נתבשלו ויובשו ראה לעיל הערה קסג), ולעניין עירוי מכלי ראשון מצד שנעשה דבר לח יתבאר להלן על סעיף יח.

174) בישול בכל מקום הופך מאכל שאינו ראוי לאכילה למאכל הראוי לאכילה (כ"מאכל בן דרוסאי"), ובמקום שזקוקים לחמין להכשיר דבר קשה לאכילה – יש לזה שם בישול (אף שאינו בישול ממש, כי כלי שני אינו מבשל). וחייבים על עירוי זה רק אם לא היה ראוי לאכילה כלל (ע"ד "מאכל בן דרוסאי"), משא"כ קולייס האספנין ומליח הישן שחיובם (ע"ד "בישול כל צרכו") גם אם ראויים לאכילה קודם לכן (כדלעיל הערה קסח).

~ שו"ע רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות שבת ~

~ יום ראשון ~

חלק ב סימן רנז דיני הטמנת החמין:

א הבא לסלק קדרה מעל גבי כירה ולהטמינה כדי שלא תצטנן אסור לו להטמינה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום גזרה שמא יטמין ברמץ דהיינו אפר שמעורב בו גחלים ואח"כ בשבת ישכח ויחתה בגחלים ואם עבר והטמין אפילו בשוגג התבשיל אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת אם הוא מצטמק ויפה לו או שהיה צונן ונתחמם ע"י הטמנה זו אבל אם הוא עומד בחמימותו כשעה הראשונה והוא דבר שמצטמק ורע לו מותר שהרי אינו נהנה כלל מן האיסור אבל לכתחלה אסור אפילו הוא מצטמק ורע לו.

ואינו דומה להשהייה שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כל שהתבשיל נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום לפי שסתם הטמנה היא לצורך מחר שמטמינה ומכסה שלא תתקרר עד למחר ולפיכך צריכה יותר לחיתוי כדי שלא יתקרר התבשיל בכל הלילה אבל סתם שהייה היא לצורך הלילה שהרי מניחה מגולה ולכך אינה צריכה כל כך לחיתוי כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום ואפילו אם משהה אותה עד למחר אין לחוש לחיתוי לפי שאין מעט חיתוי מועיל לה לשמור חומה עד למחר כיון שהיא מגולה אבל כשהיא טמונה מועיל לה מעט חיתוי לכן חוששים שמא יחתה אם היא טמונה ברמץ וגזרו על כל דבר המוסיף הבל משום רמץ ואפילו אם מטמין לצורך הלילה שלא חלקו חכמים בגזרתם ומטעם זה אסור להטמין אפילו בשר שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה שאע"פ שמותר להשהותו לפי שמסיח דעתו ממנו עד למחר ובכל הלילה יוכל להתבשל בלא חיתוי ואם יוכל להתקרר אח"כ אף אם יחתה מעט לא יועיל כלום כיון שהוא מגולה אבל בהטמנה יש לחוש שמא יחתה אחר גמר בישולו להחזיק חומו שלא יתקרר שמעט חיתוי יועיל לזה.

ויש חולקין על זה ואומרים שאף להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום מותר כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ממש כמו שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כמו שנתבאר בסי' רנ"ג ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו אין למחות בידם אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות.

ויש מקילין עוד שאף אם אינו חי סמוך לחשכה מכל מקום אם מסיח דעתו ממנו עד למחר דינו כחי לגמרי ומותר להטמינו לצורך מחר אע"פ שלא הגיע עדיין למאכל בן דרוסאי ואין לסמוך על סברא זו אלא בדיעבד ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן:

~ יום שני ~

ב בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אף על פי שאינו דומה לרמץ כלל ולמה אסרו גזירה שמא ימצא קדרה צוננת כשיבא לסלקה מהכירה ולהטמינה בדבר שאינו מוסיף הבל וישכח שהוא שבת וירתיחנה על גבי האור ויתחייב משום מבשל ולהאומרים שאין בישול בדבר שהוא מבושל כבר אף שנצטנן אח"כ כמ"ש בסי' שי"ח חוששין שמא יחתה בגחלים להרתיחה ויתחייב משום מבעיר.

אבל בבין השמשות אע"פ שהוא ספק חשכה מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל לפי שסתם קדרות עדיין רותחות הן בבין השמשות שסמוך לבין השמשות מעבירן מעל גבי האור ואין לחוש שמא נצטננה וירתיחנה:

ג אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו אסור להטמין משחשכה אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל:

ד אסור לכפות כלי על קדרה רותחת לשמור חומה (אם כולה טמונה תחתיו) אלא אם כן הכלי הוא רחב שאין דפנותיו נוגעים בצדי הקדרה שאז אין כאן הטמנה כלל אבל מותר לכפות כלי על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתנף בעפרורית לפי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה:

ה אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זיתים ושל שומשמין לאחר שהוציאו שמנן וזבל ומלח וסיד וחול בין שהם לחים בין שהם יבשים ותבן וזגין דהיינו פסולת של ענבים לאחר שהוציאו יינם ומוכין (פירוש כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרידת בגדים בלויים) ועשבים בזמן שארבעתן לחים אפילו הם לחים מחמת מים צוננים שנפלו עליהם.

אבל כל מיני כסות ופירות ונוצות כל העופות ונעורת של פשתן דקה ונסורת של חרשים ועורות בין עבודין בין שאינן עבודין וגיזי צמר אינן מוסיפים הבל בכל ענין:

ו אפר שאין גחלים מעורבים בו אפילו הוא חם אינו מוסיף הבל ואם הטמין בו קדרה מבעוד יום ובשבת מצא בו מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה אין לאסור התבשיל בדיעבד מאחר שעיקר ההטמנה היתה בדבר המותר:

~ יום שלישי ~

ז מותר להטמין בסלעים מבעוד יום אע"פ שמוסיפים הבל לפי שהוא דבר שאינו מצוי כלל שיטמין בסלעים משום שהם משברים הקדרה או שמקלקלים המאכל וכל דבר

שאינו מצוי כלל לא גזרו בו חכמים אבל דבר שלפעמים טומנים בו אף שאינו מצוי כל כך גזרו בו חכמים שלא להטמין בו אם הוא מוסיף הבל:

ח טמן מבעוד יום בדבר שאינו מוסיף הבל ונתגלה מבעוד יום בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים והיה בדעתו לחזור ולכסותו מבעוד יום או משתחשך אסור לכסותו משתחשך שהרי זה כמטמין לכתחלה בשבת כיון שבתחלת כניסת השבת היה מגולה.

אבל אם היה טמון בתחילת כניסת (השבת) הלילה ואח"כ נתגלה מותר לחזור ולכסותו בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים אע"פ שלא היה בדעתו לחזור ולכסותו ואפילו לכתחלה יכול לגלותו ולחזור ולכסותו וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת עוד דברים שאינם מוסיפים הבל הרי זה מוסיף וכן אם רצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטול הסדין ולכסותו בגלופקרין.

והוא שנתבשלה הקדרה כל צרכה אבל אם אינה מבושלת כל צרכה והיא טמונה על גבי הכירה (שיש בה גחלים) ע"ד שיתבאר אסור אפילו להוסיף על הכיסוי שתוספת זה גורם למהר הבישול מהגחלים:

ט לא אסרו להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל אלא כשמטמין באותה קדרה עצמה שנתבשל בה התבשיל שאז יש לגזור שמא ירתיחנה אבל אם פינהו לקדרה אחרת מותר להטמינו ואפילו אם חזר והחזירו לקדרה הראשונה מותר להטמינו (שכבר נתקרר קצת בדופני קדרה השנייה וחכמים לא אסרו אלא כשהוא חם ככלי ראשון שנתבשל בו ואם נתקרר קצת עד שאין היד סולדת בו אפילו בעודו בכלי ראשון מותר להטמינו) וכל שכן שמותר להטמין צונן גמור כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צנתו.

וכל זה בדבר שאינו מוסיף הבל אבל בדבר המוסיף הבל אסור להטמין אפילו צונן גמור ואפילו מבעוד יום:

~ יום רביעי ~

י קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל אסור להעמידה מבעוד יום על גבי פסולת של זיתים לפי שהם מעלים הבל למעלה בהמוכין והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל אבל מותר להעמידה על גבי פסולת של שומשמין שהם אינם מעלים ההבל למעלה.

וכן מותר להעמידה בתוך הכירה שנתבשלה שם להטמינה שם בדבר שאינו מוסיף הבל ואע"פ ששולי הכירה שהקדרה עומדת שם הם חמין מאד מכל מקום כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש וכל שעה היא מתקררת והולכת אינה נקראת דבר המוסיף הבל ואינו דומה לפסולת של זיתים וכיוצא בהם שהם מוסיפים הבל מעצמם.

ומכל מקום צריך שתהא הכירה גרופה מהגחלים אבל אם יש בה גחלים אפילו הן קטומות אסור להטמין בה הקדרה בבגדים או בשאר דבר שאין מוסיף הבל אפילו אם אינה נוגעת בגחלים כלל כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל או שתלויה על גבי אבנים לפי שאף שהבגדים אינן מוסיפים הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת הגחלים שתחתיהם שמעלים הבל למעלה מוסיפים הבגדים הבל בקדרה והרי היא טמונה בדבר המוסיף הבל.

ואם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה ונתן הבגדים על הכלי שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל הרי זה מותר שאף שהגחלים מעלין הבל למעלה אין בכך כלום כיון שאין הקדרה טמונה בשום דבר.

והוא שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים אבל אם היא יושבת על גבי גחלים אף אם היא מגולה לגמרי יש אוסרים לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים והם מעלים ומוסיפים בה הבל ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה אין זו הטמנה ואף אם היא בתוך התנור ופי התנור מכוסה אין בכך כלום לפי שלא אסרו הטמנה בדבר המוסיף הבל אלא משום גזרה שמא יטמין ברמץ לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ שהוא דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדרה אבל דופני התנור ופיה אינן מודבקים להקדרה (ואף אם התנור הוא קטן וצר אי אפשר שלא יהיה אויר קצת מפסיק ביניהם) וכן המנהג:

~ יום חמישי ~

יא וכל זה כשהגחלים הן קטומות או שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום או שנתן חתיכת בשר חיה בקדרה סמוך לחשכה ממש שאם לא כן לדברי הכל אסור אף בלא שום הטמנה כמו שנתבאר בסי' רנ"ג.

במיני בצק ובמיני קטניות שממהרים להתבשל אין מועיל כלום מה שהן חיין סמוך לחשכה (שממהרין להתבשל) כמו שנתבאר בסי' רנ"ד:

יב ואם התנור טוח בטיט סביב כיסויו מותר בכל ענין אף בהטמנה ממש (בתוך הגחלים) שאז אין לחוש לחיתוי כמ"ש שם ולכן נוהגים לטוח פי התנור בטיט ובמקומות שאין נוהגים כן צריך שלא יהיה שם הטמנה וצריך שיתבשלו הקטניות ומיני בצק מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי או שהגחלים יהיו קטומות:

יג מצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין בשבת כי זהו מכבוד ועונג שבת אבל מי שהחמין מזיקן לו מותר לו לאכול צונן אבל מי שאינו מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת חוששין שמא אפיקורס הוא:

חלק ב סימן רנח מותר להשים בערב שבת דבר קר על דבר חמה:

א מותר להטמין מבעוד יום בין תבשיל חם בין תבשיל קר על גבי קדרה רותחת ואין זה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל שהרי חומה הולך ומתמעט:

~ יום שישי ~

חלק ב סימן רנט כמה דיני הטמנה וטלטולם:

א מוכין שטמן בהם הקדרה מבעוד יום דרך מקרה שלא יחדן לכך אסור לטלטלם בשבת לפי שהם מוקצים שמן הסתם הם עומדים לעשות מהם לבדים ולא להטמין בהם קדרות או שאר תשמיש המותר בשבת ואין עליהם תורת כלי כלל אבל אם יחדם להטמנה דהיינו שגמר בדעתו להטמין בהם לעולם מותר לטלטלם דכיון שהם ראוים להטמנה והוא יחדם לכך הרי יש עליהם תורת כלי מאחר שהן ראויים לתשמיש המיוחד להם.

אבל אם טמן בגיזי צמר אע"פ שלא יחדן לכך מותר לטלטלן שאין הגיזין חשובין כל כך וכשמטמין בהם פעם אחת מן הסתם עומדות הן להטמנה אבל הגיזין שנתנו לאוצר לסחורה (והוא מקפיד עליהן להשתמש בהן שום תשמיש אלא) שטמן בהן דרך מקרה אסור לטלטלם בשבת אלא אם כן יחדם לכך לעולם:

ב כשטמן בדבר שאסור לטלטלו ובא ליטול מהם הקדרה בשבת כיצד הוא עושה אם כיסוי הקדרה מגולה מקצתו מההטמנה אוחז במקצת המגולה ומסירו ואף שההטמנה המוקצה מונחת עליו אינו נעשה בסים לדבר האסור לפי שאין הכיסוי משמש כלל להטמנה אלא לקדרה ואוחז בראשי דופני הקדרה שנתגלו מתחת הכיסוי ומוציא את הקדרה כולה מההטמנה ואם אין הכיסוי מגולה כלל אם יכול לתחוב כוש או סכין בתוך הכיסוי ולהגביהו ולהסירו מהקדרה הרי זה מותר ואף שמטלטל ההטמנה ע"י הכיסוי אין בכך כלום שטלטול מן הצד הוא ואינו טלטול כמו שיתבאר בסי' שי"א:

ג במה דברים אמורים בכיסוי קדרה שיש תורת כלי עליו ואינו מוקצה אבל אם גם הכיסוי הוא דבר המוקצה אם מקצת דופני הקדרה מגולים כל כך מהטמנת המוקצה עד שיכול לאחוז שם בידיו הרי זה אוחז שם ומגביה הקדרה ומוציאה משם וההטמנה נופלת מעליה מאליה ואח"כ מנערה עד שיפול מעליה הכיסוי המוקצה שהקדרה לא נעשית בסים להכיסוי ולההטמנה לפי שהכיסוי וההטמנה הם משמשים להקדרה לחממה ואין הקדרה משמשת להן:

ד הטומן בקופה מלאה מוכין שאסור לטלטלם והוציא משם הקדרה על דרך שנתבאר כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה לשם אבל אם נתקלקלה הגומא אסור להחזירה לפי שמטלטל המוכין המוקצין ע"י החזרת הקדרה ואינו דומה לטלטול ההטמנה ע"י הכיסוי שההטמנה מיטלטלת מאליה ע"י הכיסוי והוא אינו מתכוין אלא לטילטול הכיסוי בלבד אלא שאי אפשר לו לטלטל הכיסוי בלבדו שלא תהא ההטמנה מיטלטלת עמו אבל כאן הוא מטלטל ההטמנה בידים ע"י הקדרה שצריך לסלק ההטמנה אילך ואילך כדי להרחיב הגומא מקום מושב הקדרה אבל לכתחלה יכול להוציא הקדרה על דעת להחזירה אחר כך אם לא תתקלקל הגומא ואין חוששין שמא יבא להחזירה אף אם תתקלקל:

ה הנותנים אבנים ולבנים סביב הכירה צריך שייחדם לכך לעולם כדי שיהא מותר לטלטלם בשבת וכן עצים העומדים להסקה שסותמים בהם פי התנור בשבת צריך שייחדם לכך לעולם שהרי כל זמן שלא ייחדן לכך אינן חשובים לו ומשליכן ולפיכך אסור לטלטלם אם לא שמצניען ומייחדן לכך ומכל מקום אותן האבנים המונחים על גבי הכירה אין צריך ייחוד בפירוש שמן הסתם הם מיוחדים לתשמיש:

~ שבת קודש ~

ו יום טוב שחל להיות בערב שבת אסור להטמין חמין לשבת באבנים שאסור לצדד אבנים ביו"ט מפני שדומה לבנין ומכל מקום אם אין לו במה להטמין כי אם באבנים יש להתיר להטמין בהם מפני שאין כאן בנין קבוע אלא בנין עראי ואינו אסור אלא מדברי סופרים ומשום כבוד שבת לא גזרו כיון שאי אפשר לו להטמין בענין אחר:

ז תנור שמניחים בו החמין לשבת וסותמין פיו בדף ושורקים אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה בשבת כדי להוציא החמין ואע"פ שהתנור מחובר לקרקע ואסור לסתור בנין המחובר לקרקע מכל מקום הואיל ומן התורה אין איסור אלא כשסותר גוף הבנין אבל לא כשסותר פתחו אלא שחכמים הוא שגזרו שלא לסתור דלתות של בנין המחובר לקרקע ולא גזרו אלא כשהדלת נעשה שם לקיום לאיזה זמן שלא היה בדעתו על מנת לסתרו בשבת והרי זה נראה כסותר אבל שריקת התנור שלא נעשית כלל לקיום אלא לשמור החום לפי שעה ולסותרה למחר לא גזרו עליה.

ויש מחמירים שלא יסתור אותה ע"י ישראל אם אפשר ע"י נכרי וכן אם אפשר ע"י קטן אין לסותרה ע"י גדול ואם אי אפשר יסתור גדול ע"י שינוי קצת וכן נוהגים.

ומכל מקום אם ידוע שיש בתנור נחלים לוחשות אסור לפותחו ע"י ישראל מפני שהרוח נכנס בו ומבעיר הנחלים ואף שאינו מתכוין להבעיר מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא אבל ע"י נכרי מותר שכל פסיק רישיה אין בו איסור אמירה לנכרי כמו שנתבאר בסי' רנ"ג.

וכן אם רוצה לחזור ולסתום התנור בדף ויש בתוכו נחלים

לוחשות אסור לסותמו ע"י ישראל מפני שהרוח מפיח דרך סדק קטן ודומה למפיח ומבעיר הגחלים יותר מאילו היה התנור פתוח אבל ע"י נכרי מותר ואף לישראל מותר לסותמו כל שאינו סותמו לגמרי ובלבד שיניח הרבה פתוח אבל אם מניח מעט פתוח כל שכן שהרוח מפיח ואסור:

ח אפילו אין בו גחלים (לוחשות) אין היתר לחזור ולסותמו בשבת אלא א"כ ידוע בבירור שכבר נתבשלו הקדרות כל צרכן אבל אם יש להסתפק שמא לא נתבשלו עדיין כל צרכן כגון בלילה סמוך להטמנתן אסור לסתום התנור אפילו ע"י נכרי מפני שגורם למהר בישולם ואפילו בדיעבד אסור התבשיל ומכל מקום אם עשה ע"י נכרי יש להתיר בדיעבד מאחר שאף אם לא היה סותם (התבשיל) [התנור] היה התבשיל ג"כ מתבשל כל צרכו נמצא שאינו נהנה כל כך מן האיסור.

ולכתחלה טוב ליזהר שלא לומר לנכרי לסתום התנור אחר קבלת שבת אפילו קודם חשכה אם הקדרות לא נתבשלו עדיין כל צרכן ואע"פ שמן הדין מותר (עיין לקמן):

~ 'תורה אור' פרשת נח - הפרשה החסידית ~

וַיֹּאמֶר ה' הֵן עַם אֶחָד[1]

"**וַיֹּאמֶר** ה' הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם כו', וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם וגו'" (פָּרָשָׁתֵנוּ יא, ו):

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ: אֵיךְ לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם גֶּגֶר רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ?

וּמִי זֶה אָמַר וַתְּהִי – אִם ה' לֹא צִוָּה[2]?

גַּם: מָה הָיָה מַחְשְׁבוֹתָם לַעֲשׂוֹת "מִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמָיִם"? (פָּרָשָׁתֵנוּ יא, ד) – שֶׁכָּל זֶה תָּמוּהַּ.

אַךְ הִנֵּה בְּ"לִקּוּטֵי תוֹרָה" לְהָרַחַ"ו זַ"ל כָּתַב בְּעִנְיַן דּוֹר הַפַּלְגָּה: שֶׁ"כַּוָּנָתָם הָיָה לְהַמְשִׁיךְ לָהֶם הַשְׁפָּעַת טוֹבָה בְּהֶכְרֵה, בְּכֹחַ שִׁמּוּשׁ הַשֵּׁמוֹת, אַף אִם לֹא הָיוּ טוֹבִים כו'", עַיֵּן שָׁם.[3]

וּבְיאוּר הָעִנְיָן יוּבָן בְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּ"כִתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל" וּבַ"פַּרְדֵּס" בְּעִנְיַן ז' שֵׁמוֹת שֶׁאֵינָן נִמְחָקִין[4]: שֵׁם 'אֵל' בְּחֶסֶד, שֵׁם 'אֱלֹקִים' בִּגְבוּרָה וְשֵׁם 'הַוָּ"ה' בְּתִפְאֶרֶת. וּפֵירוּשׁ, דְּהַיְינוּ בְּהַכֵּלִים דְּחַג"ת. כִּי הָאוֹר הוּא בְּכוּלָּם מִשֵּׁם הַוָּ"ה וְרַק בְּהַכֵּלִים הוּא בְּחֶסֶד שֵׁם 'אֵל' כו', וּבְתִפְאֶרֶת אֲפִילּוּ בְּהַכְּלִי מֵאִיר שֵׁם הַוָּ"ה[5].

וּלְהָבִין זֶה – מִפְּנֵי מָה בְּתִפְאֶרֶת הוּא הַכְּלִי גַּם כֵּן מִבְּחִינַת שֵׁם הַוָּ"ה מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָרֵי הַסְּפִירוֹת?

וְיֵשׁ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר דְּ"פָּתַח אֵלִיָּהוּ"[6]:

"אֲנִתְּ הוּא דְּאַפֵּיקַת עֶשֶׂר תִּיקּוּנִין וְקָרִינָן לְהוֹן עֶשֶׂר סְפִירָן [..] חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא כו', חָכְמָה – מוֹחָא [..], בִּינָה – לִבָּא כו'. וְכָל סְפִירָה אִית לָהּ שֵׁם יְדִיעָא כו'. וַאֲנִתְּ לֵית לָךְ שֵׁם יְדִיעָא. אֲנִתְּ הוּא חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא, אֲנִתְּ הוּא מֵבִין וְלָא בְּבִינָה יְדִיעָא".

דְּהִנֵּה תְּחִלָּה הִזְכִּיר חָכְמָה וּבִינָה: "חָכְמָה – מוֹחָא" ו"בִינָה – לִבָּא", וּמַהוּ שֶׁאָמַר אַחַר כָּךְ "אֲנִתְּ הוּא חַכִּים", דְּאֵין רְצוֹנוֹ לוֹמַר "אֲנִתְּ הוּא חַכִּים" שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתוֹ בְּחִינַת חָכְמָה שֶׁהִזְכִּיר תְּחִלָּה, שֶׁהוּא מֵהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת; דְּמִדְּקָאָמַר "וְכָל סְפִירָה אִית לָהּ שֵׁם יְדִיעָא, וְאַנְתְּ לֵית לָךְ שֵׁם יְדִיעָא – אַנְתְּ הוּא חַכִּים", זֶה מוֹרֶה דְּפֵירוּשׁ "אַנְתְּ הוּא חַכִּים" הוּא גַּם כֵּן בִּבְחִינָה "דְּלֵית לָךְ שֵׁם יְדִיעָא"; וְאִלּוּ בְּהִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, אֲזַי נִקְרָא הוּא יִתְבָּרֵךְ בְּשֵׁם, לְפִי הַסְּפִירוֹת שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּהּ; כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר הַשֵּׁמוֹת[7] בַּאֲרִיכוּת, וְכַנַ"ל "שֵׁם אֵל בְּחֶסֶד כו'". וְאִם כֵּן, אֵיךְ יִתָּכֵן בְּחִינַת "אַנְתְּ הוּא חַכִּים" וְגַם "לֵית לָךְ שֵׁם יְדִיעָא"?

---

1. (הֻנָּחַת בְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר הָאֱמְצָעִי נִדְפְּסָה בְּסִפֵּר מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית־שְׁמוֹת עַמּוּד סא. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה נֹחַ (בְּרֵאשִׁית כְּרַךְ ו) עַמּוּד תתרסה, א. וּבַאֲרוּכָה – תּוֹרַת חַיִּים נֹחַ סג, ג).

2. (עַל פִּי אֵיכָה ג, לז: "מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי, אֲדֹ' לֹא צִוָּה").

3. (לְקוּטֵי תוֹרָה מֵהָאֲרִיזַ"ל סוֹף פָּרָשַׁת נֹחַ).

4. (שָׁבוּעוֹת לה, א. א ב וּבְרֵי"ף וְרֹא"ש שָׁם. רַמַּב"ם הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פֶּרֶק ו הֲלָכָה ב. עֵין חַיִּים שַׁעַר מה פֶּרֶק ג. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כא עַמּוּד 195 הֶעָרָה 60 וְשָׁם נִסְמָן).

5. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת בֹּא, בְּפִסּוּק "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה" (לְקַמָּן ם, א)).

6. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יז, א).

7. (שַׁעַר כ).

אֶלָּא הַפֵּירוּשׁ, דְּמִתְּחִלָּה אָמַר "אַנְתְּ הוּא חָד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן", "וְאַף עַל גַּב דְּאַפֵּיקַת עֲשַׂר תִּקּוּנִין" שֶׁהֵם עֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּתִקּוּן דַּאֲצִילוּת, אֲשֶׁר כָּל סְפִירָה הִיא בְּחִינָה מְיוּחֶדֶת מִזּוּלָתָהּ – חָכְמָה, חֶסֶד כו', וְאִם כֵּן הֲוָה סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁגַּם בְּהֶעָצְמוּת יֵשׁ חֹם־וְשָׁלוֹם גַּם כֵּן בְּחִינוֹת מְיוּחָדוֹת – חָכְמָה, חֶסֶד כו', לָזֶה אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ כֵּן, כִּי בְּחִינַת "אַנְתְּ הוּא חַכִּים" הוּא "וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא".

רְצוֹנוֹ לוֹמַר: כִּי חָכְמָה דַּאֲצִילוּת נִקְרֵאת "חָכְמָה יְדִיעָא", אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גַּם כֵּן בֶּאֱמֶת לְמַעְלָה מֵעָלָה מִמְּהוּת חָכְמָה דְּבִי"ע, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהִיא מָקוֹר וְשֹׁרֶשׁ לָהֶן, נִקְרֵאת "חָכְמָה יְדִיעָא". וְהַיְינוּ שֶׁשָּׁם הוּא בְּחִינַת כֵּלִים מַמָּשׁ – חָכְמָה יֵשׁ לָהּ כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ, בִּינָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְזֶהוּ דַּיְיקָא בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, אֲבָל מַה דְּ"אַנְתְּ הוּא חַכִּים" הוּא "לָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא" כְּלָל, עַד שֶׁהִתְהַוּוּת חָכְמָה־דַּאֲצִילוּת מִבְּחִינַת "אַנְתְּ הוּא חַכִּים" הוּא עַל דֶּרֶךְ הִתְהַוּוּת יֵשׁ מֵאַיִן וְלֹא בְּחִינַת עִילָּה וְעָלוּל כְּלָל.

וְלֹא עַל דֶּרֶךְ הִתְהַוּוּת חָכְמָה־דְּבִי"ע מֵחָכְמָה־דַּאֲצִילוּת, שֶׁזֶּה נִקְרָא גַּם כֵּן הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁלְּכָךְ נִקְרָא חָכְמָה־דַּאֲצִילוּת "חָכְמָה יְדִיעָא" – וְאֵיךְ הִיא יְדִיעָא? אֶלָּא שֶׁלְּפִי שֶׁחָכְמָה דְּבִי"ע נִתְהַוֶּה מִמֶּנָּה עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְהִיא גְּלוּיָה וִידוּעָה, לְכָךְ גַּם הַחָכְמָה־דַּאֲצִילוּת נִקְרָא חָכְמָה־יְדִיעָא. וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּקְרָא אָדָם־דַּאֲצִילוּת – אָדָם־דַּעֲשִׂיָּה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת "אַנְתְּ הוּא חַכִּים" הוּא "לָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא". וְזֶהוּ הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן הַפְּרֶדֵּם[8] "עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת בְּמַאֲצִילָן", שֶׁעַל זֶה אָמַר "אַנְתְּ הוּא חַכִּים כו'".

וְעִנְיַן זֶה עוֹלֶה בְּקָנֶה אֶחָד עִם מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים"[9] שֶׁיֵּשׁ "עֲקוּדִים, נְקוּדִים וּבְרוּדִים". וְהַיְינוּ, שֶׁבַּעֲקוּדִים כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת הֵם עֲקוּדִים בִּכְלִי אֶחָד, וְאֵין שָׁם שׁוּם הִתְחַלְקוּת כְּלָל לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת; וּבַנְּקוּדִים הוּא שֶׁנִּתְחַלְקוּ לְעֶשֶׂר נְקוּדוֹת; וּבְרוּדִים הוּא עוֹלָם הַתִּקּוּן, בְּחִינַת פַּרְצוּפִים כו'.

וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר אֵלָיהוּ "אַנְתְּ הוּא דְּאַפֵּיקַת עֶשֶׂר תִּקּוּנִין" – שֶׁהֵם עֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרוּדִים, אָמְנָם שָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם שֶׁהֵם בְּחִינַת עֲקוּדִים, חֲרֵי הֵם "בִּכְלִי אֶחָד" מַמָּשׁ כָּל הַבְּחִינוֹת, חָכְמָה וּבִינָה כו'. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵעֲלָה מִמָּהוּת בְּחִינַת חָכְמָה וּבִינָה הַיְדוּעִים דַּאֲצִילוּת,

(וְהִתְהַוּוּת חָכְמָה וּבִינָה דַּאֲצִילוּת הוּא יֵשׁ מֵאַיִן. הַיְינוּ עַל יְדֵי צִמְצוּם אֵ"ק וְצִמְצוּם הַדִּיקְנָא[10], עַד דְּאַבָּא וְאִימָּא יוֹנְקִים רַק מִבְּחִינַת שֹׁרֶשׁ כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן מַאֲצִילוּת לִבְרִיאָה אֵינוֹ רַק עַל יְדֵי "פַּרְצָא", שֶׁאֵינוֹ מֵעֵרֶךְ הַצִּמְצוּמִים אֵלּוּ שֶׁבֵּין אֵ"ק לַאֲצִילוּת, וְלָכֵן נִקְרָא "הִשְׁתַּלְשְׁלוּת").

וְלָכֵן נִקְרָאִים בְּשֵׁם "עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת".

וְיוּבָן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל: כִּי הַנֵּה כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הַמִּתְלַבְּשִׁים בְּאֵבְרֵי הַגּוּף, חֲרֵי הֵם מִתְחַלְּקִים כָּל כֹּחַ מָהוּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּבְאֵבֶר מְיוּחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ – כֹּחַ הָרְאִיָּה בָּעַיִן, וְכֹחַ הַשְּׁמִיעָה בָּאוֹזֶן, וְכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה בַּיָּדַיִם; וְכֵן בְּכֹחוֹת עֶלְיוֹנִים מֵהֶן – כֹּחַ הַשֵּׂכֶל בַּמּוֹחַ וְכֹחַ הַמִּדּוֹת בַּלֵּב.

וְהַנֵּה כָּל כֹּחוֹת אֵלּוּ נִמְשָׁכִים וּמִתְפַּשְּׁטִים מִן הַנֶּפֶשׁ הָאֲחַת שֶׁהִיא עֶצֶם אֶחָד. וְאִם כֵּן, הַחִילּוּקֵי כֹּחוֹת הַנַּ"ל כְּשֶׁהָיוּ עֲדַיִן כְּלוּלִים בְּהַנֶּפֶשׁ, וַדַּאי הָיוּ כּוּלָּם בְּהִתְכַּלְלוּת אַחַת מַמָּשׁ בְּלִי שׁוּם הִתְחַלְקוּת; וּכְמוֹ שֶׁהַנֶּפֶשׁ הִיא עֶצֶם אֶחָד – וְאֵיךְ הוּא זֶה? וַהֲלֹא אָנוּ רוֹאִים רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה הֵם שְׁנֵי בְּחִינוֹת שׁוֹנוֹת זוֹ מִזּוֹ!

אֶלָּא וַדַּאי מִשּׁוּם כְּשֶׁהָיוּ בְּחִינוֹת כֹּחוֹת אֵלּוּ בַּנֶּפֶשׁ, הֵם בִּבְחִינָה דַּקָּה וְרוּחָנִית יוֹתֵר לְאֵין שִׁיעוּר מִכְּשֶׁהֵם אַחַר כַּךְ בַּגּוּף הַחוֹמְרִי, עַד שֶׁשָּׁם הֵם כּוּלָּם מְיוּחָדִים כְּאֵלּוּ הֵם רַק דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבַן הַנִּמְשָׁל: שֶׁעִנְיַן עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהֵם כָּל בְּחִינָה בִּכְלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ: חָכְמָה – בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְחֶסֶד בִּפְנֵי עַצְמָהּ כו'; אֲבָל בְּשָׁרְשָׁן בִּבְחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הֵם בְּעִילּוּי יוֹתֵר דַּק וְנַעֲלֶה לְאֵין קֵץ, עַד שֶׁשָּׁם הֵם כּוּלָּם רַק דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ. וְזֶהוּ שֶׁהֵן "עֲקוּדִים בִּכְלִי אֶחָד" מַמָּשׁ. וְזֶה שֶׁבַּאֲצִילוּת חָכְמָה וְחֶסֶד הֵם שְׁנֵי דְּבָרִים שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה, הַיְינוּ לְפִי שֶׁחָכְמָה־דַּאֲצִילוּת אֵינָהּ בְּעֵרֶךְ כְּלָל מָהוּת הַחָכְמָה דַּעֲקוּדִים, וְכַנַּ"ל שֶׁהִיא הַנִּקְרֵאת "חָכְמָה יְדִיעָא".

8. (רְאֵה פְּרֶדֵּס שַׁעַר ה (שַׁעַר סֵדֶר הָאֲצִילוּת) פֶּרֶק ד. שַׁעַר יא (שַׁעַר הַצַּחֲצָחוֹת) פֶּרֶק א וְאֵילָךְ. וּרְאֵה גַּם עֵץ חַיִּים שַׁעַר א (דְּרוּשׁ עִגּוּלִים וְיוֹשֶׁר) עַנַף ד. נִתְבָּאֵר לְקַמָּן הוֹסָפוֹת וַיְחִי קז, סוֹף עָמוּד ב־ג. לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּחֻקּוֹתַי מו, ג. וּרְאֵה סֵפֶר הָעֲרָכִים חַבַ"ד כְּרַךְ ג עָמוּד רכה וְאֵילָךְ).

9. (עֵץ חַיִּים שַׁעַר הָעֲקוּדִים שַׁעַר ו וְאֵילָךְ – עַל הַפָּסוּק (וַיֵּצֵא לא, י): "עֲקֻדִּים, נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים").

10. (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַנְּקוּדִים פֶּרֶק ב. תֹּגֶא, שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק ט בַּהֲגָהָה. בְּבֵיאוּר יוֹתֵר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּדָא"ח – לְדוּגְמָא שַׁעַר הַיִּחוּד (לְאַדְמוּ"ר הָאֱמֶצְעִי) פֶּרֶק ז וְאֵילָךְ. הַנִּסְמָן בְּהַמְשֵׁךְ יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה תרס"ו עָמוּד רסז הֶעָרָה 163).

וְהִנֵּה אַחַר כַּךְ נִמְשַׁךְ בְּחִינַת עוֹלָם הַנְּקוּדִים, וְשָׁם כָּל סְפִירָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהֵן עֶשֶׂר נְקוּדוֹת. וְהַיְינוּ שֶׁכְּבָר יָרְדוּ בִּירִידָה גְּדוֹלָה מִמַּדְרֵגַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּעֲקוּדִים שֶׁהֵן כּוּלָּם דָּבָר אֶחָד כַּנַ"ל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּנְקוּדִים, וְזֶהוּ כְּמוֹ בְּחִינַת "חָכְמָה יְדִיעָא" כוּ'.

(וַהֲרֵי מוּבָן גּוֹדֶל הַצִּמְצוּם וְהַיְרִידָה, כִּי מִלְּבַד זֶה שֶׁבַּעֲקוּדִים וְעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הָיוּ בְּעֵילּוּי רַב יוֹתֵר, עַד שֶׁנִּקְרְאוּ "חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא" כַּנַ"ל, הֲרֵי עוֹד זֹאת, כִּי הָתָם, כֵּיוָן שֶׁכּוּלָּן בִּכְלִי אֶחָד וְאֵין בָּהֶם שׁוּם הִתְחַלְּקוּת, אִם כֵּן בְּהַמְשָׁכַת בְּחִינַת חָכְמָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הֲרֵי יֵשׁ בָּזֶה כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת יַחַד, וְלֹא בְּחִינַת חָכְמָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כֵּיוָן דְּהָתָם אֵין חָכְמָה בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כְּלָל לְבַדָּהּ, כִּי אִם כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת הֵם דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ, אִם כֵּן אֵין שַׁיָּיךְ כְּלָל לוֹמַר הַמְשָׁכַת חָכְמָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כִּי אִם הַמְשָׁכַת דָּבָר הַנִּקְרָא "עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַגְּנוּזוֹת" כוּ[11] יַחַד. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּנְקוּדִים, נִתְצַמְצֵם לִהְיוֹת חָכְמָה נִמְשֶׁכֶת בְּחִינָה אַחַת לְבַדָּהּ מַמָּשׁ, וְכֵן חֶסֶד כוּ'.

וַהֲרֵי מוּבָן, שֶׁאֵין עֲרוֹךְ כְּלָל בְּחִינַת חָכְמָה כְּשֶׁהִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ לַבְּחִינָה הַכּוֹלֶלֶת כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת יַחַד מַמָּשׁ. וּכְמוֹ שֶׁאֵין עֲרוֹךְ אוֹת אַחַת הַנִּפְרֶדֶת מִתֵּיבַת "לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם"[12] עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, לְגַבֵּי הַתֵּיבָה כּוּלָּהּ כְּשֶׁהָיוּ כָּל הָאוֹתִיּוֹת יַחַד. מִלְּבַד מַה שֶּׁבְּחִינַת הַחָכְמָה זוֹ כְּשֶׁהִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ נִקְרֵאת "חָכְמָה יְדִיעָא", מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַחָכְמָה דְּ"עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּעֲקוּדִים" נִקְרָא "חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא". וְגַם עַל זֶה שַׁיָּיךְ "אַנְתְּ הוּא חַד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן" כֵּיוָן שֶׁאֵין שָׁם בְּחִינַת הִתְחַלְּקוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת כַּנַ"ל.

וּמִכָּל מָקוֹם, אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת עֲקוּדִים, כִּי גַּם עֲקוּדִים נִקְרָא "אָדָם דִּבְרִיאָה" לְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא[13]).

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הַהֶפְרֵשׁ בֵּין הָאָרֶת הַקַּו לְהָרְשִׁימוּ שֶׁנִּשְׁאַר אַחַר הַצִּמְצוּם וּמָקוֹם פָּנוּי. דְּהִנֵּה הָאָרֶת הַקַּו מֵאִיר בְּכָל עוֹלָם לְפִי עֲרָכוֹ, אַךְ הָרְשִׁימוּ הִיא בְּחִינָה הַכּוֹלֶלֶת לְכָל הָעוֹלָמוֹת[14]. :

וְהִנֵּה בְּעוֹלָם הַנְּקוּדִים הָיָה שְׁבִירַת־הַכֵּלִים[15], שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן עוֹלָם הַתֹּהוּ. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁהָיוּ רַק בְּבְחִינַת נְקוּדוֹת, כָּל אֶחָד בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְאַחַר כַּךְ עוֹלָם הַבְּרוּדִים הוּא עוֹלָם הַתִּקּוּן, שֶׁנַּעֲשׂוּ בִּבְחִינַת פַּרְצוּפִים, שֶׁהוּא לִהְיוֹת בְּחִינַת הִתְכַּלְּלוּת, שֶׁלֹּא יִהְיֶה חָכְמָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כִּי אִם תִּהְיֶה כְּלוּלָה גַּם כֵּן מִכָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת. וְנִקְרָא פַּרְצוּף־אַבָּא, וְכֵן פַּרְצוּף־זָ"א שֶׁעִיקָּרוֹ בְּחִינַת הַמִּדּוֹת. אַךְ כּוּלָּן הָיוּ כְּלוּלִים יַחַד, וְגַם הַמּוֹחִין דְּאַבָּא וְאִימָּא מְאִירִים בָּהֶם. וַהֲרֵי זֶה מַעֲלָה יְתֵירָה מִבְּבְחִינַת נְקוּדִים שֶׁהָיָה רַק כָּל בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ – חֶסֶד לְבַדּוֹ וּגְבוּרָה לְבַדּוֹ. אֲבָל בְּתִקּוּן יֵשׁ בְּחִינַת הִתְכַּלְּלוּת וְהִתְחַבְּרוּת.

(כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל חִבּוּר הָאוֹתִיּוֹת שֶׁנִּפְרְדוּ לִהְיוֹת מִצְטָרְפִין יַחַד לְתֵיבוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה כְּמוֹ בְּחִינַת עֲקוּדִים שֶׁהָיוּ כוּלָּן דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ עַד שֶׁהָיוּ רַק בִּכְלִי אֶחָד. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְרוּדִים שֶׁכָּל סְפִירָה יֵשׁ לָהּ כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמָהּ, רַק שֶׁמִּתְכַּלְּלִים מִכָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת וְכוּ').

וּמִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי הִתְכַּלְּלוּת זוֹ מֵאִיר בָּהֶן הָאָרָה עֶלְיוֹנָה מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר וְנִמְשָׁךְ דַּוְקָא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִבּוּר וְהִתְכַּלְּלוּת.

וּכְמוֹ לְמַטָּה: "זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם" (בְּרֵאשִׁית ה, ב), וְעַל יְדֵי זֶה "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם" (שָׁם) – עַל יְדֵי הַהִתְכַּלְּלוּת כוּ'. וּכְמוֹ בְּצִירוּף עֲשָׂרָה – אוֹמְרִים דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָׁה, דְּ"אַפִּיל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָּא שָׁרְיָא"[16], מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הָיוּ אֵלּוּ הָעֲשָׂרָה כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ כוּ').

וְזֶהוּ עַל יְדֵי שֵׁם מ"ה הַמֵּאִיר בְּעוֹלָם הַתִּקּוּן, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת נְקוּדִים. כִּי הוּא שֵׁם מ"ה דְּאַ"ק, שֶׁהוּא בְּחִינַת הָאוֹר הַכְּלָלִי, עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל בַּעֲקוּדִים, עַל כֵּן מְמֻנֶּה נִמְשָׁךְ הַתִּקּוּן שֶׁיִּהְיֶה נַעֲשֶׂה הַהִתְכַּלְּלוּת בַּבְּרוּדִים. וְהַיְינוּ כִּי שֵׁם מ"ה הוּא בְּחִינַת בְּטוּל, מִלְּשׁוֹן "וְנַחְנוּ מָה" (בֹּא טז, ז), וְהַהִתְכַּלְּלוּת נִמְשָׁךְ מֵחָמַת הַבְּטוּל לְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְלָכֵן עַל יְדֵי שֵׁם מ"ה נַעֲשָׂה גַּם כֵּן הַהִתְכַּלְּלוּת בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּתִיקּוּן כוּ'. :

וּמֵעַתָּה יוּבַן מַה דְּכַתְּפֶאֶרֶת בְּהַכְּלִי גַּם כֵּן הוּא מִבְּחִינַת שֵׁם הַוָּי"ה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּכֵּלִים דְּחֶסֶד וּגְבוּרָה:

כִּי הִנֵּה עִיקַּר הַהִתְכַּלְּלוּת הַנַּעֲשֶׂה בְּעוֹלָם הַתִּקּוּן הוּא

11. [נִרְאָה לִי בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר (פֵּירוּשׁוֹ): כּוּלָּם – הָעֶרוֹת וְתִיקּוּנִים מִכְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר].

12. (בֹּא יב, כא. מַסְעֵי לג, נד).

13. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "אֵת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ", בְּעִנְיַן שַׁבָּת־תַּתְאָה וְשַׁבָּת־עִלָּאָה (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּהַר מג, ב).

14. (וְצָרִיךְ עִיּוּן, דִּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת דְּהַקַּו גְּבוֹהַּ הֶרְבֵּה מֵהָרְשִׁימוּ. וְעַיֵּין בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן כ), מַאֲמָר "אִיהוּ וְחַיָּותֵיהּ": "הָאָרֶת הַקַּו, וְהָאָרֶה־דְּהָאָרָה, וְהָאָרָה דְּהָאָרֶה־דְּהָאָרָה כוּ").

15. (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר ז פֶּרֶק א).

16. (בְּרָכוֹת ו, א).

עַל יְדֵי קַו הָאֶמְצָעִי, שֶׁהוּא בְּחִינַת תִּפְאֶרֶת, מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב – "שְׁלִימוּ דַאֲבָהָן"[17], "יֹשֵׁב אֹהָלִים" (תּוֹלְדוֹת כה, כז), שֶׁמְּחַבֵּר בְּחִינַת חֶסֶד וּגְבוּרָה[18]. וְלָכֵן יַעֲקֹב הַמְשִׁיךְ בְּחִינַת עֲקוּדִים נְקוּדִים וּבְרוּדִים, שֶׁהַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת עֲקוּדִים גַּם בַּבְּרוּדִים עַל יְדֵי שֵׁם מַ"ה, לִהְיוֹת הִתְכַּלְלוּת כּוּ'.

וְלָכֵן תִּפְאֶרֶת נִקְרָא (יְהוֹשֻׁעַ ב, יב) "אוֹת אֱמֶת"[19], מִפְּנֵי שֶׁמְּחַבֵּר וְעוֹשֶׂה הִתְכַּלְלוּת שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַמִּדּוֹת חֶסֶד וּגְבוּרָה נֶגְדִּיִּים זֶה לָזֶה.

וְהִנֵּה "הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר"[20] הוּא בְּחִינַת חֶסֶד וּגְבוּרָה, "וְהַנּוֹרָא" הוּא בְּחִינַת תִּפְאֶרֶת. וְיֵשׁ בּוֹ תּוֹסֶפֶת יו"ו – "וְהַנּוֹרָא", שֶׁנִּמְשַׁךְ הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה הַהִתְכַּלְלוּת. וּכְעִנְיַן הַנַּ"ל דְּהַתִּקּוּן וְהַהִתְכַּלְלוּת הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת שֵׁם מַ"ה. וְכֵן בְּיַעֲקֹב נֶאֱמַר (וַיֵּצֵא כח, יז): "מַה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה"[21].

וְזֶהוּ דְּבִכְלִי הַתִּפְאֶרֶת הוּא מֵאִיר שֵׁם הַוָּי"ה, שֶׁהוּא הָאָרָה גְּדוֹלָה וְנַעֲלִית יוֹתֵר מִבְּכֵלִים דְּחֶסֶד וּגְבוּרָה, וְהַיְינוּ כִּי עַל יְדֵי שֵׁם הַוָּי"ה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת הַהִתְכַּלְלוּת, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (וְאֶתְחַנַּן ו, ד): "הַוָּי"ה אֶחָד"[22].

וְהִנֵּה הַתּוֹרָה נִקְרֵאת (בֹּא יג, ט): "תּוֹרַת הַוָּי"ה", כִּי בַּתּוֹרָה כְּתִיב (מִשְׁלֵי ג, יז): "וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעוּזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי וְגוֹ'"[23] – "שָׁלוֹם בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה, וּבְפַמַלְיָא שֶׁל מַטָּה"[24], שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת הַהִתְכַּלְלוּת וְיִחוּד הַסְּפִירוֹת וְהַהֵיכָלוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה יוּמְשַׁךְ גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

וְהִתְכַּלְלוּת זוֹ הוּא עַל יְדֵי הַבְּטוּל. וְזֶהוּ יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה: לִהְיוֹת בְּטוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן. וְכָל הַשְׁלֵשָׁה דְּבָרִים שֶׁעֲלֵיהֶם הָעוֹלָם עוֹמֵד[25], הַיְינוּ: תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה וּגְמִילוּת־חֲסָדִים – כּוּלָּם עִנְיָנָם בְּטוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן. וְעַל יְדֵי הַבְּטוּל נַעֲשָׂה הַהִתְכַּלְלוּת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת יֵשׁ כּוּ'.

וְהִנֵּה דִּוֹר הַפַּלְגָּה אָמְרוּ (פָּרָשַׁתֵנוּ יא, ד): "וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ כּוּ'" – פֵּירוּשׁ[26]: שָׁרְצוּ גַּם כֵּן שֶׁיְּקַבְּלוּ הַשֶּׁפַע מִבְּחִינַת שֵׁם הַוָּי"ה שֶׁהוּא הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה. וְזֶהוּ "וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ" – פֵּירוּשׁ: שֶׁלֹּא רָצוּ שֶׁיּוּמְשַׁךְ לָהֶם הַהַשְׁפָּעָה מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַטָּה בְּמַדְרֵגָה, שֶׁמִּשָּׁם יִנְיקַת הַחִיצוֹנִים, שֶׁיְּנִיקָתָם מֵאֲחוֹרַיִם דְּשֵׁם אֱלֹקִים, וְנִקְרָא לְכָךְ (יִתְרוֹ כ, ב) "אֱלֹקִים אֲחֵרִים כּוּ'"; כִּי זֶהוּ כָּל עִיקַּר מַעֲלַת עוֹלָם הַתִּקּוּן שֶׁהוּא בְּחִינַת הַהִתְכַּלְלוּת. וְלָכֵן נֶאֱמַר גַּבֵּי יַעֲקֹב "שִׁבְעִים נָפֶשׁ" (שְׁמוֹת א, ה) – לְשׁוֹן יָחִיד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ מֵחֲמַת שֶׁלֹּא הָיָה הִתְכַּלְלוּת נִמְשָׁךְ שְׁבִירַת־הַכֵּלִים.

וְאָמְנָם הֵם יָדְעוּ אֲשֶׁר לְקַבֵּל מֵעוֹלָם הַתִּקּוּן הוּא עַל יְדֵי בְּטוּל הַיֵּשׁ, כַּנַּ"ל בְּעִנְיַן הַתִּקּוּן עַל יְדֵי שֵׁם מַ"ה, וְהֵם לֹא רָצוּ בָּזֶה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" לְהָרַחַ"ו זַ"ל[27]: שֶׁרָצוּ לֵילֵךְ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם, וְשֶׁאַף עַל פִּי כֵן יוּמְשַׁךְ לָהֶם הַשְׁפָּעַת טוֹבָה כּוּ', עַל כֵּן נִתְחַכְּמוּ לַעֲשׂוֹת הַמִּגְדָּל וְהָעִיר.

וְהוּא שֶׁנִּתְיַיעֲצוּ, שֶׁעַל יְדֵי הָאַחְדוּת שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם לִהְיוֹת "חֲבוּר עֲצָבִים" (הוֹשֵׁעַ ד, יז), עַל כֵּן עַל יְדֵי זֶה יַמְשִׁיכוּ לָהֶם טוֹבָה וְהַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִית עַל כָּל פָּנִים, אַף אִם לֹא יִהְיֶה לָהֶם הַבְּטוּל וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

וְהַיְינוּ כִּי יָדְעוּ בְּכֹחַ שְׁמוּשׁ הַשְּׁמוֹת עֶלְיוֹנִים, שֶׁבִּבְחִינַת הִתְכַּלְלוּת מֵאִיר אוֹר עֶלְיוֹן בְּיוֹתֵר. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיַן "עֲקוּדִים בְּכֵלִי אֶחָד", שֶׁהוּא בְּחִינַת וּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָ מְאֹד, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ וּמֵעוֹלָם הַתִּקּוּן.

וְעַל כֵּן אָמְרוּ "וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם", שֶׁיְּמַשְׁכוּ גַּם כֵּן מִשֵּׁם הַוָּי"ה, דְּהַיְינוּ מִמָּקוֹם הַכּוֹלֵל לְכָל הַהַשְׁתַּלְשְׁלוּת בְּשָׁוֶה, שֶׁהוּא אוֹר בְּלִי כַּנַּ"ל, וְלֹא יִצְטָרְכוּ לִהְיוֹת נִכְנָעִים תַּחַת יְדֵי הַקְּדוּשָׁה דְּעוֹלָם הַתִּקּוּן דַּאֲצִילוּת, שֶׁמִּשָּׁם אִי אֶפְשָׁר לָהֶם לְקַבֵּל רַק מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת כּוּ'. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הָאַחְדוּת וְהִתְכַּלְלוּת שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם.

וְלָכֵן עָשׂוּ ה"עִיר וּמִגְדָּל" (פָּרָשַׁתֵנוּ שָׁם), דְּהַיְינוּ שֶׁהָיָה סִימָן לָהֶם שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו. כִּי רוֹעֵי צֹאן

17. (זֹהַר חֵלֶק א וַיִּשְׁלַח קעא, א).

18. (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּזֹהַר חֵלֶק ב סוֹף פָּרָשַׁת תְּרוּמָה דַּף קעה עַמּוּד ב'. וַיִּקְרָא יב, ב. וַיִּשְׁלַח קסז, ב – נִסְמָן בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה וְאֶתְחַנַּן ה, ב).

19. (עַיֵּן בַּזֹּהַר רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא).

20. (תְּחִלַּת תְּפִילַּת הָעֲמִידָה: "הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא". עַל פִּי עקב י, יז. נְחֶמְיָה ט, לב).

21. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב יִתְרוֹ עח סוֹף עַמּוּד ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ע קכג, א).

22. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "לְתַת נְקֻמַת הַוָּי"ה בְּמִדְיָן" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה מַטּוֹת דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "הֵחֵלּוּ מֵאִתְּכֶם" פו, ד. פח, ב)).

23. ("שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי". יְשַׁעְיָה כו, ה).

24. (סַנְהֶדְרִין צט, ב: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ מֵשִׂים שָׁלוֹם בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפַמַלְיָא שֶׁל מַטָּה שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעוּזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי").

25. (אָבוֹת א, ב: "עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים").

26. (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים (פְּרָךְ ו) עַמּוּד א'יג).

27. (סוֹף פָּרָשַׁת נֹחַ שָׁם).

הָיוּ, זֶה הוֹלֵךְ אָנָה וְזֶה אָנָה, עַל כֵּן עָשׂוּ עִיר וּמִגְדָּל גָּבוֹהַּ כְּדֵי שֶׁיִּתְקַבְּצוּ כּוּלָּם שָׁם וְלֹא יִפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו[28].

וְגַם עַל פִּי רוּחָנִיּוּת גַּם כֵּן, עִנְיָן הָעִיר וְהַמִּגְדָּל הָיָה לְתוֹעֶלֶת הַחִבּוּר וְהַיִּחוּד[29].

וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא (פָּרָשָׁתֵנוּ יא, ו) "הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכוּלָּם כוּ', וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת":

פֵּירוּשׁ: כִּי לְפִי שֶׁבֶּאֱמֶת עַל יְדֵי הַהִתְכַּלְּלוּת וְהַחִבּוּר נִמְשַׁךְ מִמָּקוֹם עֶלְיוֹן בְּיוֹתֵר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "חֲבוּר עֲצַבִּים וְגוֹ'"[30], וְאִם כֵּן "לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם כוּ'", וְאִם כֵּן הֲרֵי חַס־וְשָׁלוֹם יַמְשִׁיכוּ "הַמַּיִם הַיּוֹצְאִים מִבֵּית ה' – לְבֵית הַכִּסֵּא כוּ', אִשֹּׁת הַזִּמָּה כוּ'"[31], כֵּיוָן שֶׁהֵם הָיוּ הוֹלְכִים בִּשְׁרִירוּת לִבָּם[32] כוּ', וְלֹא רָצוּ לְקַבֵּל הַבִּטּוּל וְהָעוֹל.

(וְזֶהוּ כְּעֵין מַה שֶּׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ג, כב): "פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם" – וְאֵין זֶה רָאוּי, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר נִפְגַּם עַל יְדֵי עֵץ־הַדַּעַת אִם כֵּן יַמְשִׁיךְ תּוֹקֶף זֶה דְּעֵץ־הַחַיִּים בְּסִטְרָא־אָחֳרָא, וְיַגְבִּיר הָרַע. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[33], וְכָךְ הוּא כָּאן).

וְעַל כֵּן: "הָבָה וְנָבְלָה שְׂפָתָם כוּ'"[34] – "פִּיזּוּר לָרְשָׁעִים הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם"[35], וְ"כִנּוּס לַצַּדִּיקִים" – שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם הַבִּטּוּל לְהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ – "הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם", כִּי עַל יְדֵי הַהִתְכַּלְּלוּת נִמְשַׁךְ מִמָּקוֹם עֶלְיוֹן כַּנַּ"ל. וְלָכֵן הַשָּׁלוֹם הוּא הַ"כְּלִי הַמַּחֲזִיק בְּרָכָה". :

28. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב אִבֶּן עֶזְרָא [הוּבָא בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"ל עַמּוּד ז': "שֶׁהַכַּוָּונָה שֶׁלָּהֶם בְּבִנְיָן עִיר וּמִגְדָּל כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם אַחְדוּת, עַל כֵּן עָשׂוּ עִיר וּמִגְדָּל כְּדֵי שֶׁיִּתְקַבְּצוּ שָׁם כּוּלָּם וְלֹא יִפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו, וְעַל יְדֵי הָאַחְדוּת שֶׁלָּהֶם הָיוּ יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ טוֹבָה וְהַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִית אַף שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם הַבִּיטּוּל וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ"].

29. (עַיֵּין בַּזּוֹהַר פָּרָשַׁת נֹחַ, דַּף ע"ד (ע"ב)־ע"ה).

30. ("אֶפְרָיִם הַנַּח לוֹ". הוֹשֵׁעַ ד, יז. וּרְאֵה רַשִׁ"י שָׁם י, ב: "לְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה: גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁאֲפִילוּ יִשְׂרָאֵל עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם אֵין הַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בֵּינֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח לוֹ").

31. (נוֹסַח סֵדֶר נְזִיפָה לְאַחַר הַתָּרַת נְדָרִים: "וְהַמַּיִם הַיּוֹצְאִים מִבֵּית ה' הוֹלַכְתִּים מִבֵּית הַמַּלְכוּת לְבֵית הַכִּסֵּא מְקוֹם הַטִּינוֹפֶת אֵשֶׁת הַזִּמָּה אוֹיַבְתִּיךָ". בִּיחֶזְקֵאל כג, מד: "אִשֹּׁת הַזִּמָּה").

32. (עַל פִּי יִרְמְיָה יא, ח: "וַיֵּלְכוּ אִישׁ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם").

33. (רְאֵה לְעֵיל בְּרֵאשִׁית ה, ד).

34. (נֹחַ יא, ז־ח: "הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם . . וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ").

35. (סַנְהֶדְרִין עא, ב בַּמִּשְׁנָה [וּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י]: "פִּזּוּר לָרְשָׁעִים – הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם ["שֶׁהֵן נִפְרָדִים זֶה מִזֶּה וְאֵין יְכוֹלִים לְהִוָּעֵץ עצה רעה וּלְסַיֵּעַ זֶה אֶת זֶה"], וְלַצַּדִּיקִים – רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם". מַסֶּכֶת כַּלָּה רַבָּתִי פֶּרֶק ו הֲלָכָה ד: כִּינּוּס לַצַּדִּיקִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם . . פִּיזּוּר לָרְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם". וּרְאֵה פְּסִיקְתָא זוּטְרָתָא (לֶקַח טוֹב) אֶסְתֵּר בַּהַקְדָּמָה. וְשָׁם: "כָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים מְכוּנָּסִים רַע לָהֶם וְרַע לְעוֹלָם . . וּכְשֶׁנִּתְקַבְּצוּ בְּדוֹר הַפַּלָּגָה, מַה כְּתִיב בָּהֶם, הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכוּלָּם וְגוֹ', וּכְתִיב וַיָּפֶץ ה' אוֹתָם").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

דרוש שני - ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה כו'

(יא) **אך** הנה שרש הענין הוא דהגם שבודאי כבר יש מציאות התחלקות השכל והשגה להטות לחסד או לדין כנ"ל עכ"ז הרי אין כאן הכרעה כלל אם יופסק לחסד וזכות או לחוב ודין וכן באו"ה וטומאה וטהרה אם הלכה כדברי האוסר או המתיר ואם ההלכה לטמא או לטהר וכן לחיוב וזכאי וכשר ופסול כו' הנה לזה הוא ענין כח הדעת שהוא הנק' מכריע שמכריע בין ב' הדעות הללו ההפכיים דחסד ודין אם כדברי המתיר ומטהר או כדברי האוסר או מטמא כו' וזהו הנק' דעת נוטה ואין הכוונה שממנו עיקר ההטייה לחלק השכל לחו"ג אלא לאחר שכבר נחלק השכל והטעם לב' קצוות שקולים לחו"ג בא כח הדעת ומכריע ביניהם והלכה כדברי המכריע כידוע שמפני טעם זה אין ב"ד שקול בשנים אלא בג' דוקא לפי שהשלישי הוא המכריע ביניהן כו' וכמו עד"מ קו המשקולת שמכריע לפעמים לכף הימין ולפעמים לכף השמאל כו' וזהו ענין הדעת הנ"ל שכולל לחו"ג וכלול מחו"ב כנ"ל וד"ל:

(יב) **אך** הנה עדיין יש להבין דאם הטיית השכל כבר הוא נוטה לב' קצוות חסד ודין ואין הדעת רק מכריע לחסד או לדין כנ"ל א"כ יפלא מאין יש כח בבחי' הדעת הזה להכריע לא' מן הקצוות דוקא שאין כח זה בחו"ב עצמם

שהן עיקר ומקור להתחלקות המדות שבשכל לחו"ג כנ"ל שהרי במושכל עצמו מראה פנים וטעם לחסד וכן מראה פנים לדין בלי הכרע כלל ואיך יש כח בדעת להיות דעת נוטה לחסד יותר מלדין או לדין יותר מחסד כו' הרי הדעת הוא למטה מחו"ב כידוע וד"ל:

(יג) **ועוד** יש להבין דאם הדעת נק' מכריע הרי אין הכרעתו אלא לקו אחד או לימין או לשמאל וא"כ כאשר הדעת מטה כלפי חסד אינו נוטה כלל לדין וכן להיפוך ולפ"ז אין התחלקות ע"י הדעת לד' מוחין שהן חו"ב וחו"ג אלא ג' מוחין שהן חו"ב והכרעה לחסד או לדין ולמה אמר בענין ד' פרשיות שהדעת מחלק לד' מוחין חו"ב וחו"ג כנ"ל וד"ל. אמנם לתרץ ב' קושיות הללו כאחד יש להקדים תחלה בשרש בחי' מוח הדעת אע"פ שהוא למטה מחו"ב אבל יש בו כח ההטייה להטות גם המוחין דחו"ב עצמן מן הקצה לקצה מדבר להיפוכו דהיינו גם לאחר שנחלק במוחין דחו"ב לב' קצוות דחו"ג רחוקים זה מזה בתכלית באופן שלא יכריע זה לזה כלל (כמו ב"ש אוסרין וב"ה מתירין כו') הנה ע"י הדעת דוקא שנק' דעת נוטה הוא שנהפך מימין לשמאל מחסד לדין וכן מדין לחסד והכל בשכל וסברא אחת דהיינו אותו השכל והטעם שזה אוסר או מטמא הרי הוא עצמו נהפך להיות שכל וטעם להפוכו להתי' או לטהר וכמו"כ להפוך מן השכל וטעם שזה מתיר או מטהר הוא עצמו נהפך להיות שכל וטעם לאסור או לטמא כו' וד"ל. (ודוגמא לדבר זה מצינו בר"מ שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו (עירובין יג, ב) שהיה אומר על טהור טמא ומראה לו פנים של טעם ושכל לזה ואותו פנים וטעם עצמו הוא שגוזר אומר להיפוך על טמא טהור כו' שנמצא בחי' מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור שהיו בהתחלקות זה מזה דוקא בב' קצוות רחוקים בתכלית עד שאין פנים שמטמא מכריע לפנים שמטהר כו' וכל א' עומד במעמדו ותקפו בלי נטיה כלל להיפוכו כמו ב' כפות מאזנים שעומדים שקולים בשוה בלי הכרע כלל כי ב' הדעות שוים שזה יש לו פנים בפ"ע וזה יש לו פנים בפ"ע אך ר"מ היה יכול להפוך מפנים של טמא לטהור ומטהור לטמא ה"ז כמו ע"י קו המשקולת שעושה הכרעת הכף ימין לשמאל וכן להיפוך הכרעת השמאל לימין להפוך מדבר להיפוכו מן הקצה לקצה ממש וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

דרך מצותיך - מצות מילה

[הג"ה] *) **ואל** תקשה מה שמתחלה אמרנו שהארה זו היא מש' מ"ה דא"ק ועתה אמרנו מיסוד א"ק כי באמת שם מ"ה זה דמצחא נמשך מזיווג דע"ב ס"ג דא"ק והכלל הוא שהוא הארה וגילוי פנימי' מא"ס המאיר בפנימי' א"ק וגם י"ל ע"ד מ"ש בהג"ה לאוצ"ח דל"א ע"ב המתחלת הנה נודע מ"ש האריז"ל בס' דרושי' די"ב כו' ומזה יבין המשכיל עד היכן גדולת הארה זו שע"י המילה ודו"ק. והנה מצד הגילוי הזה הוא שדברו תנאים אחרים בספ"ג דנדרים שם (דף ל"א ב') ומהם אמרו גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות ומהם אמרו גדולה מילה שדוחה את השבת חמורה כו' כי הגילוי הזה הוא למעלה מגלוי הארה שבשבת וכמשי"ת בעזר"ה: ולהבין כ"ז כתיב למנצח על השמיני (תלים י"ב א') וארז"ל (מנחות מ"ג ב') שאמר דוד שירה כשראה עצמו בבית המרחץ ערום מכל מצוה כיון שנסתכל במילה נתיישבה דעתו וזהו למנצח על השמינית על מילה שניתנה בשמיני, ובפי' למנצח אי' בזהר תמן נצח תמן מל, ועל ענין המילה בשמיני דוקא ארז"ל כדי שיעבור עליו שבת א' (רבות ויקרא כ"ז) ולפ"ז קשה לבאורה דא"כ לעולם הי' ראוי להיות המילה מיד ביום א' בשבת אמנם באמת כוונתם שבת א' מיום ליום ז' ימים כי המילה היא במדריגה השמינית והיא למעלה ממדריגת השבת שהיא השביעית, כי נת"ל פ"ה ענין השבת שהוא גילוי הארת אצי' בבי"ע שלמעלה מהפרסא והיינו בחי' אתעדל"ע הבאה מאתעדל"ת דששת ימי המעשה כי מי שטרח בע"ש במלאכת הבירורים כשמתפלל או לומד בכח האכילה דנוגה הרי נכלל חיות דניצוצי קדושה דש' ב"ן שבמאכל באחדות ה' המלובש באהבה זאת שנעשית מכח המאכל או בברוך אתה ה' שמוציא בפיו וכן בשארי המצות בצדקה וכיוצא ועי"ז יאכל בשבת מההמשכה שנעשית עי"ז ממ"ה דתיקון כי בשבת בורר אסור כידוע והכוונה באכילה דשבת הוא באופן אחר להתענג ולהמשיך תענוג עליון דעתיקא ולכן השבת הוא השביעי כי ו' יומי' דחול הם בבחי' ירידה והשביעית היא

המל' העולה למעלה להיות ע"ב וז"ס בואי כלה כו': אמנם המילה היא התגלות אור עליון מבחי' שאין אתעדל"ת דרך העלאה והמשכה מגעת שם כלל אלא שע"י העברת הערלה שהיא המנגד אזי ממילא יאיר ויתגלה אור נפלא זה מאיליו ומצד עצמו, והגלוי הזה הוא מבחי' שלמעלה מתהו ותיקון והוא המקור העושה התיקון מתהו וזהו בחי' מלך השמיני הדר ששרשו מיסוד א"ק שלמעלה מז' מלכין דמל' דא"ק שנשברו והוא המתקן אותם ולכן המילה בשמיני דוקא. וביאור זה הנה פי' ענין אדם קדמון הוא הנק' רעוא דכל רעוין באד"ר ובל' הע"ח כשעלה ברצונו הפשוט כי הנה כל אשר חפץ ה' עשה כתיב (תלים קל"ה ו') שמיד ברצותו איזו דבר נתהוה אותו הדבר כי הוא צוה ונבראו (תלים קמ"ח ה') והנה יש רצונות פרטיים כמו כתר דאצי' הוא ענין הרצון להתהוות האצי' ועד"ז כתר דבריאה ויצי' עשי' וכן בפרטות כתר דאו"א כתר דז"א כו' אמנם להיות המשכת רצונות פרטי' מא"ס ב"ה הפשוט בתכלית ומושלל מתואר ותמונה פרטי' עד שיתכן ההמשכה אליו בפרט הי' ע"י שמתחלה נמשך חפץ ורצון בכלל להיות התהוות כל הנמצאים שבד' עולמות ומיד נתהוו כן כנ"ל, אלא שהתהוותם זו הוא בבחי' העלם והתכללות כולם יחד וז"ס אדם קדמון כי שם אדם מורה על היותו כולל הכל וגם ל' אדמה לעליון כלומר לעצמותו ית' שממנו הי' הכל והגם שאין ערוך לא"ק אליו ית' ונק' אדם דבריאה להיותו בריאה ממש יש מאין כמו שהדומם היותר אחרון דעשי' נברא יש מאין כי קמי' ית' כולא כלא חשיבי' ממש מ"מ הדמיון הוא לענין זה שהוא אור כללי וכולל לכל העולמות בהתכללות א' כמ"ש בע"ח (ונת' במ"א ע"פ יביאו לבוש מל' (אסתר ו' ח') ועפ"י מאמר הזהר קוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא) ואח"כ נמשכו ממנו מההעלם אל הגילוי ע"י המשכת הרצון בפרט להיות רצון להתהוות החכמה והבינה ותוצאותיהם בפרטי פרטות. והנה מובן למשכיל כמה מעלת עילת תהלת בחי' גילוי הארה זו דא"ק וגבוה מאד נעלה מבחי' החכמה וההשגה דאצי' שהרי הוא כולל אצי' ועשי' בהשוואה א' א"כ זהו הוראה על עוצם הפלאתו מערכם, ובחי' יסוד א"ק הוא השפעה ממנו עד"מ למטה שההמשכה הנשפעת משם היא ממוחי' שבראש והוא ענין גילוי חפץ ה' ורצונו הפשוט שבתחלת בריאת כל העולמות ותכליתם והגלוי הזה למטה הוא ע"י כריתת הערלה:

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

ואתחנן אל הוי'

ד) **ובזה** יובן מה שרצה משה שהוא יכנים את ישראל לארץ, שאם הי' הוא מכניסן הי' פועל בהם שימשיכו כל ההמשכות אלקות מלמעלמ"ט ע"י התורה, וכמו מי שתורתו אומנתו יכול להמשיך הכל ע"י התורה מלמעלמ"מ, וכמ"ש בזח"ג אחרי דנ"ט ב' שרשב"י פעל ע"י הדרוש שאמר שירד הגשם על הארץ, כן רצה משה להמשיך כח זה לכל ישראל שימשיכו המשכת אלקות מלמעלמ"ט ע"י עסק התורה ולא יצטרכו לתפילה כלל.

וזהו ואתחנן אל ה' פי' ואתחנן הוא ל' מתנת חנם ע"ד בחי' חנון ורחום הוי' שבחי' חנון הוא עוד יותר נעלה מרחום כי ענין הרחמים אינו שייך אלא כשיש דין ח"ו שממדת הרחמי' לרחם עליו, אבל חנון שייך גם כשלא יש דין כלל, שז"ע מתנת חנם בחי' אתעדל"ע שלמעלה מאתעדל"ת. אל הוי', שיומשך בשם הוי' ע"ד חנון ורחום הוי' שפי' שמבחי' חנון ורחום נמשך לשם הוי'. בעת ההיא, עד שיומשך בבחי' עת ההיא בחי' מל' המקור לזמן כנ"ל שהוא בחי' חיי שעה. לאמר, שכ"ז יהי' ע"י בחי' לאמר שהוא בחי' תורה בחי' דברי אשר שמתי בפיך שכח זה מרומז בתיבת לאמר שקודם עשה"ד. אד' הוי' אתה החלות, היינו שההתחלה הי' ביצ"מ ומ"ת שהי' אתעדל"ע שלמעלה מאתעדל"ת, וביקש שכמו"כ יהי' עכשיו שע"י שיכניסם לארץ ינחיל להם הכח שיוכלו להמשיך ע"י התורה מבחי' אתעדל"ע גם כי לא אכשיר דרי באתעדל"ת, וממילא לא הי' חורבן בהמק"ד וישראל היו על אדמתם, ולא פעל זה.

אך הנה צ"ל הלא בתורה יש גם עכשיו בחי' זו שכל הקורא בתורה הקב"ה קורא ושונה כנגדו ונמשך מלמעלמ"ט שלא לפי ערך העלאת מ"ן באתעדל"ת ולכאו' ה"ז כמו בקשת משה ומה"ע מה שלא פעל שלכאו' נתקיימה בקשתו. אך הענין דהנה ארז"ל כל האומר אין לי אלא תורה אפי' תורה אין לו, והיינו שצ"ל תורה וגמ"ח, ונודע ממה שפי'

רש"י בפ' מפנין שעיון תפילה בכלל גמ"ח ע"ש הפסוק גומל נפשו איש חסד, וא"כ עכשיו לא די בתורה לבד כ"א שצ"ל תפילה ג"כ וגם קיום המצות שהם נכללים ג"כ בכלל גמ"ח, ובקשת משה הי' שיהי' ע"י תורה לבד מבלי אשר יצטרכו לתפלה כלל, וזה לא פעל.

והענין הוא דכתי' במחשבים הושיבני וארז"ל זו תלמוד בבלי, ולכאו' יפלא האיך יקרא תלמוד בבלי בשם חשך הרי כתי' ותורה אור. אך הענין יובן ע"פ מ"ש ובורא חשך שלכאו' ג"ז אינו מובן למה נק' בריאה בשם חשך הלא בריאה היא ראשית התהוות היש מאין וה"ה קרוב למקור יותר ולמה יקרא בשם חשך. אך המעם הוא דלפי שנק' בשם יש לכן נק' חשך, דכתי' כי אל דיעות הוי' שיש שני בחי' ד"ע וד"ת, ד"ת הוא בחי' בריאה יש מאין שלמטה היש ונתהוה מאין, אבל ד"ע הוא שלמעלה הוא היש האמיתי ולמטה הוא אין, והאמת הוא כדיעה העליונה שכולא קמי' כלא חשיב. ולכן נק' ד"ת שהוא בחי' הבריאה יש מאין בשם חשך ע"ש ששם אינו מושג איך שקמי' כלא חשיב, והגם שהשרפי' שבבריאה אומרים קדוש בבחי' ביטול, מ"מ ה"ה יש רק שהיש בטל לאין. אבל באצי' מאיר בחי' יחו"ע איך שקמי' כלא חשיב, וזהו כל הנק' בשמי ולכבודי כו' כל הנק' בשמי הוא בחי' אצי' שכמו שם האדם מיוחד עם האדם כך באצי' איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד בהון, ולכן עולם הבריאה נגד עולם האצי' נק' בשם חשך, וכתי' ויבדל אלקי' בין האור ובין החשך שיש פרסה המפסקת בין אצי' לבריאה, ושורש ההפרש בין אצי' לבריאה שבאצי' מאיר יו"ד של שם הוי' בחי' חכ' כח מ"ה בחי' הביטול איך דכולא קמי' כלא חשיב, משא"כ בבריאה אין שם הארת החכ' כ"א רק אימא עילאה מקננא בכורסיא שהוא עולם הבריאה כו' ולכן נק' הבריאה חשך.

ובזה יובן ג"כ מה שתלמוד בבלי נק' בשם חשך דהנה ארז"ל כל רב מבבל וכל רבי מא"י, והחילוק שבין רב לרבי הוא באות יו"ד, והענין הוא דכל חכמי הארץ היו סמוכי' איש מפי איש עד משה, וכמ"ש בפ"א דאבות משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע כו' וחשיב שם המקבלי' כסדר, וכיון שהיו סמוכי' עד מרע"ה הי' הארתו מאיר בהם בכאו"א ולכן נק' רבי ביו"ד כו', משא"כ בבבל שלא היו סמוכי' לכן אין בהם הארת היו"ד, שלכן נק' רב לבד בלא יו"ד. וזהו שא' אביי לר' יוסף אנן הדיוטות אנן, והגם שגם שם רב מורה על ריבוי השפעה שהוא רב וראש ישיבה שמשפיע תורה, אך מ"מ אין בהם הביטול דחכ' כח מ"ה, ולכן נק' הלימוד שלהם בשם חשך במחשבים כו'. וזהו שעיקר הפלפול הוא בתלמוד בבלי, כי בכדי להוציא הדין באמת לאמיתו צריך לזה יגיעה רבה וכמשל מי שיושב בחשך שצריך יגיעה רבה עד שימצא החפץ שמבקש, משא"כ בבית שמאיר אור בקל למצוא המבוקש, ועד"ז יובן שלהיות תלמוד בבלי נק' בשם חשך לכן שם עיקר הפלפול, משא"כ בירושלמי הוא הלכות פסוקות לפי ששם מאיר יו"ד של שם הוי' שהוא עיקר השם. וזהו ועלמות אין מספר הם מימרות של האמוראים שהם אין מספר וצריך יגיעה רבה עד שמבררים כל מימרא לאמיתתה, ולכן צריכי' לפלפול רב, משא"כ בירושלמי לא נמצא כ"כ מימרות לפי שהי' יכולים להבין דבר מתוך דבר לפי ששם מאיר יו"ד של שם הוי'.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

תקעו בחודש שופר, ליל ב' דר"ה, העת"ר

שטו) **וכ"ז** הוא לפי שכללות האור הוא בבחי' שיכות אל העולמות ע"כ אופן ההמשכה שלו הוא ע"י שמתעלם תחלה ומתגלה אח"כ כו' (שבאם הי' גילוי העצמות הי' אפ"ל בבחי' או"פ גם בלתי הצמצום כו', ואם הי' הכוונה שיהי' בבחי' העלם לא הי' צריכים לענין הצמצום כו', אך להיות שכללות ההמשכה היא בחי' הארה והכוונה היא שיהי' בבחי' גילוי היינו בבחי' או"פ כו', ע"כ צ"ל שיתעלם תחלה ויתגלה אח"כ כו'), והיינו שבתחלה הוא מגילוי אל ההעלם שהאור והגילוי מתעלם ואח"כ מהעלם אל הגילוי כו'. והענין הוא דהנה ההמשכה שהוא בבחי' גילוי מההעלם ה"ה המשכה שבסדר והדרגה, והיינו שיהי' גילוי אור והגילוי יהי' הארה לבד כו', שאם יהי' הגילוי כמו שהוא בעצם הרי לא יהי' בבחי' גילוי כלל היינו שלא יהי' בבחי' או"פ ולא יתקבל בעולמות כו' (וכמשנת"ל פ' רע"א באורות דתהו שהיו שלא ע"י הפסק כו'), אך כאשר נמשך הארה לבד ה"ה בבחי' גילוי כו', וע"כ צ"ל ע"י צמצום שיתצמצם ויתעלם האור והגילוי ועי"ז נמשך אח"כ גילוי הארה להיות בבחי' גילוי ממש כו', וזהו ג"כ ענין צמצום הראשון שהוא

התעלמות האור בכדי שיהי' גילוי הארה מאור הראשון להיות בחי' הגילוי בעולמות כו' (וכמו באצי' שהכוונה בזה להיות גילוי אלקות בעולמות כנ"ל כמו"כ הוא בהמשכת הקו בכלל כו'), וצריך להיות אופן ההמשכה בבחי' העלם וגילוי היינו שיתעלם האור ויתגלה אח"כ כו' (והיינו שזהו המשכה שבסדר והדרגה כו', ומובן שאינו דומה הסדר והדרגה דאוא"ס שלפני הצמצום לגבי אחר הצמצום כמו הסדר והדרגה בהאורות שאחר הצמצום כו' וכנ"ל, אבל בכללות ה"ז המשכה שבסדר והדרגה כו', והיינו שזהו מההעלם השייכות אל הגילוי, ואופן ההמשכה היא בבחי' העלם וגילוי שההמשכה היא רק הארה ולהיות בבחי' גילוי ממש שלפ"ע העולמות והמקבלים כו'). וע"כ גם התום' אורות שממשיכים בזה שהן מבחי' האור שנסתלק כו', אין זה אור חדש כ"א מההעלם של הגילוי כו', ואופן ההמשכה היא בבחי' העלם וגילוי שההמשכה היא בחי' הארה לבד כו', והוא להיות שהתום' אור הוא שנמשך ע"י העבודה בבחי' האור והגילוי כו', וכמו בעבודה דתפלה שנק' עבודה שבלב כו', וכמו הלב הוא שבו עיקר החיות ומשלח חיות לכל האברים כו', והוא החיות שבא מאור הנפש להחיות אברי הגוף בסדר והדרגה כו', וכמו"כ הוא בתפלה שהו"ע ההתבוננות באור וחיות האלקי שבא בבחי' התלבשות בעולמות באופן האור והחיות האלקי שבעולמות בכלל ובכל עולם בפרט בהמדרי' הפרטיות שבו כו' (כמבו' בשעה"י בפרטי ההתבוננות כו') ובאופן ההתלבשות דהאור כו', שע"י כ"ז מאיר האור האלקי בנפשו ומתעורר באהוי"ר אמיתים כו' שהן הן החיים האמיתים שהאדם חי בהם באור וחיות אלקי כו', וזהו שהתפלה נק' לב שהוא עיקר החיות כו', והלב שולח חיות בכל האברים הן רמ"ח פקודין כו' וכמ"ש בסש"ב והמקיימן באמת הוא האוהב כו', וע"י העבודה הזאת נמשך תום' אור בכללות ההשתל' להיות בחי' גילוי האור גם למטה בנפשו ובחלקו בעולם כו', ולהיות שהעבודה היא באור המאיר בעולמות כו', והיא עבודה שבסדר והדרגה כו', והיינו שהעבודה היא בבחי' הגילוי בנפשו והיינו בהידיעה אלקית שבו ובהתבוננות אלקי כו', והתעוררות האהבה היא בהאור המורגש בנפשו ע"י ההתבוננות כו', ע"כ התום' אור שנמשך ע"ז ה"ז מבחי' ההעלם השייך אל הגילוי כו', ובשרשו הוא בחי' האור שהי' ממלא מקום החלל לפני הצמצום כו', דעם היות שזהו תום' אור אין זה אור חדש ואופן ההמשכה הוא בדרך העלם וגילוי כו'.

והנה כ"ז הוא העבודה דכל השנה אבל בר"ה צריכים להמשיך אור חדש מעצמות א"ס כו', שהרי בר"ה צריכים להמשיך חיות חדש על כללות השנה, והגם שהוא רק פרט א' מאלף שנה מ"מ להיות דההמשכה דר"ה הוא ע"י המשכת הרצון למלוכה, שהרי בר"ה הוא עליית המל' שעולה בשרשה העצמי בעצמות א"ס וצריכים להמשיך בחי' המלוכה שז"ע בנין המל' דבר"ה כו', ע"כ ההמשכה היא בחי' אור חדש ממש מבחי' עצמות א"ס כו'. וזהו שממשיכים ע"י הט' ברכות וט' תקיעות כו', דהברכות הן פסוקי התורה שהיא בחי' אור עצמי מעצמות א"ס כו', והט' תקיעות הו"ע התשובה שמגיע בעצמות כו', וכן הוא כללות העבודה דר"ה בעצמות הנשמה דוקא, והו"ע הקבעומ"ש דר"ה שהוא בבחי' התגלות עצמי דוקא וכן התשובה דר"ה היא בהתגלות עצמות הנשמה כו', וכמ"ש לך אמר לבי בקשו פני בחי' פנימיות ועצמות א"ס והוא ע"י את פניך ה' אבקש בבחי' פנימיות ועצמות הנשמה כו', ועי"ז ממשיכים בחי' אור וחיות חדש כו', ועז"א אומר תקעו בחדש שופר בחדש הוא ל' התחדשות והיינו להמשיך אור חדש כו'. ואח"כ מבאר מאיזה מדרי' היא ההמשכה ואו' בכסא היינו מבחי' עצמות א"ס המכוסה ונעלם כו', גם בכסא הוא בחי' מל' והיינו כמו שהמל' היא מכוסה ונעלמה בשרשה כו', שזהו הסיבה שצריכים להמשיך מבחי' העצמות דוקא מפני שהמל' עולה ונכסית בשרשה העצמי כו', וזהו חג שהחדש מתכסה בו כו', וצריכים להמשיך הגילוי שז"ע ליום חגינו כו', וע"י מה היא ההמשכה זהו ע"י אמרו לפני מלכיות כו' שהן הברכות כו', ובמה בשופר שהו"ע התשובה כו', וזהו"ע התקיעה שהיא צעקה פשוטה מעומקא דליבא ובפרט שברים תרועה שהן גנוחי גניח וילולי יליל שהו"ע צעק לבם כו' וכנודע, ועי"ז ממשיכים בחי' המלוכה כו', וע"י אמרו לפני כו' ממשיכים ג"כ אור עצמי שז"ע התורה כו', אך ע"י השופר שהו"ע התשובה ממשיכים מבחי' עצמות יותר וזהו ובמה בשופר כו', ומה שמקדימים מלכיות לזכרונות הוא מפני שיש מדרי' בזכרונות שהן למעלה מבחי' מלכיות כו' וכמשי"ת. וזהו תקעו בחדש שופר בחדש סתם שזהו בחי' התחדשות והוא להמשיך בחי' אור חדש כו', וז"ע בכסא דשרש ההמשכה היא מבחי' עצמות א"ס המכוסה ונעלם בעצם כו' (בחי' קדש שלמעלה מקדוש כו'), ואו' בחדש שופר שההמשכה היא ע"י השופר שהו"ע התשובה שעי"ז ממשיכים מבחי' עצמות א"ס ב"ה להיות גילוי המלוכה כו'.

קיצור. ולהיות דכללות האור הוא השיך אל העולמות ע"כ צ"ל ע"י צמצום, והגילוי הוא בסדר והדרגה שיתעלם עצם האור ויתגלה הארה לבד, והיינו שההמשכה היא רק מההעלם של הגילוי, והכוונה היא שיהי' גילוי או"פ, ע"כ אופן ההמשכה הוא בדרך העלם וגילוי, וגם התום' אור אינו התחדשות, וג"כ בדרך העלם וגילוי, וזהו דההמשכה היא ע"י עבודה שבסדר והדרגה, אמנם בר"ה ההמשכה מבחי' עצמות א"ס. וזהו תקעו בחדש אור חדש, בכסא העלם העצמי, וההמשכה ע"י ט' תקיעות וט' ברכות.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה

ד) **והנה** ראי' לדבר מהא דמצינו באברהם אבינו ע"ה שהי' איש הטוב והחסד בעצם וכדאיתא בספרים דאאע"ה הי' נדיב בממונו גופו ונפשו, שהי' נדיב בממונו והי' מאכיל ומשקה לכל אפי' לערביים וכמ"ש ויטע אשל בבאר שבע, ופרש"י רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה, וחד אמר פונדק ואכסניא ובו כל מיני פירות, דדבר זה מורה על הנדיבות ביותר, דהנה זה מה שנתן להם לאכול ולשתות הוא ענין החסד, וטוב המאכלים בבשר ויין כדאיתא במדרש, הו"ע נדיבות שהוא השפעה מרובה וביותר רב, אמנם כל זה הם מעניני סעודה אבל פירות הם מאכל של עדון ותענוג שאינם מעניני סעודה כלל וזה מורה על נדיבות ביותר, ומרובה מדת הנדיבות דאאע"ה בזה שנטע אשל, פרדס או פונדק, כלומר שעשה זה כמו דבר המוכרחי, היינו דאין זה דבר של עדון ותענוג כי אם שזהו כמו דבר הכרחי ממש, דזהו ההפרש בין חסד דאברהם שהוא חסד עפ"י התורה לחסד דישמעאל שהוא חסד דמדות בני אדם, דהנה האדם בטבעו יש בו מדת הטוב והחסד להתחסד עם זולתו אשר בזה יבדל כללות מין המדבר ממין הבע"ח, דהבע"ח הרי כל ענינם הוא רק לעצמם ולא לזולתם אפילו לוולדותיהם (רק בהיותם קטנים), ומין המדבר הוא נבדל בזה שבטבעו הוא מטיב גם עם זולתו, והוא מצד עצם הטבע שלו, אמנם הוא רק דלאחר שיש לו כל המוכרח לו לעצמו הנה מהמותרות שלו הוא נותן גם לזולתו, ובזה יש כמה אופנים במדות בני אדם, אבל החסד שע"פ התורה שהוא החסד דאברהם הוא באופן אחר לגמרי כמ"ש משפט וצדקה ביעקב אתה עשית שהצדקה הוא ע"פ משפט, והיינו ששופט את עצמו כמה מגיע לעצמו והשאר הוא נותן לצדקה, וגם זה במשפט התורה דנתינת הצדקה יהי' מפני שזהו מצוה והיינו דאין זה לפי שהוא בעל טובה וחסדן כ"א לפי שהוא צווי השי"ת, וזהו"ע הנדיבות של אברהם דגם ענין הפירות בסעודה שהוא ענין עידון ותענוג הנה לבד זה שחשב זה להכרחיות (בשביל זולתו) הנה עוד זאת נתן יגיעתו על זה כמ"ש ויטע כו', והגם דכל זה הי' בשביל כוונה אלקית לפרסם אלקותו ית' בעולם, כדכתיב ויקרא שם בשם ה' אל עולם ופרש"י ע"י אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוק"ה לכל העולם, לאחר שאוכלים ושותים אמר להם ברכו למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי אכלתם, משל מי שאמר והי' העולם אכלתם, ובזה פרסם אלקותו ית' בעולם, א"כ הרי השפעת הטוב הי' בשביל כוונה אלקי', הנה האמת הוא כן, דחסד דקדושה היא עצמה עבודה אלקי', והיינו דמה שנותנים צדקה ועושים חסד עם זולתו אינו רק מפני מדת הטוב כ"א לפי שהוא צווי הוי' אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות טוב וחסד במדות טובות, אשר ע"ז אנו הולכים בדרכיו ית' וכמאמר מה הוא חנון ורחום אף אתה תהא רחום וחנון, והרי זה נדיבות גדולה.

קיצור. אאע"ה הי' נדיב בממונו, ויבאר דמין האנושי הוא רחמני בטבעו, דבע"ח הם רק לעצמם, ויבאר מעלת הצדקה עפ"י התורה מה שנותן לזולתו יותר מכמו שלוקח לעצמו, וחסד דאברהם הי' בשביל העבודה לפרסם אלקותו ית' בעולם.

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

רשימה לחג הגאולה – י"ב-י"ג תמוז

במסע זה נסע גם ר' שמואל, בעל בית הדירה אשר שם דר אבא, ומושבו במרכבה ממול אבא, ור' שמואל זה מולדתו מעיר דענעבורג, אך בנעוריו היה נמנה בין היושבים בליובאוויטש אצל רבנו משנת תר"ח – תרי"א.

מהותו, יודע ספר להבינו היטב, לומד גמרא ופוסקים בעיון, בקי בשלשה סדרים משניות בעל פה, אשר כן נצטוה מאת רבנו על "יחידות", ובקי ב"תורה אור" ו"לקוטי תורה", ובעל מדות ישרות.

בעת ישבו בליובאוויטש הציעו לו נכבדות עם כפרי אחד בעל תורה, אשר לקחו על שולחנו על משך איזה שנים, חותנו קיים הבטחתו במילויה ואחרי כן גם הוא נשאר יושב בכפר, ועסקו כעסקם של יושבי כפר. ובהיות

כי במקום מגורו התפשט מסחר עצי היער עשה בבניני חצרו מקום אכסניה למשרתי ופקידי סוחרי יער.

בשלש השנים שישב ר' שמואל בליובאוויטש היה כל היום ולפעמים גם כל הלילה רק בבית מדרשו של רבנו, כי שתי פלוגות היו אז, יושבים ולומדים בישיבה, ושניהם היו מקבלים תמיכתם מבית רבי, אבל חלוקים לימודם ואופן עבודתם.

* * *

הישיבה נתיסדה בשנת תר"ב, מגידי השיעורים היו בן רבנו כ"ק אאזמו"ר הגאון ר' ישראל נח, וחתן רבנו הרב ר' לוי יצחק, וכל אחד מהם היה אומר שני שיעורים בשבוע, ובשתי כתות התחלקו התלמידים – כת אחת קטנה ובה עשרים וחמשה איש, וכת השניה ובה כשלשים וחמשה ולפעמים גם ארבעים איש.

בני הישיבה בכת הא' היו מבני יד־יז, ולומדי כת הב' מבני יז־כ, וכולם בעלי כשרון ומתמידים בלימודם בנגלה גמרא ופוסקים, ומזמן לזמן היו לומדים פרק תניא ולעתים רחוקות איזה מאמר ב"תורה אור", גם בעת אמירת חסידות הנה על הרוב לא היו מניחים אותם להיכנס, רק בימים נוראים וימים טובים.

להיושבים נחשבו אלו שכל התעסקותם היה בעניני חסידות ובהם שתי פלוגות – אברכים אחרי חתונתם, או חתנים קודם החתונה, מהם איזה צעירים בעלי כשרון גדול, והפלוגה השניה היתה מאלו אשר אבותיהם החזיקו אותם על חשבונם הפרטי, או אלו שלא הצטיינו בלימודם והיו מתחככים בין החסידים.

כי, בעת נשיאת רבנו – מספר ר' שמואל – כמעט אשר בכל משך השנה היו נמצאים בליובאוויטש מנכבדי וזקני החסידים, ואם כן איפוא היה בכל עת מקום לשמש את מי מהגדולים, לראות איך הוא מתפלל, איך הוא אוכל, איך הוא לומד, איך הוא מתנהג, אשר לפעמים פעל זה על הצעירים עוד יותר מכמו הלימוד.

כן הדבר, גדולה שימושה יותר מלימודה, אמרו רז"ל, ובחיי החסידים וחסידות רואים אנו זה במוחש, השימוש של זקני החסידים פעל הרבה יותר מכמו הלימוד, כי הלימוד עשה את התלמיד רק למשכיל על דבר ומבין ענין שכלי, אבל השימוש עשה את התלמיד לעובד ד' וחסיד.

* * *

מצטער הנני במאד על אשר לא הטיתי אזן קשבת כראוי להשיחה של אבא ור' שמואל – כי קנאתי את לייבעצקע העגלון היושב במרום ומושך ברצועותיו, וקנאתי זאת הטרידה אותי בשעה ההיא למאד. –

עברנו כחמש פרסאות ואבא ציווה להעגלון לעמוד. אבא יורד מן המרכבה, הולך לו הצדה בין אילני היער, ובא חזרה ונוטל ידיו מברך ומוסיף לאמר ברכת הדרך מלה אחר מלה בכדי שגם אנכי אוכל לאמר אחריו בעל פה.

אבא עלה במרכבה אחריו ר' שמואל ואני ונוסעים הלאה, האויר הוא טוב, האילנות נותנים ריח, רוח אין, והצפרים מזמרות ואבא אומר לעגלון לבלי למהר בנסיעתו, שלא יהיה אבק גדול, וגם כדי ליהנות מאויר המקום, ויעזוב לייבעצקע את בריותיו ללכת כחפצם פסיעה אחר פסיעה.

אבא יושב ומהרהר, ר' שמואל יושב ומתנמנם וברעיוני עוברים וחולפים זכרונות ימי קדם.

* * *

ונזכרתי עת היותנו ביאלטה וכמו חי עובר לפני מחזת חיינו שם, ההרים הגבוהים, אבא ותבדל לחיים טובים כבוד אמי מורתי הרבנית תי' והמלמד ר' שניאור סלאנים ואני הולכים (כמעט בכל יום) בשעה הראשונה אחרי הצהרים לטייל, עד שעה השביעית ולפעמים גם השמינית.

אבא יושב לו ומעיין בספר אשר לקח אתו, יושב ומהרהר, יושב וכותב, ר' שניאור לומד אתי כשעה ומצוה לי לחזור על אשר למדנו והולך לו אל אבא ושניהם יחדיו לומדים בספר ההוא, אבא מדבר ור' שניאור שומע, ר' שניאור מקשה ואבא מתרץ, אבא מבאר לו ור' שניאור נהנה ופניו צהובות.

אימא יושבת לה מרחוק וקוראת באיזה מכתב, מכתב ארוך, ואצלה על הארץ מונח ילקוט קטן, שם בקבוק חלב, מיני מזונות, ומזמן לזמן נותנת לי, ושולחת על ידי גם לאבא ור' שניאור.

אמא היתה עוסקת בתפירה ואריגה, אומנת גדולה היא לרקום בזהב ובתכלת, וכעין עיגול של עץ עשוי לתחוב בו את הבד אשר עליה תרקום היה לה, שעות ביום היתה עסוקה בזה.

נזכרתי את מחזה בוא המלך אלכסנדר השלישי, עמידת הורי על חוף הים בין המחכים לראות המלך ושריו, מראה אחוזת ליבאדיא, ארמון המלך וכרמו, פגישת המלך ברחוב בהליכתנו בערב פסח לבית הטבילה, ונזכרתי עת נסיעתנו חזרה דרך חרקוב, והיותנו שם בל"ג בעומר תרמ"ו.

שם בחרקוב[1] בפעם הראשון ראיתי מושב חסידים, דיבוריהם מנגינתם התלהבותם שמחתם ועליצותם.

רושם גדול עשה עלי הרב ר' יחזקאל ז"ל, הדרתו ומשקפי הזהב אשר על עיניו, אנשים בעלי זקן ומהם לבנים כשלג, זקנים וישישים כולם מתקבצים בחדר אחד

לא גדול, מהם יושבים ומהם עומדים, כולם צפופים, ועיני כולם נשואות אל אבא, היושב בראש השולחן הקצר וארוך, ורעש בחדר, מנגנים ומדברים, אך מכיון שרואים אשר אבא חפץ להגיד דבר, הכל שותקים, שקיטה חרישית, ואבא מדבר.

בשעה אחת האויר מתחמם, אותי כבר לקחו מן השולחן והנני בחדר אחר, חדר מלא ספרים, שמה אמא יושבת ונטפי דמעה יורדות על לחייה.

צר לי מאד, לבי מתכווץ אמי בוכה, וכשאמא בוכה בודאי יש על מה לבכות, כי זוכר הנני אשר בחורף העבר – ביאלטה – בכתה בכי רב, גם אבא בכה, שניהם בכו, ואזכור כי ברוב תחנון פעלתי מאימא – בהבטחת התמדת לימוד, כי זה היה בראשית בוא המלמד ר׳ שניאור ואנכי לא חפצתי ללמוד עמו – אשר תספר לי סיבת הצער.

אתה – אומרת אמא – עודך ילד גם אם אספר לך לא תבין תוכן הדבר וצערו.

ספרי לי – אמרתי – באופן אשר אבין, הרי גם חומש אינני מבין, וכאשר אבא מבאר לי אז הנני מבין, הלא אבא אמר כי מבין הנני בטוב הפרשה אשר למד עמי, ומדוע לא תחפצי גם את לספר לי באופן אשר אבין, ואבכה.

מה אתה בוכה – שואלת אמא.

ואיך לא אבכה – עניתי – רואה הנני כי אבא בוכה, אמא בוכה, אבא ואמא מדברים ביניהם מצטערים ובוכים, הרי ודאי דבר גדול, ואיך אני הבן יחידי שלהם לא אבכה.

בכייתי וטענותיי לקחו לב אמא ותספר לי, אבי אביך היה רבי, אדם גדול בתורה והיה כל ימיו לומד תורה ומתפלל, והוא ציווה אשר בניו דודך רז״א, ודודך רמ״מ, לא יעשו שום מסחר רק ישבו וילמדו, וכה עשו כשתי שנים, עתה התחילו לעשות מסחר.

בשבוע העבר בא מכתב לאביך מאם זקנתך, ודודיך, אשר רוצים המה לקנות יער גדול, וכותבים אשר קנו את היער, ואביך כאשר קיבל את המכתב הנה הצטער על אשר עוברים המה את מצות אביהם הרבי הגדול אשר ציווה אותם שלא יעשו שום מסחר, ומרוב צער בכה.

ואנכי כאשר ראיתי בצער אביך ויראתי שלא יקלקל את בריאותו בכיתי על צערו של אביך, ואנחם את אמא אשר אנכי אשמע בקול אבא לכל אשר יצווני, ואעשה לו נחת רוח אשר בזה יוטב בריאותו החלש, ומעתה הנני מתחיל ללמוד עם המלמד ר׳ שניאור בהתמדה כחפצו של אבא.

ולזאת כשראיתי את אמא בוכה הצטערתי במאד, ואף גם לא הרהבתי עוז לגשת לשאול סיבת בכייתה, עודני מהרהר אם לשאול אם לאו ואשמע קול מצהלות מחדר המושב וארוץ שמה והנה אחד עומד על שולחן קטן גבוה בקרן זוית ומנגן והכל עונים אחריו בשמחה.

ואטפס על הסולם הקטן אשר עמד אצל התנור לא רחוק מפתח המוביל לחדרה של אמא, ואראה אבא יושב במצנפת משי עגולה קטנה – כמו שהיה יושב בחדרו בעת שהיה לומד – מצחו הגדול בהיר, פניו מאירות בלהב אודם, עיניו סגורות, בידו הימנית ישען את רקתו, וידו השמאלית מונחת על השולחן, וחרדת קודש על סביביו.

עברו רגעים אחדים, אבא פותח עיניו ומביט על כל סביביו, העינים היפות מסתכלות פנימה וחודרות אל לב איש הפוגע במבט פנימי וערכי הלזה, מבט כזה כוחו רב לפשט העקמומית שבלב, והחן השפוך על שפתי אדם גדול זה נותנים המה תקוה טובה גם לקשי יום וכוחם אדיר לעורר גם לב נשבר ונדכא.

~ ספר הזכרונות ~

פרק ב - הנסתר

באומץ אך בזהירות, ביצעו שני השודדים את משימתם. סוף סוף היה זה הנסיון הראשון, לאחר הטלת אימה ופחד בסביבה, לחדור לעיירה. לפיכך בחרו להם כמטרתם הראשונה בית שעמד בקצה העיירה, שכן לא רצו להסתכן במידה רבה. בבית זה לא נמצא איש פרט לנערה יהודיה בת שלש עשרה שנה.

בהיכנסם לבית החלו השודדים לחמוס את כל אשר נזדמן לידם. הנערה, אחוזת אימה, החלה לצעוק וניסתה לרוץ לעבר הפתח בכוונה לפרוץ החוצה ולהזעיק עזרה בקריאותיה.

אך בטרם הספיקה להגיע לדלת עצר בעדה אחד השודדים, תפס אותה בזרועותיו החסונות וסתם את פיה. הנערה בת ישראל צנועה, החלה לפתע לחוש בגודל הסכנה בה היא נמצאת והתחילה להיאבק עם השודד בכל כוחותיה. היא שרטה בציפורניה, נשכה בשיניה ובעטה ברגליה. השודד, עם כל גבורתו, הרגיש בכל זאת על בשרו את כוחה של בת ישראל כשרה הנאבקת במסירת נפש על טהרתה. הוא התחיל להשתמש בכל כח זרועו נגד הנערה, תוך כדי הנחתת מכות אגרוף חזקות על פניה וגופה.

פני הנערה החלו שותתים דם, אך היא המשיכה במאבקה העקשני ביתר חריפות. בשחררה לרגע את פיה מידי השודד חידשה את זעקותיה ביתר תוקף.

קריאותיה היו ודאי אובדות ברוח ולא מגיעות למרחק אל אנשי המקום בבתיהם, אלא שלפתע הזדמן רבי בנימין, אותו רוכל כפרי, לסביבה, כאילו כוח נעלם הביאו מֵאֵי־שָׁם, ושמע את צעקותיה של הנערה הנאבקת על טהרתה. רבי בנימין פתח מיד את הדלת ונכנס לבית. הנערה נאבקה עדיין בזרועותיו של השודד, ואילו השודד השני המשיך במלאכת איסוף החפצים הנמצאים בבית.

כשראו השודדים את רבי בנימין הניחו את עיסוקיהם וזינקו לעברו בכוונה לטפל "כראוי" במפריע הבלתי־צפוי.

רבי בנימין שרוי לכאורה בסכנה חמורה: איך יצליח יהודי צנום לעמוד יחידי מול שני שודדים חסונים ובעלי גוף? ברם, רבי בנימין לא נבהל, אמר מה שאמר ומיד תקפה את השודדים תרדמת עלפון, בנפלם על גבי הקרקע משותקים וחסרי אונים.

הסכנה חלפה, הנערה נרגעת. היא מביטה בהשתאות ואינה מסוגלת לתפוס את אשר אירע כאן, אמנם ראתה היטב את מה שהתרחש לנגד עיניה, אך אין היא יכולה לתאר לעצמה שרבי בנימין זה הוא צדיק נסתר וכי הודות לכוחות נעלמים שניחן בהם אירע מה שאירע. ככל תושבי ליובאוויטש החזיקה את רבי בנימין ליהודי כשר, ירא שמים וטוב לב, אך יחד עם זה ליהודי פשוט למדי שאינו מצטיין בכישרונות מיוחדים, וכל־שכן בצדקות גדולה ובכוחות נפש בלתי רגילים השייכים לחכמי־קבלה בלבד.

רבי בנימין מְצַדוֹ עסק עתה בביצוע המשימה הבאה: לאחר ששני השודדים לא יכלו לזוז ממקומם – מיהר להודיע לממונה על שמירת הסדר במקום ששלח את שוטריו לקחת את השודדים אל בית הסוהר. מאחורי סורגי הכלא התעוררו מעלפונם ולאחר חקירה גילו את מחבואי חבריהם ביער. פלוגה מזוינת חָשָׁה אל היער וְצָדָה את כל אנשי הכנופיה. כך השתחררה ליובאוויטש וסביבתה מן השודדים שהפילו חִיתָּתָם על האוכלוסייה במשך זמן רב.

אם מפני שבני העיירה לא ידעו פרטים מדויקים על הדרך בה ניצח רבי בנימין את השודדים, או משום שלא חפצו להאמין שהדבר אירע הודות לכוחותיו הנעלמים של רבי בנימין – הסיפור נשכח מיד. הדבר התקבל כמאורע רגיל בהחלט מבלי להעלות על הדעת שיש לייחס ליהודי כפרי פשוט כרבי בנימין כוחות נעלמים של צדיק נסתר.

במיוחד חדלו להעניק תשומת לב לרבי בנימין הרוכל – לאחר שהחל באותה תקופה

להתרועע עם "פנים חדשות", אדם שהחל פתאום להיראות בליובאוויטש מבלי שתוקדש לו תשומת־לב מיוחדת שכן לא היה בסך הכל כי אם סנדלר אביון.

וולף, כך נקרא הסנדלר האורח, הגיע עם אשתו לליובאוויטש מעיירה קטנה בווהלין, כפי שסיפר. מה הביא אותו לליובאוויטש – לא ידע איש, וגם לא היה איכפת לאיש: "מה מני יהלוך מה הסיבה המניעה יהודי להשתקע בליובאוויטש". פרנסה מרובה לא ציפתה לוולף במקום מגוריו החדש, אך, כנראה, פרט זה לא הדאיג במיוחד את הסנדלר.

וולף לא הצטיין במשהו מיוחד. הוא היה חבר ב"חברת תהלים", שבמסגרתה היה בא בהשכמת הבוקר לבית־הכנסת ואומר לפני התפלה, יחד עם חבריו בעלי המלאכה, את כל ספר התהילים. כן נרשם וולף ל"פועלי צדק", חברת בעלי מלאכה שהיו מסוגלים להקשיב לשיעור בפרק משניות וב"עין־יעקב". וולף היה יושב ליד קצה שלחן השיעורים של "פועלי צדק" ומטה אוזן. איש לא ידע בוודאות אם אכן מסוגל וולף לקלוט את השיעורים, אלא שלאיש לא איכפת הדבר. לכל הדעות היו לו לסנדלר לב טוב וכוונות טובות, ואילו משהו מיוחד לא נראה באישיותו, כך שלא היה עניין לשים לב אליו יותר מדי.

מפעם לפעם היה וולף נעלם מליובאוויטש. היו רואים אותו עוזב את ביתו ותרמיל על כתפיו, אשר כפי ששיערו, מכיל טלית ותפילין, צידה דלה, שהכינה לו רעייתו, ומכשירי הסנדלרות שלו.

וולף לא היה נראה משך שבועות מספר. כשחזר לליובאוויטש ונשאל למקום שהותו סיפר שנדד על־פני כפרים והטליא נעלי תושביהם הגויים. פה ושם אף נקלע לחצרות פריצים בהן הייתה לו הזדמנות לא רק להטליא נעליים ישנות כי אם גם לתפור חדשות.

לסנדלר זה היה רבי בנימין פתאום לחבר. רבי בנימין היה אפילו עוזב את ליובאוויטש בו בזמן שוולף היה עוזב, וגם שהה מחוץ לעיירה משך אותה תקופה. הובן שהם נודדים יחד על פני הסביבה, שכן בעצם אין הם מתחרים זה בזה: רבי בנימין סחר בסחורות מסוימות ואילו וולף התעסק במלאכתו.

כששני אנשים מתחברים במידה כזו ואינם עוזבים זה את זה – ודאי אין אחד טוב מרעהו. כיון שמהותו של וולף ברורה לכל – כבעל מלאכה פשוט וישר – אין כנראה רבי בנימין בדרגה נעלית ממנו. העובדה שרבי בנימין הצליח להציל בת ישראל מידי לסטים, ולהביא לביעור כנופיית השודדים, עדיין לא הוכיחה לתושבי ליובאוויטש שרבי בנימין נילוש מעיסה שונה מהרגיל.

עברה למעלה משנה מאז מאורע השודדים, ובליובאוויטש הופיעה אישיות גדולה של אותו דור. היה זה רבי בצלאל אורי מפולוצק, שהיה מפורסם לחכם־קבלה מופלג ולבעל מופת.

רבי בצלאל אורי הפתיע את תושבי ליובאוויטש כאשר בהגיעו לשם החל לשאול, תוך כדי גילויי הדרת־כבוד, על בנימין הרוכל.

- "מדוע מדבר אתה, רבי, בחשיבות כזו אודות רבי בנימין זה"? – תמהו האנשים. השיב רבי בצלאל אורי: "כנראה לא ידוע לכם שרבי בנימין הנו חכם־קבלה, ובכחה של חכמת הקבלה התגבר על השודדים".

אנשי ליובאוויטש שמעו ונדהמו. הדבר לא היה עולה על דעתם, ואף עתה לא היו מאמינים בכך, לולא שמעו אותו מפיו של צדיק גדול כרבי בצלאל אורי מפולוצק. עתה אין, כמובן, מקום לספק בדבר.

ברם, היכן הוא רבי בנימין? החלו לחפשו בעיירה, אלא שנזכרו שזה שבועות מספר שעזב את ליובאוויטש, וכרגיל בו בזמן שעזב וולף את העיירה. האפשרי קשר ביניהם? האם ישנה איזו שהיא משמעות להיעלמם המשותף ולהתרועעותם בכלל? לכאורה, מתבקשת עתה מאליה המסקנה שוולף הסנדלר אינו אף הוא אלא צדיק נסתר, שכן מקורב הוא כל־כך אל רבי בנימין.

אך רבי בצלאל אורי מפולוצק מדבר ברבי בנימין בלבד, הרוכל, ולא בוולף, הסנדלר. לרבי בצלאל אורי הייתה, כנראה, שליחות מיוחדת לרבי בנימין, שכן היה מעוניין מאד למצוא אותו, והוא לא ניסה להסתיר את הדבר. אלא שלא הוא, וכן לא וולף, היו בליובאוויטש ואיש – אף לא נשותיהם – לא ידעו לומר מתי יחזרו. כשנוכח רבי בצלאל אורי שלא יוכל לפגוש את רבי בנימין – עזב את ליובאוויטש ויצא לחפשו בעולם.

ליובאוויטש הייתה כמרקחה. ללא הרף דובר ברבי בנימין, הצדיק הנסתר ובעל־המופת. עתה הוברר בוודאות כי הניצחון על הגזלנים בשעתו היה רק אחד ממעשי הפלאות של רבי בנימין. אילו היה עתה רבי בנימין כאן – ודאי שהיה זוכה בכבוד הראוי וביטויי הערצת קדושה, אך רבי בנימין – נעלם.

בינתיים המשיך [=רבי בנימין] בדרכי נדודיו על פני ערים ועיירות. כך הגיע לדוברומיסל, מקום בו לא הכירו איש. שם נזדמן לו להאזין לשיחה בין יהודים בבית המדרש, והנה מתברר לו שתוכן שיחתם לא היה אלא סיפורי נפלאות שלו, של רבי בנימין עצמו. שמו של רבי בנימין הידהד, איפוא, בכל הסביבה, ואילו הוא עצמו נשאר נסתר, מבלי שאיש בדוברומיסל ידע מי הוא.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

ב"ה כ"ט ניסן רפ"ז

לענ"ג

כבוד ידי"ע הרב המפורסם וו"ח אי"א מוהרש"ז שי'

שלום וברכה.

במענה על מכתבו מי"ג לח"ז א[ו]דות בקשת ידידנו הרה"ג הרמ"צ שי' ריבקין בהשגת גמ"ח בסך ארבעים חמשים פונט לצורך הוצאת נסיעת ידידנו הרב רמ"ז שי' הכהן, הנה כן כתב לי ידידנו הנעלה והכי יקר מוהר"ס שי' נעמצאוו כי כתב לכם א[ו]דות זה, ובודאי נחוץ הוא לעשותו כי בעזה"י יבוא תועלת הנרצה, ובעזרתו יתי הנה כאשר הרמ"ז שי' יתמנה לרב בשם, יגיע תועלת לכל ענינינו. והשי"ת יעזור כי יתמלא הדבר על מילואו בגו"ר.

לפלא שאין כותב לי ממצב הענין דבר נסיעתו ונסיעת ידידנו הרמ"ד שי' לארצה"ב צלחה ואת הסדר אשר סדרו על זמן נסיעתם מי יהי' ממלא מקומם בכל הענינים. והשי"ת יהי' בעזרם בגו"ר.

הנני מסגיר בזה מכתב לידידנו ר"י שי' הענקין על דבר הביכער כי"ק הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק הרב צ"צ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אשר ימסור אותם לידידי וידידי יקבלם וימנה את מספר העלים, וישלח לי העתקת המפתח של המאמרים, והביכער יהיו שמורים תחת ידו עד אשר אודיעו מה יעשה בהם היינו באיזה אופן יוכל לשלחם אלי אשר בעזרתו יתי יגיעו ישר אלי.

ידידו הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק שניאורסאהן

נְקֻדָּה מִשִּׂיחַת קֹדֶשׁ

הַמַּבּוּל הָיָה נֹחַיִ!

כַּיָּדוּעַ, הַשֵּׁם שֶׁל כָּל פָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה מֵעִיד עַל הַתּוֹכֶן שֶׁל הַפָּרָשָׁה. אֲבָל בְּפָרָשַׁת נֹחַ זֶה נִרְאֶה בְּדִיּוּק לְהֵפֶךְ. הַפָּרָשָׁה עוֹסֶקֶת בְּרָבָּה בְּאֵרוּעִים לֹא חִיּוּבִיִּים - בַּמַּבּוּל שֶׁשָּׁטַף אֶת הָעוֹלָם וּבְחֵטְא הַפַּלָּגָה וּבְעָנְשׁוֹ, וְאִלּוּ הַשֵּׁם שֶׁלָּהּ הוּא - נֹחַ, מִלְּשׁוֹן מְנוּחָה וּרְגִיעָה ("נִיָּחָא", כִּדְבְרֵי הַמִּדְרָשׁ). אָז אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁהַשֵּׁם נֹחַ - מְנוּחָה - נִקְבַּע עֲבוּר פָּרָשָׁה, שֶׁהַתּוֹכֶן שֶׁלָּהּ הוּא בְּדִיּוּק הֶפֶךְ הַמְּנוּחָה?

כָּךְ גַּם בַּהַפְטָרָה מְכֻנֶּה הַמַּבּוּל בַּשֵּׁם "מֵי נֹחַ". הַאִם מֵי הַמַּבּוּל הָיוּ מֵי מְנוּחָה? וַהֲרֵי הֵם מָחוּ אֶת כָּל הַיְקוּם, וְשִׁנּוּ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ...

אֶלָּא, הַשֵּׁם נֹחַ מוֹרֶה לָנוּ אֶת הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁמִּסְתַּתֶּרֶת מֵאֲחוֹרֵי הָאֵרוּעִים הַקָּשִׁים וְהַסּוֹעֲרִים. אָמְנָם הַמַּבּוּל עַצְמוֹ, וְדוֹר הַפַּלָּגָה עַצְמָם, הָיוּ הֶהֶפֶךְ הַגָּמוּר מִמְּנוּחָה וּמֵרְגִיעָה, אֲבָל דַּוְקָא עַל יָדָם בָּאָה לָעוֹלָם מְנוּחָה וְנַחַת רוּחַ ("נִיָּחָא דְּרוּחָא") מֻפְלָגָה, כֵּיוָן שֶׁהַמַּבּוּל טִהֵר אֶת הָאָרֶץ וְיָצַר עוֹלָם טוֹב לְאֵין־עֵרֶךְ מִזֶּה שֶׁהָיָה קֹדֶם לָכֵן.

כְּפִי שֶׁהַמִּדְרָשׁ אוֹמֵר, שֶׁכַּאֲשֶׁר נֹחַ יָצָא מִן הַתֵּבָה "רָאָה עוֹלָם חָדָשׁ", וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּרַת בְּרִית עִם נֹחַ - בְּאֶמְצָעוּת סִימָן הַקֶּשֶׁת - שֶׁהָעוֹלָם לֹא יֵחָרֵב יוֹתֵר. וּכְשֶׁהַקֶּשֶׁת תֵּרָאֶה בְּגָנָנִים בְּהִירִים, אַף יִהְיֶה הַדָּבָר סִימָן עַל בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ. אִם כֵּן, בְּסִכּוּמוֹ שֶׁל דָּבָר, הָיוּ מֵי הַמַּבּוּל "מֵי נֹחַ", מַיִם שֶׁהֵבִיאוּ מְנוּחָה.

זוֹ, לְמַעֲשֶׂה, הַכַּוָּנָה הַפְּנִימִית בְּכָל הַקְּשָׁיִים וְהַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁהָאָדָם נִתָּקָל בָּהֶם בְּחַיָּיו. אַף עַל פִּי שֶׁהֵם עַצְמָם דְּבָרִים שְׁלִילִיִּים וּבִלְתִּי רְצוּיִים, מִסְתַּתֶּרֶת בְּתוֹכָם כַּוָּנָה טוֹבָה. כַּאֲשֶׁר הָאָדָם עוֹמֵד מוּלָם וּמִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם, הוּא מַצְלִיחַ לְגַלּוֹת אֶת נִיצוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה הַטְּמוּנִים בָּהֶם, עַד שֶׁהֵם עַצְמָם נֶהְפָּכִים לְטוֹב וְלִקְדֻשָּׁה, וְאַף מְסַיְּעִים לוֹ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם.

יֵשׁ לָזֶה קֶשֶׁר מְיֻחָד לַתְּקוּפָה שֶׁבָּהּ נִקְרֵאת פָּרָשַׁת נֹחַ. אֵלֶּה הַיָּמִים שֶׁבָּהֶם אֲנוּ עוֹזְבִים אֶת חַגֵּי חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי וְחוֹזְרִים לִימֵי הַחֹלִין. כְּשֶׁיְּהוּדִי נִפְרָד מֵהַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, הֶעָשִׁיר ("שְׁבִיעִי" מִלְּשׁוֹן "שֹׂבַע" וּמֻשְׁבָּע) בְּחַגִּים וְיָמִים קְדוֹשִׁים וְנִכְנָס שׁוּב לִימֵי הַחֹלִין הָאֲפֹרִים, הוּא עָלוּל לְהִבָּהֵל מֵהַ"מַּיִם רַבִּים", מֵהַמַּבּוּל שֶׁל טִרְדוֹת הַפַּרְנָסָה וְעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה.

בָּאָה פָּרָשַׁת נֹחַ וּמְעוֹדֶדֶת אוֹתָנוּ: אַל תַּחְשֹׁשׁ מִמַּבּוּל הַטִּרְדוֹת, אַל תִּבָּהֵל מֵהַ"מַּיִם רַבִּים"! אַתָּה יָכוֹל לַהֲפֹךְ אֶת הַמַּבּוּל הַשְּׁלִילִי וְאֶת הַ"מַּיִם רַבִּים" לְ"מֵי נֹחַ", לְנַחַת רוּחַ. אֵיךְ וְכֵיצַד? "בּוֹא אֶל הַתֵּבָה", כְּפֵרוּשׁ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב - הִכָּנֵס לְמִלּוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה וְהִדָּבֵק בָּהֶן. אִם תַּעֲשֶׂה כָּךְ, לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁתִּנָּצֵל מִ'מֵי הַמַּבּוּל', אֶלָּא הֵם עַצְמָם יֵהָפְכוּ לְ'מֵי נֹחַ', לְנַחַת רוּחַ!

(מעובד על פי לקוטי שיחות כרך כ, עמוד 285 ואילך. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

אגרות קודש

ב״ה, כ״ח תשרי, תשט״ו
ברוקלין.

ברכה ושלום!

מאשר הנני קבלת מכתבה - בלי הוראת זמן הכתיבה - וכבקשתה הנני עונה עליו מבלי לחכות על התור אפילו של מכתבים המהירים, ועל סדר מכתבה.

הנה פלא מה שמתחילה שכבה הניצוץ האחרון וכו׳ כי מאין **לאדם** ידיעות כאלו? וכנראה שכל יסודה הוא הגיל, ואין זה ראי׳ כלל, וכמבואר בדברי רז״ל ורואים במוחש, שנשים שגילם גדול יותר משלה יולדות בנים ובנות ונוסף על זה הרי המסתכל בעולמו של הקב״ה רואה אשר מפני - בלשון הכתוב - רבו מעשיך ד׳ גדלו מעשיך ד׳ אי אפשר לאדם אחד להקיף ולהשיג את כל הענינים, וגם לא אפילו חלק חשוב מהם וגם לא אפילו רובם של הענינים הנמצאים בהד׳ אמות שלו ונוגע לחייו הפרטים ולכן נפרדו בני אדם למומחים במקצועות שונים, ואין האדם הישר מחווה דעת בהחלט אלא במקצוע שלו ובהאחרים סומך על המומחה בזה.

ובהנוגע לנדון דידן, הרי אף שהתורה מתחשבת עם חוות דעת רופאים ובחוות דעתם תלוי פסקים מיוחדים אשר בשולחן ערוך, ומהנהגתו של כל אחד ואחת הוא לעשות כהוראת הרופאים בהנוגע **למעשה** בפועל ממש, אבל ביחד ע״ז לדעת **ברור** בלבבו אשר השי״ת הוא הרופא כל בשר והוא המנהיג את עולמו כפשוטו היינו בחיי היום יומים של כל אחד ואחת ובפרט ובפרטי פרטים ועאכו״כ בענינים עיקרים.

כנראה מכתבה לא הי׳ בענין הנ״ל חוות דעת רופא מומחה, אבל באם גם הי׳ מקרה כזה אצל מי שהוא הרי המקרים שטועים הרופאים בכגון דא רבו מלספור, ואין הדבר תלוי אלא בחוזק בטחונו של האדם ובהתקשרותו עם בורא העולם (על ידי אורח חיים יום יום בבטחון שבמילא גורם לשמחה, וגם שמחת היכולת לפעול דבר מה בשביל הסביבה אשר גודל הזכות בזה אין לשער, וכידוע פתגם הבעל שם טוב, אשר נשמה יורדת למטה לעולם הזה למשך של 70/80 שנה בשביל לעשות טובה פעם אחת לישראל בגשמיות או ברוחניות, ומי כמוהו כהבעש״ט שהבין גודל הירידה של הנשמה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא בביאת נשמה לעוה״ז ובכל זה אמר כנ״ל ומסר זה לדורותיו אחריו דורי בני הגלות ההולך וגובר, ובפרט כשהמדובר הוא באשה צעירה אשר עדיין לא נצלה כחותי׳ במילואם בהשפעה על סביבתה לעורר בהם את הטוב שבנפשם ולחזקו בטוב ואין טוב אלא תורה ומצוה, ולאו דוקא בימי השבת וימים נוראים ובמקרים יוצאים מן הכלל אלא בדוקא ובדיוק בחיי היום יומים אשר יש טועים לאמר שהם ימים אפורים), ובאמת אין נצרכה כל הסברה ואריכות לבאר נקודה פשוטה כזו ומספיקה רק מחשבה אחת אשר כל אחד ואחת מבני ישראל, שהם מבני אברהם יצחק ויעקב הרי הוא חלק מהמחבר את הבורא והבריאה ע״י חייו כמו שהם, ובפרט ע״י פעולות הנ״ל וחיבור זה הוא תכלית כל הבריאה כולה.

בודאי למותר להוסיף אשר אין כוונתי בכל הנ״ל למעט ח״ו הענין דבן ובת ואיני בא אלא להראות על האמת **המוחלט**, שאין כל מקום לעצבות ועאכו״כ לביטוי שכותבת ליאוש אדרבה ואדרבה.

בהנוגע לשאלתה אודות תחליפי הדירה והשנית והעיקרית לקחת ילד לתוך ביתם לחנכו, הרי זה תלוי בהשפעה שיהי׳ לזה עלי׳ ועל בעלה שי׳ ואם ע״ז יתוסף שמחה מתחזק מדת בטחונה בהשי״ת אשר ימלא משאלותם לטובה בזחו״ק, בודאי נכון הדבר וכמדומה שכבר כתבתי להם פעם במכתבי מיוסד על אחת השיחות של כ״ק מו״ח אדמו״ר אשר אף שמוכרח שהאדם יעשה חשבון בנפשו בכל זה מוכרח ג״כ שלא יהי׳ זה אלא בזמנים מיוחדים כי בלא״ה מרובה ההפסד על השכר, וכלך מעשיית חשבון הנפש בכל יום או אפילו פעם בשבוע, ומוטב אשר תשקיע כשרונותי׳ בפעולות טובות בהשפעה על סביבה, והקב״ה משלם מדה כנגד מדה אלא שכמה פעמים ככה.

בברכה לשמחה ולבשו״ט בכל הנ״ל.

חומש לקריאה בציבור

פרשת נח

ו ט אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ: י וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: יא וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: יב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ: ס יג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ: יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּית וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר: טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אׇרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ: טז צֹהַר | תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִים וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ: (לוי) יז וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע: יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ: יט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ: (ישראל) כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת: כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה: כב וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה:

~ נקודות משיחות קודש ~

בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה (נח ז, א)

ה"מים הַזְּדוֹנִים" שֶׁל הַמַּבּוּל נֶחֱלָקִים לִשְׁנֵי חֲלָקִים: א. תְּהוֹם רַבָּה. ב. אֲרוּבּוֹת הַשָּׁמַיִם. כָּךְ גַּם הֶטֵּרְדוֹת הַמְּבַלְבְּלוֹת נֶחֱלָקוֹת לִשְׁנֵי חֲלָקִים אֵלֶּה: "תְּהוֹם רַבָּה" – טְרֵדוֹת מֵעְנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, פְּחוּתִים, טְרֵדוֹת הַפַּרְנָסָה וְדוֹמֵיהֶן. "אֲרוּבּוֹת הַשָּׁמַיִם" – טְרֵדוֹת מֵעְנְיָנִים רוּחָנִיִּים נַעֲלִים, בְּעִסְקָנוּת צִיבּוּרִית וְכַדּוֹמֶה, הַמַּטְרִידִים אֶת הָאָדָם מִלִּימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות.

...הָעֵצָה הַיְּחִידָה לְהַפְּטֵר מ"מֵי הַמַּבּוּל" הִיא: "בֹּא אֶל הַתֵּבָה". עַל הָאָדָם לָבוֹא אֶל תּוֹךְ אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה, לִהְיוֹת מוּקָף בָּהֶן, וְאָז קַיָּם הַבְּטָחוֹן, שֶׁנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ. (לקוטי שיחות, ח"א ע' 6, 8)

שני ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה: ב מִכֹּל | הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ: ג גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ: ד כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ה וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְהוָה: ו וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל־הָאָרֶץ: ז וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל: ח מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה: ט שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ: י וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל־הָאָרֶץ: יא בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ: יב וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה:

יג בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה: יד הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף: טו וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים: טז וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ:

~ נקודות משיחות קודש ~

בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה (נח ז, א)

בְּמַעֲנֶה עַל מִכְתָּבוֹ, בּוֹ כּוֹתֵב אֲשֶׁר לִפְרָקִים מִזְדַּמֵּן אֶצְלוֹ בִּזְמַן לִמּוּדוֹ שֶׁאֵינוֹ מֵבִין הַשִּׁיעוּר שֶׁלּוֹמְדִים אִתּוֹ, וְזֶה פּוֹעֵל אֶצְלוֹ עַצְבוּת כו'.

הִנֵּה בְּכָלָל דָּבָר רָגִיל הוּא אֵצֶל כַּמָּה וְכַמָּה תַּלְמִידִים, וּבְמֵילָא אֵין לְהִתְפַּעֵל מִזֶּה כָּל כָּךְ אַף שֶׁמּוּבָן שֶׁצָּרִיךְ לְהַמְעִיט לְאַט לְאַט אֶת מִסְפַּר הָרָגָעִים דְּאִי הֲבָנָה זוֹ, וּמֵהֶעָצוּת לָזֶה הוּא הַלִּימוּד בַּסֵּפֶר, הַיְינוּ שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁשּׁוֹמֵעַ הַשִּׁיעוּר יִהְיֶה מוּנָח פָּתוּחַ לְפָנָיו הַמָּקוֹם בַּסֵּפֶר בּוֹ נֶאֱמַר הַשִּׁיעוּר, וְלִפְעָמִים כְּדַאי גַּם לַעֲצוֹם עֵינָיו לִרְגָעִים אֵלּוּ, וְעַל יְדֵי צִמְצוּם הָרְאִיָּה מִתּוֹסֵף בְּהַשְׁמִיעָהּ וְהִתְבּוֹנְנוּת.

(אגרות קודש, חי"א ע' שמט-שנ)

שלישי

יז וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ: יח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם: יט וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם: כ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים: כא וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר | הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם: כב כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ: כג וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם | אֲשֶׁר | עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה: כד וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם: ח א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם: ב וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם: ג וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם: ד וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט: ה וְהַמַּיִם הָיוֹ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים: ו וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה: ז וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: ח וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ט וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה: י וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה: יא וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: יב וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה שׁוּב־אֵלָיו עוֹד: יג וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה: יד וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה (נח ז, א)

בְּמַעֲנֶה עַל מִכְתָּבוֹ . . בּוֹ מְסַפֵּר מַצָּבוֹ וּבְעִנְיַן פִּזּוּר הַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ וְהֶעְדֵּר תּוֹקֶף הַדַּעַת עַל־עַצְמוֹ לְהַפְסִיק בְּאֶמְצַע שִׂיחָה נָאָה כו' וְכֵן בְּעִנְיָנִים שׁוֹנִים שֶׁלּוֹ וּמְבַקֵּשׁ עֵצָה טוֹבָה וּבְרָכָה עַל זֶה.

...וּבְנוֹגֵעַ לְעִנְיַן פִּזּוּר הַנֶּפֶשׁ, הִנֵּה בְּמֶשֶׁךְ שָׁבוּעוֹת אֲחָדִים יִתְרַגֵּל לְהִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ הַסִּדּוּר, וְכֵן בְּשָׁעַת הַלִּימוּד כְּשֶׁחוֹשֵׁב בְּנִגְלָה אוֹ בְּחָכְמַת הַנִּסְתָּר, יִהְיֶה אֶצְלוֹ הַסֵּפֶר אוֹ הַמַּאֲמָר שֶׁאוֹדוֹתוֹ חוֹשֵׁב, וּכְשֶׁרַק יַתְחִיל לְהַרְגִּישׁ פִּזּוּר הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁלּוֹ, יַבִּיט בְּהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּסֵּפֶר, אֲשֶׁר אוֹתִיּוֹת מְאִירוֹת לְפַזֵּר אֶת הַחֹשֶׁךְ וְהַבִּלְבּוּל וּכְהַפִּירוּשׁ עַל הַפָּסוּק וּבִבּוֹאָהּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה.

(אגרות קודש, ח"ד ע' תלב)

רביעי ט וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר: ט צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ: י כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ כתיב הוצא קרי הַיְצֵא אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ: יח וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ: יט כָּל־הַחַיָּה כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה: כ וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל | הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ: כא וַיָּרַח יְהוָה אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי: כב עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלָיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ: ט א וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ: ב וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ: ג כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל: ד אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ: ה וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם: ו שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם

חמישי ח וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: ט וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם: י וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ: יא וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: יג אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: יד וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן: טו וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר: טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־

בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם: ז וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה (נח ז, א)

וּבְמֶה שֶׁכּוֹתֵב אוֹדוֹת עִנְיַן הַמַּחֲשָׁבוֹת, מוּבָא בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר עִם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ כוּ' שֶׁעַל יְדֵי הַלִּמּוּד בִּפְנִים, הִנֵּה הָאוֹתִיּוֹת מְאִירוֹת וּמוֹעִילוֹת לְבַטֵּל מַחֲשָׁבוֹת בִּלְתִּי רְצוּיוֹת, וְגַם בְּשָׁעָה שֶׁאֵין סֵפֶר מָצוּי חֲרֵי עַל יְדֵי שֶׁחֲקוּקִים בְּמוֹחַ הַזּוֹכְרוֹן דִּבְרֵי תּוֹרָה בְּכָלָל וּבְיִחוּד מִפְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה הַנִּקְרֵאת אִילָנָא דְּחַיֵּי דְּלֵית תַּמָּן לָא קַשְׁיָא וְכוּ' דִּכְתִיב וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ (עי"מ פ' נשא המובא ונתבאר באגרת הקדש לרבנו הזקן סי' כ"ו) — כָּל זֶה דּוֹחֶה חֹשֶׁךְ [ש]הֵם מַחְשָׁבוֹת הַבָּאִים מֵ[ה]צַד הֶחְשׁוּךְ, וּכְבָר יָדוּעַ שֶׁהַמַּחְשָׁבָה מְשׁוֹטֶטֶת תָּמִיד (וְלֹא כְּדִבּוּר, [ש]עַת לַחֲשׁוֹת מִלְּדַבֵּר) וְדוֹחִים מַחְשָׁבָה בִּלְתִּי רְצוּיָה דַּוְקָא עַל יְדֵי מַחְשָׁבָת קֹדֶשׁ.

(אגרות קודש, חי"ג ע' קלו)

הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה (נח ז, א)

בַּמֶּה שֶׁכּוֹתֵב אֲשֶׁר לְפָעָמִים שׁוֹנֶה וְכוֹפֵל תֵּיבָה אַחַת — הָעֲצָה הַיְּעוּצָה לָזֶה הוּא לְהִתְפַּלֵּל מִבִּפְנִים הַסִּידּוּר, וּבְלָאו הָכִי נָכוֹן הַדָּבָר, וְעֵצָה לְכַמָּה עִנְיָנִים.

(אגרות קודש, חי"ח ע' קכו)

ששי יח וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וְיֶפֶת וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן: יט שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָּל־הָאָרֶץ: כ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם: כא וַיֵּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה: כב וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי־אֶחָיו בַּחוּץ: כג וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ: כד וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן: כה וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו: כו וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ: כז יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ: כח וַיְחִי־נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה: כט וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמֹת: פ

י א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל: ב בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבַל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס: ג וּבְנֵי גֹמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתֹגַרְמָה: ד וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים: ה מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם: ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן: ז וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן: ח וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ: ט הוּא־הָיָה גִּבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה: י וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר: יא מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח: יב וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה: יג וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים: יד וְאֶת־פַּתְרֻסִּים וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹּרִים: ס טו וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת: טז וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת הַגִּרְגָּשִׁי: יז וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי: יח וְאֶת־הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי: יט וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְּרָרָה עַד־עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה כתיב וּצְבֹיִם קרי וּצְבוֹיִם עַד־לָשַׁע: כ אֵלֶּה בְנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם: ס כא וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם־הוּא אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל: כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם: כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמָשׁ: כד וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־שָׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר: כה וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן: כו וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת וְאֶת־יָרַח: כז וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה: כח וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־שְׁבָא: כט וְאֶת־אוֹפִר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן: ל וַיְהִי מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בְּאֲכָה סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם: לא אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם: לב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה (נח ז, א)

בְּמַעֲנֶה לְמִכְתָּבוֹ... בּוֹ כּוֹתֵב אוֹדוֹת עִנְיַן הַתְּפִלָּה בִּשְׁפָתַיִם סְגוּרוֹת, שֶׁכַּנִּרְאֶה כַּוָּנָתוֹ לְתְפִלָּה בְּמַחֲשָׁבָה בִּלְבַד בְּלִי דִּבּוּר וַעֲקִימַת שְׂפָתַיִם,

וּלְפֶלֶא הַשְּׁאֵלָה וְהַסָּפֵק בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי מְבוֹאָר בְּשׁ״ס וּפוֹסְקִים אֲשֶׁר תְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּדִיבּוּר, וַאֲפִילּוּ תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ הֲרֵי עִנְיָנָהּ עַל דֶּרֶךְ ״שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמַע (לַאֲחֵרִים)״, אַף שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת גַּם כַּוָּנָה, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל ״תְּפִלָּה בְּלִי כַּוָּנָה כְּגוּף בְּלִי נְשָׁמָה״,

וּבִלְשׁוֹן רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בַּעַל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (פּוֹסֵק בְּנִגְלֶה דְּתוֹרָה) וְהַתַּנְיָא (פּוֹסֵק בְּנִסְתָּר דְּתוֹרָה) — ״פְּסַק הֲלָכָה הֶעָרוּכָה בְּתַלְמוּד וּפוֹסְקִים דְּהַרְהוּר לָאו כְּדִבּוּר דָּמִי, וְאִם קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וּבְלִבּוֹ לְבַד בְּכָל כֹּחַ כַּוָּנָתוֹ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר וְלִקְרוֹת, וְכֵן בִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן דְּאוֹרַיְתָא וּבְשָׁאָר בְּרָכוֹת דְּרַבָּנַן וּבִתְפִלָּה, וְאִם הוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו וְלֹא כִּוֵּן יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּדִיעֲבַד וְאֵין צָרִיךְ לַחֲזוֹר לְבַד מִפָּסוּק רִאשׁוֹן שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה״ (תניא, ריש פ׳ ל״ח).

(אגרות קודש, חכ״ז ע׳ קנב)

שביעי **יא** א וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים
אֲחָדִים: ב וַיְהִי בְנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה
בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה
וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם
לַחֹמֶר: ד וַיֹּאמְרוּ הָבָה | נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל
וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי
כָל־הָאָרֶץ: ה וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־
הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם: ו וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן
עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת
וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת:
ז הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ
אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ: ח וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם
עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר: ט עַל־כֵּן
קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת כָּל־
הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֱפִיצָם יְהוָה עַל־פְּנֵי כָל־
הָאָרֶץ: פ ׀ אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן־מְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשַׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל:
יא וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁד חֲמֵשׁ
מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס יב וְאַרְפַּכְשַׁד
חַי חֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שָׁלַח: יג וַיְחִי
אַרְפַּכְשַׁד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס
יד וְשֶׁלַח חַי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־עֵבֶר:
טו וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־עֵבֶר שָׁלֹשׁ שָׁנִים
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס
טז וַיְחִי־עֵבֶר אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
פָּלֶג: יז וַיְחִי־עֵבֶר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פָּלֶג שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס
יח וַיְחִי־פֶלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ:
יט וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים
וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס כ וַיְחִי רְעוּ
שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג: כא וַיְחִי
רְעוּ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג שֶׁבַע שָׁנִים
וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס כב וַיְחִי
שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־נָחוֹר: כג וַיְחִי
שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס כד וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח: כה וַיְחִי נָחוֹר
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־תֶּרַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס כו וַיְחִי־תֶרַח
שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־
הָרָן: כז וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת־
אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט:
כח וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֶרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ
בְּאוּר כַּשְׂדִּים: כט וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים
שֵׁם אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה
בַּת־הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה: ל וַתְּהִי שָׂרַי
עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד: לא וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ
וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֶת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת

אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: לב וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן*:

פפפ קנ"ג פסוקים, בצלא"ל סימן. אב"י יסכ"ה לו"ט סימן.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלַּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כט וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה: ל וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד: לא וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: לב וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן:

~ נקודות משיחות קודש ~

בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה (נח ז, א)

בְּמַעֲנֶה לְמִכְתָּבוֹ... בּוֹ כוֹתֵב אוֹדוֹת הַתְּפִלָּה שֶׁלּוֹ וּמַצַּב רוּחוֹ הַקָּשׁוּר בָּזֶה, וְאֵיךְ שֶׁזֶּה פּוֹעֵל צְמִצּוּם הַפַּרְנָסָה שֶׁלּוֹ וְכוּ'.

וְהִנֵּה שָׁמַעְנוּ אֵיזֶה פְּעָמִים סִיפּוּר מְכ"ק מו"ח אַדְמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, דְּמִנְּהַג חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָיוּ מְחַלְּקִים הַתְּפִלָּה לְכַמָּה חֲלָקִים, זאת אוֹמֶרֶת שֶׁבְּכָל פַּעַם וּפַעַם הָיוּ מַמּוּבָן מִתְפַּלְּלִים כָּל הַתְּפִלָּה, אֶלָּא שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּעִנְיָנִים וּבְכַוָּונַת פֵּירוּשׁ הַמִּלּוֹת אוֹ הַהֶסְבֵּר בָּהֶם, הָיוּ מְחַלְּקִים לְכַמָּה יָמִים בְּאוֹפֶן שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כְּשָׁבוּעַ וּשְׁבוּעַיִם הָיוּ גּוֹמְרִים פֵּירוּשׁ הַמִּלּוֹת פַּעַם אַחַת וְאַחַר כֵּן חוֹזֵר חֲלִילָה, וְלָכֵן גַּם הוּא יַעֲשֶׂה בְּאֹפֶן הַנַּ"ל, וּבְמֵצָבוֹ הִנֵּה יְסַדֵּר אֲשֶׁר בִּימוֹת הַחֹל יִהְיֶה זְמַן תְּפִלָּתוֹ בַּבֹּקֶר לְעֵרֶךְ שְׁתֵּי שָׁעוֹת מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ...

(אגרות קודש, חי"ח ע' קכו)

*) ע"פ לקו"ש חט"ו עמ' 63, ועמ' 423.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א אַתְּ יְרוּשָׁלַיִם **רָנִּי** אֲשֶׁר הָיִית **כַּעֲקָרָה** אֲשֶׁר **לֹא יָלָדָה** עַל כִּי אֲנָשִׁים כְּלוּ מִמֶּנָּה וְאֵינָם, הִנֵּה עַתָּה בּוֹמֵן הַגְּאוּלָה, **פִּצְחִי** פִּתְחִי פֶּה בְּקוֹל **רִנָּה וְצַהֲלִי** אֲשֶׁר הָיִית עַד עַכְשָׁיו כְּאִשָּׁה אֲשֶׁר **לֹא־חָלָה** שֶׁלֹּא **יָלְדָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה** עַתָּה בָּנַיִךְ יִהְיוּ רַבִּים **מִבְּנֵי בְעוּלָה** מִבְּנֵי מְדִינָה אַחֶרֶת, כִּי הָיְתָה לָהּ בַּעַל וְיָלְדָה לוֹ בָּנִים **אָמַר יְהוָה: ב הַרְחִיבִי** | **מְקוֹם אָהֳלֵךְ** לְהַחֲזִיק אֶת כָּל בָּנַיִךְ הַמְרוּבִים **וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ** יַטּוּ יְהִיוּ נוֹטִים לְאֹרֶךְ **וְלִרְחַב אַל־תַּחְשָׂכִי** אַל תְּמַנְעִי מִלְּהַטּוֹתָם. **הַאֲרִיכִי** מֵיתָרַיִךְ הַחֲבָלִים הַתּוֹלִים בְּשִׁפּוֹלֵי הָאֹהֶל שֶׁיִּהְיֶה נוֹחַ לְקָשְׁרָם הֵיטֵב לְיִתֵּדוֹת **וְיִתֵּדֹתַיִךְ** הַתְּקוּעוֹת בָּאָרֶץ **חַזֵּקִי:** ג **כִּי־יָמִין** וּשְׂמֹאול **תִּפְרֹצִי** אֶת הַגְּבוּלִים, וְתִמְשׁוֹךְ אַרְצֵךְ חוּץ לִגְבוּלִים הָאֵלֶּה, **וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ** יַעַן שֶׁעָרֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִסָּפְקוּ לָכֶן יִרְשׁוּ עוֹד עָרֵי עכו"ם, וְגַם אֵלֶּה לֹא יִסָּפְקוּ לָהֶם עַד **וְעָרִים נְשַׁמּוֹת** בֵּין מֵאֶרֶץ בֵּין מִשָּׁאָר אֲרָצוֹת **יוֹשִׁיבוּ** אוֹתָם: ד **אַל־תִּירְאִי** אַל תִּפְחֲדִי שֶׁיִּהְיֶה צָאתֵךְ מְגֻלּוֹת זֶה בְּצֵאתֵךְ מִשָּׁאָר גָּלֻיּוֹת שֶׁמְּצָאוּךְ בְּאַרְצֵךְ עִם צָרוֹת רַבּוֹת **וְרָעוֹת** בְּבֵית רִאשׁוֹן **וּבְבֵית** שֵׁנִי, **כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי** עוֹד לְעוֹלָם אַחַר שֶׁתְּצֵאִי מִזֶּה הַגָּלוּת. **וְאַל־תִּכָּלְמִי** לְהָרִים רֹאשׁ וּלְהַרְאוֹת גְּדוּלָּה בְּהָשְׁבֵךְ פֶּן תֹּגְלֶה שׁוּב **כִּי לֹא תַחְפִּירִי**

לֹא תֵבוֹשִׁי עוֹד לְלֶכֶת גּוֹלָה **כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ** כִּי הַבּוּשָׁת שֶׁהָיָה לָךְ בִּימֵי נְעוּרַיִךְ כַּאֲשֶׁר הָיִית גּוֹלָה וּמְטוּלְטֶלֶת **תִּשְׁכָּחִי** כִּי לֹא יִזָּכֵר לָךְ עוֹד **וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ** הַצָּרוֹת שֶׁהָיוּ לָךְ בְּגָלֻיּוֹת שֶׁהָיִית בְּאַלְמָנָה **לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד** כִּי מֵרוֹב טוֹבָה תִּשְׁכְּחוּ כָּל הַצָּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת: ה **כִּי בְעֹלַיִךְ** בְּלוֹמֵר אֲדוֹנַיִךְ, הוּא **עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת** שְׁמוֹ **וְגֹאֲלֵךְ** קְדוֹשׁ **יִשְׂרָאֵל** אֱלֹהֵי כָּל־הָאָרֶץ **יִקָּרָא:** ו **כִּי־**

שי למורא

א) רָנִּי, לְשׁוֹן רִנָּה וְשִׂמְחָה. **עֲקָרָה לֹא יָלָדָה,** אַתְּ יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר הָיִית כַּעֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה, כִּי אֲנָשַׁיִךְ גָּלוּ מִמֵּךְ וְאֵינָם. אֲבָל עַתָּה בּוֹמֵן הַגְּאֻלָּה תָּרְנִי וְתִשְׂמְחִי. **פִּצְחִי רִנָּה,** פִּתְחִי פֶּה לְהָרִים קוֹל רִנָּה. **וְצַהֲלִי,** וְעֲלִזִי בְּקוֹל גָּדוֹל. **לֹא חָלָה,** שֶׁלֹּא יָלְדָה. וְהוּא עַל שֵׁם חֶבְלֵי הַלֵּדָה, כְּמוֹ "חִיל כַּיּוֹלֵדָה" (תהלים מח,ז). **בְּנֵי שׁוֹמֵמָה,** בְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁיִּהְיוּ מְשׁוֹמֵמִים. **בְּעוּלָה,** אֶרֶץ אֱדוֹם שֶׁהָיְתָה מְיֻשֶּׁבֶת. **ב) מְיִתָרַיִךְ,** הֵם הַחֲבָלִים, וּבִשְׁבִיל שֶׁיּוּכְלוּ לְהַרְחִיב אֶת הָאֹהֶל, צְרִיךְ לְהַאֲרִיךְ אֶת הַחֲבָלִים. **ג) תִּפְרֹצִי,** תִּתְחַזְּקִי. **ד) כִּי לֹא תֵבוֹשִׁי,** כִּי לֹא תֵּבוֹשִׁי עוֹד לְעוֹלָם לִהְיוֹת בְּגָלוּת. **לֹא תַחְפִּירִי,** כִּי תִּהְיִי מְבֻטָּחַת שֶׁלֹּא תִּהְיִי עוֹד לְחֶרְפָּה. **עֲלוּמַיִךְ,** נְעוּרַיִךְ. וְהוּא רָמְזוֹ עַל גָּלוּת בַּיִת רִאשׁוֹן וּבַיִת שֵׁנִי. **אַלְמְנוּתַיִךְ,** חָרְבּוֹן הַמַּלְכוּת. **ה) כִּי בְעֹלַיִךְ עֹשַׂיִךְ,** כִּי אֲדוֹנֵךְ מַגְדִּיל אוֹתָךְ. **ו)** וְאִשָּׁה נְעוּרִים וגו', כְּמוֹ אִשָּׁה

הפטרה לפרשת נח לקריאה בציבור

ולשמו"ת ישעיהו פרק נד

א רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה: ב הַרְחִיבִי | **מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשָׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וְיִתֵּדֹתַיִךְ חַזֵּקִי: ג כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ: ד אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד: ה כִּי בְעֹלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרָא: ו כִּי־**

שי למורא

נְעוּרִים, שֶׁאִם תִּמָּאֵס בְּעֵינֵי בַּעְלָהּ לֹא יַתְמִיד הַמִּאוּס, כִּי יָשׁוּב וִירַחֵם. ז) בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָרְכוּ יְמֵי הַגָּלוּת, כֻּלָּם יִהְיוּ נֶחֱשָׁבִים כְּרֶגַע קָטֹן כְּנֶגֶד הָרַחֲמִים שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים כְּשֶׁאֲקַבְּצֵךְ. "בְּרֶגַע", כְּמוֹ בִּזְמַן. ח) בְּשֶׁצֶף קֶצֶף, בִּמְעַט קֶצֶף. י) הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה, אַף אִם תִּכְלֶה זְכוּת הָאָבוֹת וְהָאִמָּהוֹת.

כְּאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ: ז בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ: ח בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה: ט כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ: י כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה:

עטרת מרים

וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה לָשׁוּב אֵלָיו וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס בְּעֵינֵי בַעְלָהּ, הִנֵּה לֹא תַּתְמִיד הַמִּיאוּס כִּי יָשׁוּב יְרַחֵם, כֵּן אָמַר אֱלֹהָיִךְ לְרַחֵם עָלַיִךְ: ז בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ יְמֵי הַגָּלוּת כּוּלָּם יִהְיוּ נֶחְשָׁבִים כְּרֶגַע קָטֹן מוּל הַקִּבּוּץ כִּי וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ וְתַתְמִיד לְאוֹרֶךְ יָמִים: ח בְּשֶׁצֶף בִּמְעַט קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ אֶל מוּל הַחֶסֶד תֵּחָשֵׁב רַק לְרֶגַע, מֵאַחַר וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה: ט כִּי כְּמוֹ מֵי הַמַּבּוּל בִּימֵי נֹחַ זֹאת לִי שְׁבוּעָה בְּיָדִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי אָז מֵעֲבֹר שֶׁלֹּא יִהְיֶה מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי שְׁתֵּי שְׁבוּעוֹת מִקְּצֹף עָלַיִךְ עַל יְדֵי עֲוֹנֵךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ לְהַגְלוֹתֵךְ: י כִּי לִפְעָמִים יִקְרֶה אֲשֶׁר הֶהָרִים יָמוּשׁוּ יָסוּרוּ מִמְּקוֹמָם וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה מִלְּשׁוֹן נְטִיָּה עַל־יְדֵי רַעַשׁ, אֲבָל וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ

אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ: ב וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה: ג וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה: (לוי) ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן: ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן: ו וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ: (ישראל) ז וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו: ח וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: ט וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה: פ י וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ: יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ: יב וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ: יג אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ:

אגרות קודש

ב״ה, אדר״ח מ״ח, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...וזאת למודעי, אשר כנראה שכמה מאנ״ש טועים הם ומפרשים דעתי נגד העתקה מצרפת שכוונתי היא לתועלת קיום המוסדות ולשמירתם ולוותר על התועלת הפרטית של האישים, ואין זה מתאים כלל וכלל, כי דעתי, ולדאבוני ראיתי זה במוחש עד עתה, שבההעתקה הרי כמעט רובם ככולם האט מען אנגעוואורן ברוחניות ולעו״ז האט מען ניט פארדינט בגשמיות ואינני רואה עדיין לע״ע סיבות שישתנה זה בעתיד הקרוב, ובמילא תמיהני על אלו הרוצים בהעתקה דוקא, ובקשר לכל הנ״ל הנה מה שמדגיש כל אחד במכתבו שבהעתקתו לא יהי׳ היזק להמוסדות שלנו, הנה אינו שייך להענין, כיון שהחשש הוא במניעת היזק מההעתקה להנוסע והמעתיק גופא.

לוח זמנים לשבוע פרשת נח - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:41	6:45	8:59	9:00	9:32	9:33	10:32	10:32	12:58	12:56	18:14	18:07	18:40	18:33	17:48	18:43
חיפה (ק)	6:41	6:45	8:58	8:59	9:32	9:33	10:31	10:32	12:57	12:55	18:15	18:08	18:38	18:31	17:36	18:42
ירושלים (ק)	6:39	6:44	8:57	8:58	9:31	9:32	10:30	10:31	12:56	12:54	18:16	18:09	18:38	18:31	17:30	18:41
תל אביב (ק)	6:41	6:46	8:59	9:00	9:32	9:34	10:32	10:33	12:58	12:56	18:13	18:06	18:40	18:33	17:46	18:43
אוסטריה, וינה (ק)	7:08	7:17	9:09	9:12	9:52	9:56	10:50	10:52	13:11	13:10	18:14	18:02	18:47	18:36	17:46	18:49
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:41	6:33	9:14	9:09	9:52	9:47	10:59	10:55	13:39	13:38	19:34	19:40	20:02	20:08	19:20	20:19
אוקראינה, אודסה (ק)	7:09	7:17	9:12	9:15	9:54	9:58	10:52	10:54	13:14	13:12	18:18	18:07	18:50	18:40	17:51	18:52
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:53	7:02	8:54	8:58	9:38	9:42	10:35	10:37	12:57	12:55	17:59	17:47	18:32	18:21	17:31	18:34
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	7:21	7:31	9:19	9:23	10:04	10:08	11:01	11:04	13:22	13:21	18:22	18:10	18:57	18:45	17:54	18:59
אוקראינה, קייב (ק)	7:14	7:23	9:11	9:15	9:57	10:01	10:54	10:56	13:15	13:13	18:15	18:02	18:50	18:37	17:46	18:51
איהוד אמיריות, אבו דאבי (ח)	6:18	6:21	8:40	8:41	9:12	9:12	10:12	10:12	12:39	12:38	18:00	17:54	18:24	18:19	17:35	18:28
איטליה, מילאנו (ק)	7:34	7:42	9:39	9:42	10:20	10:23	11:18	11:19	13:40	13:39	18:47	18:37	19:17	19:06	18:18	19:19
אקוואדור, קיטו (ח)	5:57	5:56	8:28	8:27	8:57	8:56	10:00	9:58	12:31	12:30	18:04	18:03	18:26	18:25	17:45	18:34
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:17	6:09	8:50	8:45	9:27	9:22	10:33	10:29	13:12	13:12	19:06	19:11	19:32	19:37	18:51	19:48
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:03	6:53	9:35	9:29	10:15	10:10	11:22	11:18	14:04	14:04	20:02	20:09	20:32	20:39	19:50	20:51
ארה"ב, בולטימור (ק)	7:12	7:18	9:23	9:26	10:01	10:03	10:59	11:00	13:23	13:22	18:33	18:25	19:02	18:53	18:08	19:05
ארה"ב, ברוקלין (ק)	7:03	7:09	9:12	9:15	9:50	9:53	10:49	10:50	13:12	13:11	18:22	18:12	18:51	18:42	17:56	18:53
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	7:03	7:10	9:13	9:15	9:51	9:53	10:49	10:51	13:13	13:12	18:22	18:13	18:51	18:42	17:56	18:54
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:41	7:47	9:48	9:51	10:28	10:30	11:26	11:27	13:49	13:47	18:57	18:47	19:27	19:17	18:30	19:29
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:21	7:25	9:39	9:40	10:12	10:14	11:12	11:12	13:38	13:37	18:56	18:49	19:20	19:14	18:31	19:24
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:54	6:59	9:10	9:11	9:44	9:46	10:44	10:44	13:09	13:07	18:23	18:15	18:49	18:42	17:59	18:53
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:18	7:21	9:39	9:39	10:11	10:11	11:11	11:11	13:38	13:36	18:57	18:51	19:22	19:16	18:34	19:26
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:59	7:06	9:08	9:11	9:47	9:49	10:45	10:46	13:08	13:07	18:17	18:08	18:46	18:37	17:51	18:49
ארה"ב, ניו יורק, גן ישראל (ק)	7:07	7:14	9:15	9:18	9:54	9:57	10:53	10:54	13:16	13:14	18:24	18:14	18:54	18:44	17:58	18:56
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:27	7:33	9:37	9:39	10:15	10:17	11:13	11:14	13:37	13:35	18:46	18:37	19:15	19:06	18:20	19:18
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:58	7:05	9:07	9:09	9:46	9:48	10:44	10:45	13:07	13:06	18:15	18:06	18:45	18:36	17:49	18:47
בוליביה, לה-פס (ח)	6:07	6:03	8:41	8:38	9:11	9:09	10:15	10:13	12:50	12:49	18:31	18:33	18:55	18:56	18:14	19:05
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:59	8:09	9:55	10:00	10:42	10:46	11:39	11:41	13:59	13:58	18:58	18:45	19:34	19:21	18:29	19:35
בלגיה, בריסל (ק)	7:59	8:09	9:56	10:00	10:42	10:46	11:39	11:41	13:59	13:58	18:59	18:46	19:34	19:22	18:30	19:35
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:37	5:32	8:11	8:08	8:43	8:40	9:48	9:45	12:25	12:24	18:14	18:16	18:34	18:37	17:54	18:47
ברזיל, ריו דה-ז'ניירו (ח)	5:26	5:21	8:00	7:56	8:32	8:28	9:36	9:34	12:13	12:12	17:57	18:00	18:22	18:24	17:41	18:34
בריטניה, לונדון (ק)	7:17	7:28	9:13	9:17	10:00	10:04	10:57	10:59	13:17	13:16	18:17	18:04	18:52	18:39	17:50	18:53
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	7:28	7:39	9:21	9:25	10:10	10:15	11:06	11:09	13:26	13:24	18:22	18:08	18:59	18:46	17:55	19:00
גרמניה, ברלין (ק)	7:25	7:35	9:19	9:23	10:07	10:11	11:03	11:06	13:23	13:22	18:22	18:09	18:57	18:44	17:52	18:59
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:41	7:50	9:39	9:43	10:24	10:28	11:21	11:24	13:42	13:41	18:43	18:30	19:17	19:05	18:14	19:19
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:36	5:30	8:11	8:07	8:43	8:40	9:48	9:45	12:25	12:24	18:18	18:21	18:37	18:40	17:57	18:50
הודו, מומבאי (ח)	6:31	6:33	8:56	8:56	9:26	9:26	10:27	10:27	12:55	12:54	18:19	18:14	18:42	18:38	17:57	18:47
הודו, פונה (ח)	6:27	6:29	8:52	8:52	9:22	9:22	10:23	10:23	12:51	12:50	18:15	18:11	18:39	18:34	17:54	18:43
הונגריה, בודפשט (ק)	6:56	7:05	8:58	9:02	9:41	9:45	10:39	10:41	13:00	12:59	18:04	17:52	18:36	18:25	17:36	18:38
טורקיה, איסטנבול (ח)	6:07	6:14	8:17	8:19	8:55	8:58	9:54	9:55	12:17	12:16	17:26	17:17	17:56	17:47	17:01	17:58

לוח זמנים לשבוע פרשת נח - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
יוון, אתונה (ק)	7:30	7:35	9:42	9:44	10:19	10:21	11:18	11:19	13:42	13:40	18:53	18:45	19:22	19:13	18:28	19:24
מולדובה, קישינב (ק)	7:17	7:25	9:19	9:23	10:02	10:05	11:00	11:01	13:21	13:20	18:25	18:14	18:58	18:47	17:58	19:00
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:29	6:31	8:53	8:54	9:24	9:24	10:25	10:24	12:52	12:51	18:16	18:11	18:39	18:35	17:54	18:44
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:31	5:21	8:05	7:58	8:51	8:45	10:00	9:56	12:48	12:48	18:59	19:08	19:32	19:41	18:48	19:55
נפאל, קטמנדו (ח)	6:01	6:05	8:22	8:22	8:54	8:55	9:54	9:54	12:20	12:19	17:39	17:33	18:04	17:58	17:16	18:08
סין, בייג'ין (ח)	6:20	6:26	8:31	8:33	9:08	9:11	10:07	10:08	12:31	12:30	17:41	17:32	18:10	18:02	17:14	18:13
סינגפור, סינגפור (ח)	6:49	6:47	9:19	9:18	9:48	9:47	10:50	10:49	13:22	13:20	18:54	18:52	19:16	19:15	18:35	19:24
פולין, ורשא (ק)	6:54	7:04	8:48	8:53	9:36	9:41	10:33	10:35	12:53	12:51	17:51	17:37	18:27	18:14	17:22	18:28
פרו, לימה (ח)	5:45	5:42	8:19	8:16	8:48	8:46	9:52	9:50	12:26	12:24	18:05	18:05	18:27	18:28	17:47	18:37
צרפת, ליאון (ק)	7:52	8:00	9:56	9:59	10:37	10:41	11:35	11:37	13:57	13:56	19:02	18:52	19:34	19:24	18:35	19:36
צרפת, פריז (ק)	8:05	8:14	10:05	10:08	10:49	10:53	11:46	11:48	14:07	14:06	19:11	18:59	19:43	19:31	18:41	19:44
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:42	5:41	8:12	8:11	8:41	8:40	9:43	9:42	12:13	12:12	17:44	17:42	18:06	18:04	17:24	18:13
קנדה, טורונטו (ק)	7:27	7:34	9:33	9:36	10:13	10:16	11:12	11:13	13:34	13:33	18:43	18:33	19:11	19:02	18:14	19:14
קנדה, מונטריאול (ק)	7:05	7:13	9:10	9:13	9:51	9:54	10:49	10:51	13:11	13:10	18:17	18:06	18:47	18:37	17:49	18:49
קפריסין, לרנקה (ק)	6:48	6:53	9:03	9:05	9:38	9:40	10:37	10:38	13:02	13:01	18:16	18:08	18:43	18:36	17:52	18:46
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	7:17	7:29	9:07	9:12	9:58	10:03	10:54	10:57	13:13	13:12	18:08	17:53	18:46	18:32	17:38	18:47
רוסיה, מוסקבה (ח)	6:52	7:04	8:40	8:45	9:32	9:37	10:28	10:31	12:46	12:45	17:43	17:28	18:19	18:05	17:09	18:20
רוסיה, פטבורג (ח)	7:28	7:42	9:05	9:12	10:04	10:11	10:59	11:03	13:15	13:14	18:02	17:44	18:46	18:29	17:27	18:47
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:33	6:42	8:36	8:39	9:19	9:22	10:16	10:18	12:38	12:37	17:42	17:30	18:14	18:03	17:14	18:16
שוויץ, ציריך (ק)	7:38	7:47	9:40	9:44	10:23	10:27	11:21	11:23	13:43	13:41	18:50	18:39	19:19	19:08	18:18	19:20
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:08	6:09	8:35	8:35	9:05	9:04	10:06	10:05	12:35	12:34	18:01	17:58	18:24	18:21	17:40	18:30

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי וזוגתו **רינת** שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Biurim.co.il | Otzar770.com | Chasidut.tv | Lahak.org

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377